

Osma kordunaška udarna divizija

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

Z B O R N I K 9

HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU

ZBORNİK 9

Redakcija

**General-pukovnik MILOŠ SUMONJA, general-potpukovnik JOCO TARABIC,
general-potpukovnik DUŠAN BAIC, general-major BORIS BALAS,
general-major DRAGAN PAJIC, pukovnik BAJAZID BAKALOVIC,
pukovnik IGNJATIJE PERIC, STEVO RADANOVIC, LJUBAN JANJANIN,
LJUBAN MILJKOVIC, mr MILE DAKI , prof. GOJKO VEZMAR
i dr URO ZATEZALO**

Ure iva ki odbor

**Pukovnik IGNJATIJE PERIC, prof. GOJKO VEZMAR i
dr URO ZATEZALO — odgovorni urednik**

STAMPA: GRAFI KI ZAVOD HRVATSKE, ZAGREB

OSMA
KORDUNAŠKA
UDARNA
DIVIZIJA

KARLOVAC 1977.

**MC TOPHHECKHJÏ APXHB B KAPJIOBIFE
CEOPHHK IX**

**THE HISTORICAL ARHIVES IN KARLOVAC
ANTHOLOGY IX**

**HISTORISCHES ARCHIV KARLOVAC
DAS SAMMELBAND IX**

**BOCЪMAH KOPflyHCKAH yflAPHAH ÄHBH3HH
DIE ACHTE KORDUNER EINSCHLAGENDE DIVISION
THE EIGHTH ATTACKING DIVISION FROM KORDUN**

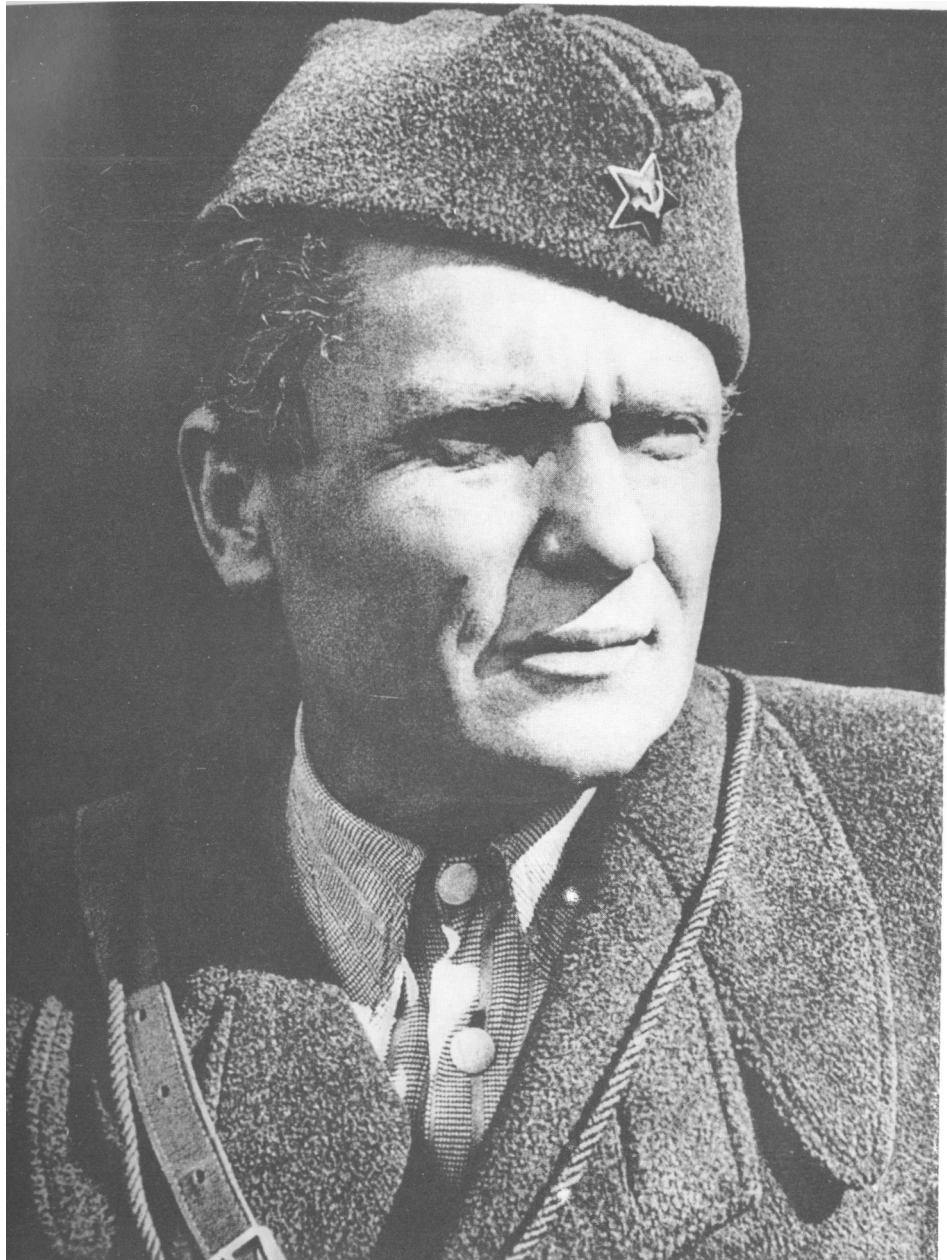
*Knjigu posve ujemo
85-godišnjici ro enja
Josipa Broza Tita
40-godišnjici njegovog rukovo enja KPJ
40-godišnjici osnivanja KPH i
35-godišnjici formiranja
Osme divizije NOVJ*

KORDUNAŠKA OSMA DIVIZIJA

*Pjesma ori, daleko se uje
Kuda Osmu udarna putuje.
Kordunaška Osmu divizija
To je naša nada najmilija,
To je naše najmilije cvijeće,
Kud prolazi, sloboda se kreće.
Pred njom idu naši oficiri,
Kud prolaze, sloboda se širi.
    e udara četvrta brigada,
Tu se bojna uje kanonada.
A de Peta na bojište stupa,
lice ruši i bunkere lupa.
Kuda li se Petnaesta kreće,
Fašistima tu ne cvjeta cvijeće.
    e udara cijela divizija,
Od huke se planina povija.*

(Dragi MANDI ,
guslar iz Šlivnjaka)

Vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito

Napomena redakcije

Historijski arhiv u Karlovcu Zbornikom 9 ostvaruje svoj program izdavačke djelatnosti posvećen 85-godišnjici rođenja Josipa Broza Tita, njegovom 40-godišnjem rukovođenju KPJ, 40-godišnjici osnivanja KPH i 35-godišnjici formiranja 8. divizije NOVJ.

Na inicijativu Skupštine općine i društveno-političkih organizacija Karlovca 1972. godine formiran je Odbor za proslavu 30-godišnjice osnutka ove slavne partizanske jedinice u čijem sastavu su bili predstavnici općine Karlovac, Duga Resa, Ozalj, Vojni, Vrginmost, Slunj, Ogulin, Velika Kladuša, Cazin, Bihać i Jastrebarsko. Na prijedlog ovog Odbora pri Historijskom arhivu Karlovac formirana je Redakcija u sastavu: general-pukovnik Miloš Sumonja, general-potpukovnik Joco Tarabi, general-potpukovnik Dušan Bai, general-major Dragan Paji, general-mojor Boris Balaš, pukovnik Bajazid Bakalovi, pukovnik Ignjatije Peri, Stevo Radanovi, Ljuban Janjanin, Ljuban Miljkovi, mr Mile Daki, prof. Gojko Vezmar i dr. uro Zatezalo.

Njen zadatak je bio da povodom naših i Titovih jubileja za 35-godišnjicu formiranja 8. divizije pripremi Zbornik radova i sjeanica »Osma korodunaška udarna divizija«. U svom radu Redakcija je težila da u pisanju radova i sjeanica angažira što više i broj uesnika NOR-a. Zato se obratila svim preživjelim borcima i rukovodiocima ove jedinice putem štampe, radija, televizije i pismima da dadu svoje priloge za knjigu bilo u vidu sjeanica, radova, sauvanih fotografija, partizanske štampe ili originalnih dokumenata.

Zahvaljujući i svestranim pripremama Redakcija je u svom etverogodišnjem radu uspjela okupiti i angažirati 65 autora i više i broj drugih

saradnika, koji su pomogli u sakupljanju dokumentacione grade i razjašnjavanju nekih injenica obzirom na pomanjkanje originalne grade.

Svi oni koji bi mogli prigovoriti da nisu spomenuti ni dovoljno analizirani u navedenim i opisanim događajima, moraju primiti taj eventualni nedostatak više kao svoj nego tu i propust.

Redakcija je, naime, po svom uvjerenju i savjesti u inila sve da bi stimulirala svestranost saradnje jer je to pored bolje i bliže historijske istine njoj bio najprihvatljiviji na in rada na tako odgovornim poslovima.

Me utim, izuzetno bogatstvo događaja na operativnom području 8. divizije NOVJ, nije se moglo iz razumljivih razloga opisati u samo jednoj knjizi. Zato je u kona nom oblikovanju Zbornika Redakcija izvršila izbor radova i sje anja, vode i ra una da se obrade sva važnija zbivanja na području Okružnog komiteta KPH za Karlovac od 1941. do 1945. godine s težištem na nastanak i borbene akcije Divizije. Sve ono što je dato u ovoj knjizi detaljno ilustrira brojne tegobe, nastojanja, napore i uspjehe, koje je narod karlova ko-kordunskog područja, vo en KPJ, inio za što brži i uspješniji završetak oružane revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije.

Ovaj Zbornik otkriva bogatstvo i svu složenost događaja kroz koje su morali pro i borci na frontu i aktivnosti NOP-a te narod u pozadini na svom pobjedonosnom putu oslobo enja od okupatora i njegovih slugu u ostvarivanju revolucionarnih zahvata.

Zahvaljuju i radu brojnih partijskih organizacija na karlova ko-kordunskom području, ve u prvoj godini NOR-a uspješno su savladani po etni problemi organiziranja i vo enja oružane borbe, što je omogulo da se u spomenutom razdoblju oružana revolucija u ovim krajevima razvila do svojih viših faza i kvaliteta. Borbe vo ene u ovim krajevima nisu zna ile samo ja anje vojnih jedinica koje su tukle okupatora i njegove slugu, nego oslobo enje sela i mjesta, povezivanje oslobo ene teritorije, razvijanje bratstva i jedinstva, snažne narodne revolucije, koja je kr ila put novim revolucionarnim, političkim, socijalnim i nacionalnim rješenjima.

Stvaranjem 8. divizije NOV novembra 1942. godine, ovo područje se nalazilo u jezgru oslobo ene teritorije Hrvatske na kojoj su se odvijala krupna historijska zbivanja — udarali temelji novog socijalisti kog društva. Kordun je tada po svojoj oslobo enoj teritoriji te

živoj i svestranoj organiziranosti NOP-a bio snažna baza u kojoj je tekao nov život djelovanja ustanova NOP-a.

Snažne partizanske jedinice bile su sposobne za prebacivanje iz jednog kraja u drugi na području Korduna pa i dalje. Neke su jedinice s ovog područja odlazile i u druge krajeve da bi postale jezgro novih oružanih formacija i tako su se vrsto uklopile u cjelokupni sistem NOVJ, izvršavaju i program i koncepcije KPJ i druga Tita.

Sadržaj ovog Zbornika obuhvaća 140 radova i sjeanja, kronologiju borbi, popis palih boraca 8. divizije, kazalo li njih imena, geografskih pojmova i tuma skraćenica.

Prvih 36 radova govori o ulozi i značajanju KPH u razvoju ustanka na karlovačko-kordunskom području, formiranju partizanskih jedinica, prvim borbenim akcijama, nastanku NOO-a, radu SKOJ-a, i AFZ-a. Posebno mjesto u tom dijelu knjige dato je formiranju omladinskih eta, njihovoj vojnoj obuci i rasporedu po vojnim jedinicama u Kordunu i van njega. U ovom dijelu obrađeno je osnivanje i borbeni put 4. i 5. brigade NOVH.

0 borbenom putu divizije i njenih jedinica (4, 5. i 15. brigade) govori preko 100 radova i sjeanja u vrijeme od njenog formiranja do oslobođenja zemlje. U ovom dijelu knjige ima nekoliko veći preglednih radova, koje upotpunjavaju manja sjeanja i tako osvježavaju njen razvojni i borbeni put.

I pored obimnosti sakupljene građe mora se reći da su neka vremenska razdoblja manje obrađena, jer za ista Redakcija nije uspjela angažirati potrebne saradnike. Tu manjkavost Redakcija je nadoknadila unošenjem u knjigu pojedinih članaka objavljenih u štampi 8. divizije, faksimila dokumenata i izradom kronologije bitaka jedinica 8. divizije.

U knjizi se daje i opis preko 20 likova boraca i rukovodilaca palih u NOB-i. Svoj plan da u Zborniku bude obrađeno i broj likova, Redakcija nije mogla u potpunosti ostvariti iz razloga opsežnosti sadržaja knjige i pomanjkanja financijskih sredstava. I ovaj nedostatak Redakcija je nadoknadila izradom popisa palih boraca kao i nizom sjećanja u kojima se spominju imena velikog broja boraca ove slavne partizanske jedinice.

U knjizi je dat i pregled komandnog sastava divizije od bataljonskih štabova sa svim promjenama komandnog kadra sve do oslobođenja zemlje i 72 originalne fotografije iz toga vremena. Da bi se

izbjeglo nepotrebno ponavljanje velikog broja imena, kazalo li njih imena obuhvaća sva ona od prve stranice knjige pa do popisa palih boraca.

Kako Redakcija i pored detaljnog provjeravanja istinitosti iznesenih injenica nije mogla svagdje intervenirati, obzirom na karakter radova jer su pojedine injenice sačuvane jedino u ličnim sjećanjima u esnika događaja, zato moli u esnike NOR-a da svojim daljnjim priložima upu enim Arhivu dopune eventualne praznine u sjećanjima i radovima koji se objavljuju u ovom Zborniku.

Izlaženje ove knjige omogućile su društveno-političke zajednice, društveno-političke organizacije, Samoupravne interesne zajednice kulture Karlovca, Duge Rese, Ozlja, Vrginmosta, Vojnića, Slunja i Ogulina. Zato im se i ovog puta Redakcija i radnici Historijskog arhiva zahvaljuju. Posebno se zahvaljujemo Međupokrajnskom odboru SUBNOR-a Karlovca na svestranoj pomoći oko angažiranja u esnika NOR-a na prikupljanju podataka i pisanju sjećanja iz NOP-a. Isto tako zahvaljujemo Savjetu SUBNOR-a SRH za njegovanje tradicija NOR-a, Republikoj samoupravnoj interesnoj zajednici iz oblasti kulture i Republikoj zajednici za znanstveni rad na datim sredstvima za pomoć pri štampanju ove knjige.

Posebno zahvaljujemo autorima radova i sjećanja koji su savjesno i uz velike napore ispunili svoja obaveza.

Zahvaljujemo i članovima Savjeta te radnicima Historijskog arhiva u Karlovcu na učestvovanju u prikupljanju grade i pripremi knjige za štampu.

Savo Zlati Mio

Pregled vojno-političkih događaja na Kordunu do formiranja Osme kordunaške divizije

Danas, 35 godina od događaja iz 1941. i 1942., pregled vojno-političkih događaja jednog kraja postaje sve više zadatak historičara. Vrlo je teško bez historijsko-naučnog pristupa dati istinit prikaz jednog izuzetno burnog razdoblja. Taj prikaz zahtijeva temeljito poznavanje svih faktora relevantnih za određena zbivanja i proučavanje svih sačuvanih dokumenata i materijala, bez obzira s koje su strane pisani. Stručnjaci koji na tome radi mogu se lakše snalaziti u historiografskim i drugim podacima ako bude vrsto stajao na pozicijama dijalektičkog odnosno historijskog materijalizma.

Mi partizani kad pišemo svoje osvrtne i sjećanja dajemo značajnu materijal, ocjene i mnoge zanimljive pojedinosti što može vrlo korisno poslužiti za osvjetljavanje, nadopunjavanje i ocjenjivanje pojedinih događaja i razdoblja narodnooslobodilačke borbe. Ovaj pregled vojno-političkih događaja na Kordunu do formiranja 8. kordunaške divizije nema pretenzije da daje historijsku analizu tog perioda već ga treba shvatiti kao pogled jednog učesnika NOB-a na Kordunu i kao jedan podsjetnik svojim partizanskim drugovima o događajima koje smo zajednički preživjeli.

Kordun ulazi u red onih naših krajeva gdje su se vojni i drugi oblici narodnooslobodilačkog pokreta razvijali u gotovo neprekidnoj uzlaznoj liniji. Tamošnji narod, nalazeći se tik Karlovca i na 50 km zračne linije od Zagreba, zadavao je vojnički teške udare okupatoru i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj uprkos velikih žrtava koje je podnio. Svaki treći i uvijek srpskih sela oko Petrove gore izgubio je život u toku okupacije. Na Kordunu je politika okupatora i ustaša da zavade srpski i hrvatski narod doživjela težak poraz što je omogućilo da upravo Kordun postane vojna i politička baza za proširenje oružane partizanske borbe u Pokuplje, na Zumberak i u hrvatske krajeve u neposrednoj blizini Zagreba. U sadašnjim prilikama, kad se za sat i pol automobilske vožnje može iz Zagreba doći u partizansku bolnicu u srcu Petrove gore, mnogi se pitaju kako je to bilo moguće. I doista, odakle je seljački narod Korduna crpio snagu za svoje podvige? Koji su faktori mogli dovesti do narodnog otpora takvog obima i do neprekidnog razvitka oslobodilačke borbe?

Kod opisivanja razvoja narodnooslobodilačke borbe na Kordunu treba imati na umu prvo: vrlo usku povezanost koju je oružana borba tog kraja imala s cijelim područjem okruga Karlovac, s Banijom, Pokupljem, Cazinskom krajinom, Žumberkom, Likom i Gorskim kotarom i drugo, da je ona sastavni dio jedinstvenog oslobodilačkog pokreta svih jugoslavenskih naroda i posebno onog u Hrvatskoj pod vodstvom KPJ i KPH. Poznata je direktiva Centralnog komiteta KPJ o sakupljanju oružja odmah poslije kapitulacije Jugoslavije u aprilu 1941. i o vršenju priprema za oružani ustanak. Nakon plenuma CK KPJ u Zagrebu uoči 1. maja formiraju se pri partijskim rukovodstvima vojni komiteti. Tako je i za okrug Karlovac organiziran Vojni komitet sa zadatkom da prikuplja oružje, stvara i vojnički vježba udarne grupe itd.¹ Direktiva o nabavljanju i sakrivanju oružja dala je, na žalost, na Kordunu male rezultate, pa su partizani tog područja gotovo sve svoje oružje morali otići od neprijatelja. Prema podacima anice Opa i a borbene grupe na Kordunu imale su 1941. prije prvih akcija oko 85 karabina.²

Vrlo brzo nakon okupacije počinju progone Srba na Kordunu. Početkom maja 1941. ustaše u potaji ubijaju 520 veljunskih Srba. U tom pokolju stradalo je 18 članova veljunske partijske jedinice, najviše na Kordunu, organizacioni sekretar OK KPH Karlovac Nikola Kukić i član OK Radoš Vujić. Do kraja jula nije bilo na Kordunu masovnih ubojstava Srba, nego se ustaški teror ograničio na hapšenja, odvođenje i deportacije te pojedina ubistva. Nakon napada Hitlera na SSSR ustaše su veći u prvom polovici jula pošli s masovnim progonima i ubijanjem Srba kao što su npr. bili pokolji u Lici od 1. do 3. jula u Suvaji, Osredcima i Bubnju. U kotaru Slunjskom i Vojni pripremaju se masovne deportacije srpskog stanovništva u Srbiju. U glinskom su kotaru te deportacije u toku već početkom jula. Podaci s kojima danas raspolažemo pokazuju da su masovni pokolji Srba krajem jula i početkom augusta planirani od ustaškog »Ravnateljstva za javni red i sigurnost« u Zagrebu već negdje sredinom jula 1941. Iz taktičkih razloga ustaše su svoje masovne pokolje pošli 29. jula 1941, odmah poslije povlačenja talijanskih okupacionih trupa iz Korduna (27. i 28. jula). Od 29. jula do 8. augusta posebna ustaška jedinica sastavljena najviše im dijelom od ustaša emigranata ubila je na području Korduna i Banije nekoliko hiljada Srba, pretežno muškaraca, ali i mnogo žena i djece.

Ubistva i progone Srba uznemirili su ne samo srpsko nego i hrvatsko stanovništvo okruga Karlovac. Fašizam je otvoreno pokušavao pokazivati svoje krivulje na licu i u našoj zemlji. Jedina organizirana snaga koja se u tom slučaju suprotstavila toj politici bila je Komunistička partija Jugoslavije. Već osobito uspješnom proslavom 1. maja 1941. u Karlovcu, na Kordunu i u Baniji komunisti su pokazali da postoji Partija koja se ne miri s okupacijom, i koja je u stanju da uspješno organizira akcije na širokim područjima.

1. Milan Bekić, Ivo Butković, Slavko Goldstein, Okrug Karlovac 1941, Institut za historiju radničkog pokreta, Zagreb, 1965, str. 40.

2. Historijski arhiv Karlovac (dalje HAK), Zbornik 6, str. 299.

Napadom njemačkih fašista na SSSR i završetkom priprema za oružanu borbu stvoreni su uslovi za ustanak. Narodi Jugoslavije shvatili su da je poela odlučujuća bitka u kojoj bi pobjeda fašizma značila ne samo vojnički poraz, ne samo gubitak nacionalne slobode nego i fizičko uništenje slavenskih naroda, a među njima i naroda Jugoslavije, bez obzira kojim bi redom Hitler masovnim genocidom istio prostor za svoje koncepcije stvaranja velike Njemačke. Te opasnosti bili su u velikoj mjeri svjesni i Hrvati i Srbi u okrugu Karlovac, u prvom redu radnici, seljaci i slobodoljubiva inteligencija tog područja. Kao i drugdje u Jugoslaviji narodne mase tog kraja, a posebno u srpskom području Korduna i Banije izgubile su povjerenje u građanske partije i sve više poklanjale povjerenje komunistima. Simpatije prema SSSR-u su rasle, pogotovo nakon napada Hitlera na tu pretežno slavensku zemlju. Tad su kod mnogih Hrvata i Srba — nekomunista — došle do izražaja stoljećeima njegovane tradicije o sudbinskoj povezanosti slavenskih naroda. Ako se tome doda da je na Istočnom frontu bila vezana glavnina njemačkih snaga i da je vjera u pobjedu antihitlerovske koalicije sve više rasla u narodu, onda smo nabrojili neke faktore koji su bili prisutni ne samo u okrugu Karlovac nego i svugdje u Jugoslaviji i koji su politikom oružanog ustanka protiv okupatora i njegovih domaćih marioneta u inili realnom. Takva orijentacija bila je i jedina historijski opravdana alternativa za naše narode.

Oružani ustanak nije se nigdje odvijao po nekakvim receptima. Bezbroj specifičnih i lokalnih prilika utjecalo je na razvoj oružane borbe. Bilo je to tako i na Kordunu, gdje su građani kao stalni vojnici stoljećima uvali granicu od Turaka, ratovali po svim evropskim ratištima, njeguju i uvijek borbene tradicije i cijene i prije svega junaštvo. Jedna od karakteristika političkih prilika tog kraja bila je i ta da su komunisti pretežno u srpskim područjima za vrijeme Kraljevine Jugoslavije imali jak utjecaj. U kotaru Vojnički i Slunjski u aprilu 1941. godine djelovala je 31. divizion i kandidata Partije, od toga 210 seljaka, 26 radnika, 9 intelektualaca i 9 ostalih, među njima je bio 221 Srbin i 32 Hrvata.

Na ubistva, hapšenja i progone srpski je narod još prije oružanog ustanka odgovorio uz ostale mjere opreznosti i stvaranjem seoskih straža koje su upozoravale narod na kretanje ustaških i okupatorskih jedinica. Te seoske straže, nastale spontano ili na inicijativu komunističkih, bile su prvi oblici otpora, negacije i nepriznavanja organa okupatorske i ustaške vlasti na Kordunu.

Direktive za otpor i injanje oružane borbe i formiranje borbenih grupa na Kordunu i Baniji date su na partijskoj konferenciji u šumi Abez 19—20. jula 1941. na kojoj su prisustvovali u ime CKKPH Rade Končar i Josip Kraš. Prve oružane akcije izvršene su 23. jula 1941. Nikola Vidović i Mile Kličević poslije podne 23. jula razoružavaju dvojicu ustaša u selu Štipanu. Istog dana pod vodstvom Vasilja Gaševića izvršena je uspješna akcija na Banski Grabovac, dogovorena u Abezu, u kojoj je zaplijenjeno 9 pušaka, zarobljena trojica ustaša, nekoliko žandara i

drugih pripadnika ustaške vlasti. Ve 25. jula iz Karlovca je na Kordunu preba no 9 pušaka s kojima se naoružavaju ranije osnovane borbene grupe u selima Tušilovi i Svinjarici iz kojih e se 31. jula formirati prvi ve i dobro organizirani partizanski odred na Kordunu »Debela kosa«, na elu s komandantom Stankom Opa i em i politi kim komesarom Ve om Holjevcem.

Tih dana vrije na itavom Kordunu. Direktive za stvaranje oružanih borbenih odreda i otpo injanje akcija prenesene su svim partijcima Korduna. Pored toga narodu je bilo jasno da su prve akcije u Karlovcu, kao što su: sabotaze na elektri nim vodovima visokog napona i ispisivanje antifašisti kih parola u gradu, kidanje telefonskih i telegrafskih linija izme u Zagreba i Karlovca te Karlovca i Ljubljane 6. jula, diverzije na pruzi Vrbovsko—Moravice 13. jula, rušenje željezni ke pruge kod Mrzlog Polja 19/20. jula, bile djelo komunista. Srpski je narod vidio da više nije sam u borbi protiv ustaša i okupatora. Neposredne partijske direktive bile su kurs za izvršenje akcija i stvaranje partizanskih odreda. Na žalost, ve ina akcija dogovorenih u Abezu nije izvršena. No, paralelno s pripremama partijskih organizacija na oružanu borbu i organiziranje partizanskih odreda dolazi krajem jula i po etkom augusta do masovnih ustanaka i pokreta srpskog naroda na Kordunu (sli no se tih dana dešava u Lici, na Baniji i u Bosanskoj krajini). Bio je to rezultat sve ve e svijesti radnika, seljaka i demokratske inteligencije da je došao as oružanog obra una s okupatorima i organizirane akcije komunista. Ustanak srpskog naroda na Kordunu vojni ki je karakteriziran uspostavljanjem obrambenih linija tzv. »frontova« koji su imali defanzivnu ulogu, jer su ustanici prakti ki bili bez vatrenog oružja. Na elu ve ine ustanika nalazili su se partijci iz lokalnih partijskih organizacija ili borbeni seljaci spremni da sura uju s komunistima.

Stanovništvo sela Perne na masovnom zboru 27. jula 1941. godine, koji je organizirala tamošnja partijska organizacija i na kojem su govorili Mirko Pošti i Rade Bulat, odlu uje da se obrazuje »front« prema mjestima u kojima su se nalazile ustaške i žandarske posade. Ve 28. jula ustanak zahva a sva sela pod isto nim i južnim obroncima Petrove gore. Formira se front od tri sektora: jedan prema Blatuši — komandant Rade Bulat, drugi oko Perne — komandant Bogdan Oreš anin i tre i oko Pecke — komandant Stanko Trkulja. Uve er 28. jula podižu se gotovo sva sela na prostoru Velike Kladuše, Široke Rijeke, Brusova e, Krstinje pa do Miholjskog, Kloko a i Kestenovca. Na elu su Tone Hrovat, Miloš Dejanovi i Dušan Vergaš. U Crnoj Lokvi, šumskom predjelu Petrove gore nedaleko Vojni a, okupilo se 29. i 30. jula oko 2—3.000 ljudi. Ustanici spontano napadaju i ubijaju jednog ozloglašenog žandara i ustašu koji su patrolirali u obližnjem selu. Bira se i komanda na elu sa sekretarom Kotarskog komiteta KPH Vojni , u iteljem Žarkom ui em u kojoj su još i komunisti Furlan i Mom ilovi , bivši poslanik SDS-a Napijalo i još neki politi ki neopredijeljeni.

U kotaru Slunj dižu se 30. jula sela oko Primišlja. U prvim redovima nalaze se komunisti tamošnje partijske organizacije — Dušan Livada,

Stevo Ili i drugi. Narednih dana masovni ustanak se proširuje na područje Zbjega, Tobolca i Tržica, gdje Mio Bara i Dragan Bruji stvaraju »borbeni odred«. Kasnije ustanak zahvaća i druge dijelove slunjskog kotara: područje Bugara, Kordunskog Ljeskovca, Mašvine itd.

Stanovništvo Kirina i susjednih sela na velikom narodnom zboru 1. augusta 1941. godine, na kojem govore dvojica komunisti Mio Pavlovi i Branko Žuti, odlučuje da se otpočne s ustankom. Pobunjenici razoružavaju jednog žandara i ustašu koji su poslani u patrolu. Obojicu puštaju na slobodu bez oružja. Stvara se poznata »Kirinska republika« koju ustaše razbijaju tek 13. augusta.

Seljaci Šljivnjaka i sela oko Veljuna dižu se 2. i 3. augusta, a ve 5. augusta, predvojeni ranije organiziranom borbenom grupom, hvataju poznatog ustaškog krvnika, učitelja Šajfara od kojeg su saznali za majske ustaške pokolje, i osuđuju ga na smrt strijeljanjem.

»Front« oko Perne napale su ustaše 3. augusta i za nekoliko sati ga probili te zapalili mnogo kuća u selima tog područja. U noć između 3. i 4. augusta poznati junaci braća Postići ulaze u centar Perne, ubijaju dvojicu ustaša, a ostale natjeruju u bijeg. Plijeću dva karabina. Ta akcija je popravila raspoloženje među narodom koji je prodorom neprijatelja i paljenjem kuća bio utučen. Ustaše se povlače, a partijci i najodlučniji borci 6. augusta formiraju Partizanski odred »Perna« na čelu s Bogdanom Orešanićem, komandantom i Radom Bulatom, političkim komesarom. Na selima nastvaraju se i odredi »Crni Potok«, »Mali ka«, »Pecka«, »Slavsko Polje«, »Ključar« i dr. Istog dana (3. augusta) ustaše su slomile i »frontove« prema garnizonima u Kladuši, Cetingradu i Krstinju te zapalili pojedine kuće u Širokoj Rijeci i susjednim zaseocima. Odveli su, a zatim poklali starce, žene i djecu koji se nisu sklonili u Petrovu goru. Vojnički poraz iskoristile su neke ranije režimlje i organizirale ubistvo vođa ustaničkog pokreta u tom kraju Hrvata Tone Hrovata i Srbina Milana Dejanovića, dok je Musliman Huška Miljković uspio pobjeći. Hrovati i Dejanović bili su vrlo sposobni organizatori i njihovo ubistvo bilo je težak udarac oslobodilačkom pokretu ne samo tog kraja nego i Korduna te cijelog okruga Karlovac. I pored toga gubitka ve 10. augusta formiraju se partizanski odredi »Otmica« i »Široka Rijeka«.

Kao što sam spomenuo na »Kirinsku republiku« neprijatelj je izvršio koncentrični napad tek 13. augusta. U to vrijeme na ovom terenu boravi španski dobrovoljac Ivo Rukavina, kao delegat Centralnog komiteta KPH i Operativnog vojnog rukovodstva Karlovac, koji je odmah uvidio slabost obrambenih »frontova«. On je od male partizanske grupe Nikole Vidovića stvorio brojniji i organiziraniji odred koji je odmah izveo veliku akciju. Na općinsko mjesto Bovi organiziran je napad 12. augusta. Mjesto je zauzeto bez borbe jer su žandari pobjegli. Navečer Vidovićev odred je bezuspješno napadao i ustaše u selu Lukinju. Ve sutradan regularne neprijateljske jedinice bez većeg otpora okupiraju područje »Kirinske republike«.

Navedeni kratki pregled, koji bi se mogao popuniti s mnogo konkretnih i vrlo zanimljivih podataka iz pojedinih sela i krajeva, pokazuje da se krajem jula i po etkom augusta pokrenuo sav srpski dio Korduna. Tamo gdje nije bilo masovnih ustanaka — ve inom naselja uz ustaške i okupatorske posade — sklanjali su se muškarci im bi opazili približavanje žandara ili ustaša. Osnovna slabost navedenih pobuna bila je taktika zauzimanja položaja za frontalnu borbu, koju je narod spontano primjenjivao i koja je praktički svuda imala defenzivni karakter. Vojnici koji zna enje frontova nije bilo veliko i oni su se raspadali im bi ih neprijatelj napao ja im snagama. ak je bilo dovoljno izvjesno zatišje pa da do e do osipanja ljudi koji su se nalazili na položajima.

Bez obzira što je vojnički oblik djelovanja ustaničkog naroda u obliku »frontova« pretrpio poraz, ipak je masovni ustanak srpskog naroda od vrlo velikog zna enja za razvoj oružane borbe na Kordunu. Po mom mišljenju u našoj ratnoj, a naročito poratnoj publicistici, esto se potcjenjuje zna enje tih »frontova« i prvih oružanih akcija. One su potpuno prekinule s novoformiranim ustaškim državnim organima, orijentirale narod na oružanu borbu nasuprot rijetkim tendencijama za pregovaranja i kompromise s okupatorskim i ustaškim vlastima i u značajnoj mjeri spriječile daljnje istrebljivanje srpskog stanovništva i, usprkos masovnim pokoljima i zlodjelima ustaša nad srpskim stanovništvom, nigdje nisu poprimile šovinistički karakter. Izvršene akcije prije i nakon razbijanja i osipanja »frontova« pokazale su se boljim na inom obrane sela, nego ekanje neprijatelja. Ubrzo je neprijatelj izbjegavao ulaz u sela izvan svojih garnizona pa je formiranje partizanskih odreda donijelo narodu sigurnost i povratilo vjeru u daljnji uspješni razvitak borbe.

Centralni komitet KP Hrvatske, koji je djelovao iz Zagreba, sasvim je ispravno ocijenio da u Lici, Kordunu, Baniji i Gorskom kotaru postoje najpovoljniji uslovi za širok razmah oružanog ustanka. Stoga ve po etkom augusta 1941. počela su se slati u te krajeve svoje aktiviste, najprije iz Zagreba, a posebno španske dobrovoljce. Poznata je akcija CK KPH kojom su svi španski dobrovoljci, koji su se nalazili na prisilnom radu u Njemačkoj, prebačeni u domovinu i odmah upućeni u partizane. U toku augusta na spomenuta područja, — u prvom redu na Kordun, dolazi 11 španskih dobrovoljaca: Ivan Hariš, Košta Nađ, Ivo Rukavina, Srećko Manola, Stjepan Milašinić, Izidor Štrok, Robert Domanić, Adolf Steinberger, Jakov Kranjčević, Veljko Kovačević i Ivo Vejvoda. Njih sedam dodijeljeni su na Kordun. Dolazak tih iskusnih revolucionara ubrzalo je razvitak partizanskih odreda. Gotovo svi su bili Hrvati što je onda u značajnoj mjeri pomoglo stvaranju bratstva i jedinstva u tim krajevima.

Okružno operativno rukovodstvo koje se nalazi u Karlovcu upućuje 18. augusta 1941. direktivno pismo na Kordun u kojem daje upute za organizaciju partizanskih odreda, njihovo povezivanje u rajone i u kojem imenuje jedinstveno rukovodstvo, Komandu za Kordun i Baniju u koju su ušli: Ivo Rukavina, Srećko Manola, Robert Domanić, Veleslav Holjevac,

Stanko Opa i i Miloš Dejanovi . Upravo tog dana na putu za Kordun došao sam u Karlovac i povezao se s Josipom Krašem koji mi je opširno obrazložio ciljeve daljnje borbe i dao direktivu da to i usmeno prenesem drugovima na Kordunu. Posebno mi je naglasio da novoizabrano rukovodstvo u Petrovoj gori treba da radi svugdje gdje može prodrijeti tj. na itavom Kordunu, Baniji i Cazinskoj krajini. Ve 26. augusta u Okružnici br. 1 Operativno rukovodstvo Okružnog komiteta KPH Karlovac daje partijskim organizacijama, polit, komesarima i komandirima opširne upute za formiranje i djelovanje partizanskih odreda. Ti prvi oružani odredi stvarani u blizini sela imali su od 10 do 60 boraca, a dobivali su nazive naj eš e prema selima iz kojih su se borci regrutirali ili prema šumi gdje su logorovali: »Debela kosa«, »Štipan«, »Perna«, »Mali ka«, »Široka Rijeka«, »Šljivjak«, »Otmí «, »Trupinjak«, »Crna Lokva«, »Miholjsko«, »Jurga«, »Gornji Skrad«, »Perjasica«, »Dubrave«, »Primišlje«, »Zbjeg«, »Toboli «, »Mo ila«, »Bro anac«, »Mašvina«, »Bugar«, »Kordunski Ljeskovac«, »Kordunski Lug«, »Bovi «, »Sjeni ak«, »Kati Kosa«, »Hum« i drugi.

Prema nekim podacima na Kordunu je 1941. godine osnovano 55 takvih malih partizanskih odreda. Podijeljeni su bili na 4 rajona, dok su peti i šesti rajon obuhvatali Baniju. Prvi rajon, komandant Stanko Opa i Canica i politi ki komesar Ve eslav Holjevac, zauzimao je prostor oko Petrove gore od Miholjske, Jurge, Radonje i Vojišnice na istoku, Klju ara i Slavskog Polja na sjeveru i Podgorja, Blatuše, Mali ke, Perne, Pecke i Crnog Potoka na zapadu i jugozapadu. Drugi rajon, komandant Robert Domani i politi ki komesar Dušan Dmitrovi , obuhvatao je prostor uz željezni ku prugu Karlovac—Ogulin oko Gornjih i Donjih Dubrava, podru je Perjasice, Poloja i Skrada uz Koranu i predio jugoisto no od Petrove gore i Široke Rijeke do Veljuna i Cvijanovi Brda s naseljima oko Kloko a, Dunjaka, Šljivnjaka i Trupinjske kose. Tre i rajon, komandant Stjepan Milašin i Šiljo i politi ki komesar Dragi Bruji , prostirao se oko Primišlja, Plaškog i Li ke Jesenice i na itavom dijelu kotara Slunj južno od linije Toboli —Slunj—Cetingrad s jedne i druge strane ceste Slunj—Li ko Petrovo Selo, zahvataju i Zbjeg, Bro anac, Furjan, Bogovolju, Mo ila, Rakovicu, Mašvinu, Koranski Lug, Kordunski Ljeskovac, Bugar i druga sela. etvrti rajon, komandant Nikola Vidovi i politi ki komesar Branko Nikoliš, zauzimao je podru je kotara Vrginmost sjeverno od pruge Karlovac—Glina pa sve do Kupe sa selima Štipan, Kirin, Bovi , Ostrožin, Sjeni ak, Dugo Selo, Trep a i druga.

Na konferenciji, kojoj je prisustvovalo dvadeset delegata narodno-oslobodila kog pokreta Korduna i Banije, održanoj 19. i 20. septembra 1941. analiziran je dotadašnji razvitak narodnooslobodila kog pokreta, istaknuti su uspjesi i nedostaci u radu i date smjernice za daljnje širenje borbe i za ja anje partizanskih odreda. Delegati su posebno istakli potrebu ofanzivne taktike partizanskih odreda, smatraju i to najboljim putem za još ve i razmah narodnooslobodila ke borbe. S konferencije upu en je i proglas narodima Korduna i Banije. Nakon tog, za Kordun

i Baniju vrlo značajnog vojno-političkog savjetovanja oružane akcije postaju sve veće i značajnije zato što i partizanske jedinice postaju brojnije i bolje organizirane. Slika na situacija je bila i u mnogim drugim našim krajevima.

Poznato vojno-političko savjetovanje predstavnika narodnooslobodilačkog pokreta iz cijele Jugoslavije u Stolicama 26. septembra 1941. godine na čelu s drugom Titom, utvrdilo je strateške osnove za rukovođenje narodnooslobodilačkom borbom, dalo upute za jedinstvene formacijske oblike partizanskih odreda. Zahvaljujući i vrstoj povezanosti komunističkih organizacija bilo je moguće odluke u Stolicama prenijeti u sve krajeve Jugoslavije, pa su se npr. na području okruga Karlovac poele realizirati već za nekoliko dana. U pismu od 5. oktobra 1941. Okružni komitet KPH Karlovac daje u skladu sa zaključcima na sjednici karlovačkog vojnog operativnog rukovodstva od 30. septembra 1941. Komandi za Kordun i Baniju upute za organizaciju partizanskih jedinica i partijskih organizacija. Među ostalim prenosi i direktive sa savjetovanja u Stolicama ovako:

»Mi smo poslali naše predloge Vrhovnom štabu za formiranje eta, bataljona i brigada za Kordun i Baniju. Dobili smo naređenje na osnovu savjetovanja Vrhovnog štaba, koje se održalo ovih dana: Osnovna jedinica je eta, koju vode komandir i komesar. eta treba da broji najmanje 80, a najviše 120 ljudi. eta se dijeli na 2—3 voda, a vodovi na desetine. Tri do četiri ete ine bataljon. Na čelu bataljona je štab od komandanta, političkog komesara i operativnog oficira s potrebnim osobljem. Dva do četiri bataljona ine odred na čelu kojeg je štab od komandanata, komesara, operativnog oficira i potrebnog osoblja (dakle, veća formacija od bataljona je odred a ne puk ili brigada). Dva do četiri odreda ine grupu odreda, na čelu koje je štab s potrebnim osobljem. U pokrajinskom razmjeru obrazovane se glavni štabovi (za Srbiju, Hrvatsku itd.). U okviru Jugoslavije obrazovan je Vrhovni štab partizanskih odreda. Dakle, od najmanje do najveće jedinice zadržava se termin partizanski (tj. partizanske ete, bataljon, odred itd.). Političkomesari moraju biti partijski.«³

Za komandanta narodnooslobodilačkog partizanskog odreda za Kordun i Baniju postavljen je Ivo Rukavina (Vladić), za političkog komesara Veco Holjevac (Kovač) a za operativnog oficira Srećko Manola (Ivan). U naredbi br. 1 ove komande od 16. oktobra 1941. daju se upute za rad i osnivanje novih partizanskih vojnih jedinica. Zanimljivo je da se Manola sjeća da je ta komanda praktički već bila osnovana i da je potom od OK Karlovac zatražena suglasnost za njeno osnivanje. U drugoj polovici oktobra prelazi se na novu vojnu organizaciju, tako da se u svakom rajonu formira po jedan bataljon. Kao ilustracija neka posluži organiziranje 1. bataljona na konferenciji komandanata i političkih komesara 1. rajona 20. oktobra 1941. o čemu postoje sačuvani dokumenti. Formirane su četiri ete i to: 1. eta od odreda »Debela kosa«, »Losku-

3. Okrug Karlovac 1941, str. 149.

nja« i »Donji Skrad«, komandir Ignjatije Peri , politički komesar Milutin Košari , sjedište komande u logoru u šumi Debeli kosi. Odredi »Crna Lokva«, »Jurga« i Miholjsko« ušli su u 2. etapu, komandir Mili Novković , politički komesar Dragan Paji , sjedište u logoru Crna Lokva. Odredi »Radnja«, »Vojišnica«, »Brdo« i »Ga eško Selo« sačinjavali su 3. etapu, komandir Pero Trbojević , politički komesar Petar Čurić , sjedište partizanskog logora u šumi kraj sela Radonje. U 4. etapi bili su partizani iz odreda »Perna«, »Mali ka« i »Slavsko Polje«, komandir Jovica Lončar , politički komesar Mile Ratković , sjedište logora kraj Perne. Za komandanta bataljona je postavljen Stanica Opačić , za političkog komesara Ante Kukoljan , a za operativnog oficira Bogdan Orešanić .

Na sličan način reorganizirani su i ostali rajoni. Komandni sastav novih bataljona bio je gotovo isti kao u ranijim rajonima. U to vrijeme pošlo se i s polaganjem partizanske zakletve.

Na osnovi pisma CKKPH od 19. oktobra 1941. godine formiran je u Vučkovićima u Petrovoj gori tih dana Glavni štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Hrvatske u koji su ušli Ivo Rukavina (Vlado) kao komandant, Marko Orešković kao politički komesar (poginuo 20. oktobra 1941.), Franjo Ogulinac Seljo kao operativni oficir i Stanko Canica Opačić , Veljko Kovačević i Vlado Čeković kao članovi. Narednom Glavnog štaba od 15. decembra 1941. postavljen je za političkog komesara Vladimir Bakarić (Katić). Sjedište GŠ (kako se tada skraćeno nazivao) bilo je na Kordunu u selu Zbjeg. Nakon ovih promjena za komandanta NOP odreda Korduna i Banije postavljen je Srećko Manola Ivan.

Narodnooslobodilačka borba širila se u različitim oblicima po cijeloj Hrvatskoj. Diverzije i oružane akcije, masovni ustanci u Lici, Kordunu i Baniji, partizanske akcije u Gorskom kotaru, Primorju i Slavoniji onemogućile su konsolidaciju Pavelićevog NDH. Njemački i talijanski okupatorima bilo je jasno da se moraju vlastitim snagama angažirati u obrani svoje kvazi-nacionalne tvorevine. Tako su se polovicom septembra 1941, bez obzira na sporazum o granicama između Kraljevine Italije i »Kraljevine Hrvatske«, talijanske trupe ponovo našle na Kordunu. Talijanski fašisti došli su s novom taktikom kao tobožnji zaštitnici Srba i protivnici zvjerskih postupaka ustaških vlasti. U okružnici br. 3 CK KPH od 30. septembra 1941. upozoreno je na tu novu taktiku okupatora i ustaša kojom se željelo prevariti ustanički srpski narod, izolirati komuniste i ugušiti ustanak. Nova taktika okupatora imala je izvjestan odjek na Kordunu i neke je ljude pokoljela. Narodnooslobodilački pokret morao je razobličiti tu novu političku akciju okupatora i to u vrlo nepovoljnoj vojnoj situaciji u svijetu, kada je Hitler još uvijek uspješno osvajao velike teritorije Sovjetskog Saveza. Došlo je do zanimljive političke bitke na Kordunu. Partizani su pošli energično napadati Talijane, počevši od hapšenja jednog obavještajnog oficira koji je održavao mitinge po selima, pa do sukoba s talijanskom konjicom 16. oktobra 1941. u Petrovoj gori i zasjede kod Viličina 20. oktobra, gdje je poginulo 7 neprijateljskih vojnika i zaplijenjeno 11 pušaka i 1

puškomitraljez. Talijani odmah napadaju s 1 000 konjanika, topovima i tanketkama, ali ih Partizanski odred »Debela kosa« odbija. Oni u povla enju pale ku e u Kupljenskom i okolnim selima. Partizani 21. oktobra napadaju Talijane i u kotaru Vrginmost. Jedan talijanski puk 23. oktobra opkoljava partizane u šumi Debela kosa, no oni se uspješno probijaju prema Šljivnjaku. Neprijatelj pali ku e oko Debele kose.

Neki kolebljivi ljudi, koji se nisu slagali s koncepcijama narodno-oslobodila ke borbe, pokušali su da paleže talijanskih okupatora i ubistva nedužnih ljudi iskoriste za propagiranje politike kompromisa s okupatorima i ustašama i za stavljanje srpskog naroda pod »zaštitu« Talijana. Po nekim selima oko Petrove gore organiziraju se zborovi na kojima zastupnici kapitulantske politike obrazlažu svoje stavove. Sli no raspoloženje je i u nekim selima (Toboli , Trži) kotara Slunj. ak i me u partizanima dolazi do kolebanja. U odredu »Gornji Skrad« po inju neki žandari i financijeri Kraljevine Jugoslavije stavljati na kape etni ke kokarde. Pripremaju ubistva istaknutih komunista. Odred »Poloj« vrši plja ke i samovolju nad seljacima, pa ga odred »Perjasica« razoružava krajem oktobra. Sve su to bili oblici jedne nove politike i vojne bitke protiv talijanskih fašista koju je NOP dobio zahvaljuju i tome što je najve i dio srpskog stanovništva ostao vjeran svojoj slobodarskoj tradiciji i liniji KPJ. Želio bih podvu i da u toj bici srpski narod Korduna nije bio ni im »natjeran« da se stavi na stranu oslobodila kog pokreta kao što to esto »objašnjavaju« hrvatski šovinisti. Naprotiv, on je mogao i i na kompromis s talijanskim okupatorom, ali je ipak ogromna ve ina srpskog stanovništva svjesno izabrala put oružane narodnooslobodila ke borbe.

Nemogu e je u jednom kratkom pregledu spomenuti sve one mnogobrojne akcije koje su izvršili partizani Korduna. Uspješno su napadana neprijateljska uporišta, žandarmerijske kasarne, željezni ke stanice, neprijateljske kolone na cestama, zauzimana manja neprijateljska uporišta, tukle talijanske jedinice kao npr. kod ukura i drugdje. ak se napada neprijatelj i u samom centru Karlovca 17. novembra 1941. u poznatoj akciji grupe od 24 partizana iz 1. kordunaškog partizanskog bataljona, pod komandom politi kog komesara Komande NOP odreda Korduna i Banije, Vece Holjevca. Za razvoj oružanih partizanskih formacija na Kordunu i Baniji ima veliko zna enje i Druga konferencija delegata partizanskih jedinica tog podru ja, održana 25. i 26. novembra 1941. u Petrovoj gori. Za razliku od Prve konferencije u Džodanima, koja je imala politi ko-vojni karakter, Druga konferencija je u stvari sastanak vojnih rukovodilaca, komandanata i politi kih komesara bataljona. Zahvaljuju i taktici partizanskog ratovanja, neprijatelj je satjeran u ve a uporišta iz kojih izlazi samo s ja im snagama. Narod u selima je odahnuo jer su upadi neprijatelja rijetki, a kretanja ve ih jedinica lako se zapažaju. Slobodni teritorij, po kojem se nesmetano kre u partizani i stanovništvo, postaje sve ve i.

U decembru 1941. godine oslobo en je najve i dio Korduna. Neprijatelj se zadržao u mjestima s ve im vojnim garnizonima kao što su:

Vojni , Vrginmost, Veljun, Slunj, Primišlje i još nekima. Nadošla je izuzetno oštra zima s obilnim snijegom. Partizanske snage u Lici, Kordunu, Baniji, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju su toliko ojačale da je Glavni štab Hrvatske na savjetovanju rukovodilaca partizanskih odreda tih područja 13. decembra 1941. godine u Zbjegu mogao izraditi plan zajedničkih dejstava radi zadavanja snažnijih udaraca neprijatelju i stvaranja većih slobodnih teritorija. Sve vojne akcije na Kordunu podređene su ostvarivanju tog vojnog plana. Partizanske jedinice počinju napadati i blokirati neprijateljske posade. Jedinice 4. bataljona oslobađaju 18. decembra 1941. Vojni kolodvor i plijene 59 pušaka i 4 puškomitraljeza, a tri dana kasnije razoružavaju posadu na željezničkoj stanici Utinja (plijen: 40 karabina i 2 puškomitraljeza). Posada u Vojišnici (oko 40 vojnika) predala se jedinicama 1. bataljona 24. decembra. Prije toga odbijene su talijanske i domobranske jedinice koje su toj posadi išle u pomoć, a jedna domobranska jedinica od oko 40 vojnika je zarobljena. U svim tim borbama 1. bataljon je zaplijenio 72 puške i 6 puškomitraljeza.

S relativno malim snagama partizani 1. bataljona blokiraju jaku neprijateljsku posadu u Vojnici, a 3. bataljon u Veljunu i Perjasici. Ustaške vlasti pokušavaju velikom ofenzivom na područje 4. bataljona, koja je počinjala 21. decembra 1941. s oko 4.000 vojnika, popraviti za njih nepovoljnu vojnu i političku situaciju. Ustaše su toj operaciji posvetili posebnu pažnju što svjedoči i to da je u njoj angažirana i Poglavnikova tjelesna bojna i da je sam Pavelić na Staru i Novu 1942. godinu prisustvovao operacijama. Vjerovatno je to bio pokušaj da se Pavelićeva vlast jednim vojnim uspjehom rehabilitira pred Nijemcima i Talijanima. Za predstavnike obiju tih fašističkih zemalja nije bio nepoznat izvještaj Glavnog stožera Ministarstva hrvatskog domobranstva od 12. decembra 1941. poslan svim značajnijim ustaško-domobranskim rukovodstvima. U tom opširnom izvještaju napisano je i ovo: »Događaji u pobunjenim krajevima, kako oni u toku posljednjih mjeseci, tako i najnoviji, pokazuju otkriti, da je akcija pobunjenika svakoga slijedećeg dana šira i snažnija, a postiže sve značajnije uspjehe. Danas, gledajući na situaciju otvorenim okom, moramo biti veoma ozbiljno zabrinuti za sudbinu ovih krajeva, sudbinu ondašnjeg mirnog i lojalnog stanovništva, a i mogućnost obstanka same akcije naših domobrana, oružnika i ustaša...« Dalje u izvještaju se procjenjuje da »pobunjenika« u NDH ima »oko 25.000 do 30.000 ljudi koji se daljnjim odmetanjem stalno povećavaju«, a broj neprijateljskih boraca »naših boraca iznosi danas oko 30.000 do 35.000 ljudi«. U izvještaju se na jednom mjestu nalazi i potcrtana rečenica: »da više nije moguće produžavati stanje kakvo je danas, jer se inače ide vrlo krupnim koracima u susret neuspjehu«. Na kraju se traži da se o tom stanju obavijeste Nijemci i Talijani i da se zatraži njihova pomoć.⁴

4. Okrug Karlovac 1941, str. 259. i 260.

Elitnim ustaškim snagama u prvoj velikoj ofenzivi na Kordun suprotstavili su se partizani Vidovi evog 4. bataljona. U toku 15-dnevnih borbi ustaše osvajaju teren, pale i ubijaju stanovništvo koje nije pobjeglo, jer se najveći dio naroda prebacio pod zaštitom partizana u Petrovu goru. Procjenjuje se da je evakuirano 12 do 15 hiljada ljudi. Na iznenađenje ustaša 4. bataljon se ne povlači u Petrovu goru nego im se prebacuje iza leđa, napada ih i spretnim manevrima preko Sjenjaka priključuje se jedinicama 1. bataljona. Uza sve žrtve u narodu, nad kojim je neprijatelj iskaljivao svoj bijes, bila je to velika pobjeda partizana jer je propala osnovna taktika zamisao ustaških vojnih glavešina da tom ofanzivom olakšaju položaj svojih opkoljenih jedinica i suzbiju ofanzivu partizana. Bio je to veliki vojni i politički neuspjeh Pavla i, ne samo u odnosu na svoj položaj u NDH već i u odnosu na Nijemce i Talijane. Sve mu je to »pripremio« partizanski bataljon od oko 300 boraca pod komandom jednog metalškog radnika.

Jaka posada u opkoljenom Vojni u, vidjevši da pomoć nigdje ne dolazi, pokušala se po dubokom snijegu probiti u pravcu željezničke pruge prema Vojni -kolodvoru i Utinju. U Štabu 1. bataljona iznad Vojni Bogdan Oreškin daje znak za uzbunu. Dubok snijeg otežava kretanje domobrana što omogućuje partizanima pod komandom anice Opa i da opkole neprijatelja i prisile ga na predaju. Poginulo je 40, a zarobljeno 410 vojnika, među njima i 11 oficira. Ratni plijen: 300 pušaka, 10 puškomitraljeza, 6 teških mitraljeza i 2 baca a mina. Zarobljene domobrane nagovara da pristupe nama, međutim, oni su otišli svojim kućama. Ranjene domobrane partizani su prebacili u Karlovac. Oslobođenje prvog kotarskog mjesta na Kordunu imalo je izvanredan odjek u itavom okrugu Karlovac, u Zagrebu i drugim krajevima Hrvatske. Nakon te velike vojničke i političke pobjede partizana nastaje panika u opkoljenim neprijateljskim garnizonima. U toku januara i februara uspijevaju pobjeći i posade iz Krnjaka, Veljuna i Perjasice. Kordunaši i Ličani su se za mjesec januar 1942. takmičili ili tko će više zadati udaraca neprijatelju. U izvještaju Kordunaša o tom takmičenju kaže se: »... mi do sada u mjesecu januaru imamo slijedeće rezultate: 276 mrtvih neprijatelja, 432 zarobljena i mnogo ranjenih. Mi smo imali 12 mrtvih i 6 ranjenih. Zaplijenili smo 6 teških mitraljeza, 3 baca a mina, 20 puškomitraljeza, 450 karabina i mnogo municije«.

Koliko se brzo razvijao partizanski pokret na Kordunu i Baniji vrlo dobro pokazuju sačinjeni podaci o brojnom stanju i naoružanju partizanskih jedinica s Konferencije delegata narodnooslobodilačkih pokreta Korduna i Banije održane 19. i 20. novembra 1941, Konferencije komandanata i političkih komesara partizanskih odreda Korduna i Banije od 25. i 26. novembra 1941, zatim Prve vojne konferencije u Glavnom štabu Hrvatske 13. decembra 1941. i Druge vojne konferencije u tom Štabu 30. i 31. januara 1942. Zbog lakše usporedbe podatke dajemo u tablici:

Partizani i vrste oružja	Datumi konferencija, broj i naoružanje partizana Korduna i Banije			
	20. IX 1941.	25. XI 1941.	13. XII 1941.	30. I 1942.
partizani	822	1.415	1.715	3.050
vojni ke puške	291	528	667	1.804
civilne puške	135	bez po- dataka	289	535
mitraljezi	1	1	1	8
puškomitraljezi	1	8	9	57
baca i mina				4

Sam Kordunaški narodnooslobodilački partizanski odred (formiran po etkom decembra 1941. razdvajanjem NOP odreda Korduna i Banije na dva odreda) imao je prema izvještaju, koji je na vojnoj konferenciji u Glavnom štabu Hrvatske krajem januara 1942. podnio komandant Manola: 2.450 naoružanih partizana u pokretnim jedinicama, 5.100 mobiliziranih boraca, 7 teških mitraljeza, 48 puškomitraljeza, 1.521 pušku, 535 civilnih pušaka i 4 baca a mina. Banijski odred, koji je u to doba još bio privremeno pod komandom NOP odreda, imao je 600 partizana, 1 teški i 1 laki mitraljez, 8 puškomitraljeza i 283 puške. U februaru 1942. stvara se Grupa kordunaških partizanskih odreda s 1. i 2. kordunaškim narodnooslobodilačkim partizanskim odredom.

Treba napomenuti da je tek u drugoj polovici decembra 1941. godine po elo koordinirano izvođenje partizanskih akcija u Hrvatskoj na osnovi jedinstvenih operativnih planova Glavnog štaba. Prije toga pojedina područja (Lika, Kordun, Banija, Gorski kotar i dr.) razvijala su se vojnički više-manje samostalno, vrsto povezana samo putem partijskih organizacija. Političko i vojno rukovodstvo nad svim partizanskim područjima Hrvatske imao je Centralni komitet KP Hrvatske, odnosno operativno rukovodstvo tog foruma koje je opet sa svoje strane bilo povezano s CK KPJ, Vrhovnim štabom i vrhovnim komandantom Titom.

Veliki vojni uspjesi partizana u drugoj polovici decembra 1941. i po etkom 1942. godine omoguili su da se po etkom marta 1942. stvori velika slobodna teritorija, koja nije obuhvaćala samo srpske krajeve Korduna nego i dio kotara Cazin oko Velike Kladuše s muslimanskim stanovništvom. Razvoj partizanskih jedinica i vojničke akcije koje smo opisali bili su samo jedna strana narodnooslobodilačkog pokreta. Iza svih tih rezultata stajao je narod Korduna, predvođen od komunističke i dobro organizirane široke mreže NOO-a, organizacija AFŽ-a i omladine.

Na Kordunu su NOO-i bili dobro organizirani i obavili su u toku rata vrlo značajne zadatke, pa se u tom pogledu ubrajaju među najbolje u Hrvatskoj. Slika nije bila i s organizacijama AFŽ-a i omladine. Prve zametke organiziranja nove narodne vlasti, mimo ranijih oblika vlasti uperenih protiv pokušaja okupatora i ustaša da uvedu svoje organe

vlasti, nalazimo ve u spontano organiziranim seoskim stražama i »komitetima«, »vije ima«, »savjetima« i »seoskim odborima« koji su nicali u po etku ustanka. Kordunaši su imali poseban afinitet za organiziranje narodne vlasti i za vertikalno povezivanje NOO-a. Tako je npr. »Komitet narodne obrane« u tzv. »Kirinskoj republici« izabran 1. augusta 1941. na velikom narodnom zboru. Kotarski NOO za Vojni formiran je ve 20. novembra 1941. — prvi u Hrvatskoj. »Ostrožinski pravilnik« donesen je u decembru 1941, dakle prije »Fo anskih propisa« Vrhovnog štaba iz februara 1942. Odbor NOF-a za Kordun, koji je povezivao 4 kotara, po eo je uspješno da radi odmah poslije oslobo enja Vojni a sredinom januara 1942. Pri organizaciji NOO-a Kordunaši su vodili ra una o direktivama Komunisti ke partije i naro ito su se pozivali na okružnice CK KPH br. 3 i 4. Neki su u toku rata smatrali da Kordunaši u organizaciji NOO-a istr avaju pred rudu, da stvaraju »Kordunsku republiku« i si. Mislim da je cjelokupni daljnji razvitak NOP-a demantirao ta strahovanja i da se rad NOO-a na Kordunu može ocijeniti vrlo visokom ocjenom. Glavni štab Hrvatske u izvještaju 30. marta 1942. upu enom Vrhovnom štabu Jugoslavije piše o situaciji na Kordunu i ovo: »U sumarnom pogledu valja dodati da su veze naroda s partizanima najbolje organizirane na Kordunu. Tu je zima za u vrš i vanje tih veza najbolje iskorištena. Po itavom su Kordunu tokom itave zime održavani zborovi, sastanci i najrazli itije priredbe, što je sve mnogo pridonijelo u vrš ivanju tih veza. Naro ito je mnogo poleta pokazala omladina.«⁶ Vladimir Popovi , sekretar Operativnog rukovodstva CK KPH, konstatira: »Partizanski odredi na Kordunu su organizaciono najja i, a i s oružjem stoje dobro. Milina je vidjeti ovu našu vojsku. U akcijama su dobili pored ostalog i mnogo vojni kog odijela, tako da sasvim pristojno izgledaju. Svaki partizan nosi partizanku..«⁶

Osvrt na NOO-e završit u citatom iz svog lanka »Tre a godina narodnooslobodila kog rata na podru ju Karlovca, Korduna, Like, Pokuplja i Zumberka« gdje sam, izme u ostalog, napisao: »Vrlo zna ajna karakteristika nove narodne vlasti na Kordunu bila je i ta da je kontinuirano djelovala za vrijeme itavog rata na prakti ki stalno oslobo enom teritoriju. Mnoge neprijateljske ofenzive prelazile su, doduše, preko tog podru ja i povremeno ga zauzimale nanose i narodu i njegovom oslobodila kom pokretu teške udarce. No, ubrzo su partizani protjerali neprijatelja i sve se ne samo ponovo podiglo nego i dalje razvijalo i nezaustavljivo širilo. Koji bi državni aparat mogao preturiti preko glave tolike ofenzive, tolike privremene gubitke cijelog teritorija i ponovo uskrnuti još vrš e i bolje organiziran? To su mogli izdržati samo organi istinske narodne vlasti i pokret hiljadama niti ukorijenjen u narodu.«⁷

Za razvoj borbe na Kordunu i u itavom okrugu Karlovac od posebnog je zna enja održavanje Druge okružne konferencije Komunisti ke

5. HAK, Zbornik 3, str. 261.

6. HAK, Zbornik 6, str. 66.

7. HAK, Zbornik 8, str. 32. i 33.

partije Hrvatske za okrug Karlovac od 12. do 14. marta 1942. Bila je to prva partijska konferencija u Hrvatskoj koja je održana u legalnim uslovima nakon donošenja tzv. »Obznane« 30. decembra 1920. godine kojom su komunisti u staroj Jugoslaviji stavljeni izvan zakona. Nakon nemilosrdnih progona, koji su trajali preko 20 godina, komunisti su u narodnooslobodilačkoj borbi oružjem u ruci stvorili uslove da iza u iz ilegalnosti. Okružni komitet je sve do potkraj oktobra 1941. djelovao iz Karlovca na čelu s Josipom Krašem, predstavnikom CK KPH i sekretarom Ivom Marinkovićem. Dan iza pogibije Kraša 18. oktobra 1941. došlo je pismo CK KPH da se sjedište OK premjesti na Kordun. Od početka novembra 1941. OK stalno djeluje s oslobođenog teritorija.

Za mjesto održanja Druge konferencije najprije je bio određen Vojni , ali se zatim izabrala Velika Kladuša, mjesto s pretežno muslimanskim stanovništvom. Time se željelo posebno istaknuti misao vodilju narodnooslobodilačke borbe — bratstvo i jedinstvo naših naroda. Sve u ovom dijelu ovog skupa prisustvovali su predstavnici nekih političkih stranaka stare Jugoslavije i neki ugledni građani — nekomunisti. Na Konferenciji prisustvovala su 53 delegata koji su demokratskim putem izabrani od općinskih i kotarskih partijskih konferencija i koji su zastupali partijsku organizaciju od 844 člana. Zaključci doneseni na toj Konferenciji, uz učešće dvojice predstavnika CK KPH, bili su putokaz za daljnji rad NOP-a na Kordunu i u ostalim dijelovima okruga Karlovac.

U zadacima koje je u završnoj rezoluciji postavila Konferencija nalaze se i ove rečenice: »Razbiti iluzije o definitivnom oslobođenju oslobođenog teritorija i ubijediti narod i partizane da je pojačanje ofanzivne djelatnosti najbolja obrana oslobođenog kraja. Uz to uporno raditi na tome da se istav narod našeg okruga digne na oružani ustanak...«⁸

Novoizabrani Okružni komitet nije imao vremena ni da u miru pročitaju zaključke s Konferencije u Kladuši a na Kordun se 18. marta sruila velika neprijateljska ofenziva. Neprijatelj je napadao iz pravca Karlovca, Lasinje, Vrginmosta, Topuskog i Male Kladuše. Nakon 4 dana upornih borbi neprijateljske jedinice zauzimaju Vojni , cestu Vojni — Vrginmost i 29. marta ulaze u Petrovu goru te se utvrđuju na njenom najvišem vrhu Petrovcu. No u izmeću 31. marta i 1. aprila 3. bataljon 1. kordunaškog partizanskog odreda, uz pomoć roguljaša, bezuspješno napada neprijatelja na Petrovcu. Partizani i roguljaši pretrpjeli su velike gubitke. Poslije te akcije neprijateljske snage krstare 1. i 2. aprila Petrovom gorom, a partizanske jedinice prebacuju im se iza leđa. Ta martovska ofenziva trajala je od 18. marta do 5. aprila 1942. kad se ustaške i domobranske snage povlače iz Petrove gore.⁹ Ustaške vlasti počinju prema narodu primjenjivati novu taktiku. Mnoge zarobljene civile puštaju kućama obećavajući im sigurnost u slučaju lojalnosti prema NDH.

8. HAK, Zbornik 4, str. 199.

9. HAK, Zbornik 6, str. 67—77.

Ustaškim se napadima pridružuju i etnici. etni ki orijentiran vod »Pištenik« 3. ete 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda povezuje se s Talijanima i no u 3. aprila 1942. razoružava ostala dva voda ete i ubija komandanta 2. kordunaškog odreda, španskog dobrovoljca Roberta Domanija i istaknute vojne rukovodioce tog odreda Branka Latasa, Stevu uturila i Adolfa Štajnbergera. Bio je to mu ki etni ki napad na partizane u najtežim danima proljetne ofenzive na slobodni teritorij Korduna.

Neposredno poslije ofenzive Okružni komitet Karlovac i Štab Grupe kordunaških partizanskih odreda razra uju plan prijenosa partizanskog rata u hrvatske krajeve okruga i na Zumberak u skladu sa zaklju cima Druge okružne konferencije KPH, direktivama CK KPH, GŠ i Vrhovnog štaba. O tome se govori u izvještaju Okružnog komiteta Karlovac Centralnom komitetu KPH od 22. maja 1942. godine u kojem se daje i ova ocjena tadašnje vojno-politi ke situacije: »Kordun je postao jedno vrlo važno žarište NOB-a, sa koga se ta borba prenosi ne samo prema i iza Karlovca, nego se rasprostire i u hrvatske krajeve prema Zagrebu. Upornost s kojom neprijatelj napada partizane u tom kraju treba u prvom redu tim objasniti. Gledano s tog stanovišta mi možemo o ekivati, uza svu o evidentnu slabost neprijatelja, nove pokušaje likvidiranja partizanskog pokreta na Kordunu. Izlaz iz te situacije sastoji se po našem mišljenju u prvom redu u tome, da se što brže i što snažnije pokrens hrvatski narod našeg okruga u borbu i da se prenese partizanska borba i na hrvatske krajeve. OK i naše partijske organizacije oštro su se orijentirale na taj put.«¹⁰

Prva kordunaška partizanska desetina prebacila se preko Kupe u no i izme u 15. i 16. aprila 1942. i pod rukovodstvom Teše Bulata ubrzo stigla na Zumberak i uspostavila vezu sa Štabom 2. operativne zone Hrvatske u Zagrebu. Druga desetina dobrovoljaca iz 1. kordunaškog odreda krenula je s Grgom Milašin i em na elu iz Vojni a 16. aprila 1942. i prebacila se na podru je kotara Karlovac gdje je neko vrijeme operirala oko Nerteti a da bi polovicom juna stigla na Zumberak. Uskoro je od tih kordunaških boraca, jednog voda preostalih boraca Prve zagorske ete i novopridošlih drugova formirana Prva žumbera ka partizanska eta od tri voda s komandirrom Tešom Bulatom na elu, koja je ve krajem juna 1942. imala 150 partizana. Bio je to po etak ostvarivanja vrlo zna ajnog i dugoro nog strateškog vojno-politi kog plana s Kordunom kao osnovnom bazom, koji je, na žalost, prekinula nova velika neprijateljska ofenziva u maju 1942.

U periodu od mjesec dana izme u ove dvije ofenzive partizani su bili i vojni ki i politički vrlo aktivni. Kod Plav e Drage 6. aprila zarobljavaju 36 Talijana s 31 puškom i 6 puškomitraljeza. Kod Slavskog Polja 7. aprila ubijaju 3 neprijateljska vojnika. Na mnogim mjestima sijeku telegrafске žice, prekopavaju ceste, zarobljavaju neprijateljske patrole, postavljaju zasjede na cestama i do ekuju vatrom neprijateljske upade.

10. HAK, Zbornik 8, str. 21. 1 22

Partijske organizacije, NOO-i, organizacije AFŽ-a i omladine rade politički intenzivno na istovom okrugu. U Petrovoj gori neposredno prije ofenzive organizirano je okružno partijsko savjetovanje na kojem je, prema osnovnim zadacima, postavljeno i pitanje prenosa partizanskog rata preko Kupe u pravcu Zagreba, Žumberka i u kotar Karlovac. No, u toj strateškoj bici ni neprijatelj ne miruje. Paveli smjenjuje komandanta tzv Utinskog zdruga (brigade) pukovnika Zgagu i 15. aprila na njegovo mjesto postavlja jednog od svojih najpovjerljivijih i najspособnijih ljudi potpukovnika Antu Moškova, dotadašnjeg zapovjednika Poglavnikove tjelesne bojne. Ovaj izbor potvrđuje koliko je važnost tom ratnom području polagao i neprijatelj i koliko je bio svjestan opasnosti prodora partizana prema sjeveru.

Moškov je svoje vojne operacije otpočeo »iš enjem« područja u blizini Petrove gore. Njegove jedinice 18. aprila pročišćavaju teren na kotaru Vrginmost oko Bovića i Ostrožina, ubijaju nedužno stanovništvo i zarobljavaju jedan vod partizana koji se sklonio u Kirinsku pećinu. Dan prije uspijevaju opkoliti kod Male Trepće 2. četu 4. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda koja se uspješno probija iz okruženja. Partizani ne ostaju dužni. Treća 2. bataljona 2. kordunaškog odreda 19. aprila u Gejkovcu obasipa vatrom kamion ustaša Pavelićeve tjelesne bojne. Pogiba 17 ustaša a zaplijenjena su 2 puškomitraljeza i 6 pušaka. Ustaše 20. aprila upadaju u Petrovu goru i hvataju civilno stanovništvo. Već 22. aprila partizani u akciji na cesti Krnjak — Veljun otimaju 18 karabina i 1 puškomitraljez. Proleterska 2. 1. kordunaškog odreda napada kod Biljega ustaški kamion i ubija 10 ustaša, plijen: 1 mitraljez, 2 puškomitraljeza i 4 puške. Ustaše 26. aprila hvataju preko 100 stanovnika iz okoline Vojnića i spaljuju ih u crkvi kod Kolarića. Partizani 1. bataljona 2. KPO i 2. bataljona 1. KPO 27. aprila razoružavaju posadu u Perjasici. Ubijeno je 10, ranjena 4 i zarobljena 63 domobrana a zaplijenjena 3 puškomitraljeza i 73 puške. Ustaše neprekidno vrše »iš enje« manjih šuma po Kordunu. Garnizonske posade su im vrlo brojne i nalaze se u Vrginmostu, Vojniću, Slunju, emernici, Slavskom Polju, Krstinji, Vukmaniću, Skakavcu, Utinji, Tušiloviću, Prisjeci, Cerovcu, Cetingradu, Primišlju, Rakovici, Hrvatskom Blagaju i Drežniku. Pored tih stacioniranih snaga od oko 3.000 ljudi djelovale su na Kordunu i jedinice Utinjskog zdruga, a u Vrginmostu i Topuskom bilo je oko 2.000 Talijana.¹¹

Prikazao sam nešto opširnije nemilosrdnu borbu koja se u to vrijeme vodila na Kordunu jer su to bile samo uvodne pripreme za velike operacije kojima je neprijatelj pokušao partizanskom pokretu tog kraja zadati odlučujuću udarac. U toj borbi sudjelovao je na mnogobrojne načine sav narod Korduna: bježanjem i sakrivanjem od neprijatelja, spremanjem hrane i svih pokretnih stvari najprije u zemunice, tjeranjem stoke u šume, obavještavanjem partizana o kretanju neprijateljskih jedinica i slično. Izvanredno teški pritisak neprijatelja stavljao je velike

11. HAK, Zbornik 6, str. 76.

zahtjeve na rad partijskih organizacija, NOO-a, AFŽ-a i omladine. Sve te organizacije NOP-a mnogo su pomogle da je otpor naroda bio što organiziraniji.

Ustaškim vlastima i samom Moškovu bilo je jasno da partizani Korduna nisu uništeni. Zbog toga »Glavni stan Poglavnika« na prijedlog Moškova 22. aprila 1942. odga a planiranu operaciju u Lici i predlaže nastavak vojnih operacija na Kordunu. Tako je došlo do velike neprijateljske ofenzive na Petrovu goru jer je Moškov s pravom pretpostavljao da se tu nalaze rukovode i vojni i politički organi NOP-a na Kordunu. Oko 5.000 neprijateljskih vojnika po elu je 9. maja stezati obru oko Petrove gore u kojoj se nalazilo oko 10.000 izbjeglica iz okolnih sela, 730 partizana, Štab Grupe kordunaških partizanskih odreda, lanovi OK Karlovac, partizanske bolnice, radionice i dr. O toj velikoj vojnoj akciji ustaša na Kordunu toliko je mnogo napisano da nije potrebno iznositi detalje. Partizani i dio naroda probili su se 14. maja 1942. u dva pravca: prema Klju aru i Biljegu gdje su zarobili 24 domobrana i 17 ustaša s 1 teškim mitraljezom, 4 puškomitraljeza i 30 pušaka i u pravcu istoka pokraj partizanske bolnice u Vrletnim stranama, zaplijenivši 1 teški mitraljez, 3 puškomitraljeza i 12 pušaka. Još istog dana neprijateljske jedinice povla e se iz Petrove gore. Moškov u svom izvještaju od 15. maja 1942. Glavnom ustaškom stanu priznaje poraz i navodi da je za vrijeme proboja poginulo 37 ustaša, ranjeno 9 a 2 su nestala. Stvarni gubici neprijatelja bili su još ve i.¹² U izvještaju Glavnog štaba Hrvatske Vrhovnom štabu od 25. maja 1942. istaknuto je na jednom mjestu, da je »slamanje te neprijateljske ofenzive od golemog zna aja za nas«, a na drugom mjestu se kaže: »Partizani su u proboju obru a oko Petrove gore pokazali zaista divne primjere hrabrosti«, dok je Centralni komitet KPH estitao partizanima i partijskim organizacijama veliku pobjedu **nad** neprijateljem.

Teške borbe na Kordunu koje su trajale praktički bez prestanka od 18. marta do 14. maja 1942. godine završile su se pobjedom partizana. Te borbe bile su najteži i najkrvaviji period partizanskog rata na Kordunu. Ustaše nisu nastupale samo protiv oružanih boraca nego u prvom redu protiv golorukog naroda. Bilo je to ponavljanje masovnih ubijanja srpskog naroda iz vremena od kraja jula i početka augusta 1941. godine s tom razlikom da su tada ustaše hvatali stanovništvo većinom na prijevazu jer ljudi još nisu bili svjesni na kakva su zvjerstva spremni okupatori i ustaše, a sada su svi znali krvav lik ustaških zločinaca. »išenja« terena od sredine aprila i u maju 1942. godine bila su u stvari hajka na nedužno stanovništvo mahom starce, žene i djecu, gdje je hvatanje značilo sigurnu smrt. Bila je to i osveta ustaških vlasti što srpski narod Korduna nije poslije martovske ofenzive prihvatio kapitulaciju i »zaštitu« koju su mu nudili ustaše i Talijani. Prema prikupljenim podacima u proljetnim ofenzivama ubijena su samo na područjima općina Vojni i Vrginmost, gdje je bilo težište ustaških operacija, 3.454 stanov-

12. HAK, Zbornik 6, str. 77—92.

nika (1.725 ženskih i 1.729 muških osoba). U kasnijim ofenzivama **na Kordun** januara 1943, u jesen 1943. i **u** maju 1944. gubici u narodu bili su **mного** manji.¹³

Poslije poraza u Petrovoj gori ustaše se još u maju povla e iz **Krs-tinje**, **Prisjeke** i **Krnjaka**. Neke jedinice Utinjskog zdruga prebacuju se **na** podru je kotara Slunj i tamo ubijaju nekoliko stotina stanovnika u **Gornjem** Primišlju, **Toboli** u i **Tounjskom** Trži u.¹⁴ Istovremeno parti-zani prelaze u protivofanzivu i napadaju neprijateljske posade u **Primišlju**, **Utinji**, **Skrti** brdu, **Cerovcu**, **Ponoru** kod **Cetingrada** i **Bjeljevini** kod **Topuskog**. Velika partizanska akcija na **Topusko** 7. juna 1942. na **žalost** nije uspjela. No, 11. juna oslobo en je **Vojni -kolodvor**, a 12. juna razoružana posada željezni ke stanice **Belavi** i. **Neprijatelj** je satjeran **u ve** e garnizone u **Slunju**, **Blagaju** i **Vrginmostu** te na **granicama Korduna**, **u** **Topusko**, **Vukmani** , **Kova** **evac**, **Skakavac**, **Lasinju**, **Barilovi** , **Si** u, **La** **evac** i **Furjan**, a ostali dio **Korduna** je slobodan.¹⁵

Neposredno poslije majske ofenzive nastavlja se ostvarivanje vojno-politi kog plana prenošenje partizanskog rata u hrvatske krajeve. Za napade preko **Kupe** odre en je 4. **bataljon** kordunaškog **odreda**. **Štab** tog bataljona šalje 16. maja 1942. preko **Kupe** vod od 25 partizana, **koji** stalno vrši operacije u **Pokuplju** i po etkom juna formira poznatu etu »**Kljuka**« od 60 boraca (komandir **Simo Vu ini** , politi ki komesar **Milan Radovi okara**) koja **ve** krajem juna ima 110 boraca. Na drugom kraju u kotaru **Karlovac** partizani ulaze u **Vukovu Goricu** i **Priliš** e 14. juna. Potkraj maja je zaklju eno da **Štab** Grupe kordunaških odreda formira bataljon koji **e** pre i **Kupu** zajedno sa **Slavkom Klobu arem** ortom i **Borisom Balašom**, komandantom i politi kim komesarom **Štaba** za osnivanje **Pokupsko-žumbera** kog partizanskog **odreda**. Bataljon od 120 boraca polazi na zadatak no u izme u 17. i 18. **jula**. U prvim **borbama** pada komandant ort. Krajem jula **новооснован одред** ima **ve** 450 boraca a u njegovom sastavu nalaze se i borci koji su **došli** s **Korduna**. Velik odjek u hrvatskim krajevima imalo je razoružanje posade u **Pisarovini** (**Pokuplje**) koje su izvršili borci 4. bataljona 1. kordunaškog odreda i ete »**Kljuka**« u no i uo i 9. augusta 1942. godine.

Valja spomenuti i neke organizacione promjene koje su se dešavale u partizanskim jedinicama na **Kordunu**. Nare enjem **GŠ** formirana je krajem marta **Proleterska** eta **Grupa** kordunaških odreda,¹⁶ koja je 7. maja 1942. ušla u sastav 1. proleterskog bataljona **Hrvatske**. Prema sa uvanim podacima **Grupa** kordunaških odreda imala je 21. maja 1942. u svom sastavu 2.148 boraca, naoružanih s 1.840 pušaka, 64 puškomitraljeza, 13 mitraljeza i 228 pištolja. **Štab** Grupe je 4. jula formirao 1, 2. i 3. omladinsku etu od kojih je 14. jula organiziran **Omladinski udarni** bataljon »**Joža Vlahovi**«. Formiraju se i drugi udarni bataljoni, jedan po etkom jula u sastavu 1. kordunaškog a jedan 21. jula u sastavu 2.

13. HAK, Zbornik 6, str. 92.

14. HAK, Zbornik 6, str. 98

15. HAK, Zbornik 6, str. 98

16. HAK, Zbornik 6, str. 503.

kordunaškog odreda. Glavni štab Hrvatske je 8. jula 1942. formirao 1. **narodnooslobodila ku** udarnu brigadu Hrvatske (kasnije 1. li ka brigada) u iji sastav je ušao i 2. bataljon 1. kordunaškog odreda, ime je po eo razvoj regularnih vojnih jedinica i u Hrvatskoj.

Teške prilike na Kordunu nakon proljetnih neprijateljskih ofenziva, potreba da se proširi partizanski rat na sve krajeve okruga i prema Zagrebu, i zna ajne promjene koje su nastale formiranjem pokretnih brigada ponukale su OK KPH za Karlovac da od 25. do 27. jula 1942. održi prošireno partijsko savjetovanje na kojem su bili predstavnici iz partijskih organizacija na terenu i iz vojske. Na tom savjetovanju je ponovo istaknuto da je glavni zadatak okružne partijske organizacije pokretanje ustanka u hrvatskim krajevima i da je prenos partizanskog rata u pravcu Pokuplja, Zumberka, Zagreba i kotara Karlovac najbolja obrana oslobo enog teritorija na Kordunu. Raspravljano je i o zadacima u vezi osnivanja brigada, o potrebi poja anog politi kog rada s narodom, poboljšanja rada NOO-a, AFZ-a i organizacija omladine. Odluke savjetovanja odobrene su od Centralnog komiteta KP Hrvatske, pa je 22. augusta Okružni komitet mogao opširnim dopisom upoznati sve partijske organizacije u partizanskim jedinicama i na terenu s radom i zaklju cima savjetovanja.

U skladu s op om orijentacijom postavljenom od Vrhovnog štaba **da** se pri e stvaranju ve ih vojnih formacija, nare enjem Glavnog štaba Hrvatske i Štaba 1. operativne zone Hrvatske prišlo se reorganizaciji Grupe kordunaških odreda. O tome je mnogo pisano, **pa u** samo **spome-**nuti da je 4. brigada Hrvatske (1. kordunaška) formirana 20. **augusta** 1942. u Gornjem Buda kom od udarnih bataljona 1. i 2. **kordunaškog** odreda i Omladinskog bataljona »Joža Vlahovi «. Imala je tri bataljona s oko 800 boraca i rukovodilaca, s komandantom Nikolom Vidovi em i politi kim komesarom Milom Martinovi em na elu. Brigada **se** ve 23. i 24. augusta prebacuje preko Kupe i po inje svoj poznati **marš** preko Pokuplja, Jastrebarskog, **Zumberka** do Slovenije. Na **putu osloba a** 727 srpske djece s Kozare, s Korduna, Banije i Like iz ustaškog logora u Jastrebarskom.

Sredinom septembra 1942. godine Glavni štab Hrvatske upu uje 1. proleterski udarni bataljon Hrvatske od 280 odli no naoružanih boraca u **Zumberak**. U kotaru Karlovac, kraju naseljenom hrvatskim žvljem, susre u se 4. brigada (koja **se** vra ala) i proleterski bataljon. Zajedni ki prire uju 27. septembra 1942. velik vojni defile u Bosiljevu što je **posebno** odjeknulo **u** tom kraju.

Od boraca 1. i 2. kordunaškog NOP odreda osnovana je 16. septembra 1942. u Petrovoj Poljani kraj Dunjaka 5. partizanska brigada Hrvatske (2. kordunaška). Za komandanta je imenovan Bogdan Oreš anin a za politi kog komesara Miloš Šumonja. Brigada je bila pod komandom Štaba 1. operativne zone Hrvatske a brojala je 699 boraca i rukovodilaca (26. IX 1942.). Prve njene akcije bile su na pruži Generalski Stol — Donje Dubrave gdje je 24. septembra, zajedno s dva bataljona Primorsko-goranskog partizanskog odreda uništila jednu kompoziciju neprija-

teljskog oklopnog vlaka, a zatim je pet dana kasnije bez uspjeha napadala ustaško-domobranksu posadu u Vukmani u. Brigada se zatim prebacuje na sektor Sunje i na željezni ku prugu Sunja—Bosanski Novi gdje je u sklopu šireg operacijskog plana Vrhovnog štaba trebalo da se oslobodi zapadna Bosna, Cazinska krajina i južni dio Korduna i stvori **veliki** slobodni teritorij.

Od preostalih jedinica Grupe kordunaških odreda formirana su tri podru ja bataljona od kojih je 27. oktobra 1942. organiziran novi Kordunaški partizanski odred s ukupno 786 boraca s komandantom Mihajlom Blaževićem i političkim komesarom Miliom Dejanovićem na čelu. Formacijski odred je bio u sastavu 1. operativne zone Hrvatske ali je najuže sura ivao s Komandom kordunaškog podru ja koja je osnovana naredbom štaba te zone. Ta komanda po čela je radom 16. septembra 1942. godine u selu Peri . Komandant je bio Milutin Košari , a njegov zamjenik Mihajlo Blažević , komandant Kordunaškog odreda. U sastav komande ušla je i Komisija za organizaciju i koordinaciju NOO-a koja je ranije radila pri Štabu Grupe kordunaških odreda a stvorena je nakon raspuštanja NOO-a za Kordun.

U oktobru 1942. održano je novo partijsko savjetovanje okružne organizacije KPH za Karlovac. Novi zadaci nastali izvršenom reorganizacijom partizanskih jedinica, stvaranjem Komande podru ja, naredbe Vrhovnog štaba za izbore NOO-a i stalno širenje slobodnog teritorija nametnuli su potrebu za održavanjem tog savjetovanja. O političkom stanju u doba prije formiranja 8. divizije govori se u izvještaju na Tre oju partijskoj konferenciji KPH za okrug Karlovac i ovo: »U to doba mi smo već imali znatan oslobo en teritorij i u hrvatskim krajevima. U itavom okrugu krstarili su naši partizani. Hrvatski narod je po čelo da kre e putem NOB-a«, i dalje: »... u upornoj borbi protiv okupatora koji je pokušao uz pomo svih svojih pomoga a da uništi naš pokret na Kordunu i da sprije i njegovo širenje na hrvatske krajeve stvorena su na inicijativu i pod rukovodstvom naše partijske organizacije 2 nova žarišta narodnooslobodila kog pokreta u Zumberku i kotaru Karlovac.«¹⁷

Te konstatacije su to ne. Okupator i ustaše izgubili su stratešku bitku za hrvatske krajeve sjeverno od Kupe već u drugoj polovici 1942. godine. U toj velikoj partizanskoj pobjedi, vrlo značajnoj za razvoj partizanskog pokreta u cijeloj Hrvatskoj, velik prilog dale su kordunaške jedinice i Kordun kao glavna »pozadinska« baza za većinu tih operacija. Pomo srpskog naroda na Kordunu u razvijanju i jačanju partizanskog pokreta u hrvatskim krajevima na domak Zagreba bila je i velika pobjeda politike bratstva i jedinstva naših naroda. Pokazalo se, nadalje, da je uspješno ostvarivanje tog vojnog plana najbolja obrana slobodnih teritorija Korduna, Banije, Like i Gorskog kotara. Neprijatelj je morao na nova ratna podru ja u neposrednoj blizini Zagreba, jer su mu bile ugrožene linije snabdijevanja prema Zagrebu, Karlovcu, pa i prema Sisku, usmjeravati svoje napade i značajno pojačati vojne jedinice na

17. HAK, Zbornik 8, str. 27.

podru ju oko željeznih pruga Zagreb—Karlovac i Zagreb—Sisak. O tome kolika je bila panika u redovima ustaških vojnih rukovodilaca ima interesantnih podataka u mnogim sa uvanim neprijateljskim dokumentima.¹⁸ Angažiranost neprijatelja oko Zagreba bila je tolika da nije mogao poduzimati ofenzive na slobodni teritorij južno od Kupe, tako da je za stanovništvo Korduna druga polovica 1942. bila najmirnija u toku narodnooslobodilačke borbe.

Uspjesi partizana bili su i velik podsticaj za jačanje narodnooslobodilačkog pokreta u okupiranim krajevima, a posebno u Zagrebu gdje su partizanske ratne pobjede postale svima poznate šaputanjem od uha do uha, esto preuveličane i u samim službenim neprijateljskim dokumentima. Ne treba zaboraviti da je u Zagrebu u toku oslobodilačke borbe stalno povezano u organizacijama NOP-a od 3.000 do 5.000 ljudi, dakle brojno stanje koje odgovara jednoj partizanskoj diviziji i da se taj partizanski »odred« morao neprestano obnavljati bilo zbog neprekidnih hapšenja, bilo zbog stalnog odlaska ugroženih aktivista u partizane, emu su najbolje doprinosile velike partizanske pobjede u širem podru ju Zagreba u kojima su kordunaške jedinice asno izvršile povjerene im zadatke.

Osvrnut emo se još ukratko i na rad u »pozadini« na ona tiha svakodnevna zalaganja i napore naroda Korduna što nisu ovjenu slavam koju ima i manja vojna pobjeda, ali se ipak po konačnim rezultatima, osobito u 1942. i 1943. godini mogu svrstati u najveće ratne podvige izvršene u okrugu Karlovac za vrijeme oslobodilačke borbe. Prema podacima, iznesenim na Trećem partijskom savjetovanju, živjelo je na slobodnom teritoriju Korduna u kotarima Slunj, Veljun, Vojni i Vrginmost tada nešto preko 80.000 ljudi. Od toga je bilo 10.000 izbjeglica iz srpskih sela u južnim dijelovima Korduna koja su se nalazila u neposrednoj blizini ustaških posada. Domaćinstava je nabrojeno 11.070¹⁹ Poslije proljetnih ofenziva OK KPH Karlovac esto je pretresao o radu u NOO-ima i davao upute za njihov rad u skladu s direktivama Vrhovnog štaba (npr. lanak: »Šta su to NOO«, objavljen u »Proleteru«) i CK KPH. U kotarskim NOO-ima i Komisiji za NOO-e pri Stabu Grupe kordunaških odreda određeni su drugovi koji su preuzeli dužnost da se brinu o pojedinim sektorima rada (sektor narodnog gospodarstva, političko-propagandni sektor, odsjek za šumarstvo i kulturno-prosvjetni sektor). Krajem 1942. na Kordunu je radilo i 50 škola. Najvažniji zadaci bili su žetva, jesenja sjetva i spremanje hrane. OK KPH Karlovac u izvještaju CK KPH od 29. augusta 1942. piše: »Žetva je završena i žito je izvršeno. Glavna pažnja sad se posvećuje spremanju hrane. U nekim općinama hrana je gotovo 100 posto već spremljena. Sada se pristupa branju graha, sušenju i on se odmah sprema u zemunice.«

Po etkom oktobra 1942. godine na Kordunu su radila, prema podacima savjetovanja u Kupljenskom, 4 kotarska i 19 općinskih NOO-a. Kotar

18. HAK, Zbornik 8, str. 23. i 24.

19. HAK, Zbornik 6, str. 283.

TEKST ZAKLETVE PARTIZANA U HRVATSKOJ

"ZAKLINJEM SE DA IZ RUKU NEĆU FUGITI ORUŽJE DOK POSLJEDNJI FAŠISTIČKI OKUPATOR NE NAPUSTI MOJU ZEMLJU, SVE DOK POSLJEDNJI USTRAŠKI GAD NE BUDE ISKORIJENJEN.

ZAKLINJEM SE DA ĆU SE NEPRIJATELJU, KOJI JE, POMOĆU ĆU DOMAĆIH IZDAJICA I PLAĆENIKA, POROBIO I OPLJAČKAO MOJU ZEMLJU, KILAC I UBIJAO MOJ NAROD, ŽENE, I DJECU, OTIMAO MOJE ŽITRO, MOJ TRUD I MUKU I IZGONIO ME SA MOG DJEDOVSKOG OGNIŠTA, ZAKLINJEM SE DA ĆU MU SE OSVETITI NEMILOSRDNO, DA ĆU MU NANOŠITI UDARAC, KRV ZA KRV, SMRT ZA SMRT.

ZAKLINJEM SE DA ĆU U NEMILOSRDNOJ BORBI PROTIV USTRAŠKIH RAZBOJNIKA ČUVATI SE I KANITI SVAKOG SAMOVOLJNOG IZDAJICA DA I OSVETIVANJA NAD MIRNIM STANOVNIŠTVOM, ŽENAMA I DJECOM MA KAKVE VJERE I NARODNOSTI BILI, ZAKLINJEM SE DA ĆU SVAGDJE I UVLJEK ZASTUPATI MISAO BRATSTVA I ZAJEDNIČKE BORBE HRVA, HRVATA I MUSLIMANA ZA ČIŠĆENJE MOJE ZEMLJE OD ZAJEDNIČKOG NEPRIJATELJA, PROTIV FAŠISTIČKIH OKUPATORA I DOMAĆIH IZDAJICA I PLAĆENIKA, BILI ONI IZ SRPSKIH, HRVATSKIH ILI MUSLIMANSKIH REDOVA.

ZAKLINJEM SE DA ĆU PRIJE UMRIJETI NEGO ODATI SEBE ILI SVOJE DRUGOVE I NAŠU SVETU BORBU, DA ĆU PRIJE UMRIJETI NEGO PLJAČKOM ILI SAMOVOLJNIM NASILJEM OKALJATI ZASTAVU POD KOJOM SE BORIM.

AKO PREKRŠIM OVU SVETU ZAKLETVU, AKO POKAŽEM SLABOST, MALODUŠNOST, KUKAVIČLIK, NEDISCIPLINOVANOST ILI ZLONAMJERNO IZDAM INTERESE SVOG NARODA, NEKA SRAMNO PADNEM OD RUKU SVOJIH DRUGOVA !"

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU !

KARLOVAC 10. IX. 1941.

OPERATIVNI KOMITET
KARLOVAC

Vojni i Veljun imali su svaki po 7 op inskih NOO-a, kotar Slunj 3 a kotar Vrginmost 2 op inska NOO-a. Organizacije AFŽ-a okupljale su 7.651 ženu kao što je to izneseno na Konferenciji AFŽ-a za okrug Karlovac, održanoj 25. augusta 1942. u školi u Gornjem Buda kom.²⁰ U Savezu mlade generacije bilo je 4.250 omladinaca. U 11 rezervnih omladinskih eta nalazio se 691 omladinac. Iako su u op inama kotara Vojni i Veljun formirane i pionirske organizacije. I član CK KPH i politički komesar Glavnog štaba Hrvatske Vladimir Bakari je na spomenutom savjetovanju u Kuplenskom, pored ostalog, rekao i ovo: »Imali ste divnih primjera hrabrosti partizana, rada NOO-a, herojskog požrtvovanja drugarica, herojskog držanja naroda za vrijeme ofanzive. Sve je to; moglo služiti kao uzor onom narodu koji će tek do i pred takve teškoće.«²¹

Prema nekim podacima koncem oktobra 1942. na Kordunu je bilo 822 člana KPH i to u brigadama i odredu 398, a na terenu uključujući i Komandu kordunaškog područja i partizanske straže 424²¹

Na osnovu naredbe Vrhovnog štaba od septembra 1942. godine više nije isticana privremenost NOO-a, premda su i dalje ostali »prelazni oblik ka budu ojoj narodnoj vlasti koju će narod formirati poslije konačnog oslobođenja« (Tito u pismu upućenom 1942. GŠ-u za Hrvatsku, Operativnom štabu Bosanske krajine i Stabu 4. operativne zone.) U spomenutoj naredbi Vrhovnog štaba date su i upute za obavljanje izbora za NOO-e. Predviđeno je da se izbori obave na Kordunu u decembru 1942. Za te prve slobodne izbore za organe narodne vlasti OK KPH izvršio je velike pripreme. Već od oktobra 1942. sve te pripreme pretvorile su se u veliku narodnu manifestaciju kojoj je Kordun ponovno pokazao svoje opredjeljenje za NOP. Na to su povoljno djelovali i sve veći i vojni uspjesi partizana. Još 10. septembra zauzeto je poznato ustaško gnijezdo na Kordunu — Blagaj u kojem su već 6. maja 1941. počinili pokolji Srba. Kod Poloja 17. oktobra razbijaju partizani (2. lička udarna brigada i 1. bataljon 4. brigade) jedan ojačani talijanski konjiki puk. Ratni plijen bio je vrlo velik: 1 tenk, 2 topa, 5 kamiona, 1 putnički automobil, 5 puškomitraljeza, 122 puške, značajan dio vojne komore, 40 konja i drugo. Glavni Stab Hrvatske u svom izvještaju Vrhovnom štabu, poslije te akcije, piše da se ona »može smatrati kao nauspjelija akcija do sada u Hrvatskoj obzirom na kvalitet oružja i količinu municije.«²²

Novembar 1942. je za Kordun posebno značajan. Sredinom tog mjeseca oslobođeni su Slunj, Cetinograd, Rakovica i Drežnik. Nešto ranije oslobođeni su: Bihać, Ostrožac, Cazin, Velika Kladaša, Vaganac i Likovsko Petrovo Selo, ime je prema zamisli Tita i Vrhovnog štaba oslobođena zapadna Bosna, Cazinska krajina i južni dio Korduna. Ta oslobođena teritorija u Bostanici i Hrvatskoj bila je već a od nekih evropskih država

20. HAK, Zbornik 6, str. 192.

21. HAK, Zbornik 6, str. 266.

22. HAK, Zbornik 5, str. 253.

kao što su to npr. Švicarska, Belgija i Nizozemska. Ti i drugi uspjesi NOP-a omogu ili su održavanje Prvog zasjedanja AVNOJ-a u Biha u 26. i 27. novembra 1942. godine.

U tom historijskom novembru 1942. formirana je i 8. kordunaška divizija. Sredinom tog mjeseca na sastanku Vrhovnog štaba, uz prisustvo predstavnika Glavnog štaba Hrvatske, odlučeno je da se na području 1. operativne zone Hrvatske formiraju tri divizije i jedan korpus. Na prijedlog Glavnog štaba Hrvatske Vrhovni štab je naredbom broj 95 od 22. novembra 1942. godine formirao 6. 7. i 8. diviziju i 1. korpus NOV Hrvatske. U sastav 8. divizije ušle su 4. i 5. kordunaška i 6. primorsko-goranska brigada. Za desetak dana, početkom decembra, osnovana je 15. brigada Hrvatske (3. kordunaška) koja umjesto 6. primorsko-goranske brigade ulazi u sastav 8. divizije.²³

Narod Korduna koji je u 1942. godini imao nešto više od 80.000 ljudi uspio je za nepunu godinu i pol dana, od početka oružane borbe, dati Narodnooslobodilačkom vojski Jugoslavije jednu diviziju — veliku i značajan podvig koji je neizbrisivo ostao zabilježen u historiji našeg naroda.

Dušan V. Baie

Borbe na teritoriji kotara Vrginmost do formiranja Osme divizije

Prve ustaničke akcije

U početku ustanka 1941. godine, na teritoriji kotara Vrginmost formirano je, po direktivi Partije i pod rukovodstvom komunističkih, četrnaest partizanskih odreda nazvanih po selima u kojima su formirani: Perna, Pecka, Malina, Slavsko Polje, Podgorje, Crni Potok, Katinovac, Štipan, Bovi, Kirin, Sjenjak, Kati Kosa, Ostrožin i Pješanića. Ukupno je u odredima bilo oko 260 boraca — dobrovoljaca, naoružanih s približno 26 karabina, 40 pištolja i oko 170 raznih, uglavnom lovačkih pušaka s prosječnom 5 metaka na oružje.

Svega 4 dana po održavanju sastanka u šumi Abez, prve ustaničke akcije na ustaše ispalili su komunisti Nikola Vidović i Mile Ključević 23. jula 1941. godine u selu Štipan. Bila je to prva partizanska akcija na ovom području, pa i na Kordunu.

Neposredno po formiranju partizanskih odreda, pristupilo se i formi-

23. HAK, Zbornik 6, str. 181. do 298.

ranju rezervnih odreda, koji su se zvali i rezervni vodovi. Gotovo za svaki partizanski odred formiran je i rezervni odred. U njih su mobilizirani svi sposobni muškarci za vojsku radi obuke, popune partizanskih odreda i vršenja diverzija **kao što** su: prekopavanje cesta, rušenje željezni ke pruge i telegrafsko-telefonskih stubova. Ljudstvo ovih odreda korišteno je i za izgradnju skloništa (zemunica) za hranu, bolnica i drugih radova za potrebe naroda i partizanskih odreda.

Od neprijateljskih jedinica na teritoriji kotara Vrginmost za vrijeme ustanka nalazile su se ustaško-domobranske posade u Topuskom, željezni koj stanici Topusko, emernici, Vrginmostu, Bovi u, Banskom Kova evcu, Lasinji, Desni Štefanki, a na granici kotareva Vrginmosta i Vojni a na željezni kim stanicama Vojni , Utinja i u Skakavcu. Pored toga u Topuskom i Vrginmostu bili su i Talijani. U bližoj i daljoj okolini ja e neprijateljske snage nalazile su se u Bu ici, Glini, Zagrebu, i Karlovcu. Iz svih tih mjesta ustaše su vršile ispade i napadale partizanske odrede pale i usput sela i ubijaju i nevini narod. No, ni partizanski odredi nisu bili pasivni. Pod parolom »Što prije do oružja, što više ubiti ustaša«, svaki odred je sam planirao i izvodio akcije.

Na dan formiranja, 2. augusta 1941. godine, »Kirinski partizanski odred« razoružao je u selu žandarmerijsku patrolu i zaplijenio 2 karabina. Nekoliko dana kasnije, no u izme u 10. i 11. augusta, partizanski odred Perna poružio je željezni ku prugu kod željezni ke stanice Crevarska Strana i napao vaktarnicu radi hvatanja ustaškog špijuna, uvara pruge Beljan Josipa, ali se ovai uspio spasiti.

Grupa od 7 boraca ovog odreda kod Kamenskog mosta, 5. septembra, zarobila je 6 domobrana i zaplijenila 4 karabina, oko 500 puš anih metaka, 1 pištolj s 20 metaka i 10 bombi. Tom prilikom poginuo je u borbi 1 domobran, a zarobljeni su pušteni svojim ku ama. Pet dana kasnije pokušaj plja ke u Perni ustaše su platile s 3 mrtva, a odred se naoružao s još dva nova karabina. U zaseoku Luka i (Crevarska Strana) dva borca iz partizanskog odreda Mali ka sa ekala su ustašku patrolu i iz lova kih pušaka uspjela dvojicu raniti. Zna ajan uspjeh postigao je partizanski odred »Kati kosa« koji je u toku 6. i 8. septembra razoružao domobransku posadu na željezni koj stanici Crevarska Strana i zaplijenio 6 karabina, 1 pištolj i oko 500 komada municije. Slijede eg dana dva borca partizanskog odreda »Štipan« razoružali su u Sjeni aku ustaškog povjerenika za žito i zaplijenili 1 karabin.

Prvu ve u zajedni ku akciju izvršili su 14. septembra partizanski odredi »Debela kosa«, »Trupinjak«, »Crna Lokva«, »Perna«, »Pecka«, »Mali ka« i »Podgorje« na domobransku posadu na željezni koj stanici Vojni . Otkrivši blagovremeno napad, domobrani su uspjeli pobje i, a partizanski odredi su zapalili željezni ku stanicu, senjak, skladište i pilanu, dok su onesposobili dvije lokomotive, zaplijenili 1 karabin, 1 lova ku pušku, 15 kg dinamita i onesposobili telegrafsko-telefonske stubove na putu Vojni —Vrginmost. Tog dana je i grupa boraca iz Partizanskog odreda »Crni Potok«, u blizini Kamenskog mosta, razoružala jednog žandara i zaplijenila 1 pištolj, 30 metaka i 2 bombe.

Borci Partizanskog odreda »Štipan« 16. septembra sa ekali su i razoružali trojicu ustaša u Lasinjskom Dugom Selu i zaplijenili 2 karabina sa oko 120 metaka. Dva dana kasnije Partizanski odredi »Bovi « i »Kirin« sa ekali su u šumi Kozarac (2 km od Bovi a) i napali grupu od 7 ustaša sa zapovjednikom žandarmerijske stanice u Bovi u narednikom Mesi em, koji je tom prilikom ubijen, a jedan ustaša ranjen, dok su ostali uspjeli pobjeći. Zaplijenjen je 1 karabin. Partizanski odredi »Pecka«, »Perna«, »Mali ka« i »Podgorje«, uz pomoć rezervnih odreda, no u izmeću 1. i 2. oktobra, porušili su telegrafsko-telefonske stubove i prugu Topusko—Vrginmost i tako je onesposobili za saobraćaj više dana dok su partizanski odredi »Perna«, »Pecka« i »Mali ka« 6. oktobra sa ekali poštu iz Velike Kladuše na cesti Velika Kladuša—Topusko kod Petrove gore zaplijenili 3 karabina od ustaša koji su pratili poštu.

August, septembar i prva polovina oktobra 1941. godine na teritoriji kotara Vrginmost protekli su u formiranju partizanskih odreda, i u izvođenju akcija radi zapljene oružja. Za dva i po mjeseca odredi su zarobili 15 neprijateljskih vojnika, 4 ubili, 3 ranili i naoružali se s novih 20 karabina, 3 pištolja, 12 bombi i oko 1200 komada municije.

Reorganizacija odreda u vodove, čete i bataljone

Iskustva iz prvih oružanih akcija jasno su pokazala da se u pogledu **vojne** organizacije ustaničkih snaga i daljeg razvoja oružane borbe nije **moglo** ostati na seoskim partizanskim odredima, vezanim za sela. Nova **situacija**, ste ena iskustva i potreba za izvođenjem većih borbenih dejstava **nužno** su zahtijevali višu i bolju vojnu organizaciju i komandovanje. U potku je sa svim partizanskim odredima na teritoriji Korduna i **Banije, pa i na** području kotara Vrginmost, rukovodilo Operativno partijsko rukovodstvo ustanka koje je bilo formirano pri Okružnom komitetu KPH za Karlovac, a od sredine augusta Komanda Korduna i Banije, preko **komandi** rejonu kojih je na Kordunu i Baniji bilo šest — četiri na **Kordunu i dvije** na Baniji čije su se teritorije uglavnom poklapale s teritorijom kotarskih komiteta prije drugog svjetskog rata. Po direktivi Centralnog komiteta KPH, a u duhu Stoličkih odluka, Operativno partijsko rukovodstvo OK KPH za Karlovac naredilo je 6. oktobra da se rejon **reorganiziraju** u bataljone što je i urađeno do kraja tog mjeseca. U tom **vremenu** je formirana i Komanda NOP odreda za Kordun i Baniju. Što se **tiče** kotara Vrginmost sjeveroistočni dio potpao je pod teritoriju 4. **bataljona** čiju su komandu sačinjavali Nikola Vidović, komandant, Mili **Dejanović**, politički komesar i Slavko Krajačić -Vajsić, operativni oficir. **Bataljon** je imao tri čete. Prvu četu su obrazovali partizanski odredi »Štipan«, »Kirin«, »Bovi « i »Ostrožin«. Komandir čete je bio Milan **Komadina**, a politički komesar Mile Bulat Miletić. U 2. četu ušli su **odredi** »Kati Kosa« i »Pješanića«. Komandir čete je bio Stanko Gabrić, a **politički** komesar Mile Klićković, dok je 3. četa formirana od odreda »**Sjeni ak**« i boraca iz sela Prkos i Dugog Sela. Komandir čete je bio Tešo Bulat, a politički komesar Nikola Rončević -Osula. Jedinice na

južnom dijelu kotara ušle su u sastav 1. bataljona s kojim su komandovali Stanko Anica Opa i , komandant, Ante Kukuljan, politički komesar i Bogdan Orešanić, operativni oficir. Ovaj bataljon je u svom sastavu imao četiri čete od kojih je četvrta bila formirana od partizanskih odreda »Perna«, »Pecka«, »Mali ka«, »Podgorje« i »Crni Potok«. Njen komandir je bio Jovica Lončar, a politički komesar Mile Ratković.

Ovakva organizaciona struktura jedinica ostala je do februara 1942. godine kada je na Kordunu formiran 1. i 2. kordunaški narodnooslobodilački partizanski odred.

Navedenu reorganizaciju seoskih partizanskih odreda i stvaranje brojno jačih jedinica uslovile su uspješno izvedene akcije, zaplijenjeno novo oružje, priliv novih dobrovoljaca i potreba za izvodenjem većih ofanzivnih akcija. Od oktobra 1941. godine na teritoriji kotara bio je jedan bataljon na sjevernom dijelu i jedna četa na južnom dijelu s oko 250 boraca, a već početkom februara 1942. godine (samo poslije 4 mjeseca) dva bataljona s oko 400 boraca naoružanih vojnim puškama, puškomitraljezima i teškim mitraljezima. Uporedo s reorganizacijom jedinica mijenjala se i taktika borbenih dejstava. Dok su seoski bili vezani za svoju teritoriju, dotle su novoformirani bataljoni izvodili akcije i van svoga sektora. Svima borcima je bilo jasno da će svoja sela najbolje braniti ako neprijatelja budu napadali i u drugim krajevima i da će samo tako moći proširiti plamen oslobodilačke borbe.

Borbe 4. bataljona i četete 1. bataljona u toku jeseni i zime 1941. godine

Iako su došli hladni jesenji dani, oni nisu mogli da spriječe u aktivnosti još uvijek slabo odjevene i naoružane jedinice. Pored borbi s neprijateljem trebalo je spremati skloništa za ljude, stoku, hranu, ranjene i bolesne, jer su gotovo sva sela bila spaljena od strane ustaša. Međutim, i pored niza poteškoća a sva ta pitanja uspješno su rješavana uz pomoć narodnooslobodilačkih odbora i antifašističkih organizacija što je doprinijelo da se partizanske jedinice osamostale za izvodenje borbenih akcija.

Partizanski odred Štipan s Nikolom Vidovićem na čelu zarobio je 16. oktobra prvi puškomitraljez na teritoriji kotara Vrginmost. Tri dana kasnije, četeta 4. bataljona sa Stankom Gabrićem na čelu, razoružala je domobransku posadu u Crevarskoj Strani i u kratkoj borbi ubila 3, zarobila 4 domobrana i zaplijenila 7 karabina s oko 1000 metaka. Šest partizana 2. voda (Mali ka) četete 1. bataljona sa Stevom Janjaninom na čelu razoružala je noću između 23. i 24. oktobra dva općinska stražara u G. Čemernici i zaplijenila 1 karabin, 3 pištolja i 5 vojnih odijela. U toku novembra 4. bataljon i četeta 1. bataljona uspjeli su putem zasjeda na cestama Vrginmost—Lasinja i Vrginmost—Topusko—Velika Kladuša da zaplijene još 1 puškomitraljez, 15 karabina, 3 pištolja, 3 bombe i oko 1300 komada municije.

Veoma uspjeli i značajnu akciju izveo je 4. bataljon koji je noću između 7. i 8. decembra prešao Kupu i napao na kotarsko mjesto Pisarovinu, savladao i razoružao žandarmerijsku posadu i zaplijenio novih 7

karabina i 1 pištolj pored drugog ratnog materijala. Ovaj napad na Pisarovinu, koja je udaljena od Zagreba oko 20 km, a u pozadini ustaško-domobranskih posada u Bušini, Lasinji i Kovačevcu, imao je ne samo vojni, već i politički značaj. On je snažno odjeknuo u celom Pokuplju i pokazao da su partizani prava narodna vojska koja se pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije bori protiv okupatora i njegovih domobrana slugu za slobodu, bratstvo i jedinstvo Hrvata i Srba i svih naroda u Jugoslaviji. Dva dana kasnije 2. eta ovog bataljona upala je u općinsko mjesto Skakavac, razoružala općinske stražare i zaplijenila 1 karabin, 1 lovačku pušku i uništila općinski arhiv. To je bio prvi dolazak partizana u ovo mjesto i imao je svoj politički značaj. Narod se, kao i u Pisarovini, uvjerio u jačinu partizana i njihov pravilan odnos prema stanovništvu, a što je suprotno onome što su im ustaše govorile o partizanima.

Dok su glavne snage »Kordunaškog partizanskog odreda«, formiranog početkom decembra, bile angažirane u borbama oko Vojništa, Komanda 4. bataljona s komandantom Nikolom Vidovićem namjerno odlučila je da napadne i likvidira neprijateljske posade na željeznim stanicama Vojništa (Vojništa-kolodvor) i Utinja, poruši i onesposobi za saobraćaj na tom dijelu željeznice ku prugu Karlovac—Sisak i poveže oslobođenu teritoriju 4. bataljona s oslobođenom teritorijom u kotaru Vojništa.

Napad na Vojništa-kolodvor, gdje su se kao posada nalazila 72 domobrana i žandara, izvršen je noću između 19. i 20. decembra uz pomoć rezervnih odreda iz okolnih sela Slavsko Polje, Crevarska Strana, Utinja i Brdo, tako da je u napadu ukupno učestvovalo oko 300 ljudi s 2 puškomitraljeza i oko 70 što vojnika, što civilnih pušaka. Ljudstvo iz rezervnih odreda s rogljama i sjekirama bilo je raspoređeno tako da je na svakog borca sa puškom bio po jedan do dva bez oružja koji bi u slučaju pogibije naoružanog borca njegovom puškom produžio napad, a osim toga vikom su demobilizatorski djelovali na domobrane stvarajući i kod njih paniku i neizvjesnost o snagama koje ih napadaju. Silovit napad 4. bataljona i rogljaša doveo je do brzog sloma posade koja je pokušala pružiti otpor, a naročito žandari. U toku borbe jedan ustaša ubio je domobranskog oficira Vilka Tota, simpatizera NOB-e, kad je ovaj pozvao posadu da se preda. Ipak poslije dva sata borbe cijela posada od 72 domobrana i žandara, od kojih su dvojica poginula, bila je savladana i razoružana. Zaplijenjena su 59 karabina, 4 puškomitraljeza, 36 bombi, oko 100.000 metaka i mnogo drugog ratnog materijala. Sve zgrade i željeznika postrojenja su zapaljena, telegrafsko-telefonske veze uništene a pruga porušena. Četvrti bataljon nije imao žrtava. Svih 70 domobrana, kojima je uniforma zamijenjena civilnim odijelima, i pošto su im objašnjeni ciljevi NOB-e, pušteni su svojim kućama.

Poslije uspješno izvedene akcije na Vojništa-kolodvoru, 4. bataljon je poslijepodne 21. decembra napao i razoružao žandarmerijsko-domobransku posadu na željeznoj stanici Utinja. Zastrašeni silinom i masovnosću u napadu, domobrani nisu ni pružili otpor tako da ni na jednoj strani nije bilo žrtava. Bataljon je zarobio 50 domobrana, zaplijenio 40

pušaka, 2 puškomitraljeza, 13 mina za minobaca 82 mm i drugu opremu. Željezna stanica je zapaljena, telegrafsko-telefonske veze pokidane i pruga za saobraćaj onеспособljena. Poslije upoznavanja s ciljevima NOB-e svi domobrani pušteni su svojim kućama. Za vrijeme ovih akcija 4. eta 1. bataljona vršila je obezbjeenje prema neprijateljevim posadama u Vrginmostu i Topuskom.

Uspjesi na Vojni -kolodvoru i Utinji su prvi krupniji uspjesi partizanskih jedinica na Kordunu. U njima je 4. bataljon zaplijenio ukupno 99 pušaka, 6 puškomitraljeza, oko 150.000 metaka, 36 bombi, 13 mina za minobaca i druge ratne opreme, što je dobro došlo za naoružanje novih dobrovoljaca. Ovim akcijama onеспособljena je željezna stanica i pruga Topusko—Karlovac i povezana oslobodjena teritorija 4. bataljona s oslobodjenom teritorijom kotara Vojni . S ovim su ujedno bili stvoreni povoljni uslovi i za oslobodjenje Vojni a, koja je posada, nakon jednomjesečne blokade, razoružana 12. januara 1942. godine. Pored vojnih uspjeha postignuti su i politički rezultati. Zarobljeni domobrani pušteni svojim kućama izvršili su i u drugim mjestima propagandu u korist partizana. Istovremeno dok je 4. bataljon izvodio uspješne akcije na Vojni -kolodvoru i Utinju poela je poznata ustaška ofanziva na sektor 4. bataljona s pravca Lasinje, u kojoj je lično učestvovao i Pavelić . Bataljon je 22. decembra stupio u borbu s ustašama i 15 dana vodio danonoćne žestoke borbe o čemu se bitno riječi u posebnom lanku.

Borbe početkom 1942. godine

Rana i hladna zima s mnogo snijega i niskih temperatura, trajala je skoro sve do marta 1942. godine. Ona je utjecala ne samo na izvođenje borbenih dejstava, nego još više je stvarala teškoće oko ishrane i smještaja, a naročito za oko 15.000 izbjeglog naroda s teritorije 4. bataljona. Zbog teških zimskih uslova i neprijatelj se povukao u svoje garnizone koje je dobro utvrdio, a saobraćaj između njih obezbjeđivao je jačim snagama. U takvim uslovima partizanske jedinice nisu još bile u mogućnosti da napadaju na dobro utvrđena mjesta. No, i pored toga, one su bile stalno aktivne. četvrti bataljon je vršio pritisak prema Lasinji, Skakavcu, Kovačevcu i Vrginmostu, a 4. eta 1. bataljona prema Topuskom i Vrginmostu.

U toku januara 1942. godine vršene su diverzije na pruzi Topusko—Vrginmost—Skakavac i na putu Vrginmost—Lasinja. Ubijeno je i ranjeno 25 ustaša i domobrana, zarobljeno 5 ustaša, a zaplijenjeno 15 pušaka, 14 bombi i oko 1000 komada municije. Posebno treba istaći i snalažljivost 2. eta 4. bataljona sa Stankom Gabrićem na čelu, koja je u zasjedi kod Utinje uspjela spriječiti izvlačenje ustaško-domobranske posade iz Vojni a 12. januara 1942. godine, i time omogućila 1. bataljonu kordunaškog odreda zarobljavanje cijele posade od oko 400 ustaša i domobrana. Pored toga 4. bataljon je 7. februara 1942. godine uspio zauzeti Lasinju koju je branilo oko 50 ustaša, domobrana i žandara. Ubijeno je 8 žandara, 2 ustaše, dok su ostali, koristeći se noćnom maglu, usjeli pobjeći i preko rijeke

GLAVNI ŠTAB
NAR. OSLOBOD. PARTIZ. ODREDA
HRVATSKE

Bt. 29/41

26. XII. 1941 godine

VERHOVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKIH PARTIZ. ODREDA JUGOSLAVIJE

DODATAK IZVJEŠTAJA SA SAVJETOVANJA G.Š.H. OD 13. XII. 41

GLAVNI DIO SAVJETOVANJA POSVEĆEN JE IZRADI OPERACIONOG
PLANA ZA KORDUN, BANIJU I LIKU. POSTAVLJENE SU ZADAĆE ZA ČIŠĆENJE
TERENA UNUTAR SVAKOG SPOMENUTOG PODRUČJA, I POSTAVLJENE SMJERNICE
ZA STVARANJE VEĆEG OSLOBODENOG TERITORIJA, KOJI SE NALAZI NA GRA-
NICI KORDUNA I LIKE.

KORDUN JE DOBIO ZADAĆU DA OČISTI UPORNE TOČKE NEPRIJATE-
LJA, KOJE SE NALAZE RAZASUTE IZMEĐU MANJIH ILI VEĆIH OSLOBODENIH
PREDJELA. TE SU TOČKE SLIJEDEĆE : DOMOBRANSKA POSADA U VOJŠNICI,
DOMOBRANSKA POSADA NA VOJNIC-KOLODVORU, VEĆA ŽANDARMERIJSKA POSTA-
JA U KRNJAKU, ŽANDARMERIJSKA I DOMOBRANSKA POSTAJA U VELJUNU, ŽAN-
DARMERIJSKA I DOMOBRANSKA POSTAJA U PERJASICI, DOMOBRANSKA POSADA
KOLODVOR UTINJA, TE ŽANDARMERIJSKA I DOMOBRANSKA POSTAJA U CETIN-
GRADU. KONAČNO JE, U SLUČAJU POVOLJNIH MOGUĆNOSTI, PREDVIĐEN NAPAD
NA VOJNIC, U KOME SE NALAZE TALIJANI, ŽANDARI, USTAŠE I DOMOBRANI.
U ISTO VRIJEME S NAPADIMA NA TE POSADE PREDVIĐENO JE RAZARANJE
SVIH CESTA I TELEFONSKIH VEZA NA KORDUNU, KAO I PRUGE KARLOVAC --
CAPRAG ...

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU !

POLIT. KOMESAR

KOMANDANT

Kupe. Zaplijenjen je 1 mitraljez, 9 pušaka, 2 pištolja, sanduk municije i druge razne spremlje i živežnih namirnica.

Prilivom novih boraca i zapljenom ve ih koli ina oružja stvoreni su uslovi za reorganizaciju »Kordunaškog partizanskog odreda«. Tako je Naredbom Glavnog štaba Hrvatske ovaj odred reorganiziran u dva odreda: od 1. i 4. bataljona formiran je 1. kordunaški, a od 2. i 3. bataljona 2. kordunaški partizanski odred. Tada je formiran i Štab Grupe kordunaških NOP odreda koji je objedinio komandu nad spomenuta dva odreda. U toku te reorganizacije u 1. kordunaškom odredu je od 4. ete 1. bataljona formiran 3. bataljon, s dvije ete i mitraljeskim vodom, koji je zajedno s 4. bataljonom djelstvovao na teritoriji kotara Vrginmost sve do formiranja 4. kordunaške brigade.

U vrijeme ove reorganizacije Talijani, ustaše i domobrani imali su svoje posade u Topuskom, na željezni koj stanici Topusko, emernici, Vrginmostu, Skakavcu, Kablarima, Banskom Kova evcu i Lasinji. Ukupno na teritoriji kotara Vrginmost (ra naju i i sela Ilova ak i Bu icu) bilo je oko 3.300 neprijateljskih vojnika prema približno 400 partizana, koliko su imali 3. i 4. bataljon 1. kordunaškog odreda. No, ovaj odnos snaga nije spre avao narodne borce da budu stalno aktivni i da nižu pobjedu za pobjedom.

Ni Talijani u Vrginmostu nisu bili pošte eni. No u izme u 23. i 24. februara jedna desetina 2. ete 4. bataljona upala je u mjesto i zarobila 1 narednika s puškom i municijom. Znaju i da e Talijani sutradan po i u potjeru, eta im je u neposrednoj blizini mjesta postavila zasjedu. I zaista, kolona od oko 50 Talijana, koja je krenula u pravcu sela Pješ anice, bila je primorana da se s više mrtvih i ranjenih vrati nazad u Vrginmost.

Oslobo enjem Velike Kladuše 23. februara stvoreni su uslovi i za izvo enje akcija na podru ju Cazinske krajine. Uništenje ustaško-domobranske posade u Vrnogra i, koja je služila kao veza izme u Topuskog i Velike Kladuše, bio je cilj Komande 3. bataljona. Budu i da se Vrnogra nalazio u dubljoj neprijateljskoj pozadini s oko 100 ustaša, domobrana i žandara te dijelom neprijateljski raspoloženog naroda, to su uo i napada izvršene posebne vojno-politi ke pripreme boraca. Imalo se u vidu da je muslimanski živalj ovoga kraja bio zaveden ustaškom propagandom i da je kao takav u estvovao u pljaki i paljenju srpskih sela, a ustaše i u klanju nedužnog srpskog naroda. Samo iz sela Glinice, Bojne i Obljaja poklali su oko 2.500 ljudi, žena i djece u šumici Polica, pored samog mjesta Vrnogra .

Napad, koji je izveden 1. marta 1942. godine, po zimi, velikom snijegu i magli, izvršio je 3. bataljon s 1. etom (vodovi »Pecka«, »Perna«, »Crni Potok«) i vodom (»Mali ka«) 2. ete, kao i 3. eta 1. bataljona Banijskog NOP odreda, ukupno oko 120 boraca s puškama i 7 puškomitraljeza, s kojima je komandovao Jovica Lon ar, komandant 3. bataljona. Me utim, posada je na vrijeme saznala za napad pa je uo i napada izvukla dio snaga iz mjesta i s njima po okolnim brdima postavila zasjedu. Zbog neprohodnosti, slabe veze i slabo organiziranog sadejstva, samo je vod »Pecka« uspio da upadne u mjesto, dok su ostale jedinice zakasnile i

gotovo nisu uzele u eša u napadu. Tako se vod »Pecka«, ja ine 17 partizana, našao sam i u svom povla enju bio je do ekan i okružen od ustaša i naoružanih civila. Prihvatio je borbu na život i smrt do posljednjeg metka. Borci su ginuli, ali se živi nisu dali ustašama u ruke. Poginulo je 14 boraca iz voda »Pecka« i 2 vodi a iz 3. ete (Bojna): Duro V. Bai , Savo P. Baki , Stojan S. Mazinjanin, Matija N. Mazinjanin, uro M. Miljevi , Pavao S. Novakovi , Matija S. Orešanin, uro P. Pošti , Petar N. Pošti , Milan P. Pošti , Milutin N. Rkman, Stevan S. Rkman, Petar R. Reli , Simo . Radi anin i iz Bojne Luka Mudrini i Miloš Vu kovi . Spasio se samo Pavao Reli koji je opisao tragediju svojih drugova. Bila je to prva neuspjela akcija koja je bolno odjeknula u svim jedinicama i selima kotara Vrginmost, a naro ito kod naroda sela Pecke jer je izgubio svojih 14 najboljih boraca. Od njih je poslije rata uro Bai proglašen za narodnog heroja.

Osam dana poslije neuspjeha na Vrnogru u, i 4. bataljon je bez uspjeha napadao na ustaško-domobranksu posadu u Banskomevcu. I ovdje je neprijatelj doznao da se priprema napad pa je posadu ojaao s još jednom satnijom (etom) za koju nije bila obaviještena Komanda 4. bataljona. Poslije dvosatne borbe bataljon se morao povu i bez uspjeha. Poginuli su borci Petar Janji , Svetozar Mraovi (Skula) i Rade Lon ar, a teže je ranjen Savo Mraovi koji je poginuo 1943. godine u Lasinji.

Poslije ovih neuspjelih akcija 3. i 4. bataljon u martu 1942. godine izvodio je samo manje akcije i diverzije na komunikacijama. No i ove akcije ulivale su strah u neprijatelja koji se bio nadao da e u toku zime, kad opadne liš e s drve a i zabijeli snijeg, o istiti Petrovu goru od partizana jer e ih po tragovima lako mo i na i i uništiti. Ali, u tome su se prevarili. Naprotiv, partizani su o istili okolinu Petrove gore od neprijatelja. A dokle je dopirala njihova vlast najbolje se vidi iz izvještaja ustaške kotarske vlasti u Vrginmostu vladi Nezavisne Države Hrvatske od 20. marta 1942. godine u kojem je pored ostalog pisalo: »Budu i da se u zadnje vrijeme zbog velike zime i snijega nije preduzimala protiv odmetnika nikakva akcija, po eli su oni biti sve aktivniji i goropadniji. Tako na pr. odmetnici hodaju po cijelom kotaru slobodno, osim u mjestima Vrginmost, Topusko i emernica. ak se i u ovim mjestima esto približavaju i napadaju ih. Dne, 18. III 1942. oko 12 sati u podne približili su se na oko 300 metara Vrginmostu i sa jednog brijega iz strojnice po eli pucati na ku e i ulice u Vrginmostu«.

Proljetna ustaška ofenziva

Komanda Grupe kordunaških partizanskih odreda predviđjela je mogućnost, nestankom snijega, ustaške ofenzive na slobodnu teritoriju Korduna jer su narasle partizanske snage i dosta velika slobodna teritorija u neposrednoj blizini Zagreba predstavljali ozbiljnu opasnost za Nezavisnu Državu Hrvatsku. U vezi ove procjene i sve jedinice dobile su određene zadatke. Tako je 3. bataljon trebao udarnim grupama da napada na isturene neprijateljske straže iz Vrginmosta i Topuskog, ispita mo-

gu nost napada zajedno s 4. bataljonom na neprijateljske posade u Cementici i na željezničkoj stanici Topusko. Zadatak 4. bataljona bio je da ometa saobraćaj na liniji: Skakavac—Banski Kovačevac—Lasinja i s udarnim grupama vrši akcije u rejonu Pokuplja sve do pruge Zagreb—Karlovac, zatim onesposobi i put Vrginmost—Cemernica—Glina i ispita mogućnost napada na ustaše u Ilovaču i Bučici.

Procjena Komande se ostvarila. Pavelić je da bi likvidirao oslobođenu teritoriju Korduna i na njoj uništio partizanske snage formirao Utinjski zdrug (brigadu) jačine 7 bataljona ustaša, domobrana, žandara i s tim sastavom 19. marta 1942. godine otpočeo napad na Kordun, obuhvatajući i cijelu teritoriju kotara Vrginmost. Napad je počinio artiljerijsko-minobacačkom vatrom po položajima partizanskih jedinica, a u toku slijedećeg dana neprijatelj je krenuo iz Karlovca u pravcu Vojniča, iz Skakavca i Lasinje u pravcu Vrginmosta, i iz Topuskoga i Vrnograča u pravcu Velike Kladaše. Poslije žestokih borbi u toku 21., 22. i 23. marta jake neprijateljske snage (oko 7.000) uspjele su se probiti u Vojnič, a s pravca Lasinje i Skakavca spojiti se s posadom u Vrginmostu. Jedinice 3. i 4. bataljona 1. kordunaškog odreda povukle su se na isto ne padine Petrove gore, tako da je teritorija Vrginmosta ostala bez partizanskih jedinica. Međutim, već u toku noći između 22. i 23. marta, 4. bataljon se povratio na svoj sektor sa zadatkom da djeluje u pozadini neprijatelja i slijedećeg noći zauzeo selo Bučicu, zarobio 15 ustaša s 15 pušaka i oko 16 sanduka municije (oko 20.000 metaka). U ovoj borbi bataljon je imao tri mrtva i 5 ranjenih boraca. Posljednjeg noćnog mjeseca marta bataljon je napadao selo Vukmani (10 km jugoistočno od Karlovca), u kome se nalazilo oko 100 domobrana, žandara i naoružanih seljaka. Budući da je napad na vrijeme otkriven, to se nije postiglo iznenadnije, a samim tim ni uspjeh. No, u ovoj situaciji, kada su ustaše mislile da ni jednog partizana nema u njihovoj pozadini, ovo je bio veliki uspjeh. Prebacivši se k Lasinji, bataljon je noću između 2. i 3. aprila napao ustaše u selu Štefanki, ali su oni uspješno pobjegli u Lasinju. Zaplijenjene su 3 puške s oko 400 metaka, a na osiguranju prema Lasinji poginuo je jedan borac.

Dok je 4. bataljon napadao neprijatelja na svome terenu i u pozadini neprijatelja, dotle je 3. bataljon vodio borbu s ustašama iz pravca Topuskoga. U vremenu od 24. do 31. marta ustaše su uspjele da zauzmu sva sela oko Petrove gore pa i sam vrh Petrove gore — Petrovac. U teškoj i neizvjesnoj situaciji, a naročito za stanovništvo, koje je stalno bježalo s kose na kosu, riješeno je da 3. bataljon, uz pomoć drugih jedinica i ljudstva iz rezervnih partizanskih odreda s rogljama (rogljaši), napadne ustaše na Petrovcu i protjera ih iz šume. Na svakog borca dolazilo je oko 10 rogljaša, ili ukupno bilo je oko 400 ljudi iz sela Katinovca, Crnog Potoka, Pečke, Perne, Malike i Blatuše. Svrha ovoga bila je da se vikom mase ljudi stvori kod ustaša predstava o velikom broju partizana i demobilizatorski utiče na ustaše. Međutim, napad koji je izveden noću između 31. marta i 1. aprila, i pored heroizma boraca i rogljaša, nije uspio. Ostavivši 42 mrtva rogljaša i 10 partizana uz 10 ranjenih, s izgubljenim 1 puškomitraljezom i 8 pušaka 3. bataljon, s kojim su ko-

mandovali Jovica Lončar, komandant i Slavko Markom, politički komesar, bio je prisiljen da se povuče. Poslije Vrnograha to je bio drugi neuspjeh ovog bataljona. Da bi se izbjegli još veći neuspjesi Komanda 1. kordunaškog NOP odreda odlučila je da se 3. bataljon još u toku slijedećeg noći prebaci preko rijeke Gline u Baniju. S njim je pošao i komandant odreda Stanko Opačić — anica i oko 500 ljudi, žena i djece. Kako je rijeka Glina bila nabujala, to su samo 32 druga uspjela da je pređu, a svi ostali morali su se iste noći, pored ustaša u Katinovcu, vratiti nazad. Nakon toga 14. aprila, 3. bataljon je vodio tešku borbu s ustašama u rejonu Debele kose.

Budući da su ustaše uspjeli da u ovoj ofanzivi prokrstare Petrovom gorom, ali ne i da razbiju partizanske jedinice, to su se u toku 4. i 5. aprila 1942. godine povukli u svoje polazne baze: Velika Kladuša, Topusko, emernica, Vrginmost, Karlovac, Skakavac, Lasinju, odakle su skoro svakodnevno vršili ispade prema partizanskim selima. Od početka ustaške ofanzive pa do povlačenja iz Petrove gore, tj. za punih 19 dana borbe, jedinice Kordunaške grupe odreda imale su oko 35 mrtvih i oko 60 ranjenih boraca, dok su ustaše imali oko 100 mrtvih, ili ranjenih. Najveće gubitke imao je 3. bataljon prilikom napada na Petrovac. Od civilnog stanovništva ustaše su poubijale oko 200 ljudi, žena i djece.

Ponovni napad na 4. bataljon

U zoru 18. aprila 1942. godine jake ustaške snage iz Karlovca, Gline, emernice, Vrginmosta i Lasinje ponovo su napale 4. bataljon u namjeri da ga okruže i unište u rejonu šume Trepča, Tukle i Abez. I jer su ustaše skoro svakog dana vršile ispade iz svojih garnizona, to ovaj napad nije iznenadio 4. bataljon koji je inače bio orijentiran prema Lasinji, Vrginmostu, Skakavcu i Kovačevcu. Iznenađen je bio jedino jačinom s kojom su ustaše iz Karlovca ovog puta pošle u napad uz upotrebu artiljerije i tenkova. No, i pored opreznosti jedinica, ustaše su koncentriranim napadom, već u toku prvog dana napada, uspjeli da u rejonu šume Trepča okruže četvrtu koja se jurišem uspjela probiti i u toku noći povući u pravcu Petrove gore. Pri proboju obrana poginuli su čuro Šarić i Marko Carević, a dva su borca lakše ranjena. Kako je prijetila opasnost okruženja četvrti, koja je bila orijentirana prema Lasinji, to joj je komandant bataljona Nikola Vidović naredio da se povuče u pravcu šume Kremušnice. Međutim, prilikom povlačenja, komandir 1. voda Ilija Srđić, samovoljno se odvojio od čete s jednom desetinom i zavukao se u jednu pećinu kod sela Gornji Kirin (zaselak Pavlovići), misleći vjerovatno da tu sačeka pad mraka, a zatim da se noću izvuce iz ustaškog obrambenog položaja. Ali, dogodilo se ono najgore. Ustaše su slučajno otkrili pećinu i da bi provjerali ima li nekoga u njoj uputili su unutra jednog uhvaćenog starca. Misleći da je ustaša, partizani su ga ubili a time su i sebe otkrili. Ni pozivom na predaju, ni vatrom radi gušenja dimom, ni bombama ustaše nisu uspjeli da ih prinude na predaju, sve dok pomoć u topova i dinamita nisu razorili pećinu. Tom prilikom bili su zarobljeni Ilija Srđić, Stanko

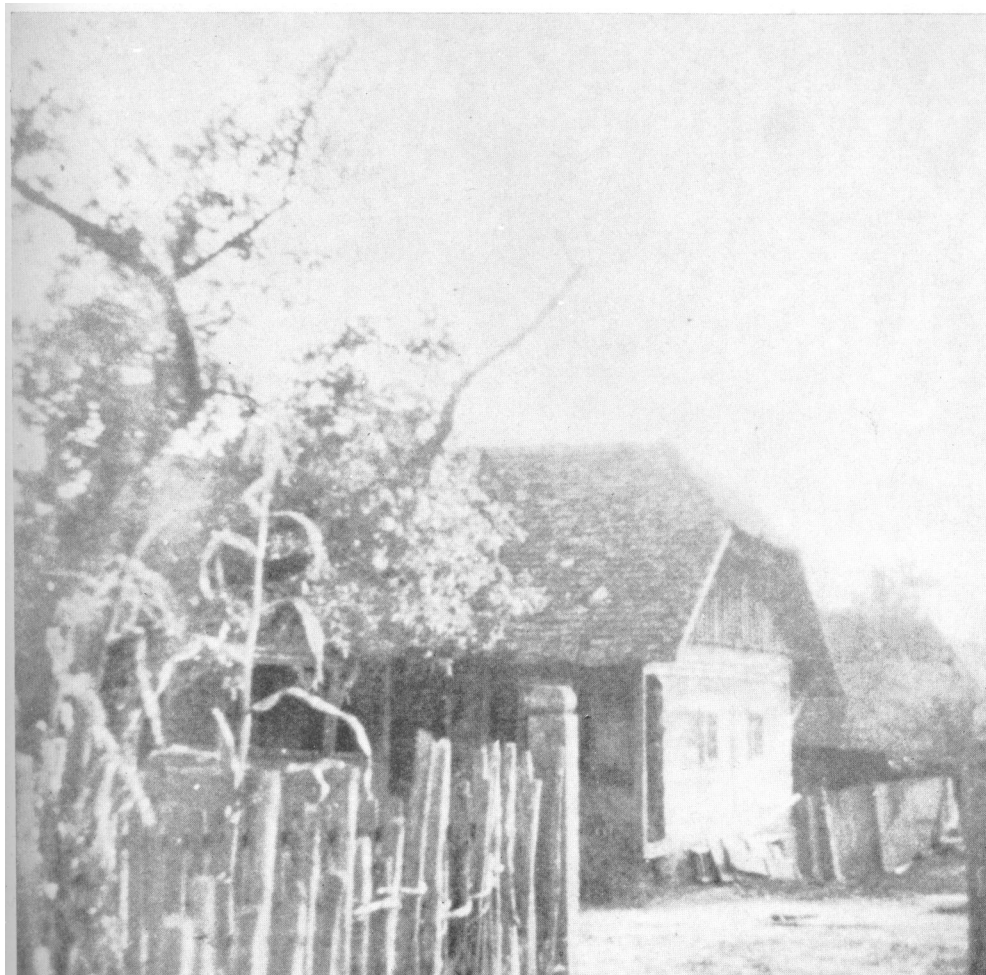
Pavlovi , Dušan Pavlovi , Jovan Pavlovi , Nikola Pavlovi , Petar Pavlovi , Nikola Kati , Đuro Kajgani , Božo Rokni , Stanko Komazec, dok se Vaso Alajica sam ubio. Osim Srđana, koji je bio iz Šljivovca, svi ostali bili su iz Kirina. Svih deset ustaše su strijeljali u Karlovcu.

Ni ovoga puta ustašama nije uspjelo da okruže i unište borce 4. bataljona te su se poslije trodnevne borbe 20. aprila povukli u svoje polazne garnizone, a 4. bataljon se prikupio i sredio za nove akcije. U vremenu od 9. do 14. maja Utinjski ustaški združenie ponovo je napao dio kordunaških partizanskih jedinica na Petrovoj gori i uspio da ih okruži, ali su se ove 14. maja uspjele probiti ka Kati kosi i potoku Perni. Nakon toga su ustaše popalili više sela i pobili ili odveli u logore veliki broj naroda, većinom žena, djece i staraca i onda se povukli u polazne garnizone. Budući da martovska i majska ustaška ofanziva im je jednu cjelinu i obuhvatajuću cio Kordun, to su one i posebno detaljnije obrađene.

Ofanzivna dejstva poslije proboja iz okruženja na Petrovoj gori

Po povlačenju ustaša iz Petrove gore, Štab 1. kordunaškog NOP odreda donio je odluku da glavnim snagama odreda otpočne s napadima na neprijatelja na liniji: Topusko—Vrginmost—Utinja—Skakavac, s tim što je najprije trebalo napasti i razoružati ustaše na željezničkim stanicama Utinja i Udbina, u selu Bjeljevini, Topuskom, željezničkoj stanici Vojnici i u Vrginmostu, a zatim preći u napade na neprijateljske posade u Skakavcu, Kovačevcu, Lasinji, Bučici i preko rijeke Kupe u Pokuplju. Zadatak da napadne i likvidira neprijateljske posade, po 50 ustaša na željezničkim stanicama Utinja i Udbina, dobio je 4. bataljon. Njegov štab je odlučio da noću između 22. i 23. maja s 2. etapom napadne i zauzme željezničku stanicu Utinju, a s 3. etapom Udbinu. Međutim, napad nije uspio ni na jednoj ni na drugoj strani zato što su ustaše bili dobro utvrđeni i na vrijeme otkrili približavanje eta pa su na njih otvorili jaku pušadinu i mitraljesku vatru, tako da nije postignuto iznenadjenje što je bio neophodan momenat za postizanje uspjeha. Poslije kraće borbe, u kojoj je 2. eta imala jednog mrtvog i jednog ranjenog borca, obje etape su se povukle jer bi svaki daljnji napad bio bezuspješan i vodio nepotrebnim gubicima.

U selu Bijeljevina, udaljenom 7 km južno od Topuskog, neprijatelj nije imao stalnu posadu, osim doma ih ustaša, a ustaše iz Topuskog tamo su povremeno upotrebljavali svoje manje dijelove. Napad na domaće ustaše izvršila je 26. maja 1. eta 3. bataljona (vodovi: »Perna«, »Pecka« i »Crni Potok«) pod komandom komandira Dušana Rkmana. Ona je u zoru uspjela iznenaditi ustaše i u brzom naletu s tri strane zauzela cijelo selo. Tom prilikom zarobljeno je 12 doma ih ustaša s 12 pušaka, a ostali su uspjeli pobjeći preko rijeke Gline u Topusko. Kako se za zarobljene ustaše raspolagalo podacima da su za vrijeme ustaških akcija klali nevini narod, pljačkali i palili po selima: Staro Selo, Katinovac, Crni Potok, Pecka, Perna i Malinka, to je svih 12 osuđeno na smrt i strijeljano. Presudu je pozdravio i narod Bijeljevine, jer su oni bili ti koji su okaljali njihovo selo.

Kuća Miloša Orešanića u selu Suva Perna u kojoj je formiran štab 8. divizije NOVJ.

Crevarska Strana, ispod Petrove gore, mjesto formiranja 8. divizije NOVJ.

emernica kod Vrginmosta 1942. Štab 8. divizije na položaju.

Oto ac, maja 1943. članovi štaba 3. kordunaške brigade. S lijeva na desno: Ivan Vondra ek Vanjka, šef politodjela brigade, Nikola Vidovi komandant, Aleksandar Backovi komesar i Vaso Jari član politodjela brigade poginuo septembra 1943. u Frkaši u u Lici.

u Krevina kod
 Plitvičkih jezera,
 decembra 1944. članovi
 štaba 8. divizije s
 članovima štaba 2.
 brigade. S lijeva na
 desno: Dušan Hrsti
 komesar divizije, Rade
 Zrinjanin zamjenik
 komesara 2. brigade,
 Slavko Borojević član
 politodjela 8. divizije,
 Miloš Kukić komesar
 2. brigade, Mihajlo
 Vojnovi komandant
 divizije, i Rade Škaljac
 komandant brigade.

Perjasica, 1944. članovi
 štaba 3. brigade Osme
 divizije. S lijeva na
 desno: Joco Tarabić,
 Dragan Pajić, Stevo
 Radanović, Simo Livada,
 Urošević, Milan
 Mrkonjić, Duka Zatežalo,
 kurir Stanko i Bjelivuk.

Podzvzd, decembra 1944. S lijeva na desno: Duro Ve erinovi komandant 1. bataljona 1. brigade, Dušan Bogdanovi komesar 2. bataljona, Joco Miljkovi na elnik štaba brigade, Simo Miķašinovi komandant brigade, Vojin Ljepovi komandant 2. bataljona i Petar Œtakor komandant 4. bataljona.

Jesen 1944. Œtab divizije na poloŒaju.

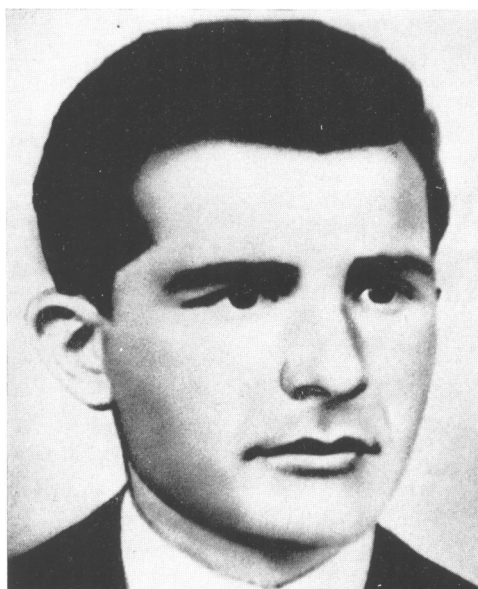

Jedinice 8. divizije pri prelazu rijeke Mrežnice 1943.

Ve eslav Holjevac, Bogdan Oreš anin, Petar Drapšin, Miloš Sumonja, Pavle Jakši i Dušan Hrsti , predstavnici GSH, 4. korpusa i 8. divizije za vrijeme napada na Sunju 1944.

KOMANDANTI I POLITI KI KOMESARI

Vladimir Cetkovi , komandant 8. divizije NOVJ od 21. 11. 1942. do decembra 1943.

Miloš Šumonja, komesar 8. divizije NOVJ od aprila 1943. do decembra 1943. i komandant od decembra 1943. do 26. 11. 1944.

Mihajlo Vojnovi , komandant 8. divizije NOVJ od 26. 11. 1944. do marta 1945.

Joco Tarabi , komandant 8. divizije NOVJ od 20. marta 1945. do oslobo enja.

OSME DIVIZIJE NOVJ

Artur Turkulin, politički komesar 8. divizije NOVJ od 21. 11. 1942. do aprila 1943.

Aleksandar Backovi, komesar 8. divizije NOVJ od 30. 12. 1943. do 15. 4. 1944.

Dušan Hrsti, komesar 8. divizije NOVJ od 15. 4. 1944. do 15. 3. 1945.

Šukrija Bijedi, komesar 8. divizije NOVJ od 15. 4. 1945. do oslobođenja.

Pokuplje, 1944. Bogdan Oreš anin, Ve eslav Holjevac, Miloš Sumonja i Dušan Hrsti na položaju.

Prvi bataljon 2. brigade 8. divizije u pokretu 11. 6. 1944.

Da bi proširio slobodnu teritoriju i povezao je s Banijom, Stab Grupe kordunaških odreda odlučio je da angažiranjem jačih snaga napadne i zauzme Topusko. Tamo su se nalazili dijelovi 11. ustaškog bataljona jačine oko 200 ustaša naoružanih pored pušaka s 1 minobacačem, 4 mitraljeza i oko 10 puškomitraljeza i dobro utvr enih u zidanim zgradama koje su bile prilagođene za kružnu odbranu. Za predstraže korištene su domaće ustaše u okolnim selima i to: u Hrvatskom Selu oko 40, Vel. Vranovini 20, Panikvarima 40, dok je na Kamenskom mostu bilo 60 žandara kao veza s Vel. Kladušom i Vrnogrom. Ukupno je bilo oko 370 naoružanih neprijateljskih vojnika koje je trebalo jednovremeno napasti, a uz to i obezbjediti se od neprijatelja u Glini i Vrginmostu.

Za izvršenje ovoga zadatka angažirani su 1. kordunaški NOP odred (4. bataljona), Proleterska eta, 2. bataljon 2. kordunaškog NOP odreda i tri bataljona Banijskog partizanskog odreda, odnosno ukupno 8 bataljona i Proleterska eta. Za neposredni napad na Topusko odredeni su 3. i 4. bataljon 1. kordunaškog odreda i Proleterska eta, a ostale snage bile su angažirane za napad na Kamenski most i za osiguranje od neprijatelja na željezničkoj stanici Topusko, u Vrginmostu, Glini i Vrnogru. Napad je otpočeo 7. juna u 7 sati ujutro. Spoljna odbrana je brzo savladana i jedinice su upale u mjesto, ali i pored žestoke borbe, koja je trajala do 13 sati, uspjeh nije postignut. Ustaše su se gr evito branili iz dobro utvr enih zidanih zgrada koje se bez teškog naoružanja i iskustva nisu mogle zauzeti. Osim toga posadi su pritekli u pomoć ustaše iz Gline koje su uspjele probiti osiguranje na tom pravcu i za 4. bataljonu uletjele, zbog čega se ovaj prije vremena morao povući iz mjesta, uz gubitke od 2 mrtva i 7 ranjenih boraca. Ukupni gubici partizanskih jedinica iznosili su 13 poginulih i 22 ranjena borca. Ustaše su imali oko 50 mrtvih i ranjenih.

Iako napad na Topusko nije uspio, s njim se postigao veliki politički uspjeh. Stanovništvo se uvjerilo još jednom u lažnu propagandu ustaša da su ofanzivom na Petrovu goru uništili sve partizane. Napad s više jedinica pokazao se kao jedino pravilan i neophodan za buduće akcije na neprijatelja koji se koncentrirao u jače garnizone. Osim toga i sami borci došli su do saznanja da se akcije više ne mogu izvoditi s manjim jedinicama i braniti samo svoja teritorija, već da neprijatelja treba napadati van svojih sela i svoga kraja.

Odmah nakon napada na Topusko **Stab** 1. kordunaškog odreda planirao je akciju na neprijateljsku posadu na Vojni -kolodvoru koju su sačinjavale 164 ustaše iz Željezničke bojne i 88 domobrana. U susjednim garnizonima: Vrginmostu nalazile su se oko 2 eta, na željezničkoj stanici Utinja i Udbina oko 1 eta i u Vukmani u takozvanoj oko 1 eta ustaša i domobrana. Prema zamisli Štaba 1. kordunaškog partizanskog odreda trebalo je posadu na Vojni -kolodvoru blokirati i prisiliti na izvlačenje, a zatim napasti na otvorenom prostoru, van utvr enja, i uništiti, prugu porušiti i povezati oslobođene teritorije 3. i 4. bataljona.

Za izvršenje ove zamisli odredeni su 1. eta 1. bataljona, 2, 3. i 4. bataljon i Proleterska eta. S blokadom posade u Vojni -kolodvoru po elu

se no u uo i 11. juna i ve slijede eg dana neprijateljska posada iz Utinje bez uspjeha je pokušala da je deblokira. Našavši se u veoma teškoj situaciji koja joj je prijetila da bude uništena, naro ito poslije napada 2. bataljona, neprijateljska posada s Vojni -kolodvora, u sumrak 11. juna, izvršila je proboj i u toku no i probila se u Vrginmost. Osjetivši prisustvo ja ih partizanskih snaga, ustaško-domobranska posada u Utinji povukla se te no i za Udbinu, a odavde zajedno s posadom iz Udbine za Skakavac. Tako se 12. juna pruga Vrginmost—Skakavac našla u partizanskim rukama ime je bila stvorena jedinstvena slobodna teritorija 1. kordunaškog odreda.

Na Vojni -kolodvoru zaplijenjeno je 70 vagona kukuruza, 20 vagona graha i drugih namirnica. Zarobljeno je 8 ustaša i 11 domobrana, a ubijena 23 (11 na Vojni -kolodvoru i 12 na osiguranju prema Utinji) ustaše i domobrana, dok na strani partizana nije bilo žrtava. Odmah ujutro 12. juna sve jedinice, uz pomo rezervnih partizanskih odreda, otpo ele su s rušenjem pruge od Slavskog Polja pa sve do pred Skakavac, dok su na Vojni -kolodvoru uništena 63 vagona i 1 lokomotiva.

Poslije uspjeha na Vojni -kolodvoru, Utinji i Udbini, 1. kordunaški partizanski odred otpo eo je 14. juna s blokadom neprijatelja u Vrginmostu jer zbog ja ine posade nije bilo izgleda da bi napad uspio. Namjera štaba odreda bila je da blokadom prisili neprijatelja na izvla enje i da mu, kad napusti mjesto, nanese što ve e gubitke. Za izvršenje ovoga zadatka odre eni su 2, 3. i 4. bataljon.

Sve jedinice, koje su se 14. juna u 3 sata ujutro našle na položajima oko Vrginmosta, otvorile su vatru i time dale do znanja neprijatelju da je okružen i blokiran. Poslije toga ve i dio jedinica povukao se na odmaranje, a manji dijelovi ostali su bliže gradu radi kontrole i stalnog uznemiravanja neprijatelja. Takvo stanje ostalo je sve do 19. jula kada su dvije ete iz Gline uspjele da se probiju u Vrginmost. Nakon toga dijelovi 1. kordunaškog odreda su se povukli i od Vrginmosta ostavljaju i samo slabije dijelove u Podgorju, Crevarskoj Strani i na Ze evcu.

Budu i da je neprijatelj i dalje zadržavao jake posade u Topuskom, na željezni koj stanici Topusko, u školi u emernici, Vrginmostu, Skakavcu, Banskom Kova evcu i u Lasinji, to zbog nedostatka težeg naoružanja, nije bilo uslova za napade na utvr ena mjesta. Zbog toga je 1. kordunaški odred u toku ljeta izvodio diverzije, napadao manje posade, ometao saobra aj i drugo. Tako je jedan vod 1. ete 4. bataljona na cesti izme u Gline i Bu ice, 23. juna sa ekao jedan ustaški kamion i tom prilikom zarobio dvojicu ustaša, zapalio kamion i zaplijenio 2 puške, 2.500 puš anih metaka, 40 bombi i 1 pištolj. Sedam dana kasnije 4. bataljon napao je neprijateljsku posadu, ja ine oko 100 ustaša i domobrana u Banskom Kova evcu. Budu i da je zbog nailaska 1. ete na nagazne mine izostalo iznena enje, to svi njeni pokušaji te nastojanja 2. ete i poslije dva sata borbe nisu urodili plodom. Zajedno s 5. bataljonom Banijskog odreda 4. bataljon je no u izme u 19. i 20. jula napao neprijateljsku posadu, ja ine oko 70 domobrana i žandara u školi u selu emernici. Iako su domobrani i žandari imali oko 14 mrtvih i ranjenih, a 4.

bataljon 4 mrtva i 5 ranjenih, do uspjeha nije došlo zbog jakog otpora i slabo koordiniranog napada izme u 4. i 5. bataljona. Veoma zna ajan uspjeh postigao je 4. bataljon kada je no u 8. augusta s dvije svoje ete i etom »Žumbera ko-pokupskog NOP odreda« napao i, poslije dva i po sata borbe, zauzeo Pisarovinu zarobivši 17 ustaša, 9 domobrana, 3 žandara i 5 civila koji su bili poznati kao neprijatelji NOB-e.

Odmah nakon zauzimanja Pisarovine, 4. bataljon i partizanska eta »Kljuka« preduzeli su nastupanje u pravcu Pokupskog odakle je zaplašeni neprijatelj pobjegao no u izme u 9. i 10. augusta u pravcu Bu ice. Osjetivši približavanje ovih jedinica, žandari iz Letovani a pobjegli su u pravcu Siska. Bježe i u panici, ostavili su nešto oružja i vojni ke opreme pa i pripremljen ru ak koji je dobro došao partizanima. Pored vojni kih akcija 4. bataljon je u Pokuplju i politi ki djelovao u narodu tako da je tim radom i vojni kim akcijama doprinio stvaranju bratstva i jedinstva izme u Srba i Hrvata i daljem razbuktavanju NOB-e u tome kraju. Za to vrijeme 3. bataljon je dejstvovao u rejonu Kamenskog mosta i ometao saobra aj neprijatelja izme u Topuskog, Vrnogra a i Velike Kladuše. Samo u toku jula on je ubio 25 neprijateljskih vojnika i zaplijenio 10 pušaka s oko 1000 komada puš anih metaka.

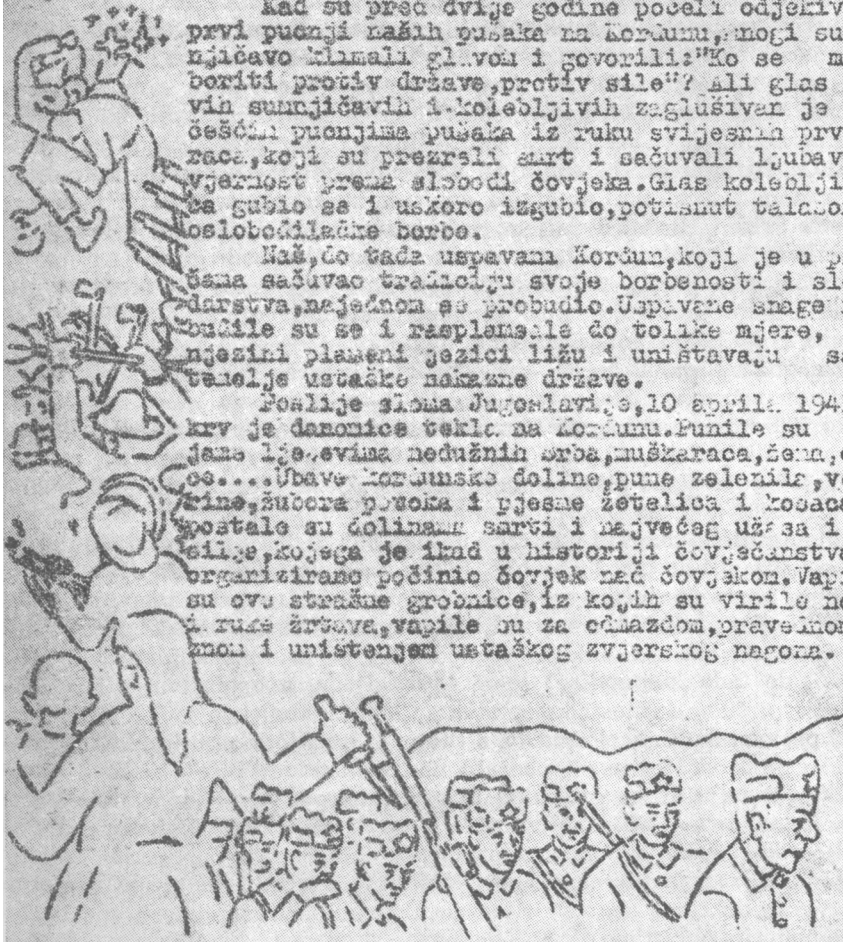
Za godinu dana borbe na podru ju kotara Vrginmost, od malih po etnih partizanskih odreda s oko 400 boraca, izrasla su dva bataljona s oko 500 dobro naoružanih boraca. Skromno po etno naoružanje, od oko 26 vojni kih pušaka, 40 pištolja i oko 170 raznih lova kih pušaka, poraslo je na 357 pušaka, 26 pištolja, 18 puškomitraljeza, 5 mitraljeza, 125 bombi i oko 150.000 komada puš anih metaka. Ubijeno je oko 370 neprijateljskih vojnika, ranjeno oko 113 i zarobljeno oko 357. U toku jednogodišnje teške borbe kada je bilo biti ili ne biti, 143 borca dala su svoje živote, 70 ih je ranjeno, ne ra unaju i žrtve fašisti kog terora i spaljenu imovinu. Osim boraca koji su bili u 3. i 4. bataljonu, 60 omladinaca otišlo je u omladin-ske ete, oko 50 u 1. udarni bataljon iji je prvi komandant bio Mile Bu an, do tada komandir 1. ete 4. bataljona, a operativni oficir Ilija Gvozdi , vršilac dužnosti komandanta 3. bataljona, kao i oko 20 boraca za 1. proletersku etu. Pored toga Štab 4. bataljona uputio je 15. aprila jednu grupu od 16 iskusnih boraca pod komandom Teše Bulata u Žumberak, a u maju drugu grupu od 15 partizana pod komandom Sime Vu i-ni a, komandira i Milana Radovi a okare, politi kog komesara u Po-kuplje radi pružanja pomo i tamošnjim jedinicama i partijskim organi-zacijama u razvijanju narodnooslobodila ke borbe. Ove grupe uspješno su izvršile dobijene zadatke i znatno doprinijele razvoju oružane borbe u spomenutim oblastima.

juli 1941 - juli 1943

Kad su pred dvije godine počeli odjekivati prvi pucnji naših pušaka na Korčunu, mogli su anđićavo klimati glavom i govoriti: "Ko se može boriti protiv države, protiv sile?" Ali glas ovih sunjičavih i kolebljivih zaglušivan je sve češćim pucnjima pušaka iz ruku svijesnih prvoboraca, koji su prezrili smrt i sačuvali ljubav i vjernost prema slobodi čovjeka. Glas kolebljivaca gubio se i uskoro izgubio, potisnut talcom oslobodilačke borbe.

Maš, do tada uspavana Korčuna, koji je u pričinama sačuvao tradiciju svoje borbenosti i slobodarstva, najednom se probudio. Uspavane snage razbuđile su se i rasplamale do tolike mjere, da njezini plameni jezici ližu i uništavaju same temelje ustaške nakažne države.

Poslije sloma Jugoslavije, 10 aprila 1941, krv je danonice tekla na Korčunu. Punile su se jama i jezerima nekućnih srba, muškaraca, žena, djece... U bave Korčunsko doline, pune zelenila, većine, šubera pševika i pjesne žetelica i kosaca postale su dolinama sarti i najvećeg užasa i nasilja, kojega je ikad u historiji čovječanstva organizirano počinio čovjek nad čovjekom. Vapile su ovi strašne grobnice, iz kojih su virile noge i ruke žrtava, vapile su za odmazdom, pravdom ka onom i uništenjem ustaškog zvjerskog nagona.

Stevo Radanovi

Ustaška ofanziva na sjeverni dio Korduna

(kraj decembra 1941 - po etak januara 1942.)

Oružani ustanak naroda 1941. godine u Hrvatskoj uzdrmao je i zabrinuo okupatora i rukovodstvo Nezavisne Države Hrvatske. Posebno su bili zabrinuti zbog ustanka u najsjevernijem dijelu Korduna, na području između željeznice pruge Karlovac — Topusko — Glina i rijeke Kupe, takozvanom četvrtom rejonu, zbog tradicionalno-političke i ekonomske povezanosti ovog kraja s Pokupljem i zbog neposredne blizine Zagreba. Razvojem oružane borbe na ovom području seoski partizanski odredi reorganizirani su u četrte i 4. bataljon, jačine preko 200 boraca naoružanih s oko 170 vojničkih karabina, 8 puškomitraljeza, znatnim brojem pištolja, bombi i nešto civilnog oružja. Uporedo s razvojem oružanih jedinica razvijali su se i organi nove narodne vlasti — NOO-i, koji su bili osnovani u gotovo svim selima na spomenutom području. Četrnaestog decembra u Ostrožinu je održan plenum svih seoskih odbornika, koji su izabrali dva općinska NOO-a za općine Kirin i Sjeni, osnovali novi kotar pod nazivom Kirinsko-sjeni arski kotar i izabrali njegov NOO. Tako je u ovoj ustaškoj ofanzivi četvrti rejon imao potpuno organiziranu narodnu vlast i bataljon dobro naoružanih boraca, koji su odigrali spasonosnu ulogu u zaštiti i obrani naroda za vrijeme predstojećeg ustaškog ofanzivnog napada.

Stanovnici navedenog područja u toku cijele 1941. godine bili su izloženi čestim napadima ustaša i žandara, zbog čega su stalno živjeli u strahovanju i napetosti, a krajem te godine ustaše su poduzele akciju u cilju njihovog potpunog uništenja. Pred početak te akcije kod Pavlića odlazi delegacija od 12 ustaša iz Lasinje, koja traži da se selo Prkos i druga srpska sela južno od Kupe unište i narod likvidira. Kao povod za ovaj odvratni čin uzima se napad partizana na Pisarovinu 8. decembra 1941. godine. S njihovim se zahtjevom Pavlić suglašava i obećava im da će akcija biti poduzeta, ali im ne precizira kada. Desetak dana poslije ovog razgovora Pavlić upućuje svoje ustaške horde na nezaštićeno stanovništvo u vrijeme najjačeg zime i visokog snijega, kako bi akcija uništavanja naroda bolje uspjela. Rukovođenje tom ofanzivom on povjerava najistaknutijim ustaškim zlikovcima Anti Moškoviću i Maksu Luburiću u stavljanju im na raspolaganje odabrane jedinice, kao što su: Poglavnikova ustaška tjelesna bojna, Ustaška vojna škola iz Zagreba, Domobranska doznica kao i škola iz Zagreba, dvije satnije ustaša Juce Rukavine i Maksa Luburića, Oružnički nastavni odjel iz Sremske Kamenice, 10. ustašku bojnu, brzi sklop s 8 tenkova, topnički sklop od 2 topa i 2 bacačica mina te neke domobranske jedinice iz sastava »Prvog domobranskog zbora« iz Siska. S ovim jedinicama su učestvovali i oružnički sastavi iz svih postaja s područja

Pokuplja, koji su pripadali Karlova komoru oružnika, kom zapovjedništvu, te mjesne ustaše iz Lasinje, Kovačevca, Crne Drage i Novog Sela na selu s Jurom Topolnjakom iz Lasinje, kao i ustaše iz Bučice i Ilovačke, koje je vodio zloglasni ustaša Stjepan Silobod. Ukupno je bilo angažirano oko 4000 vojnika protiv 250 partizana 4. bataljona razvučenih na tri obrambena sektora — kirinski, sjenički i bovički.

Neposredno pred početak ofanzive ustaše su postavile stražu na skeli, kojom se vršio prevoz preko Kupe u Jamnu kod Kiselici, blokirali sve prilaze Lasinji ne dozvoljavajući i nikom izlazak iz mjesta. Istovremeno ujutro toga dana prevozile su se ustaške jedinice preko Kupe u Lasinju i smještale po privatnim kućama. Prevoženjem ustaških jedinica i razmještajem po selu rukovodio je Maks Luburić od koga se tada čulo da se sprema » išćenje srpske gamadi«.

Kako je trebala sutradan, u nedjelju 21. decembra u 5 sati, da otpočne akcija hvatanja i ubijanja naroda u selu Prkosu i Lasinskom Dugom Selu, komandir žandarmerijske stanice, narednik Petar Nikolić, inače idejni pristaša ustaške vlasti, nije se složio s Luburićevim planom totalnog istrebljenja i pokolja Srba, jer se plašio protivakcije ustanika i odlučio se na pokušaj spašavanja naroda. U vezi s tim on šalje pismo općinskom vijeću Nikoliću u Prkos poručujući Parapatiću u kojem ga obavještava o ustaškoj akciji. Ne znajući ni šta nosi, Parapatić na putu za Prkos hvataju u Novom Selu domaće ustaše Jožu i Toma Sudar i kod njega nalaze spomenuto pismo o čemu odmah obavještavaju ustaše u Lasinji.

U toku noći između 20. i 21. decembra ustaše opkoljavaju Prkos. S jednom kolonom zatvaraju prostor između sela i Kupe, s drugom kolonom presijecaju šumu od Crne Drage i put koji vodi južno za Sjeničak, a s trećom kolonom nastupaju od Lasinje preko šume Brezja i Novog Sela prema Prkosu. Jedino su ostavili otvoren prostor prema Kovačevcu jer su raunali na tamošnje ustaške saradnike. Prkos, kao i ostala sela koja su bila bliže ustaških uporišta, imao je organizirane stalne noćne patrole i kada su čule pucnjavu s pravca Brezja najbržim putem (jašu i na konjima) obavijestili su narod o dolasku ustaša. U isto vrijeme čuo se pucanj i s drugih strana, što je, najvjerojatnije, bio znak za jednovremeni početak ustaške akcije. Nastao je metež, plaća i zapomaganje kod žitelja. Bježali su, ali u stvari nisu imali kuda, jer je put za Sjeničak bio presječen, a oni koji su bježali u Kovačevac da se sakriju kod svojih poznanika, otkrivali su ih ustaški nastrojeni pojedini seljaci i predavali ustašama. Tako je u toj zločinu kojim je pohvatano 478 žena, djece, starih ljudi i izvjestan broj mladih muškaraca, dok je oko 130 osoba, uglavnom odraslih muškaraca i desetak žena i djevojaka, uspjelo pobjeći i ispred ustaškog noža.

Pohvatani narod ustaše su satjerali u tamošnju školu, pojedine kućama, stajale i sjenike. I dok je jedan dio tih krvnika pljačkao kao po opustjelim selima, dotle se drugi dio napijao kraj svojih žrtava i divljački se izživljavali nad pohvatanim narodom, a napose u masakriranju male djece pred očima nesrećnih majki. Nakon završenog » išćenja« i paljenja sela ustaše

su otjerali narod u Lasinju, i tamo ga pritvorili u stari »Krajiški magazin« gdje je ostao 5—6 dana u najtežim patnjama i zlostavljanju. Odatle su ih ustaše po grupama odvodili na »su enje« u ku u mlinara Jose Katalini a iz Lasinje, gdje je zasjedao ustaški sud, koji je sve odreda presuivao na smrt. Najve i broj osu enih odvo en je u šumu Brezje u blizini Lasinje i tu nad jamom, udarcima noža i malja, zvjerski ubijan. Manji dio ustaše su odvozili kamionima u Rakov Potok, Hasan Brijeg, Dugo Selo i tamo ubijali, dok je u šumi Mateji i kod Kova evca ubijen narednik Nikoli , njegova žena i dvoje njihove djece, zajedno s još jednom izdvojenom grupom Prkoš ana. Jedan dio pohvatanih žena našao je smrt 27. decembra u zapaljenim ku ama u Dugom Selu, kada su ih ustaše u etiri kamiona dopremali traže i mjesto gdje da ih pogube. Sa snijegom zametene ceste sletio je jedan kamion u grabu i pošto ga nisu mogli izvu i, Maks Luburi i Jura Topoljnjak, tabornik iz Lasinje, izašli su iz vozila i tražili mjesto gdje da dokraj e živote ovih žena. Budu i da su u blizini ostale dvije ku e ure i Stevana Kljaji a, dopola izgorjele, Luburi je naredio ustašama da iz jednog stoga donesu slamu u te ku e, sa-tjeraju u njih žene i zapale.

Istovremeno s upadom u Prkos ustaše su drugim dijelom snaga krenuli i u Dugo Selo. Budu i da je ovo selo razasuto na velikom prostoru, s mnogo manjih i ve ih zaselaka, oni su, zbog toga, svoje nastupanje izvršili u tri pravca. Jednim dijelom snaga kretali su se od Lasinje cestom prema Dugom Selu, drugim dijelom od Lasinje preko šume Kremešnice, dok je manja kolona bila upu ena zapadno uz navedenu šumu, koju je vodio poznati ustaša-lugar Ruda Šepi . U samu zoru 21. decembra ustaše su strelja kim strojem opkolili zaseoke Baroni i Gvoji i i u njima pohvatali sav narod. Kako su stanovnici drugih sela i zaselaka uli pucnjavu i doznali da ustaše pustoše sela, me u njima je nastao bezglavi metež i bježanje bez i ega. Bježalo se ispred ubojica prema Štipanu, Ostrožinu i Šljivovcu. Neki su se sklonili u susjedno hrvatsko selo Štefanki kod svojih prijatelja i poznanika. Njih je poznati ustaša Pavek Janko iz tog sela otkrio i osim nekolicine, koje su njihovi prijatelji odmah prebacili na lijevu obalu Kupe, sve pohapsio. U težnji da uhvate što više naroda, ustaše su primjenjivali taktiku da sa sobom vode nekoliko uhva enih muškaraca kojima su nare ivali da pozivaju narod da ne bježi i da mu govore kako im se ne e ništa dogoditi. Bilo je naivnih ljudi koji su nasjedali toj prevari, ali su to ve inom bili oni koji ina e nisu bili sposobni da bježe, jer je na nesre u tada pao visok snijeg. Onaj tko nije uspio na vrijeme pobje i i tko se nije na poziv htio predati, bio je u bijegu ubijen, bez obzira je li to bio muškarac, žena ili dijete.

Budu i da je baš 20. i 21. decembra 4. bataljon bio angažiran u razoružavanju domobranskih posada na Vojni -kolodvoru i Utinji, ustaše nisu naišle na otpor pa su se na cijelom prostoru Prkosa, Dugog Sela i Velike Trep e slobodno kretali, palili sela, hapsili i ubijali narod. Samo u ta dva dana oni su u Dugom Selu i Trep i pohvatali 539 osoba i otpremili u Lasinju, a zatim u šumu Brezje gdje su likvidirane. Iz Dugog Sela ustaše nijesu odvozili žito i druge stvari, kako su to inili u Prkosu, nego

su samo odvodili stoku, a sve drugo su palili. Tako su postupali kasnije i u drugim selima.

Narod je sa zebnjom o ekivao povratak 4. bataljona, za koga je velik broj stanovništva znao da se nalazi negdje u akciji na željezni koj pruži. Napokon, i on se vratio u Gornji Sjeni ak, gdje su ga do ekali kuriri iz ugroženih sela s vijestima da je neprijatelj opustošio Prkos, i da sad pali Dugo Selo i Trep u. Da i nisu tu vijest donijeli kuriri, borci su to ve i sami pretpostavljali, jer je do njih dopirao miris dima i mukli odjeci mitraljeskih rafala, kojima su ustaše zasipali nezašti eni narod u bježanju. Tu u Sjeni aku našao se i sekretar Okružnog komiteta KPH za okrug Karlovac Ivo Marinkovi , kada je komandant 4. bataljona Nikola Vidovi na brzinu vršio raspored jedinica. itav bataljon, osim Bovi kog voda i jednog dijela 2. ete, upu en je ubrzanim maršem na sektor Štipana, Šljivovca i Kirina, jer su u tom pravcu nadirali ustaše iz Dugog Sela i Trep e. Stigavši 22. decembra na podru je Štipana, kod Rom evi a i Troboka bataljon je odmah stupio u borbu i od njegovih prvih mitraljeskih rafala pala su dva žandara, a tre i je ranjen.

Dolaskom 4. bataljona na podru je Štipana dalje nadiranje ustaša prema Cvijetinovcu bilo je sprije eno. Nakon toga ustaše su bili prisiljeni da nastupanje svojih jedinica usmjere cestom Lasinja—Bovi —Vrginmost. Time je bilo stvoreno i vrijeme za evakuaciju izbjeglog naroda na jug s podru ja Kirina, Šljivovca i Ostrožina. Narod je sad mogao da sakrije hranu u zemunice i da sa sobom ponese najnužnije koli ine živežnih namirnica, te povede stoku da ne padne u ruke neprijatelju. Ova je situacija znatno olakšala i položaj 4. bataljona, jer su se neprijateljske snage kretale jednim pravcem, otkuda se sav narod bio povukao.

U toku borbi na sektoru Štipana, komandant 4. bataljona dobio je izvještaj da je neprijatelj 23. decembra izbio u Utinju, vjerovatno, s namjerom da tu ponovo uspostavi posadu koju je prije dva dana ovaj bataljon likvidirao. Kako su se ve na terenu Gornjeg Sjeni aka i Utinje nalazili dijelovi 2. ete, njima je u pomo upu ena 3. eta. Obje ove ete energinim napadom uspjele su da zbace neprijatelja s bregova kod utinjske crkve i da ga primoraju da se povu e u Skakavac. Ove ete su i dalje ostale na ovome sektoru jer se o ekivao napad ustaša i na ovo podru je.

Pošto nije uspio da svoj front razvija u širinu preko Štipana i dalje, neprijatelj je pokušao da od Trep e i Lukini a prodre u Kirin i Šljivovac i na taj na in presije e odstupnicu narodu na jug. Ali, upravo na tom podru ju kod »Kirina grada« i škole držao je položaj Kirinski vod. Kad su ustaše prešli Jani a most i nastojali zauzeti položaj na jednoj uzvišici u blizini mosta, kako bi odatle mogli štititi nastupanje svojih snaga, ovaj vod je na njih otvorio vatru, a s prozora škole ih je tukao uro Kajgani iz puškomitraljeza, tako da se nisu ni asa mogli tu održati. Na položaju je ostao jedan poginuli ustaša s rezervnom cijevi za mitraljez i punim rancem municije.

U toku 24. i 25. decembra težište borbe i naše obrane prenijeto je na sektor Kirina kamo su se i ostali dijelovi bataljona prebacili. Ovim je bila stvorena mogućnost neprijatelju da se iz Dugog Sela preko Štipana ubaci

u našu pozadinu i da se napadne naše jedinice na položaju u Kirinu. Da se to ne bi dogodilo, Kirinski vod je uputio ja u patrolu kroz Šljivovac do Štipana sa zadatkom da izvidi stanje u selu i da se oglasi s nekoliko pušanih metaka. Time bi pokazali da se tu nalaze partizani. Dolaskom u Štipan ova patrola je naišla u samom selu na velik broj ubijenih žena i djece, koje su ustaše drugog dana ofanzive tu pohvatali i likvidirali.

Nadiru i u zahvatu ceste Dugo Selo—Bovi, neprijatelj je temeljito uništavao sve što se pred njm nalazilo. Ovdje je potrebno ista i ulogu Bovi kog voda koji je tih dana ofanzive bio odvojen, i samostalno djelovao na području bovičke općine. On je 24. decembra držao položaj kod sela Lukinica i odatle napao ustaše prilikom njihovog nadiranja iz Trepča u selo Remušnicu. Vod ih je tu malo zadržao sve dok ga nisu ugrozili, nailaze i s boka od Bučice i Ilovačke. U toj situaciji vod je bio prinuđen na povlačenje i slijedeći otpor pružio je kod škole u Remušnici, gdje je jedna grupa boraca, s kojom je bio Milan Mraović-Simi,¹ uhvatila živog ustašu. Budući da je neprijatelj nastupao s jakim snagama, vod se postepeno povlačio i otpor je dao na Stanojević brdu kod Bovića. Treba istaći da je ovaj vod odigrao značajnu ulogu u spašavanju stanovnika sela: Remušnice, Golinje, Trstenice, Bovića i Kozarca, jer je do ekuju i neprijatelja kod Lukinica i usporavajući njegov brži prodor u sela, omogućio stanovnicima ovih sela da na vrijeme napuste svoje domove i da se povuku za Kirin, izuzev stanovnika sela Trstenice. Oni su se preko Čemernice i Blatuše povukli na Petrovu goru. Dolaskom ustaša u Bović, Bovićki vod se prebacio u Trstenicu i tamo nastavio da napada neprijatelja koji nadire preko Stankovaca i Batura te za nekoliko dana likvidirao 10 neprijateljskih vojnika. Veliku pomoć vodu pružili su Joža i Ivica Strgar iz sela Selkovec, Janko Žagar iz Bučice te stanovnici maloga hrvatskoga sela Baturica² davanjem informacija o pokretu neprijatelja.

Da bi spriječio prodor ustaša u Kirin i omogućio evakuaciju naroda dalje na jug, 4. bataljon je zauzeo položaj od staroga Kirina grada preko Donjega i Gornjega Kirina do blizu Pješaniće. Zahvaljujući prirodnim prednostima, rječici Trepča, nadvišavajući položajima i upornosti boraca, bataljon je uspješno odolijevao svim napadima ustaša. Zbog toga oni su na ovaj sektor stalno doveli ili pojačanja, a kada su vidjeli da ne mogu prodrijeti u Kirin, doveli su artiljeriju i minobacanje te jedan dio postavili u Remušnici na brdo Gaj, a drugi dio u Boviću, odakle im je bilo pogodno tu i položaje 4. bataljona. Kako je narod teško napuštao svoja ognjišta i sa strahovanjem se odvajao od partizina, iako je bilo naručeno da se narod na vrijeme povuče iz ugroženih sela, ipak su pojedine grupe ljudi zaostajale, ili se na momente vraćale u sela i otkrivala položaje bataljona. Tako je selo Pavlović bilo odjednom zasuto vatrom bacačkih mina od kojih je poginuo borac Simo Kartalija, ranjeni Milan Pavlović, Jandre Korkut i omladinka Milka Pavlović, te pobijen veliki broj

1. Narodni heroj, poginuo 1943. u Pokuplju

2. Ovo selo ustaše su 1944. godine spalili te veći broj ljudi likvidirali radi njihove saradnje s NOP-om.

stoke koju su izbjeglice sa sobom bile povele. Tom prilikom bila je pogođena i kućarica Jovana Pavlović (Didova) u kojoj je tada komandant bataljona Nikola Vidović obavljao dogovor s komandnim kadrom o daljnjem vođenju borbe, ali je granata eksplodirala na tavanu i nikoga od prisutnih nije povrijedila.

Pošto je stabilizirao odbranu, 4. bataljon je odbio više pokušaja ustaša da prodru u Kirin, tako da su se 9 dana motali na prostoru Remušnica-Bovi-Kozarac a da nisu mogli dalje napredovati. Međutim, koliko je ova ustaška akcija »iščena« bila važna za Pavelića vidi se po tome što on na staru godinu napušta Zagreb, otkazuje sve posjete i novogodišnje čestitke te odlazi na Kordun da bi ohrabrio svoje momke i dao im moralne snage za vršenje zločina. Na prelazu na Kupi njega je dočeka Ante Moškov i dopratio u Lasinju gdje se zadržao kraće vrijeme i tom prilikom okupljenim ustašama i mještanima, pored ostalog, rekao da ide posjetiti svoje hrabre ustaše i da ih i sam opaliti koji metak.

Iz Lasinje poglavnik i njegova svita prebacili su se u pratnji tenkova za Bovi gdje se nalazila ustaška komanda. U njegovoj pratnji nalazio se i talijanski poslanik u NDH, general Oksilija, koji na tom putu dugom preko 25 km nije mogao vidjeti žive duše u selima već samo pustoš i zgarista što su ih posijali ustaše. Međutim, ove su se fašističke zvijeri istovremeno dobro uvjerali i u to da protiv njih postoje oružane snage naroda, koje su se i sada hrabro suprotstavile ustaškim bandama i omeli ih u njihovim planovima potpunog uništenja srpskog stanovništva. Dolazak najviših ustaških glavešina na Kordun, na mjesto gdje su se vodile borbe, o čemu se krio od javnosti. Ipak ustaška propaganda morala je o tome progovoriti pa je 3. januara 1942. godine, četiri dana kasnije, u listu »Hrvatski narod« objavila slijedeće obavijest:

»U srijedu 31. prosinca 1941. godine proboravio je Poglavnik na Kordunu ... sa svojom pratnjom u kojoj su se nalazili Njegova preuzvišenost general g. Oksilija i Povlanikov pobožnik bojnik Lisak — cijeli dan. Poglavnika je pri dolasku na ovo područje dočeka bojnik Poglavnikove tjelesne bojne Ante Moškov, zapovjednik odjela, kojima je povjerena dužnost da osiguraju ovo područje i da ga otklone od etničko-boljševičkih bandi. Bojnik Ante Moškov poveo je Poglavnika i njegovu pratnju na splavi preko Kupe, a onda je Poglavnik sa svima pošao pješice do mjesta gdje ga je dočeka konjanički sklop Poglavnikove tjelesne bojne... Poglavnik je sa svojom pratnjom odjahao prema položajima na kojima se još vide tragovi nedavnih borbi s etničkim komunističkim banditima. Zatim je Poglavnik nastavio obilazak redom svih položaja i svugdje se zadržavao sa seljacima u razgovoru. Poglavnik je jašu i čitavi dan obišao sve odjele i postrojbe ustaša, domobrana i hrvatskih oružnika, koji s puno požrtvovnosti vrše svoju tešku dužnost. Konačno, Poglavnik je stigao u Bovi, gdje se nalazi sjedište zapovjedništva svih odjela. Tu se zadržao nešto dulje da se odmori. Poglavnik je bio veoma zadovoljan s duhom koji prožima naše ustaše, domobrane i oružnike i sa spremnošću u nažrtvu koju oni pokazuju na svakom koraku ... «

Dolazak ustaških vođa Pavelića, Dide Kvaternika, Lisaka i drugih

u Bovi imao je, izme u ostaloga, i svrhu pokretanja na akciju njihovih snaga iz defanzivnog stanja u koje su bile zapale. Zbog niza neuspjelih pokušaja da probiju odbranu 4. bataljona ustaškim snagama su u poglavnikovoj prisutnosti dodijeljena još tri mala talijanska tenka s kojima su krenule u napad prema Rokni mostu na rje ici Trep i kod G. Kirina. Me utim, kad su se tenkovi i pješadija približili mostu, na njih je otvorena jaka vatra od koje je odmah palo 11 ustaša, zahvaljuju i prije svega puškomitraljescu Vasi **Cubri**. Poslije kra e zbnjenosti ustaše su se sredili i uz podršku tenkova ponovo krenuli u napad. Ovog puta uspjeli su napraviti prodor i bo no ugroziti 4. bataljon zbog ega je ovaj prisiljen da napusti položaje kod Kirina. Bilo je to 1. januara na Novu 1942. godinu. Tome je i sam Paveli dao svoj doprinos ispaljuju i nekoliko topovskih granata iz Bovi a na partizanske položaje, ime je želio dati moralnu podršku svojim ustašama.

Narednih 5 do 6 dana ubrzana je evakuacija naroda dalje na jug, a jedinice 4. bataljona postepeno su se povla ile prema bregovima Vuke i napadale ustaške snage, koje su nastupaju i plja kale i palile sela. I upravo tih zadnjih dana borbi na Vuki, iji vrhovi nadvisuju itavo popaljeno podru je, i odakle se otvara vidik daleko na sve strane, jedne no i, kad sam s još nekoliko drugova obilazio stražarska odjeljenja, ugledao sam ispod sebe na velikom prostoru stravi nu sliku od bezbroj svjetle-ih buktinja na zgarištima, gdje više nije bilo ni žive duše. S tih vjekovnih ognjišta razbježale su se žene, djeca i starci. Sa svojim zavežljajima na glavi i u rukama izgubili su se u bespu u da bi spasili svoje gole živote. U tim selima zamukle su pjesme. Nema više seoskih ve ernjih sijela, niti se uju bu ni glasovi seoskih momaka, koji su znali u dugim zimskim no ima tražiti oduška svojoj mladosti. Sada su to na sve strane zamijenili jauci i patnje. Jedino što se moglo uti u tim opustošenim selima, to je ponegdje usamljeno i tužno zavijanje pasa, na do sada nepoznat i neuobi ajen na in, što je navelo na pomisao, kako ove vjerne i uplašene životinje instinktivno osje aju tešku sudbinu koju je doživio narod ovog kraja.

Nakon desetodnevnih razaranja isto nog dijela Kirinskosjeni arskog kotara ustaše su zadnjih dana decembra, sa snagama iz Karlovca, težište dejstava prenijeli i na drugi dio kotara-na Banske i Slunjske Moravce i Sjeni ak. Ova ustaška akcija nije iznenadila jer je na tom terenu djelovala 3. eta i jedan dio 2. ete, koji su bili obaviješteni o predstoje em napadu pa su pripremile sebe i narod za tu situaciju. Kada su doznale za koncentraciju ustaških snaga u Skakavcu, Kablaru i Kova evcu, spomenu te jedinice su zauzele položaje na najisturenijim mjestima prema Skakavcu, u Slunjskim i Banskim Moravcima gdje se o ekivao napad. I upravo 31. decembra, u isti dan kada je Paveli boravio u Bovi u i pokrenuo svoje kolja e na smjelije izvršavanje zlo ina, po eo je napad i paljenje i ovih sela, koja su njihovi stanovnici ve bili napustili. Ustašama se na Carevi a strani i na Padeškoj kosi suprotstavila 3. eta, a kod zaseoka Basare dijelovi 2. ete. Pod pritiskom nadmo nijeg neprijatelja ove snage su se postepeno povla ile pruživši ja i otpor kod Masleka i na brijevu

kod crkve u Sjeni aku, te na brežuljcima kod Katica i Grubiša, tako da je neprijatelj tek nakon dvodnevni borbi uspio se probiti u Sjeni ak. Nakon toga, imaju i u vidu i mogućnost nailaska neprijatelja željezničkom prugom od Skakavca i napada s lea, spomenute jedinice posjele su manjim snagama polazaj na Rokni gradini prema Udbini, a s glavninom visove kod Rudana i abraja radi spreavanja prodora neprijatelja u Gornji Sjeni ak. Međutim, neprijatelj iz Sjeni aka upu u je dio snaga ivicom šume Muljci, zaobilaze i položaje eta i izbija u zaselak Saše e, a s drugim dijelom snaga izbija u Gornji Sjeni ak potisnuvši naše ete prema Kljaji i Vlajni brdu, da bi ubrzo ovladao i ovim visovima.

Poslije ovog prodora trebalo je spriječiti neprijatelja da posjedne željezničku prugu, jer bi to onemogućilo izbjegom narodu dolazak u napuštenu sela po sakrivenu hranu i druge potrebe. I kad su komande 2. i 3. ete (sada je 2. eta bila kompletna) vidjele da neprijatelj nema namjeru da se spušta sa spomenutih brda na prugu, one su se odlučile na akcije. Treća eta prebacila se na Rokni gradinu i poela da vrši akcije na komunikacije u pozadini neprijatelja. Ona je na cesti Skakavac — Vrginmost, najprije kod kuće Dušana Bjelića, likvidirala grupu neprijateljskih vojnika, a ubrzo iza toga i drugu grupu kod Padeškog mlina. U isto vrijeme i 2. eta napadala je neprijatelja na Vlajini brdu i školi u Sjeni aku, što je sve otežavalo položaj neprijatelju i unosilo nesigurnost u njegove redove, tim prije što se 6. januara i 1. eta s Vuke iz Ostrožina prebacila također u pozadinu neprijatelja, na sektor Štipana i Dugog Sela i odmah poela s akcijama na cesti Dugo Selo — Bovi.

Vide i da nisu uspjele da razbiju partizanske snage i da su one poele prelaziti u napade, ustaše se povlaele s itave zauzete teritorije nakon 20-dnevnoga razaranja, pljačke i ubijanja. Ustaški rukovodioci o ito nisu mogli biti zadovoljni ishodom svoga pothvata. Ocjenjuju i ga u svojoj redovnoj analizi vojno-političke situacije, šef Župske redarstvene oblasti u Karlovcu je napisao: »Do danas nije uspjelo hrvatskoj vojsci likvidirati te odrede. Dapače, ti odredi su svaki dan sve ja i i brojniji. Ustaške postrojbe koje operiraju od konca decembra pa do danas (do 21. I 1942. kada je pisan izvještaj — op. pisca) u kotaru Vrginmost i jednom dijelu kotara Pizarovine isto tako imale su vrlo male, bolje reći i nikakve uspjehe protiv samih partizana koji su u šumi. Tu injenicu dokazuje okolnost da do danas niti ustaškim odredima nije uspjelo doći i se partizanskog oružja, a tako dugo dok partizani budu imali oružje dotle se ne može govoriti o uspjesima s naše strane. Ne smije se smetnuti s uma injenica da su partizani nenaoružani došli do oružja razoružavanjem oružane vojske. Iz toga se može zaključiti, što zna i imati nekoliko tisuća a partizana s potpunom spremom.«³

U toj akciji »išenja« ustaše su poubijali veliki broj stanovnika i potpuno razorili i uništili materijalnu i ekonomsku osnovu za egzistenciju ljudi u selima: Prkosu, Dugom Selu, Trepici, Štipanu, Šljivovcu, Kirinu, Ostrožinu, remušnici, Golinji, Trstenici, Bovi u, Kozarcu, Gornjem i

3. Okrug Karlovac 1941. godine, 292.

"KAD LIŠĆE OTPADNE I PRVI SNIJEG ZAPADNE, OČISTIĆEMO PETROVU GORU OD PARTIZANA I SLOMITI NARODNI OTPOR - GOVORILI SU TALIJANSKI FASISTIČKI OKUPATORI I USTAŠKI BANDITI. POZNAĆE MO PO TRAGOVIMA NJIHOVA KRETNJA, LAEO ĆEMO IH PRONAĆI I TAKO UNIŠTITI. KAD LIŠĆE OTPADNE I PRVI SNIJEG ZAPADNE ... ALI SE U TOMU GRDNO PREVARIŠE. I SPADE LIŠĆE SA DRVEĆA I ZAPADE SNIJEG, ALI NE OČISTIŠE OKUPATORSKI I USTAŠKI BANDITI PETROVE GORE, VEĆ PARTIZANI OČISTIŠE OKOLINU PETROVE GORE I DRUGE KRAJEVE OD OKUPATORSKIH I USTAŠKIH BANDI."

NEPRIJATELJ JE DALEKO POTJERAN IZ BLIZINE PETROVE GORE. SVAKIM DANOM POVEĆAVA SE POVRŠINA OSLOBODENOG TERITORIJA. ZA MNOGA SELA I ZASRKE USTAŠE VIŠE I NE POSTOJE, SAMO ZGARIŠTA POPALJENIH KUĆA I STANJA U SELIMA POTSJEĆAJU DA SU U OVIM KRAJEVIMA RAZARALE I PALILE TE BANDITSKE HORDE.

NI ZIMA NI VELIKA HLADNOĆA NE SMETAJU NAŠE HRABRE PARTIZANE U AKCIJAMA I BORBAMA. U SVIM KRAJEVIMA OVE ZEMLJE VODE SE BORBE BILO SA OKUPATORIMA BILO SA NJIHOVIM SLUGAMA. USPJEŠI SE NIŽU JEDAN ZA DRUGIM, NAORUŽANJE SE POVEĆAVA SVAKIM DANOM.

DANAS JE I NEPRIJATELJIMA JASNO DA OVE NARODNE BORBE SLOMITI NE MOGU I DA SE OVOM BORBOM NEĆE PRESTATI, DOKE NAROD POSPONO NE IZVOJUJE SVOJU SLOBODU I SAMOSTALNOST.

VJEKOVNU ŽUDNJU NAŠEG NARODA ZA SLOBODOM NISU MOGLI SLOMITI NIKAKOVI ZAVOJEVAČI I TIRANI, PA NEĆE NI OVI ..."

("GLAS KORDUNA")

14. II 1942.

Donjem i Lasinjskom Sjeni aka, jednom dijelu sela Udbine i Utinje, Banskim i Slunjskim Moravcima i još nekim. U ovim selima je izgorjelo oko 2000 seoskih doma instava i ubijeno 1605 osoba. Najveći broj pohvaćanog naroda iz Sjeni aka, Moravaca, Liplja, Trebinja i Skakavca ubijen je u šumi Domać lugu kraj Skakavca, a u manjim grupama i u šumi Mlađića.

U pogledu spasavanja naroda treba istaći i značaj likvidacije neprijateljskih uporišta na Vojni -kolodvoru i Utinju i po etka ofanzive, jer je time stvorena mogućnost da se tuda u toku ofanzive oko 15.000 izbjeglog naroda prebaci na područje kotara Vojni i Petrove gore i tako se spasi od ustaškog noža. Unatoč toga ovaj su narod čekale daljnje patnje i stradanja. Moralo se provesti nekoliko noći i u Petrovoj gori pod vedrim nebom i na snijegu, dok su NOO-i kirinsko-sjeni arskog i vojni kog kotara našli rješenje za smještaj velikog broja izbjeglica i to na području Krstinje, Veljuna i Perjasice. Za brigu o izbjeglicama bila je formirana posebna komisija kojom je rukovodio Branko Nikolić i ona je u suradnji s tamošnjim NOO-om svoj zadatak uspješno obavila. Zbog toga što se neprijatelj nalazio u Vojni u nepregledne kolone naroda nisu mogle u svome povlačenju koristiti cestu Biljeg-Vojni -Krstinja, pa su se teškom mukom, uz kola i saonice, probijale kroz neprohodne i snijegom zavijene šumske staze Petrove gore, da bi stigle na mjesto gdje je bio predviđen smještaj. S narodom su se povukli i NOO-i obiju općina i kotara, koji su pred početak ofanzive 14. decembra u Ostrožinu bili izabrani, pa im je ova evakuacija naroda, a posebno organizacija i briga oko ishrane onih porodica koje su izbjegle bez ikakve pomoći, bio izvanredno težak zadatak. U tom vremenu je od Kirinsko-sjeni arskog kotarskog NOO-a potekla parola »sve je naše« da bi se vršila rekvizicija od onih izbjeglica koje su sa sobom uspjele nešto više ponijeti. To je bilo suprotno liniji Partije i NOB-e pa je OK KPH za okrug Karlovac, kad je za to doznao, tu akciju odmah prekinuo. Nasuprot tome dobrovoljnim prikupljanjem živežnih namirnica od domaćeg stanovništva, a nešto kasnije i na području Banije i u nekim drugim krajevima, bile su zbrinute najteže postradale porodice.

Nakon oslobođenja Vojni 12. januara 1942. godine mnoge su se porodice iz Sjeni aka vratile na svoja ognjišta, a neke kod svojih prijatelja i poznanika u sela Utinja Vrelo i Utinju jer ova sela nisu bila spaljena. Međutim, s obzirom na ko-kirinskog područja najviše se izbjeglih porodica vratilo na svoja ognjišta tek u proljeće pred početak sjetvenih radova. Svi su oni došli na gole poljane gdje nema ni kuća a ni gospodarskih zgrada, već inače bez stoke i poljoprivrednog alata, bez odjeće i posteljine te niza drugih potrepština bez kojih se život ne može zamisliti. Svaka porodica morala je počinjati život iznova.

Na kraju prikaza ovih događaja potrebno je istaći i da su ustaše na ovome sektoru, gdje ima naselja izmiješanih hrvatskim i srpskim stanovništvom, nastojali svoju zločinu akciju maksimalno iskoristiti za produbljenje jaza između Hrvata i Srba. Zbog toga su ustaše, za vrijeme ofanzive, poduzimali sve mjere da što više hrvatskog stanovništva uvuku u svoje prljave poslove, kako bi ga na taj način kompromitirali i jače ve-

zali za sebe. Rukovode i se time oni su iz pojedinih hrvatskih sela tjerali mnoge seljake da odvoze oplja kanu imovinu iz napuštenih srpskih sela, iako je ve tada ogromni dio hrvatskih masa osu ivao ustaše za njihove zlo ine nad srpskim narodom.

Kako se tu radilo o osjetljivim politi kim pitanjima, koja su mogla imati loših politi kih posljedica me u ovim miješanim stanovništvom iji su me usobni odnosi tradicionalno uvijek bili bratski i prijateljski, partijske organizacije na terenu i partizani u jedinicama razvili su široku politi ku akciju me u narodom, objašnjavaju i mu kobne ciljeve njema - kih i tilijanskih fašista, kao i izdaju i zlo ine ustaških zlikovaca. Unato svim stradanjima srpskog stanovništva u ovoj ofanzivi, kao i drugim akcijama koje su kasnije slijedile, nije dolazilo do nepoželjnih politi kih ispada. Sta više, u najtežim danima hrvatski su seljaci iz susjednih sela na razne na ine pomagali mnoge postradale srpske obitelji i s njima su - ivali. Kroz ovo povezivanje i njegovanje starih dobrosusjedskih odnosa došla je do izražaja visoka politi ka svijest. Iz toga se jasno vidjelo da narod zna ispravno osu ivati i lu iti izdajnike i zlo ince od ostalih ljudi bez obzira kojoj naciji izdajnici pripadali.

Mile Daki

Partizanske snage i borbene operacije na podru ju kotara Vojni do formiranja divizije

Partizanske snage i akcije do kraja septembra 1941. godine

Na podru ju kotara Vojni ¹ krajem jula i po etkom augusta 1941. godine obrazovano je nekoliko snažnih ustani kih žarišta: Crna Lokva u Petrovoj gori, Debela kosa, Perjasica, Gornji Skrad, Otmi , Miholjsko, Prisjeka i okolica Krstinje, a krajem augusta i po etkom septembra Šljivnjak,

1. Neposredno pred rat podru je kotara Vojni bilo je podijeljeno na pet op ina: Vojni , Krnjak, Krstinja, Tušilovi i Perjasica s ukupno oko 27.000 stanovnika prema popisu iz 1931. godine. U op ini Vojni postojalo je 6 elija KPJ, Krstinji 6, Krnjaku 3, Perjasici 2 i Tušilovi u l elija s ukupno 105 lanova i 50 kandidata KPJ. Sve su bile organizaciono vezane za Kotarski komitet KPH Vojni a ovaj za OK KPH Karlovac. Evidentno je da je komunisti ki pokret na podru ju kotara Vojni zabrinjavao Ministarstvo unutrašnjih dela Kraljevine Jugoslavije koje 3. maja 1940. piše: »Srez Vojni , danas je sa oko 50% svojih stanovnika nastrojen komunisti ki i stanovništvo ovog sreza diše komunisti kim duhom.« (Faksimil dokumenta kod autora.) Pored partijskih organizacija važan inilac za razvoj i ja anje oružane borbe bio je i bogat ljudski potencijal. Na kotaru je 1941. godine bilo oko 15.000 stanovnika starih izme u 16 i 60 godina. Sasvim je sigurno da su i ratni ke tradicije iz doba Vojne krajine bile prisutne za vrijeme NOR-a, kao l blizina i neposredni uticaj najviših politi kih i vojnih rukovodstava Hrvatske.

Loskunja, Vojišnica, Brdo Selo, Radonja, Jurga, Trupinjak, Kestenova gora, Ga eša Selo i Klju ar. Neosporno najzna ajnija me u njima bila su Crna Lokva i Debela kosa. Predstavnici ovih ustani kih centara Žarko **Cui**² i Stanko **Canica** Opa i bili su na partijskom savjetovanju u Abezu 19. jula 1941. godine, na kojem su Rade Kon ar i Josip Kraš direktivu o po etku oružanog ustanka prenijeli predstavnicima kotarskih komiteta KPH Gline, Vojni a i Vrginmosta.

Posredstvom lanova KPH poziv Partije na oružani ustanak brzo je raširen po cijelom kotaru. S direktivom iz Abeza upoznao je sekretare elija Miloš Dejanovi ve 25. jula 1941. godine, u šumi Otmi , a 3 dana kasnije i okupljeni narod na ustani kom zboru kod Prisjeke. Ustani ke zborove su organizirali Dušan Vergaš, za Široku Rijeku, Svinjicu i Brusova u i Tone Hrovat za Maljevac i Buva u. Žarko Cui je 29. jula, pred ve e, na brdu Zrvnici iznad Miholjskog, organizirao ustani ki zbor kojem je prisustvovalo oko 3.000 ljudi. Poslije zbora formiran je partizanski odred »Crna Lokva«.

Prva diverzantska akcija na podru ju Vojni a zabilježena je 26. jula kada su potrgane telefonske linije. Samo dan kasnije ustanici Debele kose su se sukobili s ustašama kod Geršakova mlina. Na cesti Miholjsko-Prisjeka 28. jula uništen je jedan motorbicikl i prekopana cesta Vojni -Krstinja, a 30. jula, na cesti izme u Kuplenskog i Vujin mosta, ustanici Crne Lokve likvidirali su dva žandarma i zaplijenili prve dvije puške na podru ju kotara.³ 3. augusta partizanski odred »Debela kosa« oslobodio je Tušilovi , prvo op insko mjesto na Kordunu, razoružao posadu i zapalio zgradu pošte. Na cesti Kuplensko-Miholjsko, kod Vilintoka, partizanski odred »Debela kosa« ubio je 6. augusta dvojicu ustaša a ustanici Perjasice, dva dana kasnije, još 6 ustaša. Tridesetog augusta partizani Debele kose, Perjasice i Gornjeg Skrada oslobodili su op insko središte Perjasicu i zaplijenili 17 vojni kih i 40 lova kih pušaka.

U toku ustanka na podru je Korduna došlo je nekoliko partijskih rukovodilaca iz Karlovca i Zagreba koji su posredstvom OK KPH Karlovac raspore eni u partizanske odrede. Na teren kotara Vojni , u Debelu kosu, krajem jula došao je Ve eslav Holjevac, a sredinom augusta na podru je ovog kotara dolaze Ivo Rukavina, Sre ko Manola, Robert Domani, dr Savo Zlati , Jakov Kranj evi Brado, Adolf Štajnberger i drugi. OK KPH Karlovac, 18. augusta, imenovao je rukovodstvo za Petrovu goru u koje su ušli: Ivo Rukavina, Sre ko Manola, Stanko anica Opa i , Miloš Dejanovi , Ve eslav Holjevac i Robert Domani. U istom dokumentu⁴ je nazna ena podjela Korduna i Banije na rajone. Ve i dio kotara Vojni (Petrova gora, Trupinjak, Loskunja i Debela kosa) pripao je 1. rajonu.⁵

2. Sekretar KK KPH Vojni , poginuo novembra 1941. Prije toga bio je isklju en iz KPH, ali je posthumno ponovo primljen u Partiju.

3. U toj akciji Mile Todori nehotice je ranio Milenka Kova i a, kojeg ustaše ranjenog pronalaze u podrumu Janka Napijala, ubijaju ga i zakopavaju pored mlina Kate Vu eti .

4. Zb. NOR-a, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom V, knj. 1, str. 38.

5. Podru je Široke Rijeke, Perjasice, Poloja, Krstinje, Skrada i Veljuna pripalo je 2. rajonu.

U Petrovoj gori (Crni Lokva) održana je 19. i 20. septembra konferencija delegata narodnooslobodilačkog pokreta Korduna i Banije.⁶ Prema iznesenim podacima na konferenciji, u kotaru Vojni sredinom septembra bilo je 13 partizanskih odreda s 330 partizana, naoružanih sa 116 mauzer pušaka, 30 starih austrijskih pušaka, 85 otraguša i 54 revolvera. U to vrijeme na području Korduna i Banije djelovala su 32 odreda ukupne jačine 862 partizana. To je navelo OK KPH Karlovac da 2. oktobra 1941. predloži CK KPH formiranje partizanske brigade za Kordun i Baniju, što ovaj nije usvojio, već je predložio formiranje desetina, vodova, eta, bataljona i odreda. Nakon toga je početkom oktobra 1941. godine formirana komanda NOP odreda Korduna i Banije.

Reorganizacija odreda u vodove, ete, bataljone i razvoj borbe do kraja 1941. godine

Po direktivi CK KPH, Operativno partizansko rukovodstvo OK KPH Karlovac naredilo je 6. oktobra da se rajoni na Kordunu i Baniji reorganiziraju u bataljone. Ubrzo je zatim OK KPH Karlovac, u duhu odluka donijetih na vojno-političkim savjetovanju u Stolicama, imenovao Komandu NOP odreda za Kordun i Baniju, a dotadašnja rajonska rukovodstva preimenovao u štabove bataljona. Za komandanta 1. bataljona imenovan je Stanko Čanić, za političkog komesara Ante Kukuljan i za operativnog oficira Bogdan Orešanić.⁷ Poslije sastanka održanog u Crnoj Lokvi, 20. oktobra 1941. godine, kojeg je organizirao Štab 1. bataljona s komandirima i političkim komesarima partizanskih odreda, pristupilo se formiranju eta i vodova. Seoski partizanski odredi reorganizirani su u vodove⁸ a ovi su obrazovali ete tako da je 1. bataljon izgledao ovako:

Cete	Vodovi	Raniji odredi	Sjedište	Komandir i komesar
1. eta	1. vod 2. vod 3. vod 4. vod	Debela kosa Debela kosa Loskunja Donji Skrad	Debela kosa	Ignjatije Peri Gnjaco Milutin Košari
2. eta	1. vod 2. vod 3. vod	Crna Lokva Jurga Miholjsko	Crna Lokva	Mili Novkovi Dragan Paji

6. Prisutno 20 delegata. Po strukturi: 4 radnika, 6 seljaka, 10 intelektualaca ili po nacionalnoj strukturi 14 Srba i 6 Hrvata.

7. Historijski arhiv Karlovac (dalje HAK), Zbornik 3, str. 346.

8. u praksi još izvjesno vrijeme za vodove je korišten stari naziv odreda.

3. eta	1. vod Radonja 2. vod Vojišnica 3. vod Brdo Selo 4. vod Gra eša Selo	Mijanovac u Petrovoj gori	Pero Trbojevi Petar Duri Kukan
4. eta	1. vod Klju ar 2. vod Perna 3. vod Mali ka 4. vod Pecka 5. vod Slavsko Polje	Suva Perna	Jovica Lon ar Mile Ratkovi

Ostali partizanski odredi koji su formirani na podru ju kotara Vojni i neki s podru ja kotara Slunj obrazovali su 2. bataljon. Partizanski odredi formirani do kraja 1941. godine ušli su kasnije u sastav eta kao njihovi vodovi (»Podgorje«, »Crni Potok«, »Krnja ki Grabovac« i »Bijeli Klanac«).

Devetnaestog oktobra 1941. godine na podru ju kotara Vojni obrazovan je Glavni štab Hrvatske ije je konstituiranje izvršeno na njegovoj prvoj sjednici u selu Vu kovi i (Petrova gora). On je po etkom decembra 1941. reorganizirao Komandu Korduna i Banije i formirao Kordunaški i Banijski partizanski odred.⁹ Prije toga, 25. i 26. novembra održana je Druga konferencija delegata Korduna i Banije u Petrovoj gori, gdje je konstatirano da se broj partizana na Kordunu i Baniji izme u Prve i Druge konferencije pove ao za 2,5 puta a automatskog naoružanja 8 puta. U Zbjegu je 13. decembra održano Prvo savjetovanje u Glavnom štabu Hrvatske kojem su prisustvovali predstavnici Like, Korduna, Banije, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Pored plana vojnih dejstava na savjetovanju je donesena i odluka o formiranju udarnih bataljona: dva u Lici i jednog na Kordunu. Ovaj period se karakterizira i pokušajima talijanskih fašista da otupe oštricu borbe nude i zaštitu Srbima od ustaških pokolja kao i stvaranjem organa nove narodne vlasti.¹⁰

Od vojni kih akcija u ovom periodu treba ista i zarobljavanje 1. puškomitaljeza na Biljegu 4. oktobra, borbu s ustašama kod Vratnika 10. oktobra,¹¹ zarobljavanje talijanskog poru nika uzepa Blasija 11 oktobra, razoružavanje domobranske posade u Tušilovi u 16. oktobra,¹² napad iz zasjede na talijansku kolonu na cesti Kuplensko-Miholjsko 20. oktobra,¹³ zasjedu na cesti Krnjak-Veljun 5. novembra, kojom prilikom je zaroblje-

9. Kronologija oslobodila ke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964, str. 175.

10. Kotarski NOO Vojni formiran je 20. novembra 1941. godine u selu Radmanovcu. Bio je to prvi kotarski NOO u Hrvatskoj.

11. U toj borbi su poginuli partizani Mili Ma eši i Dušan Simi .

12. Razoružano 16 domobrana. Akciju izvršili partizani 1. ete 1. bataljona.

13. Tada su poginuli 1 oficir, vojni sve enik, 1 podoficir i 3 vojnika puka »Alesandrija« 1. talijanske brze divizije. Za odmazdu Talijani su zapalili sela Miholjsko i Kuplensko.

no 28 domobrana i 2 talijanska vojnika, kao i zasjedu u šumi Petkovića 8. novembra kada je ubijeno 9, ranjeno 6 i zarobljeno 6 neprijateljskih vojnika, zatim razoružavanje neprijateljske posade na željezničkoj stanici Skakavac 9. novembra kojom prilikom je zaplijenjeno 17 pušaka. Posebno treba istaći i upad vođa partizana »Petrova gora«, presvučenih u domobranske uniforme, u Karlovac 17. novembra, borbu s Talijanima pod Cukurom nedaleko Krnjaka 2. decembra, u kojoj je poginulo oko 50 talijanskih vojnika,¹⁴ razoružavanje neprijateljske posade u Vojni kolodvoru 19. decembra, razoružavanje neprijateljske posade na željezničkoj stanici Utinja 21. decembra, po etak ustaško-domobranske ofanzive na sektor 4. bataljona, zarobljavanje domobranskih prethodnica u Vojišnici 21. i 23. decembra i razoružavanje domobransko-žandarske posade u osnovnoj školi Vojišnica 24. decembra.¹⁵ Na osnovu ovih uspjeha Glavni štab Hrvatske proglasio je 1. bataljon najboljim bataljonom Kordunaškog odreda u takmičenju povodom 24. godišnjice oktobarske revolucije.

Oslobojenje Vojnića i nagli razvoj NOB-e oko Petrove gore.

Ohrabreni i vojnički ojačani 1. bataljon posljednjih dana 1941. godine počinje blokadu domobranske posade u Vojniću (oko 500 vojnika). Ne dobivši traženu pomoć domobranci su 12. januara krenuli iz Vojnića u pravcu Mećimara i Utinjske doline. Uspješnim manevrom 1. bataljona i dijelova 4. bataljona neprijatelj je opkoljen kod Lončeva mlina i poslije trosatne borbe, u kojoj su domobranci imali 37 mrtvih i oko 40 ranjenih, ostatak se predao. Ratni plijen za ono vrijeme bio je vrlo velik: 410 pušaka, 6 mitraljeza, 32 puškomitraljeza i mnogo druge ratne opreme. Partizani nisu imali gubitaka. Poslije upoznavanja s ciljevima NOB domobranci su upućeni u 4 pravca: prema Karlovcu, Barilovu, Slunju i Topuskom. Bila je to, bez sumnje, do tada najveća partizanska vojnička pobjeda na području Korduna.

Oslobađanje Vojnića izvršeno je značajna vojno-politička prekretnica u razvoju NOP-a na području Korduna. Brojno oružje oteto od neprijatelja izazvalo je oduševljenje i idealiziranje daljnjeg toka NOR-a. Taj borbeni zanos i entuzijazam došli su posebno do izražaja 25. januara 1942. godine na velikom omladinskom manifestacionom zboru u Vojniću. Zaplijenjeno oružje bilo je od presudnog značaja u slamanju proljetnih neprijateljskih ofanziva na slobodni teritorij Korduna. Samo 7 dana poslije oslobođenja Vojnića formiran je Odbor NOF Korduna koji je objedinjavao rad kotarskih NOO Vojnića, Veljun, Slunj i Kirinsko-sjeničarski a 26. januara formiran je i Okružni odbor AFŽ-a za Kordun.¹⁸ U tom vremenu pokrenut je list »Glas Korduna«, glasilo Odbora NOF-a Korduna, čiji prvi broj je izašao 1. februara 1942. godine.

Rezultat oružanog i političkog zamaha NOB-e na Kordunu bio je for-

14. u borbi je poginuo i partizan Miloš Petković - Pek.

15. Tada je zarobljeno 36 domobrana i 5 žandara te zaplijenjena 4 puškomitraljeza.

18. Hronologija, str. 201.

miranje 1. i 2. partizanskog odreda i Štaba grupe kordunaških partizanskih odreda sredinom februara 1942. godine. Od 1. i 4. bataljona formiran je 1. kordunaški a od 2. i 3. bataljona 2. kordunaški odred. Za razvoj oružane borbe i za daljnje produbljivanje zajedništva izme u Srba, Hrvata i Muslimana veliko znaenje imalo je oslobaenje Velike Kladuše 23. februara i Druga konferencija OK KPH Karlovac u Velikoj Kladuši 12. i 13. marta 1942. godine. Ovaj period karakterizira i razvoj ostalih političkih, borbenih i antifašističkih organizacija a posebno Saveza komunističke omladine i Antifašističkog fronta žena.¹⁷

Ustaška martovska ofanziva

Prema izvještaju Štaba Grupe kordunaških NOP odreda od 10. marta, u sastavu 1. i 2. kordunaškog odreda, bilo je 2.113 partizana naoružanih s 9 mitraljeza, 48 puškomitraljeza, 1.736 pušaka, 266 pištolja, 4 baca mina, 578 ručnih bombi i preko 8.000 metaka.¹⁸

Političke i vojničke vrhove Pavelićeve države posebno je zabrinjavao razvoj partizanskih snaga na Kordunu, a posebno oko Vojničke i Petrove gore, pa je i glavni udar proljetnih ofanziva 1942. godine i bio usmjeren na to područje s ciljem da se na Kordunu i Petrovoj gori unište partizanski i njihove baze. Napadom ustaško-domobranskih snaga iz Topuskog i Vrnogra prema Velikoj Kladuši 18. marta¹⁹ i iz Karlovca u pravcu Tušilovića a i kroz Utinskiu dolinu otpočela je velika ustaška martovska ofanziva na Kordun. Partizanske komande su još 1. marta saznale za koncentraciju neprijateljskih trupa u Karlovcu tako da ih martovska ofanziva nije potpuno iznenadila.²⁰

Kad je otpočeo napad, 1. bataljon kordunaškog odreda dobio je zadatak da sprečava prodor neprijatelja pravcem Karlovac — Tušilovići — Vojnički, 2. bataljon da zatvori pravac Skakavac — Trebinja, 4. bataljon pravac Skakavac — Lasinja, dok je 3. bataljon trebao napasti željeznicu stanicu Topusko i zauzeti emernicu.

Druga lica ustaška bojna, 2. bojna pitomaca i jedna satnija 1. lica ustaške bojne zauzele su 19. marta Padeško brdo, a 2. satnija 1. lica ustaške bojne s 5 tenkova Poglavnikove tjelesne bojne zauzela je Sjenički ak i Oružnička bojna iz Lasinje selo Muljce. Dan kasnije, 20. marta, 14. ustaška bojna, pojačana s Pripravnom ustaškom grupom, zauzela je sela Cerovac i Macute. U 14 sati ove snage izbile su u Tušilovići i zaposjele brdo Brezovu glavu. Treća oružnička bojna napadala je od Vukmanića preko Babine gore prema Utinjskoj dolini.²¹

No u izme u 20. i 21. marta 1. bataljon 1. kordunaškog odreda pokušavao je odbaciti 14. ustašku bojnu iz Tušilovića, ali u tome ne uspijeva

17. Osmog marta povodom Dana žena, u Vojnički u je održan veliki manifestacioni zbor žena na kojem je govoreno o ulozi žene u NOP-u.

18. Zb. NOR-a, V—3, str. 261.

19. Zb. NOR-a, V—3, str. 347. i 392; V—4, str. 30. i V—32, str. 251.

20. Za pripremu ofanzive saznao je Milutin Karaš i o tome obavijestio Roberta Domanića.

21. Zb. NOR-a, V—32, str. 200.

zbog snažnog otpora ustaških snaga i demoralizacije u bataljonu poslije pogibije komandanta Mirka Poštića. Nastavljaju i dalje nadiranje, ustaše su 22. marta zauzele Vojni , ovladale cestom Vojni — Vrginmost i sa sjevera i istoka obuhvatile Petrovu goru. U me u vremenu, 18. marta, neprijatelj je zauzeo Veliku Kladušu i u daljem nastupanju narednih dana popalio Begovo Brdo i Buva u.²² Uspjeh je postigla i 3. oružna bojna napadaju i od Skakavca prema Utinji i Sjeniaku, te od Vukmana prema Bukovici. Odbacivši dijelove 1. kordunaškog odreda na jug, neprijatelj je izbio u Petrovu goru i u toku 29. marta uspio zaposjesti njen najviši vrh Petrovac (k. 507).²³ No u izme u 31. marta i 1. aprila 3. bataljon 1. kordunaškog odreda uz pomoć 700 civila naoružanih roguljama napao je ustaše na vrhu Petrove gore, ali taj napad nije uspio. Poginulo je 13 partizana i 20 civila.²⁴

U toku nastupanja ustaše su izvršile niz stravičnih zločina u selima neposredno oko Petrove gore a nešto kasnije i u Petrovoj gori.²⁵ Još prije početka neprijateljske ofanzive narod je pripremao rezervna skloništa u Petrovoj gori, a kada je ofenziva počela, oko 15 hiljada stanovnika Korduna sklonulo se u Petrovu goru. Krajem marta mogle su se vidjeti duge kolone žena i djece koje su se povlaćile prema Petrovoj gori. Iza njih su se izvijali dimovi. Neprijatelj je palio sela, pljačkao i ubijao. Avioni su nadlijetali, mitraljirali i bombardirali kolone civilnog stanovništva.

Prva proljetna martovska ofanziva trajala je od 18. marta do 5. aprila 1942. godine. Za kratko vrijeme poslije ofanzive ustaške i domobranske snage su povučene s područja Petrove gore. Ustaše su bile u uvjerenju da su partizani Korduna potpuno razbijeni jer su ustaško-domobranske snage doista prokrstarile Petrovom gorom, po selima i šumama Korduna. Međutim, ofanziva stvarno nije uspjela jer partizanske snage nisu bile razbijene. Svjedočanstvo o tome ostavio nam je i ratni zločinac, slunjski župnik Nikšić, koji je u svom zapisu iz toga vremena, pored ostalog, napisao: »Još vojska nije stigla u Karlove na povratku sa djelatnosti, a već su pošli veliki napadaji na oružna postaje i svi muškarci pravoslavci su se opet povukli u šume. Zauzele nekoliko oružnih postaja došli su odmetnici do novog oružja i streljiva, nanovo se povratilo prijašnje stanje. Cijela je djelatnost ostala bez ikakvog poslijetka.«²⁶

O neuspjehu ofanzive govori i činjenica što je 15. aprila smijenjen komandant Utinjskog zdruga pukovnik Mirko Zgaga, a na njegovo mjesto postavljen potpukovnik Ante Moškov, dotadašnji zamjenik Poglavnice tjelesne bojne, predratni ustaški emigrant i ličnost osobitog povjerenja u najvišim krugovima NDH.

Poslije ofanzive ustaše su u toku aprila bile manje aktivne. One su 18. aprila uspjele da opkole 2. i 4. bataljona 1. kordunaškog odreda

22. Zb. NOR-a, V—3, Str. 348.

23. Zb. NOR-a, V—4, str. 28

24. Zb. NOR-a, V—4, Str. 28.

25. Tih dana ustaše su samo u Kapenjku pobile oko 250 žena, djece i staraca. Spomenica za župu Slunj, str. 111. i 112. Rukopis u HAK-u.

u šumi Tukle kod Male Trep e ali se ona uspjela probiti iz obru a u pravcu Kirina otkuda se prebacila u Petrovu goru. Slijede g dana ustaše napadaju od Šabari brda, preko Ostrožina u pravcu Bovi a. Prvi vod 1. ete 4. bataljona sklanja se u Kirinsku pe inu gdje ih ustaše opkoljavaju i pozivaju na predaju. Poslije bacanja bombi i loženja vatre ispred pe ine, vod se s vodnikom Ilijom Srdi em na elu predao.²⁷ Zarobljeni partizani su odvedeni u Vojni gdje su fotografirani i njihovi su snimci korišteni za propagandu u ustaškoj štampi.²⁸

Stekavši nova borbena iskustva partizanske jedinice na Kordunu poslije ustaške ofanzive prešle su u protivofanzivu. Tre a eta 2. bataljona 2. kordunaškog odreda 19. aprila u Gejkovcu sa ekala je kamion u kome se nalazilo oko 30 ustaša Paveli eve tjelesne bojne. U bliskoj i unakrsnoj vatri poginulo je 13 ustaša, a 11 je ranjeno. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza i 6 karabina. Me u poginulim ustašama bila su i dva oficira Paveli eve tjelesne bojne-Ivan Buli i natporu nik Hrvati .²⁹ U akciji je poginuo partizan Jandre Mili iz Pašin Potoka, a 5 ih je lakše ranjeno. Imaju i u vidu ovu i druge akcije Ante Moškov je 20. aprila izvijestio Glavni stan Poglavnika da se po izvedenim akcijama vidi da »grupe partizana na Kordunu i Baniji još nisu uništene ili razorene. Naprotiv zaostale grupe ponovo se sre uju i organiziraju u istim mjestima u kojima su bile ranije. Svaku ja u borbu s našim snagama izbjegavaju. Zbog izloženog predlažem da se odustane od najnovijih akcija Utinjskog zdruga južno od ceste Slunj-Velika Kladuša, bilo u smjeru Drežnik Grada ili Rakovice. Kad promet i pozadina nisu osigurani iluzorno je kretati dalje.«

Prvi bataljon kordunaškog odreda 22. aprila postavio je zasjedu na cesti Krnjak — Veljun na koju su naišli domobrani i civili. U kratkoj borbi poginulo je 6 domobrana i 8 civila a ostatak se predao. Zaplijenjeno je 18 karabina i 1 puškomitraljez. Ponovno oživljavanje partizanskih akcija na Kordunu prisililo je Glavni stan Poglavnika da odloži planirane operacije u Lici i da 22. aprila naredi Utinjskom zdrugu da produži operacije na Petrovoj gori.³⁰ Me utim, i partizani su produžili s akcijama. Srušili su Pavkovi ev most preko Korane na cesti Tušilovi -Krnjak, zatim most na pruži Vrginmost-Topusko, razrušili 120 metara pruge kod Gornjih Dubrava i uništili prugu izme u Jastrebarskog i Karlovca. Proleterska eta 1. kordunaškog odreda, pod komandom Miška Breberine, sa ekuje 25. aprila ustaški kamion na Biljegu, ubija 10 ustaša i plijeni 1 mitraljez, 2 puškomitraljeza i 4 karabina. Ova akcija je poslužila kao povod ustašama da 26. aprila u pravoslavnoj crkvi u Kolari u kraj Vojni a pobodu noževima, poliju benzinom i spale preko 100 stanovnika iz okolice Vojni a, najviše iz Kuplenskog i Ledenika.³¹ Slijede eg dana 1. bataljon 2. kordunaškog odreda savladao je domobransku posadu u Perjasici. U ovoj akciji poginula su 3 partizana dok su domobrani imali 10

27. Osim Milana Alajice koji je u pe ini izvršio samoubistvo.

28. Vidi asopis »Ustaša« br. 22. od 1942. godine.

29. Zb. NOR-a, V—4, str. 122, 160, 407. i knj. 32, str. 232. i 254.

30. Zb. NOR-a, V—32, str. 233.

31. Nepotpun spisak spaljenih nalazi se u Op inskom odboru SUBNOR-a Vojni .

mrtvih, 4 ranjena i 63 zarobljena. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, 73 puške, 30 bombi i oko 10.000 metaka.³² Uo i 1. maja izvedene su brojne akcije kao napadi na Cetinograd, Blagaj, Ponorac, Vrginmost, Vojni , Topusko-kolodvor, Katinovac, Lasinju, Banski Kova evac, Si u, Krnjak i Barilovi³³ U vezi s tim je bojni Marijan Puši , poput Moškova, uvjeravao vojne vrhove NDH da su partizanske snage na Kordunu zabrinjavajuće: »Nama koji smo stalno na terenu u ovdašnjim krajevima izgleda upravo nerazumljivo kad čitamo u novinama pojedine službene članke u kojima se naglašuje kako je ovo područje očišćeno od partizana i protudržavnih elemenata, a mi vidimo i osjećamo najbolje po svakodnevnim žrtvama kako su te vijesti neistinite. To je velika obmana. Ustanak i naredbe ovdje ne samo da nisu savladani i uništeni nego oni ni ne jenjavaju. Petrova gora i ostale šume su pune partizana«³⁴

Ustaški obrub oko Petrove gore

Umjesto izvještaja o uništenju partizana na Kordunu Moškov je 5. maja pisao: »... opetovno naglašujem što sam mogao utvrditi iz uhvaćenih partizanskih arhiva, da su partizanski odredi i njihove isto borbene naručane jedinice u svojoj jezgri netaknute. Namjera mi je krenuti u najkraćem vremenu u Petrovu goru, čim mi se raspoloživa mom ad bar donekle odmori i pribere«. Za svoje planove Moškov je angažirao etnički orijentiranog Milića i Rakinića a tih dana je s ustašama kontaktirao i nekadašnji lokalni lider Samostalne demokratske stranke Mišan Napijalo.

Moškov je dobro procijenio ulogu Petrove gore u razvoju NOB Hrvatske pa je za to u naredbi za napad na Petrovu goru naredio da se sve osobe koje se nađu u Petrovoj gori pobiju, kuće i skloništa popale, podzemna skloništa i skladišta unište a stoka otjera. Za stezanje obruba oko Petrove gore on je angažirao: 1. ličnu bojnu (550 ustaša), Karlovačku bojnu (550 ustaša), 10. ustašku bojnu (230 ustaša), 11. ustašku bojnu (220 ustaša), 2. ličnu bojnu (650 ustaša), 5. ustašku bojnu (180 ustaša), 2. satniju Poglavnikovih tjelesnih bojnih (180 ustaša), Strojnu ličnu (120 ustaša), satniju ustaške doknadnih bojnih (150 ustaša), satniju novaka ustaških bojnih (95 ustaša), oružni korpus Letećeg krila Vojni (78 žandarma), 8. ustašku satniju (170 ustaša), 5 bornih kola, 15 trokolica s mitraljezima i 2 haubice. U toku borbi došla je i bojna Gorskog zdruga iz Petrinje.³⁵ Mada ih u svojim izvještajima ne spominje, pored pomenutih jedinica u napadu na Petrovu goru bili su još angažirani: talijanski motociklisti i tenkovi na Biljegu, Željeznička ustaška bojna na pruži kod Slavskog Polja, grupa domobrana u Vojni kolodvoru, na stotine tzv. divljih ustaša od Vrnograha i Velike Kladuše i mnogo civila pljačkaša.

32. Hronologija, str. 254.

33. Zb. NOR-a, V—4, str. 187. i 295.

34. Zb. V—32, str. 241.

35. Zb. NOR-a, V—32, str. 258.

Poslije završenih priprema Moškov je 8. maja izdao zapovijest Op. br. 296 kojom je svim jedinicama precizirao zadatke u napadu na Petrovu goru. Plan se sastojao u tome da se sa sjevera dovoljno jakim snagama zatvore svi izlazi iz Petrove gore a napadom s istoka, juga i zapada izbije na bilo Petrove gore na liniji Petrovac, Velebit, Magar evac, Trome a i Vu kovi i te unište zahva ene partizanske snage zajedno s narodom.

U to vrijeme na Petrovoj gori nalazili su se 2. i 3. bataljon, Proleterska eta 1. kordunaškog odreda i 3. eta 2. bataljona 2. kordunaškog odreda sa štabovima grupe kordunaških odreda i 1. kordunaškog odreda ukupne ja ine 730 partizana zatim ve i broj lanova OK KPH Karlovac i oko 10.000 izbjeglog naroda.

Pošto su se ustaške bojne i druge jedinice prikupile na potezu šireg kruga oko Petrove gore i to: 1. li ka bojna oko Kuplenskog i Miholjskog, karlova ka nova ka bojna oko Miholjskog i Prisjeke, 10. ustaška bojna oko Krstinje i Jagrovca, 11. bojna oko Široke Rijeke i Gejkovca, 2. li ka bojna oko Katinovca, 5. bojna u Vrginmostu sa dijelovima Poglavnikove tjelesne bojne, satnija Doknadne bojne ustaške vojnice na Vojni — kolo-dvoru i svi ostali dijelovi u Vojni u, stezanje obru a je po elo 9. maja 1942. godine. Toga dana mitraljeska eta (strojni ki sat) poslije kra e borbe kod sela Klju ara, potpomognuta bornim kolima, te dijelovi Poglavnikove tjelesne i 5. ustaške bojne izbili su skoro istodobno na Petrovac (k. 507 i k. 502).³⁶ Istovremenu je od Gejkovca i Svinjice prema bilu Petrove gore nastupala 11. ustaška bojna, a lijevo od nje uz ako-vi potok 10. ustaška bojna a desno 2. li ka i karlova ka nova ka bojna. Proleterska eta i 1. eta 1. bataljona postavile su toga dana zasjedu na Trome i (k. 350), dok su 3. eta 2. bataljona 1. kordunaškog odreda i 3. eta 2. bataljona 2. kordunaškog odreda posjele predio Magara evca (k. 435) a 2. eta 2. bataljona Španovu poljanu (k. 244). Prema o ekivanju, neprijatelj je 10. maja krenuo u dubinu šume. Karlova ka nova ka bojna upada u zasjedu Proleterske ete i 1. ete 2. bataljona i doživljava težak poraz poslije ega odstupa u pravcu Selakove Poljane ostavljaju i 8 mrtvih i oplja kane stvari.³⁷ I na Magar evcu ustaše su upale u zasjedu i prisiljene na povla enje.

Napad ustaša podržavali su i avioni koji su pored bombi bacali i letke u kojima su partizani i narod pozivani na predaju radi »spasjenja duše i tijela« u vezi s crkvenim praznikom Spasovom. Leci su imali razne naslove kao: »Pu anstvu Korduna«, »Opkoljenim u Petrovoj gori«, »Poziv«, »Pravoslavci«, »Partizani« »Jesi li uo« i »Bra o seljaci!« Na nekim lecima bila je odštampana i propusnica. Bili su to teški i crni dani, nikad crniji u historiji naroda Korduna. Ustaše su ubijaju i sve što je živo, doslovno izvršavali nare enje Ante Moškova. Na hiljade žena, djece, staraca, koji su s letkom u ruci došli u Vojni , odmah je upu eno u pravcu željezni ke stanice Vojni . Usputno kunda enje, ponižavanje, pjevanje srbofovskih popjevki teško je ponižavalo ovaj narod. Na željezni koj sta-

se. Zb. NOR-a, V—32, str. 259.

37. Zb. NOR-a, V—», str. 269.

nici su ekali vagoni za stoku u koje je ukrcan sav taj narod **koji je** nasjeo ustaškoj propagandi, a zatim transportovan u logor u Jasenovcu. **Teško** je utvrditi koliko je civila ubijeno **u toku** stezanja i poslije proboja ustaškog obru a. Sasvim je sigurno da broj usmr enih nije manji od 1.200 jer **je** samo s podru ja op ine Vojni u prolje e 1942. ubijeno 2.033 stanovnika.

Vide i da situacija postaje sve ozbiljnija, Štab Grupe NOP odreda **Korduna** 11. maja donosi odluku o proboju **iz** okruženja **no u izme u** 11. i 12. maja **u pravcu** potoka Brusova e. Ovaj pokušaj **proboja** nije **uspio**. Pokušaj je ponovljen no u uo i 13. maja, **ali** opet **bez uspjeha**. **Nakon** toga prostor koji su držale partizanske snage na podru ju Kupinjaka, **sveden** je **na** 6 X 4 kilometra. U **teškoj** situaciji poslije **podne** 13. maja u **Mijanovcu** (Radonjski logor) održan je zajedni ki sastanak Štaba Grupe NOP odreda Korduna, OK KPH Karlovac i Štaba 1. kordunaškog odreda na kom je poslije svestrane analize odlučeno da se proboj izvrši po **svaku** cijenu ujutro 14. maja i to u dva pravca: prema istoku i **prema sjeveru**, jer je primije eno da neprijatelju opada pažnja i **borbena** sposobnost poslije neprospavane no i. Predve e 13. maja s ovom odlukom su upoznati svi borci i starješine a zatim su održani partijski i skojevski sastanci. članovi OK KPH Karlovac su donijeli odluku da se iz obru a ne probija uže rukovodstvo Štaba Grupe i 1. odreda. S desetinom **odabranih boraca u** obru u je trebalo da ostanu: Sre ko Manola, Ve eslav Holjevac i **anica** Opa i .³⁸

Oko 23 sata, 13. maja, partizanske snage su krenule na zadatak. Romljanje kiše i navlaženo liš e išli su u prilog tajnom i ne ujnomo pokretu partizana. ula su se samo dozivanja ustaša: »O neslani Jovane«. Neposredno iza partizana išli su civili — muškarci kao borbena rezerva, a iza njih žene i djeca. U predjelu Muljave partizani dobivaju posljednja nare enja. Diješe se u dva pravca tako da su 2. bataljon i Proleterska eta s bombašima i puškomitraljescima krenuli u pravcu Biljega a 3. bataljon i Vergaševa eta u pravcu Magar evca. Bombaše Proleterske ete predvodio je Dragan Vuji — Spaho. Proboj je po eo napadom bombaša i mitraljezaca. Junaci dana bili su mitraljesci urija Zivkovi i Miloš Mandi . Iz stoje eg stava tukli su po iznena enom neprijatelju. Prva neprijateljska linija je brzo probijena. Nešto ja i otpor neprijatelj je dao na Biljegu, odakle su se povukla i 2 talijanska tenka ne daju i otpor. Iz Vrginmosta dolazi desetak talijanskih trokolica s teškim mitraljezima. Stali su kod Biljega ne znaju i o emu se radi. Partizani su ih razoružali. Probivši prvu liniju 2. bataljon prolazi kroz Slavsko Polje prema željezni koj pruži gdje su se nalazili manji dijelovi željezni ke ustaške bojne s nešto domobrana koji su se poslije slabijeg otpora predali. Iza partizanskih jedinica nastupalo je na stotine civila. Prizor je podsje ao na nezadrživu bujicu kroz provaljenu branu. Iz hiljade grla uli su se borbeni poklici i psovke upu ene Paveli u. Nezadrživa snaga se talasala prema slobodi. Na ovom pravcu proboja partizani su zaplijenili 1 mitraljez, 4

puškomitraljeza, 30 karabina a zarobljena su 24 domobrana i 17 ustaša.

Tre i bataljon i Vergaševa eta, s kojima su bili i neki članovi OK KPH Karlovac, probijali su se izme u Magar evca i Velebita. Od najboljih boraca na ovom pravcu proboja formiran je jurišni vod pod komandom Mihajla Zdjelara. Na pravcu Vergaševe ete prvi je otvorio vatru Stevo Bučan, zvani Skakalo. Ova eta naišla je na ja u neprijateljsku vatru bog ega je imala i najviše gubitaka. Neprijateljski položaji su pregaženi, ali nije prestala vatra s bokova. Spuštaju i se prema Perni partizani su naišli na teške prizore velikog broja pobijenih žena i djece. Na ovom pravcu proboja partizani su oteli od neprijatelja 1 mitraljez, 3 puškomitraljeza i 12 pušaka.

U toku proboja ustaškog obru a poginulo je 25 partizana. Na sjevernom pravcu: Višnji Rafailo, politički komesar Proleterke ete, Jovi Marko, Lon ar Mile, Miloš Loška, Rkman Pajo, Novakovi Stevo Jug, Stipi uro, Stojakovi Janko, Luka Stanko i Biljetina Mičan; na istom pravcu: Markovi Milan Lika, politički komesar Vergaševe ete, Basara Miloš, Dragojevi Dragan, Jurjevi Milivoj, Pajazatovi Edhem ule, Popovi Dmitar, Popovi Ilija, Popovi Mile, Radusinovi uro, Španovi Miloš, Velja i Ale, ulibrk Miloš i Bučan Stanko. Prema priznanju samog Moškova ustaše su imale 37 poginulih, 2 nestala, 19 ranjenih.³⁸

U izvještaju pretpostavljenima ustaški potpukovnik ovako je opisao proboj partizanskih snaga iz obru a na Petrovoj gori: »... oko 7 sati, skoro istodobno, koriste i trenutak najvećeg zamora poslije neprospavane noći, partizani su skupljeni u dvije velike grupe, jedna od 800 do 1000 ljudi, druga od oko 600 do 800, navalili iznova jakim poletom na lanac obru a i uspjele ga prebiti. Ovo se desilo izme u Petrovca i Sabline kose na frontu Doknadne bojne ustaške vojnice i oružničkog krila Vojni i izme u Velikog Velebita i Magar evca, na lijevom krilu 11 ustaške bojne. Mase partizana sa oružjem i dva puta više bez oružja nagrnule su u masi u vidu klina, na izabrana mjesta lanca, te pucaju i ispred sebe jure i i tr e i velikom brzinom *jednostavno su obarale ili ponijele sobom naše postavljene zasjede ...* (podvukao M. D.) im bi koji partizan s oružjem pao, zgrabio bi pušku netko drugi od onih bez oružja. Ponijeli su i vukli sobom čak i ranjenike«. ⁴⁰

Odmah poslije proboja obru a Moškov je izdao naredbe za prekid daljnje akcije tako da su se ustaše još istog dana poele povlaćiti iz Petrove gore. Jedanaesta ustaška bojna povukla se u Topusko, a 10. ustaška bojna u Slunj. Zbog vojnog neuspjeha ustaše su svoj bijeg iskalile na civilnom stanovništvu. Vraćaju i se neobavljena posla one su izvršile masovne pokolje u Perni, Crnom Potoku i Vojišnici, dok su u šumi ubile oko 1200 žena, djece, staraca. Za vrijeme ustaškog napada na Petrovu goru partizanske snage na Kordunu, koje su ostale van obru a (oko 1.450 boraca), nisu skoro ništa uradile da bi olakšale situaciju onima u

39. Zb. NOR-a, V—32, str. 259.

40. Zb. NOR-a, V—32, str. 264.

okruženju što se svakako nije smjelo dogoditi. Uzroka za to ima više. U vezi s tim Glavni štab Hrvatske je u Uputstvu Štabu Grupe kordunaških odreda od 25. maja 1942. godine, pored ostalog, ukazao: »Ne udimo se **što** vam jedinice izvan Petrove gore nisu pružile za vrijeme blokade nikakve pomoći. To je logična posljedica njihove nepovezanosti s vama. **Vi** ste pogriješili što je vaš štab ostao na takvom mjestu, koje ne daje **mogućnosti** za redovito održavanje veza, te radi toga ne osigurava komandovanje nad svim jedinicama.« U istom uputstvu Glavni štab Hrvatske je još konstatirao da je itav teret ofanzive snosio 1. odred »dok je II za to vrijeme spavao. Slamanje te neprijateljske ofanzive od golemog je značaja za nas. Ono nam osigurava polet ne samo na Kordunu, nego i u Lici.«⁴¹

Novi uspon NOP-a poslije proljetnih ofanziva

Poslije neuspjeha u napadu na Petrovu goru, ustaške snage su postepeno napuštale njeno područje i još neke dijelove Korduna. One su se 23. maja povukle iz Krstinje i Prisjeke, a slijedeće dana i iz Krnjaka. Jedinice posade zadržane su u Slunju, Cetingradu, Blagaju, Vrginmostu, Topuskom, Vukmanju, Kovačevcu, Skakavcu i Furjanu, naravno pored Karlovca. Prilikom povlačenja ustaše su vršile zločine u Gornjem Primišlju, Toboli i u Tounjskom Tržiću. Samo u jednom danu ubile su 266 ljudi.⁴²

U međuvremenu partizani su napadali na neprijateljske posade u Primišlju, Utinju, Škrčini, Cerovcu, Ponoru kod Cetingrada i Bjeljevini kod Topuskog. Proleterska eta 1. kordunaškog odreda i 2. bataljon 2. kordunaškog odreda, zajedno s dijelovima Banijskog partizanskog odreda, napadali su i na Topusko, ali taj napad nije uspio. Partizani su imali gubitke od 11 poginulih i 22 ranjena borca.

Neprijateljske snage, 20. augusta, bile su primorane da napuste i Vrginmost, pa je vojno-politička situacija u okolini Petrove gore postajala sve povoljnija. Još 1. juna Štab 1. operativne zone Hrvatske najavio je formiranje 1. narodnooslobodilačke udarne brigade i reorganizaciju partizanskih snaga. Međutim, i u međuvremenu je došlo do formiranja novih jedinica. Krajem marta 1942. godine, odlukom Glavnog štaba Hrvatske, formirana je Kordunaška proleterska eta a do početka maja te godine i druga proleterska eta Korduna koja je ušla u sastav 1. proletarskog bataljona Hrvatske, formiranog 7. maja u Korenici (sada Titova Korenica). Ali kako su smatrali da formirane proleterske ete Korduna po socijalnom sastavu ne ispunjavaju kriterije za proletersko zvanje, CK KPH i Glavni štab Hrvatske su, tražili da im se taj naslov oduzme. Već inače OK KPH Karlovac nije imala takvo mišljenje pa je na njegovom sastanku došlo do podvojenih mišljenja. Dr Savo Zlati, sekretar OK, predložio je »da se postupi po uputama G. štaba i da se oduzme Prole-

M. Zb. NOR-a, V—4, str. 339.

«2. Spisak ovih žrtava nalazi se kod autora.

terskim etama naslov proletera, a da se traži od G. štaba odobrenje za formiranje nove i to jedne proleterske ete od obje ete i od novopridošlih radnika iz Karlovca, Zagreba i ostalih hrvatskih krajeva«. Nasuprot njemu Komandant Grupe kordunaških odreda Stanko Opa i anica je predložio »da se CK KPH i Glavni štab još jednom izjasne o ovoj odluci jer su se te ete pokazale u borbi odli ne i borci vanredno hrabri«. ⁴³ Glasanjem je usvojen ovaj drugi prijedlog. I pored toga na ponovno insistiranje od strane CK KPH i Glavnog štaba Hrvatske, proletersko zvanje ovim etama je javno oduzeo komandant Grupe kordunaških odreda Stanko Opa i anica..

U toku ljetnih mjeseci oružane borbe su uspješno nastavljene. U tom periodu posebno su zapažene akcije 1. odreda koji je zajedno s 1. bataljonom Primorsko-goranskog odreda, pored ostalih akcija, napao neprijateljski transport na pruzi Tounj-Dubrave 19. juna 1942. godine, a zatim izveo i uspješnu akciju na cesti Cerovac — Vukmani . Boraca je bilo sve više, pa 4. jula 1942. godine Stab Grupe kordunaških odreda formira 1, 2. i 3. omladinsku etu Grupe kordunaških odreda. Istovremeno Glavni štab Hrvatske, od Zumbera ke ete, 2. proleterske ete i ete »Kljuka« formira Žumbera ko-pokupski NOP odred. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske, 8. jula 1942. godine, u Toboli u je formirana 1. partizanska brigada Hrvatske od li kih bataljona »Marko Oreškovi«, »Petar Vuk-san«, zatim 2. bataljona 1. kordunaškog odreda i Udarnog bataljona Banijskog odreda. Pored nje 20. augusta 1942. u Gornjem Buda kom formirana je 4. partizanska brigada Hrvatske (1. kordunaška) od dva udarna bataljona 1. i 2. kordunaškog odreda i omladinskog bataljona »Joža Vlahovi«, a 16. septembra u Radmanovoj Poljani i 5. partizanska brigada Hrvatske (2. kordunaška). Iako su 4. i 5. brigada formirane na podru ju kotara Vojni , borci u obadvije brigade bili su sa šireg podru ja Korduna. Formiranjem 5. brigade rasfomirani su 1. i 2. kordunaški odred i Štab grupe, a formirana Komanda kordunaškog vojnog podru ja s tri podru -na bataljona. Od ova tri bataljona je Štab 1. operativne zone Hrvatske 27. oktobra 1942. godine formirao novi Kordunaški partizanski odred. Novoformirane jedinice do formiranja 8. kordunaške divizije izvele su više zna ajnih akcija ne samo na Kordunu ve i u Pokuplju i Zumberku. Formiranje 8. kordunaške divizije izvršeno je Naredbom br. 95 Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. novembra 1942. godine. U njen sastav ušle su 4, 5. i 6. partizanska brigada Hrvatske. ⁴⁴ Konstituiranje štaba divizije obavljeno je u Suvoj Perni poslije ega je itava divizija bila postrojena u Crevarskoj Strani i pred strojem pro itana naredba o formiranju 8. kordunaške divizije koja je nakon toga krenula na svoj borbeni put. U njen sastav nešto kasnije ušla je 15. partizanska brigada Hrvatske (3. kordunaška), formirana 5. decembra 1942. godine, umjesto 6. primorsko-goranske brigade.

43. HAK, zapisnik sa sastanka OK KPH Karlovac, kut. br. 1.

44. Hronologija, str. 369.

Razvoj narodnooslobodilačke borbe na području kotara Vojni do formiranja 8. kordunaške divizije, odvijao se postepeno i to stalno uzlaznom linijom bez većih oscilacija. Na njen zamah promjene u organizaciji partizanskih jedinica pored drugih faktora, uticala je prije svega količina oružja otetog od neprijatelja. Do promjena je redovito dolazilo poslije uspješnih akcija i promjena u broju naoružanja. Može se sigurno tvrditi, da je na području kotara Vojni i Korduna u ovom periodu, naoružanje bilo jedini limitirajući i faktor brojnosti partizana i partizanskih jedinica. Od pokretanja ustanka i stvaranja seoskih partizanskih odreda, kao početne forme vojne organizacije ustanika, pa do formiranja 8. udarne divizije, bilo je 5 većih vojnih reorganizacija oružanih snaga a to su: formiranje rajona, zatim njihovo ukidanje i formiranje bataljona sa Komandom NOP odreda Korduna i Banije na čelu, formiranje Kordunaškog partizanskog odreda, pa njegova reorganizacija u 1. i 2. kordunaški NOP odred i stvaranje Štaba Grupe kordunaških NOP odreda i najzad rasformiranje ovih jedinica, formiranje 4. i 5. brigade Komande kordunaškog vojnog područja, novog kordunaškog NOP odreda i 8. kordunaške udarne divizije. Ove i druge promjene snažno su uticale i na događaje i oružanu borbu na području kotara Vojni. Ipak odlučuju u ulogu u usmjeravanju oružane borbe na području Korduna pa i kotara Vojni imali su Centralni komitet KPH, Glavni štab Hrvatske i OK KPH Karlovac. Zbog burnog i brzog razvoja rata i revolucije stvorio se utisak da je kod donošenja nekih odluka bilo istraganje, kao što je bio prijedlog OK KPH Karlovac o formiranju brigade za Kordun i Baniju početkom oktobra 1941. godine, obrazovanje prvog Okružnog NOO na području Hrvatske i Jugoslavije 18. januara 1942. godine i slično. Međutim, ta i druga zalijetanja nisu imala nikakvih negativnih posljedica za razvoj oružane borbe. Naprotiv, ona su u stvari samo potvrda kreativnosti partijskih i vojnih kadrova na Kordunu u traženju i iznalaženju puteva i tokova u kretanju i razvijanju narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije u ovoj oblasti. Na kraju, s puno sigurnosti se može ustvrditi da je na razvoj oružane borbe na području kotara Vojni i Korduna znatno uticala i epopeja Petrove gore, ne samo kao oslonac za mnoge akcije i baza mnogih partizanskih institucija i poprište vojnih pobjeda, već daleko više kao moralni podsticaj da se u prkos svim teškoćama izdrži do konačne pobjede.

STAB
I. KORDUNAŠKE U.B.
22. VIII. 1942.

GLAVNOM STABU N.C.F.I.D. VOJSKE HRVATSKE.

Nakon godinu dana krvavih borbi sa fašističkim okupatorima i njihovim krvavim slugama ustašama i četnicima, nakon godinu dana teških ratnja, koje je proživio narod Korduna, osnovana je I.K.U.B.

Partizani Korduna su u dosadašnjim borbama dokazali pred narodom Jugoslavije, da su dostojni sinovi svoga naroda i da znadu cijiniti slobodu i boriti se za nju.

Partizani Korduna u dosadašnjim borbama protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu, nisu želili svojih života za svoj narod i za oslobodjenje ispod fašističkog jarma.

Borci I.K.U.B. se zavjetuju, da će nastaviti i pojačati borbu protiv fašističkih okupatora i svih njihovih slugu do konačnog oslobodjenja našeg napućenog naroda, i da u toj borbi za oslobodjenje neće žaliti truda, a niti svojih života.

Borci I.K.U.B. šalju svoje plamene pozdrave N.C.F.I.D.V.H. i zavjetuju se, da će i nadalje pod njegovim mudrim rukovodstvom zadavati neprijatelju udarac za udarac, krv za krv i smrt za smrt.

ŽIVJELA NEPOBJEDIVA CRVENA ARMILJA !

ŽIVIO BRUG STALJIN !

ŽIVJELA NAŠ. OSLOB. PARTIZAN. I. DOBROVOLJ. VOJSKA JUGOSLAVIJE !

ŽIVIO BRUG TITO !

ŽIVJELA I. KORDUNAŠKA UDARNA BRIGADA !

POL. KOMESAR :

M. Martinić

KOMANDANT :

A. Vidović

ZAMJ. KOMESARA :

[Signature]

ZAMJ. KOMANDANTA :

S. Galin

Jeste li vidjeli moga Milu?

Bilo je plavo magli asto jutro. Uskoro su kroz pramen jutarnje magle sun evi zraci kupali u svom svjetlu još rosno drve e i vlažnu travu. Magla više nije bila magla. Ona se pretvorila u pravo sun ano velo. Brežuljci natkriveni i okupani svijetložutim svjetlom li ili su na gorostase iz bajki. Nad njima je sun eva vila prela svoje kose.

Da, bilo je jutro.

U to doba samo kosci ustaju, a stara Milica nije imala kosaca. Trava je bila i suviše porasla, više no što je bila potrebna. A kosaca, velim, nije bilo.

Sama je bila Milica.

Ustaje ona iz kreveta, ukoliko se ono na emu je spavala može zvati krevetom. Ustaje i gura slaba kim rukama vrata svoje ku e. Naslonjene vratnice zalupiše tada, i bol kao da se uo.

Tu je nekad bila velika drvena ku a od jakih hrastovih greda. Ovdje su bile dvije sobe i veža. Za gredom su stajale žlice, žlice koje je Milica kupila u Karlovcu. Sje a se ona. Koliko je puta jaja i živinu nosila da proda. I onda kupuj od svega pomalo: žlicu, soli i duvana »starom«, a i »cukra« ponekad za dva dinara.

Da, ovdje u hrastovoj ku i pjevao je život, orila se pjesma. Nema »starog«, nema ni Danice, ni djece. Mile je otišao. Ko bi znao je li živ jadan. Dabome, ko bi znao. Borbe se vode, puca ... A metaka mnogo ima. I ko bi znao ...

I štala je bila uz ku u. I sjenik. I klupa pred ku om.

Sad ih više nema. Ni guvno nije ostalo. Ništa, baš ništa.

Da, samo koliba stoji na negdašnjem ku ištu. Od pru a je i blata. I ražena slama je na njoj.

Sve je nijemo i nijemo. Ne uje se mukanje krava, ni rzanje konja. Jutro je, ali se ne uje kukurijekanje pijevca. Ništa, baš ništa se ne uje osim zujanja muva i kreketanja žaba u bari kraj kolibe.

Ništa, baš ništa .. .

Ustala je stara Milica i sjela na kamen pred kolibom. Prošlost je tada glavom prohujala.

Eto, avo do e. Simu odvedoše, Danici trbuh onako trudnoj razrezaše. Radu su svega noževima izboli, dok zubima grkljan krvniku ne presije e. Ko zna je li živ ostao. Sava je umrla od tifusa. I Milan. Anka sama osta. Ko zna dokle e i ona... I moj »stari« ode. I pastiri moji mali. Svi, osim Mile. Što i mene ostaviše. Bar da mi Mile preživi.

I tako redom ...

Starica u e zatim u kolibu, dohvati vunu i po e plesti arape. — Ovo su za tebe arape, Mile sine — govorila bi ona sama sebi naglas. — Suzama Ti majka vunu raskvašava. Samo da mi se živ vratiš, sine. — I tako odjednom starica po e prema vratnicama i po e da ih miluje. — Jope e Mile do i majku svoju da vidi. Do i e sa svojom brigadom. —

Niz lice su se kotrljale suze. Poderanim rukavom obraz zakrili stara Milica, kao da je sramota liti suze. Zatim sjede kraj ognjišta, naloži vatru i na nju stavi lonac s grahom.

Plamen je plamsao sve jače, a vuna za arape je bila posve mokra. I sun evo svjetlo je stiglo u kolibu. Zajedno s plamenom ono je svjetla u nju unijelo.

Majka je plela arape.

Kraj kolibe se uo korak. Milica brzo istr i i s vratiju ve pita:

— Jeste li vidjeli moga Milu?—

— Ne znamo ga, majko — odgovorali su prolaznici.

Majka se ponovo vraća u kolibu. Okreće se još jednom pa onako ve izdaljeg:

— Da niste iz četvrte kordunaške?

— Nismo, majko- i put zahvatiše.

Na sto i u Milica sjedi i dalje plete arape.

Korak se ponovo uo.

I sve je bio bliži.

To je dolazio Glišo, predsjednik odbora.

Prišao je tiho, iako mu to nije običaj.

Stara Milica hitro stade na noge i odmah ga upita: »Jesi li uo što god za Milu? Ne e li brigada u naše selo do i?«

Glišo je još uvijek bio utljiv. Ni sam nije znao kako da po ne. O i kao da su mu bile uko ene. Došao je da joj javi tužnu vijest, a htio je to re i tako da što manje izazove bola.

— Naši se gadno potukoše noćas kod Skakavca. Ima dosta ranjenih. —

— Da nije i Mi.. le.. — jedva izusti Milica.

— Kažu da je ranjen. Neki vele još ... i gore, samo ja im ne vjerujem.—

— Moj Mi.. le ...

Mi... le... — i Milica zabezeknuto upilji o i u Glišu.

— Da, izusti prigušena glasa Glišo — Teško mi je to da ti kažem, ali što možemo. Desetak ih je noćas poginulo.—

— Moj Mile — ponovila je još jednom Milica.

— E, da, ... - uzdahnu Glišo.

Jecanje starice bilo je popraćeno tupim uko enim pogledima. Vatra se zapustila. Iz lonca su se dizali posljednji kolutovi vodene pare.

Glišo je stajao, stajao i polako krenuo.

— Moj Mile... ponavljala je bezbroj puta stara Milica. Sunce je ve odmaklo. Još malo pa će za i za planine.

Stara Milica ustala je sva slomljena sa sto i a na kome je sjedila i jecala, ustala je i svoj pogled uperila prema krvavim tragovima zalazećeg sunca.

I tako je dugo, dugo stajala u suzama, nepomična.

Stajala je dugo Milica, a onda je ušla u kolibu.

I jecala je stalno: »Moj Mile, moj Mile...«

Od tog dana stara Milica je esto istravala iz kolibe i stalno pitala, prolazio tko ili ne prolazio:

— Jeste li vidjeli moga Milu?—

Simo TESLA

Dušan Peki

Prvi puškomitraljez

Po etak je septembra 1941. godine. Partizanski odred »Brdo« logorovao je na sjeverozapadnom obronku Petrove gore zvanom Stegina kosa. U njegovoj neposrednoj blizini logorovali su i odredi »Vojišnica« i »Radonja«. Skoro svake noći išli smo u akcije: rušenje ceste Vrginmost—Vojni, željezničke pruge između stanica Vojni — Skakavac i rušenje telefonsko-telegrafskih linija i si. U tim akcijama osim odreda učestvovali su i narod okolnih sela. Odredi su bili, uglavnom, borbeno obezbjeđeni a u takvim akcijama nije se dolazilo do oružja. Čak kod pojedinih boraca pošlo se stvarati uvjerenje da je s postojecima oružjem, lovačkim puškama i kuburama nemoguće voditi borbu pa da zbog toga ne treba ni napadati neprijateljsku vojsku zbog represalija. Trebalo je što prije razbiti takvo shvatanje. Na prvoj konferenciji odreda razgovaralo se o tome i nisam dobio većinu. Poslije toga sam stupio u vezu s odredima »Vojišnica« i »Radonja«. Kod njih je bila ista situacija. Najzad je postignut sporazum da se iz svih tri odreda odabere 25 boraca s najboljim oružjem i vojnicima u uniformama koji će izvršiti napad na stražu rudnika »Vojišnica«.

Stražu kod rudnika davala je posada iz škole u Vojišnici i to samo noću. Budući da je straža odlazila za rudnik svakog dana u 19 sati, odlučeno je da se napadne u pokretu na putu do rudnika i to bliže školi nego rudniku, jer je tome pogodovalo zemljište i mogućnost iznenađenja. Dan ranije izvršio sam ličnu izvištanje. Straža se kretala u koloni po jedan, s rastojanjem 10 koraka. Bila je jačina 10 vojnika i 2 podoficira, od toga 2 ustaše i 10 domobrana naoružanih s 10 pušaka, 1 pištoljem i 1 puškomitraljezom. Oružje su nosili o desnom ramenu, puškomitraljez na ramenu i nisu bili naročito oprezni.

Na zbornom mjestu — Miri glavici sakupila se grupa od 25 boraca, tačno onako kako je to bilo ugovoreno. Ovdje je trebalo, između ostalog, riješiti i nekoliko principijelnih stvari — da li stražarsko odjeljenje odmah pobiti bez poziva na predaju ili ga prethodno pozvati na predaju. Zatim se trebalo dogovoriti što učiniti ako se predaju da li ih pustiti ili strijeljati. Oko ovoga razvila se žučna diskusija koja je trajala do rane u. Više od polovine boraca bilo je mišljenja da svaki svog treba da ubije bez ikakvog poziva na predaju i uzme mu oružje, što je bio i glavni cilj akcije. Protiv razloga koji su se navodili za ovakav postupak, svega po dva metka na pušku ili kuburu i, ako ih odmah ne pobijemo pružimo im mogućnost da se snađu i da oni nas pobiju — morao sam odlučiti. Napomenuo sam da je ovo naša prva borba ove vrste koja mora uspjeti i vojnički i politički. Neuspjeh bi za nas bio težak poraz i onda kada ne bismo imali gubitke. Također bi za nas bio poraz ako bismo u ovim uslovima prisilili svakog okupatorskog vojnika kao i kvislinškog

da se bori protiv nas na život i smrt, ako oni nisu za to raspoloženi. Ve ina njih preda e se bez borbe, ako su sigurni da ne e biti ubijeni. Zato je direktiva Partije da se ti vojnici, kad god postoji mogućnost, pozovu na predaju, a najstrože je zabranjeno ubijanje zarobljenih vojnika. One za koje nemamo dokaze da su ubijali i palili treba odmah pustiti, a zlo ince izvoditi pred vojni sud. Onima koje puštamo objasniti ciljeve borbe i pozvati ih da uzmu u eš a u borbi protiv okupatora i doma ih slugu. Danas konkretno treba uraditi ovako. Svaki od nas ima po dva metka, tj. svi ukupno imamo dva plotuna. Polovinu prvog plotuna (svaki drugi u zasjedi) opali e preko glave vojnika i pozvati ih na predaju. Pušmitraljesca ubiti odmah. Ako se ne odazovu momentalno na poziv za predaju, drugim plotunom treba da ga a dobro svaki svoga. Ponovo je nastala galama. »Ubijati odmah!« — dovikivali su. »Ako se predaju« — nastavio sam — »ja u im re i nekoliko rije i, a zatim emo ih pustiti.«

Mišljenja su i dalje bila podijeljena, ali, kako nije bilo vremena za dalju diskusiju, prešli smo na organizovanje zasjede. Za komandira zasjede izabran je Petar Trbojevi . On je predložio da se svi borci rasporede u zasjedu pored ceste na rastojanju 10 metara, a da e on biti pozadi na »osmatra nici«. Budu i da je od desnog krila zasjede škola bila udaljena 800 metara, predložio sam da odredimo grupe za obezbje enje s te strane. Toj bi grupi bio zadatak da zadrži nekoliko minuta eventualnu intervenciju dok mi stražu razoružamo i svu emo. Ja u se nalaziti na desnom krilu i kada posljednji vojnik bude u mojoj visini opali u metak preko glave i pozvati ih na predaju. Ova je izmjena jednoglasno prihvaena. Zatim sam naglasio potrebu hrabrosti i hladnokrvnosti.

Sedam boraca je izdvojeno i ne ujno krenulo šumom paralelno s cestom da bi stigli do visine škole. Tek ponekom bi puknula gran ica pod nogom. Tada bi uslijedio šapat — »tiše«. Istovremeno je krenula i druga kolona od 18 ljudi u pravcu ceste i rasporedila se na 30 metara pored ceste zmiijastom linijom dužine do 150 metara. Poslije napetog iš eki vanja odjednom se od škole za u galama. Tek su po eli da izlaze iz dvorišta škole. Srce mi zakuca ja e. Izlazili su u koloni po dva u normalnom odstojanju. Ve su prišli na 300 metara. Sada e vjerovatno po eti da prelaze u kolonu po jedan i zauzimati odstojanje — pomislih. e kao sam da po ne prestrojavanje, ali oni produžiše u istom stroju glasno razgovaraju i. Otpo e i pjesma. Ve dobro ujem neharmonične glasove: »Kiša pada i pomalo pr - a - ši«. Svako može osjetiti da pjevaju iz straha, jer pjesma li i na pjesmu djeteta u mraku. Kolonica se primakla ve sasvim blizu, ali uvijek u istom stroju. Ima ih 12, isto kao i ju er, samo što su ju er ovuda kretali u koloni po jedan. Ko e vjerovati da nisu išli isto ovako? Šta sada? Zasjeda je i suviše razvu ena, a pored toga na krivini ceste. Kada za elje kolone bude u visini mene, s lijevog krila zasjede ne e ih ni vidjeti, a ni lova ke puške ne mogu dobaciti do njih. Ako ih pustimo u sredinu, tu su nam slabiji borci i s lošijim naoružanjem, pa mogu pobje i. Ipak ih je najbolje pustiti u sredinu, sti i emo mi s krila i ne mo i pobje i. Ovo razmišljanje nije dugo trajalo. Kolona je ve bila u mojoj visini. Na elu su dva domobrana, zatim dvojica ustaša (puškomitralje-

zac i pomoćnik) i ostali svi domobranci. I dalje su pjevali. Ležao sam pozadi džbuna, tri metra od ceste, oslonjen laktovima na zemlju, držeći pušku lijevom rukom za ojačanje, desnom za vrat kundaka. Primijetio sam da puškomitraljezac ne pjeva. Dobio sam utisak da gleda pravo u mene. Stavljam kažiprst na obara i pripremam se da mu okinem pravo u glavu. Ne mogu da po ne skidati puškomitraljeza. On je gledao u svaki džbun pored ceste s lijeve strane gdje je bila šuma. Nije ništa vidio, niti je skidao puškomitraljeza.

Kada je kolona bila na sredini zasjede, opalio sam metak nisko preko nje, potrao cestom za kolonom i uzviknuo: »Predajte se!« Istoga časa grunuo je plotun cijele zasjede. U koloni na cesti za uo se jauk i zavladao metež. Treba i za vojnicima na cesti, nisam vidio niti jednog od svojih. Ujedno za uhlomjavu kroz šumu u pravcu otkud smo došli. To naši bježe — pomislih. Uхвати me jeza. Od škole po e da tu e mitraljez, i meci su zviždali visoko iznad nas. U susret meni trala su dvojica domobranci, jedan s puškom o ramenu, a drugi na »gotovs«. »Predajte se!«, vikao sam držeći pušku na »gotovs« i prst na obara u. Jedan je odmah digao ruke, a drugi zbunjen gr evito potezao za obara svoje puške i ne nišane i. Opalio sam prvi i on je pao. Onaj s dignutim rukama vikao je: »Brate, ne pucaj, ja se predajem«. Prišao sam mu, uzeo obadvije puške i naredio da po e sa mnom. Ustanovio sam da je puška ovog poginulog bila zakopana. Još uvijek ne vidim nikog od svojih. Naprijed na cesti opali metak iz vojni ke. Bojao sam se da nije neko poginuo od naših. U tome ugledah » u u« (Petra Paji a) kako tu e jednog vojnika puškom po glavi. »Znao sam da si tu, živ ili mrtav«, rekao i zagrlih ga. »Gdje su ostali naši?« upitao sam ga. On re e da je naprijed vidio Perišu i Ninka. Ninko je ubio puškomitraljesca i uzeo puškomitraljeza. Jedan naš je ranjen. Ne znam koji. S gornje strane ceste stajala su dvojica domobranci bez pušaka. Kad vidješe da na njih ne obra amo pažnju, krenuše da bježe. Zaustavio sam ih i naredio da se vrate. » u o« mi re e da ih je on razoružao i pustio. »Nisam ih ubio, poslušao sam te«, kaže » u o«. Treba im uzeti odijelo i re i nekoliko rije i. Hajde, najprije da vidimo gdje su ostali naši. Moramo raditi brzo. Treba dobro pregledati da se nije neki od njih sakrio, ina e oni od škole ne e tako brzo. »Nemojte nas svu i, gospon!«, javi se jedan domobran. Najzad od cijele zasjede na cesti nas se na e sedam. Lazo Topi je ranjen iznad lijevog bubrega. Odmah smo ga previli, napravili nosila od dva kolca i tri opasa a. Sakupili smo i zarobljenike i plijen — sedam živih i ranjenih, dva mrtva. Trojica su, zna i, pobjegla. Plijen: puškomitraljez, 7 pušaka i 1.500 metaka. Zarobljenicima smo održali kratku lekciju, a zatim ih pustili.

Ve se hvatao suton kada su sedmorica natovarenih toliko željenim tovarom, oružjem, municijom i odje om, nose i i ranjenog druga, polako milila šumom uz kosu u pravcu Miri glavice. Puškomitraljezac je jedini bio oslobo en tovara i bio je naša zaštitnica. Neki od zarobljenika ili pobjeglih ve se sigurno bio vratio u školu i reakcija se poja ala. S dvadesetak metara od škole pucali su u šumu, ali se nisu nikud pomicali.

Na vrh brda, na jednom proplanku u šumi, jedno etiri kilometra

od mjesta zasjede, uo se razgovor. To je bilo naše obezbjedenje i u e-
snici zasjede koji su pobjegli. Nešto su se sporili. »Rekao sam ja da mi ne
možemo ništa bez vojni kog oružja«, govorio je Zore Šimulija, koga sam
prepoznao po glasu. »A što nam ostaje onda nego da se vratimo ku i i e-
kamo sudbinu«, prihvati drugi. »Man' te se jalovih pri a«, viknu jedan
grlati. » užete li pucnjavu? Naših nekoliko ljudi vodi borbu na život
i smrt, a mi ovdje jadikujemo. Pljunu e nam u lice kad se vrate«. »Ve
su oni svi izginuli«, umiješa se još jedan. »Da su izginuli, ne bi ovi to-
liko pucali, neznalico«, opet e onaj grlati. »Istina, oni pucaju svaku no
iz straha, ali ova pucnjava li i na pravu i veliku borbu. Predlažem da
po emo i vidimo što je s našima«, javi se još jedan. »Ne treba«, odgovorili
smo mi prišavši im blizu neopaženi zbog njihove galame. »Evo ih! Jeste
li živi?«, bilo je prvo pitanje. » etvrtina od onih koji smo pošli«, rekoh.
»Ako su tu tri etvrtine, s vama, onda smo svi«. To ih je odmah postidjelo
te zašutješe. »Kukavice«, viknu Periša. »Stani, Milošu, nije tako to je
prva borba«, umirivao sam Perišu. »Drugovi, Lazo nam je ranjen. Zapli-
jenili smo jedan puškomitraljez, sedam pušaka, dosta municije i opreme.
Sada emo lakše ratovati. Dajte pomozite nositi! Treba Lazu što prije da
smjestimo u postelju!« Šutke se okupiše oko Laze. Dvojica odmah uhva-
tiše za nosila, ostala uzimaju opremu i puške koje smo spustili na zemlju
da se odmorimo. Kad smo stigli na razvođe za logore, podijelili smo opre-
mu i oružje. Sve je išlo glatko dok ne do e na red puškomitraljez. Na
kraju je riješeno da se da odredu »Radonja«, jer je iz tog odreda najviše
ostalo boraca na cesti. Zadržano je pravo da ga mogu koristiti odredi
»Brdo« i »Vojišnica« kad budu išli u akcije.

Sutradan su svi predlagali nove akcije. U slijede im borbama nije
bilo bježanja. Hrabro su se borili svi. Mnogi od njih pali su juna kom
smr u, a me u njima i Zore Šimulija. Prvi puškomitraljez nije šutio.
Svakodnevno je pjevao svoju pojedina nu i rafalnu pjesmu koju su us-
koro prihvatile desetine puškomitraljeza u rukama kordunaških parti-
zana.

Stanko Opa i anica

Poraz Talijana na ukuru

Rano ujutro 1. decembra 1941. godine u Štab 1. bataljona stiže kurir iz
1. ete koji donosi pismo komandira Ignjatije Peria u kome javlja da je
iz Karlovca krenula jedna talijanska jedinica od oko 1000 ljudi. Ona ve
od Tušilovi a kre e prema Krnjaku u razvijenom stroju, pali ku e i gdje
zate e ljude odvodi pa pita šta da radi.

Dogovorio sam se s političkim komesarom Antom Kukuljanom i operativcem Bogdanom Oreštinom da im damo ja i otpor. Naime, **naša** 1. eta je brojila preko 100 boraca, **ali** je mogla brzo koncentrirati samo bliže **vodove** s oko 80 ljudi, dok je **njen** vod »Donji Skrad« bio jako udaljen jer je držao položaj kod Barilovića. Došli smo do zaključka da se mora reširati i koncentrirati više ljudi pa makar negdje oslabili. Poslao sam naručje komandirima 2. i 3. eta da s dijelovima od po dva voda **odmah krenu** za Debelu kosu. Komandiru 1. eta naredio sam da odmah zatraži **od** komandanta 2. bataljona Roberta Domanića vod »Šljivjak« koji je najbliži i povuče svoj vod »Donji Skrad« i s ta dva voda posjedne **položaj** na nasipu nove pruge zapadno od Krnjaka, zatim napadne žandare u Krnjaku radi vezivanja da ne krenu s Talijanima.

Kad sam 2. 12. stigao na položaj 1. eta u Budačkoj Rijeci, borba se ve uveliko vodila. Komandir me je upoznao sa situacijom. Kurire je poslao i uskoro se ulla pucnjava s nasipa kod Krnjaka. Žandari su odgovorili, ali nisu kretali. Ovdje 1. eta raspolaže s oko 80 ljudi, puškara se s Talijanima i odstupa korak po korak. Osmatramo položaj i zapažam da Talijani nastupaju vrlo oprezno i sporo. Ali, mi smo vidjeli samo prethodnicu od oko 20 ljudi koja ulazi u Martinovića, pali neku zgradu ili stog slame. Dobro sam znao da naši viši štabovi uporno inzistiraju na izbjegavanju frontalne borbe, ali ovdje je propušteno i to da se pošalje na bokove makar i jedan vod. Geta u frontalnom poretku odstupa od Krnjaka i to pred prethodnicom od 20 ljudi, sasvim logično namjera da se narodu omogući i sklanjanje te onda da se i eta skloni u stranu kao i uvijek dosad. To je ušlo u naviku u 5 mjeseci borbe ne samo borcima nego i komandnom kadru.

Komandiru i političkom komesaru saopćavam namjeru da s tim moramo prekinuti i svi se uđiti na otvorene juriše, pa i na gubitke. Na dolazak dijelova 2. i 3. eta nisam mogao računati još dugo radi udaljenosti, ali sam smatrao da s 1. etom možemo baciti iz sela bar prethodnicu, pa ćemo ih malo zaustaviti. Ako budemo prisiljeni odstupati, odstupa ćemo pred glavninom. Tražim dobrovoljce za juriš. Komandir zove komandira svoje jurišne desetine, ali tražim još i javlja se u svemu 25 boraca. Te dobrovoljce je trebao neko od nas povesti na juriš. Skoro 3 mjeseca sam bio komandir »Debele kose« i poznavao sam komandira tzv. Jurišne desetine. Bio je ponekad prebrz u donošenju odluka, pa nisam bio siguran da će izvršiti zadatak. Odlučio sam da sam po em na juriš i osjetih da su juriša i oduševljeni. Komandira i političkog komesara eta poslao sam na krila s naručjem da selo drže pod vatrom i omogući nam lakši nalet. Istodobno sam zahtijevao da pošalju jednu desetinu preko ceste prema Loskunji i tako Talijane s lijevog krila bar malo zbune.

Juriša eta sam razvio u stroj i krenusmo. Kad je eta s jednog i drugog krila osula vatru po selu, mi smo u trku izbili u selo. Talijani iznenađeni jurišem uzmuvali su se i dali u bijeg. Ostavili su dvojicu mrtvih, a dvojicu ili trojicu, vjerovatno teško ranjene ili mrtve, vukli su sa sobom u bijegu. Od dvojice koji su ostali jedan je bio oficir kod koga smo našli kartu s ucertanom marš-rutom Karlovac—Slunj—Bihać. Već eta odjeljenje koje se

kretalo za prethodnicom osulo je na nas paljbu, ali kako su se svi dijelovi naše ete brzo pokrenuli i to odjeljenje se uzmuvalo. Nagli naš prepad i bijeg prethodnice demoralizirali su neprijatelja. Sve se dalo u bijeg pa i talijanska glavnina. To nije bilo nikakvo udo, jer talijanske jedinice nikad dosad na ovom terenu nisu ovako drsko do ekane i ba ene natrag jurišem. To je za njih bilo nešto novo. Mi smo tu zabunu iskoristili i nastavili gonjenjem sve do tzv. ukura više Krnjaka.

ukur je visoka stijena koja visi nad cestom Krnjak-Vojni i najveći broj Talijana se sklonio pod tu stijenu. Drugi su se sklonili desno i lijevo od ukura u zidove Popovića i Sipića, gdje su namjestili mitraljeze i zaustavili napredovanje naše ete. Ja sam s oko 15 juriša, koji su bili zaneseni gonjenjem, stigao zapadnom stranom bila ukura do same stijene. Moje desno krilo juriša a nije kretalo kako treba. Komandir jurišne desetine Grga odvojio se s desetak boraca i ostao s desnim krilom ete iznad ceste Vojni — Grabovac i tako sam s petnaestak boraca zabijen previše naprijed bio prikovan za ukur. Samo bilo nije bilo ni tje jer niti su oni mogli na njega niti mi jer ga je neprestano brisao vatrom mitraljez od Popovića. Kako se odatle prema Krnjaku prostiru ravne livade kojima ukur dominira, ni Talijani se nisu usuđivali tuda odstupiti. Zaklona nema i naš puškomitraljezac Mile Basara ima mogućnost da ih briše ako krenu u bijeg. Mi s ukura imamo pregled livada kao na dlanu, a Talijani ne znaju koliko nas ima na ukuru i pucaju, ali ništa ne pokušavaju.

Šta se događa i ete ne znam nego što ujem pokoji pucanj pa namjeravam poslati kurira s naređenjem da zaobi i pokušaju ušutkati talijanski mitraljez kod Popovića. Kraj mene je Miloš Petrović Peka koji treba poći. Ali, onim se podigao, dohvati ga mitraljez preko obje noge. Grizem se što sam tako glupo uveo juriša e u mišolovku a još više i zbog ete koja ništa ne poduzima da nas izvuče. Naređenjem jednom borcu da oprezno proviri i vidi šta rade Talijani pod stijenom. Javlja mi da ih ima mnogo i da leže na gomilama i pucaju nekud bez cilja. Ustanovim da imamo 11 bombi kragujevki pa tražim da mi ih daju. Primaknem se bliže ivici i po nemi jednu po jednu bacati dolje. Tih bombi se Talijani sigurno nisu nadali pa su padale u gomile. Nastaje takav jauk i vriska da nadvikuje grmljavinu bombi. Mitraljezi od Popovića i Sipića počinju ludo da trešte. Talijani s iste strane ukura počinju bacati na nas svoje bombe. Padale su iza nas jer negdje nismo bili udaljeni od njih više od 10 metara. Njihove ofanzivne bombe, osim zaglušne detonacije, nemaju neku razornu moć, jedino da ti eksplodira u njedrima. One se koturaju niz ledinu i grme, dok naše kragujevke pod stijenom prave rusvaj. Vidim da se ni borci ne plaše talijanskih bombi jer su ih već upoznali i podrugljivo zvali »pudrijerama«. I zbilja, imale su lijep crven okvir od tankog lima. Kad je prestao talijanski mitraljez da tu e, naređenjem jednom borcu da odvuče ranjenog Peka u neki grme ak iza nas, udaljen oko stotinjak metara, pokuša previti ga i oti s porukom u etu. I taman da se prebaci preko neke previje u zaklon, zatrešta talijanski mitraljez i Peka prereza po sredini, kurira rani u ruku i on se vrati.

To nam svima teško pade jer je Pek bio hrabar i drag, osim toga veseljak, pjeva i duša ete. Ali, glavom se zid ne probija.

Opet zatišje traje dosta dugo. Razmišljam da se pokušamo povući i iako nemamo nego put na kome je Pek poginuo. Znao sam kako Talijan drži taj prolaz na oku i bez pogreške ga a pa se teško odlučujem da to naredim. Borci leže potrbuške dobro raspoređeni i paze na bilo iznad glave odakle se može uje pokoji pucanj na koji odgovaraju. I jedni i drugi daju do znanja da su tu, ali kako bilo esto paraju mitraljeski kuršumi to se niko ne može čekati, ni sami ne znaju i što čekaju i Talijani, ali se brzo pokazalo da oni znaju što čekaju. Pužem polako kraj boraca i razgovaramo. Poslije Pekove pogibije ne žele se povlaći, jer se približavaju i nadaju se da ćemo ovako doći. Svi su uvjereni da naša četa ne poduzima ništa jer nas je otpisala poslije one grmljavine bombi. Ujemo i razgovor Talijana preko bila.

Dok se ulazna pucnjava s nasipa odpruge, kod boraca se nije osjela zabrinutost. Međutim, tamo se više ništa ne može. Niko od boraca to ne spominje. Poslije su prihvatili da nisu smjeli ni misliti o tome, šta bi se moglo desiti da se vodovi s nasipa povuku i žandari nam s te strane krenu u goste. Mislim o tome i znam da nam u tom slučaju preostaje samo jurišem se probijati pa kako ispalo. Međutim, skoro u isto vrijeme svima pade u oči da se iz pravca Tušilovića vide dimovi zapaljenih kuća i može pucnjava. To, dakle, Talijani čekaju pomoći i zato ne rekiraju da krenu iz zaklona. No, sunce zalazi i sumrak, naša jedina nada, nije daleko. Ranjenici pod stijenom glasno jauču. Jedan borac pokušava proviriti i kaže da još uvijek Talijani previjaju ranjenike. Dolje je nekoliko odvaljenih gromada kamena visokih i do 4 metra pa su se sklonili iza njih. Planu nekoliko pušaka i među prohujaše kraj glave našeg izvištanca i on se povuče. Zna i, drže na nišanu prostor odakle su im padale bombe, ali sad jedni drugima ništa ne možemo.

Sumrak se spušta. Puštanina vatra se približuje Krnjaku. Ujuri se tenkovi od Vojnića. Koji je sad glavni? Talijani pojačavaju vatru. Već je sumaglica i spremam se da naredim povlaćenje, ali razloga za žurbu sad nema. Ležim potrbuške raširenih nogu i najednom mi me u izmama zagrmu talijanska bomba. Razbaci mi noge tako žestoko da mi se u njih kao da ih obje išupala iz kukova. Pristupioše dva borca, sastaviše mi noge i rekoše da mi je samo izgorjela izma i da su mi hlače malo isparane. Ali, kukovi bole, no sramota me pred borcima jauknuti. Dižu me i stojim. Zna i, itav sam. U to doba stigloše tenkovi i nekud pucaju, samo kuršumi ne zvižde oko nas. Mitraljez je prestao da tuče i mi se povlačimo bez opasnosti.

Tenkovi su prošli prije nego je stiglo naše osiguranje od jedne desetine na Vratnik. Ujuri su se tenkovi pojavili, situacija na terenu se brzo izmijenila u korist neprijatelja. Uslijed tih događaja poručnik Rakinić, koji je komandovao vodom »Šlivnjak« (inače pod sumnjom da je četnik), povukao je četu s nasipa. Odmah se povukao i vod »Donji Skrad«. No, srećom izgleda da za to povlaćenje nisu doznali Talijani ni žandari pa je sve prošlo dobro. Oko 16 sati u Debelu kosu stigao je Mirko Poštić sa dijelom 3. čete i čekao narećenje, ali ono nije imalo otkud doći. On je do-

nio vijest da se politički komesar 2. čete Kukan vraća u Crnoj Lokvi posvećeno s komandnirom vodica »Crna Lokva« i vratio se natrag u Radonju. Dolazi patrola i izvještava da Talijani ubrzano odvlače mrtve i ranjene u pravcu Karlovca, a da jedinice odlaze u Krnjak. U Krnjak je stigla i ona jedinica koja se predno kretala od Tušilovca. Došao je i Mirko Poštić. On je da sam ranjen. Mene su boljeli kukovi, ali sam pravio šale na svoj račun da bi se stvorila bolja atmosfera.

Po zaplijenjenoj karti smo pretpostavili da će Talijani krenuti dalje. No, kako smo sad imali na okupu oko 120 boraca, dogovorimo se da teško i napadnemo domobransku posadu u barakama na tunelu u Zagorju kraj Veljuna. Bilo ih je oko 60. Za takvu odluku imali smo dva razloga. Prvo, bili smo nadmoćniji i računali na uspjeh, drugo, željeli smo da Talijani, pomalo demoralizirani, saznaju da im taj put nije siguran. Kako ja nisam mogao hodati, za rukovodioca akcije smo odredili poručnika Rakinca. To se, usprkos izvjesnoj sumnji, nije moglo izbjeći, jer je on bio zamjenik komandanta 2. bataljona Roberta Domanija i najstariji po položaju.

Akcija nije uspjela, a izgovor je bio da su puškomitraljezi bili »previše podmazani« pa nisu mogli djelovati. Krivica je, naravno, pala na slabo komandovanje. No, istina je bila to da određene grupe bombaša nisu bile dorasle tome zadatku. Takozvana jurišna desetina bila je više paradno-propagandna nego jurišna. Inače, niti je to bio tvrd orah, niti bi komanda smetala da su tri bombaške grupe izvršile svoj zadatak. Niko ranjen, niko poginuo i to je najbolji dokaz naših slabosti.

Sutradan sam još ostao da ležim, a četa je bila na položaju. Došlo je i do manjih sukoba s Talijanima, ali je bilo očigledno da su Talijani oduštalili od daljnjeg prodora na jug. Pokupili su oko 30 ljudi u bližoj okolici, a među njima i činu Sipi a ustaško-talijanskog agenta i sve ih strijeljali radi odmazde pod vođstvom stijenom, upravo gdje je jučer izginulo i ranjeno oko 50 Talijana. Poslije toga strijeljanja Talijani su se vratili u Karlovac, a tenkovi u Vrginmost odakle su i došli.

Mi smo sahranili Miloša Petrovića i Peka uz vojničke postolje i tada od pouzdanih veza iz Krnjaka doznali što se tamo zbivalo, a što je za nas bilo vrlo značajno. U stvari kad je došlo do oštrijeg sukoba između Talijana i 1. čete, Talijani su zatražili iz Karlovca pomoć od ustaša, a tenkove od talijanskog garnizona u Vrginmostu. Iz Karlovca je za njima krenula jedna domobranska četa od 120 ljudi. Iako na tom putu nije bilo ni jedne partizanske jedinice, domobranci su se do same noći i vukli do Krnjaka, očigledno s namjerom da ne stignu u borbu. Usput su se zadržavali pale i pokojnicima u ili zgradu. Taj dan su popaljene sve vodenice na Radonji i Rijeci od Tušilovca do Krnjaka. Da bi se što duže zadržali, uputili su dio snaga cestom koja se od Tušilovca račva prema Vojnici u te u Brezovoj Glavi iznenadili i pohvatali oko 40 osoba koje su otpremili u Karlovac. Tek onda produžili su za Krnjak, gdje je došlo do oštrog svađenja između talijanskih i domobranskih oficira pa čak i između vojnika. Vadili su se i pištolji. No, domobranci su se branili da su se čitav dan »probijali kroz partizanske zasjede« i pokazivali dimove zapaljenih kuća za sobom.

Krnja ke žandare su optuživali zbog lažnih podataka o broju partizana na tom terenu.

Talijani su ocijenili da je partizana bilo nekoliko hiljada. A žandari, da bi se opravdali, bili su prisiljeni da žrtvuju i svog agenta Sipi a i da se zajedno s Talijanima bace u lov na ljude koji su trebali biti strijeljani radi odmazde. Kako se narod razbježao, našli su mali broj ljudi. U pomoć im je priskočio općinski ustaški povjerenik Muji . On je poslao narereenje seoskom starješini Stanku Pavkoviću da radi »ne eg« dovede što više ljudi. Stanko je bio jedini Srbin seoski starješina postavljen od ustaške vlasti. On je uspio nagovoriti i dovesti u Krnjak 9 svojih komšija tako da je skupljeno nešto preko 30 ljudi koje su Talijani strijeljali, među njima i Sipi a.

Talijani, koji su se tenkovima preko Vojnića vraćali za Vrginmost, navratili su posadu u Vojniću i onako bijesni izgrdili komandanta radi toga što za vrijeme borbe nije ni mrduo s posadom. Od bijesa prevrnuli su domobranima kazan s gotovom hranom i produžili put.

Tako su i pored svih naših slabosti i grešaka Talijani ipak dobro upamtili lekciju koju su dobili na večer 2. decembra 1941. godine.

Stanko Opačić i komandantica

Prvi kordunaški bataljon u zimi 1941-1942. godine

Oslobođenje Vojišnice

Na sastanku u Štabu NOP odreda Korduna i Banije, negdje pred zimu 1941. godine, 1. kordunaški bataljon dobio je zadatak da zauzme Krnjak i Vojišnicu pa ako u tome uspije da pokuša zauzeti i Vojniću . Ostvarenje ovog zadatka zavisilo je i od aktivnosti Talijana u Karlovcu i ishoda napada ustaša u to vrijeme na teritoriju 4. bataljona s kojim je komandovao Nikola Vidović .

Na osnovu dobivenog zadatka i vlastite procjene situacije, Štab 1. bataljona se odlučio da nigdje ne ogoli teren nego da svuda ostavi partizanske vodove, a da kod Vojnića i Vojišnice koncentrira oko 150 boraca, zauzme Vojišnicu, prekine neprijateljsku vezu između Vojnića i Vrginmosta i otvori vrata narodu i jedinicama prema Petrovoj gori. U vezi s tim Štab bataljona premještamo iz Petrove gore u selo Jurgu nedaleko od Vojnića i odlučujemo da samo jedan od nas četiri s kuririma bude u stabu, jer u našoj situaciji više zna i jedan od nas na terenu s etom nego kakav najsposobniji štab na okupu. Takav izvještaj šaljemo Srećku Manoliću. Ja odlazim k Vojišnici, Bogdan Orešanić ide da organizira zasjede između Vojnića i Vojišnice, obavještajac Milić Novković Basanić ide da

prati situaciju na pruži izme u terena 1. i 4. bataljona i da nas obavještava da li nam otud što prijeti. U Štabu ostaje politiki komesar Mile Ratković .

Im smo sredili nove postave, svim smo vodovima poslali potrebna naređenja i prema planu povukli koliko smo mogli snaga prema Vojnici i Vojnišnici. Došao je i 21. decembar. Naš pokušaj da uzmemo Vojnišnicu nije uspio i odlučimo da je blokiramo. Cestu prema Vojnici i Vrginmostu smo dobro utvrdili zasjedama. Žandari i domobranci u Vojnišnici su osjetili naša kretanja i 21. decembra pokušavaju napustiti Vojnišnicu i povući se u Vojnicu. Ali, jedan naš vod pogriješi i preduzima odlučan napad prije nego što se odmakne od škole. Uspjeli su odsjediti, pobiti i zarobiti 9 domobranci sa 9 karabina, dok su se ostali vratili natrag u školu i nastavili žestoko da se braniti.

Iako Vojnicu još nismo tvrdo blokirali, šaljem jednog zarobljenog domobranci sa pismom i pozivom posadi da se preda. Ovi u Vojnišnici, iako blokirani, sude i po vatri i drskim psovka vidim da ne misle na predaju. A kao odgovor na naš poziv Vuković, komandant posade u Vojnici, šalje 22. decembra oko 60 žandara i domobranci prema Vojnišnici. Kod nas se tada malo spavalo i teško je nešto moglo učiniti i našoj pažnji. Na sredini puta izme u Vojnicu i Vojnišnice naše zasjede napadaju ih i poslije žestoke borbe gotovo ih unište. Što pobijenih, što zarobljenih bilo je oko 40 vojnika. Plijen je 30 karabina, 2 puškomitraljeza i baca mina sa svega 6 mina, ali zato dosta pušanih municije. Od zarobljenih doznajemo da je Vuković poručio posadi Vojnišnice da se drži, jer svaki čas očekuje pomoć koja će doći preko Vojnišnice za Vojnicu pa da se ne je ili pojačati ili povući u Vojnicu. Isto tako smo doznali da je posada u Vojnici slaba.

Za to vrijeme talijanski garnizon u Vrginmostu ne pokazuje naročitu aktivnost, ponekad krenu u sela radi pljačke, a ponekad u našem pravcu prema Crevarskoj Strani. No, tamo ih dočeka naša zasjeda oštrom vatom. Imaju nekog mrtvog ili ranjenog, vraćaju se natrag, pa nas taj garnizon nije previše zabrinjavao. Međutim, najdrskiji su ustaški garnizoni u Topuskom i na kolodvoru Topusko. Izlaze sjačim snagama i ako ih ne sretnemo, pljačkaju, pale i uništavaju sve na što naiđu, ali im dođe do sukoba vraćaju se natrag. Kurirske veze su nam dobre. Primamo vijesti da iz garnizona Vukmanić, Karlovac i Barilovi neprijatelj zasad ne izlazi. Bataljonski štab u Jurgiću poeo je funkcionirati i u noć izme u 22. i 23. decembra se sastajemo da razmotrimo situaciju. Tu doznajem da je komandant Srećko Manola odobrio naš plan, ali da on leži bolestan i da s terena 4. bataljona nema nikakvog izvještaja, pa da danas njegov politiki komesar ide tamo. Primio je izvještaj i o našim uspjesima pa nam čestita i želi još više uspehe.

Istina zadnjih smo dana zaplijenjenim oružjem pojačali za jednu novu metu, i dobili dosta municije te baca mina koji nam je velika nada za likvidaciju Vojnišnice, ali sve to nije moglo otkloniti našu zabrinutost. S jedne strane s terena 4. bataljona se očekuje sve glasija topovska paljba, a s druge zabrinjava nas navedena poruka o dolasku novih snaga u Vojnišnicu i Vojnicu. Ta vijest nije bila nevjerovatna s obzirom na značaj tih posada

za ustaše. No, najgore je što nemamo pojma odakle bi im ta pomoć mogla krenuti i kako da se pregrupiramo da bi je zaustavili. Na kraju zaključujemo da sve jedinice ostavimo gdje jesu i da vodovima pred Karlovcem i Vukmanjem pošaljemo nešto pomoći i najstroža naređenja za budnost. Prema Bariloviću imamo vod 1. ete, ali kako se otuda nismo nadali napada, poslali smo im samo upozorenje na budnost. Osim toga moramo ubrzati pad Vojišnice i to je sve što smo mogli uiniti.

Tragaju i za »stručnjacima« koji znaju rukovati minobacačima, pronašli smo samo Milu Poštiću, podoficira Jugoslavenske vojske, ali on je ležao u bolnici i nije mi ostalo drugo nego da tražim da dođe samo ako se može kretati. No, Mile je bio takav borac koji kad je uoči za minobacača, postao je zdrav. Bio je spreman i i etvoronoške kad ne bi mogao drukčije, ali stigao je 24. decembra ujutro.

Obavještajac Basan je s jednom patrolom odmah otišao na prugu s naređenjem da preko Jurinih brda pod svaku cijenu dozna tamošnju situaciju. Naime, imamo 4. bataljon sukobio s ustašama, tražio je pomoć. Poslao sam mu oko pola ete pod komandom Mirka Poštića, jednog od najboljih komandira 1. bataljona, kome sam stavio u zadatak da nas obavještava. Ali, ni on nam ništa ne javlja pa zaključujem da stanje tamo mora biti teško.

Ne znam koje je doba dana bilo 23. decembra kad sam bio na položaju kraj vojišnice škole prema selu Brdo. Obilazio sam zasjede i tu je poginuo borac Dušan Crnković iz Ključara. Ispratili smo ga za Ključar radi sahrane. U noć između 23. i 24. dolaze kuriri koji javljaju da iz Karlovca prema Vojnici kreće ogromna kolona Talijana s tenkovima i topovima za Vojnicu i da pred njima ide neka mašina koja zatrpava prekope na cesti. Navodno, idu ne skreću nigdje u sela i vrlo žure. Istodobno jedna ustaška jedinica nepoznate jačine provukla se negdje kroz Babinu goru i kod Tušilovića spušta se na cestu pridružujući se talijanskoj koloni. Ni ta jedinica niti puca niti se zadržava. Odmah sam to javio Srećku Manoliću, kao i svom štabu, a svim jedinicama da ostanu na svojim mjestima dok ne vidimo namjere neprijatelja. Neprijatelj je sada prejak za naše snage. Tu nije moguće ništa pametno izmisliti i kako im se s ovom šakom ljudi suprotstaviti. Hladnokrvnost je potrebna nego ikad pa smo je za udo uspjeli sauvati.

Poslije vijesti o dolasku Talijana i ustaša u Vojnicu svi smo bili na nogama. Komandiri rezervnih odreda i narod traže savjete šta da rade i kuda da krenu. Sve što im se moglo reći bilo je da prate kretanje neprijatelja i da drže vezu s borbenim jedinicama, a narod da se sklanja iza leđa naših jedinica. Ujutro 24. decembra borci na opsadi Vojišnice bili su spremni za napad. Mile Poštić je aktivirao minobacača, ali je prva mina prebacila, druga je podbacila, ali treća je pala uz sam temelj škole. Prozori su prsli, zidovi zadrhtali i to je bilo odlučujuće. Kad su naše jedinice krenule na juriš, iz škole je prestala pucnjava i pojavile se bijele krpe. Zbog bojazni od Vojnice sve je obavljeno brzo. Oko 40 domobrana i žandara otpremljeno je za Ključar, selo u Petrovoj gori, da se tamo drže pod stražom, jer nije bilo vremena da se s njima bavim. S no-

vim oružjem, gdje su bila i tri puškomitraljeza, trebalo je brzo naoružati nove borce i rasporediti ih u postojeće jedinice. Komandiri rezervnih odreda su nam brzo stavili na raspolaganje dovoljno rezervista, ali tada sam se morao zamjeriti nekolicini omladinaca koji su htjeli puške. Međutim, morao sam ih odbiti, jer je situacija zahtijevala gotove vojnike koji su služili vojsku i znali rukovati oružjem a takvih je bilo napretek. Taj stav su zauzimali i prisutni komandiri, politički komesar i eta i vodova. Omladincima smo savjetovali da se drže uz jedinice i u slobodnom vremenu i ih borci poduzimaju rukovanju oružjem.

Imam su novonapretni raspoređeni po jedinicama, stigli su kuriri od Bogdana Orešanića, koji se nalazio kod Vojnića, i od još nekih komandira i izvidnica te donijeli nam više nego radosne vijesti da su se Talijani prije svane a 24. decembra vratili iz Vojnića u Karlovac kako su i došli, ne opalivši ni metka. Otišli su i topovi i tenkovi, naša najveća briga. U Vojnici u se vidi mnogo više vojnika, ali to kao da nikog ne plaši. Razgovaram s komandirima i političkim komesarima i svi su jednostavno zabezeknuti jer je teško i povjerovati šta se to u Vojnici dogodilo. Svi se pitaju, ako su zaista otišli, zašto su onda dolazili. No, da bi bilo jasno šta se dogodilo u Vojnici u navodim izvadak iz izvještaja Stožer 3. domobranske pješake pukovnije od 26. 12. 1941. Ministarstvu hrvatskog domobranstva br. 888 žurno i tajno:

»Akcija komunista zadnjih dana postala je vrlo aktivna i imala je uspjeha jer je srušena željeznica ka pruga Karlovac—Caprag u velikoj dužini, kao i brzoglasne veze oko Vojnića pokidane su. Putevi i ceste prekopani su tako da je koloski seobraćaj obustavljen.

Napadi na usamljene posade Vojnić-kolodvor i Vojnišnicu uspjeli su im ... Akcija za uspostavljanje veze s posadom u školi i selu Vojnišnici na dan 23. ov. mj. propala je uz velike gubitke iako je u ovoj akciji sudjelovala polovina snaga posade Vojnića. Talijanske trupe koje su došle 23. 12. oko 23 sata iz Karlovca po mojoj molbi da pomognu oslobođenoj posadi u Vojnišnici školi nisu uradile ništa, navode i da nemaju benzina i da se moraju vratiti natrag.

Bojna pukovnika Korna, koja je po saznanju od talijanskih trupa trebala 23. ov. mj. proći preko Vojnišnice i osloboditi blokiranu posadu nije ovo učinila iz nepoznatih mi razloga, već se odmah po dolasku u Vojnić vratila u Karlovac zajedno s talijanskim trupama, ostavivši u Vojnici pojačanje za posadu Vojnića.

Zbog svega ovoga moral kod domobrana slab je jer se osjećaju osamljeni, blokirani, a donekle im je poznato kako su propale posade u Vojnić-kolodvoru i Vojnišnici«.¹

Oslobođenoje Krnjaka i Vojnića

Padom Vojnišnice i izbacivanjem iz seobraćajne ceste Vojnić—Vrginmost stvoren je slobodan prostor od Turnja do Vukmanića i od Bovića do Pe-

1. Okrug Karlovac 1941, str. 273—274.

trove gore. Sada smo vjerovali da ćemo i od Karlovca biti mirni, pa su došli na red Vojni i Krnjak No, razmatraju i u Štabu 1. bataljona situaciju, bili smo oprezni. Teško je bilo vjerovati da će neprijatelj tako lako ostaviti na cjedilu Vojni u centru Korduna, jer bi gubitak za ustaše znao i izgubiti maltene cio Kordun. Obavještajac se vratio s terena i izvijestio nas da su ustaše s deset puta nadmošnjom snagom i ubitačnom vatrom potisli 4. bataljon do Kirina i da im dalje namjere niko ne zna. No, to ostavljamo dok situacija bude jasnija i odlučujemo se da opošemo posade u Vojni i u Krnjaku, mobiliziramo što više rezervista s hladnim oružjem radi stvaranja utiska o velikoj brojnosti partizana, a zatim da posade neprestano uznemiravamo i pozivamo na predaju.

Razmjешtaj jedinica je do jutra 26. decembra izvršen brzo i neopojno. Bile su umorne i neispavane, ali su na vrijeme stizale na položaje. Znak da pomalo postajemo vojska. Komandir Ignjatije Peri dobio je zadatak da s 1. etom blokira Krnjak. Bogdan Orešćanin je prokrstaro oko Vojni i obišao zasjede. Vodu koji je bio pred Barilovićem poslao sam upozorenje, a zatim sam skoknuo da obiđem zasjede prema Karlovcu i Vukmanu. Budući da ta osiguranja sada nisu imala posla, bojali smo se da se ne ulijene. Zato se i moglo dogoditi da im se bojna pukovnika Korna uspjela neopaženo provući i kroz Babinu goru, a Mišku se prokrio jedan preobuđeni žandar za Karlovac s falsificiranom propusnicom našeg štaba koji kao seljak iz Krstinje ide po neki lijek.

Prolaze i kroz sela na povratku, osjetio sam kod naroda interes i strah. Svi su znali ponešto o svim događajima. Znali su za naše uspjehe, ali i za pokolje u Prkosu kod Lasinje. Zabrinutost je bila normalna, jer upravo na tom terenu neprestanih kretanja i borbi punih 6 mjeseci ni za koga nije bilo mirnog dana ni noći. Zavežljaji s neba ili se nose ili su u pripremi. Nervi su bili napeti kao žice na tamburi. Hrabrio sam, savjetovao i grđio malodušne. Sada kada mi stotine nevoljnika postavljaju hiljade pitanja na koja ne znam odgovoriti, sjetio sam se naredbe Štaba NOP odreda Korduna i Banije koju smo primili upravo za vrijeme borbi oko Vojnišnice, u kojoj se između ostalog govori kako treba prirediti i proslaviti do 1. ek Nove godine, uz obavezni referat, skeeve, šale, u ponoć i sl. aj.² Muka mi se savija u utrobi razmišljaju i kako se to zamišlja u toploj sobi spomenutog štaba daleko od ovih muka, gdje borac ne smije maknuti s položaja, a narod ni za čas napustiti zavežljaje. Zavidim onima koji to mogu, ali na terenu 1. i 4. bataljona nema kutka u kome je nekom do proslave. Tamo gdje bi se to priredilo lako bi se moglo dogoditi da proslava prisjedne.

Idući dva dana smo u štabu bataljona i etama obavili važne poslove. Održali smo savjetovanja s vojnim i partijskim kadrom u etama. Bilo je svakojakih prijedloga pa i da se juriša na Vojni i Krnjak. Interesantno je da su takve prijedloge postavljali slabiji rukovodioci. Obiđemo najgrlatiji na sastancima, u borbi su se prvi povla ili kad postane gusto. Zelje i mogu nosti su jako različite stvari. Nije bilo lako jurišati na posadu

2. Zbornik NOR-a, V—2, str. 238—240.

Vojni a jaku oko 500 ljudi, naoružanih sa 7 mitraljeza i 30 puškomitraljeza i utvr enu u zidovima. Jurišom smo mogli iskrvariti i demoralizirati jedinice, a oni zašti eni zidovima triumfirati. Kao najodgovorniji sugerirao sam da posadu Vojni a vrsto blokiramo, neprekidno uznemiravamo, pozivamo na predaju i uništavamo one koji pokušaju iza i iz zidova. Ako je uspijemo demoralizirati, sama e nam situacija pokazati što emo uraditi, a posadu Krnjaka kao slabiju da pokušamo jurišem savladati. Taj zadatak je povjeren 1. eti koja se pokazala dobra. Napad je odre en za 2. januara a komandir Ignjatije Peri , kao vrlo sposoban vojnik, trebalo je da napravi plan. Ako ne iskrse nešto nepredvi eno, obe ao sam do i tamo. Bogdan Oreš anin je dobio zadatak da rukovodi opsadom Vojni a.

U Krnjak sam stigao na vrijeme. Plan napada je bio dobar. Komandir je dobro razmjestio jedinice i sve su na vrijeme bile na svojim mjestima. Kad je po eo napad, vidjelo se da sve te e dobro. Neprijatelj je ve u prvom naletu prisiljen da napusti zgradu suda, ubrzo i zgrade škole i opine. Bila je milina posmatrati kako se desetari i vodnici majstorski ponašaju u privla enju i zauzimanju pojedinih otpornih ta aka. Ali i neprijatelj se majstorski povukao u jednokatnu kasarnu opasanu bunkerima, odakle je pružio jak otpor. Partizanima je nestalo bombi i dalje se nije moglo. Neprijateljska je vatra bila tako udešena da su puškomitraljezi neprestano kroz prozore tukli u suprotni zid. Svi naši pokušaji privla enja k bunkerima do ekivani su bombama, na koje partizani nisu imali im odgovoriti. Pozivi na predaju su nam uzvra eni psovkama i još oštrijom vatrom. No, kako je neprijatelj bio nadmo an i brojno i s dosta municije, postalo je jasno da ih ni uz najve e gubitke ne emo uspjeti savladati i da bi nam juriš bez bombi donio samo gubitke. Ostalo nam je, dakle, da se položaji zadrže do zore, ne bi li se neprijatelj odlu io na pokušaj proboja pa bi ga tada napali. Uništena je sudska i op inska arhiva i nastavljeno puškaranje. Nešto poslije pono i stiže mi kurir od Bogdana Oreš anina koji mi javlja da je neprijatelj s terena 4. bataljona preko Jurinih brda s ja im odjeljenjem izvršio nasilno izvi anje u pravcu pruge i da je odbijen od jednog našeg voda pa me zove da hitno do em u štab. To je bila teška vijest.

Zaobilaze i Vojni na putu do štaba, sretam jednu kolonu izbjeglica koja je prešla prugu kod Utinje i kre e prema Petrovoj gori. Snijeg mete ve nekoliko dana i ve je visok iznad koljena pa se i naši konji jedva kre u. Jedan mi odbornik pri a da su ustaše stigle do Bovi a, a da mu je umrlo nekoliko starih i bolesnih na prtini. Gurnuli su ih u snijeg i nastavili dalje. Gledam ozeblu djecu u rukama majki. Ri e gladna stoka. Sve to da spasi život nasre u jednu ku u, nastaju sva e, tu e i nemilosrdno guranje jer sve ne može stati unutra. uju se psovke svih bogova i svetaca po kalendaru. Spominju se i majke Nikole Vidovi a, anice Opa i a, ustaša i partizana. Malo dalje sretamo drugu nešto manju i šutljiviju kolonu. Šutimo i mi, jer im se nema što re i. Dalje usput doznajem da je još ve i krkljanac preko Slavskog Polja prema selima Mali koj i Perni. Oko 15.000 ljudi sa sjevernog dijela kotara Vrginmost

ostavilo je svoja ognjišta i po snijegu do pasa krenuli ne bi li spasili život.

Bogdan Oreš anin mi re e da je obavijestio Sre ka Manolu o svemu što je doznao i da je ovaj rekao da sada prodor ustaša od Bovi a smatramo kao glavnu opasnost. Naredio je da to pokušamo sprije iti kako znamo. Obavještajac Basa an je prisustvovao sukobu s neprijateljskom izvidnicom i kaže da su se vratili, ali danas se nisu pojavljivali. Sve o emu raspravljamo su pretpostavke, ali tražimo najbolje rješenje. Posade u Vojni u se ne bojimo jer nam ona može u najgorem slu aju pobje i za Karlovac. Ustaše nas zabrinjavaju jer izvi aju pravac prema Utinji i Bukovici. Dolazimo do zaklju ka da je to za nas najopasnije i da pod svaku cijenu moramo braniti taj pravac nastoje i da ustaše skrenemo bilo prema cesti za Vojni , bilo prema Skakavcu. Iste no i uspijevamo neopaženo povu i skoro dvije tre ine boraca od Vojni a koji su zamijenjeni rezervistima, pa je loženje vatara i galama nastavljena kao da se ništa nije izmijenilo.

Polaze i s jedinicama na prugu, razmišljao sam da današnjom odlukom kršim principe koji su meni kao lanu Glavnog štaba Hrvatske dobro poznati, ali nam to diktira situacija i snijeg do pasa, koji kao faktor ranije nije uziman u obzir. Odbacili smo frontalnu borbu, a ja se danas moram pouzdati jedino u frontalni otpor i od boraca tražiti da se mora ginuti. Kona no mi smo dosad gubitke boraca na prste brojili, a gubili smo stotine onih koji su ih mogli zamijeniti. Ovdje sam skupio oko 150 boraca sa 7 puškomitraljeza i prili no municije i bombi. Zasjeđo ne mogu postaviti kad ne znam kuda e neprijatelj krenuti. Zaklju io sam zatvoriti ovaj prolaz pa udariti neprijatelja u elo ako ovuda krene. To se s Talijanima kod Krnjaka pokazalo kao dobro. Doduše ukoren sam radi toga što sam poveo juriša e, ali ko zna da li bi bez toga i bilo uspjeha.

Na sastanku komandnog kadra i partijskog rukovodstva, u ku i Janka Ga eše pod Me e akom, iznio sam situaciju, raspored i zadatke i prvi put sam kao komandant upozorio da, ukoliko neprijatelj po e ovuda, uzmaka nema. Ranjenike treba previjati, ali na mrtve se ne obzirati. Popune s rezervistima vršiti odmah. Od Me e aka pa do Utinje, zapadno od pruge, izabrati položaje i ukopati se. Rezervisti neka naprave prtine izme u desetina a isto tako mimo utinjske crkve na Jurina brda radi izvi-anja. Shvatili su ozbiljno i do dana je sve bilo na svojim mjestima. Komandiri i komesari su pokazali vrlo dobru spretnost. Kako ku e u tim zaselcima nisu bile popaljene, dobro je organizirana ishrana i spavanje na smjenu. Narod je bio sretan da smo tu i inio je sve da se umorni odmorimo. Poslao sam nare enje i stalnoj zasjedi u Slavsko Polje jer je vod Rade Su evi a iz Podgorja držao stalnu zasjedu u Crevarskoj Strani radi Talijana koji su prije pada Vojišnice esto pokušavali tuda prodrijeti.

etvrtog januara zatekao sam se na položaju kod zaseoka Kartalije kad su se na Jurinim brdima pojavile dvije ustaške izvidni ke patrole. Jedna od druge su bile udaljene stotinjak metara i svaka je brojila po desetak ljudi. Oni nas ne vide, ali su obje grupe zapucale u našem pravcu. Nisam dao znak za paljbu dok ne vidim ho e li dalje i ide li šta za

njima. Oni opališe dva plotuna pa kad se mi ne javismo, grupe po eše rasti. Na vidik iza e oko stotina ljudi. Ne pucaju više, nego stoje i posmatraju. Kad sam vidio da se više ne pove avaju, niti kre u dalje, dao sam znak za paljbu iako su bili oko 2000 metara od nas. Zatreštaše naši puškomitraljezi i dva plotuna duž cijele linije. Ustaše nestadoše u snijegu otvorivši vatru. Ne vidimo se, ali još desetak minuta i jedni i drugi se javljamo pojedina nom vatrom. Odjednom se sve umiri. Naša patrola, koja je bila kod utinjske crkve, krenu u izvi anje. Stigla je na mjesto gdje su bili ustaše, ali njih tamo više nije bilo. Nakon ovog poja ali smo budnost.

Toga dana uve e dobio sam obavještenje da je posada iz Krnjaka pobjegl a i da su sav plijen samo dvije pisa e mašine. Pitam sam sebe kad e nam se prestati doga ati takve stvari, ali na to još nema odgovora. Budu i da na sektoru Utinje nekoliko dana nije bilo nikakvih doga aja, povjeravam komandu, koliko se sje am, Iliji Mrkonji u i odlazim k Vojni u gdje je žvlje. Avioni bacaju pakete posadi, a poneki ugrabe i partizani. Opsadu sam poja ao dijelom 1. ete. Jedan vod je stigao po mom nare enju u Kokirevo kao rezerva bataljona. Bogdan Oreš anin je iz Vojni a pozvao dr Božu Milutinovi a i on je došao. To je bio prvi doktor gra anin na Kordunu. Do tada je dr Zlati bio sam i doktor i partijski rukovodilac. U Radonji je organizirana bolnica za promrzle izbjeglice. Ima ih kojima otpada meso s prstiju na nogama. Doktor je do ekan kao »bog spasitelj« iz religije.

Komandant posade da bi ublažio demoralizaciju koja je nastala poslije bijega doktora i samoubistva jednog ranjenika, odlu uje se na nešto do tada ne uveno. Šalje na saonicama nekoliko ranjenika s dva pratioca i zastavom crvenog krsta kroz partizanske redove prema Karlovcu iako je znao da sve jedinice Nezavisne Države Hrvatske ubijaju partizanske ranjenike. Vukovi tu niti je rizikovao, niti je to u inio iz humanog razloga. Imao je ra una da ih mi pobijemo kako bi mogao ustrašiti druge da nam ne idu u ruke. Komandir Jovica Tomaševi to je pametno iskoristio. Zadržao je ranjenike u toploj sobi, a jednog njihovog pratioca je uve e ispred špalira partizana odveo u štab. Bogdan Oreš anin je toga pratioca poslao s pismom u Vojni u kome ponovo poziva posadu na predaju, a ranjenike je uputio u Karlovac pod pratnjom voda partizana.

Obišao sam neke zasjede oko Vojni a i uvjerio se da je budnost na visini. Stotine rezervista sa svim mogu im alatljikama, kopljima, rogljama, raznim starim bajonetama pri vrš enim na kolje, sabljama i kurburama stoje s naoružanim borcima ili iza njih i svi se drže ozbiljno, smatraju i se vojnicima. Prati me Jovica Tomaševi i pri rastanku mi sinu udna ideja. Kažem mu da no as pokuša povu i ustranu zasjedu sa Crkvišta i na tom mjestu da se ne lože vatre. Posada je ula topove s te strane i možda pomisli da smo se zbog toga otuda povukli pa možda tuda krene da bi se izvukla iz obru a. Rekao sam mu da i javi Bogdanu što sam naredio, a tražio sam da i mene brzo o svemu izvještavaju.

Vra am se na prugu i tek tada dublje razmišljam o svom nare enju. No, ko sam može znati što je dobro a što nije. U ovoj situaciji svi šegrtuje-

mo. Mnogo sam toga pročitao, ali mi se čini da sam više naučio iz Vukove istorije prvog srpskog ustanka gdje su situacije bile sasvim slične, nego da sam čitao Klauzevica o njegovoj doktrini pri njegovim oficirima. Hajdučija smo mi više nego vojska. Na pruži ne čini ništa novo. Neprijatelj se nije više pojavljivao i mnogi vjeruju da i neće.

U svanu je 12. januara probudi me kurir. Jovica Tomašević mi javlja da je posada iz Vojnice krenula preko Crkvišta pravo meni u »goste«. Kurir priča da ih je mnogo da se Jovica popuškarao s njima i da je i Bogdan Orešanić tako čestitao o svemu obavijestio. Uzjahasmo na konje i izlazimo na bilo. Najednom na nas zapuca desetak pušaka. Pucala je prethodnica koja nas je opazila, ali je bila još daleko. Ipak smo ostavili konje i krenuli pješake. Sa mnom su samo kuriri. Osmotrim kolonu pred kojom ide prethodnica na razmaku od jedva 50 metara. Idu sporo u koloni po jedan bez obzira na osiguranje. Snijeg je zadnjih noćima promrzao po vrhu pa je to krvav put. Od Vojnice nema ništa. Ja još tada ne znam da su se ustaše iz Vojnice povlaću natrag, upravo onaj dan kad se na našem vidiku pojavila pomenuta izvidnica. Kad su ušli za pucnjavu, jedinice su izašle na položaje koji su bili okrenuti prema istoku jer se otuda očekivao neprijatelj, a on se sada pojavio iza nas sa zapada. Šaljemo kurire s naredbama jedinicama da neprijatelj ne smije osjetiti da smo tu, da se pucati ne smije prije ugovorenog znaka, pa ako neprijatelj krene na sjever sve jedinice na najbrži način treba da krenu za njim zaobilazno prema Biljegu i odmah ga napadnu, a ako krene na jug, onda se to uiniti jedinice prema Utinju.

Neprijateljska kolona se približila na kilometar i zastaje radi odmora. Mi stojimo iza neke kruške i osmatramo kretanje i okolinu. Sve je mirno. S krovova se izvijaju dimovi, ali se živa duša ne vidi. Pored mene je Ilija Mrkonjić, najšutljiviji komandir voda koga sam upamtio. Ima duge brke kao Vuk Mandušić i po kretanju brkova znaš kakve je volje. Neprijatelj, poslije još jednog zastanka, nastavlja pokret, izbija na bilo i pored mene i aka izbija na prugu i kreće prema Utinju što je za nas najpovoljnije. Od radosti zagrlio bih sav svijet pa i ludog zapovjednika Vukovića, koji kao da izvršava moje naredbe. I dok je kolona duga preko kilometar polako izlazila na prugu, stiže kurir od Rade Suvčića koji mi javlja da se u školi u Slavskom Polju nalazi jedna Vidovića s komandantom Stankom Gabrićem za koju su saznali sinoć. Gabrić se, poslije odlaska ustaša iz Vojnice, povukao da bi odmorio zaista premorenu vojsku. Ali, niti se kome javio od nas, niti je imao pojma šta se na našem terenu događa. To je za nas bilo od dvostruke koristi; prvo, što nam je upravo taj pravac ostao nezatvoren i drugo, što nam se nije javio. Jer, da se prije javio i obavijestio nas da su ustaše otišle iz Vojnice ja bih se sigurno povukao s pruge i nigdje nam neprijatelj više ne bi pružio ovakvu priliku.

Dao sam znak za paljbu. Puškomitraljezi i plotuni najprije zbuniše neprijatelja, a zatim leže u snijeg i osu paljbu. Pala su tri konja i zaglavili prtinu, a drugi konji neću preko njih. Neprijatelj se našao u lošem položaju, bez zaklona, puca iz doline na brdo gdje ništa ne vidi.

Moje komandno mjesto je odlično. Cijelo bojište vidim kao na dlanu. Puca se na sve strane. Oko 40 puškomitraljeza, preko 500 pušaka te vika boraca stvaraju utisak velike bitke iako nema topova. Nakon pola sata borbe neprijatelj je naglo krenuo naprijed gaze i mrtve i ranjene. Vod koji napada neprijateljsku mitraljesku metu preslab je da je zauzme, a rezerve nemam. Očekujem Bogdana Orešanića od Vojnića, ali on još ne može stići, bar za dva sata i s tim moram računati. Prateći vatrom neprijatelj je napredovao oko kilometar. Tada se jedno odjeljenje partizana spustilo do same pruge, udarilo kolonu u čelo i zaustavilo je. Pozivamo na predaju, ali umjesto predaje vidim da se kolona ugiba na sredini i kreće se s pruge na istok prema utinjskoj crkvi, odakle nema naše vatre. Poslao sam kurira da vodnik 1. čete Stanko Musulin koji je bio najbliži Utinju, hitno pošalje jedno odjeljenje k crkvi pred neprijatelja, ali stiže mi odgovor da je tamo već poslan Đurija Živković s puškomitraljezom i nekoliko boraca. Dobro je što se vodnici sami odlično snalaze. Kad mu je neprijatelj stigao na 200 metara, Đurija je žestoko udario kolonu u čelo. Pade nekoliko vojnika i pred tom nenadnom vatrom kolona brzo posuka nazad. Nekoliko rezervista već se privlače i skida s mrtvih oružje i pridružuju se jedinicama. Poslije neuspjelog pokušaja da se tuda dokopa brda i umakne, neprijatelj čini još jedan pokušaj. Isto noć od pruge na jednom brežuljku nalazi se napuštena kuća i zgrada Rade Pudrlje, i kako ni otud nije bilo naše vatre, neprijatelj kreće tamo i iza kuće obrazuje kolonu i nastupa u pravcu škole u Slavskom Polju jer se ni otud ne puca. Izmiče ih oko 50 i brežuljkasto ih tlo zaklanja.

Razmišljam. Ako sam prevaren i tamo nema Gabrića, ovi će ući prema Vrginmostu. I taman da šaljem kurira da ih neka od tamošnjih jedinica nekako presretne, kurir mi donosi vijest da je stigao Bogdan Orešanić s nekim jedinicama. Naskoro ću čuti oštru pucnjavu oko neprijateljskih mitraljeza i oni su ubrzo bili u našim rukama.

Posmatraju i neprijateljsku kolonu za vrijeme trosatne borbe, tamna uniforma u lancu na snijegu lila mi je na ogromnu zmijurinu koja se grubi, klupa, sika, ali se ne predaje. Naređujem juriš i neke naše desetine brzo stižu na staru neprijateljsku prtinu. Nastaje komešanje i naši već zarobljavaju pojedine dijelove. U taj čas zaštektaše puškomitraljezi i planu plotun iz škole u Slavskom Polju. Četa Stanka Gabrića potjera one što su pošli k njemu takvom brzinom da ih jedva stiže. Tek tada se pojavio bijele krpe kao znak za predaju na cijeloj liniji. Naređujem prekid vatre, ali to sporo ide. Neki ne čuju, a neki možda i neće da čuju, bijesni na tako glup otpor pa još pucaju. Promukao od dernjave, uzjašem konja i krećem prema Lončarevu mlinu. Tek kad me vidješe, vatra prestade. Na bojištu gužva. Smiješali se borci, roguljaši i zarobljenici. U toj gužvi borci se naprosto izgubili tako ih je malo. Naređujem da se roguljaši odmaknu, zarobljenici postroje, a oružje odnese na gomilu kod mlina. Glas mi je piskav od promuklosti, ali sad vadim pištolj i prijetim svakom ko ne posluša, jer mi drugo ne preostaje. Ne može to shvatiti ko se nije našao u ovakvom džumbusu gdje se mota oko 1500 ljudi. No dođe Bogdan, vodnici i politički komesari vodova i dosta brzo poče

srećivati jedinice. Stiže i Gabri koji dovede oko 40 zarobljenika. Iz 1. bataljona tu i nije bilo nikoga osim komandira 2. ete. Komandir 1. ete bio je u Vojni u, a komandir 3. ete još se nije bio vratio od Nikole Vidovića, ali tu su zamjenici. Ipak je trebalo pola sata da se borci skupe u stroj, a zarobljenici i oružje na u na gomili pod stražom. Najteže je bilo s rogljašima. Oni koji su se za vrijeme borbe do epali pušaka, ti su ve u vodu pod komandom. Ali, oni koji su kasnije stigli, nasr u po oružje i borci ih s mukom odbijaju.

Naši i neprijateljevi bolni ari pokupili su ranjenike i previli ih u jednoj zgradi. Bilo ih je 37. Mi smo imali dva ranjena, ali su oni opremljeni ranije, im su ranjeni. Neprijatelj je imao i 34 mrtva, me u njima i 3 oficira. U stroju me u zarobljenim bio je i zapovjednik Vukovi koji nam je predao pištolj. No, kasnije se ispostavilo da ima još osam oficira. Nema više ni na kom famoznog »U«, ni žandarskih znakova, sve pusti domobran. Snijeg je progutao oznake i oficirske pištolje. Pored tolikog broja oficira sigurno je mnogo i podoficira. Bogdan je prepoznao u stroju nekog svog druga s fakulteta, oficir je, ali i on je sad obi an domobran. Prebrojeni su zarobljenici. Ima ih 380. Pušaka na gomili 350 i svega 14 puškomitraljeza i 6 mitraljeza s punim sanducima municije.

Vidovićev komandir Gabri je predao nešto oružja i od njega smo prvi put doznali situaciju na terenu 4. bataljona. Podjelu oružja nije spominjao, ali sam brzo doznao da je zadržao desetak pušaka i 2 puškomitraljeza i da su njegovi borci municijom nabili fišekljuje što je i razumljivo. Žurio je da ode. No, mislio sam, neka mu je sa srećom jer je zaista i zaslužio. U tom ni moji nisu bili sveci. Kad sam za nekoliko dana dobio brojno stanje i naoružanje 1. bataljona, vidjelo se da je bataljon porastao na 680 boraca i da ima 16 puškomitraljeza i preko 50 pušaka više nego je imao prije te borbe. To je značilo da je plijen bio preko 400 pušaka, 32 puškomitraljeza i 6 mitraljeza, ne raunaju i i jedan mitraljez koji su ustaše, ko zna zašto, ostavile u Vojni u i puškomitraljez »Šošu« koji su bacili u Radonju, što su borci 1. ete našli u Vojni u prije nego što smo mi tamo stigli.

Kad je naredeno da se pokupe saonice za evakuaciju ranjenika i oružja te sprovođenje zarobljenika, Bogdan i ja smo krenuli u Vojni. Rezervni odredi su već razgrtali prtinu za saonice. Narod nas je sretao ozarena lica. Ali, Vojni nas je dočekaopust i u jadnom stanju. Bili smo pod teškim dojmom. Vojni, nekad pravi cvatu i vrt, sada nas dočekuje s praznim kućama. Ograde oko bašta spaljene, voćke sasjede, spaljen i drveni oltar iz crkve s ikonama i vratima. Pustekuće bez prozora i vrata sada u noć i ličena lubanje nekih ogromnih nemani s praznim oćnim dupljama. Oćuvane su jedino neke kuće i škola u kojoj je bila posada i kotarsko naćstvo. Štab posade je bio u Kosačićima, pa smo se tu i mi smjestili i prvo naćredu je bilo daćjavimo Srećku Manoli daćsmo u Vojni u i daćdoć. Stigao je okoćponoć, ćestitao nam i ćizljubio se s nama. Ozarila su nas dvaćosnovna ćuspjeha; najvećaćpobjeda i najviše ćzaplijenjenog oružjaćdosad naćKordunu tećkrupan ćnapredak u ćpretvaranju

partizanije u vojsku, što su borci i starješine pokazali za vrijeme ovih borbi.

Kako su u borbama u toku zime 1. i 4. kordunaški bataljon postigli najbolje rezultate, zaplijenivši pored ostalog preko 700 pušaka, blizu 50 puškomitraljeza i 7 mitraljeza, to nisu izostale ni pohvale Štaba NOP odreda Korduna i Banije, koji je u Naredbi br. 11 povodom oslobo enja Utinje, Vojni -kolodvora i Vojišnice pohvalio komandante bataljona, komandire i politi ke komesare eta, te sve partizane 1. i 4. bataljona istakavši da i ostali bataljoni trebaju se ugledati u prvi i etvrti bataljon i po i njihovim putem. A u Naredbi br. 12 povodom oslobo enja Vojni a je re eno: »Pohvaljujem i estitam komandantu 1. bataljona na sjajno izvedenoj operaciji uništenja garnizona Vojni , koji se pokušao probiti kroz obru opsade. Smjelim, spretnim i uspješnim manevrom neprijatelj je bio uništen, a cio materijal je pao u naše ruke. Tim povodom je oslobo en prvi grad na Kordunu i Baniji. Tako er pohvaljujem sve komandire i komesare eta i odreda koji su u estvovali u toj operaciji, partizane pohvaljujem i estitam im na hrabrom držanju za vrijeme trosatne borbe koja nam je donijela najve u pobjedu do danas.

Pohvaljujem i estitam na savjesnom vršenju svoje dužnosti, na hrabrom i požrtvovnom držanju u borbi i za cijelo vrijeme opsade Vojni a, operativnog oficira prvog bataljona druga Bogdana Oreš anina.«³

Nikola Ladiši

Odlazak grupe boraca i. kordunaškog odreda za Žumberak

Po nare enju Glavnog štaba Hrvatske u travnju 1942. godine 4. bataljon 1. kordunaškog partizanskog odreda formirao je jednu grupu boraca-dobrovoljaca sa zadatkom da se prebaci preko rijeke Kupe u Pokuplje i Žumberak te pomogne širenje ustanka na tom podru ju. Grupi su sa injavali: Tešo Bulat, komandir grupe, zatim Mile Bastaji , Miladin Bastaji , Nikola Bastaji ¹, Mile Bu an, Stevo Kli kovi , Pajo Janji ,² Nikola Ladiši , Milan Mraovi Simi ³, Jovica Mraovi Zec⁴, Vujo Vu kovi ⁵, Dušan Vlajini i jedan partizan pod imenom »Francek« — ukupno 13 boraca.

3. Zbornik NOR-a, V—30, 83.

1. Poginuo u toku NOR-a.

2. Poginuo 1942. na Žumberku.

3. Poginuo 1943. u Kup ini.

4. Poginuo u toku NOR-a.

5. Poginuo 1943. na Kalniku.

Š T A B
IV. Nar. Oslobođ. Part.
Brigade
17.X.1942 god.

Štabu I Proleter. Nar. Oslobođ. udarne brigade

Borcima, komandantima, komandirima i polit. komesarima.

Dragi drugovi,
Slušajući o slavna i junaškim djelima koje je vaša brigada izvrjevala u svom dugom maršu kroz Srbiju, Bosnu, Crnu Goru i Hercegovinu u borbi protiv mrakog okupatora i njegovih slugu ustaša, četnika, odlučili smo da vas pozovemo na bratsku utakmicu. Mi borci, komandanti, komandiri i politkomesari IV Partisanke brigade Hrvatske pozivamo vas, borce, komandante, komandire i politkomesare I Proleterake udarne brigade na sva grugarska utakmicu u uništavanju fašističke gamadi i što bržem protjerivanju okupatora iz naše zemlje. Naša mlada brigada oduševljena vašim majelim podvizima odlučila je da vas stigne i prestigne u istrebljivanju fašističkog ološa koji je počeo arpeki i hrvatski narod, u istrebljenju ustaša i četnika tih opasnih izdajica i krvoleka našeg naroda. U švrtoj vjeri i nadi da ćemo ispuniti zadatke koje je pred nas postavio naš Vrhovni Štab na čelu sa našim omiljenim komandantom drugom Titom i naš Glavni Štab za Hrvatsku, mi borci, komandanti, komandiri i politkomesari IV Nar. Oslobođ. Part. brigade Hrvatske

OBAVEŠTUJEMO VAS:

- 1/ da ćemo nemilosrdno istrebljivati neprijatelje našeg naroda i narodno-oslobodilačke borbe: Nijemce, Talijane, ustaše i četnike i da ćemo svim snagama razvijati kod naših boraca mržnju prema krvnicima i izdajcima našeg naroda.
  - 2/ da ćemo svim silama nastojati da sadobijemo što više oružja i ratnoga plijena,
  - 3/ da ćemo izvršiti svestranu mobilizaciju muških i ženskih boraca na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji naročito među hrvatskim žiljama.
  - 4/ da ćemo svestrano podizati političku svijest naših boraca na taj način što ćemo nećemo propustiti ni jedan dan odmora da ne proučavamo dobiveni partijski materijal.
  - 5/ da ćemo sve naše borce naučiti savršenim rukovanjem oružjem pod parolom "postanimo majstori svog oružja".
  - 6/ da ćemo svima snagama razvijati svijest o potrebi švrte i gvoštne discipline i da ćemo međusobno razvijati i učvršćivati drugarske odnose.
  - 7/ da ćemo svagdje i na svakom mjestu razvijati punu političku djelatnost među narodom na oslobođenoj i neoslobođenoj dijelu naše zemlje, širiti ljubav i bratstvo među našim narodima i učvršćivati njihovo borbeno jedinstvo, rasrinkavajući sve neprijatelje naših naroda /četnike, ustaše, isbjegličku vladu/ i da ćemo pružati svestranu pomoć organima naše narodne vlasti.
  - 8/ da ćemo razvijati inicijativu kod svih naših boraca i voditi brigadu o kadrovima učvrstiti ih i njegovati kao zjenicu svog oka.
- Na obavještanje naših obavaka mi ćemo vas, dragi drugovi, svakog mjeseca obavještavati o postignutim rezultatima.
- Mi švrto vjerujemo da će ova utakmica biti podstrek i ostalim brigadama da podju našim putem i da će ona poslužiti još jačim i snažnijem učvršćivanju borbenog jedinstva Srba i Hrvata i ostalih naroda u zemljama Jugoslavije.

Švrt fašizam-slobođa narodima!

Komandant:

Politkomesar:

Zanimljiv je bio slučaj toga »Franceka« u našoj grupi. On je u grupu došao nekoliko dana ranije iz Zagreba i predstavljen je nama kao ilegalac i član KP, a u stvari je bio ustaški agent ubačen u naše redove. Mi smo bili povjerljivi prema njemu i izabrali smo ga odmah za političkog delegata naše grupe. Kako je tvrdio da najbolje pozna teren kuda ćemo se kretati prema Zumberku, izabrali smo ga i za vođu u putu.

Na put grupa je krenula 17. travnja 1942. godine. Prevezli smo se pripremljenim kamionom preko Kupe. Na drugoj strani trebalo je da nas dočeka veza, ali nje nije bilo. Uputili smo se u pravcu Draganičke šume gdje smo se zadržali itav dan. Navečer smo krenuli s ciljem da pređemo prugu Zagreb—Karlovac i usput napadnemo žandarmerijsku stanicu u Draganići, ali smo od toga odustali. Vratili smo se ponovo u šumu. Nismo poznavali taj kraj. Drugi dan »Francek« i ja otišli smo u selo Lazinu da nabavimo kruha. Bili smo u civilnim odijelima i imali smo zadatak da pored nabavke hrane vršimo i izvištanje. To smo učinili i trećeg dana u draganićkom zaseoku Mrzljaki. »Francek« je kod sebe imao pištolj, a ja sam nosio u džepu zimskog kaputa bombu. Da je bio hrabriji, mogao me lako likvidirati u nekom od tih sela. Međutim, on je, kako smo to kasnije vidjeli, imao zadatak da izvidi naše veze i da nas izda u pogodnom momentu što i u ini petog dana našeg boravka na tom području.

»Francek« je 22. aprila otišao sam po hranu u selo, a grupa je ostala u šumi u jednoj pastirskoj kolibi. Na izvidnicu prema Jastrebarskom postavljena su dva borca udaljena od grupe oko 1 kilometar. Oko 13 sati opazili smo na kojih 30 metara od kolibe vojsku kako konjima galopira prema nama. Komandir Tešo Bulat je viknuo: »Koružju!« Međutim, i bez te komande nas desetorica pograbili smo puške i izletjeli napolje me u konjanike koji su već projurili mimo kolibe i pošli nas zaokruživati s leđa. Odmah smo otvorili brzu paljbu po konjanicima. Imao sam u karabinu 5 metaka i sve sam ih ispucao. Kad bi god ispalio koji metak, konj bi se propeo u zrak, odskočio i skrenuo u šumu. Neprijatelj je tačno znao gdje smo mi i mislio nas je potpuno iznenaditi, ali to nije uspio. Šta više dogodilo se da smo mi njih iznenadili našom bržom i energičnom protuakcijom. Našavši se u teškoj situaciji, grupa se pod pušanim vatrom neprijatelja poela povlaći preko jednog dubokog glibavog potoka u šumu. Taj potok je bio prepreka za neprijatelja jer preko njega nije mogao da pređe na konjima. U našoj grupi posljednji smo se povlaći ili Nikola Kličković i ja. Na prelazu preko potoka meni je ispala u vodu torbica, a Kličkoviću je ostala jedna cipela. Za vrijeme prelaska preko potoka oko 15-estak neprijateljskih vojnika približilo nam se na otprilike 50 metara i otvorilo vatru po nama. Nije nas ni jedan metak, na našu sreću, pogodio. Umakli smo dublje u šumu i sustigli još sedmoricu boraca koji su prije nas prešli potok. Neprijatelj je i dalje žestoko pucao po kolibi gdje smo se u početku nalazili. Prije nego što su ušli u praznu kolibu, bacili su u nju nekoliko ručnih bombi. Osjetili smo da nas neprijateljski vojnici dalje ne gone. Pošli smo se skupljati. Nedostajala su 4 borca; ona dvojica koji su bili na izvidnici i dvojica koji su se povukli u vrijeme napada na suprotnu stranu.

Nakon prestanka napada nas osmorica smo se oprezno u polukrugu vratili na mjesto borbe s namjerom da tu u blizini negdje prona emo preostale drugove. Ušli smo u kolibu koja je bila sva izrešetana mecima i komadi ima željeza od ru nih bombi. Nikola Kli kovi spustio se niz malu strminu do potoka s namjerom da prona e svoju izgublenu cipelu. Ne sje am se da li ju je našao, ali je pronašao jedan sušeni sir koji je meni bio ispao u potok. Taj sir nam je bio jedina hrana i nas 11-torica smo ga pojeli za ve eru. Sir i nešto krompira dao nam je seljak Mirko Nikoli iz Kup ine koji je kolima prije neprijateljskog napada pored nas prolazio po nekom svom poslu. Njega su uhvatili oni isti vojnici koji su nas napali, okrivili ga da je naš suradnik i ubili.

Budu i da smo se ubrzo sastali s preostalom trojicom boraca, no smo proveli mokri pod vedrim nebom. Još nam je nedostajao komandir Tešo Bulat. Kad je svanulo, po eli smo da pretražujemo teren ne bi li ga negdje našli. U jednom momentu opazili smo mladi a s crnim psom vu jakom kako prolazi šumom. Pomislili smo da se radi o nekom ustaškom agentu koji nas traži. Dogovorili smo se da mu pri em i ustanovim tko je on, a da me na kratkom odstojanju s karabinom u ruci prati Milan Mraovi -Simi . Prišao sam mladi u i kroz razgovor spomenuo da sam tu u prolazu iz nekog drugog sela i da idem kupovati prasce sinu u susjedno selo. On mi se ubrzo otkrio. Bio je to Stjepan Koren »Bendžo«, lan KP iz sela Kup ine. Došao je s namjerom da nas prona e i vidi kako je naša grupa prošla prilikom napada. Ispri ao nam je šta se o borbi pri a u okolnim selima i upoznao nas da je neprijatelj imao desetak mrtvih i ranjenih vojnika. Neprijateljski vojnici su uz to prilikom povla enja izjavili da nisu uhvatili ni ubili ni jednog partizana. Iz toga smo mogli naslutiti da je Tešo Bulat živ i da se skriva negdje u šumi. »Bendžo« se nakon kra eg zadržavanja vratio u selo da obavijesti ostale lanove Partije da nas je pronašao i da nam pošalje nešto hrane.

Nekoliko sati kasnije na ugovoreno mjesto došao je iz sela komunista Toma Mikuli »Gajdaš«. On nam je donio kruha, šunke, sira i vina. Nakon jela pošli smo da tražimo Tešu, jer nam je »Gajdaš« rekao da su neki civili prijepodne primijetili u šumi jednog vojnika koji ide bez kape. Odmah smo znali da je to Tešo. Kako se nenadano odvojio od nas, tako se i nenadano pojavio pred nama. Veselju nije bilo kraja kada smo se svi našli ponovo na okupu. Spremili smo se za pokret prema Zumberku, ali sada s jednim iskustvom više — kako se treba boriti s neprijateljem u ravnici.

Umjesto »Franceka«, za koga još ništa nismo znali, dužnost politi kog delegata u grupi preuzeo sam ja. »Gajdaš« nas je poveo u selo jer je njegov brat Franjo, tako er lan Partije, pripremio za nas ve eru i osigurao ku u u kojoj emo prespavati. U me uvremenu dolazili su u ku u aktivisti i pojedini simpatizeri da nas vide i porazgovaraju s nama. U Kup ini smo ostali do 29. travnja. Spavali smo svaku no na drugom mjestu, a ujutro smo još za mraka izlazili iz sela u šumu. Jedan dan i no proveli smo u Koritinji u ku i Ive Vuki a, lana Partije. Za to vrijeme drugovi iz Kup ine uspostavili su vezu s lanovima KP na Zumberku i to

preko Ivica Lopai a iz Cvetkovi a. Na prijedlog drugova iz Kup ine namjeravali smo napasti žandarmerijsku stanicu u Zden ini, ali smo od toga odustali jer smo ocijenili da su naše snage premalene za taj napad. Neprijateljski vojnici su znali da se mi nalazimo na tom terenu pa su bili budni i spremni za odbranu.

Nakon što je uspostavljena veza, do ekao nas je 29. travnja Ivica Lopai ispred svoga sela Cvetkovi i. Prije polaska iz Kup ine snabdjeli smo se sanitetskim materijalom. Nabavio ga je Franjo Mikuli kod apotekara Peršina u Pisarovini. Lopai nam je u Cvetkovi u pripremio ve-
eru i preveo nas preko pruge i ceste na daljnju vezu prema Zumberku. Prvog maja osvanuli smo kod sela Pe na u Zumberku. Tu su nas prihvatili lanovi Partije Ilija Bastaši , Ilija u i , Marko u i »Markin«, zatim mlinar Staniši iz Slapna zajedno sa svojim drugovima i još neki aktivisti. Narod Zumberka nas je primio srda no i prijateljski. Pomagali su nas u ishrani i svemu drugom što nam je bilo potrebno, a i sami su se po eli priklju ivati našoj grupi.

Na Zumberku smo se povezali s partizanima iz Slovenije s kojima smo zajedno vodili akcije, izmjenjuju i u zajedni kim borbama do tada ste ena iskustva. Priklju ivalo nam se sve više novih boraca sa Zumberka, a pogotovu iz Zagreba. Mjesec dana po dolasku naše grupe na Zumberak, priklju ila nam se jedna naoružana grupa od 25 boraca pod vodstvom drugarice Milke Kufirin. Odmah zatim stigla je i druga grupa boraca s Korduna, preko Bosiljeva, pod vodstvom Grge Milašin i a i Jovice Mandi a. Po etkom juna 1942. godine od svih boraca na Zumberku formirana je Prva žumbera ka partizanska eta s komandirom Tešom Bulatom na elu. eta je dobila zvani ni naziv 2. eta 2. operativne zone Hrvatske. Mjesec dana kasnije formiran je Zumbera ki partizanski odred u ijem sastavu su se nalazile tri ete. Posebno je formirana i jedna omladinska eta od mladi a i djevojaka uglavnom sa Zumberka.

Dargan Cvjeti anin

Omladinska kordunaška eta ulazi u sastav etvrte proleterske crnogorske brigade

Zelja mladih da što prije postanu borci, bila je velika, a nastojanje vojno-politi kog rukovodstva narodnooslobodila ke borbe na Kordunu da se to odvija što organizovanije — nije bilo slu ajno. Omladina je bila u centru pažnje Partije, najmasovniji i najpoletniji u esnik svih skupova, sastanaka i akcija a kasnije najbrojnija u jedinicama NOV i POJ tokom itavog narodnooslobodila kog rata. U ustani kim danima i tokom prve

godine rata, pa dobrim dijelom i u toku 1942. godine, »pritisak« nas omladinaca da što prije stupimo u partizanske jedinice bio je veći od objektivnih mogućnosti našeg prihvata od strane tih jedinica. Osim nas mladića i omladinki od 15 do 20 godina bio je veliki broj zrelih momaka koji su odslužili Jugoslavensku vojsku i bili sposobniji od nas za borbu. Stoga su naše želje i ambicije da što prije stupimo u partizane, uz našu motivisanost, odanost KPJ i NOP-u, mladićko zanesenjaštvo i drugo, relativno dugo potiskivane i opravdano odgađane. Rijetki su bili pojedinci od 16 godina kojima je »progledano kroz prste« pa su postali borci u partizanskim jedinicama 1941. godine na Kordunu. Ali, još su rjeđi oni koji toga uzrasta pa i daleko mlađi i nisu bili najkonkretnije angažovani i obuhvaćeni bezbrojnim aktivnostima i zadacima od koristi za NOB.

U toku 1941. i 1942. godine na Kordunu su se počele stvarati omladinske čete u koje su dobrovoljno stupali omladinci, prije svega članovi SKOJ-a. Za čete tih četa nastajali su najprije po selima s ciljem da se omladinci dobrovoljno, pod rukovodstvom partijskih aktivista i vojnih rukovodilaca, priuče avaj u borbenim radnjama i da za potrebe partizana obavljaju određene zadatke i tako se pripreme za stupanje u partizanske jedinice. Jedna takva omladinska jedinica djelovala je u jesen i zimu 1941. i u prvoj polovini 1942. godine u selu Stara Kršlja pod rukovodstvom Milana Budimlije. U jesen 1941. godine jedan njen dio učestvovao je zajedno s partizanskom četom i u borbi protiv ustaša na Vršku izmeću Rakovice i Stare Kršlje, gdje je doživio prvo borbeno krštenje što se pozitivno odrazilo na omladince.

U augustu 1942. godine u selu Dunjak formirana je četvrta omladinska četa u kojoj se okupilo oko 120 mladića sa šireg područja Korduna i pokraj omladinac s Banije. Za komandira čete postavljen je Gojko Grubor, a za političkog komesara jedna drugarica po imenu Dragica. Razvrstani smo po vodovima i desetinama s vodnicima vodova i desetarima desetine na čelu, koji su bili sposobni da s nama izvode obuku. Smjestili smo se u školu u Dunjaku, a vježbalište nam je bilo na crkvenom zemljištu i u okolini sela. Ishrana nam je bila organizovana na kazanu, a za živežne namirnice i sledovanje brinuo se NOO, odnosno komanda mjesta i komande čete i u tome nije bilo problema. Prilikom formiranja saopćeno nam je da smo postali partizani, ali s obzirom da nismo služili vojsku da moramo proći i kraćki kurs i obuku prije odlaska u borbene jedinice, kako bi se obučili u rukovanju oružjem, ovladali najosnovnijim borbenim radnjama, upoznali se s ciljevima i zadacima NOB-a, linijom KPJ itd.

Obuku smo izvodili s neviđenim žarom, poletom i voljom nastojeći i da se što bolje dokažemo. Mi mladi, šesnaestogodišnjaci, nastojali smo da budemo ravnopravni, odnosno da idemo ukorak s onima koji su bili stariji, a svi zajedno da opravdamo povjerenje koje nam je ukazano i pripremimo se za što bolje borbe. Mile Kozlina držao nam je političke rasprave objašnjavajući i do detalja vojno-političku situaciju, snagu antihitlerovske koalicije, značaj SSSR-a, pravednost i nužnost naše borbe, liniju

KPJ u NOB-u, nenarodni režim Kraljevine Jugoslavije i uzroke njezine brze propasti, fašizam i njegove ciljeve u porobljavanju drugih naroda i neminovnost njegove propasti, o razvitku ljudskog društva i drugo. On je sve to objašnjavao s nevjerojatnom jasnoćom i uvjerljivošću, tako da se kod svakog od nas oformilo sigurno uvjerenje da je naša pobjeda nad okupatorom i doma im izdajnicima sigurna, da se za nju moramo svi boriti, da je borba bita duga i teška, da je bita dosta žrtava i slika. S takvim političkim saznanjima i prethodnim gradivom iz vojnostrane obuke, približavao se kraj našeg petnaestodnevnog napredovanja u sklopu koga smo položili i partizansku zakletvu. Otkrivali smo odlazak u neki od naših kordunaških udarnih bataljona ili u 1. proleterski bataljon Hrvatske, koji je tada kod omladinaca uživao poseban ugled.

Pred kraj kursa posjetili su nas komandant i politički komesar Grupe kordunaških partizanskih odreda — anica Opa i — i Veco Holjevac. Nakon uobičajenog vojnog razgovora, izvješća i pozdrava, Veco nam se obratio kraćim govorom u kome se osvrnuo na političku situaciju u svijetu, razvoj i zamah našeg NOB-a. Posebno je ukazao na uspjehe proleterskih brigada, naglasivši da su proleterci na svom putu iz Srbije i Crne Gore kroz danone borbe imali velike uspjehe, ali i znatne gubitke i žrtve, da je Vrhovni štab naredio Glavnom štabu Hrvatske da se iz Korduna i drugih krajeva Hrvatske prikupe dobrovoljci i upute u susret proleterskim brigadama radi njihove popune. U tom smislu postavio je pitanje ima li među nama dobrovoljaca za taj put. Razumije se, aplauzom smo svi pozdravili taj poziv i svi do jednog javili se za odlazak u sastav proleterskih brigada. Ipak od nas 120 odabrano je oko 80 drugova koji smo fizičkim izgledom, razvijenošću i drugim kvalitetima garantovali da ćemo savladati tako dug i težak put. U toj selekciji izostavljeni su mladi i fizički nerazvijeniji. Istina, uspio se uvrstiti u stroj za odlazak i poneki šesnaestogodišnjak, mada teško, jer je li no Veco svakoga pregledao i prepipao i odmjerio. Onima koje je izostavio objasnio je da će se uskoro i na Kordunu formirati brigade i da će oni u njima biti primljeni. Međutim, mi mladi se nismo naprosto dali odvojiti od svojih starijih drugova i tako smo poneki uspjeli ući u spisak za proletere.

Neposredne pripreme za put protekle su uz pjesmu, veselje i ubrzano dotjerivanje odjeće i obuće. Rečeno nam je da ćemo od Dunjaka do Vrhovnog štaba »negdje« u Bosni putovati preko oslobođene i poluoslobođene teritorije, ponegdje i preko »nijemog« terena, da je moguće da negdje naiđemo i na zasjede neprijateljskih jedinica, te da se zajedno s vodičima moramo snalaziti i produžavati ka cilju po svaku cijenu. Na put smo krenuli početkom septembra 1942. godine pod rukovodstvom jednog vodnika voda i nekoliko desetara koji su bili naoružani. Mi smo bili bez oružja. Šaroliko smo bili odjeveni i obuveni, ali prevladavala je partizanska »uniforma«. Svi smo uglavnom imali troroze partizanske kape s petokrakama zvijezdama, što nas je činilo pravim partizanima. Pravac kretanja bio je: Dunjak — Veljun — Primišlje — Zbjeg — Močila — Plitvička jezera — Prijeboj — Korenica — Donji Lapac — Martin Brod — Drvar — Glamoč — Mrkonjić Grad — Jajce — Vinac.

Putovanje je bilo naporno, ali i interesantno. Vrijeme je bilo lijepo, pravo ljetno doba bez kiša i hladno a. Putovali smo ubrzanim maršom od veze do veze. Ishranu i smještaj u toku marša obezbjeđivali su nam NOO-i mjesta u kojima smo se zadržavali. Jedino opasniji dio puta bio nam je prostor između u Korduna i Like, od sela Močila do Prijeboja i Korenice — preko dijela Kapele i Plitvičkih jezera što je tada bio »nijemski« teritorij. Na zastancima, prilikom izlaska ili predancima izvodili smo kulturno-zabavne priredbe, najviše pjevaju i partizanske borbene pjesme, što je privlačilo pažnju naroda i posebno omladine. Usput smo nailazili na partizanske komande, jedinice i razne pozadinske ustanove. U Donjem Lapcu predanili smo u blizini Oficirske škole Glavnog štaba Hrvatske i razgovarali sa slušaocima i nastavnicima među kojima smo zapazili neke naše Kordunaše komandire i komandante.

Jedan od najinteresantnijih susreta na tom putu imali smo u selu Rore između u Drvara i Glamoča. Na ulasku naše kolone u to selo čuli smo harmoniku, pjesmu i vidjeli ples na našem kolu »kukunješica«. Na naše divljenje bili su to borci 1. proleterske brigade. Susret je bio pun znatiželje s obje strane. Oni su nam pitali ali tko su otkuda, te pitali nas o raznim događajima kod nas na Kordunu i šire u Hrvatskoj. Ne očekivano među nas je došao jedan njihov rukovodilac u oficirskoj uniformi s titovkom na glavi, opasan, vrlo urednog izgleda. Imao je podrezane brkove. Njegov dolazak među nas izazvao je posebnu radost i znatiželju. Pozdravivši nas, predstavio nam se da je politički komesar 1. proleterske brigade po imenu Filip Kljajić, rodom iz Banije, da je malo prije obaviješten o našem dolasku, da zna otkuda dolazimo, te da ga posebno raduje što se sreće sa svojim zemljacima. Razumije se da smo se i mi obradovali što je eto on, naš zemljak, politički komesar 1. proleterske, što nam se toliko obradovao, što se tako podrobno raspituje za naš put, poteškoće, a posebno o stanju na Kordunu i Baniji. Filip nam je tada govorio o uspjesima i razvoju NOB-a, o teškim borbama i velikim pobjedama proleterskih brigada, o tome kako se i mi moramo hrabro boriti što je u tradiciji Kordunaša i Banovaca te da on od nas očekuje da ćemo biti dostojni zvanja proletara i pravi Titovi borci itd. Razumije se, obećavajući nam da ćemo opravdati povjerenje koje nam je ukazano i da ga ne ćemo obrukati. Mi smo poželjeli da odmah tu ostanemo u njegovoj brigadi, ali pošto smo bili upućeni na raspored Vrhovnom štabu morali smo ići dalje. Zao nam je bilo zbog rastanka, ali bili smo ispunjeni velikom radošću u što smo na prvom susretu s proletarima naišli na takve borce i što je od njihovih najodgovornijih rukovodilaca upravo naš zemljak, koji je kako reče još prije rata napustio naš i svoj rodni kraj i otišao »trbuhom za kruhom«, postao radnik i sada borac proletar, ponosan što se pod zastavom KPJ i rukovodstvom druga Tita bori za slobodu naše zemlje.

Maršujuć i ka svom cilju impresionirala nas je i kolona naših partizanskih kamiona koji su iz pravca Drvara prevozili za Glamoč neki materijal. Kretali su se improviziranim, teško prohodnim putem koji je izgrađen radnom akcijom omladine i naroda na dosta vrletnom i kamenitom terenu. Rekli su nam da je to autojedinica VŠ koja je formirana od

zarobljenih neprijateljskih kamiona tokom oslobađanja Livna i drugih gradova.

Stigavši u širi rejon između Glamoča i Livna, naši vođi i su uspostavili vezu s Vrhovnim štabom, koji se tada nalazio u tom rejonu, i predali nas na raspored. Nakon jednodnevnog odmora saopćeno nam je da nas je Vrhovni štab rasporedio u 4. proletersku crnogorsku brigadu, koja je tada bila angažovana u borbama za oslobodjenje Jajca. Prevezeni smo kamionima iz Glamoča u Mrkonjić-Grad u kome smo zatekli dijelove 2. proleterske srbijanske brigade, s kojima je naš susret bio sličan onome u selu Rore gdje smo se sreli s pripadnicima 1. proleterske. Iz Mrkonjić-Grada smo upućeni u sastav naše 4. proleterske crnogorske brigade. Put nas je vodio preko tek dan dva ranije oslobodjenog Jajca za mjesto Vinča, petnaestak kilometara jugoistočno od Jajca. Tamo se nalazio štab brigade i 3. bataljon. Od Glamoča do Vinča vodio nas je jedan drug u oficirskoj uniformi bez oznaka. No, bilo je očigledno da je bio jedan od starješina, moguće član štaba brigade, ili komandant, odnosno komesar bataljona. On nam je usput objašnjavao tok operacije za oslobodjenje Jajca i drugih mjesta, kao i borbene uspjehe proletera u drugim akcijama na putu od Srbije i Crne Gore. Kasnije sam u liku toga druga prepoznao Perišu Grujića, danas generala JNA.

Nemoguće je sve opisati što nam se događalo na tom teškom i oko 400 km dugom putu od Dunjaka do Vinča. Bio je to svakako težak i naporan marš za koji mi nismo imali dovoljno fizičke kondicije ni odgovarajuće odjeće, pogotovo obuće. Putovali smo oko dvadesetak dana ranjajući i odmore, prenoćište i predanke. Tako naporan put imao je za posljedicu da nam se oko desetak drugova osulilo i nije stiglo u sastav brigade. Ostajali su na usputnim zastancima ili odmorištima sa žuljevima na nogama, raznim oboljenjima ili zbog iznemoglosti. Dio njih se po oporavku vratio na Kordun i stupio tamo u partizane, a neki su stupili i u jedinice gdje su ostali.

Naš doček i prihvatač od strane Štaba 4. proleterske crnogorske brigade, nižih komandi i jedinica, kao i njihovog borbog sastava bio je prava manifestacija najiskrenije dobrodošlice, drugarske pažnje, organizovanih i unaprijed pripremljenih mjera i radnji da naš dolazak i daljnji boravak te zajedničke borbe budu nam što ugodniji i bolji. Stekli smo odmah utisak da smo došli među drugove i borce gdje vlada visoko drugarstvo, veliki borbeni moral i gdje je zvanje proletera osnova odnosa, borbe i života. Zapazili smo da je veliki broj drugova i drugarica Crnogoraca sa solidnim obrazovanjem, bilo je dosta studenata, a i profesora, pravnik i sličnih. Isto tako osjetili smo da su većina njih članovi KPJ ili SKOJ-a. Zapazili smo i to da su u prosjeku bili nešto stariji od nas, odnosno manje je među njima bilo omladinaca naših godina od 16 do 20, a više zrelijih ljudi s većim životnim iskustvom. Sve je to kod nas ulijevalo povjerenje da će se s nama pravilno rukovoditi i kroz daljnji rad, borbu i život, osposobiti i nas za prave proletere i borce.

Pred postrojenom našom četom od oko 70 omladinaca Kordunaša bili su pored ostalih komandant i politički komesar 4. crnogorske proleterske

brigade Peko Dap evi i Mitar Baki . Oni su nam poželjeli dobrodošlicu, **pri** emu nam je Mitar Baki govorio o radosti boraca i starješina brigade što smo došli u njihovu brigadu, što smo zamijeniti njihove pale **drugove** i što smo zajedno s njima širiti našu oslobodila ku borbu. Istakao je da je svim proleterima poznato kako mi dolazimo s ustani kog **Korduna** gdje je ustaški nož i ogranj uništio i opustošio mnoge porodice i sela, ucivilio mnoge majke i djecu, što je još jedna garancija da smo znati **mrziti** okupatora i njegove sluge ustaše i etnike te zajedno sa **svojim** novim drugovima znati se tu i do kona ne pobjede i oslobodjenja naše otave domovine.

Raspore eni smo istog **dana** i to pola u 1. i druga polovina u 3. bataljon, a **nekoliko** fizički ja ih odvojeno je za Prate u četetu brigade. Polovina koja je ušla u sastav 3. bataljona raspoređena je odmah po četeta. Taj **bataljon** je **neki** dan ranije oslobodio Vinac u **toku** napada na Jajce, **pri** emu su iz bataljona poginula osmorica poznatijih boraca i starješina i **više od toliko** je ranjeno. Došli smo, dakle, u sastav bataljona u kome su se osje ali najsvježiji tragovi uspješno izvedenog napada i zauzimanja jakog **ustaškog** uporišta, ali i iskrene tuge za izgubljenim drugovima. **inilo** nam se da im je naš dolazak donekle ublažio tugu za izgubljenim **drugovima**. Pri rasporedu po četeta, vodovima i desetinama našlo nas se **po jedan**, a rjeđe po dvojica u jednoj desetini me u starim borcima proleterima.

Tako se četvrta omladinska četeta s Korduna septembra 1942. godine ulila u 4. proletersku crnogorsku brigadu te makar i skromno ojačala njezine redove. Daljnji put ove brigade je i put ovih omladinaca. Nema skoro niti jedne značajnije borbe ili događaja gdje je brigada djelovala a da u njima nisu učestvovali i borci Kordunaši. Tako na primjer opisuje i nad ovještansko junaštvo boraca i starješina 2. i 3. bataljona 4. proleterske crnogorske brigade 10. juna 1943. godine na Ljubinom grobu u petoj neprijateljskoj ofanzivi, o čemu Božidar Begović je napisao: »... Pri posljednjem njemačkom napadu poginula su u protujurišu sa o vijenim bombama u rukama dva brata Kordunaša. Njihova tijela smiješala su se sa gomilom izginulih Nijemaca ... Dva časa poslije posljednjeg pušnog hica na Ljubinom grobu krenule su ispod njegovih padina u pravcu Zelengore naše jedinice. Gore, iznad njih, ostalo je 27 mrtvih proletera, koji su većinom izvršili zavjet dat Partiji i drugu Titu ... « (četvrta proleterska, drugi dio, strana 10.). Ovakvih i sličnih primjera hrabrosti i herojskih pogibija omladinaca Kordunaša ima gotovo bezbroj. I van borbe Kordunaši su se isticali o čemu je Vukota Radović, jedan od rukovodilaca u 4. crnogorskoj proleterskoj brigadi, pod naslovom »Bataljon je pjevao i kad se ginulo«, zapisao: »... Dolaskom novih boraca iz Korduna i Dalmacije bogatije se repertoar pjesama koje je bataljon pjevao. One su bile pogodnije za neke krajeve od onih koje smo znali iz Crne Gore. Nabrekla bi prsa snagom kada Graora Nikola, mladi Kordulas, vode i kozara ko kolo snažnim glasom pjeva »Kozaru«, ili neku drugu pjesmu, čiji je refren ponavljao čitav bataljon... «

Oko pola omladinaca Kordunaša, koji su septembra 1942. godine do-

šli u ovu proslavljenu proletersku brigadu, položilo je svoje živote za slobodu naše zemlje. Svi su po jednom ili više puta ranjavani, kontuzovani ili preživjeli tifus i sli ne ratne strahote. Sticajem razli itih ratnih okolnosti manji broj ovih omladinaca je zbog ranjavanja, oboljenja od tifusa, ili sli nih razloga ispadao iz brigadnog stroja i ne mogavši se više vratiti u brigadu stupao je poslije ozdravljenja u druge jedinice te nastavljao borbu do smrti ili pobjede. Prema podacima, koje je prikupila redakcija knjiga o 4. proleterskoj brigadi, poginula su u toku NOR-a 34 omladinca Kordunaša iz sastava ove brigade i to: Beki Branko, Boži Rade Dane, Boži Mane Mile, a i Janka Milan, uruvija Sime Mladen ili Miladin, Graora Nikola, Deura Dušan, Krneta Mili a Dragan, Krneta Dušan, Kova evi Dragoje Milan, Kuruzovi Mile, Miloševi Mile Miloš, Miloševi Mile Radiša, Mraovi Simo, Mraovi Rade (Svetac), Poznan Radiše Milijan, Peti Milosava Milan, Pjeva Save Dušan, Pjeva Ilije Mane, Popovi ure Mile, Popovi Svetozara Stevo, Paši Laze Mihajlo, Samardžija Simo, Samardžija Ilija, Smoljanovi Stojan, Šaša Blagoje uro, Tepši Janko, Tatalovi Milan, Trkulja Petar, Vorkapi Milovana Dragan, Vorkapi Miloš, Vejin ure Milovan — Mi o, Vukeli Milana Rade i Vorkapi Petar.

Dušan Opa i

Partizanske jedinice i njihove akcije do formiranja brigada na teritoriji kotara Veljun

Kotar Veljun pred ustanak i u ustanku

Prve komunisti ke organizacije u bivšem kotaru Veljun po inju se stvarati 1922. godine povratkom u esnika oktobarske revolucije. U vremenu izme u 1936. i 1940. godine u njemu su djelovale 4 partijske elije i jedna kandidatska grupa s ukupno 37 komunista i 6 kandidata za lanove Partije. U Veljunu je bilo 11 lanova KPJ, u Šlivnjaku 12, u Crnom Vrelu 7, u Cvijanovi Brdu 7, a u selu Zagorje kandidatska grupa od 6 kandidata. Politi ka aktivnost u ovim selima išla je znatno ispred ekonomskog i kulturnog razvoja stanovništva. U mnogim selima komunisti su brzo stekli legalnu bazu za rad u selja kim masama. Legalnu platformu pružale su im organizacije »Selja ko kolo« u srpskim i »Selja ka sloga« u hrvatskim selima. Pored ure Velimirovi a koji je vodio nabavno-prodajnu zadrugu, jednu od najstarijih na Kordunu, zna ajna li - nost u ovom kraju bio je Radoš Vuji i - ak. On se s naprednim radni - kim pokretom povezao 1935. godine u Karlovcu i Banjoj Luci gdje je po-

stao i lan KPJ. Radoš razvija široku aktivnost u narodu i 1936. godine formira prvu partijsku eliju u Veljunu. Rad Partije svodio se na okupljanje simpatizera i omladine, prosvjete i uzdizanje mladih ljudi, zatim organizaciju štrajkova radnika na izgradnji željeznice pruge Karlovac-Biha 1940. godine. Veljunska organizacija za svoj rad, a posebno za prikupljanje i slanje pomoći našim španskim borcima, dobiva posebno priznanje na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ održanoj 1940. godine u Dubravi kod Zagreba.

Da su komunisti na ovoj teritoriji imali veliki utjecaj, govori i činjenica da prije rata nikada nije došlo do formiranja etničke organizacije u veljunskoj općini. Samo je 1938. godine u Veljunu iz osnovne škole u Gornjem Skradu Joso Tomić, inače Hrvat, pokušao da organizira etničku organizaciju, ali mu to nije uspjelo. Tamošnji ljudi su ga prozreli i odbili da prihvate njegov prijedlog. Joso Tomić je 10. aprila 1941. godine stupio u ustaše, a po oslobođenju 1945. godine pobjegao je u Kanadu.

Uspostavom ustaške vlasti u selima ove općine 1941. godine nastao je strah i trepet. Ustaški povjerenik općine Veljun u Veljunu Ivan Šajfar sa župnikom Blažem Tomljenovićem iz Hrvatskog Blagaja isplanirali su pokolj srpskog življa. Samo oko Veljuna ustaše su pohapsile 525 Srba i poubijale ih u Hrvatskom Blagaju 6. maja 1941. godine. Među poubijenim bio je i sekretar Kotarskog komiteta KPH za Slunj Nikola Kukić, narodni heroj. Veljunski pokolj uznemirio je cijeli Kordun. To je bio težak udarac i partijskoj organizaciji koja je izgubila 18 svojih članova. Trebalo je sa uvatiti ljude. Trebalo ih je pripremiti da se sklone i da ne dozvole da budu pohapšeni. Već u slijedećim danima ustaše su hvatali samo žene, djecu i starce. Odrasli muškarci su napuštali svoja sela i sklanjali se u šume.

Odnosi među Srbima i Hrvatima bili su decenijama dobri. Odlazili su na praznike jedni drugima, ženili se i udavali međusobno, pomagali se i bili prava braća i susjedi. Režim Kraljevine Jugoslavije nije im ništa donio. Svi oni, i Srbi i Hrvati, živjeli su jednako teško. U inače tešku ekonomsku i kulturnu atmosferu umiješao se kler, osobito katolici, predvođeni župnikom Ivanom Nikšićem i Blažom Tomljenovićem. Oni su uvjerali hrvatsko stanovništvo na tom području da su Srbi povlaštena nacija i da bolje žive. Ovakva propaganda uhvatila je duboko korijenje u seljačkim i sitnovlasničkim psihologijama. Tadašnje političke prilike narušavale su postepeno ove skladne odnose među narodima, što je imalo stravične posljedice. Rijetko je historija zabilježila stradanja naroda koje bi bilo slično onome na Veljunu.

Veljun prije rata nije bio kotar već općina. Poslije pokretanja oružanog ustanka i stvaranja organa nove narodne vlasti, Okružni komitet KPH za Karlovac donio je odluku da se formira kotar Veljun kojemu su pripale općine Cetingrad, Perjasica, Donje i Gornje Dubrave i nekoliko sela kotara Vojni. Prema popisu iz 1931. godine na ovoj teritoriji je bilo 7.620 Srba i 7.126 Hrvata. Po etnom oružanog ustanka na ovoj teritoriji imale su jake partijske organizacije koje su brojile 115 članova. Do pokre-

tanja oružanog ustanka na teritoriji ratnog kotara Veljun ubijeno je od ustaša i domobrana 2.217 što ljudi, žena i djece.

U tim sudbonosnim trenucima jedino su članovi KP ostali s narodom, objašnjavali mu stvarne namjere fašisti kog okupatora i domaćeg izdajnika. Komunisti i simpatizeri, kao i svi Veljunani, imali su sreću u što se me u njima u tim najtežim danima našla studentica Anka Vujić, sestra Radoša Vujića, koja je tada bila partijska veza između CK KPH i Okružnog komiteta za Karlovac i upravo zato imala mogućnost da blagovremeno informira komuniste ovog kraja o pripremama za ustanak. Tada, kada je narod Veljuna preživljavao najteže trenutke od ustaško-domobrantskih progona, ona dovodi na ovaj teren sekretara Okružnog komiteta Ivu Marinkovića, okuplja komuniste i s njima juna mjeseca održava sastanak. Na tom sastanku komunisti su upoznati s političkim zbivanjima u zemlji i svijetu, zatim im je skrenuta pažnja da se uvajaju i ukazano kako da ljudima objašnjavaju političku situaciju, prikupljaju oružje i čekaju direktivu za ustanak.

Nakon 20 dana Anka Vujić i Ivo Marinković ponovo su došli u Veljun i to poslije održanog sastanka u šumi Abez kod Vrginmosta na kojem je donešena odluka o otpočinjanju oružanog ustanka. U šumi Mari kosa Ivo i Anka su održali sastanak s delegatima općina Perjasica, Dubrave, Cetingrad i Veljun. Sastanku su prisustvovali i Nikola Paulić i Stefan Radoš iz sela Cvitovića s teritorije općine Slunj. Oni su dobili zadatak da direktive s ovog sastanka prenesu sekretaru Kotarskog komiteta Dušanu Livadi.

Već od maja 1941. godine poslije pokolja u Hrvatskom Blagaju, u selima Veljuna, na inicijativu članova KPJ, stanovnici su organizirali seoske straže zbog mogućih upada ustaša. Te straže imale su glavni zadatak da budno paze danju, a još više noću, na dolazak ustaša kako sela ne bi bila iznenađena. Straže su, kao prva organizirana zaštita sela, prerasle u ustanike grupe a ove kasnije u partizanske odrede.

Prva oružana akcija veljunskih partizana, koju je izveo odred »Cvijanovi Brdo«, bila je likvidacija ustaškog povjerenika Ivana Sajfara. Ustanici na čelu s Milutinom Kečićem, predratnim komunistom, Radom Vujaklijom i Stevom Gvozdićem sačekali su Sajfara kod škole u Cvijanovićima Brdu. Tu je stanovala njegova ljubavnica uiteljica Ljubica Martinović. Njegov muž dva dana prije ubio. Šajfar je redovito dolazio motorom. Tako je bilo i ovog dana. Pušten je da uđe u školu, a zatim su Milutin Kečić, Stevo i Rade zalupali na zaključana vrata škole. Da bi ga uplašili, Milutin je jednom opalio u zrak metak iz karabina. Kada je Sajfar vidio naoružane ustanike, pokušao je pobjeći preko tavana, ali su ga Stevo i Rade preduhitrili. Brzo su razbili vrata, upali u školu i uhvatili zločinca. Trebalo je što prije ukloniti i motor s ceste. Kako nitko nije znao da ga stavi u pokret, to se ponudio Šajfar da on to učini. To mu je bila posljednja prilika da pokuša pobjeći, ali u tome nije uspio. Po eo je da ustanike zove braćom, da mogu od njega da rade što god hoće, ali di im on preporučuje da se uvajaju jer da su svi od Pavelića osuđeni na smrt i da su svi oni koji su do tada pohvatani poubijani u Hrvatskom

Blagaju. Rekao im je da ustaše imaju plan da sve Srbe istrijebe iz Hrvatske i da od toga ne e odustati.

Saznavši pravu istinu o pohapšenim ljudima, o crnim planovima Paveli i i njegovih ustaša, Veljuni su masovno prihvatili oružje. Ipak komandir oružni ke postaje u Veljuni dobio je nare enje od ustaškog logornika iz Slunja da zatrpa iskopane jame u selu Lapovcu pripremljene za narod op ine Veljun. Toga dana udarna grupa iz sela Lapovac patroliraju i po selima primijetila je ustaše kako se približavaju mjestu gdje su bile iskopane jame. Odvažni ustanici pod komandom Miloša Ma eši a i Petra Dragojevi a brzo su im napravili zasjedu. Kada su se ustaše približili, ustanici su otvorili vatru. U tom su momentu Ma eši i Dragojevi viknuli: »Hura!« i ustanici su pojurili naprijed, dok su ustaše poele bježati ostavivši alat. Nakon pola sata borbe stigli su i ustanici sela Šljivnjak pod komandom predratnog komuniste Dure Kraja i a. Ustaše su pobjegle u pravcu Hrvatskog Blagaja. U toj borbi od Veljuna ranjeni su Nikola Babi i Miloš Ma eši . U tom vremenu zahvaljuju i komunistima, za nepunih 10 dana ustani ke grupe prerasle su u partizanske odrede i to: »Bukovica«, ja ine 17 partizana, »Cvijanovi Brdo« 25, »Crno Vrelo« 14, »Mari kosa« 15, »Veljunska Glina« 17, »Šljivnjak« 30, i »Trupinjak« 25 partizana, što ukupno iznosi u odredima 143 partizana.

Odlukom Okružnog komiteta KPH za Karlovac od 18. augusta 1941. godine imenovano je rukovodstvo za Petrovu goru u koje su, pored ostalih, ušli Robert Domani i Miloš Dejanovi . U podjeli Korduna na etiri rejona podru je Veljuna pripalo je 2. rejonu, za ijeg je komandanta imenovan Robert Domani, za politi kog komesara Dušan Dmitrovi . Pored naprijed navedenih 7 partizanskih odreda 2. rejonu pripalo je još osam partizanskih odreda: »Široka Rijeka«, ja ine 30 partizana, »Otmici « 21, »Gornji Skrad« 25, »Kestenova gora« 20, »Kestenovac« 15, »Dubrave« 35, »Perjasica« 30 i »Poloj« 21, svega 197 partizana. Ukupno na teritorij 2. rejona 15 partizanskih odreda s 240 partizana.

Stvaranjem partizanskih odreda stvoreni su uslovi i za ve e akcije na podru ju 2. rejona. Tako su odredi »Debela kosa« i »Gornji Skrad« 31. augusta 1941. godine napali posadu u Perjasici koja se sastajala od 15 žandara i 13 naoružanih civila iz hrvatskih sela op ine Duga Resa, a bila je smještena u žandarmerijskoj stanici. Borba je trajala gotovo itav sat. Zarobljeno je 26 žandara i naoružanih civila. Dva su uspjela pobje i. Zaplijenjeno je 26 karabina, oko 40 raznih civilnih pušaka, 2 sanduka ru - nih bombi, oko 2.500 puš anih metaka, 25 vojni kih uniformi i 2 pisa e mašine. Zauzimanje Perjasice oro ulo se u kratko vrijeme širom Korduna, i dalo jo više snage partizanskim odredima da napadaju i razoružavaju neprijatelja.

Nakon dva dana partizanski odred »Trupinjak« je na cesti izme u Krnjaka i Veljuna iz zasjede uhvatio zamjenika ustaškog povjerenika za Veljun Danu Marinca koji je strijeljan. Partizanski odred »Šlivnjak« 17. septembra, na cesti izme u Veljuna i Šlivnjaka, do ekao je u zasjedi oko 70 ustaša koji su iz Veljuna krenuli u pravcu Šlivnjaka radi plja ke. Zasje-

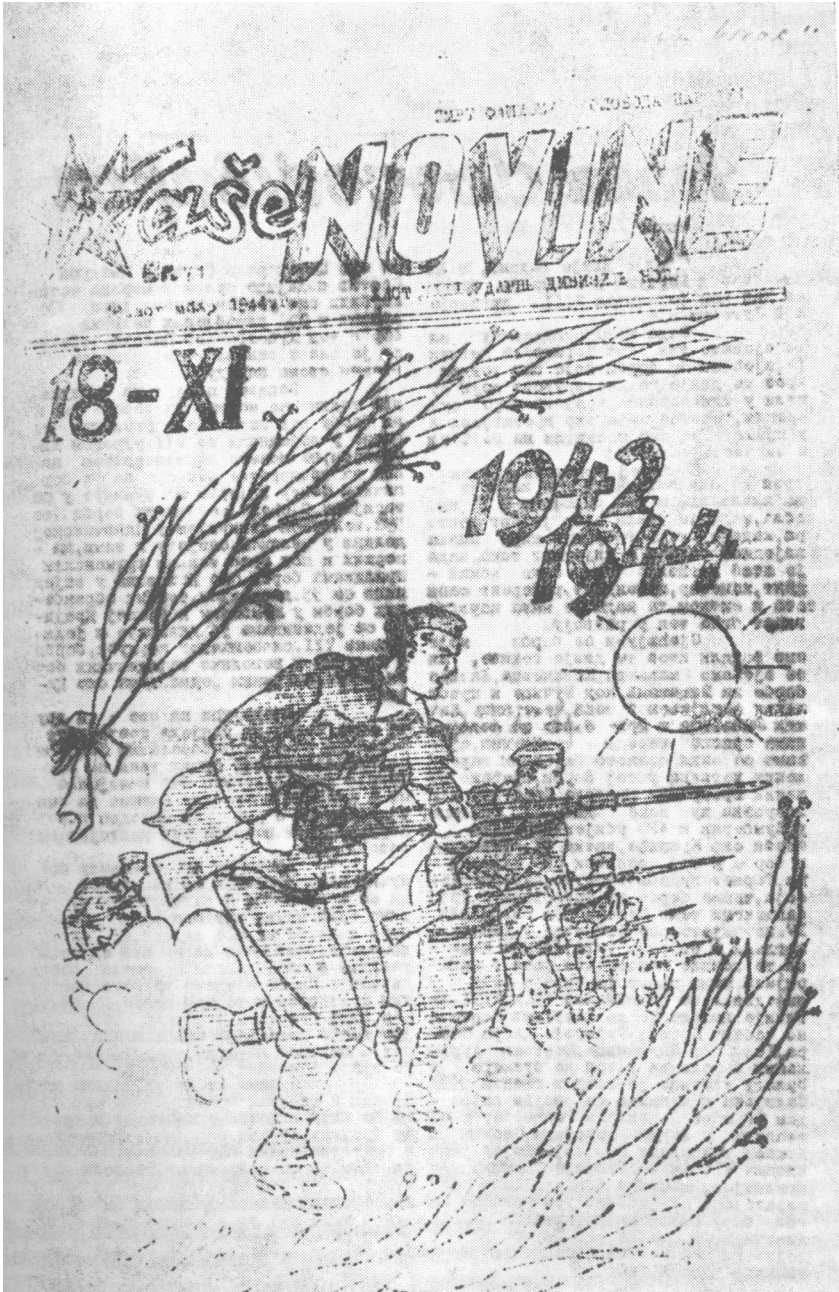
dom je rukovodio Robert Domani. Kad je neprijatelj upao u zasjedu, najprije su otvorili vatru dva partizana s jedne strane ceste, tako da je pažnja ustaša skrenuta na njih. Ubrzo je uslijedio juriš i neprijatelj se razbježao. U ovoj kratkoj borbi 3 ustaše su poginula, 4 ranjena i 3 zarobljena, dok je zaplijenjeno 7 karabina, 3 bombe i 500 metaka. Pored ovih akcija partizanski odredi su rušili telefonske stubove izme u Hrvatskog Blagaja i Slunja i izme u Veljuna i Hrvatskog Blagaja. Partizanski odredi »Dubrave« i »Perjasica« pod komandom ve proslavljenog komandira i organizatora ustanka ure Zatezala-Juda, lana KPJ od 1935. godine, 5. oktobra napali su i razoružali domobransku stražu na željezničkoj stanici Donje Dubrave i zarobili 23 domobrana s oružjem i drugom ratnom opremom.

Formiranje 2. bataljona i njegove borbe

Uputstvom od 6. oktobra 1941. godine Okružni komitet KPH za Karlovac izvršio je drugu reorganizaciju partizanskih jedinica na Kordunu. Od jedinica u 2. rejonu formiran je 2. bataljon. Za komandanta bataljona imenovan je Robert Domani, a za politički komesar Dušan Dmitrović. Od partizanskih odreda formirane su četiri partizanske čete. Za komandira 1. čete postavljen je Milutin Karaš, a za politički komesar Izidor Štrok i za zamjenika komandira čete Rade Dobrosavljević; za komandira 2. čete imenovan je Vukro Krajačić, a za politički komesar Dragi Mrkić; za komandira 3. čete Miloš Dejanović, a za politički komesar Mojsije Vučković i za zamjenika komandira čete Mile Lovrić; za komandira 4. čete Dušan Vergaš, a za politički komesar Stanko Trkulja. Čete su formirane na teritorijalnom principu i dotadašnji odredi postali su vodovi u četama. Komandiri četa su pristupili formiranju rezervnih partizanskih odreda od ljudstva za koje još nije bilo oružja i iz kojih su regrutirani novi borci. Imali su zaplijenjena oružja i puška.

U sadejstvu s 1. bataljonom 7. oktobra su napadnute ustaše u selu Glinice izme u Slunja i Cetingrada. Iz ovog sela ustaše su svakog dana upadale u poneko srpsko selo, ubijale, pljačkale i palile kuće. Planom je bilo predviđeno da odred »Debela kosa« iz sastava 1. bataljona, pod komandom Ignjatije Perića, zauzme selo, da 2. četa i odred »Gornji Skrad« iz 1. čete 2. bataljona obezbijede napad od neprijatelja u okolnim uporištima. U toku napada 4 ustaše su ubijene, 5 ih je ranjeno, a ostali su uspješno pobjegli, dok partizani nisu imali gubitaka.

U to vrijeme na području 1. i 2. bataljona došlo je oko 2.000 talijanskih vojnika. Odmah su nastupili kao »zaštitnici srpskog naroda« od pokolja i pljačke od strane ustaša. Međutim, komunisti su odmah stupili u dejstvo i objasnili narodu da ne nasjeda ovoj smicalici, jer su talijanski fašisti baš ti koji su doveli Pavelića na vlast. Do prvog oružanog sukoba s Talijanima došlo je 20. oktobra 1941. godine. Toga dana je 2. četa iz zasjede napala 2 talijanska kamiona puna vojnika na cesti izme u Vojni a i Krstinje na mjestu Vilin to ak. Nakon prvih partizanskih plotuna talijanski su vojnici poskakali iz kamiona i pružili jak otpor. Partizani

su izvršili juriš i zarobili 6 vojnika, ranili 3, ubili 6 vojnika i 2 oficira, a zaplijenili 1 puškomitraljez, 11 karabina i drugi ratni materijal, bez vlastitih gubitaka.

Partizanski odred »Dubrave«, pod komandom ure Zatezala Juda, 7. novembra postavio je nagaznu minu na željezni ku prugu izme u Gornjih Dubrava i Tounja. Mina je iznenada eksplodirala. Poginulo je 7 partizana s komandiro m urom Zatezalom. To je bio težak gubitak za narod ovog kraja.

Po direktivi OK KPH za Karlovac tih dana je izabran Kotarski komitet KPH za Veljun. Na ovom skupu komunista iz kotara Veljun naro ito su se istakli diskusijom Anka Vuji i , Mile Velemirovi i Robert Domani. U svojim diskusijama oni su ukazali na tešku situaciju do koje je došlo poslije gubitka 18 lanova KPJ u blagajskom pokolju. Tada je za sekretara kotarskog komiteta izabran Mile Velemirovi . U to vrijeme na teritoriji kotara djelovale su 42 partijske elije, 13 u vojsci 29 u selima, s ukupno 213 lanova KPH. Pored seoskih narodnooslobodila kih odbora, koji su bili izabrani u svim selima, u kotaru je bilo i 5 op inskih NOO i to: Dubrave, Dunjak, Perjasica, Veljun i Cvijanovi Brdo s 240 odbornika. U ovom mjesecu borci 2. bataljona položili su partizansku zakletvu.

Dijelovi 1. bataljona i 2. ete 2. bataljona 29. novembra postavili su zasjedu u šumi Petkovici na cesti izme u Krnjaka i Veljuna na koju su naišla 2 talijanska kamiona puna hrane i odje e uz obezbje enje od 30 vojnika. Prvim partizanskim mecima Pere Peura e voza i su onesposobljeni, a jurišem je pratnja prisiljena na predaju. Zarobljena su 22 domobrana i 2 talijanska vojnika, a poginulo je 5 domobrana. Zaplijenjeno je 30 karabina, 1 puškomitraljez i mnogo drugog ratnog materijala, dok su oba kamiona uništena.

U decembru 1941. godine 2. bataljon je imao 415 boraca naoružanih s 2 puškomitraljeza, 169 karabina, 111 lova kih pušaka, 78 pištolja. 9.500 metaka i 65 bombi. Nacionalni i socijalni sastav: Srba 403, Hrvata 12, seljaka 390, radnika 22 i intelektualaca 3.

Koncem decembra 1941. godine 1. eta 2. bataljona blokirala je ustaško-domobransku posadu u Perjasici, a 2. eta istog bataljona posadu u Veljunu. U Perjasici se nalazilo 120, a u Veljunu 170 neprijateljskih vojnika. Tre a i 4. eta angažirane su za osiguranje prema okolnim neprijateljskim garnizonima. Zbog velikog snijega i jake hladno e partizani su se morali esto smjenjivati, koriste i ljudstvo i iz rezervnih partizanskih eta. I dok je 1. eta držala u blokadi posadu u Perjasici, dotle je vod »Dubrave« prekinuo željezni ku prugu izme u Donjih i Gornjih Dubrava, uslijed ega su isko ila 4 vagona putni kog vlaka. Istovremeno je jurišni vod 1. ete 1. bataljona, koji se nalazio na ispomo i 1. eti 2. bataljona, do ekao kolonu od 100 žandara i domobrana kod D. Poloja, koja se, pod komandom narednika Mirka Maruši a, kretala iz Perjasice u pravcu Poloja. U jednosatnoj borbi zarobljena su 23 neprijateljska vojnika, a 8 ubijeno. Zaplijenjeno je 26 karabina i 1 puškomitraljez. Partizani su imali jednog poginulog borca.

U cilju deblokade 23. januara 1942. godine ustaško-domobranske sna-

ge iz Hrvatskog Blagaja su krenule u pravcu Veljuna. Vod 4. ete i dio 3 ete 2. bataljona, koji su se nalazili na obezbje enju u pravcu Hrvatskog Blagaja, do ekali su ih u Srpskom Blagaju. Od prve partizanske plotunske vatre ostalo je na cesti nekoliko mrtvih neprijateljskih vojnika. U jednostavnoj borbi zaplijenjeno je 12 karabina, 1 puškomitraljez i mnogo drugog ratnog materijala. Poginulo je 5 i ranjeno 5 domobrana. Nakon dva dana ustaško-domobranske snage iz Hrvatskog Blagaja ponovno napadaju u pravcu Veljuna s namjerom da izvuku posadu iz blokade. I ovaj put u etverosatnoj borbi na istom mjestu ne uspijevaju se probiti iako su napadali uz podršku avijacije koja je bombardirala itavi dan partizanske položaje. Tre eg februara snijeg je padao itavi dan i no . Koriste i nevrjeme te no i, neprijateljska posada neopaženo je napustila Veljun, kao i prije par dana posada Perjasicu.

Stvaranje 2. kordunaškog partizanskog odreda i njegove akcije

Naredbom broj 15 od 3. februara 1942. godine Kordunaškog narodnooslobodila kog partizanskog odreda o formiranju grupe odreda i reorganizaciji bataljona, Kordunaški odred je reorganiziran u dva odreda: 1. i 2. kordunaški odred. Štab 2. bataljona prerastao je u Štab 2. kordunaškog partizanskog odreda sa sjedištem u Veljunu. Drugi KPO sastojao se iz tri bataljona. Komandant bataljona postao je Milutin Karaš do tada komandir 1. ete, politi ki komesar Izidor Štok i operativni oficir Mile Opa i . Bataljon je imao dvije ete. Za komandira 1. ete postavljen je Mili Opa i , za komandira 2. ete Rade Dobrosavljevi i za politi kog komesara Dragi Mrki . Bataljon je djelstvovao u pravcu: Barilovi a, Generalskog Stola, Dubrava, Tounja i Primišlja. Za komandanta 2. bataljona postavljen je Miloš Dejanovi Lošo do tada komandir 3. ete, a za politi kog komesara uro Kraja i do tada komandir 2. ete. Bataljon je imao tri ete. Za komandira 1. ete postavljen je Mile Lovri , a za politi kog komesara Josip Crnojevi ; za komandira 2. ete Mi a Pavi , a za politi kog komesara uro Zdjelar; za komandira 3. ete Dušan Vergaš i politi kog komesara Milan Marakovi . Bataljon je djelstvovao u pravcu: Blagaja, Cvitovi a, Batnoge, Cetingrada i Velike Kladuše.

Tre i bataljon djelovao je na podru ju kotara Slunj.

Razvojem NOB-e razvijala se i ja ala partijska organizacija i njen utjecaj. Kotarski komitet KPH Veljun rukovodio je u to vrijeme sa 64 partijske elije u kojima je bilo 349 lanova Partije. Kotarski komitet SKOJ-a objedinjavao je 24 skojevske grupe s 220 lanova SKOJ-a i 1.200 lanova Saveza mlade generacije.

Ubrzo po završenoj reorganizaciji 2. bataljon 2. kordunaškog odreda dobio je zadatak od štaba odreda da postavi zasjedu na cesti izme u Slunja i Cetingrada kod mjesta Radovica. Na izvršenje zadatka bataljon je krenuo 8. februara i po dubokom snijegu i velikoj hladno i stigao u selo Begovo Brdo. Prema odluci komandanta 2. bataljona vod »Mari kosa« ostavljen je na osiguranju, a 2. eta je posjela položaj uz cestu

Radovica-Cetingrad, isto no od sela Kuk u pravcu Polojske Varoši, dok je 3. eta zauzela položaj isto no od kote 169 kod uš a rijeke Radovice u rijeku Lati ka u pravcu Cetingrada. U tom rasporedu su partizani 2. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda promrzli do ekali jutro 9. februara 1942. godine. Padao je gust snijeg i ograni avao vidljivost. Primije ena je ove a grupa Talijana kako se od pravca Slunja probija kroz duboki snijeg prema zasjedi. Kada su Talijani ne primje uju i partizane gotovo upali u zasjedu, odjednom je iznenada sa svih strana odjeknuo jak partizanski plotun iz pušaka, a zatim je uslijedio juriš. U strahu Talijani nisu znali što prije da urade ili da prvo dignu ruke ili da pokažu fotografije majki i djece. Borba je trajala oko 15 minuta. Talijani su se predali. Me u njima našao se i ustaški povjerenik Karlo Flek. Zarobljena su 42 Talijana i sprovedena u logor 3. ete, dok ih je 7 poginulo, me u kojima i dva oficira. Zaplijenjena su 4 puškomitraljeza, 45 karabina i mnogo drugog ratnog materijala, bez vlastitih gubitaka. Uspjesima partizana u me uvremenu i na pravcu Generalskog Stola, Košara, Gornjih i Donjih Dubrava definitivno je razbijena fama o nepobjedivosti fašisti - kih porobljiva a. Partizani 1. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda 11. februara napali su žandare u Dubravama kod zaselka Mikašinovi i i u polusatnoj borbi zarobili 14 žandara, zaplijenili 16 karabina i drugog materijala. U borbi su poginula 3 žandara i 3 ranjena. Partizani su se i ovdje pokazali kao prava narodna vojska u odnosu prema ranjenicima koje su u saonicama otpremili na oružni ku postaju i otuda su upu eni u bolnicu u Dugu Resu. Za to vrijeme je 1. bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda vodio borbe i politi ki djelovao u me urje ju izme u rijeke Mrežnice i Dobre.

Prema izvještaju komandanta 2. kordunaškog odreda u to vrijeme njegov 1. bataljon imao je 218 partizana naoružanih s 2 puškomitraljeza, 101 karabinom, 2 talijanske puške, 50 pušaka manliher, 10 civilnih pušaka i 33 pištolja, dok je u 2. bataljonu bilo 312 partizana naoružanih sa 7 puškomitraljeza, 214 karabina i 92 civilne puške.¹ Naredbom komandanta 2. kordunaškog odreda od 12. februara izvršena je bolja organizacija sanitetske službe u odredu. U desetinama su odre eni borci ija je dužnost bila da za vrijeme borbe s bojnog polja iznesu ranjenog ili poginulog druga, u etama su postavljeni bolni ari sa po 2 nosa a ranjenika s nosilima a u bataljonima tako er bolni ari s više nosa a ranjenika i nosila. Oni su imali zadatak da u **borbi** organiziraju prihvatilište ranjenika.

Zbog stalnog pritiska jedinica 2. kordunaškog odreda i teško a u snabdijevanju, talijanska posada i žandari Nezavisne Države Hrvatske bili su prisiljeni da 23. februara napuste Veliku Kladušu i da se povuku u Slunj. U napuštenu Veliku Kladušu ušla je 3. eta 2. bataljona pod komandom komandira Dušana Vergaša. Oslobo enje Velike Kladuše bilo je od velikog zna aja za dalji razvoj oružane borbe na Kordunu. U njoj je 12. marta, uz prisustvo delegata GŠH i CK KPH Vladimira Popovi a, održana Druga okružna partijska konferencija za okrug Karlovac na kojoj je

1. Zbornik NOR-a, V—3, 174.

analiziran rad partijskih organizacija poslije prve okružne konferencije i izabran novi okružni komitet.

Devetnaestog marta po eo je napad ustaškog Utinjskog zdruga (brigade) na oslobođenu teritoriju Korduna. Na Veliku Kladušu neprijatelj je uz podršku artiljerije napao s pet satnija ustaša i domobrana koji su stigli iz Topuskog i Vrnogra. Partizani 3. i 2. bataljona 2. kordunaškog odreda, koji su bili na položaju oko Velike Kladuše, omogućili su komandima mjesta da se evakuiraju iz Velike Kladuše, a zatim su se i oni povukli u pravcu sela Buha. S partizanima se povuklo nešto Muslimana koji su sarajevci s NOP-om. Istovremeno s napadom na Veliku Kladušu ustaše iz Cetingrada napadale su i u pravcu Maljevca i Polojske Varoši vode i borbu s dijelovima 2. bataljona. Pred nadmoćnim neprijateljskim snagama partizani su se morali povući, a ustaše su palile i pljačkale zauzeta sela iz kojih je narod bježao u pravcu Petrove gore.

Dok je 2. bataljon vodio borbe s ustašama na području Velike Kladuše, Cetingrada i Hrvatskog Blagaja, dotle je 1. bataljon 2. kordunaškog odreda napadao na ustaško-domobransko uporište sela Sijedi i na pumpu kod Generalskog Stola gdje je zarobio 8 domobrana s oružjem. Jednu od bataljona je prebacio na desnu obalu Korane koja je vodila borbe na sjeveroistom padinama Skradске šume, a zatim se probila u pozadinu neprijatelja. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske, broj 133 od marta 1942. godine za komandanta 2. kordunaškog partizanskog odreda postavljen je Bogdan Orešćanin. Istom naredbom je naredeno da komandant 2. kordunaškog odreda formira proletersku odredinu od 60 boraca naoružanih puškama i 3 puškomitraljeza. Za komandira Proleterске odredine postavljen je dotadašnji komandir 2. i 1. bataljona Rade Dobrosavljević i za političkog komesara Milan Fareš. Komandanti 1. i 2. bataljona imali su odrediti po 40 najboljih boraca i 2 puškomitraljeza za ovu odredinu koja je formirana krajem marta 1942. godine. Ratni kotar Veljun dao je u proletere 40 boraca i 2 puškomitraljeza iz 1. i 2. bataljona.

U toku aprila jedinice 2. kordunaškog partizanskog odreda pored odbrambenih borbi napadale su i manja neprijateljska uporišta i njegove kolone u pokretu. Prvi bataljon je u sadejstvu s Proleterском odredinom ponovo napao posadu u Sijedi, ali je zbog jakog otpora i nakon četverosatne borbe nije uspio savladati. Poginulo je pet partizana. Treći i drugi bataljona 18. aprila, na putu između Velike Kladuše i Topuskog, uništila je kamion s ustašama i tom prilikom ubila 17 i ranila 15 ustaša, a zaplijenila 2 puškomitraljeza i 15 karabina. Slijedećeg dana dijelovi 1. bataljona porušili su željezni ku pružicu između Ogulina i Dubrava zbog čega je iz tražnica iskopano i zapalio se transportni vlak pri čemu su 2 neprijateljska vojnika poginula i 12 ih je ranjeno. Zajedno s 3. odredinom 1. bataljona Primorsko-goranskog partizanskog odreda 2. i 1. bataljona 20. aprila je između Dubrava i Tounja uništila lokomotivu i 7 vagona u kojima je poginulo 39 ustaša, 17 Talijana i veći broj je povrijeđen. Značajan uspjeh postigli su 1. bataljon 2. kordunaškog i 2. bataljon 1. kordunaškog partizanskog odreda kada su 27. aprila zauzeli Perjasicu

i neprijatelju nanijeli gubitke od 10 poginulih, 4 ranjena i 63 zarobljena domobrana, dok su zaplijenili 3 puškomitraljeza, 73 karabina, 30 bombi i oko 10.000 metaka, uz vlastite gubitke od 3 mrtva i 6 ranjenih boraca.²

Prvi maj, meunarodni praznik rada, jedinice 2. kordunaškog partizanskog odreda proslavile su diverzijama i napadima na neprijatelja, kao i zajedno s omladinom paljenjem vatri na svim brdima kotara Veljun uo i Prvog maja. Iza 1. maja uslijedio je napad **ustaško**-domobranskih snaga iz Slunja i Hrvatskog Blagaja u pravcu veopustošenih sela Cvijanovi Brda i Crnog Vrela. Njima se suprotstavila 1. eta 2. bataljona pod komandom Mile Lovrića. Pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja eta se zajedno s oko 1500 staraca, žena i djece povlačila ka zaseoku šumi Otmi gdje se našla u okruženju. Trećeg maja izvršen je proboj u pravcu sela Glinice i eta se zajedno s narodom našla van neprijateljskog obruba uz svega 3 ranjena borca. Nešto kasnije, 11. maja dijelovi 1. bataljona zauzeli su Prilišće i Netreti, koje su branili žandari i domobrani. Za to vrijeme 3. eta 2. bataljona vodila je borbe na području Petrove gore. Ona se zajedno s jedinicama 1. kordunaškog odreda, koje su bile opkoljene na Petrovoj gori, no u izme u 13. i 14. maja probila iz okruženja. Tom prilikom je kod Magar evca na Petrovoj gori poginuo njen politiki komesar Milan Marković Lika, narodni heroj.

Ustaško-domobranski zlo ini

Uparedo s napadom na oslobođenu teritoriju Korduna u drugoj polovini marta 1942. godine ustaše i domobrani su nastavili pokolje iz 1941 godine. Ubijali su svakog koga su stigli. Tako su počinili strahotna krvoprolića i u selima kotara Veljun. O tim zločinima sačuvana su potresna svjedočanstva preživjelih kako onih koji su klani tako i onih koji su klali.³ Evo što je ispričala preživjela Milica Peki: »U mojoj kući bilo je toga jutra jedanaest života ... Povelili su nas bosa po mrazu prema selu Batnoga... Vodila su nas trojica ustaša iz susjednog sela ... Dovelili su nas u Luke kod Kati vrela. Tako smo našli ostale pohapšene iz našeg sela. ... Moj brat Mihajlo i baka Sara, stara 70 godina, nisu mogli pješati. Ustaše su ih odvojile od nas tri- četiri koraka i zaklale. Nas su vodili dalje. Ispred nas kao vodič do jame išao je Jure Kućinić. Jeka Pekić imala je troje djece, dok je četvrto trebala svakog dana roditi. Najmlađa je nosila jedna curica. Nije mogla hodati. Jure Kućinić je uzeo malu Soku za ruku, ubio je. Majka je rekla plaćnim glasom: 'Drago, osta nam Soka'. Međutim nama su neki izjavili da su prekršteni. Ustaše su odgovorile: 'Ostavite te potvrde za onaj svijet'. Podijelili su nas u više grupa. Raspoređena sam u predzadnju grupu pred jamom. Brat Bogdan star 6 godina bio je sa mnom u grupi. Nakon što su ubili sestru Boju i brata Nikolu doveli su i mene sa Bogdanom. Naredili su mi da legnem potrbuške. Ustaša je počeo da bode nožem. Dok su klali, od nikoga se nije čuo glas. Onako za-

2. Zbornik, V—4, 186, 295 i 458.

3. Njihove izjave čuvaju se u Historijskom arhivu Karlovac.

klane bacali su nas u jamu. Ostala sam na vrhu poklanih. Ustaša me **samo** ubo u vrat... Krv je klju ala na usta. Ostala sam pri svijesti. Ustaše su zapjevale i otišle. Cim sam osjetila **da** su ustaše otišle, digla sam se i **sjela na** hrpu mrtvih žena i djece i vidjela sam brata Bogdana pored **sebe**, bio je još živ. Imao je u ustima liš e i bio sav krvav. Pokupila sam **liš e** sa usta i upitala ga **da** li bi mogao i **i**. Mahnuo je glavom da ne može. **Krenula** sam uz šumu. Za mnom su dotr ali Bosiljka i Vlado. Bacila sam **zadnji** pogled na brata i sestru, zaplakala i krenula dalje«.

A evo što su ispri ali oni koji su klali i ubijali. »Od nas oružnika, sje a se Tomo Brajevi , bez ikakvog nare enja Petar Braji , Adam Puškari i drugi otišli su u Savi Selo, popalili ga, narod pohapsili i poubijali. Bio sam prisutan, pohapsili smo i poubijali oko 170 žena, staraca i djece. Klali smo«. A Janko Medved pri a: »U akciju smo krenuli u srpska sela. Otpo eli smo u no i. Pohapsili smo oko 170 civila i odveli u Luke. Pošto se nije smjelo pucati, narod smo tukli i klali bez pucnjave. Ja sam tom prilikom ubio sjekirom pet po glavi... « Ustaša Joso Su evi je, pored ostalog, ispri ao: »S ostalim ustašama u estvovao sam u hapšenju naroda u selu Begovo Brdo i drugim. Ja sam tada ubio sjekirom i zaklao 15 osoba«. Ustaša Marko Hrvojevi rekao je: »Mi oružnici i dio 3. domobranske satnije išli smo da hapsimo po srpskim selima... Mi doma i bili smo vodi i. Sa mnom je bio Joso Mu an, Joco Cindri , Mijo Cindri , svi iz Glinice. Ja sam u selu Begovo Brdo ubio motikom dvije žene i etvoro djece. Tukao sam u zatiljak glave«.

Narod kotara Veljun oplakivao je izgubljene ro ake i prijatelje, pjevaju i tužnu ali istinitu pjesmu: »Na Kordunu grob do groba«. Ovih prvih proljetnih dana samo je u selima kotara Veljun ostalo bez života 1495 staraca, žena i djece.

Omladinske ete

Poslije proljetnih neprijateljskih ofanziva nastavljeno je brojno i organizaciono u vrš enje partizanskih jedinica na Kordunu. Po elo je formiranje i obuka omladinskih eta, zatim udarnih bataljona, nešto kasnije i partizanskih brigada. Uporedo s tim sve je više rasla potreba za komandnim kadrom. Krajem aprila komandant 2. kordunaškog partizanskog odreda uputio je na drugi oficirski kurs Glavnog štaba Hrvatske, koji je u toku maja 1942. godine održan u Korenici, iz 1. bataljona Simu Višnjica, Gojka Zivkovi a, Ignjatiju Karasa, iz 2. bataljona Milana Erora, Petra Vujakliju i Petra Pavi a. U Prate i bataljon Vrhovnog štaba upu eni su Dušan Vu kovi i Mili Vujaklija.

Na osnovu direktive Glavnog štaba Hrvatske i Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku, OK SKOJ-a za Karlovac preuzeo je na sebe obavezu da organizira i upu uje omladinu na vojno-politi ku izobrazbu. Štab grupe kordunaških partizanskih odreda vršio je formiranje jednomjese nih kurseva, odnosno omladinskih eta, odre ivao mjesto održavanja i postavljao komandni kadar. Po završenom kursu ete su dobijale status vojnih jedinica. Na teritoriju Korduna ukupno je formirano

16 omladinskih četa kroz koje se osposobilo 1787 omladinaca i omladinki. Čete su bile formirane po kotarevima i to u kotaru Vrginmost: 5, 9. i 12. četa s 307 omladinaca i omladinki, u kotaru Vojni 10. i 13. s 264 omladinaca i omladinke, u kotaru Slunj 1, 15. i 16. s 251 omladincom i omladinkom i u kotaru Veljun 2, 3, 4, 6, 7, 8, 11. i 14. s 965 omladinaca i omladinki. Od prve tri omladinske čete formiran je kasnije omladinski bataljon »Joža Vlahovi«, 4. četa ušla je u sastav 4. crnogorske proleterske brigade 6, 8. i 12. četa u sastav 1. kordunaške brigade, 5, 7. i 16. četa u sastav 2. kordunaške brigade, 13. i 14. četa u sastav 3. kordunaške brigade, 9. četa u sastav 13. proleterske brigade »Rade Konar« i 15. četa u sastav Kordunaškog partizanskog odreda, 10. i 11. omladinska četa raspoređena je u 1. i 2. kordunašku brigadu i Kordunaški partizanski odred. U 1942. godini ratni kotar Veljun za omladinske čete dao je 709 dobrovoljaca od kojih je u raznim krajevima Jugoslavije poginulo 317, što u 6, 7. i 8. diviziji, te u 4. crnogorskoj i 13. proleterskoj brigadi, dok je poslije rata od zadobivenih rana umrlo 61. Pored omladinskih četa formirane su i borbene grupe i čete od ženske omladine radi obuke u rukovanju oružjem. U ove grupe i čete stupalo se dobrovoljno, a obuka se izvodila tri puta nedjeljno. Koncem jula 1942. godine za obuku se prijavilo oko 690 omladinki.

Akcije van teritorije kotara Veljun i formiranje brigada

Pored akcija na području kotara Veljun 2. kordunaški partizanski odred djelovao je i van teritorije ovog kotara. Tako je u sadejstvu s Omladinskom četom 1. kordunaškog odreda 19. juna napao na domobransku posadu u Tounjskom Tržiću, otpočeo rušenje komunikacije Ogulin-Slunj i mostova na rijeci Mrežnici. Poslije pet dana borbi odred je 23. juna zauzeo Tounjski Tržić, srušio most na Mrežnici i na nekoliko mjesta porušio spomenutu komunikaciju čime je bio onemogućen saobraćaj između Ogulina i Slunja. Zarobljena su 63 domobrana, zaplijenjena 2 mitraljeza, 1 puškomitraljez, 62 karabina, 4300 metaka i drugi ratni materijal. U tom napadu poginuo je komandir 3. čete 2. bataljona narodni heroj Dušan Vergaš, a 6 je boraca ranjeno. Nakon uspjele akcije na Tounjskom Tržiću 1. bataljon 2. kordunaškog odreda napao je 24. juna talijanske vojnike, koji su došli da sijeku drva u šumi Kobiljak, nedaleko od Ogulina, i u jednosatnoj borbi zarobio 20 Talijana s kamionom, 4 ubio i 6 ranio, a bataljon je imao jednog poginulog i jednog ranjenog borca.

Radi liječenja sve većeg broja ranjenika Štab 2. kordunaškog partizanskog odreda formirao je odredsku bolnicu, a u bataljonima bataljonske ambulante. Odredska bolnica bila je smještena u dvije drvene zgrade u selu Ljupče i mogla je da primi 40 ranjenika. Bolnica je imala jednog doktora, dva bolničara, dvije bolničarke i jednog pomoćnika bolničara. Odred je imao i tri rezervne bolnice. Jedna je bila u kući Miše Marinkovića u Koranskom Selu za koju je bilo izgrađeno skladište u obližnjem ceriku. Ova bolnica mogla je da primi 20 ranjenika, a za proširenje na sjenu 50 ranjenika. Druga se nalazila u Toboli u kući i Mane Sekuli a

koja je smještena pod planinom Hum i mogla je da primi 30 ranjenika, dok je treća rezervna bolnica bila u Kestenovoj gori kapaciteta 40 ranjenika.

Da bi se došlo do lijekova i drugog sanitetskog materijala, komandant 1. bataljona Milutin Karaš organizirao je noću u izme u 1. i 2. jula upad u Dugu Resu i lično s grupom partizana ušao u bolnicu iz koje je odnesena velika količina sanitetskog materijala za potrebe bolnice 2. kordunaškog odreda. Istovremeno su dijelovi ovog bataljona napali i razoružali neprijateljsku posadu u Belavi i zarobili 7 domobrana. Noću u 9. i 10. septembra ovaj bataljon je napao žandarmerijsku posadu u tvornici zavojnog materijala u Tuli i mlinu, izme u Duge Rese i Karlovca, zaplijenio veću količinu sanitetskog materijala, a tvornicu spalio.

Na osnovu direktive Glavnog štaba Hrvatske i naredbe Štaba 1. operativne zone Hrvatske, Štab Grupe kordunaških partizanskih odreda izdao je 4. jula 1942. godine Naredbu br. 25 kojom je naredio formiranje udarnih bataljona i formirao 1., 2. i 3. omladinsku grupu odreda. Svaki odred trebao je da formira po jedan udarni bataljon jačine oko 200 najboljih boraca naoružanih, pored pušaka, s 2—3 mitraljeza i 10 puškomitraljeza. Za komandanta Udarnog bataljona 2. kordunaškog odreda postavljen je Milutin Karaš, do tada komandant 1. bataljona, a za političkog komesara uro Kraja i, do tada politički komesar 2. bataljona.

U toku napada ličkih i kordunaških jedinica na ustaško-domobranske posade u rejonu Slunja i Primišlja, 2. kordunaški odred napao je 5. jula Primišlje s namjerom da ga zauzme. Odred je nekoliko dana vodio žestoke borbe ne samo s posadom u Primišlju, već i s neprijateljskim snagama koje su od Tounja, Oštarija i Slunja nastojale da prodru ka Primišlju. U toku tih borbi 8. jula Proleterska eta je oborila neprijateljski avion tipa »Potez« i zarobila teže ranjenog pilota Ivana Edvarta, koji je nakon par dana umro u partizanskoj bolnici. U avionu je pored ostalog zaplijenjeno 39.000 metaka. Posada u Primišlju se uporno branila sve dok nisu ustaške snage prodrle iz pravca Slunja i izvukle je u Slunje. Po oslobodenju Primišlja 2. kordunaški odred zauzeo je i Tounjsku Kamenicu u kojoj je zarobio 47 ustaša i domobrana, 6 ranio, zaplijenio 55 karabina, 3 puškomitraljeza, 4500 metaka i drugi ratni materijal. U borbi su se naročito istakli zamjenik komandanta 2. udarnog bataljona uro Pečki, komandir 3. ete uro Šušnjar, vodnik Jovan Miljković te partizani: Mile Smoljanović, Košta Katić, Dušan Novaković, Novak Žiža, Robert Jug, Mile Obradović, Stevan Opačić i Rade Vujković. U odredima poginula 2 borca. Pored drugih akcija, kao što je bio napad na Batnogu, jedinice 2. kordunaškog odreda u toku ljeta bile su angažirane i na obezbjeđenju žetve, vršidbe i sklanjanju žita.

Pošto su nastanjem partizanskih odreda stvoreni uslovi za formiranje brigada, to je po naredbi Glavnog štaba Hrvatske u šumi Debela kosa 19. augusta, formirana 1. kordunaška udarna brigada. Ona je 14. septembra preimenovana u 4. partizansku brigadu Hrvatske. U to vrijeme, sredinom septembra, po naredbi Glavnog štaba Hrvatske, rasformiran je Štab grupe i 1. i 2. kordunaški odred, a formirana Komanda po-

dru ja za Kordun s tri podru na bataljona i 16. septembra u Radmanovoj Poljani kod Vojni a i 5. partizanska brigada Hrvatske, odnosno 2. kordunaška brigada. Za 1. kordunašku brigadu ratni kotar Veljun dao je 313 boraca, a za 2. brigadu 215 boraca. Pored toga prilikom formiranja 8. kordunaške divizije u sastav njenih jedinica upu eno je još 769 boraca. Tako je krajem novembra 1942. godine u sastavu 8. divizije, podru nim bataljonima i jedinicama van Korduna, bilo ukupno 2.107 partizana s teritorije ratnog kotara Veljun.

Miloš Gojak

Napad na Perjasicu (27. april 1942.)

Po etkom novembra 1941. godine, pod zaštitom eskadrona talijanske konjice, u Perjasicu je od Generalskog Stola stiglo oko 80 domobrana i žandara. Talijani su se ubrzo povukli, a domobrani i žandari ostali su kao posada u Perjasici. S njima je komandovao satnik Ivan Motika koji se ponekad na rije ima predstavljao kao saradnik NOP-a, a u stvari je izgleda igrao dvoili nu igru. Neprijatelj se smjestio u ku ama Mirka Kosanovi a i Stanke Kosanovi Belke. Od naoružanja imao je samo puške i jedan puškomitraljez. Za odbranu je podesio zidine popaljenih ku a, a na pogodnim mjestima je iskopao i rovove. Iako nije dirala narod, posada je vezivala i ometala manevar partizanskih jedinica i organizaciju oslobo e nja teritorije južno do Karlovca izme u Korane i Mrežnice. Zbog toga je Stab 2. kordunaškog odeda riješio da je napadne, razbije ili prisili na predaju, a Perjasicu oslobodi. Izvršenje odluke povjereno je 2. bataljonu kojim su komandovali Milutin Karaš, komandant, i Isidor Štok, politi ki komesar. U sastavu bataljona nalazile su se Perjasi ka, Skradska i Dubravaska eta naoružane puškama i jednim mitraljezom.

Radi izvršenja zadatka bataljon se uve e 26. aprila 1942. godine prikupio kod zaseoka Sudari u rejonu kote 272 jugozapadno od Perjasice. ete su napravile krug oko komandanta i politi kog komesara bataljona, a zatim ih je komandant upoznao sa zadatkom, ukazao na ja inu i sistem odbrane neprijatelja napomenuvši da s domobranima postoji dogovor da e oni kad otpo ne napad obra unati s ustašama, a zatim se predati. Ali, bez obzira na to treba biti oprezan, ne upuštati se u pregovore s neprijateljem ve energi no zahtijevati predaju. Nakon upoznavanja sa situacijom komandant bataljona je odredio zadatke etama.

Prva eta pod komandom Mili a Paji a dobila je zadatak da napadom od crkve Sv. Ilija, u zahvatu ceste Generalski Stol — Perjasica, pohvata neprijateljevo osiguranje, potom produži napad i zauzme ku u Mirka Kosanovi a uz pomo grupe bombaša: Novaka Žice, Jove Ziri a i Milutina

1941-1944

Sakupljeni danas 30. jula 1944. godine u prvoj kordunaškoj partizanskoj šumi, da sve-
čano i radosno proslavimo trogodišnjicu narodnog ustanka, mi, narod Korduna zaklinjemo se:

*da ćemo i dalje negovati i razvijati bratstvo i jedinstvo srpskog i hrvatskog
naroda — najveću narodnu svetinju i najdragocjeniji plod naše borbe — u
službu redovitima jedinstvene narodno-oslobodilačke fronte Hrvatske;*

*da ćemo mobilizirati sve naše snage za jačanje naše junačke Narodno-oslobodilačke
vojske — najmilijeg čeda naših naroda, spasiteljice naše i zalag naše sretnije
budućnosti;*

*da ćemo čuvati kao zjenicu oka svoga veliku tekovinu slavne trogodišnje oslo-
bodilačke borbe — našu narodnu Federalnu Državu Hrvatsku u Demokratskoj
Federativnoj Jugoslaviji, koja nam osigurava ravnopravnost, nacionalnu slobodu
i sretnu budućnost u bratskoj zajednici svih naših naroda, kojoj stoji na čelu
predsjednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije maršal Tito;*

*da ćemo još želeće udarati protiv okupatora i njegovih ustaških i četničkih slugu,
da na pragu naše konačne pobjede, zajedno s našim velikim Saveznicima —
Sovjetskim Savezom, Engleskom i Amerikom, — dođemo na smrt iskrvavljenu
fašističku zvijer.*

Živjela trogodišnjica narodnog ustanka na Kordunu!

Vječna slava herojima, palim u borbi za slobodu i čast naših naroda!

Živjelo bratstvo i jedinstvo srpskog i hrvatskog naroda!

Živjeli hrabri boreci i rukovodioci VIII. kordunaške udarne divizije!

Živjela naša junačka Narodno-oslobodilačka vojska!

Živio maršal Josip Broz-Tito, ljubljani vođa naroda Jugoslavije!

Živio ZAVNOH — sabor slobodne i ujedinjene domovine!

Živjela Jedinstvena narodno-oslobodilačka fronta Hrvatske!

Debeli Kosa
30. jula 1944.

Učesnici velikog narodnog zbora
u prvoj kordunaškoj partizanskoj šumi

Vukobrata i u sadejstvu 3. etom. Druga eta pod komandom Rade Dobroslavljevića, oja ana mitraljezom trebala je da napada od zaseoka Vuleti i u zahvatu ceste Poloj—Perjasica, da se pod zaštitom no i privuče što bliže neprijatelju, spriječi mu eventualni pokušaj proboja preko fronta napada, a zatim da zauzme ku u Kosanovi Stanke Belke. Treća eta pod komandom Sime Zatezala (Škerića), bez jednog odjeljenja, trebala je da napada neprijatelja duž ceste Barilovi — Perjasica, zauzme zidine Štefanove kuće, a zatim u sadejstvu s drugom etom zbije neprijatelja u što manji prostor, uništi ga ili prisili na predaju. Njeno odjeljenje pod komandom Milutina Gašića u ulozi osiguranja dobilo je zadatak da iz rejonu Bosiljevo (tt 251) osmatra pravac od Generalskog Stola, a prema Sijenu je izvidnica. Po etak napada određen je za 2 sata i 30 minuta 27. aprila.

Im su se ete po ele približavati jurišnom položaju, neprijatelj je otvorio vatru. Bio je budan i spremno dočekao napad. Satnik Ivan Motika, koji je spavao u kući i Stanke Kosanovi Belke, po njenom prijedlogu, kada je počela borba, spremno je izišao na položaj. Naš mitraljez s vatrenog položaja kod zaseoka Vuleti i tukao je po neprijateljskim puškarnicama i rovovima. Borci su po elu da podvikuju neprijatelju da se preda. Bombaška grupa stigla je na 50 metara do kuće Mirke Kosanovi i koriste i deblo lipe. U njenoj blizini nalazio se komesar bataljona Izidor Štok koji je naredio puškomitraljescu Nikoli Vuleti u da podržava bombašku grupu. Njemu, neustrašivom borcu, nije trebalo podvikivati naprijed već ga uvatiti da ne istrčava prerano na neprijatelja. Žandari i domobranci bore se na život i smrt. Nema ni govora o najavljenoj predaji. Čak nam ubiše puškomitraljesce i bombaše Milutina Vukobrata i Nikolu Vuleti a Gedžu.

I pored snažnog otpora 1. i 3. eta uspjele su da zauzmu rovove i da neprijatelja satjeraju u zidine ranije spaljenih kuća. Borba je počela da se vodi bombama. Druga eta zaleгла je na istini ispred neprijateljskog rova i ne može naprijed niti nazad od vatre puškomitraljeza i grupe domobrana. Dan je odavno svanuo i borba se odužila, a od 1. i 3. ete uju se samo bombe. Odjednom se pronese glas da su poginuli puškomitraljesci Nikola Vuleti Gedžo i Milutin Vukobrat što je svima teško palo, naročito komandantu i političkom komesaru bataljona jer su ih naročito voljeli. Milutin je bio najmlađi i borac u bataljonu a Gedžo najbolji puškomitraljezac. Nakon ovog glasa borba se još rasplamsavala. Kao po komandi borci su nastojali da što prije savladaju neprijatelja i osвете poginule drugove, ali je ovaj i dalje davao jak otpor.

Zajedno sa Simom Zatezalom zvanim »Cojлом« i Todom Jakovićem Zecom nalazio sam se iza jednog zida, a suprotno od nas bio je neprijateljski rov iz kojeg je tukao puškomitraljez. Prebacio sam karabin preko leđa, u džepove natrpao bombi, popeo se Todi Zecu na ramena, a Cojle me pridržavao. Namjeravao sam da se popnem na zid i bacim bombu u neprijateljski rov. Cojle me držao za noge, ako poginem da me prevuče na našu stranu. Kad sam se uhvatio za gornju ivicu zida, našao sam se nad glavom puškomitraljesca. Tu je bio i satnik Ivan Motika koji je komandovao puškomitraljescu i grupi domobrana koji su tukli po 2. etu te za-

držali njen napad. Uvidjevši da bi prilikom aktiviranja bombe otkrio sebe, odlučio sam se da puškomitraljesca ga imam iz karabina. Na njemu je bio šljem bivše jugoslovenske vojske. Nanišanio sam ga u potiljak i okinuo. Pogodio sam ga tamo gdje sam nišanio. Puškomitraljez mu je pao na našu stranu. Satnik Motika podigao je ruke uvis, krenuo iz rova a za njim i ostali. Na moj poklik: »Bacaj oružje!« vješto je otkinuo opasa i pištolj s opasem skliznuo je na zemlju. Ubrzo za njim predala se cijela posada. Tako je oko 13 sati Perjasica bila oslobođena.

Ukupno su se predala 63 domobrana dok ih je 10 poginulo a 4 su bila ranjena. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, 73 puške, 30 bombi i oko 10.000 metaka. Drugi bataljon imao je 3 poginula i 6 ranjenih boraca.

Zarobljenim domobranima komesar bataljona održao je govor o ciljevima narodnooslobodilačke borbe a zatim je nad njima povedena istraga. Ranjeni domobrani upućeni su u Generalni Stol na liječnice dok su poginuli sahranjeni na groblju Kastelište što je bio human gest Štaba 2. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda prema ranjenim i poginulim neprijateljskim vojnicima.

Dušan Opa i

Oslobođene Hrvatskog Blagaja i Blagajskog Pavlovca

Prije napada na domobrane u Hrvatskom Blagaju pokušalo se putem pregovora nagovoriti ih na saradnju ili na predaju. Prvi kontakt s njima uspostavio je 5. marta 1942. godine Mile Obradović, komandir partizanskog voda iz Crnog Vrela 1. i 2. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda. On je po zadatku štaba odreda da uspostavi kontakt s ustaško-domobranskom posadom u Hrvatskom Blagaju napisao pismo i poslao ga po Stanici Vujković koja ga je predala ustaši Marku Marincu. Obejima je da se pismo predati svom starješini, te da netko dođe i slijedeći dan po odgovor. Na zakazano mjesto otišao je Dušan Opačić, ali ga nije dočekao Marko, nego njegov sin Dane. Pozdravili su se kao stari poznanici, ali ovaj put s puškama o ramenu. Dane se pohvalio kako je u Zagrebu završio ustašku školu i da je gospodin satnik poručio da partizani donesu oružje kod njega, da on garantira kako se nikome neće ništa dogoditi, da više neće biti klanja, hapšenja i slično. Zatim je uručio pismo u kome su pozvani »odmetnici« da predaju oružje, da im se garantira život da više neće biti pokolja i s pitanjem ko ih je uputio da se bore protiv velike Hitlerove Evrope te još ponešto u tom stilu. Teško je bilo i otkrivati da će domobrani iz Hrvatskog Blagaja pristati na saradnju zato što su u ofanzivi na Petrovu goru izmeđ u 18. marta i 14. maja 1942. godine učestvovali s ustašama u pokolju.

Kako spomenuta ofanziva nije uspjela i kako se narodnooslobodilački pokret na Kordunu još više razbuktao, Pavelić je odlučio da tamo pošalje ljude koji će pokušati da narod umire političkim sredstvima a ne samo kamom. Izvršena je smjena i u Hrvatskom Blagaju. Za komandanta postade došao je natporučnik dr Stjepan Urban. On je dobro znao da se nalazi u mjestu ozloglašenom po ustaškim zločinima i da ga partizani neće dugo obilaziti. Ovaj zagrebački profesor o svemu je više razmišljao kao psiholog, a ne kao vojnik. On je 10. jula 1942. godine napisao pismo komandantu Grupe kordunaških odreda Stanku Opa i u pismu tražio i s njim razgovor. Pismo je u selo Crno Vrelo donio domobran i predao ga Petri Mladen. Petra je krenula da što prije uruči pismo komandantu. I pošto je dobio odobrenje od pretpostavljenih, anica se nakon dva dana sastao s Urbanom u selu Crno Vrelo. Urban je došao s pratnjom. Osvijetljavao je ustaške zločine i interesirao se za ciljeve narodnooslobodilačke borbe izjavivši da je ustanak preuranjen. Anica mu je objasnio ciljeve narodnooslobodilačke borbe, zatim mu je govorio o političkoj i vojnoj situaciji, o stanju na pojedinim frontovima, o ugovoru između SSSR-a i Velike Britanije što ga je iznenadilo. Na kraju, bez okolišavanja, anica ga je pozvao da se preda zajedno s domobranima kako ne bi došlo do krvoprolića. Na ovo je Urban zapitao »gospodina komandanta« anicu kad misli da ih napadne na što mu ovaj odgovori da je to njegova stvar. Na osnovu ovog razgovora anica je stekao utisak da je Urban želio da ispita njegove namjere, iako je na kraju zatražio da mu da par dana za razmišljanje u vezi čega je bio dogovoren i drugi sastanak na istom mjestu.

Nakon susreta anice i Urbana domobrani iz njegove pratnje esto su slobodno dolazili u selo Crno Vrelo. Jednog dana su predložili omladinki Stanici Mladen da žele prisustvovati omladinskom sastanku. Stanica je obavijestila omladinskog rukovodioca Mojsiju Bandu koji je za to dobio pristanak Kotarskog komiteta. Ubrzo zatim održan je sastanak omladine i pionira na desnoj obali rijeke Gline kome su prisustvovala i dva domobrana. Omladina se dogovarala o organizaciji žetve. Takav rad, disciplina i vjera u pobjedu iznenadili su domobrane. Nakon sastanka pošlo je opet za veselje. Razvilo se kolo u koje su se uhvatili i domobrani i zajedno s omladinom pjevali partizanske pjesme. Omladina i narod u ustaničkim selima bili su svjesni da svi nisu ustaše i da su za pokolj Srba u Hrvatskom Blagaju najviše bili krivi pop Blaž Tomljenovi i njihov vođa Ivan Šajfar.

Budući da se na kraju uvidjelo kako se putem pregovora domobrani ne mogu privoljeti na saradnju, odlučeno je da se napadnu i oružjem savladaju. U tom cilju početkom septembra 1942. godine u okolini Hrvatskog Blagaja i Blagajskog Pavlovca, pored dijelova 2. kordunaškog partizanskog odreda, grupirani su i 1. proleterski bataljon Hrvatske i 1. i 2. udarni bataljon 1. primorsko-goranskog partizanskog odreda.

Odbrana Hrvatskog Blagaja i Blagajskog Pavlovca bila je organizirana na taj način što se na brdu Veliki Lisac (tt 407), koje je dominiralo nad okolinom, nalazilo 27 domobrana, na položaju prema Srp-

skom Blagaju 15 domobrana, a dijelom snaga bila su posjednuta sva uzvišenja u selu dok se komanda posade nalazila u školi. Ukupno u Hrvatskom Blagaju nalazio se 171 domobran. U susjednom Blagajskom Pavlovcu nalazile su se ustaše. Oni su za odbranu posjeli Pe evo brdo (k. 362), zaselak Turkalje i Mol evu glavicu. Ja ina posade iznosila je 105 ustaša. Pored domobrana i ustaša bili su u oba sela naoružani svi civili sposobni za borbu koji su ina e bili proustaški orijentirani. Prema planu za napad 2. udarni bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda imao je zadatak da s lijeve obale Korane dijelom snaga napada na Blagajski Pavlovac preko Šušnjare (tt 377), a drugim dijelom na Hrvatski Blagaj preko Gradine ka crkvi; 2. udarni bataljon 1. primorsko-goranskog partizanskog odreda, oja an s jednom etom Kordunaša iji su borci služili za vodi e, dobio je zadatak da s linije Srpski Blagaj — Crno Vrelo preko Vratnika i Velikog Lisca napada u pravcu škole i crkve u Hrvatskom Blagaju; 1. bataljon 2. kordunaškog odreda trebao je da napadom od Malog Lisca dijelom snaga obuhvati Hrvatski Blagaj s juga, a drugim dijelom Blagajski Pavlovac sa sjevera. Prvi proleteriški bataljon Hrvatske dobio je zadatak da iz rejonu Crno Osoje napadom u pravcu Pe eva brda (k. 362) i Debele glave (tt 386) obuhvati Blagajski Pavlovac sa sjevera, istoka i juga i u sadejstvu s 2. udarnim bataljonom 2. kordunaškog odreda uništi ustaše u selu te dijelom snaga trebalo je da se obezbijedi prema Slunju. Obezbje enje napada od neprijatelja s pravca Glinice i Ponora vršio je 1. udarni bataljon 1. primorsko-goranskog odreda u rejonu Cvijanovi Brdu, dok je jedna eta Kordunaša fingirala napad na ustaše u Batnogi i Cetinguadu. Napadom su rukovodili Ivan Gošnjak, Bogdan Oreš anin i Viktor Bubanji iz zaseoka Kozline, selo Cvijanovi Brdo.

Napad je po eo u 3 sata 13. septembra 1942. godine. Zaorio se partizanski uzvik »Juriš!« Naro ito žestoke borbe vo ene su za Vratnik i Veliki Lisac koga su Gorani zauzeli za nepun sat borbe, zarobili 27 domobrana i zapalili njihovu baraku što je bio znak da je Veliki Lisac u partizanskim rukama. Za to vrijeme 2. udarni bataljon 2. kordunaškog odreda bio je dijelom snaga prešao Koranu, ali su se one morale povu i zbog jakog otpora i protivnapada neprijatelja. Ustaše i domobrani uporno su se branili, ali i postepeno uzimali pred partizanima. Najzad borba se prenijela na rejon oko škole i crkve u Hrvatskom Blagaju, na Pe evo brdo (1.362) iznad Blagajskog Pavlovca i rejon Butnova gaja s neprijateljskim snagama koje su iz Slunja pohitale u pomo napadnutim posadama i prihvatili ustaše iz Pavlovca. Najduži otpor pružili su domobrani iz škole u Hrvatskom Blagaju, ali su i oni oko 12 sati primorani da se isticanjem bijele zastave predaju. Time su poslije devet sati borbe zauzeti Hrvatski Blagaj i Blagajski Pavlovac. Zarobljeno je 58 domobrana, 1 oficir, 7 naoružanih civila i zaplijenjeno 70 pušaka, 5 puškomitraljeza i 10.000 metaka.

Još istog poslijepodneva u Hrvatski Blagaj slegao se veliki broj naroda iz okolnih sela. Došao je da vidi jamu i pe inu gdje su ustaše 1941. poklale oko 525 ljudi, žena i djece iz Veljuna i okoline. Pla i naricanje

žena i djece za milim i dragim pomiješali su se s pjesmom goranskih i kordunaških partizana. Drugog dana za odmazdu zbog gubitka Hrvatskog Blagaja i Blagajskog Pavlovca ustaše su pod komandom poru nika Martina Grabovca kod Cetingrada poubijali 120 žena, djece i onemoglih staraca iz Pašina Potoka, Deli Poljane, Kuka i drugih okolnih sela.

Dušan Livada

Partizanske jedinice i oružane akcije u slunjskom kotaru do formiranja brigada

Formiranje partizanskih odreda

Ubrzo poslije pokretanja oružanog ustanka odlukom Okružnog komiteta KPH Karlovac, u Gornje Primišlje, 15. augusta 1941. godine, došli su španski dobrovoljci Stjepan Milašin i -Šiljo i Izidor Štok i odmah po dolasku održali sastanak s komunistima. Tom prilikom Šiljo ih je upoznao s linijom Partije u narodnooslobodila koj borbi i potrebi stvaranja partizanskih odreda, ukazavši pri tom na štetnost taktike pasivne odbrane sela i u vezi s tim na potrebu stvaranja pokretnih vojnih jedinica. Pored sastanka s komunistima Šiljo je održao i dva sastanka s narodom: jedan u Dubravama, a drugi u Kuki ima. Govore i o okupatoru, ustašama i Sovjetskom Savezu, on je posebno ukazao na potrebu i perspektive borbe protiv okupatora i fašizma uop e, kao i na zna aj organizacije i jedinstva naroda u toj borbi.

Samo dva dana nakon dolaska u selo Šiljo je, 17. augusta 1941. godine, formirao Partizanski odred Gornje Primišlje ja ine 32 borca naoružana s 24 karabina, nekoliko lova kih pušaka, nagaznom minom i nešto trotila. Me u borcima u odredu je bilo 8 komunistā a svega 13 boraca je bilo odslužilo Jugoslavensku vojsku. U Zbjegu Šiljo je zajedno s Milošem Kuki em i Mi om Bara em 19. augusta održao sastanak u ku i Dragi a Bruji a s 15 naoružanih ustanika, a zatim i zbor naroda na Kolištu, nakon ega je, tog dana, formiran Partizanski odred Zbjeg od 23 borca naoružanih s 18 karabina, a nešto kasnije i s još 4 lova ke puške. Poslije nekoliko sastanaka, koje su održali spomenuti drugovi, u Toboli u je 22. augusta formiran Partizanski odred Toboli u kojem su se nalazila 22 partizana naoružana raznim puškama, a u Trži u Partizanski odred Trži s 10 boraca koji su imali svega dva karabina i nešto ostalog oružja. Tako su na podru ju op ine Primišlje za nepunih 8 dana u drugoj polovini augusta 1941. godine Šiljo i Štok, uz pomo komunistā na terenu, for-

mirali četiri partizanska odreda u kojima se nalazio 91 partizan naoružan s 59 karabina pored raznih lovačkih i drugih pušaka.

Prvi sukob sa žandarima (oružnicima) Partizanski odred Toboli imao je 29. augusta kod i ina mosta na rijeci Mrežnici. Tom prilikom su ubijena 2 žandara, ranjen 1 i zaplijenjena dva karabina s municijom. Istog dana i Partizanski odred Gornje Primišlje vodio je borbu, također sa žandarima kod Vickove lokve, ispod šume Debela glava, na cesti Slunj — Primišlje i kod Livadine lokve. Odred je uspio da ih rasprši i protjera u pravcu Blagaja. Predveče toga dana na području Gornjeg Primišlja grupisali su se odredi Toboli, Gornje Primišlje i Zbjeg, pa je na inicijativu Šilje, Mio Bara i Save Božića dogovoreno da se sa sva tri odreda napadne žandarmerijska stanica u Primišlju. U vezi s tim Save Božić je upućen u zaselak Pjevcu da tamo organizira ljude i dovede ih radi pojačanja odreda, ali je prilikom povratka naišao na zasjedu u Dolovima, tri kilometra od Primišlja, i poginuo zajedno s Milom Divnićem. U međuvremenu, budući da je neprijatelj pojačao posadu u Primišlju, odustalo se od planiranog napada.

Slijedećeg dana, pošto je demolirao most na Mrežnici kod Tržića, Partizanski odred Tržić sukobio se s ustašama, žandarima i domobranima koji su se kretali od Ogulina ka Primišlju, ali nije uspio da ih spriječi i da prodru u Primišlje. Međutim, Partizanski odred Toboli odbio je napad žandara i domobrana iz Primišlja u pravcu i ina mosta na Mrežnici. Istog dana Partizanski odred Gornje Primišlje napali su žandari, ustaše i domobrani od Primišlja i od Slunja u zaseoku Okešama i na Cigelju. Pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja odred se prebacio na lijevu obalu Mrežnice u zaselak Jančići, zatim u selo Tuk. Tu se dio boraca odvojio od Odreda i priključio Partizanskom odredu Toboli. Brojno oslabljen Odred se ubrzo vratio na sektor Gornjeg Primišlja gdje je nastavio s prikupljanjem oružja i mobilizacijom boraca. Ostavivši na području nekoliko komunističkih radnika na terenu, odred se 14. septembra spojio s odredom Zbjeg, poslije čega je novi odred dobio naziv Partizanski odred Zbjeg — Primišlje. Tada su izvršene i izmjene u komandnom kadru. Za komandira odreda Zbjeg-Primišlje izabran je Milan Brujić, nešto kasnije Mane Radmanović, dok je za političkog komesara izabran Svetozar Ilić.

Krajem augusta 1941. godine Stjepan Milašin i Šiljo i Mio Bara prebacuju se na teritoriju općina Rakovice i Drežnik i u toku 14 dana uspijevaju formirati 6 partizanskih odreda: u selu Močila odred od 14 boraca naoružanih s 8 karabina i 6 civilnih pušaka, u Broancu odred jačine 10 boraca s različitim naoružanjem, u Mašvini odred od oko 26 boraca naoružanih s 11 karabina, u Koranskom Lugu odred od oko 20 partizana naoružanih sa 7 karabina, u Koranskom Ljeskovcu odred od 25 partizana naoružanih s 15 različitih pušaka i u Bugaru odred jačine od oko 18 partizana naoružanih s 12 pušaka. Ukupno u ovim odredima, koji su se zvali po selima, bilo je 113 boraca naoružanih sa 69 različitih pušaka.

Ubrzo poslije formiranja spomenutih odreda Mio Bara i Miloš Kukić, sa odredima Zbjeg-Primišlje, Močila i Broanc, postavili su 17. sep-

tembra zasjedu na cesti Slunja—Rakovica, na Prisjeti u koju je s pravca Slunja upala kolona automobila sa žandarima koji su pratili Ljubomira Kvaternika, velikog župana. Tom prilikom ubijena su 3 žandara, 1 agent i 1 šofer, a ranjena su 4 žandara i šef policije redarstva Batuši iz Bihaća. Uništena su 2 kamiona i zapaljen putni ki automobil, a zaplijenjene 4 puške, 2 pištolja i drugi razni materijal. U akciji su se naročito istakli Mišo Bara i Janko Momčilo, komandir Odreda Močila. Sutradan su ustaše spalile sela Brodani i Slušnicu, zarobile partizane Bogdana i ure Tepavca i Nikolu Mile Tepavca iz Slušnice koje su nakon strahovitog mučenja ubili. Ustaše iz Bihaća 21. septembra zatvaraju u Rakovici i Ivana KK KPH Slunja Franju Štajduhara i djeda Mišo Bara, Ivana koje okrivljuju za napad na Kvaternikovu pratnju i nakon strahovitog mučenja strijeljaju u Bihaću.

Od Trećeg rejonu do Trećeg bataljona

Na konferenciji predstavnika NOP-a Korduna i Banije održanoj po direktivi CK KP Hrvatske 19. i 20. septembra 1941. godine na Petrovoj gori, s područja Slunja prisustvovali su Stjepan Milašin i Šiljo, Dragi Bruji i Dušan Livada. Šiljo je podnio izvještaj u kojem je, pored ostalog, istakao da je na terenu što obuhvata teritoriju Primišlja, Slunja, Rakovice i Drežnika formirao 10 partizanskih odreda ukupne jačine 314 ljudi među kojima je bilo 30 komunista. Od naoružanja odredi su imali 90 novih karabina, 4 stara, 1 talijanski, 19 otraguša, 24 bombe i jednu nagaznu minu. U stvari broj boraca i oružja bio je nešto veći jer je Šiljo koristio podatke o jačini i naoružanju odreda prilikom njihovog formiranja. Konferencija je donijela Rezoluciju i Proglas i još nekoliko odluka. Teritorija Korduna i Banije podijeljena je na šest vojnih rejonu. Treći rejon obuhvatio je općine Primišlje, Plaški, Rakovicu, Drežnik i dijelove općine Slunja. Radi pomoći u radu na taj teren upućeni su Vilim Galjer Šišo, Žarko Čui, Dragan Keser, a kasnije i još neki drugi. Ubrzo zatim po zadatku OK KPH Karlovac oformljen je partijski komitet za Treći rejon u koji su ušli Dušan Livada, kao sekretar, Stjepan Milašin i Šiljo, Mišo Bara, Vilim Galjer Šišo, Dragi Bruji, a nešto kasnije i uro Kuki Brko, Miloško Šaša i Branko Latas. Komitet je imao zadatak da obezbijedi sprovođenje zaključaka s konferencije predstavnika NOP-a Korduna i Banije, da oformi partijske i omladinske organizacije u odredima i na terenu, formira rezervne odrede, obrazuje NOO-e i organizacije AFŽ-a i da izvrši svestranu mobilizaciju naroda u borbi protiv okupatora i ustaša.

U kući Miloša Bara 24. i 25. septembra održana je konferencija svih komandira i političkih komesara s područja Trećeg rejonu na kojoj su upoznati s odlukama donijetim na konferenciji predstavnika NOP-a, Korduna i Banije u Petrovoj gori. Na konferenciji su donijete odluke u pogledu daljeg uvođenja partizanskih odreda, izvođenja akcija, gradnje zamunika, ishrane, odjeće, obuće i sanitetskog zbrinjavanja boraca, o gradnji bolnice, formiranju rezervnih partizanskih odreda i drugo.

Tokom septembra formiran je Partizanski odred Hum od ljudstva iz

plaškog sa sjedištem u zaseoku Sekuli i na području Toboli a, a u toku oktobra od naoružane grupe iz Li ke Jesenice odred Pištenik u kojem su se nalazila 4 narednika i 7 podnarednika Jugoslavenske vojske naoružana s 3 karabina i 6 lovačkih pušaka. Odred Konjska Glava ja ina 15-20 boraca koji je djelovao na terenu Dabra krajem oktobra povukao se na područje Plaškog gdje se spojio s postojećom grupom naoružanih ljudi u šumi iznad zaseoka Vera, u odred koji je dobio naziv Partizanski odred Hrasnica. U toku septembra, prema tekstu zakletve dobijenom od OK KPH Karlovac, svi odredi položili su partizansku zakletvu što je urađeno na osnovu odluke donijete na konferenciji u Petrovoj gori.

Akcije partizanskih odreda, iako ih po broju nije bilo mnogo, bile su sada mnogo organiziranije. Partizanski odred Toboli postavio je 9. oktobra zasjedu na Prisjeci na cesti Rakovica — Slunje i tom prilikom ubio 4 žandara, zaplijenio 3 karabina, 2 pištolja, 3 bombe, oko 150 pušanih metaka, 2 šinjela i 2 torbe, a odredi Primišlje—Zbjeg i Mo ila kod Slušnice porušili su 20 telegrafsko-telefonskih stubova i odbili napad ustaša i žandara iz Slunja, zaplijenivši jedan telefonski aparat i ranac s 9 okvira metaka za puškomitraljez »Šoša«, kao i raznog drugog materijala.

Osamnaestog oktobra održan je sastanak Rejonskog komiteta KPH, Tre eg reiona na kojemu se raspravljalo o situaciji na terenu i u odredima i o pitanjima borbe protiv talijanskih okupatora kao osnovnom problemu. Talijanska propaganda bila je vrlo jaka na terenu Plaškog, Li ke Jesenice, Rakovice i Slunja. Prikazivali su se kao zaštitnici Srba, a istovremeno su razvijali mržnju prema cjelokupnom hrvatskom narodu. Iako su sprovodili politiku — zavadi pa vladaj — u po etku je bilo izvjesnih poteškoća a u njihovom raskrinkavanju i pokretanju naroda u borbu protiv njih.

Oko 20. oktobra od komande 3. rajona oformljen je Štab 3. bataljona Komande NOP odred Korduna i Banije. Za komandanta je postavljen Stjepan Milašin i -Šiljo, za političkog komesara Dragi Bruji , za operativnog oficira Miloš Pavia Kuki i za obavještajnog oficira Dragan Keser. Raniji partizanski odredi preformirani su u tri ete. Prvu etu obrazovali su odredi: Toboli , Primišlje-Zbjeg i Mo ila. Za rjenog komandira postavljen je Dane a i , a za političkog komesara Svetozar Ili . U 2. etu ušli su odredi Koranski Lug, Mašvina, Stara i Nova Kršija, Kordunski Ljeskovac i Bugar. Za komandira je postavljen Mi o Bara , a za političkog komesara Vilim Galjer Šišo. Tre a eta obuhvatila je teritoriju op ine Plaški i odrede Hum, Hrasnica i Pištenik s komandrom Stevom uturilom i političkim komesarom Nikolom i karom na elu. Dijelovi 1. ete, odnosno Partizanski odred Toboli , napali su žandarmerijsku patrolu ja ine 20 žandara kod Krive drage na putu Tounjski Trži -Kamenica kojom prilikom je teže ranjen partizan Joco Miljkovi . Me utim, žandari su uspjeli da na cesti uhvate Rafela Vidovi a Iliju koga su zaklali i ostavili. Istog dana žandari iz Ogulina i Primišlja kod mlina Smoljanovi a na njeci Mrežnici ubili su petoricu ljudi i žena.

Uz prisustvo Mi e Zlati a, lana OK KPH Karlovac, održan je 30. i 31. oktobra sastanak Tre eg rejonskog komiteta na kome je razmotrena si-

tuacija u odredima i na terenu, proučena Okružnica broj 3 CK KPH, donijeti zaključci o stvaranju i jačanju partijskih i omladinskih organizacija, odbora NOF-a i organizacije AFŽ-a, rezervnih partizanskih odreda i o pripremama za održavanje partijske kotarske konferencije.

Prvi napad na Talijane organizirali su, u vezi proslave oktobarske socijalističke revolucije, Stjepan Milašin i Šiljo i Mio Bara s odredima Ljeskovic i Bugar. Ovi odredi su 7. novembra na Ključu napali talijanski kamion pun vojnika od kojih su 3 ubili i 7 teže i lakše ranili. Poslijepodne tog dana Talijani iz Rakovice upadaju u Mošćan, pale školu i popovstan, pljačkaju po selu i po povratku u Rakovicu odvođe 8 muškaraca i žena. Slijedećeg dana Talijani ponovo upadaju u Mošćan i prolaze za Slunje, a odred Mošćan, zbog pojedinih kolebljivaca, nije ih napao. Treba napomenuti da je u toku novembra Partizanski odred Zbjeg u Jarku kod Zbjega zarobio 2 talijanska vojnika i 1 podoficira, ali su oni nakon razoružanja i saslušavanja pušteni.

Zajedno sa Žarkom Muićem, Šiljo je organizirao napad na stražu talijanske fašističke 137. legije crnih košulja u Plava Dragi. Polazeći od vojno-političkog značaja ovog napada, želja mu je bila da napad što bolje uspije i da pri tom zaplijeni i puškomitraljez. Za napad je određen Odred Mošćan sa 8 partizana iz odreda Primišlje-Zbjeg, dok su ostatak tog odreda i Odred Toboli dobili zadatak da obezbijede napad. U noć između 12. i 13. novembra 1941. godine Šiljo se s grupom bombaša na čelu odreda, po mrakom i kišovitom vremenu, približio baraci u kojoj se nalazio dio straže, ali se poslije bačenih bombi našao u unakrsnoj vatri koju su otvorili talijanski fašisti iz susjednih kuća. Tom prilikom ginu Žarko Muić, a Šiljo nastojeći da ga iznese i sam pada poginuo mitraljeskim rafalom. Zbog snažnog otpora partizani su se povukli s teško ranjenim Božom Momčilovićem. Pogibija Šilje, koji je poslije rata posmrtno odlikovan Ordenom narodnog heroja, i Žarka bila je težak gubitak za Kordun.

Naređenjem Komande NOP odreda Korduna i Banije od 15. novembra 1941. godine za komandanta 3. bataljona postavljen je Drago Domjani (Adolf Stajnberger), borac španske republikanske vojske, ali je on ubrzo upućen na rad na području Plaškog pa je umjesto njega za komandanta bataljona postavljen Josip Kuštrin (Mihajlo Savić) i za operativnog oficira Vjekoslav Klobučar. U tom vremenu intenzivno se radi na vojno-stručnom osposobljavanju komandnog kadra a pored ranijih partizanskih odreda objedinjenih sada u četete, formirano je deset rezervnih odreda koji su, pored vršenja stražarske službe i učestvovali u diverzantskim akcijama, imali zadatak da kroz vojno-političku obuku pripreme omladinu za partizanske jedinice.

Značajan doprinos u vršenju partizanskih jedinica dale su partijske i skojevске organizacije. Njihov rad bio je usmjeren na stvaranje svjesne discipline, razvijanje ofanzivnog borbenog duha, ratnog drugarstva, mržnje prema okupatorima i domaćim izdajnicima, usavršavanje ratne vještine i drugo, pri čemu su ličnim primjeri komunista najbolje djelovali na borce.

U toku decembra dijelovi 3. bataljona razoružali su žandare u Johovici,

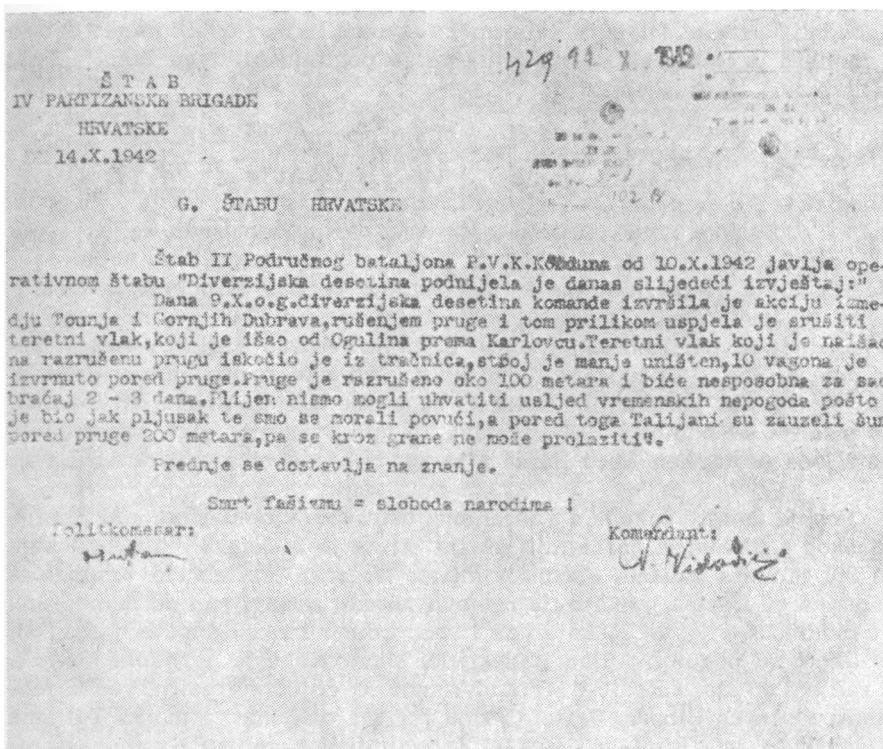
napadali Vaganac, Drežnik, željezni ku stanicu Latin i odbili napad ustaša i **žandara iz Rakovice** kojom prilikom su poginuli Milovan Zinai , Božo **Miljkovi** i Dane Bjelac.

Tre i bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda

Zbog toga što se neprijatelj grupirao u veće i dobro utvrđene garnizone, kao i zbog jake zime i visokog snijega, partizanske jedinice su svoju aktivnost tokom januara i februara 1942. godine usmjerile na vojno-političku obuku, postavljanje zasjeda, vršenje diverzija, izvođenje manjih, a kasnije i većih akcija. Kada je početkom februara 1942. godine formiran 2. kordunaški partizanski odred, 3. bataljon je ušao u njegov sastav. On je tada brojao 319 partizana formiranih u tri čete, naoružanih s 3 puškomitraljeza, 188 pušaka tipa mauzer, 82 puške drugih tipova, 32 lovecke, 38 pištolja, 44 bombe i 10500 metaka. U tom vremenu je za komandanta bataljona postavljen Milo Bara a za političkog komesara Branko Latas.

Poslije manjih sukoba s Talijanima, ustašama i žandarima kod Slunja, Plaškog i Rakovice, značajniju akciju izvela je 2. četa 3. bataljona koja je 30. januara zauzela općinsko mjesto Tržan Raštela 15 kilometara zapadno od Cazina, razoružala njihovu posadu sastavljenu od domobrana i žandara, zaplijenila 35 karabina i veću količinu raznog materijala. Tom prilikom su poginuli Milan Radekovi , Milo Grahovac i Nikola Mandić , a ranjeni su Milo Radi i Marko Vukeli . U cilju represalija već 2. februara s pravca Bihaća, Vrste, Cazina i Tršćca uslijedio je napad Talijana i ustaša na sela Rujnicu i Bugar. Zahvaljujući hrabrosti i samopožrtvovanju partizanskih jedinica, Talijani i ustaše jedino su uspjeli da zapale i opljačkaju nekoliko kuća pa su se nakon tri dana povukli u polazne garnizone.

Provodeći zaključke Kotarskog komiteta KPH Slunj i Kotarske partijske konferencije održane 3. februara 1942. u Mostu i Limalu u izmjeni 4. i 5. februara, partizanski vodovi Most i Zbjeg razoružali su vod Pištenik ja i 25 boraca zbog etničkih tendencija i šurovanja nekih boraca s Talijanima. Pored toga istragom je ustanovljeno da su neki borci iz voda Pištenik opljačkali selima, zatim da su izvršili nekoliko ubistava, a među ubijenima bio je i jedan partizan, da je politički delegat voda Dragan Milošević imao veze s Talijanima i da se odlazio u Plaški i Škare i tamo se duže zadržavao. Nakon istrage s razoružanima je održan sastanak na kome im je ukazano na veliku pogrešku koje su zajednički i pojedinačno učinili i kakvu su time ogromnu političku štetu nanijeli NOP-u. Na sastanku je konstatirano da krivicu za to snose vodnik vod Milo Rali (bivši podnarednik) i politički delegat voda Dragan Milošević , bivši trgovac, pa je donijeta odluka da se spomenuta dvojica kazne smrću strijeljanjem. Ostali su se zakleli da će se strogo pridržavati partizanske zakletve. Vremenom je oružje a za novog komandira voda izabran je Milo Vidaković koji je sve ranije obećavao da će stanje u vodu Pištenik u najkraćem vremenu poboljšati i borbom opravdati dato im povjerenje.

Za političkog delegata voda izabran je Milan Kosanović iz sela Plav a Drage, nakon čega je vod upućen natrag u Pištenik. Angažiranjem partijskih organizacija na terenu i u vodovima organizirani su masovni zborovi u selima Toboli, Zbjeg, Plav a Draga, Mašvina, Kordunski Ljeskovac i Bugar pa je narodu i borcima objašnjen slučaj s vodom Pištenik.

Poslije manjih akcija na širem području Plaškog u prvoj polovini februara 1942. godine, u kojima je pored ostalih i vod Pištenik oštetio željeznički vodocrp Dretulju kod Plaškog, a potpuno uništio vodocrp u Ličkoj Jesenici, 3. bataljon je u vremenu od 22. do 24. februara, u sastavu 2. kordunaškog partizanskog odreda, učestvovao u uspješnoj akciji na komunikaciji Slunj-Primišlje-Tounj. Prvog dana akcije 22. februara 2. kordunaški odred je ojačan jednom četom 1. kordunaškog odreda, pod komandom Roberta Domanija i operativnog oficira Bogdana Orešanića, iz zasjede na cesti između Slunja i Primišlja napao talijansku kolonu i zarobio 50 talijanskih vojnika, zaplijenio 70 pušaka, 2 mitraljeza i 2 puškomitraljeza. Istog dana je 3. bataljon napao i zauzeo Tounjski Tržić zarobivši 22 domobrana s oružjem. U tom napadu herojski su poginuli Milo Bara, komandant bataljona, i borac Dušan Mandić. Dva dana kasnije Odred je zauzeo i Primišlje odakle su se žandari i talijanska posada povukli ka Ogulinu popalivši usput više kuća. Zaplijenjenim naoružanjem

od **Talijana** naoružani su novi dobrovoljci, omladinci iz Gornjeg Primišlja, a **oružjem** zaplijenjenim u Tounjskom Trži u naoružan je novoformirani 4. vod u 1. i 3. bataljona u čiji sastav su ušli i ino omladinci iz **Tounjskog** Trži a. Komandu nad 3. bataljonom preuzeo je operativni oficir **Vjekoslav Klobučar** koji je za nekoliko **dana** postavljen za komandanta bataljona. Zarobljeni Talijani, među kojima su se nalazila i 3 **oficira** i domobrana, nakon ispitivanja i upoznavanja s ciljevima NOB-e pušteni su na slobodu. Oslobođenje Primišlja i Tounjskog Trži a snažno je uticalo na dalje jačanje partizanskih jedinica, partizanskih organizacija, organa nove narodne vlasti i antifašističkih organizacija na spomenutom području.

Vilim Galjer Šišo i trinaest prvoboraca

Nakon akcije na sektoru Primišlja Štab 3. bataljona uputio je 2. četetu na teren Mašvine, Kordunskog Ljeskovca i Bugara. Na sektoru Livade-Kuki i, orijentirana za zasjede prema Slunju, ostala je i dalje 2. eta 2. bataljona Prvog KPO, dok je 1. i 3. četetu usmjerio prema Plaškom, ostavljajući i novoformirani vod iz 1. ete radi obezbjeđenja prema Kamenici. Na sektoru Kuki i-Livade, orijentirana prema Slunju, nalazila se 2. eta 2. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda. Komandir 2. ete 3. bataljon Vilim Galjer Šišo, primivši obavještenje od jednog muslimana, s kojim je i ranije održavao vezu, da u Šturli u bez metka može od tamniše milicije zaplijeniti 40 karabina, odlučio je da noću između 3. i 4. marta napadne i dođe do novog oružja. Prema planu trebalo je da vodovi Bugar i Kordunski Ljeskovac napadaju od sela Crnaje, a vodovi Mašvina i Rujnica, s kojima se nalazio Šišo, od sela Bogovolje ostavljaju i obezbjeđenje u pravcu Furjana i čine 5 boraca.

Napad je otpočeo pred svanućem. Kada je prema otporu postalo jasno da se ustaška milicija neće predati, Šišo se s devet odabranih boraca uputio u kuću muslimana koji mu je dao podatke, a ovaj ga šalje prema kafani, rekavši da je tamo pripremljeno sve oružje. Na putu prema kafani upadaju u jaku unakrsnu puštinu vatru i svi ginu osim Dane Miškine. Ubrzo je uslijedila i intervencija ustaša iz Furjana. Zbog te intervencije i snažnog otpora ustaške milicije eta je bila prisiljena da se povuče pretrpivši gubitke od 13 poginulih boraca. Među njima je bio i njen komandir Vilim Galjer Šišo koji je poslije rata posmrtno odlikovan Ordenom narodnog heroja. Osim njega poginuli su Milan Budimlija, Dane Kovačević, Dragi Kolundžija, Janko Miljković, Mane Miljković, Dušan Mandić, Petar Pera, Milutin Zdjelar, Miloš Sekuli, Miladin Božić, Boco Radoš i Milan Skorupan. Poslije ovog napada ustaše su opljačkale i spalile sela Crnaju i Bogovolju.

Pored napada na manja neprijateljska uporišta jedinice 3. bataljona 2. kordunaškog odreda u toku marta 1942. sprečavale su pljačku i ispade Talijana i ustaša uglavnom iz Slunja na oslobođenu teritoriju. Ustaška ofanziva koja je 19. marta otpočela na širem području je Petrove gore zatekla 1. 3. bataljon razvijen na širem području oko Ličke Jesenice, Kamenice,

Plaškog, Slunja, Rakovice, Mašvine, Kordunskog Ljeskovca i Bugara. Ustaški zloinci iz Cetingrada i Slunja raznim obmanama uspijevaju da u vremenu od 20. do 23. marta u selima Komesarcu, Sovi ima, Brezovcu i Furjanu pohvataju i na najzvjerskiji način ubiju 283 lica, većinom djece, žena i staraca.

etnički i ustaški zloinci

Da bi donekle olakšao situaciju oko Petrove gore, komandant 2. kordunaškog odreda Robert Domani odlučio se da preuzme ofanzivne akcije na području Plaškog, a u prvom redu da napadne talijansku posadu na željezničkoj stanici Lička Jesenica i poruši prugu između Ličke Jesenice i Blata. Za napad su bile određene 3. eta 3. bataljona 2. kordunaškog odreda i 2. eta 2. bataljona 1. kordunaškog odreda. Do 2. aprila ove su se ete prikupile u Ličkoj Jesenici i zaseoku Potpolje. Toga dana u Ličkoj Jesenici održan je narodni zbor na kojem su govorili Stevo Turušić, komandir 3. ete, Branko Latas, komesar 3. bataljona, Robert Domani, komandant 2. kordunaškog partizanskog odreda, Nikola Čikara, komesar 1. ete i Adolf Štajnberger, komesar 3. ete. Poslije zбора i narodnog veselja brigu oko razmještanja jedinica i straže preuzeo je kao domaćin vod Pištenik. Borci 3. ete razmješteni su 2 do 3 po kućama u Ličkoj Jesenici, a komandir 2. ete i oružje Momčilo svojom etu je sam razmjestio u zaseoku Potpolju.

Komandant 2. kordunaškog partizanskog odreda Robert Domani oko 18 sati održao je sastanak s komandirima i komesarima eta na kojemu je s njima bio detaljno razrađen plan za sutrašnji napad. Nakon večere u kući Nikole Čikare, ništa ne sluteći, oko 22 sata svi su pošli na spavanje. Čikara je ostao u svojoj kući, Turušić se smjestio kod svoga brata, Domani kod mosta u kući Janka Dudukovića, Štajnberger u zaseoku Pavlice i Latas kod Mile Mikatovića, tako da su svi izuzev Čikare bili udaljeni jedan od drugog dvije stotine metara.

Kada se sve utišalo, oko pola noći, po unaprijed pripremljenom planu vod Pištenik, koji je prešao na stranu etnika, prešao je u akciju. Glavni organizator prelaska voda Pištenik na stranu etnika i ovog puta bio je Duro Vidaković. Koristeći se demagogijom i lažima da se u Kapeli nalaze tri bataljona etnika, da će oni razoružati partizane i da se on nalazi u vezi s njima, a u stvari se nalazio u dogovoru s Talijanima, pridobio je za sebe vod Pištenik. etnici su jednovremeno pohapsili spomenute partizanske rukovodioce i pokupili oružje od boraca 1. i 2. voda 3. ete koji su spavali po kućama. Oružjem su naoružali još nekoliko svojih istomišljenika iz sela i stavili im u zadatak da uvaju razoružane partizane — njih ukupno 45.

Po razoružanju dva voda 3. ete Duro Vidaković je uputio pismo oružje u Momčilo, komandiru 2. ete, u kojem ga je upoznao da su etnici razoružali 3. etu i zahtijevao da se što hitnije poveća u pravcu Tobolića. Iznenađen sadržajem pisma Momčilo je donosioca pisma Milana Vukelića, kojeg je ranije poznao, zadržao i poveo sa sobom da

mu pokaže put preko Ljetišta u pravcu Toboli a. Prilikom povla enja iedan politi ki delegat iz 2. ete naišao je na logor etnika u Pišteniku pa misle i da su partizani, budu i da su na glavi imali partizanke, zapi-**tao ih** da li je istina da je 3. eta razoružana od etnika. Oni su mu odgo-**vorili** potvrdno i rekli da su i oni na strani etnika. S ovim je upoznat **komandir** 2. ete nakon ega je izvršen pritisak nad u me uvremenu **uhapšenim** Vukeli em da kaže pravu istinu. On je tek tada priznao da je **razoružanje** 3. ete izvršio vod Pištenik. Zbog neizvjesne situacije 2. eta nije napala etnike pa je s Ljetišta produžila za Mo ila. Milan Vukeli je **saslušan** u Štabu 3. bataljona i zbog svoje izdajni ke uloge osu en na **smrt** i strijeljan.

Pošto su se pribrali, razoružani partizani su se još u toku no i i rano ujutro razbježali, a zatim se prebacili u Toboli gdje su se nalazile parti-**zanske** jedinice. Roberta Domania, Adolfa Štajnbergera, Stevu uturila i Branka Latasa etnici su još u toku no i svezane sprovedi do bezdani Balinka u Pišteniku i tu ubili. Za njihovu smrt se brzo saznalo i ona je bolno odjeknula me u borcima i narodom Korduna, nasuprot o ekivanji-**ma** organizatora pu a koji su se nadali da e dobiti masovnu podršku naroda a prije svega u Li koj Jesenici, ali su se u tome prevarili.

Ve u toku 4. i 5. aprila pod rukovodstvom Sre ka Manole, koman-**danta** Grupe kordunaških partizanskih odreda, 1. eta 3. bataljona, 2. kordunaškog odreda, 2. eta 2. bataljona 1. kordunaškog odreda i Prole-**terska** eta pretresle su šumu Pištenik i okolinu prema Li koj Jesenici radi **hvatanja** i likvidacije etnika, ali su se oni bili ve povukli prema Kapeli pod okrilje talijanskog okupatora.

Nakon toga su Proleterska i 2. eta na komunikaciji Plaški—Plav a Draga 6. aprila iz zasjede razbili kolonu Talijana. Tom prilikom su zaro-**bile** 36 talijanskih vojnika, zaplijenile 6 puškomitraljeza, 36 pušaka, 6 pištolja, 50 bombi i drugu vojnu opremu. U ovoj akciji poginuo je Mijo Belavi , komandir voda u Proleterskoj eti, a jedan partizan je ranjen. Sutradan su Talijani s jakim snagama iz Plaškog upali u Plav a Dragu i zapalili 20 ku a. Nasuprot tome partizani su 10. aprila zarobljene talijan-**ske** vojnike, nakon saslušanja i politi kih pouka, pustili u Plaški, a s nji-**h**ovim zaplijenjenim oružjem ponovo naoružali 3. etu.

U me uvremenu su jake talijanske i ustaške snage iz Slunja prodrle u Primišlje i Tounjski Trži , ubile 41 ovjeka, odvele u Ogulin 60 muška-**raca** i **žena**, spalile 245 gazdinstva, oplja kale veliki broj stoke i živine i uspostavile ustaško-žandarmerijske posade u Primišlju i Tounjskom Trži u. Intervencija dijelova 2. kordunaškog odreda je, zbog etni kog pu a u Li koj Jesenici, zakasnila pa samim tim bila i bezuspješna.

• «^U odsutnosti partizanskih jedinica Talijani i ustaše iz Slunja, Furjana i **Sturli a** upali su 18. aprila u sela Sastavak i Zapoljak, zapalili 38 doma-**instava**, oplja kali i otjerali 177 grla razne stoke. Produžuju i prema Mašvini, **spalili** su 18 ku a i 33 gospodarske zgrade, odvođe i sa sobom oplja kanu stoku i žito. Stare i nemo ne, koje su zatekli kod ku e, ustaše nisu pošte ivali. Tih **dana** su ustaše i žandari iz Vrste i Trža kih Raštela palili i **plja kali** sela Rujnicu i Bugar. Me utim, pokušaj ustaša da se iz

Raštela i Šturli a prebace preko Korane sprije io je rezervni odred Kordunski Ljeskovac, naoružan s nekoliko pušaka, rogljama, sjekirama i predvo en Milanom Cakširanom.

Borbe u toku ljeta

U toku akcije na željezni ku prugu Plaški—Javornik koja je imala za cilj prekid saobra aja i u kojoj su u estvovali 3. bataljon i Proleterska eta 2. kordunaškog odreda, 2. bataljon 1. kordunaškog odreda, Li ki bataljon »Marko Oreškovi « i dijelovi Primorsko-goranskog odreda sa Goranskom Proleterskom etom, 3. bataljon je napadao talijansku stražu kod tunela na pruzi izme u Plaškog i Blata. Napad je otpo eo ujutro 21. aprila i završio se kasno uve e kada je talijanska straža savladana. Tom prilikom 3. bataljon je zarobio 46 talijanskih vojnika, zaplijenio 1 mitraljez, 2 puškomitraljeza, 40 pušaka i oko 8000 metaka. Ostale su jedinice uspjele sprije iti svaku intervenciju Talijana i razrušiti 9,5 kilometara pruge.

Poslije uspjele akcije kod Plaškog glavnina 3. bataljona i Proleterska eta 2. kordunaškog odreda upu eni su ka Primišlju gdje su blokirali neprijateljsku posadu. Me utim, 2. eta 3. bataljona poslata je na podru je Kordunskog Ljeskovca gdje je, naro ito u toku 25. aprila, vodila žestoku borbu s ustašama koji su nadirale s pravca Vrela, Trža kih Raštela i Drežnika i uspjeta da ih zaustavi.

Tokom maja, zbog priliva novih boraca, u 3. bataljonu je izvršena reorganizacija. Prva eta preformirana je u 1. i 4-tu, a 2. eta u 2. i 5-tu etu. Tako je poslije ove reorganizacije bataljon imao pet eta. U njemu je oformljen bataljonski, partijski i skojevski biro, a u etama su postojale etne partijske elije i grupe SKOJ-a. Zajedno s Proleterskom etom 2. kordunaškog partizanskog odreda, 3. bataljon je 17. i 18. maja napadao neprijateljsku posadu u Primišlju, ali zbog nepovoljnog odnosa snaga i jakog otpora neprijatelja taj napad nije uspio. Me utim, napad njegove dvije ete na talijansko obezbje enje kod tunela na željezni koj pruzi izme u Blata i Li ke Jesenice 22. maja, potpuno je uspio. ete su ubile 2 i zarobile 11 talijanskih vojnika koji su poslije kra eg razgovora s njima pušteni na slobodu.

Poslije majske ofanzive na Petrovu goru ustaše su prebacile dva bataljona (bojne) u Tounjski Trži i Primišlje i sa njima i dijelovima posade iz ovih mjesta i iz Slunja, 2. juna 1942. godine napale na slobodnu teritoriju Gornjeg Primišlja i Toboli a. Budu i da na tom podru ju nije bilo partizanskih jedinica, ustaše su u toku dva dana u Gornjem Primišlju ubile 265 ljudskih bi a, me u kojima 90 djece ispod 15 godina starosti. Zapalili su školu, crkvu, gostionicu, 2 mlina na rijeci Mrežnici, 152 ku e s gospodarskim zgradama, oplja kali stoku i drugo te iz Toboli a se preko Kneje, Plav a Drage i Saborskog prebacili ka Plitvi kim jezerima. Za to vrijeme su se 1. i 3. bataljon (bez 2. i 5. ete) i Proleterska eta 2. kordunaškog partizanskog odreda nalazili na širem podru ju Plaškog i Kuni a gdje su se pripremali za akciju na željezni koj pruzi Li ka Jesenica—Ja-

vornik koju su izvele 5. juna. U toj akciji porušeno je 400 metara pruge, **napadnut** teretni vlak, spaljeno više vaktarnica, razoružano 29 talijanskih **vojnika** i zaplijenjena 2 puškomitraljeza, 15 karabina, ve a koli ina **municije** i ostale opreme. Za to vrijeme su 2. i 5. eta 3. bataljona vodile **žestoke** borbe s ustašama i žandarima na podru ju Drežnika spre avaju i im prodor ka Plitvicama i na oslobo enu teritoriju.

Nakon manjih akcija protiv etnika na podru ju Plaškog, po nare enju Štaba Grupe kordunaških partizanskih odreda, dijelovi 2. i 1. kordunaškog odreda napali su posadu u Tounjskom Trži u, ja ine oko 80 domobrana. U napadu su u estvovale tri ete iz 1. kordunaškog partizanskog odreda (**Proleterska**, Omladinska i 1. eta 1. bataljona, 2. i 3. bataljon (bez tri ete) 2. kordunaškog partizanskog odreda. Napad je otpo eo 19. juna i poslije pet dana borbi zauzet je Tounjski Trži , porušen most na Mrežnici i na nekoliko mjesta porušena cesta. Zarobljena su 63 domobrana, zaplijenjena 2 mitraljeza, 1 puškomitraljez, 62 puške, 4300 metaka i druga ratna oprema. U borbi je poginuo komandir 3. ete 2. bataljona Dušan Vergaš, narodni heroj, i ranjeno 6 partizana. Zarobljeni domobrani zadržani su 4 dana u školi u Zbjegu i nakon upoznavanja s ciljevima NOP-a pušteni su svojim ku ama.

Koriste i prisustvo dva li ka bataljona («Marko Oreškovi « i »Pekiša Vuksan«), **Stab** 1. operative zone Hrvatske preduzeo je krajem juna dijelovima 1. i 2. kordunaškog partizanskog odreda napad na neprijateljska uporišta na komunikaciji Slunj—Rakovica—Drežnik—Vaganac, ali znaajni uspjeh nije postignut jer je neprijatelj bio jak i pružio snažan otpor. Me utim, lijep uspjeh postigla je 3. eta 3. bataljona koja je 1. jula razmicanjem tra nica na pruzi izme u željezni ke stanice Li ka Jesenica i Blata, prevrnula lokomotivu i par vagona te tom prilikom zarobila 29 talijanskih vojnika, 3 etnika, 4 domobrana i 9 željezni kih službenika, zaplijenila 25 pušaka, 2 pištolja, nešto metaka i razne druge opreme. Zarobljeni željezni ari i Talijani odmah su pušteni, a domobrani nakon par dana. Pošto se ustanovilo da su u estvovali u razoružanju 1. i 2. voda 3. ete i pogubljenju Domanija, Stajnbergera, Latasa i uturile, uhva eni etnici su u prisustvu 50 ljudi i žena iz Plav a Drage i Vere osu eni na **smrt** strijeljanjem.

Preformiranje **brigada**

Neposredno poslije i u toku borbi, u prvoj polovini jula 1942. godine, na podru ju Slunja i oslobo enja Primišlja kojom prilikom je oboren **jedan neprijateljski** avion i poginuo komandir 3. ete 3. bataljona Miloš **okeša**, **pristupilo se** reorganizaciji partizanskih jedinica na sektoru 2. **kordunaškog partizanskog** odreda. Po nare enju Glavnog štaba Hrvatske i **Štaba 1- operative** zone Hrvatske, predve e 8. jula kod izvora Mrežnice u **zaseoku Vrelo**, od 2. bataljona 1. kordunaškog odreda, li kih bataljona »Marko Oreškovi « i »Petar Vuksan« i Udarnog bataljona Banijskog **odreda formirana je** 1. narodnooslobodila ka partizanska udarna **brigada Hrvatske**. Dan kasnije proleterske ete 1. i 2. kordunaškog odreda povu-

ene su s položaja oko Primišlja i upu ene u Perjasicu. Tu su popunjene, a zatim 16. i 17. jula upu ene sjeverno od Kupe u sastav Zumbera ko-pokupskog odreda koji je tada formiran. S ovim etama otišao je i komandant 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda Vjekoslav Klobučar, a mjesto njega za komandanta bataljona postavljen je Rade Dobrosavljević. I politički komesar ovog bataljona Rade Janjanin otišao je na drugu dužnost pa je dužnost komesara bataljona preuzeo Šime Babić, dok je operativni oficir bio Joco Tarabi, a obavještajni Dane Skendžić.

U sastavu 2. kordunaškog odreda 14. jula formiran je Udarni bataljon naoružan s 200 karabina i 10 puškomitraljeza. U njegov sastav ušla je kompletna 1. eta 3. bataljona. Istovremeno je od 2. i 5. ete ovog bataljona u odred formiran 4. bataljon koji je dobio zadatak da djeluje na terenu Mašvine, Kordunskog Ljeskovca, Bugara i Rujnice. Za komandanta bataljona postavljen je Nikola Basara, za političkog komesara Moro Magašić, za operativnog oficira Milan Basta, a za obavještajnog oficira Petar Zinaić. Preostale 3. i 4. eta u 3. bataljonu preimenovane su u 1. i 2. etu i dobile zadatak da s područja Močila, Primišlja, Tounjskog Tržića i Janja Gore djeluju prema Slunju, Rakovici i Plaškom.

Nakon reorganizacije 2. kordunaški partizanski odred težište dejstava usmjerio je prema posadama neprijatelja u zahvatu željezničke pruge Oštarije, Josipdol, Vojnovac, Plaški, Lička Jesenica i prema Slunju i Rakovici. Prva eta 3. bataljona razrušila je 1. augusta 1300 metara željezničke pruge između Vojnovca i Josipdola. Na razrušenu prugu naišao je teretni vlak i prevrnuo se lokomotiva i 2 vagona. Dok napad dijelova 1. i 2. kordunaškog odreda 3. augusta, na talijanska uporišta Oštarije i Košare, nije uspio zbog jakog otpora, Udarni bataljon i 1. eta 3. bataljona 2. kordunaškog odreda istog dana savladali su talijanske vojnike u zaseoku Vera nedaleko od Plaškog i zaplijenili 1 puškomitraljez, 4 puške, 1 pištolj, 17 bombi, 5000 metaka, 100 deka, 20 uniformi i drugi materijal. Značajan uspjeh poslije dvodnevnih borbi postigli su dijelovi 1. i 2. kordunaškog odreda 9. augusta zauzimanjem Kamenice gdje su zarobili 60 domobrana i žandara, zaplijenili 58 pušaka, 3 puškomitraljeza, 5 pištolja, 6000 metaka i drugu ratnu opremu.

Pošto je Udarni bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda 20. augusta ušao u sastav tada formirane 4. partizanske brigade Hrvatske, to je osam dana kasnije u zaseoku Lipar od sela Močila u Odred formiran novi Udarni bataljon. U njegov sastav ušlo je 36 boraca iz 1. ete 3. bataljona i 2. eta 4. bataljona koji je poslije toga formiran. Za komandanta Udarnog bataljona postavljen je Rade Dobrosavljević, a za komandanta 3. bataljona Gajo Bunjevac i za političkog komesara bataljona Nikola Kikara.

Pored dejstava na željezničkoj pruzi Oštarije, Josipdol, Plaški, Lička Jesenica, 2. kordunaški partizanski odred u prvoj polovini septembra 1942. godine spremao je ispad neprijatelja iz Slunja, Rakovice, Drežnika i Plaškog na oslobođenu teritoriju i obezbjeđivao podizanje i sklanjanje ljetine. Međutim, potreba za krupnijim pokretnim vojnim jedinicama radi

izvo enja zamašnjih operacija i uspješnijeg tu enja neprijatelja, kao **i radi bolje** organizacije pozadine, usloveli su da je sredinom septembra 1942. godine, po nare enju Glavnog štaba Hrvatske, izvršena reorganizacija svih partizanskih jedinica na Kordunu. Tako su rasformirani Štab **Grupe** kordunaških partizanskih odreda i 1. i 2. kordunaški odred i od **njih 16.** septembra u Radmanovoj Poljani formirana **5.** hrvatska (**2. kordunaška**) partizanska brigada sastava tri bataljona, mitraljeske i vode za **vezu** ukupne ja ine oko 700 boraca. Pored brigade u tom vremenu **formirana** je i Komanda područja za Kordun s tri područja na bataljona. **Time** su na Kordunu do tog vremena formirane dvije partizanske brigade **u kojima** se nalazio velik broj boraca s područja bivšeg kotara Slunj, **zatim** su organizirani vojno-pozadinski organi što je sve doprinijelo **daljem** razmahu oslobodila ke borbe, ne samo na Kordunu **ve i** u oblastima **sjeverno** od Kupe u Pokuplju i Zumberku.

Miloš Ga eša

Napad Drugog kordunaškog partizanskog odreda na Trži (19 - 23. juna 1942.)

U drugoj polovini juna 1942. godine, Štab Grupe kordunaških NOP odreda razradio je plan dejstva partizanskih odreda shodno zahtjevu i strategiji Glavnog štaba Hrvatske. Prvi kordunaški partizanski odred dobio je zadatak da dejstvuje u pravcu Karlovca, Pokuplja, Gline i Cazina a 2. kordunaški odred prema Biha u, zatim da ruši li ku prugu i prugu Karlovac—Ogulin, a izme u ostalog da likvidira žandarmerijsko-domobransku posadu u Trži u i blokira žandarmerijsko-domobransku posadu u Primišlju. Za po etak napada odredeno je jutro 19. juna.

Za likvidaciju neprijateljske posade u Trži u odredeno je 3. eta 2. bataljona pod komandom komandira Dušana Vergaša i pola 1. eta 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda pod komandom komandira ure Peti a. Za izvo enje napada bio je odgovoran zamjenik komandanta 3. bataljona Joco Tarabi . Za blokadu, i po mogu nosti razoružanje posade u Primišlju, odredeno je Proleterska eta, Omladinska eta i dva voda 1. eta 2. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda.

Na osiguranju prema Slunju bile su 1. eta 1. bataljona i 2. eta 2. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda sa zadatkom da sprije e prodor neprijateljskih snaga iz Slunja u rejonu Melnica—Plieš. Druga polovina 1. eta 2. bataljona zadržana je u rezervi štaba odreda. Obezbjeneje prema neprijatelju u Plaškom, Josipdolu, Oštarijama, Ogulinu, Kamenici i Tounju vršile su 4. eta 3. bataljona 2. kordunaškog odreda

komandira Dane a i a, Proleterska eta 1. kordunaškog partizanskog odreda komandira Miška Breberine, 1. vod 1. ete 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda komandira Dure uji a i Omladinska eta komandira Uroša Opa i a. Me utim, jedna desetina iz 1. ete ure Petica trebala je da presije e telegrafsko-telefonske veze izme u Kamenice, Skradnika i Tounja.

Kao što se vidi za itavu akciju angažirano je ukupno 9 eta. Za napad na neprijatelja u Trži u i blokadu u Primišlju, ukupne ja ine oko 200 domobrana i žandara, tri ete ja ine oko 260 boraca, za obezbje enje prema neprijatelju u Slunju dvije ete, a prema Plaškom, Josipdolu, Oštarijama, Ogulinu, Košarama, Kamenici i Tounju tri ete i jedan vod. U rezervi štaba odreda zadržano je pola ete.

U toku no i izme u 18. i 19. juna Vergaševa eta i vod ete ure Peti a neopaženo su posjeli polazni položaj za napad u neposrednoj blizini prednje odbrane neprijatelja u Trži u. im je po elo da svanjiva, ete su prešle u napad. eta Dušana Vergaša napadala je sa sjeverozapada, od ku a Juzbaši a i Tuteka s osloncem na zgradu spaljene škole, a s jugoistoka od crkve i lijevom obalom Mrežnice napadalo je pola ete ure Peti a. Brzim manevrom posjednute su ku a i kafana Nikole Jagodi a ime je bila ugrožena domobranska isturena posada u ku i Steve Juzbaši a. Odmah zatim bila je prinu ena da do devet sati napusti tu ku u i da se povu e u sastav žandarmerijske posade u ku i i kafani Mi e Simi a koja je bila vrlo utvr ena i osposobljena za kružnu odbranu. Do kraja dana vršeno je obostrano osmatranje i prepucavanje.

Toga dana neprijatelj je iz Kamenice najprije patrolama poduzeo izvi anje u pravcu Trži a. Kada je oko 12 sati dobio poja anja iz Ogulina, prešao je u napad, ali je bio odbijen od Proleterske ete Miška Breberine i 4. ete Dane a i a. Tom prilikom zarobljen je jedan natporu nik i etiri domobrana. I iz Primišlja dio žandara je bio krenuo prema Kurjevcu, ali su brзом intervencijom rezerve Štaba 2. kordunaškog odreda i jedinica odre enih za blokadu vra eni u kasarnu uz znatne gubitke.

U ranu zoru 20. juna izvršen je juriš na neprijateljsku posadu u Trži u. Tom prilikom zauzet je i posljednji bunker iznad Mrežnice » uvik«, zatim svi rovovi i rovovske saobra ajnice oko branjene zgrade. Oko devet sati uro Peti je s jednim vodom izbio u Simi ev šajer udaljen svega desetinu metara od ku e, kafane i ostalih zgrada, gdje su se branili žandari. Dalja borba vodila se bombama. Neprijatelj je uzvra ao istom mjerom. Vergaševa eta, osim posjednutih nekih rovova i manjeg približavanja, nije došla u situaciju da stupi u dejstvo bombama. Vergaš je imao poseban metod podilaženja neprijatelju. Ispred sebe je gurao kamenu plo u koriste i je za zaklon pa mu neprijatelj iz horizontalnog položaja nije mogao ništa. Me utim, žandari su imali nekoliko strijelaca na spratu zgrade i u potkrovlju sjenika odakle je Vergaš pogo en u ple ku i poginuo u momentu kada su vo eni pregovori o predaji posade, a vatra za trenutak prekinuta.

Pregovore su vodili Joco Tarabi i Vje eslav Holjevac. Tarabi je izašao na cestu ispred zgrade i obratio se žandarima rije ima: »Predajte

se. Ve ina nas je ovdje Hrvata. I ja sam Hrvat. Ako se predate, ne emo **vam** ništa«. Isti poziv iz šajera upu ivo im je i Holjevac. Za to vrijeme **vatra** je bila prekinuta s obje strane. Žandari su odgovorili **da** bi se oni **predali** ali se boje da e ih etnici poklati i povješati na bandere. O ito je **da** su žandari vjerovali ustaškoj propagandi da su partizani u stvari etnici pa se iz straha za živote nisu predali iako je Joco Tarabi , mada **Srbin** kao i ve ina boraca tu, govorio da je Hrvat i **da** se tu bore ve inom **Hrvati**.

Po pogibiji Dušana Vergaša u njegovoj je eti nastalo veliko ogor enje **boraca**. Jedni su bili da se odmah krene na juriš i osveti komandira, drugi da se sa eka no . Kako nije bilo izgleda za njen uspjeh bez velikih **žrtava**, to ju je štab odreda povukao u odredsku rezervu, a umjesto nje **preko** Mrežnice uveo u napad Proletersku etu Miška Breberine. Slijede a **dva dana** nastavljeno je sa opsadom uz povremeno prepucavanje i pozive **žandarima** da se predaju.

Jedinice koje su vršile blokadu posade u Primišlju nisu joj dozvoljavale da do e do vode. Njoj su iz Slunja pokušale u pomo da priteknu ustaške i domobranske snage ja ine oko 300 ljudi i da izbiju na Melnicu i Plieš, ali su protivnapadom eta koje su zatvarale taj pravac vra ene u Slunj. Na pravcu Kamenice, poslije povla enja Proleterske ete ka Trži u, 4. eta komandira Dane a i a našla se u teškom položaju jer je brnila Klari a glavicu i veoma širok front.

etvrtog dana borbi neprijatelj je dijelom snaga iz Tounja prešao Tounj icu kod Orljaka i napao desno krilo a i eve ete, uz istovremeni napad nekoliko manjih napadnih kolona sa fronta iz pravca Kamenice.

a i eva eta povukla se do crkvice Sv. Mihovilj i izvijestila štab odreda O situaciji. Istovremeno je napadom od Slunja neprijatelj deblokirao posadu u Primišlju i s jednom kolonom od oko 60 žandara krenuo iz Primišlja prema Trži u. U takvoj situaciji Štab 2. kordunaškog odreda donio je odluku o deblokadi Trži a i povla enju.

Proleterska eta povu ena je sa štabom odreda na Rom evi glavicu, a i eva eta u Cekinovi e, a eta ure Peti a iza Simi a brda. U dogovoru s Jocom Tarabi em komandir ete Peti odredio je desetinu kojoj se na elu nalazio Ilija Mom ilovi Brale sa zadatkom da ostane kod Trži a, uznemirava posadu i stvori utisak da blokada još traje. U me uvremenu iz Trži a je pobjegao oficir s nekoliko domobrana i žandara ostavivši 7 ranjenih, 1 mrtvog i 63 žandara koji su i dalje davali otpor pod komandom žandarmerijskog narednika.

S **desetinom** boraca iz Trži a i Toboli a koji su dobro poznavali teren, **Brale se** vješto prebacivao s položaja na položaj, povremeno otvarao **vatru** i pozivao na predaju. Sutradan je Peti s dva voda zatvorio pravac **prema** neprijatelju u Kamenici i Tounju i o tome obavijestio štab odreda. **Uvidjevši da** od napada neprijatelja od Kamenice nema ništa, **da** su ^{sn}**age** s pravca Primišlja slabe, Štab 2. kordunaškog odreda donio je 23. **juna odluku** da ponovo krene u napad i u toku dana s istim snagama kao **1 ranije** opkoli posadu u Trži u. Istovremeno je kolona žandara, koja je **nastupala** od Primišlja, napadom dijelova dviju eta vra ena natrag.

Služba je htio da su se toga dana i ekonomisti koji su sakupljali hranu u okolnim selima, a koji za događaje oko Tržišta nisu ništa znali, vraćali s hranom uz pomoć naroda u svoje stane. Osmotrivši te šarene kolone i pokrete partizanskih jedinica prema Tržištu, žandari su zaključili ili da partizanske snage vrše pregrupiranje za odlučuju i napad u popodnevnim ili večernjim satima. Pored toga cijene i situaciju, oni su uvidjeli da je pomoć od Primišlja odbijena. Petodnevnih pokušaja iz Kamenice i Tounja ustaša, žandara i domobrana također su odbijeni. Talijansko petodneвно bombardiranje partizanskih položaja nije imalo uspjeha jer je oficir s nekoliko žandara i domobrana prethodno noć i pobjegao, ostavivši ih u podrumu zgrade s jednim mrtvim i sedam ranjenih. Iste su rane veče po ele da zaudaraju. Zaključivši iz svega da drugog izlaza nema, posada se predala. Zarobljena su 63 žandara i 4 domobrana, jedan je poginuo, a 7 ranjeno žandara i domobrana i 1 natporučnik. Zaplijenjena su 2 mitraljeza i 1 puškomitraljez, 62 karabina, 4.300 metaka, nešto bombi i druga oprema. Pored toga porušen je gvozdeni most koji je ranije bio samo djelomično oštećen i onesposobljen za saobraćaj, kao i pontonski most postavljen pored njega. Cesta je prekopana na više mjesta i time je prekinut saobraćaj između Ogulina i Slunja. U istovoj akciji 2. korpusnaški odred imao je svega 6 ranjenih boraca i jednog poginulog komandira 3. čete 2. bataljona, narodnog heroja Dušana Vergaša.

U završnim borbama neosporno najznačajniju ulogu odigrala je četa četa Petića. Pored njega učestvovali su posebno istakli borci: Gavro Sekuli, Branko Sekuli, Mili Sekuli, Jovan Milković, Ilija Čičić i Mile Petić, zatim komandiri odjelenja: Ilija Momčilović, Braće, Gojko Grubor i Rade Tarabi, kao i nišandžija na mitraljezu Nikola Pjevac-Šučo.

Ranjeni žandari i domobrani prebačeni su kolima Marka Turkovića u gradsku bolnicu u Ogulinu. Zarobljeni žandari i domobrani sprovedeni su u Zbjeg, zaselak Vrelo Mrežnice gdje je s njima 5 dana držan politički kurs. Predavanje su držali politički radnici i viši vojni rukovodioci iz Štaba 2. odreda, Grupe odreda Glavnog štaba Hrvatske. Po završetku kursa u Zbjegu je održana svečanost s defileom jedinica koje su u estvovala u napadu na Tržište. To su posmatrali žandari i domobrani. Na završetku Vječeslav Holjevac pozvao je žandare i domobrane da stupe u partizanske redove i na taj način opravdaju dotadanje zablude i daju doprinos narodnooslobodilačkoj borbi. Međutim, od njih ni jedan nije ostao u partizanima, pa su im date propusnice i pušteni su kućama.

Milojko Šaša

Neprijateljska ofanziva jula 1942.

na području četvrtog bataljona

Drugog kordunaškog partizanskog odreda

Poslije borbe u Sadilovcu 30. juna 1942. godine, u kojoj je lički bataljon »Pekiša Vuksan« pretrpio znatnije gubitke, i neuspjeha ličkih i kordunaških partizanskih jedinica slijede tog dana u napadu na ustaška uporišta u Drežniku i Rakovici, sve te jedinice su se povukle s ovog sektora. Tu je ostao tada formirani 4. bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda sa svoje dvije čete. Jedna omladinska četa, koja je trebala doći s Korduna u sastav bataljona, nije bila još stigla. Narod se osjeća nesigurnim i otkrivao je odmazdu neprijatelja zbog toga je stanje na terenu bilo vrlo teško. Ono se osjeća i na čitavom području 4. bataljona, a posebno u Sadilovcu, Grabovcu, Lipova i Čerkezovcu, poluoslobojenim selima, gdje prisustvo partizanskih jedinica nije bilo stalno. Ovakav osjećaj straha i nesigurnosti još više je bio pojačan štetnim akcijama koje su tih dana provodili tadašnji obavještajni oficir 2. kordunaškog odreda Dane Skendžić i njegov pomagač Dragan Manojlović. Oni su zbog tih i drugih nedjela u jesen te godine strijeljani kao neprijatelji u selu Vrelu Mrežnici kod Slunja.

Strah i nesigurnost kod naroda potencirale su i prije o tome kako ustaše pripremaju ofanzivu i kako će uskoro uništiti sve partizane. O pripremanju ofanzive otvoreno se govorilo u okolnim neprijateljskim uporištima Tršću, Čavniku, Vaganju, Drežniku, Rakovici i drugim, odakle smo o njoj dobivali i provjerene obavijesti. No, i pored svih ovih obavještenja štab novoformiranog 4. bataljona nije ozbiljno shvatio situaciju, niti je poduzimao potrebne mjere da zaštiti goloruko stanovništvo i sačuva jedinice od uništenja. Ubrzo poslije povratka s partijskog kursa, koji se održavao u Donjem Skradu u kući Mile Polovića na kojem sam bio kao član Kotarskog komiteta KPH za Slunj i politički komesar 2. čete koja je prerasla u 4. bataljon, došao sam 17. jula navečer iz Sadilovca u Bugar, u logor 2. čete 4. bataljona. U razgovoru s komandantom čete Vasiljem Božićem doznao sam da će sutra ujutro iz svih okolnih neprijateljskih garnizona poći ofanziva na naš slobodni teritorij i da se neprijatelj već ulogorio u Čavniku. Odatle je baš u to vrijeme, dok smo mi razgovarali, otpočelo pripucavanje na naše položaje u Bugaru. Na pitanje, da li je u vezi s tim primio kakvo naredenje od Štaba 4. bataljona, on mi je odgovorio da je naredenje štaba bataljona da prihvati borbu u Bugaru.

Vide i do kraja nerealnu procjenu situacije od strane Štaba 4. bataljona, i predviđaju i opasnost koja je prijetila partizanskim jedinicama

i narodu, stao sam na stanovište da još u toku no i na svaki na in treba evakuirati narod i povu i se s jedinicama preko ceste Slunj—Rakovica u pravcu sela Mo ila i Zbjega. Kako je u toku ovog razgovora stigao i uro Batini , predsjednik Mjesnog NOO-a Bugar, sa sastanka iz Kordunskog Ljeskovca, nas trojica smo se dogovorili da najbržim putem obavijestimo narod sela Bugara, Rujnice, erkezovca i Sadilovca da se odmah povla i prema šumi Mašvini, a 2. eta kao zaštitnica da obezbijedi to povla enje, zatim da se i ona povu e. Nakon ovog dogovora krenuo sam u zaselak Kordunskog Ljeskovca Krivodol do ku e Pere Kova i a gdje je bio smješten Štab 4. bataljona, s namjerom da ga nagovorim da izmijeni odluku i da se još u toku no i povu emo s ovog podru ja. Na putu za štab usput sam navratio do Soke Grgi -Kraja i , lana KKKPH Slunj, koja se poslije poro aja nalazila kod Jelene Rastovac u Kordunskom Ljeskovcu iznad Rastov evog mlina na rijeci Korani. Upoznao sam je sa situacijom i predložio joj da se spremi i odmah do e u štab bataljona.

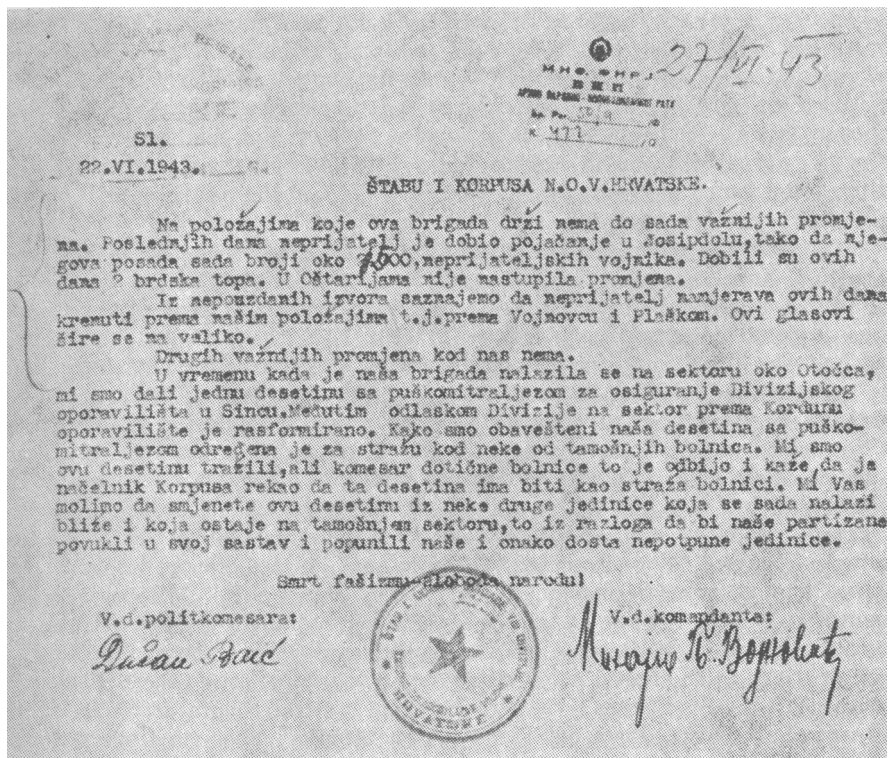
Kada sam uve er izme u 8 i 9 sati stigao u Štab 4. bataljona, sve sam njegove lanove tamo zatekao. Vršilac dužnosti komandanta bataljona Milan Basta ve je bio legao, a i ostali su se spremali za spavanje. Po njihovom držanju skoro sam posumnjao da su detaljnije obaviješteni o predstoje em napadu, i na moje pitanje da li su obaviješteni o tome da sutra ujutro predstoji najve a do tada neprijateljska ofanziva na naš slobodni teritorij, potvrdno mi je odgovorio Milan Basta, govore i da su o tome s raznih strana primili više izvještaja i da se sa sigurnoš u može o ekivati da e ofanziva sutra ujutro otpo eti. U daljnjem razgovoru o tome što bi se trebalo poduzeti, Basta mi je jednostavno odgovorio: »Tu i emo se«, a zatim je rekao da je 2. eti naredio da prihvati borbu u Bugaru, a 1. eti na brdu Lipova i, s tim da s jednim odjeljenjem zaposjedne Gradinu, uzvišicu izme u Kordunskog Ljeskovca i Trža kih Raštela, i položaj iznad Trža kih Raštela. Kada sam im rekao da je ovakva odluka Štaba u ovoj situaciji nerealna i skroz pogrešna, da emo na taj na in ostati bez vojske i naroda, i da se u toku no i moramo povu i preko ceste Slunj—Rakovica, te napokon da sam se s komandrom 2. ete ve dogovorio da se s narodom povla i u pravcu šume i sela Mašvine, izme u mene i rukovodilaca Štaba razvila se oštra diskusija. Naro ito je bio uporan Basta koji nikako nije pristajao na povla enje. Poslije skoro dvosatne diskusije s mojim prijedlogom prvi se složio politiki komesar bataljona Mauricije Magaši , a potom njegov zamjenik Toni Antonijevi . Kasnije, uz uporno objašnjavanje nas sve trojice, napokon je i Basta popustio i složio se da izmijeni odluku.

Kako je vrijeme bilo odmaklo, odmah smo poslali jednog kurira u Kordunski Ljeskovac do Rade akširana, predsjednika Op inskog narodnooslobodila kog odbora, da preko kurira obavijesti narod Kordunskog Ljeskovca, Basare i Koranskog Luga te okolnih zaselaka da se odmah povla i prema Mašvini, a drugog kurira komandiru 1. ete da etu povu e s Lipova e. Druga eta iz Bugara s dijelom naroda ve je bila stigla do Štaba 4. bataljona i o ekivala daljnje nare enje. U svanu e 18. juna ko-

Ione naroda sa zavežljajima, kolima i stokom, te obadvije ete sa štabom bataljona, našle su se u selu Mašvini u blizini crkve u namjeri da se sve to prebaci preko ceste Slunj—Rakovica u pravcu Mo ıla i Zbjega. Penju i se uz padinu brda Mašvine u pravcu istoimene šume, svaki od nas boraca upirao je pogled na sela Bugar, erkezovac, Sadilovac i Staru Kršiju gdje su se iz naših rodnih domova ve visoko u nebo dizali oblaci dima. Bez truna savjesti, poput pobješnjelih zvijeri, palili su ih ustaški zlikovci.

Kada smo se približili šumi Mašvini, odjednom se pronio glas da su ustaše u šumi. Narod se razbježao na sve strane skrivaju i se po šumi i udolinama ispred brda Mašvine, a borci su posjedali kraj staze kojom smo se kretali. Nastupila je teška situacija. I zaista ustaše su, kre u i se od La evca i Furjana, ve bile ušle u šumu Mašvinu i ubile stražara koji se nalazio na izvidnici, na koti Cagar prema Furjanu i La evcu. Drugi stražar, koji je donio tu obavijest, bio je skupa s poginulim na izvidnici i bježe i od ustaša naišao je na nas. Bio je naoružan samo sjekirom, kao i ostali borci rezervnih odreda koji su obavljali stražarsku ili izvidni ku službu. Prišao sam mu, upitao ga gdje je ubijen stražar s kojim je bio na straži, i kolika je udaljenost do toga mjesta. Odgovorio mi je da do tog mjesta ima oko 2—3 kilometra. Zamolio sam ga da kao prethodnica pemo šumom u tom pravcu, a zatim sam rekao Spasi Miloševi u, komandiru 1. ete, koji se nalazio nedaleko od mene da bataljon krene za nama. Nas dvojica, kre u i dosta širokim putem grebenom Mašvine, i osmatraju i teren ispred sebe, stigli smo pod samu kotu Cager gdje smo primijetili ustaše. Ubrzo je stigao bataljon u strelja kom stroju i borba je odmah otpo ela. Prva eta je u jurišu razbila ustaše na Cageru i nezadrživo, borbom prsa u prsa, produžavala napredovanje, dok je 2. eta, koja je tada morala da izdrži ja i pritisak neprijatelja, u po etku zaostajala, ali je i ona razbila neprijatelja na svom pravcu tako da je ovaj prestao da daje organiziran otpor. Za to vrijeme 1. eta, s kojom se nalazio i štab bataljona, produžila je pokret, odvojila se od 2. ete i preko Popovi brda probila se u pravcu Mo ıla. Poslije toga neprijatelj je zaposjeo položaje na Popovi brdima i time zatvorio pravac kojim se probila 1. eta. Komandir 2. ete Vasilj Boži , s kojim sam se i ja nalazio, sazvao je komandire vodova na dogovor radi donošenja odluke o tome da li da se i mi probijemo, ili da ekamo no za proboj. Pala je odluka da ekamo no . Odmah nakon toga eta je zauzela položaj pogodan za borbu, postavila osmatra e i uputila patrole radi obezbje enja. Pred no prišlo se prikupljanju i organiziranju naroda radi prebacivanja u toku no i za Mo ıla.

Dan je bio topao i vjetrovit, a u sumrak se spustila tiha ljetna kiša. Ona je uz tamnu no otežavala prikupljanje naroda, tako da smo ga velikom mukom uspjeli sakupiti. Za vrijeme sakupljanja naroda bilo je me usobnog dozivanja, a vjerojatno je netko i ne im svijetlio, što je neprijatelj morao primijetiti, pa je pred sam naš polazak bacio 5—6 mina iz baca a u neposrednu našu blizinu. Od eksplozije mina poplašili su se konji Rade Bjelca iz Koranskog Luga i napravili itavi lom kroz šumu.

Po elo je zapomaganje žena i djece što je nekom dalo povoda da vikne: »Evo ustaše kolju«, uslijed ega je došlo do panike. Dio naroda se opet razbježao i nemogu e ga je bilo više sakupiti, tako da smo morali krenuti samo s onim narodom koji je ostao na okupu. Prije prijelaza ceste koju smo prešli bez borbe, razdvojili smo se tako da je 2. eta stigla u Modri Selo gdje se sastala s 1. etom, a ja sam s jednom ve om grupom naroda, otprilike 500—600 ljudi, žena i djece, stigao u zaselak Lipar kraj Moila. Za vrijeme dok smo se mi još natezali i diskutirali u Štabu 4. bataljona o povla enju, Soka Grgi -Kraja i stigla je s grupom od stotinjak ljudi, žena i djece do štaba i po dogovoru sa mnom, ne ekaju i odluku štaba, produžila put i u toku no i prešla s narodom nezaposjednutu cestu. Drugi dan neprijatelj je napao Mo ila i narod s našeg podru ja morao se dalje povla iti za sela Zbjeg i Vrelo Mrežnicu. Kako se ve tada sakupilo preko 2000 ljudi, žena i djece koje je trebalo smjestiti, a Vrelo Mrežnica, Obijajac i ostala siromašna sela do Toboli a nisu mogla primiti toliki narod, morao sam se angažirati u organizaciji njegovog prebacivanja i smještaja u drugim selima Korduna. Grupu po grupu smo prebacivali na podru je Perjasice, Veljuna i drugih sela. Manji dio je na svoju ruku otišao za Liku, a jedan dio na podru je Plaš anske doline. U ovoj akciji

organiziranja i zbrinjavanja naroda, pored odbornika, naročito su se **istakli** borci Kojo i još jedan iz Kordunskog Ljeskovca. S posljednjom grupom krenuo sam do Veljuna da članovima Kotarskog NOO i **Kotarskog** komiteta Veljun objasnim situaciju i zamolim ih da se pobrinu za ovaj narod. Za sve ovo vrijeme još uvijek se veliki dio naroda nalazio na napuštenom području odakle smo se povukli, izložen neprijatelju, koji je nemilosrdno klao i ubijao sve što je živo uhvatio. Zato su se, skoro svake noći, grupe boraca prebacivale na to područje, pronalazile narod u pećinama i drugim sličnim skloništima i izvlačile ga na područje sela Močila.

U toku povratka iz Veljuna u Močilo saznao sam za sadilovačku tragediju. Još u selu Zbjegu naišao sam na Radu Radmanovića i Radu Šašu, moje susjede, i nas trojica smo produžili noć u Sadilovac. U noćnom mjesecnom obasjanoj obišli smo čitavo selo i prišli crkvi kojoj se nije moglo približiti od zaudaranja izgorjelog ljudskog mesa. Svaki od nas imao je me u ubijenima i izgorjelima roditelje, braću, sestre i ostalu rodbinu. Taj osjećaj tuge, bola i mržnje prema ustaškim krvnicima u ovoj mučnoj noćnoj tišini nemoguće je opisati. Obišli smo sva zgarišta, ali je bilo sve nijemo. Nigdje nikoga od ljudi niti od životinja nismo našli. Čuo se tu i tamo lavež nekog psa koji je ukazivao na postojanje nekog života. Dan smo proveli u šikari Dumana i slijedećeg noći vratili se natrag u selo Zbjeg.

Dušan Livada

Komandant bombaš Miloš Bara Mio

Godine 1915-te u kordunaškom selu Zbjegu zemljoradnici Mile i Jelka Bara dobili su sina Miloša koga su od milja zvali Mio, Mali Mio majku nije zapamtio, umrla je 1918. godine od takozvane »Španjolke«, a otac, baveći se nakupom i prodajom stoke, rijetko se nalazio kod kuće. Odgoj i brigu o Mio i njegovoj sestri Anici preuzima djed Ivan Bara. On 1920. godine prodaje svoj posjed u Zbjegu i nastanjuje se u mjestu Rakovica, kotar Slunj.

Posjed koji je djed Ivan, sa sinovima Danom i Milom, kupio u Rakovici nije bio velik, ali ipak mnogo bolji i pogodniji nego u Zbjegu. Uz gostionicu, koju su držali, nije se više živjelo slabo. Tu je Mio završio osnovnu školu, a zatim preko »Privrednika« odlazi na mehaničarski zanat u Zagreb. Kako se Mio kroz život probijao, na koji je način i kako postao borac radničke klase, njegovim najbližim drugovima ostalo je u mnogome nepoznato. Zna se da je prije rata živio i radio u Zagrebu, u estvovao u štrajkovima, aktivno se bavio sportom, naročito boksom i

nastupao na raznim prvenstvima kao boksa . U Zagrebu kao aktivni sportista i radnik iste se u radu sindikalne organizacije. Zbog svog revolucionarnog rada postao je najprije član SKOJ-a, a zatim i Komunističke partije.

Poslije stvaranja takozvane Nezavisne Države Hrvatske aprila 1941. godine, Mi u ustaše hapse i zatvaraju. U zatvoru je bio isprebijan. Iz zatvora ga je izbavio jedan liječnik koji ga je poznavao kao sportistu, a zatim je protjeran iz Zagreba. Na željezničku stanicu Košare u blizini Oštarija dolazi u pratnji oružnika. Budući da nije mogao hodati, seoskim kolima koja su naišla dolazi do svog rođaka Milovana Bara a u Tounjski Tržić , a nakon par dana u selo Mrzlo Polje kod tetke Anice Majstorovi . Kod djeda Ivana u Rakovicu nije dolazio da ne bi bio pred oči ustaša i oružnika, a i zbog toga da djed ne bi imao nevoljaka. Cijelom Mrzlo Polju bilo je poznato kako je Mi o poslije ustaškog batinanja izgledao. Ožiljci od karika lanaca na rukama i gležnjevima nogu, plavice i otečenost po cijelom tijelu. Naravno to su mu stopala nogu bila otečena tako da se nije mogao kretati skoro dva mjeseca bez štaka.

Za vrijeme boravka u Mrzlo Polju Mi o se povezuje s braćom Milom i Vujom Bjelobrk, tada članovima KPJ i naprednim seljakom Dragom Brujićem iz Zbjega. Oporavljaju i se od ustaškog batinanja, Mi o aktivno učestvuje u raskrinkavanju okupatora i njegove politike, propagira snagu SSSR, govori ljudima da sakrivaju i ne predavaju oružje. Rade i učestvuju s povjerljivim pojedincima, Mi o je bio uvijek srdačan do ekivan i rado slušan. Često dolasci ustaša u selo, prijetnje i pozivi da se preda oružje, zatim hapšenja pojedinaca bili su dovoljan signal za Mi u da pojača aktivnost, da ljude upozorava na oprez, da ne slušaju razne ustaške obmane i laži. »Ne idite na sajmove! Oružje sakrivajte i ne dajte, trebamo pomoći nam u odlučnom momentu!« Bile su to riječi koje je Mi o čestito puta ljudima ponavljao.

Pošto su prethodnog dana ustaše na prevaru pohvatale 45 ljudi u Zbjegu i otjerale u Slunj 31. jula 1941. godine, na Goljaku iznad Zbjega okupila se velika grupa ljudi među kojima su bili Mi o Bara naoružan pištoljem i bombom, Dragi Brujić lovačkom puškom, braća Milan i Miladin Brujić karabinima, urođak Zec karabinom, Dane Bara karabinom, Radonja Dodik lovačkom puškom, Milan Grahovac i Milan Momčilovići karabinima, dok je poneki među ostalima imao sjekiru ili rogulje. Uz šest karabina, dvije lovačke puške, pištolj i bombu ljudi su otpočeli razgovor o juerašnjem danu. Glavnu riječ imao je Mi o. On ih upoznaje kako se proveo u ustaškom zatvoru. Pokazuje im još dobro vidljive ožiljke na rukama, tijelu i tabanima. Mnogi znaju kako je izgledao kada je došao u Mrzlo Polje. Govori o fašističkoj Njemačkoj i njenom ratu protiv Sovjetskog Saveza, zatim o Paveliću, ustašama i njihovom stavu da sve Srbe iz Hrvatske treba pobiti ili preseliti u Srbiju. Inzistirao je na tome da se trebaju organizirati i da se više nitko živ ne smije predati ustašama. Na kraju razgovora zaključeno je da se oružje više ne treba sakrivati i da se odmah pristupi organizaciji seoskih straža i patrola. Za komandira straže izabran je Milan Brujić , dok su Mi o i Dragi Brujić uzeli na

sebe da radi obezbje enja organiziraju ljude u Mrzlom Polju i zaseoku Vrelo Mrežnica.

Iako su naoružane straže i patrole po selu unosile sigurnost u narod, bilo je starijih ljudi koji su klimali glavom pitaju i se: » emu to sve skupa vodi? Šta možemo mi sami? Vlast je ipak vlast pa ma kakva bila. Vlast se mora slušati«. Sa svakim takvim Mi o je pojedina no razgovarao i skoro uvijek imao uspjeha, naro ito poslije ustaških zvjerstava u Mrzlom Polju i Ze evoj Varoši kada je oko 150 do 200 ustaša, 4. augusta 1941. godine, iznenada opkolilo Mrzlo Polje i na licu mjesta ubilo 29 lica me u kojima jednog starca, 14 žena, 5 omladinki i 9 malodobne djece, zatim u Ze evoj Varoši pohvatalo i u dolini kod Štrkove lokve u blizini Slunja ubilo 92 ljudska bi a, me u kojima 2 starca, 2 muškarca, 30 žena, 7 omladinki, 3 omladinca i 48 malodobne djece.

Nakon ovog tragi nog doga aja mnogi su se na licu mjesta uvjerali što zna i ustaška vlast. Pitali su se što su ustašama krivi iznemogli starci, žene i djeca. Odgovor je bio da se takva vlast ne može priznati i da oružjem u rukama treba tražiti izlaz iz situacije. Posebno u to ih je uvjerio prasak pušaka i štektanje puškomitraljeza u Toboli u i Gornjem Primišlju 7. i 9. augusta 1941. godine.

S ustanicima iz Gornjeg Primišlja Mi o se vrlo brzo povezuje. Traži komuniste. Nezaboravan je prvi susret s njim. Mlad, fizi ki lijepo razvijen i snažan, vidljivo da se bavio sportom. Nakon kra eg upoznavanja prva pitanja su mu bila, kakve su direktive Partije i da li imamo vezu s partijskim rukovodstvom. Prenešeni su mu stavovi Partije o oružanom ustanku i stvaranju partizanskih odreda. Kako su se baš tih dana španski borci i narodni heroji Stjepan Milašin i -Šiljo i Izidor Štok nalazili u našem kraju, Mi o nas je zamolio da što prije do u u Zbjeg.

Sa Stjepanom Milašin i em-Šiljom Mi o se prvi put sastao 19. augusta 1941. godine, kada je ovaj zajedno s Milošem Kuki em došao u Zbjeg gdje su održali masovni sastanak s ljudima. Na sastanku Šiljo je govorio o njema kom i talijanskom fašizmu, njihovom ratu sa Sovjetskim Savezom, okupaciji i podjeli naše zemlje, o potrebi borbe protiv okupatora i doma ih izdajnika i o bratstvu i jedinstvu naših naroda. Nakon govora l diskusije formiran je Partizanski odred Zbjeg u koji je stupilo 27 ljudi naoružanih s 18 karabina, 4 lova ke puške i par pištolja. Za komandira i politi kog komesara odreda izabrani su Milan i Dragi Bruji , dok je Mi o dobio zadatak da se bavi organizatorskim radom na u vrš enju i omasovljenju partizanskih odreda.

Svjestan odgovornosti primljenog zadatka Mi o je u radu bio neumoran. Iznad svega je želio da se bori u prvim borbениm redovima.

uvši puškaranje i mitraljeske rafale 29. augusta u Primišlju Mi o se nije dvoumio. S polovinom Partizanskog odreda »Zbjeg« pretr ao je udaljenost od 6—7 kilometara od Zbjega do Gornjeg Primišlja da bi nam se pridružio i pružio pomo . S pištoljem i bombom u ruci, svojim jasnim zapovijedima pri raspore ivanju ljudi, gdje zauzeti zaklon, otkuda pucati i bacati bombu, istakao se kao hrabar borac i umješan rukovodilac koji zna sta ho e i na koji na in treba tu i neprijatelja.

Poslije akcije u Gornjem Primišlju, zajedno sa Stjepanom Milašin i em-Šiljom, Mi o odlazi na teren Mo ila, Mašvine, Koranskog Luga, Kršlje, Kordunskog Ljeskovca i Bugara gdje drže zborove i objašnjavaju situaciju ukazuju i na potrebu borbe i stvaranja partizanskih odreda. Postojanjem naoružanih grupa i pojedinaca na tom terenu, rad na bržoj organizaciji partizanskih odreda bio im je donekle olakšan. Za 14 dana koliko su boravili na tom terenu, uspjeli su formirati 7 partizanskih odreda u selima Mo ila, Bro anac, Mašvina, Kordunski Lug, Kršlja, Kordunski Ljeskovac i Bugar. Rade i na organizaciji partizanskih odreda, Šiljo i Mi o uspostavljaju vezu s članom KKKPH Slunja u Rakovici Franjom Stajduharom, koji je dobio zadatak da prije svog odlaska u partizane dobro izvidi i po mogu nosti pripremi razoružanje žandarmerijske stanice u Rakovici. U selu Sadilovcu povezali su se s članovima Partije Miloikom Šašom, Radovanom i Sokom Grgi . Nakon formiranja odreda Šiljo i Mi o su se 14. septembra vratili u Zbjeg.

Kao vojni rukovodilac, junak i borac Mi o se posebno istie u akciji koja je izvedena 17. septembra 1941. godine na Prisjeci, na cesti Slunj—Rakovica. Pod rukovodstvom Mi e i Miloša Kuki a partizanski odredi »Primišlje«, »Zbjeg«, »Mo ila« i »Bro anac« postavili su zasjedu na koju je naišla autokolona koja je pratila velikog župana iz Biha a. Partizani su namjerno propustili jedan kamion s 24 žandara i luksuzni automobil, dok su ostale sa ekali na bliskom odstojanju. Mi o koji je komandovao tom akcijom, nije imao mira. Odjednom se našao me u prvima i zajedno s komandiroom Partizanskog odreda »Mo ila« Jankom Mom ilovi em prvi otvara vatru, ska u na papu u kamiona, ubijaju šoferu, dok su ostali partizani iznenadnom i jakom vatrom napali na osiguranje. Nakon drugog plotuna i izvršenog juriša neprijatelj se dao u bjekstvo. Ubrzo je uslijedila intervencija ustaša s brda Melnice kod Slunja i iz Rakovice tako da akcija nije u potpunosti uspjela. U kratkom sukobu ubijena su 3 žandara, 1 agent i voza , a ranjena 4 žandara i šef policije (redarstva) iz Biha a. Uništena su 2 kamiona, zapaljen putni ki automobil, zaplijenjena 4 karabina, 2 pištolja i dosta ratnog materijala. Na strani partizana nije bilo gubitaka. O akciji na Prisjeci, hrabrom podvigu Mi e i Janka kao i drugih hrabrih i neustrašivih partizana, mnogo se pri alo. Nisu izostale ni ustaške represalije. Spalile su šelo Bro anac, a 21. septembra uhapsile su člana KKKPH Slunj Franju Štajduhara i Mi inog djeda Ivana u Rakovici, odveli ih u Biha i na najzvjerskiji na in ubili.

Po etkom oktobra 1941. godine Mi o je postao član III rajonskog teritorijalnog komiteta KPH za Kordun. Uz vojne obaveze koje je imao kao komandir ete na širem podru ju Mašvine, Kordunskog Ljeskovca i Bugara, Mi o nikada nije zapostavio politički rad. Bio je neumoran agitator i vaspita sredine u kojoj se kretao. Uz svog političkog komesara, narodnog heroja Viljema Galjera-Šišu radio je i na organiziranju partijskih i omladinskih organizacija, kao i NOO-a. Prilikom zajedni kog obilaska spomenutih sela li no sam se uvjerio u njegovu neumornost i neposrednost u opho enju sa ženama, omladinom i ljudima, ve prema tome da li su bili pismeni ili nepismeni, bogati ili siromašni. Zbog svoje

neposrednosti u opho enju, hrabrosti, **brige** o borcu i o yjeku, vrlo brzo je stekao veliku popularnost. Uz Stjepana Milašin i a-Šilju, ime Mi e **Bara a** postalo je brzo poznato, naro ito zbog u eš a u akcijama u koji-**ma je** stalno na elu svoje jedinice; kao na primjer prilikom razoružanja žandarmerijske stanice u Johovici, napada prema Vagancu, Drežniku, u odbrani sela Lipova a, Grabovac, Rujnica i drugih.

Po etkom februara 1942. godine Mi o je postavljen za komandanta 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda, pod ijim je rukovodstvom, iako je bio veliki snijeg i zima, izvedeno niz diverzija i akcija na Medarici, kod Skrada, na terenu Li ke Jesenice, Plaškog, Trži a, Primišlja, okoline Slunja, Rakovice, Drežnika, Raštela i Tršca.

Posljednja akcija pod Mi inim rukovodstvom izvedena je 22. februara 1942. godine. Bio je to napad na Tounjski Trži u kome se nalazilo oko stotinu žandara i domobrana, naoružanih puškama i s 3—4 puškomitraljeza. Prema planu trebalo je s dvije ete napasti i osvojiti ovo uporište, a s jednom se obezbijediti s pravca Ogulina i Kamenice. Na par kilometara pred Tounjskim Trži em kamandant Mi o kra im govorom je upoznao starješine i borce sa zadatkom. Vrijeme je bilo vrlo hladno sa snijegom i do jedan metar visine. Napad je oko 6 sati ujutro. Neprijatelj je iz bunkera, ku a i rovova bio brzo satjeran u popov stan i crkvu, odakle je nastavio da pruža žilav otpor. Žandari iz Kamenice, im su uli snažnu pucnjavu i mitraljesku vatru u Tounjskom Trži u, odmah su pošli u pomo napadnutoj posadi, ali su od strane 3. ete odbijeni.

Nalaze i se kao i uvijek u prvim borbenim redovima, Mi o je obilaze i opsjednuto uporište komandirima eta i vodova izdavao dopunska nare enja. Uvidjevši da je napad zastao, odlu uje da se zajedno s Dušanom Mandi em, prvoborcem iz Johovice, privu e popovom stanu i ubacivanjem bombi kroz prozor prisili neprijatelja na predaju. Pužu i po snijegu, pod zaštitom vatre svojih boraca, bili su primije eni od neprijatelja. Mitraljeski rafal prekratio im je dalji put u život. Njihova smrt, a posebno Mi e, voljenog komandanta, bolno je odjeknula me u partizanima. Tužna vijest podstakla ih je da uspješno okon aju napad, pošto-poto osvoje popov stan i mrtva tijela drugova dostojno sahrane. Oko 17 sati žandari i domobrani bili su prisiljeni na predaju. Zarobljena su 22 domobrana i zaplijenjena 22 karabina, 1 puškomitraljez, 1200 metaka i drugi razni materijal. Vijest o pogibiji voljenog komandanta Mi e **Bara a** bolno je odjeknula me u narodom na Kordunu.

Stevo Dokmanovi i Milan Pešut

Borbe na području Plašanske doline od ustanka do kraja novembra 1942. godine

Plašanska dolina predstavlja geografsku cjelinu ispresijecanu riječnim tokovima, drumskim komunikacijama, željeznicom i prirodno povezanu sa susjednim regionima — Kordunom, Likom i Gorskim kotarom. Kasniji poletak i sporije narastanje ustanka na njenom području bio je, prije svega, uslovljen odsustvom subjektivnog faktora u poletku, odnosno nepostojanje partijskih organizacija jer je organizacija KPJ u Plaškom bila razbijena po etkom ustanka, zatim respektivne snage talijanskih okupatora i NDH i drugo. Organizovaniji i masovniji karakter ustanak je dobio dolaskom Branka Latasa u Plaški i ponovnim formiranjem elije KPJ u Plaškom novembra 1941. godine, kao i neposrednijim, i organiziranijim utjecajem Kotarskog komiteta KPH Slunje na dalje kretanje vojno-političke situacije u ovome kraju.

Prva oružana grupa ustanika na ovom prostoru javlja se krajem jula 1941. godine. Nju su sačinjavali Lazo i Mane Prodanovi, Milanko i Vlado Kovač i Stevo Lončar. Grupa je nastala u izmaku 6. i 7. augusta 1941. godine sa ekala i napala ustašku patrolu na Pitomom Javoru i protjerala je prema Josipdolu. Kasnije se često govorilo da je ova akcija bila »prva javna objava rata Antipaveli« na području Plašanske doline. Od samog početka ova ustanika grupa djelovala je samostalno, bez bilo kakve veze s ustanicima u Lici, Gorskom kotaru ili južnom Kordunu. To je upravo bio i osnovni razlog da se ona poslije prvog oružanog sukoba s neprijateljem povukla u Kapelu, prestala s aktivnošću i ostala u dubokoj ilegalnosti.

Na širem prostoru Huma i Strmice polovinom augusta 1941. godine od odvažnijih ljudi iz zbjegova stvara se grupa spremna za pokretanje ustanika. Koristeći ranija poznanstva i rodbinske veze, ona stupa u kontakt s ustanicima južnog Korduna i zajednički s njima traži rješenje u oružanom otporu i njegovim saradnicima. Od ove grupe krajem septembra 1941. godine upravo i nastaje Humski vod od oko 18 partizana Plašana, koji ulazi u sastav Toboličkog voda, a njihov broj postepeno narasta i na 30 partizana.

Još jedno vrsto ustanika uporište gotovo u isto vrijeme stvara se u Krasnici (Mala Kapela) gdje se formira Krasnički vod (samostalni vod Vera), koji u svim svojim političkim i borbenim aktivnostima tijesno saraduje s ustanicima sjeverne Like, posebno Dabra. Neki ustanici iz sela Kunića, više pojedina nego po grupama, orijentišu se prema ustanicima Drežnice, da bi se pred kraj 1941. godine vezali za Krasnički vod.

Na prostoru Like Jesenice, Begovca i Blata, jednog dijela sela ispod Plaške glave i Pištenika, u drugoj polovini augusta i tokom septembra,

stvara se ustani ka grupa s osloncem na Pištenik. Ona u po etku djeluje samostalno, ali pojedini njeni lanovi povezuju se s ustanicima Mo ilaraca i **Dabra**, tako da se tokom septembra više vezuju za ustanike iz Dabra i s njima povremenno idu u akcije. Ova oružana grupa ja ine 20 ljudi pod kraj 1941. godine ulazi u sastav Plaš anske partizanske ete kao njen 3. vod.

Dolaskom Glavnog štaba Hrvatske u Zbjeg, ustanak na prostoru Plaš anske doline i šire okoline dobiva ve e i organizovanije razmjere. Pojedina manja ustani ka uporišta se povezuju i stvara se jedinstvenija ustani ka cjelina, bez obzira na injenicu što Plaš ansku dolinu presijecaju važne komunikacije koje je neprijatelj vrsto držao jakim snagama. No i pored teških uslova pod kojima je djelovao naro ito Humski i Krasni ki partizanski vod, pogotovo tokom zime 1941/42. godinu, na ovom prostoru izveden je niz manjih i ve ih akcija koje su neprijatelja brzo uvjerile da se ne radi o pojedina nim i nepovezanim diverzijama, ve organizovanoj borbi i otporu naroda. Te akcije **su** ga prisilile da ja a svoje snage i da ih grupiše **u** dobro utvr ene garnizone i oko vitalnih objekata željezni ke pruge koja prolazi preko Plaš anske doline. Njihov raspored krajem 1941. godine bio je slijede i: Konji ki puk »Firenca«, dijelovi 228. terenskog bataljona, jedna baterija brdske artiljerije i 46. poljska bolnica u Plaškom, a puk lake konjice »Aleksandrija« u Josipdolu. Pored toga u Plaškom, Josipdolu i Li koj Jesenici nalazile su se i oružni ke postaje NDH svaka po 10 žandara. U Saborskom je bilo oko 100 žandara i domobrana, u Modrušu 50—100 redovnih i pomo nih žandara, a prema potrebi ustaše su na ovo podru je dovodili snage iz Zagreba, Ogulina i Gospi a. Nasuprot tako jakim neprijateljskim snagama na podru ju Plaš anske doline bilo je 70—80 partizana od kojih je krajem 1941. godine formirana Plaš anska partizanska eta, kao 3. eta 3. bataljona NOP odreda Korduna i Banije. Ona i partizanske grupe od kojih je formirana, **kao** i partizanske snage sa susjednih teritorija, izvele su više akcija na podru ju Plaškog koje zaslužuju da se o njima nešto kaže. Tako je partizanski vod »Konjska glava«, predvo en komandrom Stevom uturilom, 12. septembra 1941. godine porušio željezni ku prugu izme u Li ke **Jesenice** i **Javornika** u dužini oko 70 metara, a no u izme u 24. i 25. septembra Pišteni ki vod zajedno s vodom Mo ilaraca napao je žandarmerijsku stanicu **u** Li koj Jesenici, ali na žalost bez uspjeha. Neprijatelj je tom prilikom zarobio dvojicu naših boraca koje su Talijani nakon dva dana strijeljali u Vrhovinama. Nekoliko dana kasnije minerska grupa Brinjske ete podmetnula je minu na željezni koj pruzi izme u Javornika i Li ke **Jesenice** koja je srušila lokomotivu sa 6 vagona. Ova akcija imali je poseban zna aj zbog toga što je narod Plaš anske doline usmjerila i na borbu protiv **talijanskih** okupatora, koji su upravo tada pokušavali lažnom i perfidnom propagandom da se srpskom narodu prikažu **kao** spasioci. Tek što su ahjanski okupatori uspostavili saobra aj, ista grupa minera ponovo je **minirala** željezni ku prugu gotovo na istom mjestu pa je saobra aj opet **vori** o TM l j e n " Partizanski vod »Konjska glava«, zajedno s dijelovima »Pištenik« 14. oktobra ruši desetak metara željezni ke pruge i pre-

kida telefonske veze na dijelu Javornik—Li ka Jesenica. Tek što je neprijatelj uspostavio saobraćaj i telefonske veze, partizani »Krasni kog voda« i voda »Konjska glava« ponovo ruše ovaj dio pruge u dužini oko 40 metara i 15 tt stubova.

U to vrijeme neprijatelj nije imao mira ni van željezničke pruge. Borac Pišteni kog voda Milan Ogrizovi 19. oktobra sa ekuje komandira žandarmerijske stanice Li ka Jesenica u kafani na Uvali, likvidira ga i dolazi do karabina s municijom i to svega stotinjak metara od talijanskih posada u Blatima. Pišteni ki vod je 30. oktobra pripucao na talijansku posadu kod tunela Pernovac i prisilio je da se u paninom bijegu povuče na željeznicu stanicu Li ka Jesenica. Slijedećeg dana partizanski vodovi »Konjska glava« i »Krasnica« porušili su oko 80 metara pruge, ubili jednog i ranili dva talijanska vojnika.

Dok su vodovi »Krasnica«, »Pištenik« i »Konjska glava« izvodili akciju na željeznicu koja pruži Blata—Li ka Jesenica—Javornik zajedno s ličkim partizanima, dotle je Humski vod zajedno s Tobolkim vodom djelstvovao na komunikaciji Kamenica—Tržišće—Primišlje, uglavnom protiv jedinica NDH koje su kontrolisale ovu komunikaciju i držale neke objekte na njoj.

No u izmeću 12. i 13. novembra Štab 3. bataljona organizovao je napad s borcima iz Močila i Zbjega na talijansku predstražu na putu Plaški—Močila, koja je bila smještena u jednoj baraci kod kuće Mećuk i Vukasa. Akcijom je rukovodio komandant bataljona Stjepan Milašin i -Šiljo i osnovni cilj joj je bio da dođe do oružja a u prvom redu da se zaplijeni puškomitraljez. Komandant bataljona je odabrao grupu od 12 bombaša i u odrećeno vrijeme krenuo na juriš na talijansku baracu. Na žalost, već u prvom jurišu pao je Žarko Čuić, tada istaknuti politički radnik na tome terenu. Izvlače i ranjenog druga, neprijateljsko rano je ranilo i komandanta bataljona, a ubrzo za njim bio je teško ranjen i Božo Momčilović. Bio je to dovoljan razlog za povlačenje. Jedan poginuli i dva ranjena Talijana bila je premala cijena za naše velike gubitke. Akcija je nepovoljno odjeknula u Italijom kraju, pa i kod partizana.

U toku novembra partizani Plašanske doline izveli su devet akcija na talijanske snage duž željezničke pruge Josipdol—Li ka Jesenica—Javornik uz istovremeno rušenje pruge i tt stubova. Ni u decembru ove akcije nisu jenjavale. Ukupno ih je izvedeno sedam, tako da je gotovo svaki četvrti dan pruga rušena ili napadana njena obezbjećenja zbog čega je saobraćaj na pruži u većem prekidu što je bilo od velike štete za okupatora i NDH. Upravo ta činjenica primorala je talijanskog okupatora da posebnim odredom vojnika vrlo drsko interveniše, ali ne protiv partizana već protiv nemoćnog stanovništva. Tako Talijani 4. decembra upadaju u selo Živice, ubijaju 10 lica, a hapse 8 koje kasnije strijeljaju. Sutradan upadaju u Petrini Polje i na najzvjerskiji način ubijaju 5 osoba. Oba naselja su do temelja spalili. Dan kasnije spalili su i selo Glibodol i odveli 5 osoba.

Međutim, dok su talijanski fašisti žarili i palili po kapelskim selima: Živicama, Petrini Polju i Glibodolu, partizani Tobolki i Humskog

voda upravo tada napadaju željezni ku stražaru br. 11 kod Latina, ubijaju **tri** talijanska vojnika i etvoricu ranjavaju. Ali kako su partizanske akcije na željezni ku prugu bile u estale, okupator se nije zadovoljio samo **represalijama** na sela i nedužno stanovništvo. Talijani su no u izme u 24. i 25. decembra napali logor Krasni kog voda i spalili ga. U njemu, **me-utim**, niko nije stradao jer su se partizani na vrijeme izvukli. Deset dana **kasnije**, no u izme u 5. i 6. januara 1942. godine, napadaju i pale logor **Humskog** voda, kojom prilikom im gine jedan oficir a dva vojnika su **ranjena**, dok vod nije imao gubitaka. Talijani **su** tada prodrli i u **Toboli gdje su ih** sa ekali partizani iz Toboli a i grupa partizana iz **Plasanske doline, pod** komandom Gaje Bunjevca, i odbacili **ih** natrag.

Uporedo s vojnim akcijama protiv partizanskih snaga i represalijama nad nedužnim stanovništvom, Talijani su razvili veoma jaku propagandu me u srpskim stanovništvom, pokušavaju i da mu se predstave kao zaštitnici i spasioci. U tom cilju preduzimali su i neke dobro sra unate i veoma perfidne poteze kao što su povremeno onemogu avanje ustaške aktivnosti, strijeljanje Stjepana Strenija, **plaskog brijana**, ina e istaknutog ustaše, hapšenje **itavog ustaškog tabora** i pokretanje sudskog postupka protiv ustaškog tabornika Josipa Tomljenovi a-Brace i sli no. Kombinovanim vojnim i političkim akcijama Talijani su se nadali da e likvidirati NOP na području **Plasanske doline**. Me utim, narod se nije dao zavarati, mada je kod dijela stanovništva bilo kolebanja. Verski vod uo i Nove 1942. godine napao je vlak u **Sablja koj dragi** i na taj na in » estitao« Paveli u i NDH Novu godinu.

Za NOP na teritoriji **Plasanske doline** i okoline tokom 1941. godine može se re i da je bio u stalnom, mada laganom usponu. Na njegov dalji razvoj u 1942. godini odlučuju i uticaj imao je Glavni štab Hrvatske, naro ito njegovo Drugo savjetovanje održano u Zbjegu 30. i 31. januara 1942. godine na kome su prisustvovali zamjenik komandanta i politički komesar Štaba Grupe NOP odreda za Liku i komandanti i politički komesari **Kordunaškog** i **Primorsko-goranskog partizanskog odreda**. Na savjetovanju je, pored ostalog, odlučeno da se težište akcija usmjeri na cestu **Slunj—Ogulin**, aktiviraju jedinice oko **Plaskog**, unište rezervoari za vodu kod **Plaskog** i u **Li koj Jesenici** i zajedno s **Li kom grupom odreda** uništi i potpuno onesposobi željezni ku pruga izme u **Li ke Jesenice** i **Vrhovina** u **Kapeli**.

U to vrijeme na širem prostoru **Plasanske doline** i duž željeznice ke pruge gdje su predviđene operacije u **Kapeli**, **snježni pokrivač** bio je visok na nekim mjestima i preko jednog metra, a u pojedinim usjecima na pruži daleko ve i. Pruga od **Josipdola** preko **Plaskog** i dalje ka **Lici** održavana je pomoću radnih jedinica talijanske vojske uz obezbjeđenje ja ih snaga iz **Josipdola**, **Plaskog** i **Vrhovina**. U **Plaskom** se tada nalazio jedan konjički talijanski puk, a u **Li koj Jesenici** ojačana eta alpinista. **Talijanske snage**, koje su se od ranije nalazile u **Blatima**, **Vojnovcu** i **Josipdolu**, bile su pojačane specijalnim jedinicama za održavanje pruge. Ukupna ja ina talijanskih snaga, prema nekim našim podacima iz toga vremena, na ovom prostoru kretala se izme u 1500 i 2000 dobro naoružanih

i utvr enih vojnika. Osjetljive objekte na željezni koj pruži (tunele izme u Plaškog i Blata) uvalo je i do 200 vojnika, utvr enih u željezni - kim stražarnicama i za to posebno izgra enim barakama.

Jake neprijateljske snage i vremenske prilike koje su tada vladale u ovome kraju stvarale su izuzetno teške uslove za aktivnija dejstva partizanskih snaga oko Plaškog. Ne ra unaju i manje prepade na talijanske patrole u periodu januar-mart 1942. godine, vrijedno je napomenuti da su borci Plaš anske partizanske ete u tom vremenu zarobili 5 talijanskih vojnika, trojicu ranili i zaplijenili 7 pušaka s municijom. Posebno je bila zapažena akcija 2. voda Plaš anske partizanske ete izvedena 24. januara na pumpnu stanicu kod vrela Dretulje, kojom prilikom su ubijena 2 talijanska vojnika i zaplijenjene dvije dragocjene puške s municijom, iako pumpa nije uništena. Me utim, no u izme u 6. i 7. februara napadom 3. voda Plaš anske partizanske ete pod rukovodstvom Branka Latasa, politi kog komesara 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda na ovaj objekat, bila je razbijena talijanska posada i pumpa uništena. Ovaj vod napao je 10. februara i talijansku posadu kod rezervoara za vodu, u neposrednoj blizini Plaškog, ali zbog velikog snijega, teškog prilaza utvr enom objektu i žestoku otporu talijanske posade napad nije uspio.

Svakako najzna ajniji uspjeh u ovom vremenu postigao je 3. vod Plaš anske ete u napadu na pumpnu stanicu u Li koj Jesenici, koja je obezbje ivala napajanje vodom objekata duž željezni ke pruge i lokomotiva prema Vrhovinama. Branko Latas i ovoga puta predvodi 3. vod Plaš anske partizanske ete. Napad je izveden u jutarnjim satima 13. februara 1942. godine. Talijanska posada je razbijena i pumpa uništena. Osim akcija duž željezni ke pruge, Plaš anska partizanska eta je dijelom snaga zajedno s partizanima iz Škara i Drežnice od 2. do 4. februara napadala ustaško-domobranksu posadu u Dabru. Ovaj napad zbog slabih priprema, slabe koordinacije i jakog otpora neprijatelja — nije uspio. eta je izgubila 5 boraca, jedan puškomitraljez i etiri puške, što je imalo dosta teške politi ke posljedice u ovom kraju. Me utim, narod je ipak brzo shvatio da se rat ne može voditi bez ljudskih žrtava i da se u ratu ne može uvijek samo dobijati. Bila nam je potrebna samo jedna uspjela akcija pa da se raspoloženje naroda i optimizam opet vrata. Takva akcija bio je uspješan napad na neprijateljska uporišta u Trži u i Primišlju u vremenu od 22. do 24. februara u kome je u estvovala i Plaš anska partizanska eta.

U martu 1942. godine planirana je operacija širih razmjera na prostoru Plaš anske doline i okoline, pa i sam napad na Plaški i Blata. Interesantno je ista i kako je Glavni štab Hrvatske tada vidio mogu nosti za izvo enje ove operacije. On u uputstvu upu enom Štabu Grupe kordunaških partizanskih odreda od 1. marta 1942. godine, pored ostalog, kaže: »U op im crtama mogla bi se operacija postaviti tako, da se na toj cesti Slunj—Ogulin zadrži svega jedan bataljon, a da se dva bataljona prebace prema Plaškom, prema Li koj Jesenici ili na cestu Plaški—Ogulin. Na tim mjestima neprijatelj još nije bio uznemiravan pa bi se i tu mogli

posti i znatniji rezultati iznenadnim, samo malo bolje organizovanim akcijama. Okolina Plaškog bi mogla postati povoljan teren za operacije, jer se tamo nalazi još nepokrenut ljudski potencijal, koga bi se dalo uvesti u borbu, a osim toga tamo ima i dovoljnih količina hrane. Operacija na svim ovim pravcima će vam biti olakšana time, jer se nadamo da će i Primorsko-goranski odred u najskorije vrijeme izvesti veće akcije na pruži Sušak—Ogulin, kako je to predviđeno po operativnom planu.¹

S tim u vezi Glavni štab Hrvatske je 20. marta 1942. godine izdao i pismeno pripremio naređenja štabovima ličnim i kordunaške grupe i Primorsko-goranskog partizanskog odreda u kojima se, između ostalog, kaže: »Pojačanjem naših oružanih snaga i proširenjem oslobođene teritorije stojimo pred zadatkom, da oslobođene teritorije međusobno povežemo i uništimo komunikacione linije okupatora, koje razdvajaju slobodne teritorije Korduna, Like i Gorskog kotara...« Zatim se dalje kaže da će za ostvarenje ovog zadatka komandant Kordunaškog partizanskog odreda staviti »na raspolaganje 500 partizana i proleterску ету, komandant ličnim grupe 150 partizana i proleterскую ету, a komandant Primorsko-goranskog partizanskog odreda 200 partizana i proleterскую ету...« Od ove tri proleterске ете trebalo je formirati proleterски bataljon pod komandom komandanta 2. kordunaškog odreda Vladimira Ivanovića (Roberta Domanija). Cilj operacije je bio likvidacija okupatorskih garnizona u Plaškom i Blatima, uništenje željeznih postrojenja u tim mjestima, kao i uništenje pruge od Plaškog do Like Jesenice. Gotovost za napad bila je određena za 12. april 1942. godine ujutro.

Do realizacije ove odluke na žalost nije došlo mada su pripreme izvijanjane prema Josipdolu i Like u Jesenici te koncentracija jedinica vršene po planu, jer je u međuvremenu noć između 3. i 4. aprila u Like u Jesenici došlo do poznatog etničkog pučanja u Plašanskoj etnici. Dogodilo se ono što niko nije očekivao osim izdajnici iz 3. voda (Pišteni koga) Plašanske partizanske ете. Izdajica je bila otvorena, izvedena podlo, drsko i svirepo. Kako je kao doma in davao »obezbjedenje« ostalim vodovima ете, 3. vod je iskoristio tu okolnost i kada su borci, umorni od napornog marša bili u najdubljem snu, zloinci su upali u prostorije gdje su ovi spavali, pokupili im oružje i razbudili ih a sebe proglasili etnicima. Na prevaru su uhapsili i Roberta Domanija, Branka Latasa, Adolfa Štajnbergera-Dragu, Stevu uturila i Nikolu ikaru. Prvu etvoricu su strijeljali i bacili u krašku jamu Balinku koja se nalazi u Pišteniku, dok su Nikolu ikaru pustili.

Ovim etničkim pučanjem bitno je narušen plan zamišljenih operacija. Službeno je htio da se u konačnom razvoju ove drame na prostoru Plaškog našao i zamjenik komandanta Glavnog Štaba Hrvatske Franjo Ogulinac-Seljo. Naime, on je s jednim vodom Proleterске ете upravo tada bio na izvišnjaju željeznice pruge Like Jesenica—Javornik i u povratku za Drežnicu, gdje se nalazio Glavni štab Hrvatske, saznajući za događaje u Plašanskoj partizanskoj etnici, zadržao se u Latasovom Brdu

I. Zbornik NOR-a, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom V, knj. 3, str. 75.

s namjerom da se obavijesti o pu u. I dok je on raš iš avao situaciju, Talijani su 6. aprila iz Plaškog krenuli ka Plav a Dragi i Tuku misle i da poslije pu a tamo više nema partizana. im je saznao za pokret Tali-jana, Franjo Ogulinac im je s vodom Proleterske ete i jednom etom 1. kordunaškog odreda postavio zasjedu kod Jakši a mosta na rijeci Dretulji. Kre u i se bez obezbje enja u zbijenoj koloni, Talijani su upali u zasjedu što je bilo kobno za njih. Zarobljen je 41 talijanski vojnik, me u kojima i dva oficira, zaplijenjeno je 6 puškomitraljeza, 36 pušaka, 7 pištolja, 7600 metaka, 2 sanduka bombi, 1 dvogled i drugi ratni materijal. Na žalost poginuo je komandir proleterskog voda Mijo Beni , narodni heroj Jugoslavije, a jedan borac je bio lakše ranjen. U ovoj akciji u estvovalo je i više boraca upravo razoružane Plaš anske partizanske ete iako su bili bez oružja.

Poslije ove akcije ponovo je formirana Plaš anska partizanska eta ime su stvoreni uslovi za dalje narastanje NOP-a na širem podru ju Plaš anske doline. Polaze i od ranije planirane operacije od strane Glavnog štaba Hrvatske, Štab 1. operativne zone Hrvatske izdao je 19. aprila 1942. godine zapovijest za napad na neprijateljsko uporište na pruzi Plaški—Blata radi razoružanja straže kod tunela i rušenja pruge. Za ovu akciju angažovan je 3. bataljon 2. kordunaškog odreda, 2. bataljon i Proleterska eta 1. kordunaškog odreda, Li ki bataljon »Marko Oreškovi «, jedan bataljon Primorsko-goranskog odreda i Primorsko-goranska eta. Glavni zadatak da napadne i likvidira straže kod tunela izme u Plaškog i Blata i da poruši prugu dobio je 3. bataljon 2. kordunaškog odreda, dok su sve ostale spomenute jedinice postavljanjem zasjeda trebale da obezbijede napad od neprijatelja u okolnim garnizonima, ije su snage bile veoma jake.

Kao što je bilo i predvi eno napad je po eo u 5 sati 21. aprila 1942. godine. Prva i 2. eta 3. bataljona 2. kordunaškog odreda, koje su napadale na talijanske posade kod tunela, tek oko 11 sati uspjele su razbiti posadu neprijatelja kod malog tunela. Dio talijanskih vojnika se predao, a jedan broj je pobjegao u selo gdje je pao u ruke partizana. Kod velikog tunela Talijani su se držali nešto dulje, no kada su vidjeli da ne mogu dobiti pomo i oni su kapitulirali.

im je po eo napad na posade kod tunela, neprijatelj je iz Plaškog intervenisao s oko 200 vojnika kre u i se najprije u malim kolonama a potom se razvio u strijelce. Jedinice Primorsko-goranskog odreda otvorile su bo nu vatru, ali neprijatelj je i pored toga i dalje nadirao u pravcu napadnutih posada kod tunela. Tek kada ga je s ela do ekala vatra 2. bataljona 1. kordunaškog odreda zastao je i nakon borbe oko jednog sata povukao se u Plaški. Za to vrijeme bataljon »Marko Oreškovi « je sasvim neutralisao talijansku posadu u Blatima, a iz Li ke Jesenice neprijatelj nije ni pokušao intervenisati.

Nakon neuspjeha pješadije da se probije ka tunelima Talijani su iz Plaškog uputili jedan vlak od 4 oklopna vagona prema Li koj Jesenici koji se uspio probiti, a oko 12 sati i drugi vlak koji je zaustavljen i vraen natrag u Plaški. Oko 18 sati po prilici 200 Talijana, uz podršku arti-

ljerije, krenulo je iz Plaškog preko polja prema tunelima, ali ih je saekao 2. bataljon 1. kordunaškog odreda i odbacio natrag u Plaški. Za itavo vrijeme ovih borbi Talijani su iz Plaškog tukli artiljerijskom i minobaca kom vatrom naše položaje i grupe za rušenje pruge, a u dva **navrata** bojište je nadlijetao jedan talijanski avion i mitraljirao.

Prema izvještaju Glavnog štaba Hrvatske upu enom Vrhovnom štabu u ovoj akciji razrušeno je 6 i po km pruge i zarobljeno 46 talijanskih vojnika, zaplijenjen 1 mitraljez, 2 puškomitraljeza, 40 pušaka i 8000 metaka. Ovo je bila prva akcija ovako velikih razmjera u Hrvatskoj. Ona je snažno odjeknula u narodu Plaš anske doline pa i šire te demantovala talijansku propagandu o uništenju partizana u Plaš anskoj dolini. U akciji se posebno istakao 3. bataljon 2. kordunaškog odreda i njegova 3. eta (Plaš anska) zbog ega ih je Štab 1. operativne zone istakao za primjer svim jedinicama zone.

Bitka za Plaš ansku dolinu je nastavljena na vojnom i politi kom planu. Da bi razbili NOP, Talijani su forsirali stvaranje etni kih jedinica, odnosno Dobrovoljne antikomunisti ke milicije (skra eno MVAC), kako su ih oni zvali, da bi ih angažovali u borbi protiv partizana i time raspirili bratoubila ki rat. U tom pravcu bila su usmjerena i nastojanja ustaške Nezavisne Države Hrvatske. Zamisao je bila upotrijebiti etnike protiv komunista i zajedno s etnicima uništiti partizane. U maju 1942. godine Talijani u Plaš ansku dolinu dovode ve u grupu oficira bivše Jugoslavenske vojske iz zarobljeni kih logora u Italiji, povezuju ih s pu istima iz Li ke Jesenice i po inju da stvaraju spregu na duži rok u borbi protiv NOP-a. U Li koj Jesenici, Plav a Dragi i Plaškom posebno su aktivni. Održavaju niz politi kih zborova na kojima obe avaju zaštitu Srba od ustaša i partizana. Poslije ovih zborova okupator je zahtijevao da se ubrza stvaranje etni kih jedinica. Ljude se tjeralo pod etni ku zastavu jer je dobrovoljaca bilo malo. Neke ljude su tada javno strijaljali zbog suprotstavljanja okupacionim vlastima i etni kom pokretu. Pa ipak, uz sva odupiranje ljudi da stanu pod etni ku zastavu i prime njihovo oružje, talijanski okupator je preko pu ista iz Li ke Jesenice, jednog broja njihovih pristalica i propagatora, a posebno oficira bivše Jugoslavenske vojske dovedenih iz talijanskih logora do augusta 1942. godine, uspio mobilisati u Li koj Jesenici 70 etnika i naoružati ih jednim puškomitraljezom i 66 pušaka, u Blatima oko 60 etnika s jednim puškomitraljezom i 120 pušaka i u Plaškom oko 60 etnika.²

U to vrijeme od jedinica Nezavisne Države Hrvatske »u Saborskom je bilo oko 60 redovnih i pomo nih žandara i 90 domobrana naoružanih s 2 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, dok je ostalo naoružano karabinima. U Plaškom oko 30 žandara, Modrušu oko 50 žandara kojima povremeno dolazi poja anje iz Oštarija. U Josipdolu svega 25 žandara«, dok su Talijani imali »... u Li koj Jesenici (ž. st.) oko 80 vojnika, na tunelu Pernovac oko 60, u Blatima oko 50, na tunelima ispod Plaške glave oko 80. U Plaškom 800, Vojnovcu 200, i Josipdolu oko 300 vojnika«.³

2. Arhiv Vojnoistorijskog instituta (dalje AVII) k. 1612, br. reg. 23/26

3. Avn, 1612, br. reg. 23/25 i 26.

Planovi NOP-a na ovome prostoru ostali su gotovo nepromijenjeni još od januarskog savjetovanja Glavhog štaba Hrvatske. Ogromni ljudski i materijalni potencijal na širem prostoru Plašanske doline trebalo je aktivirati i maksimalno iskoristiti u borbi protiv okupatora. Ogromna veina naroda bila je uz partizane od prvih dana ustanka, što je toliko puta do tada potvrđeno. Nedostajalo je oružje pa da se još veina masa pokrene u borbu protiv okupatora i kvislinga. Plašanska partizanska eta inila je sve da do njega do e. Ali, ona je, naročito prvih dana poslije pu a, bila preslaba da se suprotstavi tako snažnom neprijatelju i da mu nanese ve e gubitke. No i pored toga u nekoliko akcija protiv Talijana, etnika i snaga NDH njeni uspjesi bili su zapaženi. Ceta je u vremenu maj—novembar izvela niz vrlo zapaženih akcija, samostalno ili u sadejstvu s partizanskim jedinicama sa strane (kordunskim, li kim ili primorsko-goranskim) što je imalo veoma pozitivan uticaj na politiko stanje i kretanje na terenu. Kroz te akcije eta je brojno jačala, tako da je do augusta 1942. godine narasla na 160 boraca, naoružanih sa 6 puškomitraljeza i oko 150 karabina, uglavnom talijanskog porijekla.

Od ve eg broja akcija Plašanske partizanske ete neke, zbog njihovog značaja, treba i posebno izdvojiti. Takva akcija bio je i napad na jutarnji vlak izme u željezni kih stanica Lička Jesenica i Blata 1. jula 1942. godine. Bila je to dobro pripremljena brza i smjela akcija. Po ve oprobano postupku grupa boraca na elu sa starim pružnim radnikom Mirom Pešutom rastavila je tračnice na krivini, tako da strojovo a i pored velike opreznosti nije mogao primijetiti oštećenje pruge. Kada je naišla lokomotiva s nekoliko vagona, survala se u provaliju. Talijanski Vojnici pokušali su dati otpor, ali kada je padinama Kapele iz stotinjak grla partizana Plašanske ete odjeknuo »juriiiiš« talijanski vojnici, domobrani i etnici su se predali. Zarobljeno je 29 talijanskih vojnika, 3 etnika, 4 domobrana i 9 željeznara. Zaplijenjeno je 25 pušaka, 2 pištolja, oko 1000 metaka, 36 pari odijela i cipela i drugi ratni materijal.

Polovinom jula na podruju je Plašanske doline dolazi 1. partizanska brigada Hrvatske' radi izvođenja akcija na željezni koj pruži Josipdol—Javornik i razbijanja etnika. U toj akciji brigadi sadejstvuje i Plašanska partizanska eta. Po jedna njena desetina s puškomitraljezom dodijeljena je komandantima 2. 3. i 4. bataljona, a dvije desetine, također sa puškomitraljezom, komandantu 1. bataljona 1. brigade, dok je ostatak ete zadržan kod štaba brigade. Brigada je postigla značajan uspjeh kome su dosta veliki doprinos dali borci Plašanske partizanske ete kao poznavaoци terena. U ovoj akciji zarobljena su 44 talijanska vojnika, 3 puškomitraljeza, 44 karabina, oko 10.000 metaka, 200 bombi, 20 pari odijela i ranaca, 80 ebadi, 20 gasmaski i mnogo drugog ratnog materijala. Uništene su pumpne stanice za vodu, oko 6 baraka u kojima su stanovali talijanski vojnici, 3 željezni ke stražare i ostali objekti na pruži. Porušeno je oko 8 km željezni ke pruge i tt stubova, svi signalni uređaji, blokovi, prekopani nasipi i"dr. U akciji je u estvovalo oko 200 ljudi iz rezervnih odreda s terena Plašanske doline s alatom za rušenje pruge.

Prilikom napada primorsko-goranskih partizanskih jedinica na Modruš

12. augusta 1942. godine Plašanska partizanska eta obezbjeivala je napad od neprijatelja u Josipdolu. Oko 7 sati Gorani su uspjeli zauzeti zgradu pošte u selu, ali je neprijatelj nastavio da se brani iz dobro utvrjene Gradine. Juriši su vršeni jedan za drugim, ali bez uspjeha. Tek negdje u popodnevним satima drugog dana borbe neprijatelj se počeo kolebati i postepeno izvlačiti prema Josipdolu. Primijetivši kolebanje komandir Plašanske ete Gajo Bunjevac s glavninom ete presreo je neprijatelja, tako da je došlo do borbe prsa u prsa. Kako je neprijatelj bio iznenađen, predao se. Eta je zarobila 22 neprijateljska vojnika s 18 pušaka. Od zaplijenjenog oružja eta je pripalo 16 pušaka sa po 20 metaka pa je za toliko eta povećala svoje brojno stanje.

Poslije napada na Modruš uslijedila je 6. septembra veća akcija zajedno s Ličanima i Kordunašima. Naime, 1. lička brigada, u zajednici sa snagama kordunaške grupe odreda, dobila je zadatak da napadne željezničke stanice Lička Jesenica i Javornik, vaktarnicu broj 33, i da prugu između Blata, Jesenice, Javornik i Rudopolja temeljito poruši. Plašanska partizanska eta je i ovoga puta bila dijelom u ulozi vodiča jurišnim grupama, a dijelom je napadala na sjeverozapadni blok željezničke stanice Lička Jesenica. Ljudstvo iz rezervnih odreda određeno za rušenje pruge bilo je podijeljeno u tri radne grupe: Blata—Jesenica, Jesenica—Javornik i Javornik—Rudopolje, ukupno oko 200 ljudi s unaprijed pripremljenim alatima za rušenje. Uspjeh akcije nije bio potpun. Plašanska partizanska eta je svoj zadatak izvršila: prosjekla je žičanu prečku, zauzela dva bunkera na skretnicama, blokove i stanove skretničara i zarobila 8 talijanskih vojnika s 8 pušaka. Prva brigada razoružala je posadu vaktarnice broj 33, zaplijenila 1 mitraljez, 1 puškomitraljez, 18 pušaka, 15.000 metaka i zarobila 18 Talijana. Prugu je uništeno oko 15 kilometara, zapaljene sve vaktarne i blokovi, uništena sisaljka za vodu, zapaljena pilana na Jesenici i uništene sve telefonsko-telegrafske veze. Ovo je bila jedna od posljednjih većih akcija izvedenih na području Plašanske doline do formiranja 8. divizije u kojima je učestvovala i Plašanska partizanska eta.

uro Vuceli

Napad na ustaški oklopni voz u Dubravama

(4. septembar 1942.)

Dubravska partizanska eta u sastavu 2. kordunaškog partizanskog odreda sve do oktobra 1942. godine ve inom je samostalno djelovala na teritoriju Donjih i Gornjih Dubrava i okolnim hrvatskim selima, napadaju i u prvom redu željezni ki i drumski saobra aj neprijatelja.

U to vrijeme, u ljeto 1942. godine ustaše su na željezni koj stanici Generalski Štol raspolagali s jednim oklopnim vozom sastava: lokomotiva i jedna službena kola u sredini, a sa svake strane po 2 oklopna vagona i na krajevima po jedan ili dva otvorena vagona natovarena kamenom. Oklopni vagoni su imali posadu naoružanu lakim pješadijskim naoružanjem. Ustaše su oklopni voz koristili za patroliranje i obezbje enje željezni kog saobra aja na relaciji Generalski Štol—Ogulin. Pri patroliranju ustaše bi ga ali koga god bi zapazili pored pruge, naro ito na relaciji Generalski Štol—Tounj—Zdenac, na podru ju Dubrava. Voz je obi no patrolirao ujutro rano i uve e kada se muzu krave, pa ga je zato narod Dubrava prozvao »mljekarom«. Pored toga oklopni voz je sprovodio i obezbje ivao važnije željezni ke transporte. Ta famozna »mljekara« zadavala je dosta jada Dubravskoj eti, a i ugrožavala je prelaz preko pruge kojim se održavala veza izme u Korduna, Slovenije i Gorskog kotara.

Dubravskoj partizanskoj eti povjeren je zadatak da napadne i uništi ustaški oklopni voz. eta je do tada uništila više željezni kih transporta, a sada joj se isprije io oklop ali nije imala protivtenkovskog oružja niti mina koje su u partizanskim radionicama pravljene od neeksploziviranih neprijateljskih artiljerijskih granata i avionskih bombi. Budu i da drugog rješenja nije bilo, trebalo je hitno nabaviti eksploziv, napraviti jaku minu, postaviti je na prugu i uništiti ustaški oklopni voz. U vezi s tim iz ete su upu eni na Kordun Simo Zatezalo Cojle, Tode Jakovi Zec i Dušan Šumonja radi pronalaženja neeksploziviranih granata, avionskih bombi i izrade mine. Sve se to radilo u najve oj tajnosti.

Napokon 4. septembra 1942. godine oko 12 sati dežurni u eti Dušan Kalu erovi saopštio je borcima da e odmah poslije ru ka biti pokret i da e eta ponijeti za Kordun nekog »ranjenog i iznemoglog druga Slovenca« koji se u selu oporavljao nekoliko dana. To nije bilo ništa neobi no jer je eta više puta sprovodila ranjenike preko Dubrava za Kordun. Trebalo je pre i rijeku Dobru, rijeku Globornicu, željezni ku prugu i cestu koje povezuju Karlovac i Ogulin, zatim rijeku Mrežnicu, pa tek onda udahnuti zraka na našoj slobodnoj teritoriji Korduna. Taj zadatak je uvijek bio naporan i pun opasnosti. Iz sela Rebi Glavice eta je krenula oko 14 sati u koloni po jedan na odstojanju od 5 metara

ka pruži izme u Donjih Dubrava i Globorni kog mosta. Prešla je rijeku **Globornicu** i prikupila se na jednom proplanku radi odmora. Borci **spustiše** nosila i otkriše »ranjenika«. Imalo se što vidjeti. Nije **to** bio **ranjenik** nego neeksplozirana avionska njema ka bomba koja je bila **teška oko 70 kg**. Još u selu Rebi Glavici sve je bilo pripremljeno. Bomba je bila preure ena da se postavi na prugu i digne ustaški oklopni voz.

Nakon kra eg omora politi ki komesar ete Rade Miri upoznao je **borce sa** zadatkom ete, odnosno da e napasti ustaški oklopni voz, da je **to važna** akcija i da je morala biti pripremljena u strogoj tajnosti. Istovremeno upoznao ih je i s rasporedom neprijatelja i to: da se u **Generalskom** Stolu na udaljenosti **7 km** nalazi oko **500** Talijana, žandara, domobrana i ustaša, na željezni koj stanici Donje Dubrave na udaljenosti **1,5 km** oko **100** Talijana i domobrana, kod željezni kog mosta preko rijeke **Globornice** na udaljenosti oko **1,5 km** oko **100** domobrana, na željezni koj stanici Gornje Dubrave oko **150** talijanskih vojnika na udaljenosti oko **4 km** i u mjestu Gornjim Dubravama posada od oko **100** žandara na udaljenosti od **5 km**.

Poslije upoznavanja sa zadatkom eta je krenula ka pruži u tri kolone po vodovima. Na oko 200 metara od pruge eta je zaustavljena da bi komandir ete izdao zapovijest komandirima vodova. Prvi i drugi vod dobili su zadatak da postave zasjedu na oko 30 do 40 metara od pruge, a minerska grupa: Tode Jakovi Zec, Simo Zatezalo Cojle i Dušan Šumonja da postave bombu — minu na prugu, dok je tre i vod bez jednog odjeljenja trebao da postavi osiguranje prema neprijateljskim posadama u Donjim Dubravama i kod Globorni kog mosta. Prema obavještajnim podacima trebao je oklopni voz da nai e oko 17 sati od Generalskog Stola.

eta je brzo zauzela odre eni raspored a mineri su ukopali minu na prugu. Nije ekala ni oko 30 minuta kad osmatra javi da se oklopni voz približava od Generalskog Stola i da vjerovatno sprovodi neke vozove, jer se u daljini primje uje dim još nekih lokomotiva. Odjednom se pojaviše i dva talijanska aviona koji nadletješe prugu i u niskom letu po eše da prave krugove. Mogu nosti neprijatelja su velike. Ako eta brzo ne obra una s posadom oklopnog voza, neprijatelj e imati vremena da je opkoli i napadne. Kako se voz približavao, sve se bolje ulo kako ustaše otvaraju vatru iz puškomitraljeza i pušaka na ponekog obanina ili zemljoradnika na njivi. Srca boraca su sve ja e kucala a pogledi su im bili usmjereni prema postavljenoj mini. Ako ona zataji, propala je akcija, a ustaški zlo inci e i dalje da se voze i da se izivljavaju ga anjem u goloruke ljude i bezazlene obane pored pruge — razmišljali su borci. Me utim, kad je sigurna ruka poznatog diverzanta Tode Jakovi a Zeca povukla žicu od mine, zemlja je zadrhtala a snažna detonacija razlegla se svud naokolo. Nakon toga sve se za kratko utišalo. Nije se pucalo ni s jedne ni s druge strane. Nismo ranije ocijenili snagu bombe, koja je sada raznijela dva vagona oklopnog voza. Iznenađili smo se kada je po nama Po ela da pada kiša od par adi gvož a, kamenja i drugih raznih predmeta.

Odjednom po e pucnjava s obje strane. Ustaški mašinovo a naglo pokrenu lokomotivu koja je ostala neošte ena, povu e za sobom jedan oklopni vagon i velikom brzinom pobježe prema Generalskom Stolu. Iza oklopnog voza kretale su se još dvije kompozicije — jedan putni ki i jedan teretni voz koji su se, im su uli eksploziju, uspjeli zaustaviti i odmah krenuti natrag u pravcu Karlovca.

Dva vagona oklopnog voza s ustaškom posadom su bila potpuno uništena. eta nije imala nikakvih gubitaka. Od zaplijenjenog oružja bilo je malo koristi jer je bilo ošte eno od eksplozije. Ipak po završenoj opravi i ono je poslužilo za naoružanje novih boraca koji su stupili u narodnooslobodila ku borbu.

Branko Mamula

Oslobo enje Jezerana

Prva partizanska narodnooslobodila ka udarna brigada Hrvatske prešla je Kapelu koncem jula 1942. godine, i iz sela Kuni a stigla u rejon Drežnice te se razmjestila u Tuževi u, Škali u, Nikoli ima i Zrni ima. U tom dijelu Gorskog kotara sve je odavalo utisak nekakove ratne postojanosti. Me u planinama neprijateljski garnizoni su se stijesnili u naselja duž komunikacija i ogradili žicom, a partizanske snage i organizacije na slobodnoj teritoriji uspostavile su svoja uporišta od kojih je Drežnica bila glavno. Kratko re eno znalo se šta je ije i bez krupnih akcija stanje se nije moglo mijenjati. Štab 5. operativne zone Hrvatske planirao je nekoliko akcija koje je 1. brigada sa svoja etiri bataljona i oko 1200 boraca, u sadejstvu s bataljonima 1. primorsko-goranskog odreda, trebala da izvrši.

Prva njena akcija u tom rejonu bila je napad na posadu u Prokikama. Napad nije uspio i mi smo se povukli nezadovoljni. Pogotovo smo bili nezadovoljni kada smo na analizi napada vidjeli da je za neuspjeh bila kriva jedna eta iz Kordunaškog bataljona, koja je napustila položaj prema Žutoj Lokvi gdje je bila na osiguranju, a da nikoga nije obavijestila. Netko joj je prenio obavještenje da se napad prekida. Vjerojatno da je do zabune došlo kada je bataljon »Marko Oreškovi « prekinuo napad i krenuo prema eti da je poja a s obzirom da su Talijani krenuli u napad od Žute Lokve.

Spremala se druga mnogo zna ajnija akcija na garnizone duž Joze-finske ceste koja preko Brinja, Jezerana i Modruša vezuje Karlovac i srednji dio Hrvatske s Primorjem. Za naše veze iz Korduna i Like s Gorskim kotarom garnizoni duž komunikacije bili su prepreka koju je trebalo ukloniti i omogu iti kako manevar partizanskim jedinicama tako i dostavu hrane, evakuaciju zbjegova i ranjenika.

August je bio veoma vruć. Sunce je spržilo sve u kotlinama između u **Kapele** i Velebita gdje su bile razmještene jedinice 1. brigade i 1. primorsko-goranskog odreda pa se hrana morala dovoziti, kruh čak iz **Korenice**. Osim toga neprijatelj je otkrio prisustvo brigade i odgađanje akcije samo bi mu dalo vremena da se pripremi, dovede pojašku ili **da nas** napadne prije nego što mi to učinimo. Da je naše prisustvo otkriveno, zaključili smo po tome što je neprijatelj iz Žute Lokve i Brinja artiljerijom tukao okolna sela.

Kada smo 10. augusta ujutro dobili naredbu da krenemo na izvištanje prema Jezeranima, bili smo oduševljeni jer je bilo jasno da akcija neposredno predstoji. S nama iz 3. kordunaškog bataljona 1. brigade na izvištanje išle su i starješine 1. ličkog bataljona »Marko Oreškovi«, komandant brigade Stevan Opsenica i operativni oficir brigade Jovo Lončar. Starješine 2. ličkog bataljona »Pekiša Vuksan« i 4. banijskog bataljona krenuli su u pravcu Krišpolja i Brinja. Jezeranima smo prišli sa sjeverne strane šumom i iz neposredne blizine osmotrili prilaze mjestu, glavne objekte napada, prepreke i na utvrđenja, zaklone kojima smo se mogli služiti tokom napada i sve drugo što starješine određene da vode **napad** s pažnjom i u detalje zapažaju.

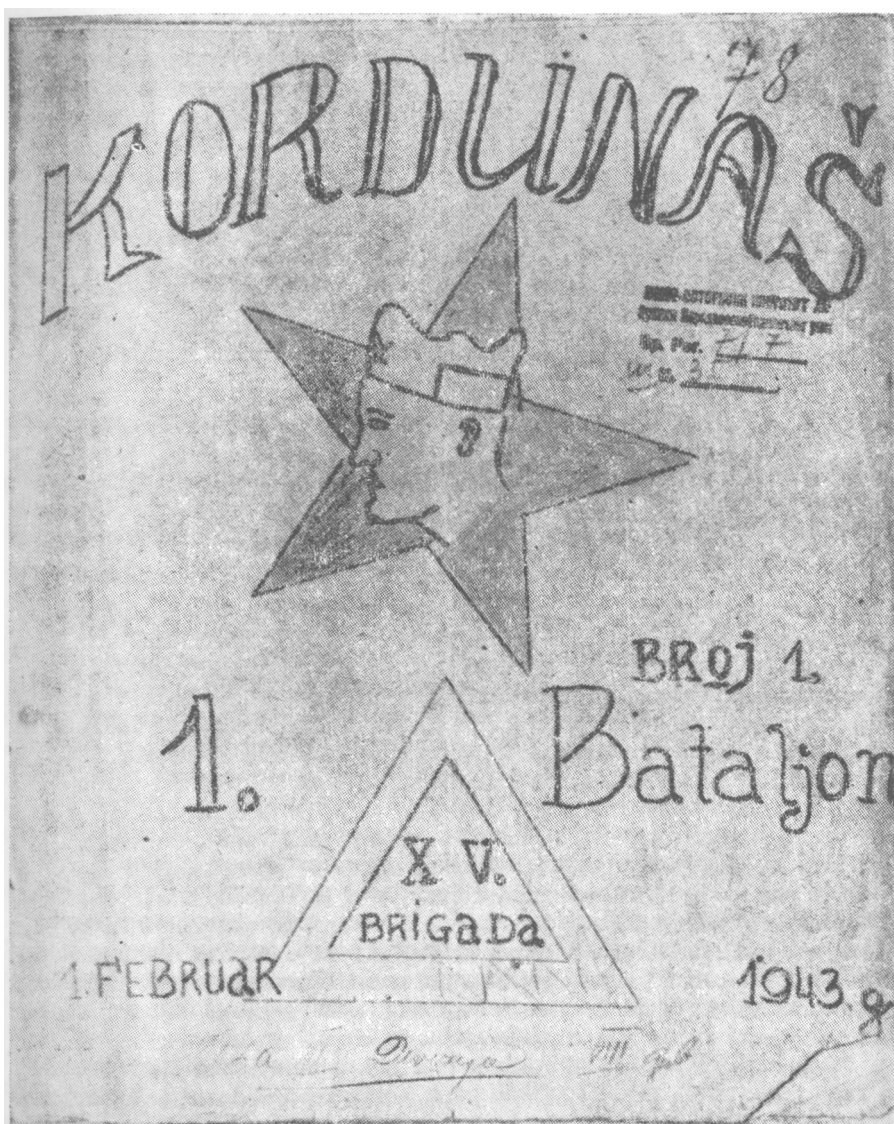
Kad smo sve osmotrili, primili smo naredbu da napademo.

Planom je bilo predviđeno da 3. kordunaški bataljon napadne i savlada posadu Jezerana koju je sačinjavalo oko 80 ustaša, žandara i domobrana, smještenih u pet zgrada: školi, crkvi, kućama trgovca Parca i Geršaka i žandarmerijskoj kasarni, koje je trebalo zauzeti jednovremenim koncentričnim napadom. četvrti banijski bataljon imao je zadatak da napadne i zauzme Krišpolje u kojem se nalazilo oko 50 ustaša, žandara i domobrana, s tim da po zauzimanju sela jednu četu ostavi u njemu, a dvije čete, zavisno od situacije, uputi ka Brinju ili Letincu radi pojaške osiguranja prema neprijatelju u ovim mjestima. Drugi bataljon »Pekiša Vuksan« trebao je da postavi zasjedu između u Krišpolja i Brinja sa zadatakom da spriječi i intervenciju neprijatelja iz Brinja, dok 1. bataljon »Marko Oreškovi« trebao je s jednom četom da spriječi i intervenciju neprijatelja iz Letinca, a s ostale dvije čete da u rejonu raskršnica puteva Jezerane, Krišpolje, Drežnica obrazuje brigadnu rezervu. Početak napada određen je za 3 sata 12. augusta 1942. godine.¹ Istovremeno 1. primorsko-goranski odred napadao je na Modruš.

Prvi, 3. i 4. bataljon prikupili su se u Lokvama, Nikoli ima i Zrni ima, a 2. bataljon u Tuževu. Za nas u 3. kordunaškom bataljonu napad je bio od velikog značaja, jer smo, pored ostalog, željeli da dokažemo da smo bataljon koji je me u prvim formiranim na Kordunu, da imamo bogato borbeno iskustvo i da smo u stanju izvršavati i najteže zadatke. Bilo nam je stalo da i po cijenu ozbiljnih žrtava održimo svoj borbeni ugled s kojim smo upućeni u 1. partizansku brigadu u Hrvatskoj.

Vraća se i se na izvištanje u jedinice preko tek požnjevenih vrtačica, odakle je tek skinuta oskudna ljetina sigurno već upućena nekoj jedinici

1. Zbornik NOR-a, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom V, knj. 6, str. 188. i 189.

ili bolnici, razmišljali smo i razgovorali o Drežnici i njenim ljudima. Svi smo isto mislili da se ne bismo smjeli ovim putem vratiti neizvršenog zadatka. Neposredno pred pokret, 11. augusta, borcima smo po etama saop ili da se priprema napad. Njihova osje anja bila su ista kao i naša. Uostalom, naša svijest o zna aju borbenog zadatka i moral nisu bili druga iji nego tih ljudi iji smo bili nerazdvojni dio u pobjedama i porazima.

Bataljoni su se prikupili u selima ispod Kapele gdje su se 11. augusta **predveer** završile posljednje pripreme za napad. Svatko se preslišavao. **Vidim** spremaju se flaše benzina, bombe se prikupljaju i bombaši ih **trpaju u** torbice, puškomitraljesci prebiru šaržere, podmazuju zbrojevke i **brede**. Radi se i pjevuši. Nitko nije zabrinut onim što nas eka. Uje se ve i sasvim glasna pjesma eta koje su gotove s pripremanama.

Kad je pala noć, mi smo ve bili naveliko u pokretu. Približit ćemo se položajima, a onda odmoriti i sa ekati vrijeme odrećeno za napad. No je kao iz pjesme, mjese ina i puno zvijezda. To je doba godine kada je nebo posuto s najviše zvijezda. Pod Kapelom je dosta vlage i ve rano **pada** rosa. Kad smo zamakli u šumu prema Jezeranima, rose je sve manje. **Zaustavljamo** se i kroz grane motrimo svjetla u mjestu. Mir je. Ne osjećaju se nikakvi pokreti, poneki pucanj možda pijanog vojnika ili stražara kome se nešto prividjelo. Psi ne laju, preko dana je i suviše vruće i oni se izgleda odmaraju. Nekoliko opaljenih metaka prema narna kao da je bio znak da su nas primijetili. Malo smo se uskomešali, možda emo morati po eti napad prije nego smo planirali. Sve se opet stišava. No pokriva i utapa u san njih tamo u utvr enim zgradama i nas ovdje **pred** prvim ogradama ispod šume. Vu ini Pero traži može li po i do prvih kuća i uzeti od mještana podatke koje izvi anjem nismo mogli utvrditi. Umirujemo ga da imamo sve podatke. On opet uporan kaže da se ne e ništa otkriti i da e dovesti jednog doma ina da nam ispriča što zna, a u toku napada provest e nas prikriveno do utvr enih zgrada. Ne puštamo ga, riskantno je. Pero Vu ini, Mile Šimulija, uro Ivoševi, uro Peki, Ignjatija Janjanin, Mile Peki i drugi sasvim su u stanju da dovedu doma ina, a da ih ni ptica ne uje. Sje am se kada su kao izvi a i pred proboj obru a u Petrovoj gori u maju te godine došli pred same rovove, izbrojali svaki zaklon, rov, bunker, gledali s desetak metara kroz grane ustaše i domobrane kako se baškare kao da su im partizani ve u šakama. Bio sam i sam s njima. Vidio sam ih kako se potokom koji žubori i prigušuje pokret, šuljaju kao utvare, s otko enim puškama i odvijenim bombama, i još se šale. Janjanin je bio nešto stariji od njih pa su **ga**, ne znam iz kojih razloga, zvali »tetak« i obra ali mu se za savjete kad nisu znali kako da postupe u pojedinim situacijama.

Eto, s takvim borcima naš se bataljon našao pred Jezeranima. Skoro e dva sata. Silazimo s puta razvijeni u vodne i odjeljenjske kolone. Do početka napada moramo izbiti pred utvr ene zgrade. To zna i da neki vodovi moraju zaobilaziti sve do ceste koja vodi iz Jezerana za Krišpolje, a s druge strane do crkve. Možda je najduži put koji neki vodovi moraju pre i hiljadu do hiljadu i po metara, ali kroz vrta e i kamene ograde da se no u ne ujno pro e treba jedan sat. Psi su se iznemirili i sada više laju. Mi posrnemo niz kamenu ogradu i srušimo pokoji kamen. Više se ne pazi na tišinu jer je važnije biti na vrijeme pred zgradom i objektom koji e se napadati.

Prvi meci su, nema sumnje, upu eni na nas. Jedan borac je ranjen. Ali, nismo još sigurni da je neprijatelj otkrio napad pa ne otvaramo vatru. Fali desetak minuta do tri sata. Obru oko Jezerana je stegnut.

eka se komanda za juriš. Ta no u 3 sata prolomi se vatra iz pušaka i puškomitraljeza te gromko »Juriš! Uraaaa!«. Neprijatelj odgovori snažnom vatrom koju je dobro planirao. Osje amo da tu e ta no pravce iz kojih napadamo iako nas ne vidi. Bacaju bombe i one eksplodiraju iza zidova za koje smo zaklonjeni. Mi opet po svome planu tu emo po puškarnicama koje jedva naziremo. Postavljamo ljestve i penjemo se na krovove odakle bacamo flaše s benzinom i bombe. Polijevaju se i pale vrata na crkvi, žandarmerijska stanica, Par eva i Geršakova trgovina. Vrata na crkvi su izgorjela, ali iza njih je debeo zid od kamena. Neprijatelj ne popušta. Šipa puš anu i mitraljesku vatru te nasumce baca bombe. Vatre se gase i naša paljba jenjava. Prvi juriš nije uspio. Povla- imo se u zaklone dvadeset do trideset metara do prvih zidova, gdje nas ne mogu dohvatiti ru ne bombe. Svi e. Magla je pokrila kotlinu i ne vidi se dalje od nekoliko metara. Dobro ujem o pucnjavu u Krišpolju. Banovci su izgleda bolje sre e.

inilo nam se u magli da smo izabrali dobre zaklone. Ali, kada se magla podigla, a to se dogodilo kao da ju je netko pokupio i odnio, ostali smo otkriveni i izloženi vatri, naro ito s crkve na kojoj je mitraljez i iz Geršakove ku e jer je na uzvišici. Neprijatelj nas tu e iz svih oružja i nanosi ozbiljne gubitke. Ustaše psuju, prijete. uli su kako se mi dozivamo pa nas i oni zovu: »Stevo, Mile, Gnjatija, bježite«, kažu, »dok vam je još vrijeme, rasporit emo vas na oltaru u crkvi kao što smo rasporili onog komandira Li anina kad su pokušali da zauzmu ovu ustašku tvr avu«. Dovikuju nam da su Talijani iz Brinja krenuli, i da smo u mišolovci pa da po dva metka ostavimo kako bi se sami mogli ubiti, jer jedan nije siguran, može da iznevjeri.

Stižu kuriri iz štaba bataljona. Komandant bataljona Milisav Daki traži da se odmah javimo u štab. Prebacujemo se za kuririma i nalazimo ga s političkim komesarom bataljona Mili em Dejanovi em iza zida preko puta žandarmerijske kasarne. Osmatra kuda bi se s druge strane mogli približiti crkvi, školi i Par evoj ku i. Geršakova zgrada se odavde ne vidi. Obavještava nas da od predaje neprijatelja nema ništa. Osje a da je ohrabren time što je odbio naš juriš. Donio je ve odluku i saop avava nam da juriš moramo nave er obnoviti. Glavni cilj je mitraljez na crkvi i Geršakova ku a odakle trpimo najviše gubitaka. Kad one padnu, past e i Jezerane. Prva eta treba da napadne crkvu, 2. eta Geršakovu ku u, a 3. eta držat e pod vatrom školu i Par evu ku u.

Preko dana nije se moglo ništa uiniti. Neprijatelj je imao dobar plan vatre, a tamo gdje je imao netu en prostor prokopavao je puškarnice i nije dao da se približimo. Geršakovu ku u smo napali. Trebalo ju je zauzeti da bi omogu ili jednom vodu da se povu e iz slabih zaklona gdje se zatekao kad se digla magla. Krov je provaljen i zapaljen tavan. Ba ene su bombe na prvi sprat, ali ustaše i dalje tuku iz prizemlja. U jednom asu pojavi se ovjek na vratima na spratu, nešto vi e, ali ga metak pogodi. Ne znamo da li je netko od naših ili iz ku e. Kasnije smo doznali da je to bio stari Geršak, izbezumio se i pao teško ranjen. Primi e se i podne. ujem o da je poginuo komandir 1. ete Miloš Ga eša. Ranjen je

i Nikola Rajnovi , a poginuo je bolni ar Gvozdrenovi i ranjena drugarica Sara, kada su izvla ili Rajnovi a. Ukupno 6 mrtvih i 10 ranjenih.

Iz Krišpolja stižu vijesti da je neprijatelj stiješnjen i da e do no i biti svakako likvidiran. To nas obavještava komandant brigade da bi nas podstakao da što prije zauzmemo Jezerane. Postajemo nestrpljivi, obilazimo i osmatramo, tražimo prilaze i na in da padom mraka likvidiramo otporne ta ke. Narod nas gleda sa strahom. Pojedinci nam kažu da su im ustaše rekli da emo ih popaliti i poklati. Objašnjavamo im da se nemaju ega bojati jer mi upravo želimo uništiti one koji pale i ubijaju. Šaljemo ih da kažu domobranima, od kojih su ve ina njihovi mještani, možda i bliski ro aci, da se predaju,, da im ne emo ništa, a da emo kazniti samo zlo ince.

Po inje da se spušta no , a s njom stiže i hrana. Zauzimamo položaje bliže otpornim ta kama da nam se neprijatelj ne bi izvukao i pobjegao. Štab brigade obavještava nas da su Banovci zauzeli Krišpolje. Obuzima nas radost. uje se partizanska pjesma oko Jezerana. Ona unosi strah u redove neprijatelja. Pripreme su završene i im je pao mrak ponovo napadamo. Slamom i benzinom pokušavamo da zapalimo zgrade jer im našim lakim pješadijskim oružjem ne možemo ništa. Vidi se vatra u crkvi. Izgleda da je ona jedino uhvatila. Vežu se krpe natopljene benzinom na duga ke letve i pokušavaju zapaliti i druge utvr ene zgrade, U zoru se pali ku a do Par eve, ali je neprijatelj uspijeva ugasiti. Prošla je i no uo i 13. augusta bez rezultata.

Komandant brigade drugog dana javlja da e nas zamijeniti jer smo umorni i imamo mnogo gubitaka. Vijest se brzo raširila po položajima. Borci glasno negoduju da ne e smjene, da ne e pomo i, da e zadatak izvršiti ili izginuti. Broj poginulih i ranjenih popeo se na 24, a neprijatelj je pri izdisaju. Komandant i politiki komesar bataljona saop ili su ovo raspoloženje štabu brigade. Oni su se, obradovani našim visokim moralom, složili da nastavimo s napadom i pored velikih gubitaka. Vršimo pripreme za odlučan napad u uvjerenju da emo najzad uspjeti. U izvještaju štaba brigade komandantu 1. operativne zone Hrvatske od 16. augusta 1942. godine o tome momentu se veoma slikovito kaže: »Pripreme se vrše. Neprijatelj to vidi i osje a. Javlja se da prestaju da psuju, da im je moral sve slabiji, da nemaju hrane ni vode u svim zgradama. Na poziv za predaju ute. Partizani otvaraju jaku koncentri nu vatru na sve njihove puškarnice. Kolebanje kod neprijatelja se vidno osje a. ute i ništa ne govore. Oko 18 sati istog dana mole da do e komandant da bi se predali«.²

Odbrana neprijatelja je slomljena. Iz škole netko nam se dodvorava. uju se glasovi i pitanje smiju li se predati i ho emo li im poštediti živote. Izlaze — jedan, dva, tri. Evo ih sviju. Bacaju oružje i municiju.- Traže vode i kruha. Komandant Dakić s borcima upada u školu i teški mitraljez okre e na žandarmerijsku stanicu. Nastaje tajat. Mitraljez s crkve više se ne uje. Izlaze žandari s podignutim rukama vi u i da se

2. Zb. NOR-a, V—6, 191.

predaju. Osvaja se Par e va ku a, za njom crkva i Geršakova ku a. Postrojavamo zarobljenike. Izgledaju jadno. Umorni su, gladni i smrtno ustrašeni. Svi traže milost optužuju i se me usobno. Ne miješamo se mnogo u njihove pri e. Predat emo ih Stabu 5. operativne zone Hrvatske jer je to njegovo operativno podru je. Bolje od nas zna tko je kakav i što zaslužuje. Sigurno da ima dobre informacije o njima od aktivista NOP-a iz Jezerana. Evakuišemo i plijen. Izbrojali smo 89 pušaka, 2 puškomitraljeza i jedan mitraljez. U du anima Geršaka i Parca na eno je tekstila i ku nih potrepština koje e dobro do i selima oko Drežnice, istrošenim i osiromašenim otkako ih je rat odvojio od svijeta i centara u koje su oduvijek odlazili da nešto zarade i donesu u domove.

Neprijateljske snage u Jezeranila bile su brojnije nego što smo pretpostavljali. To se vidi iz izvještaja Kotarske oblasti u Brinju od 15. augusta 1942. godine o napadu partizana na Krišpolje i Jezerane, u kojem, pored ostalog, piše: »Iste no i, tj. 11. na 12. VIII 1942. godine u injen je napad sa strane partizana na Jezerane. U Jezeranama se nalazila oružni ka postaja od 120 ljudi, koji su smješteni u crkvi, oružni koj postaji, ku i Geršaka i u ku i Parca. Oružnici su se borili dva dana i dvije no i. Od oružnika su svi uhva eni živi zajedno sa zapovjednikom postaje Fai em. Jedino su petorica oružnika uspjela pobje i, od kojih se dvojica nalaze u Brinju, a za trojicu se ne zna gdje su.«³

Za uspjeh u napadu na Jezerane veliku zaslugu imali su 2. bataljon »Pekiša Vuksant i 4. banijski bataljon koji su 13. i 14. augusta odbili napade jakih talijanskih i etni kih snaga iz Brinja i Krišpolja prema Jezeranima. Neprijatelju su naneseni teški gubici, ali i naših bataljona nisu bili mali — 5 mrtvih i 15 ranjenih. Kada se tome doda 10 mrtvih i 18 ranjenih na Jezeranima i 2 ranjena na Krišpolju, ukupni gubici brigade iznose 15 mrtvih i 35 ranjenih boraca, dok je neprijatelj imao preko 350 mrtvih, zarobljenih i ranjenih vojnika.

Savo Tesla

Sje anje na formiranje Prve kordunaške brigade

Devetnaestog augusta 1942. godine naš bataljon¹ se nalazio u selu Donji Skrad. Tu smo stigli prije jedan dan iz Perjasice. Po dolasku, iako nam nije re eno zašto smo ovdje došli, osjetili smo da se nešto posebno sprema. U estalo komešanje starješina po jedinicama bataljona, kao i održavanje sastanaka u komandama eta i samom štabu bataljona, bio je do-

3. Zb. NOR-a, V—6, 349. i 350.

1. To je Udarni bataljon 1. kordunaškog partizanskog odreda formiran od izabranih boraca toga odreda juna 1942. godine.

voljan povod za sumnju da se radi o nekim važnim pripremama. Kao i **uvijek** do tada, živo smo se interesovali kamo ćemo i u kojem pravcu. Ovu užurbanost na tim pripremama, kao i našu sopstvenu radoznalost, krili smo i pred našim domaćinima, ali i oni su osjetili da se nekamo spremamo, no držali su se po strani kako nam ne bi smetali.

Pri otkretu vrlo brzo se raširila po čitavom bataljonu. Skoro svaki od nas imao je svoju varijantu o tom pokretu, ali nitko, pa ni velik broj starijina, nije pogodio kamo se ide. Najednom, sva ta naša naga anja o pokretu prekinula je komanda komandanta bataljona s pozivom: »U stroj po četa!« Za nekoliko minuta, pošto smo se postrojili, doznajemo o čemu se radi i kamo idemo. Komandant bataljona nam saopštava da se formira 1. kordunaška brigada, da naš bataljon ulazi u njen sastav i da idemo u selo Gornji Buda ki gdje ćemo se sastati s ostalim jedinicama koje ulaze u sastav brigade.

Vijest o formiranju brigade i o našem ulasku u njen sastav pretvorila se u opštu radost i veselje. Toj radosti nije bilo kraja. Čak se nije sa ekala ni komanda »voljno«, a u bataljonu se spontano zaorila pjesma o brigadi 1 zaigralo kolo.

Nakon što je izdato naređenje za pokret, istog dana krenuli smo s bataljonom ka mjestu formiranja brigade. U selo Gornji Buda ki stigli smo negdje u kasne večernje sate. Tu smo se razmjestili, ali ne za odmor već na pripreme za sutrašnji dan. Stigle su i ostale jedinice koje su ulazile u sastav brigade. Selo Gornji Buda ki više nije ličilo na sebe, već na pravi pravcati vojni logor. Dakle, sve je bilo vojnizirano i svako je imao zadatak u tim pripremama.

Sutradan dvadesetog augusta, nakon doručka, bataljon je izišao u šumu Debela kosa — na zbornu mjesto formiranja brigade. Istovremeno stigao je i 2. udarni bataljon,² kao i novoformirani Omladinski bataljon »Joža Vlahovi«.³ Postrojili smo se pred improvizovanom tribinom onim redom kako ćemo se zvati u brigadi: naš bataljon — Prvi, zatim — Drugi, pa — Treći i Omladinski »Joža Vlahovi«. Bila je to Prva kordunaška partizanska brigada, odnosno 4. partizanska brigada Hrvatske sastavljena od tri najbolja bataljona s Korduna. Ona se tada mogla mjeriti sa svakom već formiranom partizanskom brigadom u Jugoslaviji. Narod Korduna ovdje u ovom stroju prvi put je vidio tako jaku i vojnički organizovanu snagu. U tom stroju bilo je zastupljeno skoro svako selo i zaselak Korduna, pa je stoga brigada s punim pravom dobila ime Kordunaška brigada. U tom stroju također se našao i cvijet mladosti Korduna. Preko devedeset od sto sastava brigade bilo je mlade od dvadeset i pet godina starosti, pa je ona u cjelini bila i omladinska brigada.

Okupljeni tako u stroju čekali smo izlazak rukovodstva za prijem i smotru stroja. Prijem raporta i smotru brigade izvršio je komandant Grupe kordunaških odreda Stanko Opačić - anica. Nakon toga što nas je upoznao s naredbom o formiranju brigade, kao i sa svim onim što joj je

2. Radi se o Udarnom bataljonu 2. kordunaškog partizanskog odreda koji je u tom odredu formiran od najboljih boraca juna 1942. godine.

3. Omladinski bataljon »Joža Vlahovi« formiran je neposredno pred formiranje brigade.

prethodilo, izme u ostalog, je rekao: »Evo došao je i dan kada je formirana Prva brigada Korduna — dan kada narod Korduna može da vidi ovdje u stroju svoju brigadu sastavljenu od najboljih sinova Korduna. Ona je kao najjača vojna sila ovog kraja dobila zadatak da krene na svoje prvo vatreno krštenje preko rijeke Kupe i da prenese borbena dejstva s Korduna na teren Pokuplja i Zumberka. Na tom terenu brigada preuzima na sebe i veliku političku misiju širenja bratstva i jedinstva i daljeg rasplamsavanja narodnooslobodilačke borbe u tim krajevima. To je vrlo težak zadatak i naporan put. Za sve vas koji se nalazite u njenom sastavu velika je čast i ponos što preuzimate tako velike i odgovorne zadatke«.

Rije i komandanta partizanskih snaga Korduna pretvorile su se u opšte ovacije i klicanje novoformiranoj brigadi, Partiji, Titu i ostalim rukovodiocima Korduna i Hrvatske. Oko devet stotina glasova u stroju pretvorilo se u jedno »ura« i time izrazili spremnost za izvršenje predstojećih zadataka. Zaista je bila velika čast i ponos zvati se tada borcem ove brigade. U ovom stroju mogao je biti samo hrabar i odvažan borac, jer nije bilo lako i jednostavno primiti na sebe sve ono što ga je otkivalo na predstojećem putu.

Iz naredbe o formiranju brigade doznali smo da je za njenog prvog komandanta postavljen Nikola Vidović. Koliko je bilo častno i ponosno zvati se tada borcem ove brigade, toliko se svaki od nas boraca ponosio time što se stavlja pod komandu takvog komandanta kao što je bio Nikola Vidović. Mi mnogi poznavali smo ga lično, a svi ostali po čuvenju i djelima iz prethodnih borbi i akcija na teritoriji sjevernog dijela Korduna i Pokuplja. Za cijeli Kordun već je bio legendarna ličnost.

Dvadeset i tri jula 1941. godine u selu Štipan prvi je pučnjem oglasio po etak ustanka u Kordunu. I ne samo to. On je dao skoro čitavoj organizaciji ustanka u tom kraju i okolini tempo, polet, smjelost i oštrinu. Ličnom hrabrošću i snalažljivošću u decembru 1941. godine uspio je sa svojim partizanskim jedinicama zadržati mnogo nadmoćnije ustaško-domobranske snage na rijeci Trep i čime je obezbijedio nesmetanu evakuaciju oko 15.000 stanovnika s teritorije sjevernog dijela Korduna u Petrovu goru. U proljetnoj ofanzivi na Petrovu goru 1942. godine kao komandant 4. bataljona 1. kordunaškog odreda čini niz podviga u napadima na uporišta u pozadini neprijatelja i time u velikoj mjeri posrednim putem olakšava situaciju opkoljenim partizanskim snagama i narodu u Petrovoj gori.

Neposredno poslije ofanzive na Petrovu goru prenosi borbena dejstva s Korduna na teren Pokuplja, gdje uspješno izvodi nekoliko akcija na neprijateljska uporišta pred samim vratima Zagreba. On u praksi pokazuje neprijatelju da narodnooslobodilački pokret na Kordunu ne samo da nije uništen, već naprotiv da je ojačan. Kroz sve ovo, a i mnoge druge borbene podvige, stao je u red najpoznatijih rukovodilaca narodnooslobodilačke borbe u Kordunu i Pokuplju.

U šumi Debela kosa, u neposrednoj blizini Gornjeg Buda kog 22. augusta zakazan je veliki narodni miting povodom formiranja brigade. Taj dan

trebalo je što sve anije obilježiti. Narod Korduna trebao je da vidi u stroju svoje najbolje borce i rukovodioce i zaželi im mnogo sreće i uspjeha na predstojećem putu za Pokuplje i Zumberak. Omladina je, kao i uvijek do tada, prednjačila u pripremama i agitaciji za tu manifestaciju. Već u rano jutro okupljali su se omladinci i omladinke u Gornjem Budakom. Pjesma i vika mladih požurivala je i one starije. Negdje oko devet sati i brigada je krenula da bi se uključila u sveopšte narodno veselje. Sa svih strana Korduna stigle su kolone naroda šarenog izgleda, sastavljene od svih godišta starosti. Sve se to sakupilo na jednom proplanku u šumi.

Brigada se postrojila ispred tribine okružene nacionalnim i partijskim zastavama na koju su se popeli najviši predstavnici društveno-političkih organizacija i vojnih jedinica Korduna i Hrvatske. Miting je otvorio Stanko Opačić i pozdravio sve prisutne, a zatim je objasnio svrhu mitinga. Govorio je o značaju formiranja brigade, njenim zadacima i ciljevima narodnooslobodilačke borbe. Pažljivo su ga slušali i povremeno prekidali aplauzima i uzvikivanjem parola. Govorili su i predstavnici narodne vlasti, vojske, omladine i organizacije žena.

Poslije održanih govora upućeno je pozdravno pismo Glavnom štabu Hrvatske u kojem ga se obavještava da je narod Korduna nakon godinu dana neravnopravne i krvave borbe s fašističkim okupatorom i njegovim slugama — ustašama i etnicima — formirao svoju prvu brigadu, da su partizani Korduna u dotadašnjim borbama dokazali pred narodima Jugoslavije kako su dostojni sinovi svoga naroda, da znaju cijeniti slobodu i boriti se za nju i da će borci i rukovodioci 1. kordunaške brigade pod rukovodstvom KPJ i Tita zadavati neprijatelju udarac za udarcem. To je bila borbena poruka naroda i partizana Korduna, kao i boraca 1. kordunaške brigade koji su se zavjetovali da će istrajati u borbi sve dotle dok i posljednji neprijatelj ne bude istjeran iz naše zemlje.⁴

Na kraju svega toga na tribinu je istupila omladina sa svojim kulturno-umjetničkim programom. Debela kosa orila se od pjesme a kolo se redalo jedno za drugim, tako da je sve to bilo na smotru narodnog folklora.

S mitinga je brigada krenula na svoj prvi marš pravcem: Vojni — Vrelo Utinja—Utinjsko Brdo—Gornji Sjenjak, a zatim se razmjestila u rejonu šume Muljci. Ovaj rejon bio je određen za predanak zbog neposrednih priprema za prijelaz preko rijeke Kupe. Od rijeke je bio udaljen oko desetak kilometara i prema vojnim pravilima predstavljao je »rejon prikupljanja jedinica za prijelaz preko rijeke«.

Ovaj marš brigade više je bilo na jednu narodnu povorku, a najmanje na vojničku kolonu. Sva naša nastojanja da se odmah vojniziramo ostala su bez uspjeha. U nju se spontano kao vodena bujica slila ogromna masa naroda — ona ista koja je bila na mitingu i s nama krenula sve do marševskog cilja. Na putu ova kolona se povećavala narodom iz usputnih sela. Tako se miting iz Debele kose prenio u šumu Muljci koja je pretvo-

⁴ - Arhiv Vojnoistorijskog instituta, k. 10313, br. reg. 17—1.

rena u jedan veliki logor, ali ne vojni, već općenito narodni. Ovdje je tek nastavljeno slavlje i veselje koje je trajalo sve do odlaska brigade preko rijeke Kupe za Pokuplje.

Na zbor u Muljcima došli su svi oni koji su htjeli da je formirana brigada i da ide na Zumberak, bez obzira imaju li nekog svoga u njoj ili ne. Pored toga tu su došli i ovi i majke da isprate sinove, sestre braću, kćerke i žene muževa. Svi oni kao cjelina bili su svjesni zadatka koji je brigada primila na sebe i svako od njih na ovom zboru ponosio se time. To je u stvari bila masovna borbena smotra naroda Korduna. Na rastanku u Muljcima, umjesto uobičajenih pozdrava i plakanja, razvili smo jedno veliko narodno kolo iz kojeg su se spontano izdvojile vojničke kolone po bataljonima koje su krenule preko rijeke Kupe za Pokuplje i Zumberak na put borbe i put bratstva i jedinstva.

Nikola Vidovi

Formiranje i prva dejstva četvrte udarne brigade
NOV i PO Hrvatske

Formiranje brigade i njeno prebacivanje preko Kupe

U ljeto 1942. godine na Kordunu je postojala velika slobodna teritorija na kojoj su djelovali 1. i 2. kordunaški partizanski odred i na kojoj je postojao razvijen sistem narodne vlasti. U to vrijeme fašističke sile, Njemačka i Italija, nalazile su se na vrhuncu svoje moći. Evropa se nalazila u ropstvu fašizma. Njemačke horde duboko su prodrle na teritoriju SSSR-a. Ofanziva ka Volgi bila je u punom jeku. Crvena armija vodila je na svim frontovima, posebno na južnom, borbu za život i smrt.

Perspektive i zahtjevi daljeg razvoja narodnooslobodilačkog pokreta nalagali su formiranje krupnijih vojnih jedinica većih udarne snage, koje moraju biti sposobne da izvršavaju složenije borbene zadatke i da izvode dejstva ne samo na svojoj matičnoj teritoriji nego i tamo gdje to u interesu razvoja NOB bude od najveće koristi.

Polazeći od tih osnovnih stavova, Glavni štab NOV i PO Hrvatske odlučio je da od postojećih bataljona 1. i 2. kordunaškog odreda formira 1. kordunašku udarnu brigadu, koja se kratko vrijeme zvala 3. NOP udarna brigada Hrvatske, da bi 14. septembra 1942. godine naredbom Glavnog štaba Hrvatske preimenovana u 4. partizansku brigadu NOV Hrvatske. U njen sastav ušla su dva udarna bataljona 1. i 2. kordunaškog odreda i Omladinski bataljon »Joža Vlahovi«, ukupne jačine oko 900 boraca. Cjelokupno naoružanje brigade — puške, mitraljezi, revolveri i

ru ne bombe oteto je od neprijatelja u toku jednogodišnjih borbenih dejstava uglavnom na Kordunu.

Sve ano formiranje i smotra brigade izvršeno je 20. augusta 1942. godine u selu Gornji Buda ki, nedaleko od Vojni a. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske za komandanta brigade postavljen je Nikola Vidovi , do tada komandant 1. kordunaškog partizanskog odreda, a za zamjenika komandanta brigade Stanko Gabri , radnik, do tada komandant 4. bataljona 1. kordunaškog odreda. Mile Martinovi , u itelj, postavljen je za politi kog komesara brigade, a Vlado Novakovi , kroja ki radnik za zamjenika komesara, dok je operativni oficir brigade postao Branko Zuti , u itelj. Borci brigade bili su ve provjereni iiskusni partizanski ratnici, izuzev omladinski bataljon, koji su bili spremni da disciplinirano i svjesno izvršavaju sve zadatke koji se pred njih budu postavljali kao i da idu u vatru borbe ne prezaju i ni pred kakvim teško ama i žrtvama. To su bili najbolji sinovi naroda Korduna, ve inom mladi ljudi puni mladena kog zanosa i revolucionarnog žara, hrabri i odvažni, ponosni što su postali borci Prve partizanske brigade na Kordunu.

Vijest o formiranju brigade brzo se pro ula po itavom Kordunu. To je bio izuzetno veliki doga aj kojem se narod iskreno radovao i o kojem je s neskrivenim ponosom govoreno. Bio je duboko svjestan rezultata svoje jednogodišnje borbe i zna aja brigade za njen dalji razvoj.

Ve prilikom formiranja brigade odlu eno je da ona odmah **krene preko Kupe i Pokuplja u Žumberak** i da narodu u tim krajevima svojim **akcijama** pokaže snagu partizanskih jedinica i doprinese daljem ja anju NOB-e. Sutradan, nakon formiranja, brigada je krenula na izvršenje svog **prvog** borbenog zadatka. Na putu za **Žumberak** ona je 22. augusta stigla **u** sjeveroisto ni dio Korduna **u** šumu Muljci **iznad** sela Ostrožina i **tu** je **zastala** da se odmori i nahrani neposredno pred prelazak preko **rijeke Kupe**.

Sva okolna sela toga kraja bila su u decembru 1941. godine, za vrijeme ustaške ofanzive, do temelja spaljena i oplja kana. Narod je živio u zemunicama i bajtama pod najtežim uslovima, izložen svim mogu im patnjama i bolestima. Ali, kad je doznao da je stigla brigada, masovno je dolazio iz svih okolnih popaljenih sela i zgarišta da vidi brigadu, donose i njenim borcima i posljednji komad kruha i sve najbolje što je imao u tim danima neda a i oskudice.

Štab brigade i štabovi bataljona izvršili su sve potrebne pripreme za prebacivanje preko rijeke Kupe i Pokuplja do Zumberka, vrše i usput napade na neprijateljske posade prema mogu nostima i naho enju štaba brigade. Tim pohodom trebalo je neprijatelja iznenaditi, nanijeti mu gubitke gdje je najmanje o ekivao, a tamošnjim malim partizanskim odredima pomo i i manifestirati vojno-politi ku snagu narodnooslobodila kog pokreta. Zadatak je bio da se borbenim dejstvima i politi kim radom na najkonkretniji na in potpomogne razbuktavanju NOB-e u tim krajevima, i da se na taj na in iskaže i ja a bratstvo i jedinstvo izme u srpskog i hrvatskog naroda. Takav zadatak brigade, a u prvom redu njenog štaba, bio je vrlo težak i odgovoran.

S obzirom da je brigada tek formirana i da se nije kao cjelina uspjela saživjeti, organizaciono u vrstiti i u borbama ste i iskustva, da starješine ni borci nisu imali nikakvog iskustva a ni sredstava za prelaz preko ve ih rijeka, da odlazi s poznate na nepoznatu teritoriju koja se veoma razlikuje od Korduna itd. vladalo je znatizeljno iš ekivanje uzbudljivih doga aja na tom putu.

Za ogromnu ve inu boraca, mada su shvatili zna aj i potrebu, taj poduhvat je ipak bio put u neizvjesnost. Brigada je obezbje ena suhom hranom krenula ka Kupi ispra ena pjesmom, zastavama, ali i sa suzama naroda. Kad se nave er približila Kupi, trebalo je poja ati budnost i marševsku disciplinu. Preko rijeke Kupe bila je okupirana teritorija, neprijateljske straže i garnizoni. Zagreb, glavni vojno-politi ki centar tzv. Nezavisne Države Hrvatske, udaljen je od Kupe svega 30 kilometara. S tako male udaljenosti mogu a je brza intervencija neprijatelja, a na ro ito motoriziranim snagama preko terena s dobrim komunikacijama. Pošto su prethodno izvršene pripreme za prelazak preko Kupe, štab brigade je naredio da se prebacivanje izvrši u dvije no i 23/24. i 24/25. augusta u rejonu Desni Štefanki, nedaleko od Losinje gdje su saradnici NOB-e s poznatim partizanskim brodarom Mikom Ore i em na elu pripremili amce. amci su preko dana prije toga, a i tada, bili potopljeni u Kupi da ih neprijatelj ne bi otkrio, a po no i izvla eni i korišteni za potrebe NOP-a. Za vrijeme prelaska Kupe no i su bile tople i mirne. Moralo se brzo raditi kako bi se prve no i prije svitanja prebacila prva polovina brigade na lijevu obalu rijeke, a zatim se tokom dana prikrla u Jugoštanova koj šumi. Zadatak je bio: svakog lugara, svinjara i druga lica, koja bi eventualno naišla, trebalo je zadržati sve dok se ne krene dalje kako se ne bi otkrilo naše prisustvo.

Za prebacivanje brigade raspolagali smo svega s tri amca a svaki je mogao da primi samo 4—5 boraca. Da bi dobili u vremenu, odlu eno je da se amcima prevezu samo nepliva i, a pliva i, s obzirom da je voda bila topla, da preplivaju rijeku. Bolji i iskusniji pliva i su privezali odje u za cijev puške i plivali drže i puške iznad vode, da bi sa uvali odje u i municiju da se ne pokvase. Odje a i oružje slabijih pliva a prevezeni su amcima s nepliva ima. Bilo je slu ajeva da su neki pliva i malaksali u toku preplivavanja i tražili pomo , pa su im drugi pristizali u pomo , ili su se hvatali za amce i tako prelazili rijeku.

Sve je teklo po planu. Uz maksimalno zalaganje svih boraca i starješina te ispoljavanje izuzetno velike samoinicijative i snalažljivosti vodena prepreka je savladana i prelaz izvršen ta no po planu, u toku no i izme u 23. i 24. augusta prva polovina, a naredne no i druga polovina brigade.

Napad na Jastrebarsko i oslobo enje djece iz ustaškog logora

U zoru 25. augusta itava brigada usiljenim maršem krenula je pored naseljenih mjesta preko polja i pošumljenih dijelova izme u Pisarovine i Graca i ve negdje oko 6 sati stigla u Kup insku šumu. U ovoj šumi ostala je prikrivena itav dan pripremaju i se za napad na Jastrebarsko,

tada kotarsko mjesto. Štab brigade ocijenio je da se može postići i iznenađenje i da na svom putu za **Zumberak** treba napasti i zauzeti Jastrebarsko. Tu je na brzinu izrađen i plan za napad. Podatke o neprijatelju dao nam je drug Stjepan Koren-Bendžo, koji je s toga terena a radio je za NOP.

Planom napada bilo je predviđeno da 1. bataljon napadne žandarmerijsku stanicu, zgradu općine i kotara sa sjeveroistoka, a 2. bataljon željezničku stanicu i jugozapadni dio mjesta. Omladinski bataljon »Joža Vlahovi« trebao je da demonstrira napad na selo Domagovi i onemogući intervenciju neprijatelja cestom i željeznicom prugom s pravca Karlovca. Prije početka napada presječene su poštansko-telegrafsko-telefonske veze prema Zagrebu i Karlovcu. No u izmeću 25. i 26. augusta brigada je sa vodičima krenula kroz Draganiću šumu prema Jastrebarskom. Oko 4 sata 26. augusta 1942. godine počeo je napad na mjesto. Neprijatelj je iznenađen. U početku je pružio snažan otpor, ali je njegova odbrana postepeno jenjavala pod snažnim naletom brigade.

U toku borbe za željezničku stanicu u nju je ušao voz iz Karlovca budući da 3. omladinski bataljon nije uspio da poruši prugu jer za to nije imao ni vremena ni alata. Pratljaka koja je osiguravala voz zarobljena je. Prilikom pretresa voza oslobođeno je dvadeset političkih uhapšenika koje su ustaške vlasti sprovodile u logor smrti — Jasenovac. Uništena su staništa na postrojenjima, 3 lokomotive i oštećeno ili uništeno oko 150 vagona. Zapaljeno je veliko skladište sijena. Zaplijenjeno je 15 velikih sanduka šećera. Oko 7 sati mjesto je zauzeto. Zarobljeno je dvadesetak domobrana, stražara i žandara, a zaplijenjena 2 mitraljeza i oko 30 pušaka te više druge razne opreme. Oslobođeno je iz ustaškog logora 727 djece.

Pošto je izvršila zadatak, oko 8 sati brigada se povukla, jer se očekivao dolazak jakih neprijateljskih snaga iz Zagreba i Karlovca. I tek što je izašla iz mjesta, cestom za njom prema Sv. Jani stigle su neprijateljske oklopne snage i prešle u napad (gonjenje otvaraju i vatru iz pokreta). Međutim, štab brigade je odredio jake snage za zaštitnicu (bataljon ojačan mitraljeskom snagom) koja je žestokom vatrom primorala neprijatelja da odsutane od gonjenja i povuče se u Jastrebarsko.

Ustaše su istog dana dostavile izvještaj pretpostavljenoj komandi u kome je, pored ostalog, pisalo: »Oko pet sati napadnuta je željeznička postaja Jastrebarsko. U istoj se nalazio osobni vlak br. 511 i dva teretna vlaka. Postaja Jastrebarsko, staništa na zgradi i sve nuz zgrade i blokirnice prema Zagrebu i osobni vlak zapaljeni. Lokomotiva teretnog vlaka izvučena je iz stanice i puštena punom parom na drugi teretni vlak. Straža zarobljena. Putnici i željeznici koji osoblje razbježalo se te se za njih ne zna«.

To je bila prva akcija brigade i njen prvi napad na naseljeno mjesto i to još na važnoj komunikaciji za neprijatelja između Zagreba i Karlovca. Brigada se tada prvi put našla na nepoznatom i ravnom zemljištu, pred naseljenim mjestom osvijetljenim električnom rasvjetom i bez iskustva za zajednička dejstva. Prvi napad brigade sastavljene od bataljona, koji se nisu bili još saživjeli i stopili u jednu cjelinu, bio je i prvi ispit

za nju koji je ona ne samo s uspjehom položila već je po ukupnim rezultatima postigla podvig izvanrednog značaja.

U okviru izvršenja svog prvog borbenog zadatka brigada je s velikim uspjehom obavila još jedan izvanredno human i jedinstven zadatak oslobodivši 727 djece iz ustaškog dječjeg logora u Jastrebarskom. Ova djeca su pohvatana za vrijeme njemačkih i ustaških ofanziva na Kozari, Baniji, Kordunu i Lici. U logoru ih je bilo mnogo više, ali su ona prije napada umorena gladu i raznim bolestima. Ustaške vlasti su zamislile da ovu djecu prevaspitaju u ustaškom duhu, da od njih stvore »janji are«. Obukli su ih u neke dotrajale i pocijepane ustaške uniforme s ustaškim oznakama. Vrlo bijedno su izgledala ova djeca. Vaspitačice su bile opatice »asne sestre«. One su u svojim crnim odjeama ama tukle djecu dajući im poruku od repe, pri čemu im pjevu o Isusu, Bogu i novoj državi »Hrvatskoj«, s poglavnikom na čelu.

Im je zapucalo oko logora i baraka, i kada su djeca čula »Ura, naprijed partizani!« poskakala su s ležaja i počela razbijati prozore i vrata. Borci su im odmah pritekli u pomoć. Djeca su skakala u naručje partizana, grlili ih i ljubila. Sve se odigravalo velikom brzinom. Kao da su odjednom sve patnje zaboravljene. Klicala su: »Živjeli partizani!« »Drugovi, idemo s vama!« Jedni su pitali da li imamo puške i za njih, a imali su tek 6 do 12 godina.

Pred štab brigade postavila su se dva velika problema. Jedan — kako nahraniti gladnu djecu i odvesti na slobodnu teritoriju, a drugi — šta s bolesnima i onima koji od iznurenosti i gladi nisu mogli da hodaju. U toku pokreta ka **Zumberku** borci su napravili špalir oko djece kako se ne bi zadržavala i izostajala sa strane iz kolone. Ipak iza djece je ostajala pustoš. Kako su nailazila kroz bašte, kukuruze i voće, trgala su i trpala u gladna usta sve do čega su stigla. Usput su borci djeci dijelili zaplijenjeni šećer i davali iz svojih torbica i džepova kruha, sira i sve što je ko od suhe hrane imao za sebe. Bolesnu i iscrpljenu djecu borci su nosili. Tužno je bilo posmatrati tu kolonu djece — živih kostura. Pa ipak, odmicalo se što dalje od logora u pravcu **Zumberka**. Išlo se i povlačilo pod neprijateljskim kuršumima. Predah je napravljen tek kad se stiglo u Sv. Janu.

Na tom predahu djeci je podijeljen zaplijenjeni šećer i na brzinu skuhana hrana. Odmah nakon toga nastavljen je marš dublje u Zumberk gdje su djeca raspodijeljena po kućama i selima da bi se nahranila, odmorila i pripremila za daleki put. Narod žumberačkih sela o čemu je prihvatilo ovu djecu i s puno ljubavi i brige. Ubrzo nakon što su se malo odmorila i okrijepila odabrali smo oko 350 odraslije i sposobnije djece za putovanje snabdjevši ih suhom hranom i pod zaštitom partizana s vodnikom Nikolom Ladišićem uputili prema Kupi. Ladišić je dobio zadatak da djecu prebaci preko Kupe na oslobođenu teritoriju Korduna i preda drugim jedinicama i narodnooslobodilačkim odborima koji će se o njima dalje starati.

Putovanje je vršeno noću, isto i veoma blizu pored neprijateljskih uporišta. Umorna i pospana djeca su se jedva vukla kroz Draganu ku

šumu. Iako je put bio opasan, što zna i da ga je trebalo na najbrži na in pre i, ipak se moralo zastajati i odmoriti. Borci su donosili hranu iz obližnjeg sela. Nakon odmora kretalo se dalje tako je kolona ipak stigla na obalu rijeke Kupe. Nekoliko boraca iz pratnje preplivalo je rijeku da bi sa suprotne strane prebacili amce za prebacivanje djece preko rijeke.

Nakon prebacivanja na desnu obalu Kupe i prilikom rastanka djeca su se ljubila sa svojim pratiocima, a zatim preko slobodne teritorije Korduna nastavila putovanje lakšim tempom. Dalju brigu o toj djeci preuzeli su organi narodne vlasti. Tako su ova djeca spašena iz ustaškog logora smrti i ponovo se dokopala života i slobode. Na spomeniku djeci umorenoj u logoru u Jastrebarskom piše: »486 mladih života djece Kozare, Banije, Like i Korduna svirepo je uništio ustaški teror 1942. godine«.

Još je stravi nije svjedo anstvo o zlo inima nad djecom — grobarov dnevnik u Jastrebarskom. Šezdesetogodišnji grobar Franjo Ilovar pedantno je vodio dnevnik smrti koja je harala u logoru djece u ljeto 1942. Da li je on to vodio radi ra una koje je napla ivao ili zbog historije ne zna se. Kasnije se utvrdilo pomo u dnevnika da je ovaj grobar uz pomo logoraša tokom jula, augusta i septembra 1942. godine sahranio ukupno 1.018 djece.

S obzirom na blizinu Zagreba, koji je za neprijatelja bio od velikog strategijskog i politi kog zna aja, zauzimanje Jastrebarskog i osloba anje djece iz logora bilo je u ono vrijeme od ogromnog vojni kog a napose politi kog zna aja. Glavni štab Hrvatske za ovaj uspjeh dostavio je brigadi estitku slijede eg sadržaja: » estitamo vama, kao i partizanima vaše brigade na uspjehu u operaciji kod Jastrebarskog. Taj e vaš lijepi uspjeh, bez sumnje, veoma povoljno odjeknuti u Hrvatskoj, te stoga predstavlja veliki prilog NOB-i hrvatskog naroda«. Operativni štab za Bosansku krajinu u ime svih boraca i naroda Bosanske krajine tako er je uputio srda ne estitke Glavnom štabu Hrvatske povodom osloba anja djece iz ustaškog logora smrti u Jastrebarskom.

Vojno-politi ka aktivnost brigade u Zumberku i u Beloj krajini

U vrijeme dolaska brigade u selima Zumberka vo e se savilo do zemlje od roda, ali ni jedan borac nije samovoljno ubrao ni jedan plod. S obzirom da su borci bili znatno izglednjeli starješine su molile vlasnike da im makar prikupe vo a kada ga ve toliko ima. Seljaci su se tome udili i kazali da su tuda mnoge vojske prolazile, ali da ni jedna nije tražila odobrenje ve je uzela sama koliko je htjela. »Kada ste vi takvi, onda uzmite koliko god možete i koliko trebate«, govorili su seljaci. Isto tako tražena je i hrana na lijep na in s posebnim naglaskom na dobrovoljnosti. Dolaskom brigade otpo eo je intenzivan politi ki rad u selima s narodom. Održavani su zborovi i razni sastanci na kojima su objašnjavani ciljevi NOB-e, politi ka i vojna situacija kod nas i u svijetu itd. Za kratko vrijeme narod Zumberka zavolio je borce i starješine brigade. Mi smo se ubrzo osje ali kao da smo na Kordunu.

Oslanjaju i se na oslobođenu teritoriju Zumberka, brigada je izvršila nekoliko akcija. Razrušila je prugu Zagreb—Karlovac i napadala na željezničke stanice Domagovi, Lazina i Dragani. Pokidala je telegrafsko-telefonske linije u dužini od 8 kilometara i srušila jedan manji željeznički most. Željezničke stanice Domagovi i Lazina s postrojenjima su uništene. Izvršen je demonstrativni napad i na Samobor, koji je od Zagreba udaljen oko 20 km, što je u ustaškim vrhovima izazvalo paniku.

Ve u akciju brigada je izvela na ustaško-domobranski garnizon Ozalj. Zadatak je bio da razbije neprijateljsku posadu i poruši električnu centralu. Iz rejonu Vivodina do Ozlja predstojao je noćni marš, prelazak na desnu obalu Kupe u rejonu Kamanja i prebacivanje preko željezničke pruge Karlovac—Ljubljana. Budući da su neke jedinice zakasnile na položaje u određeno vrijeme, napad je morao biti pomjeren, tako da je otpočeo tek u svanuće. Većina borba bila je žestoka. Neprijatelj je jakom mitraljeskom vatrom dobro branio sve prilaze ka mjestu, posebno električnoj centrali. Borba se odužila i što je vrijeme više odmicalo postajalo je jasnije da se neće moći postići ono na što se prilikom planiranja napadalo. Da je napad otpočeo ranije, tj. kako je planiran, umjesto u svanuće, vjerovatno da bi se postigao i očekivani uspjeh. S obzirom da postignuti rezultati do svitanja nisu ništa obećavali i da je iz Karlovca kretala kolona talijanskih tenkova ka Ozlju, nije preostajalo ništa drugo nego prekid napada i povlačenje. Povlačenje i se sa zauzetih položaja, brigada je uspjela da prije nailaska tenkova poruši prugu (koja se proteže pored ceste) u dužini oko kilometar i most, a potom da se preko Kupe prebaci na teritoriju Zumberka. U toku tih dejstava brigada je porušila telegrafsko-telefonske stubove i pokidala veze Ozalj—Karlovac i Karlovac—Metlika. Istovremeno je zarobljeno 10 neprijateljskih vojnika sa 7 pušaka. Brigada je imala tri ranjena i jednog poginulog borca. Gubici neprijatelja nisu poznati. Na položajima koji su dominirali nad porušenim dijelom željezničke pruge ostavljena je četa koja sa 6 mitraljeza. Četa je u narednih osamnaest dana uspješno sprečavala sve pokušaje neprijatelja da izvrši opravku pruge. Željeznička pruga Karlovac—Ljubljana neprijatelj nije mogao da koristi od 6. do 18. septembra. Tek kada je jakim snagama počeo ofenzivu na slobodnu teritoriju Zumberka, četa je povučena sa položaja i uključena u svoj bataljon.

Veoma značajnu akciju na teritoriji Slovenije brigada je izvela kod sela Tanuš Gora u blizini Črnomlja. Iz Zumberka (rejon Gorjanci) ona se kretala šumovitim predjelima da bi prikrivena stigla u rejon dejstva i tako iznenadila neprijatelja. U Črnomlju se nalazio jaki garnizon talijanskih vojnika dobro naoružanih i utvrđenih bunkerima između kojih su se nalazile žičane prepreke. Neprijatelj je raspolagao minobacačima i topovima. Štab brigade je dobio podatke o jačini i rasporedu neprijatelja od slovenskih partizana. Međutim, ti podaci nisu bili tačni. Garnizon je bio mnogo jači u odnosu na dobijene podatke, pošto je u toku noći dobio pojačanje.

U toku dana pošto je izvršeno izviđanje garnizona, štab brigade je donio odluku da se napad izvrši u toku noći između 21. i 22. septembra i

to poslije pola no i s 1. i 3. bataljonom, a 2. bataljon je imao zadatak da osigura napad na neprijatelja iz okolnih garnizona i eventualno prihvati bataljone ako se budu izvla ili iz borbe. Prvi bataljon je formirao dvije grupe bombaša koje su uspjele da napadom sa sjeveroistoka savladaju prepreke, pri u rovovima i ru nim bombama zaspu neprijateljske položaje. Me utim, neprijatelj je brzo i efikasno reagirao snažnom vatrom puško-mitraljeza, minobaca a i topova. Pošto napad bombaša nije uspio, oni su bili prinu eni da se povuku. I na ostalim pravcima napada neprijatelj se uporno branio. Polaze i od toga da je neprijatelj na samom po etku pružio snažan otpor, odlu eno je da se ne preduzima juriš jer bi gubici bili veliki a uspjeh neizvjestan. No no vrijeme, taj naš dragocjeni saveznik, na koje se i ovog puta ra unalo brzo je odmicalo. Uskoro je i svanulo. Napad je prekinut s namjerom da se sa eka slijede a no . eta koja je bila na obezbje enju s pravca Ljubljane porušila je prugu na koju je naišla kompozicija s 20 cisterni goriva koje je uništeno.

im se razdanilo, neprijatelj je krenuo u protivnapad jednom kolonom iz rnomlja, a drugom u susret njoj iz Vinice. Uo ivši njihov pokret duž komunikacije sa šest kamiona uz podršku dva tenka, štab brigade se brzo odlu io na celishodno dejstvo. Angažirao je dva bataljona s dominantnih položaja s obje strane komunikacije. Kukuruzište na tim položajima poslužilo je kao odli na maska. To je u stvari bila na brzinu vješto postavljena zasjeda kod sela Tan a Gore i Dragotuša. Neprijateljska kolona bez obezbje enja upala je neo ekivano u zasjedu. Na ugovoreni znak bataljoni su jednovremeno otvorili snažnu vatru iz cjelokupnog naoružanja. U momentu, dok su neprijateljski vojnici iskakali iz kamiona i tražili bilo kakav zaklon, uslijedio je snažan juriš bataljona. Borba je bila veoma žestoka. Svega je nekoliko neprijateljskih vojnika uspjelo da se izvu e i spasi bjekstvom. Na mjestu napada ostalo je 120 mrtvih i ranjenih neprijateljskih oficira i vojnika. Gubici brigade bili su: 5 poginulih i 22 ranjena. Zaplijenjeno je 5 mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 1 minobaca s 19 mina, 68 pušaka, 10 pištolja, 52 ru ne bombe i ve a koli ina municije i druge ratne opreme. Uništeno je 7 kamiona i dva motocikla. Naše ranjenike preuzela je slovena ka partizanska bolnica na lije enje. Brigada je bila dobro naoružana, zato je dio zaplijenjenog naoružanja dodijelila slovena kim partizanskim jedinicama i Žumbera ko-pokupskom partizanskom odredu. Odmah nakon te akcije uslijedio je povratak na Kordun.

Povodom uspješnih borbenih dejstava na teritoriji Slovenije i za pokazanu hrabrost u borbi kod Tan a Gore, komandant brigade je pohvalio grupu boraca i rukovodilaca. U naredbi je izme u ostalog stajalo: »U borbi koja je vo ena u Sloveniji... istakli su se borci 2. bataljona, i to drugovi: Mili Sudar, Mile Vojnovi i Milan Šeketa i starješine i borci 3. bataljona... drugovi: Uroš Opa i , komandir 1. ete, vodnici Miloš Gojak i uro Grudi i borci Mili Daki , Milan Buli i Manojlovi , a naro ito drug Popovi Milivoj. Gore navedene drugove pohvaljujem i isti em za primjer svim borcima brigade. Oni su pravilno shvatili zadatak koji je pred njih postavljen i zato su uz napore i veliko požrtvova-

nje svojim juna kim držanjem pokazali kako se bori za slobodu svog naroda«.

Glavni štab Hrvatske je u izvještaju Vrhovnom štabu od 7. 10. 1942. godine visoko ocijenio ovaj pohod brigade kroz Zumberak i Sloveniju, isti u i da je zna aj njenog jednomjese nog boravka i borbi koje je vodila, pored ostalog, i u tome što je ona pomogla razvitku partizanskog pokreta u tim rejonima. To je, kako se kaže u izvještaju . . . »zna ilo prekretnicu za razmah narodnooslobodila ke borbe na tom terenu, jer su hrvatske mase po prvi put vidjele ve e partizanske snage i bile svjedok krupnih akcija, kako protiv ustaša tako i okupatora u najbližoj okolini...«

Poseban uspjeh brigade koji treba ista i je u tome što je ona u toku boravka u ovim krajevima najdirektnije u praksi iskazala bratstvo i jedinstvo hrvatskog, slovena kog i srpskog naroda. Borci brigade su se svjesno i iskreno trudili da opravdaju ljubav naroda u ovim dijelovima Hrvatske i Slovenije u toku itavog pohoda. Može danas izgledati nevjerovatno pa i neistinito da su borci brigade prolazili kroz ove krajeve, esto iscrpljeni i gladni pod žestokom ljetnom žegom, a da ni jedan od njih nije samovoljno ni dotakao bogate i primamljive plodove vo a. Ali, to je nepobitna istina. Bilo je to za one dane sasvim normalno jer to je bio osnov našega morala. Ponu eno vo e ili nešto drugo primano je uzdržano i s neizmjernom zahvalnoš u. Narod tih krajeva znao je to da cijeni iako se esto udio toj skromnosti, komentiraju i taj odnos i postupke boraca s divljenjem. Brigada je mogla uspješno izvršavati svoje borbene zadatke zahvaljuju i velikim dijelom tome što je narod masovno pomagao i što su tamošnji partizani i organizacije NOP-a udružili svoju borbu s borbenim elanom, rješenoš u i dejstvima boraca. Oni su besprijekorno sara ivali sa štabom naše brigade. Nezaboravna je toplina i ljubav s kojom je narod tih krajeva do ekivao i ispra ao 4. brigadu. Ne samo da su Kordunaši kovali bratstvo i jedinstvo svojim pravilnim ophoenjem s narodom, ve su oni prilikom zadržavanja u naseljima svojim obi nim rije ima objašnjavali ciljeve borbe. Ti obi ni jednostavni ljudi bili su politiki sasvim zreli i s puno vjere u opravdanost ciljeva NOB-e uspijevali da šire bratstvo i jedinstvo i da pridobiju nove saradnike ubjedljivim razobli avanjem neprijatelja. Oni su znali da pored ispoljavanja svojih vojni kih vrlina, treba da se ispolje i kao politiki borci. Za takvu ulogu su se i pripremali. Svjesno su napustili svoja sela koja su do tada uporno branili, otišli u nove za njih nepoznate, udaljene krajeve da pomognu narodu i da konkretnim primjerom razbiju neprijateljsku propagandu o borcima NOB-e koji su ih prikazivali kao zlo ince, etnike i si. Iako je pohod kroz Žumberak i Belu krajinu trajao svega mjesec dana, on se može s pravom nazvati put bratstva i jedinstva.

Pošto je prešla Kupu kod Vinice, a zatim Mrežnicu kod D. Dubrava brigada je 28. septembra osvanula u Perjasici na Kordunu.

Za vrijeme njenog boravka u Pokuplju, **Zumberku** i Sloveniji na Kordun su stizale vijesti o njenim uspjesima i **narod** se tome radovao. Shvatio je da je njen uspjeh — uspjeh cijelog Korduna, a posebno veliki rast naše NOB-e. I Glavni štab Hrvatske ocijenio je ovaj pohod brigade

kao značajan doprinos razvoju narodnooslobodilačke borbe u krajevima kroz koje je prošla, pa ju je početkom oktobra 1942. godine naredbom pohvalio u kojoj je, pored ostalog, pisalo: »Pohvaljujemo partizane i komandni kadar četvrte partizanske brigade Hrvatske, koja je uspješnom borbom protiv okupatora i njegovih slugu na teritoriji II operativne zone znatno doprinijela proširenju narodnooslobodilačke borbe na ostale krajeve Hrvatske. Djelatnost te brigade na teritoriji operativne zone pomogla je narodu toga kraja da pojača svoju borbu za narodno oslobođenje te da još odlučnije i organizovanije udari na okupatora i njegove plaćenike.

Oduševljenje s kojim su hrvatske mase na teritoriji druge operativne zone dočekale partizane IV brigade najbolji je dokaz da je hrvatski narod pošao odlučno putem narodnooslobodilačke borbe u zajednici s ostalim bratskim narodima Jugoslavije«.

Brigada je za oko 40 dana borbenih dejstava nakon formiranja, dobila estitku i pohvalu od Glavnog štaba Hrvatske. To su priznanja od visokog štaba.

Tako značajne uspjehe brigada je mogla postići i zahvaljujući tome što su činio sastav brigade sačinjavali dobrovoljci, od kojih je većina imala skoro jednogodišnje borbene iskustvo. I borbena gotovost brigade bila je neprekidna, danju i noću, na najvišem stepenu. Ona je bila stalna brigada boraca i starješina svih stepena, ali prije svega starješina osnovnih jedinica — vodova i četa. Uz to svaki borac i starješina cijenio je svoje naoružanje kao i svoj život. Naoružanje je predstavljalo najveću vrijednost zato što je otklonio neprijatelja i većinu životima i krvlju njihovih drugova, i što je od njega i njegove upotrebe zavisio krajnji ishod NOB-e. Bratstvo i jedinstvo u shvatanju i ličnim primjerom iskazivano je tokom cijelog vremena, bilo je pravo proletersko. Bilo je idealno. Uvjereno u pravednost borbe i konačnu pobjedu bili su snaga na kojoj je poivala izdržljivost koja je dostizala pa i prestizala granicu ljudske moći i kako u psihi tako i u fizičkom pogledu.

Iznad svega, ali i kao rezultat svega navedenog, u brigadi je vladalo pravo ratno drugarstvo. Borci su se voljeli izmisliti u sebi, voljeli su svoje neposredne i sve starješine brigade i obrnuto. O tome najprječi govori me usobna podjela par četa hljeba, cigarete, odjeće, municije, spremnost na pomoć iscrpljenim, izvlačenje iz borbe ranjenih i poginulih i bezbroj drugih sličnih primjera. Moralno-političko stanje brigade bilo je u svakom pogledu na vrlo visokom stepenu. Uspjehi u borbenim dejstvima još više su jačali ali moralno-političko stanje i ponos cjelokupnog sastava brigade.

Po povratku na Kordun brigada je bila angažirana u nizu akcija na Kordunu. Borbena dejstva s neprijateljem nastavljena su za oslobođena Tušilovića, Bihać, Cetingrada, Slunja i drugih mjesta. Kada je 22. novembra 1942. godine formirana 8. kordunaška divizija, u njen sastav je pored ostalih ušla i 4. brigada.

NANEDEA BR. 95

Prema rješenju Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije formirane su na području Glavnog štaba Hrvatske tri divizije Narodnooslobodilačke vojske, i to: VI, VII i VIII.

VI diviziju sačinjavaju: I, II i IX narodnooslobodilačka brigada;

VII diviziju sačinjavaju: VII, VIII i XIII narodnooslobodilačka brigada;

VIII diviziju sačinjavaju: IV, V i VI narodnooslobodilačka brigada.

Za komandanta VI narodnooslobodilačke divizije postavlja se drug Srećko Manola.

Za političkog komesara VI narodnooslobodilačke divizije postavlja se drug Rade Žigić.

Za komandanta VII narodnooslobodilačke divizije postavlja se drug Pavle Jakšić.

Za političkog komesara VII narodnooslobodilačke divizije postavlja se drug Đuro Kladarin.

Za komandanta VIII narodnooslobodilačke divizije postavlja se drug Vladimir Četković.

Za političkog komesara VIII narodnooslobodilačke divizije postavlja se drug Artur Turkulin.

Prema naređenju Vrhovnog štaba formira se I hrvatski korpus Narodnooslobodilačke vojske.

Za komandanta I hrvatskog korpusa postavlja se drug Ivan Gošnjak.

Za političkog komesara I hrvatskog korpusa postavlja se drug Većeslav Holjevac.

Ova naredba ima se izvršiti odmah.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

22 XI 1942 god.

KOMANDANT NOV I POJ

TITO

Mile Bu an

Jednomjese ne borbe Prvog bataljona četvrte brigade (august - septembar 1942.)

Prilikom formiranja 4. partizanske brigade Hrvatske 19. augusta 1942. godine u Debeloj kosi njen 1. bataljon imao je oko 220 boraca formiranih u tri ete. Štab bataljona su sa injavali: Mile Bu an, komandant, Nikola Gazibara, politi ki komesar, Glišo Zja a, zamjenik komandanta, Stevo Radanovi , zamjenik politi kog komesara, Ilija Gvozdi , operativni oficir i Miloš Nikoliš, obavještajni oficir. S 1. etom su komandovali Mihailo Vojnovi , komandir i Mitar Dudukovi , politi ki komesar, s 2. etom Mile Trkulja, komandir i Dušan Hrsti , politi ki komesar, a s 3. etom Miloš Kljai , komandir i Branko Jovanovi , politi ki komesar.

Prelaz preko Kupe i napad na Jastrebarsko

Gotovo odmah poslije formiranja 4. kordunaška brigada dobila je nare- enje od Glavnog štaba Hrvatske da se prebaci preko Kupe i krene na Zumberak. U vezi s tim ona se prikupila u Sjeni aku u šumi Soli brdo. Odatle ona je krenula u Ostrožin i pred samu no stigla u Lasinjsko Dugo Selo te no u uo i 24. augusta 1942. godine u dva amca po ela da se prebacuje preko Kupe kod sela Štefanaka sjeverno od Lasinje, i u neposrednoj blizini neprijateljskih garnizona u Bu ici, Lasinji, Pokupskom, Pisarovini, Banskom Kova evcu, Jastrebarskom i Zden ini, a ni Zagreb nije bio tako daleko.

Preko Kupe prvi se prebacio 1. bataljon i odmah isturio dijelove prema Pokupskom i Pisarovini radi obezbje enja prebacivanja ostalih dije- lova brigade koje je trajalo itavu no . Po prebacivanju, pošto se bilo razdanilo, brigada je ostala u rejonu prelaza postavivši obezbje enja prema okolnim neprijateljskim garnizonima. Dan je protekao mirno. Naišao je slu ajno samo jedan seljak iz Pokupskog koji je zadržan da ne bi otkrio prisustvo brigade. Pušten je kad je brigada nastavila pokret.

No u izme u 24. i 25. augusta 1942. godine brigada se prebacila izme- u Jamni ke Kiselice i Pisarovine u šumu kraj Donje Kup ine gdje se odmarala cio idu i dan u blizini jakih ustaških posada u Pisarovini i Jastrebarskom. U toku dana brigada je stupila u vezu s lanovima partij- skog komiteta iz Pisarovine: Nikolom Brezovi em Prebegom, sekretarom komiteta i bra om Franjom i Tomom Mikuli em iz Donje Kup ine. Pošto su dobijeni podaci o ja ini i rasporedu neprijatelja u Jastrebarskom, odlu- eno je da se napadne ovo mjesto, oslobode djeca iz ustaškog logora, uništi željezni ka stanica i druge javne zgrade, a zatim da se brigada prebaci u Zumberak. Po etak napada bio je odre en za 3 sata 26. augusta 1942. godine.

Prvi bataljon dobio je zadatak da napada sa sjeveroistoka od pravca Zagreba, dok je 2. bataljon napadao s jugozapada, 3. omladinski bataljon »Joža Vlahovi« s juga. Sva tri bataljona imala su se sastati u centru Jastrebarskog.

Napad je uspio iznad očekivanja tako da je Jastrebarsko zauzeto s malim gubicima oko 6 sati, osim jedne utvrđene kuće, koju su branili ustaše i koje bi zauzimanje iziskivalo veće žrtve. Za osvajanje ove kuće trebalo je teško oružje s kojim brigada nije raspolagala. Partizani su naišli na odličan prijem kod mještana, od kojih su dobili vrlo iscrpne podatke o neprijatelju. Uspjeh je bio tim veći što je Jastrebarsko bilo sjedište kotara i što se nalazilo na putu Zagreb—Karlovac, u neposrednoj blizini jakih neprijateljskih garnizona u spomenutim mjestima.

U napadu na Jastrebarsko 1. bataljon postigao je veliki uspjeh jer je zajedno s ostalim jedinicama brigade iz neprijateljskog logora oslobodio 727 djece koju su ustaše pohvatali po Kordunu, Baniji i Kozari. Oslobođena djeca iz logora predstavljala su prave aveti. Lijepa su na žive kosture iscrpljene glavu i mučenjem. Prišla mi je jedna djevojčica iz Kozare koja je bila najstarija u logoru i rekla: »Druže, druže, sino je naša sestra ubila krampom jednog djeteta i kada je ušla jutros pucnjavu bacila ga je u zahod«. Nismo mogli vjerovati toj djevojčici za ovaj barbarski slučaj naše sestre. Naredio sam jednom borcu iz čete Mile Trkulje da uzme grablje, otvori poklopac nužnika i ustanovi je li to moguće. Kada je on podigao poklopac nužnika, ukazao se stravičan prizor. Naša sestra je stvarno krampom udarila dijete u sljepočnicu, onako kako je to djevojčica opisala. Dok smo mi taj slučaj izvijestili, naša se bezbrižno molila bogu u kapelici. Dotična djevojčica nam ju je pokazala nakon čega je bila kažnjena za svoj zločin.

U napadu na Jastrebarsko iz 1. bataljona poginuo je Dragan' Trkulja rodom iz Gornjeg Sjenjaka. U toku napada 2. bataljon je zaustavio voz koji je naišao od Karlovca i iz njega oslobodio 21 drugu koje su žandari sprovodili u ustaški logor u Staroj Gradiški.

Borbe u Žumberku

Okolo osam sati 26. augusta 1. bataljon je dobio naređenje za pokret i krenuo prema selu Sv. Jana u Žumberku. U selu smo pripremili hranu za djecu u dvorištu trgovca Cara. Za vrijeme kuhanja hrane 1. bataljon se nalazio na obezbjeđenju prema Zagrebu i Karlovcu. Međutim dječom sam prepoznao bratice Mi i Buanu, Radu Bastajicu i dva djeteta aka strijeljanog Vuje Bižića. Pošto su djeca bila nahranjena, bataljon je krenuo prema žumberačkim selima preko Gadove Pećine. Kod samog polaska bataljona sin trgovca Cara, inače zagrebački student, krenuo je u partizane. Pridružio se štabu brigade i kod prvog sastanka sa žumberačkim partizanima ostao s njima. Budući da je jedan dio djece odmah upućen na Kordun, drugi dio je po dolasku na Žumberak raspoređen po seoskim kućama. Lijepo primljena od naroda djeca su na Žumberku ostala neko vrijeme radi oporavka i ubrzo po grupama prebacivana za Kordun.

Poslije izlaska brigade iz usjeka Gadove Pe i dolaska u Zumberak, dobio sam nareenje da s 1. bataljonom logorujem u selu Kalje i da vršim izvi anja prema neprijateljskim garnizonima, posebno prema Samoboru koji je bio najbliži. Jednog dana, datuma se ne sjeam, dobio sam pismeno nareenje od Štaba 4. brigade da oko 15 sati postrojim bataljon, uredim logor i predam raport jednom drugu u žutim izmama, koji e do i u pratnji štaba brigade i Marka Belini a, politi kog komesara 2. operativne zone Hrvatske. Odmah sam pristupio ureenju logora, iš enju dvorišta, dotjerivanju li ne opreme i iš enju naoružanja kako bi bataljon dobio što bolji izgled kao vojna jedinica s visokim moralom i vrstom disciplinom. Pošto sam bataljon postrojio na putu Kalje—Gornja Vas, oko 15 sati naišla je kolona konjanika od pravca sela Gornje Vasi. Na elu kolone jahao je drug u žutim izmama. Predao sam mu raport. Drug je stao pred bataljonom i pozdravio ga sa »Smrt fašizmu!«. Bataljon gromko odgovori: »Sloboda narodu!« Nakon toga drug je obišao logor bataljona, zatim se vratio k bataljonu i održao mu govor kojim je osvojio sve borce i starješine. Da je rekao, drugovi, idemo na Samobor, siguran sam da bi se jurišalo bez obzira na žrtve. Pred odlazak »drug u žutim izmama« prilazi mi, rukuje se sa mnom i estita na primjernom redu, izgledu i disciplini u bataljonu. Poslije njegovog odlaska saznao sam da je »drug u žutim izmama« Ivo Lola Ribar, sekretar CK SKOJ-a koji je na sve nas ostavio nezaboravan utisak.

etvrtoga septembra 1942. godine 1. bataljon dobio je zadatak da no u napadne neprijatelja u Dragani u, s tim da za vodi a uzme jednog seljaka koji dobro poznaje najkra i put od Kalja prema ovom selu. Napad je izvršen dosta kasno, pred svanu e, jer je vodi bataljon vodio pogrešnim putem. Borba je bila kratka i vrlo oštra. Na našoj strani poginuo je Dušan Mraovi Car, rodnom iz Bovi a. Zbog intervencije neprijatelja iz pravca Karlovca bataljon je bio primoran na povlaenje u pravcu Zumberka, bez izvršenog zadatka. Zato što je krivo vodio bataljon, komandant bataljona je predložio štabu brigade da se vodi strogo kazni. Toga momenta u štabu brigade se nalazio politi ki komesar 2. zone Marko Belini , koji nije pristao na strogu kaznu pa je nakon nekoliko sati zadržavanja seljak pušten svojoj ku i, a bataljon se povukao u svoj logor selo Kalje.

Nakon dva dana odmaranja i izvi anja no u izme u 6. i 7. septembra 1942. godine cijela 4. brigada je krenula u pravcu Karlovca radi napada na Ozalj i željezni ke stanice Kamanje i Zaluku. Prvi bataljon je dobio nareenje da napadne željezni ku stanicu i mjesto Ozalj, poruši dio pruge od Karlovca prema Oslju i po mogu nosti elektri nu centralu. Neprijatelj je bio jak i vrlo dobro utvr en, a obezbje ivao se patrolama koje je isturao daleko od sebe. Borba je bila vrlo jaka i oštra. Vodila se i danju. Poginula su dva borca, a teško je ranjen komandir 3. ete Miloš Kljai . No, i pored jake i vrlo oštre borbe bataljon se ne bi povukao da iz pravca Karlovca nije naišao oklopni vlak. Prilikom povla enja bataljon je uništio jedan elektri ni stub, a Kupu je prešao svega 3 kilometra od Metlike. U borbi bataljon je zarobio 7 domobrana s oružjem. Budu i da se odmah

nije povukao u Kalje, bataljon je slijede e no i uputio jednu patrolu na desnu obalu Kupe koja je razmontirala željezni ke tra nice izme u Ozlja i Metlike kod jedne padine i uspjela srušiti u rijeku Kupu cijelu kompoziciju upu enu u Italiju. U kompoziciji je bilo nekoliko vagona natovarenih duhanom, koji su okolni seljaci kasnije vadili iz rijeke i prodavali po selima Korduna. Posije ove akcije bataljon se povukao u Kalje radi odmora.

Bataljoni brigade, iako su imali svoje logore, ipak su bili stalno u pokretu, izvi ali, postavljali zasjede i sli no. Dvanaestog septembra 1942. godine cijela brigada postavila je zasjedu prema Samoboru nadaju i se da e neprijatelj ipak izi i izvan žice makar zbog patroliranja ili nasilnog izvi anja. Me utim, on je ostao ukupan u svom garnizonu. Poslije 36 sati neprekidnog ekanja bez hrane u zasjedi, bataljoni su primili nare enje da se povuku u svoje baze, odmore i pripreme za predstoje e akcije. Povla enje je po elo oko 6 sati. Prvoj i 2. eti sam naredio da se povuku u logor Kalje, a štab bataljona da e s 3. etom i i na za elju bataljona. Pokret s položaja vršio se dosta sporo nadaju i se da e neprijatelj ipak izi i van Samobora. Kada su 1. i 2. eta stigle u Kalje, 3. eta je izbila u Gornju Vas. U tom momentu su iz pravca sjevena prema Jastrebarskom u brišu em letu preletjela etiri neprijateljska aviona, vjerovatno radi izvi anja. Taj let mi je bio vrlo sumnjiv. Naredio sam komandiru 3. ete da se ne povla i u logor ve da ostane na mjestu i da pošalje patrolu u pravcu Novog Sela i Prisjeke gdje je bila smještena slovenska partizanska bolnica, a jedan vod da pošalje prema šumi Gorjanci radi svakog slu aja. Istovremeno sam poslao kurira etama u logor da se ne raspremaju ve da ostanu spremne za svaki slu aj i da sa štabom bataljona održavaju stalnu vezu.

Dok sam izdavao nare enja, dotr ao je sav uplašen jedan omladinac iz Prisjeke, vi u i: »Drugovi, poklaše ustaše ranjenike slovenske bolnice«. Ustaše su ranjenike i bolesnike odmah poklali, a zarobljenog lije nika ernelc dr Stanka, s bolni arkom Novakovom i medicinarom Malenšekom su 15. septembra 1942. godine strijeljali. Jednog bolni ara sa zaplijenjenim lijekovima povelu su sa sobom da bi se pohvalili Paveli u kako su uništili partizane u Žumberku.

Na vijest o zlo inu u Prisjeci odmah sam uputio kurira ka 1. i 2. eti da do u u Gornju Vas i u selu sa ekaju dalje nare enje. S 3. etom krenuo sam u pravcu sela Budinjaka, jer se nedaleko u selu Mrzlo Polje nalazila naša bolnica. Putem prema Budinjaku najprije smo naišli na jedan nogostup, a zatim smo primijetili i kolonu ustaša kako ide prema našoj bolnici u Mrzlom Polju. Otvorismo vatru i ustaše pobjegoše u mrtvi ugao, ostavivši mrtve i ranjene na istini. Tre a eta je zauzela položaj, a po ela je da pristiže i 2. eta. Prvu etu sam uputio prema našoj bolnici sa zadatkom da po svaku cijenu odbrani bolnicu i evakuie ranjenike u Kalje. Ustaše, pošto su se sredili, krenuli su prema nama. Naredio sam da se vatra ne smije otvarati sve do mog nare enja i dok **ustaše** ne izbiju na blisko odstojanje radi juriša. U me uvremenu je obavještajni **oficir Zumberka**, koji se nalazio kod nas, viknuo: »Juriš,

Kordunaši!« Borci su krenuli na juriš i u snažnom naletu potpuno razbili ustaše iako su bili brojno jači. U borbi su ubijena 43 ustaše a 53 teško ranjenih je otpremljeno u Zagreb. Ovu borbu iskoristio je zarobljeni bolni ar slovenske bolnice u Prisjeci i pobjegao k nama. Dok se vodila borba kod Budinjaka, u Novom Selu nalazila se jedna baterija topova koja nije mogla potpomagati ustaše jer smo se bili izmiješali, a i avioni koji su kružili iznad nisu nas mogli tu i pa su bombe bacali po šumama. Na našoj strani poginuo je od vlastite bombe bataljonski bolni ar Miloš Nikoliš rodom iz Gornjeg Sjeni aka. Do naše bolnice ustaše nisu stigli jer su bili potpuno razbijeni, pa su se ranjenici bez smetnji povukli u Kalje.

Borbe u Sloveniji i povratak na Kordun

Poslije ove borbe bilo je jasno da se sprema ofanziva na Zumberak. U vezi s tim Štab 4. brigade je naredio da se jedinice pripreme za povlačenje u pravcu Slovenije, da se u toku noći i prikupe djeca oslobođena iz logora u Jastrebarskom i da se mobilišu seljaci ka kola za prevoz ranjenika i povlačenje u pravcu: Opatova gora, Pleterje, tunel kod Novog Mesta, selo Semi. Štab brigade je odredio da 1. bataljon prati ranjenike (oko 250) i djecu, a ostala dva bataljona da se kreću s lijeve i desne strane i da tako osiguravaju ranjenike s bokova.

U toku pokreta u jednom selu više Šentrneja u Sloveniji zbog umora komandant 1. bataljona izdao je naredbu da se bataljon odmori svega 10 minuta i da zatim nastavi put u određenom pravcu, uz odgovarajuće obezbjeđenje. Borci su brzo zaspali i umjesto deset minuta odmor se produžio pola sata. Vrijeme je bilo lijepo pa je i sunce djelovalo na njihov umor i spavanje. Prvi se slučajno probudio komandant bataljona, koji je također bio zaspao, pa kad je vidio da čete nisu postavile osiguranje naredio je uzburanost. U tom momentu bela garda otvorila je vatru na četu koja ju je vrlo brzo raspršila. U međuvremenu je došao jedan seljak i javio da je pop toga sela javio beloj gardi da partizani spavaju i da im je dao tačne podatke o njima. Pop je uhapšen, grešku je priznao. Odmah iza toga pokret je nastavljen određenom marš-rutom i bataljon je preko tunela stigao u selo Semi, gdje je razmješten po kućama radi odmora i ishrane.

Prilikom prelaska 4. brigade iz Hrvatske u Sloveniju zajednički ka brigada svih nas bila je kako i gdje smjestiti i nahraniti ranjenike, osloboditi seljake iz Zumberka koji su vozili ranjenike da se što prije vrate svojim kućama u Zumberak, a zatim smjestiti i nahraniti borce i što prije uhvatiti vezu sa slovenskim partizanima. Veza sa slovenskim partizanima je brzo uspostavljena jer je jedan vod bio u selu Semi.

Oko 15 sati 4. septembra 1942. godine u Semi su iz ravnice stigle dvije talijanske špijunke, koje su prepoznali Slovenci i doveli ih u Štab 4. brigade. Na saslušanju obadvije su priznale da su ih uputili Talijani iz ravnice, sa zadatkom da izvide jačinu, smještaj, naoružanje i namjeru partizana i da ih o tome izvijeste uz određenu nagradu. Tada je

donijeta odluka da se napadne **Crnomelj** i da ove dvije špijunke budu **vodi i**, pa ukoliko pokušaju da jedinice povedu pogrešnim pravcem da se strijeljaju na licu mjesta. Odluka za napad je bila brzopleta. Njoj su **se protivili** politiki komesar brigade i sva tri komandanta bataljona. Predlagano je da se napad odgodi za 24 sata i za to vrijeme neprijatelj dobro izvidi. Međutim, komandant **brigade** nije pristao na ovaj prijedlog pa je izdao naredbu da se bataljoni pripreme za napad iste noći, s tim što je 1. bataljon dobio zadatak da napada **sa** sjeveroistočne strane preko brisanog prostora, a 2. bataljon s juga, dok je 3. bataljon trebao da ostane u brigadnoj rezervi. Početak napada određen je za 23 sata 21. septembra 1942. godine.

U određenom vremenu 1. bataljon je krenuo u napad. Ispred streljačkog stroja nastupale su jurišne grupe i grupe bombaša. Kada su se izbile na 150 do 200 metara od rovova i bunkera, Talijani su raketama s padobranom počeli osvjetljavati teren ispred sebe. Budući da se savršeno vidjelo, primijetili su naše povlačenje i otvorili uragansku vatru iz svih oružja s kojima su raspolagali — topova, minobacača, mitraljeza i streljačkog oružja, tako da se nikako nije moglo privući i bliže, a ni odstupiti. Poginulo je 8 boraca, a 4 su bila lakše i 4 teže ranjena. Svako daljnje forsiranje napada na utvrđene neprijateljske položaje iziskivalo je ogromne žrtve bez ikakvih izgleda na uspjeh, pa je štab brigade izdao naredbu da se povlačenje nastavlja u pravcu sela Semi. Izvlačenje je bilo vrlo teško, jer je neprijatelj prenosio vatru za nama. Ipak se uspješno povuklo i izvučeno i ranjene i mrtve koje smo sahranili u obližnjoj šumi.

U toku pokreta ka Semi među borcima je vladala žalost za poginulim drugovima. Na čelu je išao štab bataljona s Komandom 1. ete. Odjednom na cesti Crnomelj—Vinica kod sela Tanja Gora i Dragatuš primijećena je talijanska motorizovana kolona kako stoji i odmara se. Neprijatelj je prvi otvorio vatru. Štab 1. bataljona je brzo reagovao i odlučio se za napad. Prvo je naredbom da napadne neprijatelja koji se zaklanjao za motorizaciju, 2. ete da pređe u napad pravcem selo Dragatuš, a 3. ete koso do nje da potisnu neprijatelja s okolnih uzvišenja, okruže ga i po mogućnosti unište. Napad je počeo između 6 i 7 sati 22. septembra i trajao je sve do 18 sati. Talijani su se grčevito branili tako da je bataljon sedam puta prelazio na juriš dok najzad nije razbio neprijatelja. U jurišima su učestvovali i komandant i politiki komesar Glavnog štaba Slovenije Franc Leskošek i Boris Kidrič. U borbi je poginulo i ranjeno preko 120 talijanskih vojnika, dok ih je 28 zarobljeno zajedno s jednim kapetanom. Bataljon je uništio 7 kamiona, 20 cisterni nafte, zaplijenio 5 mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 68 pušaka, 1 minobacač, 70 asovnika i 800.000 lira, a od gubitaka imao je samo 2 borca teže ranjena. Ovo je bila briljantna pobjeda. Po završenoj borbi bataljon je postrojen u jednom selu. Skoro svi borci i starješine bili su obučeni u talijanske i ustaške uniforme. Za uspjeh u ovoj borbi Glavni štab Slovenije pohvalio je 1. bataljon i 25. septembra zatražio od Glavnog štaba Hrvatske da 4. kordunaška brigada učestvuje u uništenju bele garde na području ispod planine Gorjanaca.

Ubrzo poslije poraza Talijana kod Tan a Gore bataljoni su dobili nare enje da se pripreme za pokret na Kordun. Prije toga, vjerovatno no u izme u 24. i 26. septembra, bataljon je obezbje ivao napad slovenskih partizana na Talijane koji su s radnicima sjekli šumu od neprijatelja u rnomlju, ali u ovoj akciji nije bilo uspjeha. Tada je bataljon, po nare enju štaba brigade, dao slovenskim partizanima 3 mitraljeza, 1 puškomitraljez i 10 pušaka. Za vrijeme boravka u Pokuplju, Žumberku i Sloveniji, 4. kordunaška brigada postigla je izvanredan uspjeh. Svojom borbom, politi kim radom i li nim primjerom borci su na tamošnje stanovništvo ostavili odli ne utiske. S druge strane narod ih je svuda s oduševljenjem do ekivao i ispra ao.

Iz Semi a 25. septembra 1942. godine 4. kordunaška brigada krenula je prema Kordunu. Prvi bataljon marševao je pravcem Semi , zapadno od rnomlja i Vinice, sa zadatkom da oko 3 sata zapadno od Vinice stigne na lijevu obalu Kupe kod jednog mlina gdje je ova rijeka gazna, da je tu pregazi i bez zadržavanja krene prema Bosiljevu koje je pret-hodnog dana oslobodila jedna naša proleterska eta. Brigada je stigla u Bosiljevo pred samu no . Tu ju je sa ekao postrojeni proleterski bataljon i poslije uzajamnih pozdrava i upoznavanja sa situacijom, proleterski bataljon je krenuo u pravcu Vinice, a brigada prema Donjim Dubravama. U jutarnjim satima 27. septembra 1942. godine ona se prevezla preko rijeke Mrežnice i stigla u D. Perjasicu. Tu se brigada dobro odmorila, nahranila i 1. oktobra prešla Koranu te se razmjestila u selima oko Vojni a. Prvi bataljon se smjestio u selu Boži i kod Debele kose.

Savo Tesla

Prva kordunaška brigada u napadu na Jastrebarsko
(neki detalji i sje anja)

Prva kordunaška brigada na svom putu iz Korduna za Zumberak, nakon što je prešla rijeku Kupu no u izme u 24. i 25. augusta 1942. godine, stigla je u Kup insku šumu i tu se razmjestila za odmor i predanak. Daljnji put po danu, bez sopstvene kompromitacije i sudara s ja im neprijateljskim snagama na liniji željezni ke pruge i puta izme u Zagreba i Karlovca, bio je isklju en. Zato smo i zastali u Kup inskoj šumi da se malo odmorimo i sredimo, a zatim da nastavimo put no u i usput da napadnemo i likvidiramo neprijateljski garnizon u Jastrebarskom.

Iako u Jastrebarskom tada nije bilo nekih ja ih neprijateljskih snaga, ipak ovaj napad za brigadu nije bio lak i jednostavan zadatak. To je

za nju bio prvi borbeni zadatak, a istovremeno i napad na veće naseljeno mjesto. I Jastrebarsko je tada, po svom mjestu u sklopu odbrambenog sistema Zagreba i Karlovca, predstavljalo za neprijatelja vrlo važan objekt. Ova dva tada najjača neprijateljska uporišta preko Jastrebarskog vezivao je jedan put i željeznička pruga. U njemu je pored posade bilo smješteno kotarsko naoružanje i oprema, pa je imalo dvojaku značaj — vojnički i politički. Pored toga mjesto je kao naselje bilo zbijeno s jedne i druge strane puta u dužini blizu dva kilometra pa je kao takvo iziskivalo mnogo jače snage u napadu nego što je imala brigada. Radi svega toga napad je jedino bilo moguće izvesti noću, djelovati brzo i energično uz obavezno iznenađenje neprijatelja kako onog u samom mjestu napada, tako i onog u susjednim garnizonima.

Nakon odmora i izvršenih priprema za napad brigada je istog dana, u prvi sumrak, krenula prema Jastrebarskom. Do Cvetkovića sela, preko Crne Mlake, kretala se cjelovito, a potom po bataljonima i to onim pravcima kako je koji trebao da napada. Iz sela Cvetkovića 1. udarni bataljon produžio je put radi napada na mjesto sa sjeverne, a 2. udarni bataljon s južne strane sa zadatkom da, uz sopstveno obezbjeđenje iz pravca Zagreba i Samobora, likvidiraju neprijateljsku posadu i unište sve vojne i administrativno-upravne objekte u mjestu. Za to vrijeme 3. omladinski bataljon imao je zadatak da demonstrira napad na selo Domagovi i da istovremeno izvrši spoljnje obezbjeđenje napada na pruzi i putu od Karlovca i na pruzi od Zagreba. Neposredno pred sam napad trebao je 1. udarni bataljon da ubaci u mjesto jednu bombašku grupu, jačinu deset najboljih boraca, sa zadatkom da likvidira žandarmerijsku stanicu u centru mjesta. S početkom dejstva ove bombaške grupe trebao je da otpočne i napad svih dijelova brigade.

Napad je otpočeo po predviđenom planu 26. augusta u pet sati ujutro, a završen je istog dana oko osam sati, kada se brigada sa zarobljenim plijenom povukla u jednu šumicu sjeverozapadno od sela Hrastje. Rezultati napada nisu bili mali. Oni, po broju uništene neprijateljeve žive sile i zaplijenjenom vojnom materijalu, nisu bili veliki, ali su ipak imali veliki vojnički i politički značaj. Dovoljno je ista i samo neke od njih pa da se vidi koliki su uticaj imali na daljnji tok kretanja narodnooslobodilačke borbe u tim krajevima, pa i velikom dijelu Hrvatske.

S ovim napadom nestao je jedan neprijateljski garnizon. U Jastrebarskom je uništeno ili poremećeno sve ono što je do tada služilo neprijatelju, što on nije mogao da dovede u prvobitno stanje sve do svršetka rata. Pored ostalog, zauvijek je nestao i jedan ustaški koncentracijski logor u kojem su bila zarobljena i mučena naša djeca — djeca pohvatana u prethodnim neprijateljskim ofanzivama na Kordunu i Baniji, a najviše na Kozari. Tu, pred samim vratima Zagreba i na očigled vrlo jakih ustaško-domobrinskih i ostalih okupatorskih snaga, koje nisu smjele ni da maknu iz svojih brloga, brigada je za nepuna tri sata uspješno izvršila svoj prvi borbeni zadatak.

U ovom okršaju neprijatelj se prvi put na ovom terenu sukobio s jednom jačinom i vojnički organizovanom partizanskom jedinicom. Narod

Jastrebarskog i okoline je tada prvi put vidio partizane onakve kakvi u stvari i jesu, a ne onakve kakve mu je prikazivala ustaška propaganda. Toga jutra mještani Jastrebarskog praktično su se uvjerali u to da partizani nisu bradata i krvoločni na rulju, već obični i prijazni ljudi. Njihova pojava u Jastrebarskom zauvijek je zbrisala sve one laži i klevete širene od njima od strane ustaša na tom terenu. Ovakav utisak o borcima za slobodu nije ostao samo svojina mještana Jastrebarskog, već se istina o borcima vrlo brzo prenijela i na šire područje Žumberka, pa i na sam Zagreb i njegovu okolinu.

Od svih rezultata ove akcije posebno mjesto je zauzelo oslobođenje djece iz ustaškog koncentracionog logora. S najvećim ponosom brigada je mogla tada obavijestiti Italiju, Kordun i Baniju, a posebno Bosansku krajinu, da je oslobodila sedam stotina dvadeset i sedmero njihove djece iz ustaških prljavih ruku. Svijet ne pamti da je ikad netko u historiji ratova organizovao logor za djecu, a eto tu, pred samim Zagrebom i u centru tadašnje ustaške tvorevine organizovano je stratište i za najmlađu i najnevinniju ljudsku biću od jedne do trinaestogodišnje starosti. Ustaše su me u »asnim sestrama« našli svoje pandure koji su policijskim pendrekom stvarali »red« i »vaspitavali« ovu djecu dok su se nalazila u logoru. Jedna od tih »asni« prevazišla je sve metode srednjovjekovne giljotine ubivši na najsvirepiji način dvojicu sedmogodišnje djece.

O podvigu četvrte kordunaške brigade, koja je pod komandom Nikole Vidovića, narodnog heroja, oslobodila djecu iz ustaškog logora u Jastrebarskom, Tito je depešom obavijestio Moskvu:

»Naši partizani oslobodili su iz koncentracionog logora u Jastrebarskom kod Zagreba 900 kožara djece, a ne 600 kako je ranije bilo objavljeno. Tu djecu su ustaše mučili i htjeli da ih vaspitaju u duhu fašizma. Sva ova djeca nalaze se sada, na našoj oslobođenoj teritoriji.«

Italijanski svijet je tada saznao da je u Jastrebarskom u ustaškoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj postojao logor za mučenje i uništavanje, a ne »dom za vaspitavanje napuštene djece«, kako su to govorili ustaše mještanima Jastrebarskog i okoline.

Grga Milašinci

Oslobođenje djece iz ustaškog logora u Jastrebarskom

U noćima između 24. i 25. augusta 1942. godine kod sela Prkosa prebacila se preko rijeke Kupe u Pokuplje 4. kordunaška brigada, pod rukovodstvom komandanta Nikole Vidovića i političkog komesara Mile Martinovića. Kod prelaza Kupe vodilo se računa da se prebacivanje obavi što tiše i brže te da se zaobiđe selo Kupina, kako bi se brigada smjestila

u što gušoj Kupinskoj šumi i ostala neprijateljima za taj dan. Kod prebacivanja i daljnjeg vođenja brigade odigrali su važnu ulogu političko-partijski radnici na tom terenu i to sekretar Kotarskog komiteta KPH Pisarovina Nikola Brežovič, Prebeg, Tomo i Franjo Mikuli. U Kupinskoj šumi na temelju prikupljenih podataka o neprijatelju načinjen je plan za napad na kotarsko mjesto Jastrebarsko u kome se nalazila posada od oko 160 neprijateljskih vojnika. Napad je trebao da po ne 26. augusta u 5 sati, a po njegovom završetku brigada je imala da nastavi pokret prema selu Rnilovac i dalje za Zumberak.

Štab 4. brigade dao je zadatak 1. udarnom bataljonu da se dijelom snaga obezbijedi od Zagreba i napada od kuće dr. Hlađević, uništi neprijatelja na pravcu napada i zapali zgrade u kojima je bio utvrđen neprijatelj, a plijen da evakuira, 2. udarnom bataljonu da napada zgradu kotarskog na elstva i sve zgrade u kojima je smješten neprijatelj, da uništi željezni kućanicu i da potrebnim snagama oslobodi djecu iz drvenih baraka u logoru i 3. omladinskom bataljonu da osigura napad od neprijatelja u Karlovcu i da uništi željezni kućanicu na što više mjesta, zajedno s telegrafsko-telefonskim stubovima.

Vođeni dobrim vodičima, bataljoni su počinili napad u određeno vrijeme. Borba se razvijala po planu. Zaplijenjeno je 27 mauzer pušaka, 3000 metaka, 10 bombi, 10 pisanih mašina, 10 omota pisanege pribora, 9 pari kompletne vojne odjeće, 5 šinjela 150 komada čabadi, 46 komada goveda, 6 konja, 8 lovačkih pušaka, 10 komada flobert pušaka, 1 pištolj, 6 sanduka sapuna, 5 sanduka šećera, 1 vreća soli, 2 radio-aparata, 2 aparata za slikanje, 1 poljski telefon, 1 vojno sedlo, 2 sanduka cigareta i duhana, 4 veća omota sanitetskog materijala i drugo. Zapaljeno je 10 veća i manjih zgrada na željeznoj kućanici i u samom mjestu. Uništeno je 50 buradi rakije i vina, 2 vagona kavinog nadomjeska, 1 novi avionski motor, sav skladišni prostor na stanici, 2 vaktarne, 3 lokomotive, 150 vagona, 3 skretnice, 150 metara pruge, porušeno 60 komada telefonskih stubova i pokidane sve telefonsko-telegrafske linije koje vode iz mjesta. Zaplijenjeno je 170.000 kuna. Zarobljen je 31 neprijateljski vojnik. Nakon saslušanja pušteni su kućici. U borbi je ranjeno 5 boraca od kojih dvojica teže, a jedan je podlegao ranama. Iz logora oslobođeno je 727 djece koju su ustaše pohvatili prilikom izvođenja ofanziva na Kozaru, Liku i Kordun. Prema sjećanju Sime Mandića, komandira 1. i 2. bataljona, djeca, kad su osjetila da su barake otvorene, odjednom su pojurila u pravcu izlaza. Vikala su: »Živjeli partizani!«, »Eto nama slobode«, »Ura! ura! ura!«, sigurno i sto puta. Piskavi dječji glasovi, razdragani od uzbuđenja, slivali su se u jednu silnu dernjavu, u opću ratni šum koji je toga jutra obuzeo Jastrebarsko. Ogromna masa djece tekla je kao bujica rijeke prema središtu mjesta i zaglavila se u glavnoj ulici. Bujica te djece nastavila je da se kreće u pravcu šume u pratnji partizana. Uli su se slabašni glasi: »Evo šume, evo potoka, evo polja, eto kukuruza!«. Djeca lome klipove i gladna mljackaju nezreo sirov kukuruz. Zapazila su gredicu mrkve i navalila na nju kao zečevi. Gutaju cijele komade samo da što prije napune gladne želuce koji su im prirasli uz hrptenicu.

I prva njiva repe za as je bila zbrisana. Kad bi stigla do nekog vo njaka, na stotine bi ih se popelo na vo ke, a zatim bi ponovo jurili naprijed. U toj jurnjavi stigla su i do sela rnilovac i preplavila ga. Nitko nije mogao zaustaviti tu bujicu gladnih mališana, no nitko nije ni pokušavao jer bi to bio zlo in. Nastavljaju i pokret dalje ka Zumberku, ti mali sitni kosturi kretali su se kao na dva koštana štapa. Iz njihovih dronjaka virila su si ušna rebra koja su podsje ala na seoski plot od pletera. Hrp-tenice su im bile izbo ene i kralješci su se mogli lako prebrojati. Tanki suhi vrati i kao da su govorili da im je teško nositi tu malu glavicu. O i su im stravi no napeto gledale u svim pravcima, traže i prije svega nešto za pojesti.

Velika masa gladne i iscrpljene djece djelovala je jezivo i tužno. Hiljadu partizanskih boraca, oslobodilaca tih sužnjeva, imalo je suzne o i. Promatraju i borce u pokretu, vidno se moglo primijetiti skoro na svakom licu poigravanje vilica i gnjevno stiskanje pesnica. Još na seoskom putu od Jastrebarskog borac Duro Rudan prepoznao je me u djecom svog mla eg brata od 12 godina i sestricu od 7. Djeca su bila uhva ena u proljetnoj ofanzivi. Ku a zapaljena, otac i majka ubijeni, a djeca odvedena u logor. Taj susret bio je zaista tužan. Sve troje je plakalo. Mla i brat vrsto se držao za dio vojni ke bluze i govorio kroz suze: »Sada nas više ne eš ostaviti«. Sestrica je bila si ušna, slaba, u dronjcima. uro ju je uzeo i nosio na rukama.

Stajao sam jedno vrijeme i promatrao izmiješanu kolonu boraca i oslobo ene djece. Po glavi su mi se vrtjele razne misli. Sjetio sam se i rije i partizanske zakletve kojima smo se mi narodni borci zakleli svome narodu da ne emo pustiti oružje iz ruku dok i posljednji fašisti ki gad ne bude uništen i protjeran iz naše zemlje. Eto, djeco, sada to ponavljamo. Osvetit emo se nemilosrdno za patnje vas malih sužnjeva, za žrtve u Ivanovi jarku, Kolari u i Veljunu.

Zauzimanje Jastrebarskog imalo je vojni zna aj a zbog oslobo enja djece iz ustaškog logora ogroman i politi ki zna aj. Dje ja kolona živih kostura, koja se kretala od Jastrebarskog kroz sela nastanjena hrvatskim življem, i boravak djece na Zumberku, najbolje je i na o igledan na in raskrinkala ustaše koje ni nevinu djecu nisu ostavljali na miru samo zbog toga što su ro ena kao Srbi. Osvajanje Jastrebarskog, svega 28 km od Zagreba, podiglo je ugled partizanima i narodnooslobodila koj borbi kod hrvatskih masa. U itavom tom kraju dat je signal mladi ima koji su mobilizirani u domobranstvo da se ne bore za propalu stvar ustaša i okupatora, a ostalim da se ne odazivaju u vojsku. Tim zaista smjelim podvigom ustaška vlast dobila je snažan vojni, a posebno politi ki udarac. Od tada pa dalje borbe se ne e voditi samo na Kordunu, u Lici i Bosni ve i pred samim Zagrebom. Dolazak kordunaške brigade na tlo Zumberka bio je veliki podsticaj daljnjem ja anju i širenju narodnog ustanka u tom kraju, a isto tako i u Sloveniji. Time je ujedno dat i veliki podstrek radni koj klasi i narodu Karlovca, Siska i Zagreba za vo enje još snažnije borbe i za masovnije stupanje u Narodnoslobodila ku vojsku.

Glasilo **VIII.** divizije
NOV Hrvatske.

Miloš Petrovi Lošo

Kazivanje jednog ranjenika

Dvadeset i drugi septembar 1942. godine. četvrta kordunaška brigada kod sela Tan a Gore i Dragotuša, blizu rnomelja, napala je talijansku motoriziranu kolonu. Mnogi talijanski vojnici su poginuli i ranjeni, a kamioni i cisterne s naftom spaljeni. Ali, Talijanima stiže pomoć i brigada se po e povla iti nose i svoje poginule i ranjene borce. Nas trojica ponijeli smo poginulog Janka Jan i a da ne bi mrtav pao u ruke Talijanima i da bi ga sahranili. Stavili smo pušku ispod njega i trebalo je da s njim pretr imo ist brisani prostor do živice. Kad smo potr ali preko istine, zahvati me rafal iz talijanskog puškomitraljeza. Ispadne mi puška i padnem preko mrtvog druga, a ona dvojica pobjegnu. Pokušavam se sam izvui, ali ne uspijevam. Ranjen sam u lijevu ruku i nogu. Došli su po mene Mile Mrki i moj desetar uro Daki . Donesli su talijanska nosila i na leže me izvukli. Sve je zemlja sipala oko nas od talijanskih granata. Mrki mi je rasparao košulju i zavio ruku. Uto je stigao i referent saniteta brigade Kljukovnica Veljko i previo mi nogu. Dok je to bilo gotovo, brigada je ve napustila položaj i mene su ovi drugovi stavili u volovska kola i krenuli, ne znaju i puta. U kolima su još bili ranjenici Perica Vorkapi , Peri i Musulin, a pratili su nas vodnik Petrovi , Mrki i uro Daki . Nakon prili no dugog puta ne stižemo brigadu. Izbijamo blizu jednog mjesta i vidimo Talijane. Konstatiramo da smo zalutali.

Vra amo se nazad. Ležim i ne vidim šta se dešava. Vorkapi mi kaže: »Digni glavu!« Vidim kamioni gore. Dakle, tamo smo gdje sam i ranjen. Oko kamiona itave kolone Talijana. Naši drugovi iz pratnje idu grabom u sagnutom stavu da ih ne primijete Talijani. ujem kako pune puške. Bilo mi je jasno u koliko nas Talijani otkriju da e moji drugovi biti prisiljeni da nas ubiju. U tom momentu je mali Slovenac, goni volova, vide i da mu gori ku a, po eo plakati i bježati ku i. Neki od drugova uperio je pušku na njega, prisilio da se vrati i nastavi put za brigadom. Iznad njegove ku e put vodi za Mavrln. Tu smo ranije pogriješili i zalutali. Ipak prešli smo preko ceste neprimije eni. Naišli smo na kameniti put, kola su tresla, a rane boljele. Tako se moralo. Stigli smo u Mavrln. Tu mi je bolni ar poravnao zavoje, dao da jedem, ali nisam mogao. Pao sam u nesvijest i dalje ništa nisam znao.

Kad sam se probudio, bio sam na nosilima, a drugovi koji su nosili govorili su slovenski. Ništa ih nisam razumio. Po licu me diralo rosno liš e, jer smo išli kroz grmove. Bila je no . Pitam. »Kamo ete sa mnom?« Odgovoriše da me nose u bolnicu. Drugo se nismo ništa ni mogli sporazumjeti. U jednom selu smo odmorili. Dobio sam šalicu mlijeka i produžili dalje.

U suton smo stigli do jedne barake u šumi. Tu su me moji nosa i smjestili i pozdravili se sa mnom. Pitao sam se šta u tu sam. »Ni se ne

boj tovariš, buju došli drugi tovariši po tebe«. Bio je to takav red kod njih. Za bolnicu nisu znali ni svi partizani. Kroz neko vrijeme uo sam da neko dolazi, ali ipak nisam bio baš siguran. Bili su to slovenski partizani, koji su me još dugo u no i nosili kroz neke neprohodne stijene i ponovo smjestili u neku baraku. Bila je to bolnica.

Tu sam ostao dva dana. Drugi dan nave e, poslije ve ere, imao sam jake bolove. Doktor mi je dao neku injekciju protiv bolova poslije ega sam se malo smirio, ali nisam spavao. U baraci nas je bilo desetak. Osim mene, uglavnom, svi su bili lakši ranjenici. Odjednom je došla Micika i sva zadihana i prestrašena povikala: »Tovariši, zdigte se! Talijani so blizu«. Izdani smo, kažu, i moramo bježati. Za kratko vrijeme ostao sam sām u baraci. Uzeo sam porciju i po eo s njom da lupam i dozivam pomo . Došla su dvojica s nosilima. Stavili su me na njih i ponijeli u šumu. Strašno su se žurili, posrtali i padali. Skinuli me s nosila, polegli na ebe, drugo stavili na mene i potrпали me travom i granjem. Pitam ih: »Što e biti sa mnom?« Odgovoriše: »Nemoj se ništa bojati. Vodit emo brigu o tebi, samo budi miran i ne otkrivaj se ako nai u Talijani da te ne na u«. Žurno su otišli. Tu no nisam spavao. Pipao sam oko sebe trulo granje i kamenje, a vjeverice i puhovi skakali su ak i na mene. Nisam mogao ni zamisliti kako u do ekati dan. Potpuno bespomo an predao sam se sudbini.

Kad je svanulo, bila je tišina i mir. Vidim nalazim se pod visokom jelom. Osje am glad, bolove i strah od usamljenosti. Slijede a no je strašna. Pokušavam se priviknuti na puhove i vjeverice. Ni zmiija ini mi se da se ne bojim. Najteža mi je pomisao bila da e nai i medvjed. Pretpostavljao sam da ih ima. Neprestano sam se podsje ao na to šta bi sve moglo biti ako nai e. Podsje ao sam se nekih pri a po kojima medvjed ne e na mrtva ovjeka. Pripremam se da glumim mrtvacu, iako mi nije mnogo trebalo da stvarno to bude. I tako bi me savladao san. Kad bi se probudio, bilo je još gore. Ništa se ne vidi, a pomaknuti se ne mogu. Svanuo je drugi dan.

uo sam pucnjavu a pred no se približila. Osje am jaku glad. Vidim malo dalje od mene na 5—6 metara neki plod kao jagoda. Odlu ujem se da dopuzim do nje. Podvukao sam desnu zdravu nogu pod lijevu ranjenu i tako na laktovima i le ima po injem puzati. ini mi se itava vje nost, a udaljenost uvijek ista. Onesvijestio sam se. Koliko sam u nesvijesti bio ne znam, ali kad sam se razbudio, drhtao sam od studeni i gladi. Berbu jagoda napuštam kao nedostižan cilj i neostvarenu želju. Vra am se nazad. Pokrivam se ebetom i nastavljam razmišljati, jer ništa drugo i ne mogu. Bespomo an ekam spas ili smrt svjestan da ništa ne mogu poduzeti. Dolazi i tre a no , gora od prve dvije.

Glad me napušta i ustupa mjesto že i. Spavam više danju nego no u. To je u stvari neka vrsta polusvijesti. Ako bi i zaspao, barem mi se tako inilo, sko ila bi na mene vjeverica ili puh, pao bi s grane kakav šumski plod, toliko bi se prestrašio da više nisam mogao zaspati. Uz to uvijek strah od medvjeda. Ze postaje nesnosna. Nebo se obla i i priprema kiša. Sanjam o vodi. U snu pijem, budim se i teže mi je. Imam kanticu ulja

za pušku, pokušavam s njim da ugasim že . Ali, u ustima okus je užasan. Param jastu nicu da bi izbrisao ostatak ulja iz usta. Kiša nikako da po ne. Po inju me opsjedati velike krupne muhe. ini mi se da tako velike nikad nisam vidio. Otkidam gran icu bukova stabla i tjeram ih, ali one umjesto da bježe od mene jurišaju k meni.

Nave er, kad je ve pao mrak, primijetim neki lom grana. Bio je to prvi znak života nalik na ljudski hod. To me silno uzbudilo. Postaje mi sve jasnije da su to ljudski koraci, ali ne znam tko bi mogao biti. ujem i lavež doktorova psa koji neprekidno zavija. Ho u da zovem, to bi još i mogao, toliko snage imam, a i blizu je, ali se bojim da je to neprijatelj. Mislim, ostavili su me drugovi, maskirali i sakrili, pa ako su oni do i e. Odlu io sam se da i dalje ekam. Koraci nestaju, a ni lavež psa se više ne uje. Po tome sam zaklju io da su to bili partizani. Po eo sam zvati, ali bilo je kasno. Ništa osim odjeka mog glasa, koji mi je postao strašan u no noj tišini.

Ta no mi je bila još strašnija od prvih. Osje ao sam da sam pro-
pustio svoj spas i da sam jedino sam za to kriv. Tješilo me što po inje kiša. Nadam se da u ugasiti že . Do dana dobro sam pokisao. Metnuo sam ebe na glavu i osjetio strašan smrad od rane. Morao sam ga zbog toga skinuti s glave. Ujutro je kiša još padala. Po eo sam razmišljati kako da do em do vode. No, i to je bilo bezuspješno. Zdravom rukom kopam pored sebe grabi u da se voda salijeva, ali zemlja je propuštala vodu. Sjetio sam se notesa u džepu. Od listova želim napraviti lijevak. Teško je to izvesti jer su listovi malog formata. Ipak uspijevam napraviti nešto sli no lijevku. Ali, im sam uži kraj stavio u usta, papir je pokisnuo, lijevak se presamitio na sredini i postao neupotrebljiv. Po injem da žva em mokro ebe i djelomi no uspijevam pokvasiti usta i grlo. Dok to radim, dolazim do nove ideje. Imam svoju staru vojni ku bluzu. Na meni je nova talijanska. Postava na staroj bluzi je prljava i umaš ena. Razmotavan je i prostirem okre u i postavu gore u želji da masni sloj zaustavi protok vode. Stresem gran ice iznad postave i nešto se nakupilo. Pijem i ublažavam nesnosno stanje u ustima i grlu.

Bio je to ve etvrti dan. Po injem zvati. ujem jeku, odbijanje svog glasa i ništa drugo. Radim to ini mi se itavu vje nost i odustajem. Pored ostalih nevolja primijetim da me nešto strašno kopa po rani. Pogledam. Imam šta i vidjeti. Na krvavom i gnojnom zavoju pored mnoštva ušiju vidim crve. Sav sam ucrcvan. To me šokira, skoro me dovodi do sloma živaca. Priberem se, po injem razmotavati zavoj u želji da se riješim crvi. Užasno mu an posao. Rana se nalazi na preponi lijeve noge. Zavojima sam uvijen oko pasa i noge, uz to velik broj navoja. Stresam mnogo crvi sa sebe. Pokušavam ih skupiti skinutim zavojem i bacam daleko od sebe. itav roj muha za tili as se našao na zavoju. im je popustio strah od crvi, javlja se opet že . Zaspao sam, sanjam samo vodu i moju etu. Svi mi nose vodu, a ja pijem, neprekidno pijem. Poslije toga sna budim se — že još ja a.

Dolazi i šesti dan. Po injem razmišljati kako da dokraj im svoje mu-
ke. Odlu io sam se na samoubistvo. Imam uz sebe bombu. Za izvršenje

odluke treba mnogo vremena. Sje am se sudbine majke i sestre. Nestale su negdje u Lici. Mjesto se ne zna a kamo li grob. Nestat u i ja. Nitko od porodice ne e znati za mene. To saznanje zadržava izvršenje odluke, odlaže. Zamišljam sebe onako jadna kako letim raskomadani i crvljiv na sve strane. Sav se ježim na tu pomisao. Uzimam iz džepa bombu i dugo je gledam. O istim jedan kamen i stavim ga pod pazuh ranjene lijeve ruke i drugom po injem odvrtni bombu. Nije išlo lako jer me je snaga ve potpuno izdala, a i polako sam to radio da još malo produžim život. Najzad podižem bombu, ho u da zamahnem i udarim je o kamen, ali srce kao da ho e da isko i, grlo mi se steže, ruka klonu polagano i mli-tavo. Osje am da sam preživio samoubistvo i pobijedio smrt. Ali opet me neka unutrašnja snaga pokre e da ponovo pokušam, što i inim. Najzad postaje mi jasno da se ne mogu ubiti, jer nemam dovoljno snage ni volje. Zavrnuo sam bombu i ostavio je. Moram ekati.

Dolazi sedma no . Slabo ujem, ini mi se da ništa i ne vidim, glad ne osje am, ali že je i dalje nesnošljiva. Kiša je prestala, hladno mi je. Sve je na meni mokro. Ujutro na proplanku nešto dalje vidim sun ane zrake. Osje am da je tamo spas i da je tamo toplo i sun ano, a ovdje gdje ležim zima i mjesto za groznicu. Le a su mi izranjavana od ležanja na neravnoj i tvrdoj podlozi. Negdje prije podne na granu iznad mene doleti djetao. Ska e i klik e iznad mene. Vidim ga kao spasitelja i simbol izbjavljenja. Osje am neizmjernu zahvalnost prema njemu. Odmah iza toga ujem neke nejasne zvukove. Li e mi na zveket praznog kazana. Primje ujem i maglu koja li i dimu, pa zaklju ujem da netko loži vatru. Mislim tko je. Možda su to naši, možda neprijatelj. Zveket se i dalje uje. Dolazim do ubje enja da su se naši vratili.

Posljednja šansa. Šansa u koju vjerujem. Zovem. Iznena uje me moj vlastiti glas. Jedva sam sebe ujem. Dugo se naprežem i zovem. Kona na opažam da netko ide prema meni. Vidim dvojicu partizana u crnim partizankama. Nisam na isto jesu li partizani ili netko drugi. U podsvijesti pojavljuje se strah. Zovem još jednom. Okre u se prema meni i vidim im petokrake sa srpom i eki em na kapama. Pla em od uzbu enja, ini mi se da tako nikada nisam plakao. Dolaze bliže. Vidim uzimaju se za nos i odstupaju par koraka nazad. Pla u i oni. Pitam odmah za vodu. Jedan mi daje jabuku. Po injem jesti, ali ne mogu. Zubi me bole, vilice se uko ile. Isjekao ju je na kriške i opet se izmakao. Smrdim. Jedan ostaje kod mene, a drugi odlazi. Nedugo zatim dolazi ih više i donose nosila. Postavljaju me na njih i odnose u bolnicu. Dolazi doktor i drugo bolni ko osoblje. Predstavljam pravo udo za njih.

Pitam zašto su me ostavili. I oni sami to ne znaju, ude se. Ve tre i dan bili su kod svih ranjenika. Doktor doziva drugove koji su ostavili ranjenike i obilazili ih. Nastaje prepirka. Tvrde da su obišli svih 12 ranjenika. I tek tada se konstatuje da sam ja 13., a ne 12. ranjenik. Tada mi je postalo jasno koga sam tre i dan uo.

Tražim vode i doktor mi daje svega par gutljaja. U stvari više mi i ne smije dati, a i nema je. Previjaju me. Za jelo dobivam samo juhu. Osje am se ve mnogo, mnogo bolje. Nemam više crvi, a ini mi se ni

ušiju. Nai e novo zlo. Osje am temperaturu, hvata me nesvjestica. Doktor konstatuje da su to posljedice iscrpljenosti i prekomjernog gubitka vode iz organizma. Kroz narednih nekoliko dana jedva sam se izvukao.

Šesti dan boravka u bolnici patrola javi da se neprijatelj približava bolnici. Jedan od patrole je nestao. Pretpostavlja se da je utekao neprijatelju. Zaklju ak je jasan, pošto je izdaja mogu a, bolnicu treba hitno evakuisati. Tome se odmah pristupa. Dolazi red i na mene. Ne dozvoljavam da me nose bilo kamo. Zahtijevam da me ostave u bolnici. Strah me da u opet doživjeti sli nu sudbinu. Dolazi doktor. Ne slaže se da ostanem. Lakši ranjenici me uspijavaju nagovoriti da po em s njima. Obe avaju mi pomo . Tješe me da idemo na Kordun s bolni arom Danom i nekom terenskom etom. Ovo me ohrabrilo. Želim na Kordun i odlu ujem se za pokret.

Pokušavam da se ispravim. Otvara mi se krv iz rane. Bolni ar me na brzinu previja. Usije e mi štap i kre emo. Nismo daleko odmakli, ujemo mitraljesku vatru s pravca bolnice. Nailazimo na selo. Gladni smo. Kupimo kruške. S prozora jedne ku e vi e žena: »Tovariši, kaj delate, buju vas belogardisti hitili, tu su u Gornjoj Vasi«. Vidimo malo izdaljega vojsku i povla imo se, u stvari bježimo. Nas 11 ide preko polja. Ostao sam najzadnji. Dane me sa ekuje i održava vezu. Nakon dužeg hoda stigli smo na visoravan opkoljenu šumom. Dane odlazi do navodnog logora terenske ete. Vra a se brzo i tužnog izraza saop ava: »Logor je spaljen«. Nastaje neodlu nost. Kordunaši ho e za Kordun. Koliko nas je svaki ima svoj prijedlog o daljnjem pravcu kretanja. Izlaz ipak nalazi Dane. Podsje a nas da je u Zdihovu na Kupi u io zanat. Treba i i tamo. Slažemo se iako ne vidim mogu nost da u da izdržim. Moji drugovi me tješe. Posebno se zalažu da održe moje raspoloženje Bu an Mi o, Lon ar Mile, Malobabi Stevica, a najviše Dane. Nastavljamo put. Nailazimo na jedno selo. Nitko ne zna kako se zove. Najednom istr a pred nas neki mladi vi u i: »Evo belogardista«. Brzo se sklonismo u šumu.

Produžavamo put. Kod drugog sela Dane je odnekud donio kuhanog krumpira. Zano ili smo pod kestenima. Kestene smo i najradije tražili. Oni su nam bila glavna hrana. Bos sam i teško hodam, a sada još smetaju i šišarice od kestena. Lon ar mi daje svoje uvija e. Umotavam noge da lakše idem i odmah se bolje osje am. Putujemo šumom iznad naselja. Najednom nailazimo u šumi na mnoštvo rasutih papira, fotografija i ostalih predmeta talijanskog porijekla. Iznenada ugledam poznatu cipelu Jove Ivkovi a moga druga iz desetine. To mi je bio znak da smo na tragu 4. kordunaške brigade. Osje am u sebi nešto snažno, silno, uzbu en sam.

Kona no malo se odmaramo. Slovenac Luka, kao i obi no, s jednog kestena izvi a okolinu. ujemo pucnjavu. Saop ava: »Zelena raketa«. Ne znamo šta zna i i ija je. Bolni ar tr i naprijed ispred grupe. Daje rukom znak da brzo idemo za njim. Prelazimo cestu. Kao i obi no ja sam najzadnji. Najednom se pojavljuju tenkovi. Brzo se sakrivamo u granje i gustiš. Dolaze na mjesto gdje smo prešli cestu i vra aju se par stotina metara niže. Ostajemo skriveni. Nailazi talijanska patrola. Na istom mjestu zastade. Nekoliko njih se penje na kestenje, tresu ih i smiju se.

Razdvaja nas cesta, svega 20—30 metara. U to stiže velika kolona pa i ona zastade da se odmori. Osje am da mi je srce najglasnije. Jako lupa i ini mi se da se nadaleko uje. Talijani se zadržase pola sata i nastaviše pokret. Mi smo još dugo ležali sakriveni i tek kad smo postali sigurni da više nikoga nema krenuli smo veoma oprezno, bez vodi a i bez poznavanja terena.

Tre i dan u pola no i stigismo na Kupu. Navalismo svi piti vodu. Najednom bolni ar primijeti preko Talijane. Vratismo se i iznad sela Vukovce legosmo da se odmorimo. Dane je u selu dobio nešto hrane. Ispri ao je seljacima da je »bataljon« u prolazu. Pred no silazimo bliže selu. Dane, jedini zdrav ovjek me u nama, odlazi u selo. Dugo ga nema. Odjednom prema nama ide neka skupina. Mrak je i ne vidimo. Zovu nas, ali ne ugovorenim znakom. Zaklju ujemo da je Dane zarobljen, da nas je otkrio i evo potjera nas juri. Ponovo bježimo. Najednom ujemo ugovoreni znak. Bio je to Dane. Saznajemo da je ono malo prije bila omladina iz sela koja nam je željela pomo i, ali zbog nesporazuma, što nas je ona više zvala, mi smo sve dalje bježali.

U selu je hrana bila ve spremljena. Ve erali smo a zatim se odmarali dva dana. Od uku ana kod kojih sam bio dobio sam cipele i arape. Za bosa ovjeka neizmerno blago. Bolni ar nas je previo i dva dana odmora povratili su nas u život.

Pošto su nas prebacili preko Kupe u Ponikve, koje su bile sve spaljene, nastavili smo pokret preko Lali a dola i Musulinskog Potoka za Drežnicu. Me utim, bolnica je bila spaljena a pao je i snijeg. Ostajemo tu nekoliko dana u improvizovanoj baraci, a zatim preko Kapele i Kuni a stižemo u Zbjeg. Odatle su me nekim kolima prebacili u bolnicu Skrad, gdje sam dobio par dana dopusta, a zatim sam se lije io u bolnici u Petrovoj gori.

Mihajlo Vojnovi

Borba 4. ete na Tan a Gori

U toku jednomjese nog boravka u Žumberku i djelimi no u Beloj krajini od 25. augusta do 22. septembra 1942. godine, 4. brigada je izvela nekoliko borbenih akcija, od kojih su po svom ve em zna aju vojnom i politi kom bile — oslobo enje Jastrebarskog 26. augusta i borbe s talijanskom motorizovanom kolonom 22. septembra, na cesti Vinica— rnomelj, kod sela Dragatuša u Beloj krajini. Treba ista i da je brigada, pored navedenih napada, izvela još pet važnijih akcija i to: rušenje željezni kih pruga Karlovac—Zagreb i Karlovac—Metljika, napad na neprijateljska uporišta u Ozlju i Dragani u, zatim akcija na komunikacijama kod Samobora, Bregane, Brdinjaka i druge.

Ne želim da govorim o svim tim akcijama i borbama ve mi je cilj da nešto više kažem o jednoj od uspješnijih akcija, o napadu na talijansku kolonu kod Tan a Gore. Ova akcija, po mojoj ocjeni, bila je jedna od najuspješnijih borbi 4. brigade na njenom putu kroz Pokuplje, Zumberak i Belu krajinu.

Naime, dolazak i prisutnost brigade na Žumberku, uz tamošnji Zumbera ko-pokupski partizanski odred, u neposrednoj blizini Zagreba, Samobora, Jastrebarskog, Ozlja i niza sela i mjesta u kojima je neprijatelj, u to vrijeme, imao svoje posade i garnizone, zabrinuo je komande nje-ma kih, ustaških i domobranskih jedinica. Pogotovo im je teško pao poraz u Jastrebarskom i injenica da su partizani na domaku Zagreba razoružali domobrane i žandare i iz mjesta odveli preko 700 djece koje su ustaše držale u dje jem logoru u Jastrebarskom.

Stanovništvo Zumberka s oduševljenjem i posebnim simpatijama je prihvatilo kordunaške borce 4. brigade, a posebno je to dolazilo do izražaja u ishrani i smještaju boraca od strane mjesnog stanovništva i narodnooslobodila kih odbora Zumberka. Bio je to divan i nezaboravan primjer kovanja bratstva i jedinstva izme u boraca i stanovništva toga kraja. Ovi i sli ni svakodnevn primjeri saradnje i pomo i naroda i vojske razbijali su lažnu ustašku propagandu o partizanima i narodnoj vojsci. Tada su štabovi brigade i Zumbera ko-pokupskog odreda iskoristili povoljnu vojno-politi ku situaciju u ovom kraju za još uspješnije politi ko djelovanje i mobilizaciju novih snaga za NOV i POH. Unato toga neprijatelj ipak, za cijelo vrijeme boravka brigade na Žumberku, nije poduzimao operativne akcije prema Žumberku. Našim štabovma bilo je unaprijed jasno da neprijatelj ne e sjediti skrštenih ruku i dozvoliti da partizanske jedinice mirno krstare oko Zagreba i Karlovca, tim prije što mu je dolazak brigade na Zumberak nanio dosta briga i muka. Rano ujutro 19. septembra neprijatelj je iz svih posada i garnizona oko Zumberka krenuo u ofanzivu prema našoj slobodnoj teritoriji na Zum-

berku. Kako je ta teritorija bila mala i nepogodna za dugotrajnije partizansko ratovanje, štab brigade i odreda odlučio su da se njihove jedinice i partizanska bolnica iz Mrzlog Polja **povuku** na slobodnu teritoriju Bele krajine u Sloveniji. Povlačenje iz **Zumberka** za Sloveniju vršeno je po bataljonskim kolonama pravcem: **Zumberak**—Gorjanci, Suhor—željeznička pruga i put Metljika—Novo Mesto te dalje za selo Semi, u kojoj su se okolini nalazili neki dijelovi slovenskih partizanskih jedinica. Sam marš vršen je uglavnom noću. Kretanje jedinica bilo je vrlo naporno i otežano zbog transporta ranjenika koji se tako nerijetko prebacivao u rejon Semi. Baš tada bili su jako topli dani i noću, jednom riječi ju vladala je paklena vrućina koja je još više zamarala borce u maršu. Naporan marš, nespavanje, vrlo slaba ishrana doveli su do toga da su pojedini ljudi iz kolona jedva išli, posrtali i propadali u provalije.

Dolaskom brigade u selo Semi i njegovu okolinu ranjenici su smješteni u slovenske partizanske bolnice, a potom je organizovan odmor jedinica brigade i odreda.

Istog dana, kad smo stigli na područje Bele krajine, štab 4. brigade u saradnji s nekim slovenskim jedinicama pristupio je pripremanju i izvođenju napada na talijansku posadu u Crnomlju. Naime, od drugova iz Slovenije dobiveni su podaci da se u Crnomlju nalazi jedna manja talijanska posada. Iste ljude nije raspoloženo za borbe, što je štabu brigade dalo povoda za uspjeh u Crnomlju. Primivši tako povoljne podatke o neprijatelju, štab brigade je odlučio da se 21. septembra u 23 sata napadne neprijatelj u Crnomlju.¹ Za izvršenje te akcije određen je 1. i 3. bataljon brigade. U određenom vremenu bataljoni su krenuli u napad.

Imali su se borci prvih borbenih redova primakli neprijateljskim borbenim položajima, koji su pored ostalog bili opasani rovovima i bodljikavom žicom, neprijatelj je desetinama svjetlećih metaka osvjetljavao položaje naših jedinica. Odmah zatim uslijedila je talijanska uraganska mitraljeska i artiljerijska vatra po položajima 1. i 3. bataljona. U samom početku borbe bilo je jasno štabovima bataljona pa i štabu brigade da su nasjeli proizvoljnim podacima o nekakvoj maloj neprijateljskoj posadi sa slabim naoružanjem i borbenim moralom talijanskih vojnika. Poslije nekoliko bezuspješnih pokušaja naših jedinica da se uklinu u sistem neprijateljske odbrane, utvrđeno je da je neprijatelj daleko jači i bolje naoružan nego što se mislilo i da od napada ne treba očekivati pozitivne rezultate. Štab brigade je izdao naredbe o prekidu borbe i povlačenju jedinica od Crnomlja.

Samo povlačenje jedinica vršeno je organizovano i postepeno, jer je neprijatelj snažnim bombardovanjem i gustom vatrom obasipao veći dio teritoriju oko naših jedinica. Izvlačenje i evakuacija palih drugova i ranjenika prema brigadnom previjalištu zadatak je 1. i 3. bataljona. U takvoj situaciji bataljone je zatekao dan, a oni su još uvijek vršili povlačenje, prikupljanje i odlazak na novo mjesto prikupljanja. U toj

1. Zumberak koji partizanski odred nije učestvovao u napadu na Crnomelj, jer se po naredbi više štabova morao odmah vratiti na Zumberak.

situaciji nitko još nije ni slutio da će se samo nešto kasnije nastaviti s još jednom teškom borbom protiv talijanske motorizovane kolone.

U takvim okolnostima su prikupljene jedinice 1. bataljona i krenule prema cesti Vinica—Crnomelj u pravcu sela Dragatuše. Tek formirana marševska kolona bataljona krenula je i odjednom se uložila u bruhanje neprijateljskih kamiona, a svega nekoliko minuta kasnije na cesti je primijećeno 7 kamiona i dva motocikla puna talijanskih vojnika. Negdje u isto vrijeme neprijatelj je primijetio našu kolonu kada smo i mi uoili približavanje kamiona. U kamionima je moglo biti oko 150 vojnika, naoružanih s teškim i lakim mitraljezima, puškomitraljezima, pištoljima i puškama. Nakon prvih zaključaka koje su donijeli talijanski oficiri nastalo je utrkiavanje tko će zauzeti bolje položaje. Talijanski kamioni zauzavljani su pored puta. Istog momenta njihovi vojnici napustili su kamione i zauzeli položaje oko puta i skoro istog momenta oni su otvorili vatru po položajima 1. bataljona. U tom su se oglasila neprijateljska oružja, komandant 1. bataljona izdao je naredbu svojim četama za napad na Talijane. Jedinice 1. čete napadale su neprijatelja koji se nalazio oko kamiona. Borci 2. čete vršili su napad od sela Dragatuš, 3. četa je napadala na neprijateljske položaje na jednoj uzvišici iznad kamiona. Kad se borba rasplamsala, bilo je otkriveno da neprijatelj bitno savladan, tako da je nestalo umora i snaga koji se primjenjivao kod ljudstva bataljona prije nailaska neprijatelja. Neuspjeli napad na Crnomelj ova akcija trebala je donekle da opravda. Bataljon je sve više potiskivao neprijatelja i sabijao njegove vojnike na manji i neuslovniji prostor za odbranu. No, i pored toga neprijatelj je još uvijek pružao ogorčen otpor. Negdje u to vrijeme na mjesto borbe pristigao je i 2. bataljon brigade čime je situacija bila definitivno odlučena. Talijanski vojnici tek tada shvataju da se nalaze u bezizlaznoj situaciji te pojedinačno i grupno pokušavaju da se probiju iz obruba i pobjegnu u okrilje svoje posade u Crnomlju. Iako je borba još trajala, ali su se mitraljezi i puške, a naši borci počinju da hvataju neprijateljske vojnike i da ih razoružavaju. Zarobljeni Talijani bili su vrlo uplašeni, molili su da ih se ne strijelja. Pokazivali su slike svoje djece i obitelji. Izjavljivali su da su komunisti i socijalisti samo da bi bili pošteđeni strijeljanja. Negdje u popodnevnim satima Talijani su bili sabijeni na vrlo uzak prostor pa je štab bataljona nastojao da se bez veće gubitaka neprijatelj savlada. Međutim, talijanski mitraljezi i puškomitraljezi još uvijek su obasipali teren ispred sebe. Prešlo se na likvidaciju pojedinih otpornih tačaka. U tim akcijama bilo je divnih primjera junaštva i požrtvornosti pojedinaca i bombaških grupa 1. i 2. bataljona. Borac Mirko Puškar, rodom iz Perne, u nekoliko pokušaja uspio je da se približi neprijateljskom mitraljskom gnijezdu, baci bombe u neprijateljske vojnike i od eksplozije bombe uništena je mitraljeska posluga. Tako su stvoreni uslovi za upad u neprijateljske položaje. Ovakvih i sličnih primjera bilo je dosta što je konačno dovelo do sloma neprijateljske odbrane i do uništenja njegove žive sile. Tako je neprijateljska motorizovana kolona razbijena i borbe koje su počele u 8.30 sati ujutro, završene su oko 19 sati poslije podne.

Dok se vodila borba kod Tan a Gore, naišlo je neprijateljsko poja-
anje od oko 100 talijanskih vojnika. Oni su od pravca Vinice nastojali
da se probiju do mjesta njihove opkoljene motorizovane kolone. Ova
neprijateljska kolona upala je u zasjedu jedinica 2. bataljona koji su je
zadržali i nisu joj dozvolili da se probije prema kamionima. Zahvaljuju i
i toj injenici brigada je slavila pobjedu kod Tan a Gore.

U ovoj borbi neprijatelj je imao 120 mrtvih, od toga 7 oficira, me u
njima jedan kapetan. Preko 50 ih je ranjeno. Zarobljeno je 18 Talijana.

Jedinice brigade imale su 2 mrtva i 5 ranjenih boraca i starješina.²

Uništeno je 7 kamiona, a me u njima jedan sanitetski auto. Zapaljeno
je 20 cisterni s naftom.

Zaplijenjeno je: 4 teška mitraljeza, 1 laki mitraljez, 3 puškomitraljeza,
68 pušaka, 1 laki minobaca s 19 mina, 10 pištolja, 52 ru ne bombe,
preko 5.000 metaka za mitraljeze i puške, 2 motocikla, 1 teodolit i dosta
drugog materijala i tehnike.

U borbi su se posebno istakli uro Šušnjar,³ komandir 3. ete 2. ba-
taljona, Mili Velemirovi , vodnik 1. ete 2. bataljona te Joco Miljkovi ,
vodnik, Rade Lovri , desetar te Mili Smoljanovi ⁴ i Sava Bjelopetrovi
— svi iz 2. bataljona. Iz 1. bataljona: Mile Trkulja, komandir 1. ete,
Mihajlo Vojnovi , komandir 2. ete, Dmitar Dudukovi , komesar 3. ete,
Ilija Gvozdi , operativni oficir 1. bataljona i borci: Bogdan i a,⁵ Sava
Puškar i Petar Musulin.

Ve i dio zaplijenjenog naoružanja i municije brigada je dala slove-
na kim jedinicama jer su one u to vrijeme bile nešto slabije popunjene
oružjem i municijom. Ovaj gest štaba brigade vrlo dobro je politi ki
i vojni ki odjeknuo kako kod tamošnjih partizanskih jedinica tako i kod
naroda Bele krajine.

U znak ove pobjede 1. kordunaške brigade organizacija Saveza boraca
NOR-a op ine rnomelj i narod toga kraja podigli su poslije rata na
mjestu pobjede spomenik i time ovjekovje ili uspomenu na ovu brigadu
i njenu pobjedu nad okupatorom.

Zarobljene Talijane štab brigade iskoristio je na jednom dijelu marša
za nošenje ranjenika, municije i naoružanja, a poslije toga su pušteni na
slobodu.

U toku 23. septembra brigada je nakon kra eg odmora i ishrane
ljudstva krenula za Kordun. Prelaz preko Kupe izvršen je u rejonu
Vinice, a zatim je marš nastavljen prema Bosiljevu koje je dan ranije
oslobo eno a oslobodile su ga jedinice Prvog proleterskog bataljona
Hrvatske. Dolaskom u Bosiljevo zakazan je narodni zbor. Na po etku
proslave izvršen je sve ani marš jedinica 1. kordunaške brigade i Prvog
proleterskog bataljona. Taj in imao je velikog odjeka kod ovdašnjeg
stanovništva jer su oni po prvi put imali prilike da vide na okupu preko
hiljadu dobro naoružanih i dobro organizovanih partizana. To i kasniji

2. Zb. NOR-a, V—7, str. 268—272.

3. Strijeljan 1945. zbog prelaska u etnike po etkom 1944.

4. Poginuo na Žumberku po etkom 1943. u borbama s Talijanima.

5. Umro od zadobivenih rana 1943. godine.

govori rukovodilaca tih jedinica bili su odli na prilika za još snažniji razvoj narodnooslobodila kog pokreta u ovom kraju Hrvatske. Poslije parade jedinica i političkih govora nastalo je narodno veselje koje je trajalo do kasno u noć.

Narednog dana brigada je iz Bosiljeva krenula prema Kordunu. Na svom daljem putu prošla je Ponikve, Gornje Dubrave i u Donjim Dubravama prešla cestu i željeznicu ku prugu Karlovac—Ogulin te šumu Mašnik i rijeku Mrežnicu kod Rebića a mlina i nakon 45 dana stigla u Perjasicu tj. na Kordun. Ovim je bio završen marš brigade nazvan »put bratstva i jedinstva«, koji je počeo kod Lasinje a završio u Perjasici.

Za sve ono što je brigada učinila na putu kroz Pokuplje, Žumberak, Belu krajinu i rejon Bosiljeva brigada je pohvaljena od strane Prve operativne zone i od Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Za juna ko držanje, samopožrtvovanje i uspjehe u akcijama u Jastrebarskom i Tanjcu a Gori jedan broj boraca i rukovodilaca brigade također je pohvaljen od strane Štaba brigade i Glavnog štaba Hrvatske. O ovom putu brigade i njenim akcijama bilo je govora i na radio-stanici Slobodna Jugoslavija.

Stevo Radanovi

Prvi bataljon četvrte brigade u razbijanju talijanske kolone kod Poloja

Nastupaju i od Karlovca, talijanski konjarski puk »Alesandrija«, 81. bataljon crnih košulja s 8 lakih tenkova i 4 brdska topa, ukupno je imao 1.840 vojnika, upali su poslije podne 16. oktobra 1942. godine u Perjasicu i odmah otpočeli da pale i pljačkaju.

Iznenađen narod odmah je počeo da goni stoku i da bježi prema Veljunu gdje je toga dana maršuju i iz Like stigla 2. liska brigada. S izbjegličkim narodom štab brigade je odmah stupio u kontakt i od njega doznao o dolasku Talijana, što mu je bilo dovoljno za pretpostavku da će neprijatelj sutradan krenuti prema raskrsnici puteva Bukovac—Poloj a odatle ka Veljunu ili Primišlju.

Doznajući za upad Talijana u Perjasicu, Štab 1. operativne zone Hrvatske naredio je 2. brigadi da se prebaci preko Korane, napadne Talijane i sprije im dublji prodor na oslobođenu teritoriju. Štab brigade je brzo procijenio situaciju i došao do ovog zaključka. Ukoliko Talijani sutradan krenu prema Poloju predstoji borba u susretu, a ako se zadrži u Perjasici, napad će ga u samom mjestu. Prebacivanje brigade na lijevu obalu Korane po elu je u toku i. Prvi, 3. i 4. bataljon prebacivali su se skelom kod porušenog mosta a 2. bataljon 2 kilometra nizvodno. Kad je svanulo,

neprijatelj je krenuo ka Poloju i kad je stigao u Miloševac po eo je da ga pali. Visoki stubovi dima označavaju ili su dokle je neprijatelj stigao. U vezi s tim Štab 2. li ke brigade hitno je uputio 3. bataljon ka raskrsnici puteva u Bukovcu sa zadatkom da tu upornom odbranom zaustavi neprijatelja, dok je 4. i 1. bataljon krenuo na kosu sjeverno od ceste Gornji Poloj—Donji Poloj radi napada u bok neprijatelja. Istovremeno je 2. bataljon, koji je ranije bio upu en ka Kestenjku, orijentisao ka Gornjem Poloju sa zadatkom da presije e odstupnicu neprijatelju ka Perjasici. Kre u i se u susret jedni prema drugima, do susretne borbe izme u Talijana i 3. bataljona 2. li ke brigade došlo je kod raskrsnice puteva u Bukovcu. Bataljon je uspio brzo da se razvije za borbu i da zaustavi pokret neprijatelja. Ubrzo u borbu je stupio 4. i 1. bataljon te je neprijatelj bio prikovan za komunikacije i položaje oko nje. Borba je vo ena itav dan. Pred ve e 2. li ka brigada prešla je u silovit juriš i borbom prsa u prsa natjerala neprijatelja na povla enje ka Perjasici. U toku gonjenja, dezorganizovanog neprijatelja napao je i 1. bataljon 4. kordunaške brigade koji ga je iznenadnim bo nim jurišem još više dezorganizovao i doprinio njegovom potpunom porazu.

Prvi bataljon 4. kordunaške brigade, kad je po ela borba izme u Talijana i 2. li ke brigade 17. oktobra 1942. godine, zatekao se u selu Trži u u o ekivanju napada neprijatelja iz Ogulina i Kamenice. Sjeveroisto no od bataljona jasno su se uli mitraljeski rafali i eksplozije granata. Ubrzo je stiglo nare enje Sre ka Manole, komandanta 1. operativne zone Hrvatske, da bataljon krene u pravcu Poloja i napadne u bok neprijatelja. Nare enje komandanta zone štabu bataljona prenio je Joco Tarabi , zamjenik komandanta 4. kordunaške brigade, koji se nalazio u bataljonu. Ubrzo po prijemu nare enja bataljon je ubrzanim maršem krenuo u pravcu pucnjave.

Rijeku Mrežnicu bataljon je prešao kod Juzbaši a, a zatim je, nakon nekoliko sati napornog marša po krševitom i žbunjem obraslom zemljištu, izbio na Polojsku kosu odakle se pružao izvanredan pogled na predio gdje se vodila borba. Talijanski su fašisti popalili sva perjasi ka sela i još se u njima ponegdje vidjela ja a vatra, dok su u ve em dijelu sela tinjali samo ostaci izgorjelih ku a. Užasna slika pred o ima boraca potencirala je u njima još ve e ogor enje prema omrzlome neprijatelju tako da su s nestrpljenjem ekali da ga napadnu.

Budu i da vremena za promatranje situacije na bojištu nije bilo, bataljon je ubrzo, gotovo tr e im korakom, krenuo niz sjeverne padine pošumljene Polojske kose u pravcu Srednjeg Poloja, kako bi iznenadno napao neprijatelja u bok i iz pozadine. Me utim, dok se bataljon spuštao niz kosu i primicao cesti, Talijani su povla e i se pred jurišem 2. li ke brigade kretali prema bataljonu. U toku pokreta komandant bataljona Mihajlo Vojnovi izvršio je raspored eta koje su zauzele zaklone na ivici ceste u Srednjem Poloju u kojem pravcu su se povla ile talijanske jedinice gonjene od 2. li ke brigade.

Sve to odvijalo se brzo i ostalo je samo malo vremena pa da bataljon stupi u akciju. Ali, odjednom je prenijeto nare enje komandanta bata-

ljona, da se vatra ne otvara prije nego on za to da znak. Tih momenata me u borbama vladalo je veliko uzbuđenje. Svaka sekunda ekanja za njih je predstavljala itavu vjenost, jer su prema nišanima njihovih pušaka i puškomitraljeza nailazile stotine konjanika, neki enih oplja kanim kokoškama koje su visile ispod njihovih opasa a i preko jaha ih sjedala na konjima. Odjednom se prolomio o ekivani oštar glas komandanta: »Juriš, drugovi!«, propra en njegovom omiljenom i uobi ajenom uzreicom »ga ajte gadove u oko«. Istovremeno je odjeknuo i zvuk trube bataljonskog truba a kao znak za paljbu. Odjednom sve je uzavrelo. Prema 1. eti na lijevom krilu bataljona naišla je kolona konjice, na ijem je elu jahao jedan oficir koji je svojim vanjskim izgledom privukao pažnju nekoliko boraca te ete, pa je nastala trka da ga uhvate, ali se fašista nije dao živ. Poginuo je. Na cesti je ostao i napušten ispravan komandni automobil, ali ne i prazan. Bio je krcat naplja kanom pernatom živadi, koju eto, fašisti ki komandant nije stigao da pojede.

Bila je to uzbudljiva i rijetko doživljena scena. Uvis su skakali konji i padali zajedno s konjanicima. Prosipale su se kokoške po bojištu. Nastao je op i metež, cika i jauci me u još živim i ranjenim Talijanima. Neprijatelj je samo nastojao da što prije pobjegne iz ovog pakla. Zbunio ga je i potpuno dezorganizovao iznenadni napad Kordunaša. Gonimo ih zajedno s Li anima, ali uslijed mraka i otežanog komandovanja gonjenje se moralo prekinuti, nakon ega se pristupilo sakupljanju plijena i njegovoj evakuaciji zajedno sa zarobljenim Talijanima u Veljun. Zbog slabe vidljivosti mnogi su se Talijani uspjeli posakrivati u žbunje i po neravnom terenu, tako da su ih sutradan pronalazili mještani i hvatali zajedno s dijelovima 2. li ke brigade i 1. bataljona koji su bili odre eni za sakupljanje plijena. Razbijene talijanske jedinice povukle su se u toku no i u Perjasicu a sutradan u Karlovac.

Napad 1. bataljona uslijedio je u najnepovoljnijem momentu za neprijatelja kada je bio razbijen jurišem boraca 2. li ke brigade i kada se po eo povla iti prema Perjasici. Uz to napad je bio iznenadan i neo ekivan za neprijatelja što ga je još više dezorganizovalo, zbunilo i odlučio e doprinijelo njegovom potpunom porazu. Može se sa sigurnoš u re i da nije bilo napada 1. bataljona neprijatelj bi se sa znatno manjim gubicima izvukao ispred 2. li ke brigade. Ovako bataljon je sam nanio osjetne gubitke Talijanima i omogu io 2. li koj brigadi da im nanese znatno ve e gubitke. Govore i o toj akciji i o samom bataljonu, njegov tadašnji komandant Mihajlo Vojnovi mi je rekao: »Bataljon je prosto 'pobjesnio' u želji da što prije kazni bandu koja ubija, pali i plja ka... To je bio bataljon po svojoj svijesti i borbenosti najbolji koji sam ikada vidio, a nisam boljega mogao ni zamisliti... Do kraja života bit u ponosan na taj bataljon, na njegove borce, komandire i komesare. To mi je najmilija jedinica s kojom sam komandovao u ratu i poslije rata«.

Što se ti e gubitaka oni su bili veliki na talijanskoj strani, kako u ljudstvu, tako i u ratnoj opremi. Me utim, razli ito su iskazani u pojedinih dokumentima. Tako se u Operativnom izvještaju Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske od 2. 10. 1942. godine, upu enog Vrhovnom štabu, isti e

da je kod Poloja poginulo 150 talijanskih vojnika i više oficira i da su 33 Talijana zarobljena. O našim gubicima u izvještaju se kaže da je bilo 5 mrtvih i 8 ranjenih. U izvještaju se dalje navodi da je zaplijenjeno 120 pušaka, 5 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 1 tenk, 5 kamiona, 5 motocikla, 2 poljska topa, 250.000 metaka, 100 topovskih granata, dvije male radio-stanice i mnogo drugog ratnog materijala. Osim navedenog plijena ubijeno je oko 70 i zaplijenjeno 30 konja sa jaha im sedlima. Na kraju izvještaja, odnosno onoga dijela koji govori o navedenoj borbi, kaže se: »Ova akcija može se smatrati kao najuspjelija akcija do sada u Hrvatskoj obzirom na kvalitet zaplijenjenog oružja i koli ine municije«.¹

U izvještaju komande talijanske 1. brze divizije »Eugenio Di Savoja« od 20. X 1942. godine, o gubicima pot injenih jedinica u borbi kod Poloja, kaže se da je poginulo 159 vojnika i oficira. U tome istome izvještaju general Lomaglio nabroja žrtve po jedinicama i po vojnoj hijerarhiji i inovima, te iznosi tako er vrstu i broj teškog i lakog naoružanja, koga su izgubili u borbi s partizanima.² A u obavještenju Glavnog stožera Ministarstva domobranstva od 26. X 1942. godine o borbama kod Poloja se kaže da su Talijani u »klancima kod Poloja napadnuti jakom strojni - kom vatrom, te je razbijeno, odnosno uništeno oko 5 konji kih eskadrona. Broj mrtvih cijeni se na oko 150—200, ranjenih oko 300 Talijana«. Dalje se kaže: »S postaje Karlovac otišao je 19. X o. g. do podne jedan transport ranjenih (preko Rijeke), a 21. X no u drugi transport od oko 20 isto za Rijeku. Tom prilikom kod Poloja pala je partizanima u ruke jedna topni ka bitnica, mnoštvo oružja, streljiva, opreme i konja. Ranjeni general Mazza navodno je umro«. U nastavku se još kaže da je »20. X stigao u Karlovac general Del Corpo Armate Robotti s još dvojicom generala iz Ljubljane, 24. o. mj. napustili su Karlovac. Došli su navodno provesti istragu povodom gornjega«.³

Iz svih navedenih dokumenata, a naro ito iz neprijateljskih, može se razabrati da je poraz talijanske grupacije u Poloju dao dosta posla i glavobolje talijanskim generalima, te da su žrtve na njihovoj strani bile ve e nego što smo ih mi tada smatrali. Što se posebno ti e gubitaka, koje je 1. bataljon 4. brigade nanio talijanskoj konjici, taj broj poginulih nikada nije to no utvr en. Ali, uzimaju i u obzir izvanredne pogodnosti, koje nam je sam neprijatelj omogućio odstupaju i s glavninom konjice prema našim položajima, kao i efikasnosti dejstva oružja u takvoj situaciji, bilo je realno što smo tada ocijenili da je neprijatelj tu izgubio izme u 60—80 vojnika i oficira i mnogo jaha ih konja. Osim toga na mjestu napada 1. bataljona uništena su 4 kamiona, zaplijenjena etvera kola razli ite vojne opreme, jedan mitraljez, te više pušaka, pištolja, bombi i drugog. Zaplijenjen je jedan putni ki automobil i nekoliko jaha ih konja, a uz to ve ina boraca snabdjela se odje om i obu om. Od vlastitih gubitaka bataljon je imao samo jednog ranjenog borca, a 2. li ka brigada 4 poginula i 14 ranjenih.

1. Zbornik NOR-a, V—8, 253.

2. Isto, 473.

3. Zbornik NOR-a, V—8, 511.

Štab V. Partizanske Brigade
Hrvatske
10. XI. 1942.

Izveštaj o izvršenoj
akciji.

ŠTABU I. OPEPATIVNE ZONE HRVATSKE

Neprijateljska 1. bojna II gorskog zdruga koja je krstarila od Gline prema Čuntiću, pa prema Blinju i Stražbenici krenula je 7. ovoga u 5 sati u jutro iz Stražbenice u Jošavicu i sukobila se s našim snagama koje su bile u Žilićima i Donjoj Pastuši.

U Žilićima i Donjoj Pastuši nalazio se I. bataljon. Čim je I. bataljon stupio u borbu, II bataljon koji se nalazio u Komogovini krenuo je preko Brjezovine da napadne neprijatelja s boka. Međutim dok je II bataljon stigao na položaj neprijatelj je raspršen od I bataljona odstupio.

2. Ratni plijen: Zaplijenjeno je 7 karabina, 1 mitraljez, 1 Schmeiser, 1 puška-mitraljez, te 2500 mauserovih metaka, zatim 3 mitraljevska samara, nekoliko kutija s rezencijama, 3 nosila.

3. Gubici neprijatelja: Neprijatelj je imao 11 mrtvih, 6 zarobljenih i nepoznat broj ranjenih.

4. Sopstveni gubici: mi smo imali dva mrtva i tri lakše ranjena.

5. Naknadno nije umro nitko.

6. Pali srcu heroja nije bilo.

7. Kritički osvrt na operaciju: Partizani I bataljona borili su se izvanredno hrabro. ~~Uspjeh bi bio mnogo veći da je II bataljon mogao stići na položaj dok je trajala borba.~~

8. Municije je utrošeno 1803 metka Mauserova, 490 Talijanskih i 25 Francuskih metaka. Dobiveno je 2500 Mauserovih metaka.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Polip. Komesar:

Komandant:

Za uspjeh u ovoj akciji i njen pozitivan odjek u narodu, Glavni štab Hrvatske Narodnom br. 22 od 19. oktobra 1942. godine pohvalio je 2. li ku brigadu i 1. bataljon 4. brigade. U naredbi je pored ostalog, pisalo: »Pohvaljujemo partizane i komandni kadar II Udarne (Li ke) Brigade i I bataljon IV Udarne Brigade, koji su smjelim napadom na talijanske plja kaške horde, u borbama kod Poloja 17. X razbili i uništili jednu talijansku kolonu, koja je krenula da plja ka i pali naša sela i ubija nevine ljude, žene i djecu.

Partizani su II Udarne Brigade i 1. bataljona IV Udarne Brigade dokazali, kako znaju mrziti neprijatelja svoga naroda, a ujedno su dokazali da e nastaviti s nemilosrdnim uništavanjem svih neprijatelja do kona oslobo enja.«⁴

Poslije poraza Talijana kod Poloja 2. li ka brigada se povukla u Veljun, a 1. bataljon je ušao u sastav 4. brigade. Obadvije ove brigade odmah su se otpo ele pripremati za napad na neprijateljske posade u Tušilovi u i na Macutovom brdu.

4. Zbornik NOR-a, V—8, 224.

Joco Tarabi

Tragom borbi četvrte brigade u jesen 1942. godine

Na 8 kilometara od Karlovca

Malo naselje Tušilovi, udaljeno 12 km od jakog neprijateljskog garnizona u Karlovcu, s okolnim utvrđenim visovima, predstavljalo je jak vojni kvadrat. U njemu je bilo stacionirano oko 550 domobrana, ustaša, žandara. Ovo neprijateljsko uporište, kako se slobodna teritorija širila prema Karlovcu, sve je više ostajalo istureno i uklinjeno u zonu koju su kontrolisale partizanske jedinice. Ono je isto služilo neprijatelju iz Karlovca kao polazna osnovica za iznenadne upade na slobodno područje Korduna.

Da bi se neprijatelja lišilo tih prednosti, odmah poslije akcije kod Perjasice, donesena je odluka da se likvidira neprijateljska posada u Tušilovi. Za ovaj zadatak određene su 2. lička i 4. kordunaška brigada. Pripreme su vršene temeljno jer, s obzirom na brojnost neprijatelja, smatralo se da će zadatak biti težak. Mogućnosti za izvištavanje neprijatelja i njegovog sistema odbrane bile su velike, jer je okolina bila slobodna. To je omogućilo da se sav komandni kadar i jedne i druge brigade dovede na izvištavanje u neposrednu blizinu neprijateljskih položaja. Štabovi bataljona komandeta mogle su na licu mjesta vidjeti pravce i objekte napada. Rijetko kad ranije pružila im se prilika da tako dobro upoznaju raspored i položaje neprijatelja. Na ovakvu temeljnu pripremu svakako je uticalo i to što je rukovodstvo osjealo izvjestan rizik, planiraju i ovu akciju. Radilo se o tome da se išlo sa svega dvije brigade na neprijatelja, jačine preko 550 vojnika raspoređene u dobro pripremljenim objektima za odbranu. Zatim, tu u blizini, u Karlovcu su se nalazile jake neprijateljske snage koje su za nepuna 2 sata mogle intervenirati. Jedina olakšavajuća okolnost je bila ta što su u isto vrijeme, tu na granici Korduna i Banije, bile koncentrisane četiri partizanske brigade. One su pod neposrednim rukovodstvom Glavnog štaba Hrvatske izvodile akcije kod Gline, pa se računalo da će neprijatelj biti oko njih više zauzet. Sve drugo je ostalo da kod Tušilovi riješe 2. lička i 4. kordunaška brigada.

U procjeni borbene vrijednosti neprijatelja pošlo se od zaključka da borbeni moral domobrana nije na velikoj visini, ali da će u cjelini otpor biti jak s obzirom na prisustvo jednog broja ustaša i žandara, koji su u toj namjeri i ubaceni u uporišta.

Prema planu Štaba 1. operativne zone Hrvatske 4. kordunaška brigada dobila je zadatak da napadne i likvidira neprijatelja na dobro utvrđenom Macutovom brdu i obezbijediti ovu akciju od neprijatelja u Karlovcu, Vukmani i Barilovi, dok je 2. lička brigada trebala da zauzme Tušilovi. Sve to trebalo je izvršiti u toku noći između 23. i 24. oktobra 1942. godine.

Za izvršenje dobijenog zadatka Štab 4. brigade ubacio je 1. bataljon na komunikaciju sjeverno od Tušilovi a prema Karlovcu, sa zadatkom da sprije i intervenciju neprijatelja od Karlovca, prekopa cestu na više mjesta i napravi prepreke za motorizaciju. S dvije ete 2. bataljona zatvorio je pravac od Vukmani a i Skakavca, a s jednom etom od Barilovi a jer preko Barilovi a bila je mogu a intervencija neprijatelja iz Karlovca. Tre i omladinski bataljon dobio je zadatak da zauzme Macutovo brdo, sjeverno od Tušilovi a, na kojem se bilo utvrdilo oko 80 neprijateljskh vojnika, pretežno žandara. U planu je bilo da se ovo utvr enje brzo zauzme, jer bi se time olakšalo zauzimanje Tušilovi a i lakše sprije-ila intervencija neprijatelja iz Karlovca.

Do 12 sati 23. oktobra 3. bataljon se približio Macutovom brdu kako bi borci što bolje osmotrili objekte napada i iskoristili no , jer je brijeg bio utvr en s 11 malih i jednim ve im bunkerom na vrhu te opasan ogradom od bodljikave žice. Bataljon je krenuo u napad u odre eno vrijeme i po planu. Naprijed su išli bombaši s namjerom da likvidiraju bunkere i omogu e upad u sistem odbrane. Me utim, u tome se nije uspjelo. No je prošla, a borci su ostali van žice zbog uporne odbrane neprijatelja. Ujutru, oko 6 sati ponovo je na juriš krenuo itav bataljon, ali je bio odbijen. Ovom prilikom poginuo je komandir 1. ete Uroš Opa i , omladinac i istaknuti borac ovog kraja.

Ujutro 24. oktobra uslijedila je intervencija oko 600 vojnika iz so- stava 3. staja eg ustaškog zdruga iz Karlovca s namjerom da se po svaku cijenu probiju u Tušilovi . U vezi s tim, iako se neprijatelju suprotstavio 1. bataljon, Štab 4. brigade na Macutovom brdu ostavio je jednu etu radi blokade uporišta, a dvije ete 3. bataljona prebacio je kod 1. bata- ljona radi njegovog oja anja. Tako poja an 1. bataljon uspio je da zaustavi neprijatelja i onemogu i ga da omete napad 2. li ke brigade na Tušilovi .

Negdje popodne došlo je do zabune kod boraca na Macutovom brdu. Odněkud je došla vijest da je odba en 1. bataljon i da se snage iz Kar- lovca penju na vrh Macutovog brda, što je imalo za posljedicu da se eta 3. bataljona povukla s Macutovog brda. To je bilo dovoljno da posada s tog brda po ne da bježi. Brzom intervencijom štaba bataljona ponovo je okruženo Macutovo brdo s ostatkom posade. Oko 17 sati ostatak posade (svega 21 vojnik) predao se, dok je glavnina iskoristila našu zabunu i izbjegla zarobljavanje ili uništenje. Nešto kasnije i 2. li ka brigada zauze- la je Tušilovi jer se neprijatelj, vidjevši da poja anje iz Karlovca ne dolazi, predao.

Prema izvještaju komandanta 1. operativne zone Hrvatske od 25. okto- bra 1942. godine, upu enom Glavnom štabu Hrvatske, u ovim borbama 2. li ka i 4. kordunaška brigada zarobile su 62 ustaše, 40 žandara i 325 domobrana, zaplijenile 350 pušaka, 4 mitraljeza, 13 puškomitraljeza, 1 mi- nobaca , 2 topa i 30.000 metaka, uz vlastite gubitke od 16 poginulih i 45 ranjenih boraca.¹

Zauzimanjem Tušilovi a znatno je proširen slobodni teritorij Korduna

1. Zb. NOR-a, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom V, knj. 8, str. 320.

na sjever u pravcu Karlovca. Povećane su mogućnosti zaštite od mogućih udara neprijatelja tim pravcem i unošenja propagandnog materijala i alarmantnih vijesti. Cilj je neprijatelj nastojao držati narod na oslobođenoj teritoriji u strahu.

Upad u ustaško gnijezdo Rakovicu

Poslije zauzimanja Tušilovca u njegovom rejonu ostavljeni su dijelovi Kordunaškog partizanskog odreda radi zatvaranja pravca od Karlovca, a 4. kordunaška i 2. lička brigada usmjerene su prema Lici. U međuvremenu je Štab 4. brigade obaviješten da je njegov i 8. banijska brigada u estovovati u operaciji za oslobodjenje Bihaća. U toku pokreta na jug 4. brigada je dobila zadatak od Štaba 1. operativne zone Hrvatske da, zajedno sa 2. ličkom brigadom, napadne i zauzme ustaško uporište Rakovicu, na komunikaciji Slunj—Bihać. Ustaše u Rakovici držali su u stalnom strahu sva okolna naselja sa srpskim življem, jer kad god su izvršili ispad nekoga su ubili ili živog odveli da se više nikada ne vrati. U to vrijeme u uporištu je bilo preko 400 ustaša, među kojima puno koljača.

Prema zapovijesti za napad Štaba 1. operativne zone Hrvatske od 28. oktobra 1942. godine, pored još nekih okolnih sela, Rakovicu je trebalo zauzeti napadom 2. ličke brigade sa sjevera i 4. kordunaške brigade sa juga u toku noći između 29. i 30. oktobra.² Za napad na Rakovicu u zahvatu ceste Slunj—Rakovica, Štab 4. brigade odredio je 2. bataljon, a sa 1. i 3. bataljonom, na udaljenju 5—6 kilometara od Rakovice, obezbijedio se od neprijateljskih posada u Slunju, Lavecu i Furjanu. Štab brigade je jačine snage odredio na osiguranje, zato što je znao kako postupa neprijatelj u ovim uporištima. Naime, u jednom od ovih uporišta bude napadnuto, onda posade iz okolnih mjesta napuštaju svoja uporišta i sa glavnim snagama kreću u pomoć napadnutom.

Drugi bataljon krenuo je prema Rakovici oko 23 sata 29. oktobra. Iza njega nalazio se štab brigade povezan sa njim telefonskom vezom, dok je vezu sa bataljonom na osiguranju, sa kojima se nalazio na elniku štaba brigade, održavao putem kurira. Još u toku približavanja Rakovici bataljon je bio otkriven od ustaša koji su se nalazili na predstražarskim položajima. Uslijedila je slaba vatra iz zaklona, vika i dozivanje ustaša koji su se nalazili po kućama na odmoru. Bataljon je iskoristio tu zbrku i, ne sačekavši znak za napad, krenuo naprijed. On je na brzinu protjerao ustaše i zauzeo zaseoke Oštarski Stanovi i Luketi Selo, a nešto kasnije brdo Bliznicu iznad Rakovice koje je bilo uključeno u sistem ustaške odbrane Rakovice. Međutim, što su borci prodirali bliže naselju napad je poeo da gubi u tempu, jer su se dugo zadržavali u okolnim ustaškim kućama radi pretresa, iako to nije bilo nužno. Ipak ujutro je 1. eta izbila u blizinu crkve u selu, 2. eta u kućama na putu koji vodi u centar i 3. eta na uzvišice iznad zaseoka Veliki Vršak. Tim prodorom su bili sabijeni u centar Rakovice odakle su nastavili da pružaju veoma žestok otpor.

2. Zb. V—8, 375.

Oko 8 sati otpočele su borbe na položajima kod 1. i 3. bataljona na osiguranju. O situaciji kod njih u štab brigade došao je prvi izvještaj oko 10 sati. Bataljoni su javili da je u pitanju napad nekoliko stotina ustaša koji napucavaju na položaje, i da su bataljoni sigurni da će ih spriječiti da prođu za Rakovicu. Međutim, u vrijeme kad je izvještaj primljen, situacija se već bila promijenila. Budući da im je stiglo pojačanje, ustaše su s glavnim snagama silovito napale 1. bataljon, a slabijim 3. bataljon. Oko 11 sati 1. bataljon je izgubio neke položaje i došao u nepovoljniju situaciju o čemu je odmah izvijestio štab brigade, koji je povratkom kurira insistirao da pod svaku cijenu zadrži ustaše jer se napad na Rakovicu odvijao povoljno. Uz pomoć 3. bataljona, 1. bataljon je jurišem povratio izgubljene položaje i za izvjesno vrijeme zadržao ustaše. Za to vrijeme ustaše su u Rakovici jedva izdržavali napad 2. bataljona i dijelova 2. ličke brigade i uspijevali da se održe zahvaljujući tome što napad ovih jedinica nije bio dobro usklađen.

Primijetivši pokret jačih neprijateljskih snaga od Bihaća koje su nastupale u pozadinu 2. ličke brigade, Štab 4. kordunaške brigade povukao je 2. bataljon iz Rakovice na okolne položaje, pretpostavljajući i da će jedinice 2. ličke brigade biti prisiljene da to učine. Nešto prije 15 sati stigao je u Štab 4. brigade kurir iz 1. bataljona s izvještajem da ustaše nezadrživo prodiru i da ih više nije u stanju da zadrži. Na osnovu toga štab brigade je naredio povlačenje 2. bataljona od Rakovice i izvlačenje 1. i 3. bataljona s osiguranja. Kako će u toj situaciji postupiti Štab 2. brigade, Štab 4. brigade nije znao jer s njim nije imao veze od početka napada. Povlačenje 2. bataljona od Rakovice teklo je normalno, dok su se bataljoni na osiguranju, naročito 1. bataljon, našli u teškom položaju. Slunjske, laevačke i furjanske ustaše kad su osjetili da se bataljoni povlače, krenuli su naprijed kao divlje zvijeri u vrištanju: »Hvataj žive!« No, i pored toga, brigada se uspješno povukla na oslobođeni teritorij bez većih gubitaka. Ustaše, i pored vike, nisu se usudili da se daleko udalje od svojih uporišta.

U toku ovih borbi neprijatelju su naneseni gubici od preko 50 ubijenih i ranjenih. Zarobljeno je 7 ustaša, od kojih 3 koljača u civilu. Brigada je imala 9 poginulih i 20 ranjenih boraca. Među poginulima bio je i komandir čete Veljko Blagojević i vodnik Simo Mandić, poznati junaci još iz odreda »Debela kosa«. Iz Rakovice je izvučeno dosta stoke i namirnica koje su ustaše ranije opljačkali na oslobođenoj teritoriji. Prema operativnom izvještaju Štaba 4. kordunaške brigade upućenom Štabu 1. operativne zone Hrvatske »u ovoj borbi su se istakli borci 2. bataljona, koji su za nekoliko sati otkrili niz neprijateljskih utvrđenja, kao i borci 1. bataljona, koji su punih 9 sati držali položaje naspram mnogo nadmoćnijeg neprijatelja.«³ I mada je završena s neuspjehom, akcija je snažno odjeknula u narodu. Po prvi put su partizani upali u Rakovicu, jako ustaško gnijezdo u kojem su se ustaše do tada sigurno osjećali.

3. Zb. V—9, 180.

Na prilazima Biha u

Obrađuju i se borbama 4. kordunaške brigade pred njen polazak prema Biha u, politički komesar brigade Artur Turkulin je, pored ostalog, ukazao da junaci borci krajiških i hrvatskih brigada treba da budu ponosni što je kucnuo čas kada će osvetiti sva zlodjela, koja su izvršili ustaški krvoloci u okolini Biha a. Razbijanjem biha kog garnizona nestalo bi još jednog zločina kog centra, ustaške bihačke županije, organizatora i podstrekara svih nasilja u krajevima Bosanske krajine, Like, Korduna i Banije. Pobjeda nad neprijateljem u Biha u i okolnim uporištima, bila bi veliki podvig i najljepši pozdrav našem vrhovnom komandantu i u danima proslave oktobarske revolucije pružili bi našu borbenu i bratsku ruku herojima Crvene armije.

No u izmeci u 1. i 2. novembra 1942. godine brigada je marševala od sela Jarka, isto no od Rakovice, prema Prijeboju u Lici. Marš je bio veoma naporan jer se odvijao po kišnom vremenu preko vrleti Male Kapele. Oko 12 sati 2. novembra brigada je stigla u Prijeboj veoma zamorena, ostavivši na putu 15 iscrpljenih boraca. U toku dana Štab 4. brigade dobio je zapovijest od Štaba 1. operativne zone Hrvatske s konkretnim zadatkom za učešće u Biha u operaciji. Zapovijest je stigla dosta kasno, s obzirom na odrednice po etak akcije. To se vidi i iz izvještaja Štaba 1. operativne zone Hrvatske Operativnom štabu za-Bosansku krajinu, koji je rukovodio biha u operacijom. U tom izvještaju od 2. novembra je, pored ostalog, stajalo: »4. brigada će malo zadocniti s obzirom na dosta velik put koji treba da prevali. Ona će, kaže se dalje, »s jednim bataljonom postaviti zasjedu na raskrsnici puteva: Vrkaši — Iza i i Vrkaši —Vrsta sa zadatkom da zatvori obadva ova puta i da spriječi i svako bjekstvo neprijatelju iz Biha a.«⁴ Ako se ima u vidu da je po etak napada na Biha u bio određen u 21 sat i 30 minuta 2. novembra, onda se vidi u kakvom se delikatnom položaju našla 4. brigada, da bi izvršila svoj zadatak, pogotovo što je put do položaja iznosio preko 20 km i vodio preko Plješevice.

Na maršu od Prijeboja bataljoni su se usput putem zapovijesti Štaba brigade upoznavali sa zadacima. Prema toj zapovijesti, u lijevom gornjem desnom uglu je stajalo: »Iznesi ranjena druga«, a u lijevom: »Štedi municiju«, brigada je imala da zatvori pravac iz Biha a dolinom Une, o istiti od neprijatelja selo Iza i i , da onemogu i intervenciju neprijateljskih snaga iz Drežnika, Vaganca i Tržankih Raštela prema Biha u i bjekstvo neprijatelja iz Lička Petrovog Sela.⁶

Radi izvršenja dobijenog zadatka štab brigade je naredio 1. bataljonu da posjedne položaje u zoni raskrsnica puteva Vrkaši —Iza i i Vrkaši — Vrsta i da zatvori obadvije spomenute komunikacije, a naročito pravac od Biha a. Drugom bataljonu je dao zadatak da o istiti od neprijatelja naselja Iza i Kulu i Iza i Grad, a potom zatvori pravce od Vaganca i

4. Zb. V—9, 23.

5. Zb. V—9, 24.

Li kog Petrovog Sela, a 3. bataljonu da postavi zasjede u blizini Vrsta i onemogu i intervenciju neprijatelja iz Tržankih Raštela i Cazina. Za komandno mjesto štaba brigade određena je kota 424, 1 km od Iza i a. Veza između štaba brigade i bataljona trebalo je da se održava preko kurira, koji su se uvijek imali kretati uz obezbjeđenje od 5 partizana, radi toga što su se u gotovo svakom naselju nalazile neprijateljske snage.

Kako se i očekivalo, put preko Plješevice noću bio je užasno težak. Moglo se kretati samo pomoću vodiča. No, ni ti ljudi nisu se uopće i kršu dobro snalazili zbog toga je brigada zalutala i pokušala da se krene u krug. To je ustanovljeno tek kad je čelo sustiglo za elje brigade. Ipak na čelo je izlazila i brigada je, po izlasku iz Plješevice i prelasku komunikacije Bihać —Zavalje, Ličko Petrovo Selo, ubrzala pokret. Iako se povremeno cijela brigada kretala i trčim korakom. Dok se brigada tako približavala određenim rejonima, kod Bihaća se odavno zapalila jaka paljba i vidjeli veliki požari.

U svanuće 3. novembra 2. bataljon je izbio u Iza i te ga brzo o istio od neprijatelja. Bile su to male posade obeshrabrene napadom na Bihać, tako da su se, kad se bataljon pojavio, jednostavno razbježale. Ostali bataljoni su se rasporedili u određene rejone i svi su uspostavili vezu sa štabom brigade na komandnom mjestu. Front, koji je dodijeljen brigadi, bio je isuviše širok, a broj pravaca za zatvaranje velik. Napad 2. ličke brigade na neprijatelja u Ličkom Petrovom Selu olakšao je situaciju, jer se s te strane bila isključena mogućnost jače intervencije. Očekivale su se samo grupe ustaša koje će nastojati da nađu spas u bjekstvu. Tako je brigada bila u mogućnosti da svoje težište usmjeri na pravac od Bihaća, gdje se 3. novembra započela žestoka borba. U toku dana jedinice brigade imale su kraće sukobe s grupama neprijateljskih vojnika, koji su napustili svoja uporišta i u bijegu tražili spas. Drugi bataljon je uspio okružiti i likvidirati jednu grupu od 36 ustaša koji su napustili selo Zeljavu, a 3. bataljon grupice ustaša koje su izmakle 2. ličkoj brigadi u napadu na Ličko Petrovo Selo.

Drugog dana borbi brigada je, u zajednici s jedinicama 3. krajiške brigade, kod rijeke Une imala teže borbe s neprijateljskim snagama koje su od Bosanske Krupe krenule u pravcu Bihaća. U početku je ovaj neprijatelj bio zadržan, a kasnije i prisiljen na povlačenje. Uglavnom, na čitavom prostoru od rijeke Une pa do komunikacije Bihać —Ličko Petrovo Selo ni jedan neprijateljski vojnik nije uspio proći za Bihać. U toku dana su 3. bataljon i jedna četa 2. bataljona o čistili sela Vrstu i Donju Gat, odakle je neprijatelj pobjegao ostavivši puno ratnog materijala.

Navečer 4. novembra, kada se borba za Bihać privodila kraju, iz Bihaća su naišle neprijateljske snage koje su izmakle uništenju. One su se kretale niz rijeku Unu u pravcu Ostrošca u namjeri da se probiju prema Cazinu ili Bosanskoj Krupi. S njima je bilo dosta civila ustaški nastrojenih. Ovim neprijateljskim snagama suprotstavila su se dva bataljona 4. brigade, ali kako je do sukoba došlo na otvorenom i ravnom arskom terenu a ubrzo je pao i mrak, neprijatelj je uspio da se probije. U toku ovih borbi ubijeno je oko 70 neprijateljskih vojnika, a broj ranjenih je

nepoznat. Brigada je imala 3 poginula i 12 ranjenih boraca. Zaplijenila je 40 pušaka, 2 puškomitraljeza, 5.000 metaka i drugi ratni materijal.

Od Biha a do Slunja

Po završetku borbi kod Biha a 4. kordunaška brigada je dobila zadatak da u zajednici s 8. banijskom brigadom nastupa u pravcu Cazina gdje su se nalazile jake ustaško-domobranske snage. Pokret je započeo 5. novembra i vodio je kroz naselja u kojima su postojale male posade formirane od mještana, ali se ni jedna od njih nije suprotstavila brigadi. U većini su pobjegle u nepoznatim pravcima. Čak ni neprijatelj u Cazinu nije saznao dolazak ovih dviju brigada, što se vidi iz zajedničkog operativnog izvješćaja 4. i 8. brigade od 7. novembra 1942. godine, upućenog Operativnom štabu za Bosansku krajinu u kojem, pored ostalog, piše: »Izvješćava se naslov da su snage 4. i 8. brigade Hrvatske 6. ovog mjeseca ušle u sumrak u mjesto Cazin. Neprijatelj je već ranije pobjegao. Danas ujutru 7. XI nastavljeno je gonjenje neprijatelja.«⁶

Po zauzimanju Cazina 4. kordunaška brigada je nastavila gonjenje neprijatelja pravcem Pećigrad—Velika Kladuša. Međutim, pronalazila je samo naoružane pojedince koji su se bez otpora predavali. Od civila je brigada usput dobijala obavješćenja kako su svi Pavelićevi vojnici pobjegli u pravcu Bosanske Krupe. Ipak, kasnije se saznalo da nije bilo baš tako. Mnogi su se bili sakrili po kućama, a kako se brigada žurila ostali su neotkriveni.

Ispred Velike Kladuše brigadu je saznao Huška Miljković u svojstvu komandanta mjesta Velike Kladuše, koju su dva dana ranije zauzele jedinice Kordunaškog partizanskog odreda. Huška je upoznao brigadu, ali netačno, da ustaše bježe iz Cetingrada, koji je udaljen svega 6 km od Velike Kladuše, i sugerirao da brigada žurno krene tamo. Brigada je krenula da »hvata« ustaše iz Cetingrada. Međutim, bila je iznenađena jakim i dobro pripremljenim vatrenim napadom. Budući da je ubrzo nastupila noć, jedinice su ostale na dostignutoj liniji. Sutradan 9. novembra dok se saznavao dolazak 8. brigade, ustaše iz Cetingrada i okolnih sela prešli su u napad na 4. brigadu i najviše ugrozili njen 1. bataljon, jer je bio najistureniji. Tom prilikom odvojilo se od ovog bataljona 25 boraca koje su ustaše natjerali na Koranu i 12 ih ubili. Tu su zarobljeni Nikola Gazibara, politički komesar bataljona i Glišo Zjanić, zamjenik komandanta bataljona. Njih su ustaše odveli u Zagreb i poslije strašnog mučenja, jer im nisu ništa kazali, strijeljali.

U toku 10. novembra, uz sadejstvo 8. brigade, 4. brigada je zauzela Cetingrad i otklonila od ustaša okolna sela Batnogu, Ponor, Žaljevu Kosu i druga. Nakon toga 4. brigada je upućena prema Slunju, toga dana jedinicom neprijateljskom uporištu između Bihaća i Karlovca. Mnoge izbjegle posade iz okolnih sela našle su se u Slunju, tako da je u njemu bilo 1.500—2.000 neprijateljskih vojnika.⁷ Zbog toga je za napad na ovo upo-

6. Zb. V—9, 76.

7. Zb. V—9, 121.

rište Glavni štab Hrvatske angažovao 1, 2, 4. i 8. partizansku brigadu Hrvatske. U direktnom napadu u estvovale su 1, 2, i 8. brigada, dok je 4. brigada obezbje ivala napad od neprijatelja u Karlovcu i Topuskom. Oja ana jednim bataljonom Kordunaškog partizanskog odreda, ona je jedan bataljon ostavila u Cetingradu, jedan je uputila na komunikaciju Ponor—Slunj, jedan je hitno prebacila na komunikaciju Slunj—Karlovac u rejon Veljuna, a jedan je ostavila kod rijeke Gline orijentisan ka Topuskom.

Napad na Slunj otpo eo je 14. novembra u 16 sati. Svi bataljoni 4. brigade uspjeli su uskladiti izvršenje svojih zadataka s jedinicama u napadu, osim bataljona, koji je trebao da izbije na komunikaciju Slunj—Karlovac. Nešto zbog toga što je išao dosta obilazno, zatim što je neprijatelj znatno ranije napustio Slunj nego što se predvi alo, bataljon je stigao na tu komunikaciju kad je neprijatelj ve prošao iz Slunja za Karlovac. Kako je glavnina neprijatelja 14. novembra u sumrak napustila Slunj, to je i ovo mjesto bilo oslobo eno. U njemu je od okupacije izvršeno mnogo zlo ina nad stanovništvom okolnih srpskih naselja. Time je ujedno bila završena i operacija za oslobo enje Biha a i okolnih mjesta Cazinske krajine i Korduna. Stvorena je velika i jedinstvena slobodna teritorija Korduna, Banije, Cazinske i Bosanske krajine i Like. Biha je postao sjedište Vrhovnog štaba i najviših politiki h tijela narodnooslobodila ke borbe svih naroda Jugoslavije.

U borbama od Rakovice preko Biha a i Cazina do Slunja 4. kordunaška brigada je ubila preko 200 ustaša i ve i broj ih ranila. Zaplijenila je, izme u ostalog, 150 pušaka, 4 mitraljeza, 1 minobaca i puno drugog ratnog materijala. Imala je 27 poginulih i 35 ranjenih boraca. Za ovo vrijeme brigada je prešla preko 300 kilometara, pa je od iscrpljenosti i bolesti izbba eno iz stroja još oko 100 boraca.⁸

Dragan Paji

Ponovo u Tre em omladinskom bataljonu

"Joža Vlahovi "

U oktobru 1942. godine, mada mi rana još uvijek nije zacijelila i nakon nekoliko mjeseci provedenih na lije enju i radu na nižem komesarskom kursu u s. Miholjskom i u Komandi kordunaškog podru ja, uspio sam, na moje navaljivanje, da budem ponovo raspore en u 1. kordunašku brigadu, u omladinski bataljon »Joža Vlahovi«, za komandira 1. ete.

8. Zb. V—9, 180.

eta je ostala bez komandira kada je u napadu na Tušilovi poginuo njen komandir Uroš Opa i , vrlo hrabar mladi i odli an komandir ete, s kojim sam bio zajedno u Oficirskoj školi u Gornjem Buda kom u februaru 1942. godine. Omladinski bataljon »Joža Vlahovi « bio je prvi omladinski bataljon Hrvatske — sastavljen od omladinaca Srba s Korduna i Hrvata iz karlova kog okruga i Dalmacije. Jedan od tih Dalmatinaca bio je stasiti plavokosi politiki komesar ete Nikola Mili i . Bataljonom su u to vrijeme komandovali Mile Opa i , komandant, Šime Balen Martin, politiki komesar, uro Peti , zamjenik komandanta i Dušan Bai , zamjenik politiki kog komesara. Moja eta je brojila oko 50 ljudi. Kada sam za nešto više od dvije godine, u prolje e 1945. godine, došao za komandanta 1. brigade, otišao sam u tu moju etu da vidim ima li još koga od drugova iz onoga vremena kad sam ja bio komandir. Našao sam samo jednog druga. To je bio Keki , a ostali su poginuli ili prekomandovani u druge jedinice na rukovode e dužnosti.

Ubrzo po mom dolasku brigada je s Veljuna krenula za Mo ila gdje se pripremila za akciju. No u izme u 29. i 30. oktobra 2. li ka brigada dobila je zadatak da napadne Rakovicu i okolne garnizone (Jelov Klanac, atrnja, Poljanak i brdo Lisina), dok je 1. kordunaška brigada davala osiguranje prema Slunju i La evcu te napadala neprijatelja u Oštarskim Stanovima i Luketi Selu. Moja eta držala je položaj prema La evcu. Tokom no i ulo se puškaranje na sve strane, ali na našem položaju nije bilo borbe. Tek kad je svanulo, nastalo je puškaranje s doma im ustašama — majarima koji su krenuli iz La evca prema Rakovici. Njihove napade uspješno smo odbijali sve do pred podne kad se pritisak poja ao, i dato je nare enje za povla enje. Nama je nare enje prenio zamjenik komandanta brigade Joco Tarabi . Me utim, nije se bilo lako povla iti, jer banda je, kad je vidjela da se povla imo, dobila novu hrabrost i pratila nas u stopu. Osim toga prijetila je opasnost da nas odsijeku. Nevolje smo imali i s vodnikom 1. voda Milošem Gojakom. On je bio junak, ali je bio nagluh. On niti je gledao naše signale, niti je uo kad smo mu vikali da se povu e. Ne bi puno mario da je i znao za povla enje. Borba je bila žestoka i on je zajedno sa svojim borcima ga ao i zanio se, ne opazivši da ga drugi ve zaobilaze i da e ga odsje i. Morao sam oti i k njemu i za rukav ga zgrabiti i odvu i. Povla enje prema Mo ilima bilo je teško, jer smo morali odstupiti uz brdo pa smo tako pretežno bili na brisanom prostoru i postali dobri ciljevi za bandu koja nas je u stopu pratila. Bili su ve inom u civilu i napola vojni ki obu eni, a imali su dosta municije, i uz viku i dernjavu pratili nas. Teškom smo se mukom povukli do Mo ila i Jarka. To mi je bilo jedno od najtežih povla enja.

Odmah nakon toga uslijedio je pokret za Plitvi ka jezera i Prijeboj radi priprema za biha ku operaciju. Pokret kroz Kapelu bio je vrlo težak. Zano ili smo kod Plitvi kih jezera. Bili smo premoreni i nije nam bilo do razgledanja jezera, mada je ve ina od nas tada prvi put ih vidjela. Nagrabili smo vode u naše kazane da možemo skuhati grah. Ujutro smo krenuli dalje na Prijeboj gdje su se vršile neprestane pripreme

za napad na Bihać, Ličko Petrovo Selo, i okolne garnizone. Naša brigada imala je zadatak da zauzme Vrstu i Izačić i da dade osiguranje prema Cazinu. Naređeno nam je da na Prijeboju ostavimo svoju komoru i prtljagu, torbice itd. Nikada se više s time nismo sastali. Žao mi je jedino što je tu bilo nekih dokumenata i fotografija zaplijenjenih od Talijana.

Negdje uveče 2. ili 3. novembra krenuli smo preko Plješivice na zadatak. Kao i uvijek uzeli smo vodiča. Na čelu je išao 1. bataljon, zatim 2. pa 3. omladinski. Na čelu bataljona obično je išao komandant i komesar, a na za čelu njihovi zamjenici. Tako je na za čelu našeg 3. omladinskog bataljona išao zamjenik komandanta Đuro Petić. Išli smo polu spavajući, koji put bi nogom »probudili kamen«, koji put glavom udarili u drvo, ali se marševalo. Najedanput se za čuo glas čuvara Petića: »Stoj! Stoj!« Stali smo. »Evo iza nas 1. bataljona«, rekao je čuvar. Udili smo se jer 1. bataljon je na čelu. Međutim, stvarno iza 3. bataljona našao se na maršu 1. bataljon. Mi smo znao i išli u krug oko jedne doline. Koliko smo dugo tako išli to niko ne zna, ali je sigurno da smo izgubili dosta vremena.

Nastala je gužva, ali ubrzo smo stvar raščistili i krenuli dalje. Kad smo silazili pored Ličkog Petrovog Sela, iza se pucnjava. Ličani su već napadali. Krenuli smo pravo za Izačić, razvili se u strijelce i krenuli u napad. Uskoro je nastalo puškaranje i komešanje. Teško se po čuo i održavao pravac pa su nam se jedinice pomiješale. Svako je počeo tražiti svoju četu. Međutim, politički komesar bataljona Šime Balen prvi se snašao. »Nije važno ko je gdje, treba prije krenuti naprijed i paziti da ne tu emo svoje drugove«. I tako smo krenuli. Poslije kraćeg otpora žandari su pobjegli i mi smo zauzeli Izačić. Bilo je i plijena, nešto oružja, a, između ostalog, dosta cigareta koje smo pronašli u žandarmerijskoj kasarni ispod poda. Poslije toga omladinski bataljon je dugo pušio prave cigarete.

U tom je i svanulo. Bataljon je otišao dalje na zadatak, a 1. četa je ostala u Izačiću. Muslimanski živalj bio je prilično zaplašen. Neprijateljska propaganda je imala svog uticaja. Trebalo je nešto učiniti. U tom smislu dobro je došao moj sastanak s mjesnim hodžom. Ne znam na čiju je inicijativu došlo do tog sastanka. Hodža je imao vrlo veliki utjecaj na ljude. I već sam sastanak s njime znao je dosta. Hodža me primio u jednoj sobi. Sjedio sam na sećer i bio po čaš en orasima, jabukama, medom i još ne čim. Onda smo počeli razgovor. Objašnjavao sam mu kako sam znao i umio liniju NOB-e, a i odgovarao mu na neka pitanja. Razgovor je završen, kako bi rekli diplomati, na obostrano zadovoljstvo. Poslije toga bilo je lakše uspostaviti kontakte s ljudima.

Ali, tu se nismo dugo zadržali. Morali smo dalje na slijedeći zadatak. Išli smo u selo Vrstu koju su već oslobodile jedinice naše brigade. Tu smo, koliko se sjećam, imali dvojaki zadatak: osiguranje prema Cazinu i Krupici i sprečavanje izvlačenja neprijatelja iz Bihaća. Na položaju smo bili zajedno s Krajišnjicima. Susret s njima bio je vrlo dirljiv. Malo su se iznenadili i začudili kad su vidjeli da smo svi dobro obučeni i obuveni. Moji dečki su čak i cipele »naglančali«, a kod njih je bilo dosta i

bosih. Gledali su nas i govorili: »Pazi, sve sami cipelari«. Nije to bila zavist. Bilo im je naprotiv drago da vide partizane tako lijepe i lijepo obu ene. Dali smo im što smo mogli i što smo imali — cigarete i ponešto od odje e, a oni su nama nudili naoružanje i municiju koje su imali dovoljno. »Uzmite, drugovi, što god ho ete«, govorili su nam. Me usobno smo se upoznali i izmijenjali neka iskustva iz borbe. Sve u svemu taj susret je bio vrlo prijatan.

Za to vrijeme borba u Biha u primakla se kraju. Jednog dana, to je bilo ili na sam dan kad je Biha pao ili dan prije, bili smo na položaju i opazili rano ujutro kako iz Biha a, u nekom udnom gustom strelja kom stroju, ide neka vojska. Nije narti bilo jasno ko je to jer je Biha bio opkoljen našim jedinicima. Ako su naši, nema potreba da prema nama idu u strelja kom stroju, a ako je neprijatelj — kako to da se izvla i bez borbe. Budu i da nismo mogli raspoznati ko je, ekali smo da se približe. Bili smo spremni. Kad su se dovoljno približili, vidjeli smo da su to naši, ali odmah iza njih prakti no pomiješani bili su neprijateljski vojnici. Zbunili smo se, nismo znali što da radimo. Taj udni strelja ki stroj ispred našeg položaja zaokrenuo je prema Krajišnicima. Mi smo uskoro krenuli za njima. Nije nam bilo jasno što treba da radimo, ali nismo ih htjeli pustiti. Odjednom je nastala žestoka paljba kad su se primakli položaju Krajišnika. Naši su se nekako uspjeli odvojiti, a Krajišnici su udarili po bandi i napravili pravo »Kosovo polje«. I mi smo nešto dohvatili s repa. Borbe za Biha završene su 4. novembra i 'pored Biha a oslobo eni su Li ko Petrovo Selo, Vaganac, Drežnik i Rakovica.

Štab 1. operativne zone Hrvatske 7. novembra naredio je 1, 2. i 4. brigadi Hrvatske da gone neprijatelja i napadnu Slunj, Cetingrad i Cazin. To je u stvari bio produžetak velike partizanske ofanzive. Radi organizacionog sre enja i u vrš enja jedinica držali su se partijski i vojni ki sastanci. Na jednom takvom »lete em sastanku« kome je prisustvovao Duško Bai , zamjenik politi kog komesara bataljona i partijski rukovodilac, raspravljali smo o stanju u eti. Problema uglavnom nije bilo, ali smo opet imali posla s Gojakom, vodnikom 1. voda. Naime, kad je izvještavao o stanju u vodu ispalo je da je sve u redu, samo ga njegov vodni delegat ne e da sluša. »Kaznio sam ga«, kaže, »i opet me ne sluša«. Imali smo muke da ga ubijedimo da su on i delegat ravnopravni. Taj delegat bio je karlova ki skojevac zvani »Lutva«.

Krenuli smo dalje u ofanzivu — preko Gate, Mutnika ka Cetingradu iste i usput teren od bande. Me utim, ja eg otpora nije bilo sve do Cetingrada. Oko samog Cetingrada naša brigada je vodila vrlo žestoke borbe jer je otpor bio vrlo žilav. Banda je išla u protivnapad, ak i na naš tenk. Sam Cetingrad je neposredno napadala i zauzela 8. banijska brigada zajedno s jednom tanketom i dijelom naše brigade. Moja eta je bila ve im dijelom van sastava bataljona na posebnim zadacima. Tu je prili no gubitaka imao 1. bataljon i 3. omladinski bataljon naše brigade. Izgleda da su bili prili no neoprezni, slabo su se osiguravali pa ih je banda iznenadila. Veliki napor, duga ki marševi, ponekad i glad, doprinijeli su da su se jedinice teško držale u rukama. Radi ilustracije na-

vodim po sje anju jedan primjer. Bili smo s etom na položaju prema **Cetinguadu**. Padala je hladna, jesenska kiša, ali položaj smo morali držati. Ljudi su bili toliko umorni **da** su u onome blatu, pokisli do kože — **zaspali**. Poslije je bilo muke da ih se, pošto je pala noć, pronađe i razbudi u **mraku** te smjesti pod krov.

Tu je došlo i do smjene u štabu bataljona. **ini** se da je glavni razlog **bio slabo** držanje jedinica u rukama, osipanje i gubici. Smijenjen je **komandant** bataljona Mile Opa i i njegov zamjenik uro Peti , a za vršio-**ca** dužnost komandanta postavljen je Dragan Paji . Poslije pada Cetin-**grada** trebalo je i i na Slunj ili Veliku Kladušu. Tu je bilo dileme. Bilo je kontradiktornih naređenja, a i situacija nije bila sasvim jasna. Šime Baien je predlagao štabu brigade da se ide na Kladušu. Međutim, poslije kolebanja a i gubitka vremena, mi smo krenuli prema Slunju gdje smo **stigli po** njegovom oslobodjenju 14. novembra. Poslije Slunja krenuli smo **za** Kladušu, a kasnije za Baniju.

Nakon ove ofanzive koja se završila na Baniji, nikakvih značajnijih borbi i uspjeha nije bilo. Vrijeme je bilo iskorišteno da se jedinice srede, da se sumiraju iskustva i drugo. Tada je ponovo došlo do nekih personalnih promjena u jedinicama. U našem Omladinskom bataljonu za komandanta je postavljen Gnjaco Karaš do tada oficir u Glavnom štabu Hrvatske, jedan u svakom pogledu primjeren i inteligentan starješina, uzoran i hrabar vojnik i dobar drug. Bilo je zadovoljstvo s njim raditi. Ja sam bio postavljen za njegovog zamjenika.

U to vrijeme palo je formiranje 4. bataljona u brigadi. Za komandanta je bio određen Mihajlo Vojnovi . Naš bataljon trebao je da dade jedan kompletan vod i to onaj koga odabere komandant 4. bataljona. Postrojili smo naš bataljon. Vojnovi je išao redom i izabrao je 1. vod 1. čete s vodnikom voda Milošem Gojakom na čelu. Nije pogriješio. To je stvarno bio najbolji vod bataljona a vjerujem i u brigadi. Rastanak je bio dirljiv. Svi smo plakali — cijeli bataljon. Partizani, ti naoko surovi ratnici, u stvari imali su meko ljudsko srce.

Nikola Milició

Grupa Dalmatinaca u omladinskom bataljonu

"Joža Vlahovi "

Od Dalmacije do Korduna

U prvoj polovini novembra 1942. godine na terenu otoka Hvara i Bra a te Makarskog primorja, kao i u tamošnjim partizanskim jedinicama i jedinicama na Biokovu, održavani su sastanci partijskih elija i skojevskih aktiva na kojima je prenesena direktiva CK KPH i Oblasnog komiteta za Dalmaciju o upu ivanju jedne grupe omladinaca, lanova Partije i SKOJ-a u Omladinski bataljon »Joža Vlahovi « koji je formiran negdje na Kordunu. Do 20. novembra grupa dobrovoljaca s otoka Hvara prikupila se u logoru 1. voda partizanske ete »Matija Ivani «, u brdima južno od Jelse, odakle je krenula u pravcu sela Bogomolje radi prebacivanja preko mora. No u izme u 21. i 22. novembra ukrkali smo se u ribarski motorni amac i zaplovili u pravcu sela Igrana pod Biokovom. Kada smo prešli polovinu puta, snop reflektora iz rejona Makarska, osvjetljavaju i površinu mora, u par navrata nas je obasjao. Mislili smo da smo uo eni, ali povratka nije bilo. Morali smo dalje. Oko 3 sata uplovili smo u luku Igrane. Radovali smo se jer smo uspješno prešli jedan dio opasnog puta. Nakon iskrcavanja odmah smo produžili usponom ka Biokovu, nastoje i da do dana pre emo što duži dio puta, jer je postojala opasnost da budemo otkriveni i tu eni broskom artiljerijom i artiljerijom obližnjih neprijateljskih garnizona. U selo Šoši i, gdje se tada nalazio Štab Biokovskog partizanskog bataljona, stigli smo u prijepodnevnim satima. Dobrovoljci iz Makarskog primorja i s otoka Bra a stizali su pojedina no ili u manjim grupama tako da je prikupljanje trajalo do 5. decembra 1942. godine. U tom razdoblju grupa s otoka Hvara u estvovala je s Biokovskim bataljonom u borbama za selo Slivno.

Ujutro 6. decembra, prije pokreta za Kordun, grupa se postrojila u šoši ima. U stroju su se nalazili:

1. GRGO Ivanina ANTUNOVI , ro en u Hvaru 1920. godine, lan SKOJ-a od 1938. godine, poginuo marta 1944. godine kao puškomi-traljezac u borbama na Trojvrhu kod Josipdola.
2. ŠIME Nikole BUZOLIC, ro en u Hvaru 1921. godine, lan SKOJ-a od 1938. godine, a lan KP od 1942. i lan kotarskog komiteta SKOJ-a. Poginuo na Kopolju aprila 1943. godine.
3. NIKOLA Mate MILI IC, ro en u Hvaru 1922. godine, lan SKOJ-a od 1941. godine. Teže ranjen u borbama na Sunji 26. X 1944. godine.
4. BRANKO Josipa ŠTAMBUK, ro en u Hvaru 1921. godine, lan SKOJ-a od 1941. godine. Ranjen decembra 1943. godine kod Cazina.

5. ZORISLAV Jakova POSINKOVI , ro en u selu Dol na Hvaru 1922. godine, lan SKOJ-a od 1941. godine.
6. JAKOV Antuna CARI , ro en u selu Dol na Hvaru 1924. godine, lan SKOJ-a od po etka 1942. godine. Poginuo prvom polovinom novembra 1944. godine u borbama kod Vrlike.
7. VINKO Luke ZANINOVIC, ro en u Starigradu na Hvaru 1923. godine. Clan SKOJ-a od 1941. godine. Ranjen aprila 1943. godine kod Li ke Jesenice.
8. JURE Andrije KRSTI , ro en u selu Vrboska na Hvaru 1921. godine. lan KPJ od 1941. godine. Poginuo na Kraši u 1. januara 1943. godine.
9. VINKO Milana STIPIŠI , ro en u selu Vrboska na Hvaru 1918. godine, lan SKOJ-a od 1941. godine. Poginuo u borbama za oslobo e nje Knina kao komesar bataljona.
10. TOMISLAV Petra STIPIŠI , ro en u selu Vrboska na Hvaru 1922. godine, lan SKOJ-a od 1942. godine. Ranjen na Netreti u maja 1943. godine.
11. CVJETKO PIO Jure PERONJA, ro en u Jelsi na Hvaru 1917. godine, lan SKOJ-a od po etka 1942. godine. Poginuo po etkom 1945. godine.
12. MIRKO Mate DESPOT, ro en u selu Zaostrog 1919. godine, lan KPJ od 1941. godine. Teško ranjen 10. 1. 1943. godine pri napadu na vlak kod Kamanja.
13. FRANE Ivana CVITANOVI , ro en u selu Igrane 1925. godine, lan SKOJ-a od 1941. godine. Poginuo u Žumberku 1944. godine.
14. SPIRO Ante GRGI , ro en u selu Igrane 1923. godine, lan SKOJ-a od 1942. godine.
15. ZVONKO Josipa RADOJKOVI , ro en u Podgori 1923. godine, lan SKOJ-a od 1941. godine. Ratni vojni invalid bez desne potkoljenice.
16. VICE Ivana MILI I , ro en u Podgori 1922. godine, lan SKOJ-a od 1941. godine.
17. RADE BILAS, ro en u selu Gr eniku 1924. godine, lan SKOJ-a od 1942. godine. Ranjen februara 1943. godine na Kup ini.
18. JOZE Ivana PERI , ro en u selu Zavojane op ina Vrgorac, lan SKOJ-a od 1941. godine.
19. NIKOLA Ivana RESTOVI , ro en u selu Nereziš e na Bra u 1923. godine. lan SKOJ-a od 1940. godine.

Nakon izvršene prozivke grupi se kra im govorom obratio komandant Biokovskog partizanskog bataljona u kojem je otprilike rekao: »Drugovi omladinci, po zadatku Partije danas kre ete na put koji e biti naporan i težak. Idete u kraj koji je nama nedovoljno poznat, ali u kome se vodi nemilosrdna borba protivu okupatora i doma ih izdajica. Oružjem u ruci u vrš ujte bratstvo i jedinstvo našeg naroda. Budite ponosni na zadatak koji vam povjerava Partija i drugovima borcima jedinice u koju ulazite prenesite borbene pozdrave revolucionarne Dalmacije«. Po prijemu sle-

dovanja koje se sastojalo od porcije suhих smokava, dvije kutije sardina i uturice bevande (vino miješano s vodom), grupa je, pod rukovodstvom Jure Krstića, krenula u pravcu Korduna.

Marš od Šošića do Glamoča bio je najnaporniji. Kreću se isto no od Biokova, južnim i zapadnim padinama Kamenice, zatim preko Dinare, Livanjskog polja i planine Velike Golije grupa se spustila u Glamoč. Sukob s neprijateljem nije imala. Ali, blizina jakih neprijateljskih garnizona i ustaške milicije u pojedinim zaseocima prisiljavala ju je na opreznost i marševanje noću, preko besputnog i teškog dalmatinskog kamenjara. Planine Dinaru i Veliku Goliju grupa je prešla uz krajnje naprezanje, iscrpljena maršem i nedovoljnom ishranom. U Glamoču grupa se okrijepila i odmarala oko 24 sata i u tom vremenu bila primljena u Štabu 4. operativne zone Hrvatske gdje joj je još jednom ukazano na zadatak koji joj predstoji.

Dio puta od Glamoča preko Mliništa, Bosanskog Petrovca, Bihaća i Slunja do Veljuna, iako dosta dug, preden je relativno brzo bez posebnog naprezanja. Od željeznice stanice Mlinište do Oštrelja grupa se prevozila partizanskim vlakom koji je saobraćao od Jajca do Drvara, što je za vešinu u grupi bila prva vožnja vlakom, a od Bos. Petrovca do Bihaća kamionom. Rukovodilac grupe Jure Krstić u Bos. Petrovcu bio je primljen u Vrhovnom štabu a u Slunju u Glavnom štabu Hrvatske. U Veljunu grupa je stigla 19. decembra 1942. godine u večernjim satima prešavši put dug oko 400 kilometara.

U Omladinskom bataljonu »Joža Vlahovi«

U Veljunu smo odmah bili raspoređeni po kućama radi odmora i ishrane. Dolazili su ljudi i žene iz susjednih kuća i dugo smo razgovarali. Narod je bio iznenađen ovolikom grupom Hrvata iz daleke Dalmacije. Težili su da nas najbolje ugoste. I danas se sjećam starije žene, koja nam je s puno oduševljenja prišla da će za večeru pripremiti dobar »makaron«. Pošto smo pojeli puru sačurcima, a kasnije i s mlijekom (varenikom), mi Dalmatinci navikli i željni makarona, otkujemo ih i nakon dugog iščekivanja Grgo Antunović je upitao: »Majko, hoće li biti makarona?« Ona nam je odgovorila: »Pa, djeco, pojeli ste ih. Jeste li gladni, hoće li još?« Na račun toga smo se dugo šalili zajedno s domaćinom.

Ujutro 20. decembra primljeni smo u Štabu 4. partizanske brigade Hrvatske i nakon kratkog razgovora s komandantom Petrom Kleutom i političkim komesarom Milom Martinovićem upućeni smo u Omladinski bataljon »Joža Vlahovi«. Tamo su nas primili komandant Ignjatije Karaš i politički komesar Duško Baić. Dugo smo pričali o našem dolasku na Kordun i o prethodnom putu. Istog dana raspoređeni smo po etapama, da bi već 21. decembra iz sela Kozline, gdje se nalazio Omladinski bataljon, pošli na marš preko Korane u Perjasicu. Odatle smo nastavili marš pravcem: rijeka Mrežnica, šuma Mašnik, selo Donji Zatezali, Lešće i toplice—Bosiljevo, Vukova Gorica, Prilišće, Adlešići, Suhor, Vivodina da bi noću izmeću 31. XII 1942. i 1. I 1943. godine učestvovali u prvoj borbi

na Kraši u. Ovaj marš, u toku kojeg smo prešli rijeku Mrežnicu i Kupu, porušili željezni ke pruge u rejonu Dubrava i izme u Metlike i rnomlja u sastavu bataljona, za nas grupu Dalmatinaca predstavljao je nastavak marša iz Dalmacije, jer smo se na Kordunu relativno malo zadržali.

Naš dolazak na Kordun u Omladinski bataljon »Joža Vlahovi « brzo se pro uo po jedinicama 4. brigade i kod naroda Korduna koji nas ni po emu nije razlikovao od ostalih boraca ili svojih sinova. Borci u bataljonu, znaju i za naš naporan marš, osloba ali su nas u toku pokreta do Kraši a od raznih dužnosti. Nisu nam dozvoljavali nošenje teških tereta, a niti da vršimo stražarsku službu. U njima smo našli divne drugove, neustrašive borce i odane revolucionare. I partijska organizacija i komandni kadar odnosili su se prema nama s puno pažnje.

Obi no prilikom prolaska kroz hrvatska i slovena ka sela mi smo marševali na elu bataljona i pjevali dalmatinske revolucionarne pjesme. Sje am se priredbe u Vukovoj Gorici, a kasnije i u oslobo enom Kraši u, gdje smo kao grupa nastupali, pjevali dalmatinske pjesme i razgovarali s omladinom.

U drugoj polovini januara 1943. godine, grupa u kojoj su se nalazili: Grgo Antunovi , Rade Bilas, Jakov Cari , Frane Cvitanovi , Spiro Grgi , Nikola Mili i , Vice Mili i , Joze Peri , Cvite Peronja, Zorislav Posinkovi , Zvonko Radojkovi , Nikola Restovi , Tomislav Stipiši i Vinko Stipiši s grupom Hrvata iz rejona Karlovac odvojena je iz brigade i pod komandom komandira Bruna Belavi a i politi kog komesara Nuki a (imena se ne sje am) i Ivana Roznera (mislim da je bio delegat Štaba 2. operativne zone) upu ena je u rejon Ribnik, Piš etke, Vukova Gorica izme u Dobre i Kupe, prije svega radi politi kog djelovanja. Ona je, pod dosta teškim uslovima, preko zale ene Kupe i od neprijatelja kontrolirala prugu Karlovac—Metlika, prebacila oko 45 ranjenika iz Zumberka do Bosiljeva. Pored toga ona je djelovanjem na ovom terenu odigrala zna ajnu ulogu u formiranju Ribni ke partizanske ete i pokretanju **naroda u** oružanu borbu. Povratkom 4. brigade iz Zumberka na Kordun u **sastav** Omladinskog bataljona vratili su se svi drugovi iz Dalmacije osim: Zorislava Posinkovi a, Jakova Cari a, Tomislava Stipiši a, Frane Cvitanovi a i Zvonka Radojkovi a koji su ostali i djelovali na tom terenu i **terenu Zumberka** u sastavu partizanskih jedinica s podru ja Karlovca i **Zumberka**.

Narod Korduna smo bolje upoznali tek nakon povratka iz Zumberka. Teško su nas iznenadile patnje koje je pretrpio od okupatora i doma ih izdajica, a posebno od ustaša koji su, uz pomo okupatora, u nekoliko navrata harali Kordunom, palili i ubijali nevino stanovništvo, djecu i starce. Taj isti narod, jedinstven kao i njegove borbene jedinice, uvijek je vjerovao u pobjedu revolucije. Svaka ku a, bajta ili zemunica u kojima su ljudi stanovali nas Dalmatince primala je kao i sve ostale borce, borce svoga Korduna. Ni jedan zaselak, selo ili dio Korduna ne možemo posebno odvojiti, jer cijeli Kordun je bio za nas jedan jedinstveni dom, dom koji mi i danas smatramo svojim. Pored naroda uvijek emo se sje ati divnih palih i živih drugova, ne samo iz bataljona »Jožinih dje-

aka«, kako su nas iz milja nazivali, ve i iz ostalih jedinica 8. kordunaške divizije s kojima smo dijelili zlo i dobro i s kojima smo prošli mnoge borbe na Kordunu, Lici, Cazinskoj krajini, Baniji, Pokuplju, Zumberku, Beloj krajini, Gorskom kotaru i Istri do kona nog oslobo enja.

Rade Zrinjanin

Formiranje Pete brigade i njene prve borbe

Od Petrove Poljane do Banije

Sje am se radosti kad smo u Štabu 4. bataljona u Ostrožinu dobili nalog da s odre enim brojem boraca i starješina krenemo u Petrovu Poljanu radi formiranja brigade. Trebalo je odrediti tko e od starješina i jedinica ostati na terenu. To nije bilo lako jer su svi željeli i i u brigadu, a to nije bilo mogu e. Morale su ostati odrene manje partizanske jedinice da štite slobodni teritorij od upada neprijatelja i vrše manje akcije u neprijateljskoj pozadini.

Ve 15. rujna nave er sve jedinice odrene za formiranje brigade bile su prikupljene u selima oko Petrove Poljane. Pošto je štab brigade održao sastanak sa štabovima bataljona, formirao jedinice i odrede komande, obavljen je sutradan i sve ani in formiranja brigade. Izvršena je smotra postrojenih jedinica, pro itane naredbe o formiranju i sastavu jedinica, imenovanju štabova i komandi, te održani prigodni govori. Brigada je brojila oko 700 boraca od kojih su etvrtina bili lanovi KP, kandidati i skojevci, a preko 250 ih je stupilo u partizanske jedinice 1941. godine.

Štab brigade su sa injavali: Bogdan Oreš anin, komandant, Miloš Šumonja, politi ki komesar, Rade Janjanin, zamjenik komesara, Simo Mikašinovi , operativni oficir, Tomo Štrukelj, informativni oficir, Milan Zimonja, intendant, Desanka Tarbuk, referent saniteta, Stanko Gabri i Petar Kre a, oficiri pri štabu brigade. U Štabu 1. bataljona bili su: Mili Paji , komandant, Mauricije Magaši , politi ki komesar, Mile Lovri , zamjenik komandanta i Antun Vidovi , zamjenik politi kog komesara, a u Štabu 2. bataljona: Pero Rkman, komandant, Branko Beki , politi ki komesar, Rade Ivkovi , zamjenik komandanta i Mile Cimeša, zamjenik politi kog komesara, dok su Štab 3. bataljona sa injavali: Jovo Tomaševi , komandant, Jovica Mraovi , politi ki komesar, Rade Zrinjanin, zamjenik politi kog komesara i Mile Pošti , operativni oficir.

Brigada je u svom sastavu imala tri bataljona, svaki sa po tri pješadijske ete i mitraljeskim vodom, zatim vod za vezu i zaštitno odjeljenje. Odmah nakon formiranja ona odlazi na izvršavanje pravih borbenih za-

dataka, i ve no u izme u 23. i 24. rujna, zajedno s primorsko-goranskim partizanima, u estvuje u rušenju željezni ke pruge izme u Generalskog Stola i Ogulina kojom prilikom je uništen blindirani vlak, a 27. rujna njen 3. bataljon ruši most na rijeci Mrežnici izme u Generalskog Stola i Perjasice. Dvije no i kasnije 1. bataljon ruši željezni ku prugu i telegrafske stubove izme u Košara i Tounja, a 2. bataljon 29. rujna napada na neprijateljsku posadu u selu Vukmani u. Poslije tih prvih akcija održan je u Perjasici sastanak štaba brigade i savjetovanje sa štabovima bataljona i komandirima eta radi analize prvih akcija i izvla enja iskustva. Tada je od bataljonskih mitraljeskih vodova formirana mitraljeska eta brigade.

Nakon prvih akcija na Kordunu brigada je, po nare enju Glavnog Štaba Hrvatske, 6. listopada 1942. godine krenula na Baniju. Prije polaska za Baniju na obroncima Petrove gore iznad sela Perne održano je brigadno partijsko savjetovanje kome je u ime CK KPH prisustvovala Anka Berus. Na savjetovanju je ukazno na naredne zadatke brigade i na potrebu politi kog djelovanja, kako me u borbama tako i u narodu, na podru ju gdje se bude nalazila. Prije toga u selu Kupljensko održano je okružno partijsko savjetovanje kome su prisustvovali i partijski rukovodioci iz brigade.

Na putu za Baniju brigada se kod Kamenskog mosta sukobila s ustašama koji su pošli u plja ku na oslobo eni teritorij. Negdje u to vrijeme u brigadu je uklju ena 2. omladinska eta koja je prije toga prošla jedan kra i vojno-politi ki kurs, pa je brojno stanje brigade naraslo na oko 950 boraca. Na putu prema Obijaju zamjenik komesara brigade Rade Janjanin saop io mi je da treba da primim dužnost politi kog komesara te ete, a da dužnost zamjenika komesara 3. bataljona predam Maci Majstorovi , koja je u brigadu poslana od strane OK KPH Karlovac. Omladinska eta bila je naoružana pilama, krampovima i lopatama jer pušaka za sve nije bilo. U etu je bio uklju en i pionirski vod, pa je cijela eta radila na rušenju pruga, mostova i kidanju telegrafsko-telefonskih veza.

Po dolasku u Baniju brigada je razmještena u selu **Zirovac**. Odatle je ona 14. listopada 1942. godine u estvovala u napadu na Grubiši Brdo za vrijeme akcija oko Bosanskog Novog. Narod Žirovca i okolnih sela do ekao je brigadu s velikim oduševljenjem i dao sve što je najbolje imao da bi ugostio borce s bratskog Korduna. Taj prvi susret s Banijcima, kako u **Zirovcu** tako i u svim selima kuda je prolazila, ostavio je lijep dojam na borce brigade tako da je do kraja rata uvijek rado odlazila na Baniju.

Na Baniji brigada je 23. listopada u sastavu grupe brigada Operativnog štaba u estvovala u borbama oko Gline, a šest dana kasnije, zajedno sa 7. banijskom brigadom, likvidirala je sva neprijateljska uporišta na pruzi izme u Sunje i Kostajnice, ali njihov napad na Sunju 1/2. studenog nije uspio. Uspješan napad izveli su 1. i 2. bataljon 5. brigade 4. studenog na pruzi Sunja—Br ani gdje je na razrušenu prugu naletio vojni vlak »Domobranac«, kojom prilikom su zarobljena 74 neprijateljska vojnika (domobrana, ustaša i njema kih vojnika), uništena lokomotiva i 11 va-

gona te zaplijenjena ve a koli ina oružja.i vojni ke opreme. Zaplijenjenim oružjem naoružana je omladinska eta. Nakon ovih uspjeha brigada je razmještena u selima Me en ani, Borojevi i i Donja Pastuša. Njen 1. bataljon 7. studenog napao je kod sela Žili a i Donje Pastuše bataljon domobrana i u sadejstvu s 2. bataljonom ga razbio i odbacio ka Glini.

Polaze i od postignutih uspjeha i neuspjeha u borbama na Baniji, Štab 5. brigade izdao je 7. studenog 1942. godine Naredbu br. 6 kojom je pohvalio 1. bataljon, smijenio komandanta i političkog komesara 3. bataljona i izvršio još neke promjene u štabovima i komandama. Tom naredbom rasformirana je i Omladinska eta, a njeni borci raspoređeni su po svim jedinicama brigade.

U 8. kordunaškoj diviziji

Kad se brigada prebacila natrag na Kordun, došlo je do formiranja 8. kordunaške divizije u koju su uključene 4. i 5. a nešto kasnije i 15. brigada NOV i PO Hrvatske. Novoformirana divizija 23. studenog 1942. godine napala je s 4. i 5. brigadom neprijatelja u emernici i na željezničkoj stanici Topusko, ali ova uporišta ni poslije ponovljenog napada nisu zauzeta zbog jakog otpora neprijatelja. Poslije ovih borbi 8. divizija je noć u izme u 8. i 9. prosinca 1942. godine s 4. brigadom napala neprijatelja u Banskomevcu, s 5. brigadom u Skakavcu i s tek formiranom 15. brigadom na željezničkoj stanici Skakavac. Iako je pružio žilav otpor, neprijatelj je savladan u oba pomenuta mjesta. Tom prilikom zarobljena su 244 domobrana i zaplijenjeno 12 puškomitraljeza, 7 automata, 260 pušaka, 300 bombi, 80.000 metaka i druge ratne opreme. Poslije zauzimanja Skakavca 5. brigada se prebacila na područje Bovi a radi priprema za napad na ustaško uporište u Bučiću i osiguranja napada 4. brigade na Lasinju.

U noć u 10. prosinca 1942. godine stigla u Bovi, brigada je posjela položaje od Kozarca do remušnice s isturenom etom na brdu Si anu prema Bučiću radi osiguranja napada 4. brigade na ustaše u Lasinju. U noć u je otpočeo napad na Lasinju, neprijatelj je krenuo iz Bučića i upao u zasjednicu koja je bila na Si anu, a zatim je bio napadnut od 1. i 3. bataljona koji su ga razbili i odbacili natrag u Bučiću. U ovoj borbi, pored ostalog, brigada je zaplijenila dva brdska topa od kojih je jedan bio potpuno ispravan, a drugi oštećen. To je bio poseban događaj i slavlje kako za borce brigade tako i za narod Bovi a koji je peškirimao okitio top. Spre avanjem prodora neprijatelja od Bučića, 5. brigada je omogućila 4. brigadi da 12. prosinca razbije ustašku posadu i oslobodi Lasinju.

Nakon ovog uspjeha 8. divizija se koncentrirala na područje emernica-Topusko. Peta brigada je dobila zadatak da na Toplicima kosama postavi osiguranje prema Topuskom i omogućiti 15. brigadi da likvidira domobranksu posadu u emernici, a 4. brigadi ustaše na željezničkoj stanici Topusko. Napad na emernicu 15. prosinca je uspio, dok su napad na željezničku stanicu Topusko ustaše odbile. Spre avaju i intervenciju neprijatelja iz Topuskog, 5. brigada je tada vodila žestoke borbe i imala

osjetne gubitke. Pored ostalih poginuo je i Pero Rkman, komandant 2. bataljona.

Poslije ovih borbi u drugoj polovini prosinca 1942. godine 5. brigada se nalazila na odmoru u rejonu Blatuša—Vrginmost. Ona je tada popunjena borcima iz Kordunaškog partizanskog odreda od kojih je formiran 4. bataljon brigade. U tom vremenu došlo je i do ve ih promjena u komandnom kadru u štabu brigade, štabovima bataljona i komandama eta. Iz brigade je otišao Bogdan Oreš anin, a mjesto njega za komandanta brigade postavljen je Miloš Šumonja, dotadašnji politiki komesar brigade, dok je za komesara došao Šime Balen. Stanko Gabri , koji je bio oficir u štabu brigade, još ranije je bio postavljen za komandanta 3. bataljona. U tome vremenu pri štabu brigade bio je obrazovan i politodjel u kome su bili Ivan Vandro ek Vanjka i Olga Galovi . Sastav štabova bataljona oko 20. prosinca 1942. godine, prema mom sje anju, bio je slijede i: Štab 1. bataljona — Mili Paji , komandant, Mane Pavlovi , politiki komesar, Mile Lovri , zamjenik komandanta i Maca Majstorovi , zamjenik politiki kog komesara; Štab 2. bataljona Mirko Zuti , komandant, Mile Lovri , zamjenik komandanta i Maca Majstorovi , zamjenik politiki kog komesara; Štab 2. bataljona Mirko Zuti komandant, Mile Cimeša, politiki komesar, Simo Kli kovi , zamjenik komandanta i Rade Zrinjanin, zamjenik politiki kog komesara; Štab 3. bataljona Stanko Gabri , komandant, Nikola Lon ar, politiki komesar, Mile Pošti , zamjenik komandanta i Rade Miri , zamjenik politiki kog komesara i Štab 4. bataljona Dragan Paji , komandant, Stevo Dokmanovi , politiki komesar, Ljuban Kora , zamjenik komandanta i Mile Sokolovi , zamjenik politiki kog komesara.

Kratak odmor brigada je iskoristila i za svestranije analize uspjeha i nedostataka u proteklim borbama kao i za vojnu obuku. Posebno je to vrijeme korišteno za intenzivan idejno-politiki i kulturno-prosvjetni rad u brigadi i na terenu. Održano je i partijsko savjetovanje sa sekretarima bataljonskih biroa i sekretarima etnih elija na kome je analiziran rad partijskih organizacija i organizacija SKOJ-a. Na savjetovanju je konstatirano da je rad partijskih organizacija bio dobar, emu je doprinijelo uvo enje zamjenika politiki kog komesara eta kao sekretara etnih partijskih elija a i pomo politodjela u radu partijskim organizacijama.

Prvih dana sije nja 1943. godine, po velikom snijegu i jakoj zimi, 5. i 15. brigada 8. divizije krenule su iz rejona Topusko—Vrginmost preko Veljuna, Slunja i Rakovice ka Saborskom i Li koj Jesenici, dok je 4. brigada nešto ranije otišla po drugi put u Zumberak. S prili no velikim brojem loše obu enih i obuvenih boraca 5. brigada je 5. sije nja prošla kroz Rakovicu prema Saborskom i u toku pokreta dobila zapovijest štaba divizije za napad na Saborski u kome se tada nalazilo oko 200 ustaša, žandara i domobrana. U susjednoj Li koj Jesenici bilo je preko 300 etnika, dok su prugu Plaški—Vrhovine obezbje ivale talijanske jedinice. etnici, ustaše i domobrani u okolnim mjestima služili su im kao predstraže. Tako je to bilo i s ustaško-domobranskom posadom u Saborskom i etni kom u Li koj Jesenici i okolnim selima.

Prešavši preko 70 kilometara po dubokom snijegu i veoma niskoj temperaturi, brigada je, uz obezbjeđenje 15. brigade od etnika u Li ke Jesenici, trebala iz pokreta 5. siječnja poslije podne da napadne i zauzme Saborski. Neprijateljskoj posadi je upućen ultimatum da se preda, jer se otkivalo da će kad osjeti jače partizanske snage to i učiniti. Međutim, umjesto predaje neprijatelj je, pošto je sad znao da će uslijediti napad, dobro organizirao odbranu, spremno dočekao napad i pružio veoma žilav otpor koji je slomljen tek oko 22 sata. U međuvremenu neprijatelj je, vidjevši da nema izlaza, bio dao inicijativu za pregovore o predaji, ali je to u stvari bila varka kojom je želio da dobije u vremenu radi organizacije izvlastenja iz opkoljenog sela što mu je samo djelimično i uspješno da pod zaštitom mraka izvlaste dio ljudstva u Kapelu.

Poslije kraćeg odmora u Saborskom 5. brigada je noć između 7. i 8. siječnja 1943. godine, uz pomoć dijelova 15. brigade i seljaka iz Ljupčice i Močila, porušila željeznu kuću prugu između željeznih stanica Li ke Jesenice i Javornika u dužini od sedam kilometara uprkos visokom snijegu, hladnoći i oskudici pionirskog alata. Dok su borci, uz pomoć nenaoružanih seljaka, rušili prugu, a prsti im se lijepili za hladne tračnice, dotle su etnici iz talijanskih bunkera pripucavali, dovikivali i pjevali. Oni su toga dana slavili Božić.

Ubrzo nakon što su se ujutro 8. siječnja jedinice 5. i 15. brigade vratile u Saborski i smjestile da se odmore bile su napadnute od etnika iz Li ke Jesenice. etnici koji napad potpomagali su Talijani artiljerijom sa željezne kuće stanice Li ke Jesenice. etnici su bili i uporni pa su napade stalno ponavljali sve do noći između 10. i 11. siječnja kada su 5. i 15. brigada prošle u protivnapad i slijedećeg dana zauzele Li kuću Jesenicu. etnici su pokušali da se izvuku u Kapelu i na željeznu kuću stanicu ka Talijanima. No, to im nije uspješno, jer je gotovo cjelokupni etnički garnizon s pojačanjem, koje im je došlo iz Otočca i Plaškog, zarobljen ili likvidiran. Pored zarobljavanja preko 200 etnika zaplijenjena je velika količina oružja, municije i drugog materijala i živežnih namirnica.

Borbe oko Saborskog i Li ke Jesenice imale su višestruko značenje: zarobljen je i izbačen iz stroja velik broj neprijateljskih vojnika — etnika, ustaša, žandara i domobrana; uništen je dio pruge Plaški—Vrhovine; zaplijenjene su velike količine oružja, municije i drugog materijala. Jedinice su stekle novo iskustvo u borbama u naseljenim dobro utvrđenim mjestima u teškim zimskim uslovima, niskim temperaturama i velikom snijegu te na djelu vidjele saradnju ustaša, etnika i talijanskih vojnika. Najzad zauzimanjem Saborskog i Li ke Jesenice proširena je slobodna teritorija Korduna i povezana s oslobođenom teritorijom Like. U ovim borbama 5. brigada nije imala puno gubitaka, ali je uslijed velike hladnoće i slabe odjeće i obuće izvjestan broj boraca promrzao. Za postignute uspjehe, upornost i istrajnost u tim borbama 5. brigada je pohvaljena od strane Štaba 1. korpusa NOV i PO Hrvatske. Sredinom siječnja 1943. godine ona se prebacila u rejon Vojnički Grabovac-Radlovi Poljana gdje je trebalo da se malo odmori, ali je taj odmor prekinula četvrta neprijateljska ofanziva.

Petar Malobabi

Stroj u Petrovoj Poljani

Polovinom septembra 1942. godine nas **oko** 12 boraca voda »Pješanica«, iz 4. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda, napustili smo naš **vojni** ki logor koji se nalazio u šumi Abez, nedaleko Vrginmosta. Odatle smo otišli u selo Petrovu Poljanu gdje su se prikupljali borci iz jedinica **1. i 2.** kordunaškog partizanskog odreda radi formiranja 5. partizanske brigade Hrvatske. Ušla se pjesma na sve strane i iz svih krajeva bregovitog Korduna.

Na dan 16. septembra 1942. godine poslije podne, na poljani ispod sela, postrojili smo se u desetine, vodove, ete i bataljone. Ime je bila formirana 2. kordunaška, odnosno 5. partizanska brigada Hrvatske. U novim etama i bataljonima bili su izmiješani borci iz različitih jedinica kordunaških partizanskih odreda, ali su obično i najčešće borci iz ranijih partizanskih bataljona bili zajedno u vodu ili ete novoformiranih bataljona. Borci iz 4. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda, u kome sam se do tada nalazio na dužnosti političkog delegata, većinom su ostali u novom 3. bataljonu brigade. S njima nisam ostao jer sam određen za političkog delegata 1. voda 1. ete 1. bataljona. U mom novom vodu bili su borci i starješine iz jedinica 2. kordunaškog partizanskog odreda rodom iz sela Gate, Ljeskovca, Bugara i drugih sela oko rijeke Mrežnice i Korane, dok su u 2. vodu iste ete bili borci i starješine iz 3. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda rodom iz Perne i drugih sela nedaleko od Topuskog i Vrginmosta. Ti i ostali borci novoformirane brigade **bili** su u stvari borci 1. i 2. kordunaškog partizanskog odreda koji su tih dana rasformirani, a koji su ostali u odredima poslije formiranja 1. proletarskog bataljona Hrvatske i 1. i 4. partizanske brigade Hrvatske. Sve su to **bili** prekaljeni ratnici koji su već imali bogato ratno iskustvo stečeno u borbama s talijanskim i ustaško-domobranskim jedinicama na području Korduna. Po svom socijalnom porijeklu bili su to u ogromnoj većini seljaci, ali je među njima, iako malo, bilo i radnika, zanatlija, intelektualaca, učaka, službenika i podoficira bivše jugoslavenske vojske. Izuzev nekoliko Hrvata svi ostali bili su Srbi. U odnosu na godine starosti bilo je dječaka od 16 i onih od oko 55 godina, s tim što su u ogromnoj većini bili oni koji su imali od 20 do 30 godina.

Na dan formiranja brigada je brojila 700 boraca¹ organiziranih u tri bataljona, mitraljesku etu, vod za vezu i štab brigade. Odatle i oba postrojenja boraca i starješina bila je vrlo raznolika. Vidjelo se seljake odječeno do raznih uniformi u svim mogućim kombinacijama. I kape su bile različite, ali je na svim kapama bio zajednički znak — crvena peto-

1. Nešto kasnije, 28. septembra 1942. u brigadu je došla omladinska eteta sa 104 omladinca i omladinke koji su raspoređeni po bataljonima.

kraka zvijezda. I naoružanje im je bilo razli ito oteto i zaplijenjeno od okupatora i onih koji su mu pomagali. Brigada je bila naoružana s 546 pušaka, od ega 448 mauzerki, 75 talijanske proizvodnje, 29 manliherki, 45 pištolja, 22 puškomitraljeza (15 bivše jugoslavenske vojske, 5 talijanske i 2 njema ke proizvodnje), 1 laki mitraljez (talijanske proizvodnje), 6 teških mitraljeza (2 bivše jugoslavenske vojske i 4 talijanske proizvodnje), 25.604 puš ana metka i 132 bombe. Pored toga brigada je imala potrebna sredstva veze i nešto eksploziva.

U Arhivu Vojnoistorijskog instituta uva se spisak komandnog osoblja 5. partizanske brigade Hrvatske na dan njenog formiranja, sastavljen u to vrijeme, iz ega se vidi da je tada pored Bogdana Oreš anina, komandanta i Miloša Šumonje, političkog komesara, u brigadi bilo još 140 starješina. Koliko ih je bilo u kojoj jedinici, kakva nacionalna i socijalna pripadnost te kakva starosna struktura vidi se iz slijede eg tabelarnog pregleda:

Tabelarni pregled, nacionalnog i socijalnog sastava te godina starosti starješina 5. brigade na dan njenog formiranja

Jedinica	nac. sastav			socijalni sastav							starosna struktura						preko 40 g.
	Srbi	Hrvati	Ukupno starješina	seljaka	radnika	aka	studenata	podoficira	zanatlija	ostalih	do 20	20—23	23—27	27—30	30—35	30—40	
Stab brigade	7	1	8	1	—	—	2	1	—	4	—	—	4	—	3	1	—
1. bataljon	36	2	38	12	20	1	1	2	—	2	1	7	15	10	3	1	1
2. bataljon	40	2	42	25	4	—	—	3	8	2	1	5	15	9	11	1	—
3. bataljon	34	1	35	26	5	—	1	2	1	—	2	6	11	5	10	1	—
Mitraljeska eta	12	—	12	7	2	2	1	—	—	—	1	1	3	5	1	1	—
Vod za vezu	7	—	7	4	2	—	1	—	—	—	1	2	2	2	—	—	—
SVEGA	136	6	142	75	33	3	6	8	9	8	6	21	50	31	28	5	1

Podaci iz tabele, pored ostalog, pokazuju da su komandni kadar brigade, skoro isključivo, sa injavali Srbi. Takav je bio nacionalni sastav i boraca itave brigade. To je zbog toga što je brigada formirana od stanovnika Korduna koji su u ve ini Srbi, i koji su ve prvih dana narodno-oslobodila ke borbe masovno stupili u partizanske jedinice. Dalje iz tabele se vidi da su od 142 starješine brigade 75 bili seljaci, a 67 svi ostali. Interesantni su i podaci o stvarnoj strukturi starješina. Najve i broj, ukupno 102, imalo je izme u 20 i 30 godina, a svega jedan bio je stariji od 40 godina. Iz pregleda se ne vidi, ali na kraju treba konstatirati, da su od 142 starješine 84 bili lanovi KP Hrvatske, a ostali gotovo svi lanovi SKOJ-a ili kandidati za lana KP.

Milka Ili Livada

Omladina Korduna u pomoć i frontu

(maj 1942 - juni 1943.)

Pod rukovodstvom Komunističke partije Hrvatske, od početka ustanka 1941. godine, omladina Korduna isticala se svojim učestvovanjem u partizanskim jedinicama, rezervnim odredima, partizanskim stražama, u vršenju kurirske službe i raznim drugim pozadinskim zadacima. Zavisno od stepena razvoja ustanka i zaplijenjenog naoružanja, broj omladinaca s puškom u ruci svakodnevno se povećavao. Dobrovoljaca je uvijek bilo više od pušaka, a puška u rukama omladinca ili omladinke značila je mnogo. Ona je bila dokaz ličnosti, zrelosti, aktivnosti i odanosti narodnooslobodilačkoj borbi. Oko puške okupljali su se omladinci i učestvovali u njoj da rukuju da bi kasnije u partizanskim jedinicama, u surovoj školi rata, postali odvažni borci, nepogrešivi strijelci i puškomitralješci,iskusni desetari, vodnici, delegati, komandiri, komesari i komandanti.

Formiranje omladinskih eta

Na Drugoj okružnoj konferenciji KPH za Karlovac koja je održana u Kladašima, pored niza pitanja koja su se pretresala bilo je riječi i o formiranju omladinskih i proleterskih eta. Tokom marta 1942. godine Štab Grupe kordunaških NOP odreda na osnovu naredbe Glavnog štaba Hrvatske od 1. marta 1942. godine, naredio je štabovima Prvog i Drugog kordunaškog partizanskog odreda da formiraju po jednu omladinsku proletersku etu. Izbor boraca izvršen je po bataljonima. Odabrani su najhrabriji a uz to članovi Partije i SKOJ-a. Formiranje ovih eta izvršeno je već krajem marta i početkom aprila 1942. Međutim, početkom jula 1942. godine odlukom vojnog i političkog rukovodstva Korduna ove eta su preimenovane u udarne omladinske eta. Sudbina ovih eta bila je takva da je dio njihovih boraca upućen u sastav Zumbera ko-posavskog bataljona, dio je ušao u sastav 1. proleterskog bataljona Hrvatske formiranog 7. maja 1942. godine u Korenici, a manji dio je otišao na Kalnik i u Slavoniju.

Okružni komitet KPH za okrug Karlovac na svome sastanku 20. aprila 1942. godine, između ostalog, donio je zaključak o formiranju omladinske eta radi jednomjesečne obuke omladinaca koja se počinje od 10. maja 1942. godine imala izvoditi u Petrovoj gori. Za komandira eta određen je Uroš Opačić, za političkog komesara Horvatić, a za nastavnike Branko Zutić i Miško Blažević. Pred Okružni komitet SKOJ-a postavljen je zadatak da provede agitaciju za dobrovoljno stupanje omladine u etu. Za svaki kotar bilo je predviđeno koliko eta omladinaca dati

Štab
IV Udarne brigade
15.I.1943 g.

90 1 43

Štabu I Korpusa Narodno-Oslobodilačke Vojske Hrvatske.

Primili smo Vaš dopis od 8.I.1943 g. Hvala na čestitanju za naše uspjehe u Krašiću. Mi ćemo i dalje nastaviti sa našom borbom do konačne pobjede. Što nas obavještavate da će te nam uputiti naše borce iz Veljuna primili smo na znanje. Do danas još nijesu došli u sastav brigade.

Za Žumberak smo dobro doputovali. Pravac puta smo promijenili iz sledećih razloga: 1/Što smo bili obavješteni da su kod Kamdnje čamci potopljeni, te je prelas na tom mjestu bio nemoguć, 2/Što smo u ovom pravcu kojim smo putovali imali točnija obavještenja o neprijateljskim posadama u Sloveniji, 3/Što nam politkomesar Korpusa drug Većo rekao kada smo pošli na put da možemo uzeti pravac koji nam najbolje odgovara, ali u glavnom da predjemo Kupu.

Što se tiče mobilizacije drugova u Ribniku izvješćujemo da se i tako nij ništa moglo mobilisati, a to smo se uvjerali kod našeg odmora u Bosiljevu i Vučkovej Gorici gdje je narod dosta naklonjen Narodno oslobodilačkoj borbi, ali još izbjegava da stupi u Narodno oslobodilačku Vojsku, te nismo ni tu uspjeeli nikoga mobilisati.

Smrt fašizmu Sloboda narodu!

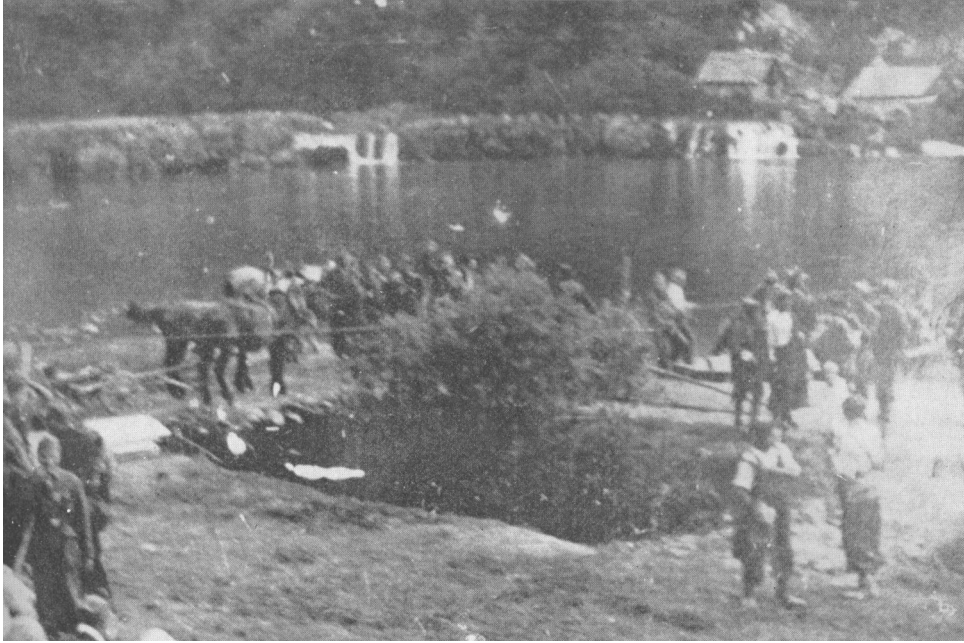
Politkomesar:
Mile Martinović

Za Komandanta:
Stjepan Vojković

M. H. O. P. L.
ŠTABA I KORPUSA NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE HRVATSKE
15. I. 1943
4000

u etu i to: Vrginmost 15, Vojni 30, Veljun 30 i Slunj 25, dok je KK SKOJ-a Vojni dobio zadatak da obezbijedi smještaj i prehranu ete.

Zbog izuzetne situacije stvorene majskom ofanzivom neprijatelja na Petrovu goru odluka Okružnog komiteta donekle je izmijenjena. Prvi vojni kurs za 1. omladinsku etu na Kordunu organiziran je u selu Toboli u, a održan u zaseoku Lipari sela Zbjega, op ine Primišlje, kotar Slunj. Kurs je otpo eo 15. maja 1942. i prema planu i programu obuka je izvo ena cio dan od ustajanja u 6 sati ujutro do pove erja u 21 sat nave er. Uz svakodnevnu obaveznu gimnastiku izu avale su se politi ke i vojne teme: Uzroci sloma stare Jugoslavije, Okupacija zemlje i rad okupatora i njegovih slugu, Uloga KPJ u NOB-i, Zna aj NOF-a, kao i teme iz taktike, partizanskog ratovanja, discipline, upoznavanja i rukovanja s naoružanjem a izvodile su se i razne vježbe. Pored toga omladina se upoznavala sa životom, radom i borbom omladine iz drugih krajeva naše zemlje a posebno iz SSSR-a. Komandant ovog prvog kursa bio je Joco Tarabi . Po završenoj obuci po etkom juna, od 70 omladinaca s ovoga kursa formirana je 1. omladinska udarna eta koja je bila pod neposrednom komandom Štaba Grupe kordunaških partizanskih odreda. Za njenog komandira postavljen je Uroš Opa i , za politi kog komesara

Jedinice 8. divizije u prelazu rijeke Dobre kod Gornjih Dubrava.

Druga brigada 8. divizije u pokretu 1944. Prvi s lijeva komesar brigade Duško Bai .

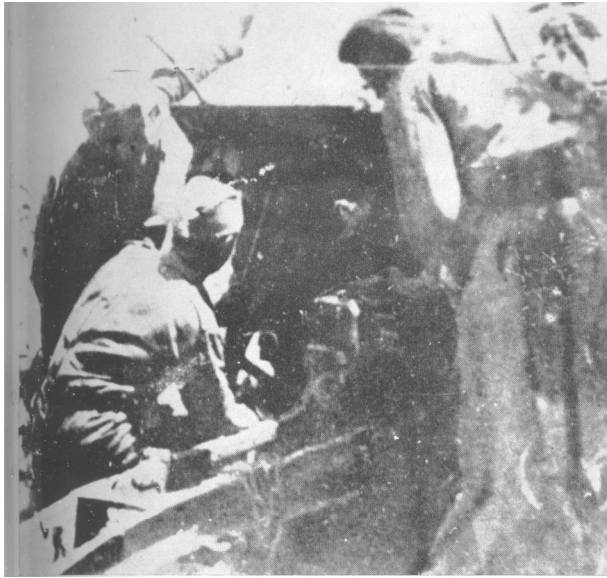

Prelaz preko rijeke bez mosta.

Plaški, jesen 1944. Jurišni vod 1. brigade 8. divizije.

Artiljerci 8. divizije u borbi kod Sunje 1944.

lanovi Štaba artiljerijskog divizion 8. divizije 1944. S lijeva na desno: Ilija Gubi zamjenik komesara, poginuo 1945. kod Toboli a, Dmitar Dudukovi , komesar i Dušan Zlatar obavještajni oficir.

Debela kosa, 1944. Nakon izvedene vježbe ga anja, susret s najboljim strijelcem Jerkovi Nikolom. S lijeva na desno: Simo Mili evi zamjenik komesara 2. brigade 8. divizije, Duško Bai komesar brigade, Nikola Jerkovi , Dušan Milkovi komandant 4. bataljona, poginuo 1944. Ilija Baki komesar 4. bataljona i uro Mandi obavještajni oficir 1. brigade.

Bjeljevina kod Topuskog, 1944. Ve eslav Holjevac, Pavle Jakši i Bogdan Oreš anin vrše smotru partizanskih jedinica.

Jedinice Divizije u prijelazu rijeke Korane 1944. kod Veljuna.

U prijelazu rijeke Kupe 1944. godine.

Polit, komesari i članovi štaba 1. brigade 8. divizije. S lijeva na desno leže: Pajo Samardžija zamjenik komesara brigade i Dušan Kosanovi na elnik štaba brigade, poginuo 1944. u Krašiću. Stoje: Mišo Radojčić, polit, komesar 3. bataljona, Dušan Baić polit, komesar 2. bataljona, Miloš Kljaić zamjenik komandanta brigade, poginuo 1944. u Žumberku, Josip Jagić politkomesar 1. bataljona, Stanojević polit, komesar ete za vezu, Jovanović i Babić Branko intendant brigade.

Prijeboj, 1944. Na položaju.

Prate a eta 2. brigade 8. divizije u pokretu. Juni 1944.

Konji ko odjelenje 8. divizije s komandantom Milošem Trbovi -Perišom. Ljeto, 1943.

U oslobo enom Cazinu 13. 9. 1944.

Pisarovina, jesen 1944. Borci čete za vezu 1. brigade 8. divizije.

Članovi štaba 2. brigade 8. divizije. S lijeva na desno: Simo Mikašinovič zamjenik komandanta, Joco Tarabi komandant, Rade Zrinjanin, Vondraček Ivan rukovodilac politodjela, Duro Krajačević, Zdenko Saršon operativni oficir, Tomo obavještajni oficir i Mili Pajić načelnik štaba brigade. Selo Janjina kod Plaškog.

Duško Bai , obojica članovi OK SKOJ-a za okrug Karlovac. Istovremeno tokom maja 1942. godine 25 omladinaca iz općine Drežnik, kotar Slunj, otišlo je u Liku u ličke partizanske jedinice.

Odlukom OK KPH za Karlovac omladinski kurs za Drugu omladinsku etetu trebao je da se održi tokom juna te godine u Kordunskom Ljeskovcu, na području kotara Slunj. Odziv omladine bio je dobar i blagovremen. S područja Primišlja, Plaškog, Močila i šire okoline Kordunskog Ljeskovca javilo se 55 dobrovoljaca. Međutim, zbog nagovještaja veće neprijateljske ofanzive na Kordunski Ljeskovac i okolinu, kao i koncentracije partizanskih jedinica radi napada na neprijateljska uporišta Rakovicu i Drežnik, onemogućena je pravilna organizacija i smještaj polaznika kursa. Zbog toga je omladina iz Kordunskog Ljeskovca prebačena u Močila, pa pošto ni tu nije bilo moguće obezbijediti normalan smještaj i rad kursa, dio dobrovoljaca-omladinaca, iako neobučeni, stupio je u partizanske jedinice, a drugi dio otišao je na kurseve koji su organizirani u selima Gornji Budački i Gornji Skrad u kotarevima Vojni i Veljun.

Početkom jula organiziran je omladinski kurs u Gornjem Budačkom na kojem je bilo 160 omladinaca i omladinki. Po završenoj obuci od polaznika ovog kursa formirana je 2. omladinska udarna eta. Njen komandir bio je Petar Peurača, a politički komesar Josip Fing. Za 3. omladinsku etetu je kurs otpočeo u Gornjem Skradu, kotar Veljun, 14. jula te godine i na njemu se obučavalo 90 omladinaca i omladinki od kojih je 70 bilo s terena kotara Slunj. Po završetku ovog kursa formirana je 3. udarna omladinska eta s komandrom Milošem Dudukovićem i političkim komesarom Vladom Odžakom Dadom na čelu.

Augusta 1942. od 1., 2. i 3. omladinske etete formiran je 1. omladinski bataljon, koji je na prijedlog OK SKOJ-a i Partije dobio ime »Joža Vlahovič« po slavnom sekretaru PK SKOJ-a za Hrvatsku Joži Vlahoviću. Omladina Korduna bila je posebno ponosna na svoj Prvi omladinski bataljon, a osobito kada je taj bataljon 20. augusta 1942. godine ušao u sastav 4. kordunaške brigade i kada je učestvovao za njegove prve uspjehe u borbi. Posebno omladina Korduna bila je ponosna na to što je u bataljonu bilo dosta omladinki koje su bile ravnopravni borci sa svojim muškim drugovima. Među njima je bila i Seka Bulat, komesar etete. Omladina se radovala i kada je učestvovala za prve pohvale boraca omladinaca zbog hrabrog držanja u borbama u Zumberku i Sloveniji. Među pohvaljenim bili su Uroš Opačić, komandir 1. omladinske etete, vodnici Miloš Gojak i Uroš Grudić i partizani Mili Đakić, Milan Bulić, Neđeljko Manojlović i mnogi drugi.

U duhu direktive Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku od 11. juna 1942. OK SKOJ-a i njegove organizacije na Kordunu razvile su svestranu aktivnost u okupljanju omladine radi formiranja rezervnih omladinskih eta po općinama i kotarevima. Za svaku rezervnu etetu omladinske organizacije su bile dužne da obezbijede ishranu i smještaj, dok su im komande partizanskih jedinica pružale pomoć u vojno-političkoj obuci.

Prema programima obuke u rezervnim etama predavane su ve inom teoretske teme, o prvom svjetskom ratu i Versajskom ugovoru, o ulozi velikosrpske buržoazije u Jugoslaviji, stavu KPJ u nacionalnom pitanju, kapitulaciji bivše Jugoslavije, karakteru drugog svjetskog rata, ulozi KPJ u predratnom periodu i drugom svjetskom ratu, ulozi SKOJ-a pred rat i u NOB-i. Pored teoretskih tema omladina u rezervnim etama obuavana je o stražarskim dužnostima, rukovanju oružjem i slino. Obuka na ovim kursovima izvoavana je dva puta tjedno po cio dan. Na taj na in omladina se pripremala za odlazak na omladinske vojne kurseve s kojih je kasnije, nakon jednomjese ne obuke, odlazila u partizanske jedinice.

Prema izvještaju OK SKOJ-a Karlovac od 19. jula 1942. godine upuenom OK KPH za Karlovac na Kordunu je do tada bilo organizirano 16 omladinskih rezervnih eta u kojima su se nalazila 1.603 omladinca i omladinke. Ovaj oblik organiziranja i obuke, najprije na kursovima rezervnih eta a kasnije na vojno-politi kim kursovima, trajao je sve do konca 1942. U praksi nije bilo opine na slobodnoj teritoriji u kojoj niru bile organizirane jedna do dvije omladinske rezervne ete.

Krajem jula i po etkom augusta izvršene su pripreme za formiranje 4. omladinske ete. Vojni kurs otpo eo je 15. augusta u Dunjaku, op ina Veljun. Na kursu se nalazilo 120 omladinaca i omladinki. I za ovu etu brigu oko smještaja, ishrane i ostalih potreba, vodio je OK SKOJ-a i organizacije omladine opine Veljun, dok je vojno rukovodstvo imalo preko sebe organizaciju rukovo enja i obuku. Po završetku obuke 15. septembra 1942. godine vojno rukovodstvo odlulo je da ova eta ode u sastav 4. crnogorsko-proleterske brigade. Nikad ne mogu zaboraviti dirljiv ispra aj i rastanak koji je omladina Korduna slijede eg dana priredila 4. omladinskoj eti, budu im borcima ve proslavljene 4. crnogorske brigade. Pored sve anog programa, pjesme, igre, održanih govora, manjih poklona, bilo je i mnogo dirljivih momenata. Na put borbe 17. septembra 1942. krenulo je oko 80 mladih Kordunaša. Maršuju i od Dunjaka, preko Mo ila, Plitvi kih jezera, Korenice, Drvara, Glamo a, Mrkonji Grada i Jajca eta je nakon 12 dana napornog marša stigla u Vinac, južno od Jajca gdje je ušla u sastav 4. crnogorske proleterske brigade. Kordunaške omladince pozdravio je Mitar Baki , politi ki komesar brigade i ukazao na teško e koje ih o ekuju. Na kraju je izrazio puno povjerenje u njih koje su oni opravdali na najbolji mogu i na in. Od njih 80, koliko ih je došlo u 4. crnogorsku proletersku brigadu, 65 je poginulo širom naše zemlje u oslobodila kom ratu.

Dvadesetog augusta 1942. godine u zaseoku Vuka kraj Ostrožina, kotar Vrginmost, formirana je 5. omladinska eta ja ine 104 omladinca i omladinke koja je po završetku jednomjese nog vojnog kursa, 26. septembra ušla u sastav 5. kordunaške brigade. Istovremeno u Koranskom Selu, u školi Marinkovi , op ina Perjasica, kotar Veljun, bila je formirana i 6. omladinska eta ja ine 124 omladinca i omladinke. Ona je po završenoj obuci ušla u sastav 4. kordunaške brigade.

Krajem augusta i početkom septembra, isto tako na dobrovoljnoj osnovi, formirane su još tri omladinske ete. Sedma eta je imala 118 omladinaca i omladinki, obuku je završila u Gornjem Budakom i Skradu. Njen komandir bio je Miloš Mar, a politički komesar Rade Zrinjanin. Po završetku obuke eta je ušla u sastav 5. kordunaške brigade. Osmo omladinska eta, imala je 103 omladinca i omladinke, formirana je i završila obuku u Dunjaku, dok je od omladine iz kotara Vrginmost u zaseoku Vuka, općina Ostrožina, formirana 9. eta koja brojala je oko stotinu omladinaca i omladinki. Pa završenoj vojno-političkoj obuci 7. novembra ona je ušla u sastav 13. proleterske brigade NOV Hrvatske koja je formirana kod Sjenjaka u istom kotaru.

Mjesec dana kasnije, krajem septembra i početkom oktobra, formirana je 10. omladinska eta u Miholjskom, općina Vojnić i brojala je 120 omladinaca i 33 omladinke. Nastavnik ove ete bio je Duro Crevar, komandir Dušan Kaluđerović, a politički komesar Pero Ribić. Brigadu oštrani eta vodila je omladinska organizacija s terena Vojnić.

Jedanaesta omladinska eta formirana je u drugoj polovini septembra u selu Zagorju, općina Veljun, od omladinaca i omladinki koji su se ranije nalazili u rezervnim etama na području kotara Veljun. Prosječna starost pripadnika ete bila je od 15 do 17 godina i brojala je oko 135 omladinaca i omladinki. Njen komandir bio je Stevo Božić. Po završenoj obuci eta je podijeljena u tri grupe: jedna je otišla za popunu omladinskog bataljona »Joža Vlahović«, druga u bataljone kordunaških odreda, a treća u 5. kordunašku brigadu.

I u toku novembra 1942. nastavljeno je formiranje omladinskih eta. Tako je u zaseoku Vuka kraj Ostrožina, kotar Vrginmost, formirana 12. omladinska eta. Skoro polovinu njenog sastava sačinjavale su omladinke. Po završenoj obuci eta je 20. decembra ušla u sastav 4. kordunaške brigade. Trinaesta omladinska eta formirana je na terenu Vojnić, 14-ta na Veljunu, a 15-ta u Zbjegu kod Slunja. Ova posljednja eta brojala je oko 80 omladinaca i omladinki. Omladinke su bile stare od 16 do 18 godina i u etama ih je bilo više nego muškaraca. Komandir ove ete bio je Rade Katić, a politički komesar Mirko Maček. Po završenoj obuci u Rakovici, u prvoj polovini decembra, eta je predana Komandi kordunaškog područja u Vojnić u radi daljeg rasporeda.

Potrebno je napomenuti da se za sve navedene ete javljao veliki broj omladinki i da se na području Vojnić i Vrginmosta bilo po etama formiranjem omladinskih eta od samih omladinki, ali se od toga odustalo jer se stalo na stanovište da se time narušava puna ravnopravnost između muške i ženske omladine.

Razvijaju i agitaciju za dobrovoljno stupanje omladine u omladinske ete, skojevska rukovodstva i organizacije na Kordunu postigle su vanredne uspjehe i rezultate. Dovoljno je napomenuti da je u ustaničkim selima, kao što su bila Krnjača, Grabovac, Donji Skrad, Vojnić, Grabovac i mnoga druga iz kotareva Vrginmosta, Veljuna, Slunja i Plaškog, bilo teško naći omladinca starijeg od 15 godina a da se nije nalazio u

omladinskim etama ili u redovima partizanskih jedinica. Na omladinu Korduna u potpunosti se mogu primijeniti riječi i druga Tita:

»Kada idu u borbu ljudi, vojska koju je država stvorila, odrasli ljudi, onda je to njihova dužnost prema svojoj domovini, onda je to dug svakog građanina i rodoljuba, ali kad bez mobilizacije, dobrovoljno, djeca od 12, 14, 15 i 16 godina idu u borbu, znaju i da će u njoj poginuti, onda je to više nego dug prema domovini, onda je to nad ovještanski heroizam mladih ljudi koji žrtvuju sebe iako još nisu pravo ni stupili u život, da bi buduća pokoljenja bila sretna«.

Masovno učestvovala je kordunaška omladina u partizanskim jedinicama teško je brojano izraziti. Dovoljno je napomenuti da se samo za vrijeme pretkongresnog takmičenja USAOJ-a od 20. novembra do 17. decembra 1942. godine na raznim sastancima po selima, općinama i zborovima dobrovoljno javilo u partizane 575 omladinaca i omladinki; od toga iz kotara Karlovac 30, Vrginmost 165, Vojni 126, Veljun 76, Slunj 75, Plaški 93 i Ogulin 10. Od navedenog broja iz Vrginmosta, Vojni i Veljuna javilo se 126 omladinki. Sličan odziv omladinki, većinom članova SKOJ-a, za odlazak u partizane bio je i u ostalim kotarevima.

Omladina u pomoć i vojsci i NOO

Prikupljanje priloga u ishrani, odjeći i obući bio je jedan od važnih zadataka omladine u snabdijevanju i zbrinjavanju partizanskih jedinica i omladinskih eta. Samo u toku već spomenutog pretkongresnog takmičenja USAOJ-a za svega 10 dana omladina Korduna je za svoju vojsku prikupila 135 pari arapa, 6 pari rublja, 29 kapa, 6 šalova, 85 pari rukavica, 12 plahta, 75 ručnika, 13 džempera, 5 maramica, 1 šarenicu, 2 sukneni pokrivač i 7.785 kuna. Omladinci i omladinke iz Karlovca poslali su omladinskoj eti na Veljun 6 pari rublja, 3 šala, 4 para rukavica, 2 pulovera, 1 džemper, 2 maramice, 2 ručnika i 4 para arapa.

Prisna veza omladine i vojske ogledala se u brizi i njegovanju ranjenika, po ev od iznošenja s položaja, prenosa do ambulante i bolnice i u samoj bolnici. Odraslija omladina bila je uvijek pri ruci partizanskim jedinicama u računisanju snijega, opravci puteva, prenošenju raznog materijala zarobljenog od neprijatelja i drugo. Navešću samo jedan primjer. U borbi s Talijanima u Polju kod Perjasice 2. lista brigada i 1. bataljon 4. kordunaške brigade u oktobru 1942. godine osvojili su veliki ratni plijen u naoružanju i municiji. Plijen je trebalo što prije evakuirati. Organizirana je sva omladina područja Perjasice i dijela Primišlja i Veljuna za sklanjanje plijena. Veća grupa omladinaca i omladinki iz Perjasice i D. Primišlja prenosila je municiju pravcem Polje, Primišlje, Toboli, Janja Gora, preko željeznice pruge između Plaškog i Liske Jesenice u selo Glibodol u Lici. Ova akcija samo u jednom pravcu trajala je dva dana i dvije noći. Sanduci municije su bili teški oko 30 kilograma, a omladinke i omladinci po dosta prohladnom vremenu nosili su ih između sebe. Drugi dio ratnog plijena, uglavnom municiju,

prenosila je 11. omladinska eta koja se nalazila na obuci u selu Zagorju. Ona je dio municije od Poloja preko Primišlja, Zbjega, Plitvi kih jezera i Prijeboja prenijela u Korenicu.

Primjera požrtvovnosti omladine Korduna bilo je mnogo. Aktivnost omladine i naroda manifestirala se i nizom organiziranih masovnih akcija u obradi zemlje i sjetve, izgradnji bajta, bolnica i skloništa, kosidbi, žetvi i sklanjanju svih usjeva i plodova za ishranu, život i borbu. U rano proljeće 1942. godine organizirana je kampanja za prikupljanje sjemena i poljoprivrednog alata za sjetvu. Pod parolom »Obradimo svu zemlju za sebe i svoju vojsku«, pristupalo se organizaciji radnih eta sastavljenih od omladine i žena. Ove eta bile su organizirane na principu partizanskih jedinica, s komandirima i političkim komesarima a bile su podijeljene na vodove. Osim uzajamnog i međusobnog pomaganja doma instava u sjetvi, radne jedinice kolektivno su obavljale potpuno napuštenu zemlju i zemlju boraca koji su se nalazili u partizanskim jedinicama.

Na istoj organizacionoj osnovi poseban polet i aktivnost omladine razvijena je i u kampanji za što bolje i brže ubiranje ljetine, obavljanju vršidbe i sklanjanju plodova rada. Pod parolom »Ni zrna žita okupatoru!« i »Žetva mora biti naša!«, organizirano je i angažirano sve sposobno za rad. U svakom kotaru bilo je niz žetvenih akcija koje su se obavljale pod zaštitom partizanskih jedinica. Radilo se po danu, a noći su korištene za žetvu u blizini neprijateljskih uporišta i garnizona. Poslije napada u toku jula 1942. godine u kome su ustaše pobile veliki broj staraca, žena i djece, opljačkale i spalile više sela u kotaru Slunj, Kotarski komitet KPH Slunj organizirao je četiri radne eta od po 50 omladinaca, omladinki i žena koje su pod zaštitom partizanskih jedinica odlazile noću u obližnja napuštena sela, sakupljale ranije sakrivenu hranu i odjeću, zatim žele žito i prevozile ga na oslobođenu teritoriju. Odlazak na primjer iz Močila prema Broancu, Brezovcu, Mašvini, Kordunskom Ljeskovcu po noći, pronalaženje sakrivenog žita, ostavljenih stvari i žetva, a poslije pola noći ili u ranu zoru povratak, iziskivao je veliki napor i rizik. Međutim, organizirane radne eta pod zaštitom partizanskih jedinica odlazile su organizirano i disciplinirano, bez ikakve riječi i pogovora i s puno zadovoljstva, osobito kada bi zadatak bio uspješno izvršen.

U oktobru 1942. spomenute radne eta su bile angažirane za branje i sklanjanje kukuruza iz napuštenih sela koja su se obično nalazila u blizini neprijateljskih uporišta. Radilo se noću i bez obezbjeđenja. Njima je noću između 2. i 3. oktobra oko 60 ustaša i žandara iz Rakovice postavilo zasjedu u Brezovcu i uspjelo im da na povratku s rada uhvate 20 omladinki i žena te zaplijene 8 kola natovarenih kukuruzom u klipu. Ostali iz radnih eta uspjeli su da pobjegnu i da se s dijelom kukuruza prebace u Močila. Uhvaćene omladinke i žene ustaše su odvele u Rakovicu i nakon nekoliko dana najzvjerskijeg mučenja poubijali u šumi Duji gaj.

Na Prvom kongresu USAOJ-a

Pripreme omladine Korduna i Karlovca za Prvi kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije odvijale su se kroz mećusobno takmičenje organizacija SKOJ-a i Saveza mlade generacije (SMG) po selima, općinama i kotarevima oslobođenim i na dosta mjesta neoslobođenim teritorijama. OK SKOJ-a za okrug Karlovac, koji je tada imao sjedište u selu Peri ima, kotar Vojni, a nešto kasnije u Slunju, razvio je široku aktivnost omladinskih organizacija u takmičenju, naročito po pitanjima mobilizacije u omladinske, ete, partizanske brigade i odrede, radu na sakupljanju odjeće, obuće i hrane za partizanske jedinice, pružanju pomoći i NOO-ima i u radu na izvršenju i omasovljenju organizacija SKOJ-a i Saveza mlade generacije.

Na mnogobrojnim sastancima i zborovima seoskih, općinskih i kotarskih omladinskih organizacija sumirani su i istaknuti postignuti rezultati, ali sagledavane i slabosti i dogovarano je o daljnjem radu. Delegati za kongres birani su na općinskim i kotarskim zborovima koji su imali sve različite karaktere. Da bi se vidjelo kakav je kriterij omladina imala u biranju delegata za Prvi kongres USAOJ-a, navodim samo jedan primjer. Na kotarskom zboru u Veljunu Jovo Peri, član Kotarskog komiteta SKOJ-a Veljun, izabran je za delegata zato što se istakao za vrijeme borbe s Talijanima u Perjasici i Veljunu i što je prilikom ponovnog upada Talijana u Perjasicu blagovremeno obavijestio narod i organizirao njegovu evakuaciju iz tri sela u šume i time ga spasio od sigurnog uništenja i pljačke. Vodeći računa o ugledu omladinaca ili omladinki, njihovoj borbenosti, požrtvovanju i radu omladinskih organizacija na Kordunu, za Kongres USAOJ-a u Bihaću izabrano je 12 delegata. Od njih tri su delegata izabrana u 8. kordunaškoj divizionu, a ostalih devet na terenu. Prema sjećanju delegati iz 8. divizionu bili su: Olga Galovi, Mito Mitrović i Vojo Skorupan, a s terena Branko Krajinović, član KK SKOJ-a Plaški, Milka Ilić, član OK SKOJ-a i Partije, Branko Uzelac, sekretar OK SKOJ-a Karlovac, Milica Opalo, član OK SKOJ-a, Jovo Peri, član KK SKOJ-a Veljun, Maca Pavlović, sekretar KK SKOJ-a Vrginmost, Sofija Pavić i Maša, rukovodilac pionira Korduna, Sava Karan, član KK SKOJ-a Vojni i dvanaesti delegat, čiji se imena ne sjećam, vjerovatno je bio iz kotara Karlovac ili Ogulin.

Pored Okružnog komiteta SKOJ-a u cijelom okrugu tada je bilo 7 kotarskih i 23 općinska komiteta u kojima se nalazilo 127 članova komiteta, zatim 117 skojevskih grupa s ukupno 881 članom SKOJ-a. Uporedo s kotarskim i općinskim komitetima SKOJ-a postojali su i odbori Saveza mlade generacije u kojima se nalazilo blizu 4.000 članova.

Neposredne pripreme za odlazak delegata na Kongres odvijale su se u nekoj maloj žurbi. Presretni što se vidjeli Tita i Ivo Lolu Ribara, sekretara CK SKOJ-a, delegati su se prikupili u Slunju. Tu su iz Intendanture Glavnog štaba Hrvatske dobili cipele, pa iako su bile 3—4 broja veće i dobro su im došle. Iz Slunja delegati su se kamionom prevezli u

Biha koji je bio u sve anom raspoloženju, pun omladine, parola, zastava i pjesme.

Ujutro 27. decembra 1942. godine nestrpljivo smo u dvorani o ekivali po etak Kongresa. Pojava druga Tita uzdrhtala je mlada srca svih nas delegata, i odjednom se zatresla dvorana od aplauza i klicanja, izvikanja parala drugu Titu i Komunisti koj partiji Jugoslavije. Kongres je otvorio Ivo Lola Ribar i nakon predloženog po asnog i radnog predsjedništva rije je dao drugu Titu koji je u toku govora esto prekidan našim klicanjem i aplauzom. Burnim aplauzom pozdravljen je i Ivo Lola Ribar, kada je u ime omladine Jugoslavije dao obavezu i zavjet mlade generacije drugu Titu da e ga dosljedno slijediti na njegovom putu borbe.

Drugog dana u toku rada Kongresa, Slavko Komar i Rato Dugonji , lanovi CK SKOJ-a, održali su kra i sastanak s unaprijed najavljenim diskutantima. Pozvali su i mene i rekli mi da treba da diskutiram o Lolinom referatu. Iako sam se tome protivila, na kraju sam pristala i na brzinu se pripremila za diskusiju. I kada je iz radnog predsjedništva Lola rekao: »Rije ima Milka Ili , seljanka iz Primišlja s Korduna«, odjednom sam se sva promijenila, ali za kratko vrijeme, jer sam u sebi govorila. »Ne smiješ da se zbuniš. Ti si predstavnik hrabre kordunaške omladine koja ne zna za strah.« Još se i danas sje am nekih teza iz svoga govora i pozdrava Kongresu u ime porobljene, borbene, ali nikad pokorene omladine u okrugu Karlovac. Govorila sam o u eš u kordunaške omladine u radu na terenu i u partizanskim jedinicama, o bratstvu i jedinstvu i drugo. Posebno sam naglasila da mlada generacija ne e dozvoliti da nam bratstvo i jedinstvo iko naruši, da se ne borima samo za Kordun nego za novu Jugoslaviju i da nema povratka na staro. Kordunaški delegati bili su posebno oduševljeni mojom diskusijom. Stiskali su mi ruku i govorili: »Dobro je, Milka, najbolje si govorila!« Tada se i jedan drug našalio na moj ra un. Upoznavaju i me s Vladom Ze evi em, rekao je: »To je Milka. Kad je izgovorila rije i — omladina ne e povratka na staro — mislio sam da e pucati«. Za vrijeme odmora i Lola Ribar me pozvao i estitao mi na govoru. Pitao je, pored ostalog, koliko imam škole. Odgovorila sam da tek sada u im itati i pisati.

Drugi diskutant s Korduna bila je Sofija Pavi i -Maša, ina e zagreba ka skojevka. Zbog svog malog uzrasta kad je išla ka govornici, podsje ala me na Boška Buhu. S pozdravom je po ela tiho, strepila sam da se ne zabuni, ali ubrzo se oslobodila svoje male treme. Govorila je uop e o pionirima Korduna i Like, iznosila primjere požrtvovanja pionira, aktivnosti njihovih organizacija u pomo i vojsci, ranjenicima, njihovom u enju i školovanju, o bratstvu i jedinstvu. Govorila je s mnogo osje aja, a po završetku govora bila je toplo pozdravljena.

Tre eg i posljednjeg dana rada Kongresa izabrana sam kao predstavnik omladine Korduna u Zemaljski odbor USAOJ-a. Budu i da sam kao lan OK Partije i OK SKOJ-a bila zadužena da pratim rad SKOJ-a u Kordunaškom partizanskom odredu, to sam 30. decembra u Biha u u estvovala na savjetovanju koje je CK SKOJ-a održao s izabranim delega-

tima iz partizanskih jedinica za Prvi kongres. Na savjetovanju se raspravljalo o pitanjima rada SKOJ-a u vojsci.

Povratkom na Kordun delegati s Kongresa i sva omladinska rukovodstva imala su zadatak da upoznaju omladinske organizacije sa stavovima i odlukama Kongresa. U Slunju 2. i 3. januara 1943. godine održana je Pokrajinska konferencija SKOJ-a za Hrvatsku kojoj su s Korduna prisustvovali delegati u esnici Prvog kongresa USAOJ-a, članovi OK SKOJ-a za okrug Karlovac i izabrani delegati iz kotarskih komiteta SKOJ-a na terenu. Pored otprilike 200 delegata iz svih krajeva Hrvatske, konferenciji su prisustvovali predstavnici Glavnog štaba Hrvatske, CKKPH i sekretar CK SKOJ-a Ivo Lola Ribar. Posebno nas je obradovao dolazak Vladimira Nazora na konferenciju koji je tom prilikom održao poznati govor.

Razmatraju i zadatke s Kongresa USAOJ-a i Pokrajinske konferencije SKOJ-a za Hrvatsku, na sastanku OK SKOJ-a za okrug Karlovac dogovorili smo se, pored ostalog, da sve primljene zadatke preko kotarskih i općinskih komiteta SKOJ-a i Saveza mlade generacije prenesemo na omladinske organizacije. Međutim, taj rad za izvjesno vrijeme prekinula je četvrta neprijateljska ofanziva.

Omladina u pomoć i frontu

Za četvrtu neprijateljsku ofanzivu krenuli smo kada je već otpočela. Po direktivi OK Partije svi sposobni omladinci i omladinke trebalo je da stupe u brigade. Odlučeno je da većina članova partijskih komiteta i komiteta SKOJ-a, odbora Saveza mlade generacije i AFŽ-a, kao i odbornici NOO-a prime puške i stupe u partizanske jedinice, dok je ostalom dijelu aktivista stavljeno u zadatak da ostanu među narodom. Direktivu i odluku OK Partije većina iz omladinskog rukovodstva SKOJ-a primila je s posebnim osjećanjem ponosa i radosti. Željeli smo da s puškom u ruci razbijemo potčjenjiva kičmavost pojedinih drugova iz jedinica prema našem radu u pozadini.

U Vojnici u 1. bataljon 5. brigade stupili su članovi OK SKOJ-a Branko Uzelac-Proleter, Branko Uzelac-Crni, Milka Ilić, Mira Opačić, Mara Kresojević i Đuro Basara. U početku svi smo bili u jednoj jedinici, ali su nas nešto kasnije rasporedili po ostalim bataljonima brigade. Ponudeno mi je da budem skojevski rukovodilac u bataljonu, ali sam ja željela da naprijed budem borac. Poslije povlačenja u Liku i zauzimanja položaja u Drenovu, povučena sam iz bataljona u brigadno rukovodstvo SKOJ-a gdje sam s Olgom Galović održavala sastanke SKOJ-a po bataljonima. Drugom polovinom februara 1943. godine saopćeno mi je da se po traženju OK KPH Karlovac moram vratiti natrag na Kordun. Bilo mi je teško rastati se s jedinicom, ali sam morala. Zajedno s drugaricom Marom Kresojević, Brankom Uzelcem, s nekoliko lakših ranjenika i grupom izbjeglog naroda vratila sam se obroncima Plješevice i preko Kapele na Kordun. Nailazila sam na potresne prizore: gladne i iznemo-

Stalu Korpuser

KORDUNAŠKI PARTIZAN

God. 1944

Broj 3

list Prvog Kordunaškog Odrreda

gle žene, djecu i starce, na pojedine smrznute i nezakopane leševe staraca i uginule stoke.

Na Kordunu našli smo pustoš koju je iza sebe ostavio njemački okupator. Po direktivi Partije, tokom marta 1943. OK SKOJ-a je uspio da organizaciono sredi organizacije SKOJ-a i USAOH-a po selima, opinama i kotarevima, oformi privremeni odbor USAOH-a za Kordun u koji su kooptirane: Milka Ilić, Ranka Gvozdić, Mira Opačić, Sofija Pavić i Maša, Ljuba Puškar, Soka Vučinić i Duka Basara, uključujući se u rad NOO-a, prehranbenih i sjetvenih komisija i zdravstvenih ekipa, da formira 30 radnih omladinskih eta i 19 samostalnih radnih vodova u kojima je bilo obuhvaćeno oko 3000 omladinaca, omladinki i mladih žena. Istovremeno je u znak proslave Prvog maja, preko PK SKOJ-a za Hrvatsku, upućen poziv mladini na jednomjesečne natjecanje.

U prvoj polovini aprila 1943. godine u veljunskom kotaru formirali smo Prvu radnu brigadu u Hrvatskoj, u čijem sastavu se nalazilo 860 omladinaca i omladinki i mladih žena, a nešto kasnije formirana je i Druga radna brigada u kotaru Vojni sastavljena od tri bataljona, zajedno 640 omladinaca, omladinki i mladih žena. Brigade su bile organizirane na vojnom principu i angažirane su, pored ostalog, u prvom redu u obavljanju proljetne sjetve. Prema podacima Okružnog NOO-a od 29. maja 1943. omladinske radne etete, bataljoni i brigade, zasijale su i obradile posebno za bolnice i NOV 547 jutara napuštene zemlje koja je bila privremeno pod upravom NOO-a. Od toga zasijano je ranom pšenicom 70, ječmom 2, zobom 43, prosom 12, kukuruzom 237, krumpirom 46, grahom 87, bundevom 10, stočnom repom 3 i raznim povrćem 37 jutara.

Na savjetovanju OK SKOJ-a za Hrvatsku koje je, uz prisustvo Ive Lole Ribara, sekretara CK SKOJ-a i Karla Mrazovića, predstavnika CK KPH, održano maja 1943. godine u Otočcu, odati su priznanje mladini Korduna za njen rad i zalaganje u pomoć frontu, posebno u prvomajskom natjecanju s mladinom i dodijeljena joj prelazna zastava Zemaljskog odbora USAOH-a na kojoj je pisalo:

»Najboljim, u pomoć frontu!«

Radne brigade tokom maja i juna angažirane su na okopavanju i zasipanju kukuruza, graha, krumpira i povrtlarskih kultura, zatim kosidbi i spremanju sijena. Na Pokrajinsku konferenciju USAOH-a, koja je održana 28. i 29. juna 1943. takođe u Otočcu, naša delegacija je došla s krupnim uspjesima u radu i pod zastavom »Najboljim u pomoć frontu!« U ime CK KPJ prisutni na konferenciji je pozdravio Edvard Kardelj, a u ime ZAVNOH-a i GŠ Hrvatske Pavle Gregorić i Vladimir Bakarić. Na konferenciji je, pored ostalog, odlučeno da se prelazna zastava dodijeli najboljem kotaru u Hrvatskoj. I poslije toga ona je i dalje ostala na Kordunu jer je dodijeljena mladini kotara Vojni kao najboljoj i najaktivnijoj u Hrvatskoj. Zastava najboljih ostala je u posjedu omladine Korduna sve do kraja 1943. godine.

Dušan Kora

Neki podaci o zbivanjima na osloboenoj teritoriji
1942.

Pitanja izbjeglica i snabdijevanje stanovništva

U prvoj polovici 1942. godine snabdijevanje stanovništva, koje se skoncentriralo u okolnim selima oko Petrove gore i bilo pritiskivano od strane neprijateljskih jedinica, bilo je otežano i zbog još nedovoljno izgraenog sistema nove narodne vlasti. Postoje i narodnooslobodila ki odbori nisu mogli zadovoljiti potrebe izbjeglikih zbjegova, a niti potrebe stanovništva koje je prihvatilo izbjeglice zbog svoje organizacijske nesre enosti, koja je bila i potencirana s povla enjem partizanskih jedinica s odre enih podru ja pred jakim neprijateljskim snagama. Tako im se, pored drugih pitanja koja su morali rješavati, nametnuo i problem zbrinjavanja izbjeglica. Na podru ju opinskog NOO Široka Rijeka bila je pokrenuta akcija da se izbjeglo stanovništvo s podru ja kirinsko-sjени arskog kotara povrati u šume Petrove gore i oslobodi seljake od obaveza prihvatanja izbjeglica. Me utim, stanovništvo u selima spomenutog kotara nije se složilo s tom akcijom koju su pokušali provesti neodgovorni lanovi NOO, ve je objeru ke prihvatilo izbjeglice s podru ja kirinsko-sjени arskog kotara i dijelilo s njima sve živežne namirnice, stambeni prostor i sva druga sredstva nužna za život iako je ponegdje bilo i negodovanja.

Na podru ju NOO Perjasica Kotarski komitet KPH Veljuna, u svom izvještaju od 2. marta 1942. godine, ocijenio je da dolazak »Banovaca« neprijatno djeluje na neke seljake koji su prigovarali nepravilnostima u razmještanju pogorjelaca i njihovih obitelji. To je potaklo više organe da su neki odbornici smijenjeni, a drugi izabrani na njihova mjesta. Na podru ju NOO Skrada stanje izbjeglica bilo je dovedeno u pitanje upravo zbog smještanja jer su bili brojniji, a seoska gospodarstva su bila vrlo siromašna. Nije bilo bolje stanje ni na podru ju Široke Rijeke, Kestonovca, Kloko a i drugje. U ku e i bajte u prosjeku je smješteno od 4 do 5 pogorjelaca, negdje ak i itave obitelji koje su znale brojiti od 10 do 15 lanova. Izvještaji NOO opine Skrad iz tog vremena govore da se tako ne e mo i izdržati zbog toga što su ku e pune izbjeglica pa je red nemogu e držati, a pojavljuju se ak i slu ajevi trbušnog tifusa. Zbog toga je opinski NOO molio preko odbora NOF-e za Kordun da se o Skradu povede ra una i da se Skrad otereti prevelikog broja izbjeglica. Komisija NOO Korduna pohvaljuje NOO-e opine Cvijanovi Brdo zbog dobre organizacije zbrinjavanja izbjeglica. Zahvaljuju i seoskim, opinskim i kotarskim NOO-ima na Kordunu i visokoj svijesti stanovništva,

sve su izbjeglice bile smještene i obezbjeđene najnužnijim životnim potrebama.

Mjesni, općinski i kotarski NOO-i nisu imali materijalne mogućnosti da smjeste i osiguraju nastambe za sve stanovništvo koje se vraćalo iz zbjegova. Uz stambeni problem postao je još veći i problem prehrane žena, djece, staraca i obitelji. Čiji su sinovi bili uključeni u partizanske jedinice. Radi olakšanja ove situacije pristupilo se izdavanju propusnica za odlazak u hrvatska sela Pokuplja u svrhu nabave hrane. Mnoge srpske porodice su još od ranije imale svoje prijatelje među u hrvatskim seljacima u Pokuplju. Ti dobri odnosi bili su narušeni za vrijeme ustaške ofanzive na Kordunu u decembru 1941. godine. Ali, zahvaljujući i komunistima Pokuplja i njihovim dolaskom u partizane, situacija se znatno popravila u proljeće 1942. godine, kada su prve grupe išle u nabavu hrane iz Sjenjaka za Donju Kupinu. Tako su seljaci Donje Kupine bili među prvima koji su u proljeće 1942. godine prihvatili veće grupe djece i djevojčica koji su se tu kao slugu nastanili radi prehrane. Druge grupe su se smjestile u selima Šišljavi, Rožanima, Pokupskoj Blatnici, Koritinji i drugima, sve do ustaškog garnizona u Rečici. Međutim, tu dječaci i djevojčice su negdje i uhvaćeni, odvedeni u logor Jastrebarsko, Staru Gradišku i Jasenovac. Većinu su ipak zaštitili simpatizeri Hrvati koji su ih sklonili, kada bi ustaše išle u potjeru da ih hvataju i vode u ustaške logore. Na desnoj obali Kupe, naročito u selu Crnoj Dragi, zatim u Banskome Kovčevcu smjestilo se nekoliko porodica iz Prkosa i Sjenjaka. Ove porodice, grupe i pojedinci, nisu se u tim selima i zaseocima duže zadržavali, već su samo dolazili po živežne namirnice ili privremeno na obroke hrane. U Donju Kupinu su dolazile kolone žena iz sela s desne obale Kupe da bi se snabdjele hranom. Zahvaljujući i dobrosusjedskim odnosima i pravilnoj politici partijske organizacije sela Donje Kupine, kao i radu narodnooslobodilačkih odbora koji se formiraju i u hrvatskim selima u Pokuplju, nije došlo do većih zatvaranja srpskog življa koje se poluilegalno ili skoro legalno kretalo selima Donje Kupine, Šišljavi, Crne Duge i drugima.

Masovno prelaženje seljaka iz srpskih sela s desne obale Kupe iz Korduna u hrvatska sela Pokuplja izazvalo je poteškoće organizacijama koje su radile na razvoju ustanka u tome kraju. Partijski radnici su morali u više navrata da interveniraju pri sklanjanju naroda pred ustašama, pa je dolazilo do njihovog kompromitiranja i nemogućnosti daljnjeg opstanka na tome terenu ilegalnog djelovanja. Pred neprijateljem su se morale povući i čitave porodice simpatizera i komunisti Mikulić, Stupljanac, Korena i drugih iz Donje Kupine, porodica Nikole Brezovića iz Šišljavića, porodica Klešića i Vukić iz Koritinje i Pokupske Blatnice. Ove hrvatske porodice, koje su izbjegle ispred ustaša iz Pokuplja, zadržale su se čitavo ljeto 1942. godine na području Sjenjaka među srpskim življem. Na to područje su dolazile i izbjeglice iz Zagreba i Karlovca. Za sve koji nisu bili uvršteni u partizanske odrede vodili su o njima brigu narodnooslobodilački odbori. Na brizi narodne vlasti nalazili su se i oni žitelji koji nisu bili u stanju bilo iz koga razloga pribi-

viti hranu već su se snabdijevali iz fonda narodne pomoći. Na isti način se nabavljala hrana preko simpatizera Hrvata i za partizane. Naravno, to je bio akutan problem nabave soli koja je postala jedan od najtraženijih artikala.

Općinski narodnooslobodilački odbor Sjenjaka, da bi olakšao prehranu stanovništva, pristupio je sakupljanju rakije od seljaka, sa uvjete u zemunicama, i mijenjao ju je za žitarice, što i druge prehrambene artikle. Ta se razmjena (trampa) vršila u srpskim i hrvatskim selima od Sjenjaka do Karlovca. Na području kotareva Vrginmosta i Vojništa, a ponajviše u Sjenjaku, Kirinu i Ostrožinu, sakupljeno je oko 30.000 litara rakije šljivovice za koju se dobilo nekoliko vagona kukuruza, pšenice i znatne količine soli. Predsjednik Općinskog NOO Sjenjaka Mile Stopić u svojoj usmenoj izjavi, februara 1969. godine, kaže: »Godina 1942. bila je vrlo teška zbog nabave soli. Vršili smo trampu i za jednu litru rakije dobivali smo jedan kilogram soli. To je bilo vrlo nepovoljno za nas, ali smo bili prisiljeni davati rakiju u bescjenje za ovaj artikal. Organizacija trampe vršena je na neoslobodenoj teritoriji, što se negativno odražavalo za nas«.¹ Zamjena rakije za živežne namirnice vršila se u hrvatskim selima preko simpatizera NOP-a, a u nekim slučajevima i putem šverca. Šverceri s neoslobodene teritorije su dovozili so i žito i odvozili rakiju iz raznih sabirališta na slobodnom teritoriju. Iako je šverc, vezan sa špijunažom i obavještajnom službom, bio kažnjavan smrću i od nas i od neprijatelja, dosta je bio zahvatio maha i na nekim dijelovima Korduna, naravno, to na pograničnim krajevima prema neprijateljskim garnizonima. Rukovodstvo pokreta nastojalo je da ga kanalizira i da služi samo za snabdijevanje artiklima koji se nisu mogli dobiti redovnim putem. Tim kanalima snabdijevanja znao je dolaziti sanitetski materijal, pisa i strojevi, papir, baterije za radio-aparate, vojni karabinjari, oružje, municija i drugo.

»Akciju za prikupljanje hrane su vodili NOO-i, Antifašistička fronta žena i omladina preko svojih organizacija. U proljeće 1942. godine, poslije povratka iz zbjega s područja Petrove gore, pod rukovodstvom i organizacijom narodne vlasti bile su formirane radne grupe. Ove grupe su izrađivale i kopale zemunice, sakupljale hranu i izrađivale bajte za smještaj porodica koje su se vratile iz zbjega. Velika zimska ofanziva 1941. godine nije uspjela otkriti sve zemunice, ali proljetna ih je znatno prorijedila. Narod je tako ostao bez zaliha hrane koja je sakrivena od neprijatelja. Tako je u proljeće pred žetvu nastao problem kako da se prehrani stanovništvo sjevernog dijela Korduna«.² Radi poboljšanja snabdijevanja prehrambenim i odjevnim artiklima, formirana je komisija za snabdijevanje i izgradnju zemunica. U ovoj komisiji su ušli Mili Dejanović, Branko Peleš, Mile Stopić i Miloš Škaljac. Komisija je odmah pri-

1. Izjava je snimljena na magnetofonsku vrpču i čuva se kod Dušana Korana, Zagreb, Barjeva 14.

2. Stopić, rođena Gledi Mara, član općinskog NOO-a Bovi, izjava snimljena na magnetofonsku vrpču februara 1969. godine i čuva se kod Dušana Korana, Zagreb, Barjeva 14.

šla organizaciji izgradnje zemunica. Odbornici mjesnih NOO-a dobili su zadatak da svaki zaselak izgradi svoju zemunicu za smještaj hrane i odjevnih predmeta. Prišlo se i obnovi i izgradnji ve ih zemunica. Obnovljena je centralna zemunica u Abezu koja je otkrivena za vrijeme proljetnih operacija, što su ih ustaše i domobrani vodili na području sjevernog dijela Korduna. Izgrađena je zemunica u Muljcima (šumi Kremešnici), u zaseoku Juri ima u Donjem Sjenjaku, Rokni ima ispod gradine starog grada Stenišnjaka i Maloj Trepici. Na području NOO-a Bovi izgrađeno je 11 zemunica i to na nekoliko mjesta od kojih je najveća bila u Ratkovcu. Svako selo imalo je tajne zemunice gdje se spremala hrana. Pojedinci i obitelji su u obližnjim šumarcima sakrivali hranu i sve što se nije moglo ponijeti sobom za vrijeme tih napada neprijatelja. Da bi se što više prikupilo hrane, organiziran je odlazak velikih grupa žena iz sela Remušnice, Bovića, Trstenice, Kozarca i Bukovice na rad u hrvatska sela uz rijeku Kupu, a svu svoju zaradu u naturi predavale su u narodni fond. Najviše su one odlazile u selo Solinu, Turčinicu, Viduševac, Iške kraj Golinje i u Donju Kupinu i Šišljavi. Od Iška se uglavnom nije dalje išlo jer je u Buci bio vrlo snažan ustaški garnizon, koji je spremao prikupljanje hrane srpskih seljaka u hrvatskim selima.

Opinski NOO-i ulagali su mnogo napora da u narodnooslobodilački fond pribave što više hrane i odjevnih artikala te ratarskog oružja i sto njih zaprega kako bi se mogla pripremiti i obaviti proljetna sjetva. NOO-i su prikupljali i krave muzare radi mlijeka za ranjenike i djecu koja su trpjela glad. Napuštenu stoku po Petrovoj gori prikupljale su ekipe specijalno formirane za to. Sječu i se rada Opinskog NOO-a Kirin, njegov predsjednik iz doba rata Branko Žuti je zapisao: »U štali popovog stana u Širokoj Rijeci organizirali smo klaonicu i mesnicu te neku vrstu aprovizacionog centra. Sve je to bilo do krajnosti primitivno, nehigijenski rad i obavljano. Tu i u školi spremali smo i ostale namirnice: žito, grah, krumpir i so. Sve se, dakako, dijelilo odmah im bi se pribavilo. Bio je to zaista minimum, daleko ispod potreba. Ponajviše u fondu nije bilo ni ega, čak ni za one koji su bili na rubu smrti od gladi. Ilegalnim kanalima uspostavili smo trgovinske veze s neoslobo enim područjem Bosne. Među Muslimanima smo imali dosta simpatizera i drugih ljudi koji su robu s nama razmjenjivali iz iste spekulativnih poslovnih razloga, mada su se svi oni time izlagali opasnosti od ustaša. Gove i sirove kože trampili smo najviše za so, a manje za grah i žito. Pojedine izbjeglice su ponekad davali poneko grlo stoke za žito, a rjeđe i je slučaj bio da su stoku prodavali za novac. Međutim, NOO-i su imali zadatak da budno paze da se zaprežna stoka ne otuđuje i ne kolje uz bilo koju cijenu. Nekako smo je spontano po elirali tretirati kao društveno dobro, bez obzira što je bila u privatnom vlasništvu. Raunali smo na povratak na spaljenu pustoš naših sela u toku zime i proljeća.«³

Zaliha hrane i drugih potrepština u narodnom fondu bilo je vrlo malo

3. Branko Žuti, Narodna vlast na Kordunu u prvom polugodištu 1942, str. 32 (rukopis kod autora, Zagreb, Novakova 8a).

i teško je bilo podmiriti najnužnije potrebe izbjeglica, a još teže odrediti kome dodijeliti koji artikl jer su svi bili u oskudici i bijedi. Stoga se u javnosti formiralo mišljenje da bi neke kategorije privatnog vlasništva, koje su od općeg interesa, trebalo tretirati kao društvenu ili barem kao poludruštvenu svojinu. Smatralo se da treba nacionalizirati zaprežnu stoku, poljoprivredna oruđa, odjevne predmete i novac, kao i sve viškove živežnih namirnica. Riječ »komuna« (seljaci su govorili »komun«) postala je vrlo popularna. Govorilo se javno: »Sve to treba skupiti na gomilu pa dijeliti onima koji nemaju«. Tu koncepciju ratnog komunizma, koja je tada predstavljala lijevo skretanje s linije NOB, prihvatio je i predsjednik kotarskog NOO-a Kirina i Sjeni aka, Mile Manojlović-Gedžo. Međutim, ovakva skretanja brzo su likvidirana i nisu ostavila nikakvih težih reperkusija. »Doduše, kad su se u toku proljeća 1942. godine prilike na Kordunu još daleko više pogoršale, nakon neprijateljskog pljačkanja u novim ofanzivama, rekvizicija žita od imućnijih seljaka u korist vojske i najoskudnijih seljaka, naročito samohranih majki s djecom, morala se provoditi kao sasvim legalna, redovna mjera. No, ta se mjera primjenjivala samo u pogledu hrane, uglavnom žita, ali po principu dobrovoljnosti, bez nasilja, s mnogo uvjeravanja i agitacije sa strane partijskih organizacija, NOO-a i vojno-političkih kadrova (polit-komesara).

Narod, osim nekih iznimaka među kulačkim elementima, prihvatio je i razumio rekviziciju kao neophodno jedino rješenje, a ne kao trajni sistem u nekom novom društvenom poretku.⁴

Ova mjera, poduzeta za snabdijevanje stanovništva, specifična je za razvoj revolucije na Kordunu kao i dvostruka mreža NOO-a. Sistem dvostruke mreže NOO-a u selima oko Petrove gore sastojao se u tome što su izbjeglice imale svoje NOO-e pored NOO-a sela u kojima su se nalazile. To je trajalo od decembra 1941. do maja 1942. godine, a negdje i manje, zavisno od toga koliko su se izbjeglice zadržale u pojedinim selima. I općinski NOO Kirina je na području općinskog NOO Široka Rijeka tako djelovao 3 mjeseca i to dvovlašteno se tako dobro odvijalo da su sasvim normalno funkcionirali organi vlasti jedne i druge općine, jer su bili prihvaćeni od naroda, starosjedilaca i izbjeglica, kao normalna potreba u borbi za samoodržanje u toku revolucije.

Radne grupe najprije su podizale bajte onima koji nisu imali radne snage, zatim starijim i nemoćnim osobama koji su sposobni članovi porodice bili u partizanima. Podizanje bajti išlo je dosta teško jer nije bilo dovoljno građevinskog materijala niti alata za izvođenje radova. Naročito su bile aktivne žene i djevojke s područja NOO-a Kirina, zaselaka Brdara, Novakovića, Stankovića, Bulata i Guberina.

Štab 4. bataljona inicirao je u proljeće 1942. godine među povratnicima formiranje ekonomije u selima Kirina i Ostrožina. Zadatak je bio da se okupi zaprežna stoka za proljetnu sjetvu i prikupi što više sitne stoke i peradi za rasplod. Tako je iz ove ekonomije dodjeljivana perad i sitna stoka porodicama koje ništa nisu imale, a zaprežna stoka korištena je

4. Ibid, str. 35.

za obradu zemljišta. Uporedo s izgradnjom bajti radne grupe obrađivale su i polja danju i noću. Prioritet u ovim poslovima imale su najsiromašnije porodice, kao i oni koji su se sinovi borili u partizanskim jedinicama. Radne jedinice su obično sačinjavale žene, djevojke i omladina. Pokazale su veliku dovtljivost i snalažljivost u izvršavanju zadataka koji su ponekad izgledali nemogući i neizvodljivi. Neprijatelj je i dalje upadao u pojedina sela i ponovno rušio ono što se teškom mukom napravilo. Svakodnevnim upornim radom nastojalo se odmah popraviti porušene nastambe, a zatim su se kolektivno obrađivale parcele zemljišta i vršila proljetna sjetva.

Radne jedinice prerasle su u organizirane radne čete. One su na Kordunu u toku 1942. godine izvršile značajne radove u obnovi porušenih kuća i u proljetnoj sjetvi, a zatim u prikupljanju stočne hrane i obavljanju žetve i vršidbe na cijelom području Korduna. Svim radnim akcijama, po eviši od pletenja arapa, rukavica, polovera, prikupljanja odjevnih predmeta i prehrambenih artikala za partizanske jedinice i bolnice, pa do izvoza enja ve ih javnih radova, kao što su bile žetva i vršidba, rukovodili su NOO-i uz pomoć društveno-političkih organizacija. Velike radne akcije su izvođene i uz pomoć partizanskih jedinica.

Žetva i vršidba

Na inicijativu preživjelih stanovnika iz sela Prkosa koji su bili uglavnom borci 4. bataljona i članovi Kirinsko-sjenske arskog narodnooslobodilačkog odbora, gdje je radio i Mile Stopić iz Prkosa, organizirana je žetva je mli i pšenice u selu Prkosu koje je bilo opkoljeno s tri strane neprijateljskim garnizonima. Bila je to prva masovna akcija organizirana od Općinskog NOO-a Sjenjak uz saradnju 4. bataljona i učešće omladinske organizacije i Antifašističkog fronta žena. Izvedena je noću u mjesecu jula 1942. godine. Na osnovu naređenja Štaba 4. bataljona formirane su radne grupe boraca, civila, muškaraca, žena i djevojaka iz Sjenjaka koje su se okupile kod velikog kamena u zaseoku Bjelošima, u Lasinjskom Sjenjaku gdje je izvršena smotra jedinica i radnih grupa te napravljen raspored za žetvu. Njima su se pridružile i jedinice koje su djelovale na području Kirina, Štipana i Ostrožina. Baza ovih partizanskih jedinica bio je Ostrožin, a pokrivalo su područje općine Bovi. U akciji sakupljanja i prevoženja žita uz žene, djevojke i partizanske borce, učestvovali su i seljaci sa zaprežnim kolima.

Štab 4. bataljona radi osiguranja žetve rasporedio je jedinice tako da je 1. četa držala položaje prema ustaškom uporištu u općinskom mjestu Lasinji, 2. četa prema selu Banskome Kovačevcu gdje je bio garnizon ustaša, žandara i domobrana, a 3. četa imala je zadatak da pomogne u organizaciji žetve i da vodi kontrolu da se ne bi zabunom požela koja njiva seljaka iz hrvatskih sela. Oni su od ranije imali na tom području dio svojih oranica i livada. Osim osiguranja žetve borci su vršili izviđanje terena i organizaciju utovara i prevoza žita u Sjenjak. Požnjeveni je am odmah je tovaren na volovska i konjska kola i odvožen u zaselak Soli

Brdo, u partizanski logor u Lasinjskom Sjeni aka. Tako je već u ranim jutarnjim satima je sam iz Prkosa prevezen u Sjeni aka.

Druga žetva u Prkosu bila je žetva pšenice koja je bila još masovnija od prve javne radne akcije. U njoj su učestvovala žene i djevojke iz Kirina, Ostrožina, Sjeni aka i ostalih sela. Žetva je započela noću i odvijala se kroz cijeli dan. Sjećaju se te žetve, ondašnja skojevka Ika-In i ja Bjeloš je ispričala: »U mojoj grupi su bile Danica, Dragica i Milica Bjeloš, Milka Suzi, Mika Bjeloš i druge. Grupa se sastojala od 15 skojevki, uglavnom djevojaka. Skupile smo se u šumi Bukova glava, odakle smo došle u zaselak Stopice u selu Prkosu. Ovdje smo žele još po noći, a zatim, kada smo završile žetvu u Stopici, otišle smo u zaselak Dobrić. U Dobriću smo žele pšenicu Miladina, Petra i Rade Dobrića, a zatim Bude Zrnica, lugara. Najednom su na našu grupu zapucale ustaše iz Lasinja. Tada smo pobjegle u šumu kod Crne Drage i povlačenjem prema tromi i šume Bukove glave, između sela Banskog Kovčeva, Crne Drage i Prkosa, gdje smo se sastale s partizanima. Za vrijeme našeg povlačenja susrele smo grupu žena iz Gornjeg Sjeni aka. Na žetvi je bilo vrlo veselo iako su ustaše pucale. Tako smo skoro cijelu noć i dan radile bez hrane, hranu i se uglavnom jabukama koje smo nabrale u voćnjacima zaseoka Stopice.«⁵

Žetva u Prkosu predstavlja značajnu etapu razvoja NOP-a u sjeveroistočnom dijelu Korduna. Masovna radna akcija u neposrednoj blizini ustaških garnizona pokazala je snagu partizanskih odreda i NOP-a, što je imalo snažnog političkog utjecaja među hrvatskim seljacima u Pokuplju gdje je tada djelovala partizanska eta »Ključka«. Pored borbenih akcija ona je sakupljala i hranu u hrvatskim selima Pokuplja i otpremala je u srpska sela i partizanskim jedinicama na Kordunu.

U partizanskom logoru u zaseoku Solićima obavljena je vršidba žita požnjevenog u Prkosu. U vršidbi su učestvovali omladinci i omladinke iz Sjeni aka s nekoliko Prkošana. Vršilo se ručnom mašinom i mašinom koju pokreću konji, uz pjesmu i veselje iako se u neposrednoj blizini nalazio neprijatelj. Tako je u opustošenom i postradalom Prkosu izvojevana pobjeda nad gladi koja je prijetila narodu toga kraja u 1942. godini.

Žetva je obavljena i u srpskom selu Lipju, u pozadini ustaških uporišta. Lipje leži između sela Kablara, Selnice i Ribara u neposrednoj blizini Kupe i ustaških uporišta Banskog Kovčeva i Skakavca, a bilo je uglavnom naseljeno srpskim življem. U njemu je prije pokolja živjelo oko 150 stanovnika. Oni su svi odreda pobijeni u decembru 1941. godine i januara 1942. godine, za vrijeme ustaške ofenzive na Kordunu. Masakri nad ovim življem vršeni su u šumi između Kablara i Skakavca. Žetvu pšenice u Lipju organizirala je Mica Carević, skojevski rukovodilac, iz sela Banskih Moravaca. U njoj je učestvovalo oko 80 žetelica, omladinki i žena iz Sjeni aka. Žetva se obavljala noću. Kada je svanulo, ustaške straže su pripucale i ranile nekoliko djevojaka. Pšenicu su odmah odvo-

5. Izjava snimljena januara 1969. godine na magnetofon, nalazi se u vlasništvu autora.

zila kola iz Lipja za Sjeni ak, u njegov zaselak Bijeli e, gdje je organizirana vršidba. Me u kojima iz Sjeni aka bili su Niko Brati , Mili Prugini , Rade Maslek i drugi. Osiguranje žetve vršile su partizanske grupe koje su djelovale pod rukovodstvom Op inskog NOO-a Sjeni ak, a formirane su bile od ranjenih partizana i onih koji su se slučajno našli na tome terenu.

Nakon Lipja žetva pšenice obavljena je i u Banskim Moravcima, u neposrednoj blizini ustaško-domobranske posade u Skakavcu. Ova pšenica dopremljena iz Lipja i Banskih Moravaca vršena je u Sjeni aku, u dvorištu Dušana Bijeli a. Tako je ubrana i sakupljena ljetina iz uništenih srpskih sela, koja leže uz Kupu, a zatim je spremljena u zemunice narodnog fonda. U isto vrijeme na području Sjeni aka sakupljen je dobrovoljni prilog u žitu koji je također spremljen u zajedničke zemunice.

Na području sela Male Trep e više posjeda potpuno je opustjelo. Jedni od njih su izginuli još u decembarskoj ofanzivi 1941. godine, a drugi u proljetnoj ofanzivi 1942. na Petrovoj gori. Ista takva situacija bila je u Lasinjskom Dugom Selu, Štipanu, Šljivovcu, Kirinu i drugim mjestima u okolini Bovi a. Sve žito, koje su u toku 1941. zasijale izginule porodice, potpalo je u nadležnost narodnog fonda. Brigu oko spremanja žitarica s tih posjeda preuzeli su na sebe op inski narodnooslobodilački odbori. Ustaške vlasti nastojale su spriječiti prikupljanje žitarica s opustošenih posjeda iz spomenutih sela, ali u tome nijesu uspjeli.

Istovremeno dok se obavljala žetva u Banskim Moravcima, 2. eta 4. bataljona organizirala je žetvu na području Gornje i Donje emernice pod rukovodstvom Op inskog NOO-a Vrginmost. U njoj su učestvovali žene iz Perne, Pecke, Malice i drugih sela oko Vrginmosta. Izvedena je pod dosta teškim uslovima zbog toga što kroz selo emernicu vodi cesta Vrginmost—Topusko kojom su se često kretale neprijateljske jedinice. One su kontrolirale ovu saobraćajnicu i odvozile sve što se moglo opljčkati na tome terenu. Tako je došlo i do manjeg sukoba s neprijateljem na Vratniku gdje je stradalo nekoliko žena koje su se odazvale pozivu za žetvu. U organizaciji žetve u emernici, pored Kotarskog i Op inskog NOO-a Vrginmost, bile su angažirane i organizacije AFZ-a i SKOJ-a. U žetvi u emernici neophodno je ista i žene sela Blatuše, njihovo hrabro držanje iako je prijetila smrtna opasnost od neprijatelja. Naravno se istakla svojom hrabrošću u lijepa djevojka Vasilija Trkulja koja nije znala za strah, i koja je postigla vanredne uspjehe u predvođenju žena na žetvu kom radu.

Žito iz Donje emernice nije se odvozilo za Petrovu goru. Ono je ostajalo kod vlasnika zemlje, a samo se jedan dio odvajao u narodni fond. Žitarice koje su pokupljene s posjeda gdje su vlasnici izginuli spremene su i uskladištene u zemunicu koja se nalazila u blizini zaseoka Kora a, u selu emernici. Žetva u Donjoj i Gornjoj emernici spada me u značajne akcije i borbene uspjehe Op inskog i Kotarskog NOO-a Vrginmost. U toj akciji se također pokazala puna saradnja i koordinacija rada između organa vlasti, antifašističkih i političkih organizacija i partizanskih jedinica na tome terenu. Ovaj radni uspjeh još je više učvrstio uvjerenje aktivista

i naroda da se treba boriti za svako zrno žita i ne dozvoliti neprijatelju da ga uništi ili odveze u svoje uporište.

I na području općine Bovi organizirane su veće žetvene akcije. Takva jedna akcija izvedena je u srpskom selu Batinovoj Kosi, izmeću neprijateljskih uporišta Satornje i Viduševca, u kojoj je učestvovao cijeli 4. bataljon s nekoliko stotina civila. U pripremama ove žetve važnu je ulogu odigrao Joža Grahovac iz sela Ilovačka u prikupljanju obavještajnih podataka o neprijatelju i rasporedu njihovih snaga. Uz njega važna obavještenja prikupio je i Lazo Dražić za žetvu u Šatornji koju su izvele žene iz Donjeg Kirina, Batinove Kose, Slavskog Polja i Bukovice. Odbornica Kotarskog NOO-a Danica Gledić organizirala je žene u Slavskom Polju za ovu žetvu. Odaziv je bio velik i žene su iz Gabriela išle pod zastavama i s pjesmom na rad. Odbornice Danica i Mila Gabrić bile su predvodnice ove radne grupe.

Na području Taborišta žetvu su obavile žene, omladinke i manji broj muškaraca iz sela Remušnice, Golinje, Bovića, Trstenice, Kozarca i drugih sela i zaselaka općine Bovi. Ta akcija je dobro pripremljena i u njoj učestvuje oko 300 žetelica. Među njima neumorne su bile Jelica Stanojević, Milka Kraguljac, Ana Gledić, Sava Komadina, Dragica Borota, Ana Ljubić, Danica Pavlović-Bulat, Seka Pavlović, Sava Mraović, Roter, Ljubica Gledić i druge.

Žetva se obavljala srpovima i žito odvozilo konjskom ili volovskom zapregom. Pšenica, ječam i raž su požnjeveni s njiva koje su pripadale srpskim porodicama. Najveća količina žita je izvezena iz Taborišta. Ono je u drugoj polovini 1941. godine potpuno uništeno i njegovo stanovništvo pobijeno od ustaša. Taborište je imalo oko 80 domaćinstava i brojilo preko 350 lica, od kojih je ostalo na životu samo nekoliko ljudi, među njima i poznati borci Lazo Dražić i Lazo Stanojević. Budući da je žito požnjeveno na njivama gdje su vlasnici pobijeni od ustaša, Općinski NOO Bovi donio je odluku da se žito podijeli narodu okolnih sela i partizanima koji su se nalazili na području kotara Vrginmost.

Među veće žetve žita organizirane na vojnom principu spadaju i žetve u Vorkapić Selu, Debeloj Kosi, Crnom Potoku i kod Kamenog mosta na rijeci Glini, na području Općinskog NOO-a Perna. Žetvu su obavile žene iz sela Vorkapić, Perne, Pečke, Malice, Crnog Potoka, Katinovca i Debele Kose. Osim toga ova radna akcija vršena je po danu, a navečer su se žene i omladinke vraćale svojim kućama. Sve žene i omladinke bile su raspoređene po desetinama. Na selu desetina bila je jedna odbornica ili aktivistkinja. Sprovedeno je to po strogo njenoj organizaciji kakvu su tada imali partizani. Nitko se nije smio udaljavati od svoje grupe i vladala je odlična disciplina.

Da bi se žetelice zaštitile, NOO općine Perna se obratio Štabu 3. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda za pomoć i zaštitu i ovaj mu je uputio listu s politkomesarom Manom Pavlovićem i komandnirom Vašom Savićem da osigura žetvu. Sve je u detalje bilo proračunato da se u slučaju ustaškog napada žetelice mogu u redu pomoći. Nije se smjelo ponoviti stradanje i ranjavanje žena kao kod Vratnika prema

Bovi u. Nosioци ove organizacije žetve uglavnom su bile žene. One su tada zauzimale značajnu ulogu u organizaciji cjelokupnog života i rada na području općine Perna, u neposrednoj blizini Petrove gore, gdje se tada nalazilo rukovodstvo ustanka za Hrvatsku.

Sječaj i se te žetve aktivistkinja i jedna od organizatora tih radova Ljuba Ulemek je zapisala: »Općinski NOO Perna s općinskim odborom AFŽ-a i SKOJ-a, koji je u to vrijeme potpadao pod Kotarski NOO Vojni, izvršio je pripremu i organizaciju žetve u pograničnim selima neoslobodene teritorije. Organizacija žena preuzela je na sebe mobilizaciju žena sposobnih za žetvu i njihov raspored na radu. Omladinska organizacija se obavezala da prikupi omladinke i da ih angažira u žetvi, dok se Općinski NOO obavezao da osigura ishranu žetelica i preuzme požnjevenu pšenicu... Žetva je započela u selu Vorkapi ima, zatim se išlo u Katinovac, Debelu kosu i Crni Potok. Od Debele kose smo išle preko Kamenog mosta na rijeci Glini da bi sakupile ljetinu koja se nalazila na tim njiivama. Tako smo čitav jedan dan žele na desnoj obali rijeke Gline ispod zaselka Basta. Najednom je naišla ustaška patrola iz Topuskog i nastalo je puškaranje. U zasjedi su bili partizani s Manom Pavlovićem, koji su odbili ustašku patrolu, koja nas je uznemiravala... Mi smo za vrijeme toga puškaranja zauzele zaklon, a kada su se neprijateljske patrole povukle, nastavile smo sa žetvom kod zaseoka Busića. Nakon završene žetve kod Busića, neprijatelj je došao s veštim jedinicama i nastala je oštra borba između partizana i ustaša i domobrana. Tada je pala naredba da se smjesta povuemo. Žene i omladinke su se povlačile i bilo je i gužve. Neke su pobacale srpove i zdjelice u kojima su primale hranu... Žetvene radove u Katinovcu i Vorkapi selu izvele smo same. Na ovoj žetvi učestvovalo je oko 150 žena i djevojaka... Žene su uglavnom vezale, a djevojke žele pšenicu. Muškarci su nosili žito i odvozili ga odmah kolima u Rujnicu, dalje u pozadinu ispod Debele kose... Ovdje su i djeca — pioniri aktivno učestvovali u iznošenju pšenice skupa s ljudima. To su prve radne akcije gdje učestvovali i pioniri«.⁶

Radovi na skupljanju pšenice u Perni, Peckoj i Mali koji odvijali su se pod boljim okolnostima. Tu nije bilo veće opasnosti od neprijatelja, jedino se moralo paziti na neprijateljske avione. Oni su galetali iz mitraljeza ili bacali lansirane bombe ako bi primijetili vešću grupacije žena ili muškaraca. Čak su na taj način uništavali stoku koju bi zatekli na otvorenom polju na paši. Parole su tada bile: »Borba za svako zrno žita«, »Ni zrno žita okupatoru« i druge.

Na slavi završetka žetve među ženama i omladinkama našli su se i predstavnici Općinskog NOO Perna, Ljuban Poštić, Pero Vojnović -Armak, Vukobrat i Miloš Ranković i drugi jer je žetva obavljena s uspjehom i bez gubitaka. Ljuba Ulemek, kada priča o radnim akcijama, ističe naročito požrtvornost Ilinke Orešćanin-Rkman, odlučnost Marice Vorkapić, veselost Danice Žige, upornost u radu Milke Poštić iz sela Pečke i druge.

Nakon obavljene žetve na području općine Perna organizirana je vršid-

6. Izjava napisana februara 1969. godine, nalazi se u arhivi autora.

ba. Vršilo se i istilo žito od pljeve ru nim mašinama i rešetima. Na tome terenu se zadržala i jedna vršilica na benzinski pogon, ali u prvi mah nije bilo benzina. Zato se organizacija AFŽ-a Perna povezala s Grosom Gregori iz Topuskog koja je nabavila određenu količinu benzina i ulja za vršidbu. To je olakšalo ovaj teški fizički rad koji su uglavnom obavile žene, jer se veina muškaraca s toga terena nalazila u partizanskim jedinicama. Ovršeno žito odmah je spremno u zemunice. Žito narodnog fonda je odvažano u zemunice Petrove gore gdje su se nalazila centralna skladišta. Iz ovih se skladišta snabdijevala i partizanska bolnica u Petrovoj gori i više komande. Onaj dio žita kojim su upravljali njegovi vlasnici morao se spremati u privatne ili zajedničke seoske zemunice i nitko nije mogao odvojiti već količinu hrane li no za sebe. Takav postupak je tada bio vrlo strog i kažnjiv. Otuživanje hrane, a naročito njena prodaja neprijatelju, smatralo se izdajom i svaki takav postupak pojedinca išao je pred narodni sud. Isključiva kazna bila je smrt. Mogla se prodavati samo ona hrana koja je bila na raspolaganju narodnih odbora u svrhu zamjene za najnužnije živežne namirnice, ali se ipak izbjegavalo da se zamjena vrši žitom. Najviše se zamjena vršila rakijom. Nitko nije smio biti gladan i o svakom je vođenim računima da ne strada od nestašice.

Kolektivni rad na sakupljanju žita i obradi polja pod parolama »Ni zrna žita okupatoru!« i »Sve za front, sve za pobjedu!«, odvijao se i na području kotarskih NOO-a Veljuna i Slunja. Kako je taj dio Korduna daleko siromašniji od kotareva Vojni i Vrginmost, ovdje se upravo vodio rat s neprijateljem koji je više uspjeli da sakupi ljetine koja je bila dobro ponijela. Neprijateljske posade raspoređene u više mjesta kotara Slunje nastojale su svim snagama onemogućiti partizanima i narodu sakupljanje žitarica. U borbi za pšenicu ustaše su također organizirale žetelice koje su pod njihovom zaštitom radile na poljima i odvezile žito. Ustaše iz Rakovice i Drežnika dovodili su radnu snagu iz Tršca, dijela Bosanske krajine i iz okolice Tržan Raštela i pljačkali žito po opustošenim srpskim selima. To su radili i na području izmeđ u Slunja i Velike Kladuše.

U selima Snos, Kremen i Srpski Blagaj gotovo nije bilo stanovništva. Stanovništvo koje je uhvaćeno od ustaša mahom je bilo pobijeno, dok su svi oni koji su uspjeli pobjeći i napustili svoje domove zbog stalne opasnosti od ustaša. Na području tih sela organizirane su omladinske radne akcije za sakupljanje žita u suradnji s NOO-ima koji su bili formirani u jesen 1941. i početkom 1942. godine u tim selima. Borci 2. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda su za vrijeme ove akcije bili raspoređeni prema neprijateljskim uporištima: Hrvatski Blagaj, Pavlovac, Cvitovi, Ponor, Batnoga, Cetingrad i Velika Kladuša kako bi štitili omladinu i narod pri žetvi. Istovremeno su borci pomagali žetelcima u prevoženju žita na sigurnije mjesto.

Omladina iz sela Kestenovac, Gojkovac, Dunjak i Zravnica s nekoliko prevoznika i odbornika otpočinjala je žetvu no u izmeđ u 24. i 25. jula na području sela Begovo Brdo i Polojski Varoš. Slijedile su i omladinske grupe i žene Krstinje, Pašina Potoka, Prisjeke i drugih sela, ukupno njih

oko 250, po ele su žetvu na teritoriji sela Maljevca i Buha e u neposrednoj blizini ustaša u Velikoj Kladaši. I ova su sela bila pusta. Narod je pobjegao u šumu zbog stalnih neprijateljskih napada, pljačke i ubijanja. Žetvu su obezbjeđivali borci 3. i 2. bataljona 2. kordunaškog odreda. Kad je neprijatelj primijetio organiziranu akciju, napao je partizanske položaje iz pravca Velike Kladaše i Cetingrada. Za vrijeme borbe žito se izvlačilo i tovarilo na 50 seoskih kola tako da je odvezeno 80% pažnjivenog žita. Ostalo žito je palo u ruke neprijatelju. U ovom borbenom sukobu teže je ranjen partizan Milan Mladen, dok su dvojica partizana lakše ranjeni.

Borba za žito trajala je do polovice augusta 1942. godine. Ustaše su napadale područje 2. bataljona iz pravca Hrvatskog Blagaja, Pavlovca, Cvitovića i Ponora, ali su ti napadi odbijeni i žetva je s uspjehom obavljena. Zato što pokušaj neprijatelja da odveze žito iz sela Kremen nije uspio, organizirana je žetva u noć 30. jula 1942. godine. Drugi bataljon vršio je osiguranje, a žene su i omladinke iz sela: Cvijanovi Brdo, Crno Vrelo, Lapovac, Valjunska Glina i Veljuna, pod zaštitom partizana, požnjele i odvezle pšenicu u selo Cvijanovi Brdo. Neprijatelj se nije usudio napasti, već je samo pripucavao ne bi li se partizani povukli i napustili selo.

Žeteljačke akcije koje su izvođene od strane omladine ponukale su napredne omladinke i omladince iz hrvatskih sela da joj se priključe. Među njima prva je bila Anka Katić, s desetak omladinki iz sela Donja Glina. Nakon završene žetve obavljena je vršidba, a zatim je pšenica spremljena u zemunice koju su izgradnju organizirali NOO-i. I ovdje je dio pšenice odvajan za narodni fond. Taj dio je uglavnom vožen u Petrovu goru gdje su bila centralna skladišta — partizanske zemunice. Sve se to radilo s velikom voljom i radnim elanom.

Izgradnja bajti i rad radionica

Nakon završetka velikih zimskih i proljetnih ustaških ofenziva 1942. godine na području Korduna, pa i na području Sjenjaka, bio je veoma akutan problem izgradnje nastambi — bajti. Pored prehrane općinski NOO Sjenjaka imao je vrlo težak zadatak da obezbijedi krov nad glavom stanovništvu koje se povratilo iz Petrove gore pa je zbog toga organizirao sve što je iole bilo sposobno za izgradnju najnužnijeg smještaja. Žene i omladina su i ovdje ponijeli veću teret jer se većina sposobnih muškaraca tada već nalazila u raznim partizanskim jedinicama.

U to vrijeme sve se više odvaja civilna vlast od vojne i ona preuzima rukovođenje masovnim radnim akcijama i na ovom području u toku 1942. godine. Pri izgradnji bajti veliki problem je bio nabava građevinskog materijala. Zbog toga se došlo na ideju da se građevinski materijal uzme s nedovršene pravoslavne crkve Sv. Petke u Lasinjskom Sjenjaku. NOO općine Sjenjaka, u suglasnosti s narodom, donio je odluku da se, od građevinskog materijala kojim je sazidana crkva, izgrade bajte jer je crkva ionako bila minirana 1941. godine od ustaša, ali nije bila potpuno

srušena. Postojala je opasnost da se sama sruši ili da je ustaše pretvore u bunker. Govorilo se tada javno: »Boga nema, pa šta će nam crkva. Kada bi on postojao ili šta mogao, ne bi dozvolio ovolike pokolje koji se vrše na Kordunu«. Tadašnji Op inski NOO i Op inski komitet KPH prigovarali su što se ruši crkva. To se govorilo javno, ali se pojedina no odobravalo ovo rušenje i upuivalo mještane Sjeni aka da uzimaju materijal za izgradnju bajti. Narod je crkvu rušio bez ikakvog alata i skela. Odvlačio je ko je koliko mogao. Na isti način srušena je u Bijeli ima, zaseoku Gornjeg Sjeni aka, osnovna škola i odvezen materijal za nastambe.

Na području općine Bovi formirane su radne grupe sa zadatkom da prvenstveno podignu bajte za stanovanje. Neprijatelj je na ovom području spalio sve nastambe, pa čak i kokošinjce, naročito kraj ceste Lasinja—Vrginmost kojom se kretao i Pavelić za vrijeme decembarske ofenzive 1941.

Nije bilo lako 1942. godine rukovoditi organizacijom života i rada stanovništva. Najmanja greška je ostavljala kasnije duboke tragove. Odbornici su, uglavnom, bili seljaci ili radnici. Zahvaljujući i požrtvovnosti tih mladih organa vlasti, smješteno je sve stanovništvo Korduna u ratne bajte. Niko nije smio doći zimu bez smještaja. Nije bilo lutanja, niti prosjačenja. Svako je znao da će mu se sve pružiti što je moguće i što dozvoljavaju ratni uvjeti.

Da bi zadovoljili potrebe stanovništva, narodnooslobodilački odbori su, pored ostalog, organizirali i razne radionice. Tako je prva puškarska radionica nastala u selu Vučkovići ima kod Steve Vučkovića. U toj radionici su još radili Mili Vučković mladi, Dušan Miljenović i Simo Lončar. Nakon oslobođenja Vojnička ova se radionica preselila u selo Radmanovac, zaselak Brkiće. Tada je u njoj radilo 12 radnika među kojima pored spomenutih, bili su Mile Kovačević, Mišan Miljenović, Nikola Fuštar, Nikola Bukva, Mili Bastaji i drugi. Sjećajući se rada u toj radionici Simo Lončar je, između ostalog, zapisao: »Naš se rad uglavnom sastojao u popravljajući oružja, a naročito pokvarenog oružja zarobljenog u Vojničku. Naročito nam je zadao mnogo muke popravak jednog mitraljeza tipa »švarcloze«. I sve operativne jedinice na tom području donosile su nam na popravak svoje oružje. Radili smo često i 16 sati dnevno da bi taj sav posao obavili. Oružje smo popravljali ručnim alatima: turpijama, kliještima i ručnim borbama. To je bio sav naš alat. Nijedne mašine nismo imali. U toj radionici smo radili do 21. marta 1942. godine kada je uslijedila ofanziva na Petrovu goru.«⁷

U vrijeme proljetnih ustaških ofanziva prestale su da rade i druge radionice koje su djelovale u više mjesta na Kordunu, a radnici tih radionica su uključeni u partizanske jedinice. Nakon završetka ofenzive Štab Grupe narodnooslobodilačkih partizanskih odreda za Kordun pristupio je formiranju novih i obnovi ranijih radionica. Tada je ponovno organizi-

7. Simo Lončar, Radionice kordunačkog područja, str. 2, rukopis od 17. IV 1969. Arhiv Muzeja grada Zagreba, fond memorijalne građe bez sign.

rana radionica za popravak oružja u zaseoku Paji Brda na obroncima Petrove gore. U jesen 1942. preseljena je u zaselak Periće u zgradu Mile Perića. Postolarska radionica, koja je ranije formirana na području Petrove gore, preselila se u kuću u Mile Peurčiće u Gornji Budački. Tu je osnovana i krojačka radionica u kući Rade Kesera. U ovim radionicama je radilo oko 30 radnika i postale su centralne radionice na Kordunu. Glavni štab NOV i POH preuzeo je rukovodstvo nad ovim radionicama, poslije čega je radionica za popravak oružja dobila naziv Radionica broj 4.

Decembra 1942. godine ova radionica se preselila u Vojni. Tamo je znatno proširila rad i zaposlila oko 40 radnika. Imala je više odjeljenja kao što su: puškarsko, bačvarsko, stolarsko, kolarsko, kovačko itd. Njen upravitelj bio je Mišan Miljenović, a politički rukovodilac Simo Lončar. Radionica je uglavnom popravljala oružje, puškomitraljeze i topove, zatim je izrađivala i popravljala kola, bačve, posude, kante za vodu i dr. Stolarsko odjeljenje podmirivalo je sve potrebe u građevnoj stolariji, namještaju i opremi za bolnice i zgrade koje je podizala komanda područja. Dalje je izrađivala sanduke za bačve i kolonije žita radi smještaja u zemunice, kao i prozore i vrata za opravku spaljenih seljačkih kuća i izgradnju novih kuća i bajti. Radionica u Vojni je radila sve do januara 1943. kada se morala evakuirati i spremiti alat u zemunice kod sela Miholjskog, a radnici su uključeni u kordunaške brigade 8. kordunaške udarne divizije.

Nakon četvrte neprijateljske ofenzive radionica broj 4 ponovo je počela da radi u selu Buriću. U selu Grabovcu formirala je svoje odjeljenje s jakim kovačkim radionicom, bačvarijom i molerijom gdje su se, pored ostalog, izrađivali i samari za vojne potrebe. Metalski radnik Miroslav Mušnjak iz Karlovca konstruirao je mašinu za proizvodnju čavala koji su bili neophodno potrebni za izgradnju seoskih bajti, baraka i drugih skloništa. Naročito je bila aktivna i postizala vidne rezultate u radu kožarska radionica u Jarčevcu na Petrovoj gori. Ona je sa svojim proizvodima podmirivala postolarsku radionicu. Krojačka radionica, koja je radila u Gornjem Budačkom, a zatim u Vojni, prerađivala je i popravljala vojnički odijela. Tako su ove radionice pretežno radile za vojsku, a manjim dijelom i za potrebe civilnog stanovništva.

Milan Oreš anin Crni

"Ni pedalj zemlje neobrađen" -

"Ni zrna žita okupatoru"

Sjetva i kosidba u proljeće i ljeto 1942. godine u kotaru Vrginmost

Parole »Ni pedalj zemlje neobrađen!« i »Ni zrna žita okupatoru!« bile su svakodnevno prisutne u svakoj akciji kada se radilo o sjetvi, žetvi, berbi kukuruza, košnji i svim drugim poljoprivrednim radovima koji su se odvijali pod veoma teškim ratnim uslovima. Posebno teška bila je prva ratna proljetna sjetva 1942. godine na području kotara Vrginmost, a sli no je bilo i na čitavom Kordunu. U toku zimske i proljetne ofenzive ustaše su pobile i poklale veliki broj naroda, spalile i opljačkale jedan dio sela, uništile poljoprivredni alat i sve do jeseni su stigle. Zbog ofenzive sjetva je malo i zakasnila.

Iako se nije imalo iskustva, za sjetvu su izvršene temeljite pripreme kako bi što bolje uspjela i kako bi se zasijalo što više, a po mogućnosti i što kvalitetnije. Zelja je bila da se dobije što bolji urod, a samim tim i što više hrane. Ona se nije mogla nabaviti sa strane, a za njom su se osjele sve veće potrebe zbog ishrane partizanskih jedinica, bolnica, radionica i naroda. U radu na pripremama za sjetvu najviše su se angažirale partijske organizacije, zatim narodnooslobodilački odbori, antifašističke organizacije omladine i žena. Mobilizirano je sve što je bilo sposobno da radi bilo šta na sjetvi. Partizanske jedinice koje bi se nalazile na području kotara Vrginmost također su pružile narodu ogromnu pomoć.

Na sjetvi se često puta, zavisno od vidljivosti, radilo i po noćima, pogotovo na njivama koje su bile bliže cestama ili ustaškim uporištima te su bile izložene napadima ustaša. Inačice danju se radilo na manje opasnim mjestima i to po čitav dan, s vrlo malim odmorima. S obzirom na veliko zakašnjenje sa sjetvom se žurilo i to iz dva razloga; da se što prije zasije i drugo što se nikada nije tačno znalo kada će ustaše izvršiti upad u selo. Najgore je bilo za izbjeglice koje su morale izbjeći i iz svojih sela već u 1941. godini. To su sela uz cestu Topusko—Velika Kladaša, Staro Selo, Donji dio sela Katinovac, Debeli Kosa, dio Crnog Potoka, zatim sela uz cestu Lasinja—Dugo Selo—Bovi — Čemernica—Vrginmost. Ovim cestama vrlo često su se kretale ustaške jedinice i pucale na svakoga ko bi se približio cesti. Zbog toga su mnoge porodice bile u nemogućnosti da na svojim njivama te 1942. godine izvrše proljetnu sjetvu. Bile su prisiljene da potraže pokojnu parcelu zemlje u selima u koja su izbjegle i da barem nešto zasiju. Prava je rijetkost bila da je netko od tih izbjeglica uspio da barem nešto zasije na svojoj zemlji. Neke porodice iz Starog Sela (dijela uz cestu Topusko—Velika Kladaša) sijale su u Obijaju i u

Štab V. art. brigade
30.11.1942.

Izveštaj o izvršenim
akcijama.

Komandantu i Operativne Zone

Dana 27. ov. m. u 18 časova jedinice III bataljona ove brigade pomoću eksploziva dignule su most na rijeci Knežnici kod Generalaskog stola. Most je bio vrlo jake konstrukcije, ali je ipak usljed jake detonacije otklunat jedan od dužina 10 metara i bačen sa svog mjesta u vodu. Ostali dio mosta je također raspucan i neupotrebljiv. Prilikom miniranja mosta neprijatelj u jačini od jedne satnije napao je naše osiguranje koje je bilo postavljeno da osigura rad diverzantskoj desetini. Naše osiguranje bilo je u jačini od 60 drugova i uspjeli su neprijatelja odbiti i diverzantska desetina uspjela je da digne most pomoću pomenutog eksploziva.

Plijena i zarobljenih nije bilo.

Gubitak kod neprijatelja nepoznat.

Gubitak na našoj strani nije bilo.

Akcija je izvedena po planu i uspješno. Starešine kao i drugovi partizani snalazili su se dobro.

U ovoj akciji utrošeno je 150 pušanih metaka.

Noću između 28 i 29 ov. m. jedinice I bataljona ove brigade razrušile su prugu između Tounja i Košara u dužini od 550 metara i pokidali telefonsku žicu srezavši kaudere u dužini od 4 km. Prilikom ovoga rada na pruzi neprijatelj je napucavao iz Tounja, ali nije izlazio iz svog garnizona nikada.

Plijena i zarobljenih nije bilo.

Gubitak na neprijateljskoj strani nije bilo, pošto naše jedinice nisu ni otvarale vatru.

Gubitak na našoj strani nije bilo.

Akcija je izvedena po planu i uspješno. Starešine kao i jedinice snalazili su se vrlo dobro.

Municije nije utrošeno ništa pošto do borbe nije dolazilo.

Dana 29. ov. m. u 7 sati u jutro jedinice II bataljona ove brigade vršile su napad na neprijateljsku posadu u selu Vukmanić. Jačina neprijateljske posade bila je prema dobivenim podacima 2 pandara, 19 domobrana i 40 mračuanih civila iz istog sela. Jačina naših snaga koje su napadale i osiguravale bila je oko 200 drugova.

Borba je trajala oko jedan sat t. j. od 7 do 8 časova, te oko 8.15 neprijatelj je posade Skakavas krenuo je u jačini od 500 ustaša, neprijatelj je bio mnogo nadmoćniji nego naše osiguranje koje je bilo prema Skakava, te je na kraju potisnuo naše osiguranje i prodro se do sela u blizini od 4-500 metara do sela Vukmanić. Naše snage koje su vršile napad na selo došle su na 10 metara blizu rovova i zgrada, ali kada su vidjeli da je neprijatelj toliko blizu i da bi mogao da ih opkoli odnosno osujeđe odstupnicu ista su morale da se povuku te zbog pristignuća jake neprijateljske pomoći nije akcija uspjela.

Plijena i zarobljenih nije bilo.

Gubitak kod neprijatelja bilo je u koliko se moglo vidjeti oko 10-15 mrtvih i ranjenih.

Gubitak na našoj strani bilo je 7 mrtvih i dva ranjena i to: Ovičjanović Stanko intendantski oficir II bataljona, Vučinić Bjuro deseter i čete, Škaljac Karko deseter u III četi, Kesarović Josip politički delegat u III četi, Bjeković Nikola deseter u III četi, Kričković Mile partizan III čete i Koman Miladin partizan III čete poginuli, te Kacut Bjuro partizan i čete i Hadaković Bjuro partizan III čete lakše ranjeni.

Krtvi drugovi Ovičjanović Stanko sahranjeni je u Ovičjanović groblju a Škaljac Karko i Vučinić Bjuro u groblju kod Slavskog polja t. j. u svom rodnom mjestu, dok ostala četvorica su ostala na samom položaju, pošto se na neki način nisu mogli izvući sa mjesta gdje su poginuli, pošto je neprijatelj jakim vatrom sprečavao prilaz ka mrtvim drugovima, tako da su drugovi Koman Miladin i Kričković Mile pali prilikom izvlačenja druga Kesarovića. Ranjeni drugovi izvučeni su i upućeni u bolnicu u Petrovu Goru.

Akcija je izvedena po planu. Starešine i jedinice pogubile su se vrlo dobro ali akcija nije uspjela zbog brzog pristizanja jake pomoći iz posade Skakavas. U ovoj akciji utrošeno je 1.150 metaka pušanih i p. art. projektila. U istoj akciji izgubljeno je tri karabina sa spremom t. j. palo neprijatelju u ruke od naših drugova.

Jedinice II bataljona ove brigade naročito su se istakle u samom vršenju napada. Drugovi kao i starešine išli su tako neuplašivo i uspjeli da prugu kroz selo i da dodju na blizinu od 10 metara ka neprijateljskim bunkerima i zgradama u kojima se nalazio neprijatelj, čak neki drugovi došli su posred same zgrade, ali u samom ovom momentu bilo je naredjeno

Štab V. art. brigade
29.11.1942.

Komandantu i Operativne Zone

Da bi odali potest našim palim borcima predloženo da naš I bataljon dobije naziv "Bataljon Mirke Bošića", II bataljon "Bataljon Jusana Vezarša" a III bataljon "Bataljon Mije Baraća". U koliko nije predviđeno da se nekog drugog jedinici dade ime grupa čista more to ime dobiti naš III bataljon.

Izveštavamo vas da je IV Brigada stigla na Korčulu preko Krečnice. Proleterski bataljon napao je na Rosiljevo i djelomično ga razorio za sobom ostavivši oko 3 karabina i 10.000 metaka. Neprijatelj do danas nije reagirao. Po naredjenju Komandanta Zone kopiju operativnoga i komesarskog izvještaja upućujemo direktno i na GSH.

Rušenje pruge, napad na Vukmanić, rušenje mosta kod Generalaskog stola i izviđanje situacije u Gerakom kotaru vrše naše jedinice po naredjenju GSH.

Naš štab nalazi se sada u Polju (bivši štab II K.P.O.).

Oficir u Štabu Stanko Gabrić javio se na dužnost i tražio par dana odmora što mu je odobreno.

Operativni oficir III bataljona drug Mile Poštić izvjestio nas je da se feći na drugaricom Milkom Rakić.

Prilažemo izvještaj Politkomesara, operativni izvještaj sa zapovješću, izvještaj o brojnom stanju i naoružanju i spisak komandnog sastava Brigade od četa na više.

Sart fašizmu - Sloboda narodima!

Politkomesar:

J. Stanić

Komandant:

Antonić

selima dublje prema šumi. Bilo je doma instava koja su sijala i u Vorkapi Selu, mada je ovo selo u neposrednoj blizini Topuskog, jednog od tada ja ih ustaških uporišta. I na sjevernom području kotara bilo je porodica koje nisu mogle na svojim njivama da zasiju proljetne usjeve, a ako je nekima to i uspjelo, onda su to bile neznatne površine.

Prioritet u sjetvi imale su porodice boraca koji su već do tada bili pali u borbi i porodice boraca u operativnim jedinicama. Taj stav je vanredno strogo postavljen pred sve aktiviste koji su na terenu rukovodili sjetvenim radovima. Međutim, i tu je bilo propusta, sitnih nesporazuma ili nedovoljnog shvatanja postojeće situacije, a bilo je nedostataka i u organizacionom pogledu. Zbog otklanjanja tih i drugih nedostataka održavani su sastanci s aktivistima, na kojima bi se analizirali uzroci tih propusta i preduzimale mjere za brzo otklanjanje nedostataka. Mada rijetko, bilo je pojava i neodgovornog odnosa nekih aktivista prema zadacima. Oni su smatrali da se sjetva, kao po običaju u normalnim prilikama, obaviti i bez njihovih napora i zalaganja.

Velike teškoće u obavljanju sjetve stvarao je nedostatak poljoprivrednog alata. Mnogo plugova, sjeke, drljača, srpova, motika i drugih sitnih alatki, bez kojih ni jedno poljoprivredno domaćinstvo ne bi moglo da radi i održava svoj posjed, izgorjelo je ili nagorjelo prilikom ustaških paljenja sela. Od nagorjelog alata teško je bilo nešto ponovno osposobiti da služi svojoj namjeni. Zato je bilo potrebno angažirati sve kovače da bi se od tog izgorjelog i nagorjelog alata po mogućnosti što više osposobilo za upotrebu. U tom cilju izvršena je neka vrsta mobilizacije svih kovača po selima. Oni pak koji su bili u partizanskim jedinicama, na traženje sela otpušteni su i uključeni u rad u kovačkim radionicama što su organizirane tamo gdje je za to postojala mogućnost. U tim kovačkim radionicama popravljani su svi poljoprivredni i drugi alati, a potkivani su i konji što je također bio jedan od važnih poslova.

Težak problem prilikom obavljanja sjetve bio je i nedostatak sjemena kao i nestašica artikala za ishranu naroda i zaprežne stoke. Pored toga što su ustaše opljačkale i uništile velike količine ljudske i stočne hrane i zime su bile stegle te nije bilo ni trave za napasanje stoke. U nedoumici kako doći do sjemena i hrane narod se često puta snalazio kako je znao i umio. Mnoge žene odlazile su u obližnja sela na neoslobodjeno područje, pretežno hrvatska, kod poznatijih porodica gdje su uspjevale dobivati nekada manje, a nekada više količine sjemena. Bilo je žena koje su odlazile u Baniju da i tamo potraže sjemenja pa čak i hrane. Zbog nedostatka sjemena i drugih teškoća a toga proljeća je znatno manje nego obično zasijano povrće, a i bašte su bile slabije obrađene.

Kad se uzmu u obzir sve teškoće, stalna opasnost od neprijatelja, nedostatak sjemena, hrane, stočne zaprega, alata i drugog, sjetva je obavljena više nego dobro za ratne uslove. Međutim, ubrzo po završenoj sjetvi došli su na red drugi poljoprivredni radovi. Trebalo je okopati kukuruz, krumpir i grah. Bio je to posao ništa manje važan od sjetve. Jer, ako se ne bi obradile te kulture na vrijeme i po mogućnosti što kvalitetnije, bitav veći uloženi trud i muka oko sjetve bili bi uzaludni. Kao i u ranijim

selima dublje prema šumi. Bilo je doma instava koja su sijala i u Vorkapi Selu, mada je ovo selo u neposrednoj blizini Topuskog, jednog od tada ja ih ustaških uporišta. I na sjevernom području kotara bilo je porodica koje nisu mogle na svojim njivama da zasiju proljetne usjeve, a ako je nekima to i uspjelo, onda su to bile neznatne površine.

Prioritet u sjetvi imale su porodice boraca koji su već do tada bili pali u borbi i porodice boraca u operativnim jedinicama. Taj stav je vanredno strogo postavljen pred sve aktiviste koji su na terenu rukovodili sjetvenim radovima. Međutim, i tu je bilo propusta, sitnih nesporazuma ili nedovoljnog shvatanja postojećih situacija, a bilo je nedostataka i u organizacionom pogledu. Zbog otklanjanja tih i drugih nedostataka održavani su sastanci s aktivistima, na kojima bi se analizirali uzroci tih propusta i preduzimale mjere za brzo otklanjanje nedostataka. Mada rijetko, bilo je pojava i neodgovornog odnosa nekih aktivista prema zadacima. Oni su smatrali da se sjetva, kao po običaju u normalnim prilikama, obaviti i bez njihovih napora i zalaganja.

Velike teškoće u obavljanju sjetve stvarao je nedostatak poljoprivrednog alata. Mnogo plugova, sjeke, drljača, srpova, motika i drugih sitnih alatki, bez kojih ni jedno poljoprivredno domaćinstvo ne bi moglo da radi i održava svoj posjed, izgorjelo je ili nagorjelo prilikom ustaških paljenja sela. Od nagorjelog alata teško je bilo nešto ponovno osposobiti da služi svojoj namjeni. Zato je bilo potrebno angažirati sve kovače da bi se od tog izgorjelog i nagorjelog alata po mogućnosti što više osposobilo za upotrebu. U tom cilju izvršena je neka vrsta mobilizacije svih kovača po selima. Oni pak koji su bili u partizanskim jedinicama, na traženje sela otpušteni su i uključeni u rad u kovačkim radionicama što su organizirane tamo gdje je za to postojala mogućnost. U tim kovačkim radionicama popravljani su svi poljoprivredni i drugi alati, a potkivani su i konji što je također bio jedan od važnih poslova.

Težak problem prilikom obavljanja sjetve bio je i nedostatak sjemena kao i nestašica artikala za ishranu naroda i zaprežne stoke. Pored toga što su ustaše opljačkale i uništile velike količine ljudske i stočne hrane i zime su bile stegle te nije bilo ni trave za napasanje stoke. U nedoumici kako doći do sjemena i hrane narod se često puta snalazio kako je znao i umio. Mnoge žene odlazile su u obližnja sela na neoslobodjenom području, pretežno hrvatska, kod poznatijih porodica gdje su uspijevale dobivati nekad manje, a nekad i većine sjemena. Bilo je žena koje su odlazile u Baniju da i tamo potraže sjemenja pa čak i hrane. Zbog nedostatka sjemena i drugih teškoća a toga proljeća je znatno manje nego obično zasijano povrće, a i bašte su bile slabije obradive.

Kad se uzmu u obzir sve teškoće, stalna opasnost od neprijatelja, nedostatak sjemena, hrane, stočne zaprege, alata i drugog, sjetva je obavljena više nego dobro za ratne uslove. Međutim, ubrzo po završenoj sjetvi došli su na red drugi poljoprivredni radovi. Trebalo je okopati kukuruz, krumpir i grah. Bio je to posao ništa manje važan od sjetve. Jer, ako se ne bi obradile te kulture na vrijeme i po mogućnosti što kvalitetnije, bitav već uloženi trud i muka oko sjetve bili bi uzaludni. Kao i u ranijim

radovima tako su i u ovom poslu glavni teret na svojim le ima ponijele žene i omladina. Naj eš e se radilo u ve im i manjim mobama. Radilo se s pjesmom po itav dan i nije se mnogo pazilo iji su usjevi, obra ivani su. U mnogo slu ajeva na njivu nije donošena hrana kopa ima kao što je to bio slu aj u normalnim prilikama. Kopa i su svaki za sebe donijeli nešto za jesti. Obi no je to bio kruh, poneko jaje, zatim luk, pa ako je bilo i malo mlijeka, a meso je bilo prava rijetkost.

Svi poslovi u poljoprivredi od sjetve i okopavanja do žetve i berbe, zatim sje a šume za ogrjev i gra u, izrada bajti i sli no obavljani su s pjesmom, bez obzira na napor koji je trebalo uložiti u radu. Nevjerovatno što sve može da izdrži jedan narod koji vrsto vjeruje u pobjedu i bori se za pravednu stvar.

Ubrzo poslije okopavanja na red je došla kosidba i spremanje sijena. Kotar Vrginmost je bogat dobrim livadama, pa je i ovaj posao trebalo dobro obaviti da ne bi bilo dovedeno u pitanje održavanje i onako slabog i oskudnog sto nog fonda. Osim toga velike koli ine sijena bile su potrebne i za ishranu konja u partizanskim jedinicama. Livade su bile dobro rodile. Kosidba je obavljena isklju ivo kosama i trajala je do augusta, kada je trava ve izgubila na kvaliteti, ali se kositi moralo.

Poznato je da je košnja trave jedan od vrlo napornih i teških poljoprivrednih poslova, a pogotovo onda kada ga se na vrijeme ne obavi. Košenje u normalnim prilikama obavljaju isklju ivo muškarci, i to naješ e u manjim ili ve im mobama. Me utim, u ovim teškim ratnim prilikama na in kosidbe je u mnogome izmijenjen. Malo je muškaraca bilo u selu da bi sami mogli pokositi sve površine pod travom. Zato su se ja e i sposobnije žene i omladinke morale latiti kose i glavni teret rada ponijeti na svojim le ima. Kao i uvijek dotada, u pomo su priskakali i borci, bilo da su se nalazili s jedinicom u selu ili u blizini sela.

Kao i druge poljoprivredne radove, tako su i kosidbu, sušenje i spremanje sijena ometale ustaše pucaju i na kosce s cesta Lasinja—Dugo Selo—Bovi — emernica, Lasinja—Prkos—Sjeni ak i Topusko—Velika Kladaša kao i iz zaselaka Lukini i, Išeci, Bjeljevine i drugih. Zbog toga su se mnoge livade morale kositi no u. Pokošenu travu odmah su odvozili i sušili je negdje na zato pogodnijem mjestu. Bilo je livada koje se uop e nisu mogle pokositi, jer im se nije moglo prilaziti niti po no i. Takve livade ili su ostajale nepokošene, ili bi ustaše travu s njih prodavali, ili bi ih kosili za svoje potrebe.

Sijena s pustih posjeda spremalo je za op e potrebe, a za doma instva, koja su imala stoku a nisu imala sijena, ostavljene su potrebne koli ine. Za potrebe porodica palih boraca i porodica boraca u partizanskim jedinicama tako er su osiguravane potrebne koli ine sijena. U slu ajevima da neka od brojnijih porodica s malom djecom nije imala kravu pronačena je mogu nost da joj se pored sijena dodijeli i krava. One porodice koje su imale radnu snagu i bile u stanju da same spremne svoje sijena, spremale su ga svaka na svoj na in, kod ku e ili negdje na manje izloženom mjestu od opasnosti paljenja. Takve porodice su i ostale poljopriv-

redne i druge poslove obavljale same. To su bile uglavnom porodice s ve im brojem lanova, pretežno ženske omladine koja je mogla da obrauje svoj posjed i da pomogne drugima.

Žetva i vršidba pšenice u ljeto 1942. godine.

Žetva pšenice u ljeto 1942. godine bila je mnogo teža od sjetve. Upravo se radilo o otimanju gotovog kruha iz ruku neprijatelja i to na jako širokom frontu od Crnog Potoka na jugu pa do Prkosa na sjeveru kotara. Za žetvu je bilo mobilizirano sve što je bilo sposobno da radi, bilo što na žetvi i oko žetve. Od dobre organizacije i brzine žetve zavisilo je koliko će se hrane osigurati za potrebe partizanskih jedinica i naroda u cjelini. Svako oklijevanje i odugovlačenje sa žetvom prouzrokovalo bi ogromne gubitke naročito na količini, tim više ako se zna da se zrela pšenica vrlo lako i brzo osipa, a takvi gubici bili bi od ogromne štete. Pored toga prijetila je opasnost da zrele pšenice požanju ustaše, a ako ne to da je zapale ili na neki drugi način unište.

Pod parolom »Ni zrna žita okupatoru!« žetva je organizirana tako da se u što mogućem roku požanje pšenica, prvenstveno s ugroženih parcela, a zatim s ostalih posjeda. Glavni teret oko organiziranja i u radu ponijele su partijske i skojevske organizacije kao i organizacije žena. Žetva na ugroženim površinama obavljena je noću na taj način što je na svaku parcelu pod zrele pšenice doveden veći broj žetelica, vezilaca i dovoljan broj kola za odvoz pšenice tako da se s tih parcela stvarno brzo dizala pšenica i odmah odvožena do mjesta vršidbe. Ugroženih površina pod zrele pšenice bilo je mnogo. Samo uz cestu Topusko—Velika Kladuša, u selima: Staro Selo, Katinovac, Debela Kosa i dio Crnog Potoka, skoro sve površine pod pšenicom, na doomet puštanog metka, trebalo je upravo otimati iz ruku neprijatelja.

U sjevernom dijelu kotara Vrginmost, u selima Prkosu i Baronima bile su velike površine od oko 180 hali pod zrele pšenice na pustim posjedima, gdje su vlasnici ustaše poklali, poubijali ili odveli u logore. Te površine nalazile su se na potpuno ugroženom području. Na žetvu je, razumije se po noći, bilo dovedeno oko 600 žetelica i žetva je uspješno obavljena. Žetva u selima Moravcima i Lipju bila je posebno teška i opasna. Na nekim parcelama pustih posjeda u neposrednoj blizini ustaškog uporišta u Lasinji nije se mogla ni obaviti.

Osiguranje žetve na svim ugroženim mjestima u kotaru Vrginmost vršile su jedinice 1. kordunaškog partizanskog odreda i to u zahvatu ceste Topusko—Velika Kladuša 1. i 3. bataljona, u rejonu Lasinja—Bovi 2. i 4. bataljona i na području Lasinje, Prkosa i Sjeni aka 1. i 4. bataljona. Obezbjede nije je odli no funkcioniralo tako da ustaše ni na jednom mjestu nisu uspjele iznenaditi žetelice.

Prema prikupljenim podacima u žetvi pšenice 1942. godine u kotaru Vrginmost u estvovalo je oko 1.300 žetelica. Od tog broja oko 150 žetelica bilo je s područja kotara Vojni , iz sela koja su bliže Sjeni aka, pa su te žetelice i žele na području Sjeni aka—Prkos. To znači da je u žetvi samo

s područja Vrginmosta u estvovalo oko 1150 žetelica, od kojih su mnoge žele po više dana i noći. Pored ovolikog broja žetelica u žetvi je u estvovalo i velik broj omladinaca pa čak i djece školskog uzrasta. Radili su na vezanju i prinošenju snopova do kola kao i odvoženju pšenice do mjesta vršidbe. U velikom broju tada malih pregalaca bili su, pored ostalih: Trivun Malobabi, Milan Ivoševi, Mile Vojnovi, Simo Vorkapi, Nikola Blanuša, Sava Ivoševi, Mirko Ivoševi, Mile Mazinjanin, Ljuban Janjanin, Slavko Janjanin, Tešo Rkman, Ljuban Orešanin, Bogdan Trkulja, Simo Orešanin, Jovo Orešanin, Mihajlo Ulemek, Mile Radišanin, Milan Ulemek, Dušan Radišanin, Vasilj Baji, Ljuban Mazinjanin, Rade Mazinjanin, Mio Novakovi, Nikola Sokolovi, Ilija Bujan, Stojan Stankovi, Miloš Stankovi, Dušan Zinaja, Simo Šaši, Stevo Pavlovi, Mio Pavlovi, Uro Arbutina, Marko Radovi i Jovan Radovi.

Sva pšenica s južnog dijela kotara vršena je na tri mjesta i to s jednom ručnom mašinom u selu Peckoj kod kuće Steve Poštia (Kutla), s drugom mašinom u istom selu kod Ilije Ulemek na Kijaku, u samoj šumi, dok je treća mašina radila u Crnom Potoku. Sva ostala pšenica dovožena je na vršidbu u Pernu. Tu su radile dvije vršilice na pogon lokomobilom koji je ložen drvima. Osim toga vršilo se i žito s pustih posjeda i posjedajući su vlasnici sami želi, ili su im žito požele žetelice u zajedničkoj akciji. Vlasnici su svoje žito odvozili i spremali ga sami, svako na svoj način, a ostalo je spremeno posebno, odnosno odvoženo je u posebno određena spremišta. Od izvršenih količina žita na ovim vršalicama uziman je ušur deset posto koji je spreman kao poseban zajednički fond.

Ove dvije vršilice radile su do kraja augusta 1942. godine i to neprekidno dan i noć u zgradi pilane Sime Orešanina. Kao strojari njih su opsluživali Tešo Lackovi, Dragan Vuštar i Simo Orešanin. Prostor oko zgrade bio je potpuno zatvoren kolima, spregom, slamom i pljevom. Slama od ovršene pšenice, pogotovu ona bez vlasnika, ostajala je tu na mjestu vršidbe pa su je radnici na vršidbi gurali u nekakovu grabu u blizini zgrade. Ako je nekom trebalo slame ili pljeve, mogao je slobodno uzeti koliko mu je trebalo i odvesti kući.

Na području sjevernog dijela kotara Vrginmost vršidba je obavljana ručnim mašinama na nekoliko mjesta: u zaselku Jurasi (Sjenjak), na Soli na Brdu, u Prugini ima, u Radiševi ima kod Štipana, u Štipanu i u Dugom Selu. Vršidba u spomenutim selima trajala je oko trinaest dana. Od ovršenog žita narod je davao dobrovoljni prilog u zajednički fond za opće potrebe. Treba napomenuti da se ovdje radi o vršidbi žita koje je pošteno na ugroženim parcelama i na imanjima gdje su vlasnici izginali, dok je žito u selima koja nijesu bila ugrožena ovršeno gotovo na normalan način.

Interesantno je ovdje napomenuti da je u tim ratnim godinama sve, ili skoro sve što bi se — kako naši ljudi kažu — bacilo u zemlju, dobro rodilo premda je i esto puta obrada bila vrlo loša. Tako je i te 1942. godine i kukuruz dosta dobro rodio. To je bilo vrlo povoljno za Kordun gdje je kukuruz bio glavna hrana. Uspjelo je obrati i spremati kukuruz u

kukuruzane koje su za te ratne prilike bile napravljene u šumi, raznim šumarcima, bliže i dalje od kuća i sli no.

Nakon vršidbe žito je spremalo u zemunice, s tim što se vodilo računa da se prethodno dobro osuši kako se ne bi kvarilo. Zemunica je bilo tako i na sve strane. Kada bi danas netko pokušao da utvrdi njihovu tačan broj samo na području Vrginmosta, onda bi to sasvim sigurno bila velika cifra. Skoro da nije bilo porodice koja nije imala bar nekakvu, pa makar i najmanju zemunicu. Bilo je i više njih, solidnije građanih i bolje maskiranih. Kopane su obično negdje bliže kućama ili zgarista, u grmu ili u šumi. Bilo ih je i u kućama, odnosno pod kućom. Tako se događalo da kuća izgori, ali je zemunica pod kućom ostala neoštećena i stvari u njoj. To su bile zemunice koje su solidnije građane, zatrpane debljim slojem zemlje i bolje maskirane. Slabije zemunice pod kućom obično bi prilikom požara bile uništene. Bilo je slučajeva da se u teškim situacijama ispred ustaških koljača i narod skrivao u zemunice, ponegdje i cijele porodice.

Joco Tarabi

Prve borbe Osme divizije NOVJ

Formiranje divizije i napad na zemunicu

Nakon nešto više od jednogodišnjeg iskustva revolucionarne oružane i političke borbe naroda Korduna, rodila se 8. kordunaška divizija. Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. novembra 1942. godine u sastav divizije ušla je 4. i 5. kordunaška i 6. primorska brigada. Do formiranja brigada i divizije na Kordunu su djelovala dva partizanska odreda s 8 bataljona i nekoliko samostalnih četa. Nekoliko dana prije 22. novembra na Kordun su stigli Vlado Četković, predviđen za komandanta divizije i Artur Turkulin, predviđen za njenog političkog komesara. Smjestili su se u selu Perni gdje su počinjali da oblikuju štab divizije. Oko 21. novembra prešli su u zaselak Crevarsku Stranu, zapadno od Vrginmosta, gdje su nastavili započeti posao. Za operativnog oficira bio je predviđen Jovica Lončar, za načelnika štaba Joco Tarabi, a za referenta saniteta ljekarka Slavka Otko-Četković. Osim njih u štabu divizije bilo je i nekoliko drugova zaduženih za organizovanje službi veze i snabdijevanja. Svega u štabu je tada moglo biti oko devet drugova.

Brigade, koje su ušle u sastav novoformirane divizije, bile su o tome obaviještene samo nekoliko dana ranije. Četvrta brigada, koja se u to vrijeme nalazila u širem rejonu Vojniča, imala je oko 1.170, a 5. brigada, koja je držala položaje prema Topuskom, oko 950 boraca. O 6. primorsko-

(

-goranskoj brigadi nije se imalo podataka.¹ Mjesec dana kasnije, 21. decembra 1942. godine, brojno stanje divizije iznosilo je 3.561 borac. Pored pušaka od naoružanja imala je još i 4 brdska topa, 4 minobaca a, 20 mitraljeza i 104 puškomitraljeza.²

Komandant i politički komesar divizije održali su 21. novembra u Crevarskoj Strani konferenciju sa štabovima 4. i 5. brigade. Tu je, izme u ostalog, pretresano stanje u brigadama i upoznati su štabovi brigada s narednim zadacima divizije. Osim sagledavanja stanja po brigadama za 23. novembar planirana je i prva akcija divizije.

Stanje u 4. brigadi tada nije bilo potpuno zadovoljavajuće. U prethodnim napornim operacijama brigadi je znatno opalo brojno stanje jer se preko 400 ranjenih i oboljelih obratila nalazilo van brigade. Budući da u brigadi nije bila dovoljno razvijena sanitetska služba, to su se svi ranjeni i bolesni, pa makar se radilo i o najsitnijim povredama i oboljenjima, morali slati na teren i po ozdravljenju mnogi su odlazili svojim kućama ili se uključivali u partizanske odrede, terenske straže i slično. Pored toga u brigadi se tek oformljavala eta za vezu koja je po elu prikupljati potrebna sredstva veze. Najzad, štab brigade se bio veoma angažovao oko prikupljanja boraca i oružja za formiranje mitraljeskog i 4. bataljona.

I u 5. brigadi situacija je bila slična. Ona je za vrijeme operacija u Cazinskoj krajini i na prostoru Bihać—Slunj vodila veoma duge i teške, pretežno odbrambene borbe. Osim toga borci su bili ostali bez potrebne opreme i obuće. Bilo je oko 200 potpuno bosih boraca koji su se teško mogli koristiti u borbi. Ni u ovoj brigadi nije bila razvijena i dovoljno stručna brigadna sanitetska služba, pa se ona u svemu oslanjala na terenska prihvatilišta, a tek u prvoj divizijskoj akciji na novoosnovani divizijski sanitet.

Novoformirani 1. hrvatski korpus u koji su ušle 6. 7. i 8. divizija odmah je pokrenuo sve tri divizije u akciju. Šestu i 7. diviziju angažovao je u zajedničkim operacijama s 1. bosanskim korpusom oko Dvora na Uni i Bosanskog Novog, 8. diviziji dao je zadatak da napadne i razoruža neprijateljske posade u emernici i na željezničkoj stanici Topusko, koje su ugrožavale slobodnu teritoriju i štatile željezničku i drumsku komunikaciju Karlovac—Sisak u rejonu sjeveroistočno od Petrove gore. Zajedničke operacije s bosanskim partizanima štab korpusa je planirao da bi obezbijedio spajanje slobodnih teritorija Hrvatske i Bosanske krajine, dok su borbe 8. divizije imale za cilj proširenje slobodne teritorije Korduna na sjeveroistok prema Baniji, Kupi i Karlovcu.

Pored prethodnog usmenog upoznavanja štabova brigada, Štab 8. divizije izdao je 21. novembra i pismenu zapovijest za napad na emernicu i željezničku stanicu Topusko. Štab divizije imao je podatke da se u emernici nalazi oko 120, a na željezničkoj stanici Topusko preko 130 ustaša i žandara. Treba napomenuti da su ova dva uporišta bila u stvari

1. Primorsko-goranska brigada nikad nije ušla u sastav 8. divizije iako je to bilo predviđeno navedenom naredbom.

2. Arhiv Vojnoistorijskog instituta, k. 418, br. reg. 8—6.

isturene utvr ene ta ke jakog neprijateljskog garnizona Topusko u kome je u to vrijeme bilo stacionirano preko 1.500 neprijateljskih vojnika, koji su mogli brzo intervenirati prema emernici. To je štabu divizije bilo dobro poznato, pa je u toku priprema najviše bio okupiran mišlju kako za vrijeme napada blokirati glavne neprijateljske snage u Topuskom. **Pretjerano** poklanjanje pažnje tom pitanju navelo je štab divizije da za napad na emernicu odredi svega dva nepotpuna bataljona koji su, poslije njenog zauzimanja zajedno s bataljonom koji je do tada bio na obezbje enju prema željezni koj stanici Topusko, imali zauzeti i ovo uporište. Sve ostale snage divizije i bataljon Kordunaškog partizanskog odreda dobili su zadatak da obezbijede ovaj napad od neprijatelja u Topuskom, Bu ici, Banskom Kova evcu, Lasinji, Skakavcu i Glini. Po etak napada bio je odre en za 6 sati 23. novembra.

No u uo i samog napada Stab 8. divizije preselio se na komandno mjesto u selo Blatušu, u neposrednoj blizini emernice, gdje je iste no i razvijen divizijski sanitetski punkt. Te no i i sve jedinice divizije zauzele su odre ene položaje i u nazna eno vrijeme prešle u napad. Neprijatelj je dobro utvr en spremno do ekao napad i uspio da ga odbije. Zato što nisu uspjele u prvom naletu, jedinice 4. brigade su se u svanu e povukle pretrpjevši gubitke od oko 40 poginulih i ranjenih boraca. im je otpo eo napad na emernicu, uslijedila je i intervencija neprijateljskih snaga iz okolnih garnizona, ali su one bile odbijene na svim pravcima od jedinica koje su bile na obezbje enju. Kako se smatralo da postoje izgledi na uspjeh, napad je ponovljen slijede e no i, ali i ovog puta bez uspjeha. Kao razlog za neuspjeh u napadu Štab 8. divizije u izvještaju Stabu 1. hrvatskog korpusa od 26. novembra naveo je samo da nema ta nih podataka o rasporedu i ja ini neprijateljskih utvr enja koja su se »sastojala od zidanih bunkera sa vrstim krovovima opasanim bodljikavom žicom. Prozori na zgradi škole bili su dijelom zazidani, zaštiti eni ži anom mrežom protiv ubacivanja bombi. Utvr enja su smještena na brežuljku oko škole, tako da im je pristup bio nezgodan .. ,«³

Zauzimanje Skakavca, Banskog Kova evca i Lasinje

Poslije napada na emernicu 8. divizija zadržana je na pravcu Velika Kladuša—Topusko i u rejonu Vrginmost—Vojni radi spre avanja prodora neprijatelja od Topuskog i eventualno od Karlovca. Me utim, u svim garnizonima oko Korduna neprijatelj se držao defanzivno. To je dobrodošlo jedinicama tek formirane divizije da izvrše dalje popunu ljudstvom i da se temeljno priprema zaplanirana ofenzivna dejstva. U tom vremenu na Kordunu je formirana 15. partizanska brigada Hrvatske koja je ušla u sastav 8. divizije umjesto 6. primorsko-goranske brigade.

Stab 8. divizije obavijestio je 4. decembra korpus o koncentraciji neprijateljskih, uglavnom ustaških snaga u Topuskom i Glini te njihovoj eventualnoj namjeri da pre u u napad prema Velikoj Kladuši i dalje u

3. Zb. NOR-a, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom V, knj. 9, str. 316.

unutrašnjost oslobodjenog dijela Korduna. I pored toga štab divizije je predložio da radi manevra divizija preduzme dejstva u pravcu Karlovca i napadne Skakavac i Banski Kovačevac, zatim Lasinju, a da jedan bataljon Kordunaškog partizanskog odreda u rejonu Kamenskog mosta zatvori pravac od Topuskog.

Kako je prijedlog bio prihvaćen od Štaba korpusa i Glavnog štaba Hrvatske, divizija se orijentisala na dejstva u sjevernom dijelu Korduna, prema rijeci Kupi i široj odbrambenoj zoni Karlovac. Na tom dijelu se nalazilo pet isturenih neprijateljskih uporišta u kojima je bilo angažovano nešto preko 900 ustaša, domobrana, žandara i naoružanih mještana. Uporišta su se protezala u vidu jednog lanca povučenog uz rijeku Kupu s posadama različitih jačina. Tako se u Lasinji nalazilo 240 ustaša i žandara, u Banskome Kovačevcu nešto preko 160 domobrana, u Skakavcu oko 200 vojnika, na željezničkoj stanici Skakavac 180 žandara, ustaša i domobrana te u Vukmani u 120 ustaša i žandara.⁴

Osnovni cilj ove akcije bio je proširivanje slobodne teritorije na sjeverni dio Korduna do rijeke Kupe i protjerivanje neprijatelja preko rijeke Kupe radi lakše zaštite stanovništva ovog ustaničkog kraja i jačeg povezivanja s Pokupljem i Žumberkom, a preko njih i sa Slovenijom. Štab divizije je smatrao da je akcija od izvanrednog vojno-političkog značaja pa su za nju izvršene posebne pripreme i ta noćna utvrđena zona, kako i šta treba u njoj da radi. Osim zapovijesti za napad štab divizije uputio je pismo borcima, komandirima i politkomesarima u kome im je objasnio značaj akcije. »Ovom akcijom naša divizija«, stajalo je u pismu, »treba da uništi neprijateljska uporišta iz kojih već skoro godinu i pol prijeti danonoćna opasnost narodu naše oslobodjene teritorije. Ne samo to, nego padom tih neprijateljskih uporišta treba da se sruše lanci odbrane Karlovca, glavnog neprijateljskog oslonca za sva zlodjela nad nedužnim narodom Korduna, koja su ukinjena od prvog dana krvave ustaške vlasti. Došao je konačno čas kada i ta posljednja uporišta na Kordunu mora da padnu... Ovom nam se akcijom pruža prilika da obujemo i obujemo mnoge naše gole i bese drugove. Osim toga imamo priliku da pojačamo naoružanje naše divizije, kako bi ona imala što jači udarni moć i bila što spremnija za izvršenje sve težih i složenijih zadataka koje narodnooslobodilačka borba i interesi naših naroda pred njih postavljaju...« »Ova akcija« — kaže se u pomenutom pismu — »mora značiti likvidaciju naših političkih nedostataka. I ovog puta mi ćemo upasti u hrvatska sela u kojima ima mnogo poštenih Hrvata i koji jedva čekaju da se riješe krvavih posada u blizini svojih domova...«⁵

Planom je bilo predviđeno da se najprije napadnu i zauzmu Banski Kovačevac i Skakavac u kojima su se nalazile slabije posade od onih u susjednim uporištima. Smatralo se da će se brzom likvidacijom ova dva uporišta prekinuti neprijateljski lanac odbrane i time usobna veza posada na desnoj obali Kupe i olakšati zauzimanje preostalih uporišta dejstvu-

4. Zb. NOR-a, V—10, 88.

5. Zb. V—10, dok. 19.

ju i u dva pravca od Banskog Kova evca: na istok prema Lasinji i na zapad prema željezničkoj stanici Skakavac i Vukmani u. Po etak napada odre en je za 4 sata 9. decembra.

Prema zapovijesti Štaba 8. divizije od 8. decembra za napad na Banski Kova evac odre ena je 4. brigada, oja ana s tri brdska topa kalibra 65 mm, s tim da s dva bataljona zauzme selo, jednim se obezbijedi od Lasinje, a jedan da zadrži u brigadnoj rezervi. Zadatak da napadne i zauzme Skakavac dobila je 5. brigada, oja ana s dva laka tenka i divizijskim minobaca ima. Obezbjede enje napada od neprijatelja u rejonu Karlovca povjerenjeno je 15. brigadi, oja anoj s dvije ete Kordunaškog partizanskog odreda. Ona je dobila zadatak da s jednim oja anim bataljonom posjedne položaje prema željezničkoj stanici Skakavac s jugozapadne strane radi fingiranja napada na posadu u stanici, jednom etom da fingira napad na Vukmani i da s jednim bataljonom u rejonu Popovi Brdo zatvori pravac od Karlovca. Na sredokra i izme u Banskog Kova evca i Skakavca, u selu Kljai i, zadržan je njen 3. bataljon kao divizijska rezerva sa zadatkom da, ukoliko 5. brigada ne zauzme Skakavac do 7 sati, hitno posjedne položaje u rejonu Breberine—Sokolac, južno od Skakavca i s njih, zajedno s 5. brigadom, preduzme napad na Skakavac i istovremeno sprije i eventualnu intervenciju neprijatelja ka Banskom Kova evcu. Za komandno mjesto štaba divizije odre eno je selo Kljai i. Sve ranjenike trebalo je evakuirati u Sjeni ak gdje ih je imao preuzeti divizijski sanitet.⁶

No u izme u 8. i 9. decembra jedinice 8. divizije završile su koncentraciju i prema planu posjele položaje za napad. Neprijatelj je doznao za napad i spremno ga do ekao iz rovova i bunkera. U Skakavcu su žandari i domobrani pružili žilav otpor, tako da ni poslije nekoliko sati borbe 5. brigada ni na jednom mjestu nije uspjela da probije liniju odbrane. Kružni sistem odbrane, dopunjen ži anim preprekama, omogu avao je neprijatelju solidnu zaštitu. Ipak pri pojavi naših malih tenkova došlo je do kolebanja u neprijateljskim redovima na jednom dijelu odbrane. To su iskoristile jedinice 5. brigade i na tom dijelu prodrle u uporište i zarobile jedan dio posade. Ostatak, pretežno žandari, brzo se sredio i nastavio s otporom sve do 12 sati kada su dijelovi 5. brigade, uz podršku malih tenkova (tanketa), prodrli u selo. I kad je ve izgledalo da e se ostatak posade predati, neprijatelj se svim snagama bacio na jedan pravac, probio iz okruženja i spas našao u bjekstvu priklju ivši se posadi na željezničkoj stanici Skakavac. Tako je nešto poslije 12 sati prvi put u narodnooslobodila kom ratu oslobo eno selo Skakavac.

Napad 4. brigade na Banski Kova evac neprijatelj je, snažnom vatrom iz rovova i bunkera, u po etku uspio da zaustavi. Tek oko 11 sati njeni dijelovi uspjeli su da na jednom mjestu s južne strane probiju prvu liniju odbrane. U taj otvor su brzo uba ena poja anja, pa je ak dovu ena i jedna tanketa od Skakavca, nakon ega su dijelovi 4. brigade uspjeli da se na tom pravcu probiju u centar sela. Ovaj prodor je ugrozio i demo-

ralisao posadu pa je njen otpor po eo da naglo slabi. To je omogu ilo brzi prodor do zgrade u kojoj je bilo sjedište komande posade i zarobljavanje njenog komandanta koji je bio prisiljen da odmah naredi obustavu vatre i predaju. Time je oko 13 sati bio zauzet i Banski Kova evac. Toga dana uve e povukla se bez borbe i prebacila preko Kupe neprijateljska posada sa željezni ke stanice Skakavac, na koju su stigli dijelovi 5. brigade i zaplijenili nešto municije i hrane te više vagona natovarenih raznom robom. Utvr enja su razrušena, a željezni ka postrojenja i stanica demolirani.

Dok su 5. i 4. brigada napadale na Skakavac i Banski Kova evac, jedinice 15. brigade spre avale su prodor neprijateljskih snaga koje su iz Karlovca bile upu ene u pomo napadnutim posadama. Zato što je napad slabijih snaga u prvim jutarnjim satima bio odbijen, neprijatelj je oko 11 sati s ja im snagama izbio u rejon sela Trebinje i Knežgorice, napao dijelove 15. brigade s namjerom da ih odbaci i da se probije prvo do posada u Vukmani u i na željezni koj stanici Skakavac, zatim zajedno s njima da krene u pomo posadama u Skakavcu i Banskome Kova evcu.

Uo ivši namjere neprijatelja, Štab 8. divizije ubacio je na taj pravac bataljon iz divizijske rezerve, nakon ega su 15. brigada i ovaj bataljon u veoma žestokim borbama nanijeli velike gubitke neprijatelju i odbacili ga natrag u Karlovac. Zaplašena uspjesima naših jedinica posada Vukmani a napustila je selo i toga dana pobjegla prema Karlovcu ne sa ekavši napad.

Odmah nakon zauzimanja Skakavca i Banskog Kova evca Štab 8. divizije izvršio je u toku no i izme u 9. i 10. decembra pregrupaciju snaga i druge pripreme radi napada na neprijateljsku posadu u Lasinji. Zadatak da napadne i zauzme Lasinju dobila je 4. brigada, oja ana malim tenkom, brdskim topom i s dva minobaca a. Radi obezbje enja napada 5. brigada je imala da blokira neprijateljsku posadu u selu Bu ici, a po zauzimanju Lasinje da je i likvidira. Još u toku no i uo i 10. decembra, 15. brigada je porušila željezni ku prugu od Skakavca do mosta na Kupi i pokušala da likvidira posadu na tom mostu, ali u tome nije uspjela. Nakon toga ona je dobila zadatak da se prebaci u rejon Vrginmosta gdje je trebala da bude u pripravnosti za naredni zadatak i da istovremeno obezbijedi napad na Lasinju od neprijatelja iz Topuskog.

Napad 4. brigade na Lasinju otpo eo je u 15 sati 10. decembra. Iako se znalo da se ova žurba može negativno odraziti na uspjeh napada, ipak je tako postupijeno da bi se preduhitriilo eventualno pristizanje novih neprijateljskih snaga u Lasinju od Pesarovine i Zagreba. Zamisao je bila da se napadom sa zapada i juga neprijatelj nabaci na Kupu, s tim da prilikom prebacivanja preko Kupe napadne u bok jedan bataljon koji je bio postavio zasjedu u samom luku rijeke Kupe. Napadaju i sa zapada od šume Brezje, 2. bataljon je uspio da se probije do u sam centar naselja. Za to vrijeme 3. omladinski bataljon »Joža Vlahovi « uspješno je prodirao s juga i u zahvatu puta koji s jugoisto ne strane vodi u Lasinju. Pružaju i otpor, neprijatelj se povla io ka centru naselja gdje je ranije pripremio za odbranu nekoliko zidanih zgrada i ogradu oko crkve, odakle

se odlučio braniti u toku noćne izmene u 10. i 11. decembra i odbio sve pokušaje zauzimanja bilo koje zgrade. U zoru 11. decembra, uz podršku tenka i minobacača, napad je nastavljen. U snažnom jurišu i dejstvom bombaških grupa zauzeta je jedna dobro branjena zgrada preko puta crkve i nekoliko bunkera oko raskrsnice u mjestu, ime su ustaše dovedene u težak položaj. Odstojanje do njih na nekim mjestima bilo je manje od 10 metara, tako da se borba vodila samo ručnim bombama. Njihova jedina šansa za spas bila je u bjekstvu što su i učinili oko 9 sati. Koristeći se gustom maglom koja se bila spustila, ustaše su se izvukli preko Kupe, a da im ni bataljon postavljen u zasjedu, baš zbog toga, nije uspio nanijeti veće gubitke. Toga dana je 5. brigada poslije višesatne borbe razbila dijelove neprijateljskih snaga iz Bučice, koji su pokušali da priteknu u pomoć posadi u Lasinji, i tom prilikom zaplijenila prvi veći top na Kordunu.

U trodnevnim borbama od 9. do 11. decembra jedinice 8. divizije nanijele su neprijatelju gubitke od 270 poginulih, ranjenih i zarobljenih vojnika. Zaplijenile su 280 pušaka, 14 mitraljeza, 7 automata, 1 top s 51 granatom, 300 bombi, 105 čabadi, 36 pari cipela i drugu opremu.

Mada su ovo bile prve borbe 8. divizije, bez prethodnog iskustva u organiziranju ovako krupnih dejstava, u njima su postignuti krupni uspjesi od velikog vojnog i političkog značaja. Neprijatelju su naneseni osjetni gubici u živoj sili, zaplijenjena je i značajna količina oružja, municije i druge opreme što je i te kako bilo od velikog značaja za naoružanje novih boraca. Zauzimanjem spomenutih sela oslobođena teritorija Korduna proširila se na sjever do Kupe što je veoma povoljno uticalo na dalji razmah oslobodilačke borbe u širem rejonu Karlovca i na domak Zagreba.

Oslobođenjemernice

Poslije uspješno završenih borbi na sjeveru Korduna, prema rijeci Kupi, Štab 8. divizije hitno je pregrupisao snage prema Topuskom i Glini. Namjera Štaba divizije bila je da najprije zauzme emernicu a zatim Topusko. U emernici se nalazila jedna ojačana domobrana s nešto ustaša, dok je u Topuskom bilo oko 1200 ustaša, domobrana i žandara, u Glini oko 1.800 i u Bučici oko 500. Posada u emernici nalazila se u zgradi osnovne škole i u tri obližnje kuće. Dio snaga je bio raspoređen po bunkerima oko zgrada ispred kojih je bila postavljena bodljikava žica s montiranim zvoncima.

Za napad na emernicu određena je 15. brigada (bez jednog bataljona), ojačana s dva laka tenka, dva brdska topa i dva minobacača. Obezbjede napada od neprijatelja u Glini i na željezničkoj stanici Topusko vršila je 4. brigada, a prema Topuskom 5. brigada. Težište napada bilo je na pravcu Vrginmost— emernica kuda je napadao 1. bataljon, ojačan topovima i minobacačima. I tenkovi su bili upućeni na ovaj pravac, s tim što su imali da dejstvuju samo ukoliko dođe do zastoja bataljona u napadu. S juga duž puta Topusko— emernica napadao je 2. bataljon,

dok sa sjevera i istoka nije niko napadao. Ti su pravci namjerno ostavljeni otvoreni, ali su na izvjesnom odstojanju postavljene zasjede od dijelova 4. brigade, koje su imale zadatak da u slučaju izvlačenja neprijatelja stupe u dejstvo. U rejon južno od Topuskog upućena je 3. bataljon 15. brigade sa zadatkom da u vrijeme napada na emernicu fingira napad na Topusko i neprijatelja dovede u zabludu o našim pravim namjerama. Ovo je bila dobra zamisao, samo nije trebalo slabiti brigadu koja je imala glavni zadatak. Komandno mjesto Štaba divizije bilo je u zaseoku Prnjavor, zapadno od emernice, na putu za Vrginmost, a za početak napada određena je 14. decembar u 15 sati. Pri određivanju početka napada u ovako neuobičajeno vrijeme uzeta su u obzir dva osnovna razloga: prvi, što je uporište bilo jako utvrđeno pa se računalo da će u njegovom zauzimanju veliku ulogu odigrati topovi, minobacnici, tenkovi i drugi razlog — manevarsko i pošumljeno zemljište oko uporišta i kišovito i maglovito vrijeme tih dana je omogućilo brzu i neopipljivu koncentraciju snaga i posjedanje položaja za napad.

Budući da su sve pripreme završene po planu, napad je otpočeo u ta noćna vremena. Neprijatelj, pošto je doznao za napad, dočeka ga je raspoređen po rovovima i bunkerima. Ubita vatru otvorio je tek kada su prvi dijelovi 15. brigade izbili na oko stotinjak metara. Iako je veoma samouvjerenio sačekao napad, neprijatelj se poslije naleta i prisustva tenkova dosta pokolebao. To se osjetilo po tome što je za izvjesno vrijeme na pravcima napada njegova vatra znatno oslabila i što se moglo primijetiti da pojedini njegovi vojnici napuštaju prve roveve i povlače se prema unutrašnjosti uporišta. Međutim, to nije iskoristio jer su jedinice imale dosta izbačenih stroja i jer im je ponestalo snage i odlučnosti, a rezervu ni bataljoni a ni štab brigade nisu imali da bi ih ubacili u borbu. Tako je napad počeo da jenjava kada je neprijatelju bilo najteže. Jedinice su zadržane na dostignutoj liniji i odmah su otpočele s pripremanima za novi napad što je omogućilo neprijatelju da konsoliduje odbranu i nastavi otpor tako da novi napad nije dao nikakve rezultate. Neprijatelj se odlučno branio jakim i preciznom vatrom i uspio da protivnapadima likvidira neke manje prodore u njegov sistem odbrane. U toku ovih borbi 15. brigada je imala znatan broj mrtvih i ranjenih, među kojima je bilo dosta starješina.

U ranim satima 15. decembra od Gline i Topuskog krenule su prema emernici jake neprijateljske snage. Njima su se odlučno suprotstavile jedinice 4. i 5. brigade. Posada emernice bila je ohrabrena pa je, uz povike i prijetnje, još upornije nastavila borbu. Naročito žestoke borbe vodila je 4. brigada s dijelovima 31. i 32. ustaške bojne koje su napadale od Gline. U ovim borbama neprijatelj je imao takve gubitke da je bio prinuđen da se, ne izvršivši zadatak, povuče u Glinu. Isto tako je intervencija neprijateljskih snaga iz Topuskog ostala bez rezultata. Toga dana predveče postalo je jasno posadi u emernici da joj spoljne snage ne mogu priteći u pomoć pa je izlaz iz teške situacije pokušala da nađe u probju prema Topuskom. Na ruku joj je išla činjenica što je Štab 15. brigade bio povukao glavne snage od emernice, a prema neprijatelju

ostavio samo izviška dijelove. Štab brigade je namjeravao da glavne snage malo odmori, sredi i pripremi za novi napad. Neprijatelj je to pokušao da iskoristi pa je u prvi sumrak napustio emernicu i krenuo prema Topuskom. Njega je, iako s malim zakašnjenjem, napao 1. i 4. bataljon 15. brigade i potpuno razbio tako da je veina pobijena ili zarobljena na elu s komandantom, a samo mali broj uspio je da se spasi bjekstvom. Zarobljeno je 67 domobrana i zaplijenjena 3 puškomitraljeza, 3 automata, 60 pušaka i 1 minobaca. Jedinice 8. divizije imale su 12 poginulih i 41 ranjenog borca.

Tako je poslije dvadeset i sedam sati borbe i dosta žrtava oslobojena emernica. Sva utvrđenja i kućestva u ovom mjestu, koje je neprijatelj koristio za odbranu, porušene su i zapaljane. Do kraja rata neprijatelj više nikad nije uspio da ovdje organizuje svoje uporište. U toku noćnog iznosa u 15. i 16. decembra 8. divizija je dijelom snaga napala i posadu od 150 ustaša na željezničkoj stanici Topusko, ali ih, pošto su bili dobro utvrđeni i zbog jakog otpora, nije uspjela savladati, a imala je gubitke od 5 poginulih i 14 ranjenih boraca. S ovim su završene prve borbe koje je Štab 8. divizije zajedno sa Štabom 1. hrvatskog korpusa planirao prilikom formiranja divizije.

Miloš Šumonja

Naš prvi komandant Vlado

Vlado Đerković rođen je 1909. godine u Piperima u Crnoj Gori. Kao omladinac za vrijeme šestojanuarske diktature i protunarodnih velikosrpskih režima isticao se svojom aktivnošću. Teški uslovi ilegalnog rada, kada su borci za slobodu i pravdu bacani na dugogodišnju robiju, mu nisu ubijani, nisu zaplašili Vladu da se bori protiv takvog stanja i da ne propovijeda istinu.

Kada su se reakcionarni španjolski generali 1936. godine uz pomoć njemačkog talijanskog fašizma pobunili protiv zakonite republikanske vlade, Vlado Đerković odlazi u daleku Španiju da se uključi u redove slavne internacionalne brigade i da se bori za slobodu i nezavisnost španjolskog naroda. Vlado, kao i ostali deseci tisuća demokrata i antifašista iz svih dijelova svijeta, shvatio je dubok značaj koji je imao rat u Španiji. Bio je uvjeren da tuku i uništavaju i fašiste na tlu Španije, istovremeno tuče i uništava fašizam u Jugoslaviji, koji je po sebi sve više dizao glavu.

Vlado Đerković učestvovao je u Španiji u borbama kod Madrida, u Gornjem i Donjem Aragonu te u teškim i napornim zaštitničkim borbama kroz Kataloniju od Barcelone do Pirineja. Prošavši kroz bezbrojne

1. Divizija
26. II. 1942. godina

Operativni izvještaj
dostavlja.

STABU KORPUSA.

Prema naredjenju Komandanta Korpusa ova je Divizija sa
dva Brigade izvršila napad na Čemeru i Topusko-kolodvor. Posada
u Čemeru i Topusko-kolodvoru brojila je 200 ustada i izdara. Sjed-
beni su bili u ommenu škole i vrtlogovima oko škole. Utvrđenja su se
sastojala od sidrenih bunkera sa štrubim krovovima opasanim bodljikavom
trskom. Pratori sa zračni škole bili su dijelom zasidreni, zaštićeni ži-
nom mrešom protiv ubacivanja bombi. Utvrđenja su usječena na brosnjku
oko škole tako da se im pristup bio nezgodan.

Napad na Čemeru i Topusko-kolodvor je izvršen u 15 sati. U
napadu su učestvovali: 1. Brigada sa zapadnom stranom, 2. Brigada sa
istočnom stranom. U napadu su učestvovali: 1. Brigada sa zapadnom stranom,
2. Brigada sa istočnom stranom. U napadu su učestvovali: 1. Brigada sa
zapadnom stranom, 2. Brigada sa istočnom stranom. U napadu su učestvovali:
1. Brigada sa zapadnom stranom, 2. Brigada sa istočnom stranom.

Napad je otpočet sa zapadnom stranom od 15 minuta tojest u 15 sati.
U napadu su učestvovali: 1. Brigada sa zapadnom stranom, 2. Brigada sa
istočnom stranom. U napadu su učestvovali: 1. Brigada sa zapadnom stranom,
2. Brigada sa istočnom stranom. U napadu su učestvovali: 1. Brigada sa
zapadnom stranom, 2. Brigada sa istočnom stranom. U napadu su učestvovali:
1. Brigada sa zapadnom stranom, 2. Brigada sa istočnom stranom.

Ponovni napad otpočet je u 18 časova. Napad je ovog puta bio
nešto energičniji nego izjutra, ali ipak nije uspio usled silne odbrane
koju je pružio neprijatelj i nedovoljne prodornosti naših snaga. Pošto
su bombarka odeljenja pretrpila očajne gubitke u ranjenima i njihovog
povišenja preva streljačkom stroju koji se nije pomicao unapred, izdali
su naredjenje komandatu Brigade koji čas je o situaciji obavijestio, da
saj jedinica preka noci na položaja, pošto su borci goli i bosi te nebi
mogli izdržati hladne noći.

Oslobođenja: V. Brigada koja je imala za zadatak da eprije-
vaku pomoć koju bi neprijatelj pokušao dati opadnim posadama u Čemeru
i Topusko-kolodvoru, sukobila se sa neprijateljem koji je nastupao
od Topuskog ujutro oko 9 časova. Doček neprijatelja nije bio organizovan
i nije se uspjelo neprijatelja iznenađiti usled bodljikavosti poje-
dinih boraca koji su prije vremena stvorili vatru na neprijatelja, tako
da se on odmah razvio u streljački stroj. Poslije ovog pokušaja neprijatelj
nije sasjede i prvi pomoć posadama u Čemeru i Topusko-kolodvoru,
dina se neprijatelj aya p. 2. saje neprijateljskog prodora prema Topusko-
kolodvoru i Čemeru.

Kako skotija IV. Brigade nije uspjela na Čemeru, izdali su
naredbu brigadama sa onde povlačenje.

Vaze: u toku ove operacije veze kako između štabova bataljona
i štabova brigada, tako između štabova brigada i štaba Divizije, funk-
cionisale su sa iznimnom tačnošću. Postojeći su uslovi omogućili da se veze
održavaju i u toku najtežih trenutaka. U toku operacije održane su
redovne komunikacije između štabova bataljona i štabova brigada, kao i
između štabova brigada i štaba Divizije. Komandant Korpusa je održavao
neprekidnu vezu sa komandantima brigada i komandantima bataljona. U toku
operacije održane su i komunikacije između komandantima bataljona i
komandantima brigada. Komandant Korpusa je održavao neprekidnu vezu sa
komandantima brigada i komandantima bataljona. U toku operacije održane
su i komunikacije između komandantima bataljona i komandantima brigada.

U toku ove operacije imali smo 6 mrtvih i 38 ranjenih, velinom
labile / IV. Brigada 12 ranjenih i dva mrtva, V. Brigada 4 mrtva i 25
ranjenih. Neprijatelj je imao također očajne gubitke i to na sektoru
V. Brigade. U ovim operacijama naplijnili smo dva puško-mitraljeza tri
karabine, jedan pištolj, 6.500 metaka i oko deset pari odijela sa pogri-
vima, te uništili jedan blindirani automobil.

Organizacija: Pošlije skotije sasvali smo štabove brigada na zas-
tanak i ukusali im sa sve nedostatke i propuste u toku ove operacije, te
su im stavili u zadatak da se prorođe i sa ostalim komandnim kadrom, te
su odgovorili sa komandnom izvješću koji čas je u prolazu posjetio, saz-
vali smo konferenciju komandnog oteblja po brigadama. U IV. Brigadi sa ko-
mandantima i komandirima, a u V. Brigadi i sa komandirima četa. Na ovim sas-
kancijama ukazali smo na opće nedostatke koji vladaju u našim brigadama i
ukusali komandne kako da se te otklone.

Na konferencijama i u toku poslednje skotije ispljilic su se ala-
bucili pojedinih komandira i komandara, te smo sa osnovu toge izvršili iz-
mjenu komandnog kadra.

Da nade smo uspjeli formirati u IV. Brigadi mitralješki bataljon
sok je IV. bataljoni u formiranju. U obadve brigade formirane su četa sa
vazom. U najtežije vrijeme pristupili smo formiranju pionirskih vodova po
brigadama.

3. art. fašizmu - sloboda narodu!

Polikomandar,

Antun Jandrić

Komandant,

Vlado Četović

borbe i mnoge teške trenutke, Vlado je stekao veliko vojno iskustvo i izrastao u sposobnog vojnog rukovodioca. Nalazi se u protivtenkovskoj artiljeriji. Komandovao je artiljerijskim divizionom i nije bilo borca koji nije poznavao poru nika Vlado etkovi a.

Vlado se u teškim situacijama u Španiji pokazao kao vrst i nepokolebljiv. Na njega teško e nisu nikada uticale, niti ga pokolebale. Tako je te osobine pokazao i u prolje e 1938. godine kad je fašistima uspjele prepoloviti republikansku Španiju na dva dijela izbijaju i kod Vinaroza na Sredozemno more, i kada je bilo pitanje da li e se mo i održati izolirana armija koja se mogla snabdjevati samo morem, kojim su gospodarili talijanski i njema ki brodovi.

Sje am se pri a drugova Španaca kako je Vlado vodio dvoboj s jednim avionom. Bilo je to na položaju oko Teruela. Položaje su napali fašisti ki avioni. Vlado je legao za teški mitraljez i otvorio vatru na avione koji su u niskom letu mitraljirali. Jedan pilot otkrio je mitraljez koji ga tu e i otpo eo pikirati direktno na njega. Avion je nekoliko puta ponovio svoje napade sipaju i rafale na mitraljez, ali mitraljez mu je tako e odgovarao na isti na in. Vlado je neustrašivo izdržao sve napade fašisti kog lovca. Borba ovjeka s avionom nastavljala se, dok se jednog momenta iz aviona nije opazio dugi trag dima. Avion se zatim zanjihao i naglo strmoglavio u plamenu na zemlju. Vlado je dvoboj dobio.

U septembru 1938. godine, u posljednjim borbama u kojima su u estvovalе internacionalne brigade, njegov protivtenkovski divizion otkrila je neprijateljska artiljerija i žestoko ga tukla iz više baterija. I pod žestokom neprijateljskom vatrom divizion nije obustavio paljbu pomažu i svoju pješadiju. Njegovi protivkolci bili su zavijeni dimom i prašinom. Iz te prašine i dima iznesen je ranjen Vlado etkovi .

Poslije poraza republikanske vojske u Španiji Vlado je proveo, zajedno s ostalim svojim suborcima, dvije i po godine u koncentracionim logorima u južnoj Francuskoj, odakle kona no uspjeva pobje i. Njegovo držanje u logoru bilo je primjerno.

Poslije nekoliko mjeseci probijanja kroz Francusku i Njema ku, bez li nih isprava, Vlado dolazi u zemlju, u kojoj je oružani ustanak bio ve otpo eo. U augustu 1941. on stiže u Liku i odmah se uklju uje u rad na daljem razvijanju oružanog ustanka. Ubrzo Vlado odlazi u Drvar gdje rukovodi akcijama krajiških partizana. Iz Drvara se opet vra a u Liku gdje postaje komandant Li ke grupe odreda i lan Glavnog štaba Hrvatske. On ima velike zasluge za organizaciju naše vojske u Lici. Od tih odreda stvorena je kasnije 6. proleterska divizija »Nikola Tesla«.

Pod rukovodstvom Vlade etkovi a oslobo en je još tokom zime 1941—1942. godine velik dio Like od talijanskog okupatora. U borbama kod Korenice na Pogledalu Vlado je teško ranjen u nogu. Uslijed nedostatka u to doba stru nog sanitetskog kadra i materijala, njemu noga ostaje znatno kra a. Vlado ostaje invalid. Me utim, to njega ne smeta i poslije izlaska iz bolnice ponovo preuzima komandu, iako je teški invalid, što je, nema sumnje, rijedak primjer, a vjerojatno i jedinstven u historiji gerilskog ratovanja.

Novembra 1942. godine Vlado etkovi postavljen je za prvog komandanta 8. kordunaške divizije. Pod njegovom komandom divizija je postigla velike uspjehe i pobjede na Kordunu, Baniji, Pokuplju, Zumberku i Lici. Vlado je proizveden u in potpukovnika 1. V 1943., u in pukovnika 1. XII 1943., a u in general-majora 1. IX 1944. godine.

Poslije godinu dana uspješnog komandovanja 8. divizijom Vlado etkovi je postavljen za komandanta 8. dalmatinskog korpusa. Pod njegovim rukovodstvom ovaj korpus postiže velike uspjehe protiv daleko nadmo njih neprijateljskih snaga na vrlo teškom zemljištu, i u vrlo složenim situacijama. Za uspješno komandovanje odlikovan je od strane Sovjetskog Saveza Ordenom Kutuzova II reda, a od AVNOJ-a Ordenom Partizanskom zvijezdom I reda.

Na položaju komandanta korpusa u službi svog naroda Vlado etkovi je završio svoj životni put 21. oktobra 1944. godine. Poginuo je u malom partizanskom avionu koji je zabunom napadnut od savezni kih lovaca iznad Dinare.

Kao komandant brigade, na elnik štaba, a naro ito komesar divizije imao sam prilike da poblize upoznam Vladu. Njega su kao vrsnog komandanta s bogatim ratni kim iskustvom krasile mnoge lijepe osobine. Bio je to ovjek po prirodi tih, skroman, pun optimizma i vjere u pobjedu svake revolucije. Dosljedan svome klasnom opredjeljenju, vjerovao je u pobjedu ovjeka u borbi protiv nasilja i nepravde te je zato uvijek bio prvi tamo gdje je sloboda ovjeka bila ugrožena. S obzirom da je vrlo rano utisnuo u sebe i stalno razvijao u sebi sve ono što treba da kras i ovjeka — komunistu, Vlado je svuda i na svakom mjestu zra io primjerom humanizma i ovje nosti prema ljudima. Odlikovao se onom divnom osobinom komuniste i revolucionara da ovjeku treba vjerovati, voljeti ga, gajiti prema njemu poštovanje, ali istovremeno od njega treba i mnogo tražiti. Tome spoju i dijalekti kom jedinstvu vjere u ovjeka, Vlado je ostao dosljedan do kraja života. Zahvaljuju i takvim osobinama Vladine li nosti, on je bio primjer odmjerenosti i drugarskog odnosa prema svakome. Uz to plijenio je li nom hrabroš u, snalažljivoš u i upornoš u, uslijevaju i povjerenje u saradnike i one s kojima je neposredno komandovao.

Život Vlade etkovi a nije bio ništa drugo nego jedna neprekidna borba. Iz te borbe je izrastao i iskovao se lik narodnog borca. Lako je bilo uz njega biti politi ki komesar. I kao što su ga voljeli španjolski borci, zavoljeli su ga Li ani, Kordunaši i Dalmatinci. O njemu su borci i omladina pjesme pjevali. Vijest o njegovoj smrti duboko je dirnula sve nas koji smo ga poznavali, i ne samo nas. Oružani ustanak i organizacija naše vojske u Lici, Kordunu i Dalmaciji usko je vezana s imenom Vlade etkovi a. Li ani, Kordunaši i Dalmatinci, koje je Vlado dizao u borbu, u io ih kako se mrzi i uništava neprijatelj, dostojno su osvetili svog komandanta, posmrtno odlikovanog Ordenom narodnog heroja Jugoslavije.

Prvi komesar Osme divizije

Kad je krv prvih žrtava ustaškog noža natopila Baniju i izvili se prvi dimovi sa zgarišta banijskih sela, došao je Artur Turkulin u Baniju da organizira ustanak. Moštanica, Blinja, Komogovina, Jabukovac, sva sela petrinjskog i sisa kog kotara brzo su upoznala svog mladog Hrvata, koji dolazi k njima, bodri ih i poziva na borbu.

Na Kalinama — prvom logoru ustanika iz ovih sela, Artur je s prvoborcima Jani em, Kladarinom, Franjom Ogulincem — Seijom okupljao sinove Banije, pozivao ih na otpor.

I Banija je po elala borbu. Uskoro se formira prva partizanska eta. U nju ulaze Srbi i Hrvati sisa kog i petrinjskog kotara, svjesni da samo borbom mogu sprijeti stotine i stotine nevinih pokolja i uništiti fašizam. Franjo Ogulinac — Seljo je komandir te ete, a Artur Turkulin komesar. Nema sela, ni žene, ni djeteta na Baniji koje nije uložio za Tujka, komesara prve banijske ete. Mnoge no i su oni s njim probdjeli uz vatru na Kalinama, slušali njegove riječi, nalazili u njima nove snage.

Ustanak se naglo razvijao i Artur je bio stalno u Baniji, radio na uvršenju bratstva i jedinstva srpskog i hrvatskog naroda, borio se, pomagao svagdje gdje je trebalo pomoći.

Kad su formirane brigade, postao je komesar 4. NOP brigade Hrvatske. S njom polazi on iz borbe u borbu, niže se uspjeh za uspjehom. I u jesen 1942. kod razbijanja neprijateljskih gnijezda u Cazinskoj krajini za kratko vrijeme koje je boravio tamo, ova brigada sije prvo sjeme bratske ljubavi izmeđusrba—Kordunaša i Muslimana na Krajini. K tome doprinosi njen komesar Turkulin. Kao sposobnom rukovodiocu i hrabrom borcu povjerava mu se političko rukovodstvo 8. kordunaške divizije. Nikad ne može Kordunaši zaboraviti prvog komesara svoje divizije, koji je s njima pošao na mučnput od Korduna preko Krajine do Lapca i tamo pripomogao da se razbije 4. velika neprijateljska ofanziva. Teški su to bili dani. Zima, neprijatelj s velikim snagama nadire na sve strane, ali 8. divizija je svemu tome odoljela. Nju su vodila dva iskusna i prekaljena borca — komesar Artur Turkulin i komandant Vlado Petković. Kad je ofanziva skršena, komesar Turkulin, u zajednici s junakom Vladom Petkovićem, sprema jedinice za nove borbe i nove pobjede. I divizija počinje da osvaja Gacku dolinu. Kada je ojačala i postala moćna vojna sila, komesar Turkulin odlazi iz nje i prima dužnost nove tek formirane 13. primorsko-goranske divizije.

S tim poletom, s istim požrtvovanjem radi on tu, pomaže da se i ova nova divizija uzdigne, jednom riječi postaje jednim od njenih glavnih organizatora. Dolazi kapitulacija Italije. Komesar Turkulin je među prvima koji sa svojim borcima ulazi u oslobođeno Primorje. Divizija naglo raste, stotine i stotine novih boraca prima u svoje redove. Ali, Nijemci nadiru velikim snagama, borbe su iz dana u dan sve teže i teže. Uprkos svih tih teških okolnosti 13. divizija ostaje snažna i zadaje neprijatelju

velike gubitke. U tim danima sposobnost komesara Turkulina, iskusnog političkog rukovodioca, dolazi naročito do svog izražaja.

Po etkom 1944. osniva se novi 11. korpus. Njegov prvi komesar je Artur Turkulin. Teških je dana proveo ovaj novi korpus. Odmah nakon njegovog formiranja dolazi šesta neprijateljska ofanziva. Danono ne borbe, oskudicu i zimu sve su to izdržali borci 11. korpusa, a s njima i njihov komesar pukovnik Artur Turkulin.

Ali trećina godina borbi, stalni i intenzivni rad i mnogi naponi iscrpili su ovog zaslužnog prvoborca, bolest ga sve više podgrizala. On na to ne obraćajući pažnju, već i dalje nastavlja neumornim radom. Nije mogao dugo izdržati, bolest je ušla u njega. I u augustu 1944. teško bolesnog upućen je u Italiju. Koncem te godine bio je prebačen u tek oslobođeni Beograd, gdje je krajem marta 1945. podlegao bolesti u 29. godini života.

Nema dvojaka koji je poznao pukovnika Turkulina, a da ga nije potresla vijest o njegovoj preranoj smrti. Velike su njegove zasluge za narodnooslobodilačku borbu. Njegov rad na organizaciji naše današnje vojske, na uvođenju jedinstva i bratstva naših naroda je ogroman. Samo ljubav za domovinu, koju je nosio u sebi, mogla je da daje snagu ovom mladom rukovodiocu, da i pored teške bolesti ostane gotovo do zadnjeg dana na dužnosti. Tu ljubav za domovinu gajio je on u sebi još od najranije mladosti kao gimnazijalac u Sisku i Petrinji i kasnije kao student zagrebačkog sveučilišta. Ona ga je povela da već u ranoj mladosti stupi u borbene redove omladine i bori se za slobodu. Toj borbi za slobodu posvetio je cijav svoj život.

Jugoslavenska narodna armija izgubila je u pukovniku Turkulinu sposobnog mladog rukovodioca koji je mnogo doprinio njenom razvoju. Nema više Tujka, ali on je ostao u srcu boraca Banije, Korduna, Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Like. I nitko ga nikad više ne može i otuda izbrisati.

SLAVA PRVOBORCU, PUKOVNIKU ARTURU TURKULINU!

Iz brošure »3 godine 8. udarne divizije«, u izdanju Kluba 8. udarne divizije od 4. 11. 1945.

Petar Klent

etvrta brigada po drugi put na Žumberku

Marš od Korduna do Žumberka

Potkraj jeseni 1942. godine, pošto je 8. divizija u jednom naletu oslobodila niz naselja na desnoj obali Kupe, njena 4. udarna brigada (kasnije 1. brigada) raspoređena je u Slavonsko Polje na odmor. Nakon dva dana odmora i analiza proteklih akcija, 21. decembra uveče došao je u štab brigade komandant divizije Vlado Četković. On je odao priznanje jedinicama i štabu za uspjehe u Bosanskom Kovačevcu i Lasinji, on je izvadio iz torbe kartu te u osnovnim crtama izložio koji krupni zadaci, prema odluci Glavnog štaba Hrvatske i Štaba 8. divizije, stoje sada pred brigadom.

Trebalo je ponovo napustiti slobodnu teritoriju Korduna, prebaciti se na Žumberak te u zajednici s 13. proleterskom brigadom, koja je već bila tamo, razvijati narodnooslobodilački pokret na prostoru između Zagreba—Karlovača i Slovenije, oslanjajući se na Žumberak kao gorje. Upitao je štab o tome misli i odmah dobio jednodušna uvjerenja da je 4. brigada spremna pristupiti izvršavanju ovog zadatka utoliko prije što je već jednom, prije nekoliko mjeseci, uspješno operirala na tome terenu. Za pripremu i pokret do Žumberka predviđen je rok od 10 dana.

Osnovni ciljevi ovog velikog manevra bili su da se ubrza i osnaži razvoj na strateški važnom području u blizini Zagreba, da se izvrši dekoncentracija naših snaga s Korduna na koje je neprijatelj pripremio veliku ofanzivu, a da se istovremeno stavi pod štab i pritisak njegova osnovna saobraznica između Zagreba i Karlovača.

Štabu brigade ostavljeno je da na osnovu vlastite procjene izabere pravac kojim će marševati na novi operativni prostor. Već ujutro bataljonima je saopćeno da se po njemu pripremati za dugo marševanje, a štab brigade prionuo je na posao da odredi marš-rutu. Razmatrana su dva moguća pravca: prvi, nešto kraći, vodio bi na sjever preko rijeke Kupe između Kovačevca i Lasinje, kroz Draganičke šume, preko pruge i ceste između Jastrebarskog i Draganičke u rejon Slaveti i Sv. Jana. Na tom pravcu isticale su se dvije krupne teškoće. Jedna je bila u tome što su u to doba godine Draganičke šume bile dobrim dijelom pod vodom, a blata nisu bila toliko zamrznuta da kroz tanki led ne bi ljudi, a pogotovo konji, propadali u duboki glib. Zaobići i podvodni teren nije bilo moguće jer je prekrivao cijeli prostor od Karlovača do Pisarovine. Druga teškoća je bila u tome što je komunikacija Zagreb—Karlovac zbog pripremane ofenzive bila gusto posjednuta. Zbog toga se nije moglo računati na brz i lak proboj preko nje, pogotovo ako bi pokret brigade bio otkriven od neprijatelja odmah po prelasku Kupe, a to nije bilo isključivo. Drugi

pravac bio je duži, a vodio je najprije na zapad preko komunikacije Karlovac—Ogulin, zatim na sjever preko Kupe i uzduž tadanje »granice« izme u Nezavisne Države Hrvatske i »Ljubljanske pokrajine«. Ovaj pravac nudio je više mogućnosti za slobodan manevar u slučaju neprijateljskog pokušaja da presiječe put brigadi. Istina, trebalo je na tom pravcu prekriti četiri velike rijeke — Koranu, Mrežnicu, Dobru i Kupu, od kojih tri nisu bile gazne, kao i dvije željeznice pruge Karlovac—Ogulin i Karlovac—Novo Mesto. Izabran je ipak ovaj drugi pravac. Na osnovu raspoloživih podataka o neprijatelju utvrđena je i marš-ruta za prvu polovinu marša do Kupe kod Bosiljeva. Odluka o tome da li će marš-ruta od Bosiljeva do šireg rejona Metlike ići uz desnu ili uz lijevu obalu Kupe odložena je do dolaska u vezu sa slovenačkim partizanskim odredom u Beloj krajini, od koga bi se dobili bliži podaci o neprijatelju na tom sektoru.

Jedinicama je saopćeno da im predstoji dug i naporan marš. Borcima je bilo teško shvatiti da upravo u predvečerje očekivane neprijateljske ofenzive na njihov Kordun, treba da odu odatle nekuda daleko. Ipak su potrebu odlaska brzo i dobro shvatili. Većina ih je bila puštena iz jedinice na dan ili dva da obiđu porodice, uzmu iste preobuke i ostalo. Svi su se, bez izuzetka, tamo na vrijeme vratili.

Za tri dana izvršene su materijalne, političke, organizacijske i operativne pripreme za pokret. Brigadni transport koji je, zbog dužeg bavljenja brigade na prostranoj oslobođenoj teritoriji, dobrim dijelom bio zaprežni, prebačen je na tovarni i rasterećen od dijela rezervi koje su predate 1. kordunaškom odredu. Zaprežni konji zamijenjeni su za tovarne. Jedinice su popunjene municijom. Obuća je popravljena u brigadnoj i odredskoj radionici, a i po jedinicama. Po svim jedinicama izvršena je higijenska obrada, a zatim smotra. Ranjenici i bolesnici predati su divizijskom sanitetu. Izvršene su i neke promjene u organizaciji brigade. Na maršu brigada je mogla doći u situaciju da joj pojedini bataljoni budu odvojeni i da samostalno vode borbu. Zato su dodijeljeni mitraljezi iz čete prate ih oružja, a u toj četi ostavljeni samo voditelji artiljerijskih oružja i laki minobaca. Inženjerski vod je ojačan i opremljen materijalom za pravljenje skele preko rijeke (dugo uža, lengeri, alat i dr.).

Brigada je, sastavljena četiri bataljona, čete prate ih oružja, inženjerskog voda, voda za vezu, voda za snabdijevanje i sanitetskog odjeljenja, ukupno 1.200 boraca s oko 40—50 konja, u primjermom redu krenula iz Slavskog Polja 24. decembra u 10 sati. Marševalo se preko oslobođene teritorije po danu jer neprijateljska avijacija tih dana nije nadlijetala oslobođenu teritoriju. Predvečerje tog dana, prešavši put od 30 km, brigada je stigla u sela Točak i Veljun gdje je zanoćila. Na Korani kod Veljuna postojala je skela, ali u cilju vježbe i provjere naređeno je inženjerskom vodu da pored postojećeg skele napravi još jednu na dva čamca i ubrza prebacivanje jedinica preko rijeke. Prešavši prije podne Koranu, brigada je krenula pravcem G. Poloj—Sedlari, i tu je na granici oslobođene teritorije predvečerje dat trosatni odmor. Inženjerci su od dva čamca, koja su našli potopljena na ugovorenom mjestu, i od dva čamca prevezena kolima

s Korane do 20 sati u visini sela Sudari, napravili skelu na kojoj su mogli prevoziti po itav vod pješaka ili po dva konja sa šest ljudi. Mrežnica je ovdje široka do 30 m, duboka 2—3 m, tiha i s pristupa nim obalama. Prebacivanje brigade trajalo je od 20 do 3 sata pod nadzorom štaba, u tišini i uz obezbje enje na drugoj obali jer je neprijateljska posada na željezni koj stanici Donje Dubrave bila udaljena svega 2,5 km. Jedinice koje nisu bile na redu za prevoženje odmarale su, ali vatre nisu ložene. U 3 sata kolona je bila u marševskom pokretu s manjim bo nim obezbje enjem i s bataljonom koji je najprije bio u prethodnici, a po dolasku na željezni ku prugu postavio je bo na obezbje enja dok cijela brigada nije u rejonu šume Bukova e prešla preko ceste i pruge. U zoru brigada je bila u G. Dubravama gdje joj je dat dvosatni odmor. Odatle je brigada krenula pravo na sjever. Vodi i su je doveli na gaz na rijeci Dobri, nizvodno od sela Duga Gora (konji su odvedeni na poseban brod s ravnijim dnom). Pregazivši rijeku kolona je stigla oko podne u Toplice Leš e gdje je nare en odmor radi ru ka. Popodne se brigada, poslije 32 sata provedena na maršu, rasporedila na 24-satni odmor u selima Bosiljevo, Mrzljaki i Vodena Draga s obezbje enjima prema pruži Karlovac—Ogulin, na pravcu Karlovac—Bosiljevo i prema Vinici. Seoska straža primila je na sebe obezbje enje prema Ogulinu.

Iz Bosiljeva je uspostavljena veza s partizanima Bele krajine. Na osnovu dobijenih podataka donijeta je odluka da se Kupa pre e u rejonu sela Ladeši Draga, gdje e na oštroj okuci rijeke biti najlakše slomiti eventualni otpor talijanskih »pograni nih« straža. Odluka za prelaz preko Kupe i kretanje niz njenu lijevu obalu, kroz slovena ku teritoriju, donijeta je u prvom redu zbog toga što je iz Karlovca preko terenske obavještanje mreže primljen podatak da njema ka komanda, koja tamo priprema jedinice za zimsku ofenzivu, zna za prisustvo brigade u Bosiljevu i da je u rejon sela D. Stative uputila jednu motoriziranu i jednu tenkovsku jedinicu. Kada bi brigada ušla u veliku okuku Kupe, ove neprijateljske snage mogle bi je napasti s le a i dovesti u tešku situaciju jer bi proboj u bilo kojem pravcu bio vezan s velikim teško ama.

Popodne 27. decembra brigada je krenula na prostor Vukova Gorica, Priliš e, Ladeši Draga. Izba eno je borbeno obezbje enje prema Netreti u i put miniran. Grani ne straže s druge obale, primijetivši kolone partizana, iš ezle su neopaženo. Prelaz preko rijeke otpo eo je bez uzne miravanja im je pao mrak. Kupa je ovdje široka oko 50 m i srednje je brzine. Uz veliko naprezanje inžinjeraca i znatnu pomo seljaka, koji su izvadili potopljene amce i spustili ih niz rijeku do mjesta prelaza, napravljene su dvije skele, jedna manja na amcima za pješake i jedna ve a na praznim buradima za konje i teži materijal. Izvi a ki vod, koji je još a dana amcima, preba en kod Priliš a, kontrolirao je liniju od sela Zani a do Marindola dok tamo nije stigao bataljon koji je prvi prevezen preko rijeke. Tek pred zoru cijela brigada bila je na drugoj obali Kupe, izvan »operativne nadležnosti« snaga koje su iz Karlovca toga jutra stigle tenkovima i motoriziranom artiljerijom u selo Netreti , zatim oprezno do podne izvi ale terene do »granice« i povratile se u bazu.

Iz Marindola kolona je krenula u 8 sati 28. decembra. Postavivši stalnu pobornicu prema talijanskoj posadi u selu Adleši i, s bataljonom u pret-hodnici i etom u zaštitnici, brigada je marševala pravcem Marindol, V. Sela, Pribanci, Tribu e. U Tribu u dat je malo duži odmor. Tu se uve e toga dana jedno odjeljenje partizana iz Belokrajinskog partizan-skog odreda stavilo na raspolaganje štabu brigade da bi poslužili kao vodi i. U toku no i izme u 28. i 29. decembra marš je nastavljen pravcem Pavi i i—Okljuka, na most preko rijeke Labinje, a zatim je s poja anim bo nim osiguranjima pre ena pruga i cesta rnomelj—Metlika. Zaobišavši selo Gradac, kolona je preko šume Stublerke u zoru 29. decembra izbila u sela Bušinja Vas, Bojanja Vas i Dragoševci tj. na žumbera ku slobodnu teritoriju. Posljednje no i marševanja pre eno je 30 km kroz pošumljeno zemljište i blato, vješto se provla e i izme u neprijateljskih posada, za-hvaljuju i dobrim slovena kim vodi ima i prekaljenosti brigade. Time je marš-ruta duga 120 km, s brojnim preprekama, uspješno savladana za pet dana ra unaju i u to i jedan predanak. Tako je brigada svoj maršev-ski cilj postigla na vrijeme, bez gubitaka i spremna za borbu. Stanovnici ovog kraja do ekali su je s radoš u.

Ve idu eg dana 30. decembra u Sošicama je formiran Operativni štab za Zumberak koji je dalje rukovodio zajedni kim akcijama 4. kordunaške i 13. proleterske brigade. Na elu toga štaba bili su komandant 4. brigade Petar Kleut, politi ki komesar 2. operativne zone Marko Belini i na elnik Štaba 8. kordunaške divizije Joco Tarabi .

Napad na Kraši

Operativna situacija na **Zumberku** bila je tada u **znaku** obostrane vrlo žive borbene aktivnosti. Jake neprijateljske snage bile su **raspore ene** oko željezni ke pruge i ceste Zagreb—Karlovac. Radi zaštite **ove** magis-trale prema **Zumberku** je bio postavljen niz bo nih **osiguranja** na liniji Samobor—Plješivica—**Sv. Jana—Kraši —Ozalj**. Do pred kraj **decembra** neprijatelj je držao i cestu preko Žumberka od Bregane preko Stojdrage, Kalja i Kostanjevca do Kraši a, ali je 13. proleterska brigada **krajem** decembra razbila ustašku posadu u Oštrcu pa tako prekinula **vezu** izme u Kalja i Kraši a.

Od partizanskih snaga na Zumberku, pored 13. proleterske i 4. kordu-naške brigade, bio je i Zumbera ki partizanski odred koji je imao oko 1.700 boraca. Oslobo ena teritorija zahvatala je jugozapadni dio Zum-bera kog gorja sa središtem u selu Sošicama. Stanovništvo u žumbera kim selima bilo je ve im dijelom za narodnooslobodila ku borbu. Me utim, sela u Pokuplju i oko Jastrebarskog bila su pod ja im utjecajem ma e-kovske politike ekanja te mada nisu bila za ustaše, partizane su u to vrijeme još do ekivala s nepovjerenjem.

Operativni štab, mada nije potcjenjivao zna aj iš enja linije Kalje—Stojdraga—Bregana, ipak se odlu io da prvenstvo dade likvidaciji bo nih osiguranja magistrale Zagreb—Karlovac. Posade od Kalja do Bregane mogle su u prvi mah biti samo blokirane, a kasnije likvidirane. Usvojen

je plan da se prije svega likvidira ustaška posada u Krašiću a posada u Kalju da se odmah blokira, a zatim uništi.

U to vrijeme Krašić je bio vrlo važno ustaško uporište jer je to bilo ne samo najjače obezbjeđenje glavne saobraćajne magistrale, nego i važan oslonac za politiku kontrolu gusto naseljene teritorije sjeverozapadno od Karlovca, kao i polazna tačka za upade u slobodnu teritoriju Žumberka. Zbog njegove vojne i političke važnosti, ustaše su mu poklanjale veliku pažnju. U njemu je bila cijela 33. ustaška bojna (bataljon) ojačana dijelom 30. ustaške bojne, jednom domobranskim inženjerskom četom i vodom žandara ukupno oko 550 vojnika (prema ustaškim dokumentima bilo ih je 500, a prema talijanskim 600). Bili su naoružani s jednim teškim i 3 lakim bacačima mina, 20 mitraljeza i puškomitraljeza, pušaka, automatima i bombama. Oko sela bili su iskopani rovovi punog profila i izgrađeni bunker i bunker. Ispred rovova i bunkera bile su prepreke od bodljikave žice. Utvrđena je bila i kosa iznad sela od crkvice Sv. Jana do ceste Krašić — Bresarije. Borbenost posade bila je prilično visoka. Njena komanda je s potcjenjivanjem gledala na borbenu vrijednost partizanskih jedinica. U dnevnoj zapovijesti posadi za 1. januar 1943. godine stajalo je: »Očekuje se napad jedne skupine partizanskih bandita koja je došla s Korduna. Većina ih je bosih, a tek svaki peti ima pušku... Oni napad vrše isključivo noću«. Ovu sirovu laž skupo su platili već u idućeg dana.

Obliznji neprijateljski garnizoni, iz kojih se mogla očekivati intervencija u toku borbe za Krašić, bili su: Karlovac s oko 20.000 vojnika, ustaških i talijanskih vojnika i tri bataljona tenkova, Ozalj s oko 800 ustaša, Dragani s oko 1.200 domobrana i ustaša, Jastrebarsko s oko 2.000 Nijemaca, ustaša i domobrana. Na liniji Kalje—Stojdraga bila je 13. ustaška bojna s glavninom u Kalju. U selima Sv. Jana, Petrovina, Novaki, Izimje i Zorkovac nalazile su se manje ustaške jedinice mjestimično ojačane domobranima, milicijom i žandarima.

Zemljište oko Krašića bilo je skoro sasvim otkriveno, izuzevši nešto šumaraka na južnim padinama svetojanske kose. Okolice Kupine zemljište je ravno i glibovito. Kuće u Krašiću bile su zidane pretežno od tvrdog materijala pa su bile pogodne za upornu unutrašnju odbranu mjesta. Vrijeme je tih dana bilo tiho, izjutra maglovito, prohladno i sa snijegom visine oko 20 cm.

Za napad na ustaše u Krašiću i za neposredno osiguranje te jedinice koje napadaju određene su 13. proleterska (sastava: tri bataljona prosječne jačine po 160 boraca, prateće jedinice i 2 brdska topa) i 4. brigada (sastava: četiri bataljona prosječne jačine po 250 boraca, mitralješka, pionirska i četa za vezu). Zumberački partizanski odred bio je raspoređen duž periferije slobodne teritorije i osiguravao je partizanske pozadinske ustanove te nije neposredno učestvovao u borbama oko Krašića. Prvi bataljon 4. brigade i 3. bataljon 13. proleterske brigade upućeni su da blokiraju ustašku posadu u Kalju, ali su predviđeni i kao eventualna rezerva za borbu oko Krašića.

Za neposredni napad na Krašić određeni su 1. i 2. bataljon 13. proleterske brigade, te 2. i 3. bataljon 4. brigade. Proleterima je povjeren

glavni pravac napada sa sjevera uzduž svetojanske kose i preko kraši kog groblja. Drugi bataljon 4. brigade napadao je s jugoistoka preko Brezari a, 3. (omladinski) bataljon do prelaska u odsudni napad imao je da vrši vatreni pritisak na ustaše s rje ice Kup ine, a jednom etom da osigura svoja le a od intervencije iz Jastrebarskog. Zadatak 4. bataljona bio je da sprije i upu ivanje pomo i kraši koj posadi iz Karlovca i Ozlja, s time da se glavnina bataljona uz pomo brigadnih pionira utvrdi za upornu odbranu u rejonu sela Brleni a, a manje snage da budu u zasjedama prema Ozlju.

Komandno mjesto Operativnog štaba od po etka napada bilo je u Hrženiku. Nešto južnije od njega bio je Štab 13. proleterske, a Štab 4. brigade bio je neposredno iza njenog 2. bataljona u Brezari u. eta za vezu 4. brigade povezala je Operativni štab telefonskom vezom s oba štaba brigada, dok je veza s bataljonima održavana uglavnom preko kurira. Rezerva Operativnog štaba (jedan vod) bila je u Hrženiku, a brigadne rezerve (po jedna eta) bile su uz štabove brigada. Posjedovanje polaznog položaja za napad i postavljanje zasjeda na osiguranjima bilo je odre eno za 1. januara do 18 sati, a po etak napada u 5 sati 2. januara. Bataljoni su odre eni da blokiraju Kalje i da budu na svojim položajima do tog vremena.

Zauzimanje polaznih položaja za napad na Kraši i raspored jedinica koje su vršile obezbje enje izvršeni su po planu. Neprijatelj je o ekivao svakog asa napad pa je na jedinice na polaznim položajima preko cijele no i otvarao jaku vatru. Prvi bataljon 13. proleterske brigade samoinicijativno je izvršio s jednom etom juriš u pola no i na kapelicu Sv. Janu. Ovaj usamljen napad nije uspio. eta je u jurišu izgubila više od polovine svog sastava (10 mrtvih i 25 ranjenih). Kad je u 5 sati otpo eo op i napad, 1. bataljon se ponovo približio ži anoj prepenci pred kapelicom, ali nije uspio dalje da napreduje. U isto vrijeme 2. bataljon 13. proleterske brigade zauzeo je dio neprijateljskih rovova u groblju na sjevernoj ivici Kraši a, a 2. bataljon 4. brigade izbio je do same ži ane prepreke na južnoj ivici sela i tu se u zoru utvrdio. Kad je svanulo, neprijatelj je rezervom izvršio protivnapad na dijelove 2. bataljona 13. proleterske brigade u groblju i uspio je da ih potisne, nanijevši im gubitke od 8 mrtvih i 15 ranjenih.

U prvim jutarnjim satima brdska baterija nije mogla da ga a zbog guste magle, pa je 13. proleterskoj brigadi nare eno da pod zaštitom magle privu e bateriju na blisko odstojanje za neposredno ga anje kapelice i da, u isto vrijeme, pripremi novi napad na kapelicu. U napadu e biti pomognuta etom iz rezerve 4. brigade koja e napasti srednji dio Svetojanske kose, 300 m jugoisto no od kapelice.

U 9 sati na 4. bataljon 4. brigade, koji se nalazio na obezbje enju kod sela Brleni a, naišla je iz pravca Dragani a jedna ustaško-talijanska kolona od oko 20 tenkova i 180 pješaka. Kad su tenkovi stigli pred prepreku na drumu, otpo ela je žestoka borba koja je trajala jedan sat. Neprijatelj se u 10 sati povukao u neredu prema Kup ini. U borbi je imao preko 100 mrtvih i ranjenih vojnika i oficira i dva ošte ena tenka.

Nešto kasnije druga ustaška kolona, jačine 120—150 ljudi, pokušala je da se probije pravcem Vukštin Šipak—Brleni, ali je i ona bila razbijena.

Intervencija iz Ozlja uslijedila je prije podne. Jedna kolona od oko 150 ustaša naišla je u Pobrežju na naš ojačani vod koji je iz zasjede s bliskog odstojanja dočeka kolonu i već prvim plotunom nanio joj vrlo velike gubitke. Poslije kratke borbe neprijatelj je odstupio prema Ozlju, pratenom vatrom drugog voda koji se spustio južno od sela Vrhovca. U ovom je započinjala borba u Pobrežju.

Kad se u 10 sati magla podigla, otpočeo je ponovo napad na kapelicu Sv. Jana, potpomognut artiljerijskom vatrom. Oružana su privučena blizu i iz njih je neposredno gađano u puškarnice. Pod zaštitom artiljerijske vatre 1. bataljon 13. proleterske brigade, ojačan brigadnom rezervom, izvršio je juriš na kapelicu i u 10 sati i 30 minuta je zauzeo. Odmah je produžio dalje napredovanje niz Svetojansku kosu sve do ivice Krašica gdje je izbio u 12 sati. U isto vrijeme 2. bataljon 13. proleterske brigade ponovo zauzima groblje na sjevernom dijelu sela. Drugi bataljon 4. brigade zauzeo je južni dio Svetojanske kose, a 3. bataljon 4. brigade samoinicijativno se prebacuje na rječicu Kupinu i povijaju i svoja krila, vrsto se povezuje s 2. bataljonom 13. proleterske brigade u groblju, te s 2. bataljonom 4. brigade u južnom dijelu Krašica.

Neprijatelj je uvidio da je zapao u vrlo kritičan položaj i zato pokušava da se nekako izvuce. U 12 sati i 30 minuta vrši ispad da se probije prema Brezariću, ali ga je pokušaj stajao preko 100 mrtvih i nije donio nikakvih rezultata. U 13 sati neprijatelj ponovo pokušava da se jednovremeno probije u dva pravca. Jednu grupu usmjerio je preko polja u pravcu Krupa, a drugu preko srednjeg dijela Svetojanske kose prema šumi Srednjak. Prva grupa bila je unakrsnom vatrom 2. i 3. (omladinskog) bataljona 4. udarne brigade potpuno uništena, a manji dio druge grupe uspio je da se probije do šume Srednjak gdje je sačeka vatrom jedinica na osiguranju.

Jedna utvrđena zgrada u Krašiću, u kojoj je bilo oko 100 ustaša, držala se još dva sata. Kad je privučena jedan top do susjedne zgrade i odatle ispaljena prva granata u prozor zadnjeg uporišta u Krašiću, ustaše su se predale. U 15 sati i 30 minuta Krašić je bio oslobođen.

Bataljoni, koji su dobili zadatak da blokiraju Kalje, pošli su da se približuju selu sa zapadne strane 1. januara uveče. Ne sačekavši napad, neprijateljska posada je u paničnom bjekstvu napustila uporište i povukla se u pravcu Stojdrage jer je dan prije pokreta bataljona dobila depešu od zapovjednika operativnog područja Karlovac, u kojoj je stajalo da se u slučaju krajnje nužde povući prema »njemačkoj granici« (tj. u Sloveniju). Bataljoni su produžili da gone neprijatelja te su se prilikom udalžili od Krašica i nisu uopće mogli biti upotrebljeni u borbi za Krašić.

Borba za Krašić bila je za neprijatelja poražavajuća. 33. ustaška bojna sa zapovjednikom na čelu bila je potpuno uništena. U Krašiću je za

vrijeme borbe ubijeno 210, a zarobljeno 320 neprijateljskih vojnika.¹ Plijen u oružju bio je: 20 mitraljeza i puškomitraljeza, 420 pušaka, velika koli ina municije i razne druge opreme.

Neprijatelj je odmah u svojoj štampi priznao uništenje 33. ustaške bojne, ali se tješio s navodno 1 000 mrtvih partizana. Prema zaplijenjenim neprijateljskim dokumentima (službenim izvještajima o borbi kod Krašića) i našim podacima, neprijatelj je u borbama s našim osiguranjima kod Brlečića i Podbrežja imao 180 mrtvih i preko 200 ranjenih ustaša, a talijanski gubici se ne spominju.

Partizanski gubici u ovoj borbi nisu bili mali. Oni su iznosili 43 mrtva i 85 ranjenih. Najveće gubitke pretrpjela je 13. proleterska brigada koja je zbog inae malog brojnog stanja (oko 500 boraca) gubitke teško osjetila. Međutim, ona je ubrzo popunjena novim borcima iz oslobođenog Žumberka.

Kolika je panika zavládala kod neprijatelja poslije pada Krašića vidi se iz slijede ih zaplijenjenih neprijateljskih dokumenata koja se uvaju u Arhivu Vojno historijskog instituta.

Ustaški zapovjednik iz Jastrebarskog šalje 4. januara u Zagreb depešu:

»U Krašiću ima mnogo partizana (2—3.000). Isti se spremaju na Jasku.² Jedan ustaša uspio je pobjeći iz Krašića i pripovijeda da je tamo pravi pokolj...«

Ustaški zapovjednik iz Ozlja šalje istog dana depešu u kojoj kaže: »Partizani su u toku noći napasti Ozalj«.

Ustaški zapovjednik iz Samobora moli za hitnu pomoć jer očekuje napad na Samobor.

Komandant Vrhovnog oružnog zapovjedništva Komanda žandarmerije izvještava 4. januara Glavnu ustašku i domobransku komandu u Zagrebu da u Krašiću i okolini ima 5.000 partizana, da se kreću u pravcu pruge Zagreb—Karlovac i da im je vjerovatno namjera da prekinu vezu sa Karlovcem.

Komandant ustaške posade u Karlovcu moli na sve strane za hitnu pomoć. U depeši od 2. januara u 15 sati i 10 minuta između ostalog kaže: »Pravac Krašić—Dragani potpuno otvoren, nemam snaga za zatvoriti taj prostor. Tražim pojačanje i to znatno pojačanje. U protivnom ne odgovaram za ništa«.

U dnevnom izvještaju ustaškog ministarstva vojske od 5. januara (potpisao general Prpić) našim snagama na Žumberku »dodaju se« još i dva tenka.

Za narod u Žumberku i Pokuplju značajna pobjeda u Krašiću predstavljala je veliko olakšanje i veliki preokret. U Krašiću i u svim okolnim selima odmah su uspostavljeni NOO, a veliki broj ljudi, naročito omladine, stupao je u redove brigada i bataljona.

Borci i rukovodioci 4. udarne brigade ostavili su u hrvatskim selima

1. Većina zarobljenih, na zahtjev mase seljaka iz okolnih hrvatskih sela, zato što se ustanovilo da su bili zločinci, bili su po presudi vojnog suda strijeljani.

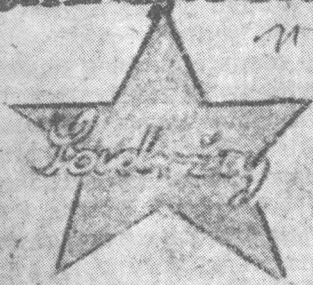
2. Jastrebarsko.

Prvi batalion - I. Brigada

PRVI BATALION

BATALIJSKI LIST I. Brigada

Septembra 1943

ODGOVOR...
Kopirano iz...
Ep. Per. ...

1. SMRT FASIZMU DE...
2. ČESTITAMO!
3. OMLADINA
4. ZAŠTO SMO U LIPI?
5. PUT MOJE LETE KROZ
KAPELU
6. MI DRUGARICE
7. OPREZNO RUKUJ S ORUŽJEM
8. 12. SIKERANJA

toga kraja najbolji utisak. Narod je brigadu zavolio, dijelio rado s borcima svoje oskudne zalihe hrane i obavještavao ih o svakom pokretu neprijatelja za koji bi saznao.

Organizacije AFZ koje su svuda osnovane, starale su se da partizani budu oprani i okrpljeni i da se preko veza iz gradova dopreme lijekovi. Dirnuti ovom pažnjom, Kordunaši su se brzo saživjeli i sprijateljili sa seljacima ovog kraja. Na etnim konferencijama izneseno je na stotine primjera kako se bratstvo i jedinstvo Srba i Hrvata ostvaruje na djelu.

Borbe u Zumberku i Pokuplju i povratak na Kordun

Likvidacijom ustaškog garnizona u Krašićima, najjačeg bojišnog osiguranja komunikacije Zagreb—Karlovac, prilaz k željezničkoj pruzi i cesti južno od Jastrebarskog bio je širom otvoren. Prvih dana januara otkrivena je reakcija okupatorskih i ustaških snaga iz Karlovca, pa je 4. brigada raspoređena prema Ozlju, Dragani i Jastrebarskom u sela Podbrežje, Vrhovca, Brleni, Bresari, Krupa i Pribi i Novakovi Goricu. Budući da do 7. januara nije uslijedila neka značajnija akcija neprijatelja da povraća Krašića, naše su se snage ustremile na prugu. No u izmeću 8. i 9. januara 1. bataljon i Pionirska eta, u saradnji s dva bataljona 13. proleterske brigade, rušili su pod borbom željezničku prugu izmeću Jastrebarskog i Desinca. Osjetivši da su naši položaji prema Ozlju oslabljeni, ustaše su iz Ozlja s četom tenkova izvršili proboj preko Vrhovca u Krašića, ali se u njemu nisu zadržali nego su se odmah cestom probili u Dragani.

Prema izvještajima naših terenskih obavještajaca tih dana garnizon u Samoboru bio je znatno oslabljen. Operativni štab za Zumberak donio je tada odluku da s dva bataljona 4. brigade i dva bataljona 13. brigade izvrši jedan brzi napad na Samobor. Cilj takvog upada bio je, pored ostalog, da u neposrednoj blizini Zagreba demonstriramo svoje prisustvo i snagu. Poslije napornog danonoćnog marša po snijegu, bataljoni su bez vrste meću usobne veze bili na periferiji grada u kome su se upravo razmještali dijelovi njemačke 7. SS divizije »Princ Eugen«. Do večerine borbe nije došlo jer su bataljoni 13. brigade kasno stigli, ali je 4. bataljon te brigade ipak izvršio upad u središte grada, zarobio 7 Nijemaca i s plijenom se uspješno povukao. Tada je izdato naredenje za povlačenje. I naša brdska artiljerijska baterija izvela je hrabar podvig. Spustila se u ravnici ispod Samobora, prišla obali Save, ispalila plotun na kasarne u zapadnoj periferiji Zagreba, a zatim se bez gubitaka povukla prema Pješivici.

Pokreti neprijateljskih kolona osmotreni na linijama Zagreb—Karlovac i Novo Mesto—Metlika, kao i pojačanje garnizona u širem rejonu Karlovca, bili su u Operativnom štabu za Zumberak u prvi mah protumačeni kao priprema za ofenzivu protiv naših snaga na tome sektoru. Obje brigade (4. i 13.) bile su raspoređene bliže središnjem dijelu Zumbera kog gorja da bi bolnica u Sošićama i druge naše ustanove bile bolje

zašti ene. Nekoliko dana kasnije, 15. januara, kona no smo uo ili da se glavnine motoriziranih kolona odlivaju prema Karlovcu. Izjava pripadnika divizije »Princ Eugen«, zarobljenih u Samoboru, da njihovi pukovi treba da odu u Karlovac bila je ta na. Tada su na Zumberak stigli Ivo Lola Ribar i Rato Dugonji (na putu za Sloveniju) i dali Operativnom štabu bliže podatke o pripremama za etvrtu ofanzivu. Od Glavnog štaba za Hrvatsku nisu još bila dobivena obavještenja o pripremi ofanzive, ali je dobiveno nare enje da se što intenzivnije napadaju kolone na liniji Zagreb—Karlovac i da se ranjenici sa Žumberka s osiguranjem pošalju na Kordun. Prvi bataljon 4. brigade odmah je preuzeo brigu o 200 ranjenika i s njima krenuo preko Kupe kod Kamanja, zatim preko Ribnika, Vukove Gorice, Donjih Dubrava, šume Mašnik i rijeke Mrežnice za Kordun. U svim selima kroz koje su prolazili ranjenici su od stanovnika bili prihvatani i brižno njegovani, tako da se bataljon mogao sav posvetiti kružnom obezbje ivanju za vrijeme preno išta i odmora.

Obezbje uju i 1. bataljonu i ranjeni koj koloni prelaz preko Kupe i željezni ke pruge Karlovac—Metlika, 16. januara uve e 3. bataljon (omladinski) porušio je željezni ku prugu kod Kamanja. Na porušeni dio pruge naletio je teretni vlak s obezbje enjem i iskliznuo s tra nica. U borbi koja je potrajala jedan sat talijanska vojna pratnja dijelom je uništena, dijelom zarobljena, a itava kompozicija zapaljena. Nekoliko dana gorjela je na pruzi nafta i benzin iz 22 vagona cisterne. Bataljon se s 3 ranjena borci prebacio 17. januara izjutra na lijevu obalu Kupe i vratio u sastav brigade.

Tek što su ranjenici bili otpremljeni, iz Glavnog štaba Hrvatske stiglo je nare enje Štabu 2. zone da se 4. brigada vrati na Kordun. Štab zone nije, me utim, požurio da to nare enje izvrši niti je s njime upoznao Štab 4. brigade, nego je Glavnom štabu predložio da se brigada zadrži još na Zumberku, pravdaju i to zaista važnim operativnim razlozima. Dok je ta neizvjesnost o daljim planovima s brigadom trajala, južno od Karlovca su 20. januara odjeknuli prvi artiljerijski plotuni i zagrmjele avionske bombe. S obronaka Zumbera kog gorja sve se to dobro ulo, a borci su tvrdili da vide i stubove crnog dima nad svojim selima. Na etnim i bataljonskim konferencijama održavanim tih no i, jednodušno su donešeni zaklju ci da se Štabu 4. brigade predloži hitan povratak na Kordun najpre im putem. Ozbiljno se raspravljalo o prijedlozima da se bataljoni u zbijenom jurišnom poretku, u toku jedne no i, probiju kroz sam Karlovac u pravcu Vojni a. U Operativnom štabu mišljenja su bila podijeljena, ali je ipak prihva ena odluka da se, uprkoš poruci ponavljanoj preko radio stanice Nova Jugoslavija: »Jedinice sa Žumberka neka izvrše dobiveno nare enje«, eka još koji dan odgovor na prijedlog Štaba zone da brigada ostane, na Zumberku.

Ve drugog dana ofenzive 4. i 13. brigada spuštale su se u rejon Kraši a da bi 22. januara 4. brigada napala poja anu posadu u Dragani ima, glavno osiguranje komunikacija izme u Karlovca i Jastrebarskog, a 13. je brigada usmjerila svoje napade prema južnim obezbje enjima Jastrebarskog. Napad na brojno ja eg neprijatelja utvr enog na brežuljcima

oko Draganića, 4. brigada izvela je s velikom žestinom i odvažnošću, ali sve položaje nije mogla u toku noći zauzeti pa joj je naredeno da se s plijenom i 27 zarobljenika idući dana povuče u Krašići.

Radio stanica »Nova Jugoslavija« i dalje je ponavljala naredenja Glavnog štaba Hrvatske da brigade sa Žumberka pređu na Kordun i napadnu sledeće neprijateljske snage koje su izvodile ofenzivu. Štab 2. zone konačno se bio složio da 4. i 13. brigada krenu 25. januara na novi zadatak. Međutim, dok su se brigade pripremale da forsiraju rijeku Kupu kod Kamanja, stiglo je novo naredenje Glavnog štaba da obje brigade ostanu i dalje na Žumberku i djeluju protiv neprijatelja na komunikacijama koje Karlovac povezuje sa Zagrebom i Belom krajinom.

Ne odmaravši se ni jedan dan, brigade su Kupe krenule u ka Jastrebarskom. Odmah je na pruzi zaustavljen i uništen teretni vlak pun ratnog materijala i hrane. Pokušaj neprijatelja da intervenira iz Jastrebarskog i Karlovca uspješno je odbijen, a 3. (omladinski) bataljon gonio je razbijenu njemu ku napada ku kolonu do u samo Jastrebarsko.

Pred kraj januara na Žumberak su stigle tri slovenačke brigade, da bi pojačanim pritiskom na saobraćajnice u Pokuplju olakšale obrambene operacije hrvatskih i bosanskih jedinica u slivu rijeke Une. Rukovođenje svim našim snagama na Žumberku preuzeo je tada novi zajednički Operativni štab na čijem je čelu bio komandant Dolenjske operativne zone Milovan Šaranović.

U isto vrijeme neprijatelj je, da bi zaštitio pozadinu svojih glavnih snaga koje su napredovale od Karlovca prema Bihaću, prikupio znatne snage za brzi koncentrični udar na Žumberak. Glavni zadatak u ovom poduhvatu bio je povjeren talijanskim divizijama »Isonzo« i »Lombardia«, a na pomoćnim pravcima bili su upotrebljeni ustaše i domobrani. Glavne napadačke kolone, praćene artiljerijom i tenkovima, nastupale su iz Karlovca preko Draganića ka Krašiću, te iz Metlike ka Vivodini. Obje kolone imale su i avione za podršku. Ustaše i domobrani napadali su slabijim kolonama iz Ozlja, Jastrebarskog i Samobora.

U teškim danovima petodnevnim borbama koje su počele 29. januara 1941. 2. 3. i 4. bataljon 4. brigade bili su neprekidno na težišnim tačkama fronta. Drugi i 3. bataljon upućeni su pred kolonu iz Metlike da bi zajedno sa slovenačkim brigadama zaustavili ovu najjaču kolonu. Pri tome je 2. bataljon zajedno s 3. bataljonom 13. brigade prvi udario u samu čelu kolone i zaustavio je kod Prekrižja, a 3. bataljon smjelo se uklinilo na uski prostor između rijeke Kupe i neprijateljske glavnine. Udarom u desni bok napadača izazvao je pravu gužvu u čitavom njegovom borbenom poretku. U toku noći između 30. i 31. januara 1. i 2. bataljon 4. brigade, zajedno s 3. bataljonom 3. slovenačke brigade, opkolio je i na juriš likvidirao jednu grupu od 60 neprijateljskih vojnika kod sela Radušića. Napredovanje jedinica divizije »Isonzo« bilo je već u toku drugog dana borbe potpuno onemogućeno.

Za to vrijeme 4. bataljon 4. brigade, u saradnji s dva bataljona 13. brigade, uspješno je zadržao napade na istočnu padinu Žumberka kog gorja oko Krašića i Pribića. Svi pokušaji ove napadačke grupacije da se iz

Kraši a probije prema Vivo ini slomljeni su našom upornom odbranom i protivnapadima. Potkraj drugog dana borbe, kada je situacija kod Vivodine bila ve vrsto u našim rukama, 3. bataljon 4. brigade preba en je na prostor oko Prekrižja da bi se sa 4. bataljonom 13. brigade kona no zaustavilo nastupanje jedinica divizije »Lombardia«, oja anih ustaškim bataljonima.

Uvidjevši da ni s poja anjima pristiglim iz Karlovca ne može više ništa postići na Zumberku, neprijatelj se 1. februara uve e po eo utvr ivati na istaknutim položajima i paliti zauzeta sela radi odmazde za neuspjeh. Naše snage nisu mu za ovo ostavile mnogo vremena, ve su ga op im protivnapadom 2. februara odbacile na svim sektorima prema garnizonima iz kojih je krenuo u ovu neslavnu ofenzivu. Poraz je priznao i komanduju i ofenzivom general Gambaru u svom pismenom izvještaju Glavnoj komandi oružanih snaga Slovenija—Dalmacija od 3. februara, pravdaju i ga, dakako, svakojakim lažnim i stvarnim isprikanama.

Ofenziva na Zumberak bila je tako brzo i temeljito razbijena da je svaka zna ajnija inicijativa okupatora u slijede ih nekoliko dana bila isklju ena. Svih pet partizanskih brigada krenulo je ve 4. februara u napad na komunikacije Zagreb—Karlovac. etvrta brigada s 2. i 3. slovena kom brigadom krenula je u napad na posade koje su osiguravale željezni ku prugu izme u Zagreba i Jastrebarskog, tj. na uporište u rejonu Klin a Sela i Zden ine, na manje od 20 km udaljenosti od Zagreba. Brigada je na juriš zauzela ustaško uporište u Klin a Selu, ali je ve i dio posade uspio da pobjegne prema Zden ini i Kupincu. Slovena ke brigade zbog slabe orijentacije kasno su po ele napad na Zden inu pa su se poslije djelomi nog uspjeha i obimnog rušenja objekata na željezni koj pruži ujutro 5. februara, zajedno s hrvatskim jedinicama po nare enju, povukle k Pješivici. Sva sela, kroz koja su hrvatske i slovena ke jedinice prolazile tih dana, gostoljubivo su primala partizane i pružala im svakovrsnu pomo?;

Težište akcije naših snaga premjestilo se slijede ih dana na dio željeznice pruge izme u Jastrebarskog i Karlovca. Trinaesta i dvije slovena ke brigade krenule su 9. februara u napad na posadu u Dragani ma.

etvrta brigada obezbje ivala je ovaj napad od intervencije neprijatelja sa sjevera, od Jastrebarskog i Zagreba, a jedna slovena ka brigada s juga od Karlovca. Borba oko Dragani a bila je žestoka i potrajala je više od 30 sati. Mada otpor posade od oko 600 vojnika, razmještenih u više otpornih ta aka, nije do kraja slomljen, 13. brigada postigla je u napadu vrlo zna ajne rezultate. Više od 200 vojnika bilo je što zarobljeno, što uništeno, a s plijenom u oružju mogao je biti naoružan itav jedan novi partizanski bataljon. Ovaj veliki uspjeh 13. brigade omogućen je i upornom odbranom naših snaga na osiguranjima pa su 10. februara odbijeni svi pokušaji neprijatelja da pruži pomo posadi u Dragani ma.

Na zasjedu 4. brigade naišao je ve 9. februara uve e jedan teretni vlak od Jastrebarskog. Minereri su ga izbacili iz tra nica, zatim je obezbje enje brzo savladano i uništena kompozicija puna materijala namijenjenog njema koj snabdjeva koj bazi u Karlovcu.

Poslije ove naporne, ali uspješne akcije na željezni koji pruži naše su snage povuene na prostor oko Krašića i Pribića. Kada je 13. februara stiglo naravno da se 4. brigada vrati na Kordun, njen bataljon bio je upravo s tri slovena kao bataljona na maršu prema Jastrebarskom. U zasjedi kod Lazine sa ekan je prvi vlak koji je tek popravljenom prugom trebao da krene prema Karlovcu. I ovog puta plijen mu nije umakao. Tovar koji je bio namijenjen talijanskoj intendanturi, budući da je njegovo obezbjeđenje od 80 vojnika uništeno ili zarobljeno, raspakovan je na otvorenoj pruži. Nešto delikatesnih namirnica (međima kojima i paketi oljuštenih oraha) partizani su potrpali u svoje torbe, a sve ostalo je spaljeno na pruži.

14. februara bataljon vratio u sastav brigade, poele su intenzivne pripreme za povratak u Kordun. Za mjesto forsiranja Kupe izabran je ponovo rejon kod Kamanja. Iz okolnih vinogradskih podruma prevožena su 15. februara burad bliže obali Kupe. Uveče su pioniri od njih sagradili splavove za prevoz boraca, materijala i tovarnih konja. Prebacivanje preko Kupe izvršeno je bez većeg otpora talijanskih obezbjeđenja na željezni koji pruži koja ovdje ide pored same obale rijeke. Bataljon koji je prvi amcima prebaćen na drugu obalu, rasporedio se na obezbjeđenje prema Ozlju. Tek je poeo s demontiranjem prve tračnice, a iz pravca Ozlja bljesnuli su farovi lokomotive koja je polako vukla dugu teretnu kompoziciju. Čim je lokomotiva iskočila iz tračnica, u kratkom okršaju savladano je osiguranje transporta pa su partizani, već u ovom poslu, pristupili otvaranju vagona. Plijen je bio raznolik: od artiljerijske municije, duhana, oštrice peradi do kože za obući i si. Kako je koja eta prebaćena preko Kupe, tako je hrlila k vozu da bi ubrzala evakuaciju. Iz sela Kamanja mobilizirana su sva kola sa zapregom da bi teži plijen, naročito sanduke municije, odbacili što dalje od pruge prema selu **Zakanje**. Sve se nije moglo izvući jer se brigada nije smjela u okuci Kupe dugo zadržavati. Prednost je data izvlačenju hrane. Dan je bio već prilično odmakao, kada je na pruži planula ogromna buktinja stružno potpaljene kompozicije, a brigada u koloni krenula prema Ribniku, s jakim elnim, boćnim i za elnim marševskim obezbjeđenjima. Još dugo poslije podne od Kamanja su se ule eksplozije municije u zapaljenim vagonima.

Uveče se brigada rasporedila na prenočište po selima u kojima je već ranije boravila: Prilično, Vukovoj Gorici i Bosiljevu. Do ekan vrlo srdačno, partizani su naševali domaće duhanom i prišli im o borbama na **Zumberku**.

Preko noći je pao novi vlažni snijeg visok oko jednu stopu. Neprijatelj je, svakako, znao za prisustvo naših snaga na tome sektoru, ali nije još poduzimao nikakvu inicijativu. Primljeni su jedino izvještaji s terena da je iz Karlovca i Donje Stative izjutra 16. februara stigla jedna tenkowska eta.

Brigada je u 10 sati krenula marševskim poretkom na istok prema Kordunu. Za sobom je ostavljala sedam tjedana vrlo uspješnih borbi u Zumberku i Pokuplju, novo, još vršeno prijateljstvo sa stanovništvom

hrvatskih sela toga kraja. Pred sobom je imala uznemiruju u neizvjesnost o stanju na ro enom Kordunu. Ve sutra e možda uti tko je tamo ostao živ u vrtlogu velike ofenzive, a ko je od najdražih nestao zauvijek od dušmanskog noža i metka ili od tifusa koji je upravo nemilice harao na spaljenim podru jima.

Ve oko podne elo kolone bilo je na rijeci Dobri. Bilo je rano da se krene prema Dubravama jer je u Generalskom Stolu bila jaka posada koja bi ispadom duž željezni ke pruge mogla ometati no ni marš preko pruge i rijeke Mrežnice. Odmor od nekoliko sati brigada je dobro iskoristila. Bataljon po bataljon ulazio je u banju Leš e. Tu je u bazenu tople ljekovite vode mogao da se odjednom okupa itav vod. U toku popodneva okupala se itava brigada, a onda krenula na dugi no ni marš. Izjutra 17. februara i posljednja eta iz zaštitnice prešla je Mrežnicu i susrela se s jedinicama Kordunaškog partizanskog odreda koji nam je, me u ostalim vijestima, saop io i jednu vrlo radosnu. Naš 1. bataljon dobro je prošao u ofanzivi i ve sutra e se na Korani pridružiti brigadi spreman za dalje borbe.

Bruno Belavi

Sje anje na Ribni ku etu

Nakon zauzimanja Krašia 1. brigada 8. divizije drugi dan Nove 1943. godine povukla se u Kostanjevac gdje je zano ila. U toku no i pozvan sam u štab brigade gdje sam dobio zadatak da izaberem oko 35 do 40 boraca ve inom Hrvata i da s njima krenem na teren Bosiljeva, Trošmarije, Hraš a i Ribnika. Prije odlaska na odre eni teren trebalo je da se javim u Štab 2. operativne zone Hrvatske na iji je zahtjev i izdvojena ova eta iz sastava 1. brigade.

Idu i dan s izabranom etom od oko 35 boraca došao sam u Štab 2. operativne zone gdje sam dobio zadatak da prebacimo oko 52 teža ranjenika, koji su zadobili rane u napadu na neprijateljsko uporište u Krašiu, preko Mrežnice na Kordun. S transportom ranjenika krenuo sam prema Vivodini i dalje prema Kupi na kojoj se bio uhvatio debeo led. Trebalo je razmisliti šta u initi. Imali smo dva izlaza — da razbijemo led ili da ranjenike prenosima preko leda. Nismo se odlu ili na ovo drugo jer smo smatrali da bi to bio veliki rizik, pa smo riješili da razbijemo led. To smo radili itavu no , tako da smo se tek ujutro uspjeli prebaciti sa svim ranjenicama preko Kupe i produžiti prema Vukovoj Gorici, Ponicvama i Trošmariji, gdje smo predali ranjenike takozvanoj Guginoj eti Kordunaškog odreda. Poslije predaje ranjenika vratio sam se s etom na odre eni teren. Zadatak nam je bio da prije svega politi ki djelujemo

u narodu i da ga pokrećemo u oružanu borbu. Četa mi je bila sastavljena od vrlo mladih ljudi Hrvata, većinom Dalmatinaca, koji su znali, naravno, vrlo lijepo pjevati i pripovijedati, a bili su politički izgrađeni momci. Gledali smo da s narodom budemo što bolji, da mu dokažemo da mi nismo nikakvi banditi, kako je to neprijatelj za nas govorio, nego da smo narodna vojska koja se bori za slobodu. U tome smo imali i priličnog uspjeha. Iz dana u dan sve više i bolje smo se snalazili. Stvorili smo i slobodnu teritoriju koja je dopirala do predgrađa Karlovca, Ozlja i Trošmarije. Drugim riječima naš teren je bio između rijeke Dobre i Kupe. Pored političkog rada imali smo i više manjih sukoba s neprijateljem koje smo uvijek rješavali u našu korist.

Ova četa, kojoj sam bio komandir, a politički komesar Mladen Nukić, iznikla je kao što se vidi iz 1. brigade 8. divizije. U početku nijesmo imali neko određeno ime, ali kad smo došli na teren Ribnika nazivali su nas Ribničkom četom. To nije bio službeni naziv već nas je tako narod prozvao. Mi smo se kasnije privikli na taj naziv i kad nas je netko nazivao tako znali smo da smo mi ta Ribničkom četa. Taj naziv četa je dobila po tome što se najviše zadržavala u Ribniku bolje rećeno u Lipniku, jer je tu bilo najpogodnije mjesto za boravak čete odakle je išla u razne akcije. U toku proljeća 1943. godine četa je uklopljena u 5. bataljon Kordunaškog partizanskog odreda i u njegovom sastavu ostala do 17. aprila 1943. godine kada je od ovog bataljona formiran Karlovački partizanski odred.

Simo Livada

Sje anje na borbe Petnaeste brigade u prvoj polovini januara 1943.

Krajem 1942. godine nakon okončanja borbenih dejstava južno od Kupe, Štab 1. hrvatskog korpusa je odlučio da 8. divizija prenese dejstva na neprijateljske garnizone i posade duž komunikacije Plitvička jezera—Plaški i duž željeznice pruge Plaški—Vrhovine. Likvidacijom posada duž ovih komunikacija, pored ostalog, spojile bi se slobodne teritorije Korduna, Like i Gorskog kotara. Time bi komuniciranje između u ovih krajeva bilo izvanredno olakšano, a pored toga taj prostor je pružao povoljne uslove za lokaciju raznih objekata (bolnica, radionica, magacina i si.) neophodnih za dalje vođenje rata. S tim u vezi 1. januara 1943. godine 5. i 15. brigadi Štab 8. divizije naredio je da iz rejonu Topusko—Vrginmost, preko Slunja i Rakovice što prije izbiju u određene rejonu što bliže Saborskom. Već 3. januara brigade su stigle na određene rejonu, prevalivši, za nešto više od dva dana, preko 70 km po snijegu koji je na obroncima Kapele dostizao visinu i preko jednog metra. Slijedećeg dana Štab 8. divizije izdao je zapovijest za napad na Saborski. Prema podacima navedenim u zapovijesti jačina neprijatelja u Saborskom bila je oko 200 domobrana, žandara i naoružanih civila. U okolnim mjestima od Plaškog do Javornika (Plaški, Plava i Draga, Begovac, Blata, mjesto Lička Jesenica, željeznička stanica Lička Jesenica i željeznička stanica Javornik) bilo je ukupno oko 2.040 četnika i Talijana.

Osma divizija, bez 4. brigade koja se nalazila u Zumberku, nije brojala više od 1.800 boraca. Prema tome, ukupni brojni odnos snaga na navedenoj prostoriji bio je u korist neprijatelja. To isto em zato što je u našem ratu, po pravilu, trebalo i do dvije trećine snaga angažovati za obezbjeđenje s pravca mogućih intervencija dijelova koji napad izvode. Prema tome, bila je ne mala vještina u svakom konkretnom slučaju realno odmjeriti snage za napad i njihovo obezbjeđenje s pravca mogućih intervencija ili mogućih intervencija.

Napad na Saborski izvršen je 5. januara 1943. u 14 sati i već slijedećeg dana i Saborski je zauzet. Po planu Štaba 8. divizije odmah nakon toga trebalo je preduzeti dejstva na uporišta i željezničku prugu između Plaškog i Javornika. Osim toga maksimalno mogući rušenjem željeznice pruge i instalacija pruge je trebalo izbaciti iz prometa. Analogno planu naredeno je da već 7. i noć u između 7. i 8. januara rušenje pruge izvrše: 15. brigada na dijelu između željeznice stanice Lička Jesenica i Javornik. Za izvršenje ovog zadatka svaka brigada je mobilisala po 50—60 civila.

Rušenje pruge 7, a posebno noć u između 7. i 8. januara, bio je izuzetno težak zadatak. Već marš jedinica kroz Kapelu po velikoj hladnoći i

snijegu preko jednog metra, a u slaboj obu i i odje i, istrošio je gotovo do kraja snagu boraca. Osim toga za rušenje pruge mi nismo imali odgovaraju i alat. Osim krampova i nekoliko velikih eki a drugog alata nismo imali. Rušenje je vršeno uz ogromne napore. Hladno a, veliki snijeg, zamoreno ljudstvo, bez hrane, nepodesan alat, sve je to u izrazitom neskladu sa zadatkom postavljenim pred brigade: »Totalno porušiti prugu i izbaciti je što je mogu e duže iz prometa«. Pa ipak unato svih tih nevolja, snagom volje i nat ovje anskim naporima, rušenje je vršeno. Sve navedene teško e danju su ipak lakše savla ivane. Me utim, spomenute no i teško e su bile gotovo nepodnošljive. Temperatura se spustila na 25 stepeni ispod nule. Dlanovi su prijanjali u dodiru sa željezom. Jedina povoljna okolnost bila je u tome što su zavrtnji na spojnica tra nica na velikoj hladno i lakše pucali pod udarima velikih eki a. U toku ove no i preko desetak boraca je zadobilo teže promrzline. Mi prosto nismo o ekivali takvu hladno u, odnosno bili smo tako niskom temperaturom jednostavno iznena eni. Me utim, ipak zahvaljuju i aktivnosti i naporom radu, zatim pokretu nakon izvršenja rušenja, izbjegnuto je teže promrzavanje ve eg broja boraca. Pa ipak evidentno je da mi i nakon ovoga najneposrednijeg iskustva nismo bili dovoljno svjesni kakve nas teško e, napori pa i opasnosti o ekuju u narednim dejstvima od tako niskih temperatura. Ishrana, a posebno odje a i obu a bile su u direktnom neskladu s uslovima i naporima. Naše borbene sposobnosti su se prosto topile. Me utim, unato svega toga, snaga volje, riješenost i borbeni moral naših jedinica bili su faktori koji su omogu ili da se sve teško e savladaju i zadaci uspješno izvrše.

Nakon rušenja pruge Štab divizije naredio je da se brigade razmjestе, nahrane i odmore u Saborskom i okolnim selima, s tim da se 15. brigada razmjesti dijelom u Saborski, a dijelom po naseljima zapadno od Saborskog. S pruge smo krenuli negdje oko 4 sata 8. januara. Povratak je bio užasno težak. Sporo smo se kretali. Bilo je veoma hladno. Nosili smo iznemogle a to je bio posebno težak napor. U rejonu razmještaja stigli smo negdje izme u 7 i 8 sati. Sa ekao nas je topao obrok. Razvo enje i razmještaj jedinica završeni su negdje oko 10 sati. Tre i bataljon 15. brigade raspore en je za odmor u naselja najisturenija prema neprijatelju. Prema tome imao je ulogu obezbje enja brigade. S obzirom da smo se našli na nedovoljno poznatoj prostoriji trebalo je da bataljon pored neposrednog obezbje enja isturi što je mogu e dublje i spoljna obezbje enja. Štab 3. bataljona je propustio da to uradi. Jednostavno je olako prešao preko ove neizostavne obaveze. Zadovoljio se neposrednim obezbje enjem eta koje su me usobno odvojene. im su ušli u tople prostorije, borci su zaspali dubokim snom.

Još u toku napada na Saborski u svim neprijateljskim uporištima u zahvatu željezni ke pruge Plaški—Rudopolje zavlada la je uznemirenost. Sasvim normalno o ekivali su napade pa su poja ali mjere obezbje enja. Ve 8. januara, još dok smo bili u pokretu u rejone za odmor, dvije kolone svaka ja ine 25—300 etnika krenule su prema našoj prostoriji s namjerom da napadnim dejstvima, uz sadejstvo Talijana i podršku njihove

artiljerije, izvide i provjere ja inu naših snaga i da ih odbace što je mogu e dalje od Li ke Jesenice. Jedna kolona kretala je pravcem Li ka Jesenica—Borovi vrh—Saborski, a druga željezni ka stanica Li ka Jesenica—Vukeli Poljana—Saborski (u ovoj koloni sadejstvovali su Talijani). Uslijed velikog snijega i njihovo kretanje je bilo sporo. Me utim, gusta magla pružala im je dobru zaštitu i omogu ıla da neopaženo pri u našim najjisturenijim dijelovima. To je posebno dobro iskoristila lijeva kolona koja je kretala ka Borovom vrhu jer je neopaženo patrolom uspjela izbiti na vrh ovog veoma dominantnog objekta.

Prva eta 3. bataljona (komandir Simo Kozlina, politi ki komesar Jane Martinovi , zamjenik politi kog komesara Jane Vujaškovi) odmarala se u grupi ku a (zaselak) Šolaje na isto nim padinama Borovog vrha, Ja sam se nalazio s tom etom. Spavao sam dubokim snom. Jedva su me razbudili. Još onako bunovan kurir mi saop i: » etnici su na Borovom vrhu«. Razumljivo, taj podatak je izazvao kod mene ogromno uzbu enje. Ali istog trenutka, kako ja tako i starješine ete s kojima sam se odmarao, shvatili smo kakva se opasnost nadnijela ne samo nad naš bataljon nego i nad 15. brigadu. Sva naselja u kojima su se jedinice odmarale izgraena su od drveta — brvnare. Kretanja izme u naselja, pa ak i unutar naselja, izložena su dejstvu neprijatelja s tako dominiraju ih položaja. Visok snijeg usporavao je kretanje što je neprijatelju pružalo mogućnost da efikasnije ga a. U toj uzubu enosti svaki od starješina predlagao je izlaz. Prevladavalo je raspoloženje da se branimo iz ku a u kojima smo zate ni. Objasnio sam bez komentaranja da je jedini izlaz, po svaku cijenu i što je mogu e prije, zbaciti etnike s Borovog vrha. U me uvremenu razbucana je i 1. eta. Ne gube i vrijeme ona je najve om mogućom brzinom na elu sa starješinama pojurila prema neprijatelju. Tragovi kojima su naši dijelovi sišli s vrha omogu ili su lakše savla ivanje snijega. Izgled boraca pokazivao je da smo iznena ni. Neko je bio u arapama, neko u cipelama bez arapa, neki su nosili obu u u rukama, a bilo je i onih koji su ostavili obu u i na vrh izbili bosu.

Po izbijanju naših prvih dijelova na Borovi vrh naletjeli smo pravo na prikupljenu patrolu etnika ja ine desetine, na koju je odmah otvorena vatra. Glavnina etnika razvijena u strelja ki stroj nalazila se neposredno ispod samog vrha Borovog vrha. Iznena eno ovo odjeljenje pojurila je nazad. Samo jedan visok etnik sa šubarom na kojoj je bila ogromna karkarda (meni se tako pri inilo) pružio je otpor iz stoje eg stava. Pored mene bio je Jane Vujaškovi . Obojica smo pucali na toga etnika. Jane je za tren prvi opalio i etnik je ranjen napravio desetak koraka unazad i pao. etni ki strelja ki stroj je otvorio žestoku vatru, ali još žeš e psovke. Me utim, kako su oni zalegli na zadnji nagib, njihove meci »pjevali« su visoko iznad naših glava. Obzirom da smo mi imali dominiraju i položaj, cijelom etom smo bez kolebanja odlu no krenuli u napad uz komande kao da je u napadu cio bataljon a ne samo eta. Neki od starješina ete komandovao je: »Spremi bombe i juriš naprijed!« Nakon te komande ubrzo su zapraštale bombe. Uslijed velikog nagiba bombe su dostizale ve u daljinu nego ina e. Kod etnika je odjednom prestala

pucnjava. Odmah nakon toga primijetili smo da se njihov cio strelja ki stroj okrenuo i da bježi, vuku i za ruke ili noge ranjene i mrtve. Za tren oka sru ili su se u podnožje Borovog vrha.

Našoj radosti nije bilo kraja kada smo se uvjerali da je opasnost otklonjena. Da su etnici uspjeli ovladati Borovim vrhom, snagama kojima su krenuli na njega, 15. brigada bi bila dovedena u situaciju da se brani u veoma nepovoljnim uslovima. Njen 3. bataljon bi, vjerovatno, pretrpio velike gubitke.

Odmah nakon borbe na jednom proplanku itava 1. eta bila je jedno-glasna u ocjeni da je borba završena u našu korist, zahvaljuju i okolnosti-ma što smo odlu no krenuli u napad i što smo samo par minuta prije neprijatelja izbili ja im snagama na najvišu ta ku Borovog vrha. Me u-tim, uz uzdahe olakšanja bio je prisutan i snažan osje aj krivice zašto i pored iscrpljenosti, umora, neispavanosti i hladno e nismo organizovali bolje i dublje obezbje enje. To je bio jedinstven osje aj boraca i starje-šina. Tokom rata taj slu aj je dosta esto prepri avan i kao pozitivno iskustvo istican.

Sutradan 9. januara opet su etnici krenuli u napad na naše položaje, ali ovog puta ja im snagama. (Dobili su poja anje iz Like, posebno iz Gacke doline). Me utim, kako smo mi držali jake dominiraju e položaje odlu eno je da ih sa ekamo na bliskom odstojanju, a potom da po mogu -nosti na glavninu izvršimo juriš. Galama, a posebno psovke izrazito su pokazivali da su etnici pijani. Me utim, još u toku kretanja njihovog strelja kog stroja osje alo se kolebanje, a posebno kada su im prednji dijelovi došli pod udar naše vatre. Cio stroj je najprije zalegao, a potom je uz neorganizovanu vatru otpo eo da odstupa. Nisu se htjeli upustiti u ozbiljniju borbu. Ipak, imali su gubitaka. Toga dana 2. bataljon 15. bri-gade, pored ostalog, zarobio je i jedan top 45 mm.

I pored toga što u prethodna dva pokušaja 8. i 9. januara nisu uspjeli, etnici su i 10. januara krenuli u napad, ali sada još ja im snagama. Još i sada se sje am kako je taj 10. januar bio sun an, bez vjetra, topao. Bilo je više nego prijatno le i na crnogori no granje i izložiti se sun evim zracima. Ovog puta napad etnika bio je usmjeren na krila našeg raspo-reda. Vjerovatno su imali namjeru da umjesto frontalnog napada zaobi u naše najja e položaje. S obzirom da smo mi imali dobar pregled, na vrijeme smo otkrili njihove namjere i u skladu s tim preduzeli izvjesna pomjeranja kako bi ih što spremniji sa ekali. Kako je snijeg bio visok, dan sun an i topao u toku kretanja prije po etka dejstava, a zatim u toku dejstava gotovo svi borci su bili mokri do iznad koljena.

Stab divizije je ve naredio da se no u izme u 10. i 11. januara pre e u napad na glavne snage etnika u Li koj Jesenici. Iz tih razloga umjesto da ih sa ekamo na bliskom odstojanju krenuli smo u susret njihovim razvijenim prednjim dijelovima za kojima su se kretale kolone. Dan je proveden više u arkama nego u oštrijim borbama. Me utim, kako je dan odmicao, sunce je slabilo a hladno a se pove avala. Padom mraka po ela je da se spušta i magla. Zima je po ela sve ja e da steže. Svi mokri dije-lovi na odje i boraca po eli su da se smrzavaju ve padom mraka. Svi

smo bili svjesni da će noć biti hladna, ali ipak nismo očekivali tako veliku hladnoću u kakva je bila.

Treći bataljon 15. brigade imao je zadatak da napada s istoka prema zapadu duž komunikacije Saborski—Lička Jesenica. Napad je trebao da otpočne negdje poslije ponoći (ta noć vremena se ne sjećam). Nakon savijanja na pravac dejstva već je bila noć kada smo u koloni po jedan krenuli na položaje za napad. Magla je postajala sve gušća i u toku pokreta više se prepoznavali po glasu. Kretali smo se polako i veoma oprezno. Prednje osiguranje nije išlo više od 100 m ispred čela bataljona. U toku pokreta često je dolazilo do zastajkivanja, sve je nekako išlo nenormalno. Negdje prije pola noći i slabiji, neotporniji i oni borci koji su bili suviše iscrpljeni, počeli su da padaju u nesvijest, došlo je i do halucinacija. Štab bataljona bio je iznenađen kada iz četa gotovo u isto vrijeme javljaju o iznemoglim, onesviještenim, čak je bilo izvještaja da ima i umrlih. Na svakom i najkraćem zastanku gotovo većina bi zaspala, neki i u stojećem stavu oslonjeni na pušku. Poduzeli smo mjere da one krajnje iscrpljene i iznemogle smjestimo u usputne seoske kuće. Ipak i pored svega kretali smo ka položajima za napad. Imali smo osjećaj da bi nam po etak borbe olakšao stanje. Znali smo da 5. brigada treba da napada duž komunikacije Blata—Lička Jesenica i lijevom obalom rijeke Jesenice uzvodno. Međutim, kao da inat vladala je grobna tišina. Nigdje ni glasa, ni pucnja, kao da je cijeli svijet poumirao.

Kada smo čelo bataljona stigli do linije za koju smo vjerovali da obilježava polazne položaje za napad, tek tada se postavilo pitanje šta da radimo. Zastali smo da se dogovorimo. Na dogovor smo pozvali komandire četa. S obzirom na tišinu, hladnoću i njene posljedice ocijenili smo da se odustalo od napada, ali da nam narednje nije stiglo jer nas kuriri nisu mogli pronaći. Na osnovu takve procjene odlučili smo da se vratimo, da bataljon smjestimo u zaselak Šolaje i da o tome odmah izvijestimo štab brigade. Nismo bili sigurni da smo dobro postupili jer smo tokom kretanja više bili u dilemi nego energični da istrajemo u skladu s odlukom.

Pokret unazad bio je tako veoma spor i sa zastajkivanjima. Pored svih nevolja morali smo voditi ili nositi one iznemogle koji su već bili smješteni u kuće dok smo se kretali na izvršenje zadatka. Negdje pred svanjivanje (oko 4—5 sati) kada smo već izbili na okuču puta ispod Borova vrha za ulaz se pucnjava. Ocijenili smo da je 5. brigada otpočela napad. Opet smo se sakupili na dogovor. Sledili smo se više od saznanja da nismo izvršili dobijeni zadatak nego od hladnoće. Bili smo svjesni da taj čin nismo u stanju opravdati. Odlučili smo da se, što je moguće brže, vratimo i pristupimo izvršenju zadatka. Nastojali smo po svaku cijenu da ubrzamo pokret, ali u tome nismo uspjeli. Kretanje je bilo sporo, tromo i bezvoljno. Već se razdanjivalo kada smo izbili čelo bataljona na liniju s koje je trebalo preći u napad. Dan nam je taman dobro došao da razvedemo čete na pravce napada. Magla nas je štitila od neprijatelja koji nije mogao da nas vidi (kao ni mi njega), ali osjećao je naše prisustvo. Odmah nakon svitanja otpočela je žestoka borba koja je trajala sve do podne 11. januara. U knjizi 15. kordunaške brigade stoji da je u borbama

od 8—11. januara zarobljeno 200 etnika, da ih je 50 poginulo a 30 ranjeno. Vjerovatno da su ovi podaci ta ni. Me utim, sigurno je da su etnici Plašanske doline u ovim borbama pretrpjeli poraz poslije kojeg se više nikada nisu usudili uputiti u oštrija borbena dejstva s nama.

Štab 15. brigade nije saznao za ovo naše »šetanje«. U knjizi »15. kordunaška brigada« Ignjatije Perića, izdanje 1969. godine stoji: »Za izdržljivost i požrtvovnost u borbama u Ličkoj Jesenici Štab 8. divizije pohvalio je 3. bataljon 15. brigade«. Isto tako u knjizi »5. kordunaška brigada« od istog autora, izdanje 1972. stoji: »Za istrajnost, upornost i uspjehe u borbi Štab 1. korpusa NOV i PO Hrvatske pohvalio je 5. brigadu i 3. bataljon 15. brigade«. Vjerujem da je Štab brigade saznao za sve pojedinosti što su se događale no u izme u 10. i 11. januara 1943. godine 3. bataljon ne bi bio pohvaljen.

Me utim, koliko god je naša odluka bila izvan normi našega ponašanja i odnosa prema dobijenim zadacima, toliko je ona u konkretnoj situaciji ove no i bila na mjestu. Nas je baš ovo kretanje spasilo od tragičnog smrzavanja. Mislim da je teško povjerovati da je i na položajima bilo moguće organizovati kretanje u mjestu iako je kretanje predstavljalo spas od tragedije. Veliki dio ljudi bio je toliko pritisnut potrebom spavanja da je svaki pa i najkraći zastanak predstavljao pravi problem daljeg kretanja. Potreba spavanja je dominirala u njihovoj psihi. Posjedanjem linije za napad mnogi bi osjetili kao da idu na spavanje, a spavanje u tim uslovima značilo je smrt.

U podacima koji opisuju borbena dejstva 8. divizije u ovom vremenu stoji da je 20, odnosno 30 boraca i starješina promrzlo. Iako mi nisu poznati svi podaci za druge jedinice, poznato mi je da je samo iz 3. bataljona broj promrzlih bio veći. Znam pouzdano da je bar desetak pretrpjelo teške oblike smrzavanja. Njihova sudbina, na žalost, nije mi poznata. Znam samo to da su se neki od promrzlih našli u bolnici na Neretvi. Na žalost imena ovih boraca, iako su negdje i nekada zabilježena, sada bar meni nisu poznata. Ja i danas imam teškoće koje su posljedice smrzavanja te no i iako sam pretrpio lakši oblik smrzavanja.

Ignjatije Peri Gnjaco

Borbe Osme divizije na Kordunu
u toku četvrte neprijateljske ofanzive

Ja ina i zadaci neprijatelja

Njema ka Vrhovna komanda predviđjala je da zimsku ofanzivu na slobodnu teritoriju Korduna, Banije, Like i Bosanske krajine, poznatu kao »Titova država« izvede u tri etape pod šifrom »Vajs-I«, »Vajs-II« i »Vajs-III« u vremenu od 15. januara do 15. aprila 1943. godine. Prema planu u prvoj etapi »Vajs-I« trebalo je opkoliti i uništiti 1. hrvatski i 1. bosanski korpus NOVJ na Kordunu, Baniji, Lici i Bos. krajini, s tim da se odvojenjem muškog stanovništva u koncentracione logore i na prinudan rad u Njema ku stvore uslovi za uspostavljanje i konsolidovanje ustaške vlasti u spomenutim oblastima. U drugoj etapi »Vajs II« planirano je uništavanje partizanskih snaga na području izme u Bos. Petrovca, Bos. Grahova, Livna, Jajca i Ključa, dok je u trećoj etapi »Vajs III« trebalo izvršiti »iščistiti« teritorije izme u Livna i zapadne granice Crne Gore.

Za borbena dejstva u prvoj etapi »Vajs I« na području Korduna neprijatelj je angažovao njema ku 7. SS diviziju »Princ Eugen«, ja ine oko 20.000 ljudi, talijansku diviziju »Lombardija« (grupa »Fabri«), ja ine oko 6.000 ljudi i ustaško-domobranske snage, dijelove 3. domobranskog pješadijskog puka te 5., 10., 30. i 35. ustaški bataljon, ukupne ja ine oko 2.500 ljudi, odnosno oko 30.000 njema kih, talijanskih i ustaško-domobranskih vojnika ne ra unaju i vazduhoplovne jedinice koje su uzele veoma aktivnog u eša u borbama.

Težište borbenih dejstava bilo je na 7. SS diviziji. Ona je imala zadatak da glavnim snagama iz Karlovca preko Slunja za dva dana prodre u Biha i razbije naše snage na tom pravcu, a pomoćnim iz rejonu Gline i Pokupskog da nastupa preko Petrove gore i Velike Kladuše također ka Biha u, sadejstvuju i glavnim snagama koje su nastupale od Karlovca i jedinicama njema ke 369. legionarske divizije koje su napadale preko Banije. Zadatak talijanske divizije »Lombardija« bio je da iz rejonu Ogulina nastupa u dvije kolone: lijevom preko Primišlja ka Slunju i desnom preko Plaškog također ka Slunju radi sadejstva 7. SS divizije i sistematskog »pročišćavanja« zemljišta u zoni napada. Ustaško-domobranske snage iz pravca Karlovca trebalo je da se kreću u me uprostorima njema kih jedinica i po zauzeću pojedinih važnih mjesta i objekata na Kordunu da ih posjeduju i obezbijede komunikacije za uredno snabdijevanje i veze njema kih jedinica. Sve jedinice dobile su specijalna ovlašte-

nja i zadatak da najbrutalnije postupaju sa stanovništvom — da ubijaju, ruše, pale i pljačkaju i sve muškarce preko 15 godina starosti da prikupe te upute u pripremljene koncentracione logore.¹ Po etak ofanzive bio je predviđen za 20. januar 1943. godine.

Jačina i zadaci partizanskih jedinica

Neposredno pred po etak ofanzive na Kordunu se nalazila 8. divizija sastava 5. i 15. brigada, 1. bataljon 4. brigade i Kordunaški partizanski odred. Svega u 8. diviziji i Kordunaškom odredu bilo je oko 2800 boraca, naoružanih uglavnom puškama, puškomitraljezima i mitraljezima. Pored vrlo skromnog naoružanja, divizija je još slabije bila popunjena municijom, tako da su u nekim jedinicama pojedini borci imali 15 do 20 metaka za pušku što, naravno, nije bilo dovoljno za duže borbe sa do zuba naoružanim fašisti kim trupama. Brojni odnos u ljudstvu bio 1 :10, a u naoružanju daleko viši u korist neprijatelja. Ako se ovome doda i činjenica da su 15. brigada neposredno iz dvodnevnog, a 1. bataljon 4. brigade poslije trodnevnog marša bez odmora uvedeni u borbu, zatim da su jedinice 8. divizije od 1. januara 1943. godine vodile neprekidne ofanzivne borbe za oslobodjenje Korduna i dijela Like, da su bile slabo odjevene i obučene, a snijeg je bio visok i zima jaka, onda se može izvući zaključak da je 8. divizija ušla u borbe pod veoma nepovoljnim uslovima.

Neposredno pred po etak ofanzive 19. januara 1943. godine 8. divizija se nalazila u slijedećem rasporedu: štab divizije, 5. brigada i prištapske jedinice divizije u rejonu Vojni -selo Vojni ki Grabovac; 15. brigada u rejonu Cvitovi a (5 km sjeverozapadno od Slunja), gdje je u toku dana stigla iz Saborskog i Li ke Jesenice prevalivši oko 40 km po dubokom snijegu i vrlo niskoj temperaturi i 1. bataljon 4. brigade u rejonu Veljuna. Kordunaški partizanski odred imao je jedan bataljon u rejonu Plaškog i Li ke Jesenice, jedan bataljon u rejonu Tušilova ki Cerovac — Barilovi i dva bataljona u širem rejonu Perjasice i Primišlja.

Na izme u 19. i 20. januara Štab 8. divizije izdao je naređenja jedinicama i to: 5. brigadi da još u toku te noći posjedne s 3. bataljonom Utinju, 1. bataljonom Klipino Brdo, 2. bataljonom Mandi Selo i 4. bataljonom Oki, te da se dijelom snaga obezbijedi od Tušilovi a i Cerovca; 1. bataljonu 4. brigade da se iz Veljuna prebaci u zaselak Srđe kod Krnjaka i da u selu Kosjeri uspostavi vezu s bataljonom Kordunaškog odreda koji se nalazio oko Barilovi a; 15. brigadi da odmah krene iz sela Cvitovi a prema Krnjaku gdje će dobiti konkretno naređenje i Kordunaškom odredu da brižljivo prati neprijateljske pokrete i o svim promjenama da odmah obavijesti štab divizije.

1. Nijemci su bili predviđjeli logore za 60.000, a Talijani za 30.000 zarobljenika.

Prva tri dana ofanzive

U zoru 20. januara 1943. neprijatelj je iz koncentracijskih prostorija krenuo prema slobodnoj teritoriji Korduna s četiri napadne kolone; prvom -pravcem Karlovac — Barilovi — Krnjak; drugom-Karlovac — Tušilova ki Cerovac — Tušilovi ; tre om-Karlovac — Vukmani — Mandi Selo i etvrtom-pravcem Karlovac — željezni ka stanica Skakavac — Utinja — Vojni .² Prva kolona je u 4 sata ujutro prešla most na Korani i prodrla u Kosjersko Selo koje je branio jedan vod Kordunaškog partizanskog odreda. Oko 10 sati vod je odba en prema šumi Skradska gora, pa je neprijatelj neometan od strane naših jedinica nastavio brzo da se približava Krnjaku. Ovim uklinjavanjem neprijatelj je zaprijetio da slobodnu teritoriju Korduna presije e na dva dijela, a istovremeno je ugrozio bok i pozadinu 5. brigade.

Oko podne toga dana prve grupe izbjeglica, ljudi, žena i djece od sela Trebinja, Tušilova kog Cerovca i Udbine prošle su pored položaja 5. brigade na putu za Liku. Od njih je primljena vijest da je njema ka fašisti ka vojska, pri zauze u sela Moravaca kod Skakavca, strijeljala 23 gra ana hrvatske nacionalnosti⁸. Ova vijest, kao i to da je neprijatelj na širokom frontu upao na slobodnu teritoriju Korduna, ubrzo se pro ula po svim selima. Stanovništvo najugroženijih sela (Utinje, Klipina Brda, Bukovice, Tušilovi a, Brezove Glave i drugih) napustilo je svoje domove. U najgore doba godine, po hladno i, velikom snijegu i vijavici, s vrlo slabom odje om, a još slabijom obu om, narod se povla io dublje prema slobodnoj teritoriji. O tim teškim trenucima u svom ratnom dnevniku Desa Miljenovi , lan agitprop grupe 5. brigade, je zapisala:

»Nezaboravni su to prizori u hladnoj januarskoj no i. Narod upola go i bos bježi i strahuje, a zima sve ja a i štipa za obraze. Inje se hvata po ljudima i stvarima. Majke sve vrš e stežu oko djece krpe u koje su ih umotale, ali ne pomaže, preslabo je to da odbrani dijete od studeni pa ona pla u, upravo cvile. Golemu tugu u o ima majki nadvladala je strepnja: ho e li neprijatelj sti i kolonu, ho e li uspjeti da sa uvaju djecu, ho e li ih sa uvati od drugog neprijatelja — zime i gladi?«

U 13 sati 20. januara neprijateljska kolona, koja je nastupala pravcem Tušilovi — Oki , napala je 4. bataljon 5. brigade nastoje i da u prvom naletu ovlada njegovim položajima i iz neposredne blizine ugrozi pozadinu brigade. Me utim, svi pokušaji Nijemaca da ovladaju Oki em ostali su bez uspjeha. ete 4. bataljona, mada su bile ugrožene s boka i iz pozadine, pružale su neprijatelju snažan otpor. Budu i da su propala dva neprijateljska juriša, njema ke jedinice bile su prisiljene da se privremeno povuku prema Brezovoj Glavi. U to vrijeme još teže borbe vodio je 2. bataljon 5. brigade u rejonu Mandi Sela. Neprijatelj je bio primoran da, pod zaštitom jake mitraljske, minobaca ke i artiljerijske vatre,

2. Zbornik NOR-a, Vojnoistorijski institut Beograd, tom V, knj. 12, str. 305.

3. Zb. V—U, 444.

izvrši tri juriša i tako zauzme položaje 2. bataljona. U toj borbi imao je oko 30 mrtvih i ranjenih, a 2. bataljon 2 mrtva i 7 ranjenih boraca i starješina, uz plijen od 2 pištolja, 2 automata i 6 pušaka.

Neprijateljska kolona koja je nastupala od Skakavca stigla je pred zalazak sunca do Utinje. Koriste i mrak i nebudnost jedinica 3. bataljona, neprijatelj je uspio da se neopaženo privuče pored položaja bataljona prema selu Vrelo Utinja i da produži u pravcu Vojni a, u kome se nalazio Štab 8. divizije, Komanda kordunaškog područja, Kotarski NOO Vojni i druge društveno-političke ustanove kotara Vojni. Zbog brzog upada neprijatelja u Vojni, Štab 8. divizije naredio je Štabu 5. brigade da u toku noći izmeću 20. i 21. januara povuče bataljone i posjedne s 3. bataljonom položaj zaselak Napijale-brdo ukur (k. 228) i s 2. bataljonom isto ne padine šume Debeli kosa, a 4. bataljon da zanoči na položajima u rejonu sela Vratnik, dok je 1. bataljon određen u divizijsku rezervu s tim da posjedne položaj u rejonu sela Prisjeke.

U 20 sati 20. januara 15. brigada stigla je ubrzanim maršem iz Cvitovića, kod Slunja, u Budaču Rijeku i odmah stupila u dodir s neprijateljem koji je u sumrak zanočio na položajima Blagojević brdo — zaselak Sipi i i na brdu ukuru kod Krnjaka. Nakon kratke pripreme brigada je prešla u napad i poslije jednosatne borbe zauzela Blagojević brdo i ukur. S ovih položaja neprijatelj se pod borbom povukao u zidine zapaljenih kuća zaseoka Sipi i, odakle je nastavio da daje žestok otpor koristeći i veliki broj automatskog oružja. Zato što 1. i 3. bataljon nakon polusatne borbe nije postigao značajniji uspjeh, štab brigade je odlučio da se prekinu dalji napadi pa je 1. bataljon povukao u zaselak Martinovići, 3. bataljon u zaselak Mrkići radi odmora, a 2. bataljon, Štab brigade i prištapske jedinice razmjestio je u zaseocima Sljepčević i Mačić, na zapadnim obroncima šume Debele kose. Za nepuna dva sata borbe, koliko je 15. brigada vodila u Budaču Rijeci, neprijatelju su naneseni gubici od 15 mrtvih i ranjenih, a njegove jedinice imale su 5 mrtvih i 5 ranjenih boraca.

U zoru 21. januara jedinice 8. divizije posjele su položaje za odbranu i to 5. brigada s dva bataljona selo Kupljensko a s druga dva bataljona u rejonu sela Poljane i Ledenika, 15. brigada selo Svinjaricu (sada Partizansko Žarište), zaselak Martinovići, selo Breborinu, zaselak Padežani. Na lijevom krilu 15. brigade nalazili su se položaji 1. bataljona 4. brigade. Prema zapovijesti Štaba 8. divizije osnovni zadatak 5. brigade bio je da zatvori komunikaciju Vojni—Krstinja—Velika Kladaša, a 15. brigada komunikaciju Krnjak—Slunj.

U toku 22. januara 15. brigada i 1. bataljon 4. brigade vodili su žestoke borbe s jakom neprijateljskom grupacijom koja je nastupala od Krnjaka prema Veljunu i Slunju u tri kolone: glavnom, koja je pored pješadije imala u svom sastavu oklopna vozila i artiljeriju, putem Krnjak—Veljun, desnokrilnom, pomoćnom kolonom, desno od te komunikacije, a lijevokrilnom lijevo od navedenog puta. Oko podne došlo je do veoma oštrem borbe između 2. i 3. bataljona 15. brigade i lijevokrilne neprijateljske kolone. Naročito žestoki okršaj odigrao se u rejonu sela Martinovići.

Mada su i jedna i druga protivnička strana imale znatnih gubitaka u ljudstvu, borba nije malaksavala, već se sve više rasplamsavala. U tom sukobu, pored ostalih gubitaka, na strani 15. brigade poginuo je njen politički komesar Branko Bekić i član politodjela brigade Marko Lubarda, a ranjen je u glavu komandant brigade Nikola Vidović, koji je zbog teške situacije na bojištu ostao i dalje da komanduje brigadom.

Zahvaljujući i snažnom otporu 3. bataljona 15. brigade i 1. bataljona 4. brigade, koji su stalno vršili borbu protiv napada, neprijateljska glavna kolona sporo je napredovala. Tome je doprinio i 1. i 2. bataljon jer su uspješno zadržavali pomoćne kolone neprijatelja. Kada je pao mrak, neprijatelj je izbio u selo Zagorje i tu i u Gornjem Budakom zanoćio. Na ostalim sektorima Korduna neprijatelj je u sumrak 22. januara izbio na liniju Vrginmost — Kupljesko i Topusko — emernica. Talijanska divizija »Lombardija«, koja je nastupala od Ogulina i Plaškog prema oslobojenoj teritoriji Korduna, ograničena se na istočne sela oko Tounja i Kamenice kod Oštarija. Iako su skoro cijelog dana avijacija, artiljerija i minobaca i podržavali nastupanje glavnine 7. SS divizije u zahvatu puta Krnjak — Slunj, ona je u toku dana napredovala samo nešto preko 5 km, što je najbolji dokaz kakav je otpor neprijatelju pružila 15. brigada.

U toku noći i izmeću 22. i 23. januara u rejon Veljuna stigla je 6. primorsko-goranska brigada i 1. bataljon 5. brigade. Oni su smijenili 15. brigadu nakon čega je ova upućena na odmor u rejonu Drežnika. Te noći i uslijedio je novi raspored i razmještanje i ostalih jedinica 8. divizije. Peta brigada je s 3. bataljonom postavila zasjedu u rejonu Dunjaka, a 2. bataljon je razmjestila u rejonu Klokoča, dok je s 4. bataljonom posjela položaje kod sela Glinice. Zadatak brigade bio je da spriječi i brz prodor neprijatelja u pravcu Velike Kladuše i Cetingrada. Prvi bataljon 4. brigade zadržan je u rejonu Veljuna kao pojačanje 6. primorsko-goranskoj brigadi. Kordunaškom odredom je naredbom da se razmjesti na prostoriji Kestenak—Perjasica—Poloj radi kontrole terena izmeću Korane i Mrežnice, a u slučaju njegovog neprijateljskog napada trebalo je da se zabaci u pozadinu neprijatelja i djeluje na glavnim komunikacijama koje neprijatelj koristi za snabdijevanje i veze. Po naredbi Štaba 1. korpusa 14. primorsko-goranska brigada prebačena je iz rejona Plaškog na područje Primišlja i Zbjega sa zadatkom da sprečava nadiranje talijanskih jedinica od Tounja prema Slunju.

U toku 22. januara mali predasi na bojištu iskorišteni su za analize borbene situacije u rejonu dejstva divizije. Za jedinice 8. divizije bilo je to neobično jer su se one u ovoj ofanzivi po prvi put sukobile s njemačkom okupatorskom vojskom, koja je primjenjivala drukčiju taktiku od talijanskih i **ustaško**-domobranskih jedinica s kojima su se do tada tukle. Te novine su se uglavnom svodile na slijedeće:

1. Neprijatelj je nastupao u više kolona, koje su svaka za sebe bile toliko jake, da im se naše jedinice nisu mogle ozbiljnije oduprijeti. One su se kretale u raznim pravcima, a na nekim mjestima iza njih su se izdvajale manje kolone koje su upotrebljavane za manevrisanje i natkrivljanje naših jedinica.

2. Neprijatelj je i no koristio za prodore u pozadinu naših jedinica i za zabijanje klinova u rasporede bataljona. Ta neprijateljska neprimjetna provla enja izme u naših jedinica zbunjivala su borce i starješine, koji do tada nisu bili navikli na takvu neprijateljsku taktiku.

3. Neprijatelj je vrlo brzo uo avao naše nedostatke, kao: pomanjkanje municije, prerano otvaranje vatre, slabe veze, malo posve ivanje pažnje izvi anju, osmatranju i održavanju dodira s neprijateljem i sli no. Sve ove slabosti Nijemci su vješto i brzo koristili za drsko nastupanje i držanje inicijative u svojim rukama.

Za vrijeme pokreta no u izme u 22. i 23. januara kod jedinica divizije primije en je zamor i neraspoloženje koji su, uglavnom nastali kao posljedica brzog gubljenja ve eg dijela slobodne teritorije i neprekidnog posmatranja muka i patnji što ih je tih dana preživljavao kordunaški narod.

Od Veljuna do Drenova e

Ujutro 23. januara osvanuo je vedar i sun an dan. Temeperatura se podigla i snijeg se po eo naglo topiti. Putevi su postali blatnjavi, pa je dejstvo neprijateljskih motorizovanih jedinica bilo ograni eno samo duž glavnih komunikacija. Naglo topljenje snijega nije zadavalo glavobolje samo neprijatelju ve i mnogim izbjeglicama s Korduna i Banije, koji su ono svoje sirotinje kod ku e natovarili na saonice, upregli volove ili konje i krenuli preko brda i kroz šume prema Lici i Bosanskoj krajini. Nestankom snijega na putevima su stale sanjke, ostavljene su bile pored puta, a oko njih lonci, torbe, zavežljaji, vre e i sli no.

Po izlasku sunca neprijatelj je od Veljuna, Petrove gore i Topuskog krenuo u napad uz podršku dvadesetak bombardera tipa »Štuka«. Glavni pravac napada usmjerio je na 6. primorsko-goransku brigadu i 1. bataljon 4. brigade 8. divizije u rejonu Veljuna. Skoro itav dan vodile su se žestoke borbe. Položaji 6. brigade bili su stalno obavijeni gustim dimom stvorenim eksplozijama granata, mina i avionskih bombi. Po svome obimu i ja ini bila je to jedna od najtežih borbi vo enih od po etka ofanzive na Kordunu. Poslije podne neprijatelj je u borbu ubacio i rezervu, potpomognutu vrlo jakom vatrom iz minobaca a, artiljerije i aviona, što mu je omogu ilo da ovlada Veljunom, ali uz velike gubitke, dok su naše jedinice, koje su branile Veljun, imale 19 mrtvih i 39 ranjenih boraca. Kolona neprijatelja, koja je krenula od Vojni a prema Velikoj Kladaši, upala je svojom prethodnicom u zasjedu što ju je postavio 3. bataljon 5. brigade kod sela Dunjaka. Za vrlo kratko vrijeme na bojištu je ostalo 30 fašista. Zaplijenjeno je: 1 mitraljez, 1 puškomitraljez, 4 automata, 7 pušaka i preko 5000 puš anih i mitraljeskih metaka.⁴

U 17 sati 24. januara 7. SS divizija izbila je na liniju selo Nikši (5 km sjeverozapadno od Slunja) — selo Glinica — Maljevac — Velika Kladaša gdje je uspostavila vezu s 369. legionarskom divizijom koja je nastupala preko Banije prema Biha u.

4. Zb. V—12, 137.

U duhu nare enja Vrhovnog štaba NOV i POJ, Glavni štab Hrvatske naredio je štabovima 7. i 8. divizije da se na liniji Slunj, desna obala rijeke Korane, Cetinska Varoš, Cetingrad, Velika Kladuša organizuje odbrana i sprije i dalje nadiranje neprijatelja prema Biha u. Budu i da je pravac Velika Kladuša — Cazin bio opasniji, jer na njemu nije bilo pogodnih prepreka koje bi nam olakšavale odbranu, to je bilo predvi eno da se od 7. i 8. brigade 7. divizije i 5. brigade 8. divizije formira jedna udarna grupa kod komandom Štaba 7. divizije, sa zadatkom da zatvori taj pravac. Pošto je 5. brigada privremeno izašla iz sastava 8. divizije, a 4. brigada, bez 1. bataljona, nalazila se i dalje na Zumberku, to je tada u sastavu 8. divizije ostala samo 15. brigada, 1. bataljon 4. brigade i prištapske jedinice divizije. Ove snage 8. divizije, zajedno sa 6. i 14. primorsko-goranskom brigadom zatvorile su pravac Slunj — Biha . Radi bolje koordinacije i lakšeg rukovo enja ovim jedinicama, Glavni štab Hrvatske je donio odluku da se od njih formira Operativna grupa za Kordun pod komandom Štaba 8. divizije u koji su ušli i predstavnici goranskih brigada.

Ujutro 25. januara Nijemci su žestoko bombardovali Cetingrad i njegovu okolinu, a zatim prešli u napad pješadijom i poslije jednosatne borbe uspjeli da ga zauzmu. Na pravcu Slunja nije bilo zna ajnijih promjena. Jedino su dijelove talijanske divizije »Lombardija« (grupa »Fabri«) ušli u Donje Primišlje i time s tog pravca ugrozili lijevi bok jedinica koje su branile Slunj. U toku dana Nijemci nisu više napadali u pravcu Velike Kladuše, vjerojatno zbog neuspjeha 369. divizije na teritoriji Banije. Naše jedinice zadržale su svoje položaje. Jedino se 5. brigada povukla iz Cetingrada u selo Podcetin, a 7. i 8. brigada 7. divizije su se prikupile u rejonu sela Šturli a i Platnice sa zadatkom da ofanzivno djeluju na neprijatelja bilo da se radi o pravcu Cetingrad — Velika Kladuša ili Cetingrad — Slunj — Rakovica. Neprijateljska avijacija na itavom frontu bila je vrlo aktivna. Naro ito se bila okomila na kolone izbjeglica koje su se i dalje povla ile s Korduna u pravcu Like i Bosanske krajine.

Poslije podne 25. januara dijelovi talijanske divizije »Lombardija« (grupa »Fabri«) izbili su na domak Slunja. Kako je s njima vodila borbu samo 14. brigada, koja je formirana pred po etak ofanzive, zaprijetila je opasnost da svakog asa prodru iz Primišlja u Slunj i tako ugroze pozadinu i bok naših jedinica oko Slunja, pa je Operativni štab za Kordun donio odluku da naše jedinice napuste Slunj i da se postave na povoljnije položaje za odbranu.

No u izme u 25. i 26. januara, po nare enju Štaba 1. korpusa, Operativni štab za Kordun posjeo je s jedinicama nove položaje i to: s 1. i 3. bataljonom 15. brigade na liniji šuma Mašvina, selo Sv. Petka, kota 343, sjeverno od Rakovice, dok je 2. bataljon štab brigade zadržao u brigadnoj rezervi u Jovac Selu, sa zadatkom da u slu aju prodora bilo na kojem pravcu zadrži neprijatelja i sprije i mu dalje napredovanje, sa 6. i 14. brigadom zaselak Cuji Selo, kotu 384, Mrko evicu, Bro ansku kosu i Zorovo Selo i s 1. bataljonom 4. brigade kotu 495 i Kosovo sa zadatkom da sprije i prodor neprijatelja od Slunja, Furjana i La evca prema Rakovici.

ŠTAB VIII. DIVIZIJE N.O.V.
JUGOSLAVIJE
Ob.Br. 79 - 1943.
16. XI. 1943.

Obaveštajni izveštaj za
vreme od I. XI. do 15. XI.
1943 godine.

ŠTABU IV. KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE.

ORGANIZACIONO STANJE:

Obaveštajna služba po brigadama organizovana je po uputstvima G.Š.K. u III. Brigadi bilo je organizovano tako da su u svakoj četi imali jednog povjerenika koji je bio legalan, izvještaj je podnio obav. oficiru bataljona i organizirao obaveštajnu mrežu u četi, sada je to uređeno prema uputstvima da su povjerenici ilegalni.

Pošto je u Diviziju došlo novomobilisanih iz Primorja i sa Kardunu ukazala se potreba pa i obaveštajna mreža proširena tako da se u svakoj četi ima 3 do 4 povjerenika.

Obaveštajna služba po bataljonima nije na dovoljnoj visini kako bi trebalo da bude, pošto je većina obaveštajnih oficira mladi drugovi koji su skoro primili dužnost i nemaju dovoljno iskustva u radu obično se osjeća manjkavost što im se rad sporo odvija.

OSVAJEŠTAJNI IZVEŠTAJI:

I. Brigada: U ovom međuvremenu nije se prijateljilo da u brigadi postoji kakova neprijateljska špijunaža ili lica koja bi radila na štetu N.O.V.

Moralno stanje boraca: Što se tiče moralnog stanja starijih boraca dosta je dobro, jedino kod novomobilisanih kao i kod primoraca koji su skoro došli u brigadu osjeća se plašljivost pošto nisu naviknuti na borbu.

Bjegstva partizana: Prilikom prebacivanja brigade sa sektora Ogulin na sektor Farjasica - Barilović bilo je više slučajeva da se jedini partizani napustili jedinicu i otišli samovoljno kući, ali su se za par dana vratili u jedinicu.

Kradja: 1. XI. o.g. kada je brigada vršila akciju na Belaj jedan partizan iz II. bataljona, ušao je u jednu civilnu kuću i ukrao 640 kuna, iste su pare pronađene, navedeni je košmar sa 3 /tri/ mješa sjeća prislunog rada, presvučen u pojedina odijela i poslan da kasnu kadrži u pozadini.

Saopštenje kao i zloupotrebe položaja nije bilo. Poverenje u vojno i političko rukovodstvo je dobro.

Patrole ove brigade uhvatile su jednog ustaškog špijuna koji je bio poslan od strane ustaša da izvidi gdje se nalaze partizani, koje drže položaje, i da mobilize civile u ustašku vojsku. Navedeni je Stjepan Dujan iz sela Bresta uhvaćen kod sela Šiće, vojni sud I. Brigade osudio ga na smrt i streljan je.

II. Brigada: U ovoj brigadi međuvremena od prvog izveštaja nije bilo nikakvih promjena u gore iznetim tačkama. Bjegstvo su iz brigade učinila tri primorca, usred ovoga bjegstvu najviše je plašljivost u borbi i težnja da idu u Primorske jedinice.

III. Brigada: U ovoj brigadi od prvog izveštaja nije bilo nikakvih promjena o napred iznetim tačkama. Bjegstva su učinila dva partizana, od kojih je jedan već više puta bježao iz jedinice sa kojim je upućena patrola da se uhvati. Otišao je bilo u ovoj brigadi i to su sledeće:

Kada je brigada došla na sektor Slunja i vršila pripremu za napad na Vuškino bandu, I. bataljon ove brigade uputio je dvojicu partizana da prikupie podatke o Vuškinoj bandi, i to: Gašparec Ivana, i Škaljica Museina /Muslimana/, ovaj musliman je upućen sa namjerom da bi lakše došao do podataka u muslimanskim selima. Uz put su se oni dogovorili da će doći u kontakt sa seljacima, izjavom da bi išli u Vuškino vojsku i da bi stići došli na lakši način do podataka gdje se banda zadržava.

Došli su u kuću Jakić Ivana u selu Komisarci gdje su mu saopćili svoje namjere kako su se ranije dogovorili, ovaj ih je vaselio

primio i saopćio im da će ih odvesti do kuće Aluge Barjaktarevića u sašu vidovku da isti ima vezu sa Muskinom bandom i da je čamo Muskinu straža. Našto je Gašparac rekao Škalji da ni navedenog civila trebalo uhapsiti, ali ovaj nije pristao i Gašparac je na njemu primjetio da on ima volju da predje Muski, dočim je kasnije primjetio da mu je ukraden zatvarač iz puške. Našto je uzao od navedenog Škalje pušku koja je bila pricalonjena uz zid i rekao mu da je lišen slobode i da ima ići u Štab bataljona, ovaj je potrčao k njemu sa namjerom da mu otme pušku, mišao ga je on opomenuo da naida da ga ubiti, ali ovaj to nije slušao nego je ponovo pokušao da mu otme pušku, našto ga je ovaj i ubio.

Također noću između 10 i 11. ov.mj. bio je upućen iz 1. bataljona jedan vod u patrolu sa kojim je išao i pomenuti Ivan Gašparac koji su se prilikom povratka sa zadatka sruvali u jednu kafanu gdje su se napili rakije, a najviše je bio pijan navedeni Gašparac i Ivanović Mile iđe u oazu odvojili su se od vode i isput napali jednu muslimansku familiju koja je mirno spavala. Ušli su u kuću i tražili rakije, psovali im majku boga i slično, pošto ovi na brzinu nisu donijeli rakije nastala je tučnjava našto je navedeni Gašparac uperio pušku u kuću vlasnika, koji su je Ivanović odgurao, tako da je metak navedenom štrajfao lice, po opaljenju metka ostala se familija razbijetala i oni srušili kuću vlasnika oduzeli 2650 kuna /dvahiljadestoredeset/ kuna, povelili ga sobom da ih vodi u drugu kuću da opet nešto odjačkaju. Otišli su u susjednu kuću gdje su odmah počeli da tuču familiju i traže novac, ovi nisu imali dati nego 700 kuna, našto su navedeni počeli pucati po kući gdje su ubili jednu ženu i dijete, a ostala se familija razbijetala.

Poslije ovoga povratili su se natrag u kuću gdje su ranije bili i iz štale uzeli jednog konja i tri krave, gonači blago pucali su i ubili jednu kravu. Kasnije ih je susrela jedna patrola koja ih je uhapsila odvela u Štab bataljona i prijavila šta se dogodilo. Iznajvani se suda nalaze pod istregom vojnog suda ove brigada po završenom izvještiti da su.

BRDSKI DIVIZIJON: U jedinicama ovog divizionu u međuvremenu od prvog izvještaja nije bilo nikakvih promjena, tako isto kod ostalih jedinica pri štabu ove divizije.

Broj bještva u ovoj diviziji smanjio se poslije čišćenja koje je izvršeno na Korčulu, isto je dosta zadovoljilo stare borce u jedinicama, a osjeća se da je mnogo djelovalo na borce naredba za daljnju odsustva. Jedino se primjećuje kod pojedinaca koji su ošli kod kuća, a sada došli u jedinice, većina ih je bježila sa sebi na bosaninji i sa tima ocau ići na dužnost.

Većina boraca ima želju i govore o tome da bi trebalo iz pozadina i partizanskih straža pojedine ljude mobilisati u vojsku koji su sposobni, naročito one koji nisu bili partizani.

IZ POLJSKINE:

Primjećeno je na sektoru oko Šturlića da su pojedini Hrvati izveli propagandu, da se partizani spremaju u Bosnu i da će ćići i ubiti sve što je muslimansko. Iz ovoga razloga veći broj muslimanskih familija ranjao je i pobjegao Kustrovoj bandi.

Sert fajlima - Sloboda narodit

Polit. komesar:

Obv. ošicir:

Komandant, p-pukovnik:

M. M. M. M.

M. M. M. M.

M. M. M. M.

Oko 9 sati 26. januara, potpomognuti minobaca kom i artiljerijskom vatrom, dijelovi 7. SS divizije prešli su u napad na širokom frontu od Slunja, La evca i Furjana. Zbog jakog pritiska 1. bataljon 15. brigade, koji se nalazio na položajima šuma Mašvina — Sv. Petka, morao se povući i nešto unazad i zauzeti za odbranu položaje na sjevernoj ivici Jovac Sela. Oko 14 sati pred frontom 15. brigade došlo je do promjena. Po izričitoj naredbi komandanta brigade bataljoni su pustili neprijatelja na odstojanje od 100 do 200 metara i tada, otvorivši plotunsku vatru po neprijateljskom streljačkom stroju, odmah prešli na juriš koji je toliko zbunio neprijatelja da se naglo povukao prema Slunju. U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 30 mrtvih. Zaplijenjena su 2 mitraljeza, 6 pušaka, 10.000 pušanih i mitraljeskih metaka, 6 konja, troja dvoosovna kola i drugi ratni materijal.

U 22 sata 26. januara dijelovi 7. SS divizije ponovo su krenuli u napad pravcem Slunj — Rakovica. Ovaj noćni napad prilično je utjecao na slabljenje morala boraca 15. brigade, zato što pored velikog umora, nespavanja i neredovne ishrane, još uvijek nisu bili navikli na noćne neprijateljske napade u kojima je posebno dolazila do izražaja drskost neprijatelja i vješto korištenje zemljišta. Zbog nebudnosti 6. i 14. brigade Nijemci su, koristeći mrak i jaruge, uspjeli da se neopaženo provuku kroz naše položaje i izbiju do sela Oštarski Stanovi i na taj način ugroze jedinice 15. brigade, te Štab 1. korpusa i Glavni štab Hrvatske koji su se nalazili u Rakovici.

Oko 23 sata toga dana 15. brigada je ponovno izvršila protivnapad, ali zbog slabe veze sa 6. i 14. brigadom on nije uspio. Poslije toga brigada je poela da se povlači i prema Vaganju, dok se 6. i 14. brigada, te 1. bataljon 4. brigade povukli u rejon Poljanka i Plitvičkih jezera, sa zadatkom da u tom rejonu organizuju odbranu i ne dozvole spajanje talijanske divizije »Re«, koja je nadirala od Vrhovina prema Plitvičkim jezerima, s jedinicom 7. SS divizije, koje su nastojale da se s izvjesnim snagama probiju od Drežnika i Vaganca prema Prijeboju i Plitvičkim jezerima. U toku dana dijelovi talijanske divizije »Lombardija« (grupa »Fabri«) izbili su u selo Jarak kod Slunja, gdje su se spojili s desnim krilom 7. SS divizije, dok je divizija »RE« ušla u selo Vukmiroviće, 3 km zapadno od Plitvičkog Ljeskovca i na taj način ugrozila pravac povlačenja 15. brigade prema Bihaću. No, zahvaljujući neodoljivoj talijanskoj okupatorskoj vojsci i brzom intervenciji goranskih brigada i 1. bataljona 4. brigade, koja je uslijedila 26. i 27. januara, naše jedinice iz rejona Rakovice i Drežnika po jakoj hladnoći uspjele su se izvući u Vaganac bez borbi. Mnogi borci, naročito oni koji su pred ofanzivom stupili u brigadu, nisu imali šinjele. No ipak, iako nam je hladno dan i noć pratila jaka zima, išli smo bez pogovora i jadicovki. U Vaganju kratak odmor prije izlaska na nove položaje. Spavamo sjedeći i na klupama ili ležeći na podu, bez pokrivača, vatre, bez imalo sijena ili slame. Umor nas savladava. Željni smo samo malo topline i samo malo hrane.

U noć 27. januara 15. brigada je provela u snijegu na položajima oko Vaganca i Smoljanca. Iako je sunce sijalo, hladnoća je bila velika. U e-

tama je bilo tridesetak drugarica, mladih djevojaka i preko podesetak mla ih omladinaca sa sela koji su na sebi imali vrlo skromnu selja ku odje u. Na nogama su imali samo selja ke vunene arape koje im sežu do ispod koljena. Djevojke na položajima bile su napola golih nogu. Ma da je zima jaka, one se ne žale i mirno izvršavaju komande svojih stariješina. Umjesto preslice, igle i vretena u rukama su držale puške. Nikada taj prizor ne u zaboraviti. Gledam to, mislim i u sebi govorim: »Dobro su naši stari govorili da je svaki rat strašan, a ja mislim da je ovaj posebno težak i zahtijeva velike žrtve i naprezanja. Mislim se koliko e mladosti po brdima širom zemlje propasti, koliko e ovih djevojaka i omladinaca, tako re i djece, ako ostanu živi, osje ati posljedice ovih teških dana«.

Ujutro 28. januara 15. brigada je preko Li kog Petrovog Sela krenula u Zavalje kod Biha a. Operativni štab za Kordun koji je do tada postojao, rasformiran je, pa su 5. i 15. brigada od 1. februara bile ponovo zajedno u 8. diviziji. Pri prolasku kroz Li ko Petrovo Selo, Štab 15. brigade izdvojio je svoj 1. bataljon i uputio ga na položaje kod Prijeboja radi zatvaranja puta Li ko Petrovo Selo — Korenica, a brigada je u 14 sati stigla u Zavalje kod Biha a i posjela položaje ispred sela.

Skoro itav taj dan 1. bataljon 4. brigade i 6. goranska brigada vodili su borbe protiv jednog talijanskog puka divizije »RE«, koji je nastojao da se od Plitvi kog Ljeskovca probije prema selu Jezercu i Prijeboju. Nekoliko puta neprijatelj je protivjurišima odbijen na polazne položaje. Pred zalazak sunca našim jedinicama je ponestalo municije i neprijatelj je u borbu ubacio rezervu te uspio da ovlada Plitvi kim jezerima, Jezercem, a djelomično i Prijebojem. Istog dana oko 16 sati njema ka kolona prodrla je od Vaganca preko Li kog Petrova Sela prema Prijeboju, napala 1. bataljon 15. brigade i potisla ga prema Plješivici, zatim se spojila se talijanskim snagama koje su prodrle od Plitvi kog Ljeskovca. U ovim borbama neprijatelj je imao 45 mrtvih i ranjenih, a 3 esesovca su zarobljena. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 3 automata i 7 pušaka.

Poslije desetodnevnog povla enja i teških borbi 8. divizija je izbila u rejon Drenova e, na putu Biha —Srb. Na tim položajima odigrata se uvena drenova ka bitka poslije koje je došlo do prekretnice u borbama. Zajedno sa 6. li kom divizijom, divizija je prešla u protivofanzivu u kojoj je do početka maja 1943. godine bila oslobojena cijela Lika osim Gospi a. U ovom periodu na Kordunu je ostao samo Kordunaški partizanski odred koji je za to vrijeme vodio vrlo uspješne borbe protiv ustaško-domobranskih jedinica. Zajedno s jedinicama 8. divizije povukao se i jedan dio naroda sa slobodne teritorije Korduna, veinom žena, djece i staraca prema Lici i Bosanskoj krajini, dok se jedan dio sklonio u kordunaške šume. Kolone izbjeglica bile su izložene skoro svakodnevnim napadima iz vazduha. Mnogi iz ovih kolona iscrpljeni dugim marševima, vrlo oštrom zimom, nespavanjem i gladovanjem zauvijek su ostavili kosti daleko van Korduna. Smrt je posebno kosila malu djecu, starije osobe i fizički iscrpljene ljude i žene.

Stevo Radanović

Prvi bataljon Prve kordunaške brigade u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi

Neposredno pošto je dopratio ranjenike iz Zumberka u Veljun na Kordun, 1. bataljon Prve brigade 8. kordunaške divizije, pod komandom Miloša Kukica, komandanta, Dušana Hrsta, političkog komesara, umjesto da se vrati u Zumberak u sastav brigade, dobio je zadatak od Štaba divizije da se noću izmeću u 19. i 20. siječnja prebaci iz Veljuna na sektor Krnjaka i tamo poveže s jedinicama Kordunaškog odreda i u sadejstvu s njim usporava nadiranje neprijatelja tim pravcem. Stigavši na položaj, bataljon se drugog dana sukobio s prednjim dijelovima njemačke 7. SS divizije na prostoru između u Krnjaka i Barilovića a te usporio njihovo nadiranje na jug. Međutim, ugroživši mu bokove, bataljon se morao povući i prema Budakoj Rijeci gdje se povežio s jedinicama 15. brigade, koja je upravo bila stigla na ove položaje i tu zajednički s njom organizirao obranu radi usporavanja prodora Nijemaca. U tu svrhu bataljon je u toku noći između 22. i 23. januara minirao cestu u rejonu Budake Rijeke, i nakon eksplozije mina pod jednim oklopnim automobilom neprijateljska motorizacija je opreznije nastupala, što je doprinijelo izvjesnom usporavanju napredovanja Nijemaca. Pošto je neprijatelj osjetio ovdje naš otpor i organiziraniji otpor, on je sručio jaku vatru na naše položaje iz teških oružja a uz istovremeni pješadijski napad. Upravo su u toj borbi izgubili živote komesar 15. brigade Branko Bekić i član politodjela te brigade Marko Lubarda.

Uvjeti za borbu i mogućnosti manevriranja za naše borce bili su teški jer je bio dosta visok snijeg a temperatura niska, dok su neprijateljski vojnici bili snabdjeveni skijama i obučen u bijele ogrtače. Nenaikli na ovakva sredstva u borbi, borci u prvi mah nisu uočili prednost protivnika s takvom opremom, koja mu je omogućavala brzo savladavanje terena, neprimjetno nastupanje i postizanje iznenađenja. Videći i ocjenjujući i brzo ovu taktiku neprijatelja, kojoj je bio cilj uništiti nesigurnost kod naših jedinica u obrani, štab bataljona je upozorio komandačeta na bolje i organiziranije izviđanje na položajima i pojačano osiguranje noću.

U toku tog dana neprijatelj je na širokom frontu vršio jak pritisak na naše položaje i bataljon se morao povući i prema Veljunu, morao izvršiti novi raspored jedinica, te dalje držati borbeni kontakt s neprijateljem. Budući da je 15. brigada dobila naređenje da se prebaci radi odmora u selo Cvitovi sjeverno od Slunja, mjesto gdje u Veljunu je stigla 6. primorsko-goranska brigada. Bataljon je i dalje ostao u zaštitnici teškovitavu slijedeći u noć, na području Veljuna i Blagaja, vodio borbu s neprijateljskim jačim grupama, koje su vršile nasilna izviđanja u pravcu naših položaja.

Sutradan 24. januara bataljon je primio nare enje od Štaba 8. divizije da se prebaci u Slunj i da, nakon evakuacije mjesta zajedno sa stražom Komande mjesta, poruši most na Korani i prema dobivenom dopisu od Štaba 1. hrvatskog korpusa onesposobi nekoliko ve ih državnih zgrada, kako ih neprijatelj ne bi mogao koristiti. Nakon izvršenja ovoga zadatka bataljon se odmah povukao iz mjesta jer su ga ugrožavale neprijateljske snage koje su nastupale s pravca Ogulina. Bataljon je posjeo položaj u selu Kati i na brdu Kosovo, 5—6 kilometara južno od Slunja. Tu je 26. januara vodio teške borbe s Nijemcima i nanio im osjetne gubitke, ali je i sam imao 10 boraca izba enih iz stroja. O tim borbama je Štab 8. divizije u izvještaju Štabu 1. hrvatskom korpusu napisao, da je 1. bataljon 4. brigade izdržao sve neprijateljske napade kod Slunja od 9 sati izjutra do 15 sati poslije podne, iako je neprijatelj bio mnogo nadmo niji i da je juna ki odolijevao napadima mada je imao prili ne gubitke u mrtvima i ranjenim.

Povla e i se dalje prema Prijeboju, bataljon je dobio nare enje da zajedno sa 6. i 14. primorsko-goranskom brigadom po svaku cijenu sprije i brzi prodor neprijatelja preko Plitvi kog Ljeskovca i Prijeboja za Korenicu. Tada je bilo presudno dobiti na vremenu kako bi se iz Korenice evakuirao narod, pozadinske vlasti i vojni štabovi, te rezerve vojnog materijala i hrane. Ozbiljnost ovoga zadatka je u potpunosti shva ena od svih boraca i komandnog kadra bataljona.

Kako su dijelovi talijanske divizije »RE« nastupali od Babina Potoka prema Plitvi kom Ljeskovcu s ciljem da izbiju na raskrsnicu Prijeboj i obezbijede desni bok njema kim kolonama koje su nastupale putem Slunj—Biha , 1. bataljon je 28. I zauzeo položaj na šumskim uzvišicama iznad ceste koja od Plitvi kog Ljeskovca vodi ka Prijeboju. Dok su bili zaklonjeni iza debelih stabala u šumi, borce je držala grozni ava napetost o ekuju i kada e morskog neprijatelja pozdraviti kroz usta puš anih cijevi. Jedna jedinstvena misao prožimala je borce: zadržati neprijatelja, potu i ga i izvršiti zadatak. To se upravo i dogodilo. Neprijatelj se približavao našem položaju i pred sobom » istio« teren iz teških oru a, ali je naš položaj ostao neotkriven. Kad je protivni ka kolona stigla na blisko odstojanje, na nju je 1. bataljon sasuo pluton iz svih oružja. Iznena en pod stalnom paljbom neprijatelj se po eo komešati u snijegu. Ali, im se pribrao, krenuo je na juriš i bio odbijen. Još dva puta Talijani su prelazili na juriš, ali su oba puta bili odbijeni uz velike gubitke. Tako je 180 boraca 1. bataljona, shva aju i dosljedno svoj zadatak i znaju i posljedice njegovog neizvršenja, neustrašivo se suprotstavilo fašisti koj rulji i potukli je. Vide i da se ne može probiti ovom cestom, Talijani su uz angažiranje i dijelova divizije »Lombardija« zaobilaznim manevrom preko Plitvica i Jezerca poslije podne izbili u Prijeboj, i spojili se s dijelovima 7. SS divizije koji su im od Li kog Petrovog Sela krenuli u susret. Tako je napredovanje protivni kih trupa bilo usporeno za punih šest sati što je bilo od neprocjenjive koristi. U ovoj borbi bataljon je stekao dobar plijen u oružju i odje i što mu je u tadašnjoj situaciji naro ito dobro došlo. Pored toga on je ubio i ranio preko 60 neprijateljskih vojnika, dok

je sam imao 9 boraca izba enih iz stroja, me u kojima je bio ranjen komandir 2. ete uro Martinovi , a poginuo vodnik iz 1. ete Pero Vuki . Borba kod Prijeboja bila je sjajan uspjeh 1. bataljona, svih njegovih boraca i starješina poslije ega nije izostala ni pohvala Štaba 8. divizije. Slijede eg dana, 29. januara, bataljon je povu en u rezervu u selo Bijelo Polje, jugoisto no od Korenice.

Nastavljaju i operacije u Lici Talijani su 2. februara zauzeli Korenicu, slijede eg dana i Udbinu ime su ranjenici u partizanskoj bolnici u Bje-lim potocima na Plješevici bili neposredno ugroženi. Zbog toga ih je trebalo premjestiti na sigurnije mjesto, a partizanske snage koje su obez-bje ivale bolnicu osloboditi za borbena dejstva. Odlu eno je da se oko 100 nepokretnih i manji broj pokretnih ranjenika preko Frkaši a, Miha-ljevca, Prijeboja, Plitvi kih jezera i Poljanka prebaci u partizansku bol-nicu u selu Zbjegu na Kordunu. Zadatak je povjeren 1. bataljonu 4. kor-dunaške brigade, koji je on uspješno izvršio.

Unato svim podnijetim naporima na ovom putu bataljon se po do-lasku na Kordun nije odmarao. Trebalo je tu i neprijatelja i onemogu iti mu da se kre e po Kordunu i cestom Rakovica — Slunj — Karlovac. Dva dana nakon predaje ranjenika u bolnicu bataljon je krenuo ka pomenutoj cesti u namjeri da postavi zasjedu. U toku pokreta za ula se huka mo-tornih vozila i da ne bi izmakla, komandant bataljona je naredio da se tr e im korakom izbjie na cestu i napadnu. Me utim, kako se nisu sva vozila kretala u jednoj koloni nego u tri skupine, to su prve dvije skupine ipak uspjele pro i prije nego što je bataljon postavio zasjedu, dok je tre a, od 7 do 8 kamiona, upravo naišla u isti as kada su i prvi dijelovi naših eta izbijali na položaj kod Prisjeke iznad izvora Slušnice. Napad je izvršen iz pokreta i svi su kamioni bili uništeni. Poginulo je 15 talijan-skih vojnika i oslobo ena dva vezana civila koje su Talijani sa sobom vodili, zatim jedna djevojka iz Kon areva Kraja, koja je tako er bila uhapšena, ali je bila teško ranjena, pa je nakon pola sata podlegla. U ovoj akciji zaplijenjena je izvjesna koli ina robe, hrane i oružja me u kojim i jedan puškomitraljez. S ovom akcijom bataljon je izvršio svoje jednomjese no odsustvovanje iz sastava brigade, koja se polovinom fe-bruara vratila iz Zumberka na Kordun, i on joj se priklju uje u selu Trži u.

Simo Mikašinski

Od Saborskog do Drenova e

Razgledaju i Vojni muzej na Kalemegdanu u Beogradu, nai i ete, me u ostalom tehnikom zaplijenjenom u minulim ratovima, i na »Teški nje- ma ki tenk Mark II« iz drugog svjetskog rata kako ponosno stoji me u ostalim ratnim trofejima. Ovo se s pravom može za njega re i jer dok je do etvrte neprijateljske ofanzive u rukama okupatora sijao smrt svuda oko sebe, od tada je kr io put ka slobodi. Kao da je svjestan toga, isprsi- se i svojim izgledom i veli inom skre e pažnju na sebe. Da, taj spomenik hrabrosti i junaštva vra a nas i nehotice na doga aje koji su se odigrali na Drenova i 1943. godine, kada je ovaj tenk promijenio i vlasnika i posadu i pravac kretanja i dejstvovanja. Preživjeli ratnici 5. brigade 8. kordu- naške divizije kada god do u u Beograd navrate na Kalemegdan da po- gledaju »svoj tenk« i s ponosom pri aju prijateljima i mla im naraštajima o njemu i o Drenova i.

Drenova a se duboko urezala u sje anje svih boraca 5. brigade. No, prije dolaska na Drenova u brigada je imala uvertiru dostojnu Dreno- va e. Po etkom januara 1943. godine ona se našla na prostoriji Saborski — Li ka Jesenica gdje je uz sadejstvo 15. brigade uspješno likvidirala neprijateljsku posadu u Saborskom i u Li koj Jesenici, a uz to porušila znatan dio željezni ke pruge izme u Vrhovina i Plaškog. Iz ovih borbi ostali su mi u živom sje anju neki detalji. U Saborskom se nalazila po- sada od oko 200 domobrana, žandara i naoružanih civila. Mi smo se pri- premili za napad i ocjenjuju i da se oni nalaze u teškoj situaciji predlo- žili smo im da se predaju kako se ne bi izlagali žrtvama ni oni ni mi. Oni su to odbili. Uslijedio je naš napad koji je bio vrlo energi an. Brzo smo ih sabili u uzak prostor. Kad su vidjeli da im se dobro ne piše, uputiše svoje parlamentarce na pregovore radi predaje. Mi smo prihvatili parla- mentarce sigurni da se oni nalaze u bezizlaznoj situaciji. Pomo im ni s koje strane nije dolazila niti je bilo u izgledu da e do i, a sami se nisu mogli dugo održati, i mi obustavimo napad. Me utim, rat je rat. Nepri- jatelj je poslao svoje parlamentarce na pregovore da bi dobio u vremenu. Zahvaljuju i dobrom poznavanju zemljišta, pošumljenosti terena, no i koja se ve bila spustila i našoj nesmotrenosti, neprijatelj je izvukao ve i dio svojih snaga iz obru a i pobjegao ka željezni koj stanici Li ka Jesenica. Mi smo zarobili oko tridesetak njihovih vojnika i nešto naoru- žanja, municije i ostale opreme, a bila nam je tako re i itava posada u rukama. Jedno iskustvo više.

Poslije oslobo enja Saborskog pristupilo se rušenju željezni ke pruge izme u željezni kih stanica Javornika i Blata. Pruga je rušena 7. janu- ara na pravoslavni Boži , na o igled Talijana i etnika, a da ni jedni ni drugi, osim pojedina ne paljbe iz bunkera, nisu ništa drugo poduzimali.

Mi smo se dosta dugo zadržali na pruzi dok je porušeno oko 12 km pruge i telefonskih stubova.

Poslije rušenja pruge došao je red na Li ku Jesenicu gdje su se nalazili etnici. Njihova posada nalazila se u samom mjestu Li ka Jesenica, a na željezni koj stanici koja je nedaleko od mjesta nalazili su se Talijani (dijelovi divizije »RE«) koji su obezbje ivali željezni ku stanicu i prugu. Mi nismo imali dovoljno snaga ni odgovaraju ih sredstava da istovremeno napadamo mjesto i željezni ku stanicu, pa je odlučeno da se napadne samo mjesto, a da se Talijani u stanici blokiraju i da im se ne dozvoli da priteknu u pomoć etnicima u mjestu. Kod donošenja ovakve odluke rukovodili smo se činjenicom da su Talijani bili veoma dobro utvrđeni i da se oni iz utvrđenja veoma uporno brane, a uz to imali su jake garnizone u Vrhovinama i u Plaškom, pa bi intervencija mogla uslijediti veoma brzo (oni su gotovo redovno intervenirali kad se radilo o njihovoj koži). Za uspješan napad na takvo uporište trebalo je raspolagati s dovoljno snaga i sredstava ne samo za napad nego i za obezbjeđenje ili postiti i potpuno iznenajenje i uporište likvidirati prije nego što bi neprijatelj stigao da intervenira iz Plaškog i Vrhovina. Kako za sve to nije bilo uslova, ocijenjeno je da bi to bio uzaludan pokušaj koji bi nam donio nepotrebne gubitke u ljudstvu i veliki utrošak municije koje inače nismo imali dovoljno.

Etnici su bili dobro utvrđeni i naoružani s dosta automatskog naoružanja i s velikim količinama municije. Glavni objekt obrane bila im je crkva i okolne zgrade građene od tvrdog materijala. Sve su one bile podešene za kružnu odbranu. Na crkvenom tornju bili su postavljeni mitraljezi »Ho kis« koji su neštedimice trošili municiju, brisali sve oko sebe i nisu dali oka otvoriti. Mi smo etnike satjerali u crkvu i oko nje, ali se dalje nije moglo, jer su se žilavo držali i uporno branili iz utvrđenih zgrada. Naročito su bili opasni mitraljezi sa crkvenog tornja koji je dominirao čitavom Jesenicom. Takva upornost proizlazila je iz uvjerenja da im mi »bezmetkovi i« ne možemo ništa u tim zidinama, a o ekvivalenciji su i pomoć od svojih saveznika Talijana. Međutim, Talijani nisu ništa poduzeli premda su se nalazili na željezni koj stanici i bili tako rečeno i na puškomet udaljeni od etnika, a odakle su nas mogli dobro osmatrati jer se željezni ka stanica nalazi na padini, a samo mjesto u podnožju Kapele.

Talijani nisu ni jednu granatu opalili da bi poboljšali situaciju svojih saveznika i da bi im podigli moral. Istine radi, treba reći da je intervencija Talijana sa željezni ke stanice bila praktično neizvodljiva, jer bi svaki pokret i napuštanje bunkera bila smrt za njih, a to su oni dobro znali. Za nas je bila povoljna okolnost što intervencije, koje smo se pomalo i pribojavali, nije bilo. Ni iz Vrhovina ni iz Plaškog nisu se pojavljivale talijanske snage.

Preokret u napadu nastao je onog momenta kad smo privukli artiljeriju koja je preciznom vatrom dezorganizirala odbranu i izazvala paniku među etnicima. Između ostalih sredstava podrške, napad 5. brigade podržavala je i jedna haubica 105 mm. Komandir haubice bio je Dušan Lalić zvan »Bojdzija«. On je služio u artiljeriji u bivšoj jugoslavenskoj

vojsci i vrlo dobro je poznao topove. Tu svoju haubicu volio je iznad svega. Ona mu je zamjenjivala i majku, i sestru, i sve najdraže. Stalno ju je istio, »glancao« i podmazivao tako da se uvijek sijala kao nova. Haubica i konji (to su uvijek bili najbolji konji) koji su je vukli bili su uvijek oki eni ru nicima. U svakom selu gdje bi zastali, djevojke bi se za as stvorile i kitile haubicu, konje i uvijek vedrog i nasmijanog nišandžiju. Ovom prilikom u toku napada dovukao je haubicu gotovo u strelja ki stroj, javio se operativnom oficiru brigade i zamolio ga da mu odredi zadatak što da ga a. »Ama šta pitaš, ga aj crkvu«, odgovori mu ovaj. »Znam ja i sam da treba ga ati crkvu, ali pogledaj crkvu kolika je — te vrata, te prozori, te zvonik, a ja nemam mnogo granata pa zato i pitam«. »Pa jes li ti sasvim siguran da ta haubica može nešto tim zidinama?« Ovaj me dijalog podsjetio na jedan naš napad na žandarmerijsku posadu u Primišlju u ljeto 1942. godine. Opkolili mi Primišlje sa svih strana. Žandari se zabarikadirali u školi i ne pomišljaju na predaju. » e kajte malo, imamo mi lijeka i za to«, govorili smo. Imali smo jedan brdski top 75 mm, privukli ga na najpodesniji domet (suviše blizu nismo smjeli, jer u slu aju protivnapada mogli bismo ga izgubiti, a to se za živu glavu nije smjelo dogoditi), opalismo jednu granatu, pa brzo top prebacili na drugu stranu, pa opet jednu granatu i tako još dva puta dok ne napravimo krug oko Primišlja (premještali bi ga, ali više nije bilo granata), a ono ništa — žandari samo podvriskuju. Kad smo ušli u Primišlje, vidjeli smo da je naš top dobro ga ao, ali je granata svaki put samo okrnula zid škole. Mislim ako i ovaj put bude tako, to e samo još više ohrabriti etnike. »Samo reci pa da vidiš«, opet e tobđžija. Kad je tako, operativac naredi da se ga a zvonik kao najopasniji. Našim borcima saop ismo da e ga ati naša artiljerija i da budu spremni. Ode »Bojđžija« kod topa, nanišani, ubaci granatu, pogladi cijev, nešto joj šapnu i okinu. Fijuknu granata, strese se zvonik, popadoše mitraljezi i mitraljesci, u njihovim redovima nastaje panika, naši jurnuše i za as sve se smiri. »Bravo Dule!«, potraše najbliži borci nišandžiji da mu estitaju.

Napad na Saborski, Li ku Jesenicu i rušenje željezni ke pruge zapamtiti su borci 5. brigade i po nepodnošljivoj hladno i koja je vladala na podru ju Kapele tih januarskih dana. Bilo je tako hladno da se led hvatao za brkove, trepavice i obrve. Ako si slu ajno golom rukom dotakao metal, koža je ostajala na njemu. U Kapeli je drve e pucalo od hladno e kao ledenice. Velikom broju boraca promrzle su noge, ruke ili uši tako da nam je zima izbacila više boraca iz stroja nego neprijatelj.

Poslije ovih napornih borbi brigada je preba ena na Kordun radi odmora i oporavka. Taj joj je odmor bio potreban kao kruh. Naporne borbe, slaba ishrana, još slabija odje a i obu a tražili su bar minimum okrepljenja. Me utim, od toliko o ekivanog odmora i okrepljenja nije bilo ništa. Obi no je inicijativa bila u našim rukama, mi smo planirali i objekte napada i vrijeme napada, pa tako i ovaj odmor. Me utim, rat name e svoje zakone koji se moraju uvažavati. Neprijatelj je poremetio naš plan i nametnuo nam takve borbe kakve u toku itavog rata, ni prije ni poslije toga, nismo vodili. Pošto je detaljno pripremio operaciju

»Vajs«, poznatu kod nas kao četvrta ofanziva, prešao je 20. januara u napad pored ostalog i iz Karlovca. U takvoj situaciji brigada je dobila naređenje da hitno krene u pravcu Karlovca i da zatvori pravce koji iz Karlovca vode na slobodnu teritoriju Korduna. Bataljoni nisu ni stigli u predviđene odbrambene rejone, a već su se sukobili s neprijateljem.

Preko 20.000 dobro naoružanih i za zimske uslove pripremljenih vojnika, koje je podržavala snažna artiljerija, tenkovi i avijacija, napalo je položaje naših jedinica oko prostrane slobodne teritorije. Borbe su bile uporne i žestoke. Kordunaši su imali za sobom dragocjeno ratno iskustvo. Međutim, ovo je bio prvi sukob s Nijemcima, a Nijemci su nametnuli svoju taktiku koju Kordunaši nisu do tada poznavali. Uz to treba imati u vidu da su naše jedinice bile mnogo vještije i snalažljivije u napadu nego u odbrani. Zato je i sada u sukobu s Nijemcima zadržano poznato vojno geslo »napad je najbolja odbrana«, pa su, gdje god su za to postojali uslovi vršeni protivnapadi, zasjede i skoro uvijek se u tome uspijevalo. Gotovo od samog Karlovca do Bihaća 5. brigada, s ostalim kordunaškim jedinicama, 6. i 14. goranskom brigadom, uspješno je sprečavala brz prodor Nijemaca prema Bihaću u odbrani, zasjede, protivnapadi smjenjivali su se jedni za drugima. Uslijed žilavog otpora naših snaga, Nijemcima je bilo potrebno 10 dana da od Karlovca prodru u Bihać, a planirali su da to učine za 2 dana.

Po izbijanju njemačkih snaga u Bihać, 5. brigada je dobila zadatak da zatvori pravac Bihać — Lapac i spriječi prodor Nijemaca u lapačku kotlinu. Lapačka kotlina je u stvari bila posljednji dio slobodne teritorije Like u koju okupator još nije bio prodro i zbog toga je ona imala veoma veliki značaj za narodnooslobodilački rat u tom dijelu zemlje. Njenoj odbrani i Glavni štab Hrvatske posvećivao je posebnu pažnju. Važnost i značaj te odbrane shvatili su u potpunosti i borci i rukovodioci 5. brigade. Oni su se, inače, kad bi se god našli u Lici, i prije i poslije ovoga, veoma dobro borili a ovaj put su imali i razlog više. Naime, njemačka SS divizija ih je ganjala od Karlovca do Bihaća a pa su priželjkivali da i oni njenoj vrata milo za drago.

Nakon detaljne procjene situacije i izvištanja zemljišta, Štab brigade je ocijenio da je Drenova a najpodesnije mjesto za organizaciju odbrane i da ona pruža najbolje uslove za izvršenje zadatka, tj. sprečavanje prodora njemačkih snaga prema Lapcu i spajanje s Talijanima koji su napadali s druge strane. Drenova a je malo uzvišenje koje se izmeću Plješivice i Une isprije bilo na putu Bihać — Lapac, vrlo pogodan zemljišni objekt za odbranu toga pravca.

Frontalnom odbranom s Nijemcima teško bi izašli na kraj, što smo uostalom dobro iskusili u prethodnim borbama. Zbog toga je štab brigade odlučio da jedan od bataljona postavi na samu Drenovu a, jedan pozadi njega, a dva bataljona obično, pored puta Bihać — Drenova a. Kasnije su borbe pokazale da je ovo bio najpodesniji raspored brigade. Odmah po donošenju odluke bataljoni su krenuli u svoje rejone odbrane. Treba imati u vidu da je to bilo po etkom februara 1943. godine, da je snijeg bio vrlo visok i da je bilo veoma hladno. Visoki plješivi ki

borovi i jele prihvatili su pod svoje krošnje Kordunaše i pružili im kakvu takvu zaštitu od vremenskih nepogoda.

Odmah po dolasku jedinica u njihove rejone odbrane organizirano je izvi anje neprijatelja i uop e prikupljanje podataka o njemu. Brzo je ustanovljeno da se u Biha u nalazi jedan puk 7. SS divizije s nešto tenkova i s još nekim posadnim jedinicama. Njegov zadatak je bio da prodre u Lapa ku dolinu i da zajedno s Talijanima koji su napadali sa suprotne strane, likvidira i preostali dio slobodne teritorije Like. Izvi anje i svestrano prikupljanje podatka, pored pripremanja odbrane, bio je glavni zadatak u tom periodu. I njema kom puku, koji je od Karlovca do Biha a imao niz oštrih okršaja s našim jedinicama, trebalo je nešto vremena za popunu i pripremu za nove borbe. Tako su nam i Nijemci omogu ili da malo bolje upoznamo Plješivicu i Drenova u koje e nam se urezati duboko u sje anje, ne samo po žestokoj borbi i uspjehu što smo postigli, ve i po hladno i i velikom snijegu emu smo bili izloženi tih zimskih dana.

Snijeg na Plješivici bio je tada visok ponegdje i preko jednog metra, a u vedrim zimskim no ima živa u termometru spuštala se preko 30 stepeni ispod nule. Poteško e su bile i u tome što u rejonu odbrane nije bilo ni jedne ku e, ni jedne bajte, ni uop e bilo kakve nastrešnice koja bi koliko-toliko štitila od snijega i zime. Na položaju se moralo biti i danju i no u jer se nije smjelo dozvoliti da nas neprijatelj iznenadi. Zato su tražene duboke uvale koje su bile zaklonjene i natkriljene visokim borovima. U njima su pravljene zakloni od borovih grana i snijega, ložena vatra da bi se barem malo ogrijali. No, kod tog grijanja bilo je i takvih scena da ovjek dok osjeti malo dima i topline vatre zaspi, pa mu s jedne strane progore hla e, a s druge strane se smrzne. Ishrana je tako er bila poseban problem. Bilo je malo hrane. Me utim, borci su to s nevjerovatnom mirno om podnosili. Bili su zadovoljni s po kojim u vatri pe enim krumpirom, šakom kukuruza ili pšenice. I pored te nepodnošljive zime, slabe odje e i obu e, i pored veoma malo hrane, borci su bili veoma raspoloženi, prepri avali zgode i nezgode iz prethodnih borbi, pri ali viceve na svoj i tu i ra un i smijali se oko toga. Ni zima, ni glad, ni Nijemci nisu mogli pobijediti takve borbe.

Interesantno je bilo s konjima. I oni su kao i ljudi bili izloženi i zimi i gladi. Zimu su nekako i izdržavali, ali bez hrane se nije moglo. Nije bilo ni sijena ni slame, a o zobi da i ne govorimo. Me utim, borci su se i tu dovijali. Išli su no u preko Une ili u sela oko Biha a da na u sijena. I tu je bilo šala. »Kad sam ga ja kao cigo nau io da gladuje, on crko«, pri ao je borac. Najizdržljivije u toj zimi i gladi bile su mazge i mali brdski konji, a teški konji bili su vrlo neotporni i na zimu i na glad.

Pripreme Nijemaca za napad trajale su 5—6 dana. Ve a živost u Biha u, o kojoj smo bili na vrijeme obaviješteni, ukazivala je da uskoro predstoji pokret. Odmah su naše »o i i uši« poja ale svoju aktivnost i budno pratile svaki pokret neprijatelja. 6. februara njema ki puk s pukovskom zastavom i etom tenkova krenuo je iz Biha a prema Lici da »preostale ostatke« partizana dokusuri. Naši prednji dijelovi, kojima je

bio zadatak da izviču neprijatelja, otkriju pravce njegovog pokreta i eventualno jačinu, povukli su se poslije kraćeg otpora u sastav svojih jedinica. Nijemci su relativno brzo napredovali do pred samu Drenovu u. Tu ih je dočekala organizirana minobacačka i mitraljeska vatra. Što su se više približavali Drenovi, vatra je postajala sve žestokija i s obje strane. Razvila se gručevita borba za Drenovu u. Nijemci sve žestokije napadaju. Tuku artiljerijom i minobacačima, a uveli su i tenkove u borbu. Na Drenovu i sve praštaju. Vatra je Drenovu obavijena dimom tako da se ništa ne vidi. Naši se još uvijek drže. Nijemci podilaze na jurišno odstojanje. Kad više nisu mogli izdržati, naši se povukoše s Drenove. Odmah iza toga Nijemci se trijumfalno popeše na vrh kote. Njemački pukovski zastavnik visoko izdiže pukovsku zastavu, a raketama i trubnim znakom obavijestuje jedinice da je zauzet ključna naša odbrana. Nijemci kao da se opustiše, izgledalo je na momenat poslije one zaglušujuće buke. Činilo se da je vatra prestala i da se sve utišalo.

U momentu kad su Nijemci mislili da je sve gotovo, naše jedinice sruše se kao lavina niz padine Plješivice u bok njemačkih snaga, ta no prema pukovskoj zastavi i komandi puka. To je bio tako silovit napad koji je trostruko iznenadio Nijemce; prvo po silini udara, drugo po mjestu gdje je izvršen i treće po vremenu kad je izveden. Takav i tako sinhroniziran i izveden napad ni iskusni i prekaljeni njemački puk nije mogao izdržati. Bataljon koji je ranije branio Drenovu u odmah je shvatio što se događa, brzo se sredio pa je i on prešao u protivnapad. Nijemci su brzo potisnuti s tek zauzete Drenove i gonjeni od naših snaga povukli se u Bihać. Tako su Kordunaši prisilili Nijemce da okrenu leđa i da spas traže u »zauzimanju povoljnijih položaja u pozadini«. Vještimo enjem, pravilnim rasporedom snaga i izborom najpovoljnijeg trenutka za protivnapad, uz ponovo dokazanu hrabrost Kordunaša, postignut je ovaj ogroman uspjeh. Na poprištu borbe, pored izvjesnog broja mrtvih i većeg broja naoružanja, ostao je i jedan njemački tenk Mark II. Nijemci su u nekoliko navrata pokušavali da protivnapadima povrate tenk, ali im to nije pošlo za rukom jer su ga Kordunaši vrlo držali u rukama. Kao vjhor pronijela se vijest po Lici da su Kordunaši potukli Nijemce na Drenovu i izmeću u ostalog oteli im jedan teški tenk. Kao da su čekale u pripravnosti, odmah su se tu stvorile mlade Ličanke da čestitaju hrabrim Kordunašima na pobjedi i da okriču »naš tenk«. Istovremeno su došli i tenkisti iz Tenkovske čete Glavnog štaba Hrvatske, preuzeli tenk, dali mu ime »garonja« (Kordunaši su kumovali) i uvrstili ga u sastav svoje čete.

Do konca rata taj je tenk u vještimo rukama naših tenkista učestvovao u mnogim borbama za oslobođenu zemlju. Poslije rata dobio je zasluženo priznanje i smjestio se u hladovini Kalemegdanske tvrđave. Svjedok je mladim pokoljenjima o velikom herojstvu branilaca svoje zemlje koju ni ovakve, ni još strašnije grdosije nisu mogle pokoriti.

Bosko Ranitovi

Pobjeda Pete brigade na Drenova i

(6. februar 1943. godine)

Po etkom februara 1943. godine slobodna teritorija sjeveroisto ne Like s Plješevicom i Lapa kom dolinom, kao njenim centralnim dijelom, imala je veliki vojni i politički značaj. Na nju su se u svojim borbenim dejstvima oslanjale 6. lička i 8. kordunaška divizija.¹ U to vrijeme ova teritorija bila je jedina operacijska i manevarska osnovica, kao i, mada oskudna, snabdjevačka baza ovih divizija. Na ovom prostoru tada su se nalazila najviša politička i vojna rukovodstva Hrvatske: CK KP Hrvatske, Glavni štab NOV i PO Hrvatske te Štab 1. korpusa NOV i PO Hrvatske. Pored toga tu su se nalazile bolnice s velikim brojem ranjenika, mnoge pozadinske ustanove i radionice te veliki broj izbjeglica s Banije i Korduna.

Sve je ovo bilo poznato i neprijatelju pa je odlučio da brzim, koncentričnim dejstvima što prije ovlada Lapa kom dolinom i da snagama 6. ličke i 8. kordunaške divizije presiječe eventualnu odstupnicu u pravcu Bosanskog Petrovca, odvoji ih od naših glavnih snaga, nabaci na planinski masiv Plješevice i Zuleševice i tamo uništi. Planom je bilo predviđeno da njemačka 7. SS divizija »Princ Eugen« od Bihaća glavnom snagom napada u pravcu Bosanskog Petrovca, a pomoćnim duž ceste Bihać — Nebljusi — Lapac, gdje je trebalo da se spoje s talijanskim snagama koje su napadale pravcima Udbina — Lapac i Mazin — Lapac.

Po etkom februara 1943. godine 1. i 9. brigada 6. ličke divizije vodila je borbe s talijanskim snagama na pravcima Udbina — Lapac i Mazin — Lapac, a njena 2. brigada na sektoru Bunić — Homoljački klanac. Za to vrijeme 15. brigada 8. kordunaške divizije obezbjeđivala je prelaze na rijeci Uni od Kulen Vakufa do V. Seoca, dok se njena 5. brigada nalazila na prostoru Golubić, Skočaj, Lohovska brda, južno od Bihaća, u očekivanju neprijateljskog napada iz rejonu Bihaća.

U takvoj vojno-političkoj situaciji 5. brigada je dobila zadatak da odsudnom obranom u širem rejonu Drenovača, osloncem na padine Plješevice, po cijenu manjih žrtava, ne dozvoli prodor neprijateljskim snagama u Lapačku dolinu pravcem Bihać — Nebljusi — Lapac. Ovakav zadatak bio je u skladu s tadašnjom vojnom i političkom situacijom na području srednje Hrvatske. Štab brigade su tada sačinjavali Miloš Šumonja, komandant, Vukroć, pukovnik, politički komesar, Milutin Karaš, zamjenik komandanta, Rade Janjanin, zamjenik političkog komesara, Simo Mikašinski, operativni oficir i Tomo Štrukelj, obavještajno-informativni oficir. Šef politodjela bio je Ivan Vondraček-Vanjka.

1. Njena 1. brigada, bez 1. bataljona koji se nalazio u sastavu divizije, vodila je borbe na Zumberku.

Šesti februar 1943. godine zatekao je 5. brigadu na snijegom pokrivenim padinama Plješevice u rejonu: Gradina (k. 505), Miletin Vrh (k. 1078), selo apa uša. Prednji kraj njene odbrane protezao se linijom Drenova a (tt. 579), Hrastik (k. 705), Vršak (k. 690), sjeverne padine Miletina vrha (k. 1078) s prednjim dijelovima na Gradini (k. 505) i u rejonima Šiške i Duge luke.

Borbeni poredak brigade i zadaci bataljona bili su slijedeći: 2. bataljon u rejonu Užljebi a (k. 532) s isturenim dijelovima na desnu obalu Une, sa zadatkom zaštite boka i pozadine brigade kao i kontrole prelaza preko Une. S njim su komandovali: Marko Žuti, komandant, Mile Cimeša, politički komesar, Simo Ključević, zamjenik komandanta i Rade Zrinjanin, zamjenik političkog komesara. Treći bataljon u rejonu Drenova e (tt. 579) s jednom etom na Gradini (k. 505) imao je zadatak da po cijenu ma kakvih žrtava, u sadejstvu s 1. bataljonom, slomi napad neprijatelja i onemogući mu prodor u rejon apa uša. Njegov štab su činili: Stanko Gabrić, komandant, Nikola Lončar, politički komesar, Ljuban Kora, zamjenik komandanta i Rade Mirić, zamjenik političkog komesara. Prvi bataljon bio je raspoređen u rejonu Hrastik (k. 705), Vršak (k. 690) sa zadatkom da, po cijenu ma kakvih žrtava, u sadejstvu s 3. bataljonom slomi napad neprijatelja i onemogući prodor u rejon apa uša. Njegov komandant je bio Mili Pajić, politički komesar Mane Pavlović i zamjenik političkog komesara Maca Majstorović, dok je mjesto zamjenika komandanta trenutno bilo upražnjeno. Četvrti bataljon se nalazio u rejonu Miletina vrha, s isturenim dijelovima u pravcu Šiške i Duge luke, radi obezbjeđenja lijevog boka i pozadine brigade. S bataljonom su komandovali: Dragan Pajić, komandant, Stevo Dokmanović, politički komesar, Simo Mišević, zamjenik komandanta i Mile Sokolović, zamjenik političkog komesara. Mitraljeska eta brigade, pod komandom komandira Milana Ključevića i Prate a eta divizije s Milom Poštićem na elu podržavale su 3. i 1. bataljon. Štab brigade nalazio se u selu apa uša, svega 3 km od prednjeg kraja odbrane glavnih snaga brigade, u rejonu Drenova a, Vršak, Hrastik gdje su bili raspoređeni 1. i 3. bataljon.

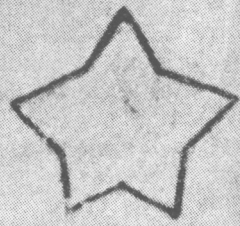
Budući da se radi o težištu odbrane brigade potrebno je iznijeti i borbeni poredak 3. i 1. bataljona. Prva i 3. eta 3. bataljona, s kojima su komandovali komandiri Milan Poštić i Rade Bućan, bile su na Drenova i, a 2. eta s komandantom na elu bila je isturena na Gradinu². Treća eta 1. bataljona s komandantom Franjom Penkom i političkim komesarom Boškom Ranitovićem nalazila se na Hrastiku, 1. eta, čiji je komandir bio Mile Savić, a politički komesar Pero Roknić, ojačana jednim vodom 2. ete na Vršku i 2. eta s komandantom Markom Keserom i političkim komesarom Miladinom Gaševićem na elu, bez jednog voda, u uvali između Hrastika i Vrška u bataljonskoj rezervi. Širina fronta odbrane ova dva bataljona iznosila je ukupno 2 km zračne linije. Njihovo ukupno brojno stanje s Pratećom etom brigade, koja ih je podržavala, iznosilo je svega oko 450 boraca i starješina. Pored težišta odbrane štab brigade je po-

2. Imena političkih komesara eta 3. bataljona autor nije uspio saznati.

49 ca 810

BRIGADNI SANITET

I. VD. BRIGADE
VIII. DIVIZIJE NOVJ.
GOD. II.

POSREDOVANJE SUDOVNI ZA
POSREDOVANJE SUDOVNI ZA

Sp. Por. 1218

M. K. 35

ZA MJESEC
MART

BR3.

trebnu pažnju posvetio i obezbjeđenju bokova i u tu svrhu angažovao dva bataljona kako bi parirao eventualne manevre neprijatelja.

Šestog februara 1943. Peta brigada imala je svega 960 iscrpljenih, ozebljih, umornih, gladnih i slabo odjevenih boraca i starješina. Znatno broj boraca bio je bez borbenog iskustva, jer su stupili u brigadu u toku januara popunjavaju i gubitke koje je brigada imala u napadu na Saborski i Li ku Jesenicu, kao i u dotadašnjim danonoćnim borbama u toku četvrte neprijateljske ofanzive. Da bi slika o brigadi bila potpunija treba reći i da je ona neposredno poslije oslobođenja Skakavca, borbi kod Bučice i na Topoli kod Kosama, usiljenim maršom krenula 1. januara 1943. godine iz šireg rejonu Utinje preko Veljuna i Slunja za Drežnik i odatle u napad na Saborski i Li ku Jesenicu. Odmah poslije toga vraća se ponovo u širi rejon Utinje, odakle s linije Manjerovi Brdo — Klipino Brdo — Ivanovi i (Mandi Selo) — Okučina, po večer od 19. januara, vodi žestoke danonoćne borbe na širokom frontu s jedinicama njemačke 7. SS divizije »Princ Eugen«³, ojačane s domobranima i ustašama na pravcu: Ivanovi i — Vojni — Dunjak — Cetinograd — Šturli — Tržac — Vrsta — Ripa — Skočevac — Drenova a. Pored svega toga moral boraca i starješina bio je na visini. Svi su bili spremni na najveće žrtve.

Pripreme za odbranu južno od Bihaća otpočele su u toku noći između 30/31. januara, kada je brigada zaposjela sektor Drenova a⁴. Svim borcima i starješinama saopćeno je zadatke brigade. Rečeno je da odstupanja više nema i da neprijatelj može zauzeti rejon Čapljine i produžiti nastupanje preko Nebljusa u Lapaču dolinu samo preko mrtvih svih boraca i starješina 5. brigade.

Održavani su partijski i skojevski sastanci na kojima su, kao i uvijek uoči borbi, postavljeni zadaci i ukazano na mjesto, držanje i ulogu komunističkih u pripremi i u toku predstojećih borbi. Komunističkim i skojevskim bilo je rečeno da svojim držanjem i hrabrošću moraju služiti za primjer ostalim borcima, te da na taj način, kao i politički aktivnošću, moraju održati moral boraca, političko jedinstvo i kompaktnost jedinica u toku borbe, bez obzira na teškoće i na žrtve. Ukratko, komunističkim i skojevskim bilo je rečeno da su oni odgovorni za izvršenje zadatka brigade.

Na etničkim konferencijama borcima je govoreno o značenju predstojećih borbi u sklopu opće vojno-političke situacije, o dotadašnjim iskustvima u borbama s njemačkim jedinicama, o stanju na ostalim pravcima i uspjesima drugih naših jedinica, o lažima koje je širila neprijateljska propaganda, o stradanju izbjeglica s Korduna i Banije na teritoriji sjeveroistočne Like i u Lapaču dolini te o uspjesima Crvene armije na Istočnom frontu, posebno kod Staljingrada, i saveznih snaga — Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država — u Africi. Ponovo je izdan letak

3. Njemačka 7. SS divizija »Princ Eugen« imala je u to vrijeme oko 20.000 vojnika i starješina. U svom sastavu imala je dva pješadijska i jedan artiljerijski puk, tenkove i druge borbene i neborbene jedinice. Po svojoj obučenosti i političkoj opredijeljenosti vojnika i starješina spadala je u red najboljih-elitnih njemačkih divizija.

4. U nekim dokumentima stoji da je brigada sektor Drenova a zaposjela noću između 30. januara i 1. februara 1943. godine.

koji je Glavni štab narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske uputio 20. januara 1943. godine na samom početku četvrte neprijateljske ofanzive, svim pripadnicima NOV i PO Hrvatske.⁵

Starješine su razrađivale plan borbe i mogle su varijante napada neprijatelja, zatim su izvičali teren i vršili ispravke u borbenom poretku jedinica, organizovali sistem vatre i preduzimali sve moguće mjere da se prije i smrzavanje boraca i obezbijedi kakva-takva ishrana jedinica.

Teren koji su zaposjele jedinice za odbranu bio je većim dijelom posumljen. Preglednost ispred prednjeg kraja odbrane bila je otežana pa se borba odvijala na bliskim odstojanjima. Prednji kraj odbrane nekih jedinica bio je suviše visoko na padinama Plješevice, zbog čega su neke jedinice napustile zaklone i spustile se niz padine bliže cesti. U fortifikacijskom pogledu položaji su bili slabo uređeni. Bili su iskopani samo streljački zakloni za borcu. Rovovi nisu bili zbog iscrpljenosti boraca, nedostatka alata, širine fronta i karakteristika terena. Samo je cesta između Drenova i Čapljina ušestruko bila prekopana na nekoliko mjesta i na nju narušeno drveće.

Ujutro 6. februara 1943. naši izvičari koji su dijelovi javili su da se neprijatelj iz rejonu Lohovskih brda, Dobrenice i Velikog Skopaja kreće u tri kolone u pravcu naših položaja. Desna kolona nastupala je pravcem Bukovac — Lisina ka Vršku, gdje se nalazila 1. i 2. bataljona, a lijeva sa jednim vodom iz 2. i 3. bataljona. Srednja, glavnina kolona sa 5 tenkova kretala se cestom u pravcu Drenova, gdje se nalazio 3. bataljon bez 2. i 4. bataljona u pravcu Hrastika, gdje se nalazila 3. i 4. bataljona. Lijeva kolona išla je lijevom obalom Une u pravcu Gradine, gdje se nalazila 2. i 3. bataljona. Neprijateljska artiljerija i minobacači djelovali su iz rejonu: zapadne padine Malog Ljuta, Tavana, Lohovskih brda i Velikog Skopaja. Istovremeno u pravcu odbrambenih rejonu 4. i 2. bataljona neprijatelj je bio uputio i izvičari su patrolu koje su prednji dijelovi spomenutih bataljona razbili i odbacili na njihove polazne položaje.

Napadao je jedan puk njemačke 7. SS divizije »Princ Eugen«, koja ima pet tenkova i dijelom divizijskog artiljerijskog puka ukupne jačine oko 5000 vojnika, što znači da je pet puta brojnija od 5. brigade, a u vatrenoj snazi znatno više. Treba istaći da je svih tih 5000 moderno naoružanih i dobro obučenih vojnika podržanih tenkovima i artiljerijom u stvari napadalo na položaje 3. i 1. bataljona, koji su sa Mitraljeskom četom brigade i Prate četom divizije imali zajedno svega oko 450 boraca i starješina, što znači da su njemačke snage u napadu na Drenova bile jedanaest puta brojnije od naših snaga u odbrani. U vatrenoj borbi i Nijemci su bili još nadmoćniji. Pobjediti neprijatelja u takvim uslovima, po zvaničnim pravilima i praksi svih armija svijeta, izgledalo je nemoguće.

Zbog magle jedinice 5. brigade nisu mogle otvoriti vatru na njemačke kolone, sve dok nisu razvijene u streljački stroj izbile neposredno pred prednji kraj odbrane. Za to vrijeme naše jedinice bile su neprekidno

5. Sačuvao sam jedan primjerak ovog letka i nalazi se kod mene.

tu ene artiljerijom i minobaca ima. Dijelovi njema kih kolona, koje su se kretale duž ceste i lijevom obalom rijeke Une, znaju i da se na Gradini nalaze naše jedinice, koriste i maglu izvršile su obuhvat Gradine. Druga eta 3. bataljona budu i da se našla u situaciji da bude odsje ena, povukla se po nare enju štaba bataljona na sjeverne i isto ne padine Željezne glave kilometar-dva južno od Drenova e.

Oko 10 sati po ela je žestoka borba na Drenova i. Napale su je neprijateljske snage koje su nastupale lijevom obalom Une, od Gradine, i u zahvatu ceste Biha — Donji Lapac. Na 20 metara ispred prednjeg kraja odbrane 3. bataljona u strelja kom stroju jedinica izbila su i dva neprijateljska tenka. Siloviti i brojni juriši nadmo njihov neprijateljskih snaga na Drenova u svaki put su bili odbijeni herojskim otporom i protivjurišima jedinica 3. bataljona.

im je po ela borba na Drenova i, Komanda 3. ete 1. bataljona odlučila je da se napusti položaj na Hrastiku i da etu pomjeri bliže cesti radi napada u bok njema kih jedinica koje su napadale na 3. bataljon. Spuštaju i se u strelja kom stroju niz padine Hrastika, eta se sudarila prsa u prsa s njema kom jedinicom koja je krenula uz Hrastik u namjeri da ga zauzme. Borba se vodila u sumaglici, na odstojanju od svega nekoliko desetaka metara, na pošumljenom terenu i van zaklona. eta je uspjela da zaustavi neprijatelja i da svojim lijevim krilom uspostavi vezu s jedinicama 3. bataljona. Dobivši poja anje, Nijemci su prešli u bo ni napad na 3. etu u namjeri da je zbac s Hrastika i time omogu e obuhvat naših jedinica na Drenova i sa zapada i samo zauzimanje Drenova e. Nijemci su nekoliko puta prelazili u juriš, pa iako brojno ja i svaki put su bili odbijeni žilavim otporom i hrabroš u boraca i starješina 3. ete.

Desna neprijateljska kolona nešto je zakasnila i ve je borba na Drenova i i Hrastiku bila u punom jeku kad je ona izbila pred sjeverne i isto ne padine Vrška i otpo ela s napadom na položaje 1. ete i jednog voda 2. ete 1. bataljona. Namjera neprijatelja je bila da zauzme Vršak, a potom da produži nastupanje preko Hrastika i Željezne glave radi stvaranja povoljnih takti kih uslova za brz prodor glavnih snaga neprijatelja duž ceste u rejon apu uša. Uo avaju i zna aj Vrška za itavu odbranu brigade i zbog nepostojanja veze s 4. bataljonom koji se nalazio na sjevernim padinama Miletina vrha, kao i nepoznavanja situacije u rejonima Sje e i Siške, komandant 1. bataljona držao je 2. etu bez jednog voda u rezervi, u uvali jugozapadno od Vrška, u gotovosti da je angažuje u borbi za Vršak ili za spre avanje eventualnog neprijateljskog napada u lijevi bok i pozadinu bataljona s pravca Sje e. Za to vrijeme na Vršku se vodila borba prsa u prsa. Prva eta i jedan vod 2. ete juna ki su odbili nekoliko juriša brojno ja ih neprijateljskih snaga, prelazili u protivjuriš i nanosili im velike gubitke.

Za vrijeme ovih borbi na Drenova i, Hrastiku i Vršku, jedna neprijateljska kolona s dva tenka mirovala je na cesti ispred Drenova e i Hrastika. Vjerovatno je to bila rezerva komandanta njema kog puka.

Ovim borbama završena je prva faza borbe na sektoru Drenova e.

Nijemci su pretrpjeli neuspjeh, a jedinice 5. brigade zadržale su svoje položaje u istom borbenom poretku u kome su se nalazile i prije po etka neprijateljskog napada.

U to vrijeme magla se podigla i preglednost je postala bolja. Budu i da nije uspio frontalnim napadom da zauzme Drenova u, Hrastik i Vršak, neprijatelj je odlučio da obuhvatom s istoka i frontalnim sa sjevera zauzme Drenova u i Vršak pa tako otvori put za prodor preko Nebljusa za Donji Lapac i spajanje s talijanskim snagama. Moglo je biti oko 14 sati kada je neprijatelj uputio jake snage u obuhvat izme u Drenova e i Une, radi napada u desni bok i pozadinu 3. bataljona na Drenova i. Prostor izme u Une i Drenova e nije bio posjednut. Vjerovatno je Štab 3. bataljona računao da zbog teške prohodnosti zemljišta neprijatelj neće tuda uputiti svoje snage pa taj pravac nije zatvorio. Nijemci su baš to iskoristili i s jakim snagama izvršili juriš u bok i pozadinu 3. bataljona na Drenova i uz istovremeni frontalni napad sa sjeverne strane. Dvije ete ovog bataljona našle su se u vrlo teškoj situaciji. Odbijale su juriše neprijatelja u uslovima gotovo potpunog okruženja. Jedina veza koju su imale bila je s 3. etom 1. bataljona na padinama Hrastika. Štab bataljona, koji se cijelo vrijeme nalazio na Drenova i, donosi odluku da protivjurišem odbaci njemačke jedinice koje su napadale u bok i u pozadinu bataljona, što mu i uspijeva. Međutim, pod pritiskom jakih neprijateljskih snaga s fronta, bataljon je bio prisiljen da se povuče sa trigonometra 579. Tako su Nijemci uspjeli da zauzmu Drenova u.

Dok je 3. bataljon vodio borbu na Drenova i, dotle je 3. eta 1. bataljona odolijevala napadima neprijatelja na padinama Hrastika. Pored toga neprijatelj je pokušao da sa sjeverozapada obuhvati 1. etu i jedan vod 2. ete 1. bataljona na Vršku, zauzme ovo uzvišenje i produži dejstva preko Hrastika i Željezne glave u pravcu Čapinske ušice. Ova eta našla se u sličnoj situaciji kao i 3. bataljon na Drenova i. Na Vršku se vodila žestoka borba i 1. eta je bila prisiljena da se s njegovih istočnih i sjevernih padina povuče na sam vrh, odakle je odbila više juriša brojno daleko jačeg neprijatelja. Da su Nijemci, pored Drenova e, zauzeli i Vršak a potom koncentričnim napadom Hrastik i Željeznu glavu, put u rejon Čapinske ušice bio bi im otvoren. To je bio najkritičniji moment u toku borbe na sektoru Drenova e 6. februara 1943. godine.

U takvoj situaciji Komanda 3. ete 1. bataljona odlučila je da s etom iz rejonu Hrastika pređe iz odbrane u protivnapad, odbaci njemačke snage koje su je napadale, izbjegne na cestu sjeverozapadno od Drenova e, razbije njemačke jedinice koje su se tu nalazile, vjerovatno u rezervi komandanta pukova, a potom iz pozadine sa sjevera napadne njemačke snage koje su zauzele Drenova u i na taj način olakša protivnapad 3. bataljona. Ovu smjelu i rizičnu odluku odobrila je Maca Majstorović, zamjenik političkog komesara bataljona, koja je, u svojstvu predstavnika Štaba 1. bataljona, za cijelo vrijeme ovih borbi bila u komandi 3. ete. Kada je eta prešla u protivnapad, Drenova a je bila u rukama neprijatelja, a 1. eta i jedan vod 2. ete 1. bataljona vodili su borbu na samom vrhu Vrška. Neposredno pred polazak 3. ete u protivnapad, u komandu

ete stigao je politiki komesar 1. bataljona koji je u toku juriša ete i njene borbe na cesti ostao u njenim prvim borbenim redovima. eta je razbila neprijatelja s kojim je bila u neposrednom dodiru, a zatim se kao lavina sjurila na cestu i raspršila neprijateljevu rezervu koja se tu nalazila. Jedan dio neprijateljskih snaga bježao je na sjever preko Gradine i cestom u pravcu Bihaća, drugi dio na jug ka Drenova i, a treći dio, u kojem su sastavu bila i dva tenka, sklonio se u ruševine spaljenih kuća na cesti između Drenova e i Hrastika. U sastavu ove grupe izgleda da je bila i komanda puka. Izrešetana zastava njemačkog puka stajala je uz zid jedne spaljene kuće. Zastavnik je bio ubijen i ležao je mrtav pored zida ispod zastave. Pušaka, puškomitraljeza, mitraljeza, municije i druge ratne opreme bilo je razbacano svuda unaokolo. Tu je bio i veliki broj mrtvih neprijateljskih vojnika i starješina. Juriš ove ete u pozadinu neprijateljskih snaga na Drenova i i razbijanje njegovih jedinica na cesti u najkritičnijem periodu odbrane brigade, potpuno je izmijenio situaciju. Znao je prekretnicu ove krvave borbe i preuzimanje inicijative na cijelom frontu brigade.

Treća eta okružila je neprijateljsku grupu u ruševinama spaljenih kuća na cesti. Ali, nastojeći da je likvidira zajedno s komandom puka, da zarobi zastavu njemačke elitne jedinice, bila je dovedena u veoma tešku situaciju. Okružena grupa, potpomognuta s četiri tenka, pružala je žilav otpor, a neprijatelj je s padina Vrška i Drenova e etu stalno obasipao puškomitraljeskom i mitraljeskom vatrom. U takvoj situaciji eta se, po naređenju komandanta bataljona, povukla na svoj položaj na padinama Hrastika.

U toku tog juriša 3. eta je vodila borbu s njemačkim snagama na cesti, a 1. eta i jedan vod 2. ete 1. bataljona vodili su teške borbe na samom vrhu Vrška. Kad je zaprijetila opasnost da i Vršak padne u ruke neprijatelja, eta je prešla u protivjuriš i po peti put odbacila njemačke jedinice. Neprijatelj ni ovoga puta nije uspio da zauzme Vršak zahvaljujući hrabrosti, izdržljivosti i odlučnosti boraca i starješina ovih jedinica. Istovremeno je i 3. bataljon prešao u protivjuriš i u silovitom napadu zbacio neprijateljske snage s Drenova e. Tako se neprijatelj samo kratko vrijeme zadržao na Drenova i. Junaci Drenova e, borci i starješine 3. bataljona, u potpunosti su izvršili svoj zadatak. Oni su nanijeli neprijatelju velike gubitke i nisu mu dozvolili da zadrži Drenova u i naruši sistem odbrane brigade.

Njemačke jedinice koje su se povukle s Drenova e, zajedno s jedinicom koja se branila u okruženju, u rejonu spaljenih kuća na cesti, na brzinu su pokupile svoje žrtve i napušteno naoružanje te u panici pobjeGLE prema Bihaću, plašeći se da im naše snage, koje su se nalazile na Vršku, ne presijeku odstupnicu. Neprijateljska jedinica, koja se nalazila na istočnim padinama Vrška, pružala je žilav otpor 1. i dijelovima 2. ete 1. bataljona sve dok se nisu povukle sve njemačke snage iz rejona Hrastik, Drenova a, Gradina. Bilo je već 16 sati kada su prestala dejstvovati i posljednja oružja. Krvava ali slavna i pobjedonosna borba 5. brigade na sektoru Drenova e bila je završena.

Gonjenje neprijatelja nije bilo moguće, jer se za to nije imalo ni snaga ni sredstava. Borci i starješine 1. i 3. bataljona bili su do krajnjih granica iscrpljeni u šestosatnoj teškoj i krvavoj borbi s njemačkim pukom. Dva bataljona 15. brigade, koja su bila upućena u pomoć 5. brigadi, bila su daleko i nisu mogla stati i na vrijeme. Ni 2. ni 4. bataljon 5. brigade nisu se mogli angažovati, jer je manevar jedinica po frontu zbog snijega i ispresijecanosti zemljišta bio veoma težak. Osim toga, već je poeo da pada i mrak te ni pretres i iščepanje terena nije bilo moguće izvršiti.

Neprijatelj se povukao u pravcu Bihaća, a 5. brigada je ostala na svojim položajima u istom borbenom poretku u kome se nalazila i prije početka neprijateljskog napada. Borci i starješine bili su radosni i tužni. Radovali su se što su izvojevali pobjedu u jednoj do tada najžešćoj i najznačajnijoj borbi. Tugovali su za svojim mrtvim i ranjenim drugovima, kao i za plijenom koji nismo uspjeli pokupiti a preko njega smo prelazili u toku borbi. Neki su zbog toga plakali. Plakala je i Maca Majstorović. Kada sam je upitao zašto plače, rekla mi je da plače za neprijateljskom zastavom koju nismo uspjeli zaplijeniti, a bila nam je na dohvatu ruke. Za cijelo vrijeme ove borbe, gotovo svaki član Štaba 5. brigade bio je u jedinicama 1. i 3. bataljona i to u prvim borbenim redovima, što je imalo veliki utjecaj kako na tok borbe tako i na moral boraca i starješina ovih bataljona.

U ovoj borbi 1. i 3. bataljon imali su 14 mrtvih i 46 ranjenih boraca i starješina, što znači da je njihov svaki sedmi borac i starješina bio izbačen iz stroja. Gubici Nijemaca nisu se mogli tako ustanoviti. U raznim dokumentima navodi se da su imali od 200 do 500 poginulih i ranjenih što nije nerealno s obzirom na žestinu borbi, vrijeme njenog trajanja, neprestane juriše i protivjuriše, da su borbe vođene na bliskim odstojećanjima i da su obje strane bile riješene da po cijenu najvećih žrtava izvrše zadatak.

Pored ostalog u ovoj borbi zaplijenjen je i jedan njemački tenk. Sta je sve još zaplijenjeno ta ne zna. Obično su niži štabovi u svojim izvještajima navodili manje nego što su zarobili. To je bilo i ovoga puta. Od plijena, na traženje Štaba 6. lične divizije, poslali smo mauzer municiju njenim jedinicama, koje im je ponestalo u borbama s talijanskim snagama na pravcima Mazin — Lapac i Udbina — Lapac. Kada se govori i piše o ovoj borbi, onda nije najvažnije šta je i koliko zarobljeno. Najvažnije je to da je 5. brigada izvršila zadatak u toku četvrte neprijateljske ofanzive. Ova pobjeda kao i nešto kasnije pobjeda kod Gornjeg Lapca i na Zuleševici stvorile su operativne i druge uslove za prelazak u protivofanzivu na području Like.

Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija« istakla je značaj ove pobjede i njen veliki doprinos u slamanju četvrte neprijateljske ofanzive. Posebno je istakla lični doprinos Milutina Karasa, zamjenika komandanta 5. brigade, za postignuti uspjeh u ovoj borbi. Ujedno, saopćila je pohvalu 5. brigadi od strane Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije. Većeg i dražeg priznanja borcima i starješinama 5. brigade nije moglo biti. Za pobjedu, hrabrost i uspjeh na sektoru Drenovaca, 5. brigada je pohvaljena i od

strane Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, a od štabova 8. divizije i 5. brigade pohvaljeni su samo neki borci i starješine, iako su to mnogi zaslužili. U pismu Štaba 8. divizije od 7. februara 1943. godine, koje je bilo upućeno borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima divizije, pored ostalog, je rečeno: »Mi moramo slijediti primjer 1. i 3. bataljona 5. brigade i ubrzo ćemo doživjeti slom ovih posljednjih neprijateljskih napora«.

Dragica Opa i

Sjećanja na Danicu Ljepovi

Moglo joj je biti oko petnaest godina, a možda i manje, kada sam po prvi put sa njom razgovarao, a ona me je obavijestila da pamtim nasmijano, vedro i živahno djevojčice — Danicu Ljepovi, rođenu 1921. godine u Tušilovu. Bila je četvrto dijete u kući s Milkom i Miletom Ljepovim. Prije nje su rođeni Jeka, Stevan i Desanka, a poslije nje Damjan.

Rasla je u kući gdje su se cijela nadaleko cijenila po vrijednosti. Svojim primjernim radom, dobrim vođenjem doma i svojim poštenjem stekli su poštovanje cijele okoline. U društvu ih je svako rado slušao i vjerovao njihovoj riječi. U takvoj porodici ponikli su ljudi koji su znali i u odlučnim trenucima za cijeli narod da se nađu na pravom mjestu. Zato ih i nije mimošla teška sudbina nasilnog umiranja. Oca Milu u decembru 1941. godine odvođa ustaša Stevo Vrban, trgovac volovima iz Popovića Brda. U Karlovcu ga zajedno s nekoliko susjeda ubijaju ustaše. Najmlađe dijete ove porodice Damjan otišao je prije rata u Banat na etatarski zanat. Rat ga je sasvim odvojio od porodice i tek poslije rata saznalo se pouzdano da je bio partizan i da je kao poručnik Narodnooslobodilačke vojske poginuo 1945. godine na Sremskom frontu. A za Danicu je zabilježeno u knjizi »Žene Hrvatske u narodnooslobodilačkoj borbi«: »... uvijek vesela i nasmijana, okupljala je žene u Tušilovu kao i na cijelom Kordunu. Svestrano je radila na stvaranju jedinstva srpskih i hrvatskih žena. Za vrijeme IV ofanzive odlazi u V brigadu, postaje delegat, i pogiba kod Lapca«. Njen brat Stevan već prije rata 1940. godine prevezio je hranu i ogrijev za partijski kurs u Karlovcu i taj je zadatak spretno i uspješno izvršavao.

U takvoj porodici mogla je da naraste samo takva Danica kakva je i bila: marljiva, preduzimljiva, borbena, skromna, uvijek vedra i nasmijana.

Njen radoznali duh bio je zaokupljen zbivanjima u društvu i rano se našla među naprednim ljudima svoga sela — samostalcima i omladinom iz »Selja kog kola«. Naročito je bila aktivna u raznim omladinskim akci-

jama kada je otvoren Zadrudni dom u Tušilovi u. Tu je omladina dobila prostorije za rad i knjižnicu. Danica je bila me u najaktivnijima na okupljanju omladine oko Doma i »Selja kog kola«. Aktivno je radila na pripremanju priredaba koje su bile popularne široko uokolo po kvalitetu i idejnoj orijentaciji programa, a svi omladinski skupovi po zdravoj i srda noj atmosferi. Danica, selja ka djevojka, nastupala je i kao izvo a programa u dramskoj družini. Osim toga spadala je u red i najaktivnijih italaca u selu. Njeni uku ani i sada se sje aju da ona nije baš rado nosila vezivo ili pletivo za stadom. Radije je nosila knjigu. Pro itala je roman »Mati« od Maksima Gorkog, itala je rado Ko i eve pripovijetke, narodne pjesme, djela Svetozara Markovi a, Vase Pelagi a i drugih. Izvor i dobar izbor literature imala je u Zadrudnom domu i ona se njime obilato koristila.

Skoro od samog po etka bila je na isto s politi kom orijentacijom u redovima pripadnika SDS u selu. Znala je i za sve komuniste koji su dolazili u našu ku u i u Zadrudni dom i na skupovima zadrugara držali predavanja. I ne samo da je znala za rad Komunisti ke partije Jugoslavije u selu, ve se i sama opredijelila za politiku KPJ i energino je zastupala. U grupi od prvih šest skojevaca u selu našla se i Danica. Javno i smjelo odupirala se svakom reacionaru kada bi pred njom napao komuniste. Energi no i oštro, s osje anjem ovjeka koji je u pravu, branila je komuniste i njihove ideje.

Sje am se dobro njenog sukoba sa Slobodanom uri em, seoskim kr marom iz Tušilovi a. Bio je to najprije oštar dvoboj rije ima, ali ve od prvih dana narodnooslobodila kog pokreta to se ispoljava kao sukob izme u dva nepomirljiva neprijateljska tabora. Danica je na samom po etku i u pripremanju ustanka u selu ilegalno radila i ubrzo je po ela da se žali da joj prijete opasnost od Slobodana uri a koji je doznao ili pak naslu ivao da ona radi za partizane. Za njega je bilo dovoljno i ovo posljednje pa da se ustremi na takvog ovjeka. Zna se da je od dolaska ustaša na vlast on bio u njihovoj službi i pod njihovom zaštitom, a svojim susjedima je poru io da treba sve od Stijene Ljepovi a pa prema Brezovoj Glavi pobiti jer su »šumari«, tj. partizani. Sasvim je razumljivo da je Danica takvom ovjeku bila trn u oku i zato je morala da se skloni iz sela. Nije smjela da se zadržava kod ku e, ve se krila kod sestara u Cerovcu i Zivkovi Kosi (njihovi muževi su poginuli u narodnooslobodila koj borbi).

U Danicu sam imala neograni eno povjerenje jer je bila razumna i odvažna u svakom poslu. Zato sam joj bez bojazni mogla re i sve. Tako je bilo i 25. jula 1941. godine kada smo išli po puške u Karlovac. Toga dana bio je sajam u Karlovcu i Danica je donijela nešto povr a da prodana pijaci. Tu smo se srele i ona me pitala može li sa mnom mojim kolima natrag ku i. Tada sam joj rekla kamo mi idemo i da emo se rano vratiti. Naš posao se odvijao po planu i mi smo zaista brzo krenuli ku i. Ona nije stigla u ugovoreno vrijeme jer nije završila prodaju na pijaci. Mi smo se sretno vratili ku i i nismo znali šta se poslije našeg odlaska * doga alo u Karlovcu. Znala je to Danica i u brizi za nas, im je došla

iz Karlovca, dojurila je k nama da vidi kako smo prošli. Ona nam je ispričala da su ustaše i Matkovića »Seljačka zaštita« vršili premetačinu svih kola. Ona se uplašila da su i nas kontrolisali. Međutim, mi smo izašli iz grada prije toga, a nije nemoguće da je naš tovar izazvao svetu uzbunu.

Već u drugoj akciji učestvovala je i Danica. Bilo je to prebacivanje španjolskih dobrovoljaca iz Karlovca na Kordun.

U knjizi »Okrug Karlovac 1941« Srećko Manola taj svoj put ovako opisuje:

»Pošto smo nekoliko dana boravili u Karlovcu, prvog petka — po kalendaru se to može ustanoviti da je to bilo 8. augusta — stigla je veza. To je bila Dragica Matković, žena Stanka Matkovića i Matkovića. Ona je sjela na njena kola, kojima je prevozila nekakve prazne prase i kaveze. Opskrbljeni lažnim legitimacijama, u onoj gužvi koja vlada na sajmenici dan u Karlovcu, nesmetano smo izašli iz grada. U Tušilovcu su se tog dana zadržavale ustaše, pa smo mi išli s kola kod Geršakova mlinara i prešli na drugu stranu Korane. Pješice smo išli uz vodu do slijedećeg prelaza, kamo je Dragica poslala iz sela jednu djevojku, koja nas je odvela u Koransko Selo. Tu su već ekali da nas prihvate neki drugovi iz Odreda Debeli kosa ...«.

Djevojka koju Manola spominje bila je Danica Ljepović. Kad sam dovela Manolu i Matkovića do Tušilovca, uputila sam ih da idu pored Korane od Geršakovog do Mihalićevog mlinara gdje su imali ponovo prije rijeku. To je učinjeno zato da bi se izbjeglo prolazanje kroz Tušilovcu u kome je bila ustaško-domobranska posada. Ja sam produžila sama kući. Kad sam došla do kuće Danice Ljepović, s njom sam se dogovorila kako će prevesti Manolu i Matkovića a na našu stranu rijeke. Marama preko usta bila je za spomenute drugove znak raspoznavanja. Zato smo se nas dvije dogovorile da ona zaveže glavu kad dođe blizu Mihalićeva mlinara i da zamoli mlinara da je preveze u Ladvenjak, tj. preko Korane, jer ide da izvadi zub. Ladvenjak je hrvatsko selo, ali mlinar u njenoj molbi nije mogao naći ništa sumnjivo jer su veze između Srba i Hrvata tu bile česte i prisne. I on je Danicu prevezao. Na drugoj strani su već ekali spomenuti drugovi i odmah ušli uamac jer je stigla ugovorena veza. Zanimljivo je da mlinar Ladvenjanin ni ovaj put nije reagovao iako ovo baš nije bila normalna i uobičajena pojava jer se djevojka s »bolesnim« zubom odmah vratila. Dovezao ih je do svog mlinara bez ikakvih komentara. Došla sam ih u jednoj njihovoj kukuruza u Mali ima i odvela u Prodanovićevu grm gdje je ekala grupa partizana iz Odreda »Debeli kosa«. Oni su se spremili da izvedu svoju prvu akciju i zato su ekali noć. Htjeli su da napadnu ustašku posadu u Tušilovcu i oslobode oko trideset ljudi koji su bili zatvoreni u crkvi. Međutim, komandir posade Božević je saznao za namjere partizana i pustio je zarobljenike predveć istog dana kada je planiran napad.

Što su partizani bili aktivniji i moj boravak kod kuće bio je sve nesigurniji. I, zaista, uskoro sam morala oti. Danica je ostala i dalje

na terenu oko Tušilovi a na radu i znam da je bila u stalnoj vezi s Odredom »Debela kosa«. Krajem 1941. godine ona je morala da ostavi ovaj teren i da se pridruži odred, a odatle je raspoređena na rad u Antifašistički front žena. Tokom 1942. godine bila je član Kotarskog odbora AFŽ Vojni i član Okružnog odbora AFŽ Karlovac. Budući da smo bile uglavnom na istom poslu, sretale smo se na sastancima. Bile smo zajedno i u Okružnom odboru AFŽ. Ti susreti su za mene bili posebno dragi jer je lijepo sreći dobrog i iskrenog druga.

Danica je svuda gdje je došla osvajala simpatije svojom vedrinom i hrabrošću. U radu je bila neumorna, pouzdana i uporna. Sve je s voljom izvršavala i u svaki posao unosila sav svoj stvaralački žar i snagu. Za nju nije bilo nesavladivih prepreka iako je radila pod vrlo teškim uslovima. Od posla se nikada nije izmicala, a zbog svoje skromnosti me u posljednjima je bila kada je trebalo da dobije što god od tople odjeće ili obuće. Njeni ukućani joj nisu mogli pomoći jer su i sami ostali bez kuće s kojom je i sve ostalo uništeno. Zato se dešavalo da je iako išla gotovo bez obuće, ali je opet išla.

Kada je u januaru 1943. godine poela IV neprijateljska ofanziva, Danica je otišla u 5. brigadu 8. kordunaške divizije. Neprijatelj je bio tada zahvatio pored ostalih i cijelo teritorij Korduna. Rad na terenu, u pozadini, bio je prekinut jer tada praktično pozadine nije ni bilo. Tada je preporučeno pozadinskim političkim radnicima da se priključe operativnim jedinicama. Danica je bila među prvima koja nije tražila zaklon van borbene linije, već uzima pušku u ruke. Ubrzo po dolasku u brigadu postala je delegat vođa. U borbi je bila hrabra i zato su je borci poštovali.

Poginula je u bici na Drenova i kod Lapca 1943. godine. Njeni saborci se sjećaju da je, van običaja, to jutro pred pogibiju bila uznemirena kao da je predosjetila smrt. Ipak je išla u borbu jer nije znala za izmicanje ni u kakvom poslu.

Silno me rastužila vijest o njenoj pogibiji. Još i sada s tugom sjećam se jednog velikog i neumornog ljudskog srca koje je prestalo da kuca u borbi za slobodu. Zaslužilo je da mu u slobodi ispletemo cvjetni vijenac. Poslije rata je njeno tijelo preneseno u zajedničku grobnicu boraca i kada kitimo cvijeće među grobove znanih i neznanih junaka, sjetimo se i Danice Ljepovi, dvadesetdvogodišnje djevojke, seljanke, prvoborca iz Tušilovi a s pitomog i vrletnog Korduna.

Ignjatije Peri Gnjaco

Borbe kod Bori evca i razbijanje talijanskih snaga u rejonu Gornjeg Lapca (februar 1943.)

Situacija u Lapa koj dolini i prve borbe kod Gornjeg Lapca

Nakon pobjede na Drenova i jedinice 8. divizije zadržale su put Biha — Donji Lapac — Gornji Lapac u svojim rukama. Taj put je bio od vitalnog značaja, kako za neprijatelja tako i za jedinice NOV i POJ. Obje strane su bile životno zainteresirane za njega. Pošto je propao prvi pokušaj njemačke okupatorske vojske da se probije tim putem, Nijemci su u dva navrata pokušavali da od pravca sela Doljani forsiraju rijeku Unu kod sela Štrbaca i da u tom rejonu iz Bosanske krajine prebace dio snaga radi daljih ofanzivnih akcija na teritoriji Like. Kako i ovi pokušaji nisu uspjeli, Nijemci su odustali od okupacije Lapa koje doline, ali su talijanske okupatorske trupe, ojačane etnicima, preuzele na sebe tu obavezu. U prvoj polovini februara 1943. godine na području Like samo je još Lapa koja dolina bila slobodna. Na toj teritoriji bile su koncentrirane jedinice 6. i 8. kordunaške divizije, Štab 1. korpusa NOV i POH i mnoge druge jedinice i ustanove. Osim toga tu se nalazilo i više izbjeglica s privremeno okupirane teritorije Like pa čak i Korduna. Izbjeglice, koje su se u najvećoj mjeri našle na ovom malom prostoru, vidjele su jedini spas u jedinicama narodnooslobodilačke vojske.

Sredinom februara visina snijega u Lapa koj dolini iznosila je preko 1 metar. Mada su dani bili vedri i sunčani, temperatura je bila vrlo niska, naročito noću kada se spuštala i do minus 20 ili minus 30 stepeni celziosovih. Dvije velike nevolje srušile su se na prisutne borce i stanovništvo. Noću se tako reći umiralo od jake zime, a u toku dana cijela Lapa koja dolina bila je izložena bombardiranju od strane talijanske avijacije. Narodnooslobodilački odbori, Komande 1. i 2. lica koj područja i jedinica 1. korpusa našle su se u vrlo teškoj situaciji. U prvom redu trebalo je na svaki način pokušati sa uvati ovu posljednju slobodnu teritoriju u Lici i nekako nahraniti veliki broj boraca i naroda. Osim toga bilo je i velikih problema oko sanitetskog obezbjeđenja ranjenika i bolesnika.

U takvoj situaciji 13. februara 1943. jedan puk talijanske divizije »Sasari«, ojačan s 5 do 10 lakih tenkova, artiljerijom i etnicima, prodro je od Gračaca preko sela Mazina u Gornji Lapac. U vezi s nastalom situacijom, Štab 8. divizije primio je naredbu od Glavnog štaba Hrvatske da odmah usiljenim maršem prebaci 15. udarnu brigadu iz rejona Drenova e i sela Nebljusa u selo Dnopolje kod Donjeg Lapca. Tu će dobiti naredbu za daljnji postupak. Toga dana padao je vrlo gust i moker snijeg, nošen snažnom burom koja je puhala s planine Zuleševice i okol-

nih brda. Gaze i dubok snijeg, ljudstvo brigade, mokro do kože, umorno i gladno, stiglo je oko 22 sata u Dnopolje. Dolaskom na ovo podru je, svi smo o ekivali bar malo odmora i predaha, ali zbog novonastale situacije odmor je izostao i moralo se odmah krenuti na novi zadatak.

Odlaskom 15. brigade prema Lapcu, jedinice 5. kordunaške brigade dobile su nove zadatke tako da je njen 1. bataljon posjeo položaje u rejonu sela Kruga, s tim što je jednu etu uputio na položaje prema selu Mišljenovcu, Kestonovim Koritima i Štrpcima. Jedan bataljon ostao je i dalje na Drenova i, a dva bataljona bila su u divizijskoj rezervi u selu Velikom Pirovištu. No u izme u 13. i 14. februara, 15. udarna brigada stavljena je pod komandu Štaba 6. li ke divizije i posjela položaje prema Gornjem Lapcu. S 3. bataljonom zatvorila je put Gornji Lapac — Donji Lapac, a s ostala tri bataljona i mitraljeskom etom brigade posjela je položaje u rejonu zaselaka Pavi i i i Vojvodi i. Brigada je imala zadatak da ne dozvoli proboj neprijatelja iz Gornjeg u Donji Lapac, te u pravcu Kulen Vakufa i Biha a. Na sjeveroisto nim padinama planine Zuleševice nalazile su se jedinice 6. li ke divizije. Rasporedom naših jedinica neprijatelj u Gornjem Lapcu bio je potpuno opkoljen pa su njegove dalje manevarske sposobnosti bile ograni ene. U isto vrijeme Talijani i etnici u Gornjem Lapcu našli su se iznenadno u teškoj situaciji.

Rano ujutro 14. februara osvanuo je sun an, ali vrlo hladan dan. Što je vrijeme više odmicalo, temperatura se pomalo podizala, ali i dalje je bilo vrlo hladno. Ovakve vremenske prilike pogodovale su neprijateljskoj avijaciji koja je u ovoj situaciji predstavljala vrlo zna ajan inilac u daljnim neprijateljskim operativnim zahvatima. im se bolje razdanilo, na horizontu iznad Lapa ke doline najprije su se pojavili izvi a ki avioni, a uskoro iza njih i bombarderi tipa »Savoja«. U vremenu od 11 sati prije podne snažna artiljerijska vatra iz rejona Mazina i Gornjeg Lapca prekrila je položaje naših jedinica. Pod udarom jake artiljerije, minobaca a i bombardera, našli su se i položaji 15. brigade, ali žrtava nije bilo. Poslije višesatnog bombardiranja i mitraljiranja, u 15 sati 14. februara, jedan talijanski oja ani bataljon, zajedno s nešto etnika, probio se iz Gornjeg Lapca i upao u selo Gajine. Ulaskom u selo neprijatelj je po eo da pali, ubija i plja ka. Nad zaseocima Vojvodi i i Pavi i i dizali su se stubovi gustog dima. Odmah iza toga 2. i 4. bataljon 15. udarne brigade krenuo je u protivnapad. Ozloje eni neprijateljskim barbarskim postupcima borci su smjelo jurišali na Talijane i etnike. Razvila se borba prsa u prsa. Tu se malo pucalo. Umjesto mecima neprijatelj je tu en nožem, kundacima i ru nim bombama. Zahvaljuju i postignutom iznena enju i snažnom jurišu, Talijani su bili prisiljeni na povla enje prema Gornjem Lapcu.

U ovoj borbi posebno se istakao novoformirani 4. bataljon 15. brigade. Zamjenik komandanta bataljona Mile Trbojevi , rodom iz okoline Plaškog, prvi je jurišao na neprijatelja i vatrom iz automata tukao paliku e i plja kaše. Dok je bio u punom zaletu, pogodila ga artiljerijska granata. Pao je ni ice, ne saznavši krajnji ishod borbe. Na sli an na in je poginuo i operativni oficir 2. bataljona Marko Srdi , jedan od vrijednih, hrabrih i uvenih prvoboraca Korduna.

Mada se u selu nije zadržao ni cio sat, neprijatelj je za sobom ostavio pustoš. Kuće, staje i sjenice bili su u plamenu tako da je dio boraca morao da radi na gašenju požara. Ljudstvo jednog i drugog bataljona jedva je uspijevalo da se bori protiv vatrene stihije koja je harala u podnožju Zuleševice. Mnogi poginuli talijanski vojnici bili su »oki eni« kokoškama. Kod jednog je na eno ak i živo prase, vezano kanapom za opasa .

U jednosatnoj borbi poginulo je 30 Talijana među kojima i jedan oficir. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 2 minobaca a s 20 mina, 5 pušaka, 5000 pušanih i mitraljeskih metaka i 30 mina za minobaca 81 mm. Jedinice 15. udarne brigade imale su 8 mrtvih i 15 ranjenih. Među poginulima pored Mile Trbojevića i Marka Srđića bili su i vodnik 1. voda 1. ete 4. bataljona Mile Hrstić i Muškinja, komandir odjeljenja iste ete. Među ranjenicima nalazili su se Drago Mrnenović, zamjenik politički komesara 4. bataljona, Simo Kozlina, komandir i Janko Martinović, politički komesar 1. ete 3. bataljona. O ovoj borbi Štab 18. talijanskog armijskog korpusa u dnevnom izvještaju od 16. februara 1943. piše:

»Jučer, 14-tog naša je eta vršila išetanje zone Bijeli Brijeg — bila napadnuta od partizanskih formacija procijenjenih na preko 600 ljudi koji su dolazili sa sjevera. Poslana u pomoć jedna eta bersaljera i jedna eta strijelaca.

Na našoj strani poginuo poručnik fašističke milicije Nanetti i 6 vojnika, 8 ranjeno i 5 nestalo. Izgubljena 2 puškomitraljeza i 2 jurišna minobaca a«.

Eto, tako su poele borbe 8. divizije na razbijanju neprijateljskih ofanzivnih akcija u Lici. Odlučnost naših jedinica da istraju u teškim borbama najbolje je osjetiti dijelovi talijanskih jedinica koji su se 14-tog februara 1943. našli opkoljeni u rejonu Gornjeg Lapca, kao i talijanska kolona koja je od Kulen Vakufa nastupala prema Lapačkoj dolini.

Borbe kod Boričevca

Blokadu neprijatelja u Gornjem Lapcu preuzela je 15. udarna brigada 8. divizije, dok je 5. brigada s divizijskim dijelovima bila i dalje na obezbjeđenju Lapačke doline od Kulen Vakufa i Bihaća. Od strane 6. licičke divizije blokadu je vršila 9. brigada, a ostale jedinice te divizije bile su raspoređene prema Mazinu, Udbini, Srbu i Uđinu klancu.

U vrijeme borbi 9. i 15. brigade u rejonu Gornjeg Lapca jedna talijanska kolona sastavljena od bersaljerskog bataljona »Zara« i 26. bataljona, ojačana s jednom baterijom brdskih topova i 5 lakih tenkova, krenula je 14. februara ujutro iz Kulen Vakufa u pravcu Lapačke doline. U rejonu Gornjeg Lapca trebalo je da se ovi bataljoni spoje s dijelovima divizije »Sasari«. Štab 8. divizije dobio obavijest o pokretu ove talijanske kolone, izdao je naredenje Štabu 5. brigade da svoj 1. bataljon iz sela Kruga uputi prema selu Ostrvici. U isto vrijeme i 15. brigada uputila je svoj 1. bataljon, koji se nalazio na osiguranju brigade od

Kulen Vakufa, prema selu Bori evcu. Zadatak ovih bataljona bio je da sa ekaju neprijatelja, da ga razviju i prisile na povla enje kako bi se stvorili povoljniji uslovi za likvidaciju neprijateljske grupacije u rejonu Gornjeg Lapca od strane jedinica 6. i 8. divizije.

Rano ujutro 15. februara talijanski bataljoni, na putu od Kulen Vakufa ka Gornjem Lapcu, stigli su u rejon sela Ostrvice. Nešto poslije toga i 1. bataljon 5. brigade bio je na putu ka Ostrvici i on je još za vrijeme marša bio informiran o ja ini neprijatelja i njegovom rasporedu u tom mjestu. Mada se radilo o ja im neprijateljskim snagama, štab bataljona donio je odluku da se u sumrak istog dana izvrši napad na neprijatelja. Ulaskom 1. bataljona u selo Kalate primije eno je da se talijanska kolona iz Ostrvica pokrenula prema Gornjem Lapcu. Glavnina Talijana kretala je putem Ostrvica — Bori evac — Gornji Lapac, a njena desna pobo nica, ja ine oko dvije ete, nastupala je pravcem Kalati — Lisi jak — Bori evac. Nakon izbijanja prednjih dijelova pobo nice u rejon kote 541, sjeverno od Lisi jaka, neprijatelj je zapalio sve ku e pored kojih je prolazio. Za vrijeme pokreta Štab 1. bataljona 5. brigade izdao je nare enje 2. eti da posjedne kotu 620 koja se nalazi sjeverno od Bori evca i da sprije i dalji pokret neprijatelja. Tre a eta trebala je da se spusti na put jugozapadno od Ostrvice i da napadne njegovu zaštitnicu. Me utim, 1. eta dobila je zadatak da se postavi prema neprijateljskom desnom boku, vatrom da vrši pritisak na njegovu desnu pobo nicu i da je prisili da se povu e u sastav glavnine. Oko 13.30 sati 15. februara, 3. eta je iz rejona Kalata napala neprijateljsku zaštitnicu. Prihvataju i borbu, Talijani su nastojali ubrzanim pokretom što prije izbiti u rejon Bori evca, odakle im nije bio daleko ni Gornji Lapac. Ubrzavaju i pokret u tom pravcu, neprijateljska prethodnica nailazi na položaje 2. ete. Talijani nastoje da se bez zaustavljanja probiju kroz položaje i odbace je prema planini Viso ici. Prvi nalet neprijatelja nije zbunio komandu ete, niti je neprijatelj postigao ikakav uspjeh. Otpor 2. ete prisilio je Talijane da se zaustave, a to koristi 3. eta koja tek tada vrši veliki pritisak od pravca Ostrvice. Taj momenat bio je vrlo pogodan za izvo enje bo nog napada od strane 1. ete, ali ona je izgubila orijentaciju na zemljištu i zaposjela pogrešan položaj na brdu Runjsvici (kota 668), odakle ih, zbog velike daljine, nije mogla ozbiljnije ugroziti. Oko 15 sati dvije neprijateljske ete vrše juriš, ali bez uspjeha. Odmah poslije toga 2. eta, predvo ena komandiro m Markom Keserom, kre e na juriš, razbija neprijatelja i prisiljava ga da se povu e do šume izme u Ostrvice i Bori evca.

Mada je neprijatelj bio daleko brojniji, bolje naoružan, a još bolje snabdjeven municijom, njemu ipak nije pošlo za rukom da se bez osjetnih gubitaka probije kroz redove 1. bataljona 5. brigade i da nastavi marš prema Bori evcu. Tek oko 17.50 sati, potpomognut artiljerijom i tenkovima, on vrši novi napad i probija položaje 2. ete i brzo prodire prema Bori evcu, ni ne slute i da ga na tom putu eka drugo još teže iskušenje — zasjeda 1. bataljona 15. brigade.

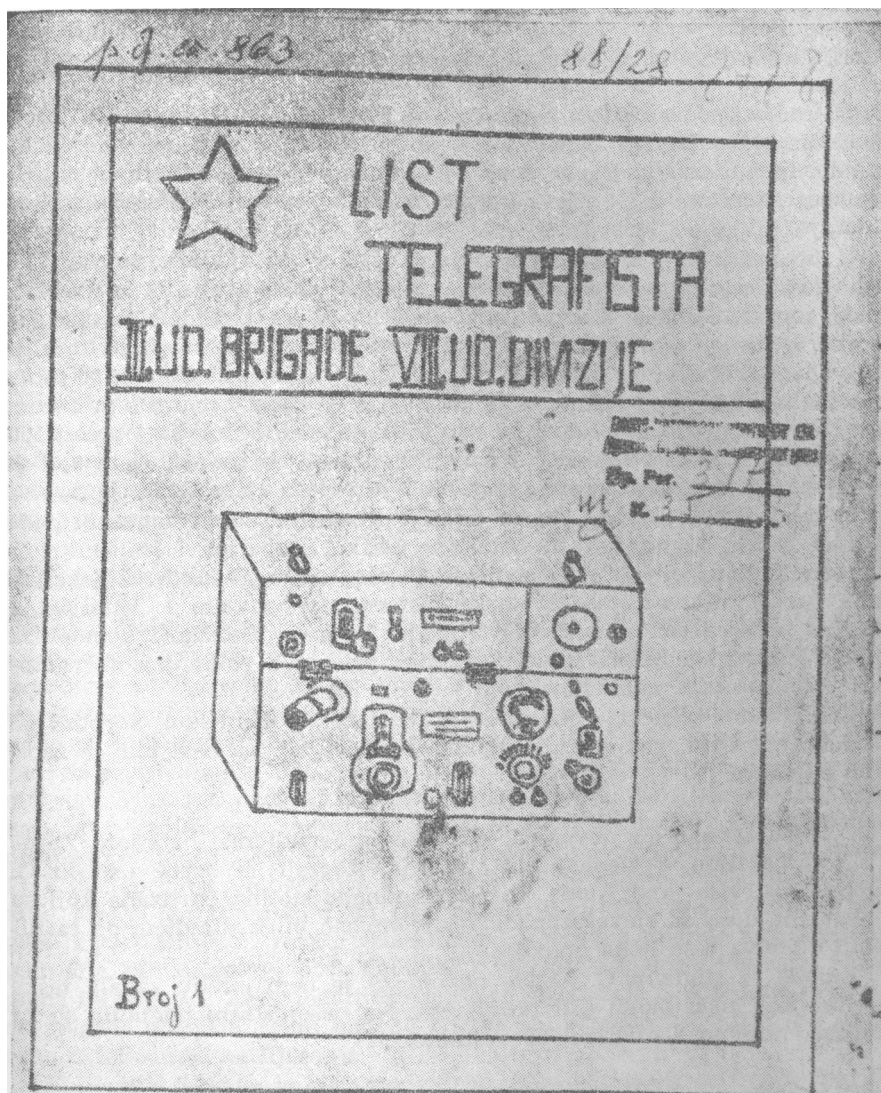
U borbi kod Ostrvica naro ito se istakla 2. eta 1. bataljona 5. brigade

s njenim komandirima Markom Keserom koji je u dva navrata s bombom u ruci predvodio etu na juriš. Uz njega su bili zapaženi zamjenik političkog komesara ete uro Zec i komandiri vodova Miloš Krivokuća i Miro Uzelac, zatim komandir odjeljenja Stojančić i puškomitraljezac uro Radošević. Franjo Penko, zamjenik komandanta 1. bataljona, gotovo u svakom jurišu nalazio se na čelu jurišne grupe, a kad je borba bila ve na izmaku bio je teško ranjen te je za kratko vrijeme i umro.

Prema izvještaju Štaba 5. brigade na terenu, na kome je vođena borba, pronađeno je 16 talijanskih leševa, među kojima i leš jednog oficira, a 30 talijanskih vojnika je ranjeno. Zaplijenjeno je 10 pušaka s preko 5.000 pušanih metaka, 15 vojničkih uniformi, 150 čabadi, 50 šatorskih krila i dosta drugog materijala. Uništen je 1 putnički automobil i 2 motocikla.

U 20,30 sati neprijateljska marševska kolona izbila je pred Boričevu i upala u zasjedu 1. bataljona 15. brigade. Talijanska prethodnica, izneena i izložena efikasnoj vatri zasjede, nije se u prvi moment snašla da pruži otpor pa je potražila zaklone iza zidina prvih popaljenih kuća u Boričevu. No, uskoro poslije toga stupaju u dejstvo talijanski tenkovi i minobaca i što je ohrabrilо bersaljere. Pored jake mitraljeske vatre iz tenkova i minobaca a brzi obračun s Talijanima ometala je noćobasjana mjesecinom, veliki snijeg i niska temperatura zbog koje je ve ina našeg automatskog naoružanja bila zamrznuta i nije se mogla koristiti. Oko 22 sata između u planina Visočica i Zuleševice razvila se jedna od vrlo žestokih bitaka između u naših jedinica i neprijatelja. Oko zidina i unutar zidina popaljenih kuća malog ličnog sela Boričeva odjekivali su rafali mitraljeza, pucnji pušaka, eksplozije mina i ručnih bombi te bruhanje tenkova. Sve to miješalo se s glasnim komandama koje su dolazile s jedne i druge strane borbene linije. Ton borbi 1. bataljona 15. brigade davali su komandant bataljona Miško Breberina i politički komesar Miro Napijalo. Njih dvojica su jurišali na neprijatelja na čelu 1. ete kojom je komandovao Mile Šimunlija, a na čelu 2. ete jurišao je, pored komandira ete Miloša Trbojevića a Periša, i zamjenik komandanta 15. brigade Milisav Dakić. Žestoka borba rasplamsala se oko napuštenih talijanskih topova koji su se nalazili pored samih kuća, tako reći nadomak položaja i naših i neprijateljskih jedinica, s upregnutim konjima i artiljerijske kare s municijom. Štab 1. bataljona odlučio je da se pošto-poto ta oruđa i municija zaplijene, a neprijatelj je, naravno, težio da to spriječi. On je nastojao da se oruđa a što prije izvuku na njegove položaje kako bi ih mogao upotrijebiti u borbi protiv naših jedinica.

Okolonoćno, poslije kratke vatrene pripreme Miško Breberina i Milisav Dakić krenuli su smjelije sa svojim četama na neprijatelja. Mada je visok snijeg ometao manevar jedinica, oni su uspjeli da pod svjetlošću u punog mjeseca održe vezu između u etu prilikom njihovog pokreta i napada. Miloš Trbojević zvan Periša s petoricom boraca puzio je prema topovima. Ruke su im se ledile, a koljena su nakon dužeg puženja ostala gola. Kad je stigao do prvog topa, Periša je uhvatio za ular upregnute konje i naglo krenuo prema svom položaju. Ne pretpostavljajući i ne

o ekuju i tako smion upad partizana u svoj raspored, Talijani nisu odmah pripucali. Tek kad je Trbojevi skrenuo prema brdu na kome se nalazila njegova eta, na njega je otvorena vatra. U me uvremenu borci koji su s njim dopuzali, povukli su još jednu topovsku zapregu. Njima * je bilo lakše jer su konji, uplašeni žestokom vatrom, pojurili za konjima

koje je Periša vodio. Tako je te no i, usprkos oštroj zimi i žestokoj neprijateljskoj vatri, 1. bataljon zaplijenio dva topa i dvije kare s municijom.

Sutradan, pod zaštitom tenkova i artiljerije, neprijatelj se iz Bori evca probio u Gornji Lapac. No, i pored svih gubitaka ove talijanske kolone njen ulazak u Lapac zna io je bitno poja anje za talijanski privremeni garnizon u Gornjem Lapcu, koji tako er nije bio u zavidnom položaju.

U borbama u Bori evcu poginulo je oko 50 talijanskih vojnika, od kojih je 20 ostalo na bojnopolju, 4 su zarobljena i preko 60 je ranjeno. Me u ranjenim bio je komandant bataljona »Zara« major Bazari s još 2 oficira. Ubijeno je 25 konja. Zaplijenjena su 2 brdska topa 65 mm sa 72 granate, 25 pušaka, 7.000 puš anih metaka, 200 ru nih bombi, 50 mina za minobaca 81 mm, 120 mina za minobaca 45 mm, 8 mazgi s priborom za tovarenje, preko 200 ebadi, a isto toliko i šatorskih krila i preko 100 kg duhana u listu emu su se naro ito obradovali puša i. ete 1. i 4. bataljona 15. udarne brigade imale su 1 mrtvog i 12 ranjenih boraca.

U ovoj borbi posebno su se istakli: zamjenik komandanta brigade Milisav Daki , komandant 1. bataljona Miško Breberina i komandiri 2. i 3. ete 1. bataljona Miloš Trbojevi Periša i Jovo Stankovi . Nekoliko dana kasnije Glavni štab Hrvatske pismeno je pohvalio 1. bataljon, a posebno zamjenika komandanta brigade Milisava Daki a i komandira 2. ete Miloša Trbojevi a kome je u znak priznanja poklonjen nov automa t s priborom i municijom.

U dnevnom izvještaju Komande 5. talijanskog armijskog korpusa od 17. februara 1943. godine o borbi kod Ostrvice i Bori evca bilo je zapisano slijede e:

»... Od dana 14-og nave e do dana 16-og bersaljerski bataljon »Zara« i XXVI bataljon, s elementima oja anja, izdržali su borbe izme u G. Lapca i Ostrvice (kod Kulen Vakufa) s mnogo stotina partizana koji su djelomi no došli sa sjeverozapada, a djelomi no bili sastavljeni od rasturenih dijelova 6-te li ke divizije.

Kolona je stigla u G. Lapac nakon što je neprijatelju zadala teške gubitke koji nisu mogli biti provjereni. Na našoj strani poginula su 23 vojnika, ranjena 2 oficira i 88 vojnika«.

O borbama u Lici, a posebno ovoj oko Bori evca, Milisav Daki je 19. marta 1943. iz sela Rudopolja kod Vrhovina poslao pismo¹ svom drugu Mitru Vuji u, koji je kao komandir 2. ete 1. bataljona bio ranjen za vrijeme napada na emernicu kod Topuskog (16. 12. 1942.), i od tada se nalazio na lije enju u bolnici u Petrovoj gori. U tom pismu Milisav piše:

1. Još se mastilo ovog Daki evog pisma nije estito ni osušilo, a on je drugog dana, 21. marta 1943. poginuo kod Vrhovina.

»Zdravo družo Dmitre!

Izvini što ti se duže vrijeme nisam javljao.

Pretpostavljam da si upoznat sa borbama i uspjesima brigade od kada tebe nema u našoj sredini. Znam da sa naročitim simpatijama pratiš borbeni put brigade. No, ipak mislim da ne možeš shvatiti koliko smo imali napora i poteškoća u ovoj ofanzivi. Primjera radi, napominjem da su borbe sa vrlo jakim i iskusnim neprijateljem trajale dan i noć.

Sada, kada ti ovo pišem, duboka je noć, umoran sam od današnjih borbi i ne mogu ti izreći sve borbe i postignute uspjehe, ali ipak u ti opisati samo jedan djelić od tih borbi koji se dogodio kod Gor. Lapca. Da ti je bilo vidjeti to razbojište — to je bilo na pravo Kosovo. Poslije borbe, na bojištu su ležali neprijateljski »konj do konja, junak do junaka«. Pored njih ostavljeno je razbacano oružje, motorna vozila i ostali vojni materijal. Od svega toga najinteresantnije je bilo to što je Druga eta Prvog bataljona, bolje rečeno, tvoja sadašnja i moja bivša eta pod mojom komandom izvršila juriš na talijanske fašiste. Neprijatelj je pretrpio veliki poraz u ljudstvu, tehnici i konjima ... «

Razbijanje talijanskih jedinica u rejonu Gornjeg Lapca

Opasnost koja nam je prijetila od koncentracije talijanskih snaga iz Gornjeg Lapca mogla se preduhitriti samo našim napadom i protjeravanjem neprijatelja iz Lapca ke doline. Shodno takvim razmišljanjima Glavni štab Hrvatske, koji je neposredno rukovodio borbama oko Gornjeg Lapca, naredio je dijelovima 1. ličke brigade, zatim 9. ličke i 15. kordunaškoj brigadi da s pridodatom artiljerijom i minobacačima ima 8. divizije, 18. februara u 5 sati ujutro napadnu i razbiju neprijatelja u Gornjem Lapcu. Teškoće su se pojavile u samom početku. Prije snijeg, koji je padao prethodnih dana, jako je otežavao prikupljanje jedinica. No u izmeću 17. i 18. februara temperatura se spustila do 30 celzijusovih stepeni ispod nule. Mnogi borci, naročito oni koji su se u toku ofanzive priključili ili brigadi iz partizanskih straža i pozadinskih ustanova Komande kordunaškog područja, bili su gotovo bos, neki čak s običnim krpama i vunanim kapama na nogama. Zbog toga neke jedinice nisu stigle u određeno vrijeme na polazne položaje. Osim toga 10 boraca 15. brigade promrzlo je i upućeno u toku noći na liječenje.

Umjesto u 5, kako je bilo predviđeno, napad je počeo u 7 sati. Oko 11 sati neprijatelj je iz Gornjeg Lapca počeo da se izvlači prema Mazinu. Tada je jedna eta 1. bataljona prodrla do prvih kuća u mjestu. Međutim, svi pokušaji 1. bataljona da probije liniju odbrane ostali su bez uspjeha, jer se neprijatelj iz bunkera, rovova i kuća vrlo uporno branio. Dok je 1. bataljon 15. brigade nastojao da prođe u Gornji Lapac, dotle su 2. i 3. bataljon izbili kod najviše okuke puta sjeverozapadno od sela na putu Gornji Lapac — Mazin. Tu su naišli na jače neprijateljske snage koje su vep vodile ogorčene borbe s jedinicama 9. ličke brigade. Nakon jednosatne borbe 9. ličke i 15. kordunaške brigade talijanska kolona bila je presje-

ena na dva dijela. Prednji dio kolone uspio je da se probije prema Mazinu, a ostali mnogo brojniji dio bio je prisiljen da se povrati u Gornji Lapac, koga je još u to vrijeme branila talijanska zaštitnica. Poslije podne Štab 6. li ke divizije uputio je Talijanima u Gornjem Lapcu poziv na predaju. Nadaju i se pomo i, oni na poziv nisu uop e odgovorili pa je borba nastavljena.

No u izme u 18. i 19. februara 15. brigadu su smijenile 1. li ka i 5. kordunaška brigada. One su ponovile napad. Pokazalo se, me utim, da se ne mogu probiti u neprijateljsko utvr enje, naro ito zato što naše artiljerijske i minobaca ke jedinice nisu imale dovoljno municije. Me utim, puškom i automatskim naoružanjem nije se moglo ništa ozbiljnije u initi. Kako su talijanske opkoljene jedinice ostale bez hrane, odlučeno je da se drže u blokadi i na taj na in da se prisile na predaju. Blokadu su preuzeli bataljoni 9. li ke i 15. kordunaške brigade. Peta kordunaška ponovno je preba ena na osiguranje prema Kulen Vakufu i Biha u, a 1. li ka prema Mazinu i Udbini.

Kad im je sasvim nestala i ljudska i sto na hrana, Talijani su hranili konje i mazge svježim granama posje enih bukava i jela, a za sebe su klali iznemogle i ranjene konje, koji više nisu bili za vu u i transport naoružanja. Osim toga preko cijelog dana njihovi avioni bacali su im vre e s hranom, ebadima i soli. Zbog suviše malog prostora koji su držale opkoljene snage, mnoge od tih vre a su pale na položaje brigade ili ni na iji prostor. Za hranu, koja je pala na naše ili na talijanske položaje, znalo se da pripada onome kome je došla do šaka. No, hrana koja je pala ni na iju zemlju — izme u naših i neprijateljskih položaja — bila je obino itavog dana predmet oko ega se vodila borba. Tu se radilo o tome tko e prije sti i do vre a i povu ih na svoje položaje. esto je u borbi kome e ta hrana pripasti bilo i žrtava, ali tako se moralo jer je jedna i druga strana bila u teškoj ekonomskoj situaciji.

Ishrana naših jedinica bila je otežana i zbog vrlo aktivne talijanske avijacije. Ona je cijelog dana bombardirala i mitraljirala ciljeve u Lapa - koj dolini. Obi no po danu nije se smio nitko pojaviti na snijegu, jer je bio primije en i ubijen mitraljeskim rafalom iz aviona ili protivpješadijskim bombama ba enim iz aviona. Tako na primjer 20. februara oko 10 sati na položaje brigade krenuli su prema Donjem Lapcu Vaso Todori i Mili Španovi . Oni su na traženje OK KPH Karlovac trebali da se vrate na Kordun radi obavljanja svojih dužnosti u KK SKOJ-a Vojni . im su se uputili prema Donjem Lapcu, iako su koristili pokriveno zemljište, ubrzo su bili otkriveni i napadnuti od strane neprijateljskih aviona. Za vrlo kratko vrijeme oba su poginula i ostali zauvijek u li kom kamenjaru. Zbog toga hrana za naše jedinice pripremana u selu Dnopolju, koje je bilo udaljeno od položaja bataljona 10 do 15 km, mogla se dopreмати za položaje samo u toku no i.

Rano ujutro 21. februara 1. pješadijski puk, oja an s dva bataljona iz sastava divizije »RE« i nešto etnika, probio se od Gra aca preko Mazina kroz položaje 9. brigade i spojio se s grupacijom u Gornjem Lapcu. Pokret ove talijanske kolone potpomagala je jaka artiljerijska vatra od Ma-

zina i desetak bombardera s tri izviška aviona. Njenim prodorom u Gornji Lapac bio je otvoren put za evakuaciju opkoljenih dijelova divizije »Sasari« ka Graacu. Njihovo izvlačenje štitali su bombarderi, izviška avioni, te artiljerija i minobacaonica. Neprijatelj je sve svoje teško naoružanje sa zemlje i iz vazduha usmjerio na jedinice 6. i 8. divizije oko Gornjeg Lapca. No, i pored toga neprijateljska kolona u pokretu bila je napadnuta na itavoj dužini puta. Stab 15. brigade nastojao je da što prije s jednim dijelom snaga likvidira neprijateljsku zaštitnicu u Gornjem Lapcu i da zauzme Gornji Lapac, a drugim dijelom snaga napadao je na Talijane u odstupanju. Visok snijeg, veliki brisani prostor oko Gornjeg Lapca i umor ljudstva brigade bili su osnovni inilac naših slabijih uspjeha u po etku. **Sto** se više borba razvijala, sadejstvo i upornost naših jedinica sve su više dolazili do izražaja. Pod pritiskom 1. i 4. bataljona 15. brigade neprijateljska zaštitnica je **oko** 15 sati bila prisiljena da napusti Gornji Lapac. U to vrijeme 2. i 3. bataljon vrlo uspješno je napadao neprijateljsku glavninu **oko** okuka puta i južno od njih. Jedinice 9. li ke brigade i 3. bataljon 15. brigade nastojali su da presijeku neprijateljsku kolonu, da je razbiju i unište. U 15,15 sati Gornji Lapac bio je u rukama 1. i 4. bataljona 15. brigade. Oko rovova i saobra ajnica još su tinjale vatre. Tu i tamo su ležali ubijeni konji i mazge. S njih je mjestimi no skinuta koža, a meso iskidano i velikim dijelom pojeli su ga neprijateljski vojnici. Cijelo mjesto bilo je u smradu od ljudskog i sto nog ubra i uginule stoke. U samom mjestu i duž puta ležali su mrtvi neprijateljski vojnici, a nekoliko ranjenika ostavljeno je na nosilima pored puta.

U 16 sati borbe su prestale. Planine Zuleševica i Viso ica opet su bile mirne. Jedinice 6. i 8. divizije prikupljale su plijen i raš iš avale Gornji Lapac. Sumirani su i uspjesi borbi toga dana. Jedinice 15. brigade s ojanjem ubile su 40, a preko 100 neprijateljskih vojnika je ranjeno. Mi smo imali 3 mrtva i 2 ranjena. Zaplijenjena su 2 laka tenka, 1 kamion, 1 putni ki automobil, 6 motocikla, 428 granata za brdske topove, 1 minobaca 45 mm, 10 pušaka, preko 10.000 puš anih i mitraljeskih metaka, preko 100 vojni kih uniformi, a isto toliko i šatorskih krila. Velike gubitke neprijatelju u ovim borbama nanijele su i jedinice 6. li ke divizije, tako da je on imao ukupno oko 1.000 mrtvih i ranjenih vojnika i oficira, pored izgubljenog naoružanja i ratne opreme.

Razbijanjem neprijateljske ofanzive u Lapa koj dolini prakti no je završena neprijateljska operacija »Vajs-1« na teritoriji Hrvatske. Poslije ove ofanzive talijanska vojska, ustaše i etnici na teritoriji Like po eli su se povla iti u svoje polazne garnizone i u njima se utvr ivati. Jedinice 6. i 8. divizije i 6. primorsko-goranske brigade, koje su se u to vrijeme nalazile na teritoriji Like, trebalo je da poslije nekoliko dana provedenih na odmoru i sre enju pre u u protivofanzivu i da oslobode Liku od okupatora i njegovih slugu. Me utim, tog odmora prakti no i nije bilo. Dio brigade bio je odre en da pruži pomo kordunaškim i banijskim izbjeglicama koje su se kroz Lapa ku dolinu vra ale za Baniju i Kordun. Kako je još uvijek snijeg bio visok, a temperatura i dalje vrlo niska, mnoge starice, žene i djecu borci su satima i satima nosili u naru ju. Zbog ma-

laksalosti od gladi, jednomjese nog pješarenja po snijegu i planinama Korduna, Like i Bosne izbjeglice su više li ili na aveti nego na ljudska stvorenja. Borci su svoje posljednje zalogaje hrane dijelili s tim izmučenim narodom. Hrana koju je narod dobivao od jedinica nije bila dovoljna, ali su mnogi i mnogi gladni, baš tim naoko malim koli inama hrane, bili spašeni od sigurne smrti. Teško je opisati sve teško e ovog ispaenog naroda. Prizori koji su vieni pri prolazu izbjeglica pored jedinica, i sve ono što su borci i starješine tada doživljavali s njima, prili no je loše psihi ki djelovalo na njih. Skoro svaki od njih imao je ponekog svog me u tim napaenim ljudima, ženama i djecom. Me utim, sve te patnje i stradanja naroda bile su još ve i podstrek borcima za odlu niju borbu protiv okupatora i njegovih slugu. Pa neka i ovo nekoliko rije i bude moj skromni prilog priznanju svima koji su se našli kao borci ili izbjeglice na teškom putu po Lici i Bosni.

Dušan Hrsti

U pratnji ranjenika od Žumberka do Korduna

(13 - 19. januara 1943.)

U o ekivanju neprijateljske ofanzive na Žumberak, Operativni štab za Žumberak naredio je 13. januara 1943. godine 1. bataljonu 4. kordunaške brigade da oko 200 partizanskih ranjenika iz bolnice u Zumberku prebaci na Kordun. Odmah po prijemu narenjena u selu Dragovanšak iznad Slaveti a bataljon je krenuo iznad Krašića — Lovića — Prekrižja — Vivodine i stigao na lijevu obalu Kupe kod Kamanja gdje su ve bili pristigli ranjenici sa Žumberka i Slovenije. Radi obezbjeenja štab bataljona je uputio jednu etu prema Metlici, jednu prema Ozlju, a jednu je zadržao na samom mjestu prebacivanja.

Prebacivanje je vršeno s 2 amca. U jednom amcu mogli smo prebaciti jednog do dva ranjenika, zavisno od težine ranjavanja. Zima je bila jaka. Hladno a u to vrijeme bila je 20 stepeni ispod nule. Ranjenici su jaukali, onako položeni na goli snijeg. Netko je imao nešto ispod sebe, deku, šatorsko krilo ili slame, ali bilo ih je koji nisu imali ništa. Mnogo turnusa smo pravili da bi sve ranjenike prebacili jer zadatak se morao izvršiti do svanuća. Tako je prebacivanje trajalo sve do 4 sata ujutro. Na desnoj obali Kupi ranjenike smo ostavljali na snijeg dok ih sve nismo prebacili. Razdaljina od obale do pruge iznosila je svega oko 60 metara. Prugom su išle kompozicije pune Talijana od Metlike ka Karlovcu. Talijani su u vagonima pjevali, pili a bilo ih je koji su se naginjali i kroz prozor. Nekoliko flaša su bacili van kroz prozor i vidjeli smo da su pili cinzano.

eta na obezbje enju od pravca Metlike imala je zadatak da razoruža posadu u postaji Kamanje. U postaji je bilo 7 domobrana i naša patrola, koja se kretala prugom u pravcu željezni ke stanice Kamanje, bila je obučena u domobranske uniforme. Kada je patrolu zaustavio stražar ispred željezni ke stanice Kamanje, vo a patrole rekao je da su oni smjena. Stražar ih je pustio u stanicu i oni su odmah zgrabili puške u soškama i rekli da su partizani. Jedan od domobrana je rekao: »Ki ste da ste, sad kaj je je«. Nekoliko domobrana bilo je iz susjednog sela Zakanje. Iz ete koja je vršila neposredno obezbje enje ranjenika, jedno odjeljenje odmah je upu eno u susjedna sela da nabavi prevoz i hranu. Domobrani koji su bili iz sela Žakanje tako er su nam pomogli da se prona e zaprega i prevoženje. U selu Žakanje bilo je smiješnih scena. Naime, zarobljeni domobrani vodili su partizane u selo da obezbijede saonice i hranu. Kad su domobrani došli svojim ku ama, uku ani su vidjeli da su bez oružja i da je s njima neka druga vojska. Jedna žena upitala je svoga muža: »Jože, za Petrom božijim s kakvom si to sada vojskom? Ju er si bil s drugom, a danas s drugom«.

U samu zoru 14. januara 1943. godine po eo je utovar ranjenika u saonice a zatim i pokret cestom Metlika — Karlovac prema selu Ribniku. Dan je bio sun an, ali vrlo hladan. Na domaku sela Ribnik sreli smo Ivu Lolu Ribara. Upitao me kakav zadatak imam i ja sam mu ukratko objasnio, kao i situaciju na Žumberku. Ništa nam nije rekao ve je upitao da li poznajem ovo selo. Moj odgovor je bio da ne poznajem, ali ako mogu nešto pomo i da mu stojim na raspolaganju. Zajedno smo svratili u selo kod jednog župnika. Župnika nismo našli kod ku e. Njegova gospodarica je rekla da je otišao u susjedno selo. Gospodarica nas je dobro ugostila. Jedna mlada djevojka po imenu Paulina, ne aka župnikova, bila je u potetu vrlo uplašena jer je prvi put vidjela partizane. Kroz razgovor malo-pomalo oslobodila se i bila je iznena ena našim držanjem. Na kraju rekla je da e i ona u partizane. Sreo sam je u Slunju 1944. godine. Paulina kad je vidjela kako se mi odnosimo prema njoj i svima drugima rekla je: »Idem ja po svoga ujca«. Došao je župnik, tako er uplašen, ali se kasnije kroz razgovor i on smirio. Lola je bio obu en u debelo bijelo ojjano odijelo. S Lolom je bio još jedan drug, ali ja nisam znao ni tada, a ni sada ko je bio taj ovjek. Lolu sam vi ao prije rata. Dolazio je kao ak i student u Karlovac preko ljeta te sam ga otuda i prepoznao, ali nisam mu rekao da ga znam od prije rata iz Karlovca niti je on meni rekao ko je.

U Ribniku smo izvršili smjenu saonica i zahvaljuju i dobrom radu NOO-a koji je u selu brzo mobilisao saonice, kolona je bez dužeg zadržavanja nastavila pokret prema Vukovoj Gorici gdje smo stigli u sumrak. U Vukovoj Gorici je bio obezbje en smještaj i ishrana. Ranjenike smo smjestili u neki dom i sve je bilo jako lijepo organizirano. itavu organizaciju sproveo je NO i omladina. Tu smo ostali dva dana. Za to vrijeme dva ranjenika su nam umrla i sahranjena na groblju u Vukovoj Gorici. U Vukovoj Gorici nam se pridružio domobranski natporu nik Drago Di-

jebalo iz Karlovca i još nekoliko omladinki. Borci su bili razmješteni po ku ama i jako obezbjeenje postavili smo prema Karlovcu. Ranjenike smo obezbjeivali s udvojenim stražarima i patrolama unaokolo. U Vukovoj Gorici doživjeli smo jako intimnu atmosferu. Kada smo se razmjestili po ku ama, uku ani su s nama dugo pri ali o NOB i drugom. Drago Dijebalo¹ dao nam je vrlo autenti ne podatke o situaciji u Karlovcu i njihovim mogu nostima.

Omladinke iz susjednih sela došle su u posjetu ranjenicima s poklonima. Bila je to zaista jedna ugodna situacija, ali dosta riskantna jer smo bili svega 20 km od Karlovca. Kasnije mnogo puta razmišljao sam o toj našoj smjelosti. Jeza bi me uhvatila kada bih se sjetio toga. Istina je da je narod bio uz nas iz cijelog toga kraja što nam je davalo glavnu snagu za takav postupak.

Uz topao ispra aj naroda 16. januara u 15 sati krenuli smo iz Vukove Gorice prema pruzi Karlovac — Ogulin. Osiguranja smo postavili prema Ogulinu i Karlovcu, prešli prugu i rijeku Mrežnicu te slijede eg jutra stigli u Perjasicu. Prelaz preko pruge izvršili smo bez smetnji ali užurbano. Ipak se me u ranjenicima pronijela vijest da su ustaše na pruzi pa je bilo pojedinaca koji su htjeli da isko e iz saonica, ali smo sprije ili takve slu ajeve i sretno došli do Mrežnice. Prelaz Mrežnice bio je brži jer smo imali, kako smo mi to onda zvali, kerep-tako da je na kerep moglo da stane po 8-10 ranjenika odjedanput.

Poslije podne 17. januara pokret smo nastavili prema Poloju radi prebacivanja ranjenika preko rijeke Korane. Prebacivanje smo završili do 23 sata i razmjestili se po ku ama za odmor u Veljunu i zaseocima. Puno hrane nas je do ekalo što ju je narod sakupio za naš dolazak. Ranjenici su od veselja pjevali iako su bili izmu eni dugim putem. Bili su zadovoljni jer su stigli na sigurno mjesto. Borci su bili toliko iscrpljeni da nisu znali da li jesti i li se odmarati. Me utim, ni jedno ni drugo nije bilo ostvareno. Naime, u 2 sata 19. januara u štab bataljona došao je Miško Blažević i prenio nare enje Štaba 8. divizije da u rejonu Krnjaka zajedno s kordunaškim odredom zatvorimo pravac od Barilovi a jer se o ekivao napad neprijatelja iz Karlovca na slobodnu teritoriju Korduna. Tako su 1. bataljon 4. kordunaške brigade i ranjenici stigli na Kordun neposredno pred po etak poznate neprijateljske ofanzive i bili angažirani u borbama.

Neprijatelj je vješto lansirao vijest da e ofanziva biti na Žumberak i uspio nas obmanuti. Naša obavještajna služba nasjela je toj neprijateljskoj propagandi što je bio veliki podba aj. To je bio razlog da smo izvršili transportovanje ranjenika sa Zumberka na Kordun kao na sigurnije mjesto, a u stvari doveli smo ih u naru je etvrte neprijateljske ofanzive, u jednu izuzetno tešku situaciju koja je za njih mogla imati katastrofalne posljedice. U stvari, ofanziva je otpo ela na Kordun, a Žumberak je bio pošte en. Snage neprijatelja na Zumberku bile su smanjene zbog njihovog angažiranja u ofanzivi na pravcima koji vode od Karlovca prema jugu, a ranjenici s Korduna morali su biti transportovani prema Lici.

1. Poginuo u jeseni 1943. u jednom kamionu kad je prevozio materijal kod Oto ca.

Bogdan Ga eša

Neka sje anja na tromjese ni rad sanitetske službe
Petnaeste brigade

Organizacija i rad saniteta neposredno poslije formiranja brigade

Ubrzo poslije formiranja 15. kordunaške brigade postavljen sam u prvoj polovini decembra 1942. godine za referenta saniteta. Osje ao sam se veoma teško jer u brigadi nije bilo lije nika niti drugog stru nog sanitetskog osoblja, a nije bilo ni najnužnijih lijekova ni sanitetskog materijala. Ni prvi bataljoni nisu imali referente saniteta. U nekim etama nedostojali su bolni ari a odre enih nosilaca ranjenika uop e nije bilo. Na moj prijedlog štab brigade je na upražnjena mjesta referenata saniteta u bataljonima postavio najbolje etne bolni are. Za etne bolni are uzeli smo otrestitije borce i po eli ih obu avati u pružanju prve pomo i. Odredili smo i nosioce ranjenika tako da je svaki etni bolni ar i referent saniteta bataljona, kao i referent saniteta brigade imao po etiri nosioca ranjenika s jednim nosilima koja smo sami izradili od priru nog materijala.

Od sanitetskog materijala etni bolni ari imali su samo poneki obi ni zavoj koji su sami napravili od peškira ili aršava, od doma e tkanine. Ni referenti saniteta bataljona nisu bolje stajali u tom pogledu pa ni referent saniteta brigade. O instrumentima, kao npr. škarama, sanitetskim pincetama, esmark-poveskama, udlagama i sli no, nije bilo ni govora. Umjesto pravih instrumenata koristili smo se priru nim sredstvima kao na primjer škarama za krojenje. Njih smo prije upotrebe nešto malo držali u rakiji koju smo u nedostatku dezinfekcionih sredstava (joda i hiper mangana) upotrebljavali kao dezinfekciono sredstvo.

U slobodnom vremenu bolni are smo obu avali u sanitetskim radnjama i provjeravali da li svaki od njih zna ukazati prvu pomo ranjenom drugu. Ve od tada sanitet je po eo da vodi ra una i o higijeni ishrane. -Svaki bataljon imao je svoju kuhinju. Sanitet je kontrolirao spremanje hrane, naro ito higijenu spremanja hrane i higijenu ljudstva koje priprema hranu. Komanda brigade izdala je nare enje da borci moraju biti uvijek obrijani, ošišani ili podšišani i održavati li nu higijenu.

Prva borba 15. kordunaške brigade bio je napad na neprijatelja na željezni koj stanici Skakavac na pruzi Karlovac—Sisak, 9. decembra 1942. godine. Tom prilikom je zauzela tu stanicu ali je imala 3 teža i 4 lakše ranjena borca. Teže ranjeni borci, nakon ukazane pomo i, otpremljeni su zaprežnim kolima s pratiocem u partizansku bolnicu u Petrovu goru. Tamo su stigli u roku od 4 sata. Lakše ranjeni drugovi, budu i su bili pokretni, upu eni su pješke u istu bolnicu po ukazanoj prvoj pomo i. U toku borbe veza izme u sanitetskih organa funkcionirala je besprijekorno. Sva-

ki etni bolni ar znao je svoje dužnosti. Znao je gdje se nalazi bataljonsko, a gdje brigadno previjalište tako da nije bilo lutanja s ranjenicima. Bolni ari su znali da, nakon ukazane prve pomo i, ranjene drugove treba što prije uputiti u najbliže bataljonsko ili brigadno previjalište tj. u ono koje je bilo bliže. Brigadno previjalište nalazilo se u neposrednoj blizini štaba brigade, odakle je bio dobar pregled itave okoline. Evakuacija ranjenika u bolnicu bila je dobro organizirana i brza za one uslove. Tako je sanitet 15. brigade svoj prvi ratni zadatak s uspjehom završio.

Šest dana kasnije, 15. decembra, brigada je napala i savladala domobrane u emernici kod Vrginmosta. Prije po etka napada pozvao me zamjenik komandanta brigade Milisav Daki i upoznao me sa zadatkom brigade. Nakon toga održao sam sastanak s referentima saniteta bataljona i provjerio da li u svim etama postoje etni bolni ari i nosioci ranjenika te da li imaju nosila i materijala od koga smo pravili zavoje. Brigadno previjalište organizirao sam u jednoj ku i koja je slu ajno bila pošteena od požara, iako je sve ostale još ranije spalio neprijatelj. Previjalište je bilo udaljeno od mjesta borbe svega oko 500 metara. Pored poginulih brigada je imala oko 20 ranjenih boraca koji su u previjalište dopremljeni ve inom no u. Pružanje prve pomo i bilo je vrlo teško. Ranjenike smo previjali na zemlji i slami uz osvjetljenje lu a koji je dosta dimio. Nosila smo brzo morali vra ati natrag jer ih je bilo malo. Teške ranjenike smo odmah evakuirali zaprežnim kolima što su ih prethodno pripremili mještani. Prvo su stizali u divizijsku prihvatnicu koja se nalazila u Vrginmostu, a odatle su upu ivani u partizansku bolnicu Petrovu goru. Zahvaljuju i narodu i omladini, koja je dežurala itave no i s nama i pomagala u zbrinjavanju ranjenika, uspjeli smo da svim ranjenicima pružimo pomo na vrijeme i da ih evakuiramo u pozadinu. Poginule drugove, njih 9, sahranili smo u zajedni ku grobnicu blizu ku e u kojoj je bilo brigadno previjalište.

Drugu polovinu decembra 1942. godine, 15. kordunaška brigada provela je na odmoru u Crevarskoj Strani gdje se nalazio i sanitet 8. divizije. U tom vremenu je dr Slava etkovi O ko, referent saniteta 8. divizije, održala petodnevni kurs iz sanitetske službe sa sanitetskim osobljem iz 5. i 15. brigade i prištapskih jedinica divizije. Na kursu smo upoznati s pružanjem prve pomo i ranjenicima naro ito kod preloma kostiju, smrztina i krvarenja kao i kakve higijensko-epidemiološke mjere trebamo poduzeti u jedinicama. Kurs je bio od velikog zna aja jer je to bio prvi stru ni kurs pod vodstvom lije nika za sanitetsko osoblje spomenutih brigada. Tada sam se i ja, poslije tolikog vremena borbe, susreo s lije nicima od kojih sam imao velike koristi kao i itavi sanitet naše divizije. Predavanja na kursu držale su Marija Gabri i Mileva Bubalo, kasniji apotekar 8. divizije.

Po etkom januara 1943. godine 15. brigada se po jakoj hladno i i velikom snijegu preko Vojni a i Veljuna prebacila u Rakovicu i razmjestila po ku ama. Dok su vršene pripreme za predstoje u akciju, sanitetski organi obilazili su borce po ku ama, ukazivali im na zna aj higijene, previ-

jali nažuljane noge u toku marša i lije ili smrzotine. Uporedo s tim i sanitet je užurbano vršio pripreme za predstoje u akciju. Spremani su zavoji i udlage, provjeravana ispravnost nosila kod etnih bolni ara i referenta saniteta bataljona. Što se ti e sanitetskog materijala referent saniteta brigade imao je u rezervi nešto malo zavojnog materijala od doma e tkanine peškira i plahta — koje smo dobivali od mjesnog stanovništva kao dobrovoljni prilog. U me uvremenu od saniteta divizije dobili smo nešto joda, hipermangana u kristalu, aspirina, tableta streptazola, sumpora u prahu za pravljenje masti protiv šuge, borvazelina, i ihtiola, * zatim nešto vate, gaze i škare, a o pincetama, špricama, injekcijama i drugim instrumentima nije bilo ni govora.

Jednog jutra pozvao me komandant brigade Nikola Vidovi i saop io mi da je brigada dobila zadatak da napadne i razbije neprijateljsku posadu u Saborskom, koju su sa injavali žandari i domobrani, te da u vezi s tim organiziram rad saniteta. Iz Rakovice brigada je krenula oko 12 sati i predve e zajedno s 5. kordunaškom brigadom napala neprijatelja u Saborskom. Borba je trajala do kasno u no kada je neprijatelj razbijen a mjesto zauzeto. Previjališta od etnih do brigadnih bila su organizirana pod vedrim nebom jer nije bilo uslova da se smjeste u neke ku e ili zaklone. Ranjenicima je ukazivana prva pomo na snijegu koji je bio visok, a temperatura niska. Tek kad je zauzeto selo, ranjenici su smješteni u ku e. U borbi su poginula 4 borca, a ranjenih je bilo 5 ili 6. Njih je ujutro, kad je stigao u selo, preuzeo divizijski sanitet i evakuirao u Drežnik-Grad, gdje je bila kirurška ekipa 8. divizije. U ovoj akciji osjetio se napredak u radu saniteta emu je prije svega doprinio petodnevn kurs u Crevarskoj Strani. Pored zbrinjavanja ranjenika na podru ju Saborskog, sanitet je imao poteško a u pogledu lije enja smrzotina kod boraca zbog niske temperature i velikog snijega. U vezi s tim referent saniteta 8. divizije dr Slava Cetkovi O ko održala je 5. januara 1943. godine sastanak sa sanitetom brigade i dala uputstva kako lije iti smrzotine kod boraca, koje su po ele da predstavljaju problem zbog slabe i dotrajale obu e i odje e.

Poslije zauzimanja Saborskog 8. kordunaška divizija rušila je željezni ku prugu izme u Li ke Jesenice i Blata, a zatim su 11. januara 5. i 15. brigada zauzele etni ko uporište Li ku Jesenicu i zarobile ve i broj etnika. Tom prilikom brigada je zaplijenila nešto obu e, odje e i hrane. Nakon toga uslijedila je intervencija talijanske posade sa željezni ke stanice Li ke Jesenice. Petnaesta brigada držala je položaje oko Saborskog i uspješno odolijevala napadima iako su Talijani upotrebljavali artiljeriju i avijaciju. U ovim borbama bio je ranjen samo komandant bataljona Nikola Basara koji je i pored toga nastavio da komanduje svojim bataljonom.

U borbama za Saborski i Li ke Jesenice jedinice nisu ništa zaplijenile od sanitetskog materijala tako da je njegova oskudica i dalje bila veliki problem za brigadni sanitet. Problem su bili i promrzli borci koje sam vodio na pregled u divizijski sanitet u Saborskom gdje mi je dr Slava Cetkovi O ko davala uputstva kako da ih lije imo. Mi smo ih izdvojili u

posebne kuće gdje smo ih utopljavali i davali im tople napitke. Promrzle dijelove smo mazali maš u koju smo dobivali od divizijskog saniteta. Za kratko vrijeme od 30 boraca oboljelih od smrzotina, koje su se većinom pojavljivale na nogama u predjelu stopala, preko dvadeset je vraćeno u jedinice kao izlijeveni. Komandant brigade Nikola Vidović stalno je obilazio brigadni sanitet i interesirao se za stanje boraca koji su bili promrzli ili bolesni što je imalo velikog moralnog uticaja na borce i na sanitet brigade.

Rad saniteta u toku četvrte neprijateljske ofanzive

Ujutro 20. januara 1943. godine otpočeo napad dijelova njemačke 7. SS divizije iz Karlovca na oslobođenu teritoriju Korduna, u sklopu četvrte neprijateljske ofanzive, 15. brigada je upućena od sela Cvitovi a nedaleko Slunja preko Veljuna u pravcu Krnjaka. Dan je bio hladan i maglovit. Navečer je pošlo da pada gust i vlažan snijeg. Borci su bili umorni i gladni od napornog maršovanja. Nakon cijelog dana maršovanja brigada je iz pokreta stupila u borbu s Nijemcima i ustašama ispred Krnjaka. Poslije kratkog vremena pošli su stizati i prvi ranjenici na brigadno previjalište. Ono se nalazilo u Budačkoj Rijeci u jednoj kući i pored glavne ceste u blizini položaja. Tu im je odmah ukazana prva pomoć, nakon čega su teži ranjenici evakuirani zaprežnim volovskim kolima u divizijski sanitet koji se nalazio nedaleko od Veljuna. S obzirom na novonastalu situaciju, kao i to da se i narod počeo povlačiti ispred neprijatelja, zbrinjavanje ranjenika postalo je znatno otežano jer je za njih trebalo napraviti vatre i zaprežnih kola za evakuaciju u divizijski sanitet.

Sutradan je neprijatelj krenuo prema našim položajima u Budačkoj Rijeci. Sanitet je bio smješten u blizini štaba brigade i neprijatelj ga je tukao artiljerijom. Vodila se ogorčena borba. U tome okršaju poginuo je politički komesar 15. brigade Branko Bekić, a Marko Lubarda, član politodjela brigade, teško ranjen, tako da je na putu za bolnicu podlegao ranama. Bio je ranjen u glavu i komandant brigade Nikola Vidović, ali je on poslije pružanja prve pomoći i nastavio da komanduje brigadom. Poginulog komesara sam iznio s dvojicom nosilaca ranjenika s borbenog položaja u selo Burič gdje smo ga navečer sahranili u mjesnom groblju. Toga dana bilo je dosta ranjenih boraca. Svima njima ukazana je prva pomoć poslije čega su lakši vraćeni u jedinice, a teži, nepokretni, evakuirani u divizijski sanitet. U pogledu sanitetskog materijala, kao i ranije, bili smo oskudni. Bilo je momenata kada smo sa sebe skidali košulje, cijepali ih i upotrebljavali mjesto zavoja. Od svega smo jedino imali priličan broj nosila.

Pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja brigada se povukla u pravcu Veljuna gdje je došlo do žestoka okršaja. Tom prilikom brigada je imala velik broj poginulih i ranjenih. Pored ostalih teško su ranjeni Veljko Blažević i vodnik voda Dragan Vukobratović koji je ubrzo podlegao ranama. Teži ranjenici su po ukazanoj prvoj pomoći i evakuirani zaprežnim kolima u divizijski sanitet koji se nalazio u blizini Rakovice. Evakuacija je vrše-

na zaobilaznim putem preko Cetingrada i Šturlića, zatim preko jedinog drvenog mosta preko Korane, jer je kretanje glavnom cestom bilo potpuno onemogućeno zbog dejstva neprijateljske avijacije.

U živom sječaju ostala mi je po žestini borba 15. brigade na putu Slunj—Rakovica. Brigadni sanitet je bio smješten na glavnoj cesti u mjestu Oštarijski Stanovi gdje je prihvatao ranjenike. U toj borbi poginuo je mitraljezac Simo Lapčević dok je ranjeno 7 boraca među kojima je bio i komandant 3. bataljona Mile Ljepović. U toku dana svi ranjenici su bili evakuirani u divizijski sanitet. Uveče neprijatelj je prodro u Oštarijske Stanove i otvorio vatru na zaprežna kola koja su bila ispred kuće gdje je bio brigadni sanitet. Čekala su spremljena za evakuaciju ranjenika. Ljudstvo saniteta brigade uspjelo je da se izvuče iz vrlo teške situacije zahvaljujući tome što su ranjenici bili još u toku dana evakuirani, tako da je neprijatelju palo u ruke samo nešto sanitetskog materijala. Ovaj događaj poslužio je za primjer i obogatio naše iskustvo za daljnji rad i organizaciju saniteta.

Pošto su 26. januara prešli Koranu kod Slunja, dijelovi njemačke 7. SS divizije nastavili su da nadiru preko Rakovice u pravcu Vaganca. Brigada je dala i otpor odstupala na jug i doživjela žestoko bombardovanje kod Drežnik—Grada u koji su Nijemci ušli tog dana. Predveče se sakupilo mnoštvo naroda koji se povlačio ispred neprijatelja i sklanjao od bombardovanja po seoskim kućama. Pored ukazivanja pomoći i borcima, brigadni sanitet je imao pune ruke posla u ukazivanju prve pomoći i narodu koji je stradao od neprijateljskih bombi i granata.

Sutradan pod pritiskom brojno jačeg neprijatelja 15. brigada je nastavila odstupanje u pravcu Zavalja, zapadno od Bihaća. Njen 1. bataljon je pod komandom Miška Breberine upućen sa zamjenikom komandanta brigade Milisavom Dakićem na Prijeboj. Zadatak je bio spriječiti prodor talijanskih jedinica tim pravcem u Liku Petrovo Selo. U tom vremenu u brigadi je formiran i četvrti bataljon u kojem smo odmah organizirali i sanitetsku službu.

Njemačka 7. SS divizija ušla je 29. januara u Bihać, nakon čega je početkom februara 8. kordunaška divizija posjela položaj na Drenova i zatvorila pravac Bihać—Donji Lapac. Sanitet 15. brigade smjestio se u mjestu Nebljusi gdje se nalazio i sanitet 8. kordunaške divizije. Pored borbi na Drenova i 5. i 15. brigada kontrolirale su i prelaze preko Une. U Nebljusima je divizijski i brigadni sanitet imao pune ruke posla. Osim zbrinjavanja veće broja ranjenih i bolesnih boraca, vršeno je zbrinjavanje u sanitetskom pogledu i velikog broja izbjeglica s Korduna.

Šest područja Drenova i 15. brigada je upućena na sektor Donjeg Lapca, gdje je zajedno s jedinicama 6. ličke divizije vodila borbe protiv Talijana. Oni su nadirali od Udbine i Mazina, a zatim nekoliko dana bili okruženi u Donjem Lapcu. Poslije danonoćnih borbi neprijatelju je uspjelo da se probije i izvuče iz okruženja. To je bila jedna od najžešćih i posljednjih borbi 15. brigade u toku četvrte neprijateljske ofanzive. U ovoj borbi poginuo je referent saniteta 2. bataljona Čimeša, puškomitraljezac Mandić Miloš i

njegov pomoćnik drug Tesla, kao i jedna drugarica. Njeg se imena ne sjećam, samo znam da je rodom iz sela Tušilovića, zatim Mile Trbojević, zamjenik komandanta 4. bataljona, Marko Srdić, operativni oficir 2. bataljona, Mile Hrstić, vodnik voda u 1. i 4. bataljona, i drugi. Ranjeni su Simo Kozlina, Drago Mrnenović, zamjenik političkog komesara 4. bataljona, i drugi. Talijanski avioni su opkoljenim snagama u Donjem Lapcu padobranima spuštali sanitetski materijal gdje je bilo masti protiv smrznutina, zavojica i ležaljki. Većina padobrana pala je u ruke partizana tako da su jedinice, pa i 15. brigada, došle do izvjesne količine sanitetskog materijala što im je i tako dobro došlo.

Rad saniteta 15. brigade u prva tri mjeseca njenog postojanja odvijao se u veoma teškim vremenskim uslovima, niskim temperaturama, velikom snijegu i žestokim borbama naročito u četvrtoj neprijateljskoj ofenzivi. Najveće teškoće u njegovom radu stvarao je nedostatak sanitetskog materijala i sanitetskog stručnog osoblja, vremenske nepogode i nedostatak prevoznih sredstava za evakuaciju težih ranjenika. I pored svega toga, zahvaljujući i visokom moralu, politici koju svijesti i samoprijegornom zalaganju sanitetskog osoblja, može se na kraju reći i da je sanitet 15. brigade dobro obavio svoj zadatak i stekao dragocjeno iskustvo koje mu je dobro došlo u radu na zbrinjavanju ranjenika u narednim borbama.

Dušan Hrstić

Prebacivanje ranjenika iz Bijelih potoka u Zbjeg

(9 - 12. februara 1943.)

Prodorom talijanskih jedinica, u toku četvrte neprijateljske ofanzive, 2. februara u Korenicu, a slijedećeg dana u Udbinu, ranjenici u partizanskoj bolnici u Bjelim potocima na Plješevici bili su neposredno ugroženi. Situacija je zahtijevala da se prebace na sigurnije mjesto a jedinice koje su ih obezbjeđivale oslobode za borbena dejstva. Zbog toga je Glavni štab Hrvatske odlučio da se ranjenici prebace u Zbjeg na Kordun gdje je također postojala partizanska bolnica. Izvršenje ove odluke povjereno je 1. bataljonu 4. kordunaške brigade.

Naređenje za prebacivanje ranjenika štab bataljona je primio u Frkašiću ujutro 9. februara 1943. godine i odmah otpočeo s pripremama. Budući da je bilo oko 100 do 120 ranjenika, od kojih 20 do 30 pokretnih, prikupljeno je 80 volovskih kola s područja Korenice pa čak i iz Lapca. Uslovi su bili izuzetno teški jer je neprijatelj krstario Likom i Kordunom. Pod komandu 1. bataljona stavljen je jedan bataljon 14. primorsko-goranske brigade radi obezbjeđenja od neprijatelja u Korenici u toku

pokreta kroz sela ispod Plješevice, isto no od ovog mjesta i do izbijanja na cestu Korenica-Prijeboj. Radi izvi anja puta i eventualnih popraviti odre en je vod inženjeraca koji je pored toga imao i zadatak da po prolasku ranjenika kroz Prijeboj i pored Plitvi kih jezera minira ceste koje od Li kog Petrovog Sela, Plitvi kog Ljeskovca i Smoljanca vode ka Plitvi kim jezerima radi ve e sigurnosti i onemogu avanja brzih pokreta neprijatelja za ranjenicima. Za transport ranjenika odre ena je marš-ruta Frkaši -Ponor-Šegano vac-Mihaljevac-Prijeboj-Plitvi kajezera-Poljanak-Kapela-Bjeljevine-Zbjeg. Neposredno pred po etak pokreta postrojenom bataljonu održali su govore Miloš Kuki , komandant, i Dušan Hrsti , politiki komesar bataljona, u kojim su borcima ukazali na važnost zadatka, težinu situacije, odgovornost za ranjene drugove i potrebu maksimalnog zalaganja da bi se zadatak uspješno izvršio.

Pokret ranjenika iz Frkaši a po eo je u 16 sati 9. februara i poslije narnog marša, koji je trajao cijelu no pored neprijatelja u Korenici, ranjeni ka kolona je u prvim jutarnjim satima izbila na komunikaciju Korenica—Prijeboj. Radi obezbje enja pokreta na toj komunikaciji, ja a obezbje enja bila su upu ena prema Li kom Petrovom Selu, Plitvi kom Ljeskovcu i Plitvi kim jezerima, tako da je od dvije ete 1. bataljona koje su bile pridodate za osiguranje na tim pravcima, jedna eta bila u zaštitnici, a jedna u prethodnici. eta u prethodnici imala je zadatak da neprekidno održava vezu s vodom inženjeraca i dijelovima na obezbje enju ispod nje. Štab bataljona kretao se povremeno na elu kolone s etom u prethodnici, a povremeno se dijelio i podvojeno komandovao, ali uvijek obavještavan o situaciji na pravcu pokreta.

Pokret na komunikaciji Korenica—Plitvice bio je vrlo usporen. esto se zastajkivalo da bi se dobili ta ni podaci o situaciji na pravcu pokreta, s obzirom da je postojala mogu nost iznenadne pojave neprijatelja koji je vršljao na cijeloj toj teritoriji. U 11 sati prethodnica je izvijestila da je neprijatelj s tri kamiona od Li kog Petrovog Sela prošao kroz Prijeboj u pravcu Plitvi kog Ljeskovca. Ipak, pokret je nastavljen i kod Prijeboja jedna grupa etnika iz rejona Uvalice napala je obezbje enje kolone, ali je poslije kratkotrajne borbe razbijena. Oko 13 sati i 30 minuta kolona je stigla na Plitvi ka jezera gdje se zadržala jedan sat radi podjele hrane i trijaža ranjenika. Hrana se sastojala uglavnom od kruha. Teški ranjenici bili su previjeni i premješteni iz kola u kola gdje su imali više prostora radi daljeg transporta kroz šumu Kapela. U 14 sati štab bataljona je obaviješten da se neprijatelj s 30 kamiona kre e od Rakovice preko Poljanka ka orkovoju uvali. Odmah su u pravcu Poljanka upu ene jake zasjede. Most na Korani je demontiran, tako da se mogao brzo osposobiti, dok su ranjenici sklonjeni dublje u šumu. Me utim, neprijateljska kolona nije skrenula u pravcu Plitvica tako da do sukoba s njom nije ni došlo. Time je ujedno bila završena prva faza marša.

U 15 sati otpo eo je pokret s Plitvi kih jezera predvi enom marš-rutom. U prvi sumrak kolona je po ela ulaziti u šumu Kapele. Pokret je požurivan s namjerom da se itava kolona što prije uvu e u Kapelu radi ve e bezbjednosti jer je neprijatelj krstario okolnim komunikacijama. Po ula-

sku u šumu izgledalo je da će put biti lakši. Međutim, u 18 sati poeo je da pada snijeg i cijelu noć je padao. Do 4 sata izjutra 11. februara napadao je do jednog metra. Put je dalje bio strahovito otežan. Uske šumske staze teško su se pronalazile a na mjestima je trebalo istiti snijeg i sjeći drveće da bi se pokret nastavio. Dešavalo se da ranjenik s tramom od kola sleti u ambis. Snijeg je bio toliko skvasio i onako slabu pokrivku ranjenika da su teški ranjenici došli u vrlo tešku situaciju, a posebno oni kod kojih su bili amputirani dijelovi tijela (ruka ili noga). Neki od ranjenika su pokušavali i tražili bilo kakav predmet ili oružje da prekrate sebi muke. S transportom ranjenika išlo je i oko 500 ljudi (žena i djece) koji su izbjegli ispred ofanzive i vratili se na Kordun. Mnogi od tih ljudi imali su sa sobom sjekirice pa su pomagali kod krčenja puta. Mjestimično su ložene vatre pa su se borci, ranjenici i narod na smjenu grijali. Međutim, grijanje je vršeno na brzinu tako da je nekim borcima nagorjela odjeća a lica ogaravljena tako da su se međusobno teško prepoznavali. Bilo je strahovitih prizora. Majka potpuno iscrpljena s djetetom na grudima koje je jedva davala znake života. Od naše raspoložive hrane i posljednji komad kruha dali smo tim ženama te su uspjele da nahrane djecu. Dalje smo put nastavili s istim teškoćama i u 12 sati 12. februara izbili pred selo Bjeljevinu gdje smo imali sukob s manjom neprijateljskom patrolom, a zatim potpuno iscrpljeni ušli u selo.

U Bjeljevini je od općinskog NOO-a na tražnju dobijeno 20 kg graha, 5 kg masti i 4 kg brašna. Skuhan je ručak i najprije su nahranjeni ranjenici, zatim žene, djeca, iznemogli ljudi te na kraju borci. U 15 sati i 30 minuta 12. februara pokret je nastavljen i poslije tri sata marš kolona je stigla u Zbjeg gdje su ranjenici predati upravi bolnice. S tim je zadatak u potpunosti izvršen.

Na cijeloj marš-ruti bilo je mnogo poteškoća. Dio puta od Frkaša do Plitvskih jezera, dužine oko 30 kilometara, pređen je u jednom zamahu bez odmaranja, uz više zastanka radi raskršćavanja situacija. Kretanje cestom između Korenice i Plitvskih jezera bilo je naročito opasno zbog moguće brzije i iznenadne pojave neprijatelja od Korenice, Ličkog Petrovog Sela, Poljanka i Plitvičkog Ljeskovca pa se žurilo da se što prije prevali. Dr Kraus, šef bolničke ekipe, više puta je protestirao protiv takvog pokreta ali drukčije se nije moglo. Na Plitvičkim jezerima pokret je prekinut samo za toliko koliko je bilo potrebno da se ranjenici previju, podijeli hrana i dobiju obavještenja o neprijatelju i mogući pokret. Sela ispod Plješevice, Ponora, Seganovca i Mihaljevca bila su napuštena. Narod je izbjegao iz sela i nalazio se po zbjegovima. Poneko ko je ostao u selima prilazio je ranjenicima i nudio ih s onim što je imao — mlijeko i kruh pa i posljednji komad kruha. No u pojedinci su se spuštali iz Plješevice do kuće da nešto ukupe, pospreme, uzmu što im je bilo potrebno i opet se vratili u zbjeg. Impresionirala je organiziranost i obavještenost naroda o stanju na terenu i o pokretima neprijatelja koji je zapalio mnoge kuće na pravcu našeg pokreta. Na nekim zgarištima vidjeli smo žene i starce koji su se vratili iz zbjega da bi nešto spasili. U pokretu prema Ponoru ušli smo iz daljine pjesmu. Borci su se pitali kome je sada do pje-

sme. Bila je to grupa od 4 do 5 djevojaka koje su donijele poklon za ranjenike: 10 arapa, nekoliko ru nika i torbica. Susret je bio dirljiv ali i vrlo značajan za borce i ranjenike. Raspoložene djevojke podigle su moral ranjenicima i borcima da istraju u izvršenju postavljenog zadatka. Na rastanku zatražile su nešto političkog materijala za proučavanje u slučaju im se izašlo u susret.

Na dijelu marš-rute od Plitvičkih jezera do Bjeljevine mogućnost za sukob s neprijateljima bila je znatno manja, ali su zato fizička naprezanja bila znatno veća. Pored toga kod jednog dijela boraca i naroda pojavila se osjetljiva malaksalost i bolovi uz visoku temperaturu. Tek po dolasku u Zbjeg ustanovljeno je da se radi o tifusu koji je ubrzo zahvatio jedinice 8. divizije.

Boško Ranitovi

Događaji koji se ne mogu zaboraviti

Nismo bili uvjereni da je direktiva pravilna

U toku četvrte neprijateljske ofanzive masa izbjeglica s Korduna povlačila se ispred neprijatelja u pravcu Like i Bosne. Naše jedinice su dobile direktivu da im ne dozvole povlačenje s Korduna, već da ih noću u zabacuju za leđa neprijateljskih snaga i da se vrate svojim kućama. To je bio veoma težak zadatak. Narod se plašio da će biti poklan ako se vrati kućama. Bio je naviknut da u toku ofanzive bude s jedinicama i nije prihvatio tu odluku. Ni mi borci i starješine nismo razumjeli tu direktivu. Bojali smo se da te starce, žene i djecu, na taj način, šaljemo u ruke neprijatelja. Morali smo silom da im sprečimo povlačenje i da ih noću u zabacujemo za leđa neprijatelja. Izbjeglice su davale otpor i nisu htjele da se odvoje od naših jedinica. Žene s djecom su plakale i preklinjale da ih ostavimo. Uz velike teškoće, i ne baš uvjereni u to da ćemo dobro, uspjeli smo da najveći dio izbjeglica zabacimo za leđa neprijateljskih snaga. Bilo je veoma teško nama borcima i starješinama da silom primoramo svoje očeve, majke, žene, djecu i druge, s kojima smo uvijek do tada bili zajedno u dobru i zlu, da se od nas odvoje i da ih ostavimo na milost i nemilost neprijatelju.

Bili smo zabrinuti šta se dogodilo s narodom na Kordunu, sve dok nismo obaviješteni od strane štaba brigade da su Stab Kordunaškog partizanskog odreda i organi narodne vlasti javili preko kurira da je situacija na Kordunu dobra i da je narod u potpunosti zaštićen. A kada smo u Lici susretali i vidjeli izbjeglice s Banije i Korduna, koji su se vraćali iz Bosne,

u kakvom su stanju, onda nam je svima bila jasna dalekosežna i pravilna odluka naših viših štabova i organa narodne vlasti da se narodu ne dozvoli povlačenje ispred neprijateljskih snaga, već da se ne ugrožava ništa od onoga što je do tada bilo osvojeno. Ova odluka bila je zasnovana na pravilnoj procjeni uslova i mogućnosti neprijateljske ofanzive.

Bio je to jeziv prizor

Uvijek me hvata jeza kada se sjetim banijskih i kordunaških izbjeglica koje su se u februaru 1943. godine, u vrijeme četvrte neprijateljske ofanzive, s iskivljenim i utonulim obrazima, ispucanim i otečenim usnama, užarenim očima, ukočenim i otečenim prstima, kao aveti kretale i umirale u snijegu na putu od Kulen Vakufa preko Mišljenovca, Kruga i dalje preko Plješevice za Kamensko. Mnogi su болоvali od pjegavog tifusa. Buncali su u vatri i tumarali ne znajući ni kuda idu. Djeca su sisala mrtve majke. Majke su u besvjesnom stanju ležale u snijegu i vrlo držale na grudima već davno umrlo djecu.

Narod ovog kraja, naše jedinice i sanitetsko osoblje u kojima su sve što se u tadašnjim uslovima moglo uraditi, i većini od ovih patnika spasili su život. Ovaj prizor duboko je potresao srca svih boraca i starješina 5. brigade. Svaki od nas gledao je sa strahom da li će i me u ovim jadnicima prepoznati nekoga od svoje porodice i rodbine. Neki su i susreli svoje najdraže. Ostali su bili zabrinuti za svoje, a budući da nisu znali gdje su, bili su uvjereni da su već mrtvi ili se ovako pate negdje na bespućima Bosne i Hercegovine.

Gledaju i ove izbjeglice i strahuju i za svojim porodicama, mi nismo bili samo duboko dirnuti i žalosni, već i ogorčeni. Politički svijest, borbenost i moral naših boraca ne samo da nisu bili pokolebani, nego smo se još više imelani i odlučni u nove borbe i pobjede na pravcu Kulen Vakuf — Lapac, kod Gornjeg Lapca i na Zuleševici.

Izgubio sam drugu i prijatelja

Bilo je to 16. februara 1943. godine. Dan ranije 1. bataljon 5. brigade i 1. bataljon 15. brigade razbili su i natjerali u bijeg jake talijanske snage izmeću Kalata i Bori evca, na cesti Kulen Vakuf — Lapac. Tada je bio ranjen komandant 1. bataljona 5. brigade Mili Pajić. Da zastupa komandanta bataljona, određeno je komandir 3. čete Franjo Penko. Meni je rečeno da kao politički komesar čete privremeno preuzmem i dužnost komandira čete.

Ujutro 16. februara naša 3. četa vršila je pretres i čišćenje terena na pravcu Kulen Vakuf—Bori evac. Talijani su se nalazili na kosama kod Bori evca južno od ceste Bori evac — Lapac i s vremena na vrijeme otvarali su mitraljesku i minobacačku vatru. Međutim, to nas nije smetalo i pretres terena vršen je bez posebnih teškoća. Dijelovi naše 15. brigade vodili su borbu s talijanskim jedinicama u Bori evcu.

Sa štabom bataljona kretao sam se jednom stazom na pedesetak metara iza strelja kog stroja, ta nije iza 2. voda moje ete. Bilo nas je šestoro i inili smo jednu malu kolonu. Bio sam 10—15 metara ispred ostalih. Politi ki delegat i ujedno tada komandir 2. voda Mio Uzelac rekao mi da se Talijani razvijaju u strelja ki stroj. Zastanem i na dvogled vidim Talijane u strelja kom stroju i kako premiještaju minobacac e na nove položaje. U tom momentu je iza mojih le a odjeknula eksplozija. Okrenuo sam se i vidio jeziv prizor. Svih pet članova štaba bataljona ležalo je na zemlji, a iz rana im je tekla krv. Strelja ki stroj za momenat je zastao, borci i starješine su se okrenuli da vide šta se dogodilo. Ja sam im naredio da odmah produže pokret i da je sve u redu. Eta je krenula naprijed, a ja sam pritr ao do ranjenih da im pružim pomo . Neki od njih ve su se digli i brisali krv oko rana. Odmah sam primijetio da je Franjo teško ranjen. Stopalo lijeve noge bilo mu je rastrgnuto, a iz lijeve o ne duplje lila je krv. Bio je pri svijesti. Oslonio se na lakat desne ruke, a lijevom rukom je pokrio ranu i uz moju pomo uspio da se malo podigne. Rekao je: »Ode moje oko«. Sklonio je ruku s rane, iz koje je u mlazu tekla krv. Pridržao sam ga za lijevo rame i zagledao u ranu, a bolni arka Soka Mili evi , iako ranjena, na brzinu je vadila zavoj iz torbe. Ali, za tren oka dogodilo se ono najgore. Moj dragi Franjo klonuo je mrtav na mojim i Sokinim rukama. Sve se to dogodilo u toku nekoliko desetaka sekundi. Ja sam se malo udaljio i na momente nisam bio svjestan da li je to san ili stvarnost.

Politi ki delegat a ujedno i komandir 2. voda primijetio je da se nešto dogodilo. Dotr ao je i, kada je vidio mrtva komandira ete, prišao k meni i rekao mi: »Druže komesare, komandir je mrtav« Odgovorio sam mu: »Znam, Mio, odmah idi u jedinicu i pošalji ovamo etiri nosioca ranjenika, ali ako borci saznaju šta se dogodilo bit eš strijeljan«.

Soka, sva oblivena krvlju, previjala je rane Mani Pavlovi u, politi kom komesaru bataljona, Maci Majstorovi , zamjeniku politi kog komesara bataljona, kuriru štaba bataljona¹, a zatim svoje. Sre om, svi su bili lakše ranjeni, bile su to više ogrebotine i krenuli su za selo Mišljenovac. Pri polasku Mane mi je rekao da se snalazim kako znam i poslije pretresa terena da se s etom vratim u Kalate na osiguranje prema Kulen Vakufu. Stigli su i nosioci ranjenika i odnijeli moga nikad prežaljenog saborca i prijatelja Franju. Tužan sam krenuo za etom. Izvršili smo pretres terena i vratili se u Kalate. Tada sam postrojio etu i saop io borcima i starješinama šta se dogodilo.

Franjo Penko je bio starješina visokih vojno-stru nih kvaliteta, neustrašiv borac, smiren i odlučan u najtežim situacijama. Borci i starješine jedinice kojom je komandovao imali su u njega neograni eno povjerenje. Znali su da se nalaze u rukama iskusnog starješine i imali su samopouz-

1. Nažalost nisam u stanju da se sjetim imena i prezimena ovog hrabrog kurira, koji je kasnije bio kurir u štabu brigade. Koliko se sje am bio je rodom negdje od Poloja.

danje u sebe i svoje mogućnosti. Franju su krasile najljepše ljudske osobine. Bio je veseo, spreman za šalu, osjeajan i human. Zato je bio neobičajno cijenjen. Imao je veliki ugled i autoritet kod boraca i starješina. Kao visoko obrazovan uvijek poznao je historiju, književnost, umjetnost, muziku i dr. Kao komunista služio je za primjer ostalima. Bio je uvijek spreman da pomogne drugu, da da savjet, utjehu i da se angažuje u rješavanju ličnih problema svojih boraca. Zbog svega toga bio je poštovan i voljen. Njegovi borci nisu se usturali da mu iznesu svoje lične brige i teškoće, da ga upitaju za savjet i zatraže pomoć, jer su znali da će ih oni razumjeti i učiniti sve da im pomogne. Zato je Franjina smrt duboko potresla, ne samo borce i starješine njegovog bataljona, već i cijele brigade.

Ja sam izgubio jednog od najbližih drugova i prijatelja. Bili smo zajedno negdje od prvih dana formiranja 5. brigade. On je već bio uvijek sa životnim iskustvom, a ja mladi od svega 17 godina. Ta razlika nije bila smetnja da budemo bliski i nerazdvojni drugovi. Ja sam imao sreću da sam bio politički komesar, a on je komandir bio uvijek vojno-stručnih, moralnih i ljudskih kvaliteta. Od njega sam mnogo naučio. Za vrijeme marševa, u zatišjima borbi i na odmorima pričali smo o svemu, počev od filozofije do ličnih doživljaja i iskustava. Imao je povjerenja u mene i otvorena srca, romantično mi je pričao o svojim osjećajima, o voljenoj supruzi Kajki, o ličnim životnim zgodama i nezgodama, o ljepotama života itd. Maštali smo o tome šta ćemo raditi poslije oslobođenja, gdje ćemo živjeti i o zajedničkim putovanjima širom svijeta. I sada, iznenada, za nekoliko sekundi, svemu tome došao je kraj.

Nisam u stanju da nađem riječi s kojima bih mogao opisati kako sam se osjećao. Franjo je sahranjen u selu Mišljenovcu². Na sahrani mogao sam sa sobom, bliskog druga i velikog prijatelja nisam bio. Bio sam sretan u selu Kalati na osiguranju prema Kulen Vakufu. Prizor njegove tragične smrti stalno mi je lebdio pred očima. Na momente nisam bio svjestan da li je to stravičan san ili tragična istina. Kao vjehor letjeli su mi kroz glavu svi događaji, koje smo zajedno preživjeli kao saborci i prijatelji. Sklonio sam se da me ne vide borci i potajane starješine i plakao. Plakati zbog toga što je vrijedno plaćanje nije sramota, nego plemenita ljudska vrlina. Ja sam se ipak udaljio plašeći se da bi to moglo negativno utjecati na moral boraca, koji su se nalazili na izvršenju borbenog zadatka. Njegova smrt nije pokolebala moral naše jedinice. Mi smo krenuli u nove bitke i pobjede, a Franjo nam je ostao u sjećanju kao svijetao primjer komunista, izvrsnog starješine, hrabrog i odlučnog borca, humanog i plemenitog osvjeka.

Cesto se sjetim mog dragog Franje. Moje najdraže uspomene su busola i crveno-plava olovka koje je Franjo donio u partizane i meni poklonio prvih dana našeg poznanstva. Ove drage uspomene čuvam, strahujem da ih ne izgubim i zato ih nikad ne upotrebljavam.

2. Poslije rata njegovi posmrtni ostaci preneseni su i sahranjeni na zagrebačkom groblju Mirogoj.

Bili smo iznenađeni

četvrti bataljon 2. udarne brigade³, čiji je komandant bio Simo Mišević, a ja politički komesar, ujutro 20. januara 1944. vodio je borbe s neprijateljskim snagama u selu Tomašićima i Toplice Lešće na rijeci Dobri. Istovremeno ostali bataljoni 2. udarne brigade vodili su borbe s legionarskim i ustaškim snagama koje su nadirale ka Bosiljevu od Ogulina. Oko 10 sati naš bataljon dobio je naredbu od štaba brigade da napusti položaje u selu Tomašićima i kod Toplice Lešće, i da odmah krene ka Bosiljevu sa zadatkom da zaposjedne i brani kosu koja se od Bosiljeva proteže na jugoistok. Mi smo dobili naredbu, prekinuli smo borbu i cestom, ubrzanim maršem, krenuli prema Bosiljevu. Neprijateljske jedinice s kojima smo do tada vodili borbu krenule su za nama u pravcu Bosiljeva.

Kada smo stigli do Bosiljeva i penjali se u koloni na kosu, koju smo trebali zaposjesti i organizovati odbranu, neprijatelj je već izbio na njene jugoistočne padine. Samo su dijelovi 1. i Mitraljeske čete prije od neprijatelja izbili na sjeverozapadni dio kose i došlo je do žestoke borbe kod crkve. Glavnina bataljona našla se na padinama kose, na brisanom prostoru, tu ena jakom vatrom neprijateljskog oružja. Bili smo iznenađeni, a komandovanje poremećeno. Sve je zavisilo od toga kako će se sna i niže starješine.

U početku je pružen neorganizovan otpor. Jedino su dijelovi 1. i Mitraljeske čete uspješno vodili borbu oko crkve, dok su se 2. i 3. četa povlaile ulijevo ka jednoj šumi da bi se sklonile s brisanog prostora i od jake neprijateljske vatre. Zahvaljujući uspjehu dijelova 1. i Mitraljeske čete, borba je dobila organizovaniji karakter. U međuvremenu kroz Bosiljevo su prošla tri neprijateljska tenka, izbila na cestu iza naših lica i zasula glavninu bataljona mitraljeskom vatrom. Istovremeno su pristizali i prednji dijelovi neprijateljskih jedinica, koje su se kretale cestom od Toplice Lešće. Prijetila je opasnost od okruženja našeg bataljona u veoma nepovoljnim taktičkim uslovima. Štab bataljona bio je sa 1. i Mitraljeskom četom, a sa 2. i 3. četom više nije imao vezu.

U takvoj situaciji štab bataljona odlučio je da se izvrši proboj preko ceste Toplice Lešće-Bosiljevo u sjeveroistočnom pravcu. Drugog izlaza nije ni bilo. Izvršili smo juriš na cestu, odbacili dijelove neprijateljske jedinice koja je tu pristizala s pravca Toplice Lešće, i izmeću tenkova, koji su bili na cesti, tu ena jakom vatrom neprijateljskih jedinica s kose, povla ili se pod zaštitom naših puškomitraljeza i mitraljeza preko livada i polja u pravcu jedne šume. U ovoj borbi naročito se istakao komandir Mitraljeske čete Petar Pavić. Imali smo gubitke, a sa dvije čete nismo imali vezu.

Na cesti Bosiljevo—Bosanci sreli smo komandanta brigade Jocu Tarabii a i upoznali ga s tokom i rezultatima borbe. Bio je nezadovoljan. Prigovorio nam je da smo bili neoprezni i naredio da odmah uspostavimo ve-

3. Decembar 17. 5. 1943. nosila je naziv 5. brigada.

zu s 2. i 3. etom i da ih dovedemo u sastav bataljona u Vinicu i da ga 0 tome izvijestimo.

Mi u štabu bataljona osje ali smo se užasno. Ne zbog toga što nismo uspjeli zaposjesti i organizovati odbranu na položaju gdje je to bilo nareno, nego zbog toga što smo pretrpjeli gubitke i izgubili vezu s dvije ete, samo zato što smo bili neoprezni i kretali se u pravcu neprijatelja bez izvi a kih dijelova i prethodnice. Istina je da nam je re eno da se ostali bataljoni naše brigade nalaze zapadno i južno od Bosiljeva pa nismo ni pomišljali da bi se neprijatelj ve mogao nalaziti na kosi koju je trebalo zaposjesti. Ali, to nas ipak ne opravdava.

Nave e prebacili smo se preko Kupe u selo Podklanec, a zatim u Vinicu. Iako smo odmah poslali patrole da prona u 2. i 3. etu, to nam nije uspjelo ni 21. januara, a komandant brigade je preko telefona svakog asa pitao da li je uspostavljena veza s ove dvije ete i kada e sti i u sastav bataljona. Dok se brigada 21. januara odmarala u širem rejonu Vinice, Štab 4. bataljona preživljavao je krizu, zahvaljuju i svojoj neopreznosti. Veza s 2. i 3. etom uspostavljena je no u izme u 21. i 22. januara, a štab bataljona, pou en ovim iskustvom, nije više nikada dozvolio da do e ni u približno sli nu situaciju.

Nismo imali snage da kažemo istinu

No u uo i 13. juna 1944. godine 2. udarna brigada prebacila se preko Kupe u Pokuplje. Njen 2. bataljon, iji je komandant bio Pajo Macut, a ja politiki komesar, prebacio se preko Kupe iste no i kod sela Desni Degoj u selo Drvodeli e. Ve naredne no i brigada je razoružala neprijateljski garnizon u Buševcu u neposrednoj blizini Zagreba, a no u izme u 17. i 18. juna izvršila je napad na neprijateljski garnizon u Re ici kod Karlovca I dva dana iza toga kod Zden ine se prebacila preko pruge i ceste na Žumberak. Drugi bataljon stigao je uve e 21. juna u selo Crkveni Pribi kod Krašića i etiri dana kasnije po eo borbu s neprijateljskim snagama kod Krašića i Petrovine, koja je trajala sve do 17. jula na cijelom Žumberku i na dijelu Bele krajine u Sloveniji. Ove borbe spadaju u red najžeš ih i najtežih borbi koje smo vodili u toku rata. Vo ene su s njema - kim lova kim, ustaškim i domobranskim snagama, a trajale su bez prekida puna 23 dana. U njihove detalje ne u ulaziti, ali u ipak iznijeti neke momente koji su, ini mi se, bili njihova glavna karakteristika.

Neprijatelj je bio brojno znatiji. Njema ke lova ke jedinice bile su vrlo dobro uvježbane za borbe na brdskom, ispresijecanom i pošumljenom terenu. Osim toga vojnici tih jedinica imali su izvanrednu fizičku kondiciju, neprekidno su bili u pokretu, provla ili se kroz naše me uprostore i vršili napade iz pozadine. Bili smo primorani da se vrlo esto prebacujemo s jednog na drugi pravac. Borbe su bile dinami ne, bez jasno izražene linije fronta. Stalno se prelazilo iz odbrane u napad i obratno. Gotovo uvijek su bile u poluokruženju ili naše ili neprijateljske jedinice. Cesto je bila iznena ena jedna i druga strana, a borbe su vo ene na bliskim odstojanjima.

Ovakve borbe bile su veoma naporne i iscrpljujuće. Zahtijevale su dobru ishranu i dosta municije. Neprijateljske jedinice nisu u tome oskudjevale. Mi smo bili najčešće gladni. Narod ovog siromašnog partizanskog kraja i sam je gladovao. Sve što je imao već je dao za potrebe jedinica NOV-e i partizanskih odreda. Municije svakog dana imali smo sve manje i manje. Štabovi su stalno upozoravali da treba štedjeti municiju i da ni jedan metak ne smije biti ispaljen uzalud. Bilo je situacija kada smo prelazili u protivnapad i jurišali na neprijatelja bez i jednoga metka. Tako je bilo 10. jula u jurišu na neprijateljsku kolonu koja se kretala od sela Kermača prema selu Drašice, nedaleko od Vivodine, i četiri dana kasnije u borbama kod Visoča i kod crkava Sv. Nikola i Sv. Ilija.

Druga udarna brigada u toku ovih borbi u Pokuplju, na Zumberku i dijelu Bele krajine postigla je velike rezultate, ali je imala i velike gubitke. Njen 2. bataljon, kada je noću 13. juna prešao preko Kupe kod sela Desni Degoj u Pokupsko, imao je oko 220 boraca i starješina, a kada je 22. jula prešao preko Mrežnice i vratio se na Kordun, bilo je u njemu svega oko 110—120 boraca i starješina. Noću 21. i 22. jula prebacila se preko Mrežnice na Kordun i 1. brigada s ranjenicima iz cijele divizije.

Bilo nam je teško kada smo krenuli iz Zdihova preko Ponikava i dalje za Kordun. Znali smo da će nas po prelasku Mrežnice, kao i uvijek ranije, dočekati žene, djeca, majke, ovi i sestre da vide svoje najdraže. Ovoga puta s pravom smo očekivali veliki broj onih koji nas čekaju jer je neprijatelj proširio lažne glasine na Kordunu da je na Zumberku potpuno uništena cijela 8. divizija. U štabu bataljona dogovarali smo se šta da kažemo onima koji su poginuli ili ranjeni. Na kraju smo se saglasili da im odmah ne kažemo istinu, već da se snalazimo kako znamo i umijemo. Naš bataljon zadnji se prebacio preko Mrežnice. Sve do 11 sati 22. jula bili smo na osiguranju prema Generalskom Stolu, dok su se ostale jedinice naše i 1. brigade s ranjenicima prebacivale preko Mrežnice. Kada smo prešli preko Mrežnice i u toku pokreta za selo Dvorište, stalno su nas sretali i pitali za svoje one koji ih nisu pronašli u jedinicama što su već prošle i me u ranjenicima. Mi smo im govorili da su već prošli, ili da su tu negdje u koloni, ili da još nisu sve jedinice prošle Mrežnicu i slično. Nismo imali snage da im kažemo pravu istinu. Kasnije su porodice poginulih boraca i starješina bile o tome obaviještene preko komandi mjesta i organa narodne vlasti, kako se to obično i radilo u toku narodnooslobodilačkog rata. Još ni danas ne znam da li smo pravilno uradili. Možda smo trebali reći da su poginuli. Ali, tada nismo imali snage da kažemo pravu istinu.

Dušan Mišljencevi

Put. za Liku i napad na Brlog

Prva brigada 8. divizije krenula je za Liku iz rejonu Primišlja. Put je vodio preko sela Zbjega, Ljup e, Begovca, Ogrizovi a i dalje. etnici su nas ometali otvaraju i iz zaklona vatru. Jedan nam je drug ranjen. Ispod same Male Kapele ponovo etnici. Komandir 3. ete 4. bataljona Miloš Goiak dobio je zadatak da ih rastjera i obezbijedi nesmetan prolaz cijeloj brigadi. On je to dobro izvršio. Jednu grupu etnika je zarobio. Iako smo na te etnike bili ljuti, poslije sam uo da su to bili neki bijednici pa su ih naši pustili. Talijani su bili na samoj željezni koj stanici Li ka Jesenica. Pucali su za nama, ali nam nisu nanijeli gubitke. Prešli smo Malu Kapelu kod ku e Garova i došli u Dabar. Tu smo se neko vrijeme odmarali. Jeli smo samo krumpir, druge hrane u Lici nije bilo. Izvršili smo jednu akciju na posadu Letinac. I to je bila »Crna legija« dio posade iz Senja. Tu je poginuo jedan ustaški oficir, a jednog smo ustašu zarobili. Ova akcija protiv ustaša dobro nam je došla jer su etnici u ovom kraju stalno govorili da se partizani ne bore protiv ustaša.

Napad na etni ko-talijansku posadu u Brlogu izvršen je 2. aprila 1943. godine. Izveli su ga 3. i 4. bataljon 1. brigade. Prate i bataljon 1. brigade u estvovao je tako er u napadu. Brlog je bio fortifikacijski dobro utvr en. Imao je 6 bunkera oko ceste i 1 bunker na brdu kao dominantan. Napad je izvršen rano u zoru. Naš 4. bataljon prvi je krenuo u napad. Gornji veliki bunker osvojen je za svega 15—30 minuta borbe. Taj bunker je bio na sprat, debljina zida 1 metar. Protivtenkovski top kojim je ga ao Rade Dobrosavljevi promašio je prvom granatom. Druga granata — direktni pogodak. etnici po eše da bježe iz bunkera. Tre a eta s Gojakom na elu probila se do same žice. Potukli su etnike, srušili žicu i odmah ovladali bunkerom. Tu je došao komandant 8. divizije Vlado Cetkovi , te tako taj bunker posluži za komandno mjesto komandanta divizije. Tu je još bio komandant 4. bataljona Miloš Kljaji i njegov zamjenik Joco Miljkovi .

Prvi i 2. bataljon bili su na osiguranju prema Žutoj Lokvi i Oto cu. Tre i omladinski bataljon našao se u dosta nepovoljnom položaju. Za vrijeme prvog jutarnjeg naleta ranjen je politiki komesar bataljona Adam Pavlovi , a 3. aprila ranjen je i odmah umro Rade Dobrosavljevi , komandant Prate eg bataljona. Cio dan tukla je naša artiljerija bunkere po komandi komandanta divizije.

Drugog dana borbe za Brlog moral kod etnika i Talijana je opao. Pred no nam je Miloš Kljaji održao govor i kazao: »Ve eras ete izvršiti juriš. Neprijatelja moramo likvidirati ili protjerati«. Podijeljena nam je dopunska municija. Pored bunkera neprijatelj ima i visoku bodljikavu žicu. Oko 20 sati 3. i 4. bataljon ponovo kre u u napad. Moj komandir

Rade Tarabi vrlo umješno vodi etu. Jurišamo s brda prema cesti. Pola naše ete mora rušiti žicu, dok ispred druge polovine nema žice. Pušana vatra nije jaka, ali bombe sijevaju. Pod nama podrhtava zemlja od detonacija. Opasna i jaka vatra dolazi nam s lijeve strane. Komanda pada:

»100 metara povlačenje nazad!« Neprijateljski juriša i su se probili i opet su nam na boku. Ponovo se za 100 metara mora odstupiti. Pritisak dolazi s boka, odakle je odbrana 1. eta 4. bataljona. »Naprijed!«, ponovo pada komanda. Sad je naš nalet bio silovit. Probijamo se u centar Brloga. Još uvijek vri od detonacije i pucnjave. Konačno — Brlog je osvojen. Iz bunkera dim i prašina šire se okolo. Tužni izgledaju bunkereri kao da žale za svojim gospodarima — etnicima i Talijanima.

Miloš Kljajić, komandant i Joco Miljković, zamjenik komandanta 4. bataljona, izvještavaju: jedan dio Talijana i etnika potučen je i zarobljen, dok se drugi probio. Po proboju naletio je na naš 1. bataljon kod Žute Lokve te je i tamo jedan dio potučen pa se samo mali dio uspio probiti za Senj.

To veče sam uo razgovor me u partizanima, kako je za vrijeme juriša jedan fizički jači etnik htio da udavi Miloša Gojaka. Stvar je spasio Gojakov zamjenik Žiža Novak koji mu je priskočio u pomoć i ubio etnika.

Odmah po zauzimanju Brloga Talijani su otvorili jaku artiljerijsku vatru pa smo morali potražiti zaklone u neprijateljskim bunkerima. Poslije artiljerijske vatre otpočelo je sakupljanje plijena koji je bio velik. Izvukao se cijelo noćno. Sutradan stupila je u akciju talijanska avijacija i od tih aviona u jednom susjednom selu od bombe je ranjen politički komesar 1. eta Brale Momčilović. Poslije nekoliko dana, kad je zauzet i Otočac, cijela Gacka dolina bila je u rukama partizana. Tih dana, dok sam bio u selu Kopolju, dobio sam tifus. Prevezli su me u Dabar i odatle kući. Ponovo sam vraćen u sastav moje jedinice juna 1943. godine.

Stevo Radanovi

Zasjede etvrte brigade na pruzi Oštarije-Karlovac
116/17. marta 1943.)

Nakon izvedenih akcija na domobranske posade u Saborskom i Bjeljevinama te na etnike u Li koj Jesenici, 4. brigada je krenula ka komunikaciji Ogulin — Zagreb radi postavljanja zasjeda na željezni koj pruzi izme u Oštarija i Tounja. No u izme u 16. i 17. marta 1943. godine postavili su zasjede 2, 3. i 4. bataljon i o ekivali nailazak vlakova koji su saobra ali na relaciji Zagreb — Sušak i Zagreb — Vrhovine. Istovremeno s postavljanjem zasjeda prekinuta je željezni ka pruga u blizini Tounja i kod Donjih Dubrava. Zasjeda kod Tounja o ekivala je nailazak vlaka od Ogulina, a zasjeda kod Donjih Dubrava od Zagreba.

Oko 10 sati 17. marta oklopni vlak je ušao u zasjedu izme u Košara i Tounja. Štab brigade je odluo da propusti ovaj vlak jer je o ekivao nailazak transportnog ili putni kog vlaka, koji bi bilo lakše uništiti i do i do plijena. Kada je izišao vlak iz Košara, neprijateljska je izvidnica primijetila jednu etu 3. bataljona koja se nalazila na položaju na desnoj obali rje ice Tounj ice. Na ovu etu otvorena je minobaca ka vatra. Budu i da eta nije odgovarala na vatru, Talijani su otišli do Tounja, a potom se vratili u Oštarije. U 12.50 sati naišao je od Ogulina transportni vlak s ratnim materijalom i u njemu oko 150 vojnika. Kada je ušao u zasjedu, 2. bataljon, koji je tu držao zasjedu, izvršio je napad. Za nepunih 15 minuta borbe itav vlak je bio u rukama bataljona, jedino iz 2 vagona je neprijatelj davao žestok otpor. U tom momentu bataljon je napravio fatalnu grešku. Naime, kada je ve izgledalo da je na domaku veliki uspjeh, štab bataljona se zaboravio, ispustio komandu iz ruku, dozvolio da se borci nepotrebno grupiraju oko zauzetih vagona i slabo organizirao evakuaciju plijena. Pored toga nije bila prekinuta pruga u rejonu Skradnika i Košara, tako da je oko 13.30 sati na mjesto zasjede naišao ponovo oklopni vlak od Oštarija, ali ovoga puta pod zaštitom jake artiljerijske vatre iz Oštarija i Ogulina. ete 4. bataljona pokušale su da ga zaustave kod Košara, ali im to nije uspjelo. im se oklopni vlak približio porušenoj kompoziciji, jedinice 2. bataljona morale su se povu i. Prilikom odstupanja bataljon je izvukao i prili ne koli ine ratnog materijala i ostavio ga na pogodnom mjestu u šumi. U to vrijeme tri neprijateljska laka tenka pokušala su da se probiju od Skradnika prema Tounju, ali ih je u rejonu Košara napao 4. bataljon mitraljeskom vatrom i ru nim bombama te prisilio na povla enje. U 15.20 sati oklopni vlak je povukao dio kompozicije napadnutog vlaka i odvukao u Oštarije. Nakon toga u 16.20 sati jedna kolona od oko 200 ustaša iznenadno je izbila za le a 2. bataljonu koji se nalazio na položaju na Bogdanovom vrhu (k. 512, k. 361,

k. 389). Iznenadna pojava ustaša za le ima bataljona, prisilila ga je da napusti položaj i da se povuče prema selu Kamenici. Prilikom povlačenja bataljon nije uspio da ponese sav plijen, koji je evakuiran iz vlaka, pa je on ponovo pao u ruke neprijatelju. Budući da je neprijatelj obustavio dalje napade, 2., 3. i 4. bataljon su se povukli u svoje baze.

Istoga dana 17. marta 1. bataljon je kod Donjih Dubrava postavio zasjedu i dočeka putnički vlak što je krenuo iz Zagreba, s putnicima koji su navodno išli na neku službu u Italiju. Akcija je pripremljena, obavještajni oficir bataljona Mile Opa i prikupio je podatke o kretanju vlakova od željezničke staze u Donjim Dubravama, koji su stalno suraivali s organima NOP-a. Tako smo od njih doznali da će željeznički komprugom kroz Donje Dubrave prije podne proći i dva vlaka, jedan teretni i jedan putnički. Kako je štab bataljona bio obaviješten da će putnički vlakom putovati neke više ustaške i talijanske ličnosti, on se odlučio da napadne taj vlak. Još u toku noći 16. marta bataljon je krenuo iz Donjeg Primišlja, prebacio se preko rijeke Mrežnice, izbio na željezničku prugu između Donjih Dubrava i Globorni koga mosta i s 1. i 3. etom postavio zasjedu u šumi kraj željezničke pruge, dok je minerska grupa na tome mjestu postavila mine ispod tračnica. Druga eta ovog bataljona i jedna eta iz 1. kordunaškog partizanskog odreda postavile su osiguranje prema Generalskom Stolu i Gornjim Dubravama.

Nešto prije 11 sati 17. marta naišao je teretni vlak od Generalskog Stola. Njega je zasjeda propustila otkuju i dolazak putničkog vlaka iz Zagreba. Sve se odvijalo prema planu. Drugi vlak je naišao u 11.15 sati. Kada je lokomotiva ušla u zasjedu, mineri su zapalili minu i eksplozija je izbacila s tračnica prvi vagon i vlak je stao. Tada je otvorena žestoka vatra s obje strane. Budući da neprijateljska vatra nije bila naročito efikasna iz oklopnih vagona, koji su se nalazili na kraju duga vlaka, borci su uspješno vršili dogovorene zadatke. Putnici su iskakali iz vagona, borci su ih hvatali i odvodili od pruge u šumu. Neki od njih su odmah bili pušteni, za koje nije bilo ja ih razloga za sumnju. Međutim, putnici koji su bili u uniformama i koji su bili obučeni u sve one civilne odijela, pa čak i tome još bez isprava jer su ih bacili, bili su zadržani. Za njih se pretpostavljalo da su funkcioneri Nezavisne Države Hrvatske. S obzirom da je napad izveden između u Generalskog Stola i Gornjih Dubrava, gdje su bile jake neprijateljske posade, borci su na brzinu pretresli ispražnjene vagone u kojima je bilo mnogo prtljage — raznih poklon-paketa. U poštanskim kolima bile su velike količine kože, poštanskih paketa i druge robe. Nije bilo moguće, a niti je bilo vremena evakuirati sve te stvari, pa je štab bataljona naredio da se što više ponese kože koja je bila najpotrebnija za obuću. Osim kože zaplijenjene su značajne količine odjeće, pištolja, paketa s hranom i cigaretama, poklon-paketa s raznim nakitima i skupocjenim ženskim i muškim ručnicima i džepnim satovima, te mnogo drugih raznih stvari, tako da je svaki borac nosio tu zaplijenjenju robu. Nakon pretrage vagona vlak je zapaljen. Kako se vatra sve više razbuktavala i širila se s vagona na vagon, članovi posade iz prvog blindiranog vagona pokušali su iskakati i bježati, ali su se naše ete morale

povla iti i nije bilo više vremena za daljnju borbu. U isto vrijeme neprijatelj je krenuo iz Gornjih Dubrava oklopnim vagonima i jakim pješačkim snagama prema mjestu gdje su se vodile borbe, a iz Generalskog Stola artiljerija je tukla prostor izme u željezni ke pruge i rijeke Mrežnice kuda se bataljon morao povla iti. U ovoj je akciji zarobljeno oko 280 osoba, od kojih je ve i dio bio odmah pušten, a zadržano je oko 90, me u kojima je bilo Talijana, ustaša, domobrana, a najviše sumnjivih civila. Svi su oni odvedeni i predani višim štabovima na postupak.

U ovim dvjema akcijama na neprijateljske vlakove kod Tounja i Donjih Dubrava, neprijatelj je pretrpio osjetne gubitke u ljudstvu i materijalu. Talijani, domobrani i ustaše imali su oko 100 mrtvih i 120 ranjenih vojnika i oficira. Zarobljen je jedan domobranski oficir, 30 domobrana, 8 Talijana, 6 ustaša, 23 željezni ara, 3 financa, 2 op inska stražara i preko 50 funkcionera i službenika Paveli eve administracije. Zaplijenjeno je: 4 mitraljeza, 10 puškomitraljeza, 65 pušaka, 11.000 metaka, oko 100 ru - nih bombi i 50 pari vojni kih uniformi. Uništene su 2 lokomotive, 3 oklopna vagona, 15 putni kih i transportnih vagona i oko 50 metara željezni ke pruge. Jedinice 4. brigade i dijelovi 1. kordunaškog odreda imali su 8 mrtvih i 29 ranjenih boraca i starješina.

Dušan V. Baie

Oslobo enje Gacke doline

Obostrane snage

Krajem februara 1943. godine, oslobo enjem Gornjeg Lapca, u stvari je završena etvrta neprijateljska ofanziva na teritoriji Hrvatske. Talijanske, ustaške, domobranske i etni ke jedinice koje su u estvovala u ovoj ofanzivi, povukle su se u svoje polazne garnizone. U Gackoj dolini i nje -noj široj okolici po etkom marta 1943. neprijatelj je zadržao 21 posadu koju su sa injavale talijanske, ustaške, domobranske, žandarske i etni ke jedinice. U Oto cu se nalazio Štab talijanske divizije »RE« s prištapskim jedinicama, artiljerijskim pukom i drugim jedinicama oko 1000 vojnika. Tu se nalazila 2. lova ka bojna (bataljon), 33. pripremna bojna, dijelovi 9. bojne, dijelovi 3. li ke stražarske bojne i jedna posadna satnija (eta), s oko 600 ustaša, domobrana i žandara, i oko 400 etnika — ukupno oko 2000 vojnika s nekoliko topova, više minobaca a i oklopnih automobila. U Starom Selu kod Oto ca bilo je oko 100 etnika i 80 domobrana s 3 mitraljeza i 4 puškomitraljeza. Posadu Brloga sa injavalo je oko 320 etnika i oko 100 Talijana — crnokošuljaša, s 2 minobaca a, 6 mitraljeza i više puškomitraljeza. U Kompolju se nalazilo oko 100 ustaša, domobrana i žan-

dara te oko 80 etnika s 1 mitraljezom i više puškomitraljeza. Ponore je posjelo oko 100 domobrana iz 12. pješadijske pukovnije s 1 minobaca em, 1 mitraljezom, 4 puškomitraljeza i oko 100 etnika, a Švicu 20. satnija iz istog puka ja ine oko 120 domobrana, s 5 puškomitraljeza. U Prozoru je bilo oko 70 ustaša i domobrana s 1 puškomitraljezom. U Leš u se nalazila jedna eta iz 3. li ke željezni ke stražarske bojne, ja ine oko 140 domobrana, a na željezni koj stanici Leš e Štab 3. li ke željezni arske stražarske bojne s dvije ete domobrana, oko 200 vojnika i oko 60 Talijana, s 3 mitraljeza i više puškomitraljeza. Susjednu željezni ku stanicu Ramljane obezbje ivala je jedna eta 6. posadnog bataljona talijanske divizije »RE« (85 vojnika) i oko 80 domobrana sa 7 mitraljeza i 9 puškomitraljeza. U Sincu je bila jedna eta domobrana (oko 100 vojnika) iz 12. pješa ke pukovnije i 7 žandara s 1 mitraljezom i 3 puškomitraljeza, a na željezni koj stanici Sinac jedna eta 6. posadnog bataljona divizije »RE« (oko 100 Talijana) s 10 mitraljeza, 10 puškomitraljeza, 1 laki i 1 teški minobaca , kao i oko 50 domobrana iz 12. pješadijske pukovnije. U Zalužnici se nalazilo oko 200 etnika s 4 mitraljeza, 6 puškomitraljeza i 2 laka minobaca a, a u Doljanima jedan etni ki bataljon ja ine oko 200 etnika sa 7 mitraljeza i 6 puškomitraljeza. etni ki udarni bataljon ja ine oko 500 etnika s 1 mitraljezom, 5 puškomitraljeza i 1 lakim minobaca em nalazio se u Škarama. Veoma jaka posada nalazila se u Vrhovinama koju je sa injavalo oko 2000 Talijana iz divizije »RE« i oko 200 etnika s 2 haubice, 4 brdska topa, ve i broj minobaca a, mitraljeza i puškomitraljeza. U Crnoj Vlasti bilo je oko 160 etnika sa 6 mitraljeza, 2 puškomitraljeza i 1 lakim minobaca em, a u Rudopolju oko 120 etnika s 5 mitraljeza i 3 puškomitraljeza. Na željezni koj stanici Rudopolje nalazilo se oko 200 Talijana iz 18. konji kog eskadrona »Vittorio Emanuele«. U Donjem Babinom Potoku bilo je oko 100 etnika sa 6 mitraljeza, 3 puškomitraljeza i 2 laka minobaca a te na željezni koj stanici Javornik posada od oko 200 Talijana iz sastava divizije »RE«.

Ukupno u Gackoj dolini i njenoj široj okolini bilo je oko: 3845 Talijana, 870 ustaša, 830 domobrana i oko 2480 etnika, ili svega 8025 neprijateljskih vojnika naoružanih pored pušaka i topovima, minobaca ima, mitraljezima i puškomitraljezima. Svaka od navedenih posada bila je uglavnom smještena u zidanim zgradama (škole, crkve i druge stambene zgrade) podešenim za odbranu i utvr enim bunkerima, rovovima i bodljikavom žicom za kružnu odbranu.¹

Za oslobo enje Gacke doline, po nare enju Glavnog štaba Hrvatske, Štab 1. korpusa NOV Hrvatske angažirao je 8. udarnu kordunašku diviziju, 9. brigadu 6. udarne li ke divizije i 6. primorsko-goransku brigadu. S obzirom na ja inu i raspored neprijateljskih snaga, Štab 1. korpusa se odluo da u prvoj fazi napadne neprijateljske posade na liniji Babin Potok — Vrhovine, zatim spoljnu odbranu Oto ca i na kraju i sam Oto ac.

1. Podaci o neprijatelju uzeti iz Zbornika dokumenata i podataka o NOR, tom V, knjiga 13. i 14.

Napad na Donji Babin Potok i Crnu Vlast

Šodno odluci Štaba 1. korpusa Hrvatske, 8. divizija (bez 4. brigade koja se nalazila na Kordunu) oja ana sa 6. primorsko-goranskom brigadom, dobila je zadatak da napadne i razoruža etnike u D. Babinom Potoku i Crnoj Vlasti. Za izvršenje ovoga zadatka 6. brigada, oja ana s jednim bataljonom 2. brigade 6. divizije, prate etom i jednim brdskim topom, imala je da napadne i razbije etnike u Crnoj Vlasti, a 15. brigada 8. divizije, oja ana s dva brdska topa i 3 tenka, etnike u Donjem Babinom Potoku. Me utim, 2. li ka brigada trebala je da poruši prugu izme u željeznih stanica Leše i Janje. Napad je otpo eto 7. marta 1943. godine. Zbog vremenskih nepogoda, mraka, jake bure i snijega, napad je bio jako otežan a posebno je bilo teško izvodljivo ga anje topovima i minobacima. Zbog ovoga je napad bio odgo eten za 6 sati umjesto u 3 ujutro. Me utim, kako ova promjena nije došla do Štaba 15. brigade, to je ona otpo etela s napadom i pored teških vremenskih uslova ta no u 3 sata.

Za napad na etnike u Donjem Babinom Potoku 15. brigada je odredila 2. bataljon, koji je bio oja an s tri laka tenka i dva brdska topa. Me utim, 1. i 3. bataljon bio je na osiguranju prema neprijatelju u Rudopolju, a 4. bataljon zadržan je u brigadnoj rezervi. Zbog nepreciznosti artiljerijsko-minobaca ke vatre i nedolaska tenkova zbog snijega, prvi napad 2. bataljona nije uspio. Tek oko 9 sati on je uspio slomiti spoljnu odbranu etnika, ali ne i u rejonu škole, crkve i popovog stana. Koriste i dan privu etni su topovi, a i tenkovi su uspjeli do i, tako da je štab brigade izvršio potrebne pripreme za poslijepodnevni napad. Ujedno je etnicima upu eten i pismeni ultimatum za predaju. I pored dva ponovljena napada, bataljon nije uspio razbiti odbranu etnika. Oko 22 sata, na prijedlog etni kog komandanta, po etli su pregovori o njihovoj predaji. Ovo je dovelo i do nebudnosti jednog dijela boraca, što su etnici iskoristili tako da se jedan dio izvukao u Vrhovine kod Talijana, a ostatak posade se predao. Zarobljena su 44 etnika, 4 su na etna mrtva i 4 ranjena. Zaplijenjeno je 6 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 65 pušaka, 2 laka minobaca a i ostale ratne spreme. Drugi bataljon imao je tri mrtva i pet ranjenih boraca. Pored zaplijenjenog naoružanja i ratne opreme, borci 15. brigade uspjeli su puš anom i mitraljeskom vatrom da obore i jedan tromotorni talijanski bombarder koji se zapalio i pao kod Krivog Javorja.

Šesta primorsko-goranska brigada napala je etnike u Crnoj Vlasti s jednim bataljonom, a s dva bataljona osigurala je ovaj napad s pravca Rudopolje i Vrhovine, dok je jedan bataljon zadržala u rezervi. Na obezbje enju prema Vrhovinama i isturenoj talijanskoj posadi na brdu Panos bio je 2. bataljon 5. brigade 8. divizije sa zadatkom da s jednom etom fingira napad na nju, obezbijedi bok i le a jedinica 6. brigade koje su napadale Crnu Vlast. Svi pokušaji 6. brigade da zauzme Crnu Vlast, od 7—10. marta 1943. godine nisu uspjeli, zbog uporne odbrane etnika, koji su bili potpomognuti artiljerijsko-minobaca kom vatrom od strane Tali-

jana iz Vrhovina. Za vrijeme ovih borbi, pored 55 zarobljenih etnika, etnici i Talijani imali su i oko 46 mrtvih i ranjenih, a gubici 6. brigade j jedinica na obezbje enju iznosili su oko 15 mrtvih i 58 ranjenih boraca j starješina. Poslije ovog neuspjeha odustalo se od daljnjeg napada, a 6. j 15. brigada i dalje su zadržane na tom terenu.

Dok su 15. brigada 8. divizije i 6. primorsko-goranska brigada napadale etnike u Donjem Babinom Potoku i Crnoj Vlasti, 5. brigada 8. divizije prebacila se iz rejona Nebljusa preko Frkaši a u Krbavicu i Trnovac. Tu je sve do 15. marta ostala na odmoru i sre ivanju jedinica poslije teških borbi na Drenova i. Nakon toga Stab 5. brigade odluo je da postavi zasjedu izme u željeznih stanica Leš e i Janj e, a zatim i izme u Janj e i Peruši a. Tako je 16. marta 1943. godine ujutro 5. brigada s 2, 3. i 4. bataljonom zaposjela s obje strane put i prugu izme u stanice Leš e i Janj e, dok je 1. bataljon s dvije ete štutio njihove bokove. Zasjeda je bila postavljena tako da bi neprijatelj, koji bi saobra o tuda, ulaskom u zasjedu bio doveden u okruženje. I zaista, ujutro oko 7 sati naišlo je iz pravca Janj e 7 kamiona, ali praznih, a odmah iza njih 20 domobrana koji su se poslije kratke puš ane vatre predali. Istovremeno i iz željezne ke stanice Leš e pošla je patrola od 12 neprijateljskih vojnika, no kako su na vrijeme otkrili zasjedu, uspjeli su se povu i nazad. Tako je na cijelom dijelu ove komunikacije neprijatelj otkrio prisustvo naših snaga. Pošto je otkrio prisustvo partizanskih jedinica, neprijatelj je oko 8 sati iz pravca Janj e uputio prugom oklopni voz, a iz pravca Leš a dvije ete domobrana i jednu etu Talijana s namjerom da ih odbaci od ceste i pruge te omogu i saobra aj. Ove snage uspjele su potisnuti 3. bataljon, ali je on, oja an etom iz brigadne rezerve, uspio povratiti prvobitni položaj i protjerati domobrane i Talijane nazad u Leš e. Predve e se povukao i oklopni voz, a brigada se povukla na odmor u Ramljane. Gubici neprijatelja, osim 20 zarobljenih domobrana, nisu se mogli ustanoviti, a jedinice 5. brigade imale su 2 mrtva i nekoliko ranjenih boraca.

Sutradan, 17. marta 1943. godine, dva bataljona 5. brigade postavila su novu zasjedu na cesti Janj e — Peruši . Oko 10 sati naišla je kolona Talijana od Peruši a prema Janj i (dijelovi prvog pješadijskog puka divizije »RE«) u ja ini jednog bataljona s 2 kamiona. Kako su i ovoga dana otkrili zasjedu, a imaju i u vidu nadmo nost talijanskih i domobranskih snaga, to je štab brigade poslije kra e borbe povukao bataljone od ceste ne žele i da ih ja e angažira u borbi. Ukupno u toku ova dva dana zarobljena su 24 domobrana i zaplijenjeno 27 karabina. Neprijatelj je imao 20 mrtvih i više ranjenih, a 5. brigada 7 mrtvih i 12 ranjenih boraca. U toku no i izme u 17. i 18. marta brigada je porušila i oko 1 km Pruge.

Za ponovni napad na etnike u Crnoj Vlasti, pored 15. brigade 8. divizije i 6. primorsko-goranske brigade, angažirana je i 5. brigada 8. divizije koja je povu ena s linije Leš e—Peruši . Prema planu Štaba 8. divizije 6. Primorsko-goranska brigada, oja ana s dva laka i jednim tenkom iz Tenkovske ete 1. korpusa, ponovno je dobila zadatak da napadne i likvidira

etni ku posadu u Crnoj Vlasti. Za spremanje intervencije neprijatelja od Doljana i Brezovca određena je 15. brigada s tim da dijelom snaga vrši fingirani napad na Talijane i etnike u Vrhovinama i bude spremna da prema razvoju događaja, spriječi i povlačenje neprijatelja iz Vrhovina prema Zalužnici kao i za napad na Vrhovine. Peta brigada dobila je zadatak da s jednim bataljonom zauzme M. Obijaj, a zatim s njim da štiti bok 6. brigade i s pravca Vrhovine, a s drugim bataljonom da blokira neprijateljsku posadu na željezničkoj stanici Rudopolje. Ostali njeni bataljoni obrazovali su divizijsku rezervu u Rudopolju i Donjem Babinom Potoku.

Poslije prvog napada etnici su ojačali posadu u Crnoj Vlasti tako da je sada brojila oko 270 etnika. Oni su pojačali utvrđenje oko crkve, škole i popova stana. Štab 6. primorsko-goranske brigade za napad na etnike angažirao je dva bataljona, jedan za obezbjeđenje prema Vrhovinama, a jedan je zadržao u brigadnoj rezervi. Budući je planom predviđeno da se od 20. marta 1943. godine, to su jedinice brigade do tog vremena posjele svoje položaje i s njim krenule u napad. Artiljerija je djelovala pod komandom Štaba 8. divizije. Do 24 sata i pored jakog napada, izuzev popovog stana, nije se uspjelo slomiti otpor etnika kod crkve i škole. Sutradan u borbu je uveden, pored velikog tenka, bataljon iz rezerve 6. brigade i jedan bataljon 5. brigade. Pod pritiskom sada jača snaga, etnici su oko 16 sati počineli bježati prema Vrhovinama. Tako je poslije 18 sati teške borbe etnička posada u Crnoj Vlasti djelimično savladana, a djelimično uspješno se probije u pravcu Vrhovine. Poginulo je oko 60 i zarobljeno 125 etnika, zaplijenjeno 6 mitraljeza, 4 puškomitraljeza, 104 puške (francuske), 2 mala minobaca a 40 000 metaka i druga ratna oprema. Šesta brigada i jedinice 8. divizije imale su 18 mrtvih i 128 ranjenih boraca i starješina. Od artiljerijske vatre poginuo je i narodni heroj Milisav Dakić, zamjenik komandanta 15. brigade.

Nakon zauzimanja Crne Vlasti sve tri brigade ostale su i dalje na području oko Vrhovina, u selima Crna Vlast, Dugi Dol, i Gornji i Donji Babin Potok, radi odmora i oporavka. Međutim, njihov je odmor trajao samo dva dana, jer su u vremenu od 23. do 26. marta 1943. godine jačali talijansko-etničke snage izvršile nekoliko uzastopnih napada iz Vrhovina radi odbacivanja ovih brigada što dalje od pruge Vrhovine — Plaški, ali bez uspjeha. S druge strane Talijani su poslije gubitka G. i D. Babinog Potoka, Rudopolja i Crne Vlasti ojačali posadu u Vrhovinama tako da je sada brojila oko 3000 Talijana i oko 500 etnika. Ispadi prema našim jedinicama imali su u stvari za cilj poboljšanje momentalnog položaja i stvaranje uslova za izvlačenje.

Borbe na prilazima Otočcu

Pošto su jedinice 1. korpusa NOV i PO Hrvatske u toku februara i marta mjeseca 1943. godine uspješno izvršile protuofanzivu, a talijanske, etničke, ustaške i domobranske snage pretrpjele osjetne gubitke, stvorena je

povoljna vojno-politička situacija za poduzimanje novih ofanzivnih akcija. četvrta brigada 8. divizije zajedno s Kordunaškim partizanskim odredom ponovo je oslobodila teritoriju Korduna, dok je u Lici 6. divizija oslobodila Gračac, Radu, Sv. Rok i Lovinac, nakon čega je glavnina talijanske divizije »RE« napustila Gospić, Likički Osik, Perušić i povukla se na prostor Vrhovine — Otočac i tu se gr evito branila. Njihovo povlačenje negativno je uticalo i na moral ustaša, etnika i domobrana.

U vezi s novonastalom situacijom, Štab 1. korpusa NOV i PO Hrvatske uputio je 30. marta 1943. potinjenim jedinicama direktivu, u kojoj je pored podataka o neprijatelju, o opštoj situaciji rečeno: »Talijanski okupatori evakušu se iz Like. Posljednje njihove snage spremne su za odlazak iz Vrhovina. Odlaskom okupatora pokolebale su se i demoralisale etničke bande i u strahu pred sutrašnjicom prelaze pojedinačno i u grupama na našu stranu, neki traže pregovore i garanciju za život, neki su zato da ostanu u svojim sadanjim formacijama a pod našom komandom, dok su pravi zlikovci beskompromisni i bori se. Jasno je da odlaskom okupatora iz Like situacija kod ustaša i domobrana nije ista kao kod etnika, ali je za nas povoljnija i olakša e nam likvidaciju njihovih uporišta u Gackoj dolini... . Kod ovako povoljne situacije pred naše štabove i jedinice postavlja se kao glavni zadatak likvidacija etnika, a zatim i ostalih ustaških i domobranskih posada u Gackoj dolini. Time se stvaraju povoljni uslovi da dođemo do naoružanja, mobilizujemo nove snage, stvorimo bazu za ishranu i poboljšamo zdravlje naših boraca.«²

Za izvršenje ovoga zadatka Štab 1. korpusa angažirao je 8. kordunašku diviziju (4. 5. i 15. brigadu), 9. brigadu 6. ličke divizije i 6. primorsko-goransku brigadu — ukupno 5 brigada. Direktivom Korpusa formiran je Operativni štab »Gacka« podijeljenom su privremenom komandom bile 9. lička i 6. primorsko-goranska brigada. U prvoj fazi ofanzive 8. divizija imala je zadatak da zauzme Škare, Doljane i Zalužnicu, a zatim da dejstva produži pravcem: Škare — Glavice — Staro Selo — Otočac; 6. brigada da ostavi jedan bataljon u Crnoj Vladi sa zadatkom da pazi na evakuaciju Talijana iz Vrhovina i u pogodnom momentu da upadne u to mjesto. S ostalim snagama treba da učestvuje u sastav Operativnog štaba koji je imao zadatak da likvidira neprijatelja kod Velikog i Malog tunela, Sisaljke i željezničku stanicu Ramljani i Lešće, kao i u selima Ramljane, Lešće i Sinac, a zatim da produži napad pravcem: Lešće — Prozor — Otočac. Za to vrijeme 14. brigada 5. operativne zone Hrvatske imala je vršiti pritisak na Brinje i ugrožavati komunikaciju Otočac — Senj kojom je vršeno snabdijevanje talijanske divizije »RE« te ustaških i etničkih snaga u Lici. Iz ovako postavljenih zadataka vidi se da je ideja Štaba 1. korpusa, čiji je komandant bio Ivan Gošnjak, bila da se likvidacijom spoljne odbrane Otočaca okruži neprijateljska posada u samom Otočcu i stvore povoljni uslovi za oslobodjenje cijele Gacke doline.

Prema naredbju Štaba 1. korpusa i 4. brigada 8. divizije, prebena

2. Zbornik NOR-a, tom V, knj. 13, str. 425. i 428.

je s Korduna na sektor Gacke doline tako da je ova brigada, poslije skoro 2 mjeseca borbi u Zumberku i Kordunu, ponovo došla u sastav svoje divizije. U Liku je pošla s više od 1400 boraca koji su pored pušaka imali i 64 mitraljeza i puškomitraljeza, 1 teški i 4 laka minobaca a. Usput je brigada o istila od neprijatelja Saborski, Li ku Jesenicu i Dabar. Po dolasku u Dabar, a na osnovu prikupljenih podataka, ona je u toku no i izme u 24. i 25. marta 1943. godine napala ustašku posadu u Letincu (oko 10 km sjeverozapadno od Dabra) i zauzela ovo mjesto. Poginulo je 8, a zarobljeno 16 ustaša, dok se ve ina razbježala i uspjela pobje i za Brinje. Brigada je imala 1 poginulog i 1 ranjenog borca.

Kre u i se dalje ka Gackoj dolini, 4. brigada je samoinicijativno 28. marta 1943. napala etnike u Škarama i zauzela ga gotovo bez otpora. Naime, etni ka posada u Škarama povukla se još prije napada na brdo Um i selo Podum, a u Škarama je ostala samo predstraža, o emu Štab 4. brigade nije bio na vrijeme obaviješten pa je preduzeo napad sa 1, 2. i 3. bataljonom. Kada je 3. bataljon ušao u Škare i vidio da su etnici pobjegli, krenuo je u pravcu brda Um i sela Poduma. S njima je štab brigade uputio i 4. bataljon koji se dotada nalazio u rezervi. O nastupanju ovih bataljona etnici su bili blagovremeno obaviješteni, pa su zahva eni panikom pobjegli u pravcu Oto ca i Brloga. I domobransko- etni ka posada u Starom Selu napustila je svoje položaje i povukla se u Oto ac. Tako je u zoru 28. marta 1943. godine 4. brigada, kojom su komandovali Perica Kleut, komandant i Mile Martinovi , politi ki komesar, uspjela da zauzme Škare i Staro Selo, razbije etni ke jedinice i stvori uslove za daljnje akcije. U toku te no i zarobljeno je 40 etnika, a oko 20 ih je ranjeno. Zaplijenjeno je 10 mitraljeza, 25 pušaka, 1 minobaca i razna druga vojni ka oprema.

Poslije ove akcije 4. brigada dobila je zadatak da ujutro 1. aprila napadne etni ku posadu u Zalužnici. Tamo se nalazilo oko 300 etnika naoružanih pored pušaka s 10 mitraljeza, 10 puškomitraljeza i 2 laka minobaca a. Me utim 5, 15. i 6. brigada imale su zadatak da vrše obezbje enje prema neprijatelju u Vrhovinama, Sincu i Oto cu. Dok su se jedinice 8. divizije, kojom su komandovali Vlado etkovi , komandant, Artur Turkulin, politi ki komesar, užurbano pripremale, a naro ito 4. brigada koja je imala glavni zadatak, etnici su 31. marta oko 18 sati u panici, kamionima koji su stigli iz Oto ca, pobjegli dijelom za Oto ac, a dijelom za Vrhovine. Budu i da za bjekstvo etnika nije doznao ni Štab 4. brigade, ni Štab 8. divizije, bataljoni 4. brigade su no u izme u 31. marta i 1. aprila 1943. godine posjeli polazne položaje za napad i tek tada doznali da su etnici pobjegli iz Zalužnice. U panici nisu uspjeli ni ponijeti sve oružje. U napuštenoj Zalužnici zarobljeno je 8 etnika i zaplijenjen 1 minobaca 45 mm s 85 mina, 28 pušaka, 400 metaka i druge opreme. Zna ajan uspjeh 1. aprila postigle su 6. i 9. brigada koje su na željezni kim stanicama Sinac, Ramljane, Leš e i Janje razbile domobranske posade i tom prilikom ubile 10, ranile 15 i zarobile 643 domobrana i žandara te 16 oficira.

Pismo borcima VIII. divizije

Dragi drugovi! Mi borci VIII. divizije, koji smo ranjeni u borbama kod Ogalina, Tonja, Oštarija itd., pišemo vam sa željom, da vam javimo kako je kod nas. Nekima je lakše a nekima je još teško, ali kad pomislimo, da smo svoju krv prolili i dali za oslobođenje naše domovine, onda lakše trpimo.

Danas sutra kad ozdravimo, ne ćemo pokleknuti pred krvavim okupatorom. Stupit ćemo ponovno u redove naše NOV i ponovno tući mrskog neprijatelja sve dotle, dok bude teklo i jednog okupatora i fašista!

Što se tiče samoga doktora, isti drug

daje sve od sebe i žrtvuje se, da nam bude što lakše i da što prije ozdravimo. Isto tako drugarice bolničarke. Naravno pohvaljujemo drugarice: Celestinu Brčan iz Sušaka, Danicu Raletić od Rakovice i Macu Kušić iz Dubrava.

Pohvaljujemo i druga Dušana Đakovića, političkog komesara iste bolnice.

Smrt fašizmu — sloboda naroda!

Gojko Buzadžić, potporučnik (tenkleta), komandir Savić Marko, Milan Zoroja, Dušan Jovetić, Petar Kosanović, Sudar Milovan, zamjenik komandira, Blanaša Stojan, Djaković Dušan — svi iz III. udarne brigade i Milovan Mačević i Josip Gržetić iz I. udarne brigade.

Napad na Brlog i Kompolje

Poslije uspješno izvedenih akcija na spoljnoj odbrani Oto ca, stvoreni su uslovi za napad i na talijansko-etni ko uporište u Kompolju i Brlogu, sjeverozapadno od Oto ca. S njihovim zauzimanjem bilo bi likvidirano i posljednje etni ko gnijezdo u Lici, a Oto ca potpuno izoliran. etnici i Talijani bili su posebno veoma dobro utvrdili Brlog. Opasali su ga bodljikavom žicom, a pored niza manjih bunkera zidanih od kamena i betona i me usobno povezanih rovovima imali su i jedan veliki bunker na sprat koga su zvali »bunker kralja Petra«. On je dominirao cijelim položajem. I sve zgrade, u kojima su stanovali etnici i Talijani, bile su osposobljene za odbranu. Tako je Brlog bio jedno od ja ih neprijateljskih uporišta u Lici i po sistemu odbrane i po sastavu posade. Tu su se okupili najokornijeli etnici oja ani s talijanskim crnokošuljašima.

Zauzimanje Brloga i Kompolja povjeren je 8. kordunaškoj diviziji (4. 5. i 15. brigada). U vezi s tim štab divizije naredio je 4. udarnoj brigadi, oja anoj s 3 brdska topa 65 mm, i topom 75 mm i 1 protivtenkovskim topom 37 mm da s 2 bataljona napadne i likvidira neprijateljsko uporište u Brlogu (rejon zaselka Rapaji i Podbr e), s jednim bataljonom da se kod Rapajinog Klanca obezbijedi od neprijatelja u Brinju i Žutoj Lokvi, a jedan bataljon zadrži u rezervi. Peta brigada, oja ana s 1 protivtenkovskim topom 47 mm, 1 brdskim topom 65 mm i 1 minobaca em, dobila je zadatak da napadne i likvidira neprijateljsku posadu u Kompolju i da obezbijedi napad na Brlog s pravca Oto ca. Za to vrijeme 15. brigada nalazila se na položaju prema Vrhovinama.

Štab 4. brigade shvatio je svu ozbiljnost primljenog zadatka. Od toga zadatka zavisio je dalji razvoj doga aja na tom terenu pa je pripremama za napad poklonio posebnu pažnju. Svaki borac i starješina, polaze i od zna aja predstoje eg napada, uložio je maksimum napora da bi se izvršio postavljeni zadatak. Svi štabovi bataljona upoznati su detaljno sa zadat-

kom. Izvršeno je izviđanje terena, usaglašen raspored jedinica, pravci nastupanja i napada, precizno određeni polazni položaji za napad i zadaci za svaku jedinicu. Osim toga u svakoj jedinici formirana su jurišna i bombaška odjeljenja, kao i grupe za sječenje žice. U pripremi se išlo tako detaljno da je svaki borac bio upoznat sa svojim zadatkom.

Štab 4. brigade odredio je za napad 3. i 4. bataljon i to, da 3. bataljon napada u zahvatu puta Kumpulje — Rapajci, a 4. bataljon pravcem Drenovi Klanac — Podbrzeće. Međutim, 1. bataljon bio je angažiran za obezbjeđenje prema Žutoj Lokvi, a 2. bataljon zadržan u rezervi u istoimenoj dijelu Brloga. U toku napada, uoči samog napada koji je bio određen za 3. april 1943. godine s početkom u 5 sati, sve jedinice su određenim pravcima izvršile pokret iz rejonu prikupljanja te na vrijeme zauzele polazne položaje za napad.

Napad je počeo u određenom vremenu. Kako je neprijatelj bio spreman, jer je svake noći očekivao napad, pružio je jak otpor. Taj prvi napad prije svanuća nije uspio, a jaki bunker s rovovima, bodljikavom žicom i dobrim sistemom vatre, s brisanim prostorima, onemogućili su svaki pokušaj dnevnog napada. Poslije jednosatne borbe Štab 8. divizije naredio je da se jedinice malo povuku, zauzmu pogodne položaje i stalno drže neprijatelja pod vatrom. Pri ovome najteže je prošla 1. eta 3. omladinskog bataljona koja se našla na brisanom prostoru ispred neprijateljskog položaja, u livadi s lijeve strane puta Kumpulje—Rapajci. Kako komandir ete nije na vrijeme obavijestio jedan vod o izvlačenju, to je ovaj, kad je pošlo da svanjava, zatečen na golim livadi i bio prisiljen da se prstima i noževima ukopava i izdrži do pada mraka pod ubitima četni ko-talijanskom vatom. Tako je nebrigom komandira ete ovaj vod izgubio svojih 10 najboljih boraca.

Peta brigada uspjela je u toku noći da zauzme Kumpulje. Posada, koju je sačinjavala jedna eta ustaša i oko 140 mještana, bila je razbijena i dijelom pobjegla za Otočac. Brigada je zarobila 36 seoskih stražara, 7 ustaša je poginulo, a 3 su ranjena. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, 46 pušaka, 6200 metaka, dvojica kola hrane, odjeće i obuće. Jedinice brigade nisu imale gubitaka.

Kako 4. brigada nije uspjela da u toku prvog dana napada zauzme Brlog, to je štab divizije naredio Štabu 5. brigade da njen 4. bataljon iz Kumpulja uputi prema Brlogu i stavi ga pod komandu Štaba 4. brigade. Ovaj ga je uputio prema Žutoj Lokvi sa zadatkom da ojača položaje koje je držao 1. bataljon 4. brigade. Ostale snage 5. brigade ostale su i dalje na obezbjeđenju prema Otočcu.

Budući se u toku dana zbog otkrivenosti zemljišta napad nije mogao ponoviti, to je Štab 4. brigade iskoristio dan da pripremi jedinice za novi napad. Dan je iskorišten i za dejstvo artiljerije i likvidaciju najvećeg bunkera, ispod koga su na 10 metara ležali borci 4. bataljona. Iskusni i prekaljeni artiljerac iz španskog građanskog rata Vlado Etković³, koman-

3. Poginuo je 20. oktobra 1944. godine u avionu iznad Dinare kod Vrdova kao komandant 8. korpusa NOVJ.

dant 8. divizije, li no je davao elemente i sam nišanio. Poslije nekoliko ispaljenih granata dvije su pogodile bunker. Ovo su iskoristili borci 4. bataljona i na juriš zauzeli »neosvojivi« najve i, tzv. »bunker kralja Petra«. Cijela posada oko 25 etnika je uništena, a 5 mitraljeza je zaplijenjeno. Bataljon je imao 2 mrtva i 10 ranjenih boraca. Me u ranjenim je bio i politkomesar 4. bataljona Adam Pavlovi . Zauzimanjem ove za neprijatelja najvažnije otporne ta ke, 4. bataljon je stvorio povoljne uslove za daljnji napad i kona nu likvidaciju cijelog neprijateljskog uporišta. U toku ovoga dana i neprijatelj je iz Oto ca i Žute Lokve pokušavao da pro dre do Brloga i deblokira okružene snage, ali su svi njegovi pokušaji ostali bez uspjeha.

Poslije artiljerijske pripreme, padom mraka, otpo eo je ponovni napad. Me utim, ovoga puta i pored snažnog pritiska svih jedinica, nije bilo uspjeha. Neprijatelj je o ekuju i da mu stigne poja anje pružio veoma jak otpor. U toku te no i, u slu aju da se neprijatelj pokuša izvu i u pravcu Senja, postavljene su u pravcu Žute Lokve dvostruke zasjede sa zadatkom da ga u slu aju izvla enja napadnu na otvorenom polju.

U toku drugog dana sve su jedinice ostale na ranijim položajima, a neprijatelj ih je tukao dalekometnom artiljerijom iz Senja i u više navrata bombardovao avijacijom. Svi njegovi pokušaji da deblokira svoju posadu u Brlogu i ovoga dana ostali su bez uspjeha. Mada u toku dana nije bilo nekih žeš ih borbi, poginuo je komandant Prate eg bataljona 1. brigade Rade Dobrosavljevi , istaknuti partizanski konmandant. Ovaj gubitak se teško odrazio ne samo na borce njegovog bataljona, ve i na cijelu brigadu. Intimna želja svakog borca i starješine u tom trenutku bila je da ga osveti.

Došla je tre a no i tre i napad. Spuštanjem mraka i nakon artiljerijske pripreme 3. i 4. bataljon, potpomognut dijelovima 2. bataljona iz rezerve, krenuo je na juriš. Neprijatelj je odgovorio protivjurišem s namjerom da se probije iz okruženja preko Brloške Kose i spasi od uništenja. Uz eksplozije ru nih bombi i paklenu vatru automatskog naoružanja sudarila su se dva juriša. Tom prilikom dio Talijana i etnika uspio je da se probije kroz jedinice, koje su bile na obezbje enju, i po grupama izvu e do svojih snaga u Žutoj Lokvi. U borbama za Brlog zarobljeno je preko 11 Talijana i 51 etnik, a oko 100 ih je našlo smrt u »neosvojivim« bunkerima. Zaplijenjena su 2 teška i 2 laka minobaca a, 17 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 230 pušaka, oko 100.000 metaka i 360 bombi pored drugog ratnog materijala. Jedinice 4. i 5. brigade imale su 20 mrtvih i 68 ranjenih boraca i starješina. Iako malobrojni, jer su bili skoro prepolovljeni epidemijom tifusa (5. brigada je imala samo 400 boraca), borci i starješine 4. i 5. brigade pokazali su izvanrednu izdržljivost i hrabrost dostojnu boraca NOV. Uništenje neprijateljske posade u Brlogu ostalo je u sje anju svakom borcu kao veliki uspjeh. To je bila do tada jedna od njihovih najve ih akcija, ime su se borci 4. brigade posebno ponosili.

Rijetko su kada manje etni ke snage pružile tako žilav otpor kao ove u Brlogu. Razloge treba tražiti ne u njihovom visokom borbenom moralu,

ve na prvom mjestu u situaciji u kojoj su se one i njihovi talijanski naredbodavci našli u Oto cu, zatim u važnosti držanja Brloga kao otporne ta ke u sklopu okupatorovih planova za povla enje divizije »RE« iz Jugoslavije jedinim preostalim pravcem iz Oto ca preko Brloga za Senj. Zato su Talijani i tražili od etnika da po svaku cijenu drže Brlog i tako im obezbijede taj pravac za izvla enje iz okruženja. Da bi bili što sigurniji u njih, uputili su u Brlog dio bataljona crnih košulja da ih poja aju. Uz ove razloge treba napomenuti da su se etnici sakupljeni u Brlogu bili toliko ogrezli u zlo inima, pa su se borili na život i smrt te na taj na in uspjeli da pruže izuzetno snažan otpor i tri dana odole napadima.

Borbe za oslobo enje Oto ca

U vremenu od 7. marta do 6. aprila 1943. godine jedinice 8. i 6. divizije i 6. primorsko-goranske brigade, oslobodile su: Donji Babin Potok, Crnu Vlast, Rudopolje, Sinac, Leš e, Ramljane, Janj e, Prozor, Švicu, Škare, Doljane, Zalužnicu, Podum, Kompolje i Brlog. Samo u borbi za oslobo enje Leš a, Ramljana i Jan e, 9. brigada 6. li ke divizije zarobila je 430 domobrana, od ega 16 oficira i zaplijenila 543 puške, 11 puškomitraljeza, 8 teških mitraljeza, 104 bombe, 8 automata i 365 000 metaka pored drugog ratnog materijala. Prozor i Švicu neprijatelj je napustio od straha i povukao se u Oto ac. U Švici je ista brigada 6. divizije zarobila 218 domobrana i žandara, zaplijenila oko 200 pušaka, 7 mitraljeza i oko 70.000 metaka. Budu i se više nisu osje ali sigurnim ni u Vrhovinama, oko 1.500 Talijana iz divizije »RE« napustilo je u toku 6. aprila Vrhovine i probilo se u Oto ac. Borbu s njima od Vrhovina do Zalužnice vodile su 15. brigada 8. divizije, 6. primorsko-goranska brigada i dijelovi 9. brigade 6. divizije i nanijele im gubitke od 4 poginula i 67 ranjenih.

U svim ovim borbama neprijatelju je zadan težak udarac, a partizanske snage došle su do novog naoružanja i oslobodile velik dio teritorije. etni ke jedinice u Gackoj dolini bile su razbijene i više nisu predstavljale nikakvu zna ajnu vojnu organizaciju. Dijelovi talijanske divizije »RE« s nešto ustaša, domobrana, žandara i etnika, držali su još samo Otoac. Pored pješadijskog naoružanja oni su raspolagali i s 5 tenkova, oko 8 brdskih topova i 20 minobaca a. Na osnovu procjene situacije Štab 1. korpusa došao je do zaključka da e neprijatelj napustiti Oto ac i pokušati da se probije u Senj. Zbog toga je odlu io da ne vrši napad na Oto ac ve da sa eka Talijane, ustaše, domobrane i etnike kada napuste mjesto i tu e ih na otvorenom polju u zahvatu puta Oto ac — Brlog — Žuta Lokva. Izvršenje ove zamisli štab korpusa je povjerio 8. kordunaškoj diviziji koju je oja ao s 9. brigadom 6. li ke divizije i etom tenkova.

Polaze i od dobijenog zadatka i situacije u rejonu Oto ca, Štab 8. divizije izdao je 7. aprila 1943. godine borbenu zapovijest i pot injenim jedinicama odredio slijede e zadatke:

— 15. brigada oja ana 1 topom 65 mm i 2 minobaca a 81 mm, da s 2 bataljona posjedne Kompoljski Vrh i brdo Metlu (k. 721) i s njih da tu e neprijateljske pobo nice kada zaštitnica neprijateljske glavnine napusti

Oto ac, a da druga dva bataljona stavi na raspolaganje štabu divizije radi obrazovanja divizijske rezerve;

— 4. brigada ojačana s dva brdska topa 65 mm i 2 minobaca a 81 mm da tri bataljona razvije od Lonara vrha (k. 722) do brda Veliko Derivo (k. 643) i u momentu kada otpočne borba s neprijateljskom zaštitnicom u rejonu sela Orovca da energično napadnu neprijateljske položaje s brda Marosovca i južnih padina Lonara vrha, a po njihovoj likvidaciji da napadaju neprijateljsku glavninu na putu Kompolje — Žuta Lokva, a četvrti bataljon da iz rejona Brloške Kose tu neprijatelja kod zaseoka Rapajji i istu tek onda kada otpočne borbe s neprijateljskim zaštitnicima dije-
lovima;

— 9. brigada 6. lične divizije da posjedne položaje južno od Kompolje u rejonu Švički vrh — Vlaški vrh, radi mogućeg napada na neprijateljsku glavninu u rejonu Kompolja;

— 5. brigada, bez jednog bataljona, obrazovala je korpusnu rezervu, s tim što je njen 2. bataljon bio postavljen na Inin vrh sjeverno od Oto ca sa zadatkom da učestvuje u Oto ac kada posljednji dijelovi neprijatelja napu-
ste mjesto.

Sve jedinice u duhu dobivenih naređenja bile su 8. aprila na svojim položajima s isturenim osmatračnicama prema neprijatelju. Procjena štaba korpusa pokazala se pravilna. Neprijatelj je 8. aprila u 8 sati krenuo iz Oto ca sa snagama koje su činile tri bataljona u pravcu Kompolja radi zauzimanja pogodnih položaja pored puta i osiguranja glavnih snaga po napuštanju Oto ca. Ove dijelove napale su 9. i 15. brigada, ali je neprijatelj i pored toga uspio da zauzme dominantne visove pored puta. Slijedećeg dana neprijatelj je uspio da se probije u Kompolje. Radi olakšanja proboja i prihvata snaga iz Oto ca njima su toga dana krenule u susret i snage iz Žute Lokve. S njima se sukobio 4. bataljon 4. brigade u rejonu Rapajin Dola. Sukob je bio vrlo jak jer je bataljon težio da neprijatelja zadrži pa čak i odbije nazad. Međutim, Talijani su imali efikasnu artiljerijsku podršku od Žute Lokve, a osim toga njegove snage su bile nadmoćnije i u ljudima i u tehnici, tako da se 4. bataljon morao povući. U isto vrijeme razvila se žestoka borba između neprijateljskih snaga koje su nastupale od Oto ca prema Brlogu i jedinica 4. brigade koje su vršile napad sa linije Lonara vrha i Marosovca, kao i s jedinicama 9. brigade na Švičkom i Vlaškom vrhu. Na ovim položajima dolazilo je do vrlo jake borbe tako da su neki po dva puta prelazili iz ruke u ruke. Nešto poslije 15 sati 9. aprila u rejonu Brlog Stacija neprijateljske snage uspjele su se spojiti a time i obezbijediti put za izvlačenje glavnih snaga iz Oto ca za Žutu Lokvu i dalje prema Senju. Kada je došlo do spajanja u Brlogu, neprijatelj je odmah izvršio napad na naše položaje sjeverno i južno od ceste i uspio da ovlada nekim dominantnim visovima. To mu je dobro došlo radi obezbjeđenja bokom snagama koje se budu izvlačile iz Oto ca. O tim borbama u izvještaju Komande talijanskog 5. armijskog korpusa, od 9. aprila 1943. godine, pored ostalog, piše: »Divizija »RE«: poznata akcija započeta u 8 sati, produžila se u toku cijelog dana. Desna kolona prosljedila i zauzela Ostrovicu i Lonaru (k. 722) i poslije teške borbe stigla na

kotu 559. Srednja kolona zauzela Kompoljski vrh. Lijeva kolona prešavši Švi ki vrh i savladavši jake otpore, zagospodarila je Vlaškim vrhom (k. 589). Gubici u toku napada: 17 ranjenih, 5 mrtvih, neprijateljskih znatni. Grupacija Vratnik: desna kolona, stigla u zonu Rapajin Do, raskrsnicu za Brlog. Lijeva kolona stigla i prešla Vrzice izdržavši jake sukobe sa partizanskim grupacijama. Naši gubici: 2 mrtva, 3 nestala, 1 ranjen. Akcija e biti ponovo izvršena sutra u 7 sati ujutro sa obje strane».⁴

U toku 10. aprila na sektoru 4. brigade nije bilo ve ih borbi. No zato su jedinice 9. brigade u saradnji s 15. brigadom nanijele teže gubitke jednoj talijanskoj koloni koja se probijala od Oto ca prema Kompolju. U momentu kada je razbijena kolona od Kompolja produžavala dalje prema Brlogu, dijelovi 4. brigade napali su je sa svojih položaja. Iako dezorganiziran, neprijatelj je ipak pružao žilav otpor. Istovremeno su ja e snage neprijatelja i od pravca Žute Lokve napadale položaje 4. brigade, tako da su se njene jedinice na nekim položajima morale povu i. Ni slijede eg dana nije bilo ja ih borbi izuzev na sektoru 15. brigade gdje su ja e neprijateljske snage bez uspjeha pokušavale da povrate neke položaje u rejonu Kompolja.

U 9 sati 12. aprila 1943. godine neprijatelj je po eo da napušta Oto ac i da se izvla i putem: Oto ac — Kompolje — Brlog — Žuta Lokva. Skoro cio put je bio zakr en kolonama Talijana, etnika, ustaša, domobrana i civilnog stanovništva koje nije htjelo da sa eka ulazak NOV u Oto ac. Ovu veliku kolonu štatile su jake pobo nice, artiljerija, minobaca i i tenkovi. im je neprijateljska zaštitnica napustila Oto ac i ušla u selo Orovac, jedinice 5. brigade, koja je bila u korpusnoj rezervi, ušle su u Otoac. Na putu izme u Brlog Štacija i Kompolja, neprijateljsku kolonu napao je 2. bataljon 4. brigade. On se uspio probiti do brda Veliko Derivo, i tom prilikom zarobio nekoliko neprijateljskih vojnika, zaplijenio nešto naoružanja i opreme. U me uvremenu uslijedio je napad jedne kolone etnika i Talijana od Rapajin Dola u desni bok 4. brigade što ju je primoralo da se povu e prema brdu Veliko Derivo. Tu je štab brigade brzo sredio jedinice i s njima ponovo krenuo u napad na neprijatelja koji se izvla io prema Žutoj Lokvi. Mada su talijanski zaštitni ki odredi bili brojno jaki, naoružani artiljerijom, tenkovima i velikim brojem automatskog naoružanja, brigada je od Rapajin Dola gonila neprijatelja sve do ulaska u Žutu Lokvu u kojoj se nalazilo oko 500 Talijana, tako er iz sastava divizije »RE«.

Kada je glavnina neprijateljskih snaga napustila Oto ac, na liniji Kompolje, Brlog uvedena je u borbu i Tenkovska eta J. korpusa Hrvatske, formirana prije mjesec dana, iji je komandir bio Vlajko Vlasisavljevi , a polit-komesar Ivica Gojak. U borbi s neprijateljem tenkisti su pokazali pravi heroizam upadaju i tenkovima u neprijateljsku kolonu. Uništen je jedan naš tenk u kome su poginuli Milivoj Torina i Josip Fink, dva tenka su ošte ena i u njima su poginuli Božo Mom ilovi i uro Grudi , a u etvrto m tenku ranjen je Aco Fura i Pero Peura a. Poginuli i ranjeni

4. Zbornik, tom V, knj. 14. str. 426.

tenkisti bili su i ranije poznati kao hrabri borci pa su svoju hrabrost pokazali i kao tenkisti.

U toku ovih petodnevnih borbi neprijatelj je pretrpio znatne gubitke. Iza zaštitnih odreda ostavljao je svoje ranjenike, transportna kola s naoružanjem, municijom i hranom. Osim toga neprijatelj je pri povlačenju bacao sa sebe svu suvišnu opremu kao: šinjele, šatorska krila, ebad, rance s municijom, dijelove naoružanja i drugo.

U sumrak 12. aprila 1943. godine prestale su borbe, neprijatelj se uspio glavnim snagama probiti za Žutu Lokvu, Otocac je oslobođen, a time i cijela Gacka dolina. Toga dana i 2. puk talijanske divizije »RE« pod pritiskom 14. partizanske brigade, napustio je Brinje, zatim i Žutu Lokvu te se povukao u Senj. Još dugo u noć 12. aprila kuli su se pojedinačni pucnji neprijateljskih vojnika sakrivenih oko puta kojim su se povlačili. Jedinice odredene za skupljanje plijena i zarobljenika imale su pune ruke posla. U zoru 13. aprila prestale su borbe, završena je evakuacija plijena ostavljenog duž puta i u samom Otocu. Tako su s uspjehom završene borbe za oslobođenje Gacke doline. Neprijatelj je pretrpio osjetne gubitke kako u naoružanju tako i u ljudstvu. Po vlastitom priznanju, samo talijanska divizija »RE« imala je 121 mrtvog, 363 ranjena i 158 nestalih vojnika. Zarobljen je i itav 3. lički željezni ko-strazarski bataljon, s dijelovima 12. domobranskog puka — ukupno 674 domobrana i 440 etnika. Gubici jedinica 1. korpusa Hrvatske iznosili su 32 mrtva i 123 ranjena borca.

Oslobođenjem Otocaca i Gacke doline jedinice 8. kordunaške udarne divizije u sadejstvu sa 6. primorsko-goranskom i 9. brigadom 6. ličke divizije postigle su do tada svoj najveći i vojno-politički uspjeh. S jedne velike teritorije nestalo je Talijana, ustaša, domobrana, žandara i etnika. Od toga vremena pa do januara 1944. godine, kada je ponovo zauzet od strane neprijatelja, Otocac je bio sjedište Centralnog komiteta KPH a jedno vrijeme i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. U njemu je održan prvi dio osnivačke skupštine ZAVNOH-a, zatim Prva konferencija AFŽ-a Hrvatske i Prva konferencija USAOH-a.

Janko Velimirović

Pao je komandant pratećeg bataljona

Rodio se 3. jula 1919. godine u selu Dvorištu, općina Krnjak na Kordunu, u siromašnoj seljačkoj porodici. Još je u ranoj mladosti uvidio da male i posne nживice skromnog imanja njegovog oca Stanka zahtijevaju svakodnevni mukotrpan rad a za uzvrat daju tvrdu i znojem zalivenu koru crnog kruha. Iako je osnovnu školu završio vrlo uspješno, dalje školova-

nje nije mogao nastaviti jer je to bila privilegija vrlo malog broja djece imu njihovih seljaka njegovog rodnoga kraja. U nemogućnosti da na drugi način ostvari svoje želje za jedan bolji život javio se na konkurs i bio primljen za pitomca Artiljerijske podoficirske škole Jugoslavenske vojske. Ovu školu je završio u potpunosti i pokazao izvanredan uspjeh, zbog čega je jedno vrijeme ostao na službi u školi kao nastavnik strojeve obuke. Ali događaji koji su nastupali razvijali su se mimo i protiv njegovih želja. Osjetio je Rade da je društvo kome je on trebao da služi, društvo nepravde i neravnopravnosti — kapitulantsko društvo. Upravo zbog toga što je shvatio svu težinu položaja naših naroda u kojemu je se na i poslije okupacije zemlje, on je uz mnogo napora uspio da izbjegne zarobljeništvo i vrati se u svoj rodni kraj.

A prvih dana okupacije naše zemlje, kada se vratio u svoj rodni kraj, vidio je da dolazak Ante Pavelića i njegovih ustaša na vlast ništa dobroga ne donosi ni hrvatskom ni srpskom narodu u tzv. »Nezavisnoj Državi Hrvatskoj«. Masovno uništavanje naroda od okupatora i njegovih planenika (pokolj više stotina ljudi u Veljunu 6. maja, u Ivanoviću jarku kod Krnjaka 29. jula i u crkvi u selu Kolari kod Vojnića u julu 1941. godine), na praksi su potvrdili da Hitlerov »novi poredak« donosi najcrnju vladavinu koju nije moglo ni zamisliti savremeno društvo XX vijeka.

Znao je Rade još u prvim danima ljeta 1941. godine, prije organizovanog ustanka, okupiti mlade i govoriti nam kako dolazi vrijeme u kome se treba organizovati i suprotstaviti okupatoru i njegovim slugama, bez obzira na njihovu jačinu i naše žrtve, bez kojih ne može biti slobode. Prvi zbjegovi naroda 1941. godine nalazili su ohrabrenje u stavovima i postupcima Rade Dobrosavljevića.

Na poziv Komunističke partije Jugoslavije na ustanak Rade se nije dvoumio. S prvim ustanicima stao je u prve borbene redove, da bi ubrzo poslije toga na zahtjev i po želji svojih boraca postao komandir Partizanskog odreda »Gornji Skrad«. Poštovan i omiljen od boraca Rade je svojom stalnošću u borbi i ličnom hrabrošću ulivao povjerenje i snagu, otvarao nove vidike i perspektive ustanka. KPJ imala je u ovome neumornom, stalnom i iznad svega odlučnom borcu za slobodu-svoga velikog pregaoca. S velikom odgovornosti i entuzijazmom Rade prihvata i izvršava sve borbene i političke zadatke. Zato se već septembra 1941. našao u redovima KPJ.

Znao je i nepogrešivo, već u prvim danima ustanka, rukovodio se istinom da je snaga NOP-a u osloncu na narodne mase. Rade je vrlo brzo dobio podršku i osvojio simpatije naroda svoga kraja. Magičnom snagom osvajao je ljude i pridobijao ih za pokret. Ovo na početku naše revolucije, oslonac na narod, ostaje prisutno kod Rade sve do kraja njegovog života. Borci su se osjećali sigurni u jedinicama kojima je Rade komandovao. I zato su ga cijenili i slušali u svim prilikama.

Kako je narodnooslobodilačka borba poprimala sve šire i masovnije oblike, tako je i Rade širio svoje vidike i poimanja naše revolucije. Kao istaknuti borac i starješina Rade je ubrzo postao komandir partizanske

ete koju je sa injavalo nekoliko ranijih seoskih partizanskih odreda. A kada je augusta 1942. godine formirana 1. kordunaška brigada (4. hrvatska), Rade u njen sastav dolazi na čelu bataljona iz 2. kordunaškog partizanskog odreda i postaje komandant 2. bataljona 1. kordunaške brigade. Sada već kao iskusan partizanski komandant vodi svoj bataljon u sastavu brigade u nove krajeve u kojima ustanak još nije poprimio tako masovan oblik kao u njegovom rodnom Kordunu.

Prolaze Radini borci Pokupljem, Zumberkom, Belom krajinom u Sloveniji, da bi pomogli saborcima iz tih krajeva i u vatri borbe kovali bratstvo i jedinstvo tuku i zajedni kog neprijatelja. Rade sigurno spada u pionire stvaranja bratstva i jedinstva u tim krajevima. I kada je 1. brigada krajem 1942. godine ponovo upućena na područje Zumberka i Bele krajine, Rade opet vodi svoj bataljon. Da bi se ubrzo našao u pozadini neprijateljskih snaga koje su u estvovale u IV neprijateljskoj ofanzivi, obnavlja ranije ste ena poznanstva s borcima iz tih krajeva i u zajedni kim borbama tu e neprijatelja, a zatim se ponovo vraća u rodni Kordun.

Naglim i brzim razvojem jedinica Narodnooslobodilačke vojske na Kordunu i sve masovnijim zarobljavanjem neprijateljske ratne tehnike, javila se potreba i stvorili uslovi za formiranje različitih jedinica podrške. Trebalo je pronaći i stručne ljude da rukovode ovim jedinicama, a jedan od takvih bio je i Rade. Postavljen je za komandanta Prateg bataljona 1. udarne brigade. Nakon toga uvijek je nastojao da opravda ukazano povjerenje i pokaže svoju stručnost. Tako je bilo i prvih dana aprila 1943. kada je 1. brigada vršila pripreme za napad na neprijateljsko uporište kod Brloga u Lici. Radovali smo se kada smo shvatili da će nas podržavati dijelovi Prateg bataljona s kojim komanduje Rade.

Napad je otpočeo u izmeću 2. i 3. aprila i u toku noći na pojedinim pravcima smo imali različite uspjehe. Jedinica u kojoj sam se nalazio bila je zaustavljena vatrom grupe mitraljeza iz višespratnog zidanog bunkera s brijega, isto noć od puta koji iz Škara vodi u Brlog. Ali shvatili smo da je da djeluje naša protivtenkovska artiljerija — popularni protivkolci. I po starom dobrom običaju partizanske taktike ova oruđa su bila postavljena na položaj gotovo ispred prednjeg kraja neprijateljske odbrane. Postavio ih je njihov komandant Rade Dobrosavljević. U toj borbi bio sam ranjen. I kada sam prenesen u brigadno previjalište radi dalje evakuacije u pozadinu, na moje veliko iznenađenje na nosilima pored sebe ugledao sam i Radu Dobrosavljevića. Srce mi se steglo kada me blago pogledao i kao da je htio reći riječi oprostaja, ali nije mogao. Bio je smrtno ranjen. I par kilometara dalje, kada su nas našla kolima prevozili do naših bolnica u Lici, Rade je izdahnuo. Kolona vozila je stala. Shvatili su se jecaji bola i tuge ranjenika s nosila i iz kola za izgubljenim drugom. Izdvajao se glasan krik njegovog pratioca, inače saborca iz prvih dana ustanka. Plakali smo. Ova ljudna povorka nije se pomakla s mjesta sve dotle dok Rade nije bio sahranjen, uz sve vojne kepe po asti koje su u tim uslovima mogle biti preduzete. Sahrnili su ga dijelovi 3. brigade 8. divizije koji su se u to vrijeme tu našli. Tek tada je naša kolona ranjenika produžila pokret ka svome cilju.

Kasnije sam doznao od drugova iz moje jedinice da je Rade obilaze i položaj gotovo svakog oružja, bio pogodan od neprijatelja i da je taj pogodak bio smrtonosan. Tako je završio svoj život jedan mladi i odlučan borac i komandant, iznad svega dobar komunist, drug i prijatelj. Uzdao je svoj mladi život u temelje naše revolucije, kao i hiljade drugih znanih i neznanih heroja. Ostavio je iza sebe plemenito djelo borca za ljepši i bolji život ljudi, i ni im nepomenu trajno sjeća nas — njegovih saboraca, na jedan ljudski lik koji oplemenjuje i istovremeno obavezuje da to djelo nastavimo i dalje razvijamo.

Spontano kod boraca iz ljubavi prema svome proslavljenom komandantu rodila se ideja da 2. bataljon 1. brigade 8. divizije dobije ime 2. bataljon »Rade Dobrosavljevi«. Borci su sami na svojim titovkama ispod ili direktno na zvijezdi petokraki izvezli inicijale »RD«. I stari i novi borci toga bataljona s ponosom su sve do kraja oslobodilačke borbe izgovarali ime Rade Dobrosavljevi, a, uvijek koji je u sebi objedinjavao sve najpozitivnije vrline borca, komuniste, druga i rukovodioca.

Miloš Šumonja

Napad na Gospi (maj 1943. godine)

Poslije četvrte neprijateljske ofanzive i bitke na Neretvi neprijatelj je, pripremajući se za bitku na Sutjesci, znatno oslabio svoje snage u Hrvatskoj. Narodnooslobodilački pokret u Hrvatskoj se sve povoljnije razvijao. Formirane su nove jedinice NOV i PO Hrvatske koje su na zahtjev Vrhovnog štaba pojačale napade na neprijateljska uporišta i komunikacije i time posrednim putem pružile pomoć Glavnoj operativnoj grupi Vrhovnog štaba koja je u proljeće 1943. godine prodirala ka Hercegovini i Crnoj Gori.

Po završetku operacija u slivu Une talijanske jedinice, ustaše i etnici na teritoriji Like povukli su se u svoje polazne baze. Talijanska divizija »RE« koncentrisala se duž lijeve pruge i u dolini Gacke, a ustaše, domobrani i etnici posjeli su sve i broj naseljenih mjesta i svaki važniji objekt. Takvim rasporedom snaga trebalo je obezbijediti komunikacije i veze koje su išle od Austrije i Maarske preko Zagreba za Dalmaciju i Hrvatsko primorje.

Na teritoriji Like i Gorskog kotara, početkom marta 1943. godine, nalazila se glavnina 1. hrvatskog korpusa i to: 6. divizija raspoređena je duž komunikacije Gospi — Gračac, glavnina 8. divizije i 6. brigada 5. operativne zone Hrvatske u zahvatu komunikacije Korenica — Otočac i južnije, 4. brigada 8. divizije i Kordunaški partizanski odred nalazili su

se na teritoriji kordunaškog područja, dok je Li ki partizanski odred držao sektor Zrmanje, a Banijski odred rejon Sunje.

U Korenici je 25. februara 1943. godine izabran Okružni NOO za Liku, 11. marta na Kordunu je izabran Privremeni NOO za Kordun, a 18. marta u selu Trnovcu Privremeni NOO za Baniju.

Glavni štab Hrvatske odlučio se da s glavninom 1. hrvatskog korpusa pređe u ofanzivu, oslobodi Liku i stvori povoljne uslove za kasnija napadna dejstva prema Kordunu, Baniji, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju i time pruži pomoć jedinicama NOV, koje su vodile teške borbe na teritoriji Bosne, Hercegovine i Crne Gore. Na osnovu tog naređenja, 7. marta 1943. godine, 1. hrvatski korpus prešao je u nastupanje s glavninom svojih snaga u Lici i za mjesec dana borbi, do 8. aprila, oslobodio itavu dolinu Gacke, osim Otočca, kao i preostale dijelove Like, osim šireg područja Gospića. Glavnina talijanske divizije »RE« napustila je Gospić, Lički Osik, Perušići, Vrhovine i povukla se u Otočac s namjerom da se odatle povuče u Senj. Da bi spriječio to povlačenje, Štab 1. hrvatskog korpusa angažirao je oko Otočca 8. diviziju ojačanu s 9. brigadom 6. divizije, artiljerijom i tenkovima. Tu su se nalazili i dijelovi 6. i 14. brigade 5. operativne zone Hrvatske.

U tom vremenu, po povratku sa Žumberka, 4. brigada 8. divizije upućena je sjeverozapadno od Otočca da likvidira etni ko-talijansku posadu u Brlogu, na komunikaciji Otočac — Senj. Ova akcija na Brlog, pod neposrednim rukovodjenjem Štaba 8. divizije i podrške Prateg bataljona divizije, izvedena je uspješno 3. i 4. aprila 1943. godine i time su neprijateljske snage u Otočcu dovedene u još teži položaj, jer im je jedina komunikacija za povlačenje bila prekinuta. Posada u Brlogu je dala neočekivano žestok otpor. U toj odbrani ona je izgubila 70% svoga ljudstva, dok se samo dio uspio probiti prema Senju.

Glavne snage 8. divizije (4. 9. i 15. brigada) i 14. brigada 5. operativne zone angažirane su na komunikaciji Otočac — Žuta Lokva — Senj, a 5. brigada 8. divizije i dijelovi 6. brigade 5. operativne zone upućeni su u napad na Otočac. Poslije trodnevnih borbi, od 9. do 12. aprila, oko Otočca talijanska divizija »RE« uspjela se, uz velike gubitke¹, zajedno s ostacima etnika, ustaša i domobrana, probiti iz Otočca u Senj. Zauzimanjem Otočca bila je oslobođena cijela dolina Gacke i prekinuta komunikacija Gospić — Otočac — Senj. Pod pritiskom 14. brigade neprijatelj je napustio Brinje i Žutu Lokvu. U isto vrijeme je 1. brigada 6. divizije s krajiškim jedinicama i Ličkim odredom oslobodila teritoriju od Gračaca do Knina. Druga, a poslije i 9. brigada 6. divizije napale su Široku Kulu i 20. aprila je oslobodile. Manje snage ove divizije izbile su na obalu Jadrana kod Maslinice i Starigrada. Tako je nastala velika slobodna

1. U borbama za dolinu Gacke samo divizija »Re« imala je 121 mrtvog, 363 ranjena i 158 nestalih. Zarobljen je čitav 3. lički željezni ko-stražarski bataljon, s dijelovima 12. domobranskog puka (674 domobrana) i 440 etnika. Gubici 1. hrvatskog korpusa iznosila su 32 mrtva i 123 ranjena (Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, knjiga X, Vojnoistorijski institut, Beograd 1963, 508).

teritorija Hrvatske, a Otočac je postao vojno-politički centar te oslobođene teritorije. Gacka dolina je za jedan duži period služila kao baza NOV i PO Hrvatske.

II

U centru oslobođene teritorije Like još uvijek se nalazio jaki ustaško-domobranski garnizon u Gospiću, s posadama u Perušiću, Ličkom Osiku, Bilaju, Ribniku, Metku, Brušanima i Baškim Oštarijama. Neprijatelj je bio blokiran sa svih strana, jedino što je još imao slobodnu komunikaciju Perušić — Gospić — Karlobag. Oko neprijateljske gospićke grupacije u početku se nalazila samo 6. divizija s 2. i 9. brigadom.

Osma divizija nalazila se u Gackoj dolini na kraćem odmoru. Nju je zahvatio pjegavi i trbušni tifus koji je uzeo toliko maha da je bila dovedena u pitanje njena borbena upotreba. O tome Stab 8. divizije, 16. aprila 1943. godine, javlja Štabu 1. korpusa: »Naša je divizija mnogo stradala, poslije velike neprijateljske ofanzive, od pjegavca. Prvi slučajevi pjegavog tifusa u našoj diviziji pojavili su se početkom marta kada je naša divizija došla na sektor Trnavac — Turjanski. Naše brigade (V i XV) zarazile su se na putu preko Kamenskoga i Frkašića — Klačnice itd, koja su mjesta već zaražena pjegavcem od izbjeglica koji su se vraćali iz Bosne. Širenju pjegavca u V i XV udarnoj brigadi mnogo je doprinijelo to, što je u mjestima gdje su se one smjestile, ranije boravila VI brigada u kojoj je pjegavac već bio uzeo maha. IV brigada nije imala pjegavca sve dok nije došla u Dabar, a zarazila se na putu kroz Kordun na kojem se, baš tada tj. kada su se izbjeglice povratile iz Bosne, pojavio pjegavac. Od početka epidemije pjegavca do danas najviše je stradala od njega V udarna brigada, gdje se broj boraca u nekim bataljonima smanjio ispod 100, pa čak i na 60. Zatim dolazi XV brigada, dok se u IV brigadi još ne osjeća toliko manjak boraca, no broj oboljelih koji se otpremaju u bolnicu dnevno, a koji raste iz dana u dan, govori da se pjegavac u njoj naglo širi i ako se ne poduzmu energične mjere desit će se s tom brigadom isto što se desilo i s V brigadom...«²

Zbog epidemije bilo je riješeno da se cijela 8. divizija stavi u karantin koji je trebao da potraje do 17. aprila. Ali, kako je sredinom aprila bila najpovoljnija operativna situacija za izvođenje ofanzivnih akcija oko Gospića, to je Štab 1. hrvatskog korpusa odlučio da odvoji samo 5. brigadu, koja je bila najviše zahvaćena tifusom, i uputi je u Plaškičku dolinu, a da ostale jedinice 8. divizije, zajedno sa 6. divizijom, upotrebi za napad na Gospić. Na osnovu toga je 18. aprila iz Gacke doline prema Plaškom upućena 5. brigada, koja je, osim srećanog odmora, dobila zadatak da obezbijedi glavne snage korpusa u napadu na Gospić s pravca Ogulina, Josipdola i Tounja.³

2. AVT, k. 826 A, br. reg. 3/20.

3. Od tilusa je krajem aprila umro Rade Janjanin, zamjenik političkog komesara 5. brigade i sekretar divizijskog komiteta KPH 8. divizije.

Kakvo je tada izgledalo stanje 8. divizije najbolje se može vidjeti iz Pregleda brojnog stanja divizije na dan 20. aprila 1943. godine gdje je u rubrici »u rashodu« ponajviše iskazan broj oboljelih.⁴

Jedinice	Brojno stanje		na licu	Primjedba
	Po spisku	u rashodu		
4. brigada	1506	513	993	43% u rashodu
5. brigada	1066	468	598	47% u rashodu
15. brigada	1417	685	732	49% u rashodu
Prate i bataljon	104	8	96	7% u rashodu
Vod za vezu	29	12	17	41% u rashodu
Sanitetski vod	27	26	1	96% u rashodu
Mitraljeska PVO eta Stab divizije	40		40	
Ukupno:	4189	1712	2477	47% u rashodu

Bez obzira na takvo stanje, 8. divizija je 25. aprila iz Oto ca upu ena u rejon Gospi a.

Po zauze u Široke Kule od strane jedinica 6. divizije, 20. aprila, a imaju i u planu osloboditi Gospi a i okoline, Štab 1. hrvatskog korpusa je 21. aprila naredio 6. diviziji da prema Li kom Osiku i Peruši u ostavi samo dva bataljona iz 2. brigade, a da cijelu 9. brigadu i dva bataljona 2. brigade prebaci na sektor Ostrvica — Vrebac i da razbije ustaško-domobranske snage u Bilaju, a zatim da pristupi iš enju svih neprijateljskih garnizona južno od Gospi a. U Bilaju je tada bilo 120 domobrana, u Ribniku 4. staja i zdrug ustaške bojnice, a u Metku 1. bojna 12. pješadijske pukovnije.⁵

Prema tom nare enju napad na Bilaj izvršila je 23. aprila oja ana 9. brigada, dok je obezbje enje prema Gospi u vršila 2. brigada. U brzom naletu 9. brigada je oslobodila Bilaj, zatim iz pokreta zauzela željeznu stanicu Ribnik, a onda i selo Ribnik. Razbijene ustaško-domobranske snage povukle su se u Medak koji je istog dana također oslobodila 9. brigada. Slabiji ustaško-domobranski dijelovi pobjegli su prema Velebitu, a ostalo je uništeno. Ovaj uspjeh 6. divizije, da u toku samo jednog dana razbije kompletnu ustaško-domobransku grupaciju južno od Gospi a i da oslobodi Bilaj, Ribnik i Medak, poražavaju e je djelovalo na neprijateljsku posadu u Gospi u, a istovremeno time su stvoreni vanredno povoljni operativni uslovi za neposredni napad na Gospi .

U takvoj situaciji Štab 1. hrvatskog korpusa 24. aprila izdao je pripremnu zapovijest štabovima 6. i 8. divizije za napad na Gospi . Prema toj zapovijesti »kod neprijatelja u Gospi u po ela se pojavljivati u iz-

4. Zb. NOR-a, tom V, knj. 14, str. 268.

5. Zb. V—14, 286. 1 323.

NAPRIJED

Pismo boraca 8. udarne divizije centralnoj štampi

Jedinice 8. udarne divizije zaplijenile su u likvidiranom neprijateljskom uporištu ŠAS štamparski stroj i slova koja su poklonili centralnoj štampi. Sa strojem i slovima uputili su pismo, koje donosimo u cijelosti.

Dragi drugovi,

Mi znamo koliko vrijedi štampa u rukama naroda, koji se bori za slobodu. Mi znamo i to, da je naša štampa isto tako ubojito oružje kao i naše puške i topovi.

Mnogo puta ležeći u blatnom rovju, često i gladni, imajući pred sobom jačeg neprijatelja, mi smo iz štampe crpili snage. Vi ste nam saopćavali da tamo negdje, stotine kilometara daleko od nas, nezadrživo jurišaju crvenoarmejci. Vi ste nam govorili o uspješnoj borbi naših zapadnih Saveznika i svih podjarmijenih naroda. To nas je uvjeravalo da nismo sami, davalo nam novog poleta.

Često puta stajali smo pred pitanjima, koja je trebalo hitno riješiti. A kako? I tada nam je pomogla štampa, ukazujući nam ispravan put.

Zato, kada smo jučer u likvidiranom neprijateljskom uporištu,

željezničkoj stanici Šas, u Baniji, naišli na štampariju, mi nismo zalili ni žrtava, ni napora, da je iznesemo. Neprijateljska vatra padala je po nama i oko nas, ali mi nismo stali. Mi smo je iznijeli i evo predajemo je vama, dragi drugovi, kao naš dar.

Mi smo pomagali našu štampu dopisima, suradnjom. Pomagali smo i novcem. Davali smo koliko smo mogli, davali smo od srca. A danas, danas smo u mogućnosti da vam se odužimo pravom pravcatom štamparijom. Koliko li sreće. Znamo, da i vaše veselje ne će biti manje od našega, jer će vam ova štamparija sigurno olakšati rad i omogućiti, da ga još više povećate.

Ponosni smo, što će iz ove štamparije, iz koje je do jučer izlazila laž i kleveta, pojuriti kao bujica nove riječi, riječi istine, slobode i pobjede.

Primate zato, drugovi, ovu štampariju u znak još jačeg zajedničkog udara po neprijatelju.

Borci, podoficiri, oficiri i polit. radnici 8. udarne divizije IV. korpusa Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije

vjesnoj mjeri demoralizacija.« U zapovijesti se još kaže da je »gospki garnizon sazero za napad tj. da postoje svi uslovi za uspjeh naših snaga«, i da »likvidacija neprijateljskog garnizona u Gospi u predstavlja veliki vojni i politiki uspjeh«. Prema zamisli Štaba 1. korpusa trebalo je likvidirati gospki garnizon sa svim okolnim uporištima i goniti neprijatelja sve do mora.⁶

Prema zapovijesti Štaba 1. korpusa 6. divizija (1, 2. i 9. brigada), oja-
ana s 4 brdska topa 76 mm, tri teška minobaca a i dva tenka, imala je
da izvrši glavni napad na neprijateljski garnizon u Gospi u i da ga likvi-
dira. Dijelom snaga trebalo je da zauzme Baške Oštarije, i, pod povoljnim
uslovima, izbije na more te oslobodi Karlobag. Osmo divizija dobila je
zadatak da s 4. i 15. brigadom i oja anjima (baterija brdskih topova 65
mm, 3 teška minobaca a i dva tenka) krene i izvrši pomo ni napad na
ovo mjesto s jugoisto ne strane, istovremeno ostavljaju i jednu brigadu
u blokadi neprijateljskog uporišta u Peruši u i Li kom Osiku.

Me utim, na osnovu ove zapovijesti Štaba 1. hrvatskog korpusa, nije
izvršen napad na Gospi . Zapovijest je pisana u vrijeme kada štab kor-
pusa još nije znao da je neprijatelj 23. aprila napustio Peruši i Li ki
Osik, ime se bitno izmijenila situacija u Gospi u. Zbog toga je Štab 1.
korpusa 25. aprila izdao novo nare enje u kojem je rekao da »u vezi s
napuštanjem neprijateljskih snaga iz Li kog Osika i Peruši a neprijatelj-
ski garnizon u Gospi u se poja ao do te mjere da smatramo da bi bilo
vrlo teško da ga zauzmemo i iziskivalo bi od nas velikih žrtava, radi toga
odusta emo od predvi enog plana tj. napada na sam grad i upotrebi emo
taktiku opsade ..«⁷ Shodno tom nare enju 6. divizija trebala je da iz-
bije na komunikaciju Gospi — Karlobag u rejonu Brušana, zauzme to
mjesto i blokira Gospi s jugozapadne strane, dok je 8. divizija dobila
zadatak da s 4. i 15. brigadom vrši pritisak na Gospi sa sjeverne i sje-
veroisto ne strane duž ceste Li ki Osik — Gospi .

Ta no kada su jedinice 6. i 8. divizije bile u pokretu prema polaznim
rejonima, Štab 1. korpusa je 26. aprila uputio zapovijest štabovima divi-
zija da izvrše blokadu Gospi a. Prema toj zapovijesti cilj blokade je
»iznuravanje neprijatelja eš im prepadima i tako stvoriti povoljan mo-
ment za odlu ni napad ili da prisilimo neprijatelja na povla enje..«⁸
Šesta divizija dobila je zadatak da razbije neprijateljska osiguranja na
komunikaciji Gospi — Karlobag i likvidira neprijateljska uporišta u
rejonu Brušana i Baških Oštarija, a onda da se okrene prema Gospi u
i zauzme Li ki Novi i uzvišenje Oštru (tt. 798) »ako zato postoje realni
uslovi«. Osmo divizija, s dvije brigade (4. i 15.) i pridotim oja anjima,
imala je da likvidira neprijateljske snage na putnom i željezni kom mostu
preko rijeke Like kod Budaka i sva spoljna neprijateljska osiguranja
sjeverno i isto no od Gospi a. Svoj zadatak 6. divizija je uspješno izvršila.
Neprijatelj je savladan u Brušanima i Baškim Oštarijama, izba en iz
utvr enih položaja u Li kom Novom i na Oštri odakle se povukao u Gos-
pi . Time je neprijateljski garnizon u Gospi u bio odsje en od Karlo-
baga i potpuno blokiran.

U tom me uvremenu je 8. divizija, s 4. i 15. brigadom i oja anjima,
stigla 25. aprila u Peruši . Na elu divizijske kolone nalazila se 15. bri-
gada koja je sutradan izbila u Li ki Osik i istog dana u 16 sati s 3.
bataljonom napala ustašku posadu na mostu preko rijeke Like i u selu

7. Zb. V—14, 296—297.

8. Zb. V—14, 300.

Budak. Napad je uspio, most je zauzet i ustaše su pobjegle prema Gospi u. Istog dana u Smiljansko polje, sjeverno od Gospi a, stigla je i 4. brigada, ali bez 1. bataljona koji je ostao u Oto cu i tek 1. maja stigao u sastav brigade pošto ga je smijenio 3. omladinski bataljon (sada je ovaj bataljon imao samo 70 ljudi). Brigada je napala ustaške predstraže u Smiljanskom polju i izbila pred utvr ene položaje na sjevernim ivicama Gospi a. Dvadeset sedmog aprila 1. bataljon 15. brigade napao je ustašku posadu (ja ine jedne ete) na željezni kom mostu preko rijeke Like, južno od Budaka, te poslije nekoliko sati žestoke borbe razbio posadu i zauzeo neošte en most. Razbijeni ustaše sklonili su se po okolnim šumarcima, ali ih je brigada u toku no i pohvatala.⁹

Ovim je 8. divizija izvršila po etni zadatak koji je pred nju postavio Štab 1. korpusa. Ustaške snage sjeverno i sjeveroisto no od Gospi a bile su razbijene, a samo su se slabiji dijelovi povukli iza utvr enih položaja u Gospi .

III

Ofanzivnim dejstvima do 30. aprila jedinice 6. i 8. divizije 1. hrvatskog korpusa oslobodile su cijelu Liku, osim jako utvr enog ustaško-domobranskog uporišta u Gospi u. Postignut je krupan vojno-politi ki uspjeh i stvoreni uslovi za napad na Gospi . Time se pred 1. korpus i postavio zadatak da likvidira ustaško-domobranski garnizon u Gospi u »kao kona ni cilj operacija na ovom sektoru«.¹⁰

U Gospi u su se tada nalazile slijede e neprijateljske jedinice: Stožer 4. staja eg zdruga¹¹ sa stožernom satnijom, 31, 32. i manji dijelovi 34. ustaške bojne (ukupno 9 eta), 4. gorska bitnica (brdska baterija), dijelovi 2. bojne 12. pješadijske pukovnije, manji dijelovi 2. lova ke bojne i dijelovi 1. i 2. stražarske željezni ke bojne. Gospi ka posada ukupno je mogla imati oko 5.000 vojnika, zatim 2. brdska topa 75 mm, 2 topa 65 mm, 2 minobaca a i 4 laka tenka. Za odbranu Gospi a ustaše su naoružali i u borbu ubacili cjelokupno ustaški raspoloženo stanovništvo iz Gospi a i ono što je iz okolnih mjesta pobjeglo u grad. Grad su ustaše jako utvrdili s više položaja, postavljaju i ispred i izme i ži ane prepreke i minska polja. Glavni odbrambeni položaj išao je neposrednom ivicom grada. Sve masivnije zgrade u gradu pretvorene su u jaka uporišta. Armirano-betonski i zemljani bunker i nalazili su se na ivicama grada, duž glavnih ulica, u parkovima i na trgovima. Za odsudnu i dugotrajnu odbranu ustaše su najja e organizirale željezni ku stanicu Gospi , ulicu koja od željezni ke stanice vodi u centar grada, Buda ku, Smiljan-

9. Ignjatije Peri , Petnaesta kordunaška brigada, Vojno-izdava kl zavod, Beograd, 1969, 86—87.

10. Zb. V—14, 342.

U. etvrti ustaški staja i zdruk (brigada), prije Li ki zdruk, formiran je 7. septembra 1942. godine za operativno podru je Lika. Prilikom formiranja imao je 3.500—4.035 ljudi. Sada je imao oko 2.500 vojnika. (Arhiv VII, k. 66, br. reg. 1/1 i k. 114C, br. reg. 8/6.

sku, Zabi ka, Bilajsku, Jasikova ku, Kanišku i Pazarišku ulicu. Posebno su u organizaciji grada obratili pažnju na mostove na Nov i i i Bogdanici, a u punoj mjeri su iskoristili i pravce toka i zasje enost obala spomenutih rijeka.

Još dok su trajale borbe oko Oto ca, Zapovjedništvo ustaškog Li kog operativnog podru ja (ZAPOLI) iz Gospi a, vidjevši da talijanska vojska napušta Liku i povla i se na jadransku obalu, predlagala je Glavnom stožeru (generalštabu) u Zagrebu da se i oni iz Gospi a evakuišu. U telegramu koji je ZAPOLI 24. aprila uputio Operativnom odjelu Glavnog stožera u Zagreb stoji: »Situacija kod Gospi a kriti na pa predstoji potpuno opkoljavanje. Hrane imamo samo za 4 dana. Posada moralno nedorasla za uspješnu odbranu — u 18 sati izdat u nalog za evakuaciju stanovništva, a sutra 25. travnja napuštam s etama Gospi .«¹² Prijedlog ZAPOLI-a da napusti Gospi je odbijen iz Zagreba i nare eno je da se ostane u Gospi u i grad drži po svaku cijenu.

Još gora situacija bila je u Gospi u onda kada se kompletna 6. divizija pojavila na komunikaciji Gospi — Karlobag i kada je 8. divizija izbila na sjeverne i sjeveroisto ne ivice grada. Tada je (28. 4.) ZAPOLI javio Zagrebu: »Ne možemo se više ni evakuirati ni probiti. Zalihe streljiva i hrane vrlo malene«. Istog dana ZAPOLI je poslao Zagrebu drugu depešu u kojoj stoji: »Ako nam uop e mislite pomo i, onda požurite. Moral kod eta vrlo slab«. Dva dana kasnije, 30. aprila, ZAPOLI je javio Zagrebu: »Odba eni smo u najužu odbranu. Moral podre enih opao. Grad pun izbjeglica. Dužnost vaša je da nas pomognete, jer smo vašom krivicom dospjeli u ovaj položaj .. «¹³

Opkoljenom ustaško-domobranskom garnizonu u Gospi u nije se moglo ni brzo ni efikasno pomo i jer nigdje u blizini nije bilo ja ih ustaško-domobranskih snaga koje bi mogle intervenirati. S druge strane Talijani nisu bili raspoloženi da se ponovo vrate u Gospi . Okruženom garnizonu u Gospi u jedino se moglo pomo i s talijanskom i ustaškom avijacijom koja ih je mogla snabdijevati vazdušnim putem pomo u padobrana, jer gospi ki aerodrom zbog dejstva naše artiljerije nije bio upotrebljiv. Osim snabdijevanja neprijateljska avijacija je danono no bombardovala položaje 6. i 8. divizije oko Gospi a, ime je dosta pomogla ustašama i domobranima da brane Gospi . Naime, bez vazdušnog snabdijevanja i vatrene podrške ustaški garnizon u Gospi u ne bi se mogao održati.

Me utim, ne bi se u cijelosti mogla prihvatiti tvrdnja ZAPOLI-a da je moral okruženih trupa u Gospi u bio »vrlo slab«, da je »opao«, itd. Isto tako postavlja se pitanje zašto je Štab 1. korpusa u uvodnom dijelu svoje zapovijesti od 30. aprila rekao štabovima 6. i 8. divizije da je »stanje kod neprijatelja u Gospi u dosta loše« i da se »pokazuju znakovi demoralizacije«.¹⁴ Normalno je da su ovu konstataciju prenijeli štabovi divi-

12. Zb. V—14, 508.

13. Zb. V—14, 531.

14. Zb. V—14, 342.

zija na brigade, a brigade na bataljone. Me utim, takvi podaci o moralno-politi kom stanju neprijateljske posade u Gospi u nisu bili potpuni. Naime, ni u jednoj zapovijesti naših jedinica ne govori se da su se u Gospi u prikupili najokorjeliji ustaški zlikovci, koji su skoro pune dvije godine žarili i palili po Lici a ponajviše oko Gospi a, koji su po inili bezbroj zlodjela, da se boje narodnog suda i da e se, kao takvi, boriti do kraja. Svakako da su naše starješine i borci znali koga imaju pred sobom, ali ipak postavlja se pitanje da li je trebalo toliko naglasiti da je dosta loše stanje kod neprijatelja u Gospi u, kada je razvoj doga aja potvrdio da je bilo druga ije.

Na osnovu cjelokupne procjene razvoja doga aja Štab 1. hrvatskog korpusa je 30. aprila došao do zaklju ka da je nastupila najpovoljnija vojno-politi ka i operativna situacija da se iz blokade pre e u op i napad u cilju likvidacije ustaško-domobranske posade u Gospi u. Radi toga je istog dana izdao borbenu zapovijest štabovima 6. i 8. divizije u kojoj nare uje da se likvidira neprijateljska posada u Gospi u. Za napad na Gospi odre ena je cijela 6. i dvije brigade (4. i 15.) 8. divizije s artiljerijom i tenkovskom etom od 4 laka tenka. Po etak napada planiran je za 2. maja uve e, pred sami suton.¹⁵

Šesta divizija dobila je zadatak da sa svojim snagama izvrši glavni napad s pravca Smiljanske ceste, prodre u centar Gospi a i izbije na most u Nov i i, a da s jednom brigadom obezbijedi napad od pravca Karlobaga. Za oja anje divizija je dobila 4 brdska topa kal. 75 mm, 3 brdska topa kal. 65 mm, 4 minobaca a, protukolski top, protukolni mitraljez i 2 tenka.

Osma divizija imala je da s jednom brigadom likvidira neprijateljska uporišta duž ceste koja vodi od Budaka prema centru Gospi a, a s drugom brigadom da blokira željezni ku stanicu i ugrožava neprijateljska utvr enja na liniji Zabi ke, Jasikov ke i Bilajske ulice. Za izvršenje zadatka divizija je dobila jednu haubicu, 2 poljska topa 75 mm, 3 minobaca a i 2 tenka.

Tenkovska eta korpusa — ukupno 4 tenka — podijeljena je u dva dijela: dva tenka pridodata su 6. a dva 8. diviziji.

Štab korpusa bio je na Zubaru k. 701 isto no od Budaka. Na osnovu nare enja Štaba 1. korpusa od 30. aprila, štabovi 6. i 8. divizije 1. maja izdali su divizijske zapovijesti brigadama i otpo eli neposredne pripreme za napad na Gospi , koje su trajale do 2. maja uve e.

Štab 8. divizije¹⁶ odlu io se da, na osnovu korpusnog nare enja, težište napada usmjeri izme u Nov i e i Smiljanskog polja duž Buda ke ceste prema centru Gospi a, vrsto se naslanjaju i na 2. brigadu 6. divizije na svom desnom krilu. Pomo ni napad imao se izvršiti južno od Gospi a s namjerom da se blokiraju neprijateljske snage na željezni koj

15. Zb. V—14, 341—347.

16. Komandant divizije bio je Vlado Cetkovi , poginuo 20. 10. 1944. kao komandant 8. korpusa. Politi ki komesar Miloš Sumonja, koji je tu dužnost primio izme u 20—26. aprila 1943. od Artura Turkulina kada je ovaj upu en za komesara 13. divizije im je ona formirana u Brlnju u drugoj polovini aprila 1943. godine.

stanici Gospi i ugrozi neprijatelj na liniji Zabi ke, Jasikova ke i Bilajske ulice, a kada se stvore povoljni uslovi da se pre e i na ovom pravcu u napad i goni neprijatelja u centar grada.

Na glavnom pravcu napada 8. divizije koncentrisana je 4. brigada¹⁷ oja ana s po jednim brdskim topom 75 i 65 mm, 2 minobaca a, jednim protivkolskim topom i 2 tenka. Ona je imala upasti u Gospi prodorom duž Buda ke ulice postavljaju i 1. bataljon lijevo, a 2. bataljon desno od ceste Budak — Gospi , s tenkovima i artiljerijom u borbenom poretku. U drugom ešalonu bio je 4. bataljon koji se imao kretati pozadi 1. i 2. bataljona. Napad brigade je podržavala korpusna 1. brdska baterija s vatrenih položaja kod Plantaže. Štab 8. divizije je naredio 4. brigadi da, ukoliko se uspije likvidirati Buda ka ulica prije nego što 6. divizija zauzme centar Gospi a, ona izbije u centar grada, produži prema mostu na Nov i i i pristupi likvidaciji neprijateljskih uporišta ispred 15. brigade u Jasikova koj, Zabi koj i Bilajskoj ulici. Na pomo nom pravcu napada nalazila se 15. brigada¹⁸ oja ana jednim minobaca em. Ona je s jednom etom iz 3. bataljona trebala da blokira željezni ku stanicu Gospi , a glavninom 3. bataljona postavi se sjevernije od Bilajske ulice. Prema Jasikova koj ulici nalazio se 2. a prema Zabi koj 1. bataljon. etvrti bataljon bio je u rezervi. Brigada je pogodnim manevrom vatre i pokreta trebala da izvidi i utvrdi najslabije mjesto u sistemu neprijateljske odbrane i da na tom pravcu probije front »ali ne po svaku cijenu«. U slu aju da uspije trebala je da izbije u centar Gospi a.

Komandno mjesto Štaba 8. divizije bilo je kod željezni kog mosta na rijeci Lici.¹⁹

Snage 6. divizije napadale su na zahvatu puta koji od Smiljana vodi u centar Gospi a.

U korpusnoj, divizijskim i brigadnim zapovijestima dati su podaci i o postupku sa zarobljenicima, odnosu prema stanovništvu i narodnoj imovini i uputstva o na inu vo enja borbe u gradu.

U napadu na Gospi u estvovala su etiri brigade, a jedna je bila na obezbje enju prema Karlobagu. Pošto su brigade 6. divizije imale 4 pješadijska i jedan mitraljeski bataljon, ukupno 5 bataljona, a napadale su dvije brigade i jedan bataljon iz 1. brigade i kako je 4. brigada 8. divizije imala samo 3 bataljona, te ako odbijemo mitraljeske bataljone onda je u napadu na Gospi angažirano 16 bataljona, od ega je u prvom borbenom ešalonu bilo 9 bataljona, tj. samo 56% imaju ih bataljona.

S kojim se snagama i sredstvima izvršio napad na Gospi vidi se iz slijede eg tabelarnog pregleda:

17. Komandant 4. brigade bio je Petar Kleut, a politi ki komesar Mile Martinovi koji je nesretnim slu ajem poginuo u jesen 1944. godine kao predsjednik Okružnog NOO za Kordun.

18. Komandant 15. brigade bio je Nikola Vidovi , a poliU ki komesar Aleksandar Baccovi .

19. Zb. V—15, 7—13.

Pregled angažiranih snaga i sredstava 1. hrvatskog korpusa u napadu na Gospi 2. i 3. maja 1943. godine

	Brojno stanje							Naoružanje												
	po spisku	u rashodu	na licu	pušaka	teš. mitr.	puško-mitr.	tenkova	MNB			topova									
								lak.	teš.	pt.	37	47	65	75						
6. divizija²⁰																				
1. brigada	1145	498	647	512	10	33		3	–											
2. brigada	1496	629	867	662	13	50	–	9	–											
9. brigada	1348	526	822	542	12	59	–	9	–											
Prate a eta	73	4	69	50	1	–	–	3	1											
Inžinjer. eta	42	6	36	27	–	–	–	–	–											
Stab divizije	10	–	10	5	–	–	–	–	–											
UKUPNO:	4.114	1.663	2.451	1.798	36	132	–	21	3	1										
8. divizija²¹																				
4. brigada	1.506	513	993	911	17	49		5	–	–										
15. brigada	1.417	685	732	617	5	32	–	7												
Prate i bataljon	104	8	96	50	5	1		4	–	1	1									
Vod za vezu	29	12	17	19																
Sanitetski vod	27	26	1	19																
Mitralj. PVO eta																				
Stab divizije	40		40	15																
Ukupno :	3.123	1.244	1.879	1.631	27	82		12	4		1	1								
1. brdska baterija																				2
2. brdska baterija																				4
Tenkovska eta							4													1
UKUPNO:	7.237	2.907	4.330	3.429	63	214	4	33	7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	5	5

Ako se iz tabelarnog pregleda isklju i 1. brigada 6. divizije (osim 2. bataljona) koja se nalazila prema Oštarijama, onda se jasno vidi da 1. hrvatski korpus u napadu na Gospi nije imao ni 4.000 boraca. Odnos snaga u živoj sili bio je u korist neprijatelja — (4 000 :5 000) ili 1 :1,2. Naro ito su upadljivi veliki rashodi jedinica. Tako na primjer 6. divizija imala je u rashodu 37%, a 8. divizija 39% u jedinicama koje su bile oko Gospi a. Tifus je i dalje harao jedinicama 8. divizije.²²

Sto se ti e broja artiljerijskih oru a, jedinice 1. korpusa bile su u prednosti. One su imale 13 oru a, a neprijatelj 4, odnos 3,1:1 u našu ko-

20. Stanje 6. divizije uzeto je od 10. maja 1943. jer drugih podataka nema (Zb. V—15, 112)

21. Stanje 3. divizije uzeto je od 20. aprila 1943. (Zb. V—14, 268)

22. U vremenu od 26. aprila do 1. maja u 15. brigadi oboljelo je od tllusa 60 osoba. Bolestan je bio i komandant divizije Vlado Cetkovi (Zb. V—15, 98—102).

rist. U tenkovima je bilo podjednako stanje (4 prema 4 tenka), odnos 1:1. Me utim, neprijatelj je imao daleko više municije, ispravnija oruđa, dobro obučene posade i oruđe je držao u utvrđenjima. Osim toga, artiljerija 1. korpusa stalno je napadana od neprijateljske avijacije.

U toku 1. i do sumraka 2. maja jedinice 6. i 8. divizije završile su pripreme i posjele položaje za napad.

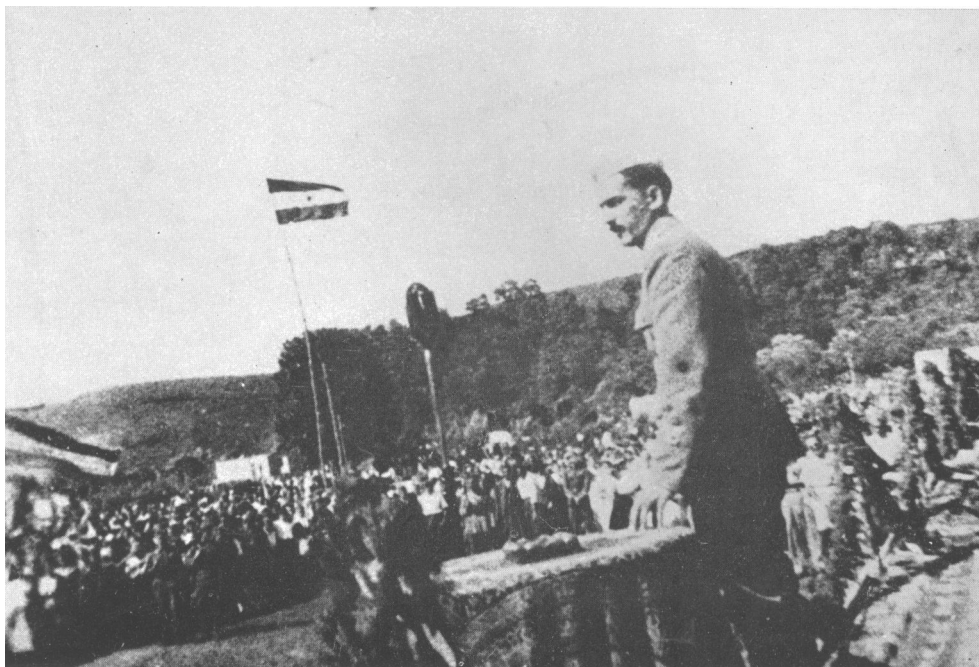
Na frontu napada 6. divizije do 19 sati sve jedinice su bile na svojim položajima i podišle na 400 metara ispred žice i prvih bunkera. Artiljerija je na vrijeme otvorila vatru, ali nije postigla naročiti uspjeh u dejstvu na četiri talijanska armirano-betonska bunkera koja su se nalazila na Smiljanskom putu ispred 2. i 9. brigade. S padom mraka bataljoni prve linije ovih brigada približili su se dvorednoj žičanoj ogradi ispred neprijatelja. Ustaše su, osvijetljavajući teren, iz bunkera i rovova otvorili snažnu automatsku vatru i time sprije ili prodore kroz žičanu ogradu. Jedinice 6. divizije do svitanja nisu se uspjele probiti u Gospić.

Na frontu napada 8. divizije, kako to piše u izvještaju Štaba 8. divizije upućenom 8. maja 1943. godine Štabu 1. korpusa, »pojedine jedinice nisu na vrijeme zauzele polazne položaje za napad, što je prouzrokovalo zakašnjenje u napadu i odstupanje od predviđenog vremena u zapovijesti, te nije postignut jak vatreni pritisak na neprijatelja jednovremeno, koji bi prouzrokovao zbunjenost, poljuljao njegov moral, oslabio borbenu otpornost i time donio najveći uspjeh«. ²³ Zbog toga je napad 4. i 15. brigade poeo kasnije od napada 6. divizije. Naime, u izvještaju Štaba 4. brigade upućenom Štabu 8. divizije 4. maja 1943. piše da su »bataljoni bili na svojim polaznim položajima za napad tačno na određeno vrijeme« i da je »napad poeo u 19 sati...« ²⁴ Ovi bataljoni su krenuli u nastupanje pod dejstvom jake neprijateljske vatre. U toku noći i oni su uspjeli prodrijeti u Budačku ulicu, ali zbog snažne i vrlo precizne vatre neprijatelja, više redova žičane ograde, minskih polja, kišne noći, zakašnjenja i nepreciznosti artiljerije i slabe efikasnosti tenkova, nisu mogli dublje prodrijeti u Gospić. Ujutro oko 5 sati 3. maja bataljoni su povučeni na polazne položaje, s tim što je svaki bataljon ostavio po jednu četu u predstraži prema neprijatelju.

Na odsjeku napada 15. brigade njen 3. bataljon je blokirao željezničku stanicu Gospić, ostavio jednu četu da drži blokadu i onda krenuo duž ulice koja od željezničke stanice vodi u grad. Drugi bataljon je vršio pritisak na Gospić od šume Jasikovac preko pravoslavnog groblja. Oko ponoći i između 2. i 3. maja bataljon je uspio da se približi neprijateljskim položajima i da uz pomoć mina bataljona napravi dva prolaza u žičanoj ogradi. Tada je neprijatelj snažnom vatrom zasuo otvore u žici. Neprijateljska rezerva, jačine dvije čete do jednog bataljona, uz podršku tenkova i artiljerije izvršila je protivnapad i odbacila 2. bataljon na sjevernu ivicu šume Jasikovac. Na svom pravcu napada 1. bataljon uspio se približiti žičanoj ogradi i djelimično je porušiti, ali nije uspio da prodre u grad.

23. Zb. V—15, 96.

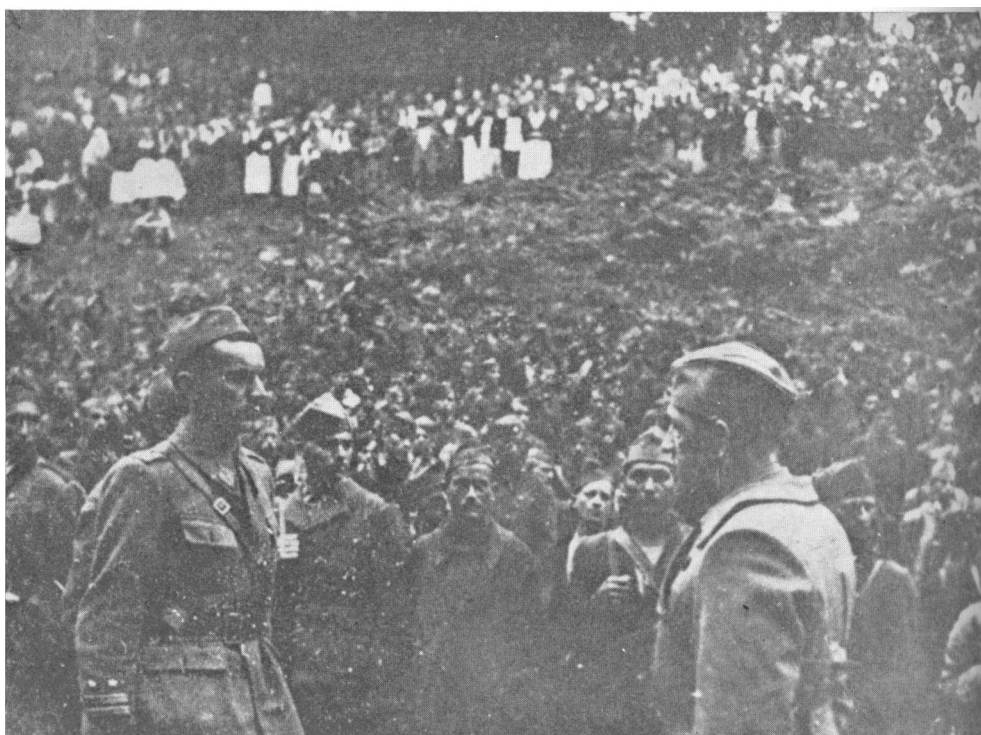
24. Zb. V—15, 34.

Miloš Šumonja govori na narodnom zboru u Debeloj Kosi, 1944.

Bogdan Oreš anin govori na narodnom zboru u Debeloj kosi 1944.

Ivan Gošnjak prima raport od komandanta 8. divizije Miloša Šumonje na proslavi trogodišnjice ustanka na Kordunu u Debeloj kosi.

S proslave ustanka u Debeloj kosi, 1944

Cvitovi kod Slunja, 1944. Fiskulturni slet naroda i boraca 8. divizije.

Vojni Kolodvor, 1944. Fiskulturni slet kotara Vrginmost i Vojni .

Poslije uspješnih akcija u Zumberku i Beloj Krajini susret boraca 8. divizije i boraca Slovenije u Crnomlju, jula 1944.

Poslije uspješnih akcija u Žumberku i Beloj Krajini susret boraca 8. divizije i boraca Slovenije u Rnomlju, jula 1944.

Prate i vod štaba 2. brigade na maršu kroz rnomelj 1944.

Drugi bataljon 2. brigade 8. divizije na maršu izme u Metlike i Crnomlja 1944.

Hrašće, 5. 3. 1944. Drugi bataljon Karlovačke brigade u pokretu sa svećanosti na kojoj je formirana brigada. U prvom planu s lijeva: Rudolf Pruner, Bruno Belavi i Jela Predović.

Jedinice 8. divizije u predahu borbe.

Narod Korduna na opustošenim ognjištima,

Po naredbu Štaba 8. divizije jedinice 15. brigade su u zoru 3. maja povuene na liniji k. 579 — sjeverna ivica šume Jasikovac — sjevernoistočno dio sela Žabice. Oko 14 sati 3. maja jedna ustaška jedinica, jačine 250—300 vojnika, ojačana s dva tenka i uz artiljerijsku podršku, izvršila je napad na 2. bataljon, ali bez uspjeha.²⁵ U spomenutom rasporedu 4. i 15. brigada ostale su do 10 sati 4. maja, kada je po naredbu Štaba 1. korpusa obustavljen dalji napad na Gospić. Naime, 3. maja u 18 sati Štab 1. korpusa uputio je naredbu 6. i 8. diviziji da »u vezi s novonastalom situacijom, poslije naše akcije na Gospić, pristupi se aktivnoj blokadi gospićkog garnizona, kao i razbijanju eventualne pomoći koja bi bila upućena na Gospić ...«²⁸

Prema korpusnom naredbu 6. divizija ostala je na sektoru Gospić a sa zadatkom da blokira gospićki garnizon i kontroliše put Gospić-Karlobag, istovremeno da se sredi, odmori i popuni. Osmoj diviziji je naredbom da pošalje 15. brigadu u otoka ku kotlinu na odmaranje, s tim da smijeni 3. bataljon 4. brigade u Otoka i da ga uputi u sastav brigade. Četvrta brigada je ostala u Perušici i Klancu na odmoru i radi kontrole pravca prema Jablancu i Sv. Jurju. Štab divizije je otišao za Otoka. Tenkovi su se imali prikupiti u Širokoj Kuli, a artiljerija da se vrati Korpusu.

Tek napadom talijanskih i ustaško-domobranskih snaga iz Karlobaga i Gospića, 29 i 30. maja 1943. godine, na položaje 6. divizije, prestala je blokada Gospića koja je trajala punih 36 dana.

Ofanzivnim dejstvima 1. hrvatskog korpusa, u martu i aprilu 1943. godine, prinuene su talijanske i četničke snage da se, uz osjetne gubitke, povuku iz Like u Hrvatsko primorje. Ustaše i domobranci povukli su se u Gospić, gdje su se našli u okruženju i punih 36 dana snabdjevani su jedino pomoću avijacije. Formirana je velika slobodna teritorija Hrvatske, jedna od najvećih u tom periodu u Jugoslaviji.

Napad na Gospić, posljednje ustaško-domobransko uporište u Lici, imao je puno vojno-političko opravdanje. Konačni cilj operacija u Lici time je trebalo da bude krunisan. Međutim, i pored svih nastojanja, Gospić nije zauzet. Razlozi su brojni:

1. Nismo imali dovoljno snaga za izvršenje jednog takvog zadatka. Neprijatelj je bio brojno nadmoćniji i vanredno dobro utvrđen. Okorjeli zlikovci bili su spremni da se bore do kraja. Zatim, u gradu se našlo ne malo ustaški raspoloženog stanovništva, koje je raznim oblicima podržavalo ustaše i domobrane u borbi.

2. Postavlja se pitanje da li je trebalo angažirati 8. diviziju u napadu na Gospić, kada je bila zbog tifusa operativno dosta oslabljena. Ali, Štab 1. korpusa nije imao drugog izbora nego da i nju ubaci u borbu, bez obzira što je imala 39% ljudstva u rashodu i što je tifus i dalje harao jedinicama. Svakako da se ovo moralo odraziti u borbi.

3. Pitanje je i oblika manevra. Ipak je napad na Gospić imao dosta karakteristika frontalnog potiskivanja neprijatelja, sabijanja u najuži i

25. Zb. V—15, 94—95 i Ignjatije Perić, cit. delo, 88—89.

26. Zb. V—15, 22.

najja e utvr eni dio grada. Slobodan prostor, koji je ostavljen duž puta od Gospi a prema Brušanima kuda se neprijatelj mogao povla iti, bio je preuzak.

4. Napad naših snaga na Gospi izveden je bez iznena enja, u razli- ito vrijeme — što je omogu ilo neprijatelju da organizirano do eka juriš naših jedinica i da na pojedinim mjestima pre e u protivnapad. Zatim je bilo nekih drugih slabosti, kao na primjer: nisu na vrijeme otvoreni prolazi u ži anoj ogradi, pojedini važniji vatreni objekti neprijatelja nisu neutralisani i izgubilo se mnogo vremena dok su jedinice došle na položaj da izvrše juriš. Otuda nije bilo siline po etnog, onog snažnog udara po neprijatelju na izabranom mjestu proboja, a to je sve neprijatelj iskori- stio u odbijanju našeg napada. S druge strane jedinice nisu imale dovolj- no tehni kih borbenih sredstava za jedan takav napad: artiljerija je bila brdska, a tenkovi laki. Oni nisu nešto naro ito mogli pomo i jedinicama u napadu. Prema tome težište je bilo na borcu, na bombašu, mitraljescu — koji su morali jurišati golim tijelima po mrkloj no i i kiši te kroz ju- riš ostvariti prolaze u ži anoj ogradi i minskim poljima i osvajati armi- rano-betonske bunkere neprijatelja. Kad se sve to ima u vidu, onda su i razumljivi veliki gubici jedinica. Šesta divizija imala je 22 mrtva 101 ranjenog, a 8. divizija 29 mrtvih i 91 ranjenog borca, odnosno ukupno 51 poginulog i 192 ranjena ili 243 borca izba ena iz stroja. Svakako da su ovoliki gubici utjecali na Štab 1. korpusa da je naredio 6. i 8. diviziji da odustanu od daljeg napada na Gospi .

Mile Radovi

Iznena eni kod Vukmani a

Bilo je to po etkom maja 1943. godine. Bio sam tada u bataljonu Gojka Grubora, u 1. eti kao puškomitraljezac. Komandir ete bio je Rade Maslek, politi ki komesar Ilija Baki , a vodnik voda Vaso Kajgani . eta je dobila zadatak da postavi zasjedu pred samim Vukmani em u kome je bila stacionirana 10. ili 13. ustaška bojna (bataljon) iji su dijelovi sva- kodnevno upadali u obližnja sela, plja kali i terorisali narod. Trebalo je sa ekati ustaše i prekratiti njihove upade u sela.

Koliko se sje am prvu zasjedu smo postavili jedne nedjelje još u toku no i i ekali dopodne, ali ustaša nije bilo. Nakon toga smo se povukli pri- li no daleko ak preko Vrela Utinje da bi se naredne no i ponovo vratili i postavili zasjedu. Tako smo radili punih osam dana, nismo se ni izuvali, ali sve je bilo uzalud, jer ustaše, kao da su osje ale opasnost, tih dana nisu izlazile iz uporišta.

Jednog jutra komandant bataljona je ve u 8 sati povukao etu iz zasjede u jedan zaselak nekoliko kilometara udaljen od Vukmani a. Ku e nisu bile spaljene, ali su ustaše iz njega odvele sve muškarce. U nekom vo njaku smo se raskomotili i po eli da istimo oružje. Naši ekonomi su se pobrinuli da organizuju ishranu u zaseoku jer kuhinju nismo imali. Za kratko vrijeme sabralo se prili no djevojaka i mladih žena koje su donijele hranu. Dok su jedni jeli, drugi su igrali i pjevali s djevojkama. Moj pomo nik Stanko Radovi , zvani Prisuta, prostro je šatorsko krilo i potpuno rasklopio puškomitraljez »Brno« da bi ga o istio. Desetar zamoli komandira ete da ga pusti malo ku i da se javi porodici i da se presvu e jer je bio odnekud tu blizu. Komandir ga pusti i ovaj krenu. Odjednom pu e puška, zatim još nekoliko, pa nasto paklena paljba iz mitraljeza i ostalog oružja. U etu nasto pometnja a žene po eše da kukaju i jau u. Politi ki komesar se prvi sna e i ukloni civile od boraca.

Budu i da ništa drugo nisam mogao da uradim, zgrabim šatorsko krilo s dijelovima puškomitraljeza, pomo nik ranac s municijom te prebacismo se preko neke ograde na put i tim putem izmaknusmo oko 30 metara u neki mali zaklon. Spustim šatorsko krilo na zemlju i vrlo brzo sklopim puškomitraljez, ubacim okvir s mecima i taman da po nem ga ati kad nai e zamjenik komandira ete Simo Trkulja i izdera se na mene što ne tu em ustaše. U tom momentu zgrabi mi puškomitraljez, kako je bio ja i od mene, jednostavno mi ga ote, nabaci ga na brzinu i poteže za obara . Me utim, kako ga nije bio dobro pritegao, puškomitraljez se svali niz brinju iablokira od zemlje i pijeska, a ustaše u najve em naletu. Baci puškomitraljez preda me i ode naprijed putem. Meni ne preostade ništa drugo nego da uzmem puškomitraljez i da bježim ili da ga opet rasklopim, o istim i osposobim za dejstvo. Zajedno s pomo nikom uradim ovo drugo, ubacim okvir s mecima i kako je bilo meta koliko si htio, nanesem na trojicu ustaša koji su taman ispali za ku u gdje smo mi bili. Jedan osta dok dvojica umakoše u zaklon.

Zaneseni uspjehom otklanjanja kvara i stalnom vatrom, ni ja ni moj pomo nik nismo vodili ra una o drugim. Jedan me ustaša sekirao jer ga nisam mogao nikako pogoditi iako je išao potpuno normalno drže i u desnoj ruci pištolj, a u lijevoj kapu. Kratkim rafalima as sam ga ao njega, as one koji su izbili preda me, a as neki borovik otkuda su nadolazili ustaše. Vrijeme je brzo odmicalo. Odjednom pomo nik mi re e da smo ostali sami. Pogledam okolo i stvarno nije bilo nikoga od partizana osim nas dvojice i s lijeve strane nekoliko metara od nas Ivica (prezimana se ne sje am) koji je nedavno došao iz Karlovca. On je potpuno mirno i pribrano nišanio i ga ao. Povu i se bilo je skoro nemogu e jer su se ustaše nalazili s tri strane oko nas i to na svega oko 50 do 60 metara, a iza nas kuda je trebalo da se povu emo bilo je neko uzvišenje s brisanim prostorom oko 150 metara. Budu i da sam smatrao nemogu im povu i se, ispred tolikih cijevi odlu ili smo da i ne pokušavamo bježati nego da se tu emo do zadnjeg. Za etu nismo znali kud je pristala a nije se ni ula. Pucnjava se nešto smirila.

Dok sam ga ao kratkim rafalima, odjednom iza le a eksplozija. Viknem na pomo nika da uva bombe i da ih još ne baca, ali on odgovori da to ustaše tuku. Odmah sam shvatio da je to bila mina iz malog baca a ili tromblonska bomba. Bacili su još 6 komada, ali su one padale dalje od nas. Nastade kratko zatišje. Pomo nik kontroliše desnu stranu, Ivica lijevu, a ja dok opazim neko kretanje raspalim. Ustaše su u zaklonu i mislim da nešto pripremaju. Naša eta je sigurno ve bila ubije ena da nas više nema. Budu i se ustaše ne pojavljuju viknem: »Tko je dolje?« — ali nitko ne odgovori. Ponovim to još glasnije na što se pojavi jedan vrlo visok i snažan ustaša koji re e da je tamo 10. satnija 13. ustaške bojne (ili 13. satnija 10. ustaške bojne). Potegnem obara i pogodim ga po nogama. On pade u travu i na rukama se odvu e u zaklon. Nakon toga raspalim po sjeniku i štali gdje su ustaše bili u zaklonu. I ustaše odgovoriše na vatru, tako da nastade paklena paljba. Ra unam da je svršeno s nama. Ustaše pokušavaju da nam pri u, ali ih mi uporno odbijamo. Na lijevoj strani Ivica pogodi jednog ustaškog oficira koji je komandovao i tjerao ih naprijed. Jedna grupa ustaša pokušava da se prebaci k nama u put, ali ih brnac vrati natrag. Pomo nik baci jednu bombu. Opet po inju njihove mine. Uvi am da smo kona no gotovi pa predlažem da se njih dvojica pokušaju povu i i da u ih ja štiti vatrom bar da se netko od nas trojice izvu e. Ivica to odbija i predlaže da se ja s puškomitraljezom izvla im. Kao mladi lan KPJ nisam htio to ni pokušati.

Odjednom se s desne strane za uše povici: »Naprijed!« — i zapuca puškomitraljez »šoša«, koji se nalazio u našem drugom vodu, po emu sam znao da su naši. Nas trojica dobismo novu snagu iako ustaše ine sve da nas likvidiraju. Pomo nik Stanko baci dvije talijanske bombe koje zadimiše vo njak. U tom momentu stiže i naš vod predvo en politi kim komesarom ete koji me zagrl i re e: » estitam ti, mali, dobar si bio. Zauzmi ovdje najzgodniji položaj i ne daj ustašama uz ona brda, a mi emo na juriš«. Možete zamisliti kakva je to bila radost posmatrati ustaše kako bježe poslije one situacije kada smo nas trojica prihvatili borbu s jednom etom ustaša i kada je izgledalo da smo gotovi.

Ustaše su bili toliko zbunjeni da nisu znali šta da rade. Jedna grupa pokušavala je da izbije na brdo, ali bi se uvijek vra ala kad bi oko nje na suhom oranju po ela da se diže zemlja i prašina od tanadi moga brnca. Ona se zatekla u pola brda pa je vrdala tamo-amo i kad je palo nekoliko ustaša u njoj je nastalo pravo komešanje. Bacali su sa sebe rance i šinjele samo da bi lakše bježali. I kad je ve sve izgledalo da je s njima gotovo, stiže im pomo iz Vukmani a. Ustaše su izbili na jednu kotu, postavili teški mitraljez »švarcloze« i baca mina te po eli da tuku. Kako je s njima prihvatio borbu naš 2. vod, politi ki komesar ete mi naredi da se hitno prebacim do njega, da bi pomogli 2. vodu. im sam stigao, usko io sam u jedan rov koji su ustaše ranije iskopali. Otpo eo je dvoboj izme u naša dva puškomitraljeza i ustaškog »švarcloze«. Od naše unakrsne vatre poginulo je nekoliko ustaša. Preživjeli zgrabiše cijevi od mitraljeza i minobaca a i, ostavivši postolja, pobjegoše kroz neke udoline i šumu za Vukmani .

Dok je u ova borba s pristiglim pojačanjem, ova ustaška satnija uspjela je, iako neorganizovano, djelomično da se povuče kroz neki šiprag natrag, dok se jedan broj ustaša posakrivao po šumicama i raznim vododerinama. Jedan od ustaša, koji se bio sakrio u žbunje kada je vidio da se na njega naiđu i partizani, pokušao je da bježi. Bio je od mene 300, a možda i 400 metara daleko. Pokušao sam da ga dođem, ali bez uspjeha. Izašla je za njim i ostala naša desetina iz šumice i svi su pokušali, ali uzalud. On je stalno bježao cik-cak niz neku udolinu i vukao mitraljez za sobom. Stupio je u dejstvo i ostavio naš 2. vod, ali ništa od toga. On je odmičao sve dalje. Kada je već bio prilično daleko, skrenuo je lijevo u brda usjekom nekog puta, tako da ga više nismo ni vidjeli. Ne mirisao se s tim da nam ustaša pobjegne, vodnik 2. voda Li ina uze dva borca i trkom krenu pre acem u namjeri da ga presretne. Li ina je tražio usjekom jednog puta, tako da smo teško mogli da ga pogledom pratimo. Ustaša, kada je bio na sredini brda, iskočio iz svog usjeka da vidi da li ga neko prati. U tom momentu i Li ina iskočio iz usjeka da osmotri gdje je ustaša. Tada se dogodilo ono što nitko nije očekivao. Ustaša leže, nanišani, pusti kratak rafal i vodnik Li ina pade pokošen po samom opasu. Ustaša uskočio u usjek i više ga nismo ni vidjeli. Tako je poginuo vodnik Li ina kad je ova borba već bila završena u kojoj su ustaše imali 37 izbačenih iz stroja kako smo kasnije saznali.

Milan Jakovi

Narodni heroj Rade Janjanin

Rade Janjanin se rodio 1919. godine u selu Donje Dubrave — zaseoku Janjani. Bio je drugo muško dijete, po redu ranjano četvrto, od ukupno petero djece koliko ih je imala porodica Ostoje i Save Janjanin. Do drugog svjetskog rata niti jedno seosko domaćinstvo u Donjim Dubravama nije živjelo isključivo od zemljoradnje i stočarstva, jer samo tom djelatnošću nisu se mogla obezbijediti potrebna sredstva za podmirenje svih svojih potreba. To je i bio osnovni razlog što su se prvenstveno muškarci nastojali da zaposle i rade van sopstvenog imanja, ali da ga ne napuštaju. Najveći broj je to ostvarivao zapašljavanjem na željeznici. Rade potječe upravo iz takve porodice. Naime, njegov je otac bio željeznički radnik — službenik, ali je s porodicom živio na svom seoskom posjedu. Zato je i Rade u djetinjstvu, dječastvo i rano mladić doba bilo slično ili istovjetno s djetinjstvom ostale seoske djece i mladeži.

Po završenoj osnovnoj školi u Donjim Dubravama Rade je produžio školovanje u gimnaziji. Niže je razrede završio u Ogulinu, a više u Kar-

lovcu gdje je školske 1937/38. godine i maturirao. Uslovi pod kojima je pohađao gimnaziju nisu bili laki. Svih 8 godina je putovao. Odlazio je ranim jutarnjim vlakom, a vraćao se poslije podne izmeću tri i četiri sata. Vremena za učenje na miru nije imao mnogo. Po dolasku kući obavljao je, srazmjerno svom uzrastu, i određene poslove svojstvene seoskom domu.

Ljetnji i zimski školski raspusti za Radu nisu bili ono što su bili za njegove školske drugove jer su roditelji bili bogati. Umjesto ljetovanja i sunčanja na Karlovačkoj ili nekoj drugoj plaži, on je školske raspuste provodio u Rade i kod kuće kao i većina drugih seoskih mladića i djevojaka. Ali, u poređenju s njima njegovo obrazovanje, kultura i znanje iz godine u godinu se uvećavalo. I pored toga on se ni u jednom momentu nije odvajao od sredine u kojoj je i s kojom je rastao. Bio je srednjoškolac koji je svojom jednostavnošću, neposrednošću, srdačnošću, drugarstvom i drugim lijepim vrlinama osvajao mlade i stare. Još kao član osmog razreda Karlovačke gimnazije došao je do prvih saznanja o postojanju Komunističke partije Jugoslavije, Saveza komunističke omladine Jugoslavije i revolucionarnog radničkog i omladinskog pokreta. Ta saznanja Rade nije zadržavao za sebe, već je s njima upoznao one s kojima se u Dubravama najviše družio.

U jesen 1938. Rade se upisao na Poljoprivredno-šumarski fakultet u Zagrebu. Odlaskom na studije njegova politična saznanja o Komunističkoj partiji i revolucionarnom pokretu, o ciljevima toga pokreta i oblicima političke borbe, o socijalističkoj revoluciji izvedenoj u Rusiji itd. ubrzano su se proširivala. Uporedo s time rastao je i razvijao se i njegov moralno-politički lik, te idološki izvršivalo revolucionarno opredjeljenje. Bila je to neposredna posljedica Radinog povezivanja i aktivnog učestvovanja u revolucionarnim studentskim akcijama, prije svega na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu u Kulturnom udruženju studenata pacifista, udruženju studenata lijeve stranke marksista.

Slijedeće 1939. godine u Donjim Dubravama je osnovan ogranak Seljačkog pokreta. Aktivan član toga ogranka bio je i student Rade Janjanin. To je bila organizacija u kojoj su se okupljale donjodubravske pristaše Samostalne demokratske stranke jer je šef bio Adam Pribičević. Međutim, bila je to i legalna organizacija u kojoj su se okupljali i djelovali napredni omladinci i komunisti. On je organizovan i djelovao je, uglavnom, pod utjecajem Raše Stanisavljevića, koji je živio u Karlovcu i u to vrijeme bio član Okružnog komiteta KPH Karlovac. Rašo je preko Rade stalno podsticao donjodubravski ogranak Seljačkog pokreta na aktivno djelovanje. Sadržaj toga djelovanja obuhvatao je pripremanje i održavanje seoskih zabava. Program tih zabava sastojao se od tzv. pozdravnog govora, pozorišnog komada u izvornoj glumaci amatera i narodnog veselja. U toku 1940. i početkom 1941. godine u Donjim Dubravama su održane takve tri zabave. Na njima su izvedene predstave: Nušičeva »Muha«, Kovačičeva »Jazavac pred sudom«, te Cankarev »Sluga Jernej i njegovo pravo«. Ulogu Jerneja tumačio je Raša Stanisavljević. Drugi vid te aktivnosti bilo je širenje i podsticanje na čitanje legalne i ilegalne štampe i literature

42/22
p. 2. 824

42/22

PROSVJETA

7762

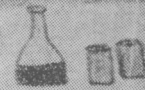
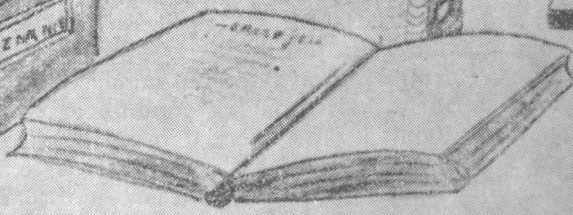
LIST 2. ČETE - U. BAT.
"RADE DOBROSAVLJEVIĆA"
1. BRIGADE - VIII. VO. DIVIZIJE

GODINA II

25. AVGUST.

BR. 12
No. Por. 42/5
100 35

BR. 12.

s naprednim i revolucionarnim sadržajima. U svemu navedenom Rade se isticao svojom aktivnošću.

Prvih mjeseci 1940. Rade je prvi put donio u Donje Dubrave na gešteteru umnožene ilegalne listove »Vjesnik«, »Srp i neki«, što ih je izdavao Centralni komitet Komunistike partije Hrvatske. Kasnije je to bila stalna praksa sve do rata 1941. godine. Širenjem tih listova Rade je u Donjim Dubravama, a prije svega u sredini u kojoj se najviše kretao, u stvari djelovao kao komunisti ki agitator i propagator, iako formalno tada još nije bio član Komunisti ke partije Jugoslavije, odnosno Hrvatske.

U danima aprilskog rata 1941. godine kod naroda Donjih Dubrava vladala je zbunjenost i veliki strah od neizvjesnosti šta ga ve sutra eka i šta e biti u budućnosti. U svemu tome ipak je najporaznije djelovala vijest koja je 10. aprila 1941. godine u popodnevnim satima stigla preko trake telegrafskog aparata željezni ke stanice u Donjim Dubravama. Tom su depešom, naime, obavještavane sve željezni ke stanice na pruzi Zagreb — Rijeka, odnosno Split, da su njema ke trupe ušle u Zagreb, da se Hrvatska otcjepljuje od Jugoslavije i postaje nezavisna država itd. Ta se vijest veoma brzo proširila po svim zaseocima Donjih Dubrava. U tim danima mladi i stari s velikim su interesovanjem o ekivali šta e re i i šta misli najškoloraniji stanovnik Donjih Dubrava. Nisu bili iznevjereni. Rade je savjetovao narod da se pri nailasku fašisti ke vojske ne okuplja kraj ceste i željezni ke pruge, ve da se sklanja, da se ne odziva na pozive, niti da sluša što zahtijevaju i govore organi ustaške vlasti. Tvrdio je da što je nastalo dolaskom Nijemaca i Talijana ne može i ne e dugo ostati.

Krajem aprila 1941. godine Rade je primljen u Komunisti ku partiju Jugoslavije. Odluku o tome saopštio mu je Rašo Stanisavljevi . Pored razgovora o nastaloj situaciji tada je dogovoreno da se što je mogu e prije, i u tajnosti, u Donjim Dubravama formira partijska elija, kao što je bilo uinjeno na podru ju Gornjih Dubrava. Tokom maja, juna i dijelom jula Rade je djelovao u smislu ostvarivanja tog organizaciono-politi kog zadatka. Njegovom inicijativom i zalaganjem u prvoj polovini jula došlo je do sastanka na kojem su, pored njega, u estvovali Raco Rebi -Pajin, Rade Miri Lugan, Mi a Mikašinovi - ibin i Milan Jakovi . Na sastanku se razgovaralo o nastalim prilikama, naravno, na na in i na nivou koji je odražavao tadašnja znanja i shvatanja u esnika. Bilo je dogovoreno da se drugi sastanak održi za desetak dana u livadama izme u zaseoka Mikašinovi i Vu aka. Rade je želio da se na tom drugom sastanku prijemom u Partiju trojice novih drugova oformi prva partijska elija Donjih Dubrava. Me utim, to nije ostvareno kako je bilo zamišljeno. Sve je bilo poreme eno poja anim terorom ustaških zlikovaca nad srpskim narodom i svim drugim poštenim i progresivnim ljudima u Hrvatskoj, posebno nad komunistima.

U Karlovcu je pohapšeno, potom likvidirano više komunista me u kojima i Rašo Stanisavljevi . Komunisti bra a Simo i Branko Karapandža da bi izbjegli takvu sudbinu, sklonili su se s podru ja Gornjih Dubrava. Može se re i da je u tim prilikama gotovo svaki muškarac, koji je imao

bilo kakve mogućnosti, nastojao da se privremeno bilo gdje skloni. U takvoj je situaciji i Rade krajem jula 1941. godine s propusnicom, koju mu je poslala sestra, oputovao za Beograd, a otuda se vratio no u između 4. i 5. oktobra 1941. godine kada je bila razoružana domobranska postaja na željezničkoj stanici Donje Dubrave.

Po dolasku iz Beograda Rade se zajedno s urom Zatezalom-Judom i Simom Karapandžom odmah angažovao na zadacima oko formiranja i organizacionog u vršenja Dubravskog partizanskog odreda. Po formiranju u odred u je bila osnovana i partijska ćelija. Prvi sekretar te ćelije bio je Rade Janjanin. Bila je to njegova po etna partijsko-politička funkcija u partizanskim jedinicama. Međutim, Rade se na toj dužnosti nije zadržao ni pun mjesec dana. U diverzantskoj akciji, koju je no u između 6. i 7. novembra 1941. godine na željezničkoj pruzi između u Gornjih Dubrava i Tounja izveo Dubravski partizanski odred, Rade je teško ranjen. Bila je to akcija kojom se željelo ne samo onesposobiti prugu za saobraćaj, već i obilježiti 24. godišnjicu velike oktobarske socijalističke revolucije.

Radino liječenje je trajalo više mjeseci. Zapravo, tek krajem marta 1942. godine bio je sposoban za sve napore što ih je nametao narodnooslobodilački rat. Prvih dana aprila 1942. godine upućen je na dužnost politkomesara 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda. U tom bataljonu je ostao oko 4 mjeseca, a potom postavljen na dužnost zamjenika politkomesara, odnosno partijskog rukovodioca pomenutog odreda i bio kooptiran u Kotarski komitet KPH za Veljun.

Već inače boraca i starješina odreda, ćeliji je partijski rukovodilac bio Rade Janjanin, ušla je u septembru 1942. godine u sastav novoformirane 5. kordunaške brigade. Dužnost zamjenika politkomesara, odnosno partijskog rukovodioca te brigade, bila je povjerena Radi, a nakon formiranja 8. kordunaške divizije — novembra 1942. godine i dužnost sekretara Divizijskog komiteta. Te političke funkcije Rade je obavljao do prvih dana maja 1943. Tada je njegov dalji životni hod zauvijek zaustavila neumitna smrt. Umro je 2. maja u 24. godini života od opake zarazne bolesti-pjegavog tifusa.

Vijest o Radinoj smrti duboko je potresla borce i starješine 8. kordunaške divizije i drugih jedinica u kojima je bio poznat, narod Korduna koji ga je poznavao, a posebno ljude u njegovim rodnim Dubravama. Svi su se srce stezalo žaleći tog divnog, mladog, iskrenog, poštenog, odlučnog, beskompromisnog i principijelnog, upornog, istrajnog i hrabrog obojnika, borca, partijsko-političkog radnika i rukovodioca. Isticao se neumornošću u partijsko-političkom radu, ljudskom topline, drugarskim ophođenjem i poštovanjem ličnosti s kojima je radio i saradivao. Zbog tih i drugih vrlina bio je veoma omiljen kako među u borbama i starješinama vojnih jedinica u kojima se nalazio, tako i među u narodom koji ga je poznavao. Zbog toga što je sve svoje umne i fizičke mogućnosti, znanje i sposobnosti, nesebično podređivao interesima oružane borbe ostao je u živoj uspomeni svojih drugova i saboraca kao svijetlo lik i jedan od naj-sposobnijih partijsko-političkih rukovodilaca u 8. kordunaškoj udarnoj diviziji.

Palima za slobodu

Pošli smo tamo od Plašanske doline, Ličke Jesenice, Babina Potoka i Crne Vlasti. Pošli smo borbu žilavu, dugu i tešku, potresnu, pravednu i asnu.

Trebalo je oistiti sjevernu Liku od etničkih izroda, tu ih ne asnih i sramnih plaćenika. Trebalo je srušiti sve njihove brloge i legla najveće sramote, u koju je okupatorski zlotvor bio uvukao jedan dio srpskoga naroda. Pošli smo uništiti i gadnog okupatora i one njegove sluge druge vrste po nazivu ustaše, iste po sramnoj izdajničkoj ulozi, dželite stotina hiljada nedužnih. Trebalo je razoružati zavedene, protiv volje u borbu uvučenom domobranu, zapostavljenu i prezrenu masu sinova naroda koji ne žele bratoubilačku borbu.

Bratska i nebratska krv tekla je potocima koji su svoj tok završili u Gackoj dolini u Otočcu. Dabome, ona će opet poteći i u nastavku pobjedonosne ofenzive naše divizije. Iz one nove, kao i ove već do sada prolijevane krvi niknut će najosnovnije, najdragocjenije pravo — SLOBODA.

Vi koji padoste za tu slobodu, vi koji ste u te potoke krvi bez oklijevanja i bez straha izlili svu svoju toplu junačku krv — vi ste zidari nove, velike i sretne budućnosti svoga izmrcvarenog naroda. Zar da taj narod zaboravi vas koji za njega niste žalili dati sebe. Zar da zaboravimo vas najbolje me u nama, mi, drugovi vaši koji ostadosmo da nastavimo vašim svijetlim tragom narodnih osvetnika.

Nikada ne ćemo zaboraviti milog druga, heroja i vojnog starješinu MILISAVU ĐAKIĆA, zamjenika komandanta 15. udarne brigade. »Nisam tako žalio ni majku, ni brata koji su poginuli u protekloj neprijateljskoj ofenzivi, ma nikad nikoga kao druga Milisavu. To ti je bio drug, brat, neustrašiv vojnik, dosjetljiv, heroj kakvoga si jedva možeš zamisliti. Nije to bilo samo jednom da je na neprijatelja jurišao s jednom četom ili vodom iako mu se to zabranjivalo«, priča jedan borac, dok mu usne podrhtavaju i oči poprimaju sjaj od unutarnjeg plaha za milim izgubljenim drugom.

Zar da zaboravimo našeg druga MIŠKA BREBERINU, komandanta bataljona 15. udarne brigade, čija neustrašivost i mržnja prema okupatoru nisu imali granica. »Volio bih biti običan borac u Miškovoj četini nego komandant nekog bataljona«, mnogo puta se čulo iz usta boraca, koji su ga dobro poznavali još iz vremena kad je komandovao 1. proleterskom četom. Kad borac tako sraste sa svojim starješinom, pa kad takav starješina padne na polju borbe za svetu slobodu svoga naroda, onda njegov herojski primjer stvara stotine novih boraca, koji žele i oćeznu za tim da u junaštvu dostignu svoga palog starješinu. Druže Miško, svi koji su te poznavali žele biti borci tvoga kova!

I naš mili drug RADE DOBROSAVLJEVIĆ, komandant mitraljeskog bataljona 4. udarne brigade junački pade u Brlogu, u jednoj od najžešćih

naših borbi. Po drugarskoj toplini, sljubljenosti sa svojim borcima, hladnokrvnosti, dobroti i hrabrosti malo mu je bilo ravnih. »Ranjen nam je naš Rade«, mogao si uti na svakom koraku toga dana pri susretu bilo koje dvojice boraca IV brigade. »Teško je ranjen«, Saputali su sa zebnjom za njegov život. A nave er istoga dana kao munja prenosilo se me u borcima: »Umro nam je naš dragi Rade, naš najmiliji komandant, naš razgovor na odmoru i na položaju, u rovu i u pozadini«. Podrhtavale su usnice boraca na pla za svojim Radom, sakrivale se o i da drugi ne ugledaju suzu. Ali, poslije toga sijevao je u njima oganj mržnje, škrgutali su zubi... Brlog je pao. Mnogi su mrski neprijatelji platili svojom krvlju i još e platati dragocjenu krv nezaboravnog druga Rade ...

Narodni junak SAVA TOMI , komandir ete 6. udarne brigade upada u crkvu — tvr avu u Crnoj Vlasti-me u mnoštvo etni kih bandita sam samcat s jednom bombom u zubima i s dvije u rukama. Život njegov je bio dragocjenost, biser u ovoj našoj neravnoj borbi, iako zauvijek ugašen, on ostaje dragocjenost za nove generacije. One e znati cijeniti, uvati i sa uvati slobodu izniklu iz krvi ovakvih div-boraca kao što je bio drug Sava.

I svi vi ostali borci, drugovi naši dragi, i koji ste slijedili primjer vaših starješina, koji ste svjesno i bez oklijevanja, bez astoljublja žrtvovali svoje mlade živote za ljepšu budu nost, svi ste vi svijetli primjer nama koji smo ostali. Krv tolikih vas salila se u one potoke koji su završili u Oto cu.

Vama, vašim juna kim mišicama, vašem bezgrani nom samoprijegoru i golemoj odvažnosti moramo zahvaliti što su naše jedinice onako snažno kao valjak mrvile pred sobom sve vrste neprijatelja, ili ih gonile da nisu mogli uhvatiti daha.

Nove mlade generacije uživat e zlatnu slobodu, razvijati se i stvarati novi, ljepši život. Ali, te generacije ne e nikada zaboraviti rijeke krvi i znoja što ste ih vi danas prosuli iz vaših mišica, da bi njima sutra bilo dobro.

Ima li asnije smrti od vaše?! Zar ima još ikoga ko ne bi vama, donosocima nove zore, kliknuo:

»SLAVA VAMA, mili i juna ki naši drugovi!«

B. Ž.

Joco Tarabi

Oslobo enje Cetingrada, Slunja i Velike Kladuše (juni 1943. godine)

U toku četvrte neprijateljske ofanzive u Kordunu i Cazinskoj krajini neprijatelj je ovladao komunikacijama i zauzeo Topusko, Veliku Kladušu, Cetingrad i Slunj, uspostavio u njima garnizone, pripremio i utvrdio za odbranu naročito Cetingrad i Slunj. Međutim, on se nije ograničavao samo na odbranu, već je svakodnevno vršio ispade iz tih garnizona na teritorij koji su držale i kontrolisale jedinice Narodnooslobodilačke vojske. Prilikom ispada redovno je ubijao nedužno stanovništvo, pljačkao i palio kuće. U tom su se naročito isticala posade Slunja i Cetingrada.

U to vrijeme 8. kordunaška udarna divizija nalazila se u Lici gdje je u estvovala u njenom sastavu od talijanskih, ustaških i etničkih jedinica. Na Kordunu se nalazio samo brojno mali Kordunaški partizanski odred, što je neprijatelju olakšavalo ispade.

Neprijateljske posade u Velikoj Kladuši, Cetingradu i Slunju nisu predstavljale neku ozbiljniju vojnu snagu van svojih garnizona, ali u garnizonima podešenim za odbranu (prepreke, rovovi, utvrđene kuće i saobraćajnice) bile su vrlo žilave i tvrde. Isticala su se lukavstvom i iznenadnim upadima u obližnja sela. Pri ispadima u sela najčešće nisu prihvatale borbu, već su se povlačile u svoje garnizone, pružaju i otpor samo u cilju zaštite pljačke. Inicijatori ovih lukavstava i zločina bili su domaći ustaše tzv. majari. Zbog njihovih zločina narod ovog kraja bio je podvrgnut svirepom teroru, vrlo teškim uslovima života pa je bio stalno u pripravnosti za evakuaciju. Ustaše su također bili pripremili plan za pljačku žetve, jer se u to vrijeme pripremala i otkupna dobra žetva.

Da bi se oslobodio neprijateljskog pritiska s linije Velika Kladuša — Cetingrad — Slunj i eventualno od Topuskog, obezbijedio žetvu, proširio oslobođenu teritoriju i ponovo povezao oslobođenu teritoriju Korduna, Banije, Bosanske krajine i Like, Glavni štab Hrvatske je odlučio da napadne i zauzme neprijateljska uporišta Slunj, Cetingrad i Veliku Kladušu te o istu njihovu okolinu od neprijateljskih grupica koje su sačinjavali domaći i seljaci ustaše. Ostvarenje ove zamisli povjereno je 8. udarnoj diviziji (2. i 3. kordunaška udarna brigada, svaka od po četiri bataljona, Prate i bataljon divizije, bataljon Kordunaškog partizanskog odreda i jedna baterija brdskih topova) i Unskoj operativnoj grupi (4. banijska i 8. krajiška brigada, svaka od po četiri bataljona, po jedan bataljon Kordunaškog i Banijskog partizanskog odreda i samostalna baterija brdskih topova). Rukovođenje borbama povjereno je Štabu 8. udarne divizije pod komandom Vlade Četkovića, komandanta i Miloša Šumonje, političkog komesara.

Zamisao i plan Štaba 8. divizije

Veliku Kladašu, Cetinograd i Slunj držala je domobranska 11. gorska pukovnija zajedno s doma im ustašama. U Velikoj Kladaši nalazio se stožer (štab) pukovnije s dva bataljona (bojne) i doma e ustaše. Ukupno je posada brojala oko 1500 ljudi. U Cetinogradu su bile dvije ete (satnije) domobrana s nepoznatim brojem doma ih ustaša, a u Slunju oja ana 1. bojna s pomenute pukovnije. Osim toga u okolnim mjestima: Glini, Topuskom, Dvoru, Cazinu i Biha u nalazile su se dosta jake njema ke i ustaške snage tako da je neprijatelj iz ovih garnizona svakog momenta mogao uputiti kao poja anje napadnutim uporištima preko 3 hiljade vojnika.

Snage NOV za ovu operaciju sastojale su se od 20 bataljona i dvije samostalne baterije brdskih topova. Kad bi se radilo o napadu samo na neprijateljske posade u Velikoj Kladaši, Slunju i Cetinogradu, onda bi raspoložive snage bile dovoljne. Me utim, trebalo je istovremeno dijelom snaga zatvoriti komunikacije koje od Gline, Dvora, Cazina i Biha a izvode ka Velikoj Kladaši i Slunju i onemogu iti neprijatelja da pruži pomo napadnutim posadama. Još jedan momenat imao je u vidu Štab divizije pri izradi plana, a to je da posade Slunja i Cetinograda, im se okruže, vrše proboj iz obru a. Zbog toga je prilikom napada trebalo, po svaku cijenu, postiti i brojnu i tehni ku nadmo nost.

Poslije procjene situacije Štab 8. divizije je odlu io da napadne i zauzme sva tri uporišta. U zapovijesti za napad je, pored ostalog, pisalo: »... Naša kordunaška divizija, nakon dugih i teških, ali uspješnih borbi u Lici, vratila se ponovo u svoje ro ene krajeve. Vratila se oja ana u svakom pogledu: brojno, sa više oružja i sa velikim borbenim iskustvom. Vratila se nakon oslobo enja od okupatora i njihovih pomaga a mnogih sela i nekoliko gradova u Lici. Došavši ovdje, stavili smo sebi u zadatak da zaštitimo usjeve i ostalu ljetinu našem narodu od onih zlikovaca koji su prognili i na njivama ubijali radni narod, ne davši im obra ivati svoja polja, a, me utim, ti isti zlikovci voljni su oduzeti narodu ono što je pod najtežim okolnostima i najve im mukama spremio za sebe i svoju vojsku. Divizija je došla i zbog toga da proširi naš oslobo eni teritorij i okrutno kazni plja kaše i zlikovake bande... divizija e, zajedno sa Unskom operativnom grupom, izvršiti napad i likvidirati neprijateljska uporišta u Cetinogradu, zatim u Velikoj Kladaši i Slunju. Za izvršenje ovog zadatka nare ujem:¹

II udarna brigada, poja ana prate im bataljonom i jednim bataljonom III brigade, likvidira e neprijateljsko uporište u Cetinogradu, a potom spoljne odbrane uporišta u Velikoj Kladaši.

III udarna brigada (sa pridodatim bataljonom KPO) izvrši e aktivnu blokadu neprijatelja u Slunju i dati osiguranja na pravcu Biha — Rakovica — Slunj.

Baterija brdskih topova postavi e se u o ekivaju i položaj sjeveroisto no od kote 295 (padina Šanca).

1. HAK, K. 2/145, Zapovjest Štaba 8. divizije br. 35 od 15. 6. 1943.

Unska operativna grupa, do likvidacije Cetingrada, drža e u aktivnoj blokadi neprijateljsku posadu u Vel. Kladuši... Po likvidaciji Cetingrada i dolaskom na položaj II brigade preduzeti, u zajednici sa istom, energičan napad na Kladušu, s težnjom da se u što kraćem roku posada iste likvidira ... Osigurati potrebnim snagama pravac Topusko — Velika Kladuša, Vrnogra — V. Kladuša i Cazin — Mala Kladuša. Naročito obratiti pažnju na sigurno obezbjeđenje pravca Topusko.

Jedan bataljon III brigade nalazi se u divizijskoj rezervi kod štaba divizije.«

Štab divizije se odlučio da prvo likvidira posadu u Cetingradu i time stvori povoljne uslove za napad na Veliku Kladušu i Slunj, naročito na Veliku Kladušu, koja je udaljena od Cetingrada svega 7 kilometara. Brzina napada i zauzimanje uporišta bilo je odlučujuće, naročito u pogledu Velike Kladuše, zbog blizine neprijateljskih snaga za koje se predviđalo da će joj sigurno priteći u pomoć. Baš zbog toga bilo je predviđeno da se likvidacija neprijateljske posade u Cetingradu izvrši u toku jedne noći.

Oslobodjenje Cetingrada

U toku četvrte neprijateljske ofanzive zauzeo Cetingrad, neprijatelj je iskopao rovove oko uporišta, ojačao ih s nekoliko bunkera na pojedinim pravcima, a na cestama, koje vode u varošicu od Slunja i od Velike Kladuše, postavio je kamene i žičane prepreke. Isto je tako i kuće, koje su se nalazile u visini odbrambene linije, podeseo za odbranu. Osim toga oko crkve i zgrada u centru iskopao je zaklone za pješadijska odjeljenja, a na samoj crkvi i na nekim podesnim zgradama izradio puškarnice. Štab sistem odbrane Cetingrada organizovao je za kružnu odbranu u jednoj liniji po vanjskoj ivici uporišta, a unutar mjesta uredio je za odbranu tri uporišta: crkvu, školu i jednu zidanu zgradu. Predviđalo se da će neprijatelj, u slučaju jakog napada, pokušati proboj isto noć u pravcu Velike Kladuše ili južno ka Podcetinu, pa dalje prema Cazinu, ili prema mu, ukoliko izdrži napad, priteći u pomoć posade iz Velike Kladuše i Slunja.

Druga udarna brigada koncentrisala se na prostoriji Klokoč, Kestenovac, Gojkovac (8 km sjeverozapadno od Cetingrada) i pripremala za napad. Štab brigade sa štabovima bataljona izvršio je izviđanje pravaca za nastupanje i neprijateljskih položaja, a štabovi bataljona su s komandirima detaljno razradili planove napada za svaku noć. Neposredno pred polazak u napad 16. juna u 19 sati sjeverno od Cetingrada, na cesti kod sela Dalmatinski Varoš, bila je postrojena cijela brigada i upoznata sa zadatkom. Na smotri su bili prisutni komandant i politički komesar divizije. Predstojem je naročito istaknuta važnost i potreba brze likvidacije neprijatelja u Cetingradu. »Od brigade se traži«, rekao je tada, »između ostalog, komandant divizije, »da za par sati likvidira neprijatelja. Svako otezanje pokvarilo bi naš plan koji predviđa oslobodjenje više mjesta i likvidaciju neprijatelja u ovom kraju.« Brigada je oba komandantu divizije dala da se u potpunosti izvršiti postavljeni zadatak.

Štab 2. brigade, na osnovu zapovijesti štaba divizije, odlučio je da na-

pad na Cetingrad izvede s litavskom brigadom. Prvi bataljon dobio je zadatak da napada s juga, s polaznog položaja u visini kote 254 na cesti Podcetin — Cetingrad. Jedna njegova kula postavljena je na samoj cesti, druga desno od nje, a treća pozadi, sa zadatkom da bude spremna za brzu intervenciju prema ukazanoj potrebi. Drugi bataljon, ojačan s dva minobaca i protivtenkovskim topom, trebao je da napada sa zapada u zahvatu ceste Slunj — Cetingrad. Sa sjevera pravcem Sanac (k. 295) — Glavica — crkva u uporištu imao je da napada 3. bataljon, ojačan s jednim minobacem i protivtenkovskim topom, s polaznog položaja na sjevernim padinama k. 295 i s dvije kule i mitraljeskom metom u prvoj, a s trećom metom u drugoj liniji. Četvrti bataljon dobio je zadatak da napada s istoka pravcem k. 263 — groblje — crkva u Cetingradu, s polaznog položaja u visini kote 263. Pridodati bataljon 3. brigade raspoređen je u rejonu Paščin Potok — Smrekovac s dvostrukim zadatkom; da onemogu i eventualni proboj neprijatelja u pravcu Velike Kladuše i spriječi pružanje pomoći iz ovog mjesta. Tako je pridodati divizijski bataljon zadržan je u brigadnoj rezervi.

Vezu za vrijeme borbe izmeću štaba brigade i 2. i 3. bataljona trebalo je održavati telefonom i s kuririma, s 1. i 4. bataljonom s kuririma i signalima, a izmeću bataljona dodirnom streljanim strojevima i patrolama s obadvije strane. Za komandno mjesto štaba brigade bilo je određeno selo Ruševica, dok se bataljoni ne približe neprijateljskom prednjem kraju odbrane, a onda na Šancu (k. 295).

Do 0.30 sati 17. juna svi bataljoni su izbili na polazne položaje za napad a da ih neprijatelj nije otkrio, što je kod štabova brigade i bataljona stvorilo uvjerenje da će iznenađenje uspjeti. Kao znak za polazni napad ispaljene su tri crvene rakete na položaju 2. bataljona, a zatim su jedinice prešle u napad. Neprijatelj je bio iznenađen i zbunjen te nije odmah dao otpor kakav se očekivao. To su iskoristili skoro svi bataljoni i kule pa u brzom naletu izbili na jurišno odstojanje, a 2. bataljon je čak uspio da dijelom snaga upadne u pojedine rovove. Da se ne bi zadržavale pri iščepu rovova i pri prolazu kroz žičane prepreke, još prije napada svaka kula formirala po jedno odjeljenje kome je, pored ostalog naoružanja, dat veći broj ručnih bombi. Iza njih je ostalo ljudstvo posjelo zauzete neprijateljske položaje i podržavalo vatrom dalje napredovanje odjeljenja.

Prvi i 4. bataljon, po zauzimanju prednjeg kraja neprijateljske odbrane, zadržao se na dostignutoj liniji da ne bi svojom vatrom ugrozio 2. i 3. bataljon i da bi sačekivani protivnapad neprijatelja radi proboga iz obrane. Međutim, u toku daljeg napada neprijatelj je sabijen u centar, gdje je posjeo ranije pripremljene položaje i počeo davati sve veći otpor. U 4 sata on je dijelom snaga prešao u protivnapad u pravcu Podcetina s namjerom da se probije u tom pravcu i izbjegne uništenje ili zarobljavanje, ali je taj protivnapad 1. bataljon uspješno odbio. Naravno to se dobro pokazala kula ovog bataljona, koja je ostala u rovovima iako je neprijatelj prodro do rovova i djelimično upao u njih. Ispred položaja bataljona, a naravno to ispred položaja 1. kule, na kome je oko 20 mrtvih neprijateljskih vojnika.

Poslije odbijenog protivnapada jedinice brigade su se pripremile za nastavljajanje juriša. Privu eni su minobaca i i mitraljezi te raspore eni tako da mogu podržavati juriš. Svaki trenutak bio je dragocjen, jer je svako oklijevanje išlo u prilog neprijatelju, pružalo mu mogu nost da se sredi i pokuša da se probije iz okruženja. Kad je otpo eo juriš, neprijatelj je, ocijenivši da mu je to najpovoljniji trenutak za proboj, s glavninom snaga prešao u protivjuriš u namjeri da se preko 1. bataljona probije. Budu i da je za proboj angažovao veliki dio svojih snaga, znatno je oslabio jedinice na drugim pravcima. To je iskoristio 2. i 3. bataljon i zauzeo utvr ene zgrade u kojima je neprijatelj bio ostavio slabiju zaštitnicu. U meuvremenu je 1. bataljon onemogu io proboj neprijatelju i odbacio ga natrag. Pokušao je da se povu e u utvr ene zgrade gdje je ostavio zaštitnicu, ali kad je dospio do neposredne blizine utvr enih zgrada, do ekan je žestokom vatrom 2. i 3. bataljona. Našavši se u bezizlaznoj situaciji, neprijatelj se predao nakon punih 5 sati borbe. Nijedan neprijateljski vojnik nije izmakao. Poginulo je oko 60, ranjeno 15 i zarobljeno 160 domobrana. Sva sprema i naoružanje posade pali su u ruke jedinica 2. brigade. Brigada je imala 13 mrtvih i 41 ranjenog borca. Me u poginulima bio je i poznati neustrašivi kordunaški junak i narodni heroj Jugoslavije Milan akširan.

Oslobo enje Slunja

Pošto je likvidirana neprijateljska posada u Cetingradu, jedinice 8. divizije (bez dva bataljona 3. brigade) izvršile su no u izme u 17. i 18. juna pokret prema Velikoj Kladuši u namjeri da je napadnu i zauzmu. Me utim, do napada tada nije došlo jer nije bila uspostavljena veza sa Štabom Unske operativne grupe zbog ega štab divizije nije bio siguran u uspjeh napada. U takvoj situaciji Štab 8. divizije odlu io je da u me uvremenu, dok se uspostavi veza sa Štabom Unske opreativne grupe i njegove jedinice pripreme za napad na Veliku Kladušu, te sa svojim snagama napadne i zauzme Slunj. Divizija se zato hitno prebacila ka Slunju, a zbog uspostavljanja veze sa Štabom Unske operativne grupe i za pripremu njenih jedinica ostavljena su kod Velike Kladuše dva bataljona 2. brigade s na elnikom štaba divizije.

Napad na Slunj otpo eo je 18. juna 1943. godine u 20 sati poslije artiljerijske pripreme. Oja ana Prate im bataljonom divizije, 3. brigada je s dva bataljona napadala s linije Pliješ — Melnica, s jednim pravcem Lavevac — Popovac — Slunj, dok se s jednim bataljonom osigurala od pravca Rakovice i Biha a. Druga brigada je s jednim bataljonom prešla u napad sa sjevera od Taborišta, a s jednim se kod Šturli a i Zrili mosta obezbijedila tako e od Biha a. Divizijska artiljerija nalazila se na vatrenim položajima južno od k. 282.

Dobro utvr en neprijatelj je pružio veoma jak i organizovan otpor. Borba je vo ena s promjenljivom žestinom do 2 sata poslije pono i 19. juna, kada je neprijatelj sa spoljnih odbrambenih položaja sabijen u grad.

Našavši se u teškoj situaciji, on je prešao u napad i zahvaljujući i brojnoj i tehnički nadmoćnosti probio se u pravcu Laevca. Odatle je dijelom snaga krenuo prema Velikoj Kladaši, a drugim dijelom prema Furjanu, gdje ga je u zasjedi dočeka 2. bataljon 2. brigade. Neprijatelja je 2. bataljon natjerao u vodu i nanio mu osjetne gubitke od preko 100 ubijenih i zarobljenih vojnika i oficira. Pored toga u ruke jedinica 8. divizije palo je sve teško naoružanje i oprema posade.

Napad na Veliku Kladašu

Po oslobodjenju Slunja sve jedinice 8. divizije prebacile su se ubrzanim maršem ka Velikoj Kladaši radi likvidiranja neprijateljske posade, koja je, pored toga što je utvrdila i pripremila za odbranu varošicu, utvrdila je i posjela okolna uzvišenja kao Tuk, Gradinu (k. 219), Brdo (k. 204) i neke visove južno od k. 158. Na Gradinu je izvukla jedan top i dva minobaca, a duž potoka Kladašnice obezbjeđivala je aerodrom na poljani istočno od varošice. Neprijatelj je bio riješen da u slučaju napada odbrani varošicu po svaku cijenu, a organizaciju i intervenciju posade iz Gline, Topuskog i Bihaća.

Za napad su bile angažovane 2. i 3. brigada, Prate i bataljon 8. divizije i 4. banijska brigada. Druga brigada, ojačana Prate i bataljonom divizije, dobila je zadatak da napada s juga i sjeverozapada, a 4. banijska brigada Unske operativne grupe sa sjeveroistoka, istoka i juga, dok je osiguranje prema Cazinu i Topuskom vršila 3. brigada 8. divizije i 8. krajiška brigada. Komandno mjesto Štaba 8. divizije nalazilo se u selu Pašinom Potoku.

Napad je otpočeo artiljerijskom pripremom 20. juna u 20 sati. Vatra topova divizijske artiljerije i teških minobaca trajala je 20 minuta. Za to vrijeme sve jedinice su podilazile neprijateljskim utvrđenjima do jurišnog odstojanja. Treći bataljon 2. brigade oko 22 sata zauzeo je Tuk i Gradinu (k. 219). Gradina i bezimena kota južno od nje bile su dobro utvrđene i predstavljale su ključnu odbranu Velike Kladaše zbog čega su i bile težište napada 2. i 3. bataljona 2. brigade. Oko 24 sata neprijatelj je, i pored žestokog otpora, izbačen iz spoljnih položaja i potisnut u unutrašnjost gdje je uspio da organizuje odbranu. U zoru je prisiljen da se povuče u crkvu, školu i hotel »Bosnu« odakle je pružio žestok otpor i svojom vatrom ukoliko dalje napredovanje bataljona. Da bi se likvidirala i ova zadnja uporišta neprijatelja u mjestu, premješteni su topovi i dva minobaca a na k. 204, dok su druga dva minobaca postavljena na k. 219. S tih položaja topovi i minobaca i su tukli zgrade u kojima se još nalazio neprijatelj. Uz pomoć topovske i minobacke vatre zauzete su crkva i škola. Neprijatelj se držao još samo u hotelu »Bosni«.

Oko 12 sati 21. juna Štab 8. divizije naredio je jedinicama 2. brigade da poduzmu sve mjere i da **brzim** i energičnim napadom prisile neprijatelja na predaju. **Zelja** mu je bila da se neprijatelj likvidira prije nego pristignu pojačanja koja su išla iz tri pravca. Pritješnjeni neprijatelj je

tako e znao da su mu upu ena poja anja, a znao je i koliko su udaljene jedinice koje su upu ene u pomo pa se gr evito branio.

Neprijatelj je intervenisao (Poduhvat »Klara«) dijelovima njema ke 114. lova ke divizije i domobranskog 2. gorskog zdruga (brigade), ukupne ja ine oko 3.000 vojnika, podržanih .artiljerijom, tenkovima i avijacijom, pravcima: Cazin — Hajdarovac — Pe igrad — Mala Kladuša, te Cazin — Bužim — Jabukovac — Vrnogra i Glina •— Topusko — Velika Kladuša.

U Velikoj Kladuši, iako sabijen na vrlo uzak ali utvr en prostor, neprijatelj je pružao žestok otpor i branio se krajnjim mogu nostima nastoje i da dobije u vremenu. U tome ga je naro ito pomagala avijacija, koja je za vrijeme ovih borbi bila, kao nikad dotada, vrlo aktivna. Preko cijelog dana u vazduhu se nalazilo do 8 aviona tipa »Do 17« i »Štuka«, koji su stalno bombardovali i mitraljirali naše položaje. Osim toga avioni su cijelo vrijeme izvi ali i održavali vezu s opkoljenom posadom. Evo što je oko podne 21. juna izvi a natporu nik Knez iz aviona »Do-17« primijetio i uradio u rejonu Velike Kladuše: »Prema dobijenom zadatku izvršio sam izvi anje okoline Vel. Kladuše. Pri dolasku nad samu Kladušu primijetio sam da su rovovi oko Kladuše prazni, ali da ima još naših vojnika u gradu. Znakove su nam davali sa svih strana, i to partizani i naši, jedni i drugi su nam palili svjetlosne naboje. Napisao sam odmah izvještaj posadi o položaju naših koji dolaze u pomo , te da se još malo drže, a mi da emo ih pomagati zrakoplovima. Nadalje, da mi daju znak križa bijelim platnima ako su u samom gradu i slovo »T« bijelim platnom ako su partizani u staroj tvr avi. Posada Kladuše mi je odmah dala tražene znakove i križ i slovo »T«, nakon ega sam bomba i strojni kom vatrom napao sve okolne šumice, ujedno sam primijetio mnogo partizana oko samog mjesta.

Jedinici koja je napredovala od Vrnogra a bacio sam izvještaj da se naše postrojbe u Kladuši nalaze u teškom položaju i da se još održavaju u samim ku ama, te da požure s napredovanjem kako bi im što prije pružili pomo , a mi da emo ih pomagati iz zraka. Trupe od Topuskog bile šu kod Kamenog Mosta na Glini. Trupe od Vrnogra a bile su kod k. 241 zapadno od Vrnogra a, a trupe od Pe igrada nalazile su se u visini sela Šumetac.

Utrošeno je 56 bombi od 12 kilograma, 3.000 naboja za strojnicu. Sve su bombe pale na ciljeve i eksplodirale. Povratio se u 13.30 sati.«

Iako su se jedinice 8. divizije naprezale da što prije likvidiraju neprijatelja, pokazalo se da je vrijeme kratko. Trebalo je privu i artiljerijska oru a radi neposrednog ga anja zgrade 1 naoružati jedinice eksplozivnim i ru nim bombama, jer su raspoloživa sredstva utrošili u dotadašnjim borbama. Neprijateljske »skupine« su brzo nadirale, naro ito od pravca Vrnogra a, a posljednji pokušaj 2. brigade da zauzme zgradu iz koje se neprijatelj branio ostao je bezuspješan. Nakon toga oko 16 sati Štab divizije je donio odluku o odustajanju od daljeg napada i jedinice iz Velike Kladuše povukao na okolne položaje. Njema ke jedinice su od pravca Cazina oko 18 sati ušle li Veliku Kladušu.

Pošto se spojio s posadom u Velikoj Kladuši, neprijatelj je još iste ve eri napao 2. i 3. brigadu 8. divizije koje su držale položaje kod Cetin-grada. Namjera mu je bila da ih razbije, prodre u Cetingrad i Slunj te u njima ponovo uspostavi svoje garnizone. Uspjelo mu je da zauzme Cetingrad, ali mu je propao pokušaj da narednih dana prodre i u Slunj. Protivnapadom 2. i 3. brigade 25. juna odbijen je u Cetingrad.

Poslije ovog neuspjeha neprijatelj više nije pokušavao da prodre u pravcu Slunja, osim što je prema njemu upuivao manje izvišćenke dijelove. Desetkovane dijelove 11. pješačke pukovnije iz Velike Kladuše uputio je na popunu u Topusko, a Veliku Kladušu posjeo je jedinicama 12. pješačke pukovnije. U međuvremenu 8. divizija i Unska operativna grupa, zbog situacije na drugim pravcima, napustile su ovaj sektor ostavivši kod Velike Kladuše samo 3. brigadu.

Poslije ovih borbi Velika Kladuša je postala istureno neprijateljsko uporište u našu oslobođenu teritoriju zbog čega je svakodnevno bila izložena napadima. Zbog toga je poslije izvjesnog vremena neprijatelj bio prinuđen da je napusti. Prije nego ju je napustio, 3. brigada je otkrila njegove namjere i kad se posada povlačila u pravcu Cazina, napala ju je, potpuno razbila i zaplijenila sve njeno teško oružje i opremu. U Velikoj Kladuši 3. brigada je ostavila slabije dijelove, a s glavninom ubrzanim maršem krenula u pravcu Topuskog, napala ga i poslije slabijeg otpora posade, koja se povukla ka Glini, zauzela ga. Tako je konačno likvidiran neprijatelj na liniji Topusko — Velika Kladuša — Cetingrad — Slunj i oslobođena teritorija u dužini preko 50 kilometara.

U ovim borbama samo od 8. divizije neprijatelj je pretrpio gubitke od oko 350 poginulih i 543 zarobljena vojnika. Divizija je zaplijenila 8 topova, 12 mitraljeza, 30 puškomitraljeza, 10 automata, 522 karabina, preko 30.000 metaka, radio-stanicu i mnogo drugog ratnog materijala, dok je sama imala gubitke od 242 poginula i ranjena borca.

Radovan Grgi

Milan Čakširan - najhrabriji među hrabrima

Kad ujmemo rije i narodni heroj, odmah pomislimo da je onaj koji je proglašen za takvog i odlikovan Ordenom narodnog heroja morao biti posebno hrabar, hrabriji od mnogih hrabrih. Milan Čakširan kroz te vrijeme rata do pogibije bio je uvijek takav. I mnogi drugi su bili hrabri, ali su ipak ponekad mijenjali se, međutim, on je bio stalan, vrst i pravog juna kog srca.

Tko bi ga prvi put sreo, teško bi mu pripisao te osobine. Vidio bi pred sobom oniskog uvijek tridesetih godina, dosta slaba u licu a i u tijelu,

ali zato neobično žilava, okretna i živog u pokretima. Takav je on izgledao na prvi pogled. Valjda je takav i morao biti jer ga je takvim napravio rad na posnoj zemlji, sezonski radovi daleko od rodnog Kordunskog Ljeskovca ili pak povremeno kirijašenje i šumski radovi.

Još u slomu stare Jugoslavije pokazao je hrabrost. Donio je karabin s municijom i nije ga htio predati. To je uinio i brat mu Dmitar, dok su mnogi drugi predali oružje ustašama i žandarima. S proljeća 1941. kad su ustaše batinama, mu njem pa i ubijanjem oduzimali oružje od naroda, već tada su ga u selu smatrali hrabrim. Govorili su: »Ako imaš karabin i municiju, a bojiš ga se zadržati, nosi ga Milanu. On se ne boji ni ustaša ni žandara«. Kad su ustaše u ljeto te godine pošli da pokrštavaju Srbe, Milan je odlučno rekao: »Ne!« I im je krajem augusta osnovan partizanski odred u Ljeskovcu, Milan je u njemu bio među prvima. O njegovoj hrabrosti i snalaženju u borbi govori i činjenica da je lično (ili njegovom zaslugom u prvom redu) oteo iz ruku neprijatelja 22 puškomitraljeza, a da puške i ostalo ne računamo.

U jesen 1941. kad je od jednog ustaše trebalo otkupiti pušku, nitko se nije usudio da mu ide u kuću ili na prozor osim Milana. Budući da ustaša nije htio otvoriti vrata, a partizani nisu smjeli pucati zbog nekih okolnosti, valjalo se snaći i jer je kuća bila povisoka. Milan je dohvatio brklju, prislonio je uz zid i s baterijom u ruci uzverao se na prozor. Ustaša je, kad ga je Milan iznenadio i obasjao svjetlom, klonuo i predao se.

Koncem aprila 1942. godine on je s bratom Dmitrom i Slavkom Brinjem ostao kao stijenja više Tržankih Raštela na položaju. Na svaki način neprijatelj je htio prijeći Koranu da bi opkolio naše snage u Bugaru i Rujnici, ali nije uspio. Tu je stajao Milan i borio se kao lav s drugovima, dok su neki bili već i uzmakli. Njemu najvećim dijelom možemo zahvaliti da je toga dana spasio situaciju na tom mjestu. Kako li je samo varao neprijatelja. Najprije je tukao s grada, a poslije se kao mačka odvuкао do Korane i »zobao« neprijateljske vojnike na suprotnoj obali. Municiju mu je donosila majka Ana.

U novembru 1942. godine na Toplicima, kad je pred 3. etom 1. bataljona 2. brigade na položaju stala »blinda« (opkoljeni auto) i dugo nije dala »otvoriti«, a ni naprijed kretati, strašno tukući i iz mitraljeza — Milan ju je ušutkao. Skinuo je sve nepotrebno sa sebe pa i cipele, zavratio rukave i otpuzao ka »blindi«. Drugovi su ga štitili vatrom jer drukčije nikako ne bi stigao živ. Trebalo je biti muško pa tako krenuti. Milan je krenuo i stigao, zatim bombama ušutkao vatru i uništio »blindu«.

Nakon 2 do 3 dana poslije toga događaja bio je prilično teško ranjen u nogu. Ležao je dugo i liječio se. Pošla je četvrta neprijateljska ofanziva a on u bolnici. Neprijatelj nadire, a bolnica se povlači. Nevičan Milan povlačenju otkriva se iz bolnice i pravo u brigadu na položaj. Znajući i kakav je borac i da je šteta da mu se rana dade na zlo, poslali smo ga bar u brigadnu komoru. Teškom mukom otišao je na nekoliko dana. Dosadilo mu i opet je došao na položaj.

Nekako 2 mjeseca iza toga Milan je bio potpuno ozdravio. Uzlika u prugu kod Perušića, između stanice Janjčevca i Studenaca, bila su u zasjedi

Poslije ofenzive

Dolazimo, neki iz Like, neki iz Bosne. Vraćamo se kućama poslije velike neprijateljske ofenzive. Uništena su naša sela. Trebaće mnogo raditi.

Kao i uvijek tako i ovoga puta mi omladina nastojali smo da što više pomognemo našem napućenom narodu, našim narodno-oslobodilačkim odborima.

Mi pristupamo stvaranju naših radnih jedinica kao najboljem obliku pomoći.

Već početkom mjeseca ožujka stvaramo prvu radnu četu u selu Kestenku, općine Perjasica, kotar Veljun.

Polako stvaramo četu sa četom. Kad smo 18 III n.g. u kotaru Vojnić stvorili naš prvi bataljon imali smo svega 15 radnih četa. Sa ovakvim stanjem već 5 IV najavljujemo utamnicu drugovima ličanima, u pomoći našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci, u mobilizaciji kako u srpskim tako i u hrvatskim krajevima, u sprečavanju zaraznih bolesti, u pletenju kopa, u obrađivanju zemlje, u skupljanju sve omladine u borbu.

Drugovi iz Like prihvaćaju stvaranje.

Mi nastavljamo sa radom. U vojničkom kotaru prilazimo formiranju novih triju bataljona. U svim kotarovima, negdje više a negdje manje skuplja se naša omladina u svoje radne jedinice. Tako 26 IV u kotaru Veljun stvaramo prvu radnu brigadu od tri bataljona sa 860 drugova i drugarica. Pored te brigade ostaje u tome kotaru još jedan bataljon i 12 četa neobuhvaćenih zbog teritorijalnih poteškoća.

Također u kotaru Vojnić stvaramo brigadu 27 IV od tri bataljona sa ukupno 640 omladinici i omladinica, a ne koliko četa ostaje naš neobuhvaćenih.

Svega skupa do danas, prema nepotpunim podacima imamo 3500 drugova i drugarica skupljenih u radnim jedinicama. Sve naše radne jedinice do danas su pružile slijeđuću pomoć narodno-oslobodilačkim odborima i našoj vojsci:

Posadile 1300 vagana krumpira,
Zasijale 270 rali kukuruza,
Posadile 23 l graha,
Okopale 5285 hvati vinograda

dva bataljona.ekali su Talijane. Tu je bio i 4. bataljon i Milan u njemu. Ispucali Talijani masu granata i krenuli kolonom kamiona. Budu i da su opazili zasjedu prije nego su upali u klopku, Talijani su poiskakali iz kamiona, ostavili ih na cesti i popeli se na obližnje brežuljke nasuprot zasjede. To je tako dugo trajalo pa su se borci po eli dogovarati kako bar da kamione popale ako ništa drugo, ali u tome nisu uspijevali. Najzad se javi Milan da e on to sam uraditi, samo da mu obe aju mjesec dana odsustva da malo probaza. Dugo su ga uvjeravali da je to nemogu e i da e sigurno platiti glavom i kad u tome nisu uspjeli, Milutin Karaš, zamjenik komandanta brigade mu je zabranio da sam pali kamione. Vrativši se ljut u etu, Milan je za as smislio nešto drugo. Neopaženo kroz žbunje privukao se talijanskom položaju, prevario nekako 2 Talijana, iznenada ih likvidirao i u etu donio 2 karabina.

Mnogo puta mu je predlagano da vodi desetinu pa i vod, ali on nikako nije pristajao. Uživao je u tome da bude obi an borac i da sam izvodi razne podvige. Poslije etvrte neprijateljske ofanzive promijenio je mišljenje i primio desetinu. Kao desetar prvi je poveo svoju desetinu na juriš u napadu 2. brigade na Cetinograd 17. juna 1943. godine. Istjerao je neprijatelja iz etiri bunkera, a zatim pao smr u najhrabrijeg me u hrabrima.

Dušan Opa i

etna bolni arka Milka Ivoševi

U ku i siromašnog seljaka ure Ivoševi a 1926. godine ro eno je žensko dijete kome su dali ime Milka. Osnovnu školu završila je u rodnom selu Cvijanovi a Brdu. Otac uro živio je prili no skromno i strpljivo obra ivao škrtu zemlju, strepe i da mu vremenske nepogode ne unište ono malo ljetine u iju je obradu sa svoje troje nejake djece ulagao sav svoj trud. U takvim uslovima rasla je Milka koja se svojom oštroumnoš u i otvorenost u isticala me u seoskim djevoj icama. Bilo joj je 15 godina kad su u njeno selo stigle ustaše i otpo ele hajku na ljude i plja ku imovine. Tužno je bilo gledati napuštenu stoku iji su gospodari u krvi stajali ili teška srca napuštali okrvavljene pragove svojih domova. Odvaljena vrata i razbijeni prozori ostali su i na njenoj ku i svjedo e i nijemo da su tuda prošle zvijeri — zakrvavljenih o iju koje pale i ubijaju. Milkinu ruho, koje je po ela da sprema, i ono malo prazni ne odje e nestali su u zakrvavljenim rukama ustaša.

Prvih dana oružanog ustanka Milka se s roditeljima priklju uje pokretu, a njen brat Uroš stupa u Partizanski odred »Cvijanovi Brdo« da

s puškom u ruci tu je neprijatelj. Dok se Uroš borio odlaze i iz akcije u akciju, Milka je s ostalom omladinom prikupljala hranu i odje u za partizane i partizanske bolnice. Željela je da bude borac, ali joj otac nije dozvolio jer je bila mlada, a i žensko dijete — kako bi on to kazao.

Decembra 1941. godine u borbi s ustašama gine joj brat Uroš. Tužna srca ostala je Milka s roditeljima i jednim bratom. Želja ju je vukla da postane borac, ali su je drugovi odvra ali po uputi njenog oca, koji je ve i onako ostao bez sina. Sve te pri e i odvra anja nisu uspjela. Milkina se želja ipak ispunila. Postala je partizan. Bilo je to 1942. godine.

Komanda ete je Milku rasporedila za etnu kuharicu. Odmah je sa svojim neizmjereno marljivim radom pokazala primjer ljubavi prema borcima. Radi njenog primjernog rada drugovi su je neizmjereno zavoljeli i cijenili, odnose i se prema njoj s najve im poštovanjem kao djeca prema majci, ili bra a prema sestrama. Rade i žudljivo i mirno svakodnevni teški posao, šesnaestogodišnja djevojka Milka Ivoševi bila je svjesna da svoju mladala ku snagu treba uložiti u velike ciljeve borbe za slobodu. Osje ala je da u kuhinji daje malo. esto je isticala kako se neprijatelj s puškom uništava i kako se s puškom u ruci više pridonosi borbi za slobodu.

Na njeno svakodnevno traženje dozvolila joj je komanda ete da po e u akciju na ustaško uporište Batnogu. Znala je Milka ko su ustaše i u ovom selu s kojima je njen brat Uroš ne jednom vodio borbu. Upravo je tu nedaleko ovog sela poginuo kod šume Palež. Bila je radosna što e stupiti u borbu s ustašama koji su plja kali, palili i ubijali u susjednim selima i u njenom selu. Radosna je bila baš zato što e joj to biti prva oružana borba. Svoje svakodnevno traženje da ide u borbu opravdala je ve u toj prvoj borbi svojom hladnokrvnoš u i neustrašivoš u kao da je prekaljen borac. Pustila je ustašku patrolu, koja se kretala u izvi anje, do par metara ispred sebe, a zatim je na njih bacila bombu i ustaški psi valjali su se u svojoj poganoj krvi. Me u prvima je nakon toga sko ila na juriš i hladnokrvno dokraj ila još dvojicu ustaša.

Poslije njene prve borbe drugovi su je još više zavoljeli i ponosili se njome. Ostala je u eti kao borac, ne više kao kuharica. Išla je iz akcije u akciju. Nije bilo borbe gdje se ne bi istakla. Stala je u stroj 2. kordunaške brigade 16. septembra 1942. godine na dan njenog formiranja. Sada se osje a ja a i hrabrija. Postavljena je za bolni arku ete. Bila je iznad svega ponosna. Povjerenje je opravdala. U prvim borbama u sastavu brigade brzo se pro ula Milkina briga za ranjenike. U borbi kod Li ke Jesenice Milka ne ostavlja ranjenog Nikolu Cimešu, bori se za njegov život da bi izdahnuo na njenim rukama.

Teške borbe i marševe na velikoj hladno i i snijegu u slaboj odje i i obu i u toku etvrte neprijateljske ofanzive Milka je izdržala s pjesmom. Kad su dijelovi njema ke 7. SS divizije kod sela Vojni ki Grabovac do ekani od 2. brigade, borba je vo ena itav dan. Kasno uve e 22. januara 1943. godine brigada se povukla prema Vojni u. Tu je Milka ostala skoro itavu no previjaju i ranjene civile koji su se povla ili ispred neprijatelja. Borci Milkine ete nisu tu no znali kako da do u do mrtve ili žive

Milke, misle i da je ostala za njima. Kada se pojavila Milka u Vojni u, me u borcima je nastalo pravo veselje. U toku daljih teških uzastopnih borbi Milka posve uje punu pažnju svojoj eti. Bila je pravi »doktor« i sestra kako su je borci od milja zvali. Umjela je vješto da iz borbe iznese ranjenika a nije bio rijedak slu aj da joj teško ranjeni borac umre u naru ju. Tako je bilo i u borbama s dijelovima 7. SS divizije na Drenova i. U ovim teškim borbama, unato strahovitog bombardiranja i eksplozije topovskih granata, Milka previja ranjene drugove i izvla i iz borbe. Iz najve e vatre uspijeva da izvu e teško ranjenog Spasoja Mili a da ne padne neprijatelju u šake. Umro je u Milkinom naru ju kroz par minuta.

Nakon etvrte ofanzive sreo sam Milku u Oto cu. Našem veselju nije bilo kraja. Nismo se vidjeli godinu dana. Na obali Gacke šetali smo kao vojnici. Prije tri godine, kad smo uvali stado na obali rijeke Gline, nismo ni slutili da emo biti vojnici i ratnici. Ponosno mi je pri ala o borbama 2. brigade, a od ponosa nije mogla a da mi ne kaže da je bolni-arka ete i skojevski rukovodilac. Rastali smo se i više se nikad nismo vidjeli. Milka je ostala s tifusarima. Pjegavi i trbušni tifus, koji su se koncem marta 1943. godine pojavili, uzeli su toliko maha da je bila dovedena u pitanje 2. brigada. Tu oko bolesnika Milka se pokazala hrabra kao i u borbi na Vrhovinama, Kopolju, Lapcu i Drenova i. Tamo je pod kuršumom metaka iznosila i previjala ranjenike, a sad ovdje pere, presvla i i lije i bolesne drugove. Za Milku ništa nije bilo teško.

Ubrzo poslije povratka 8. udarne divizije iz Like na Kordun, njena 2. brigada 17. juna 1943. godine napala je ustaško-domobranksu posadu u Cetinguadu. Energi nim i brzim napadom ustaše i domobrani su brzo potjerani u centar mjesta odakle su pružili šestok otpor. Sredivši se, prešli su u protivnapad u namjeri da se probiju prema Podcetinu i Velikoj Kladuši, ali su u tome bili sprije eni. Na juriš su ponovo krenuli bataljoni 2. brigade. Jurišala je i 1. eta 1. bataljona pod komandom Mile Savi a, istaknutog partizana i borca od 1941. godine, upravo odavde od Cetinguada. U tom jurišu smrtno je pogo en Milan akširan koga ne ostavlja bolni arka Milka Ivoševi . Iznose i ga iz borbe, pokošena ustaškim rafalom baš tu ispod popova stana u Cetinguadu, nedaleko sela Batnoge gdje je prije godinu dana otpo ela ratovati, smrtno ranjena pala je i Milka, neustrašivi borac i bolni arka. Ubrzo je izdahnula. Iako u smrti zgr ena, ta mlada djevojka je li ila na cvijet — na slomljeni cvijet.

Ignjatije Peri Gnjaco

Komandir voda Marija Ulemek

Marija Ulemek rođena je u selu Perni na istočnim padinama Petrove gore. Njeni roditelji imali su više djece, a imetak malen, tako da je porodica Ulemek živjela prilično skromno, kao i mnogi drugi kordunaški seljaci koji su bili u istoj situaciji. Zbog ovakvog stanja u porodici Marija nije imala radosnog djetinjstva. Od malenih nogu morala je da radi i da privređuje kako bi kućna neimaština bar donekle bila ublažena.

Približavala se 1941. godina. Marija je već tada imala blizu 18 godina. U dugim jesenskim i zimskim noćima sjedila je rade i ručne radove koji su joj bili potrebni za udaju. Dok je prela, šila, vezla i tkala, ni na kraju pameti nije imala da se joj sva ta njena muka i trud uskoro biti uništeni i da se planiranu udaju morati odgoditi.

Marija je po prirodi bila vrlo otvorena, vesela i uvijek spremna da zapjeva, da razveseli sebe i društvo u kome se nalazila. Posmatrajući je takvu, mnogi nisu mislili na ono najgore, na ono što je bilo na pomolu, na strašni rat u kome se Marija još u početku izgubiti oca i majku, a zatim i brata Marka, poznatog junaka u 1. proleterskom bataljonu Hrvatske, niti da se ova tiha i vesela djevojka s Korduna u estvovati u ratu, da se postati jedan od čuvenih komandira vodova 3. udarne brigade i da se na toj dužnosti pastu u borbi protiv mrskih neprijatelja, ustaša i talijanskih fašista.

Na samom početku ustanka Marija Ulemek ostavlja srp, motiku i igle i zajedno s velikim brojem drugih djevojaka širom Jugoslavije odlazi u borbu, ravnopravno rame uz rame bori se sa svojim drugovima s kojima se do tada bavljala i išla na seoska prela. U januaru 1943. godine Marija je kao prekaljeni borac prekomandovana iz neke kordunaške jedinice u 4. bataljon 3. kordunaške brigade. U januaru te godine Nijemci, Talijani i ustaše počinju od Karlovca, Ogulina i drugih pravaca s poznatom četvrtom neprijateljskom ofanzivom. Jedinice 8. kordunaške divizije organizirano se povlače preko Korduna za Liku. U svakodnevnim borbama koje je divizija vodila s daleko jačim i naoružanijim neprijateljem, istakli su se mnogi borci i starješine divizije, a među njima i Marija. Za svoje zasluge u borbi postavljena je za desetara u spomenutom bataljonu. Na prvi pogled to postavljanje nije bilo nešto naročito, ali ono je bilo veliko priznanje, ako se ima u vidu da je u njenoj jedinici bilo dosta drugova boraca koji su se tako čestitali u borbi i bili zaslužni da budu desetari. Pored toga, u jedinicama je bilo još uvijek konzervativnih gledanja na drugarice borce, a naročito ako se radilo o njihovom bilo kakvom postavljanju za starješinu. Na dužnosti desetara Marija postaje još zapaženija u svim borbama i dalje se ističe i kao borac i kao rukovodilac.

U vremenu od 6. do 8. marta 1943. brigada je napadala na etni ku posadu u Donjem Babinu Potoku kod Vrhovina. U susjednom selu Rudopolju tako er se nalazila jedna etni ka posada koja je osiguravala željezni ku prugu Li ka Jesenica — Vrhovine, a ujedno je služila kao spoljna odbrana talijanskog garnizona u Vrhovinama. No u izme u 7. i 8. marta likvidirana je etni ka posada u Donjem Babinu Potoku. Poslije toga je 4. bataljon 3. udarne brigade dobio zadatak da posjedne položaje na Peruši brdu koje se proteže izme u Donjeg Babinog Potoka i Rudopolja. Ujutro 8. marta etnici iz škole u Rudopolju povukli su se na brdašce iznad same škole gdje su se osje ali sigurniji. Kao komandant bataljona razmišljao sam kako neopaženo pri i školi i zapaliti je te kako prisiliti etnike da se povuku iz Rudopolja. Me utim, škola se nalazila na vrlo nezgodnom položaju jer je zemljište sa svih strana oko nje bilo ravniasto i otkriveno pa se postavljalo pitanje kako joj neopaženo pri i. Negdje baš u to vrijeme po ela se spuštati magla. Bila je dosta rijetka, no i takva je nudila bar donekle uslove za prilaz školi. Trebalo je na i dobrovoljce koji e se polako prikrasti školi i zapaliti je na najpogodniji na in. Došao sam me u borce, iznio im svoju zamisao o paljenju škole, naglasio težinu zadatka s obzirom na blizinu etnika i na osnovu toga zatražio dobrovoljce za ovu akciju. Prisutni borci i starješine na ovaj moj prijedlog pogledali su u mene, na put koji vodi do škole, na etni ke položaje iznad škole, a onda skromno i kradom u zemlju ispred sebe. Nastala je za trenutak kratka stanka. Sve je bilo mirno i tiho, samo se ulo blago udaranje jelovih grana koje je njihala bura na li koj vjetrometini. Odjednom tišinu prekinu Marijin glas: »Druže komandante, javljam se za dobrovoljca!« Odmah iza nje javio se jedan ina e vrlo odvažan borac Mile Ma eši iz Buri Sela, a za njiij. još desetak najodvažnijih boraca i starješina. Od jednog dijela prijavljenih dobrovoljaca formirana je jurišna desetina, a za desetara je odre ena Marija.

Štab bataljona izradio je plan akcije i desetina je krenula na izvršenje zadatka. Budu i da su se kroz maglu, iako je bila sve guš a, još mogli vidjeti obrisi brda na kojima su se nalazili etni ki položaji, donijeta je odluka da se za vrijeme podilaženja desetine povremeno otvara mitraljeska vatra po etni kim položajima i time pažnja etnika privu e na naše položaje i na taj na in stvore pogodniji uslovi za prilaz do škole, ulaz u školu i paljenje škole. Naš zamišljeni plan uglavnom je uspio. Na našu mitraljesku vatru etnici su odgovarali svojom mitraljeskom vatom po našim položajima. U me usobnom mitraljeskom dvoboju i zaboravili smo na ono glavno — na paljenje škole. Me utim, baš u momentu najja e etni ke mitraljeske vatre, kada je ona po intenzitetu postigla svoj vrhunac, iz škole se pojavio gust dim i dimni jezici koji su se izvijali van kroz prozore i vrata. Pojava vatre u školi izazvala je malu zabunu me u etnicima. Naša desetina, koja se nakon paljenja povukla nešto od škole, to je na vrijeme uo ila i izvršila demonstrativni napad na etnike. Ovaj iznenadni prepad, kao i pojava vatre iz škole, toliko je zbunilo etnike da su oni odjednom napuštali položaj i glavom bez obzira pobjegli k svojim gospodarima — Talijanima u Vrhovine. Marija se sa

svojom jurišnom desetinom vratila na položaje bataljona. O ramenu njenih boraca visile su 4 zaplijenjene puške s priborom i municijom koje su ve sutradan bile upotrebljene protiv dotadašnjih njihovih vlasnika — etnika. Prilikom raportiranja o izvršenom zadatku Marija je pored ostalog izjavila: »Druže komandante, ovaj dan i ovaj uspjeh je bio takav kakav sam samo mogla poželjeti na današnju svetkovinu — Dan žena — 8. mart«.

Uskoro poslije akcije na Rudopolje Marija je dobila in vodnika i postavljena za komandira voda u istom bataljonu. Nije se dugo ekalo na slijede u borbu. Ve 21. marta 3. brigada je posjela položaje u šumi iznad Vrhovina, sa zadatkom da vatrom svog naoružanja veže neprijatelja u Vrhovinama i time obezbijedi napad 6. primorsko-goranske brigade i 2. kordunaške brigade na etni ku posadu u selu Crnoj Vlasti kod Vrhovina. U toku toga dana ja e talijanske i etni ke snage vršile su juriš za jurišem na položaje 3. brigade. U tim borbama izba eno je iz stroja preko 50% starješina 4. bataljona. Slijede eg su dana Talijani ve u ranim satima nastavili napade s namjerom da po svaku cijenu zbace jedinice 3. brigade s položaja iznad Vrhovina i time stvore mogu nost slobodnijeg manevra i pružanja pomo i napadnutim etnicima u Crnoj Vlasti. Negdje oko 9 sati prije podne poslije jake artiljerijske i minobaca ke pripreme, neprijatelju je uspjelo da potisne 2. etu 4. bataljona i time stvori uslove za zbacivanje cijele brigade s njenih položaja. U toj situaciji Marija se najbrže snašla. I budu i da nije bilo komandira ete, samoinicijativno preuzima komandu nad cijelom etom. Za trenutak sreuje pokolebane redove ete i prva na elu ete kre e na juriš na neprijatelja. Borci ete kao preporo eni, podstaknuti njenom hrabroš u i snalažljivoš u kre u u protivnapad i ponovno zauzimaju izgubljene položaje. Vijest o Marijinom podvigu brzo se pro ula me u borcima u itavoj brigadi. Ovim podvigom ona je opravdala povjerenje koje joj je dato prije desetak dana, kada je od desetara postavljena za komandira voda. Od tog vremena pa do 23. jula 1943. Marija je uspješno komandovala vodom. Štab 4. bataljona smatrao ju je jednim od najboljih komandira vodova.

U toku 23. jula 1943. ja e talijanske snage otpo ele su napad od Karlovca preko Barilovi a na slobodnu teritoriju Korduna. Istog dana Talijani su forsirali rijeku Koranu i uspjeli da zauzmu Kosjersko Selo na desnoj obali rijeke, stvorivši time mostobran za izvo enje daljnjih akcija u pravcu slobodne teritorije Korduna na kome je vršidba žita bila u punom jeku. Dan ranije 3. brigada 8. divizije upu ena je iz rejona Sjeni aka i Kirina na pravac Tušilovi — Koranski Brijeg — Donji Skrad radi odbrane tog pravca od upada Talijana. Negdje oko 12 sati 23. jula 4. bataljon, potpomognut artiljerijom divizije, prešao je u protivnapad na talijanski mostobran u Koranskom Brijegu. Marijin vod napadao je talijanske položaje izme u Koranskog Brijega i Kosjerskog Sela. Ve na samom po etku napada Talijani otvaraju jaku artiljerijsku vatru po nastupaju im kolonama 4. bataljona. Marija, kao i uvijek, hrabri svoje borce, neustrašivo i znala ki vodi svoj vod od zaklona do zaklona, a na

dati signal prelazi na juriš. Tada neprijateljski mitraljez otvara vatru po našem jurišnom stroju. Jedan mitraljeski rafal pogodio je Marijine grudi i ona bez i jedne rije i pada mrtva baš u momentu kada je zadatak bataljona bio uspješno završen. Tako je prestalo da kuca juna ko srce Marije Ulemek, koja je od kordunaške obanice a bez vojnih škola postala prva žena komandir voda proslavljene 8. kordunaške divizije. Marija je pala na pragu svog voljenog Korduna za koji se nesebi no borila i za koji je i život dala. Neka ovaj mali napis i poruka svih njenih preživjelih drugova bude hvala i slava za sve njene juna ke podvige koje je postigla bore i se širom Like, Gorskog kotara, Cazinske krajine, Banije i Korduna.

Radovan Grgi

Prevara neprijateljskih aviona

Druga udarna brigada 8. divizije i 4. banijska brigada Unske operativne grupe napadale su 20. juna 1943. godine Veliku Kladušu. Napad je po eo uve e po zalasku sunca i nadali smo se zauzeti mjesto još u toku no i. Posada je bila prili no dugo odsje ena od ostalih mjesta. Jedino je povremeno održavala vezu s Cazinom. Me utim, posada je bila dvostruko ja a nego što smo bili obaviješteni, jer im je uo i napada došlo poja anje od jednog bataljona a da mi to nismo znali. U stvari u Kladuši su se tada nalazila dva bataljona domobrana. Tre i bataljon 2. brigade uspio je da zauzme stari grad (kulu s ruševinom) na južnoj strani mjesta. Napad ostalih snaga na samo mjesto neprijatelj je zadržao upornom odbranom. Vidjevši to, po eli smo u toku no i pomišljati na opasnost od aviona. U štabu bataljona sjetili smo se da bi bilo dobro doznati od zarobljenih kako se oni sporazumijevaju sa svojim avionima. Poslije dužeg natezanja jedan od desetak zarobljenih domobrana nam je rekao da kada nailaze avioni bacaju bijele rakete, što je znak da smo svoji. Nakon toga avioni bi napravili par krugova, onda bi bacili crvene rakete u pravcu neprijatelja radi ozna avanja što treba da bombarduju. Ovo smo provjerili kod drugih i uvjerali se da je ta no. S ovim smo upoznali štab brigade koji je o tome obavijestio ostale bataljone i banijsku brigadu. Sre om smo bili zaplijenili nekoliko sanduka punih raketa i 2 signalna pištolja, a i od ranije smo od toga nešto posjedovali.

Prolazi no , a borba nikako da se okon a. U tome i jutro do e. Cim se ojutriilo, za usmo avione koji su nam dolazili iz pravca Zagreba. U grupi ih je bilo šest. Imali smo spremne signalne pištolje s raketama. Osmatrali smo kako e postupiti neprijatelj pa da i mi to radimo. Kada su avioni naišli nad mjesto, neprijatelj je po eo da baca bijele rakete. To smo inili i mi kao da smo njihovi. Nakon toga avioni su napravili

2—3 kruga. Neprijatelj je zatim prema nama i ostalim našim jedinicama po eo da baca crvene rakete. Tada i mi bacimo nekoliko raketa u pravcu uka iza naših le a gdje nije bilo nikoga, i avioni po nu da bombarduju te uke. Bili smo više nego oduševljeni uspjelom podvalom. Avioni su istresli svoje tovore na okolne bregove iza naših le a, zatim otišli odakle su i došli.

Za nešto manje od sat vremena do oše nova tri aviona. Opet neprijatelj ispaljuje bijele rakete, a ispaljujemo i mi. Oni bacaju crvene rakete prema nama, a mi iza naših le a. Ponovo ih prevarismo tako da i ovi avioni istresoše svoje tovore iza naših le a i odoše. Sretni mi, a i kako ne bi bili. Spasili smo se bombi i mitraljeza, od kojih bi sigurno imali dosta žrtava.

Negdje pred podne do e i tre a grupa od 4—5 aviona. I oni baciše bombe po našoj narudžbi iza naših le a. Ali, odjednom po eše da nas mitraljiraju. Posumnjasm o da su putem radija obaviješteni gdje se nalazimo. Budu i da su ve uzalud bili potrošili bombe i municiju, napuniše podru je Velike Kladuše. Za nas je ipak nastupila neugodna situacija jer smo skoro sve bijele i crvene rakete potrošili. Ostale su jedino rakete kombinovane od više boja: zelenocrvene, bijeloplave i sli no.

Iza podne i po etvrti put nas je posjetila grupa od nekoliko aviona. Njima smo bacili rakete kombinovanih boja zbog ega su tukli iza nas a i po nama, tako da su nam ranili dva druga. Kako je toga dana neprijatelju stiglo poja anje, mi smo se povukli od Velike Kladuše. Iako napad nije potpuno uspio, naše su jedinice zarobile 185, ubile 40 i ranile oko 100 domobrana, a 2. i 4. brigada pretrpjele su gubitke od 35 poginulih, 121 ranjenog i 10 nestalih boraca. Ipak smo bili zadovoljni, jer smo prevarom neprijateljskih aviona spasili drugove od ve ih gubitaka.

Curi švapska krv

Odlazimo uveče u Malu Kršlju. Na brzinu već eramo i po mraku krećemo za Furjan kamo stižemo u sastav bataljona oko ponoći.

Sve su čete našeg Trećeg bataljona na položaju. Osluškuju neprijatelja. Stražari budno paze. U 0,30 sati stražar na cesti ispaljuje dva metka. Otvara se s naše strane kratka paklena vatra. Neprijatelj uzvraća. Njegovi svjetle i meci prelaze preko naših glava i padaju tamo negdje u šume Mašvine. Neprijatelj je izbacio manje snage radi nasilnog izvištanja. Odbacuje. Šaljemo patrole. Ne prolazi. Karabini se ne ispuštaju iz desnica. Nijedno partizansko oko nije se zatvorilo iako je to već četvrta noć.

Štab bataljona opet se sastaje na savjetovanje. Sada su neprijateljske namjere jasne. Neprijatelj će jednim snagama nadirati preko Furjana, a s drugim preko Tržan Raštela prema Rakovici i Slunju, ne bi li naš bataljon uhvatio u klopku. Odluka je brzo stvorena. Kuriri jure do svojih četa...

U ranu zoru borci se neprimjetno povlače s položaja. Ne krećemo kroz Furjan nego ispod same šume Mašvine i brzim korakom bataljon odmiče kraj srušenih kuća Brezovca i Broanca, uz mnoštvo jama gdje su još prije dvije godine fašističke zvijeri mrcvarile naš narod, — na Milkovi Brdo.

Raspoređuju se čete i teški mitraljezi. Borci se ukopavaju. Sprema se oružje. Narod sprema i donosi hranu borcima. Lica su im ponešto zabrinuta i uznemirena. Pitaju za neprijatelja. Dan je vruć. Sunce nas prži.

Patrola Treće čete izvještava da neprijatelj kreće iz pravca Rakovice. Borci trčkom odlaze na položaje, a neki ostavljaju i ručak koji je kasno stigao. Štab bataljona odlazi na osmatračnicu.

Po cesti se iz daljine kreće u tek vidljive tačke, a iznad ceste lete sitni oblaci prašine. Kolona se približava. Biciklisti su. Najprije trojica, onda oko desetak, a za njih na pedeset do osamdeset metara još oko dvadesetak i jedan mali oklopni auto. Idu polagano. Biciklisti najednom staju. Sjašišu s bicikla. Kod nas tajac. Naša su grla suva. Ako skrenu u šumu na izvištanje, naše čete borci morati otvoriti vatru i tako otkriti našu zasjedu. Borci su se pritajili, puške su sklonjene, mitraljezi maskirani. Biciklisti stoje. Oklopni auto velikom brzinom juri kraj kolone naprijed patroli. Tu ostaje, nešto se dogovaraju... viču. Od naše Prve čete daleko su oko 50 metara. Bataljon se okamenio. Od najmanjeg pokreta ili šušnja ovisi uspjeh zasjede. Prolaze minuti... biciklisti ne kreću. Pitamo se o čemu ima što je. Štab još uvijek osmatra.

U borcu smo sigurni. Prekaljeni su i prošli teške borbe. Stišću vrševne karabine, a iz oči im sijeva mržnja. Dvogledi su na očima. Oči hoće da popucaju. »Eto ih«, za u se šapat. Valja se oblak prašine. U sebi postavljamo pitanje: kamo idu, koliko ih ide, kako su naoružani?

Iza okuke ispada kolona. Jedan kamion... pa još jedan... tri... sedam... devet, pa nešto manje crno, ne vidi se dobro. Oh, to su traktori koji vuku topove. Pa, evo i tenka. Onda redom troja oklopna kola, pa onda opet nebrojeno kamiona... Sve je to izmiješano. Mi se gledamo. Mnogo je, kazuju o i. Ima ih oko 1.500 s takvim naoružanjem, a nas svega 200. Malo. Pri srcu nas nešto zebe jer zasjeda je postavljena za najviše 700 neprijateljskih vojnika. Tako su glasili izvještaji. ete su nam rasporene na velikom rastojanju. Izme u druge ete, koja je na elu zasjede, i prve ete rastojanje iznosi oko 200 koraka, a izme u Tre e i Prve ete tek oko 50 metara. Osim toga Druga eta rasporena je s obje strane ceste. Vatra se mora otvoriti kad elo kolone stigne do ela naše Druge ete na zvižduk komandira te ete. U neprijateljskoj koloni koja¹ nailazi nabrojismo više od 40 kamiona, 12 traktora, 6 oklopnih kamiona, nekoliko tenkova, bicikla s protivavionskim mitraljezima i nekoliko motorkota a.

Kolona pristiže, kamioni i ostala vozila idu bez odstojanja. Vojnici na kamionima zgusnuti u stoje em stavu. Mnogi su gologlavi a i švu eni. Kolona prolazi biciklisti ku kolonu i zaustavlja se kod biciklisti ke patrole. Naši borci susprežu dah. Švabe pjevaju i bu e ne slute i da ih na 10 koraka vrebaju o i osvetnika, da im željama svojim smrtonosno zрно šalju zvjerska srca. Ne znaju i ne slute da je tijelo svakoga borca vrsto sraslo s rodnom grudom i da je svaki borac spreman dati svoj život za slobodu zemlje svojih djedova i otaca.

Prolaze minuti. Kona no, kolona kre e.

Prolomi se paklena vatra plotunske paljbe Druge ete. Iza okuke pomolilo se 9 kamiona. Automatska oru a i s lijeve i s desne strane ceste rigaju duga ke rafale po kamionima i mnoge Švabe ve se kupaju u vlastitoj otrovnoj krvi. Prvi plotun poga a šofera prvog kamiona. On u smrtnom hropcu zabija kamion u nasip kraj ceste, dok ostali uzjahuju na nj. Kolona se zaplela. Me u kamionima, tenkovima i traktorima ne mogu manevrirati. Nijemci ne dopijevaju otvoriti vatru. Svi naši borci gaaju brzom paljbom. Švabe ne mogu otvoriti o i. Iz kamiona i s ceste uju se jauci i komanda švapskih oficira. Svi oni ne mogu da srede svoje jedinice itavih petnaest minuta. Za to vrijeme naši mitraljezi i strijelci nemilosrdno unose smrt u redove fašista. S ceste Švabe vi u: »Sanitet, sanitet, kom her šnel, šnel«! Oficiri deru i se komanduju, ali bez uspjeha. S kamiona, pogtovo s onih prvih devet ispadaju itavi komadi dasaka, ispadaju vrata, hladnjaci se puše, gume leže na cesti... Šofer prvog kamiona zabacio je glavu unatrag drže i u rukama volan. Borci, misle i da je živ, ponovo ga gaaju dok neko nije primijetio da ga je smrt ve uko ila.

Jarugom odzvanja zaglušna pucnjava. Nijemci se nekako sredili i po inju da gaaju automatskim oružjem, a uje se ve i poneki baca i protivtenkovski top. Baca i nemaju u inka, jer baca ke bombe preko nas padaju na brdo, a mi smo tek malo udaljeni od ceste. Naš mali baca isto se glasi i ima dosta uspjeha.

Borba traje ve pola sata. Štab bataljona u prvim je redovima i rukovodi borbom. Uglavnom, borci su samostalni, tek se u mnogome osje-

aju komande eta. Komandir Druge ete, kada je uglavnom likvidirao »svojih« devet kamiona, uzima karabin i hladnokrvnim nišanjem ništi Švabe koji su se posakrivali iza kamiona ili u jarku ceste. Vodnik mitraljeskog voda Matija Baki uzima tako e karabin i prije svakog nišanjenja govori svojim borcima: »Eno, pogledaj tamo onoga«. Puška pu e, Švabo pade, a Matija se opet obra a borcima: »Jeste li vidjeli« — i opet: »A, gledaj tamo onoga ispod kamiona kako se sakriva, sunce mu švapsko!... Tap... Eto, vidite i taj je gotov«. Tako sve dok nije mitraljez dobio zastoje. Ne misle i, izdigne cijelo tijelo, ali ga hvata neprijateljski rafal i on pada smrtno pogo en.

Vatra ne popušta. Sve je žeš a. Mitraljezi štek u. Borci se ražarili. U jednoj eti komandir nare uje: »Ded, Pero, otvori mi na onom kamionu vrata«. Puškomitraljezac pusti rafal, i vrata se na kamionu otvaraju, zatvaraju i opet otvaraju. Komesar Druge ete plaši šofere i posade oklopnih kamiona benzinskim flašama i bombama iako ih uop e nema. Oni mu na svaku prijetnju odgovaraju bjesomu nom vatrom mitraljeza. Tri cikl, koji je pokušao da se okrene i ga a, uništen je. Borci pokazuju sjajnu pribranost, mir i sigurnost, ga anja.

Borba se nastavlja nesmanjenom žestinom...

Vide i Švabe da im je na cesti sigurna smrt, po inju da podilaze pod naše položaje. Naši ih odbijaju jedanput i drugi put. Padaju bombe, ali je razmak izme u Prve i Druge ete prevelik. Švabe se u taj me uprostor uvla e, zabijaju klinove, ali se naši borci još ne povla e.

Glavna opasnost dolazi s druge strane. Iz Furjana nastupa druga kolona hitlerovaca koji, uviš pucnjavu, šalju izvjesne snage u pomo . uje se ve sa šanca Bro anca poneki mitraljez, a naziru se i manje kolone. Vide i naša Druga eta da bi mogla biti opkoljena, povla i se iz borbe u pravcu Poljanka. Prva i Tre a eta nastavljaju borbu.

Švapska je vatra ja a. Naše se jedinice moraju povu i jer su ve manje neprijateljske snage u šumi. Najprije se povla i Prva eta a zatim i Tre a. Borba se nastavlja u šumi, u odstupanju. esto dolazi do sudara prsa s neprijateljskim vojnicima. Švabe su demoralisani i nisu ni agresivni ni odlu ni. Plaše se naših osvetnika. Kod bolnice tovare ranjenog druga Vorkapi a na konja, ali na dvadeset metara od njih izbijaju Nijemci i otvaraju šmajstersku vatru. Drug koji je ranjen zavla i se u grm i ostaje tako cijelu no i dan. Tek drugu no izvla i se i dolazi u bolnicu. Bio je oglašen mrtvim. Isti je slu aj bio s puškomitraljescem Prve ete Ljubanom. Na položaju, ranjen u vrat i desnu ruku, predaje puškomitraljez svome pomo niku i povla e se. Vide i da e pasti u nesvijest, odbacuje gunj i uvla i se u bujad. Tu pada u nesvijest. Kasno u no i dolazi do svijesti. Gleda, uje strani govor, prisje a se borbe i uvla i još dublje u bujad. Nijemci obilaze oko njega na deset koraka... I njega smo proglasili mrtvim. Naše je veselje bilo neizmjereno kada smo saznali da je u bolnici i da e uskoro ozdraviti.

Tre a eta odstupa u pravcu Mo ila. Borci su izmoreni, pospani i gladni. Nijemci izlaze s kote iznad nas. Od bijesa pale kolibice našeg napa enog naroda koji se sklonio u šumu. I opet gore kolibe. Ali, mi emo se i

opet osvetiti, sada još strašnije, još krvavije jer ih još više mrzimo, iz dna duše.

Vama, sto devedeset i petorici neka bude teška naša gruda zemlje. Poginuste i nemamo razloga više da vas mrzimo. Znajte da je za vama do i i svi drugi koji gaze ohološ u pruske izme po našoj domovini, po majci našoj!...

Znajte to!...

Z. S.

»Kordunaška divizija«, glasilo VIII divizije NOV Hrvatske, br. 5 od augusta 1943.

Ignjatije Peri Gnjaco

Borbe za osloboenje Velike Kladuše i Topuskog (august 1943.)

Osloboenje Velike Kladuše

Iznenadnim izvlaenjem dijelova domobranskog 3. brdskog puka 11. augusta 1943. godine iz Slunja i Cetingrada u Veliku Kladušu, ukazala se prilika 3. brigadi 8. divizije, koja se zatekla u tom rejonu, za napad na ovo posljednje mjesto. U vezi s novonastalom situacijom Stab 3. brigade održao je hitan sastanak na kojem je analizirano stanje u Velikoj Kladuši i dalje namjere posade koju su sa injavali dijelovi domobranskog 3. gorskog puka. Koriste i se skromnim obavještajnim podacima, na tom sastanku je, pored ostalog, zaključeno da je moral domobrana znatno poljuljan i da je, po svim predznacima, za dva do tri dana napustiti Veliku Kladušu. U vezi s tim donijeta je odluka da se hitno izvrše pripreme za napad na Veliku Kladušu. On treba da otpočne kada neprijateljska pret-hodnica napusti Veliku Kladušu i po ne izvlaenje glavnine iz mjesta te da se posjedanje položaja za napad izvrši u rejonu oko Velike Kladuše i na komunikacijama prema Cazinu i Vrnogradi.

Upravo kad je **bio** završen sastanak, pred zgradom štaba brigade susreo sam jednog srednjovjeonog vojnika koji je tražio nekoga iz štaba zbog razgovora o važnim informacijama. Kako je toga dana vrijeme bilo sunano i toplo, predložio sam mu da za trenutak sjednemo u hlad jedne obližnje voćke. Čim smo sjeli, nepoznati se predstavio i tako sam saznao da je on Osman **Zali** iz Male Kladuše, otac Zuhdije Zalić, komandanta jednog bataljona 13. proleterske brigade »Rade Konjarić«. Imaju i u vidu tu činjenicu, već na početku našeg razgovora stekao sam prema njemu

određeno povjerenje i sa sigurnošću u prihvatio sve što mi je u toku razgovora rekao. Naime, on je već na početku razgovora iznio kako raspolaže sa sigurnim podacima da će se domobranci 13. augusta pojaviti iz Velike Kladaše, da u mjestu ima oko 700 domobranaca i da su svi prilično ravnodušni i razočarani. Na pitanje u kojem će se pravcu pojaviti, Zali je odgovorio da jedino to nije mogao potpuno utvrditi. Zapravo, on je jedino znao da će se neprijatelj pojaviti ili prema Cazinu ili prema Otoci.

Podatke koje sam dobio od Osmana Zalića a odmah sam prenio komandantu brigade Nikoli Vidoviću i političkom komesaru Aci Backoviću. Dok smo mi vrlo živo diskutirali o ovim neotkrivenim podacima, Osman nas je čekao pred štabom radi preuzimanja uputa u vezi s akcijom na Veliku Kladašu. Vremena za duge diskusije i stvaranje plana napada nije bilo. Trebalo je raditi i smišljeno jer su postojali realni uslovi da se postigne uspjeh. Međutim, pred štab brigade isprije bila su se dva problema — kojim će se pravcem neprijatelj povlačiti te kako postići cilj i nanijeti neprijatelju što veće gubitke s momentalno raspoloživim snagama. Štab brigade imao je na raspolaganju samo tri bataljona. Ipak na osnovu brze procjene situacije štab brigade je odlučio da se noću između 12. i 13. augusta 2. bataljon, ojačan mitraljeskim i minobacnim odjeljenjem, u što većoj tajnosti prebaci na poluslobodnu teritoriju i da posjedne položaje u selu Nepeke. Zadatak bataljona je da u slučaju kad osjeti da neprijatelj napušta Veliku Kladašu i Staru gradinu kod Velike Kladaše, odmah preduzme u napad na bezimeno brdo kod »Gradine« koje su držali domobranci. U slučaju da neprijatelj prilikom izvlačenja iz Velike Kladaše nastavi pokret prema Cazinu trebalo je da ga napadne u rejonu sela Polja i dalje prema Pečigradu. U protivnom, ako bi domobranci krenuli u pravcu Otoke, trebalo je da se hitno prebaci i zauzme položaje na Dizdarević-ovom brdu i napadne neprijatelja na putu prema Vrnograhu, Todorovu i Otoci. Iste noći 3. bataljon treba da posjedne položaje na Džefarović-ovom brdu i da bude spreman za dejstvo na komunikacije bilo prema Otoci ili prema Cazinu i da 4. bataljon, četa za vezu i Prateva četa brigade ostanu u rejonu zaseoka Miljkovići, sa zadatkom da u slučaju kad uoče da se neprijatelj izvlači iz Velike Kladaše preduzme u napad i što prije upadnu u mjesto, a potom u zajednici s ostalim bataljonima nastavljaju gonjenje neprijatelja.

U toku noći između 12. i 13. augusta bataljoni su krenuli na određene položaje. Ja sam u svojstvu načelnika štaba brigade bio određen da krenem s 2. bataljonom. On je imao najdelikatniji zadatak radi pomoći štabu bataljona. Da bi u potpunosti ostali neprimijećeni, morali smo se kretati jarugama, šumarcima i nenaseljenim zemljištem. Takvo kretanje iziskivalo je velike napore i duže vrijeme za prevaljivanje puta. Gotovo na svakom kilometru pre noćnog puta imali smo zastanak radi izvičanja daljnjih pravaca kretanja. Nismo smjeli dozvoliti da nas otkriju ni seoski psi zato je na putu bilo nekoliko zastajkivanja i izvičanja zemljišta, a vodilo se strogo računa i o ostalim elementima tajnosti marša. Nešto prije zore bataljon je izbio u jednu šumicu kod sela Nepeke otkuda se pružao lijep vidik na put Velika Kladaša — Mala Kladaša. Tu smo posjeli položaje i svuda okolo

položaja postavili izvidnice, osmatra e i stražare koji su u prvom redu imali zadatak da svako gra ansko lice, koje bi naišlo na naše položaje, zadrže sve dok ne po ne borba. Kako je od raslinja u šumici uglavnom preovladavalo vrlo mlado drve e i šumarci, ono nam nije garantovalo potpunu tajnost našeg boravka u toku dana. Zato smo i preuzeli sve mogu e mjere da se tajnost ipak sa uva. U prvom redu postojala je bojazan da nas otkriju mještani, obani ili neprijateljske izvi a ke patrole. Za svaki ovaj slu aj bilo je predvi eno šta poduzeti da se tajnost ipak sa uva. Svi pokreti unutar položaja svedeni su na minimum, a problemu maskiranja posve ena je puna pažnja. Mada je bataljon iznenadno krenuo u akciju, pa zato intendantura brigade nije mogla da obezbijedi suhu hranu, ljudstvo je disciplinirano i bez jela ostalo na položajima. Zahvaljuju i ovakvim i sli nim mjerama predostrožnosti, neprijatelj iz Velike Kladuše, sve do po etka borbe, nije otkrio prisutnost brigade oko Velike Kladuše.

U 15.15 sati 13. augusta stiglo je iz Velike Kladuše u selo Polje oko 60 vojnika. Oni su posjeli položaje u selu što je bio znak do e se domobrani izvla iti prema Cazinu. Odmah po posjedanju položaja oko sela Polja po ela su se iz Velike Kladuše prema Cazinu kretati konjska kola natovarena opremom. U isto vrijeme prošlo je iz Cazina za Veliku Kladušu 8 praznih kamiona. U 16.30 sati kamioni natovareni opremom, rezervnim naoružanjem i municijom, vratili su se natrag prema Cazinu. Sve te pokrete neprijatelja mi smo sasvim jasno i s velikim nestrpljenjem posmatrali. Neki drugovi predlagali su da odmah napadnemo na kamione i konjske zaprege, ali to je još uvijek bila mala meta zbog koje nije trebalo otkrivati svoje položaje. Bilo je nužno sa uvati strpljenje da bi se sa ekala glavnina neprijateljske kolone po kojoj je trebalo udariti. Na licima boraca vidio se osmijeh, mada skoro cio dan nisu ništa jeli, a pored toga su bili i umorni od nespavanja i no nog marša.

U 17 sati 13. augusta krenula je neprijateljska pješadija iz Velike Kladuše prema Maloj Kladuši i Cazinu. Na položajima u Kladuši ostala je još samo zaštitnica. Kad je elo prethodnice izbilo na most preko rje ice Kladušnice, jedna eta 4. bataljona, koja se nalazila u selu Miljkovi ima, energino je upala u Veliku Kladušu. Tu je zarobljen dio neprijateljske zaštitnice, a drugi je dio sam napustio položaje. Ovo je omogućilo **4.** bataljonu da napadne i na domobransku glavninu koja se u tom trenutku prestrojavala u marševsku kolonu. I tako, dok je **4.** bataljon vodio borbu za oslobo enje Velike Kladuše, **3.** bataljon se u trku prebacivao od ceste Velika Kladuša — Otoka, ka cesti Velika Kladuša — Cazin. Ovuda se ve kretala velika kolona domobrana, žandara, a me u njima i poneki ustaša u domobranskom odijelu. U tom momentu poseban zna aj dobio je **3.** bataljon i od asa njegovog izbijanja na Dizdarevi -brdo, zavisio je uspjeh brigade. Toga su bili svjesni svi u bataljonu, zato nije ni udo da su borci pod punom ratnom opremom, onako gladi i neispavani, u trku jurili da bi nakon 3 kilometra tr anja iz pokreta napali neprijatelja.

Dok su se ete **3.** bataljona borile s vremenom, dotle je **2.** bataljon dijelom snaga razbio ostatak neprijateljske zaštitnice na Gradini, ovladao

s njom i u sadejstvu s 4. bataljonom nastavio da napada neprijatelja. Za to vrijeme glavnina 2. bataljona nalazila se još na položajima. Ona je i dalje nastojala da ostane neotkrivena čekajući pojavu prvih dijelova 3. bataljona na Dizdarevi evom brdu da bi zajedno s njima sru ili uragansku vatru na neprijateljske kolone u pokretu. Za cijelo to vrijeme nalazio sam se na komandnom mjestu 2. bataljona. Komandant bataljona Nikola Basara i politički komesar Jovica Bulat s pogodno osmatračnice pratili su razvoj događaja na terenu. Sa zebnjom se očekivala pojava 3. bataljona. Kada se većeralo da se 3. bataljon kasno stiže, pojavila se jedna njegovojeta u rejonu Dizdarevi -brda. Toga momenta pala je komanda »Pali!« koja se s velikim nestpljenjem očekivala. Po susjednim dolinama i brežuljcima razliječio se »eho« brze paljbe pušaka i mitraljeza, eksplozije mina i ručnih bombi. Neprijateljska kolona sada je bila opkoljena s tri strane. Preostao joj je samo jedan slobodan izlaz prema Cazinu koji brigada zbog nedostataka jedinica nije mogla zatvoriti. Koliko god je štab brigade težio da presije i odstupnicu neprijatelju, to mu nije uspjelo. Domobranci su se još uvijek srano borili i nastojali s jedne strane da zaustave naše nalete, a s druge strane da se što prije odlijepe od brigade i da stignu u Cazin. Utjecaj štaba brigade na ishod borbe bio je malen jer je borba vođena na velikom prostoru, a brigadi su nedostajala savršenija tehnička sredstva veze kojima bi se uspješnije komandovalo jedinicama. Međutim, što je vrijeme više odmicalo, to je položaj neprijatelja postajao sve kritičniji. Nešto poslije 18 sati krenule su s mjesta borbe prve grupice i kolone zarobljenih neprijateljskih vojnika prema već sada oslobođenoj Velikoj Kladaši.

Gonjenje neprijatelja nastavljeno je samo do Male Kladaše zato, što je neprijatelj uspio izmaknuti i ispod udara naših jedinica. Osim toga bilo je više izoliranih neprijateljskih grupa koje je prije mraka trebalo razoružati. Nešto prije 19 sati borba je prestala. Jedan dio neprijateljskih jedinica uspio je da se probije u Cazin, a drugi dio je zarobljen. Postrojenim zarobljenicima politički komesar brigade održao je govor o ciljevima NOB-e i o vojno-političkoj situaciji u zemlji i u svijetu. Potom su izdvojeni ranjenici te nakon ukazane ljekarske pomoći, utovareni su u kola i uz partizansku pratnju odvezeni u blizinu ustaške posade u Topuskom gdje su pušteni.

Iz ove borbe ostalo mi je u sjećanju nekoliko izuzetnih podviga pojedinačnih i grupičkih boraca. Spomenuti su samo dva. Polovinom jula 1943. mitraljesko odjeljenje mitraljske čete 3. bataljona u jednoj iznenadnoj borbi s ustašama kod Barilovića ostalo je bez mitraljeza. Komandant brigade javno je ukorio odjeljenje što je nebudnošću i nepažnjom dozvolilo ustašama da im otmu mitraljez. Ovaj prijekor mitraljesci su samokritički primili i zarekli se da se u narednim borbama moraju iskupiti i to tako da se po svaku cijenu ponovno domognu mitraljeza. Zato su u borbi kod Polja svu pažnju usmjerili na neprijateljeve mitraljeze. Kada su ocijenili položaj odakle su tukla dva mitraljeza i razmotrili na in kako se do njih može doprijeti, sedmorica boraca na čelu s komandantom odjeljenja, pod zaštitom puškomitraljeza, provukla su se kroz raspored neprijatelja. Našla su se li-

cem u lice s nišandžijama i poslužiocima mitraljeskih odjeljenja, s dva-desetoricom njih, kojima se, doista, nije ginulo. Doduše, bili su stavljeni u mat-poziciju pa su se radije odlu ili na predaju nego da izginu.

Pošto je borba kod Velike Kladuše završena, sumirani su rezultati ishoda akcije. Komandir prekorenog mitraljeskog odjeljenja prišao je komandantu brigade Nikoli Vidovi u i raportirao da je odjeljenje zaplijenilo dva mitraljeza i zarobilo 20 domobrana. Komandant se nasmiješio i estitao komandiru rekavši mu: »Pretpostavljam da ete ove mitraljeze sada bolje uvati«. Nato je komandir odjeljenja odgovorio: »Druže komandante, slažem se s vama. Izgubljeni mitraljez stajao nas je dosta stida, prijekora i griže savjesti. Upravo zato emo ih sada znati bolje cijeliti«. Komandant je iskoristio ovaj slu aj da pred strojem brigade ukaže na samokritičnost boraca i na njihovu snagu kojom su uspjeli da skinu mrlju s partizanskog oružja i sa uvaju njegovu ast. Drugi slu aj koji sam htio napomenuti dogodio se također u ovoj akciji. Omladinac Uzelac, kurir 2. bataljona, pri vršenju kurirske dužnosti u toku borbe uo je u štabu bataljona da se razgovara kako jedan domobranski minobaca svojom vatrom ometa izvršenje zadatka jedne ete. Razmislivši o tome, Uzelac se samoinicijativno privukao do neprijateljskog minobaca a te lukavoš u, dovitljivoš u i hrabroš u prisilio neprijatelja na predaju i zarobio 7 domobrana s oružjem.

U borbi s domobranima kod Velike Kladuše 3. brigada je zarobila: 7 oficira, me u kojima 3 lije nika, 276 domobrana i podoficira. U istoj borbi poginuo je 1 domobranski oficir i 15 domobrana, a ranjeno je 10 domobrana i 2 oficira. Zaplijenjeno je: 2 minobaca a 81 mm s 85 mina, 4 minobaca a 50 mm s 19 mina, 8 mitraljeza s municijom i priborom, 21 puškomitraljez s priborom, 185 pušaka, 7 automata s 2.500 metaka, 25.000 metaka za puške, puškomitraljeze i mitraljeze, preko 100 ru nih bombi, 19 konja, 230 vojni kih uniformi, 2 topovske kare, oko 100 vojni kih ebadi, 4 dvoosovna kola s priborom i dosta druge opreme i živežnih namirnica. Brigada je imala jednog mrtvog i jednog ranjenog borca.

U vrijeme borbe brigade s domobranima pažnja starješina brigade bila je skoncentrirana da se svakako zarobi Huška Miljkovi koji je po našoj ocjeni trebao biti u domobranskoj koloni. Kada su nakon borbe prikupljeni zarobljenici i postrojeni u Velikoj Kladuši, Vidovi u i meni bilo je prvo da pogledamo po zarobljenim domobranima ne bi li me u njima spazili i Husku. On je, ina e, prije dezerterstva iz naših redova bio Vidovi ev i moj prijatelj pa smo i zbog toga željeli da ga prona emo. Tek kad je koncem januara 1944. Huška s muslimanskom milicijom prešao na stranu NOV Jugoslavije, doznali smo da je on s jednom grupom Muslimana-domobrana desetak dana prije ove borbe dezertirao iz domobrana i odmetnuo se u šumu gdje je po eo da formira muslimansku miliciju s kojom je kasnije vodio borbu protiv jedinica NOV i POJ.

Oslobo enjem Velike Kladuše, pored vojnog, postignut je i veliki politički uspjeh jer je poslije toga Velika Kladuša postala partizanska baza za političko i vojničko djelovanje na teritoriji Cazinske krajine. U njoj su se smjestili Kotarski NOO Cazin, Kotarski komitet KPH Cazin, Komanda

mjesta Velika Kladuša i niz drugih političkih ustanova. Odmah iza toga formiran je i Cazinski partizanski odred u koga su ušli borci i starješine Muslimani iz Cazinske krajine, te Bosne i Hercegovine.

Oslobojenje Topuskog

Sutradan po oslobojenju Velike Kladuše 14. augusta dva bataljona 3. brigade poduzela su akciju išćenja terena od Velike Kladuše prema Cazinu radi hvatanja razbježanih domobrana i traganja za Huskom Miljkovićem i njegovom odbjeglom grupom vojnika. U isto vrijeme izrađen je plan za demonstrativni napad na Topusko u kome se nalazila 3. ustaškog bataljona i pedesetak žandara. Suština plana sastojala se u tome da 3. bataljon, ojačan odjeljenjem minobacača i odjeljenjem protivtenkovskih topova, no u izmeu 15. i 16. augusta 1943. opkoli Topusko, potom izvrši snažan demonstrativni napad na mjesto, s težnjom da se on pretvori u pravi napad ako neprijatelj ne bi davao ja i otpor. U slučaju da napad uspije, trebalo je odmah zatim opkoliti, napasti i likvidirati ustašku posadu i na željeznoj stanici Topusko. Prilikom planiranja napada na Topusko, koje još nikada nije bilo u partizanskim rukama, Štab 3. brigade je računao da će ranjenici iz borbe kod Velike Kladuše svojim dolaskom i pričom o brznoj evakuaciji Slunja i Cetingrada i o porazu kod Velike Kladuše stvoriti utisak kod ustaške posade o prisustvu ja ih partizanskih snaga na teritoriji Cazinske krajine i negativno uticati na njen moral. Kasniji događaji su pokazali da je ovo bio vrlo mudar potez štaba brigade.

Rano ujutro 15. augusta 3. bataljon s ojačanjima krenuo je iz Velike Kladuše ka Topuskom. S bataljonom sam pošao i ja jer sam Topusko dobro poznao, zbog pomoći i štabu bataljona. Pri ulasku u selo Crni Potok, koje se nalazi na putu Velika Kladuša — Topusko, desila nam se jedna mala, ali vrlo neugodna nezgoda. Naime, krenuo je i se dijelom seoskog puta koji je bio u lošem stanju, prsila je osovinu toka protivtenkovskog topa. Top nam je bio neobično važan u akciji na Topusko i nismo smjeli kretati dalje dok kvar ne otklonimo. Ali, kako? Kovač nije bilo u blizini, vremena na raspolaganju nismo imali, od akcije se nije smjelo odustati, a niti je odgađati, jer sada je bila vrlo povoljna situacija da se i Topusko već jednom oslobodi. Dok smo se odmarali u Crnom Potoku i pripremali ručak za ljudstvo, rješavan je i problem opravke topa. Za to vrijeme politički komesar bataljona Simo Livada došao je, po našem mišljenju, na jedno idealno rješenje. Naime, trebalo je top utovariti u konjska kola i tako nastaviti marš prema Topuskom. Neispravnu osovinu trebalo je hitno odnijeti u jednu od radionica u Petrovoj gori, popraviti je u toku dana i prije napada na Topusko s ispravnom osovinom stići i na ugovoreno mjesto. Tu će se nalaziti kola s topom, montirati osovinu na top i s topom izaći i na položaje. Cijelo vrijeme prije napada strahovali smo šta će biti s topom. Međutim, svega sat prije početka napada, bio sam obaviješten da je top ispravan i da se nalazi u sastavu čete koja će napasti Topusko od pravca sela Ponikvara. Svima nam je laknulo zato što smo nekako svi

bili ubije eni da e nam upravo top dobro do i u napadu, što se kasnije pokazalo kao ispravno.

Oko 22 sata 15. augusta ete su, izuzev 1. ete koja je zalutala i nije stigla na vrijeme da zauzme položaje, izbile pred Topusko i opkolile ga. Tre a eta, koja je nastupala od pravca sela Ponikvara, uspjela je da se oko pono i neopaženo privu e na pedesetak metara od prvih neprijateljskih bunkera. U tom momentu jedan ustaša, koji je bio na straži, opalio je metak prema eti i poginuo je jedan borac ete. Taj pucanj, kao i iznenadna pojava ete pred neprijateljskim bunkerima, izazvao je veliku paniku u neprijateljskim redovima. To koristi štab bataljona i protivtenkovskim topom udara po bunkerima. Naravno, to pove ava strah kod ustaša. Oni u panici napuštaju bunkere i povla e se u mjesto. Ovu priliku koristi komandant bataljona Simo Kozlina te brzo i smjelo s 3. etom, oja anom topom i minobaca em, zauzima prve bunkere. Ostale ete vrše vatreni pritisak na neprijatelja. Zauze em prvih bunkera bili smo neobi no sretni, ali i duboko zamišljeni šta u initi dalje. injenica da je neprijatelj napustio ove dominantne položaje nije nam puno obe avala, jer do pobjede je bio dalek put. Razmišljalo se i o tome nije li to neka klopka koju ustaše pripremaju, kako bi nas uvukli dublje u njihov sistem odbrane, a potom zatvorili obru oko ete i uništili je. Nije se smjelo dugo razmišljati i ovoga puta moralo se brzo odlu ivati. Zato štab bataljona, uz moju suglasnost, odlu uje da 3. eta, s minobaca kim i topovskim odjeljenjem upadne u Topusko i nastavi daljnju borbu za oslobo enje gradi a.

Koliko je neprijatelj bio izgubljen i obezglavljen, najbolje se vidi i po tome što se, poslije napuštanja spoljnje odbrane grada i odstupanja ka centru, nije mnogo zadržavao u pojedinim otpornim ta kama koje su se nalazile u Topuskom. Ulaskom 3. ete u Topusko po ela je neorganizirana borba. U njoj su posebno do izražaja došli protivtenkovski top i minobaca . Ne znam zbog ega, ali dovoljno je bilo da top opali samo jednu granatu na neprijateljski bunker ili branjenu zgradu i da je neprijatelj odmah napušta. Imaju i veliko iskustvo s ustašama u borbama za neko mjesto ili grad, znao sam da su se uvijek vrlo energično branili pa mi je bilo sumnjivo otkud tolika demoralizacija u ustaškim redovima. Neobjašnjivo je tim prije što je na domaku Topuskog u Glini, koja je udaljena od Topuskog samo 12 km, bio **ustaško**-domobranski garnizon od preko 500 dobro naoružanih vojnika koji su mogli svakog asa prite i u pomo napadnutoj posadi u Topuskom. Kasnijom analizom borbi utvr eno je da je dolazak ranjenih domobrana iz Velike Kladuše ipak odigrao presudnu ulogu. Osim saznanja o brzom padu Slunja i Cetingrada te porazu domobrana kod Velike Kladuše, ustaše su od ranjenih domobrana saznali kako se u rejonu Velike Kladuše nalaze jake partizanske snage koje e vjerovatno napasti i Topusko.

Druga eta, koja je nastupala od pravca Gline i sela Gre ana, naišla je na snažan otpor u rejonu groblja. Iako je borba za groblje trajala preko jedan sat, eta nije postigla skoro nikakav uspjeh, sve dok se neprijatelj nije po eo planski izvla iti i odstupati prema Glini. Budu i da se 1. eta ni tada nije pojavila na svojim položajima, neprijatelj je kroz taj nepo-

sjednuti prostor izvukao svoje snage, bez ve ih poteško a u 3 sata 16. augusta napustio Topusko i brzo se povukao prema Glini.

Koliko je neprijatelj bio iznena en pojavom 3. bataljona pred Topuskom i kolika je panika zavlada u njegovim redovima, najbolje se vidi po tome što je on napustio vrlo solidnu odbranu grada, mada nijednog trenutka nije bio ja e ugrožen. Ustaše su pri bijegu ostavljale i svoje li no naoružanje. Tako su ete 3. bataljona nalazile po ku ama, rovovima i bunkerima ostavljene puške, fišeklije i municiju. Poslije oslobo enja Topuskog neki mještani su pri ali da je dolazak ranjenih domobrana iz Velike Kladuše i njihov razgovor s nekim ustašama znatno utjecao na slabo držanje ustaša u borbi.

Oslobo enjem Topuskog srca svih oslobodilaca kucala su ja e nego ikada dotad. Ovo tim prije što se u pohod na Topusko pošlo više radi demonstrativnog napada nego radi nekog ozbiljnijeg uspjeha. Topusko je od po etka ustanka napadano nekoliko puta s daleko ja im snagama u ljudstvu i tehnici, ali svaki put su njegovi branioci odbili te napade u kojima su obje strane imale osjetne gubitke. Prvo što mi je palo na um da u inim u oslobo enom Topuskom bilo je da što hitnije pošaljem izvještaje Štabu 4. korpusa, koji se nalazio u Perni, i štabu 3. brigade u Veliku Kladušu. Oba izvještaja bila su kratka i glasila su:

»Jutros rano 3. bataljon 3. udarne brigade oslobodio je Topusko. Dijelom vodova bataljona blokirali smo ustašku posadu u željezni koj stanici Topusko, a dijelom jedinica prikupljamo plijen koji je velik u hrani. Jednu etu poslali smo na obezbije enje prema Glini. Hitno nam šaljite poja anje«.

U 8.30 sati 16. augusta ete 3. bataljona blokirale su ustašku posadu na željezni koj stanici Topusko. Još se borbe za ovaj utvr eni vor nisu ni rasplamsale, a od Gline stigla je pred željezni ku stanicu 2. ustaška eta 1. bataljona 5. planinskog puka, oja ana s dva laka tenka. Tu je došlo do borbe izme u ovog neprijateljskog poja anja i 2. ete 3. bataljona. Budu i da naša eta nije imala protivtenkovskih sredstava, a ni snaga da odbije neprijatelja, planinci su upali u željezni ku stanicu. Kratko vrijeme poslije toga neprijatelj je evakuirao posadu i otpo eo da se povla i prema Glini. U 12 sati 16. augusta zauzeta je i željezni ka stanica Topusko.

U napadu na Topusko i na željezni ku stanicu Topusko 3. bataljon je imao 1 mrtvog, dok su neprijateljski gubici bili tako er 1 mrtav i preko 10 ranjenih ustaša. Zaplijenjena je 31 puška, oko 45.000 metaka za puške i puškomi traenje, 20 ru nih bombi, 10.600 litara benzina i nafte, 1 poljski telefon, 8 strojeva za pisanje, 80.000 kuna, 115 vojni kih ebadi, 55 šinjela, 36 bluza, 26 pari cipela, vagon pšenice, vagon, a možda i više kukuruza te isto tako i je ma.

Od 16. augusta 1943. godine pa nadalje stanovništvo okolnih sela Vorkapi a, Katinovca, Pecke, Perne, Mali ke, Crnog Potoka i drugih moglo je mirno da spava, bez straha od ustaških ispada radi plja ke, paljenja i

ubijanja mirnog stanovništva ovog pitomog kraja na isto nime obroncima Petrove gore. Oslobodioci Topuskog ovim su se odužili napučenom narodu u njegovoj okolini za sve ono što je u toku rata učinio da bi se do pobjede i oslobođenja zemlje došlo što prije.

Pokretna biblioteka

Nedavno je I. udarna brigada VIII. divizije organizirala svoju pokretnu biblioteku. Kako je to jedna nova kulturna tekovina u našim jedinicama, kojom je unesena nova metoda u radu na kulturno-prosvjetnom izdizanju naših boraca, to je potrebno da se i ostale brigade upoznaju sa sistemom organizacije i djelovanja ove biblioteke.

Biblioteka za sada raspolaže sa 150 knjiga i brošura te 64 asopisa. asopisi su još iz predratnog vremena, a s vremenom će se popunjavati i sa savremenim asopisima. Ovaj materijal prikupljan je duže vremena u formi ratnog plijena ili dobrovoljnih priloga. Svu literaturu koju pojedini borci zaplijene u akcijama dužni su predati pokretnoj biblioteci.

Knjige i asopisi označeni su rednim brojevima i zavedeni u posebnu knjigu (katalog). U drugu knjigu zavede se lica ili ustanove kojima se knjige pozajmljuju na čitanje. Knjige se pozajmljuju uz određeni rok za povratak. U slučaju vraćanja knjiga u određenoj roku gleda se i vojna disciplina.

Sjedište je biblioteke kod Agitpropa brigade, a njome rukovodi jedan član Agitpropa. Knjige se pozajmljuju i pojedincima, ali najviše se pozajmljuje bataljonskim kulturno-prosvjetnim odborima, koji opet preko lokalnih kulturno-prosvjetnih odbora organiziraju čitalačke grupe. Čitanje po grupama obavlja se kad god ima slobodnog vremena, bilo na položaju ili logorovanju.

Kod pokretne biblioteke se nosi u sanducima na konju koji je određen samo za tu svrhu.

Iako je to samo po sebi, kod boraca I udarne brigade vlada veliki interes za čitanje knjiga iz ove biblioteke. Između pojedinih bataljona razvilo se takmičenje ne samo u pogledu broja pročitanih knjiga, te broja i veličine čitalačkih grupa, nego i u pogledu stepena koristi od čitanja. Prilikom grupnog čitanja razvija se korisna diskusija unutar jedne čitalačke grupe i između različitih grupa. Čitaoci ujedno ovim čitanjem crpe materijal za »Usmene novine«, koje će se tek od sada moći razviti u veći mjeri i podići na viši stepen.

U općem nastojanju na kulturno-prosvjetnom izdizanju naših boraca i kadrova, kao i na stručnom obrazovanju u sklopu svih do sada praktičiranih načina u tome nastojanju, pokretne biblioteke mogu se dodati kao novo i moderno sredstvo u tome vrlo važnom radu u vojsci.

»Kordunaška divizija, broj 5, august 1943.

Sart fakima - Sloboda narodima !

Smjelost

**IV. BATALJON
I UDARNE BRIGADE
VIII. DIVIZIJE NOVH**

PROJEKT IZ OBLASTI
IZ OBLASTI
Čl. Par. 29/15

August 1943

BIES D.

ČL. NA 2. STANI

Miloš Šumonja

Karlova ko-kordunsko podru je u doba kapitulacije Italije (vojno-politi ka razmatranja)

i

Sredinom 1943. godine narodnooslobodila ki pokret u Jugoslaviji bio je u punom zamahu i usponu. Pobjedonosno su završene bitke na Neretvi i Sutješci. Ugled NOVJ brzo se širio svijetom, kao i istina o NOR-u u Jugoslaviji. Prve savezni ke misije stigle su u NOVJ. Nijemci su došli do saznanja da ne mogu više jednom velikom ofanzivom uništiti NOVJ. Strategijsku inicijativu držala je NOVJ. Cijela Jugoslavija bila je zahva ena oružanom borbom. NOVJ je tada imala 18 divizija, odnosno 55 brigada i razgranatu mrežu partizanskih odreda i vojno-teritorijalnih organa.

Vrhovni štab NOV i POJ predvi ao je kapitulaciju fašisti ke Italije. Da bi razoružao što ve i broj talijanskih divizija prije nego što to u ine Nijemci, izvršio je opsežne politi ke i vojne pripreme. Glavnom štabu Hrvatske i Slovenije izdato je po etkom augusta nare enje da obustave borbu ukoliko talijanski vojnici predaju oružje ili stupe u borbu protiv Nijemaca, u protivnom da NOVJ zajedno s narodom pristupi razoružavanju Talijana.

Podru je Hrvatske, posebno priobalski pojas, bilo je najzna ajnije u ovom periodu jer su se tu nalazile glavne talijanske snage: 2. armija sastava 5, 6, 11. i 18. armijski korpus s ukupno 11 divizija pored raznih manjih jedinica. Komanda talijanske 2. armije bila je u Sušaku, a 5. armijskog korpusa u Crikvenici s divizijama »RE« u Senju i »Ma erata« u Delnicama; 6. armijski korpus bio je u Dubrovniku s divizijama »Mesina« u Metkovi u i »Marke« u Dubrovniku; 11. armijski korpus u Ljubljani s divizijama »Izconco« u Novom Mestu, »Ka atori dele Alpi« u Ljubljani i »Lombardija« u Karlovcu i 18. armijski korpus u Splitu s divizijom »Bergamo« u Splitu, divizijom »Zara« u Zadru i divizijom »Murdje« u Sinju. U Sušaku se nalazila 1. brza divizija »Eugenio di Savoja« koja je bila pod neposrednom komandom Druge armije. Ukupno je 1. augusta 1943. Druga armija imala 225.000 vojnika.¹

Na teritoriji Hrvatske, pod komandom Glavnog štaba Hrvatske (GŠH) bilo je sedam divizija: 6. li ka, 7. banijska, 8. kordunaška, 9. dalmatinska, 10. hrvatska (28. slavonska), 12. slavonska i 13. primorsko-goranska divizija s ukupno 23 brigade. Pet divizija GŠH nalazilo se upravo na podru ju blizu talijanskih posada. Na podru ju Korduna, Banije, Like, Gorskog kotara i Cazinske krajine nalazio se 1. hrvatski korpus i Unska operativna grupa (UOG).

1. AVII, NAV—T821, r. 21/993.

U vojno-strategijskom pogledu karlova ko-kordunaško područje je u doba kapitulacije Italije bilo je izuzetno važno. Preko Korduna i Karlovca vodile su sve osnovne komunikacije iz Austrije i područja sjeverno od Save prema jadranskoj obali. Naročito su bile značajne komunikacije Zagreb — Karlovac — Rijeka, Zagreb — Karlovac — Gospić, Zagreb — Karlovac — Bihać i dolina Une — Dalmacija, kao i raskrsnice koje od Bihaća i Cazina vode preko Karlovca za Sloveniju i obratno.

Nijemcima se žurilo da što prije posjedu karlova ko-kordunaško područje, razoružaju tamošnje talijanske snage i time stvore solidnu operativnu osnovicu za dalje prodiranje ka jadranskoj obali ili prema južnim dijelovima Slovenije i zapadnoj Bosni, kao i da držanjem tog područja obezbijede uredno snabdijevanje i manevar svojim snagama u Lici, Gorskotranskom kotaru, Hrvatskom primorju i Dalmaciji.

Radi toga su Nijemci s vremenom približavanja kapitulacije Italije na karlova ko-kordunaško područje uputili glavčinu svog 3. SS oklopnog korpusa koji je imao diviziju »Nordland« i brigade »Niderland« i »Viking«, kao i 11. SS i 14. policijski i 5. oklopni puk. Krajem augusta 1943. godine u rejon Kostajnice stigla je brigada »Niderland«, a u rejon Petrinje, Gline i Kostajnice divizija »Nordland«. Prema Kordunu kretala je brigada »Viking«. U Karlovcu je do 9. septembra stigao njemački 14. policijski i 5. oklopni puk, a u Jastrebarskom je 12. septembra bio 11. SS policijski puk. Ukupno je njemački 3. SS oklopni korpus imao 22.980 vojnika i to: divizija »Nordland« 11.763, brigada »Niderland« 3.988, brigada »Viking« 5.525, a ostale jedinice 1.703 vojnika.² U dolini Une i u Bosanskoj krajini nalazila se njemačka 114. lovačka i 373. legionarska divizija 15. brdskog armijskog korpusa koje su bile usmjerene prema Dalmaciji.

U doba kapitulacije fašističke Italije na karlova ko-kordunaškom području zatekla se glavčina talijanske divizije »Lombardija« iz 11. korpusa u slijedećem rasporedu: u Karlovcu je bila komanda divizija sa 74. pješadijskim i 57. artiljerijskim pukom, 137. dobrovoljački milicijskim i 20. nastavni bataljon, dok je u rnomelju bio njen 73. pješadijski puk.³ Od Generalškog Stola prema Ogulinu bila je raspoređena divizija »Mareta« iz 5. armijskog korpusa.

Od ustaško-domobranskih snaga 3. gorski domobranski zdrug (brigada) s 3. i 11. gorskom pukovnijom, 3. topnički sklopom (divizionom) i oklopnim vodom nalazio se na području Banije i Cazinske krajine, te u Cetinogradu i Slunju. U Karlovcu se nalazila komanda 3. ustaškog zdruga s 5. ustaškom bojnom (bataljonom) u Barilovi, 10. bojnom na području Kamenskog i Rečice, 12. bojnom u Kostajnici i 13. bojnom u Samoboru, ukupno je imao 5.500 vojnika. Na Kordunu su bili i dijelovi 1. žandarmerijske pukovnije koja je pokrivala još i područje Zagreba, Varaždina, Bjelovara i Petrinje. U Karlovcu je imala jednu etetu, dok je druga eteta bila u Ogulinu.⁴

2. AVII, T. 313, r. 148, s. 724. 690; T-313, r. 208, s. 7474498; T-313, r. 208, s. 7470460; T-313, r. 208, s. 7470143; T-313, r. 483, s. 355.

3. AVII, NAV-T-313, r. 193, s. 7453998—9.

4. AVII, k. 134 A, br. reg. 3/1.

Neprijatelj je sa svojim snagama posjeo sve značajnije saobraćajne i privredne centre metodom jako utvrđenih i dobro branjenih uporišta i garnizona. Težište je imao na magistralnoj željezničkoj pruzi Zagreb — Karlovac — Ogulin i Karlovac — Ozalj — Metlika, kao i na drumovima: Josipdol — Tounj — Dubrave — Zvečaj — Duga Resa — Karlovac, Slunj — Barilovi i — Karlovac, Slunj — Cetinograd — Velika Kladuša — Topusko — Glina, Tušilovi — Karlovac — Ozalj — Metlika i Karlovac — Skakavac — Lasinja — Pisarovina. Garnizone i uporišta neprijatelj je kružno posjeo, ponajviše s kombinovanim snagama (talijanskim, ustaško-domobranskim i njemačkim), i jako utvrdio u tipu stalne fortifikacije s bunkerima, minsko-eksplozivnim i žičanim preprekama.

U ovom periodu na karlovačko-kordunaškom području nije nikada bilo manje od 20 većih neprijateljskih garnizona i uporišta, a nekada i više. Iz tih garnizona i uporišta neprijatelj je vršio ispadne na oslobođenu teritoriju, na elno metodom kaznenih ekspedicija i s kombinovanim snagama, nastoje i uvijek da ih podrži avijacijom i tenkovima. Ali, zbog naše stalne aktivnosti, najveći dio neprijateljskih snaga bio je pasivan i vezan za odbranu objekata i garnizona.

Sredinom 1943. godine na karlovačko-kordunaškom području postojala su razvijena sva tri dijela naših oružanih snaga: operativne jedinice, partizanski odredi i vojno-teritorijalni organi. Osnovna operativna snaga bila je kordunaška 8. divizija 1. hrvatskog korpusa. Krajem augusta ona je imala 1., 2. i 3. udarnu brigadu, prateći bataljon, vod za vezu, sanitetski vod, bolničku četu i konjicu (kao element izviđačnu), ukupno je imala 4.816 boraca, naoružanih pored pušaka s 4 topa, 5 minobacača, 140 puškomitraljeza i 48 mitraljeza.⁵

Od partizanskih snaga na spomenutom području djelovali su Kordunaški, Karlovački i Plaški partizanski odred. Kordunaški partizanski odred nalazio se na prostoru istočno od Karlovca, oko Petrove gore i prema Cazinu i Pisarovini. Po etkom juna (12. 6.) 1943. godine imao je štab i tri bataljona, ukupno je imao 694 boraca, naoružanih s 455 pušaka, 2 mitraljeza i 10 puškomitraljeza.« Karlovački partizanski odred, koji je operativno područje bilo zapadno od komunikacije Karlovac — Oštarije do rijeke Kupe, krajem augusta 1943. godine imao je štab odreda, stražu i osoblje pri štabu, kulturno-prosvjetnu grupu, relejne stanice, diverzantsku grupu, vod za vezu i dva bataljona, ukupno je imao 303 boraca, naoružanih s 239 pušaka i 2 mitraljeza.⁷ Plaški partizanski odred na operativnom području je zapadno od Slunja prema Josipdolu, Plaškom i Bihaću u imao je dva bataljona s oko 290 boraca. Pored spomenutih odreda na ovom području djelovala je i 2. eta 2. diverzantskog bataljona inženjerskog odsjeka GŠH, koja je bila usmjerena na rušenje željeznih pruga Karlovac — Ogulin i Karlovac — Metlika.

Od vojno-teritorijalnih organa postojalo je Kordunaško vojno područje

5. A VII, k. 826 A, br. reg. 8/6.

6. A VII, k. 1613, br. reg. 25—11.

7. A VII, k. 1600, br. reg. 4/7.

s komandama mjesta (20. 7. 1943) u Slunju, Plaškom, Vojni u, Veljunu i Vrginmostu.⁸

Tako je cijelo karlova ko-kordunaško područje i prostor oko njega bilo prekriveno našim snagama, koje su držale inicijativu i stalno napadale na neprijateljski saobraćaj, uporišta i garnizone, nanose i mu gubitke u živoj sili i borbenoj tehnici. Osnovne karakteristike dejstva naših snaga bile su neprekidna ofanzivnost i velika dinamika. Najveće teškoće bile su u nedovoljnim sredstvima podrške i nedostatku odjeće i obuće.

II

Zadaci naših snaga na karlova ko-kordunaškom prostoru u vrijeme kapitulacije fašističke Italije proizlazili su iz dogovora vezanih za Italiju, jer je 25. jula objavljena vijest o padu Musolinija i fašističkog režima. Sve su informacije ukazivale na skoru kapitulaciju talijanskih snaga i na intervenciju njemačkih snaga u području gdje se nalaze talijanski garnizoni. Na spomenutom području oni su bili u Karlovcu, Tounju, Košarama, Gornjim i Donjim Dubravama, na Globorni kom mostu, u Generalskom Stolu, Dugoj Resi, Zvečaju, Ozlju, Belavi ima, Bubnjarcima, Kamanju, Ogulinu, Oštarijama, Josipdolu itd.

Borbeni moral talijanskih vojnika rapidno je opadao. Vojnici su u Karlovcu otvoreno govorili da oni idu za Italiju, a u Ogulinu da će kapitulirati. Kakvo je bilo stanje talijanskih vojnika u tom periodu najbolje se vidi iz ocjene koju je dao komandant talijanske 2. armije general Mario Robotti, kada je na margini operativnog izvještaja Komande 5. korpusa od 27. augusta 1943. godine, gdje se govori o tom kako su kod Žute Lokve engleski avioni bacali partizanima borbenu opremu, crvenim mastilom dopisao: »A Peti korpus nije u stanju da preduzme akciju da opkoli tih 200 ljudi u Žutoj Lokvi i da ih zarobi. Da smo mi bili na njihovom mjestu, ustanici bi nas sve zarobili. Baš je očajno! 28. 8. Mario Robotti.«⁹

Obaranje Musolinijevog fašističkog režima u Italiji imalo je snažnog odjeka i na jugoslavenskom ratištu kod naših boraca i stanovništva. U vezi s tim politički komesar Glavnog štaba Hrvatske Vladimir Bakarić 29. jula poslao je jedinicama pismo u kojem je, pored ostalog, pisalo: »Kroz posljednjih nekoliko dana u fašističkoj Italiji zbili su se krupni događaji. Sve ja i udarci koje fašizam dobiva na isto nom frontu, sve ja i anti-fašističko raspoloženje naroda u samoj Italiji i na koncu invazija Sicilije sa strane savezničkih snaga doveli su do pada Musolinija i do raspuštanja fašističke stranke u Italiji. — Ovi događaji moraju imati odraza i na talijansku vojsku koja se nalazi u našoj domovini. Naša je dužnost da je upoznamo s najnovijim događajima i da ubrzamo kod nje proces njenog otpadanja od Hitlerove Njemačke. — U vezi s tim vi morate pojačati vašu propagandističku djelatnost s talijanskom vojskom koja se nalazi na va-

8. AVII, k. 1781, br. reg. 35/1—2.

9. Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom V, knj. 18, str. 606.

šem sektoru ... Talijanski vojnik treba ili da pri e k nama i da se zajedno s nama bori protiv hitlerovskih njema kih hordi, ili da se protiv njih bori u Italiji, ili da položi oružje i po e ku i... Tako er, u vezi s ovom novom politi kom situacijom, sve Talijane koje zarobite trebate pustiti njihovim ku ama, pošto ih se prethodno upozna dobro sa svim ovim momentima. Jasno je da one koji ho e da se bore s partizanima treba zadržati ...«¹⁰

Na osnovu novonastale situacije Štab 1. korpusa uputio je 8. diviziju prema zoni talijanskih garnizona duž komunikacije Karlovac — Ogulin, a na njeno mjesto s Banije na Kordun je prebacio Unsku operativnu grupu. Na Baniji je ostao samo Banijski partizanski odred. Pošto je 1. brigada UOG preuzela položaje 2. brigade 8. divizije na prostoru V. Kladuše i Cetingrada, 2. brigada UOG izbila je na liniju G. Buda ki i Krnjak, 8. divizija krenula je s 1. i 2. brigadom prema komunikaciji Karlovac — Oštarije radi napada na neprijateljsko uporište na Globorni kom mostu i rušenja željezni ke pruge izme u Generalskog Stola i Tounja. Neprijateljska posada na Globorni kom mostu imala je u bunkerima 44 talijanska i 16 domobranskih vojnika s jakom mitraljeskom zaštitom.

Napad na neprijateljsku posadu na Globorni kom mostu izvršila je 1. udarna brigada 30. jula, ali je nije uspjela savladati. Istovremeno je 2. brigada na 10—15 mjesta porušila željezni ku prugu izme u Generalskog Stola i Donjih Dubrava, dok je 3. brigada od 21. do 25. jula vodila borbe s talijanskim i ustaškim snagama kod Barilovi a. Poslije ovoga su 8. divizija, Kordunaški i Plaš anski partizanski odred, po nare enju GŠH od 1. augusta 1943. godine, upu eni na iš enje od etnika M. Kapele, jer su, kako stoji u direktivi GŠH, » etni ke bande napustile talijanske garnizone snabdjevene od Talijana s desetodnevnom suhom hranom i municijom, razmjestile se na prostoru južno od glavnog bila planine Male Kapele, te ugrožavaju naše komunikacije sa sjevera, plja kaju i postale su strahovlada za mirno stanovništvo tog kraja .. .«¹¹

Polazna baza za napad 8. divizije na etnike bilo je podru je Plaškog, s tim da se 1. brigada prikupi na prostoru Li ka Jesenica, 2. brigada Dabra i 3. brigada u rejonu Rudopolje — Doljani. Kordunaški i Plaš anski partizanski odred imao se prikupiti u rejonu Vrcelje (južno od Blata) — Budimlje — Vuli i. Me utim, prije nego što se krenulo na izvršenje ovog zadatka, došlo je do prili no glasnog negodovanja stanovništva i boraca zbog pomjeranja 8. divizije prema komunikaciji Karlovac — Ogulin i odlaska UOG s Banije na Kordun, naro ito poslije prodora neprijatelja do Tremušnjaka i Jabukovca te paljenja stogova pšenice i plja kanja žita. Od pravca Biha a preko Vaganca, skoro bez otpora, u Slunj je 31. jula prodrila jedna njema ko-ustaško-domobranska kolona. Radi toga je Štab I. korpusa 2. augusta naredio da se UOG s jednom brigadom vrati natrag na Baniju, a da se njena 2. brigada i 3. brigada 8. divizije angažuju za iš enje M. Kapele od etnika.

10. Zb. V—17, 275.

11. Zb. V—18, 7.

Na osnovu tog nare enja UOG se 4. augusta vratila na Baniju i ve sutradan napala neprijateljsku posadu kod Kamenog mosta na Vranovini, a onda i neprijateljski garnizon u Hrastovcu. Krajem augusta ona je prihvatila 7. banijsku diviziju koja se sa 7. i 8. brigadom (oko 800 boraca i rukovodilaca) vratila iz borbi s Neretve i Sutjeske.¹²

Kad se 3. brigada 8. divizije pojavila kod Slunja, njegova posada, koju su sa injavali domobrani iz sastava 3. brdske pukovnije, osjetivši se nesigurna bez Nijemaca koji su se vratili u Biha radi odlaska prema moru, napustila je 10. augusta ovo mjesto i povukla se u Cetingrad, zatim u toku no i iz Cetingrada povukla se u Veliku Kladušu. Ne osjetivši se sigurnim ni u V. Kladuši, domobrani su se 13. augusta po eli povla iti prema Cazinu. Ali, u povla enju ih je napala 3. brigada i tom prilikom nanijela im gubitke od 16 poginulih, 10 ranjenih i 276 zarobljenih vojnika, 4 oficira i 3 ljekara, uz vlastite gubitke od 1 mrtvog i 1 ranjenog borca. Poslije oslobo enja V. Kladuše brigada je krenula prema Topuskom i oslobodila ga 16. augusta, dok su se dijelovi 11. ustaške bojne i žandari povukli prema Glini.

Nakon ovoga 8. divizija je mogla slobodno pristupiti iš enju M. Kapele od etnika. Prema zapovijesti štaba divizije od 8. augusta trebalo je da 1. brigada izbije na sektor Vaganac — Gornji Babin Potok, a 2. brigada na prostoriju Doljani — Dabar — Glibodol. Štab divizije bio je u Saborskom. Na osnovu te zapovijesti 1. brigada se do 10. 8. pojavila izme u Vaganca i Drežnika, napala njema ku kolonu, a etiri dana kasnije na Korani kod Gavrani a mosta ubila 50 njema kih vojnika i 60 konja kada su njema ki vojnici došli da poje konje na Korani. Poslije toga, sve do 10. septembra, 1. brigada se nalazila na prostoriji Prijeboj — Serti Poljana — Rakovica — Sadilovac i istila teren od etnika ok Li ke Jesenice te obezbje ivala slobodnu teritoriju od pravca Vrhovine — Oto ac.

Druga udarna brigada 8. divizije, poslije akcije na pruzi Generalski Stol — Karlovac, prikupila se u rejonu Veljuna. Odatle je 3. augusta krenula u pravcu Li ke Jesenice gdje je pristupila iš enju Pištenika od etnika. Pet dana kasnije ona je preba ena na sektor Dabra radi likvidacije etnika koji su se tamo pojavili. S tri bataljona na tom sektoru ostala je sve do 25. augusta kada je, po nare enju GŠH, stavljena pod komandu 13. divizije radi u eša u operacijama na liniji Pazarište — Peruši . Tre i bataljon ove brigade izvodio je akcije na pruzi izme u Košara i Tounja. Tek 10. septembra se 2. brigada povukla iz Like i prebacila u Plaški.

Dok je 8. divizija bila angažovana na izvršenju gornjih zadataka, 14. augusta GŠH je ukazao na koncentraciju ja ih njema kih snaga s tenkovima i artiljerijom na sektoru Biha — Kulen Vakuf — Bosanski Petrovac i o njihovim namjerama prodora prema Dalmaciji. Naime, na sektoru Biha a njema ka 114. lova ka divizija vršila je posljednje pripreme da preko Like i dolinom Une prodre u Dalmaciju. Istovremeno se oko Bosanskog Petrovca i Prijedora prikupljala njema ka 373. legionarska divizija s istim

12. V—18, 409.

namjerama. U Slavoniji već se nalazio njemački 3. SS oklopni korpus, čiji su prednji dijelovi 28. augusta izbili u rejon Siska i Petrinje.

U takvoj situaciji 8. divizija je po naredbu GŠH uputila 3. brigadu iz rejon V. Kladuše i Topuskog u Liku radi zatvaranja pravca Bihać — Donji Lapac. Ona je 2. septembra stigla u rejon Kamensko — Frkašići (istočno od Korenice) i već sutradan upala u Nebljuse i sprječavala njemačke snage da se probiju za Lapac. Tek 7. septembra ova brigada je povučena u Frkašići odakle je dva dana kasnije kamionima prebačena preko Plitvičkih jezera i Plaškog u rejon Oštarija i Ogulina.

Za to vrijeme Plaški partizanski odred je bio raspoređen u Plašanskoj dolini, oko Drežnika i Josipdola, dok je Karlovački partizanski odred ometao neprijateljski saobraćaj na cesti Karlovac — Ozalj, obezbjeđivao prebacivanje materijala i ranjenika iz **Zumberka** na Kordun i napadao neprijateljski saobraćaj između Karlovca i Duge Rese, kao i neprijateljske posade i komunikacije između Mrežnice i Kupe.¹³ Kordunaški partizanski odred nalazio se dijelom snaga istočno od Karlovca i prema Petrovoj gori, drugim dijelom na željezničkoj pruzi između Košara i Oštarija, a s jednom etom prema Cazinu i Bihaću.¹⁴ Druga eta 2. diverzantskog bataljona Inženjerskog odsjeka GŠH je u augustu i početkom septembra na više mjesta i u više navrata porušila željezničku prugu kod Donjih Dubrava, Generalskog Stola, Duge Rese, Tounja i Zdenaca, kao i na pruzi Karlovac — Ozalj — Metlika radi čega nije mogao da se normalno odvija neprijateljski saobraćaj, a ni fabrike nisu radile po više dana.¹⁵

U borbama koje su vođene u junu, julu i augustu, skoro cijeli Kordun, osim manjih izuzetaka, bio je oslobođen. Slobodna teritorija Korduna bila je vrsto povezana s oslobođenom teritorijom Like, Banije, Cazinske krajine i Pokuplja, kao i s oslobođenom teritorijom Slovenije, koju je vezu jedino remetio pojas neprijateljskih garnizona na pruzi Karlovac — Ogulin. Posebno u borbama u toku augusta i početkom septembra nanijeti su osjetni gubici ponajviše ustaško-domobranskim snagama. U jednom izvješću Štab 1. korpusa obavještava GŠH da su u augustu mjesecu najuspješnije akcije izvele jedinice UOG i 8. divizija u vezi s demoralizacijom koja je nastala kod domobrana. I etnicima u Lici nanijet je žestoki udarac. Istovremeno je ometano uredno nastupanje njemačkih snaga prema Jadranu, i bio je paraliziran neprijateljski saobraćaj na komunikacijama Karlovac — Ogulin i Karlovac — Ozalj — Metlika.

III

U Sirakuzi u Italiji su 3. septembra 1943. godine predstavnici talijanske vlade i saveznika potpisali protokol o primirju, a 8. septembra 1943. godine objavljena je безусловna kapitulacija fašističke Italije. Njemačka vrhovna komanda odmah je naredila svojim snagama u Jugoslaviji da pristu-

13. AVII, k. 105 A, br. reg. 36—3 i k. 1058 br. reg. 18/1.

14. AVII, k. 421/a, br. reg. 46/1.

15. Zb. V—19, 505 i Avn, k. 420 A, br. reg. 39/1.

pe izvršenju plana »Akse« tj. da po nu s razoružanjem i zarobljavanjem talijanskih vojnika. Na karlova ko-kordunaškom području tada se zatekla talijanska divizija »Lombardija« sa štabom divizije, 74. pješadijskim i 57. artiljerijskim pukom, 137. dobrovolja ko-milicijskom i 20. nastavnim bataljonom u Karlovcu i oko njega. U Generalskom Stolu nalazio se 54. dobrovolja ko-milicijski bataljon. U Josipdolu je bilo 200, u Oštarijama 300—500, u Tounju 80, u Belavi ima 60, u Zveaju 60, u Donjim i Gornjim Dubravama 804, u Ogulinu 1090, Dugoj Resi 300 i kod Globorni kog mosta 180 talijanskih vojnika.¹⁶ Talijanski garnizoni u Dubravama, Tounju, kod Globorni kog mosta, u Josipdolu, Oštarijama i Ogulinu pripadali su diviziji »Ma erata«.

Najve i talijanski garnizon bio je u Karlovcu. Još po etkom augusta ustaše su po ele s pripremama za njihovo razoružavanje i zarobljavanje. U gradu je osnovana Zaštita koja je, pored ostalog, imala zadatak da preuzme vlast koju su držali Talijani i da organizuje odbranu grada od partizanskog napada. U septembru je ova Zaštita preimenovana u protivkomunisti ku miliciju (bilo ih je 100) koja je oružjem uvala ulaze u Karlovcu.¹⁷ Pred samu kapitulaciju u Karlovcu je bilo više oružanih sukoba izme u talijanskih vojnika i ustaša. Po naredbi komande divizije »Ma erata« talijanski vojnici su bili pripremili Globorni ki most za rušenje, ali je na intervenciju ustaške vlasti u Zagrebu eksploziv uklonjen.¹⁸

Vijest o kapitulaciji Italije brzo se pronijela karlova ko-kordunaškim područjem. U najve oj masi stanovništvo je vrlo pozitivno reagovalo i s oduševljenjem pozdravilo pobjedu saveznika i uspjehe NOVJ. »Kada je narod doznao za najnoviju vijest da je Italija kapitulirala«, piše komanda Kordunaškog partizanskog odreda štabu 1. korpusa 14. septembra 1943. godine, »sa zadovoljstvom je to prihvatio, tako uvjeren da e u skorijem biti pad fašizma, te da e do i dan slobode za kojim narod ve odavno ezne ..,«¹⁹

Kapitulacija Italije osjetno se odrazila na ustaško-domobranske i etni ke snage. Oko 200 etnika iz Like pobjeglo je s Talijanima ak do Bolonje u Italiju, odakle su kasnije vra eni u Istru i Sloveniju. S Talijanima iz Ogulina prema Delnicama pobjeglo je 200—300 etnika. Štab 1. korpusa u pismu Štabu Kordunaškog partizanskog odreda 19. septembra je, pored ostalog, konstatovao: »Kapitulacija Italije imala je niz negativnih posljedica na sve mogu e. Osje a se nervoza. .. Moral je osjetno poljuljan. . . O ekivati je da e naši neprijatelji bjesomu no vršiti ispade na nas i presije na narod, ne biraju i na in i sredstva za produženje svoje tiranske vlasti. Svjesni svojih zlodjela oni su u strahu pred onim što ih eka, radi ega e u ovim zadnjim trzajima preduzimati o ajni ke vojni ke i politi ke akcije..,«²⁰

Istog dana kada je kapitulirala fašisti ka Italija na karlova ko-kordu-

16. AVII, k. 420, br. reg. 43—12; K. 107 A, br. reg. 13—4 i 25—1; K. 1680, br. reg. 15/8.

17. AVII, k. 420 A, br. reg. 52/1—20.

18. AVII, k. 107 A, br. reg. 6—4, 7—4 i 24—4; K. 422, br. reg. 12/10.

19. AVII, k. 420 A, br. reg. 43—1.

20. Zb. V—19, 305.

naško podru je po ele su pristizati i njema ke snage iz sastava 3. SS oklopnog korpusa. Najprije je od Zagreba u Karlovac oko 15 sati 9. septembra došao njema ki 14. SS policijski puk, a za njim je istog dana stigao i 5. oklopni puk,²¹ dok su glavne snage ovog korpusa, SS divizija »Nordland« i SS brigada »Niderland« po etkom septembra bile u prikupljanju u rejonu Kostajnica — Petrinja — Glina.

Ustaše tvrde da su oni razoružali talijansku posadu u Karlovcu, a da su tek onda stigli Nijemci,²² što se ne slaže s izvještajem Štaba Karlova kog partizanskog odreda od 10. septembra upu enog Štabu 1. korpusa u kojem piše: »da je za samo razoružanje došlo u Karlovac nešto ustaša, domobrana i Nijemaca iz Zagreba« i da je »prilikom razoružanja došlo do borbe u kojoj je poginulo 20 ustaša i domobrana i oko 10 Talijana i više civila ..«²³ Ustaše su razoružali talijansku posadu u Dugoj Resi, dok su Talijani iz Zorkovca, Mahi na, Ozlja, Vinice, Zilje, Adleši a i Sinjeg Vrha odstupili za rnomelj i Metliku gdje su ih razoružali slovenski partizani. U Gomirju etnici su pokušali razoružati Talijane, ali nisu uspjeli.

Od naših snaga na prostoru Korduna, i izme u Korane i Kupe, gdje su se nalazili talijanski garnizoni u momentu kapitulacije Italije, zatekli su se samo Karlova ki i Kordunaški partizanski odred i 2. ete 2. diverzantskog bataljona GŠH. Ovo su bile preslabe snage da efikasnije interвениšu u razoružanju Talijana, tim više što su baš tada po ele pristizati njema ke oklopnomehanizovane jedinice. Ipak Karlova ki partizanski odred razoružao je Talijane u Belavi ima i Zve aju, zaplijenio 500 pušaka, 20 mitraljeza i 24 puškomitraljeza. U Generalskom Stolu oko 100 Talijana predalo se ovom i Kordunaškom odredu, a zaplijenjena su 2 topa 75 mm, 8 mitraljeza, 25 pušaka i druga ratna oprema. U nekim mjestima su razoružani domobrani, kao npr. u Bubnjarcima i Jurjevskom Brdu. Kordunaški odred upao je u Barilovi , Vukmani , Cerovac i Lasinju, zaplijenio 10 pušaka, a zatim je razoružao i posadu u D. Dubravama.²⁴ Plaš anski odred s dijelovima Kordunaškog odreda upao je 10. septembra u Josipdol i Oštarije, zaplijenio 230 pušaka, 8 mitraljeza i drugu ratnu opremu.²⁵ Samo Kordunaški i Plaš anski odred je u ovom periodu zarobio 313 domobrana i zaplijenio 2 topa, 17 mitraljeza, 2 minobaca a, 281 pušku i drugu ratnu opremu.²⁶ Dijelovi 2. ete 2. diverzantskog bataljona upali su u Generalski Stol i prije dolaska Nijemaca izvukli 2 puškomitraljeza i nešto druge ratne opreme.²⁷

Njema ki 14. SS policijski puk tenkovima i s jednom etom ustaša krenuo je 10. septembra iz Karlovca te preko Duge Rese i Zve aja stigao u Generalski Stol i sutradan preko Trošmarije i Gojaka upao u Ogulin. Njegovo dalje nastupanje prema Delnicama i Sušaku zaustavile su jedinice 8. divizije ije su se brigade tu pojavile toga dana.

21. AVII, T-313, r. 483, s. 355. 1 r. 208, s. 7470460.

22. Zb. V—19, 636.

23. AVII, k. 420, br. reg. 48/1.

24. AVII, k. 421a, br. reg. 46/1.

25. AVII, k. 421a, br. reg. 47/4.

26. Zb. V—19, 400.

27. Isto, 506.

Dok su se tako razvijali događaji na prostoru Karlovac — Ogulin — Ozalj — Metlika, još se cijela 8. divizija nalazila u Lici. Treba se posebno obraditi zašto se 8. divizija toliko dugo zadržala u Lici kada bi prema svemu bilo daleko bolje da se najkasnije početkom augusta pojavila na liniji Karlovac — Ogulin. Tada bi se vjerovatno druga linija odvijala na karlovačko-kordunaškom području.

Po naredjenju GŠH od 10. septembra 8. divizija se prebacila na prostoriju G. Dubrave—Tounj—Košare—Skradnik—Oštarije—Josipdol—selo Zagorje sa zadatkom da spriječi i nadiranje neprijatelja u pravcu Drežnice i Gomirja, i da poruši komunikaciju između u Generalskog Stola i Ogulina. Najbliže je bila 1. udarna brigada koja je marširala i od Vrhovine i Otoca stigla 10. septembra u Josipdol i već sutradan porušila željezni kuć prugu između u Košara i Oštarija i kod D. Dubrava. Druga brigada je 11. septembra prebačena u Plaški, a slijedećeg dana na komunikaciju Ogulin — Jasenak. Budući da je bila najudaljenija, 3. brigada je iz rejon Korenice 10. septembra kamionima prebačena u Josipdol, tako da se istog dana našla kod Globokog mosta, Ogulina, Oštarija i Otoke te se sukobila s njima s 14. SS policijskim pukom koji je stizao u Generalski Stol.²⁸

Tako su sve tri brigade 8. divizije izbile na komunikaciju Karlovac — Ogulin i napale je od Generalskog Stola do Ogulina, baš na njenom najosjetljivijem mjestu i to u vrijeme kada su se pojavile njene jedinice. Ovo je bilo presudno za dalji razvoj događaja u Gorskome kotaru i Hrvatskom primorju, gdje je 13. divizija zaplijenila ogroman ratni materijal i obezbijedila mobilizaciju novih boraca.

Od Štaba 1. korpusa 8. divizija je dobila 11. septembra zadatak da »po svaku cijenu spriječi i nadiranje neprijatelja prema Ogulinu i dalje prema Primorju da bi se osigurala evakuacija ogromnog ratnog materijala zahvaćenog u primorskim gradovima...«²⁹ U skladu s tim trebalo je da ona organizuje položaje na Krpelju i Brezovici, napada neprijateljske kolone u pokretu i spriječi im prodor od Ogulina prema Brinju i Josipdolu. Štab korpusa je sugerisao štabu divizije da ne vrši frontalne nego bočne napade na neprijateljske kolone. Istovremeno je štab korpusa naredio 13. diviziji da s 4. udarnom brigadom sadejstvuje 8. diviziji i da zatvori pravce prema Gomirju i Jasenku, a da u rejon Drežnice kao rezervu prikupi svoju 3. brigadu i 1. primorsko-goranski partizanski odred. Štabu zadatak dobila je i 6. linija divizija koja je imala da obezbijedi evakuaciju zaplijenjenog ratnog materijala u Primorju i njen smještaj u Lici.

Namjera GŠH je bila, kako to piše u njegovoj direktivi od 14. septembra, da »organizuje i uredno evakuiše sav zarobljeni ratni materijal iz Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, da se podijeli jedinicama i smjesti u sigurna skloništa na oslobojenoj teritoriji, da izvrši mobilizaciju u novooslobojenim krajevima, da se novopridošli borci prihvate i uvedu u formacijske jedinice, da se na novooslobojenoj teritoriji uspostavi i u vrsti narodnooslobodilačka vlast i da se po mogućnosti spriječi i, odnosno zadrži i

28. Zb. V—19, 322—328.

29. Zb. V—19, 136, 167, 188. i 192.

uspori intervencija njemačkih snaga u pravcu Gorskog kotara i Primorja .. .«³⁰

Na osnovu tih intencija GŠH i naredbe Štaba 1. korpusa — jedinice 8. divizije, Kordunaški, Karlovački i Plaški partizanski odred pristupili su izvršenju svojih zadataka. Poslije rušenja željezničke pruge između Košara i Oštarija i kod D. Dubrava 1. udarna brigada se 13. septembra prebacila u rejon Podveljun—Veljun—Zagorje, odakle je slijedećeg dana upućena na rušenje komunikacija Modruš—Jezerane gdje se sukobila s etnicima na Kapeli, da bi narednih dana sve do 23. septembra na prostoriji Lička Jesenica — Glibodol — Dabar istila teren od etničkih bandi.³¹ Druga udarna brigada našla se od 11. do 13. septembra na komunikaciji Ogulin — Jasenak, a s jednim bataljonom u Gomirju. Jedna etnička kolona od oko 1300 etnika prešla je iz Srpskih Moravica preko Gomirja i Poljane prema Musulinskom Potoku i zanočila na raskršću u cesta kod Znidovca. U samo svitanje 14. septembra brigada je napala ovu etničku grupaciju i najvećim dijelom uništila. Ubijeno je preko 100, ranjeno 150 i zarobljeno 130 etnika. Među poginulima bio je i komandant etničke kolone major Marovi, kapetani Bogdanovi, Zivanovi i Mandić, a među zarobljenima poručnik Nenadić, zvani Prpa, komandant bataljona. Poslije ovog uspjeha brigada se prebacila preko rijeke Dobre u rejon Trošmarije i 20. septembra napala neprijateljsku posadu na Trošmarijskom mostu. U tom napadu poginuo je politički komesar brigade Đuro Kraja i on je sahranjen na groblju u Gojaku. Do 23. septembra brigada je rušila cestu Trošmarija — Ogulin.³²

U vremenu od 11. do 15. septembra 3. udarna brigada je vodila žestoke borbe s njemačkim i ustaško-domobranskim snagama duž željezničke pruge Generalski Stol — Oštarije, a onda je do 23. septembra držala položaje prema Oštarijama i Ogulinu te rušila komunikaciju Oštarije — Modruš.

Prema naredjenju Štaba 1. korpusa Kordunaški partizanski odred se nalazio u neposrednoj blizini istočno i južno od Karlovca, na prostoru između Popovića Brda i Duge Rese, sa zadatkom da aktivnim dejstvima neposredno ugrožava neprijatelja u Karlovcu, i time olakša dejstva 8. divizije oko Ogulina i Oštarija. Odred je u vremenu od 13. do 25. septembra napao neprijateljsku posadu u Poljicu, spriječio nekoliko neprijateljskih ispada na oslobođenu teritoriju i s 2. brigadom 8. divizije upao u Generalski Stol, zarobio 75 domobrana, zaplijenio 16 pušaka i dosta druge ratne opreme.³³

Zapadno od Karlovca dejstvovao je Karlovački partizanski odred i u vremenu od 12. do 25. septembra napadao neprijateljske posade i uporišta u rejonu Stative, oko Resnika, Dugača, Trošmarije, Ribnika i Severina. U odred je 14. septembra od Ribničke etne formiran 3. bataljon, a od severinskog voda Severinska etna.³⁴

Plaški partizanski odred je od 11. do 23. septembra dijelom snaga porušio 500 metara željezničke pruge između Košara i Oštarija, zapalio

30. Zb. V—19, 185.

31. Zb. V—19, 323, 419. i 437.

32. Isto, 326, 331, 422. i 489.

33. Zb. V—19, 306; AVII, k. 4218, br. reg. 41—6 i k. 1S13 br. reg. 16/11.

34. AVII, k. 419, br. reg. 23—5 i 24—5.

željezni ke stanice Oštarije i Košare, dok je drugim dijelom djelovao prema Drežniku, Cazinu i oko Plaškog. Oko 20. septembra u odredu je formirana eta za vezu i 3. bataljon koji je upu en prema Li koj Jesenici.³⁵

Jedinice 2. diverzantskog bataljona GŠH, u vremenu od 13. do 23. septembra, porušile su na više mjesta željezni ku prugu Karlovac — Ogulin, oko sela Belavi a, Zve aja, Duge Rese, Donjih i Gornjih Dubrava, kao i željezni ke pruge Karlovac — Zagreb i Karlovac — Ozalj — Metlika s raznim objektima i ure ajima na prugama.³⁶

Za vrijeme kapitulacije fašisti ke Italije 13. proleterska brigada »Rade Kon ar« i Zumbera ko-pokupski partizanski odred, poslije napada na neprijateljsku posadu u Gorinju i Novom Selu, vratili su se u no i izme u 10. i 11. septembra na prostoriju Jastrebarsko — Ozalj. Nijemci su u Jastrebarskom i Dragani u zajedno s ustašama razoružali Talijane, ali je 65 Talijana s naoružanjem prebjeglo 13. brigadi. Iz Ozlja je talijanska posada pobjegla u Metliku. Ostali su samo domobrani i ustaše. Oko 19 sati 11. septembra jedinice 13. brigade u sadejstvu s dijelovima Karlova kog partizanskog odreda napale su na domobrane i ustaše u Ozlju, ali ih nisu uspjele savladati zato što su u toku napada dobili poja anje i što se Karlova ki partizanski odred, radi novih zadataka, nije mogao do kraja angažovati.³⁷ Tri dana kasnije Štab 1. korpusa je naredio 13. brigadi da se odmah prebaci na komunikaciju Zagreb — Karlovac — Karlovac, da bude vrlo aktivna, da veže za sebe što ja e neprijateljske snage i onemogu i im pokret prema Karlovcu i Ogulinu. »Trebalo je što više neprijatelja zadržati kod Karlovca i Zagreba da stvorite potrebno vrijeme za mobilizaciju i evakuaciju ratnog materijala u Primorju i Dalmaciji«, stajalo je, pored ostalog, u nare enju.³⁸ Na osnovu tog nare enja brigada je prešla u napad na neprijateljski saobra aj na drumu Zagreb — Karlovac i do 24. septembra izme u Dragani a i Jastrebarskog iz zasjede ubila 28 Nijemaca, a onda je porušila mostove kod Izimje i kod Desineca i ponovo iz zasjede ubila 20 i zarobila 4 Nijemca.³⁹

Poslije kapitulacije fašisti ke Italije neprijatelj je posjeo i organizovao za odbranu: Oštarije, Ogulin, Karlovac, Sv. Petar, G. Dubrave, Globorni ki most, Generalski Stol, Zve aj, Dugu Resu, Turanj, Kamensko, Kupski most i Donje Stative. Neprijatelj je držao ova uporišta kako bi obezbijedio uredno komuniciranje izme u Karlovca i Ogulina, ugrožavao naš slobodni teritorij i stvorio uslove da, pošto prikupi svježe snage, izvrši prodor od Oštarija i Ogulina prema Jadranu, jer je u dotadašnjim dejstvima naših snaga, poglavito 8. divizije, u tome bio sprije en. Imaju i to u vidu Štab 1. korpusa je odlučio da pre e u ofanzivu i likvidira sva gornja neprijateljska uporišta, osim Karlovca. Za napad je angažovao: 8. i 7. diviziju (bez 4. brigade), 4. brigadu 13. divizije, 13. proletersku brigadu »Rade Kon ar«, Kordunaški i Karlova ki partizanski odred i cjelokupnu artiljeriju i tenkove.

35. AVII, k. 421a, br. reg. 47/3; k. 420 A, br. reg. 46 i 49/20. i k. 420, br. reg. 47—12.

36. Zb. V—19, 507.

37. Zb. V—19, 394—396.

38. AVn, k. 421. reg. br. 46/2.

39. Zb. V—19, 396.

Prema zapovijesti O. br. 165/43. štaba korpusa izdatoj u Plaškom 25. septembra 1943. godine u prvoj fazi napadne operacije 8. divizija (1. 2. i 3. brigada), oja ana s 4. brigadom 13. divizije, jednim brdskim divizionom, jednim prate im bataljonom, etom bornih kola, po jednom poljskom i haubi kom baterijom i jednim merzerom 150 mm, imala je zadatak da likvidira neprijateljsko uporište u Oštarijama i Svetom Petru, a 7. divizija (1. 2. i 3. brigada), oja ana s jednom brdskom baterijom i jednim prate im bataljonom, da glavnim snagama likvidira neprijateljska uporišta u Generalskom Stolu i Zve aju, blokira neprijatelja na željezni koj stanici G. Dubrave i ako se ukaže povoljna prilika da je likvidira, poruši komunikacije u zoni napada, a potom da izvrši aktivnu blokadu Karlovca. U drugoj fazi 8. divizija, sa svim pridodatim dijelovima, trebala je da zauzme Ogulin, a 7. divizija tako e s pridodatim oja anjima da sprije i prodor neprijatelja prema Ogulinu iz rejona Karlovca i da aktivnim dejstvima ispita mogu nosti likvidacije nekih neprijateljskih uporišta južno od ovog grada.

Za itavo vrijeme trajanja operacije 13. proleterska brigada imala je zadatak da napada i ruši neprijateljske komunikacije izme u Karlovca i Zagreba i time obezbijedi napad glavnih snaga korpusa južno od Karlovca. Kordunaški partizanski odred dobio je zadatak da vrši aktivnu blokadu Karlovca s pritiskom na neprijateljske posade Duge Rese, Turnja i na Kamenskom te da održava vezu sa 7. divizijom i prati razvoj situacije na njenom sektoru. Karlova ki partizanski odred trebao je da napadne neprijateljsku posadu na mostu kod D. Stativa i da poruši most, a zatim da se stavi pod komandu 7. divizije i u estvuje u blokadi Karlovca sa zapadne strane.

Operacija je trebala da po ne napadom 7. divizije i Kordunaškog odreda u no i izme u 27. i 28. septembra, dok je 8. divizija imala da krene u napad 28. septembra u zoru.⁴⁰

U Oštarijama se nalazilo 160 ustaša i 80 Nijemaca. Od naoružanja imali su dva tenka (12—15 tona), nekoliko teških minobaca a i drugu ratnu opremu. U Ogulinu je bilo 700 ustaša, 200 domobrana i 600 Nijemaca. Od naoružanja su imali 6 tenkova, nekoliko oklopnih automobila, jedan oklopni voz i 6 topova. U Svetom Petru je bilo 80 ustaša, kod Globorni kog mosta oko 50 ustaša, Generalskom Stolu 80 domobrana, Zve aju 80 domobrana, u Dugoj Resi jedna eta domobrana, u Karlovcu oko hiljadu Nijemaca, do jednog tenkovskog bataljona, dva bataljona ustaša i oko 300 domobrana, u Turnju 70 ustaša, Kamenskom 120 ustaša, kod Kupskog mosta 60 ustaša i u Donjim Stativama eta ustaša.⁴¹

Kako je bilo i planirano 7. divizija je u toku no i uo i 28. septembra prešla rijeku Mrežnicu i sa sve tri brigade izbila na željezni ku prugu od Zve aja do Globorni kog mosta i odmah pristupila rušenju pruge. U zoru, pošto je blokirala neprijateljske posade u Gornjim Dubravama i kod Globorni kog mosta, ona je s 2. brigadom napala dijelove 30. ustaške bojne u Generalskom Stolu i u toku dana uspjela ih sabiti u svega nekoliko bun-

40. Zb. V—19, 473—478.

41. Isto, 473.

kera oko crkve. Oko 17 sati Nijemci su tenkovima iz Karlovca upali u Generalski Stol i izvukli okruženu posadu prema Karlovcu. Ovim je Generalski Stol bio slobodan. U toku 30. septembra 3. brigada je razbila neprijatelja u Gornjim Dubravama i na Globorni kom mostu koji je odmah porušen i time za duže vrijeme izbacila iz upotrebe željezni ku prugu Karlovac — Ogulin. Poslije toga glavnina 7. divizije orijentisana je prema Zveaju i Dugoj Resi i s 2. brigadom 2. oktobra napala na Zveaj, ali su je Nijemci protivnapadom 5. oklopnog puka i dijelova 11. SS policijskog puka iz Karlovca sprije ili da zauzme ovo mjesto. Sutradan njemačke oklopne snage produžile su nastupanje prema Generalskom Stolu u koji su ušle 4. oktobra. U ovim borbama 7. divizija je ubila 193, ranila 45 i zarobila 275 ustaša i domobrana, porušila Globorni ki most što je bilo neobičajno važno za dalji razvoj događaja na ovom sektoru, dok je sama pretrpjela gubitke od 20 poginulih i 64 ranjena borca.⁴²

Osma divizija sa sredstvima ojačanja prešla je u napad na Oštarije ujutro 28. septembra blokiraju i istovremeno Ogulin i Sv. Petar. Po etni napad nije uspio, ponovljena je artiljerijska priprema, ali ni drugi napad toga dana nije dao očekivane rezultate. Slijedećeg dana izvršene su nove pripreme za napad koji je izveden 30. septembra, ali ni on nije uspio. Ni treći napad na Oštarije, izveden 3. oktobra, nije dao nikakve rezultate, pa se poslije toga odustalo od daljih napada. Štab 8. divizije u izvještaju Štabu 1. korpusa od 16. oktobra 1943. godine je iznio da Oštarije nisu mogle da se zauzmu »pošto je neprijatelj bio vrlo uporan, dobro utvrđen, izvježban u tim borbama i raspolagao tenkovima i bornim kolima kojima je brzo manevrisao i potpomagao ugrožene dijelove fronta. Isto tako neprijateljska avijacija bila je dosta aktivna i ometala je namjere i pokrete naših jedinica. U ovim borbama naši borci povukli su dosta iskustava u borbi s Nijemcima za dalje operacije i izdržali su bombardovanje neprijateljske avijacije, može se reći i najviše do sada...«⁴³ U ovim borbama 8. divizija nanijela je neprijatelju gubitke oko 200 mrtvih, a sama je imala 23 poginula i 131 ranjenog borca.⁴⁴

četvrta brigada 13. divizije u toku 29. septembra četiri puta je zauzimala Sv. Petar i sva četiri puta morala ga napustiti zbog jakog pritiska neprijateljskih oklopnih i pješadijskih snaga iz Ogulina pretrpjevši gubitke od 23 poginula, 44 ranjena i 50 zarobljenih i nestalih.

Jedinice 13. proleterske brigade »Rade Končar« ujutro 27. septembra su iznenadno napadnute od njemačke avijacije i od oklopnih njemačkih snaga iz Draganića i Ozlja, zbog čega su imale 35 mrtvih, 27 ranjenih i 15 nestalih boraca. Ipak one su sutradan prešle u napad na neprijateljske posade i saobraćaj na pruzi i cesti Zagreb — Karlovac. Na željezničkim stanicama Domagovi i Lazina one su 28. septembra zarobile 53 domobrana i uništile stani na postrojenja. Kasnije one su zajedno sa slovenskom brigadom »Matija Gubec« napale neprijateljske posade u Stojdragi

42. Zb. V—20, 155—161. i 496.

43. Zb. V—20, 31—330; AVH, k. 826 A, br. reg. 50/2; k. 424, br. reg. 22—1/; k. 826 A, br. reg. 51/2; k. 816 A, br. reg. 15/16 i k. 419 A, br. reg. 9—7.

44. Zb. V—20, 120.

i Plešivici i uspjele ih uništiti. Ovim je cio Žumberak bio slobodan. Poslije toga je 13. brigada orijentisana prema Jastrebarskom i Dragani u, Zumbera ko-pokupski partizanski odred prema Samoboru, Zdenini i Ozlju gdje je djelovala i 15. slovenačka brigada.⁴⁵

Kordunaški partizanski odred je u toku noći između 27. i 28. septembra s jednim bataljonom blokirao neprijateljske posade u Turnju, Kamenskom i na Kupskom mostu, a s drugim bataljonom Karlovca s juga i time obezbijedio napad 7. divizije na Generalski Stol. Patrole odreda su 30. septembra izbile na samu ivicu Karlovca, kod Logorišta i Švarbe. Sutradan je neprijatelj izvršio ispad prema Turnju i Dugoj Resi, ali je pod pritiskom odreda vraćen na polazne položaje. U ovim borbama odred je ubio 23, ranio 35 neprijateljskih vojnika, a sam je imao 10 mrtvih i 13 ranjenih boraca. U ruke neprijatelja pala je operativna zapovijest Štaba 1. korpusa za operacije na sektoru Ogulin — Karlovac.⁴⁶

Noć između 28. septembra i 1. oktobra Karlovački partizanski odred s glavnim snagama napao je na ustaško uporište na rijeci Dobri kod Stative, a s jednim bataljonom i Severinskom etom bio na osiguranju prema Karlovcu. Budući da nije uspio, napad je ponovljen slijedećeg noći, ali opet bez uspjeha. Treći napad je izveden 10. oktobra, zajedno s dijelovima 15. slovenske brigade, ali se ni ovog puta nije uspjelo zbog toga što je neprijatelj otkivao napad i što je intervenisao tenkovima. Narednih dana Karlovački partizanski odred nastavio je s napadima na neprijateljska uporišta i rušenje komunikacijskih objekata zapadno od Karlovca i time vezao za sebe neprijateljske snage u situaciji kada su ove težište svojih dejstava bile usmjerile prema Ogulinu.⁴⁷

Za vrijeme ofanzive jedinica 1. korpusa kod Ogulina i Generalskog Stola, Plaški partizanski odred je raspoređen po bataljonima i etama, obezbijevivao slobodnu teritoriju od Bihaća preko Vaganca i Drežnika i kontrolisao prostoriju oko Plaškog, Dabra i Ličke Jesenice vodeći borbe s manjim etničkim grupama i Huskinim snagama kod Šturlića.⁴⁸

Na Baniji je odlaskom 7. divizije prema komunikaciji Karlovac — Ogulin ostala 4. brigada i Banijski partizanski odred, koji su napadali na manja neprijateljska uporišta, saobraćaj na komunikacijama i time vezivali za sebe tamošnje neprijateljske snage.

Ovim je završena naša ofanziva na prostoriji Karlovac — Ogulin — Metlika u kojoj je, bez obzira što 8. divizija nije uspjela da zauzme Oštarije i Ogulin, u osnovi postignut postavljeni cilj. Neprijatelju su nanijeti osjetni gubici: ubijeno je 414, ranjeno 80 i zarobljeno 286 neprijateljskih vojnika, zaplijenjeno je 5 minobacača, 12 mitraljeza i 161 puška, oštećena su 2 tenka, uništena 3 kamiona i porušen je Globorni kičmest. Istovremeno su naše snage imale 88 mrtvih, 266 ranjenih i 35 nestalih boraca.⁴⁹

45. Zb. V—19, 591—593, i Zb. V—20, 201—203.

46. AVII, k. 421, br. reg. 42/2; Zb. V—20, 490, 493, i 497.

47. Zb. V—20, 489—497. I 592; AVII, k. 419, br. reg. 24—5 I k. 420 A, br. reg. 52—20.

48. AVII, k. 419, br. reg. 47—5 I Zb. V—20, 591.

49. Zb. V—20, 497—498.

Naredni događaji su se odvijali shodno direktivi Glavnog štaba Hrvatske od 5. oktobra 1943. godine u kojoj je ukazano da »obzirom na razvoj situacije na sektoru Ogulin — Karlovac — Zagreb smatramo završenom operaciju na sektoru Ogulin — Karlovac, jer sada imamo novu situaciju, koja zahtijeva novo pregrupisanje snaga i postavljanje novih ciljeva za naše jedinice na tom sektoru...«⁵⁰ Na osnovu te direktive 7. banijska divizija se imala prikupiti na prostoriji Perjasica — Veljun i odatle krenuti natrag u Baniju radi napada na neprijateljski saobraćaj između Siska i Kostajnice i oslobođenja Volinje i Gline. Osmu diviziju i njoj pripadajuća 4. brigada 13. divizije ostala je i dalje na sektoru Oštarije — Ogulin, s tim što je sada orijentisana na zatvaranje pravaca prema Josipdolu, Plaškom i Jezeranima. Poslije kraćeg vremena njena 3. brigada upućena je na prostoriju Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Drežnik u cilju obezbjeđenja slobodne teritorije s tog pravca. Pravac Ogulin — Gomirje i Ogulin — Musulinski Potok zatvorila je 4. brigada 13. divizije. Karlovački i Kordunaški partizanski odred orijentisani su prema Karlovcu, a Plaški partizanski odred prema Bihaću i Cazinu i na kontrolu oslobođene teritorije u Plaškoj dolini i oko Ličke Jesenice i Dabra. Na pruži i cesti Zagreb — Karlovac ostala je i dalje 13. proleterska brigada »Rade Končar« sa zadatkom da ometa neprijateljski saobraćaj na tim komunikacijama.

Tako su završene borbe na karlovačko-kordunaškom području u doba kapitulacije Italije. Uskoro su pojele tzv. jesensko-zimske operacije koje su po svom intenzitetu bile još oštrije i dramatičnije od prethodnih.

Svitanje

Plamti
bukti
gori
zora na istoku
zori...
Svi e dan
s njime sloboda
napa enom narodu
mom.

Zgarišta sela
zjape
po peti put
spaljena,
tragovi samo stoje
i govore:
Ovdje je ku a
bila...
i porodica
sa mnogo djece
ljubav
radost i
cvije e.

Zora je svanula,
sunce izlazi
zlato
vojsku,
sinove
zemlje ove,
borce
branioce
osvetnike
nevi ene
u junaštvu
ro ene grude
svoje.

Plati e zlikovci
krv prolivenu
djece
majki
sestara
muževa
bra e.
Plati e zlikovci
skupo,
glavom svojom
za sve ovo.

Joco Tarabi

Podvig čete Plaš anskog odreda

Neposredno poslije kapitulacije fašističke Italije i odlaska talijanskih vojnika, u Oštarijama kod Ogulina ostao je bataljon domobrana s nešto žandara, sve skupa niti 500 vojnika. Njihove saobraćajne i telefonske veze s ostalim garnizonima bile su prekinute. To, kao i događaji tih dana, poljuljali su im borbeni moral i izazvali strah i neizvjesnost u pogledu dalje sudbine. Međutim, njihovo strahovanje pred napadom naših jačih snaga bilo je neopravdano, s obzirom da se u njihovoj blizini, u to vrijeme, zatekla samo jedna četa Plaš anskog partizanskog odreda sa svega 60 boraca.

Komandant Plaš anskog odreda Gajo Bunjevac, na vijest o kapitulaciji Italije, mada je bio preko 20 km udaljen, brzo je došao do Oštarija s još nekoliko političkih radnika s tog terena. Situacija kod neprijatelja je brzo shvaćena. Trebalo je pronaći bilo kakve mogućnosti za napad i njegovu likvidaciju, dok je još u neizvjesnosti. Da li napasti i kako, o tome se uglavnom diskutovalo. Niko ne bi mogao, pa ni ovi naši borci ondje, olako prije i preko veoma nepovoljnog odnosa snaga: 500 naprama 60 u korist neprijatelja. Ali, nije samo to već gust red bunkera oko mjesta, bodljikava žica, nagazne pješačke mine i dr. Na sve je trebalo misliti, jer je sve trebalo i savladati. Sasvim razumljivo, ne samo komandantu odreda nego i svim drugovima oko njega, to je padalo u oči.

Dok su oni o tome diskutovali, dotle se četa partizana raznoliko odjevenih i naoružanih prikupila u njihovoj blizini. Ipak, kako je vrijeme odmicalo, tako je raspoloženje da se odmah napadnu Oštarije stalno raslo. Ali kako, mučilo je sve njih. »Istina, četa takva i tolika ne pruža nam nimalo sigurne izgleda na uspjeh« — razmišljao je komandant, ali ni slova o tome nije rekao. Neki drugovi nisu mogli da šute pa su glasno razmišljali, govore i kako su preslabi za napad. »Drugovi, ja e snage sad nemamo«, povišenim glasom rekao je komandant i dodao: »Ipak ćemo napasti s ovim imenima raspoložemo. Nas ima toliko«, mahinalno pokazujući rukom daleko već i prostor nego onaj na kome su partizani tog momenta stajali, »a koliko je nas oni tamo«, bacivši kratak pogled na uporište, »to ne znaju«. Nesumnjivo, situacija je bila neizvjesna. Ipak mala grupa partizana imala je žarku želju da zauzme Oštarije koje je branio daleko brojniji neprijatelj, pa je zato pokušavala da pribere smjelost i unaju i na neprijateljev strah i nepoznavanje situacije kod partizana.

Bilo je to upravo pred zalazak sunca toga septembarskog dana, kada je četa munjevitom, na neuhvatljivoj udaljenosti, krenula u napad. Mrak se još nije bio spustio, a već su se njeni borci, na nesrazmjerno velikom međusobnom rastojanju bili približili prvom redu bunkera iz kojih je neprijatelj otpuštao puščinu i mitraljesku vatru. Borci nisu odgovarali na vatru. To su

inili namjerno zato što se znala situacija kod neprijatelja i što se išlo na varku o prisutnosti jakih partizanskih snaga.

Planom je bilo predviđeno približiti se s dva pravca do žice i bez otvaranja vatre, kriju i pri tome samo našu jačinu. Brzo izbijanje boraca pred žicu i zauzimanje položaja ispred nje, a da pri tom nije otvorena vatra, izazvalo je veću zabunu, pa i strah kod neprijateljskih vojnika. To se o igledno zapažalo po tome što su oni jedno vrijeme otvarali vatru, zatim mirovali, pa čak i izlazili iz bunkera da vide šta partizani rade i šta u stvari hoće. Nisu mogli da čuju te pa su im dovikivali šta hoće. »Hoće pregovore... zovite vašeg komandanta« — odgovarali su borci. Taj prvi kontakt iskorišten je da odrede grupu boraca, s komandantom odreda, pri čemu upravo do ulaza u samo uporište koje je bilo zatvoreno pokretnim žičanim krstilom. Mrak, naš glavni saveznik za dalji tok akcije, već je bio pao kad su se ovi drugovi susreli s grupom domobranskih oficira, a ubrzo i sa samim komandantom, postarijim, ali veoma pokretljivim oficirima s mašinkom na grudima i oznakom bojnika (majora) na ovratniku sivomaslinaste bluže. Njega iznenadi i preplaši prisustvo partizana na otvorenom ulazu, ali se za tren pribra i reče da je voljan pregovarati, samo da nije zgodno da to čini sad, no u, a uostalom da ni »njegovi momci« ne bi pristali u tom mraku izi i iz bunkera. Predložio je da se pregovori odlože za ujutro, s tim da partizani do tog vremena ostanu na dostignutoj liniji i da on sebi u toku noći zadržava pravo otvaranja vatre na sve naše pokrete u blizini uporišta. Ne shvativši pravi cilj tog prijedloga, komandant odreda ga je prihvatio i potom se s grupom povukao.

Po povratku drugova s pregovora upravo sam pristigao¹ i nije mi bilo potrebno puno riječi i utrošiti pa da uvide kako ih je neprijatelj obmanuo. Zapravo vrijeme za koje su odloženi pregovori bilo je sasvim dovoljno neprijatelju da mu stigne pojačanje, ili da se, pod zaštitom mraka, poveća u Ogulin. Zato je moj prijedlog da se odmah krene u napad prihvaćen. Dogovorili smo se da smo odsad 8. kordunaška divizija. Pomrčina je omogućila da se četa neopaženo poveća, ostavivši svega nekoliko boraca bliže žice koji će imitirati prisustvo naših snaga. Kroz neko vrijeme u dugačkim kolonama i uz veliku buku četa se ponovo približavala uporištu. Ovakvim bučnim nastupanjem trebalo je kod neprijatelja stvoriti utisak da su to naše nove i mnogo jače snage. On je mirovao sve dok čelo kolone nije prešlo ono mjesto gdje je ostavljena grupa boraca, a to je bilo svega 50 metara od ulaza u uporište. Zatim je neprijatelj otvorio vatru. Tada su borci povikali: »Stigla je 8. divizija!«, i odmah je određena grupa jurnula i zauzela ulaz, poslije čega su i ostali borci izbili na ulaz. Na drugim pravcima neprijatelj je mirovao jer nije znao šta se ovdje dešava. Zamisao je bila da grupa boraca brzo i iznenadno prodre do zgrade zapovjednika, da ga zarobi i prisili da naredi predaju posade. Udarina grupa od 40 boraca pod mojom komandom brzo je prodirala

1. Tih dana bio sam na komadantskom kursu u Plaškom odakle sam došao da učestvujem u ovoj akciji.

kroz uporište u pravcu zgrade u kojoj je bila komanda uporišta. Iako je kroz unutrašnjost uporišta trebalo prije i više od 1500 m, išlo se bez nekih poteškoća a jer neprijatelj iz ostalih bunkera ovaj prodor nije otkrio. Male smetnje su pravile sitne patrole koje su, misle i da je to njihova jedinica, same ulazile u kolonu i bile zarobljene. Grupa je nastupala u koloni po jedan. Išao sam na čelu kolone jer sam dobro poznavao ovo naselje. Pored mene je išao Nikola, prezimena mu se ne sjećam, s dvije odvinute ručne bombe.

Sto je grupa dublje prodirala u mjesto, to je sve jač osjećala težinu zadatka i kritičnost svog položaja. Niko iz grupe nije mogao da se oslobodi utiska o tome kako je zagazio u centar neprijateljskog uporišta i da je bitavi njegov bataljon oko njih. Tog trenutka nisu mogli da se ne sjetite i toga da njihov poduhvat štiti svega jedna mala grupa drugova, koja im je uva onaj uski ulaz kroz koji su ušli i kroz koji treba u slučaju neuspjeha izaći. Svi su oni znali da bi njihov neuspjeh predstavljao sigurnu smrt, što im je pojačavalo smjelost i riješenost da moraju uspjeti. Možda je bila koja minuta prije ili poslije ponoći i kad se pred njihovim oči ukazala mjesečina obasjana velika zidana zgrada — sjedište neprijateljeve komande. Ispred nje se vidjelo oko 20 nepostrojenih vojnika s puškama o ramenu. Oni nailazak naše kolone nisu primijetili sve do momenta dok nije zagrmio glas partizana: »Predajte se, ovdje je 8. divizija!« Inače sve neprijateljske jedinice na toj, bližoj i daljoj teritoriji sa strahopoštovanjem su izgovarale ime ove divizije. Još nije bio ni prestao odjek tog poziva, a već su svi oni s uzdignutim rukama mirno i nijemo stajali. Isti poziv je upućen komandantu i ostalima u zgradi. Na ponovni poziv i prijetnju da će se otvoriti vatra i kroz prozor baciti bombe, jako uzbuđen izašao je komandant posade i povikao, da što je to trebalo jer je on uvijek za pregovore. »Ne, sad više ne pregovaramo«, rekli su partizani. Ovo je 8. divizija. Predajte se dok nismo otvorili vatru!« »Predajem se, samo ne pucajte«, odgovorio je drhteći domobranski bojnik. »Naredite da se sve vaše jedinice povuku s položaja i ovdje prikupe«, zahtijevali su partizani. Odmah je ponovio svom oficiru ovo naredenje, poslije čega su se domobranske jedinice počele sakupljati i odlagati oružje pred svega 40 partizana iz hrabre jedinice Plaškanskog NOP odreda.

Sutradan putem za Plaški, mjestu na oslobođenoj teritoriji, tromo se kretala duga kolona oko 400 neprijateljskih vojnika, sa svojim zapovjednikom na čelu, još uvijek vjerujući i da je zarobljena od 8. divizije.

Dobro nam došli, drugovi Primorci!

Poslije velikih pobjeda Crvene armije na Isto nom bojištu, velikih poraza hitlerovske vojske, poslije kapitulacije Italije te velikih pobjeda i snažnog razvoja naše Narodnooslobodila ke vojske, poslije oslobo enja našeg plavog Jadrana, Hrvatskog primorja, cijele Dalmacije, naše drage Istre, Zadra, Rijeke i ostalih hrvatskih krajeva digao se itav hrvatski narod Primorja, Dalmacije i ostalih krajeva na oružani ustanak.

Digao se masovno na oružje da zajedni ki s puškom u ruci priklju i se Narodnooslobodila koj vojsci, sinovima našega naroda, da zajedni ki nastavi nemilosrdnu borbu protiv okupatora, protiv doma ih izdajica-ustataša i etnika, digao se i protiv svih onih koji bi htjeli uništiti plodove dvogodišnje borbe naše Narodnooslobodila ke vojske, da se zajedni ki bori za sebe, za svoj narod, za kona ni cilj a to je oslobo enje ispod jarma okupatora.

Narodi Hrvatskog primorja godinama su stenjali pod krvavim neprijateljem, napose Istra, Zadar i ostali krajevi. Velika je mržnja naše bra e Primoraca protiv talijanskih fašista i ostalih koji su htjeli da taj narod upregnu u svoja kola i da im služe za njihove interese. U asu kapitulacije talijanske vojske taj narod zajedni ki s Narodnooslobodila kom vojskom digao se masovno sa svojim doma im oružjem, starim puškama ispred ratnog vremena, da zajedni ki zbacij jednom zauvijek krvavog neprijatelja. Takovog neprijatelja kojega su imali naši Primorci najbolje su oni osjetili na svojim le ima u ove dvije protekle godine teškog i surovog rata.

Sje aju se naši Primorci hiljade i hiljade žrtava koje su pale od pogane fašisti ke gamadi. U takovom velikom i masovnom prilazu novih boraca naših Primoraca u Narodnooslobodila ku vojsku, došli su naši drugovi Primorci u našu di nu Kordunašku diviziju da se s puškom u ruci bore zajedni ki s bra om Kordunašima, starim iskusnim ratnicima, koji su prekaljeni i o eli eni u svim borbama sa svim vrstama neprijatelja, naueni na vojni ki život. Došli su kod naših boraca Kordunaša, onih koji su prvi bili kada je trebala da pukne narodna puška na neprijatelja.

Ti naši drugovi Primorci razvrstani su po našim brigadama, bataljonima i kona no desetinama. Ima ih i u našem bataljonu. Došli su s istim ciljem, s istim mislima i istim poletom da se povežu s borcima našeg bataljona, te da nastave zajedni ku borbu protiv našeg neprijatelja.

Mi Kordunaši, borci našeg bataljona, od svega srca pozdravljamo nove drugove, di ne sinove našega plavoga Jadrana, sa »DOBRO NAM DOŠLI, DRUGOVI PRIMORCI!«.

Zbog dolaska naših drugova Primoraca u ovaj bataljon, ovaj lanak posve ujem našim starim borcima, komandnom kadru kao i samim drugovima Primorcima.

Naši novi drugovi Primorci budu i vojnici Narodnooslobodila ke voj-

ske još su mladi i neiskusni u borbama, nenavikli na teške marševe, pokrete, vojni ki život, brzo manevrisanje itd. Oni nisu još prošli vatrena krštenja, jednom rije ju nisu još postali pravi vojnici. Njihov život u prvim danima me u našim borcima bit e neobi no težak. Teško e se sna i me u novim drugovima, me u sredinom u kojoj još nisu bili —

a to je vojska. Dakle, do ju er svi ti drugovi bili su radnici, zanatlije i poneki intelektualac.

Da bi naši drugovi Primorci jednom brzinom mogli se saživjeti i sna i u novoj sredini me u našim borcima, priu iti se na sav vojni ki život, da bi postali dobri borci pred naše stare borce našeg bataljona kao i komandni kadar postavlja se:

1. U prvom redu od naših boraca starih drugova traži se da drugove Primorce prime k sebi s iskrenoš u i ljubavlju, da bude drugarski nastup i bratska ljubav. Nastup naših starih boraca treba da bude dobar. Pored toga od našeg svakog borca traži se da se s pridošlim drugovima upuštaju u privatne razgovore, da se interesiraju za njihov život, život kod ku e te život kroz ove dvije godine rata. Jednom rije ju prvim susretom naši Primorci treba da budu zadovoljni, da se zaista uvjere kako su me u borcima Kordunašima naišli na novu bra u, na nove drugove s kojima e ubudu e živjeti zajedni kim životom. Kod prvog susreta naših Primoraca s Kordunašima mora se vidno osjetiti bratska ljubav, jedinstvena povezanost i manifestacija bratstva i jedinstva srpskog i hrvatskog naroda.

2. Naši drugovi Primorci do ju er živjeli su pod jarmom fašizma. Cilj i linija narodnooslobodila ke borbe nije im poznata. Kod njih imade razli itih misli, raznih sklonosti, još uvijek misle na ku u kao i svi novi borci. Što nam ovo nalaže? Nalaže nam da naši borci i naš polit, kome-sarski kadar kao i ostale organizacije pristupe odmah dnevnom politu komradu i ubje ivanju tih drugova.

3. Potrebno je te drugove upoznavati o razvoju naše Narodnooslobodila ke vojske, o historiji naše vojske. Na njih treba politu ki djelovati i ukazivati na sve one politu ke stvari za koje oni još do ju er nisu imali prilike uti. Ovo e doprinijeti da se postigne zajedni ki život i povezana bratska ljubav naših starih boraca i drugova Primoraca. Bit e slu ajeva da e drugovi Primorci u nekim prilikama biti tužni, neveseli. Tu se opet traži od naših starih boraca i svih politu kih rukovodilaca da se drugovima bratski pri e. S njima razgovarati i stalno im davati pomo u pojedinim momentima. Kod ovoga politu koga rada naro ito e do i do izražaja naši borci koji su prekuhani, po našem starom »pe eni i prosijani na situ i rešet«.

4. Kod naših pojedinih starih boraca bit e mišljenja da su ti drugovi neborbeni, plašljivi itd. Jasno je to, ima tu i istine, ali neka se svi stari borci zamisle kakovi su bili u prvim danima borbe dok se nisu prekalili i dok se nisu privikli na pucnjavu, detonaciju topova, baca e itd. S tim u vezi pred naše borce postavlja se zadatak da pristupe pravilnom otklanjanju tih nedostataka ili možda pogrešnih mišljenja naših boraca. Postepenim vojni kim radom, malim vatrenim krštenjima u idu im akcijama naši drugovi Primorci prekalit e se i postati pravi vojnici. Kod njih ne e biti plašljivosti nego naprotiv borbenost e se poja ati i dostignut e borbenost naših starih boraca.

Naro ito u ovom pitanju, pitanju u eš a u akcijama njihove borbe-

nosti treba drugove Primorce razmjestiti me u hrabrije i odvažnije drugove u borbi, maršu itd. Dužnost takovih naših hrabrih boraca je da ih bodre, hrabre, da im tumače kako i na koji način vodi se borba, učestvovati u akcijama, napada neprijatelja itd. I po ovom pitanju mnogo učestvovati i koristiti rad naših starih boraca. Naravno, ovdje ne treba izuzeti rad komandnog kadra. Ne smijemo biti opsjednuti time da se drugovi u akcijama uplašiti.

Ponovno naglašavam da upornim radom i izdržljivošću u naših starih boraca i pravilnom primanju tih drugova u našu sredinu, dostignuti će nas i postati hrabri i odvažni narodni borci.

5. Naročito potrebno je i dužnost nam narediti da se ti drugovi upoznaju o stražarskoj službi, patrolama, izvištanjima, o našim neprijateljskim avijacijama, tenkovima itd. Ako marljivo budemo radili, po svaku borbu do starješine, naši Primorci prekalit će se i brzo snaći i u našim redovima.

Komandnom kadru naših jedinica, naročito desetarima, političkim rukovodiocima, vodnicima, delegatima nameće se dužnost da pazimo na pravilan odnos između u starih boraca i boraca Primoraca. Politički delegati naročito učestvuju u razvijanju drugarstva među starim borcima i tim pridošlim drugovima. Vojni odnos kao i uvođenje discipline sistematski pravilno, laganim putem uvoditi i privikavati na vojnički život, vojnički red itd.

6. Naši drugovi Primorci sa svoje strane treba da ulažu sve kako bi što lakše i brže mogli savladati sve potrebno i snaći se među našim borcima i njih dostignuti u svim pravcima. Sa strane novih drugova treba da se vidi ljubav prema starim borcima, a svoje pretpostavljene starješine da slušaju, izvršavaju dobivena naredjenja. Sva dobivena uputstva svesrdno primaju pravilno, jer naši stari borci kao i ostali komandni kadar uložiti će sve da se drugovima izda i u susret, ali i od njih traži se da što bolje primaju k sebi dobivena naredjenja i uputstva. Nadam se da ne će proći dugo vremena i vidjet ćemo velik rezultat u radu naših drugova Primoraca, a vjerujem i to da će drugovi stari borci sa svoje strane učiniti sve, da novo došli drugovi naiđu u našu bataljonu u našem bataljonu. Dakle, dolazak drugova Primoraca nameće nam novi vojničko-politički rad.

Na završetku ovog govora pozdravljamo dolazak drugova Primoraca u naš bataljon, pozdravljamo dolazak njihovih sinova kršnog Primorja, otoka, plavoga Jadrana, novih boraca sa »DOBRO NAM DOŠLI, DRUGOVI PRIMORCI!«

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Mane PAVLOVIC,
politički komesar 1. bat.
2. udarne brigade

Iz »*etnog lista*« 2. *ete* 1. bataljona, br. 6, oktobar 1943.

Dragan Paji

Razbijanje etnika kod Musulinskog Potoka

Musulinski Potok je malo selo na putu izme u Jasenka i Ogulina. Značajno je po tome što je tu 14. septembra 1943. godine potu ena etni ka grupacija ja ine oko 1.300 ljudi. Ta grupacija se kretala iz Gorskog kotara u pravcu jadranske obale i prema onome što smo doznali trebalo je da se negdje sastane s etni kom grupacijom popa uji a koja je operirala na trome i Like, Bosne i Dalmacije.

U to vrijeme, poslije kapitulacije fašisti ke Italije, etnici su se bili uzmuvali i po eli su tražiti nove gospodare. Spomenuta grupacija u pokretu ka moru zano ila je kod Musulinskog Potoka. Druga brigada 8. divizije koja se zatekla na tom terenu, pratila je kretanje etnika i doznala gdje su zano ili. Patrole koje je isturila prema etnicima javile su da su se oni mirno ulogorili.

Komandant divizije Vlado Cetkovi , koji se tada nalazio s 2. brigadom, donio je odluku da se etnici napadnu i razbiju. Kako se znalo da e ujutro krenuti dalje, odluno je da se napad izvrši ujutro, poslije takozvane jutarnje prozivke. Brigada se prikupila u blizini etnika i borci su odmah zaspali jer su bili umorni. Planom je bilo predvi eno da se etnici sa ekaju kad krenu u pravcu Jasenka, odnosno da im 1. bataljon presije e put i u sadejstvu s 2. i 4. bataljonom, koji e ih napasti u bokove, uništi.

U toku no i bataljoni su posjeli položaje predvi ene za zasjedu, ekali da svane i da etnici krenu.

Me utim, kao što se to obi no dešava, nije išlo sve kako je to bilo planirano. etnici su krenuli prije dana i kako nije bilo vremena da se 0 tome izvijesti štab brigade i eka njegova odluka, štabovi 2. i 4. bataljona su se dogovorili da ih odmah napadnu. I tako je po ela borba. Budu i da su bili iznena eni, napad ih je u po etku zbunio, zatim su se malo sredili, zalegli me u kamenje i po eli organizirano da otvaraju vatru. Najgore su bile bombe talijanke s kojima su etnici napravili pravi uragan. Te bombe su imale vrlo snažnu detonaciju naro ito u šumi I kamenjaru a time jako moralno dejstvo. Kod naših boraca je to izazvalo gužvu pa i malu krizu. Nije nam odmah bilo jasno ime u stvari etnici dejstvuju. Bilo je i povla enja i komešanja. Tako se odjedanput u borbenom poretku 4. bataljona našla eta Bože Buli a iz 2. bataljona. Pitao je gdje mu je bataljon i što da radi. Rekao sam mu da sad nije važno gdje je ko — neka se uklju i u naš stroj i da svi skupa krenemo naprijed da bandu razbijemo.

Brzo smo prebrodili krizu, sredili borbeni poredak i ponovo krenuli u napad. U žestokoj borbi otpor etnika je skršen i oni su bili potpuno razbijeni. Poginulo je i ranjeno preko 100, a zarobljeno 130 etnika. Brigada je imala 5 mrtvih i 11 ranjenih boraca. Uspjeh bi bio i ve i da

je 1. bataljon stigao na vrijeme da presije e cestu prema Jasenku. Me-
utim, on je imao mnogo duži put, a etnici su krenuli ranije nego što
smo o ekivali. No, i ovako, ovo je bio veliki vojni ki i politi ki uspjeh.
Nikada više u ovom kraju do kraja rata nije se pojavila tako jaka
kompaktna etni ka grupacija. Od onih koji su izbjegli uništenje, dobar
dio su kasnije pohvatale razne terenske straže i odbornici, a jedan dio
je otišao ku ama jer je me u njima bilo i dosta zavedenih.

Zdenko Šaršon

Poraz etnika kod Alusulinskog Potoka

(14. septembar 1943.)

Odmah poslije kapitulacije fašisti ke Italije jedinice talijanske vojske
otpo ele su s povla enjem iz svih uporišta u Hrvatskom primorju i duž
komunikacije Rijeka — Zagreb. Zbog njihovog iznenadnog odlaska ustaše
i domobranske snage, koje su se nalazile u uporištima na relaciji Ogulin
— Karlovac, povukle su se u Ogulin i Karlovac. S obzirom na važnost
spomenutih komunikacija, Nijemci su neposredno poslije kapitulacije
Italije iz Zagreba otpo eli da nadiru s ja im snagama prema Karlovcu
i Ogulinu, s ciljem da napuštena uporišta na toj relaciji posjednu, odnosno
oja aju i na taj na in onemogu e njihovo zauzimanje od strane partizana.

etni ke snage, koje su se nalazile u uporištima izme u Rijeke i
Ogulina, otpo ele su da se prikupljaju na prostoru Delnice, Brod Mora-
vice, Srpske Moravice, pošto su se zbog izoliranosti našle u nepovoljnoj
situaciji. O ekuju i navodno iskrcavanje saveznika na dalmatinsku obalu,
one su odlu ile da se preko Like probiju u sjevernu Dalmaciju i da se u
rejonu Knina spoje s etni kim snagama kojima je komandirao pop
Djuji .

U vezi sa kapitulacijom fašisti ke Italije 8. kordunaška divizija u
toku 10. i 11. septembra preba ena je iz Like autotransportnim sredstvi-
ma 1. hrvatskog korpusa i Glavnog štaba Hrvatske na prostoriju Gornje
Dubrave, Tounj, Zagorje sa zadatkom da sprije i eventualni prodor ne-
prijateljskih snaga iz Karlovca prema Generalskom Stolu i u pravcu
Gorskog kotara. U skladu s tim zadatkom, još 10. septembra 1. i 3. bri-
gada su orijentirane prema Generalskom Stolu, dok se 2. brigada, pošto
je preba ena do Plaškog, 11. septembra prikupila u rejonu sela Cerovnik
Munjava, Zagorje (oko 8 km južno od Ogulina) i u njemu ostala 12. i 13.
septembra kao divizijska rezerva.

Kako je jedna njema ka kolona u toku 11. septembra preko Trošma-
rije i Gojaka prodrła u Ogulin, to je 1. i 3. bataljon 2. brigade po nare-
enju štaba divizije 12. septembra upu en na komunikaciju Ogulin —

Jasenak sa zadatkom da je onesposobi za saobraćaj, dok su 2. i 4. bataljon i dalje zadržani u rezervi zbog nejasne situacije kod Generalskog Stola i Gornjih Dubrava. Pošto je u toku 13. septembra zajedno s 3. bataljonom onesposobio za saobraćaj komunikaciju Ogulin — Jasenak, 1. bataljon je predveče zauzeo položaje na Javorniku (k. 510) i k. 425 isto no od sela Turkovi (oko 5 km zapadno od Ogulina), dok se 3. bataljon prikupio u selu Vitunj (3 km sjeverozapadno od Turkovi sela).

U toku 12. i 13. septembra neprijateljske snage iz Ogulina nisu preduzimale ofanzivna dejstva prema Plaškom niti prema Drežnici, a 1. i 3. brigada su uspjele da zaustave prodor njemačkih snaga prema Tounju i slobodnoj teritoriji Korduna. U vezi s tim Štab 8. divizije je odlučio da 14. septembra itavu 2. brigadu orijentira u pravcu Gorskog kotara radi razoružanja talijanskih jedinica.

Radi izvršavanja dobijenog zadatka Štab 2. brigade je s 1. i 3. bataljonom 13. septembra stigao u Turkoviće i Vitunj, a ostala dva bataljona stigla su sutradan izjutra. Po dolasku u selo Turkoviće štab brigade je noć u izme u 13. i 14. septembra uputio 3. bataljon u pravcu Vrbovskog, a 2. i 4. bataljon trebao je sutradan da krene za njima, dok je 1. bataljon dobio zadatak da tu ostane radi obezbjeđenja od Ogulina. Za vrijeme kratkog zastanka u Gomirju 3. bataljon je saznao da su etnici iz Gomirja i okolnih sela, odmah poslije odlaska talijanske vojske iz Vrbovskog, otišli u pravcu Srpskih Moravica, kao i to da u spomenutim mjestima u toku 12. i 13. septembra nije bilo etničkih snaga. Bataljon je produžio s kretanjem prema Vrbovskom i ne sluteći da u isto vrijeme brojno jača etnička grupacija od Vrbovskog maršuje prema Gomirju.

Do susreta izmeću etnika i bataljona došlo je na 3 kilometra sjeverozapadno od Gomirja na oštrouglavom zavijutku puta prilikom izbjivanja prethodnice bataljona na vrh uzbrdice u visini manastira (k. 367). Iznenađujuće je bilo obostrano. Prvi su se snašli partizani i na brzinu posjeli položaj sjevernije od ceste, dok su se etnici poslije kraćeg kolebanja sredili i nastavili pokret prema Gomirju. Nisu prešli u napad iako su bili znatno nadmoćniji. U međuvremenu je saznao da se etnici, navodno radi odmora i noćno, zaustavili u Poljani (oko 3 km jugoistočno od Gomirja) o čemu je obavijestio štab brigade. U vezi s tim štab brigade je odlučio da se 3. bataljon vrati u selo Vitunj radi obezbjeđenja ostalih snaga brigade od eventualnog napada etnika iz pravca Gomirja, i da u toku dana s brigadom napadne etnike u grupaciju u selu Poljani. Drugom bataljonu je naredio da iz Turkovića sela preko Musulinskog Potoka krene u pravcu Gomirja radi sadejstva ostalim snagama brigade prilikom napada na etnike. Istovremeno je ovaj bataljon trebao da obezbijedi potrebno vrijeme za koncentraciju brigade na komunikaciji Musulinski Potok — Gomirje, ukoliko etnici produže s pokretom iz Poljane prema Musulinskom Potoku prije planiranog napada.

Poslije noćne marše, koji je trajao deset sati, 2. bataljon je ujutro krenuo na zadatak, a ljudstvu prethodno zbog hitnog pokreta nije podi-

jeljena hrana. Pokret je izvršen stazom, koja iz Turkovi a vodi najprije jarugom Crnog potoka, a zatim preko vrlo strmih padina Ostrovice i Sovenice izvodi u jugoisto ni dio sela Musulinski Potok, gdje je stigao tek u 11.30 sati. Marš je bio vrlo zamoran uslijed jakog nagiba zemljišta, vru ine i iscrpljenosti boraca od no nog marša i gladi. Stanje bataljona u pogledu ishrane bilo je zabrinjavaju e jer je selo bilo do temelja spaljeno i pusto, a za nabavku hrane iz okolnih sela nije bilo vremena. Pukom slu ajnoš u problem ishrane ipak je povoljno riješen. Naišli su seljaci iz Jasenka s hranom za 1. i 3. bataljon, koji je prethodnog dana ovdje boravio, ali su iznenada krenuli na drugi sektor tako da je ova hrana dodijeljena 2. bataljonu.

S pokretom prema Gomirju 2. bataljon je produžio do 14 sati. Poslije otprilike pola sata marša 1. eta je u sjeverozapadnom dijelu sela uhvatila etni ku trojku. Prilikom saslušanja etnici su uporno poricali da su upu eni u izvi a e tvrde i da su se od kolone odvojili u selu Kosanovima (oko 2 km jugozapadno od Gomirja), s namjerom da se vrate svojim ku ama. Isto tako od njih se, pored svih nastojanja, nije moglo saznati da li se etnici nalaze samo u Kosanovi ima ili i u selu Poljani i kakve su im namjere u pogledu zadržavanja u rejonu Gomirja. Tvrđili su da u grupaciji ima oko 2000 etnika.

Budu i da se iz izjava uhva enih etnika nije mogao izvu i neki sigurniji zaključak, pred štab 2. bataljona postavilo se pitanje: da li s bataljonom krenuti prema Gomirju ili ostati u Musulinskom Potoku? U prvom slu aju trebalo je ra unati sa susretnom borbom i minimalnim izgledima na uspjeh, s obzirom na mnogo nadmo nije etni ke snage i teško prohodno i pokriveno zemljište van puta, koje bi otežalo primjenu bilo kakvog manevra. U drugom slu aju, ukoliko su se etnici zadržali u rejonu sela Poljane ili Kosanovi a, a bataljon ostane u Musulinskom Potoku, tada ne bi sadejstvovao s ostalim snagama brigade u napadu na etnike premda se od njega o ekivalo da iznenadnim udarom doprinese likvidaciji etnika. Stoga je štab bataljona odluo da bataljon nastavi pokret prema Gomirju, kako je to i bilo nare eno od štaba brigade. Ako se tokom marša utvrdi da se etnici nalaze u pokretu prema Musulinskom Potoku, onda je trebalo da se bataljon povu e u to selo jer su u njemu postojali povoljniji uslovi za razvijanje i uništenje etnika, zbog mogu nosti brže koncentracije brigade i pogodnijeg zemljišta za jednovremeni napad cijele brigade. Pored toga štab bataljona je riješio da u Musulinskom Potoku etni ku kolonu napadne iz zasjede i na taj na in sprije i njen upad u Drežnicu, gdje su se pored ranjenika nalazile i znatne koli ine ratnog materijala evakuiranog iz Hrvatskog primorja.

Nešto poslije 15 sati 2. bataljon je produžio pokret prema Gomirju. Poslije otprilike jednog sata marša prethodnica je u rejonu Trojvrha (k. 808) na vrijeme osmotrila etni ku kolonu u pokretu i odmah otpo ela s povla enjem tako da etnici uop e nisu osjetili prisustvo bataljona u tom rejonu. Na taj na in bila je zagantirana tajnost zasjede koju je bataljon trebao da organizira u rejonu Musulinskog Potoka, odmah pos-

lije završenog povlačenja. I dok su jedinice zauzimale položaje, s komandirima eta je utvrđen plan napada po kojem je na etničku kolonu najprije trebalo izvršiti snažan vatreni prepad iz cijelog naoružanja, a zatim izvršiti juriš na glavninu kolone u trenutku kada njeno čelo stigne na raskršnicu puteva u rejonu Znidovac. Ovakav način napada smatran je za najpogodniji jer se u to vrijeme već počeo spuštati mrak, a borci su bili viđeni u noćnim dejstvima.

Tek što su jedinice zauzele položaje, na cesti se najprije pojavila etnička prethodnica, a zatim i glavnina etničke kolone. Iako je zbog sumraka osmatranje bilo otežano, primijećeno je da se glavnina zaustavila u trenutku kada je njeno čelo stiglo na raskršnicu u rejonu Znidovac. Međutim, kada su etnici nastavili s pokretom, primijećeno su i čela zastajkivanja, što je navodilo na zaključak da prethodnica iz rejona Znidovac nije nastavila s pokretom prema Drežnici, već da se etnici najvjerojatnije u tom rejonu prikupljaju i razmještaju radi povlačenja. U prilog takvom zaključku je i galama koja se čula iz tog pravca, kao i vatre koje su etnici počeli paliti. Sve je to utjecalo da štab 2. bataljona promijeni odluku i odustane od namjeravanog napada, a da napad preduzme kasnije u toku njihovog zadržavanja u rejonu Znidovca. Odmah je obaviješten štab brigade da su se etnici zbog povlačenja zaustavili u rejonu Znidovac. Istovremeno je predloženo štabu brigade da ih napadne 2. bataljon, ukoliko u napadu ne bi mogli uzeti u čela i ostali bataljoni brigade zbog udaljenosti ili drugih razloga. Štab bataljona je zatim pristupio organizaciji izviđanja i hvatanja etnika s ciljem da detaljnije utvrdi njihov raspored i daljnje namjere.

U međuvremenu su borci 1. čete uhvatili dva etnika koji su iz Znidovca krenuli prema selu Musulinski Potok. Oni su izjavili da se etnici nalaze oko raskršnice i da druga osiguranja osim straža kod oružja nisu određena, jer smatraju da ih partizani neće više ometati u kretanju, a najmanje da će ih napasti. Ove su izjave u toku noći i provjerene ne samo izviđanjem nego i preslušavanjem većeg broja etnika koji su tokom noći uhvaćeni u neposrednoj blizini izvora, uz koji je postavljena zasjeda bataljona. Štab bataljona zabranio je svako nepotrebno kretanje na položajima, razgovore, lupanje naoružanjem i opremom te paljenje vatri. Izviđanja ima je dat zadatak da na vrijeme otkriju namjere etnika, a posebno njihove pripreme za pokret. Zahvaljujući tamnoj noći i vatrarama koje su pojedine grupe etnika održavale cijele noći, izviđanja i su bili u mogućnosti ne samo da osmatraju njihovo kretanje već i da prisluškuju glasnije razgovore, jer su se sve do početka napada nalazili na neznatnoj udaljenosti.

U toku noći održan je s komandirima eta dogovor o napadu bataljona na etnike u slučaju njihovog pokreta prije dolaska ostalih bataljona brigade. Međutim, oko 21 sat neposredno poslije završenog dogovora s komandirima eta, iz štaba brigade stiglo je obavještenje da su bataljoni brigade već u pokretu prema Musulinskom Potoku, i da štab bataljona preduzme napad samo u slučaju ako etnici krenu iz rejona Zni-

dovac. U Musulinski Potok najprije je stigao štab brigade, odmah za njim 4. bataljon pa 1. i najzad 3. bataljon, tako da je do 2 sata 15. septembra završena koncentracija cijele brigade.

Štab 2. brigade je odlučio da koncentričnim napadom 4., 3. i 1. bataljona s istoka, sjevera i zapada uništi etnike, a da dijelove koji se uspiju probiti sa eka 2. bataljon u zasjedi na cesti prema Drežnici i tako ih uništi. U vezi s tim 4. bataljon, ojačan s jednom četom 2. bataljona, dobio je zadatak da napada cestom i južno od ceste Musulinski Potok — Žnidovac, što prije osvoji k. 677, a potom u sadejstvu s 3. i 1. bataljonom razbije i uništi etnike u rejonu raskrsnice i k. 677. Treći bataljon imao je da napada zapadno od ceste Gomirje — Žnidovac sa zadatkom da razbije etnike na pravcu napada i sadejstvuje 4. bataljonu u uništenju etnika kod raskrsnica i k. 677. Prvi bataljon trebao je da napada iz rejona Josipovca cestom Jasenak — Žnidovac i južnije od nje, da sadejstvuje ostalim bataljonima u razbijanju i uništenju etnika i da spriječi njihovo povlačenje prema Jasenku i Ivoševi Ponorcu. Drugi bataljon, bez čete, dobio je zadatak da postavi zasjedu 1 km južno od k. 677 i ne dozvoli povlačenje etnika prema selu Brezno. Trebalo je da napad otpočne u samo svitanje, s tim da znak za napad bude po etak napada 4. bataljona jer se njegov polazni položaj za napad nalazio najbliže k. 677, gdje je bilo težište odbrane etnika.

S polaznih položaja čete su nastupale u vodnim kolonama, nastojeći da se etnicima što više približe radi iznenadnog zauzimanja k. 677. Desnokrilna, odmah zatim i centralna četa 4. bataljona upale su među etnike uništavajući ih vatrom i udarom. Iznenađeni etnici su najprije pokušali da se panično povlače, ali su se neki od njih ubrzo pribrali i pokušali da otvaraju vatru iza odlikih zaklona u kamenjaru. Čete su u daljem nadiranjju nailazile na sve organiziraniji otpor, dok konačno nisu zastale u neposrednoj blizini k. 677. Komandant bataljona pokušavao je da k. 677 osvoji bočnim napadima centralne čete, ali su ovi pokušaji ostali bez uspjeha jer su ih etnici uspjeli odbiti jakim automatskom i pušanim vatrom, a naročito bacanjem velikog broja bombi. U međuvremenu je stupila u borbu i četa 2. bataljona na krajnjem lijevom krilu, koja je zahvaljujući energičnom nadiranjju ubrzo izbila na k. 677 obuhvativši je s južne strane. U to vrijeme ispoljio se i pritisak 3. bataljona pa je otpor etnika počeo postepeno da slabi, dok konačno nije slomljen jednovremenim jurišem svih četeta 4. bataljona, koje su poslije kratke ali žestoke borbe uspjele konačno da osvoje k. 677 — težište etničke odbrane u rejonu Žnidovca.

Napad 3. bataljona razvijao se pod znatno težim okolnostima jer su etnici, čim je otpočeo napad, zauzeli nadvišavajuće položaje na kosi iznad ceste koja od Žnidovca vodi prema Jasenku. Odatle su vatrom i masovnim bacanjem bombi mogli da brane udolinu kroz koju je trebao da prođe bataljon da bi podišao njihovim položajima. Pokušaji da se frontalnim napadom zauzmu ovi položaji i time 4. bataljonu olakša zauzimanje k. 677 nije uspio sve dok se vod desnokrilne čete nije uspio da

prebaci preko ceste, gdje je zauzeo jednu stijenu s koje je potom vatrom omogućio dalje nadiranje bataljona. Skoro istovremeno i 4. bataljon je zaposjedio rejon k. 677, pa su oba bataljona odmah otpočeli sa zarobljavanjem onih etnika koji su se našli u poluokruženju, dok su se ostali dali u bjekstvo prema Drežnici i Jasenku. U visini Ivoševi Ponorca u zasjedi ih je sačeka 2. bataljon i prešao u gonjenje onih dijelova koji su bježali u pravcu Ivoševi Ponorca i Brezna. Kasnije se gonjenju pridružio i 4. bataljon. U napadu nije učestvovao 1. bataljon koji zbog guste šume i noćne tme nije uspio da na vrijeme posjedne polazni položaj za napad, tako da je manji broj etnika uspio da pobjegne u pravcu Jasenka i zapadno od Ivoševi Ponorca.

U borbi s etnicima 2. brigada je pretrpjela gubitke od 5 poginulih i 11 ranjenih boraca. Zaplijenila je 3 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 116 pušaka, 3 laka minobaca sa 200 mina, 5 pištolja, preko 10.000 pušanih metaka, 1 radio-stanicu, oko 100 ručnih bombi, 12 konja i dvojica kola puna materijala. Gubici etnika su iznosili oko 100 poginulih, oko 150 ranjenih i oko 130 zarobljenih. Među poginulima bio je komandant etničke grupacije major Marovi i komandanti etničkih bataljona kapetani Zivkovi, Mandić i Bogdanovi, a među zarobljenim se nalazio i poručnik Nenadić, zvan Prpa, komandant jednog etničkog bataljona. Zarobljen je i jedan agent Intelidžens servisa sa radio-stanicom sa kojom je održavao vezu sa svojim pretpostavljenim. Od preostalih etnika jedan dio uništen je narednog dana u rejonu Dabra od strane primorsko-goranskih jedinica, prilikom čega je broj pohvatan od seoskih straža i odbornika, a neki su uspjeli da pobjegnu kućama. Na taj način ova etnička grupacija praktično je prestala da postoji kao organizirana vojna jedinica.

Razbijanjem etničke grupacije kod Musulinskog Potoka 2. brigada je postigla pored vojnog i značajan politički uspjeh. Nanijet je definitivni poraz posljednjim organiziranim etničkim snagama u Gorskom kotaru. U ovim borbama poginula je većina etničkih komandanata i komandira, inicijatora i organizatora etničkog pokreta u ovom kraju. To se pozitivno odrazilo ne samo na dalji razvoj NOP-a, već i na dejstvo naših jedinica u završnoj fazi rata u tim oblastima. U isto vrijeme ovom akcijom spriječen je upad jake etničke grupacije u Liku i njeno spajanje sa snagama popa Stjepana u rejonu Knina. Njeno razbijanje pozitivno se odrazilo na dejstva 1. i 3. brigade kod Generalskog Stola i Tounja, kao i na izvršavanje zadataka ostalih jedinica koje su u to vrijeme izvlačile ratni materijal iz ranijih uporišta talijanske vojske.

LIST

SANITETA

VIII. - me

DIVIZIJE

Radovan Grgi

I Švabe znaju bježati

Poslije kapitulacije fašisti ke Italije umjesto njenih stigle su u zapadne krajeve naše zemlje njema ke okupatorske trupe. Tako je nakon borbi u Istri, Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru, na podru je Ogulin—Karlovac, u oktobru 1943. godine stigla oklopna divizija »Herman Gering«. Budu i je to bila tenkovska jedinica naoružana modernim sredstvima za borbu, par puta smo u po etku bezuspješno gledali kako njeni dijelovi prolaze mimo nas. To je prili no obeshrabilo borce. Osim toga Nijemci su se po eli služiti »trupovima« da bi nam nanijeli što više gubitaka u pozadini, a prije svega uništenjem štabova. Osje ala se potreba za jednom uspješnom borbom s njima u kojoj bi se borci uvjerali da Nijemci nisu nikakvi »nadjudi« i da i oni mogu biti tu eni.

Za to nam se ukazala prilika novembra 1943. godine. U to vrijeme 4. bataljon 2. brigade držao je položaj isto no od Josipdola i na Mudri glavici jugoisto no od tog mjesta dok su se ostali bataljoni nalazili na Trojvrhu i u Kuni Selu i dalje prema Kapeli. Znali smo da se dijelovi spomenute njema ke divizije nalaze u Ogulinu i Oštarijama. Bili smo oprezni. Jednog prijepodneva za usmo zvuke motora i ugledasmo par vozila na cesti od Josipdola u pravcu sela Careva Polja. Zastali su i sve se umirilo. Predosjetivši da bi nas mogli iznenaditi kakvim lukavstvom, pažljivo dvogledima posmatrali smo u pravcu neprijateljskih vojnika zajedno s izvi a ima iz ete koja je tu držala položaj. Pažljivim pretraživanjem terena dvogledima smo sasvim slu ajno otkrili kako se provla e kroz šikaru prema nama. Otkrila ih je jedna poljanica, malo goleti preko koje su skakutali kao ze evi. Tada nam ih je bilo ve lakše slijediti. Vrlo vješto su se provla ili i prebacili jedan za drugim. Išli su prema našem brdu, ali ipak ne direktno ve za le a. Htjeli su nas iznenaditi i napasti s le a ili iznenaditi ete u pozadini i štab bataljona. Prevarili su se. Mislili su da su neopaženi i da su dovoljno duboko u pozadini pa su se kroz bujad i drugi gustiš po eli penjati uza stranu. Nestali su nam iz o iju zbog mrtvog ugla ali smo ih ekali. im su u gomili ispali pred nas na par koraka, otvorili smo paljbu i pojurili na njih. Iznena eni po eli su bježati. U prvom naletu pao im je komandir, kapetan po inu. Ostale su odvuikli na brzinu uz zaštitu šipraga i mitraljeza s kamiona na kojima su stigli. Za as smo im nanijeli gubitke od 3 mrtva i 5 ranjenih dok mi nismo imali gubitaka. Iako smo bili sprije eni od njihove zaštite da im nanesimo osjetnije gubitke, bili smo zadovoljni. Za pet šest minuta smo se uvjerali da se i Švabe mogu tu i i da oni znaju bježati. Uspjeh nas je moralno oja ao i dao snage i iskustva za daljnje borbe i pobjede nad Švabama.

Stevo Radanovi

Sje anje na Simu Radanovi a Amerikanca

Simo Radanovi ro en je 1900. godine u selu Sljivovcu u siromašnoj kordunaškoj seoskoj porodici, u kojoj je bio najstariji od dvanaestoro djece Marte i Joce Radanovi . Odrastao je u selu, ali mu ondašnje ekonomske, socijalne i druge prilike nisu pružile mogućnost da sebi obezbijedi sigurniju egzistenciju i bolju budućnost za život. Kao odrastao mladi osjetio je i teški položaj svojih roditelja koji su se gušili u siromaštvu, bore i se da osiguraju bar najminimalnija sredstva potrebna za život tako brojnoj porodici. Ta situacija nije mu dala mira nego ga je tjerala da traži izlaza i krene u svijet u potragu za zaradom. Prvi takav pokušaj poduzeo je pri kraju odsluženja vojnog roka u mornarici, ali na žalost tada ne uspijeva. Vrativši se ku i iz vojske, poduzima još niz pokušaja da se zaposli van svoga kraja, ali mu ne polazi za rukom jer su u ono vrijeme rijetko mogli dobiti posao i kvalificirani radnici a kamoli nekvalificirani.

U svojoj 28. godini Simo se odlučuje na jedan riskantan pothvat. Kupuje tu i pasoš i pod tu im imenom odlučuje da otputuje u Ameriku, u nadi da će se tamo domo i rada i zarade. Putovao je bez veštih smetnji i kada je mislio da je blizu cilja, kod pokušaja prijelaza iz Kube u Ameriku otkriva ga, hapsi i zatvara kubanska policija. Više je puta znao pri tome kako su Kubanci s njim okrutno postupali u zatvoru u kome je ostao neko vrijeme gdje se teško razbolio, tako da mu je i život bio u opasnosti.

Iz zatvora se javlja svojim roditeljima u zemlji i obavještava ih šta se s njim dogodilo. O njegovom hapšenju bio je obaviješten njegov ujak, koji se već nalazio na radu u Americi, i on poduzima mjere i pronalazi potrebne kanale preko kojih uspijeva izvesti i Simu iz zatvora, ali već potpuno iscrpljena i bolesna, te ga u isto vrijeme uspijeva prebaciti iz Kube u Ameriku.

Nakon izvjesnog vremena pošto se oporavio kod ujaka, Simo se zapošljava u rudniku i na tom poslu radi 12 godina (od 1928. do 1940. godine). Na poslu ulaže velike napore da što više zaradi i uštedi kako bi povremeno poslao neku svotu novca ku i i pomogao roditeljima i braći. Tako je radio od prvih dana svoga zaposlenja. Stalno je održavao vezu s rodnim krajem. I danas kada se pročitaju neka njegova sačuvana pisma, koja je pisao braći i posljednjih godina svoga boravka u Americi, iz njih se može vidjeti koliko je ljubav gajio prema svojim. Osim toga iz sadržaja tih pisama može se također zaključiti da je Simo kao rudarski radnik bio klasno opredijeljen i napredan uvijek. Želeći tim pismima osuditi prekomjernu eksploataciju radnika i izraziti njihov težak život u Americi, on govori o teškim uvjetima rada u rudnicima, siromaštvu i neimaštini

velikog dijela ljudi u toj zemlji, a na drugoj strani o malom sloju bogataša koji žive u preobilju i raskoši.

Svih 12 godina Simo je živio pod tu im imenom u Americi, i 1940. godine, na osnovu ne ije prijave da se vodi pod krivim imenom, policija ga protjeruje iz Amerike. Iako prinudno i bez njegove volje, dolazak u rodno mjesto ga je obradovao, jer je vidio i uvjerio se da je njegova teško zarađena novčana pomoć, koju je slao kući, bila pravilno upotrijebljena za podizanje i obnavljanje doma instvva koje se potpuno izmijenilo.

Suo ivši se 1940. godine s ratom u Evropi koji je prijetio i Jugoslaviji, Simo kao klasno svjestan rudarski radnik ispravno djeluje u svome kraju ukazujući i na talijansko-njemački fašizam kao na najveću opasnost za svijet. To njegovo zdravo političko i idejno rasuđivanje pomoglo mu je da se 1941. godine lako i odlučno opredijeli za NOB. "Već prvih dana ustanka on se aktivno angažirao u organiziranju narodnih straža i patrola, koje su imale zadatak da kontroliraju dolazak ustaša u sela i o tome obavještavaju narod. Isto tako on se uključuje i u sve druge vidove rada narodnooslobodilačkog pokreta u svom selu i tako ostaje aktivan do odlaska u partizane 1942. godine.

Po stupanju u partizane brzo je zapažen od starješina kao politički i idejno zrelo osvojk, pa mu nije trebalo dugo vremena da bude primljen u KPJ i da ubrzo postane i sekretar partijske ćelije u ćeliji. Na toj dužnosti Simo se dobro snašao i stekao povjerenje boraca i starješina, ne samo u svojoj ćeliji nego i šire. Bio je otvoren i neobičajno spretn u brzom uspostavljanju kontakata kako među partizanima, tako i s narodom kuda se kretao s jedinicom. U partizanima su ga svi zvali »Amerikanac« jer je bio neumoran i neiscrpan u objašnjavanju svojih doživljaja u Americi, o kojima je rado pričao kad je za to bilo vremena. Kao osvojk već odmaklih godina, u odnosu na ostale borce koji su bili mahom mladi ljudi, Simo je svojim ličnim zalaganjem i požrtvovnošću u pozitivno na njih djelovao u svakom pogledu.

Proveo je nešto više od godinu dana u jedinicama 4. brigade. Uvijek je bio vedar i nasmijan, i onda kad je polazio u borbu, i kad se iz nje vraćao. Poginuo je od avionske bombe u oktobru 1943. godine u teškim borbama s Nijemcima kod Oštarija ostavši trajno u sjećanju svojih ratnih drugova.

Ignjatije Peri Gnjaco

Prva akcija iš enja Cazinske krajine od Muslimanske milicije Huske Miljkovi a

Koncem oktobra 1943. godine Huška Miljkovi je imao preko 2000 naoružanih vojnika. Pored vrbovanja ljudstva iz ustaško-domobranskih i njemačkih legionarskih jedinica, on je tada pristupio i prisilnoj mobilizaciji Muslimana na teritoriji Cazinske krajine, pa se njegova milicija iz dana u dan naglo povećavala. Za njega su u to vrijeme bili zainteresirani Nijemci, ustaše i etnici. U oktobru te godine Huška je u Bihaću imao sastanak s komandantom njemačke 373. legionarske divizije, generalom Aldrijanom. Odmah poslije toga sastao se u okolini Cazina s etničkim kapetanom Perišićem koji je u svojstvu delegata »etničke dinarske oblasti« vodio s njim razgovore o saradnji etnika i muslimanske milicije. U istom tom periodu vodio je tajne pregovore i s Pavelićevim emisarima, ustaškim nadsatnikom Martinom Grabovcem i poručnikom Herakovićem. U tim razgovorima Huška je pristao da se legalizira prema vlastima Nezavisne Države Hrvatske i da se na teritoriji Cazinske krajine formira »Ustaški dobrovoljac iz drugog«, u koji bi pored muslimanske milicije ušle i neke ustaške jedinice. U to vrijeme Huška uspostavlja vezu i s rukovodstvom NOP-a na Kordunu. Za to mu je poslužio Muhamed Dedi, komandant Bihaćkog bataljona muslimanske milicije, koji je brat Huseina bio tada pomoćnik intendanta 1. kordunaške brigade, a i sam Muhamed bio je simpatizer NOP-a. Imaju i u vidu baš te jedinice, Huška je izgleda bio posebno zadovoljan što je upravo Dedi preuzeo na sebe obavezu posrednika između njega i rukovodstva NOP-a na Kordunu.

Osim političke aktivnosti neke Huskine starješine zanesene parolom »Za dom — spremni!« kao Mujo Rizvić, komandant tržićkog »bataljona« naravno su se angažirali u borbama i diverzijama protiv jedinica NOV i POJ. Posebna meta njihovog napada bio je Cazinski partizanski odred koji je bio pretežno sastavljen od Muslimana s teritorije koju je kontrolirala Huskina milicija. Valja, međutim, reći da je Huška — bez obzira na nasilja, pljačke i razne druge nezakonite postupke koje su činile njegove jedinice i pojedinci — uživao podršku znatnog dijela Cazinske krajine, zahvaljujući zaostalosti, nepismenosti, velikom siromaštvu i dezorijentaciji velike većine stanovništva u ratu.

Sam Huška izbjegavao je borbe s partizanskim jedinicama iz više razloga. U kordunaškim partizanskim jedinicama on je imao priličan broj svojih starih drugova s kojima je u najtežim danima NOV-a od 1941. do proljeća 1943. kada je dezertirao iz jedinica NOV Jugoslavije i priključio se 11. domobranskom puku, dijelio dobro i zlo. Za njih su ga vezivali zajednički doživljaji, borbe, stradanja i zadovoljstva prvih pobjeda i us-

pjeha u narodnooslobodilačkoj borbi. Pored toga, iza njega je ostao u kordunaškim partizanskim jedinicama izvjestan broj Muslimana — boraca i porodice i rođaci živjeli po selima Cazinske krajine, a od kojih su se neki našli i u Huskinoj miliciji.

Koncem oktobra i početkom novembra 1943. kad su akcije nekih Huskinih komandanata i komandira prema jedinicama NOV i POJ u slobodnoj teritoriji dosegle vrhunac i kad su Huška i njegova milicija postali ozbiljna smetnja razvoju NOB-e u Cazinskoj krajini, Štab 1. korpusa Hrvatske donio je odluku da s jedinicama 7. i 8. divizije i Cazinskim partizanskim odredom pređe u akciju i likvidira Husku i njegovu miliciju u vremenu od 7. do 14. novembra 1943. godine, odvoji narod Cazinske krajine od Huskine politike i pridobije ga za narodnooslobodilačku borbu. Planom je bilo predviđeno da se akcija izvede u dvije faze. U prvoj fazi od 7. do 11. novembra trebalo je da 3. brigada, ojačana s 2. bataljonom Plaškanskog partizanskog odreda o istom sjevernom dijelu Cazinske krajine do linije: Tržac—Šturli—Koprivna kod Cazina, a u drugoj fazi, od 12. do 14. novembra banijska divizija, ojačana Cazinskim partizanskim odredom da napadne i razbije ustaško-domobranski garnizon u Cazinu, a 3. brigada da od muslimanske milicije o istom preostalom dijelu Cazinske krajine, prije svega rejonu Cazina, Ostrošca i Bihaća.

U vrijeme kada je štab korpusa planirao ovu akciju, 3. brigada se nalazila u rejonu Ličkog Petrova Sela i Plitvičkih jezera gdje je vodila teže borbe s njemačkim ko-ustaškim jedinicama. Ona je po naredjenju Štaba 8. divizije 2. novembra prebačena u rejon Slunja radi odmora i priprema za ulazak u Cazinsku krajinu. U to vrijeme u 3. brigadi bio sam operativni oficir i kao takav bio sam posebno zainteresiran, pored ostalog, i za stanje Huskine milicije. Da bi što detaljnije ušao u suštinu organizacije Huskine vojske, te dobio bolji uvid u njeno naoružanje i raspored, nastojao sam da uspostavim kontakt s nekim od Huskinih starješina.

Koristeći razgranatu obavještajnu mrežu 3. brigade i Komande mjesta Ličkog Petrova Sela, pošlo mi je za rukom da uspostavim vezu s Muhamedom Dedićem, komandantom Bihaćkog »bataljona«. Na moje insistiranje ugovoren je sastanak za 3. novembar. No uoči tog dana krenuo sam iz Prijeboja kod Plitvičkih jezera preko Plješevice prema selu Zeljavi gdje je bio ugovoren sastanak. Za svaku sigurnost pratila me jedna deseterina partizanske straže Komande mjesta Ličko Petrovo Selo, a u mom društvu nalazio se i sam komandant spomenute komande mjesta Leko Dmić. No je bila tamna, prohladna i vjetrovita pa je kretanje bilo veoma otežano. No, i pored svih poteškoća stigli smo u Zeljavu negdje oko ponoći.

Na ugovoreno mjesto za sastanak već je stigao Dedić s jednim svojim komandantom i dvojicom pratilaca. Moram priznati da se prvog momenta nisam najbolje osjećao. U prvom redu nisam imao puno povjerenje u ljude s kojima sam se sastao, a kada sam ih vidio kako su bili naoružani automatima, bombama, kamama i opasani raznim kajišima moja sumnja u njih još se više povećala. Ipak nepovjerenje je brzo razbijeno

pa smo prešli na razgovor. U prvo vrijeme pri ali smo o nevažnim stvarima, o vremenu, hladno i i sli nim pitanjima, a potom smo prešli na službeni dio razgovora. Kako sam Husku poznavao još od 1941. godine, a cijelo vrijeme dok smo bili zajedno u kordunaškim partizanskim jedinicama bili smo dobri drugovi, to sam u uvodnom dijelu razgovora nabacio Muhamedu. Prvi moj cilj bio je da nešto više saznam o Huski, njegovom raspoloženju, vezama s neprijateljskim formacijama i stavu prema narodnooslobodila kom pokretu. Muhamed mi je na ova moja pitanja odgovorio da Huška nije protivnik partizana, ali da je zbog pritiska koji na njega vrše ustaški i njema ki oficiri, kao i pojedine njegove prousta ki raspoložene starješine, prisiljen da ih napada. U daljem razgovoru Dedi mi je dao podatke o brojnom stanju, naoružanju i rasporedu muslimanske milicije. Podaci koje sam dobio od Dedi a potpuno su se poklapali s onim što sam ve putem naše obavještajne službe znao. Na kraju razgovora analizirao sam Dedi a i stekao utisak da je on politi ki neobaviješten, da ima neraš iš ene pojmove o mnogim stvarima i da se priklanja onoj strani koja je manje na udarcu i manje izložena raznim opasnostima. Nakon jednosatnog razgovora zahvalio sam mu se na iscrpnim informacijama i na našem poznanstvu. Ujedno u povjerenju sam ga zamolio da u jednom pogodnom razgovoru s Huskom upozna Husku s našim sastankom, i da mu tom prilikom izru i moje borbene pozdrave. Poslije toga sastanak je završen, s tim što je drugi zakazan za 15. novembar.

Rano ujutro 4. novembra vratio sam se u Komandu mjesta Li ko Petrovo Selo, gdje me ekao motocikl i voza koji me odvezao u štab divizije u selo Plav a Dragu na referiranje komandantu divizije Milošu Šumonji. Na kraju referiranja Mišo je izjavio da je zadovoljan s mojim stavom i razgovorima koje sam vodio s Dedi em. Zatim mi je saop io naredni zadatak 3. brigade i podvukao da podatke koje sam dobio od Dedi a koristimo u akciji 3. brigade pri iš enju Cazinske krajine od muslimanske milicije. Istog dana sam motociklom preba en iz Plaš anske doline u selo La evac kod Slunja gdje se nalazio štab 3. udarne brigade.

No u izme u 6. i 7. novembra 3. brigada je krenula iz okoline Slunja prema selu Šturli u koje se nalazilo pod kontrolom muslimanske milicije. Prije prelaska preko rijeke Korane priklju io joj se 2. bataljon Plašanskog partizanskog odreda s kojim se nalazio zamjenik politi kog kome-sara odreda Stevo Peri . Ovaj bataljon je po prelasku Korane zaposjeo selo Tržac, uporište Trža kog »bataljona« muslimanske milicije koji je esto napadao na ovaj naš bataljon i Kordunski Ljeskovac. U zoru 7. novembra brigada je bez borbe s 1. bataljonom izbila u rejon sela Skokova gdje je naišla na jednu etu muslimanske milicije. Neprijatelj ga je na vrijeme primijetio pa je odmah po eo da odstupa prema Cazinu. Za njim je krenula jedna eta i nakon kratkog gonjenja došla u sukob s njegovom zaštitnicom, dok je glavnina pobjegla u ustaško-domobranski garnizon u Cazinu. U toku sukoba eta je ranila nekoliko pripadnika muslimanske milicije, 6 zarabila i zaplijenila 4 puške s priborom i municijom. Za to vrijeme 3. bataljon izbio je u rejon sela Liskovca a 4. u selo Šturli , dok je 2. bataljon obezbje ivao komandno mjesto štaba brigade.

Dolazak 3. brigade u Cazinsku krajinu bio je posebno zanimljiv za veinu boraca. Njima je to bio prvi susret s njenim siromašnim stanovništvom i njegovim običajima. Bilo nam je svima neugodno što nas je kod kuće sačekalo jako malo ljudi pa i mladih žena. Oni su pod pritiskom Huskinih pristalica napustili svoje domove i s najpotrebnijim stvarima pobjegli u Cazin i Bihać. Ovakva situacija nije povoljno djelovala na naše jedinice i borce. Stekli smo utisak da je stanovništvo Cazinske krajine veoma slabo obaviješteno o ciljevima narodnooslobodilačke borbe, mada su naše jedinice i ranije krstarile ovim krajevima pa je naša vojska u njemu bilo još veće. Međutim, poslije par dana uvjerali smo se da narod i ovog kraja sa simpatijama prati razvoj NOB-e, ali ga je u posljednje vrijeme propaganda nekih Huskinih ljudi dezorijentirala. S tim u vezi održali smo sastanak štaba brigade na kome je bilo riječi o aktiviranju naših političkih radnika koji bi obilaskom sela i razgovorom sa stanovništvom razbili neprijateljsku propagandu. Ujedno štab brigade izdao je naredbe jedinicama da se svaki borac uvijek pretvori u agitatora NOP-a i da se preduzmu sve potrebne mjere kako bi stanovništvo Cazinske krajine steklo što bolji utisak o našoj vojsci i borbama NOV Jugoslavije.

Budući da su negdje oko 8 sati 7. novembra jedinice brigade već bile stigle u spomenuta sela, štab brigade je donio odluku da onesposobi komunikaciju koja od Cazina vodi prema Velikoj Kladaši jer ju je neprijatelj mogao iskoristiti za brz i iznenadni prodor u pozadinu brigade. U vezi te odluke izdao sam naredbu Inžinjerijskoj jedinici brigade da prekopa put i postavi barikade na pogodnom mjestu južno od Skokova. Vrijeme za rad bilo je idealno. Cijeli dan je sijalo sunce a topli povjetarac od Petrove gore raznosio je male oblake magle koji su se izdizali iznad potoka i jaruga Cazinske krajine. Kada je nastala opasnost da prekopava cestu i postavlja barikade, iznenadno ju je napala jedna jedinica muslimanske milicije koja se neopaženo privukla od pravca Cazina. Inžinjerci su odmah prekinuli rad, posjeli obližnje položaje za odbranu, odbili njen napad i zatim nastavili rad na onesposobljavanju puta. U prepadu milicije inžinjerci su imali jednog mrtvog i jednog lakše ranjenog borca.

U toku 8. novembra brigada je ostala na istim položajima i na njenom sektoru nije bilo nikakvih promjena. Obišao sam položaje bataljona, prikupio podatke o stanju u našim jedinicama i o neprijatelju i dao štabovima bataljona podatke za naredne akcije. Posebno smo razgovarali o mjerama obezbjeđenja jedinica i odnosa boraca prema stanovništvu. Istog dana nekoliko političkih komesara bataljona i ja obišlo je obližnja sela i pojedina no razgovarali s mještanima. Za vrijeme tih razgovora narod je prethodno odobravao naše stavove, dok je tu i tamo poneka osoba javno osuđivala Husku. Mnogi mještani bili su voljni da iznesu sve ono što misle o Huski i njegovim tjelohraniteljima. Međutim, nisu se usuđivali da to javno kažu jer bi kasnije, kad se brigada pojavila sa Cazinske krajine, bili izvrgnuti maltretiranju, a i težim kaznama od strane muslimanske milicije.

Na 9. novembra 1. bataljion istio je od muslimanske milicije

sela Kapi i i Smrdan. Ulaze i u Smrdan, bataljon je naišao na izvi a ke dijelove Huskine milicije pa je došlo do kratkog puškaranja. Zahvaljuju i tamnoj no i i ispresijecanom zemljištu neprijatelj je uspio da se izvu e bez osjetljivijih gubitaka. Mada su komandant bataljona Simo Kozlina i politi ki komesar Simo Livada nastojali da se neprijatelju zada teži udarac, milicioneri su vještīm manevrom i provla enjem kroz jaruge i šumarke uspjeli da pobjegnu. U tom sukobu su ubijena 2 i zarobljena 2 milicionera te zaplijenjene 4 puške s municijom i priborom.

Tokom 9. novembra komandant brigade Mom ilo Novkovi i politi ki komesar Aleksandar Backovi obišli su ve i broj jedinica na položajima, a usput su se sastali i s nekoliko grupa mještana iz sela Pe igrada, Lis-kovca i Koprivne. Ovi obilasci jedinica i razgovori s mještanima imali su za cilj da se njih dvojica bolje upoznaju s vojno-politi kom situacijom na terenu. Istog dana dva bataljona muslimanske milicije tri puta su napadale na 2. bataljon Plaš anskog odreda u rejonu sela Pjani a. Ovim napadima bilo je ugroženo desno krilo brigade pa je na taj pravac preba en 4. bataljon brigade. Ovo pomjeranje 4. bataljona izvršeno je i zbog toga da bi se front brigade što više približio Cazinu i Ostrošcu, kao i radi zauzimanja pogodnijih položaja za dalje akcije na podru ju Cazinske krajine.

Rano ujutro 11. novembra muslimanska milicija, ja ine oko 300 ljudi, napala je ponovno položaje 2. bataljona Plaš anskog odreda u rejonu sela Kule. Pod pritiskom ja eg neprijatelja bataljon se nakon kratkotrajne borbe povukao prema Pjani ima, gdje je bio prihva en od 4. bataljona. Tu kod sela Pjani a 4. bataljon je, uz podršku minobaca a Prate e ete brigade, izvršio protivnapad i manevrom jedne ete u bok i pozadinu neprijatelja, uspio je da ga pokoleba i prisili da se povu e prema Ostrošcu i Biha u, odakle ga je uspješno potpomagala artiljerijska i minobaca ka vatra njema kih i ustaških jedinica. U ovoj borbi muslimanska milicija imala je preko 10 mrtvih i više ranjenih.

Toga dana dobio sam pismo od Muhameda Dedi a u kome on predlaže da se 13. novembra prije podne sastanemo u selu Mutniku. Nakon izvjesnog dvoumljenja, a po sugestiji komandanta i politi kog komesara brigade, odlu io sam da iskoristim još i ovu šansu za razgovor s Huskinim predstavnicima. I dok je na cijelom frontu brigade vladalo zatišje, ja i Stevo Peri , zamjenik politi kog komesara Plaš anskog odreda, s dva pratioca krenuli smo 13. novembra na podru je takozvane ni ije zemlje radi sastanka s Dedi em. Na ulazu u Mutnik sa ekao nas je Dedi s jednom grupom muslimanske milicije, me u kojoj je opet bio i jedan njegov komandir ete. U obližnjoj seoskoj ku i sjeli smo na minderluk i dok nas je neki vrlo simpati ni i uslužni doma in ku e posluživao crnom kafom i pitom od sira, po eli smo razgovore Stevo Peri i ja s naše te Dedi i komandir njegove ete s njihove strane. U toku razgovora Dedi mi je dao spisak starješina Huskine milicije, a zatim me upoznao o nekim sastancima koje je zadnjih dana Huška održao s njema kim i ustaškim oficirima. Nadalje Dedi mi je rekao da bi Huška želio da se sastane s nekim iz Okružnog komiteta KPH Karlovac ili s predstavnicima Štaba

1. korpusa. Tu je u prvom redu mislio na sastanak s Jovicom Lon arom, na elnikom štaba korpusa. Na kraju, predložio sam Dedi u da ponese Huski pismo koje sam mu napisao što je Dedi i prihvatio. U pismu je pisalo:

»Dragi Huška!

Danas sam bio s drugom Dedi em i s njim razgovarao o tebi. Rekao mi je da bi ti želio da nam pišeš. udi me da si mogao toliko skrenuti s puta. Ali, najviše me ipak udi da su nas tvoji više puta napali u Tršcu, Sturli u i Podzvizdu. Naše si zarobljene partizane odveo u Biha i predao Nijemcima.

Javi mi odmah da li ho eš da se sastaneš sa mnom. Za sada ništa više, pozdravljaju te svi borci Korduna. Piši mi o svemu, ja u ti tada odgovoriti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

13. novembra 1943. godine
položaj

Uz drugarski pozdrav
Gnjaco Peri s. r.
Operativni oficir 3. brigade

Interesantno je napomenuti da je ovaj sastanak i razgovor izme u mene i predstavnika Huskine milicije održan u jeku naših završnih priprema za napad na posadu u Cazinu i za izvršenje druge faze iš enja Cazinske krajine od muslimanske milicije. Planom štaba 1. korpusa bilo je predvi eno da 7. banijska divizija, oja ana Cazinskim partizanskim odredom i 2. bataljonom 3. kordunaške brigade, no u izme u 14. i 15. novembra, napadne i razoruža ustaško-domobranksu posadu u Cazinu, a da 3. kordunaška brigada, bez svog 2. bataljona a oja ana 2. bataljonom Plašanskog odreda, o isti širu teritoriju oko Biha a i Ostrošca. Prema borbenoj zapovijesti štaba brigade trebalo je da dva bataljona nastupaju od Biha a i sela Gate prema sjeveru u pravcu Cazina, a da druga dva bataljona pro ešljaju teren od sela Mutnika i Tršca kod Cazina u pravcu Biha a i da se s prva dva spoje kod sela Brekovice. Bilo je poznato da se glavnina Huskine milicije nalazi na teritoriji koja je bila predvi ena za iš enje, pa je s tim u vezi bilo preduzeto sve da se ona razbije i onespobi kao vojni ka formacija.

U sumrak 14. novembra 3. brigada je krenula na izvršenje zadatka. Ve u samom po etku pohoda došlo je do sukoba s isturenim izvi a kim dijelovima muslimanske milicije tako da su u rejonu sela Vrste zarobljena 2 domobrana i 2 milicionera. Huskine jedinice su i ovog puta primijenile taktiku manevrisanja i izbjegavanja frontalnih sukoba s našim jedinicama. Cijelu no padala je kiša nošena hladnim vjetrom. Borci, prokisli do kože, jedva su se kretali po tami i blatnjavom zemljištu. Kre u i se u naseljima od ku e do ku e, od položaja do položaja, strelja ki strojevi su najprije nailazili na slabiji otpor milicije koja je kao rulja naoružanih ljudi po obi aju stalno uzmicala. Negdje poslije pono i glavnina brigade približavala se u borbenom rasporedu selu Brekovicu, na lijevoj obali Une. To

je jedno od ve ih sela u Cazinskoj krajini. U njegovoj blizini, na jednom bezimenom brdu, nalazila se isturena njema ka posada koja je bila veza izme u Biha kog i Ostroža kog garnizona. S obzirom na to štab brigade je o ekivao da e Huška braniti Brekovicu. I nije se u tome prevario. Nemaju i ta nu predstavu o pokretu brigade, Huška je s najborbenijim dijelom svoje milicije upao u Brekovicu skoro kad i prednji dijelovi brigade. Štab brigade je insistirao na brzom i efikasnom dejstvu svojih jedinica koje su se našle prvi put licem u lice s Huskinom milicijom. U selu, koje je dotad živjelo u ratnoj zavjetrini, nastao je krš i lom. U estali pucnji, eksplozije ru nih bombi, štektanje mitraljeskih rafala, dozi vanja, vrisak i zapomaganje žena, rika puštene stoke, lavež pasa — sve se to slilo u stravi nu jeku u brekova koj kišnoj no i. U tom metežu jedna eta 4. bataljona, prilikom napada na jednu grupu ku a, zamalo što nije zarobila i samog Husku Miljkovi a. Spasio se sko ivši kroz prozor s prvog sprata. Preko vrtova i vo njaka izgubio se u tami, ostavljaju i odijelo, arhivu, pisa i pribor i jaha eg konja. Poslije dvosatne borbe jedan dio milicionera organizirao je odbranu u solidno gra enim seoskim ku ama i dvorištima zgrada i odlu no odbio svaki poziv na predaju. Ina e znatan broj milicionera koji su se s Huskom našli u Brekovicu iskoristio je mrklu no i metež u selu da se izvu e i dohvati vrletnih stijena na lijevoj obali Une. U zoru borba je prestala. Finale borbe bilo je: 28 mrtvih milicionera, me u kojima i jedan zamjenik komandanta bataljona i Huskin zamjenik. Zarobljena su 32 milicionera. Brigada je imala 2 mrtva i dva ranjena borca.

U vremenu od 7. do 15. novembra gubici muslimanske milicije u borbama s 3. brigadom iznosili su: 40 zarobljenih, koji su razoružani i pušteni ku ama, oko 40 mrtvih i preko 50 ranjenih. Zaplijenjeno je 2 automata, 5 puškomitraljeza, 40 pušaka, 2 pištolja, 4.000 puš anih i puškomitraljeskih metaka i 12 ru nih bombi.

To je bio prvi ozbiljniji sukob i poraz muslimanske milicije u borbama s jedinicama NOV i POJ. Ona u toku svog postojanja i ne e više imati sli nih gubitaka.

Jedinice 7. divizije, kojima je bio pridodat 2. bataljon 3. brigade, tako er su izvršile postavljeni zadatak. Cazin je oslobo en, a me u ostalim plijenom bile su i 4 haubice 105 mm s priborom i municijom.

Porazi u Brekovicu i gubici koje je pretrpjela milicija u borbama s 3. brigadom znatno su utjecali na njeno moralno jedinstvo. Mnogi njeni pripadnici po eli su nakon toga da realnije sagledavaju vojno-politi ku situaciju i da vrše pritisak na Husku da raskine saradnju s okupatorom i doma im izdajicama. Narod je tako er zahtijevao da se prekine bratoubila ka borba i da Huška s milicijom pre e na stranu NOV i POJ. On e to i u initi tek u januaru 1944. godine, kada je s cijelim ljudstvom ušao u sastav 4. korpusa NOV i POJ.

Prilikom prikupljanja plijena koji je na en u ku i Osmana Hadži a u Brekovicu vodilo se ra una da se i najmanja sitnica na ena u Huskinom štabu prikupi i evakuira. To je i uspjelo, ali tek poslije rata utvr eno je

da su tom prilikom na jednom prozoru sobe ostavljena dva pisma. Radilo se o moan pismu kojega sam dva dana ranije dao Dedi u da ga preda Huski i koncept odgovora na to pismo koje Huška nije uspio poslati zato što je iznenadno uslijedio naš napad. Koncept Huskina pisma glasio je:

»Bivši drugovi!

Primio sam vaše pismo. U prvom redu pitate me za partizane koje sam do sada zarobio. Sve sam pustio ku i, to je istina. Da li su vam se javili ili nisu, ne ti e me se. Ali, ta no je da sam ih pustio ku i. I ostale partizane koje smo zarobili, razoružali smo i poslali ku ama, a oni koji su pali u borbi, za njih ne treba pitati.

Nadalje, ako ho ete da izme u nas i vas do e do prijateljstva pošaljite odmah nekoga iz Okružnog komiteta Karlovac. Svejedno koga. Osim toga može neko do i iz korpusa, divizije ili brigade. Mogu do i i u civilu. Ali ako ho ete da naše i vaše puške ne pucaju, tada izdvojite na stranu iz svojih redova na Kordunu i u Baniji ljude koje je organizovao Hamdija Omanovi . Ako ne ete, tada u se tu i i sa vama.

Možete do i k meni, ako bude tako kako ja ho u. Sada sve zavisi od vas.

Ponesite olovku i papir da se može zapisati ono što govorimo. Spreman sam da razgovaram sa bilo kim iz Okružnog komiteta Karlovac, a najbolje bi bilo ako bi došao Dušan Livada ili Anka Vuji i . Povedite i tre ega, ili Miladina Cimešu ili Miloša Petrovi a. Ništa više osim drugarskog pozdrava.

SF — SN!«

Rano ujutro 15. novembra kad se razdanilo, jedan od ustaških agenata, koji su u to vrijeme bili preplavili Cazinsku krajinu, pronašao je pomenuta pisma i odmah ih odnio u Biha i predao ustaškom funkcioneru velike županije. Kako se u to vrijeme u Biha u nalazi specijalni izaslanik ustaške vojnice — nadsatnik Martin Grabovac, ina e veliki Huskin prijatelj, on se domogao tih pisama i namjerno nije više nikoga obavještavao o njihovom postojanju i sadržaju. Grabovac je ovo namjerno izbjegao zato što se u to vrijeme vršila priprema za formiranje »Ustaškog krajiškog zdruka« u koji je pored ustaša trebalo da se uklopi i muslimanska milicija Huske Miljkovi a, pa je zato sprije io da se s tom Huskinom prepiskom upoznaju Nijemci i drugi ustaški funkcioneri. Tek u februaru 1944. godine kada je Huška kona no prešao na stranu NOV i POJ i kada je po eo s otvorenim napadima na njema ke i Paveli eve oružane formacije, ustaše e posegnuti za tim pismima i prosljedi e ih u ovjerenom njema kom prijevodu njema koj Komandi mjesta u Biha u, na ruke komandantu potpukovniku Sajderu (Scheideru), ina e komandantu artiljeriskog puka 373. legionarske divizije i Stožeru 2. lova kog zdruka koji se nalazio u Ostrošcu. Na elnik štaba 373. divizije potpukovnik Winkelbrandt prosljedio ih je dalje Stabu njema kog 15. brdskog korpusa u Banju Luku. Tako je tada, pomo u tih pisama, jasnije sagledana slika o Huskinim namjerama i željama i o njegovoj vezi s predstavnicima NOV i POJ.

SMRT RADO JEANJANINA

Od teškog pjegeveca umro je drug Rado Janjanin, zamjenik komosara V. Udarne Brigade, sekretar Divizijskog Komiteta "P.N.", prvoborac i jedan od organizatora narodno-oslobodilačkog ustanka na Korčuli.

Vijest o njegovoj smrti potresla je čitavu našu Diviziju. Svakome se srce steglo žaleći onoga divnoga čovjeka, onu mladost, snagu i dobrotu. Zalost i tuga obuzela je sve koji su ga poznavali, jer su sa njegovom ličnošću bili nerazdvojno vezani u najtežim časovima, onda kada smo još bili slabi i u povoju. Drug Rado bio je jedan od onih boraca, koji je skoro 2 godine neprestano bio u prvom borbenom redu, u najvećoj opasnosti i dijelio sa drugovima dobre i zlo. Izlažući se neprestano opasnosti bio je teško ranjen, ali se je opet vratio u redove svojih ljubljenih boraca i ostaje s njima sve do smrti.

Veljački sin, odan svome narodu i njegovoj borbi drug Rado svojim radom i zaslugama zaslužio je da po njemu slavi Komunističko Partije vrlo rano i vrlo mlad.

Čestit, hladnokrvan i hrabar starješina, toplom drugarstvom ophodnjem postao je vrlo omiljen i obljubljen u redovima naših boraca i čitavog naroda sa kojim je suradivao. Kao partijski rukovodilac bio je neumoran, uporan i savjestan i sa njime je naša Partija izgubila jednog rijetkog marljivog i sposobnog svojeg kadrova. Za našu Diviziju naj sposobnijeg partijskog rukovodilca.

Praznina koja je nastala u rukovodnim redovima naše Divizije zaradom drugu Rado, ne će se nikada moći ispuniti. Mi smo izgubili starješinu, drugu, borca i partijskog rukovodilca, čije sposobnosti, volja i ljubav prema svetoj narodno-oslobodilačkoj borbi i našem narodu služi kao najsvjetliji primjer svim starješinama i borcima.

NEKA JE SLAVA DRUGU RADO JEANJANINU!

Dva brata mlade starješine

U drugoj eti, drugom vodu ovog bataljona dobri su borci. Poslušni su, disciplinovani i borbeni. Pitamo se zašto je to tako. Nije to nikakvo udo. Na elu toga voda nalaze se mlade starješine Mi o Uzelac i Nikola Uzelac — dva brata. Od njih dvojice jedan je vodnik, a drugi delegat. Jedan je star 17, a drugi 18 godina. Dakle, obojica su omladinci. Njima dvojici sve je poklano prošle godine, a od porodice imadu sestru.

Zaista je napredan vod u kojem se nalaze bra a Mi o i Nikola. Njihovi borci ih slušaju i poštuju, a dni izme u sebe mnogo se vole kao prava bra a.

Ne može da bude niti jednog zadatka da ga oni i njihov vod ne izvrše. U tome vodu najbolje je drugarstvo. Borci su zadovoljni što im se na elu voda nalaze dva divna omladinca, dva brata.

Izme u njih dvojice vlada veliko poštovanje, razumijevanje, zajedni ki rad i bratska ljubav.

Ne može da pro e niti malo vremena da bude jedan bez drugog. Dok je Mi o bio na delegatskom kursu, njegov brat Nikola, vodnik, teško je živio bez njega. Sada se Nikola nalazi na vojni kom kursu, a Mi o je došao. Za kratko vrijeme opet e se njih dvojica sastati i nastaviti zajedni ki rad.

Ostali borci neka se ugledaju na zajedni ki rad ovih drugova i neka im služe za primjer.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Iz » etnog lista« II ete I bat. br. 6 za oktobar.

Mile Sokolovi

Sava Karan - sekretar komiteta SKOJ-a

Pete udarne brigade

Još kao maloljetna djevojka Sava Karan osjetila je svu gor inu života u kome su živjeli radnici. Svoje prve poglede na svijet i saznanje o borbi radni ke omladine stekla je u Karlovcu kao kroja ki radnik. Ovo saznanje dalo joj je snage i pravilnu orijentaciju, tako da se u prvim danima ustanka 1941. godine na poziv KPJ našla u prvim redovima ustanika u svom kraju.

Šesnaestogodišnja Sava, k i Ljube i Jovana Karana iz Tušilovi kog Curovca, svojom energijom, poletom i voljom u radu vrlo brzo je stekla poštovanje i priznanje za svoj rad. Izabrana je za članicu Kotarskog komiteta SKOJ-a Vojni na kojoj je dužnosti ostala sve do početka četvrte neprijateljske ofanzive 1943. godine, kada je raspoređena u 2. etetu 4. bataljona 5. kordunaške udarne brigade. Prvo vrijeme nalazila se na dužnosti političkog delegata voda i sekretara aktiva SKOJ-a u etetu, gdje je svojom hrabrošću i primjernim zalaganjem u borbi i u radu brzo stekla poštovanje svih boraca. I danas preživjeli borci njene etete i bataljona sjećaju se nje s dužnim poštovanjem i pijetetom: »Više sam se stidio kritike na sastancima od strane Save, nego kazne od komandanta bataljona«, rekao mi je jednom prilikom poslije rata puškomitraljezac u ratu Milan Mišević.

Kao sekretar aktiva SKOJ-a Sava je s etetom prošla kroz okršaje na Drenova i, Ličkom Lešću i mnogim drugim. Uvijek je služila za primjer po hrabrosti i odlučnosti, tako da je marta 1943. godine izabrana za sekretaricu Komiteta SKOJ-a 4. bataljona 5. kordunaške udarne brigade i članicu bataljonskog biroa KPJ. Na ovoj dužnosti sve svoje raspoloživo vrijeme koristi za teoretsko uzdizanje i proširenje svoga znanja, znanja drugih, kao i za izvršenje i omasovljenje skojevske organizacije bataljona. Maja 1943. godine za vrijeme takmičenja u maskiranju i utvrđivanju na položajima koje je organizovao Komitet SKOJ-a brigade, Savina skojevska organizacija u bataljonu zauzela je prvo mjesto u okviru brigade.

S bataljonom i skojevskom organizacijom u bataljonu ona prolazi kroz mnoge borbe u Lici, Kordunu i Baniji. U prvim je redovima u borbama na Cetinograd, Veliku Kladušu, Slunju i druga mjesta. U Musulinskom Potoku prilikom razbijanja etničke grupacije 14. septembra 1943. godine, zajedno s nekoliko članova SKOJ-a, zarobila je i dovela 20 etnika. Raport je bio kratak: »Druže komandante, dovela sam 20 etnionja«.

Priznanje za Savin rad, kao neumornog radnika, neustrašivog borca, dobrog rukovodioca, omiljenog i poštovanog druga, bio je njen izbor za sekretaricu Komiteta SKOJ-a 5. kordunaške udarne brigade septembra 1943. godine. Rastanak s bataljonom koga je voljela, kao što sestra voli brata, drug druga, za Savu je teško pao, ali nova dužnost je zahtijevala i to žrtvovanje. Oproštaj s bataljonom bio je vrlo dirljiv. Pošla je iz njega s najljepšim uspomenaма i visokim priznanjem za svoj rad u njemu od nepune godinu dana.

Kada je početkom novembra 1943. godine 5. kordunaška udarna brigada zatvarala pravac Oštarije — Jezerane, grupa Nijemaca je jednog jutra iskoristila maglu, provukla se kroz položaje njenih bataljona i izbila pred kuću u kojoj je prenošio štab brigade s kojim je bila i Sava Karan. Izlaza drugog nije bilo nego probiti se iz kuće. Pužići u tom probijanju hrabro je poginula Sava nedaleko od kuće zajedno s jednim kurirrom. U štabu brigade zavladao je žalostim se vidjelo da nema Save. Ubrzo pronašao ju je mrtvu na poljani kod Salopek Sela jedan vod 4. bataljona »Pero Rkman« koji je poduzeo njeno traženje. Kraj nje su našli njenu

pušku i ahure od ispaljene municije koju je imala. Borila se do posljednjeg metka.

Posljednju po ast Savi Karan, hrabrom ratniku i omiljenom sekretaru Komiteta SKOJ-a 5. kordunaške udarne brigade, 18-godišnjoj djevojci, odali su borci 4. bataljona koji su je sahranili u selu Sabljaki—Vukasi.

M

Dušan Opa i

Oslobo enje Hrastovice

Novembra 1943. godine po nare enju Štaba 4. korpusa 8. kordunaška divizija stigla je na Baniju i razmjestila se u širem rejonu Gline. Vremena a i uslova za odmaranje nije bilo. Štab 4. korpusa naredio je 7. banijskoj diviziji da napadne i zauzme Glinu, u kojoj se kao posada nalazio bataljon vojnika iz njema ke SS pješadijske divizije »Nordland«, eta ustaša i nešto žandara, a 8. kordunaškoj diviziji da zauzme selo Goru. U njemu je bilo oko 250 vojnika iz spomenute divizije. Trebalo je i sprije iti intervenciju neprijatelja iz Petrinje u pravcu Gline.

Polaze i od dobijenog zadatka, Štab 8. divizije naredio je 1. brigadi da napadne i zauzme Goru, 2. brigadi da sprije i intervenciju neprijatelja iz Petrinje prema Gori i 3. brigadi da u rejonu Ba uge tako er sprije i intervenciju neprijatelja iz Petrinje preko Hrastovice i Ba uge ka Glini. Napad na Glinu i Goru izvršen je 23. novembra, ali zbog snažnog otpora neprijatelja nije uspio. Nakon toga je Štab 4. korpusa izvršio pregrupaciju jedinica.

Cijene i novonastalu situaciju, Štab 8. divizije došao je do zaklju ka da postoje uslovi da napadne i zauzme Hrastovicu u kojoj se nalazila jedna eta vojnika iz spomenute njema ke divizije, a nedaleko od sela kod mosta na rijeci Petrinj ici oko 30 domobrana. Jedna i druga posada bile su naoružane s 2 minobaca a od 81 mm, 10 puškomitraljeza, te puškama i automatima. Neprijatelj je Hrastovicu pretvorio u vrlo jako utvr enje koje mu je služilo za obezbje enje Petrinje i zaštitu puta te željezni ke pruge Petrinja—Hrastovica—Glina. Pošto se Štab 4. korpusa složio s prijedlogom, Štab 8. divizije je naredio 3. brigadi da napadne i zauzme Hrastovicu, a 2. brigadi da sprije i intervenciju neprijatelja iz Petrinje i na taj na in obezbijedi napad na Hrastovicu s tog pravca.

Po prijemu nare enja Štab 3. brigade održao je sastanak sa štabovima bataljona i po karti odredio im zadatke, skrenuvši im, pored ostalog, pažnju na važnost zadatka, brzinu dejstva i potrebu da se neprijatelj iznenadi. Štabovi bataljona su upoznati da e 2. brigada 8. divizije s jednim bataljonom posjesti položaj u rejonu sela Cepeliša radi spre avanja eventualnog prodora neprijatelja iz Petrinje prema Hrastovici.

Komandant 3. bataljona Simo Kozlina, na težištu napada brigade, dobio je zadatak da napadaju i s juga iz rejonu k. 310 najprije likvidira neprijateljsko utvrđenje iznad prvih kuća u Hrastovici, a zatim da što prije izbije na raskršnicu puteva kod crkve u centru sela i omogući lakše izvršenje zadatka ostalim bataljonima. Komandantu 1. bataljona Vojinu Lepoviću je naredeno da s bataljonom napada od Tešnjaka, razbije neprijatelja na svom pravcu i u sadejstvu s 3. i 4. bataljonom što prije izbije u rejon crkve. Od sela Sv. Duh dobio je zadatak da napada 4. bataljon, s tim što je pored prodora u selo trebalo da spriječi neprijatelja da iz Hrastovice uputi pomoć domobranskoj posadi kod mosta na Petrinjici koju je napadao 2. bataljon i koji je pored njene likvidacije imao zadatak da poruši most i time spriječi dolazak neprijateljske motorizacije iz Petrinje u Hrastovicu. U toku noći između 24. i 25. novembra bataljoni su imali da zauzmu polazne položaje za napad i u svanuću, poslije kratke artiljerijske i minobacačke pripreme, jednovremeno da krenu u napad.

Približavanje bataljona Hrastovici u toku noći izvršeno je u potpunoj tišini. Iako su neprijateljski istureni dijelovi osjetili pokret bataljona, nisu otvarali vatru. Neprijatelj je sasvim mirno čekao da se bataljoni približe, pa kada su stigli na domak bunkera, otvorio je snažnu vatru po streljačkom stroju i uspio da ih odbaci na polazne položaje. Međutim, 2. bataljon je uspio da dijelom snaga zauzme položaj neprijatelja najprije na lijevoj, a zatim i na desnoj obali Petrinjice i da zarobi 25 domobrana i jednog vodnika.

Neuspjeh nije obeshrabrio borcu i starješine 3. brigade. Naprotiv, odmah se pristupilo organizaciji novog napada. I dok su komandanti, komandiri i politički komesari vršili organizaciju napada, dotle su skopski rukovodioci održali sastanke s članovima SKOJ-a na kojima su govorili o značaju akcije, o zadacima omladine, a naročito članova SKOJ-a u toku napada. Na sastancima su od dobrovoljaca formirane bombaške grupe od 3 do 5 omladinaca. Među prvima su se javili ovi omladinci: Žarko Perenević, Mojsije Banda, Dušan Banda, Milan Konar, Jovan Gvozdić, Milo Lovrić, Milan Dražić, Milan Mazić, Jovan Petrović i drugi.

Nakon završenih priprema brigada je u 9 sati 25. novembra po drugi puta krenula u napad. Pred sam juriš neprijatelj je iz Petrinje obasuo artiljerijskom vatrom bataljone na položaju što je ometalo i za kratak vrijeme odgodilo počinak juriša. Kada se oko 10 sati neprijateljska vatra utišala, bataljoni su krenuli na juriš. Artiljerija, minobacačka i mitraljezi i grupe bombaša stupili su u dejstvo. Neprijatelj je vrsto držao posjednute položaje. Vodila se borba prsa u prsa. Treći bataljon uspjeva da u prvom naletu zauzme neprijateljske bunke i rovove na ulukama južno od sela, a potom da upadnu i u selo. Nastupaju i s jurišnom grupom, tu je junačkom smrću poginuo komandir čete Simo Zatezalo, zvan Čojle.

Zbunjeni i zastrašeni uspjehom 3. bataljona, komandant čete, jedan vodnik i dva podoficira, skriveni u seoskim kolima, pokušali su da se izvuku iz sela i da pobjegnu u Petrinju. Međutim, njih je kod

mosta na Petrinj ici do e kao komandant 2. bataljona Rade Ivkovi s nekoliko boraca i pozvao na predaju. Oni su odbili pruživši otpor pa su bili likvidirani. Komandu nad esesovcima u Hrastovici preuzeo je najstariji podoficir i nastavio borbu kao da se ništa nije dogodilo. No, usprkos žilavom otporu, 3. bataljon je i dalje napredovao i zauzeo raskrnicu puteva kod crkve, a potom i crkvu koja je bila pretvorena u bunker. Neprijatelj je, vjerovatno, ra unao na pomo iz Petrinje pa se i dalje uporno borio za svaku ku u. Pored toga pokušava da se probije ka Petrinji što i uspijeva jednoj manjoj grupi, ali uvo enjem rezerve 4. bataljona na taj pravac dalji prodor neprijatelja je zaustavljen.

Iako je preko pola posade izba eno iz stroja, ostatak se uporno branio nadaju i se pomo i iz Petrinje. Ne zna se da li su borci 1. i 3. bataljona žeš e napadali ili je neprijatelj davao ogor eniji otpor. Vode i etu iz juriša na juriš i osvajaju i ku u po ku u juna ki je poginuo Gliša Zivkovi , komandir ete u 1. bataljonu. Smrtno ranjen ostao je leže i na brianom prostoru u neposrednoj blizini neprijatelja. Izlažu i se smrtnoj opasnosti prvi mu je pritekao u pomo Dušan iz njegove ete. Tek što mu je prišao i sagnuo se da ga prihvati, pao je pogo en u grudi i ostao na mjestu mrtav. Zatim je pokušao da ga izvu e delegat voda Ivanovi , zvani Ipoja. Dok se on približavao ranjenom komandiru, štitili su ga puškomitraljezi, ali kada je htio podi i komandira iz lokve krvi, neprijateljski metak pogodio ga je u glavu i mrtvog prikovao za zemlju pokraj komandira. Njegova eta nije se mogla pomiriti s tim da joj komandir ostane na položaju ispred neprijatelja. Svi borci u eti javili su se za dobrovoljce da ga izvuku. Nakon toga izredalo se 8 boraca pokušavaju i da izvuku komandira i svih 8 je poginulo pokraj njega. Osmi borac bio je Talijan Mikele koji je došao u 1. bataljon nakon kapitulacije fašisti ke Italije. Kad je i Mikele pao, komandir je izdahnuo.

Poslije više uzastopnih juriša i višesatne borbe u kojoj su se pored ostalih istakli Žarko Peren evi , delegat voda Ninko Gvozdi , komandir ete i Ignjatije Peri , na elnik štaba brigade, esesovci su oko 15 sati bili sabijeni u svega dvije zgrade od tvrdog materijala podešene za obranu. U ve oj jednospratnici bilo je oko 65, a u manjoj oko 10 okorjelih fašista. Štabovi 1. i 4. bataljona krenuli su zajedni kim snagama u napad da bi zauzeli i ove zgrade. Jedina grupa bombaša iz 4. bataljona u prvom naletu je, pod zaštitom mitraljeske i puškomitralješke vatre, uspjela da pri e zgradi i da u podrum ubaci svežanj trotila. Odjeknula je eksplozija. Na vratima i prozorima bljesnuli su plameni jezici. I pored toga esesovci su nastavili da se bore sve dok i posljednjeg nije zahvatio plamen.

Obavezu da likvidira neprijatelja u jednospratnoj zgradi uzeo je na sebe Štab 1. bataljona. Dva juriša njegovih jedinica neprijatelj je odbio i nanio im osjetne gubitke. Nakon toga postalo je jasno da treba sa ekati no da bi se s manje gubitaka, drugim sredstvima i na drugi na in uništio ostatak neprijatelja. U vezi s tim Štab 3. brigade je naredio 1. i 4. bataljonu da blokiraju neprijatelja u zgradi, a ostale snage je oko 22 sata povukao na odmor u selo.

Da bi pružio pomoć napadnutoj posadi u Hrastovici, neprijatelj je dijelom snaga iz Petrinje rano ujutro 26. novembra krenuo u pravcu sela Cepeliša, ali je tu naišao na zasjedu 2. bataljona 2. brigade 8. divizije, koja ga je poslije vrlo kratke, ali žestoke borbe odbacila natrag u Petrinju. Osjetivši borbu na pravcu Petrinje, opkoljeni neprijatelj u zgradi pokušao je da se probije prema Petrinji, ali je taj pokušaj platio s preko 20 poginulih. Oko 8 sati ponovno su neprijateljske snage iz Petrinje, uz podršku 6 tenkova, krenule u pravcu Hrastovice i uspjele se probiti do porušenog mosta odakle su otvorile vatru na položaje 1. i 4. bataljona. Istovremeno je protivtenkovski top brigade s položaja iz Hrastovice otvorio vatru po tenkovima, nakon čega su se tenkovi povukli.

Pošto je odbijena intervencija neprijatelja iz Petrinje, Štab 3. brigade donosi odluku da s opkoljenom grupom u Hrastovici stupi u pregovore i pozove je na predaju. Na čelnik štaba Ignjatije Perić odlučio je da zajedno s Markom Lućim, oficijom pri štabu brigade, koji je inače dobro znao njemački, pođe na pregovore. Pregovori su trajali preko dva sata. Esesovci su nastojali da nametnu svoje uslove o kapitulaciji, dok je Ignjatije zahtijevao brzu i безусловnu predaju. Nemaju i drugog izlaza oružje su položili oko 13 sati 26. novembra. Tako je poslije 30-satne borbe prestao svaki otpor u Hrastovici.

U toj borbi neprijatelj je imao gubitke od 91 poginulog, među kojima su bila 4 oficira i 4 podoficira, 16 ranjenih i 59 zarobljenih esesovaca i domobrana. Brigada je zaplijenila 10 puškomitraljeza, 2 minobaca a 81 mm, 104 puške, 20 pištolja, 12 automata, 6 poluautomatskih pušaka, 8 signalnih pištolja, 95 ručnih bombi, 1 radio-stanicu, 1 poljsku telefonsku centralu, 5 poljskih telefona i mnogo drugog ratnog materijala. Mada je pobjeda na Hrastovici bila značajna i velika, i njena cijena bila je velika. Brigada je pretrpjela gubitke od 18 poginulih i 43 ranjena borca i rukovodioca.

Marko Lućić

Borbe Osme divizije u toku
neprijateljske operacije "Panter"

Plan operacije i obostrane snage

Krajem 1943. godine, plaše se saveznici invazije na Balkan i prodora Crvene armije u Podunavlje, njemačka Vrhovna komanda oružane sile odlučila je da njene trupe na Balkanu, u toku zime 1943/44. izvedu niz ofanzivnih operacija i razbiju glavne snage Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, grčke i albanske partizane. Izvođenje operacija na central-

nom dijelu Jugoslavije, na području između jadranske obale, Kupe, Save, Drine i Lima povjereno je Štabu njemačke 2. oklopne armije i pored raspoloživih snaga za izvršenje ovog zadatka dodijeljene su joj još tri divizije koje su prebačene u Jugoslaviju: 1. brdska iz Grčke, 371. pješadijska iz Italije i 392. legionarska iz Austrije. Štab 2. oklopne armije rukovodio je operacijama u Sandžaku i istočnoj Bosni povjerio je Štabu 5. SS brdskog armijskog korpusa, a operacijama u Dalmaciji, jugozapadnoj Bosni, Kordunu, Baniji, Pokuplju i Turopolju 15. brdskom armijskom korpusu i pored njegove tri divizije: 114. i 264. pješadijske i 373. legionarske stavio mu na raspolaganje glavninu 1. kozačke divizije iz njemačkog 69. korpusa i 371. pješadijsku diviziju, a od sredine januara i 392. legionarsku diviziju. Nakon operacija u spomenutim oblastima trebalo je da oba korpusa prenesu dejstva u srednju i zapadnu Bosnu, sjevernu Dalmaciju, Liku, Gorski kotar i Hrvatsko primorje.

Prema zamisli Štaba njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa operacija u Kordunu i Baniji, kojoj je dat šifrovani naziv »Panter«, imala je za cilj da razbije 4. korpus NOVJ, uništi njegove baze za snabdijevanje, izvrši deportaciju u logore muškog stanovništva starog između 15 i 55 godina, obezbijedi komunikacije koje iz doline Save preko Korduna i Banije izvode na Jadran i time obezbijedi dublju pozadinu svojih snaga u obalskom pojasu. Za ostvarenje ovog cilja angažirane su 371. pješadijska divizija, dovedena iz Italije, dijelovi 373. legionarske i glavnina 1. kozačke konjičke divizije i ustaško-domobranske snage jačine do četiri puka (1. ustaška pukovnija, 2. i 3. domobranska pukovnija, tri ustaška i dva željezničarska stražarska bataljona (bojne) i jedan artiljerijski divizion). Planom operacije bilo je predviđeno da 371. divizija s linije Karlovac—Ogulin nastupa prema istoku do zapadnog dijela Šamarice, razbije partizanske snage na pravcima nastupanja i usput pročišća zemljište, a naročito Petrovu goru. Za to vrijeme trebalo je da glavnina 1. kozačke divizije, dijelovi 373. legionarske divizije i 2. domobranske lovačke brigade aktivnim dejstvima na komunikacijama Glina—Petrijnica—Sunja i Sunja—Kostajnica—Bihać vežu 7. udarnu diviziju, a zatim, kada 371. divizija u nadiranju preko Korduna izbije u dolinu rijeke Gline, zajedno s njom preduzme koncentričan napad na snage NOVJ u Šamarici i tu ih unište.

Za napad sa zapada 371. divizija bila je podijeljena u dvije borbene grupe (napadne kolone) i to borbenu grupu »Hajlman« ili (južnu grupu) sastava: 1. bataljon, 7. i 8. eta 2. bataljona 671. puka, 13. i 14. eta 670. puka, 3. eta divizijskog pionirskog bataljona, 5. i 10. baterija 371. artiljerijskog puka i dijelovi oklopnog lovačkog bataljona sa zadatkom da napada pravcem: Tounj, Primišlje, Slunj, Velika Kladaša i borbenu grupu »Majer« (ili sjevernu grupu) sastava: 1. i 2. bataljon i 13. i 14. eta 669. puka, 2. i 4. eta divizijskog streljačkog bataljona, 1. eta pionirskog bataljona, dijelovi oklopnog lovačkog bataljona, školska eta i 12. baterija 4. divizionu 371. art. puka, koja je trebalo da napada pravcem: Karlovac, Vojni , Vrginmost, Glina. Prva ustaška pukovnija (3, 5. i 10. bojna) imala je da napada pravcem Karlovac—Sjenjak—Vrginmost.

Neposredno uo i napada 8. divizija se s 1. brigadom nalazila u rejonu Buica—Taborište i 3. brigadom u rejonu Lasinja—Crna Draga u gotovosti da se prebaci preko Kupe u Pokuplje i Turopolje, dok je 2. brigada po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, uputila u Liku. Južno od Karlovca nalazio se Kordunaški partizanski odred i zatvarao pravce ka Vojni u. Plašanski odred je bio orijentiran prema Oštarijama i Bihaću, a Cazinski partizanski odred vodio je borbe s muslimanskom milicijom u rejonu Velike Kladuše i Cazina. Pored toga na Kordunu su se još nalazili Bataljon protiv pete kolone (PPK) i eta Komande kordunaškog područja. Štab 4. korpusa nalazio se u Kestenovcu.

Borbe na pravcu Tounj-Primišlje-Slunj

Operacija je otpočela 6. decembra 1943. godine napadom neprijatelja iz Karlovca i Tounja. Bobena grupa »Hajlman« toga dana upala je u Tounjski Tržić i popravila most na Mrežnici, a zatim u toku noći neometano od partizanskih jedinica, jer ih nije bilo na tom pravcu, krenula ka Primišlju. U vezi s tim Štab 8. divizije naredio je Kordunskom odredima da uputi svoj 1. bataljon na taj pravac i spriječi prodor neprijatelja preko Primišlja ka Slunju. U međuvremenu ujutro 7. decembra u Veljun su stigli dijelovi 2. brigade 8. divizije (4. bataljon i po dvije čete 2. i 3. bataljona) koja se kamionima prevozila za Liku, i tu saznali da je neprijatelj upao u Tounjski Tržić. Pokret je odmah nastavljen u pravcu Primišlja. Ulaskom neprijatelja u Primišlje bio bi zaustavljen njen pokret za Liku. Ovi dijelovi su se oko 12,30 sati prilikom ulaska u Primišlje sukobili s prednjim dijelovima borbene grupe »Hajlman« koji su upravo izbijali na Gladna brda (k. 309) i zaselak Karajlovići. U susretnoj borbi dijelovi 2. brigade razvili su se na položaju Primišlje, zaselak Pavlešići, k. 280 i u žestokoj borbi uspjeli da zaustave neprijatelja. Oko 16,30 sati oni su izvršili snažan juriš i odbacili neprijatelja čak na lijevu obalu Mrežnice.

U borbama kod Primišlja dijelovi 2. brigade su ubili 23 i ranili 25 njemačkih vojnika, a sami su imali 9 ranjenih, među kojima je bio i zamjenik komandanta brigade Simo Mikašinović i Stana Bodlović, referent saniteta. Zaplijenjena su 2 mitraljeza, 1 automat, 6 pušaka, 1 pištolj, 1 radio-stanica, 3 dvogleda, 2000 metaka, 30 mina za minobacače, 12 pari odijela i 15 pari cipela. Jedinice 2. brigade ostale su na položaju na Gladnim brdima sve do ponoći kada ih je smijenio 1. bataljon Kordunskog odreda. Nakon toga brigada je u toku noći 7/8. decembra nastavila pokret za Liku.

Prije podne 8. decembra neprijatelj je ponovo krenuo u napad cestom prema Primišlju isturivši jaku desnu pobornicu pravcem Tounjski Tržić, Cekinovići i in most, Primišlje. On je odbacio 1. bataljon Kordunaškog odreda i oko 10 sati ušao u Primišlje. Ostavivši manje posade na Tržićkom i inom mostu, glavnim snagama je produžio na istok i u toku dana ušao u Slunj.

S obzirom na situaciju na Kordunu, Glavni štab Hrvatske naredio je 2. brigadi 8. divizije da se iz Like odmah vrati na Kordun. Njen 1. i 2.

bataljon je stigao ujutro 9. decembra u rejon Toboli a, dok je 3. i 4. bataljon zadržan u rejonu Plavce Drage. U toku prijepodneva 1. bataljon je napao manju snabdjeva ku kolonu kod Cekinovi a, zarobio dva njema ka vojnika i zaplijenio 5 kola raznog materijala. Drugi bataljon je oko 12 sati napao neprijateljsku posadu kod i inog mosta i prisilio je da se s padom mraka povu e u Primišlje, potom u Tounjski Trži . U jednom jurišu kod i inog mosta hrabro jurišaju i poginuo je zamjenik komandanta Spaso Miloševi , a ranjen komandant 2. bataljona Simo Kli kovi . Oko 24 sata 2. bataljon je ušao u Primišlje. U toku te no i 4. bataljon je preba en u Mrzlo Polje sa zadatkom da napada neprijatelja na komunikaciji Slunj—Primišlje.

Most na Mrežnici u Tounjskom Trži u osiguravala je 14. eta 670. grenadirskog puka, ja ine oko 150 vojnika. Nju je 10. decembra oko 7 sati napao 1. bataljon 2. brigade, a jednu etu poslao je u zasjedu prema Kamenici. U prvom naletu, koji je bio snažan i energičan, neprijatelj je potisnut iz prvih utvr enja iz školske zgrade, ali se uspio održati. Poslije podne uslijedila je intervencija neprijatelja od Tounja i od Slunja. eta u zasjedi kod Kamenice sa ekala je neprijateljsku kolonu koja je intervenirala iz Tounja, nanijela joj osjetne gubitke, zapalila 4 kamiona, 2 osobna automobila i prisilila je na povla enje. Iz Slunja neprijatelj je intervenirao s vojnicima natovarenim na 20 kamiona. Njih je oko 11 sati kod Debele glave u zasjedi sa ekao 4. bataljon 2. brigade. Otvorivši vatru na neprijateljevu patrolu, on je ubio 6 vojnika i uništio 3 motocikla, ali je time upozorio glavninu koja se iskrcala iz kamiona i razvila za borbu. Zahvaljuju i nadmo nosti, neprijatelj je odbacio 4. bataljon od ceste i produžio ka mostu na Mrežnici gdje je stigao oko 15,30 sati. Nakon toga 1. bataljon se povukao od mosta, a 4. bataljon je upu en na cestu izme u Slunja i Rakovice. U borbama 10. decembra neprijatelju su nanijeti gubici od 34 ubijena i oko 50 ranjenih vojnika. Zaplijenjena su 4 mitraljeza, 1 tromblon sa 800 mina, 10.000 metaka, 5 kola s komorom, 16 konja, 6 bicikla, 100 pari odijela, 2 zastave, 2500 cigareta, 4500 kuna, 2 sanduka še era, 200 komada deka i ostale opreme. Zapaljeno je 6 kamiona, 3 motocikla, onesposobljeno 6 kamiona i ubijena 4 konja. Druga brigada imala je 8 poginulih i 12 ranjenih boraca. U borbama tih dana istakli su se Nikola Uzelac, komandir voda, uro Vujaklija zvani Brko, komandir odjeljenja i puškomitraljezac Milan Kozlina. Sva trojica su poginula u borbi ispod zidina crkve u Tounjskom Trži u.

Tokom no i izme u 10. i 11. decembra 1. bataljon je ponovo s dvije ete postavio zasjedu na cesti izme u Tounjskog Trži a i Kamenice, dok je s ostalim snagama vršio pritisak na neprijateljsku posadu kod mosta u Tounjskom Trži u. Iz Plav e Drage 3. bataljon je upu en na sektor 1. bataljona, a 2. bataljon je zadržan u Primišlju. Ujutro U. decembra u Tounjskom Trži u neprijatelj se ukrcao u 40 kamiona i krenuo ka Tounju. Ta kolona je itavom svojom dužinom ušla u zasjedu dviju eta 1. bataljona koje su na nju izvršile snažan vatreni prepad i prisilile neprijatelja da se iskrca iz kamiona i razvije za borbu. Ubrzo je neprijatelju stigla i pomo iz Tounja od tri tenka i nešto pješadije, nakon ega su se ete

povukle od ceste, a neprijatelj je pretrpjevši osjetne gubitke produžio u Tounj, a 1. bataljon je ušao u Tounjski Trži i smjestio se u zaselak Juzbaši i. Tre i bataljon je stigao u Gornje Primišlje, gdje se nalazio i 2. bataljon, kada je borba bila završena, dok je 4. bataljon ušao u Slunj, jer ga je neprijatelj ujutro toga dana napustio i povukao se u Veliku Kladušu. Ovaj bataljon je 13. decembra upu en u rejon Vojni a.

Borbe na pravcu Karlovac, Vojni , Vrginmost

Borbena grupa »Majer« nastupaju i iz Karlovca izbila je poslije podne 6. decembra u Cerovac. Tu je naišla na 1. etu 2. bataljona Kordunaškog partizanskog odreda. Nakon kratkog vatrenog duela eta je odstupila prema Vukmani u, a neprijatelj je sutradan produžio nastupanje ka Vojni u u koji je ušao oko 14 sati. U takvoj situaciji Štab 8. divizije, 7. decembra, hitno je iz rejonu Bu ica—Taborište uputio 1. brigadu u rejon Blatuša, Podgorje, Katinovac i Crni Potok radi dejstva na komunikacije: Vojni — Vrginmost—Topusko ili Topusko—Velika Kladuša—Cazin. Budu i da se neprijatelj zadržao u Vojni u i da nije vršio ispade iz Gline, to je Štab 8. divizije naredio 1. brigadi da u toku no i 8/9. decembra s tri bataljona posjedne položaje na sjeverozapadnim padinama Petrove gore na liniji selo Vrginmost, Biljeg, Klju ar, Radonja, sa zadatkom da bo no napada neprijatelja na komunikaciji Vojni —Vrginmost i da se s jednim bataljonom posjedne Živkovi a Kosa (k. 142) i Crkvište (k. 221) radi bo nog dejstva na neprijatelja na komunikaciji Tušilovi —Vojni . Te položaje brigada je posjela u svanu e 9. decembra.

Toga dana oko 9 sati, koriste i gustu maglu i pokriveno zemljište, oja ana eta Nijemaca uspjela je da neopaženo iza e iz Vojni a i preko Radonje izbije na Petrovac (tt 507), najviši vrh Petrove gore gdje se sukobila sa izvi a kim dijelovima 2. bataljona 1. brigade. Kada je komandant ovog bataljona, koji se s bataljonom nalazio u Klju aru, uo pucnjavu, odmah je s bataljonom krenuo u pravcu Petrovca i kod kote 377 sukobio se sa spomenutom etom Nijemaca i odbacio je prema Vojni u. Tom prilikom je oslobo eno pedesetak ljudi koje su Nijemci pohvatali u šumi i oteta im stoka i hrana koju su bili oplja kali.

Nastupaju i ka Vrginmostu neprijateljeva desna pobonica, ja ine oko 500 vojnika, izbila je toga dana oko 13 sati u Klju ar, odakle je kre u i se neopaženo niz potok Bistra u rejonu Su evi i u le a napala 1. bataljon i odbacila ga niz Crevarsku Stranu ka Rodi ima. U najkriti nijem momentu stigli su na položaj komandant i politiki komesar brigade Miško Blažević i Duško Bai te s inženjerskom etom, dijelom ete za vezu i stražarskim vodom, izvršili napad u pozadinu neprijatelja. Pomutnju kod Nijemaca koristi 1. bataljon koji sre uje svoje redove i vrši snažan protivnapad. Neprijatelj u panici napušta Crevarsku Stranu i odlazi u Vrginmost. Dok se vodila borba na Crevarskoj Strani, glavnina neprijatelja s 18 kamiona i 5 oklopnih automobila nastupala je cestom i preko Biljega stigla do porušenog mosta na Trep i kod Crevarske Strane gdje se zaustavila. Tu su je napali 1. i 3. bataljon 1. brigade i zadržali do

jutra 10. decembra kada je nastavila prodor ka Vrginmostu, a zatim istog dana ušla u Topusko. Toga dana je 4. bataljon napao jednu neprijateljsku patrolu kod Živkovi a Kose, ubio 3 i zarobio 2 njema ka vojnika. Tri dana kasnije ovaj bataljon je iznenada napao neprijateljsku posadu ja-ine 150 vojnika na Koši brdu i uspio da je sabije na vrlo mali prostor. Tom prilikom se naro ito istakao 2. vod 1. ete s komandrom voda Ilijom Milkovi em na elu. On je vrlo smjelo i vješto vodio svoje borce i osvajao jednu po jednu otpornu ta ku, ali kad je on poginuo dolazi do pometnje u njegovom vodu što Nijemci koriste i vrše protivnapad, uspijevaju odbaciti bataljon, a zatim se, pretrpjevši osjetne gubitke, povla e u Vojni .

Zna ajan uspjeh 11. decembra postigao je Kordunaški partizanski odred iji su dijelovi u rejonu sela Dugog Dola i Mlakovca napali stražare iz njema ke 371. divizije i oslobodili 250 uhapšenih ljudi, zaplijenili 30 zaprežnih kola s materijalom i 150 grla stoke koju je neprijatelj oplja -kao od stanovništva.

Borbe 3. brigade na pravcu Karlovac, Skakavac, Sjeni aka i na cesti Tušilovi —Vojni

Napadaju i iz rejona Karlovac—Skakavac, 1. ustaška pukovnija izbila je u toku 7. decembra na liniju Kablar—Banski Koya evac odakle je njena 10. ustaška bojna upala u Sjeni aka. U vezi s tim, Štab 8. divizije iz rejona Lasinja—Crna Draga prebacio je 3. brigadu u rejon isto no od Sjeni aka koja je u toku no i izme u 7. i 8. decembra posjela položaj na liniji Kartalije (k. 250)—Muljci brdo (tt 329). Budu i da je dijelom snaga odbila ispad ustaša iz Sjeni aka ka zaseoku Mrkalji, 3. brigada je poslije podne 8. decembra s 2. i 13. bataljonom, oja anim s 3 minobaca a 81 mm i jednim protivtenkovskim topom, napala ustaše u Sjeni aku od zaseoka Vuji- i i, Muljci brda i s Mra aj brda (k. 311). Obezbje uju i se zaštitnicom, ustaše su se pod zaštitom magle i mraka brzo povukle ka Skakavcu i Karlovcu. U tim borbama ustaše su imale 15 mrtvih i 12 ranjenih, a brigada dva ranjena borca. Zaplijenjena je ve a koli ina materijala što su ustaše oplja kale od naroda.

Po zauzimanju Sjeni aka Štab 8. divizije, tek dva dana kasnije, prebacio je 3. brigadu ka komunikaciji Karlovac, Tušilovi , Vojni , pa je ona 11. decembra s 4. bataljonom posjela položaj Utinja—Klipino Brdo radi zatvaranja pravca Karlovac—Skakavac—Utinja—Vojni i osiguranja pozadine brigade od eventualnog neprijateljskog prodora tim pravcem, a s 3, 2. i 1. bataljonom južnu ivicu šume Babina gora na liniji Cvijanovi i, Oki , Živkovi a Kosa sa zadatkom da napadaju neprijatelja koji se bude kretao komunikacijom **Tušilovi** —Vojni . Tre i bataljon preba en je južno od te komunikacije u šumi Loskunjska gora radi stvaranja unakrsne vatre.

U toku posjedanja položaja došlo je do borbe izme u neprijateljevog osiguranja, ja ine oko 100 vojnika, u rejonu sjeverno od Jovi a i jedne ete 2. bataljona koja je bila upu ena preko k. 225 u izvi anje komunikacije.

Pojava 3. brigade na vrlo osjetljivom dijelu puta za neprijatelja između Tušilova i Vojnića, izazvala je reakciju kod Nijemaca. Odmah su doveli pojašku iz Karlovca i Vojnića. Oko 10 sati snage koje su stigle od Karlovca upućene su prema položajima 2. bataljona (k. 256 — groblje) i uspjele da ga najprije potisnu ka Cvijanovići, a potom do škole u Vukmanskoj Bukovici. Pojašku koje je stiglo iz Vojnića napalo je dijelove 1. bataljona kod Živkovića i Kose i nakon kraće borbe odbacilo ih na Marjanićovo brdo (k. 231). Međutim, pošto je sredila jedinice, 3. brigada je izvršila protivnapad i odbacila neprijatelja prema Brezovoj Glavi i ispod Živkovića i Kose. Jedan dio neprijateljskih snaga, koji je odstupao prema cesti, grupirao se oko zaseoka Jovići. Na njima je 3. bataljon iz šume s isto njih padina Loskunske gore, na udaljenosti od 200—300 metara, izvršio vatreni prepad i nanio im velike gubitke. Baš u to vrijeme je stiglo još 10 kamiona s vojnicima kao pojašku za osiguranje puta. Ocijenivši da ne može postići neki značajniji uspjeh, Štab 3. brigade je po spuštanju mraka povukao jedinice u Vukmansku Bukovicu i Međimur radi večere i odmora.

Zauzimanje Vojnića

Oko 7 sati 14. decembra neprijatelj je otpočeo da se u kolonama prebacuje iz Vojnića ka Vrginmostu i Glini radi nastavljavanja operacije na području Banije. Toga dana Štab 1. brigade primio je izvještaj od svoga 1. bataljona iz Selakove Poljane, gdje se nalazio od 12. decembra i kontrolirao kretanje neprijatelja na komunikaciji Velika Kladuša—Vojnić, da se ka Vojniću u iz pravca Velike Kladuše kreće veća motorizirana kolona. Pokret te kolone pratio je i 4. bataljon 2. brigade koji je toga dana iz Slunja stigao u rejon Vojnića. Prozevši namjere neprijatelja, Štab 1. brigade naredio je 1. bataljonu da iz rejona Selakove Poljane i 2. bataljonu iz rejona Radonje napadnu neprijatelja u Vojniću, zajedno s 4. bataljonom 2. brigade. Napad ova tri bataljona na neprijatelja u Vojniću otpočeo je oko 17 sati i trajao sve do 23 sata kada je zadnja neprijateljska jedinica napustila Vojnić. Pritisak ovih bataljona je bio energičan pa je neprijateljska zaštitnica naprosto izbačena iz mjesta.

Naročito tešku borbu prilikom napada na Vojnić vodio je 4. bataljon 2. brigade. Njegov prvi juriš Nijemci su odbili, ali je drugi uspio. Ovaj drugi juriš bio je usmjeren ka raskrsnici puteva u mjestu gdje su se nalazila dva oštećena tenka koje su Nijemci koristili kao bunkere i iz njih mitraljezima tukli po streljačkom stroju bataljona. Vidjeli su da im prijeti opkoljavanje, Nijemci su jedan tenk zapalili, a kod pokušaja da to urade i s drugim bili su spriječeni od strane boraca 4. bataljona. Ovo su ujedno bile i posljednje borbe u Vojniću. Bataljon je imao gubitke od 4 poginula i 6 ranjenih boraca. Među ranjenima bio je i komandant bataljona Dragan Pajić. Zaplijenjen je jedan oštećeni tenk, 3 mitraljeza, 1 top 47 mm, 1 radio-stanica, 300 granata za haubice, 200 mina za minobacače, 1000 metaka za mitraljeze i 25 ručnih bombi.

Gonjenje neprijatelja od Vojnića prema Vrginmostu preuzeo je 1. i 2. bataljon te Pratećeta 1. brigade. Na izlasku iz Vojišnice došlo je do vrlo žestokog sukoba. Nijemci su u borbu ubacili i četnaest tenkova da bi se što lakše povukli. Pratećeta je sa svojim protivtenkovskim topovima uspjela da ošteti dva tenka od po 20 tona koje neprijatelj nije uspio da odvuče niti da ih zapali, nego ih je ostavio u bjekstvu boje i se još ve ih gubitaka. Dalje gonjenje je nastavio 3. bataljon 1. brigade, ali bez ve eg uspjeha, jer se neprijatelj koriste i motorizaciju brzo povukao ka Vrginmostu i Glini.

Dragan Paji

Susretna borba u Primišlju (7. decembar 1943.)

četvrti bataljon 2. brigade 8. divizije marševao je preko Veljuna i Primišlja ka Plašanskoj dolini gdje je trebala da se prikupi cijela brigada i još neke jedinice. Međutim, u toku marša, negdje po prilici na pola puta između Veljuna i Primišlja, stigao nas je zamjenik komandanta brigade Simo Mikašinović. Upoznao nas je da su prema obavještenjima iz Štaba 4. korpusa Nijemci krenuli iz Košara preko Kamenice prema Primišlju i da popravljaju most na Mrežnici kod Tržića. Prenio nam je naredbu da ih napadnemo, spriječimo u popravljanju mosta i odbacimo natrag.

Ubrzali smo marš prema Primišlju. Nešto prije Primišlja udario je jak pljusak i kako se nismo imali gdje skloniti, a i žurilo nam se, pokisli smo do gole kože. U toku marša smo napravili plan. Dvije čete sa zamjenikom komandanta Simom Miševićem trebale su se po prolasku kroz Primišlje odvojiti i krenuti putem prema Toboliću, preko Mrežnicu kod Milkovića mosta, a zatim nastaviti prema Tržiću i napasti Nijemce s te strane. Treća četa i mitraljeska četa s kojima sam išao ja, krenule su od Primišlja cestom prema Tržićkom mostu, desnom obalom Mrežnice sa zadatkom da ih napadnemo s desne obale Mrežnice.

Tek što smo se bili odmakli kojih par stotina metara od Primišlja, za usmo nekakvo dozivanje s brda Kurjevca na koje najprije nismo obratili pažnju. Međutim, budući da su doziva i bili uporni, konačno smo stali i pokušali se sporazumjeti, odnosno vidjeti šta hoće. Napokon smo razabrali da nam u susret dolazi nekakva vojska. Kad smo malo bolje pogledali, stvarno smo ugledali na par stotina metara njemačke patrole u njihovim zelenim uniformama. Sad je trebalo brzo raditi. Izboru puno nije bilo, a niti vremena za pravljenje planova. U stvari su bile dvije mogućnosti: krenuti u napad, ili sačekati Nijemce u Primišlju — gdje se nudio dobar položaj. Zato što uslovi za napad nisu bili najpovoljniji, odlučili smo se da ih sačekamo u zidinama Primišlja. Tu smo rasporedili uglavnom

mitraljesku etu, a 3. etu smo postavili lijevo i desno kako bi sprije ili obilazak mjesta i opkoljavanje.

U Primišlju tada nije bilo nijedne cijele ku e. Sve je bilo spaljeno i porušeno. Me utim, te porušene zidane ku e inile su istovremeno odli an zaklon za borce. A osim toga, Primišlje je na malom uzvišenju, pa smo imali odli an pregled i dobar položaj. Jedino, ukoliko bi bili primorani da se povla imo, zemljište je bilo brisano i nije bilo nikakvih zaklona gdje bi se mogli zadržati. **Sto** se ti e mitraljeske ete s kojom je komandovao Pero Pavi , bila je to jedinica s kojom se moglo tu i. Borci i starješine bili su hrabri i odli ne nišandžije. Njihovo oruđe bilo je uvijek ispravno, a oni uvijek raspoloženi i orni za borbu. Konje i mazge dobro su uvali pa se nije dešavalo da se konj e našulja ili ugine. Jednom rije i, to je bila jedinica u koju se moglo imati puno povjerenje. I 3. eta komandira Perice Bu ana bila je isto tako odli na jedinica. Komandir je bio junak pa je veoma pozitivno uticao na borce.

Nijemci nas nisu primijetili ina e nas ne bi pustili da nesmetno posjed-nemo položaj. ekali smo da nai u još bliže. Kad su se približili na kojih 100 metara, nare eno je otvaranje vatre. Me utim, od etiri mitraljeza nijedan nije radio. Prašina i kiša su u inili svoje. Nastala je mala zabuna, bilo je ponešto i straha, jer se odmah nismo mogli sjetiti u emu je stvar. Ipak brzo su dovedeni u ispravnost pa su po eli da tuku neprijatelja. U rukama Ljubana Kati a i drugih mitraljezaca bili su strašno oruđe. Ni-jemci su pored puškomitraljeza i mitraljeza ubrzo po eli da nas tuku minobaca ima i topovima. U zidinama Primišlja klju alo je jer se mino-baca ka i topovska vatra poja avala dejstvom komada kamenja koje je letjelo po zrku, a sve je to bilo obavijeno dimom i prašinom. U pojedinim momentima dim i prašina bili su tako gusti da se ništa nije vidjelo. Me-utim, zidine su pružale odli an zaklon. I kako nisu uspjeli da ih zauzmu pokušavaju da ih obi u. Tu ih je do ekala vatra 3. ete. Osim toga one dvije ete, koje su bile krenule na lijevu obalu Mrežnice, kad su za ule borbu, zaustavile su se, a zatim su po ele da dejstvuju u bok Nijemaca.

Borba je trajala od negdje pred podne pa do pada mraka. I jedna i druga strana bile su uporne. U jednom momentu na našoj strani pojavila se kriza. Pojedini borci po eli su da se povla e traže i »bolji položaj« što se moglo pretvoriti u op e povla enje. Jaka vatra je prili no djelovala na ljude, a osim toga bili su ranjeni Simo Mikašinovi , zamjenik koman-danta brigade, Stana Bodeovi , bataljonska bolni arka, i jedan mitraljezac, mislim da je to bio Vergaš. Oni su bili odneseni s položaja i to se brzo saznalo iako smo htjeli sakriti od boraca. Razumije se da nismo dali da se mijenjaju položaji, pa smo tako izdržali do pada mraka u zidinama Primišlja i zadržali Švabe. Negdje pred no stigla su još dva ili tri bata-ljona naše brigade. Odmah smo napravili plan da pre emo u protivnapad i odbacimo Švabe preko Mrežnice. Kad je pao mrak, bataljoni su se razvili u strijelce i krenuli u napad. Zajedno s Vajicom Vuceli em, intendantom brigade, koji je za cijelo vrijeme borbe bio s nama, krenuo sam s borcima u strelja kom stroju dok se »mašina ne zahukta« kako smo to onda kazali. A onda je nastao onaj neodoljivi partizanski juriš.

Tako nešto kao partizanski juriš Nijemci nisu mogli izvesti a niti bilo koja druga vojska. Mi smo juriš izvodili na dva na ina. Kod jednoga na juriš se prelazilo uz razne povike »Juriš!«, »Ura!«, »Nagari!«, »Naprijed, proleter!«, »Obori Sin o!« i drugo, a kod drugoga se na juriš išlo tiho, bez glasa, bez pucnja, bez galame, bez obzira što neprijatelj otvara vatru. Ne zna se koji je za neprijatelja bio ubita niji. Nerijetko dešavalo se da neprijatelj pobjegne ne prihvativši borbu. U ovom slučaju njemački vojnici, koji su, kako smo kasnije saznali, pripadali njemačkoj 371. pješadijskoj diviziji nisu pobjegli. Nastao je pravi krkljanac i Nijemci su odstupili. Na bojištu ih je ostalo preko 20 mrtvih. Gonili smo ih do Mrežnice i odbacili na lijevu obalu nanijevši im još gubitaka. Zaplijenili smo samo dva »šarca«, jednu radio-stanicu, 2 automata, nekoliko pištolja, pušaka i drugog materijala.

Radovan Grgi

Takav je bio Spase

Naše partizanske rukovodioce krasile su hrabrost i umješnost u komandovanju, uz niz drugih lijepih i plemenitih osobina. Da nijesu bili takvi, ne bi se ni uspinjali postepeno od borca do komandanta. Takav je bio i Spase Milošević iz Bronca kraj Slunja, zemljoradnik i sezonski radnik po Beogradu prije rata. Uz hrabrost i naročito smisao za drugarstvo Spase je bio šaljiv i pjevač, uvijek pun humora i vedrine. Takvog ga se sjeća iz ljeta 1941. godine dok je pratio Stjepana Milašinića i Šilju i Miševića, a i iz kasnijih naših susreta. Gdje je on bio, tu se sigurno smijalo ili pjevalo više nego na drugom mjestu pa makar bila najtmurnija situacija ili se trpjele najveće teškoće. Zbog toga su ga neobično voljeli i borci i starješine. Nijednom bi tko primijetio njega i rekao: »Evo Spase!«, odmah bi se svi razvedrili makar su možda bili zamišljeni. Osmijeh se sam od sebe pojavljivao na licu.

Optimizam, vedrina i pjesma su nas držali i u najtežim satima jake i tvrde. To nam je ulila Partija još u ustanku i dalje razvijala. Spase je bio kao rođen za to. Prije nego što smo uspostavili vezu s Kozarom, on je razvijao Kozaracko kolo jer je to kolo poznato od davnina u našim krajevima. Kako je divno pleo to kolo u Mašvini, s puškom preko leđa, jednog nedjeljnog poslijepodneva juna 1942. godine. Glasom je natkriljivao sve pjevače, vodio ih pa opet pratio i »basirao«. Tko se od tad prisutnih ne sjeća njegovog nizanja u pjesmi »... vujo liju, lija macu, maca miju«, i tako gotovo u nedogled.

Kako sam se tek iznenadio njegovim »guslama« u četvrtoj ofanzivi, u selu Čepa ušice između Drenova i Donjeg Lapca. Uveče kasno vratili

smo se u selo na odmor poslije višednevnog smrzavanja u snijegu na položaju — gladni, umorni i neispavani. ete su po ku ama, oko pe i i ognjišta, u tišini i nestrpljivo ekale ve eru izuzev Spasine. On je svoje drugove sakupio oko sebe i vatre na ognjištu. Oni vi u »gu, gu«, imitiraju i gusle, a on pjeva o starim junacima, o staroj slavi, borbama i stradanjima. On i njegova eta do ekali su ve eru brže i lakše od drugih, ali zato je tu bio Spase.

Kako smo mu se smijali kad je natjerivao etnike u Crnoj Vlasi u »mišju rupu« te ih poslije izvlaio iz rupe kad su iz crkve bježali preko polja Talijanima u Vrhovine. Nasred polja na istini bila je duboka jama visine ovjeka, a možda i dublja i šira. Valjda je tu va en pijesak. Kad bi oni bježali preko polja, on i njegovi iz ete bi ih pustili sve do blizu te jame, a onda bi na njih zapucali. Onako nemo ni, bez zaklona, sve u trku skakali bi u jamu misle i da su time spašeni. Predve e bi Spase razvio etu u strijelce, opkolio jamu i pohvatao ih kao miševe. Kako li je samo bilo slušati kad on to pri a!

Jednom prilikom prije nego što e poginuti, u jesen 1943. godine, kao zamjenik komandanta 2. bataljona 2. brigade svratio je duboko u no i s drugovima iz štaba svog bataljona u 4. bataljon. Za as smo se probudili, za as je bilo smijeha. Opisuju i sebe kako je odjeven, kako ima plavozeleu kabanicu te bijela konja, re e: »Zar nijesam sad kao ono sveti ura na slikama?«

Na redovnim konferencijama starješina, a posebno na onim poslije akcija i borbi, bio je »glavni« što se ono kaže. Svi bi s nestrpljenjem ekali da on po ne da podnosi izvještaj i ukazuje na pojedine momente iz borbe, jer je tada uvijek bilo smijeha. Da se ne bi krivo razumjeli, nije Spase bio neozbiljan. Znao je on itekako da se uozbilji, da ozbiljno i zrelo iznosi stvari kad je to bilo potrebno. Kao hrabar borac i umješšan rukovodilac uživao je veliko povjerenje boraca. Dok je bio komandir, njegova eta bila je uvijek jedna od najboljih eta, ne samo u bataljonu nego i brigadi. Prevarilo ga je i oborilo dušmansko zrno u jednoj borbi prilikom izvi anja kod Trži a, kasne jeseni 1943. godine.

Dušan Mišljen evi

Izgubili smo komesara ete

Poslije gonjenja Huske Miljkovi a i njegove bande 4. brigada je krenula od Velike Kladuše za Perjasicu, radi priprema za napad na Globorni ki most na pruzi Ogulin—Karlovac. Bilo je to po etkom 1944. godine. Brigada se prebacila preko Mrežnice i pruge, a naš 4. bataljon se smjestio u rejonu Trošmarije—Donje Dubrave. Ja sam tada bio po prvi put u Du-

bravama. Teren uopšte nisam poznao, što e mi kasnije otežati izvršenje zadatka u patroli. To ve e 1. eta 4. bataljona dobila je zadatak da osigura minere prilikom rušenja pruge i da obezbijedi siguran prelaz topovima iz Perjasice preko pruge i rijeke Globornice. Ona je zauzela položaj s 1. vodom prema Globorni kom mostu, 2. vodom kod Rebi mlina radi osiguranja prelaza na rijeci Mrežnici i 3. vodom kod Donjih Zatezala prema Generalskom Stolu. U tome vodu bio sam vršilac dužnosti političkog dele-

gata voda. Te no i je bila mjese ina. Snijeg je tek prošarao po zemlji, tako da su jedva ostajali tragovi patrola koje su smjenjivale jedna drugu. Minereri postavljaju mine, pale ih i zvižde komadi prekinute pruge. Ustaše su u neposrednoj blizini. Ujemo ih gdje razgovaraju, ali ne napadaju, ak ni vatru ne otvaraju.

Ja sam se nalazio u patroli od 24 do 3 sata poslije pola no i. Smijenio me Bolanovi, sekretar SKOJ-a u eti. Nakon toga smjestio sam se u jedan podrum ali nisam spavao. Bio sam jako gladan. Naložio sam vatru i pekao nekoliko krumpira koje sam pronašao u tom podrumu. Krumpiri se još nisu bili ni zagrijali kad se za u vatra sa svih strana. Odmah sam shvatio da je to posljedica onog udnog utanja ustaša za vrijeme miniranja pruge u neposrednoj blizini Generalskog Stola. Brzo sam isko io i odjurio u ku u gdje se bio smjestio naš politi ki komesar ete Duro Vojnovi, ali ga tu više nije bilo. Sreo sam i patrolu gdje je bio i partizan Bolanovi, jedan Talijan, Milica Rakini i etni bolni ar uro Milkovi iz Primišlja. Oni su zahtijevali od mene da se probijemo prema štabu bataljona koji se nalazio u Trošmariji. Niko od nas nije poznavao teren, a no i prisustvo neprijatelja još više su nam otežavali pokret. Nisam prihvatio predloženi pravac pokreta. Ubrzo se pokazalo da sam bio u pravu, jer baš otuda je zapucao neprijateljski »šarac«.

Vide i da smo opkoljeni, donosim odluku da se probijamo prema Mašniku. »Za mnom!«, to je sve što sam im rekao. Povinovali su se mojoj komandi. im sam došao do pruge, legnem i osmotrim. Kad sam vidio da nema ništa, kre emo ka Mašniku. Usput o ekujem neprijateljsku zasjedu, ili najmanje iznenadnu vatru te zato idemo oprezno i u pripravnosti da se brzo zaklonimo. Meci fiju u oko nas, ali ne pogaaju. Idem na elu te male kolone i razmišljam ho emo li se izvu i ili poginuti. Da nas žive pohvataju, to ne dolazi u obzir. U tom razmišljanju stigosmo pred Mašnik šumu. Neko povika: »Stoj! Ko ide?«. »Ko je tamo?«, odgovori Bolanovi mada smo se bili dogovorili da se ne javljamo. U ponovljenom pitanju prepoznadoh glas Loše Vu ini a, intendanta 4. brigade. S njim se nalazilo i nekoliko partizana iz naše ete. Puca se i dalje. Tu se našao i komandir ete Vaso Klipa, a ubrzo je stigao i zamjenik komandanta 4. bataljona Miloš Gojak. Tu je još i vodnik voda Svetozar Opa i i zamjenik komandira ete Dušan Peri, oba ranjena.

Lošo Vu ini ispri a nam kako se zadržao kod Rebi mlina na Mrežnici na putu u sastav brigade u namjeri da se tu do eka dan. Sutradan, pod komandom Miloša Gojaka, vra amo se natrag u Donje Dubrave, selo Miri e gdje smo i bili. Od mlina Rebi a do Miri a kretali smo se uz obezbje enje. Kada smo došli na domak položaja, nismo bili sigurni ko je ispred nas — naši ili ustaše. Ipak, bili su naši. Politi ki komesar bataljona Milan Pai mi je tada kazao: »Komesar ti je poginuo. Imaš odmah da ga odneseš«.

Srce mi se od žalosti steglo kao da sam tog momenta izgubio snagu. Volio sam politi kog komesara uru Vojnovi a pa sam zato dobro zapamtio to jutro. To je bilo 5. januara 1944. godine. S 4 partizana preuzeo sam mrtvog komesara ete. Bio je izboden po grudima na 6—7 mjesta.

Stavili smo ga na nosila i ponijeli prema Globornici. Naši pod vatrom nastupaju. Prelaze na lijevu obalu rijeke, a neprijateljska vatra sve nas više ugrožava. Došli smo do rijeke. S jednim jakim partizanom uzimam nosila s komesarom i gaze i vodu do koljena jedva smo prešli rijeku. Stigli smo kod Trošmarije gdje je bila komora 4. bataljona.

U vezi pogibije političkog komesara ure Vojnovi a ispričao mi je desetar Malešević slijedeće: »Ja sam bio zajedno s komesarom i zajedno smo bježali u pravcu Trošmarije, prema našoj glavnini. Kada smo došli na dosta blisko odstojanje prema ustašama, tada je komesar upitao: »Ko je tamo?« Ustaše su kazali da je tamo Karlovački partizanski odred i pitali komesara tko je tamo. Komesar je odgovorio: »Partizani«. Ustaše su na to kazali: »Otuda idu Nijemci i ustaše, bježite k nama«. Tek tada komesar primijetio je da su ustaše i da je prevaren, ali je bilo kasno. Kako sam išao pozadi, uspio sam se sakriti u jedan džbun. Ustaše su se okomili i noževima izboli političkog komesara. Sve sam to posmatrao na odstojanju oko 50 metara, ali mu nisam mogao pomoći.« Tako je završio naš jmljeni politički komesar. Uveče je odnesen u svoj rodni Crni Potok i tamo sahranjen.

Dušan V. Baie

Uništenje neprijateljeve posade kod Globorni kog mosta (7. januar 1944.)

Trodnevne borbe kod Dubrava i Tounja

Prema direktivi Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, po etkom januara 1944. godine, 8. kordunaška udarna divizija našla se na relaciji Karlovac—Ogulin—Oštarije sa zadatkom da onesposobi željezničku prugu Karlovac—Ogulin, napada neprijateljske posade na ovoj saobraćajnici. Ovim dejstvima izvlači i snage neprijatelja iz Karlovca i stvara povoljne uslove za eventualni napad na Ozalj i uništenje hidroelektrane na Kupi. Pored neprijateljskih snaga u Karlovcu i Ogulinu, za obezbjeđenje pruge neprijatelj je imao posade i u Oštarijama, Tounju, kod Globorni kog mosta i u Generalskom Stolu. Nasuprot njima jedinice 8. divizije bile su raspoređene i to: 2. brigada u rejonu Donjih Dubrava radi osiguranja prema Karlovcu, 1. brigada u rejonu sela Gornje Dubrave sa zadatkom da ruši prugu i napada neprijateljska uporišta u Tounju i kod Globorni kog mosta, a 3. brigada nalazila se oko Oštarija radi vezivanja neprijateljskih snaga u Ogulinu i Oštarijama.

Cim je 3. januara 1944. godine 1. brigada stigla u pomenuti rejon, njen štab je naredio 1. bataljonu da postavi zasjedu kod željeznice sta-

nice Gornje Dubrave, sa eka i uništi neprijatelja koji bi saobrao od Tounja prema Globorni kom mostu i obratno. Drugi bataljon je raspoređen u zaselak Rebi i, a 3. bataljon u selo Gojak sa zadatkom da prikuplja podatke o neprijateljskim snagama u Ogulinu i Oštarijama. Zadatak 4. bataljona je bio da postavi zasjedu na liniji Zatezale—Donje Dubrave i sa eka neprijatelja koji bi naišao tim pravcem. Još istog dana na njegovu zasjedu naišlo je oko 20 neprijateljskih vojnika, od kojih se samo 5 uspelo spasiti, a ostali su izginuli. Poslije ovoga neprijatelj je došao od Generalskog Stola oklopnim vlakom s oko 150 vojnika i uspio da potisne 4. bataljon. Me utim, kada se poslije podne neprijatelj povukao za Generalski Stol, 4. bataljon je ponovo zauzeo svoje ranije položaje i po eo da ruši prugu. I 1. bataljon uspio je toga dana da zarobi 17 željezni ara — civila i 3 domobrana, koji su na njegovu zasjedu naišli od Tounja.

Budu i su u toku dana prikupljeni podaci i o ja ini ustaško-domobranske posade u Tounju, koja je brojila oko 80—100 vojnika, štab brigade odlučio je da s 1. i 3. bataljonom još istog dana napadne je i savlada. Me utim, ovaj napad, koji je trajao od 18 do 21 sat 3. januara, nije uspio jer je posada u me uvremenu dobila poja anje iz Ogulina, ja ine oko 200 vojnika s jednim minobaca em. O tome štab brigade nije bio upoznat prije po etka napada. Gubici neprijatelja nisu se mogli ustanoviti, a 1. i 3. bataljon imao je 3 ranjena borca, dok je komandant 1. bataljona poru nik Mile Opa i poginuo.

Mile Opa i ro en je 1912. godine u Zinajevcu kod Perjasice gdje je završio i osnovnu školu. Po odsluženju vojnog roka konkurirao je za žandarmeriju ili policiju, ali nigdje nije bio primljen. Godine 1933. odlazi u grani ne jedinice, ali je ve 1936. godine bio otpušten i vra a se u svoje selo. Bio je me u prvim ustanicima sela Perjasice i prvi puškomitraljezac u Partizanskom odred u Perjasica, a zatim je u njemu zauzima o sve komandne položaje od komandira ete. Po formiranju 4. kordunaške brigade postavljen je za komandanta njenog 3. omladinskog bataljona »Joža Vlahovi«, a marta 1943. godine za komandanta 1. bataljona. Spadao je me u hrabre, samoinicijativne, odane i disciplinirane komandante. Bio je uvijek s borcima i u prvom strelja kom stroju. Ovaj svijetli lik hlabrog borca i dobrog komandanta ostao je u stalnom sje anju njegovih preživjelih boraca 4. kordunaške brigade i naroda Perjasice.

U toku 4. januara brigada je nastavila rušenjem željezni ke pruge. Napadom od Generalskog Stola i Ogulina neprijatelj je nastojao da odbaci jedinice 4. i 1. bataljona od pruge i da se probije do svoje posade kod Globorni kog mosta u namjeri da je poja a i snabdije hranom i municijom, ali je toga dana bio odbijen uz gubitke. Me utim, rano ujutro slijede eg dana, dok je još bio mrak, jedna eta ustaša, ja ine oko 150 vojnika, iznenadila je 1. etu 4. bataljona koja se nalazila kao podstraža u selu Gornjim Zatezalima. Napadaju i u dvije obuhvatne kolone, ustaše su doveli etu u poluokruženje iz koga je ova morala da se probija. Taj proboj bio je dosta neorganizovan, mada je politi ki komesar ete uro Vojnovi li nom hlabroš u i prisebnoš u nastojao da ga organizuje ali bez uspjeha. U proboju on je poginuo. Pogo en je mitraljeskim rafalom, a

eta se jednim dijelom probila u sastav bataljona, koji se nalazio u zaseoku Rebi i, a drugim dijelom preko pruge u pravcu šume Mašnik. Istog dana prije podne, naišla je još jedna eta ustaša od Generalskog Stola potpomognuta minobaca i oklopnim vlakom. Svi njeni pokušaji da odbaci 4. bataljon s položaja u zaseoku Rebi i, nisu uspjeli. Naprotiv, bila je prisiljena da se, uz osjetne gubitke, povuče ka pruzi i prema šumi Mašnik. U borbu je uveden i 3. bataljon, tako da su nakon borbe, koja je trajala skoro cio dan s jedinicama 3. i 4. bataljona, ustaše bile prisiljene da se povuku nazad za Generalski Stol, ostavivši dio snaga za pojačanje posade kod Globorni kog mosta.

No u izme u 5. i 6. januara 1944. godine dijelovi 2. brigade smijenili su 4. bataljon na položajima Rebi i—Gornji Zatezali, nakon čega je ovaj bataljon povučen u zaselak Mikašinovi i radi odmora. Iste noći i 3. bataljon je prebačen s položaja iz sela Potok i Staniša na Brda u rejon raskrsnice Košare—Kamenica i Tounj—Kamenica. Zadatak mu je bio rušenje željeznice pruge izme u Tounja i Košara te postavljanje zasjede neprijatelju koji bi se kretao od Oštarija u pravcu Tounja i obratno. S pokretom 3. bataljona prekinut je i kontakt s neprijateljskim snagama u Tounju, što su ove iskoristile i u toku te noći povukle se bez borbe u Oštarije. Poslije tih pomjeranja, ujutro 6. januara 1944. godine, 1. brigada se našla u slijedećem rasporedu: 1. i 3. bataljon posjeli su položaje na liniji: Tounj—Košare, sa zadatkom da ne dozvole prodor neprijatelja od Ogulina i Oštarija u pravcu Globorni kog mosta, a 2. i 4. bataljon ostao je u rejonu Gornjih Dubrava radi odmora i priprema za napad na neprijateljske snage kod Globorni kog mosta.

U toku ovih trodnevnih borbi brigada je uspjela da onesposobi željeznicu ku prugu izme u Dubrava i Tounja, odbije sve pokušaje neprijatelja iz Tounja i Generalskog Stola koji su imali za cilj da je odbace od pruge. Brigada je uspjela da prisili neprijatelja da napusti Tounj i da izolira neprijateljsku posadu na Globorni kom mostu. Pored toga brigada je zarobila 3 domobrana i 17 radnika željeznice koji su pušteni ku ama, ubila i ranila oko 40 neprijateljskih vojnika i zaplijenila 10 pušaka s oko 2000 metaka, uz gubitak od dva poginula: Milu Opa i a, komandanta 1. bataljona i uru Vojnovića, političkog komesara 1. ete 4. bataljona.

Napad na njemačku ustašku posadu kod Globorni kog mosta

Globorni željezni most nalazi se na pruzi Karlovac—Ogulin preko rijeke Globornice izme u Donjih i Gornjih Dubrava. Most je bio od posebnog značaja za neprijatelja zbog željeznice koja saobraćala na pruzi Karlovac—Jadransko more i zato ga je uvijek obezbjeđivao jačim snagama. Za most su pored ustaša i domobrana bile naročito zainteresirane njemačke snage poslije kapitulacije fašističke Italije kada je trebalo s jakim snagama izbiti na Jadransko more, a zatim s njima održavati stalnu vezu. Uviđajući značaj mosta za neprijatelja, Glavni štab Hrvatske naredio je u ljeto 1943. godine 8. diviziji da ga poruši. Međutim, napad njene 1.

brigade 30. jula te godine nije uspio. Bio je to zalogaj otet iz usta. Borci su taj put bili na domaku uspjeha, ali u zadnji momenat neprijatelj je uspio da se oklopnim vlakom iz Generalskog Stola probije k mostu i tako sprije i njegovo rušenje. Ipak most su, dva mjeseca kasnije — 1. oktobra, porušile jedinice 7. banijske divizije. Nakon toga neprijatelj je izgradio novi most i stalno ga obezbjeđivao jakim snagama.

Po etkom januara 1944. godine na mostu se kao obezbjeđenje nalazilo oko 50 Nijemaca, 60 ustaša i 60 domobrana, smještenih u dva betonska bunkera na sprat koji su bili okruženi rovovima i bodljikavom žicom. Zemljište oko mosta je pošumljeno i ispresijecano vrta ama, a korito rijeke Globornice duboko usjeno, tako da je visina mosta od nivoa vode iznosila oko 20 metara. Povoljni uslovi za napad na neprijatelja kod mosta stvoreni su trodnevnim borbama od 3—5. januara, kada je posada izolirana. Polaze i od toga Štab 8. divizije naredio je putem telefona 1. brigadi da napadne i uništi neprijateljsku posadu kod Globornog mosta, uputivši ujedno u štab brigade Nikolu Vidovića, operativnog oficira divizije, inače prvog komandanta te brigade. Štab 1. brigade ovim zadatkom bio je posebno ponosan. Među borcima i starješinama postojala je jaka želja da baš oni ponovo dobiju zadatak i likvidiraju ovo uporište, koje im je za dlaku izmaklo 30. jula 1943. godine.

U duhu dobijenog zadatka Štab 1. brigade uz pomoć Nikole Vidovića, izradio je plan za napad. Ovim planom bilo je predviđeno da 2. bataljon, ojačan s 2 brdska topa, 1 protivtenkovskim topom i 1 minobacačem 81 mm, napada sa sjeverne strane, a 4. bataljon, ojačan s 1 protivtenkovskim topom i 2 minobacača, napada sa južne strane mosta. Za osiguranje od neprijatelja u Ogulinu i Oštarijama ostavljeni su 1. i 3. bataljon, dok je osiguranje prema Generalskom Stolu vršila 2. brigada. Napad je trebao da otpočne u 15 sati 6. januara 1944. godine.

Pod zaštitom artiljerijske i minobacačke vatre, 2. i 4. bataljon uspio je u prvom naletu da se bez gubitaka prebaci do samih žičanih prepreka i rovova oko betonskih bunkera. Pomisao da će napad brzo uspjeti nije se ostvarila jer je neprijatelj pružio žilav otpor jakom pušanim i mitraljeskom vatrom. Oba bataljona pokušala su da se probiju kroz žičane prepreke i ukline u sistem spoljne odbrane neprijatelja, ali im to nije uspjelo. Oko 22 sata štab brigade je, u prisustvu Nikole Vidovića i komandanta Artiljerijskog divizionara 8. divizije, odlučio da se artiljerijska oružja primaknu što bliže bunkerima i da se artiljerijskom i minobacačkom vatrom naprave prolazi u žičanoj prepri.

U međuvremenu je Štab 4. bataljona prihvatio prijedlog komandira 3. čete Miloša Gojaka po kome je trebalo formirati odjeljenje bombaša, iskoristiti zalazak mjeseca za oblak, provući se ispod žice, bombama zauzeti rovove i na taj način stvoriti uslove ostalim jedinicama bataljona da zauzmu utvrđenje. Komandant bataljona Mile Lalić je s ovim planom upoznao i štab brigade koji se s njim složio. Nakon toga Miloš Gojak je brzo formirao odjeljenje bombaša i s njim se uspio neujno provući ispod žice i naći pred rovovima. Samo mali trzaji ruke i bombe su se našle u rovovima. Poslije eksplozije bombi na Gojakov pokli »Juriš, drugovi!«,

bombaši su se brzo našli u rovovima. Na juriš su pošle i ostale dvije ete sa štabom bataljona što je prisililo neprijatelja da napusti jedan i povuče se u drugi bunker. S ovim napadom sinhronizovan je i plan štaba brigade da se artiljerija privuče u streljaki stroj i koristi za neposredno gaunje.

Drugi bunker bio je ispod mosta na obali rijeke Globornice, tako da je prilaz k njemu bio jako otežan. Teško je bilo privući artiljeriju, a i municije je bilo ponestalo. Odlučeno je da se s jednom etom bunker blokira, a ostale snage da se povuku na kraji i odmor i pripreme za napad kada svane. Istovremeno primljeno je i desetak granata za topove iz 2. brigade.

Rano ujutro 7. januara ete 2. bataljona zauzele su polazne položaje za napad, a do 6,30 sati jedan brdski i jedan protivtenkovski top postavljeni su na ivicu mosta. Poslije ispaljenih šest granata bunker je bio uzdrman i tek tada je neprijatelj bijelom krpom iz bunkera dao znak da se predaje. Prekinuta je paljba, a potom je naredjeno da Nijemci, ustaše i domobranci izađu iz bunkera bez oružja, što su oni i učinili.

Tako je poslije šesnaestosatne borbe oko 7 sati 7. januara 1944. godine zauzeto neprijateljsko uporište kod Globorni kog mosta. Prva brigada uspješno je izvršila dobijeni zadatak što joj je bilo posebno drago zbog prvog neuspjeha. U toku dana 2. brigada, koja je bila na osiguranju, uspjela je da pohvata i pobijedi razbježane dijelove neprijateljske posade koji su pokušali da se probiju za Generalski Stol i Karlovac. Poraz kod Globorni kog mosta priznao je i Glavni stožer domobranstva (generalštab) koji je u svom izvještaju od 9. januara, pored ostalog, napisao: »No u 7/8. I nadmoćne snage uz podršku topništva zauzele su uporišta na Globorni kom mostu (15 km s. i. Ogulina) koje branilo: Nijemci, domobranci i ustaše (postrojba iz prometnog zdruga ustaške vojnice). Po dosada primljenim podacima vlastiti gubitci iznose: 50 mrtvih (4 astronauta), a od ostatka stiglo je dosada u Karlovac 17. Poduzetim izviđanjima o ekui se pojedinosti.«¹

U ovom napadu neprijatelj je pretrpio gubitke od 94 zarobljena vojnika i 10 željeznih araa, 65 poginulih i 25 ranjenih vojnika. Zaplijenjeno je 80 pušaka, 11 puškomitraljeza, 1 minobaca, 3 pištolja, 3 automata, 1 signalni pištolj, 7 rezervnih cijevi za puškomitraljeze, 130 bombi, 32.300 metaka, 60 mina za minobacanje, 50 komada hlaća, 63 oluže, 65 šinjela, 65 pari cipela, 43 ranca, 50 vojničkih torbica, 110 čebadi, 10 šatorskih krila, 9 poljskih kazana i druge ratne opreme. Pored toga uništeno je i 20 oklopnih vagona, koji su se našli na pruzi a koji su služili kao radionice za podizanje mosta i magazini za skladište građevinskog materijala. Jedinice 2. brigade, koje su bile na osiguranju prema Generalskom Stolu, zarobile su 21 i ubile 22 neprijateljska vojnika, zaplijenile 1 puškomitraljez i 14 pušaka. U odnosu na gubitke neprijatelja, gubici jedinica 1. brigade bili su minimalni - oni su iznosili 7 mrtvih i 6 ranjenih boraca i starješina, odnosno za sve vrijeme izvodenja akcija od 3. januara 9 mrtvih i 9 ranjenih boraca.

Ignjatije Perić Gnjaco

Oslobo enje Oštarija i borbe Osme divizije
na komunikaciji Duga Resa - Ogulin - Plaški

Oslobo enje Oštarija

Nakon uspješnih akcija po etkom 1944. godine, oslobo enja Tounja i likvidacije jakog neprijateljskog uporišta kod Globorni kog mosta, Štab 8. divizije donio je odluku da napadne i likvidira ustaško-domobranksu posadu u Oštarijama kod Ogulina, potom da zauzme i sam Ogulin koji su branile jake ustaške, žandarmerijske i domobrankske jedinice. Vremenske prilike u ovom dijelu Hrvatske bile su dosta dobre za to doba godine, jer su snijeg, koji je pao oko Nove 1944. godine, istopili topli vjetrovi koji su puhali tih dana. Dani su bili vedri i sun ani, a no i obasjane mjese inom i prili no prohladne. Sve to stvaralo je dobre uslove za izvo-enje akcija širih razmjera kakva je upravo i trebala da bude akcija 8. divizije i Plaš anskog partizanskog odreda.

U to vrijeme u Oštarijama su se nalazile: 2. strelja ka eta osnovne doknadne (dopunske) bojne 3. pješadijskog puka, jedna eta željezni ke stražarske bojne i jedna eta ustaša zloglasnog 33. ustaškog bataljona Brace Tomljenovi a.¹ Ukupno brojno stanje neprijatelja iznosilo je oko 400 ljudi, naoružanih s 1 lakim minobaca em, 6 mitraljeza, 2 laka mitraljeza, preko 10 puškomitraljeza, 10 automata i oko 250 pušaka.²

Kroz Oštarije te e rijeka Dobra i mjesto dijeli na dva dijela koja me usobno povezuje kameni most kao i željezni ki most pruge Karlovac—Plaški. Zemljište oko mjesta je ravni asto, izbrazdano vrta ama i dosta golo, što je pogodovalo braniocu. Osim toga Oštarije su bile dobro utvr ene jer je pored kamenih ku a za odbranu bilo i više betonskih bunkera, skloništa i rovova. Oko mjesta bili su izgra eni prizemni i jednokatni bunkeri iz kojih su se lako kontrolirali svi prilazi, dok su pored bunkera postojali duboki rovovi koji su služili za neposredno obezbje enje samih bunkera, a itavo mjesto bilo je opasano višerednom mrežom od bodljikave žice.

Napad na Oštarije trebala je da izvede 1. udarna brigada, oja ana s Haubi kim divizionom 4. korpusa, Brdskim divizionom 8. divizije i 2 oklopna automobila. Druga udarna brigada dobila je nare enje da napad osigura od pravca Generalskog Stola, a 3. udarna brigada od pravca Ogulina, dok je 9. slovena ka brigada trebala da za vrijeme napada 1. brigade vrši demonstrativni napad na neprijateljsko uporište u Sv. Petru

1. Uhva en poslije rata kao križar, izveden pred sud i osu en na smrt.

2. Zbornik, V, 23, 121.

kod Ogulina. Prilikom donošenja odluke o rasporedu jedinica za napad na Oštarije, u Štabu 8. divizije razmatrano je pitanje da li da napad izvodi 1. ili 2. udarna brigada. Ipak je na koncu pala odluka na 1. brigadu. Pošlo se od injenice da su jedinice 1. brigade u posljednjih deset dana imale zapažene uspjehe, da je ljudstvo moralno spremno i da kod njega postoji jaka želja da baš ono izvede, po drugi put u posljednjih pola godine, napad na Oštarije. Kada su jedinice 1. brigade upoznate s odlukom štaba divizije, borci su bili posebno ponosni i radosni. Sve pripreme za napad vršene su pod parolom: »Prva e zauzeti Oštarije«.

Polaze i od dobijenog zadatka i vlastite procjene situacije, Štab 1. brigade odredio je da 1. bataljon, oja an protivtenkovskim topom i minobaca em 81 mm Prate e ete brigade, napada sa sjevera pravcem Gornje Selo—Oštarije; 3. bataljon, oja an protivtenkovskim topom i 1 minobaca em napada s istoka; 4. bataljon, oja an s 2 protivtenkovska topa i 2 minobaca a, s juga na težištu napada, dok je 2. bataljon dobio zadatak da posjedne položaje na brdašcu Stabarnici, sjeverozapadno od Oštarija, s tim da tu e neprijatelja na putu Oštarije—Ogulin ukoliko bi se ovaj probijao iz Ogulina u Oštarije ili obratno.

No u izme u 10. i 11. januara 1944. godine, sve jedinice 8. divizije i oja anja izašle su na određene položaje. U 7 sati ujutro otpo ela je petnaestominutna artiljerijska priprema. Za vrijeme artiljerijske pripreme ete su uspjele da se privuku neprijatelju na blisko odstojanje, ali kad je artiljerija prenijela vatru na težište neprijateljske odbrane u mjestu, vidjelo se da ni jedan bunker na prilazima Oštarijama nije razrušen niti ošte en, a bodljikava žica bila je skoro potpuno cijela. Tako je artiljerija ostavila pješadiji skoro nedirnute prednje isturene neprijateljske otporne ta ke koje ona nije bila u stanju da sama osvaja. Tog momenta, Štab brigade donosi presudnu odluku da se protivtenkovski i dio brdskih topova privu e bliže strelja kim strojevima bataljona radi neposrednog ga anja bunkera i pravljenja prolaza u ži anim preprekama. Premještanje artiljerije izvršeno je za vrlo kratko vrijeme, a odmah potom ustaško-domobranski bunker obasuti su artiljerijskom vatrom. Od prvih ispaljenih granata uništena su tri bunkera, a vrlo brzo napravljeni su i prolazi u ži anim preprekama. Tako je uz pomo brdskih i protivtenkovskih topova osvajan bunker po bunker, rov po rov. Pješadijske jedinice obasipale su neprijateljske položaje vatrom automatskog naoružanja, pa su pod zaštitom te vatre artiljerijska oru a mogla sigurnije djelovati. U akciji artiljerije i pješadije sudjelovali su i oklopni automobili koji su svojom mitraljeskom vatrom potpomagali ete 4. bataljona što su se nalazile na glavnom pravcu napada. Poslije nepunog sata zajedni kog dejstva pješadije, minobaca a, artiljerije i oklopnih automobila, stvoreni su uslovi za upad pješadije u samo mjesto. Me utim, u rejonu osvojenih bunkera iz jednog bunkera domobrani su još uvijek pružali žilav otpor. Kako je to inilo izvjesnu smetnju za uspješniji prodor brigade u Oštarije, odlučeno je da se dio artiljerije prebaci u sam strelja ki stroj bataljona. S novih položaja bunker je zasut vatrom iz nekoliko topova te poslije desetak minuta i on je bio uništen.

U akcijama za zauzimanje bunkera posebno se istakao protivtenkovski vod Prate i ete i njen politički komesar Simo Miličević. Miličević je bio inicijator svih akcija protivtenkovskih topova. Njegovom zaslugom, požrtvovanjem i neustrašivošću, topovi su ubacivani u streljake strojeve otkuda su bez posebnih teškoća pogađali ali upravo tamo gdje je neprijatelj bio najosjetljiviji. Pojedine granate su sa svega pedesetak do stotinu metara ubacivane kroz puškarnice u bunkere, a to je ono najviše što se u napadu na ovakva utvrđenja može postići. Tako je, pored ostalog, zahvaljujući i Miličeviću, kao i zalaganju svih posada topova, pješadija dobila svestranu podršku artiljerije u razbijanju neprijateljskih utvrđenja. Nakon pada posljednjeg bunkera na glavnom pravcu napada, jedinice brigade ubrzo su upale u mjesto. Taj moment predstavljao je prekretnicu cijelog napada. U toku borbe u samim Oštarijama zauzimana je kuća u potkrovlju, rov po rov, bunker za bunkerom i to bez predaha. Nije se smjelo zastajati i dozvoliti neprijatelju da se i za jedan trenutak sredi i bolje organizira odbranu.

U podne 11. januara jedna eta 4. bataljona napala je neprijateljske položaje na zapadnoj periferiji Oštarija, takozvanu Grabu, jer je uočen da se neprijatelj s tih položaja još uvijek žestoko brani. Naime, domobrani i ustaše nastojali su da dobiju u vremenu jer su u toku dana otkriveni pomoćnici bilo iz Ogulina ili iz Karlovca, pa zbog toga nisu htjeli ni da se predaju iako im je bilo upućeno nekoliko poziva za predaju. U 15 sati neprijatelj je sabijen na vrlo uzak prostor u Oštarijama, a potom su sva tri bataljona krenula na juriš. Nezadrživim udarom neprijatelj je bio prisiljen da se iz južnog dijela povuče preko mosta, a zatim i na probijanje prema Ogulinu.

Imajući neprijatelj dao do znanja da se namjerava probiti u pravcu Ogulina, Štab 1. brigade upozorio je 2. bataljon na brdu Stabarnici, 3. brigadu koja se nalazila na osiguranju između sela Otok i Ogulina i Štab 8. divizije o namjerama neprijatelja. Za to vrijeme 3. i 4. bataljon nastavio je gonjenje neprijatelja, dok ga je 2. bataljon obasipao vatrom u bijegu, ali se on, ne mareći za gubitke koje je trpio, uporno probijao prema cilju. Da bi mu presjekao odstupnicu, Štab 3. brigade ubacuje prema njemu brigadnu rezervu, a s ostalim bataljonima vrši pritisak prema Ogulinu. Ovom akcijom 3. brigade presječena je put odstupajućim neprijateljskim dijelovima. Nakon toga domobrani uvjereni da je bitka izgubljena i masovnije se predaju. Samo njihov manji broj zajedno s ustašama nastavlja borbu, koja je na momente bila vrlo dramatična što najbolje ilustrira ovaj primjer. Oko 16 sati iza jednog našeg juriša uslijedio je neprijateljski protivjuriš poslije čega je nastao pravi krkljanac na bojištu. U tom sukobu našao se i vod mladić vodnika Miloša Vukovića iz 3. brigade. U ovakvim situacijama pobjeđuje onaj koji je snalažljiviji, koji ima više živaca i borbene sreće te vještine u tu njavi rukom, puškom, kundakom i nožem. Tako je tom prilikom na Vukovića naletio jedan ustaški oficir, koji je u rukama nosio laki mitraljez. Budući da se zbog blizine i opasne gužve vatreno oružje malo koristilo, između

Vukovi a i ustaškog oficira došlo je do obra una golim rukama. Ustaša je bio fizi ki ja i, a Vukovi okretniji. Osjetivši se fizi ki slabiji, Vukovi se istrkao u jednom trenutku i munjevitom brzinom dohvatio jednu pušku sa zemlje i udario njome ustašu po glavi. Od snažnog udarca oficir se stropoštao na zemlju.

Sunce je ve bilo zašlo za obronke Kapele, a pred Ogulinom su se borbe još uvijek rasplamsavale. Me utim, koriste i prvi sumrak i tmurno vrijeme koje je toga dana vladalo, jedna grupa od oko 60 ustaša i domobrana uspijeva se probiti kroz borbene obru e 1. i 3. brigade i pobje i u Ogulin. Na bojnopolju, koje se protezalo od Oštarija pa do skoro samog Ogulina, zarobljeno je 150 domobrana i ustaša te 2 domobranska oficira. Na istom prostoru neprijatelj je ostavio oko stotinjak mrtvih i preko 30 ranjenih, a prikupljeno je 8 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 4 automata, 1 laki minobaca, 199 pušaka, 150 ru nih bombi, 50 mina za minobaca, 40 hiljada metaka za puške i mitraljeze, 1 putni ki automobil, 1 motocikl, dva magacina hrane i odje e i druga vojna oprema i materijal. Gubici 8. divizije iznosili su 4 poginula, me u kojima je bio i komandir ete Mane Miljkovi i 19 ranjenih boraca, od kojih teže rukovodilac SKOJ-a 3. bataljona 3. brigade Sveto Livada. Naredbom Štaba divizije pohvaljeni su Simo Mili evi, politi ki komesar Prate e ete 1. brigade i mla i vodnik Miloš Vukovi iz 3. brigade.

Spre avanje prodora 392. legionarske divizije u Ogulin i Oštarije

im su oslobo ene Oštarije, divizija je po ela pripreme za napad na Ogulin. Me utim, do napada nije došlo zato što je tih dana iz Karlovca krenula prema Ogulinu njema ka 392. legionarska divizija⁸ Naime, zbog sve ve eg poraza Paveli eve vojske na komunikaciji Duga Resa—Ogulin, 9. januara 1944. održan je u Karlovcu sastanak izme u komandanta 392. divizije generala Mikla i komandanta 1. sektora domobranstva generala Tomaševi a.⁴ Na ovom sastanku razmatrana je situacija na komunikaciji Karlovac—Ogulin—Senj, a potom je donijet plan o zajedni kim dejstvima ustaško-domobranskih jedinica i 392. divizije radi ovladavanja ovom komunikacijom i njenom osposobljavanju za nesmetan saobra aj. Po tom planu⁵ 847. grenadirski puk s dijelovima pionirskog bataljona 392. divizije posjeo je 10. januara prostori ju izme u Duge Rese i Generalskog Stola, sa zadatkom da obezbijedi uslove za razvoj i prodor 392. divizije i nekih ustaških jedinica u pravcu Ogulina. Osim toga formirana je borbena grupa, sastava 487. grenadirski puk, izvi a ki odred, pionirski bataljon i dijelovi 392. artiljerijskog puka 392. divizije, koja je dobila zadatak da se pravcima Generalski Stol—Dubrave—Oštarije—Ogulin i Generalski Stol—Du-

3. Formiranje 392. legionarske divizije po elo je sredinom augusta a završeno novembra 1943. na poligonima u Austriji. Rukovode i sastav i specijalne jedinice sa injavali su Nijemci, dok je ostalo ljudstvo najve im dijelom nasilno regrutovano i dovedeno iz Hrvatske.

4. Zarobljen u vrijeme oslobo enja zemlje, osu en na smrt i strijeljan.

5. Zbornik, V 23, 74.

brave—Trošmarija—Ogulin što prije probije u Ogulin. Po etak nastupanja bio je predviđen za 13. januara 1944. godine.

Stab 8. divizije na vrijeme je dobio podatke o koncentraciji neprijateljskih snaga na teritoriji Karlovca i Duge Rese i o njihovim glavnim namjerama. S tim u vezi odgođen je napad na Ogulin i noć u izme u 12. i 13. januara jedinice divizije posjele su položaje i to: dva bataljona Plaškanskog partizanskog odreda s kojima je bila ojačana 2. brigada sjeverno od šumice Mašnik, 2. bataljon 2. brigade sjeverozapadnu ivicu te šumice i dalje u pravcu sela D. Dubrave, a 4. bataljon, ojačan Prate ometom brigade, zaselak Rebi i, na lijevoj obali rijeke Globornice kotu 224 i kotu 221 kod sela Donjih Dubrava. Jedan vod ovog bataljona nalazio se na koti 319 — zaselak Spehari, dok je 3. bataljon bio u brigadnoj rezervi. Treća brigada s 2. bataljonom, ojačan s dva oklopna automobila, posjela je selo Staniši —Brdo na putu Tounj—Generalski Stol, sa zadatkom da zatvori put D. Dubrave—Ogulin i ne dozvoli neprijatelju prodor prema Oštarijama, dok su se njena ostala tri bataljona nalazila u rejonu sela Tounj spremna da se u momentu kad po ne borba izme u 2. bataljona i neprijatelja kod Staniši Brda, neopaženo privuku pored lijeve obale rijeke Mrežnice prema Donjim Dubravama i iznenadno napadnu u lijevi bok neprijatelja. Istovremeno je 2. brigada trebala da izvrši manevar koji bi joj omogućio napad na neprijateljski desni bok. Dakle, zamisao je bila u tome da se neprijatelj pritisne uz željezni ku prugu na relaciji izme u Gornjih i Donjih Dubrava i tu uništi. Prilikom donošenja plana pošlo se od pretpostavke da su neprijateljske snage, koje nastupaju od Generalskog Stola, jačine oko 1.000 vojnika i da neprijatelj ima namjeru da se probije samo jednim pravcem prema Oštarijama i Ogulinu.

Rano ujutro 13. januara, poslije dvadesetominutne artiljerijske i minobacačke vatre po položajima 2. brigade, 847. grenadirski puk s jedinicom ojačana krenuo je iz Generalskog Stola u pravcu položaja 4. bataljona 2. brigade u dvije kolone. Desna kolona, jačine jednog bataljona, nastupala je pravcem Generalski Stol—selo Duga Gora—selo **Spehari** —koti 319, dok se lijeva kolona kretala desnom obalom rijeke Globornice. Obje kolone imale su zadatak da odbace jedinice 2. brigade iz rejona **Spehari** — selo Rebi i i omogućiti glavnini 392. divizije pokret putem Generalski Stol—Tounj—Ogulin. Vodile su se oštre i na momente vrlo dramatične borbe. Obje strane nastojale su da ostvare svoje postavljene zadatke. Neprijatelj je težio da se što prije probije kroz raspored bataljona 2. brigade i da nastavi nastupanje prema Ogulinu, 2. brigada da upornom odbranom i povremenim protivnapadima uspori nastupanje neprijatelja i stvori potrebno vrijeme za manevar 3. brigade u lijevi bok neprijatelja.

Ni poslije pet sati borbe Stab 2. brigade još uvijek nije mogao da ocijeni s kolikom snagama neprijatelj nastupa. No, i pored toga on oko 15 sati vrši protivnapad s 4. bataljonom od šume Debela dubrava u pravcu zaseoka Rebi i i kote 224, i s 3. bataljonom uspijeva da povрати kotu 319 **Spehare**, ali 4. bataljon, i pored svih nastojanja, nije uspio da protjera neprijatelja iz Rebi a i s kote 224. Naime, do tog vremena na pomenutim

položajima neprijatelj je grupirao oko 1000 vojnika, koji su imali zadatak da se tu utvrde i preno e.

U toku no i izme u 13. i 14. januara Štab 392. divizije ubacio je u borbu, pored drugih jedinica, i 2. i 3. bataljon i dijelove 30. ustaškog bataljona iz divizijske rezerve, tako da je 14. januara rano ujutro kompletna 392. divizija s oja anjima krenula u borbu. Njena desna napadna kolona nadirala je pravcem: Generalski Stol—Gornje Dubrave—Ogulin, napadala na položaje 2. brigade, dok je lijeva grupacija nastupala od Generalskog Stola, kroz Donje Dubrave ka Tounju prema položajima 3. brigade. Tek tada je postalo jasno da neprijatelj raspolaže ja im snagama nego što se pretpostavljalo i kakve su njihove namjere. S tim u vezi Štab 8. divizije promijenio je svoju prvobitnu odluku o manevru 3. brigade i uništavanju neprijatelja u rejonu Gornjih i Donjih Dubrava i riješio da s 2. brigadom zatvori pravac Generalski Stol—Trošmarije—Ogulin, a sa 3. brigadom pravac Generalski Stol—Tounj—Oštarije. U duhu te odluke, rano ujutro 14. januara, 3. i 4. bataljon 2. brigade posjeli su položaje kod Gornjih Dubrava, a 2. bataljon u rejonu Trošmarije, dok je 1. bataljon zadržan u brigadnoj rezervi kod sela Janjana. Tre a brigada posjela je položaje s po jednim bataljonom u rejonu Staniši brda, Tounja, zaseoka Sko i i u Skradniku kod Oštarija. Prva brigada bila je u divizijskoj rezervi u rejonu sela Plav a Drage spremna za intervenciju prema Ogulinu, a i prema Li koj Jesenici gdje se o ekivao neprijatelj koji je vršio koncentraciju jedinica u rejonu Gacke doline i kod Gospi a.

Obj e neprijateljske napadne kolone nastupale su uz pomo oklopnih vozila i pod zaštitom artiljerijske i minobaca ke vatre, kao i uz snažnu avio-podršku. Do žestokog sudara nejprije je došlo na položajima 3. i 4. bataljona 2. brigade kod šume Debela dubrava i Gornjih Dubrava. Jedinice 4. bataljona, koje su branile zapadni dio pomenute šume, pustile su neprijatelja na udaljenost od pedesetak metara, a potom su otvorile brzu paljbu po njegovim prvim borbenim redovima. S ovako bliskog odstojanja skoro svaki metak je poga a cilj pa je neprijatelj pretrpio osjetne gubitke. Bio je prisiljen da odstupa oko 500 metara. Me utim, pod zaštitom artiljerijske i minobaca ke vatre legionari ponovno kre u u napad i oko 10 sati uspijevaju da prodru u položaje 4. bataljona, isto no od crkve u Gornjim Dubravama. Bataljon je bio prisiljen da se povu e i posjedne nove položaje kod zaseoka Vuceli i na komunikaciji Trošmarija—Tounj. ete 3. bataljona, koje su se nalazile zapadno od crkve u Gornjim Dubravama, zadržale su svoje položaje iako ih je neprijatelj ugrožavao s fronta i desnog boka. Kad je neprijatelj krenuo u pravcu Vuceli a, Štab 2. brigade je s 1. bataljonom koji se nalazio u brigadnoj rezervi i 3. i 4. bataljonom izvršio protivnapad i odbacio ga od Vuceli a ali svi pokušaji da povrati Gornje Dubrave ostali su bez uspjeha. Neprijatelj se vrlo vješto i uporno branio, a imao je snažnu i preciznu minobaca ku i artiljerijsku podršku. Kasno poslije podne 14. januara neprijatelj je na ovom pravcu pokušao da iznenadi jedinice 2. brigade, i da na prepad pre e rijeku Bistru i tako otvori put za lakši prodor u Ogulin. Me utim,

ovaj pokušaj legionara i ustaša ostao je bez uspjeha pa je neprijatelj, nakon osjetljivih gubitaka koje je pretrpio u borbi tokom dana, zano i o u Gornjim Dubravama i okolini.

Dok je desna neprijateljeva kolona napadala u pravcu Ogulina, dotle je njegova lijeva kolona nastupala prema Tounju. Njeni prednji izvi a ki dijelovi oko 8 sati toga dana izbili su pred Staniši Brdo i, pošto su utvrdili da su tu položaji naših jedinica, zastali radi pripreme napada. U prvom naletu neprijatelja na Staniši Brdo u estvovala su dvije do tri ete pješadije, potpomognute oklopnim vozilima, artiljerijom, minobacima i avionima tipa »Štuka«. Ovaj napad bio je odbijen snažnom vatrom jedinica 2. bataljona 3. brigade. Me utim, neprijatelj je za kratko vrijeme angažiranjem više tenkova i oklopnih automobila ponovio napad u kome je došlo do veoma dramati ne borbe, ali i ovog puta, zahvaljuju i snažnoj upornosti 2. bataljona, tenkovi i pješadija odba eni su natrag. I tre i neprijateljski napad odbijen je pod sli nim okolnostima. Oko 10 sati, po odobrenju štaba brigade, 3 bataljon je napustio Staniši Brdo i povukao se na nove položaje u rejonu sela Gerova kod Tounja. U daljem nastupanju ova kolona je u 15 sati izbila na liniju Gerovo—Tounj—Zdenac, poslije ega je 3. brigada s 1. bataljonom posjela brdo Gri radi kontrole raskrsnice puteva Tounj—Oštarije i Oštarije—Kamenica—Primišlje, dok je s 3. bataljonom posjela isto ne padine Krpelja pored željezni ke pruge i to od kote 443 do kote 420, a s 2. bataljonom selo Skradnik i 4. bataljonom Oštarije s ciljem da ne dozvoli prodor neprijatelju tim pravcem prema Oštarijama i Ogulinu.

U 16 sati 14. januara 3. brigada je, oja ana s dvije baterije brdskih topova, izvršila protivnapad na neprijatelja. Napad je bio tako snažan, dobro sinhroniziran i potpomognut vatrom svih oružja, pa je neprijatelj, i pored svih nastojanja da zaustavi brigadu, morao da odstupi do linije: Staniši Brdo—selo Potok — kota 252. Poslije povla enja neprijatelja, bataljoni 3. brigade zauzeli su položaje na kojima su ostali do 16. januara 1944. godine.

Produžavaju i napad desna napadna kolona 392. divizije probila se 16. januara od Trošmarije prema Ogulinu i istog dana se spojila s posadom u Ogulinu. Istovremeno je njena lijeva kolona napala položaje 3. bataljona 3. brigade, koji su brzo bili prekriveni gustim dimom od eksplozije topovskih granata. Bataljon je mirovao sve dok mu se pješadija nije približila, a onda je brzom i žestokom paljbom prisilio neprijatelja da se povu e na polazne položaje. Da bi obmanuo neprijatelja, Štab 3. brigade naredio je 3. bataljonu da se povu e nazad za nekoliko stotina metara a na položaju da ostavi nekoliko puškomitraljeskih odjeljenja i tri osmatraa. Štab brigade je nastojao da stvori utisak kod neprijatelja da se cijeli bataljon povukao i da posjedanjem položaja po dubini obezbjedi svoje lijevo krilo od iznenadnog neprijateljskog prodora od sela Trošmarije kroz šumu Krpelj. Povla enje 3. bataljona Nijemci su ocijenili da je izazvano snažnim dejstvom njihove artiljerijske i minobaca ke vatre i da je time otvoren put prema Oštarijama i Senju.

68

20/35

9/35

NUSA BRIGADA

BRIGADA NUSA
AGRESI

Sq. Per. _____

N. _____

Oslanjaju i se na pogrešnu procjenu, neprijatelj je 16. januara u 16 sati uputio svoje dvije pješadijske ete, kolonama trojnih redova, od Tounja ka Oštarijama bez ikakvog borbenog osiguranja. Kada je elo kolone izbilo na raskrscnicu puteva Oštarije—Tounj i Tounj—Primišlje, 3. bataljon se na dati znak osmatra a u trku prebacio na stare položaje, a zatim zajedno s 1. bataljonom otvorio brzu paljbu po neprijatelju. U isto vrijeme ja sam, u svojstvu operativnog oficira 3. brigade, krenuo s dva oklopna automobila na mjesto sukoba. Legionari su u po etku napada zauzeli grupne položaje pored puta i time stvorili dobre ciljeve, naro ito za oklopne automobile, koji su neprijateljsku kolonu gotovo izrešetali mitraljeskom vatrom, nanijevši joj velike gubitke. Njema ka artiljerija i tenkovske jedinice otvarale su snažnu vatru da bi tako potpomogle svoje ete i stvorile uslove za njihovo izvla enje iz naše zasje. Sve to nije utjecalo na 1. i 3. bataljon, koji su izvršili juriš na neprijatelja i nanijevši mu velike gubitke odbacili ga natrag.

U borbama od 13. do 16. januara 2. brigada je nanijela neprijatelju gubitke od 84 poginula, preko 100 ranjenih i 10 zarobljenih legionara, dok je u borbi s 3. brigadom imao 75 mrtvih i 80 ranjenih vojnika. Jedinice 2. brigade zaplijenile su 5 puškomitraljeza, 7 automata, 6 pušaka, 5 pištolja i oko 5.000 puš anih i puškomitraljeskih metaka, a jedinice 3. brigade 6 minobaca a 81 mm sa 100 mina, 3 automata, 5 pušaka, 2 pištolja, 20 pari vojni kih odijela i 3.000 puš anih metaka. Gubici 2. i 3. brigade iznosili su 15 poginulih i 96 ranjenih boraca. Me u poginulima bio je i Rade Blanuša, zamjenik komandira ete, a kurir Stojan Mili iz 2. brigade je nestao. Me u ranjenim nalazili su se zamjenik politi kog komesara 1. bataljona 3. brigade Slavko Jakši , politi ki komesari eta Pavao Medak i Jure Zup i , komandir mitraljeske ete Mili Dejanovi , zamjenik komesara ete Milan Ivkovi te 5 vodnika i 2 politi ka delegata vodova.

Borbe s 392. legionarskom divizijom u zahvatu komunikacija
Josipdol—Modruš i Josipdol—Plaški

Nakon prodora neprijatelja u Ogulin 8. divizija je zauzela slijede i raspored: 1. brigada na prostoriji sela Plav a Draga, 3. brigada u selima Radoševi i—Turkalji—Sabljaci i 2. brigada u rejonu Trošmarija—Bosiljevo. Oko 8 sati 22. januara dva bataljona legionara krenula su prema položajima 3. brigade. Po izlasku iz Josipdola, jedna kolona upu ena je prema brdu Klekinji i selu Sabljaci gdje se nalazio 1. bataljon, a druga kolona prema 2. i 4. bataljonu koji su bili na položajima Radoševi i—Mudri glavica. Kad je zapaženo razdvajanje neprijateljskih snaga, odlučeno je da se glavni udar neprijatelju zada kod Radoševi a. Na sastanku s komandantima 2. i 4. bataljona preporu io sam im da se 2. bataljon pritaji kod Radoševi a dok ne dobije znak za po etak napada, a da 4. bataljon pruža otpor neprijatelju i ne dopusti mu prodor u selo Vojnovac prije nego ga 2. bataljon napadne.

Mada je neprijatelj u svom sastavu imao i motorizacije i podržavan

snažnom artiljerijskom vatrom iz okoline Josipdola, nastupao je veoma oprezno, boje i se da ne upadne u klopku kao 16. januara. U 10 sati neprijateljeva prethodnica, ja ine jedne ete, ušla je dosta obazrivo, ali bez bo nog osiguranja, u zaselak Miš evi i. Me utim, što se više približavao 4. bataljonu, neprijatelj je sve više otkrivao lijevi bok, izlažu i ga napadu 2. bataljona. Cijelo to kretanje i razvoj doga aja pažljivo je pratio štab 3. brigade. Situacija je opet mnogo ime podsje ala na situaciju kod Tounja. Bilo je o igledno da ta dobro uvježbana legionarska vojska ni ovoga puta ne e izbje i pripremljenu klopku. Tako je u momentu, kad je borba izme u 4. bataljona i neprijateljske prethodnice dostigla kulminaciju i kada su se uli samo dugi mitraljeski i puškomitralješki rafali pomiješani sa snažnim eksplozijama artiljerijskih granata i ru nih bombi, 2. bataljon iz neposredne blizine, iznenada, otvorio vatru na neprijatelja u Miš evi ima i prisilio ga na povla enje prema Josipdolu. Istovremeno minobaca i i brdski top, koji su se nalazili na položajima 4. bataljona, prenijeli su vatru na motorizirani dio neprijateljske kolone koja se nalazila na putu u podnožju Radoši brda. Ne vide i drugog izlaza, neprijatelj se povukao u polaznu bazu. Legionari su ovom prilikom imali 19 mrtvih i 25 ranjenih, a dvojica su zarobljena. Brigada je imala samo trojicu ranjenih, što je bilo od velikog zna aja za njeno moralno ja anje i vrstinu. Prilikom odstupanja neprijatelj nije uspio da izvu e 1 minobaca 81 mm, 3 puškomitraljeza, 2 poluautomatske puške, 2 tromblonske puške s 50 tromblonskih mina i 5 pušaka s municijom.

Rano ujutro 23. januara ja e neprijateljske snage ponovo su se uputile prema položajima 3. bataljona. Ovoga puta glavni pravac napada legionari i ustaše usmjerili su prema Modrušu i selu Cerovniku. Bilo je o igledno da neprijatelj po svaku cijenu želi da ovlada komunikacijom Josipdol—Modruš—Jezerane Senj, a da bi to postigao morao je prethodno odbaciti 3. brigadu od pomenute komunikacije. Toga dana na brdašcu Klekinji, koje ima jedva oko 1.500 m² površine, nalazio se 1. bataljon 3. brigade. Brdašce je s takti kog gledišta bilo neobi no važno jer je dominiralo okolinom i služilo za odbranu sporednog pravca, koji od Josipdola i Oštarija vodi prema Plaškom. Borci su mirno i pribrano ekali pogodan trenutak na svojim utvr enim i sitnim raslinjem maskiranim položajima. Odjednom, kiša neprijateljskih granata, mina i zrna prekrila je cijelo brdašce i ono je ubrzo postalo obavijeno dimom i plamenom, dok se Kapelom razlijegao neprekidni eho eksplozije. Pod zaštitom tako snažne vatre neprijateljska pješadija je mirno nastupala, ne nailaze i na otpor, ali kad je stigla na stotinjak metara ispred bataljona, Klekinja je odjednom oživjela. Kao iz zemlje zaštekta su automatska oružja. Ne osvr u i se na gubitke neprijateljski prednji dijelovi pokušali su da se u skokovima ubace u sistem odbrane bataljona. Iako su se neprekidno ule komande: »Forvec!« »Forvec!«, neprijatelj je bio prisiljen da se malo vrati natrag. Nakon toga ponovo je po ela uraganska vatra neprijateljske artiljerije i minobaca a. Imao se utisak da e na Klekinji sve živo biti sprženo i uništeno. Me utim, kad je poslije artiljerijske pripreme uslijedio drugi neprijateljski

juriš, bataljon je oživio i kao i prvi put odbacio Nijemce koji su još jedanput morali da ponove napad i to sada i uz podršku tenkova. Tek nakon toga štab bataljona je naredio povlačenje i zauzimanje novih položaja. Dok se glavnina povlačila, jedan vod i jedno mitraljesko odjeljenje s nišandžijom Dušanom Mrkaljem na čelu ostali su na položaju štite i povlačenje ostalih jedinica. Oni su je bataljon po se da se povlači, Nijemci su izvršili snažan pritisak da bi uništili zaštitnicu i neposrednom vatrom ugrozili glavninu bataljona, ali se zaštitni vod i uvoeni kordunaški mitraljezac Mrkalj nisu dali povući s položaja.

Nijemci su ipak napredovali, istina lagano, od zaklona do zaklona. Kad ih je dijelilo od Dušanovog mitraljeskog gnijezda 50 do 70 metara, tad se veći zaštitni ki vod prebacio u sastav glavnine, ostalo je još da se i mitraljeski izvuku. Oni se trenutno nisu imali u koga pouzdati, osim u se i u svoju isprobanu spretnost i brzinu. Najprije su iz gnijezda izletjeli pomoćnici i, dok je Dušan razvlačio duge rafale da bi zakovao Nijemce za zemlju, oni su se dohvatili novog zaklona. A onda im se i on pridružio koristeći se njihovom vatrenom zaštitom i neravninama terena. Ovaj hrabri kordunaški mitraljezac omogućio je svojim junaštvom i prisebnošću u relativno mirno izvlačenje bataljona. To nije bilo prvi niti posljednji put. On je zajedno sa svojom poslugom postigao neuporedivo više nego što su to predviđala pravila za jedno mitraljesko odjeljenje. Izvanredno inventivan i priseban, Dušan se bio tako saživio sa svojim dužnostima i svojim oružjem da se nikad nije mogao zamisliti na nekoj drugoj dužnosti.

No u izmeću 23. i 24. januara 1. brigada, po naredjenju Štaba 8. divizije, prebacila se bliže položajima 3. brigade kako bi, ako zatreba, mogla pojačati njenu odbranu. Kako se i očekivalo, neprijatelj je rano krenuo u napad na cijelom frontu teže i da prodre prema Modrušu i Plaškom. Dijelove koji su nastupali u zahvatu puta Oštarije—Plaški sačeka je 2. bataljon ispod Radošić brda i snažnom vatrom prisilio ih privremeno na povlačenje. Ipak u toku toga dana neprijatelj je prodrio u Modruš, ovladao Trojvrhom, Vojnovcem i Mudri glavicom. Štab divizije ojačao je 3. brigadu s jednim bataljonom 1. brigade, koja je s njim i svojim jednim bataljonom izvršila protivnapad na Trojvrh i poslije dva uzastopna juriša ovladala s njim, ali za kratko, jer ga je ubrzo neprijatelj uspio povratiti. Na kraju dana neprijatelj se zadržao i zanočio na položajima na liniji: Modruš—Klekinja—Trojvrh—Vojnovac—Mudri glavica.

U zoru 25. januara dva bataljona 1. brigade postavila su zasjedu na putu Modruš—Jezerane i cijelog dana u dubokom snijegu i po jakoj zimi ostali u Kapeli. Putem kroz Kapelu pokušalo je da prođe samo nekoliko patrola i dva putnička automobila, ali su patrole i automobili uništeni. U isto vrijeme jedna od tih bataljona upala je u jednu legionarsku kuhinju u Kapeli te pritom likvidirala kuhare, uništila kuhinje i zapalila barake u kojima se nalazila kuhinja.

U toku 26, 27. i 28. januara 1. brigada, koja je smijenila na položajima 3. brigadu, vodila je ogorčene borbe s neprijateljem oko Trojvrha. Trojvrh se uzdiže iznad sela Vojnovca, na putu Plaški—Oštarije. Na njemu se

isti u tri me usobno povezana visa po kojima je i dobio ime. Kako dominira okolinom, bio je važan kako za neprijatelja tako i za naše jedinice. Tih dana položaje na Trojvrhu su držale as jedinice 1. brigade, a as neprijatelj, tako da je brdo bilo potpuno izrovano i pretvoreno u rovove i zaklone, koje ni jedna strana nije rušila ve samo podešavala za svoje potrebe.

No u uo i 29. januara 1. brigada napala je s 1. i 3. bataljonom neprijatelja na brdu Vrhovcu i Trojvrhu, a s 2. i 4. bataljonom na Mudri glavici, dok su jedinice 3. brigade napale neprijatelja u selu Sabljaci. Pošto je 1. i 3. bataljon zauzeo Vrhovac, nastavili su napredovanje prema Trojvrhu i malo-pomalo primicali se neprijateljskim zaklonima i bunkerima na Trojvrhu. Nakon završenih priprema odjeknuo je znak za juriš, a odmah za njim iz grla boraca zaorilo se gromko »Uraaa!« Prvi, ... drugi ... tre i juriš je uspio. Trojvrh je bio zauzet, a u rovovima i bunkerima ostali su mrtvi neprijateljski vojnici i pored njih puške, minobaca i i puškomitraljezi iz ijih se cijevi još izvijao dim barutnih gasova. Me utim, radost boraca nije bila dugog vijeka, jer je ukratko poslije toga uslijedio neprijateljski protivnapad i bataljoni su bili prisiljeni da bogzna po koji put u posljednjih petnaest dana napuste Trojvrh. U ovim borbama narito se istakao 3. omladinski bataljon i njegovi puškomitralješci Miloš Džakula, Ivica Pliveli i Mile Lackovi koji su prilikom napada vatrom svojih puškomitraljeza pokrivali neprijateljske vatrene izvore, u utkivali ih i time omogu avali lakše zauzimanje neprijateljskih rovova i bunkera, a prilikom neprijateljskog protivnapada hladnokrvno su do ekivali neprijatelja i posljednji napustili Trojvrh, brane i odstupnicu bataljonu. Za to vrijeme jedinice 3. brigade bez velikih napora prešle su potok Vrnjiku i na juriš zauzele selo Sabljake iz kojih se neprijatelj povukao dijelom prema Trojvrhu, a dijelom prema Klekinji.

Odvojena od glavnine 8. divizije, 2. brigada je vodila tako er teške borbe, od 20. do 26. januara na području Trošmarije i Bosiljeva, s neprijateljem koji je napadao iz Ogulina, Duge Rese i Generalskog Stola. I pored snažnog neprijatelja i brojnih drugih teško a s kojima se borila, a u prvom redu s nestašicom municije, brigada je uspjela ne samo da se održi na spomenutoj prostoriji, ve da svakodnevnim borbama i vezivanjem za sebe jakih neprijateljskih snaga olakša položaje ostalih jedinica 8. divizije oko Ogulina i Plaškog.

Koncem januara 1944. godine pao je ve i snijeg i naglo je zahladilo što je imalo utjecaja na operacije neprijatelja pa i naše akcije. Jedinice 392. legionarske divizije nakon što su ovladale putem Oštarije—Senj, preko Kapele, samo su ga obezbje ivale i nisu vršile ispade prema položajima jedinica 8. divizije koja je i dalje ostala na teritoriji Plašanske doline.

U borbama od 20. do 29. januara 1944. godine 8. divizija nanijela je neprijatelju gubitke od 224 mrtva, me u kojima i tri oficira i 274 ranjena, a 16 legionara i 1 njemaki podoficir bili su zarobljeni. Gubici jedinica 8. divizije iznosili su 20 mrtvih, me u kojima je bio i zamjenik politkog

komesara ete 4. bataljona 3. brigade Petar Milašinovi i 73 ranjena. Me u ranjenim bili su politiki komesar 4. bataljona 2. brigade Milan Zimonja, zamjenik komandanta 1. bataljona 3. brigade Simo Zatezalo-Škeri i politiki komesarete 1. bataljona 3. brigade Nikola Lonar. Pet boraca 2. brigade je nestalo. Trupna komora 4. bataljona 2. brigade pala je neprijatelju u ruke, a u istom vremenu jedinice divizije zaplijenile su: 3 minobaca a 81 mm, 5 puškomitraljeza, 8 automata, 2 tromblonske puške s 50 mina, 2 poluautomatske puške, 38 pušaka, 10 pištolja, 1000 mina 81 mm, oko 15.000 pušanih, puškomitraljeskih i mitraljeskih metaka, 1 poljsku telefonsku centralu, 7 telefona, 17 konja sa sedlima i priborom za nošenje i voženje, oko 50 pari vojnikih odijela i dosta drugog materijala i hrane. Osim toga oštećen je 1 neprijateljski oklopni automobil, uništen 1 putnički automobil, 4 konjska kola, 3 poljske kuhinje i oko 1 km željezničke pruge.

Ukupno u borbama od 13. do 29. januara 1944. godine jedinice 8. divizije nanijele su neprijatelju gubitke od 224 poginula, 454 ranjena i 27 zarobljenih vojnika, podoficira i oficira, dok su same imale gubitke od 35 poginulih i 169 ranjenih boraca. Posebno značajne uspjehe 8. divizija postigla je u prvoj polovini januara kada je naprosto pregazila neprijateljske posade na dijelu komunikacije Generalski Stol—Oštarije. Trebalo je još samo par dana pa da i Ogulin bude oslobođen, ali baš tada kada je na pomolu bio potpuni trijumf 8. divizije, od Karlovca se pojavila svježaja i dobro izvježbana njemačka 392. legionarska divizija koja je svojim ofanzivnim akcijama, u kojima je uzelo učestvo preko 15.000 dobro izvježbanih i naoružanih njemačkih i Paveljevih vojnika, svaku stopu osvojenog zemljišta skupo platilo.

Miloš Ga eša

Mitraljesko-minobaca ko odjeljenje nije se povuklo

Poslije uspješnih napada na neprijateljske posade u Tounju i kod Globor-ni kog mosta 1. brigada 8. udarne divizije napala je 11. januara 1944. godine Oštarije. Prvi bataljon pod komandom Dure Ve erinovica posjeo je polazni položaj za napad sjeveroisto no od Oštarija, od željezni ke pruge do ceste koja vodi za Ogulin. Mitraljeska eta raspore ena je u rejonu groblja. Njen komandir Cabraja i politi ki komesar bataljona Jagi , odredili su vatreni položaj za mitraljesko odjeljenje i mali minobaca na prostoru izme u sporednog puta i ceste za Ogulin. Odgovoran za taj prostor bio je delegat voda Miloš Ga eša. Odjeljenje je dobilo zadatak da budno motri na neprijatelja i da svakog momenta bude spremno za dejstvo. Odstupnica nije predvi ena.

S po etkom napada, u kojem su još u estvovali 2. i 4. bataljon, bac em smo tukli položaje neprijatelja neposredno ispred sebe kod grupe ku a. Odatle je neprijatelj povremeno otvarao vatru ispituju i ja inu i snagu naše vatre. Bilo je prijatno januarsko popodneвно sunce. Osim povremenih i oštrih neprijateljskih rafala ništa osobito i neobi no nije se doga alo. Cak je pomalo bilo i dosadno. Ali oko 16 sati nastao je pravi pakao za mitraljesko baca ko odjeljenje. Pod snažnim pritiskom 2. i 4. bataljona, ustaško-domobranske snage da bi izbjegle uništenje krenule su u prodor za Ogulin preko položaja mitraljesko-minobaca kog odjeljenja. Prvi nalet bio je u stvari juriš a zatim je masa od nekoliko stotina ljudi jurnula na jedno mjesto i nastavila da bezglavo bježi ka Ogulinu.

Mitraljesko-minobaca ko odjeljenje se našlo za veoma kratko vrijeme u pozadini neprijatelja. Nije bilo vremena za promjenu okvira na »bredi«, a minobaca je uspio da izbac i samo nekoliko mina ispred sebe u nadiru u gomilu i stao. Pomiješale su se ustaše s desnim krilom 1. bataljona, za veliko uda s relativno malim gubicima na obje strane. Teško je ranjen mitraljezac Nikola Klašnj a, ali je i dalje pucao i nije dao k sebi. Omladinac Zoroja iz okoline Primišlja bacio je nekoliko ru nih bombi, zatim zgrabio sanduk mina od malog minobaca a, skidao zaštitne kape s osigura a i bacao mine na ustaše. Neke su udarile upalja em o zemlju i aktivirale se. Sa sebe je stresao dvojicu ustaša i sko io u susjedni rov, jer je u njegovu ve bilo nekoliko ustaša. Pao je od posljednje grupe ustaša koja je preskakala preko rovova štite i odstupanje svoje glavnine. Kada je izgledalo sve svršeno i preživjeli iz odjeljenja odahnuli, iznenada je jurnula i posljednja grupa zaostalih ustaša ka položaju odjeljenja. Situaciju je spasila jedna slu ajno sa uvana bomba. Bacio ju je Miloš Ga eša u grupu pridošlih ustaša ispred sebe. Od bombe je ranjeno nekoliko ustaša, ali i Miloš Ga eša. Ubrzo su pristigli i borci iz 2. i 4. bataljona. I zaostale

ustaško-domobranske grupe bile su likvidirane. Odjeljenje je imalo dva poginula i nekoliko ranjenih boraca.

Postavljeni zadatak odjeljenje je potpuno izvršilo i ostalo na svom mjestu. Ostatak ustaša i domobrana koji su se uspjeli probiti prema Ogulinu sa ekala je 3. udarna brigada 8. udarne divizije. Ona je bila u zasjedi izme u Otoka i Ogulina, i desetkovala ih.

Jovo Vunjak

Artiljerija Osme divizije

Stvaranje artiljerijskih jedinica na Kordunu po inje listopada 1942. godine kada su u borbama kod Poloja (17. X) zaplijenjena dva poljska topa kalibra 75 milimetara i prilikom zauzimanja Tušilovića (24. X) dva brdska topa tako e kalibra 75 milimetara. Od ovih topova formirana su najprije dva voda koja se nazivaju i baterije, s kojima su komandovali Vajo Leka i Stanko Svilar. Baterije su uspješno podržavale napade naših jedinica na Ličko Petrovo Selo, Vaganac, Drežnik, Rakovicu, Slunj i Bihać.

U vrijeme formiranja 6. ličke i 8. kordunaške divizije, po naredjenju Glavnog štaba Hrvatske, sva artiljerijska oružja zaplijenjena do tada na Kordunu i u Lici, kao i prilikom oslobođenja Bihaća, bila su grupirana i podijeljena ovim dvjema divizijama. Tom prilikom su 8. diviziji dodijeljena 4 brdska topa kalibra 65 milimetara i 2 brdska topa kalibra 75 milimetara. Od ovih topova je na dan formiranja divizije, 22. studenog 1942. godine, u selu Crevarska Strana formirana i njena baterija, a za komandira je postavljen Stanko Svilar. Istovremeno su u bateriji bile obrazovane partijska čelija i skojevska grupa koje su značajno doprinijele da je baterija brzo izrasla u disciplinovanu i stručno osposobljenu borbenu rodovsku jedinicu.

Nakon formiranja, baterija je uspješno podržavala napad jedinica divizije na emernicu, Bučicu, Lasinju i Skakavac. Uoči četvrte neprijateljske ofanzive baterija je 5. siječnja 1943. godine uspješnim dejstvom omogućila brzo slamanje otpora ustaške posade u Saborskom, a šest dana kasnije i četničke posade u Ličkoj Jesenici koja se bila utvrdila u crkvi. U napadu na ovo selo baterija je dobila zadatak da preciznom vatrom neutralizira četničku posadu u crkvi i tako osigura uspješan napad pješadije. Vode i računice inženjerske su se dejstvovati po mraku i maglovitom vremenu, oružja su pravodobno postavljena na vatrene položaje, a zatim su zauzeti elementi za gađanje. Napadu pješadije prethodila je artiljerijska priprema. Prva granata pogodila je u vrh tornja. Spuštanjem elevacije cijevi i nišanjem u pomoćnu nišansku točku, druga je granata pogodila u vrata crkve. Ovi su pogoci zbunili i potpuno demoralizirali

etni ku posadu, koja nije mogla shvatiti da artiljerija po mraku i magli može ovako precizno gaati. Otpor neprijatelja je brzo slomljen. Poginulo je više etnika, a ostali su se predali. Za ovako uspješno gaanje štab divizije pohvalio je brdsku bateriju na elu s komandrom Stankom Svilarom.

U napadu na Kup inu 26. sije nja 1943. godine, u jednom protivnapadu neprijatelja, pobijeni su konji koji su nosili dijelove oru a i ranili dva artiljerca. Kup ina je tokom dana oslobo ena i tako je top iznova došao u naše ruke.

U borbi divizije s Talijanima, tokom etvrte neprijateljske ofanzive, brdska je baterija postigla najzna ajniji uspjeh u efikasnom uništavanju neprijateljeve žive sile i tehnike na Zuleševici u Lici. Duboki snijeg je onemogu avao povla enje Talijana u rastresitom poretku, što je artiljeriji omogu avalo da svoju vatru ubistveno koncentrirala na ograni en broj prti na. Svih 6 oru a baterije bilo je gusto postavljeno na uskom prostoru, što je komandiru omogu avalo da neposredno upravlja vatrom svakog oru a i tako uspješno djeluje.

Borbama u Gackoj dolini u prolje e 1943. godine prethodilo je oslobo enje Vrhovina i Crne Vlasti. Baterija je efikasnom vatrenom podrškom potpomagala brzo slamanje otpora talijansko- etni kih posada u ova dva sela. Snage 8. divizije, da bi likvidirale garnizon u Oto cu, morale su prije toga slomiti otpor Talijana i etnika u nizu okolnih sela. Ja a su uporišta bila u Brlogu i Žutoj Lokvi. I u ovim je borbama baterija imala zna ajnu ulogu i u cjelini izvršila svoj zadatak. Tek neposrednim i preciznim ga anjem puškarnica na bunkerima i drugim utvr enim objektima, pješadiji je prokr en put u središte uporišta. U ovim borbama preciznim ga anjem posebno se isticao komandir odjeljenja Raško Vlajsavljevi . Likvidacijom posade u Brlogu, uz izuzetno uspješnu podršku artiljerije, stvorena je mogu nost za koncentri an napad na blokirani talijansko- etni ki garnizon u Oto cu. Brlog je branilo oko 100 Talijana i oko 300 etnika, dobro utvr enih u jednom velikom bunkeru na kat i još 15 manjih bunkera, a imali su izgra en sistem stoje ih rovova, bodljikave žice i minskih polja. Komandir baterije Stanko Svilar kontrolirao je dejstvo svakog topa, a oru a su, iz neposredne blizine, ga ala puškarnice bunkera.

U napadu na Gospi 2. svibnja 1943. godine nije došlo do izražaja potpunije sadejstvo izme u pješadije i artiljerije. Naime, nedostajala je vrsta i stalna veza izme u štabova pješadijskih jedinica i pridate im artiljerije. Artiljerijske starješine nisu potpunije informirane o zadacima i rasporedu podržavanih jedinica, a u nekim momentima naro ito kod izvla enja i povla enja, pješadijske starješine nisu poklanjale potrebnu pažnju zaštiti artiljerijskih oru a, koja su im bila pridata.

Zapoviješ u štaba 8. divizije od 7. lipnja 1943. godine brdska baterija dobila je zadatak da s vatrenog položaja u rajonu kote 426 (Perkovi i) podržava napad 3. brigade na etnike u Josipdolu, tuku i posade neprijatelja u Oštarijama i na željezni koj stanici u Josipdolu. I pored nasto-

janja da se postigne iznenađenje, oružja se tokom dana nisu mogla neopaženo dovesti na vatrene položaje, a izostala je i neophodna organizacija sadejstva pješadije i artiljerije zbog čega je i efikasnost vatre bila umanjena. Osim toga, pješadija nije uspješno eksploatirala vatrene uinke artiljerije.

Baterija je podržavala dejstvo jedinica divizije koje su 19. lipnja 1943. godine zauzele Slunj. S vatrene položaja u rajonu Cvitovi uspješno je neutralizirano vatreno dejstvo neprijatelja iz bunkera na zapadnoj strani Slunja, i prijenosom vatre na centar omogućeno je pješadiji brzo izbijanje na jurišni položaj.

U napadu 2. brigade 8. divizije i 4. banijske brigade Unske operativne grupe na Veliku Kladušu, 20. lipnja 1943. godine, baterija je imala zadatak da neutralizira neprijatelja na okolnim utvrđenjima, a zatim da prenese vatru na centar mjesta. Neprijatelj je ubrzo potisnut iz spomenutih utvrđenja, ali rezultati dejstva po centru Kladuše nisu bili zadovoljavajući. Pješadija je uspjela zauzeti dio mjesta, ali se ubrzo, zbog naglo pristigle pomoći i neprijatelja, morala povući.

Razvojem artiljerije javljala se i prijemna potreba za stručnim kadrom i obukom poslugom za oružja. Stoga se stručna obuka stalno i programirano izvodila. Predviđaju se i skoriji slom fašističke Italije a time i mogućnost masovne zapljene artiljerije, posebna je pažnja poklonjena suvremenijoj obuci artiljerijskih starješina i popuni jedinica s ljudstvom, znatno iznad formacijski predviđenog broja. Istodobno je povećan broj dobro organiziranih artiljerijskih kurseva za razne profile artiljerijskih starješina, koje je organizirao Glavni štab Hrvatske i Štab 4. korpusa. Na ove su kurseve me u prvima upućeni Jovo Svilar, Stjepan Hini, Miloš Madžar i drugi. Posebno je povećana o sistematskoj obuci starješina koje su, kao negdašnji artiljerci, povučeni iz pješadijskih jedinica u artiljeriju divizije. Kurs je bio jednomjesečni i održavao se već u srpnju 1943. godine u Lešću kod Otočca.

Pored stručnog osposobljavanja organiziranom političkom radu s borcima i ideološkoj marksističkoj izgradnji komunista i skojevaca posebna je stalna pažnja zbog čega je i taj rad davao vidne rezultate. Odnos artiljeraca s narodom bio je izuzetno dobar. Posebna se pažnja posvećivala odnosima sa stanovništvom koje je pretežno bilo pod vlašću i utjecajem okupatora i njegovih slugu. Vidan je doprinos i na razvijanju bratstva i jedinstva naroda. Nalaze se u Plaškom i njegovoj široj okolini, artiljerci su svojim ispravnim i efikasnim političkim djelovanjem me u stanovništvom toga područja doprinijeli raskrinkavanju bratoubilačke politike talijanskog okupatora i njegovih etničkih slugu. Zahvaljujući tome brzo je sticano povjerenje u politiku Komunističke partije, te usvajanje programa i ciljevi narodnooslobodilačke borbe. Tako je jedan broj zavedenih mladića iz Plaškog i okolice stupio u artiljeriju i druge jedinice divizije i ubrzo se istakli kao odani i hrabri borci NOR-a. Zatrovani etnički elementi su brzo lišeni ozbiljnijeg utjecaja na plašanskom i kordunskom području. Artiljerija je zbog političkog djelovanja već raspoređivana

na odmor i popunu na područja koja su jače nagrižena propagandom neprijatelja. Ovaj rad uvijek se odvijao u tijesnoj suradnji s partijskim i omladinskim organizacijama na terenu.

Poslije kapitulacije fašističke Italije, zapljenom novih artiljerijskih oružja i prilikom novih boraca, postepeno je formiran artiljerijski divizion sastava dvije brdske i jedne poljske baterije. Kao cjelina divizion je prvi put djelovao u napadu na neprijateljevu posadu u Oštarijama i na okolna uporišta krajem rujna 1943. godine.

Priprema za napad na Oštarije, koje su trajale od 27. do 29. rujna 1943. godine, posvećena je svestrana i temeljita pažnja. Štab divizion je okupio stariješine, upoznao ih s borbenom zapovijesti pretpostavljenog štaba i izdao naredbe za pripremu napada. Tokom noći 28. rujna u 3 sata 1. i 2. brdska baterija posjele su vatrene položaje u rajonu kote 421 (Sv. Katarina). Atmosferske prilike divizionu nisu išle na ruku. Naime, usljed jake kiše i magle baterije nisu mogle uspješno djelovati. Nakon ispaljenih 29 granata divizion se povukao u selo Munjavu i tu ostao cijeli naredni dan pripremajući se za napadna dejstva. Brdske baterije su 29. rujna u 18 sati ponovo posjele ranije vatrene položaje. Poljska baterija, koja je dan ranije formirana, posjela je vatrene položaje ispod željezničke stanice, na prostoru između u pilane i kote 356. Do pada mraka sve su baterije zauzele potrebne elemente za gađanje, izvršile probno gađanje i korekturu.

Jedinice divizije ponovile su napad na Oštarije 30. rujna u 3 sata. Artiljerijska priprema trajala je 30 minuta. Djelovale su sve tri baterije, naročito obasipaju i vatrom prostor oko crkve, te zaposjednute kuće i rovove, kao i sam centar Oštarija. Ovaj napad nije bio dovoljno energičan ni organiziran. Posebno je nedostajalo nužno sadejstvo između pješadije i pratećih jedinica. Snažnim protunapadom neprijateljeve pješadije i tenkova, uz podršku aviona, divizion je bio ozbiljno ugrožen. Cilj je neprijatelja bio da brzim i dobro pripremljenim ispadom otme ili uništi naša artiljerijska oružja. Štab divizion je odmah naredio povlačenje komore, a 2. brdska baterija, s plotunskom paljbom s bliskog odstojanja, uspjela je za kratko vrijeme zadržati snažan jurišni val neprijatelja. Vidjevši da ispred vatrene položaja nema naših pješadijskih dijelova, oružja su se brzo, ali bez panike, povukla. U ovoj borbi ranjen je samo jedan artiljerac.

Slijedećeg dana uslijedio je novi napad, zatim i treći, ali bezuspješan. Aktivnost avijacije, koja je otkrila vatrene položaje artiljerije, postojala je sve veća i drugo nije preostalo već da divizion brzo mijenja vatrene položaje svojih baterija. Tako je 1. brdska baterija, kojoj je ponestalo upaljača za granate, povučena u Cerovnik, 2. brdska baterija posjela je nove vatrene položaje ispod Treskavca kod Miševića, a poljska baterija ispod Podveljuna. S ovih je položaja artiljerija povremeno djelovala — do kraja opsade Oštarija. Nakon neuspjelih napada na Oštarije divizion se zajedno s ostalim jedinicama 8. divizije, povukao na odmor i pripremu za nova dejstva. U ovim borbama neprijatelj je uništio, među ostalim, 27 granata za top 75 mm i 64 granate za top 65 mm. Lakše su ranjena 3 artiljerca.

Listopada 1943. godine uslijedila je naredba broj 23 Štaba 1. korpusa NOV Hrvatske o formiranju artiljerijskih jedinica korpusa pa i Brdskog divizionu 8. divizije, kojoj je, faktički, sankcioniran trenutni sastav ve postoje g divizionu, od dvije brdske i jedne poljske baterije. Tom naredbom divizion je stavljen pod komandu Štaba 8. divizije, kako u organizacijskom, tako i u operativnom pogledu. Ostavljeno je u nadležnost štaba divizije da, u suglasnosti sa štabom korpusa, izvrši postavljanje komandnog kadra u divizionu. Time je zvanično u 8. diviziji formiran divizion od tri baterije i to: 1. brdska baterija 65 mm, 2. brdska baterija 75 mm i 3. poljska baterija 75 mm.

U sastavu divizionu bilo je i nekoliko drugarica. Međ u prvima u divizionu su došle Milica Ortan — Svilar, prije toga borac Prve like ženske, Sara Šijan i Štaka Marković. Milica i Sara bile su bolničke, a Štaka kuharica. Djevojke su nosile krupan teret obaveza koje im je nametala uloga, a svoju hrabrost i izdržljivost u brojnim kritičnim situacijama borbi i marševa stalno su potvrđivale.

Divizion je bio maksimalno angažiran u borbenim dejstvima divizije od 9. do 20. listopada 1943. godine. Posebno se istakao dejstvom po neprijateljskoj motoriziranoj koloni koja je, spuštajući se preko Cerovnika i Prodanovića a u Sabljake, ugrozila sigurnost štaba divizije, a nešto kasnije i samog divizionu.

Da bi se postigao što veći stupanj zaštite artiljerijskih oruđa a od iznenadnog prodora neprijateljskih tenkova u rajone vatrenih položaja artiljerije, naročito one većeg kalibra, Glavni štab Hrvatske izdao je 17. listopada 1943. godine uputstva za borbu protiv neprijateljskih motoriziranih kolona. Uputstvom je predviđeno da, međ u ostalim, sva teška oruđa, granate i mine, te komore moraju biti uklonjene s cesta i raspoređene izvan njihova zahvata, a to znači izvan domašaja neprijateljskih tenkova. Tom je prilikom upozoreno da se ne treba isključivo osloniti na zaštitu pješadije ili na oštene saobraćajnice. U vezi s tim naređeno je da vatrene položaje za artiljeriju treba birati izvan zemljišta prolaznog za tenkove, zavisno o težini i pokretljivosti oruđa. Na kraju je upozoreno da se za svako oruđe, koje na in bude izgubljeno, snositi odgovornost štaba dotične jedinice.

U siječnju 1944. godine u divizionu je formiran vod protuoklopnih topova od 2 oruđa a 37 mm.

Divizion je imao značajnu ulogu u likvidaciji neprijateljskog garnizona u Oštarijama 11. siječnja 1944. godine. Napad na ovo uporište vršila je 1. brigada, ojačana brdskom baterijom 65 mm i 2 brdska topa 75 mm. Napad je otpočeo u 7 sati. Nakon uspješne artiljerijske pripreme, pješadije rezultate pješadije nije maksimalno iskoristila, oruđa su bila pridana bataljonima brigade i neposredno gađala neprijateljske utvrđene objekte s najmanjih mogućih odstojanja. Preostali dio artiljerije divizionu nalazio se u rajonu sela Munjava. S pojačanom suradnjom pješadijskih i artiljerijskih starješina, u nastavku dejstva, osigurano je vršenje sadejstva ova dva roda, što se ubrzo odrazilo i na slabijem otporu neprijateljske

posade. Oru a su s bliskih odstojanja ga ala bunker po bunker i otpor neprijatelja je postupno slaman. U izvještaju Štaba 8. divizije od 19. sije - nja 1944. godine Štabu 4. korpusa¹ o napadu na Oštarije konstatira se, me u ostalim, slijede e: »U ovoj borbi odlu uju u ulogu odigrala je artiljerija. Ona je sama izvršila više od polovice posla. Upotreba artiljerije s bliskog odstojanja dala je odli ne rezultate. Me utim, suradnja izme s pješadije i artiljerije nije bila nikakva. Sjajno dejstvo artiljerije nije iskorištavano, tako da je borba mnogo duže trajala, nego što je bilo potrebno ...«. U ovim borbama utrošene su 34 granate za brdske topove 65 mm, 134 granate za brdske topove 75 mm i 30 granata za poljske topove 75 mm.

Sredinom sije nja 1944. godine divizion je uspješno podržavao dejstva jedinica divizije na podru ju Generalskog Stola i Tounja, a posebno na zatvaranju pravaca Tounj—Meaši i i selo Gerovo—Staniši Brdo. U ovim borbama nije bilo zamjerki na sadejstvo pješadije i artiljerije.

U dvodnevrim borbama na širem rajonu Plaškog 14. i 15. ožujka 1944. godine divizion je aktivno dejstvovao i uspješno ometao pokrete neprijateljskih snaga. Nakon snažne artiljerijske i minobaca ke vatre 14. ožujka oko 12 sati neprijatelj se povukao iz sela Kosanovi a i Medakovi a prema Plaškom, a iz Tuka se povukao preko Jakši a mosta i tu zaposjeo bunkere. Me utim, slijede eg dana u 8,30 sati neprijatelj je izvršio pritisak na naše snage u pravcu Tuka i Kneje, te Klašnice i Tula - nika. Dijelovi divizije odba eni su prema koti 444, Strmici i Plav i. Divizion se nalazio na vatrenim položajima u rajonu Kneje i tukao neprijatelja koji je nastupao iz pravca Drage prema Tuku, ali se ubrzo, pod pritiskom ovih snaga, morao povu i prema i inom mostu. U ovim teškim borbama divizija je imala 45 mrtvih i 157 ranjenih boraca i starješina. Podržavaju i prodor svojih jedinica, artiljerija neprijatelja, u namjeri da neutralizira dejstvo naše artiljerije, snažno je dejstvovala po rajonu Kneje. Od eksplozije jedne granate na osmatra nici komandanta divizona smrtno je ranjen Stanko Svilar, prvi komandir baterije i komandant divizona, umješan, hrabar i cijenjen starješina i komunist.

U seriji napada na Cazin, koje su tokom 9. i 10. travnja 1944. godine izvodile brigade 8. i 7. divizije i 1. brigada Unske operativne grupe, ova dejstva podržavao je brdski divizion divizije i korpusni haubi ni divizion. Napad na Cazin je otpo eo 9. travnja u 22,30 sati sa snažnom artiljerijskom pripremom, od koje je neprijatelj pretrpio osjetne gubitke. Jedna brdska baterija pridata je 2. brigadi, a ostale jedinice divizona, pod neposrednom komandom štaba divizije, dejstvovala su s vatrenih položaja iz rajona kote 447 i kote 334. S obzirom da se dejstvovalo no u, bila je otežana dobra organizacija sadejstva i preciznije ga anje ciljeva u uporištu neprijatelja. Nakon artiljerijske pripreme napada, koja je trajala 20 minuta, pješadija je krenula na juriš, koji nije uspio. U 7 sati je ponovljena artiljerijska priprema, a zatim i još jedan neuspio juriš. Jedinice

1. Naredbom Vrhovnog štaba od 5. 10. 1943. godine 1. korpus Hrvatske preimenovan je u 4. korpus NOVJ.

su izvu ene na polazne položaje, izvršile popunu municije i pripremu za još jedan op i napad koji je izveden slijede eg dana u 18 sati, uz pret-hodnu artiljerijsku pripremu. Ponestalo je artiljerijske municije i zbog toga ova priprema nije bila tako efikasna. Ni juriš pješadije nije bio uspješan, a zatim je uslijedilo izvla enje jedinice iz borbe. Ove je borbe pratio Randolph er il, sin i izaslanik predsjednika britanske vlade Vinsto-na er ila, koji je naro ito bio impresioniran dejstvom artiljerije.

U ofenzivi udruženih neprijateljskih snaga na Kordun 26. svibnja 1944. godine, 8. divizija je zatvarala pravce od Tounja prema Kamenici, Trži u i Primišlju, te pravac od Generalskog Stola, koji izvodi preko Perjasice i Poloja prema Veljunu. Zakopavši teža oru a, divizion se našao u ulozi pješadijske jedinice i vrlo uspješno izvršavao svoje zadatke. Položaj diviziona kod Veljuna obasipan je jakom minobaca kom vatrom. Od težeg naoružanja divizion je imao dva protuoklopna topa. Ova su oru a vrlo aktivno i efikasno dejstvovala po tenkovima koji su nadirali prema skeli na Korani. Dane Luki i Savo Miri bili su nišandžije na protu-kolcima i s njima oštetili jedan tenk, koji se prevrnuo, a mitraljeza Milan Joveti , uspješnim dejstvom mitraljeza, nije dozvolio pristup vojnika tenku sve do pada mraka. Tako se u izvještaju štaba divizije od 3. lipnja 1944. godine Štab 4. korpusa, pored ostalog, isti e: »... za vrijeme dok je divizion branio prijelaz preko Korane neprijatelj nije mogao pro i...«.

Veza izme u štaba divizije i štaba diviziona, kao i podržavaju ih jedi-nica, bila je raznolika, zavisno od trenutne situacije. Veza se osiguravala kuririma — pješacima, konjanicima, biciklistima i motociklistima. Skoro redovito je funkcionirala telefonska, a kasnije i radio-veza. Vod za vezu diviziona esto je postavljao vezu sa štabom divizije. Osim u izuzetnim i teškim situacijama, veza je uredno funkcionirala. Vod za vezu diviziona, na dan 25. kolovoza 1944. godine, imao je 24 ovjeka, jednu telefonsku centralu, 5 telefona i 8 km kabla.

U uspješnom napadu 8. divizije i Unske operativne grupe na ustašku posadu u Cazinu 13. rujna 1944. godine zna ajnu ulogu odigrala je i artiljerija, zahvaljuju i dobrom sadejstvu s pješadijom. Posada neprija-telja bila je brzo dezorganizirana tako da se u pani nom bijegu po ela povla iti, a zatim je uslijedilo njeno gonjenje. U ovoj borbi zaplijenjene su, izme u ostalog, 2 haubice 105 mm s 45 granata.

Bez obzira na ispoljene slabosti u rukovo enju s jedinicama u toku borbi, organizacija napada na Sunju, koji je otpo eo 26. rujna 1944. godine u 7,30 sati, bila je vrlo dobra, a naro itu je efikasnost ispoljila divizijska i korpusna artiljerija. Dobro je sinhronizirano sadejstvo pješa-dije, artiljerije, ete tenkova i ostalih dijelova borbenog poretka. U fazi artiljerijske pripreme neprijatelj je uspješno neutraliziran, što je pješadiji i tenkovima omogu ilo da u prvom naletu potisnu neprijatelja iz prvih linija obrane. Ovaj tempo juriša, na žalost, nije zadržan i tako je nepri-jatelju stvorena mogu nost da se sredi i ak pre e u protunapad, koji je zbunio naše jedinice i, razumije se, neuspjeh je bio neminovan.

U listopadu 1944. godine divizion je imao 178 boraca i starješina, od kojih je prema socijalnom porijeklu bilo 8 radnika, 149 seljaka, 3 intelektualca, 12 obrtnika i sitnih trgovaca, po jedan namještenik i srednjoškolar te 4 profesionalna vojna lica, a prema nacionalnoj pripadnosti 163 Srbina i 15 Hrvata. Artiljerci su se morali osposobiti za rukovanje s više tipova oružja, koja su se našla na jugoslavenskom ratištu. Štab divizion je, na primjer, u prosincu 1944. godine dobio naređenje da odmah, bez prethodne pripreme, preuzme dvije baterije topova 75 mm američke proizvodnje sa svim potrebnim instrumentima i opremom. Tako je naredno da oružja treba odmah montirati i pripremiti za dejstvo po neprijatelju u rajonu Vaganca i Li krog Petrovog Sela. Za nepuna dva sata izvršen je istovar i sklapanje oružja, a ubrzo zatim baterije su bile spremne za dejstvo. Sredinom prosinca 1944. godine divizion je uspješno podržavao dejstva divizije i Unske operativne grupe na prostoru Vaganca, Sadilovca, Drežnika i Irinovca.

Krajem 1944. i početkom 1945. godine u program nastave za pješadijske starješine uvrštena je i obuka o organizaciji sadejstva s artiljerijom i upoznavanje s osnovnim elementima na kojima dejstva imaju artiljerije. Ova je obuka dala veoma pozitivne rezultate. Politički rad s borcima i starješinama divizion odvijao se u duhu jedinstvenog plana koji je pravio politički organ divizije. Krajem 1944. godine obrađivane su, primjerice, teme: »Versajska Jugoslavija — Federativna Jugoslavija« i »Meunarodni položaj Jugoslavije«. Da bi realizacija programa bila što uspješnija, osiguravana je i potrebna literatura. Nastavu su izvodili politički komesari, njihovi pomoćnici i delegati vodova. U ovu su nastavu postupno uključivani i vojne starješine.

U toku siječnja 1945. godine problem popune baterija. Intenzivirana je strukturalna obuka, posebno s novopridošlim kadrovima. U cilju popune i osposobljavanja artiljerije na području Hrvatske pristupilo se mobilizaciji ljudstva i konja.

Divizion je u siječnju 1945. godine bio potpuno popunjen s kadrom. U to vrijeme formirane su još dvije brdske baterije američke proizvodnje, a poljska baterija upućena je u sastav haubi krog divizion korpusa. Popravila se i situacija s količinom municije.

Prema pregledu brojnog stanja starješina na dan 20. siječnja 1945. godine divizion je imao 7 oficira, 124 podoficira i 8 desetara. Već u veljači iste godine divizion je imao 17 oficira i isto toliko političkih rukovodilaca, 152 podoficira i 142 borca.

U završnim operacijama za oslobodjenje zemlje, u kojim je 8. divizija odigrala značajnu ulogu, divizion je vrlo uspješno podržavao dejstva njenih pješadijskih jedinica sve do Ilirske Bistrice. U ovom periodu bile su posebno značajne borbe za konačno oslobodjenje Bihaća, nezadrživo nastupanje divizije ka Istri i Sloveniji, razbijanje neprijateljske grupacije kod sela Prem 6. svibnja 1945. godine i, konačno, sudjelovanje u borbama i zarobljavanje velike neprijateljske grupacije kod Ilirske Bistrice.

Artiljerija 8. divizije, za cijelo vrijeme rata, vrlo je elastično djelovala, zavisno od konkretne potrebe koja se za pojedinu borbu ukazala. Bilo je situacija da je divizion istodobno skupno djelovao, ali su njegovi dijelovi često pridavani pojedinim brigadama divizije, a artiljerijska su oružanja išla u streljaci stroj pješadije i neposrednim gađanjem, sa sasvim bliskih odstojanja, uništavala dobro utvrđene objekte, iz kojih se neprijatelj znao grčevito braniti. Zbog toga je sadejstvo između artiljerije i pješadije moralo biti do najmanje po jedinosti planirano i realizirano. U protivnom, prilikom protivjuriša neprijatelja, oružanja bi, zajedno s poslugom, lako mogla biti uništena ili zarobljena.

Pored divizion 8. divizija je jedno vrijeme u svom sastavu imala Prate i bataljon brigade prate etc. Prate i bataljon divizije 20. travnja 1943. godine imao je 104 boraca i rukovodioca, 2 protukolska topa, 5 mitraljeza, 4 minobaca kalibra 81 mm, 1 puškomitraljez i 50 pušaka. Pred napad na Gospić, u rajonu sela Budak, 26. travnja 1943. godine hrabro je poginuo Mile Poštić, komandant ovog bataljona. Po etkom ožujka 1943. godine 4. brigada je, od pridatih artiljerijskih i drugih oružanja, samoinicijativno formirala svoj prateći bataljon, ali je on već u travnju rasformiran.

Poslije kapitulacije fašističke Italije zaplijenjena protuoklopna oružanja raspoređena su po brigadama divizije čime je znatno ojačana njihova vatrena moć za efikasnije savlađivanje otpora neprijatelja u armirano-betonskim i utvrđenim objektima. U listopadu 1943. godine u 5. brigadi je formirana prateća eta koja je u svom sastavu imala jedan protuoklopni vod s 2 topa 37 mm i dva minobaca kalibra 81 mm. Četa je još bila naoružana s 2 automata i oko 20 pušaka. Time je udarna moć brigade znatno porasla što je bilo od velikog značaja za osvajanje dobro utvrđenih uporišta neprijatelja, kao i u borbama protiv oklopnih neprijateljskih jedinica.

U ponovljenom napadu na Oštarije 30. rujna 1943. godine protuoklopna oružanja nisu bila najbolje raspoređena i to je omogućilo da tenkovi neprijatelja vrše ispade i dezorganiziraju naš napad, a posebno je paralizirano dejstvo pješadije. Poučeni ovim iskustvom, u napadu na Oštarije 11. siječnja 1944. godine, čiji je nosilac bila 1. brigada, prateća eta i su, zajedno s artiljerijom, dala golem doprinos u brzom slamanju otpora i likvidaciji posade u Oštarijama.

Bilo je i komična situacija. Naime, u dvodnevnom borbama oko Cazina u mjesecu travnju 1944. godine jedna je njemačka jedinica, pod pritiskom naših snaga, napustila vatrene položaje i ostavila 2 protuoklopna topa 57 mm. Naši su borci prionili da ta oružanja izvuku, ali su se pritom dobrano namučili jer nisu umjeli sklopiti krakove lafeta što je pričinjavalo velike teškoće i kroz živice i druge prepreke. Dovukavši ih nekako do vatrene položaja naših artiljeraca — mučenje je prestalo jer su »tobdžije«, pritiskom na dugme, odmah sklopili krakove lafeta. U mučenje, dakako, nije izostalo, ali i dokaz o elementarnoj neobučeni starješina i boraca tih jedinica.

U kolovozu 1944. godine sve brigade u diviziji imale su svoje dobro osposobljene prateće etc. Ovom je stanju znatno pomogao intenzivan

rad kurseva za starije prate ih jedinica pri Oficirskoj školi Glavnog štaba Hrvatske. U izvještaju dostavljenom 24. prosinca 1944. godine Štabu 4. korpusa štab divizije konstatira da su prate e ete u brigadama osposobljene za uspješna dejstva, ali je prisutan problem nedostatka mina za teške minobaca e.

Za cijelo vrijeme rata rezerve artiljerijske municije bile su oskudne. Do municije se dolazilo jedino zapljenom prilikom zauzimanja ve ih mjesta. Tako je, primjerice, u borbama oko Skakavca u prosincu 1942. godine zaplijenjeno 7 sanduka municije za poljski top 75 mm. Nešto kasnije, u napadu na Lasinju, zaplijenjena je, me u ostalim, 51 granata za brdski top 75 mm s dvije topovske kare. Oslobo enjem Oto ca 12. travnja 1943. godine zaplijenjene su 24 granate za brdske topove. Budu i da se do municije teško dolazilo, ona se brižljivo i planski koristila. U vremenu od 1. do 31. srpnja 1943. godine artiljerija divizije utrošila je 46 granata za topove 75 mm i 65 mm. Ovaj podatak nedvosmisleno upu uje na zaklju ak da se štednji municije poklanja izuzetna pažnja.

Nedostaju a prate a oru a pogodna za neutraliziranje neprijatelja u armirano-betonskim objektima morala je nadomještati brdska artiljerija. Oskudijevalo se u svim vrstama specijalnih granata (pancirnih, potkali-barnih, kumulativnih) koje bi uspješno rušile vrste objekte, a granate s trenutnim upalja ima nisu davale željene rezultate. U drugom napadu na Oštarije u sije nju 1944. godine, na primjer, brdska se artiljerija našla pred zadatkom da neutralizira otpor neprijatelja u armirano-betonskim bunkerima. Imaju i granate s trenutnim upalja ima, drugo nije preostalo nego da se bunkerima aju s granatama bez upalja a, iz neposrednog odstojanja, a kad su objekti po eli da se ruše upotrebljene su granate s trenutnim upalja ima, što je dalo dobre rezultate.

Stalno je i svuda bio prisutan problem pomanjkanja nišanskih sprava i drugih potrebnih instrumenata za uspješno ga anje artiljerije. Oskudica u rezervnim dijelovima, alatu, mazivu i drugom priboru nametala je rigorozne mjere štednje i uvanja raspoloživih sredstava. Tek prijemom kompletnih ameri kih baterija 75 mm i M 2 i 3 donekle je bio riješen problem potrebnih kompleta, ali ni ove sve baterije, na primjer, nisu imale pribor za osvjetljavanje za no no ga anje. Divizion nije nikad imao do- voljno neophodnih instrumenata pomo u kojih bi mogao daleko uspješnije dejstvovati, kao što su baterijski durbini, goniometar busole, transporteri, sitometri, ru ni dalekozori, reglete i ru ne busole. I nedostatak tegle e i tovarne stoke stalno je pri injavao ozbiljne teško e. Konja nije bilo dovoljno, a i onaj raspoloživi broj nije sasvim odgovarao potrebama artiljerije.

Da bi se ublažile este epidemije tifusa i drugih bolesti, koje nastaju kao posljedica iscrpljenosti, neishranjenosti, slabe opremljenosti, oskudnih uvjeta za održavanje li ne higijene i drugih uzro nika, stalno su poduzi- mane brojne preventivne mjere na zaštiti zdravlja ljudstva. Zahvaljuju i odgovaraju oj brizi za ljude, u artiljeriji divizije nije bilo zabrinjavaju ih pojava zaraznih oboljenja.

Divizion je imao svoj ekonomat s najnužnijim sredstvima za pripremanje toplih obroka hrane. Ishrana ljudstva, zavisno od trenutnih (objektivnih) uvjeta, bila je pretežno dobro organizirana.

Ponekad je bilo neopravdanih zamjerki na račun artiljerije (zbog povremenih nepreciznih gađanja ciljeva, nedovoljne efikasnosti itd.), a pritom su zanemarivane činjenice da se potpuna preciznost i efikasnost dejstva ne može osigurati u nedostatku instrumenata, tablica gađanja, neodgovarajućim punjenjem i neoriginalnom municijom. Bilo je situacija da su za granate brdskih topova uzimana punjenja od poljskih topova 75 mm, koja su znatno jača. Gađalo se onako kako je u datom trenutku bilo moguće, međutim, ukupni dobri rezultati ipak nisu izostajali.

Stevo Dokmanović i Branko Sedlar

Borbe na Trojvrhu (januar - februar 1944.)

Dolazak njemačke 392. legionarske divizije na područje Karlovca bitno je izmijenio odnos snaga u njegovom rejonu. Njenim dovođenjem na to područje Nijemci su željeli da prije i dalje napadne operacije 8. divizije i obezbijede slobodu manevra svojim snagama na pravcima Karlovac—Ogulin—Rijeka i Karlovac—Josipdol—Brinje—Senj. Nastupanje 392. legionarske divizije iz Karlovca pošlo je 13. januara 1944. godine pravcima: Generalski Stol—D. Dubrave—Tounj—Oštarije i Generalski Stol—G. Dubrave—Ogulin.

Uoči namjere neprijatelja, Štab 8. divizije odustao je od napada na Ogulin i diviziju rasporedio tako kako bi odbrambeno-napadnim dejstvima parirao prodoru neprijateljskih snaga. Tako se u momentu početka nastupanja 392. legionarske divizije iz Karlovca 3. brigada zatekla na prostoru Tounj—Kamenica—Košare radi zatvaranja pravca Generalski Stol—Tounj—Oštarije, a 2. brigada u rejonu Gornje Dubrave—Gojak—Krpelj sa zadatkom zatvaranja pravca koji preko Krpelja vodi u Ogulin, dok se 1. brigada nalazila kod Plaškog u ulozi divizijske rezerve.

Do prvih sudara dijelova 392. legionarske divizije s 2. brigadom došlo je 13. januara, a slijedeći dana i s 3. brigadom. U tim sukobima više uspjeha imala je 3. brigada, koja je žilavom odbranom i istim protivnapadima onemogućila prodor neprijatelja preko Košara i Oštarija u Ogulin. Na pravcu koji je zatvarala 2. brigada, neprijatelj je, zahvaljujući neadekvatnom rasporedu naših snaga, slaboj upornosti pa i pasivnosti nekih jedinica, imao više uspjeha, tako da je već 16. januara preko Krpelja prodro u Ogulin čime je stvorio povoljne uslove za dalje nastupanje.

Oslovcem na Ogulin i Oštarije dalji prodor 392. divizije otpočeo je 22. januara pravcima: Ogulin—Jasenak—Drežnica—Jezerane—Brinje—Senj

Josipdol—Jezerane—Brinje—Senj. Osmu udarnu diviziju tada je s 3. brigadom zatvarala pravac: Josipdol—Plaški osloncem na Radoši brdo, Vajin Vrh, Mudri glavicu i Klekinju, a s 2. brigadom u rejonu Bosiljevo, Ponikve, Leše, Trošmarija pravac koji od Bosiljeva, Leša i Ponikava izvodi ka Ogulinu, dok je 1. brigadu i dalje držala u rejonu Plaškom u divizijskoj rezervi zbog nejasne situacije u Lici i prodora njemačke 114. lovačke divizije od Gospića ka Otočcu.

Njemačko komandovanje je ocijenilo da je radi slobodnog komuniciranja cestom Josipdol—Kapela—Jezerane—Brinje nužno neutralisati naše snage na širem području Plaškog, odnosno ovladati dominantnim položajima južno od Josipdola s kojih su naše snage bilo ugrožavale komunikaciju Josipdol—Modruš—Kapela. Drugim riječima imalo je 3. brigadu odbaciti s jakih zemljanih objekata među kojima su se isticali Trojvrh i Mudri glavica. Prvi ispad s oko dvije čete iz Josipdola i Munjave, vjerojatno u cilju nasilnog izvištanja, neprijatelj je izvršio 22. januara u 7,50 sati. Podržan artiljerijskom i minobacačkom vatrom uspio je odbaciti naše dijelove s Radoši brda, koje je sažnim protivnapadom naših snaga brzo povratio, a neprijatelj prisiljen da se povuče u Josipdol. U ovoj borbi ubijen je 19, a ranjeno 25 i zarobljena 2 neprijateljska vojnika. Zaplijenjen je 1 mitraljez, 3 puškomitraljeza »šarca«, nešto municije i opreme. Slijedećeg dana neprijatelj je nešto jačim snagama uputio prema Modrušu i Cerovniku i uspio da ovlada Cerovnikom i Klekinjom odbacivši naše snage s tih položaja na Trojvrh.

Štab 8. udarne divizije tada je ocijenio da je 3. brigada nedovoljno jaka da se uspješno nosi s dijelovima 392. legionarske divizije angažovanim na spomenutom prostoru, pa je 24. januara ujutro na zatvaranje pravca Josipdol—Plaški uputio i 1. brigadu. Njeni dijelovi su već u toku dana, zajedno s dijelovima 3. brigade, zbacili neprijatelja s Trojvrha, Mudri glavice i Vajin Vrh kojima je u međuvremenu bio ovladao. Nakon toga, smijenivši dijelove 3. brigade, 1. brigada je posjela položaje u rejonu Vajin Vrh, Mudri glavica, Trojvrh, Tulašnik, dok se 3. brigada prikupila na prostoru Klekinja, Makovnik, Bojino brdo.

U toku 25. januara nije bilo žestokih okršaja. Neprijatelj je očigledno otkrio pridolazak 1. brigade pa je, vjerojatno, ocijenio da za odbacivanje naših snaga s jakih taktičko-topografskih položaja mora angažovati jačim snagama. I nakon pregrupisanja snaga neprijatelj je 26. januara ujutro prešao u napad angažujući i izvištanje 392. legionarske divizije, 3. bataljon 847. puka i 2. bataljon 846. puka, koji je prebačen iz Bosiljeva. Ove snage, podržane snažnom artiljerijskom i minobacačkom vatrom, uspjele su, nakon višesatne borbe i prelaska Trojvrha i Mudri glavice više puta iz »ruke u ruku« ovladati ovim, na pravcu Josipdol—Plaški, najjačim položajima.

Vrijedno je napomenuti da je u ovim borbama 3. bataljon 1. brigade na Trojvrhu dva puta na originalan način iskoristio gustu maglu, pustio neprijatelja na blisko odstojanje te zatim ga zasuo snažnom streljačkom vatrom i bombama. Slučaj je, međutim, htio da se magla u jednom momentu naglo povukla s vrhova i padina glavnog grebena Trojvrha, upravo

u najnepovoljnijem trenutku za bataljon kada je on napustio rovove i krenuo u protivnapad. Neprijatelj je taj prirodni fenomen vješto iskoristio i zasuo bataljon na brisanom prostoru snažnom artiljerijskom i minobaca kom vatrom. Ubrzo je uslijedio i napad neprijateljske pješadije pa se i 3. bataljon, uz osjetne gubitke i ne uspjevši izvući u veće kolonine ratnog plijena, morao povući s Trojvrha na Vrhovac. Ovim je operativno-taktički položaj 8. divizije bio znatno pogoršan jer je neprijatelj imao otvoren put za prodor ka Brinju i Senju, dok je Plaški, kao baza divizije, bio ozbiljno ugrožen. Narednog dana položaj divizije još se pogoršao jer je neprijatelj ovladao Vrhovcem i Mudri glavicom i ime je još neposrednije ugrozio Plaški.

Da bi spriječio dalji prodor neprijatelja, Štab 8. divizije je odlučio da noću u izmeću 28. i 29. januara s 1. brigadom izvrši protivnapad i povratni Vrhovac, Trojvrh, Mudri glavicu i Vajin Vrh. Međutim, osim djelimičnog uspjeha 1. i 3. bataljona, koji su privremeno ovladali Vrhovcem, na drugim pravcima nije bilo uspjeha. Odnos snaga, pogodnost položaja za odbranu koje je držao neprijatelj, pa i znatna iscrpljenost jedinica 1. brigade, osnovni su razlozi za neuspjeh ovog protivnapada. Narednih nekoliko dana, ta nije do 1. februara, nije bilo ozbiljnije aktivnosti ni s jedne strane, jer je otkladno i snagama neprijatelja kao i našim snagama nakon višednevnih i iscrpljujućih borbi bio potreban predah.

Smatrajući da potiskivanjem naših snaga jugu nije postigao željeni cilj, jer su one i dalje mogle ugroziti komunikaciju Josipdol—Modruš—Kapela, neprijatelj je 1. februara, uz snažnu podršku artiljerije, s više pravaca otpočeo novi napad na 1. brigadu na položaju Bilež, Radnovac, Stani i Vrhovac i na 3. brigadu na položaju Sabljaki, Kosanjak, Vera i Kosanovi i. Značajno je napomenuti da je ovoga puta neprijatelj primijenio novu taktiku. Naime, Nijemci tijesno saraduju s ustaškim snagama pa otkladno 33. ustašku bojnu upućuju u obilazni manevar preko Oštarskih dolova i Latina, a zatim ispod Kapele pravcem Klipina Draga—Grbe—Vrelo Dretulje ka Plaškom. Ovim manevrom naše snage su bile iznenađene, jer se neprijatelj neotekivano pojavio u Plaškom i našao iza leđa naših snaga. To je uslovalo relativno brzo povlačenje 1. i 3. brigade gotovo sa svih položaja. Treba ipak reći, mada su bile iznenađene, one nisu pretrpjele ozbiljnije gubitke i uredno su se povukle na naredne položaje. Namjera neprijatelja da razbije naše snage i da ih za duži vremenski period onesposobi za aktivna dejstva nije ostvarena, a neprijatelj se padom mraka povukao na polazne položaje.

Novi napad na položaje 2. i 3. brigade, razvijen na širokom frontu od Lisca do Kunića, a po dubini do Tobolića i Ličke Jesenice, neprijatelj je izvršio 7. februara s ograničenim ciljem uznemiravanja naših snaga, pljačka i paljenja kuća. Oslonci i za ovaj napad bili su mu topografski veoma jaki položaji, Mudri glavica, Trojvrh, Klekinja i Sabljaki. Bez žestokih okršaja neprijatelj je uspio odbaciti 2. i 3. brigadu na liniju Kneja—Palež—Pištenik, dok je 1. brigada u međuvremenu napustila Plašansku dolinu. U popodnevnim satima i predno neprijatelj se, kao i prethodnih borbi, povukao na polazne položaje. U ovom, kao i prethod-

nom napadu 1. februara, neprijatelj je u Plaš anskoj dolini popalio 211 kuća, 191 štalu, 117 sušara, 21 sjenik i drugo. Pored pljačke sela opljačkano kao je i grobnice pravoslavnih vladika u plaš anskoj crkvi.

Uoči da pasivnost naših jedinica pogoduje neprijatelju jer mu ostavlja inicijativu, Štab 8. divizije donosi odluku da s 2. i 3. brigadom noću u izmeću u 9. i 10. februara napadne isturene osiguravajuće dijelove 392. legionarske divizije. U duhu ove odluke dijelovi 3. brigade napali su neprijatelja u selu Sabljaki i na Klekinji, ovladali s njima gotovo bez borbe, dok je 2. brigada s dva bataljona napala na Vajin Vrh, Mudri glavicu i Trojvrh. Neprijatelj se bez većeg otpora povukao s Vajina Vrh i Mudri glavice, dok je Trojvrh uporno branio i nakon ponovljenog napada. Ovaj napad nije dao željene rezultate jer nije bio dovoljno sinhronizovan, a osim toga ne baš male snage divizije ostale su neangazovane. Ovim su prestale borbe na širem području Plaškog u kojima je neprijatelj uspio da obezbijedi komunikaciju Josipdol—Brinje—Senj i da je koristi sve do 10. aprila 1945. godine.

Glavni štab Hrvatske nije bio zadovoljan ishodom borbi 8. udarne divizije u januaru i februaru 1944. godine. Dopisom od 14. februara on je ukazao na slabosti u radu štabova i jedinica kao što su: »Nepovezanost i nebudnost štabova i jedinica, što je posljedica odsutnosti dobre informativne i izvještajne službe... Nepotpuna, pogrešna i slaba procjena situacije... Privezanost, odnosno prikovanost jedinica za izvjesne položaje ... s težnjom da se brani i zatvori sve... odriču i se unaprijed svakog manevra ... Pogrešan taktički raspored jedinica na položajima ... skoro uvijek kordonski, plitak na širokom frontu ... bez rezervi... Neaktivnost, pasivnost i nesnalažljivost rukovode ih štabova«, zbog čega je »neprijatelj uspio da nam u pomenutim operacijama nametne svoju taktiku, da nam diktira svoje taktičke metode i postupke i preotme inicijativu«.¹

Rade Zrinjanin

Prva divizijska partijska konferencija

Pripreme konferencije

Neposredne pripreme za konferenciju, po zadatku CK KPH, poele su sjednicom Divizijskog komiteta koja je održana 29. studenog 1943. godine. Na toj sjednici je pod 4. tačkom dnevnog reda zaključeno da se prije divizijske u svim bataljonima, samostalnim jedinicama i brigadama održe partijske konferencije. Tada je utvrđeno i dnevni red konferencije i to:

1. Zbornik NOR-a, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom V, knj. 24, dok. 52.

1. Politi ka situacija u svijetu
2. Organizaciono stanje u diviziji
3. Vojno-politi ko stanje u diviziji
4. Razno.

Na ovoj sjednici nije utvr en dan i mjesto održavanja konferencije.

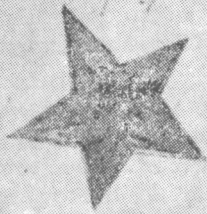
S obzirom na vojne zadatke i podru je djelovanja divizije konferencija se nije mogla pripremiti ni održati u toku prosinca 1943. niti sije nja 1944. godine. To se vidi i iz izvještaja koji je Divizijski komitet uputio 2. sije nja 1944. godine Centralnom komitetu KP Hrvatske. U tom izvještaju stoji: »Primili smo vaš dopis od 29. XII prošle godine u kome nam pišete za pripremu partijske konferencije u našoj diviziji. Mi po jedinicama smo vršili pripreme ve ranije i vršimo sada kada nam dozvole prilike. Sada nam je nemogu e održati Konferenciju uslijed vojni kih zadataka koji se postavljaju pred našu diviziju, a i terena na koji treba da krene naša divizija. im se ukaže prilika za održavanje Konferencije, mi emo je pripremiti i na vrijeme Vas obavijestiti.«² Treba napomenuti da je 8. divizija u toku prosinca 1943. godine vodila borbe na Kordunu s njema - kom divizijom »Panter«, a zatim s milicijom Huske Miljkovi a u Cazin- skoj krajini. Prvih dana 1944. ona se prebacila ka Generalskom Stolu, Ogulinu i Plaškom i itav sije anj vodila žestoke borbe s ustaškim jedini- cama i dijelovima njema ke 392. legionarske divizije, koji su nastojali da ovladaju komunikacijom Karlovac—Ogulin—Josipdol—Brinje—Senj. Zbog toga je bilo nemogu e vršiti pripreme i održati partijsku konferenciju.

im su jedinice dobile malo predaha, održana je 6. velja e u Plav a Dragi sjednica Divizijskog komiteta na kojoj je zaklju eno da se nastave pripreme i u toku velja e održi divizijska partijska konferencija. Poslije toga intenzivno se radilo na pripremama i u toku od 15 dana održane su bataljonske i brigadne konferencije. Tako je 16. velja e u Cetinguadu održana konferencija u 1. brigadi, a 18. velja e na Veljunu u 2. brigadi. Poslije tih konferencija Divizijski komitet je 21. velja e održao sjednicu posve enu neposrednim pripremama konferencije za koju je odlu eno da otpo ne 23. velja e.

Pored neprekidnih i teških borbi vo enih u to vrijeme pripreme za konferenciju u partijskim i SKOJ-evskim organizacijama, me u kandi- datima Partije, pa i me u svim borcima, odvijale su se na širokom planu. To je bilo vrijeme me usobnog takmi enja koje je u diviziji bilo vrlo razvijeno, kako na vojnom tako i na idejno-politi kom i kulturno-prosvjet- nom polju. Takmi enje za divizijsku prelaznu zastavu odvijalo se pod parolom — »Spremajmo se za Prvu divizijsku partijsku konferenciju«. To je bilo vrijeme poslije Drugog zasjedanja ZAVNOH-a u Plaškom i Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu. Odluke tih najviših organa nove Demokratske Federativne Hrvatske i Demokratske Federativne Jugo- slavije bile su prisutne u svakodnevnom idejno-politi kom radu u jedini-

1. Arhiv instituta za historiju radni kog pokreta Hrvatske, Zagreb, (dalje AIHRPH) KP 29/1858.

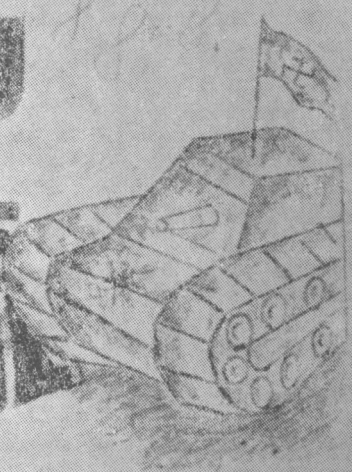
2. AIHRPH, KP 31/2036.

DEŠNA-RODNOŠĆA POKRETNOST NA
Ispisni list
Sp. Per. 2/3
Lst. N. 3

109/29
LIST

PROTU
KOLSKE
BATERIJE

I. BRDSKOG
DIVIZIONA

BROJ 2.

ama. Partijske organizacije su radile na upoznavanju i objašnjavanju odluka tih organa kako bi svaki borac bio što bolje upoznat s njima. Značajna pomoć u idejno-političkom radu na objašnjavanju odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a bilo je pismo Agit-propa CK KPH upućeno partijskim rukovodstvima u prosincu 1943. godine.

Rad i zaključci konferencije

Nakon provedenih priprema konferencija je počela 23. veljače 1944. godine u 16 sati u dvorani Doma kulture u Slunju. Prilikom otvaranja konferencija je, pored izbora predsjedništva i drugih radnih tijela, odala počtu poginulim i umrlim borcima i komunistima divizije me u kojima i prvom sekretaru Divizijskog komiteta Radi Janjaninu. Konferenciji su prisustvovali: dva delegata CK KPH, po jedan delegat partijskih elija Glavnog štaba Hrvatske, Štaba 4. korpusa i OK KPH za Karlovac, zatim delegati partijskih organizacija 7. i 34. divizije, delegati partijske organizacije Unskog operativnog sektora, delegati iz partijskih organizacija u Grupi odreda 4. korpusa i 250 delegata partijske organizacije 8. divizije.

Valja potvrditi da je konferenciji prisustvovao svaki treći član Partije u diviziji izabran demokratskim putem kao delegat od strane partijskih elija. To je bio impozantan skup komunista kvalificiran da ocjenjuje dotadašnji rad, postavi i preuzme zadatke za daljnje uspješno rukovođenje u diviziji. U vrijeme održavanja konferencije, pored 790 članova KP, u diviziji je bilo 750 članova SKOJ-a i 360 kandidata za članova Partije što znači da je svaki drugi borac bio organizovan.

Konferenciji su podneseni slijedeći referati:

1. Politička situacija u svijetu, referent politički komesar divizije Aleksa Backović; 2. Organizaciono stanje Partije u diviziji, referent sekretar Divizijskog komiteta Rade Zrinjanin i 3. Vojno-političko stanje u diviziji, referent komandant divizije Miloš Šumonja.

U referatima i opširnoj diskusiji svestrano, kritički i samokritički sagledani su rezultati jednoipogodišnje vojne i političke aktivnosti jedinica divizije i uloga organizacije Komunističke partije u toj aktivnosti divizije. Na kraju konferencija je donijela Rezoluciju u kojoj su istaknute ocjene političke situacije u svijetu, stanje i uspjesi partijske organizacije te vojno-političko stanje i raspoloženje u diviziji. Zacrtni su i naredni zadaci. Konferencija je završena 24. veljače u 8 sati.³

U prvom poglavlju Rezolucije istaknut je povoljan razvoj vojno-političke situacije u svijetu. Ukazano je na značajnu pobjedu Crvene armije i uspjeha saveznika u Italiji, bombardiranje Njemačke, a prije svega razaranja njenih industrijskih i saobraćajnih objekata.

Ocjenjujući pobjede NOV i političko stanje te raspoloženje u zemlji u drugom poglavlju Rezolucije je, pored ostalog, konstatirano da su propali svi pokušaji fašističkih osvajača i njihovih slugu da unište NOV i narodnooslobodilački pokret. Naprotiv, lome i fašističke ofanzive NOV je

3. Od njenih dokumenata sačuvana je samo Rezolucija.

ja ala i postizala nove velike pobjede koje su krunisane odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ-a i Drugog zasjedanja ZAVNOH-a jer njima su udareni temelji nove federativne Jugoslavije, bratske zajednice ravnopravnih naroda što je bilo od velikog značaja i na meunarodnom planu.

Pored razmatranja meunarodne političke situacije i političke situacije u zemlji, kao i uvjeta u kojim se održavala, što je konstatirano u prva dva poglavlja Rezolucije, Konferencija je posebnu pažnju posvetila radu partijskih organizacija, njihovoj ulozi u svakodnevnom životu i radu jedinica te odgovornosti za moralno-političko jedinstvo i borbeni duh boraca i jedinica. Tako je u trećem poglavlju Rezolucije u 12. tački aca data ocjena rada i stanja u diviziji, te aktivnosti partijskih organizacija.

S obzirom da su Komunisti ku partiju Jugoslavije, naročito u ratnom periodu, krasile vrline kritike i samokritike to su i u Rezoluciji date kritičke ocjene uspjeha i slabosti u radu kako na vojno-političkoj izgradnji jedinica, tako i njihovog moralno-političkog stanja u periodu od studenog 1942. godine kada je formirana divizija pa do održavanja njene prve partijske konferencije. U tom periodu od 15 mjeseci 8. divizija je prošla kroz mnoge teške borbe u kojima su se kalile i jačale i njene partijske organizacije. To je bilo vrijeme u kojem je došlo i do krupnih promjena na svim frontovima drugog svjetskog rata i vrijeme u kome je NOVJ skršila šest neprijateljskih ofanziva i oslobodila velike dijelove zemlje. Oslobođena teritorija protezala se od predgraja Ljubljane i Zagreba do predgraja Sarajeva. Na oslobođenoj teritoriji funkcionirala je narodna vlast. Predstavnici svih naroda Jugoslavije na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu udarili su temelje nove Jugoslavije.

Ukazavši na vojno-političku situaciju u kojoj se pripremala i održala Prva partijska konferencija 8. divizije, u Rezoluciji su istaknuti i ogromni uspjesi koje je divizija postigla od svog osnivanja do konferencije zahvaljujući i visokoj svijesti, požrtvovanju, borbenosti, hrabrosti i snalžljivosti boraca i starješina. Pored uspjeha ukazano je i na neke slabosti i nedostatke koji su se, pored ostalih, ogledali u slabom korištenju zemljišta za manevar u borbama, slabom izvištanju i obezbjeđenju, neracionalnom utrošku municije, nedovoljnoj organiziranosti pri ulasku u naseljena mjesta i evakuaciji zaplijenjenog oružja i opreme, nedovoljnoj stručnoj opremi starješina, od kojih veliki broj nije služio ni bivšu Jugoslavensku vojsku, velikim gubicima komandnog kadra, zbog čega je ukazano na nužnost pojačane aktivnosti na vojno-stručnom obrazovanju kadrova putem kurseva, predavanja i kraćih vježbi, kao i na mjesto starješina u borbi i komandovanju jedinicama uopće.

U Rezoluciji je ukazano na visoku svijest i moralno-političko jedinstvo jedinica 8. divizije u kojoj su se zajedno borili Srbi, Hrvati, Muslimani i Talijani, naročito poslije kapitulacije Italije. Bratstvo i jedinstvo među borcima bilo je razvijeno do najvišeg stepena što je imalo vrlo pozitivnog odraza i na narod na terenu gdje se divizija borila i zadržavala. Pored velikih uspjeha u političkom, propagandnom i kulturno-prosvjetnom radu

ukazano je i na neke slabosti kao što su nedovoljna sistematičnost u radu, slab rad s novim borcima koji dolaze u jedinice i nepravilan odnos prema kulturno-prosvjetnom radu.

Budući da se konferencija najviše bavila radom članova KP i partijskih organizacija, to je u Rezoluciji istaknuto da za sve uspjehe koje je **postigla** divizija najviše zasluga imaju partijske organizacije i članovi KP, **skojevci** i kandidati kao najhrabriji i politički najsvjesniji borci. Konstatirano je da je od formiranja divizije pa do konferencije znatno porastao **broj** članova KP, kandidata i skojevaca, da svaka eta i samostalna jedinica imaju svoju partijsku eliju i aktiv SKOJ-a, da u svim bataljonima i njima ravnim jedinicama postoje bataljonski birovi kao partijska rukovodstva u bataljonima, a u brigadama partijski sekretari, odnosno zamjenici političkih komesara koji zajedno s političkim komesarom divizije sačinjavaju Divizijski komitet. Dalje je konstatirano da su sve partijske organizacije, bataljonski birovi i divizijski komitet bili vrlo aktivni u radu, da su postigli zavidne rezultate, da su partijski kadrovi borbeni i da uživaju potreban autoritet kako kod partijskog članstva tako i kod boraca.

Od slabosti u radu partijskih organizacija u Rezoluciji je ukazano na nedovoljan i nesistematičan idejno-politički, posebno teoretski rad na marksističkom obrazovanju komunista, slabo pripremanje partijskih sastanaka, nedovoljan utjecaj na uzdizanje i razmještanje kadrova, nedovoljno posvećivanje pažnje SKOJ-u, što se kod prijema u Partiju kao glavno mjerilo uzima osobna hrabrost, a zapostavljaju ostale vrline koje treba da krase komuniste, nepoklanjanje potrebne pažnje ženama boricima, nerazumijevanja za njihove teškoće i sektašenje u pogledu njihovog prijema u KP i uzdizanje na rukovodeće položaje. Pored toga konstatirano je da se bataljonski birovi a ni divizijski komitet, unatoč postignutih uspjeha, ne osjećaju dovoljno kao stvarna rukovodstva, zatim da bi pomoć divizijskog komiteta partijskim organizacijama trebala da bude znatno veća i da je nužna svestranija saradnja s partijskim organizacijama i rukovodstvima na terenu, posebno Divizijskog komiteta s Okružnim komitetom Karlovac, jer te veze nisu bile stalne već od slušanja do slušanja.

U četvrtom poglavlju Rezolucije u 13 tački nabrojani su zadaci koje je Prva partijska konferencija postavila pred novoizabrani Divizijski komitet, bataljonske birovi, sve partijske elije i članove Partije 8. kordunaške udarne divizije. Prije svega trebalo je da razviju aktivnost na jačanju idejno-političkog i teoretskog rada zbog osposobljavanja komunista da budu nosioci borbenosti i discipline u jedinicama, organizatori političkog i kulturno-prosvjetnog rada kao i svestrani tumači i politike KPJ u NOB-i, zatim da se organizaciono uvrste i obavljaju sve partijske organizacije prijemom novih boraca u redove Partije, vodeći i kod toga računa o svim vrlinama koje treba da krase članove Partije, a da se iz partijskih organizacija isključe svi oni koji su se u radu ili držanju kompromitirali u oči i među komunistima tako i ostalim boricima. Divizijskom komitetu i bataljonskim biroima stavljen je u zadatak da u radu posvete potrebnu pažnju svim zbivanjima u jedinicama i da utječu na aktivnost svih komu-

ništa. Pored toga trebalo je da se partijske organizacije mnogo više angažiraju kako na političkoj izgradnji jedinica, tako i na svestranoj pomoći i starješinama u savladavanju vojne obuke i vještine ratovanja.

Partijskim organizacijama je stavljeno u zadatak da pomognu rad i organizaciju SKOJ-a, time što će se u radu skojevske organizacije angažirati mladi članovi Partije, zatim da rade na uvršćivanju svjesne discipline, razvijanju i njegovanju drugarske kritike i samokritike kao jednom od najmoćnijih sredstava za odstranjenje nedostataka i pogrešaka. Na kraju Rezolucije pozvani su svi članovi Partije i partijska rukovodstva u diviziji da komunisti komunistički upornošću i istrajnošću pri svestranom radu na uklanjanju tih nedostataka i izvršavanju postavljenih zadataka.

Sprovedenje zaključaka konferencije

Odmah nakon konferencije u svim partijskim organizacijama održani su sastanci na kojima se proučavala njena Rezolucija, a delegati koji su joj prisustvovali detaljnije su informirali članstvo o njenom radu i zaključcima. Da je Konferencija bila prisutna u radu svih partijskih organizacija, vidi se iz izvještaja koje je Divizijski komitet slao redovno svakog mjeseca CK KP Hrvatske. Svi ti izvještaji su u stvari skraćeni zapisnici sa sjednica divizijskog komiteta.

Na sjednici 19. ožujka 1944. godine Divizijski komitet je, razmatrajući i rad partijskih organizacija, konstatirao da je rad partijskih organizacija mnogo življiji i mnogo bolji poslije divizijske partijske konferencije, iako je divizija u to vrijeme vodila teške borbe na liniji Skradnik—Tounj—Toboli i u Plašanskoj dolini. Na ovoj sjednici Miloš Šumonja, komandant divizije, konstatirao je da je divizija u tim borbama imala velike gubitke najveće od njenog postojanja, ali da je moral boraca ostao na visini jer su postignuti vojni i uspjesi. Ocjenjujući, pored ostalog, političku aktivnost i držanje članova Partije u tom razdoblju, Komitet je istakao primjerno držanje komunistički u spomenutim teškim borbama iako je bilo izvjesnih vojnih nesreća.

I na sjednici od 15. travnja 1944. godine Divizijski komitet je konstatirao da su partijske organizacije, iako su u borbama imale veće gubitke, (samo u 2. brigadi 34 članova Partije su izbačeni iz stroja, a u 1. brigadi su samo u borbi kod Glavaca u Lici poginuli 4 komandira i četnika) odigrale značajnu ulogu u zadnjim borbama s njemačkim okupatorima i njihovim slugama oko Plašanske doline, Toboli i Kamenice, a tamošnji pripadnici nisu propustili poslužiti su za jačanje moralnog jedinstva u pripremi za nove akcije. Uspješne akcije na Kei mostu, Vukmaniju i djelomično na Cazinu koje je vodila 2. brigada imale su značajan moralno-politički efekat, ne samo u ovoj brigadi već i u cijeloj diviziji.

Provodeći zaključke konferencije, u diviziji je osnovan vojni kurs za vodnike i političke delegate vodova, a radili su i partijski kursevi. Jedan je održan u travnju 1944. godine u Mačeškom Potoku.

U proljeće 1944. godine okupator je pokušao da pomoću svojih slugu, špijuna Joce Eremića, komandanta Kordunaškog područja, Steve Jabučara, političkog komesara Grupe kordunaških odreda i nekih drugih razbije NOP na Kordunu, ali u tome nije uspio. Značajnu ulogu u razbijanju ove grupe i ostale akcije neprijatelja odigrala je 8. divizija i njena partijska organizacija zahvaljujući svojoj vrstini i monolitnosti. Partijske organizacije, partijski i vojni rukovodioci održavali su na stotine sastanaka s narodom po cijelom Kordunu kako bi pomogli organizacijama na terenu da se raskrinka neprijateljska radnja i u vrsti vjere u konačnu pobjedu. Narod je vjerovao Komunisti koji partiji i svojoj 8. diviziji u kojoj su se nesebično borili njegovi najbolji sinovi otkriva se monolitnost i jedinstvo razbija ovaj nasrtaj neprijatelja. Držanje u toj situaciji partijske organizacije divizije bilo je od velikog značaja i pomoć partijskoj organizaciji na Kordunu. Pored toga partijska organizacija 8. divizije stavila je partijskoj organizaciji na terenu na raspolaganje više političkih i vojnih rukovodilaca, istaknutih komunista za razne rukovodeće dužnosti na terenu.

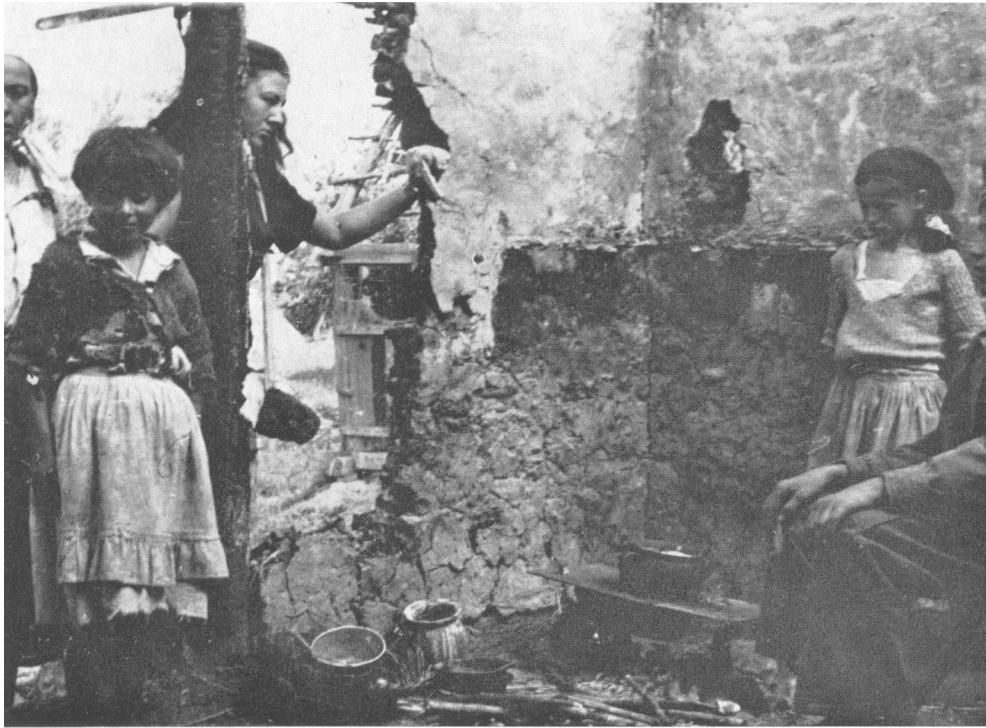
Na sjednici Divizijskog komiteta 20. svibnja 1944. godine pored raspravljavanja o situaciji na Kordunu i stanju u diviziji konstatirani su uspjesi, a i kritikovane i neke slabosti i propusti. Postavljeni su i zadaci: da se provjeri aktivnost svih članova i organizacija te razvije intenzivan idejno-politički rad, da se održe partijski sastanci po jedinicama u vezi sa stanjem i događajima na Kordunu, raskrinkaju neprijateljski elementi i propaganda, da se prouči novi program političkog rada — Razvitak ljudskog društva, da se pokrene rad na uzdizanju vojnih rukovodilaca i da ga štab divizije stalno kontrolira te da Divizijski komitet bude stalno u vezi s Okružnim komitetom Karlovac radi što boljeg rješavanja zajedničkih pitanja.⁴

I na narednim sjednicama Divizijskog komiteta, pored ostalog, stalno je ukazivano na rad partijskih organizacija u provođenju zadataka Prve partijske konferencije. Ukazivanje na političke događaje i pojave bilo je od važnosti za političke rukovodioce u brigadama i bataljonima da se bolje snalaze na raznim terenima. To je bilo posebno od značaja kad je cijela 8. divizija zajedno sa 34. divizijskom djelovala na području Pukoplja i Zumberka u ljeto 1944. godine.

Na sjednici Divizijskog komiteta od 19. studenog 1944. godine izvršena je detaljnija analiza stanja u diviziji i rada partijske organizacije. Kao pomoć u sagledavanju stanja i rada partijske organizacije u diviziji bilo je pismo CK KPH od 10. studenog 1944. godine. Razmatrajući probleme u diviziji pod trećim otkriva komiteta dnevnog reda ove sjednice, Divizijski komitet je konstatirao da na jedinice 8. divizije nema utjecaja neprijateljska parola » uvanja glave« jer je rat pri kraju, što se vidjelo u posljednjim borbama koje je divizija vodila, jer nije bilo dezertera ni onih koji su se sakrivali.⁵

4. AIHRPH, KP 35/2333.

5. AIHRPH, KP 40/2699.

Zgarišta sela Sjeni ak.

Borci 8. divizije na zaplijenjenom tenku.

Susret rukovodilaca 2. i 3. brigade pred Komandom područja u Gorijem Buda kom 1944.

Josipdol, marta 1945. Grupa artiljeraca 8. divizije.

Dolazak naroda s područja Perjasice i Veljuna na proslavu u Debelu kosu, jula 1944.

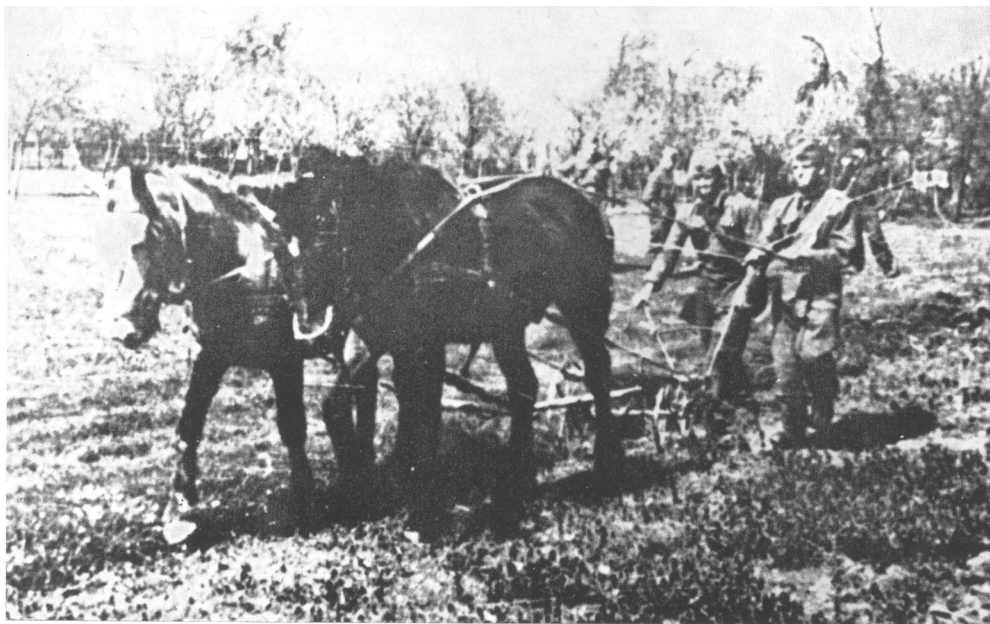

Kolo boraca 1. brigade na proslavi u Podzvizdu, decembra 1944.

Iz Centralne partizanske bolnice Petrova gora.

»Ni pedalj zemlje ne smije ostati neobra en«. Borci Divizije pomažu u sjetvi.

Operativni oficir 4. korpusa Joco Tarabi vrši smotru omladinaca na obuci u 8. diviziji.

**Metlika, 9. 7. 1944. Smotra
jedinica 8. divizije i boraca
Slovenije (slika desno). I**

**Na položaju 1944. Po
prelasku jedinica Huske
Miljkovi a na stranu
NOP-a.**

**Jedinice Muslimanske
brigade u pokretu kroz
Veliku Kladušu u proljeće
1944.**

Slav
silka desino

etiika 9.7.1944, Sinotra

Stab 1. brigade 8. divizije na položaju 1945.

Kod Sunje 1944. Prevoz ranjenika Osme divizije.

Na ovoj sjednici Divizijski komitet je ukazao i na potrebu stvaranja i razvijanja bratstva i jedinstva izme u naših naroda, posebno Hrvata i Srba, jer je tada u diviziji bio uklju en ve i broj novih boraca hrvatske nacionalnosti. Partijska organizacija je o tome stalno vodila brigu jer je neprijatelj stalno pokušavao da me u srpski narod na tom podru ju ubaci sjeme mržnje prema hrvatskom narodu zbog zlodjela koje su u inili ustaše pod okriljem svojih okupatorskih gospodara. Dosljedna politici KPJ i KPH partijska organizacija u 8. diviziji znala je ukazati borcima i narodu na razlike u ponašanju i držanju ustaša, izdajica hrvatskog naroda, od ponašanja i držanja hrvatskog naroda i njegovih boraca koji su se zajedno s borcima pripadnicima drugih naroda borili protiv istog neprijatelja.

Ova sjednica istakla je problem odgoja i osposobljavanja kako partijsko-politi kih tako i vojnih kadrova. Istaknuto je da mnogi vojni rukovodioci manjak stru nog znanja pokušavaju nadomjestiti li nom hrabroš u pa umjesto da budu rukovodioci pretvaraju se u borce i jurišaju na elu svojih jedinica. Oštro je postavljen zahtjev pred sve lanove Partije da se moraju stru no osposobljavati. Kriti ki je sagledan i rad po drugim sektorima partijskog djelovanja, kao što je idejni i teoretski rad na izu avanju teorije marksizma-lenjinizma od strane lanova Partije, zatim rad bataljonskih biroa i elija, odnosi partijskih organizacija, štabova, komandi i drugo.

Na osnovu rasprave na ovoj sjednici pod 4. ta kom dnevnog reda komitet je u sedam ta aka razradio i pred partijske organizacije postavio zadatke odgoja i uzdizanja kadrova, njihovog razmještaja, teoretskog uzdizanja lanstva, politi kog i kulturno-prosvjetnog rada, razvijanja bratstva i jedinstva do razgrani avanja odnosa i rada izme u partijskih organizacija, komandi i štabova. Posebno je odlu eno da se u vezi pisma CK KPH i uo enih problema na ovoj sjednici uputi pismo svim partijskim organizacijama u diviziji.

Sprovođe i spomenutu odluku Divizijski komitet je 26. studenog 1944. godine uputio pismo svim partijskim organizacijama 8. divizije u kome im je ukazao na stanje u diviziji i zadatke koje je trebalo izvršiti. U uvodnom dijelu pisma istaknuta je uloga KP kao organizatora i rukovodioca NOB-a s jedne strane, i nedovoljna uloga partijskih elija u diviziji. »Najkarakteristi nija osobina naše partijske organizacije«, kaže se u pismu, »je vrstina, prili na sre enost i vrlo malo, na mjestima gotovo nikakvo partijsko politi ko znanje, dakle odsutnost marksisti ko-lenjinisti ke izobrazbe.« Dalje je istaknuto da lanovi Partije moraju imati šire politi ko i teoretsko znanje od obi nih boraca da bi mogli pravilno tuma iti politiku Partije i sagledavati daljnje perspektive, pa se u vezi s tim konstatira: »Mnogi lanovi naše Partije smatraju da je jedini cilj i zadatak Partije oslobo enje naše zemlje, istjerivanje okupatora. Oni koji to misle zaboravljaju da je to prvi cilj i zadatak Partije, a kona ni, koji je bez ovog prvog nemogu e izvojevati, uspostava. socijalisti kog društva i diktature proletarijata... Dakle, da bi etna elija odgovorila

pozivu nužno je potrebno da stekne pravilan nazor na budućnost. Spoznaja da je cilj Partije socijalističko društvo nam određuje zadatke, ne samo oslobodjenje zemlje već i oduvanje i produbljivanje stečene tekovina, sve dotle dok se ne postigne konačni cilj... Ovim posljednjim treba se otkloniti još jedna štetna pojava koja se ukorijenila u partijskim i vanpartijskim masama a to je: Jedva čekam da istjeramo neprijatelja, da skinem vojni ko odijelo i uzmem ralo i motiku«.

U pismu je dalje ukazano da uspješan završetak rata i naše NOB-e nije više u pitanju, ali da se borba i poslije pobjede voditi u novim uslovima i u novim oblicima, jer se klasni neprijatelj ne može pomiriti porazom, a garancija da tekovine NOB-e neće biti ugrožene jeste jedinstvo naših naroda, mora i vrsta armija i u daljnjoj izgradnji Partija mora posvetiti posebnu pažnju. U vezi s tim skrenuta je pažnja na ponašanje pojedinih starješina — vojnih, u odnosu na politički rad i političku aktivnost i, obratno, političkih u odnosu na vlastito vojno osposobljavanje, pa je u vezi s tim rečeno: »Ništa u Narodnooslobodilačkoj vojsci nema što bi interesiralo komandanta a ne komesara i obratno. Svih se sve jednako tiče i za sve su jednako odgovorni.« Dat je i kritički osvrt na rad partijskih celija, na njihovoj sadržaj njihovih sastanaka radi ukazivanja na potrebu podešavanja sastanaka potrebama jedinica i izbjegavanja šablona u radu.⁶

Svrha ovog i ranijih pisama, koje je Divizijski komitet upućivao svim partijskim organizacijama u diviziji, bila je da pored stalne usmene pomoći i pismeno ukaže na određena zbivanja, pojave i probleme u diviziji, kao i na zadatke koji Partiju otkuju kako u borbi za konačnu pobjedu nad okupatorom i njegovim slugama tako i u izgradnji novog društva. U vrijeme pisanja ovog pisma partijska organizacija 8. divizije imala je 15 bataljonskih biroa, 110 etnih i drugih partijskih celija s ukupno 865 članova KP, među kojima je u odnosu na socijalno porijeklo bilo 80% seljaka, 10% radnika i 10% ostalih zanimanja.⁷ To je bila velika snaga, koja je zajedno s kandidatima Partije i članovima SKOJ-a, činila gotovo polovicu sastava divizije. Tu snagu trebalo je pravilno usmjeravati jer je to bila garancija ne samo uspjeha divizije na vojnom već i na političkom polju.

Sjednica Divizijskog komiteta od 10. studenog 1944. godine i spomenuto pismo imali su znatnog utjecaja na daljnji rad partijskih organizacija u 8. diviziji. Veliku pomoć u radu Divizijskog komiteta i partijske organizacije divizije pružao je Centralni komitet KP Hrvatske neposredno preko svojih članova na sjednicama Divizijskog komiteta i pismenim uputstvima. To je bilo tim lakše jer se CK nalazio uglavnom na području Korduna i Like. To je omogućilo i sekretaru i članovima Divizijskog komiteta da se usmeno obrađuju i savjetuju o radu s najvišim partijskim rukovoditeljima Hrvatske. Ovom prilikom nužno je istaći da je veliku pomoć partijskoj organizaciji i Divizijskom komitetu pružio i politodjel divizije.

6. AIHRPH, KP 40/2717.

7. AIHRPH, KP 42W3009.

Na kraju treba konstatirati da je partijska organizacija 8. divizije dala velike žrtve u toku narodnooslobodilačkog rata. Desetine hrabrih komunista, boraca i rukovodilaca dali su svoje živote vrše i savjesno i odano svoju dužnost prema Partiji i narodu. Završetkom rata najveći broj komunista, rukovodilaca i boraca nastavio je svoj rad u JNA rade i na njenoj izgradnji, uvaju i slobodu, mir i nezavisnost naših naroda. Drugi dio je poslije rata, bilo po potrebi službe, premješten na odgovorne političke i društvene dužnosti u građanstvu, ili je demobilisan nastavio svoje predratno zanimanje. U oslobođenoj zemlji svibnja 1945. godine četiri bivša partijska sekretara brigada, članovi Divizijskog komiteta 8. divizije — Vlado Novaković, Stevo Radanović, Božo Rkman i Rade Zrinjanin našli su se zajedno u birou Okružnog komiteta KPH Karlovac i na drugim najodgovornijim funkcijama u okrugu Karlovac. Jedan broj partijskih i političkih radnika je, još u toku rata ili njegovim završetkom, po odluci Partije, odnosno na traženje rukovodstva s terena, upućen na rad u partijske komitete, NOO-e i druge važne za obnovu i izgradnju porušene zemlje. To je jedan od rezultata rada partijske organizacije 8. divizije u čemu je svoj doprinos dala i njena Prva partijska konferencija.

Joco Miljković

Razbijanje neprijateljske ofanzive na Plašansku dolinu i Toboli (12 - 15. marta 1944.)

U toku februara 1944. godine na Kordunu i u Lici pao je veliki snijeg pa su akcije naših jedinica bile ograničene na izviđanje i djelatnost patrola. Prestala su i neprijateljska dejstva od pravca Karlovca, Duge Rese, Oštarija i Ogulina. Privremeno zatišje na bojištu iskorišteno je za sređivanje jedinica, izvođenje vojno-političke nastave i održavanje partijskih sastanaka u četama i bataljonima radi izbora delegata za Prvu partijsku konferenciju 8. divizije, koja je održana u Slunju 23. i 24. februara 1944. godine.

Koncem februara 8. divizija, bez 3. brigade, prebacila je s teritorije Plašanske doline u rejon Topuskog i Gline radi odbrane teritorije Korduna i Banije od neprijateljskih snaga u Sisku i Petrinji. Kružile su glasine da neprijatelj iz tog rejona namjerava krenuti u ofanzivu prema Glini, Topuskom i Vrginmostu. Međutim, kako je uskoro neprijatelj iz rejona Siska i Petrinje počeo da povlači dio svojih snaga, bilo je očigledno da su Nijemci i ustaše odustali od ofanzivnih akcija u tom rejonu pa je Stab 8. divizije donio odluku da se s 1. i 2. brigadom prebaci u Pokuplje

radi izvornja akcija na pruži Zagreb—Karlovac. U **duhu** te **odluke**, no u izme u 4. i 5. marta, 1. i 2. brigada napala je neprijateljsku posadu u Zdenini, ali bez uspjeha jer je posada bila daleko ja a **nego** što se pretpostavljalo. Nakon toga planirane akcije na ovoj teritoriji **i na Zumberku** odgo ene su zbog neprijateljske ofanzive od Ogulina i Oštarija prema Plašanskoj dolini i Primišlju gdje su se branile jedinice 3. brigade 8. divizije i Plašanski partizanski odred. Naime, u toku 8. i 9. marta ja e neprijateljske snage zauzele su Plaški s okolinom i **dijelom snaga** po ele da prodiru prema Li koj Jesenici i Primišlju. U vezi s tim Štab 4. korpusa NOVJ naredio je Stabu 8. divizije da **se s divizijom hitno** povrati na Kordun zbog odbrane slobodne teritorije.

Plašansku dolinu zauzeli su njema ki 846. grenadirski puk, bez 3. bataljona, 33. ustaški bataljon i dijelovi 1. rezervnog njema kog puka. Jedinice 3. brigade i Plašanskog partizanskog odreda poslije trodnevnih borbi bile su izbale iz naseljenih mjesta u Plašanskoj dolini, te po najve em snijegu i jakoj zimi naba ene na obronke Kapele. Period od 9. do 12. marta neprijatelj je koristio za odmor ljudstva i popunu jedinica municijom i hranom. U to vrijeme na Kordun je stigla i 8. divizija. im je štab divizije bio upoznat sa situacijom, izdao je borbenu zapovijest kojom je naredio pot injenim jedinicama da napadnu neprijatelja, nanesu mu što ve e gubitke, sprije e plja ku i paljenje sela te da po mogu nosti izbace neprijatelja iz Plašanske doline. Prema planu trebalo je da 2. brigada likvidira neprijateljske posade u Kamenici i Kukiima i da za sebe veže glavninu neprijatelja, a da 1. brigada izbije na put Vojnovac—Plaški, a potom šire i se lijevo i desno od puta ugrožava pozadinu neprijatelja i izolira njema ke i ustaške jedinice u Plašanskoj dolini; dva bataljona 3. brigade trebalo je da napadnu neprijatelja na Latasovom brdu, a druga dva bataljona te brigade i Plašanski partizanski odred da likvidiraju neprijateljev klin koji se bio duboko uvukao prema Blatima.

U toku 12. marta 2. i 3. brigada nalazile su se na koncentracijskom prostorijama spremne za izvršenje zadataka, dok je 1. brigada iz rejonu Vojnina i Krnjaka stigla na prostoriju Primišlje—Toboli. Do manjih sukoba izme u jedinica 3. brigade i neprijatelja došlo je na komunikaciji Plaški—Blato. U pono izme u 12. i 13. marta jedinice 2. brigade ušle su bez borbe u Kamenicu i Rebrovi e jer se neprijatelj svega nekoliko sati ranije povukao prema Oštarijama i Tounju. Odmah poslije toga 2. brigada postavila je zasjedu kod Košara tako da je položaj na Gri u posjeo 2. bataljon, a zapadno od njega prema željezni koj stanici Košare 4. bataljon. ete 1. bataljona zaposjele su selo Kamenicu, a 3. bataljon držao je položaje na brdu Brezovici, s tim što je jednu etu isturio prema brdu Vidrinu.

U 8 sati 13. marta naišla su od Ogulina prema Tounju **tri** kamiona u kojima se nalazilo 5 vojnika pratioca **i tri** voza a Nijemaca. im su kamioni ušli u zasjedu, 4. bataljon ih je napao, ubio 5 vojnika i uništio kamione. Ovom akcijom bila je otkrivena zasjeda, ali su jedinice 2. bri-

gade ipak ostale i dalje na zauzetim položajima. Sat kasnije neprijatelj je napao 2. i 4. bataljon s tri pravca: od Košara je napadala jedna eta legionara, od Tounja tako er jedna eta legionara i od željezni ke pruge oko 100 legionara. Napad je vrlo efikasnom mitraljeskom, minobaca kom i artiljerijskom vatrom podržavao oklopni vlak koji je krstario prugom, zatim dva srednja tenka i dva oklopna automobila. Zbog vrlo jake vatre iz teškog oružja 2. i 4. bataljon bio je prisiljen da se povu e od ceste i da zauzme položaj dublje u šumi, u rejonu Vidrinca i Brezovice. Cio dan neprijateljske motorizirane kolone i oklopni vlak krstarili su cestom i prugom Oštarije—Tounj i otvarali vatru prema položajima 2. brigade. U sumrak neprijatelj se povukao u baze.

Prva brigada je oko podne 13. marta prikupila se u Toboli u i odmah preko šume Huma krenula prema Plaškom. Po izbijanju na južne padine Huma primije ena je neprijateljska kolona od oko 150 kola i 4 haubice u pokretu od Plaškog prema Josipdolu. Mada je bio visok snijeg, bez prtina, a udaljenost do neprijatelja dosta velika, štab brigade je donio odluku da se brigada ubrzanim maršem prebaci ka putu kojim se kretao neprijatelj, da ga napadne i uništi. Ova odluka donesena je brzopleto jer su jedinice, i pored svih zalaganja njihovog ljudstva, stige do ceste kada je neprijatelj ve umakao u Josipdol. Da bi se ipak izvela bar neka akcija u toku dana, štab brigade donio je odluku da s 3. i 4. bataljonom napadne i likvidira neprijatelja u zaseocima Kosanovi i i Medakovi i, a s 1. bataljonom u Kova evi ima i Grkovi ima i s 2. bataljonom da postavi zasjedu na putu Plaški—Josipdol kod Vojnovca. Do 22 sata toga dana brigada je polovi no izvršila zadatak. Zauzela je Kova evi e i Grkovi e, ali ne i Kosanovi e i Medakovi e, poslije ega se povukla na odmor.

Tre a brigada i Plaš anski partizanski odred, itav ovaj dan napadali su neprijatelja koji se utvrdio u selu Blata, zaseocima Latasi i Kosanovi i s namjerom da ga prisile na povla enje prema Plaškom i Ogulinu i tako mu sprije iti dalji prodor na slobodnu teritoriju prema Li koj Jesenici. Mada je napad bio dobro organiziran i snažan, neprijatelj se uspio održati u spomenutim uporištima.

U toku tih borbi na frontu dugom preko 20 km, neprijatelj je na području Plaškog, Josipdola, Oštarija i Ogulina stalno vršio pokrete, dovođio svježe snage i jedinice na frontu popunjavao municijom, materijalom i hranom. U vezi s tim Štab 8. divizije zadržao je brigade uglavnom na istim položajima. Na desnom krilu 2. brigada je s 2. bataljonom u u rejonu zaseoka Rebrovi i, 1. bataljonom na Gri u i 4. bataljonom u Kamenici i na Vidrinca zatvarala pravac Tounj, Primišlje, Slunj, a s 3. bataljonom na liniji Jesenje—Srednja gora pravac Josipdol—Toboli . Prva brigada nalazila se na položajima na Humu i Liscu kod Plaškog, s tim što je s 2. bataljonom postavila zasjedu na putu Josipdol—Plaški, dok je na lijevom krilu 3. brigada i dalje ostala u rejonu Blata i Latasovog vrha.

U 8 sati 14. marta kre u i se od Josipdola prema Plaškom, komora 846. grenadirskog puka — 20 konjskih kola s hranom i raznim materija-

lom u pratnji 28 legionara, naišla je na zasjedu 2. bataljona 1. brigade na položajima Vajin Vrh i Mudri glavica. Kad je itava kolona ušla u zasjedu, otvorena je brza paljba po konjima i pratnji komore. Od prvih rafala poginulo je desetak neprijateljskih vojnika, a ve i broj konja je ubijen. Za nepunih pet minuta borbe ispod Mudri glavice nastao je pravi krkljanac. Na cesti dugoj oko stotinjak metara ležali su mrtvi konji i prevrnuti kola, a oko kola rasut materijal. Ranjeni legionari su jaukali i dozivali u pomoć, dok su preživjeli pružali otpor mada nisu imali nikakvog izgleda za uspjeh. im je kolona zaustavljena i ispaljeni prvi plotuni, stariji vodnik Milan Bu an, vodnik 2. ete, poveo je vod na juriš. Bu anov primjer slijedio je i vodnik 1. voda 1. ete uro Batalo. Njih dvojica i njihovi borci nisu se osvrtni na fijuke neprijateljskih metaka, ve su smjelo uletjeli me u legionare i za svega nekoliko minuta prisilili ih na predaju. Zarobljeno je 8 legionara, me u kojima i jedan podoficir, a 20 ih je poginulo. Samo jedan neprijateljski vojnik s jednim kolima uspio je da pobjegne u Plaški. Zaplijenjeno je: 1 puškomitraljez, 2 automata, 20 pušaka, 1 pištolj, 1 dvogled, 20 konja, oko 100 kutija šibica, 110 pari kožnih donova, 1 vre a pertli za cipele, 1 vre a šiva eg konca, 14 kanti meda, 2 vre e makarona, 50 kg še era, 10 kg maslaca, 80 kg sira i drugih prehrambenih artikala, odje e, ebadi i šatorskih krila.

Nešto poslije 8 sati toga dana neprijatelj je slabijim dijelovima do Tounja i Košara, vjerovatno radi izvi anja, napao 1. bataljon 2. brigade u rejonu Gri a, ali je poslije kra e borbe odbijen i prisiljen da se povu e prema Skradniku i Tounju. Me utim, sat kasnije on ponovno napada 1. bataljon sa znatno nadmo nijim snagama. U tom ponovljenom napadu uzelo je u eš e oko 700 legionara, me u kojima je bila i jedna eta skijaša za bo ne napade i za napade iz pozadine. Oko 10 sati neprijatelj je izbio na 50—80 metara od položaja 1. bataljona. Njegove ete otvaraju jaku vatru u želji da ga zaustave, dezorganizuju i prisile na povla enje. Me utim, bez obzira na gubitke, neprijatelj energi no napada tako da dolazi do vrlo žestoke borbe u kojoj obje strane trpe osjetne gubitke. Pod pritiskom daleko nadmo nijeg neprijatelja i bez odobrenja štaba bataljona 1. eta se povla i na brdo Brezovicu i time omogu uje neprijatelju da izbije u pozadinu 1. bataljona. U toj situaciji komandant 1. bataljona Mile Lovri , s dijelom ete i lakšim ranjenicima, protivnapadom pokušava da odbaci neprijatelja iz svoje pozadine i tako obezbijedi odstupnicu bataljonu, ali u tome ne uspijeva. Istovremeno 2. eta, oja ana dijelovima mitraljeske ete bataljona, vrši juriš na neprijatelja ispred fronta bataljona, zbunjuje ga i prisiljava njegovo lijevo krilo na povla enje. U tom trenutku iza njenih le a zapraštale su ru ne bombe i automatska oružja što je bio znak da je cijeli bataljon osim 1. ete opkoljen, i da je odstupnica bataljona presjena. Ponovo je došlo do borbe prsa u prsa. Nastalo je pravo klanje. Više se skoro nije pucalo ve se bolo noževima, tuklo kundacima, rezervnim cijevima mitraljeza, pa i pesnicama. U toj borbi politiki komesar 2. ete 1. bataljona je napisao: »Ovakvu dramati nu

borbu koju smo vodili po visokom snijegu i pošumljenom zemljištu nisam bio još doživio u mojoj karijeri u toku rata. U borbi prsa u prsa bio sam i ja ranjen, a pošto su se i ranjenici morali boriti i probijati iz obru a, ja sam se stavio na elo najbliže grupe boraca moje ete, koja je u to vrijeme brojila nešto preko 30 ljudi. Samo njih sam vidio i uo, a o ostatku bataljona nisam ništa znao. Nisam ni mogao znati jer su eksplozije ru nih bombi, zapomaganje ranjenika, glasne komande starješina jedne i druge strane, stvarale pravi pakao na brdu Gri u.

Na desetak metara ispred mene vidio sam, gdje dvojica legionara noževima na pušci bodu bolni arku moje ete Ankicu Vujakliju, za vrijeme dok je ona previjala jednog ranjenog borca. Ove legionare napada užarenom mitraljeskom cijevi politiki delegat voda Slavko Vorkapi . Od njegovih udaraca i metaka iz mog automata, oba neprijateljska vojnika su poginula pored mrtve bolni arke. Vodnik Milan Pjeva upada me u tri legionara, napada ih s le a, oni se nisu snašli i sva trojica pogibaju. Jedan borac, po porijeklu Poljak, bilo mu je ime Ludvig, iako ranjen sa ekuje iza jednog drveta neprijateljskog vojnika, hvata ga za nogu i udarcem kundaka po glavi ubija, ali i sam je poginuo. Puškomi-traljezac Stevo Korkut i Nikola Pošmuga, borac, okrenuti le ima jedan drugom, iz stoje eg stava, tuku neprijateljske grupe oko sebe, izvukli su se iz borbe, ali obojica su bili ranjeni.

Zahvaljuju i podvizima ovih i drugih boraca i starješina bataljona, ja sam skoro nakon jednosatne borbe izveo svoju grupu iz obru a. Na sli an na in borili su se i ostali vodovi pa su se i oni probili kroz neprijateljski obru .«¹

Oko podne 14. marta borbe na Gri u su prestale. Neprijatelj se nije zadovoljio zauzimanjem Gri a pa je nastojao da se što dalje probije na istok kroz šumu Brezovicu, ali je bio odbijen, poslije ega je samo s vremena na vrijeme artiljerijom i minobaca ima tukao položaje 2. brigade.

Na frontu 1. i 3. brigade toga dana neprijatelj je bio u defanzivi, izuzev prema Li koj Jesenici, dok su ga ove jedinice povremeno uznemiravale a mjestimi no i ozbiljnije napadale. Oko podne neprijatelj je pod pritiskom dijelova 1. i 3. brigade, i uz snažnu podršku naše artiljerije, bio prisiljen da napusti Kosanovi e i Medakovi e, te selo Tuk ispod Kneje. Na položajima kod Blata on je bezuspješno pokušavao da se probije prema Li koj Jesenici. Toga dana neprijatelj u Plaš anskoj dolini još je držao položaje oko Blata i Plav a Drage, te Plaški gdje je zano io.

No u izme u 14. i 15. marta situacija na frontu 8. divizije i Plaš anskog partizanskog odreda i dalje je bila neizvjesna. Još uvijek nisu bile poznate prave namjere neprijatelja i snage s kojima je napadao. Te no i, po odluci štaba divizije, 2. brigada je s 2. bataljonom posjela Kamenicu radi zatvaranja pravca Tounj—Primišlje, a s 3. bataljonom zaselak Sekuli e da bi zatvorila pravce koji od Vojnovca i Josipdola izvode ka Toboli u. etvrti bataljon je povukla na desnu obalu Mrežnice

1. Ignjatije Peri , Peta kordunaška brigada, Vojnoizdava ki zavod, Beograd, 1972, str. 153. i 154.

u zaseoke Boži i Ron evi i kod Gluma ke glavice sa zadatkom da bude spreman za intervenciju prema Kamenici, Oštarskim dolovima i Toboli u. Me utim, 1. bataljon je preba en u Donje Primišlje radi odmora i sre ivanja eta jer je pretrpio osjetne gubitke. Prva brigada rasporedila je svoj 2. bataljon u Radoševi u, 1. u Egi e, Vukeli e i Graovce, 3. u Medakovi e i Kosanovi e i 4. u Latase i Dragu, dok je 3. brigada s 3. i 4. bataljonom posjela položaje u Tuku i Jezeru, a 1. i 2. bataljon s dijelovima Plašanskog partizanskog odreda ostavila je i dalje oko Blata i Li ke Jesenice.

Oko 8 sati 15. marta neprijatelj je s tri napadne kolone krenuo prema položajima 8. divizije. Prva kolona, ja ine oko 500 pješaka, oja ana s dva tenka i jednim oklopnim automobilom, nastupala je komunikacijom Oštarije—Kamenica; srednja kolona, ja ine oko dvije ete vojnika, pravcem Plaški—brdo Klašnica i desna kolona, ja ine oko 300 pješaka, oja ana jednim oklopnim automobilom i potpomognuta artiljerijom iz rejonu Plaškog, Putem Plaški—šuma Kneja—Toboli . im je primio izvještaj 0 pokretima neprijatelja, Štab 8. divizije izdao je nare enje brigadama da se neprijateljske kolone puste na blisko odstojanje, a potom iznenadnom vatrom i jurišima razbiju i prisile na povla enje. U vezi s tim i napadom neprijatelja prema Kneji i Toboli u 1. brigada je uputila 4. bataljon na Kneju sa zadatkom da zajedno s bataljonima 3. brigade, koji su se povukli na položaje Brkuša—Strmica, sprije i prodor neprijatelja u Toboli . Istovremeno njen 1. i 2. bataljon povu eni su ispred neprijatelja radi posjedanja položaja u rejonu zaseoka Sekuli i, sjeverozapadno od Toboli a.

U toku nastupanja neprijatelja od sela Drage prema Kneji, brdska baterija artiljerijskog divizionu 8. divizije tukla je neprijatelja u pokretu, koji je zbog dubokog snijega nastupao uglavnom samo cestom. Ispred pješadije kretao se oklopni automobil, a iza njega minobaca ka eta i oni su svojom uzastopnom vatrom kr ili put prema Toboli u. Osim toga neprijateljsku kolonu podržavala je artiljerija s vatrenih položaja kod Plaškog i Vojnovca. im bi elo kolone naišlo na ja i otpor jedinica 8. divizije, artiljerija 392. legionarske divizije otvarala je vatru po njima l stvarala prolaz prema planiranom cilju. Manevar naših, pa tako i neprijateljskih jedinica, bio je umnogome ograni en visokim snijegom i neraš iš enim putevima.

Još u po etku neprijateljskog napada, Štab 1. brigade uo io je izvjesnu slabost u redovima nastupaju ih neprijateljskih jedinica. Naime, legionari su nastupali bez bo nih osiguranja, pa je Štab 1. brigade odlu io da i pored visokog snijega bo no tu e neprijatelja, i tako njegovu akciju dovede u pitanje. U vezi s tim on je oko 9,30 sati naredio 4. bataljonu da posjedne Kneju i zatvori put Plaški—Toboli . Me utim, ukoliko bi se neprijatelj uspio probiti preko Kneje, trebalo je da bataljon posjedne položaj isto no od puta preko Kneje i da bo no tu e neprijatelja, a da njen 1. i 2. bataljon zajedno s 3. bataljonom 2. brigade obezbijede Toboli i ne dozvole neprijatelju upad u mjesto. Tre i omladinski bataljon

»Joža Vlahovi « dobio je nare enje da odmah krene od Lisca radi izvo- enja bo nog napada na neprijateljsku kolonu koja se kretala prema Toboli u.

Nešto poslije 10 sati 3. omladinski bataljon »Joža Vlahovi « pošao je od Lisca. Kretanje boraca bilo je vrlo otežano zbog snijega dubokog preko jednog metra. Osim toga, trebalo je savladati velike šumske uspone, nizbrdice i zemljište obraslo šumom. Bataljon se kretao najbrže što je mogao šumskom stazom isto nim padinama Bijelog brda prema koti 471 koja je udaljena oko 600 metara zapadno od puta Kneja—Toboli . Na elu kolone nalazili su se komandant bataljona Joco Miljkovi i politi ki komesar Mišo Radoj i . Mada je bilo dosta hladno, ljudstvo je bilo potpuno mokro od znoja, ali odmora nije bilo. U teškom položaju bili su posebno mitraljesci, puškomitralješci i ljudstvo koje je osim puški nosilo i ranjeni ka nosila, rance s municijom i sli no. Oni su koristili posljednji atom svoje energije, ali izdržalo se i bataljon je nešto poslije podne stigao na cilj.

Gotovo istovremeno je i neprijatelj izbio na Kneju i tu zastao radi odmora i izvi anja zemljišta i naših jedinica. Po nare enju štaba divizije u vezi s tim 3. bataljon 2. brigade iz Sekuli a upu en je na kote 381 i 340 južno i jugoisto no da bo nom vatrom spre ava prodor neprijatelja u Toboli . Oko 15 sati, tako er po nare enju štaba divizije, 3. bataljon i dijelovi 4. bataljona 1. brigade, s kojima su se nalazili zamjenik komandanta brigade Miloš Kljaji i operativni oficir brigade Dušan Kosanovi , zvani Mudrak, izvršili su bo ni napad na neprijatelja u rejonu Kneje. Napad je bio izvanredan i vrlo snažan. U njemu su se posebno istakle ete 3. bataljona. Komandiri 1. ete Miloš Madžar i mitraljeske ete uro Orelj te politi ki komesar 3. ete Mišo Cimeša, zvani Caus, u prvom naletu zbrisali se ispred sebe cio neprijateljski stroj. Komandant 3. bataljona Joco Miljkovi i komandant 4. bataljona Mile Lali , a s njima zamjenik komandanta brigade Kljaji i operativni oficir brigade Kosanovi smjelim jurišem u prvim borbenim redovima upali su u neprijateljjev raspored te ru nim bombama i automatima napravili pravi lom u neprijateljjevim redovima. Borci spomenutih bataljona nošeni primjerima neustrašivosti i smjelosti još od ranije uvenih junaka 1. brigade, slijedili su ih u stopu. Legionari i Nijemci nastoje da vatrom svoga oružja i povremenim protivnapadima razbiju nalete naših jedinica, ali to im nije uspjelo. Za svega petnaestak minuta borbe neprijateljski prednji dijelovi bili su skoro potpuno uništeni. Ostatak neprijateljske kolone dosta neorganizirano krenuo je da se probije natrag prema Tuku i Dragi, stalno tu en bo nom vatrom jedinica 1. brigade, a nešto kasnije i bataljona 3. brigade s položaja na Brkuši. Tako je za svega pola sata borbe neprijatelj djelimi no uništen i zarobljen, a samo jedan dio njegovih vojnika uspio je da se povu e prema Plaškom.

U toku borbi oko Kneje i Tuka bilo je više dramati nih doga aja i smjelih poduhvata pojedinaca i jedinica 1. brigade. Od mnogih slu ajeva navest u samo primjer komandira Mitraljeske ete 3. omladinskog ba-

taljona »Joža Vlahovi « Dure Orelja.² Zbog velikog snijega i iscrpljenosti boraca mitraljeske ete, uro se zajedno sa svojim vodnikom Ilijom Miljkovi em, koji je nosio mitraljez (bez postolja), našao na svega dva-desetak metara od prve grupice neprijateljskih vojnika. To je bio vrlo pogodan momenat da njegovi mitraljesci, zajedno s ostalim etama 3. bataljona, otvore zajedni ku paljbu po neprijatelju. Neprijatelj nije primijetio prisustvo dijelova 3. bataljona, a njegovi vojnici zbijeni po grupama predstavljali su idealnu metu za napad. Nije se smjelo dalje ekati. Pala je odluka da se neprijatelj napadne mada još itav bataljon nije izbio na položaje. Orelj je priželjkivao da se u ovako idealnoj situaciji za napad našla i njegova kompletna eta, ali ona je još bila stotinjak metara iza položaja. Da bi ipak dao i svoj udio u ovoj borbi, uro odlučuje da upotrebi svoj mitraljez koji se nalazio kod Ilije Miljkovi a. Me utim, postolja mitraljeza bilo je još daleko od ovih položaja. Razmišljaju i šta da ini, uro je odjednom došao na ideju da mu komandir voda Ilija Miljkovi posluži kao privremeno postolja. Ilija je legao u snijeg, a uro je preko njega prebacio »Švarcloze«. Tog momenta pala je komanda »Pali!« i uro je mirno i pribrano u ulozi nišandžije pritisnuo obara i mitraljeskim rafalom zasuo najbližu grupu neprijateljskih vojnika. Tako je njegov mitraljez, mada je dejstvovao sa »živog« postolja, pokosio preko deset neprijateljskih vojnika.

Poslije završene borbe Kneja je pružala stravi an prizor. Mlado šumsko raslinje bilo je povaljeno, skršeno i isjeno mitraljeskim i puškomitraljeskim rafalima, snijeg utaban i zgažen, a njegova bijela boja bila je zalivena crvenom ljudskom krvlju. Tu i tamo ležali su leševi naših i neprijateljskih vojnika. Cijelo zemljište bilo je ispresijecano kraterima od eksplozija ru nih bombi, minobaca kih mina i artiljerijskih granata. Bojište je tog dana razgledalo više desetina izbjeglica iz Plaš anske doline koje su se, nakon višednevnog potucanja po dubokom snijegu i šumama Huma i Kneje, vra ale svojim napuštenim domovima. Mada su bili umorni, neispavani, gladni i prozebli starci, žene i djeca bili su zadovoljni jer je neprijatelj na Kneji i u Tuku platio bar dio onoga što su prepatili tih zimskih dana.

U toku borbi oko Kneje istakao se 3. omladinski bataljon na elu s komandantom Jocom Miljkovi em. Zatim treba ista i vodnike Ljubana Keki a, Janka Dobrosavljevi a i Mili a Živkovi a koji su pod kišom neprijateljskih kuršuma na elu svojih vodova jurišali na neprijateljske grupe a koje su se o ajni ki branile pored puta. U tim jurišima se vidno istakao i puškomitraljezac Dušan Dragojevi koji je vatrom svog puškomitraljeza zaustavljao pobješnjele neprijateljske grupe i prisiljavao ih na odbranu ili bjekstvo. Kuriri bataljona Mile Paji i Dmitar Peri uspješno su prenosili nare enja i u najtežim situacijama izvršavali borbene zadatke. Nakon završene borbe svi imenovani, kao i cio 3. omladinski bataljon, pohvaljeni su naredbom Štaba 8. divizije i Štaba 1. udarne brigade. U borbama 14. marta posebno se istakao 1. bataljon 2. brigade

2. Poginuo u jesen 1944. kod Sunje kao zamjenik komandanta 3. omladinskog bataljona.

Š T A B U   V I I I   U D A R N E   D I V I Z I J E

BORCI I RUKOVODIOCI MUSLIMANSKE BRIGADE, KOJA SE FORMIRALA I UŠLA U SASTAV VIII UD. DIVIZIJE, IZRAŽAVAJU SVOJU LJUBAV PREMA BRAĆI KORDUNAŠIMA, SA UVJERENJEM, DA ĆEMO OVAKO ZBRATIMLJENI I OJAČANI, PODVOSTRUČITI SVOJE UDARCE PO NEPRIJATELJU I UBRZATI ČIŠĆENJE SVOJE ZEMLJE OD MRSKOG NAM NEPRIJATELJA.

PROKUSANI VEĆ U ZAJEDNIČKIM BORBAMA SA BRAĆOM KORDUNAŠIMA, TUKLI SMO NEPRIJATELJA NA CAZINU, VAGANCU I DREŽNIKU, A NAŠE SPAJANJE JOŠ ĆE NAS VIŠE ZBLIŽITI I POJAČATI NAŠU UDARNU MOĆ.

POZDRAVLJAMO VAS I OBEĆAJEMO, DA ĆEMO U POTPUNOSTI IZVRŠAVATI ZADATKE, KOJI SE BUDU PRED NAS POSTAVLJALI.

ŽIVILO BRATSTVO SRBA, MUSLIMANA I HRVATA,
NAJBOLJA GARANCIJA POBJEDE!

ŽIVILA VIII UDARNA DIVIZIJA!

ŽIVILA NOVJI!

ŽIVIO MARSAL TITO!

BORCI I RUKOVODIOCI
MUSLIMANSKE BRIGADE
VIII UD. DIVIZIJE

i više boraca i starješina toga bataljona, koji su u najtežim i najkritičnijim situacijama sa uvali hladnokrvnost i uz najveća naprezanja sačuvali živu silu i probili se iz neprijateljskog obrta.

U borbama od 13. do 15. marta 1944. godine s 392. legionarskom divizionom, 1. rezervnim lovačkim njemačkim pukom te 33. ustaškim bataljonom ubijeno je 240 neprijateljskih vojnika, podoficira i oficira, 230 ih je ranjeno, a zarobljen je 1 viši njemački oficir, 1 podoficir i 19 legionara. Zaplijenjeno je: 2 minobaca a 81 mm s 170 mina, 5 puškomitraljeza, 70 pušaka, 3 tromblonske puške s 175 tromblonskih mina, 8 automata, 10 pištolja, 22.000 metaka, 2 telefona, 2 km poljskog telefonskog kabla, 1 radio-stanica, trupna komora jednog bataljona, 37 konja, 60 pari vojničkih odijela, 6 dvogleda i više druge opreme. Uništena su 4 kamiona, 17 konjskih kola i ubijena 24 konja.

U istom periodu gubici 8. divizije iznosili su 45 poginulih, 157 ranjenih i 7 nestalih boraca. Među poginulim nalazili su se: komandir brdskog divizion Stanko Svilar, politički komesar ete Mile Radošević i potporučnik Marko Carević i Milan Mlačanin. Među ranjenim bili su komandiri ete Bučan (ne znam mu ime), Milan Zdjelar i Pavao Vorkapić, politički komesari ete Mio Uzelac, Uroš Zec i Dragan Vojnovi, te zamjenik političkog komesara ete Milan Miljević.

Već sama činjenica, da je u borbama na jednoj i drugoj strani bilo oko 700 ljudi izbačenih iz stroja, govori o žestini napada kako neprijateljskih tako i naših jedinica. Ako se tome doda podatak da je 8. divizija ušla u borbu s umornim, dovoljno nenahranjenim ljudstvom i da su borbe vođene po vrlo dubokom snijegu i jakoj hladnoći, onda se može zaključiti kakve su nam ovjerske napore morale da izdrže njene jedinice da bi razbile neprijateljsku ofanzivu na teritoriju Plašanske doline. Poslije ovih borbi 392. legionarska divizija i ustaško-domobranske jedinice povukle su se u polazne baze i za duže vrijeme nisu ni pokušavale da se iz Ogulina, Oštarija i drugih garnizona probiju na slobodnu teritoriju Korduna i Plašanske doline.

Ovako je bilo na Griču

14. marta 1944. godine hladan poluzimski dan. Snijeg je padao, vjetar pirio i nosio snježne pahuljice na lica boraca 1. bataljona »Mirka Poštića« 2. udarne brigade 8. divizije. U daljini su štekali mitraljezi i grmljeli topovi. Vodila se bitka na život i smrt između naših susjednih jedinica i švapskih pljačkaša.

Bataljon »Mirka Poštića« dobio je zadatak da tu e neprijatelja s položaja Griča. Taj zadatak borci i rukovodioci zaista su ozbiljno shvatili.

Bili smo veseli. Svi smo postavljali pitanja: da li će neprijatelj naići? Hoće, neće, kada će i gdje — naga ali smo.

Položaj treba održati, treba potu i što više neprijatelja, kažu naši borci i starješine.

Gri je strm, šumovit, snijeg je velik i prurušava se pod nogama boraca, zaklona nema. »Treba čekati neprijatelja na nož« — proneslo se narednje komandanta bataljona druga Mile Lovrića. Odjednom je neprijatelj počeo tu i naše položaje s artiljerijom kao lud. Misli Švabo da će naše borce otjerati sa svojim granatama. No, neće i ne smije. »Bit će batina« — veli borac Dragan.

Neprijateljske granate pjevaju nam oko ušiju. Na račun tih granata stvaramo prije borbe razne šale, priče i priče. »Uvaj se, družo, može ubaciti u baksu...«. »Evo je gdje šumi«. »Zar nisi još legao?«. Jedna granata padne blizu omladinca Dragana Mraovića. Jednoga par e udara u pleća, ali onda odskoči. Svi smo se smijali Draganu kako nije ranjen. I on se smije i kaže: »Ja sam blindiran«. U takvim šalama i sklanjanju od granata istrči iza jednog bukvića šumska vjeverica. Jedan voditri za vjevericom i hvata je. No, vjeverica k'o vjeverica, bježi, skače na drvo, pa onda padne na zemlju. Nastaje staro partizansko: opkoli, ne daj itd. Što smo se više zabavljali s vjevericom, više smo dobili milovanja od neprijateljskih granata. Drug Pajkan kaže: »E valaj ja danas ne u iznijeti živu glavu.« Gledamo na sat. Devet je sati. Granate više ne padaju, nastaju promjene na položaju, iz igre i šale prelazimo u ozbiljnost. Dolaze osmatrači i javljaju: »Družo komandante, s lijevog krila nastupa jedna neprijateljska kolona«. Brzo smo svi za svojim bukvićima. Očekujemo nailazak neprijatelja. Telefoni radu. Štab naše brigade pita nas telefonom da li ćemo sačekati neprijatelja. Hoćemo, hoćemo... bio je odgovor čitavog bataljona.

Prolaze minute. Svaka minuta, svaka sekunda prolazi u napetosti. Devet je sati i deset minuta. Kolona Švaba pružila se kao ljuta guja, u bijelim pelerinama i krpljama na nogama. Idu Švabe, kreću prema borcima 1. čete. Ni ne znaju što ih tamo čeka. Švabo nas zaobilazi. »Samo zaobilazi Švabo, grdno ćeš to platiti«, govore borci 1. čete. Tako je i bilo. Pada komanda: »Pali!« Prosu se kiša mitraljeskih zrna. Proli se švapska krv... čuli smo glas: »Forverc... sanitet... sanitet«. No, kasno je bilo, jer je i sanitet dobio veću ulogu. Prvi rezultati borbe 1. čete su povoljni i Švabo je odbijen. Dolaze kuriri i pitaju: »Ima li što novoga na desnom krilu?« Izvještaj komandira Spase glasi: »Družo komesaru, s desnog krila u pravcu II, in i mitraljeske čete nastupa većina kolona neprijatelja.« Situacija se mijenja. Odluka štaba bataljona brzo pada: »Sačekati neprijatelja, pustiti ga na 35 koraka... nož i... zna se!« Raspršena švapska kolona vraća se natrag, povezuje se na desnom krilu s »nova kom bojnima«. No, ništa nas ne plaši. Borci kažu: »čekajmo na nož, odstupiti nema, treba što više Švaba potu i jer to od nas traži naš narod.« Švabo se sakupio, povezo se, pa u bijelim pelerinama i krpljama ide u pravcu II, III i mitraljeske čete. Svi ga čekamo. Pustiti Švabu na 30 koraka, čekati na nož, gaćati pravo u ulogu. Hoćemo li?... Hoćemo! Kad

je došao na 30 koraka, pada komanda: »Brza paljba!« Kao silna bujica osuše se na švapske skotove naši mitraljeski rafali, baca i, trombloni. Sve je u poslu. Padaju švapski uljezi. Drug Venco radostan vi e: »Gledaj, ubio sam ih dvanaest«. Drug »boljševik«: »Ja sam 7 ubio!« Drug Jovo: »Ja sam 10«, itd. No, vražji skotovi ne miruju. Idu još uvijek dalje.

uli smo komandu »forverc« — i zaista izvršiše juriš na naše snage. Sve se odigralo u nekoliko minuta. Nastala je borba prsa u prsa. »Bodi, kolji, ga aj dobro, hvataj za vrat...«, to su bile rije i naših boraca. Ko strvine padaju švapski skotovi. Ponovno ujemo vapiju i glas: »Sanitet!« Izmiješali smo se. Natje emo se ko e koga prije za gušu.

Omladinac Mi o, komesar ete, prije borbe je rekao: »Kad e do i vrijeme da se pobijemo kundacima!« Sada u borbi jedan mu borac dobacuje: »Druže komesaru, sad imaš prilike da ih s kundacima...!« Tako je i bilo. Mi o ih je zaista mnogo pobio kundakom. Drug Zec, komesar ete, ranjen hrabri svoje borce: »Drugovi, držite se, ga ajte ih, hvatajte ih žive ... ja sam ranjen ... odlazim.«'

Deset sati. Borba je bila završena. More švapske krvi proliveno je na Gri u. Švabo nas je u jurišu odbacio s Gri a, ali je to platio sa 180 mrtvih i ranjenih vojnika. I mi smo imali gubitke, ali smo osvetili pale drugove. Historija naše borbe pisat e o borbi na Gri u. Taj dan itav prvi bataljon dokazao je da je vrijedan imena palog junaka Mirka Pošt i a, sina Petrove gore, prvog komandanta na Kordunu.

Mane PAVLOVIC

*VOJNI VJESNIK, glasilo IV korpusa NOV Jugoslavije
Br. 12—13 God. II
Ožujak — Travanj 1944.*

Jovo Vunjak

Sje anje na Stanka Svilara

Za ime Stanka Svilara najuže je vezan pojam utemeljiva a i inicijatora snažnog razvoja artiljerije 8. divizije. On je to stvarno bio, ak i više od toga. Poginuo je u najžeš em jeku bitaka našeg narodnooslobodila kog rata, a iji je pobjedonosni ishod ve bio poznat. Stanko spada me u one svijetle likove naše revolucije koji su još za života postali legenda u svojoj sredini i na prostoru gdje su djelovali, borili se i umrli. Njegovi ga »br a ni« posebno i s dubokom sjetom uvaju u srcu.

Ro en je 1921. godine u selu Pe ani, op ina Titova Korenica. Kao deveto dijete u obitelji, Stanko je rano osjetio tegobe svekolike oskudice i drugih neda a koje nisu pružale neke šanse za bolji životni prosperitet.

Još u osnovnoj školi ispoljio je odlike mara i inteligencije. Uvaju i stoku razmišljao je o mogu im boljim životnim stazama. Bistrina li kog sedamnaestogodišnjaka, uz to dovoljna poduzetnost i ambicioznost mladi a odveli su ga u Artiljerijsku podoficirsku školu Jugoslavenske vojske koju je 1940. godine završio s vrlo dobrim uspjehom. Raspoređen je u garnizon Knjaževac, gdje ga je zatekao i napad na Jugoslaviju u travnju 1941. godine. Sa svojom jedinicom našao se na jugoslavensko-bugarskoj granici i nekoliko dana sudjelovao u borbi s okupatorom, a onda je došlo do rasula bivše jugoslavenske vojske. Stanko se našao s grupom drugova odlučio da izbjegnu zarobljavanje, što im je i uspjelo. Uputio se na dalek, mukotrpan i nadasve po život opasan put preko Srbije i Bosne do svoje kršne Like. Taj put je trajao punih 20 dana. U blizini Banje Luke bio je iznenađen od Nijemaca i uhvaćen, ali je ubrzo uspio pobjeći i doći u rodne Pećane. Sa sobom je uspio donijeti pištolj.

Dolaskom u rodni kraj Stanko se ispravno politički orijentirao i odmah je ispoljio aktivnost u povezivanju s komunistima i simpatizerima Partije. Nije se odzivao na pozive okupatora i njegovih ustaških slugu, a kad su otpočele pripreme za ustanak Stanko se, iako još tada nije bio član Partije, odmah stavio na raspolaganje organizatorima ustanka. Već na početku je izabran za komandira grupe partizana njegova sela, koju je predvodio u više uspješnih akcija. Član Partije postao je početkom 1942.

Krajem 1941. i početkom 1942. godine, u borbama kod Nebljusa i na Ljubovu, od neprijatelja je zaplijenjen jedan broj artiljerijskih oružja. Stanko Svilar je bio jedan od organizatora formiranja prvih artiljerijskih jedinica u Hrvatskoj koje su pod njegovom komandom otpočele s uspješnim dejstvima na području Like, a ubrzo zatim i Korduna. Značajna je prva vatrena podrška artiljerije početkom 1942. u napadu partizana na Korenicu i Srb. Otada pa do svoje junačke pogibije Stanko je stasao zajedno sa svojom artiljerijom, i od nje se nije rastajao osim u izuzetnim trenucima kada su oružja, da ne padnu u ruke neprijatelju, morala biti zakopavana.

Do sredine 1942. na području Kamenskog i Donjeg Lapca uspješno su formirane dvije baterije topova, u kojima je Stankova golemo zasluga, posebno u organizaciji kratkog kursa za artiljerijske starješine i uvođenje obuke s poslugom topova.

Stanko prvi put dolazi na Kordun s vodom topova i podržava napad na ustašku posadu u Primišlju 1942. godine. Uspješnim dejstvom artiljerije Stanko s ljudstvom osvaja simpatije stanovnika kordunaških sela kroz koja je ovaj vod prolazio. Po drugi put Stanko je na Kordun došao iste godine s grupom artiljerijskih starješina i tom se prilikom našao u ulozi da na ovom području formira poljsku bateriju 75 mm od oružja zaplijenjenih u borbi na Perjasici. Ta baterija pod njegovom komandom ubrzo je uspješno podržavala napad naših jedinica na Liku Petrovo Selo, Vaganac, Drežnik, Rakovicu i Slunj.

Po treći put i definitivno Stanko je došao u svoje dobro poznati i zavoljeni Kordun za vrijeme formiranja 8. divizije u studenom 1942. U

selu Crevarska Strana formirao je brdsku bateriju divizije od 6 oru a i postao njen prvi komandir. Dug je i težak, ali i slavan borbeni put koji je baterija prošla na selu s komandir Svilarom. Nije bilo neprijateljskog uporišta na području Korduna i Like koji po više puta nije osjetio žestoke udarce Stankovih »bratana«, a artiljerija 8. divizije kao cjelina ili u dijelovima esto je djelovala na području Banije, Žumberka i Bosanske krajine.

Osim bezbroj puta potvrđene visoke stručne i komandantske sposobnosti, Stanko je redovito ispoljavao neustrašivost i time osvajao duboko povjerenje boraca u ispravnost svojih odluka. Oru a su vrlo esto išla u napad i djelovala iz strelja kog stroja pješadije, a Stanko je nalazio mogućnosti da upravlja vatrom baterije, kasnije i divizionu, ali i da se na e uz oru a na najmanjem bliskom odstojanju prema neprijatelju te da posluži ulije samopouzdanje i primjerom pokaže kako se neprijatelj uspješno uništava, uz maksimalnu štednju municije i sa što manje gubitaka. Stanko je znao samo s jednom dobro nanišanjenom granatom (na Ripa - kom Klancu) neutralizirati dejstvo njemačke baterije, ili s dva precizna pogotka u dobro utvrđen objekt po mraku i magli (crkva u Li koji Jesenici) skršiti otpor neprijatelja. Vrijedno se još prisjetiti teških gubitaka koje je talijanskom okupatoru s baterijom nanio na Zuleševici, a bilo je više slikih podviga. Dobra obučena, hrabrost i krajnje racionalno trošenje municije — to su odlike koje su krasile Stanka i njegove artiljere te osiguravale im puno povjerenje podržanih jedinica. Upravo zbog toga Stanko je više puta bio pohvaljen od strane komandanta 8. divizije i drugih pretpostavljenih starješina. Uvođenjem prvih činova u NOV i POJ Stanko je dobio čin kapetana.

Razvojem artiljerije u drugoj polovini 1943. godine u diviziji dolazi do formiranja brdskog divizionu, a njegov prvi komandant postaje Stanko Svilar. Osim borbenih dejstava teških i napornih marševa, ljudstvo divizionu je imalo neodložan zadatak da se intenzivno stručno obučava u rukovanju s oružjem, a starješinski sastav u rukovanju s jedinicama u borbi. U ovom je neprocjenjiva uloga komandanta Svilara, koji je planski i racionalno koristio svako pogodno vrijeme za obuku. I sam je u međuvremenu završio tečaj komandanata divizionu s odličnim uspjehom. Zahvaljujući njemu divizion 8. divizije postao je rasadnik i kovačnica artiljerijskih kadrova za velik broj jedinica NOV na području Hrvatske.

U ožujku 1944. godine, nalazeći se na osmatranju u rajonu Kneževca, kao i obično, prateći dejstvo svog divizionu, u neposrednoj blizini je eksplodirala neprijateljska granata i smrtno ranila Stanka Svilara. Prestalo je kucati srce najvoljenijeg druga u divizionu. Njegova smrt je duboko potresla sve one koji su ga poznavali. Teško se bilo miriti s činjenicom da više nema onog kojeg su osim komandantskih krasile i one duboko ljudske, komunističke vrline, i kvalitete onog koji trajno ostaju u sjećanju.

Josip Lulik Pepo

Formiranje i borbe Karlovačke brigade Osme divizije

Od samog početka oružanog ustanka u Hrvatskoj intencija CK KPH bila je da se ustanak proširi na sve krajeve Hrvatske, posebno na područja s hrvatskim stanovništvom. Takav stav podržan je i u Rezoluciji Okružne konferencije KPH za Karlovac održane u ožujku 1942. u Velikoj Kladuši, prema kojoj je, pored ostalog, trebalo »poraditi na tome da se u borbu mobilizira i naš narod, svi rodoljubi i hrvatski i srpski, a u prvom redu proletarijat iz industrijskih centara. . . poraditi na ostvarenju borbenog jedinstva srpskog i hrvatskog naroda, davati inicijativu za stvaranje NOO-a u hrvatskim krajevima... organizirati partizanske odrede i u hrvatskim krajevima .. «¹.

U cilju realiziranja tih zadataka Okružni komitet KPH za Karlovac u dogovoru s Glavnim štabom NOV i PO Hrvatske već koncem ožujka 1942. godine upućuju s Korduna posebne odabrane grupe partizana, među kojima je bilo i Karlovačana i ljudi iz tog kraja, na Karlovačko područje između Kupe i Dobre, koje su djelovale posebno u širem rajonu Bosiljeva, Vukove Gorice i Prilišća. Njihov zadatak je bio da narodu objasnjavaju ciljeve NOB-a, suzbijaju neprijateljsku propagandu i aktiviraju hrvatske mase na liniji narodnooslobodilačke borbe. Pored političkog djelovanja ove su grupe izvodile i manje borbene akcije i osiguravale rad političkih radnika.

Prisustvo i djelovanje partizanskih jedinica u ovom dijelu Karlovačkog kotara, također i na vratima Karlovca, nije išlo u ruku ustaškoj vlasti što se najbolje vidi iz izvještaja Velike župe Pokuplje od 7. svibnja 1942. godine upućenog Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH u kojem, pored ostalog, piše: »Vrlo je neugodna činjenica, da su se pojavili partizanski odjeli u isto hrvatskom dijelu Karlovačkog kotara i to na područjima općina Netretići i Ribnik. Redarstvo je uhitilo nekoliko seljaka — Hrvata, koji su održavali veze s partizanima, istraga je u toku, a dosadašnji rezultat istrage o evidno pokazuje, da su i seljaci Hrvati — katolici, ne samo surađivali, nego i sami pristupili u partizanske odjele, koji imaju izgleda glavno središte oko mjesta Bosiljevo, Velika župa Modruš. Ta pojava je tim opasnija, što se baš u blizini toga područja nalazi Karlovački gradski vodovod (kod kojeg su već bila izvištanja partizana) i Karlovačka električna centrala u Ozlju.«² U narednom izvještaju iste župe stoji: »Napadaji partizana ne prestaju. Isto tako nastavlja se djelatnost partizanskih odreda na područjima općina Ribnik i Netretići, kotar Karlovački. Tako su tamo

1. Zbornik NOR-a, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom V, knj. 30, dok. 39.
2. Zb. V—32, dok. 94.

razoružali oružnike postaje i ispostavu financijske straže u mjestima Kuni i Rosopajnik».³

Polovicom svibnja 1942. godine u sastavu »Perjasi kog« bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda formirana je i 4. eta koja se zvala i Hrvatska eta. Ona se najviše zadržavala na karlovačkom području, gdje je samostalno ili u zajednici s drugim jedinicama 2. kordunaškog odreda izvodila borbene akcije i politički djelovala u selima. Njen prvi komandir bio je Perica Bruji, radnik iz Duge Rese, a politički komesar Milan Vladeti.

Krajem rujna 1942. ovim područjem prošla je i cijela 4. partizanska brigada Hrvatske (1. kordunaška), koja se 27. rujna, vraćajući se iz **Zumberka**, zadržala u oslobođenom Bosiljevu s 1. proleterskim bataljonom Hrvatske koji je bio na putu za Žumberak. U Bosiljevu je održana smotra i defile ovih jedinica što je na stanovništvo ovog kraja ostavilo nezaboravan utisak i ulilo povjerenje u snagu partizanskih jedinica.

Prosinca 1942. godine u Bosiljevu je formirana Komanda mjesta a od početka 1943. Bosiljevo je sjedište i Kotarskog komiteta KPH Karlovac. Poslije četvrte neprijateljske ofanzive na području karlovačkog kotara dolazi do bitnih promjena u korist NOP-a. Na prostoru između Kupe i Dobre stvorena je slobodna teritorija pod kontrolom dviju partizanskih eta koje su ovdje djelovale. Kontrolirana teritorija protezala se od Lukovdola pa nizvodno desnom obalom Kupe do Ozlja i od D. Dubrava preko Trošmarije nizvodno lijevom obalom Dobre do Jaškova. Od slobodne teritorije Korduna odvajale su je cesta i željeznička pruga Karlovac—Ogulin, koju je za sve vrijeme rata neprijatelj držao jakim snagama. Priliv novih boraca u prvim mjesecima 1943. godine, kako s oslobođenog tako i s neoslobođenog teritorija, posebno iz Karlovca i Duge Rese, bio je osjetan pa su postojele dvije ete (»Gugina« i »Ribnička«) brojno ojačale.

Po etkom ožujka 1943. godine na sektoru Bosiljeva formiran je 5. bataljon 2. kordunaškog partizanskog odreda u čiji su sastav ušle spomenute ete. Bataljon je djelovao na teritorijama općina Bosiljevo, Netretići i Ribnik te je služio kao jezgro za formiranje Karlovačkog odreda, koji je na osnovu naredbe Glavnog štaba Hrvatske formiran 17. travnja 1943. godine. U početku odred je imao samo jedan bataljon koji je nosio naziv 1. bataljon Karlovačkog partizanskog odreda, a malo kasnije, pod kraj toga mjeseca, formiran je i štab odreda. Zahvaljujući prilivu novih boraca u odred je krajem svibnja formiran i 2. bataljon. Neposredno poslije kapitulacije Italije u odred je formiran 3. bataljon i Severinska eta, a krajem listopada i 4. bataljon za koji je jezgro dala Severinska eta. U to vrijeme u odred je bilo oko 600 boraca naoružanih s 324 puške, 29 puškomitraljeza, 5 mitraljeza, 2 minobacača, 11 automata i 35 pištolja.

Slobodna teritorija koju je kontrolirao Karlovački odred obuhvatala je općine: Bosiljevo, Netretići, Ribnik i dio općina Jaškovo, Ozalj, Duga Resa i Karlovac. Za to područje neprijatelj je bio i te kako zainteresiran jer su preko njega prelazile ceste Karlovac—Ogulin—Senj i Karlovac—

3. Zb. V—32, dok. 107.

Metlika. U namjeri da uništi odred on je već u svibnju preuzeo napad na područje Bosiljeva, ali se odred uspio prebaciti sjeverno od Kupe. Ime je izbjegao eventualne gubitke, dok je neprijatelj oplja kao i popalio selo Ponikve. Ubrzo zatim, polovicom srpnja 1943. godine, ponovo su ustaško-domobranske snage poduzele akciju na isti sektor, a odred se prebacio na područje općine Ribnik i razoružao neprijateljsku posadu u Jaškovu kraj Ozija gdje je zarobio 47 domobrana i zaplijenio već u količinu oružja.

Baš u to vrijeme, svibnja 1943. godine, došao je iz Kanade na ovo područje Petar Erdeljac, sin ovoga kraja, rodom iz sela Prilišća, inače stari revolucionar, uesnik španskog građanskog rata i član Kanadske komunističke partije, radi uspostavljanja veze s Narodnooslobodilačkom vojskom Jugoslavije. Odmah po dolasku na oslobođenu teritoriju stavio se na raspolaganje Partiji i Glavnom štabu Hrvatske. Bio je iznenađen i sretan kad je vidio da je njegov rodni kraj, kraj između Kupe i Mrežnice, zahvatio narodni ustanak, a posebno ga je obradovalo to što je na tom području gotovo u svim selima funkcionirala narodna vlast i djelovao Karlovački partizanski odred. Petar Erdeljac, kasnije popularno prozvan »Pero padobranac«, postao je vrlo poštovana i poznata ličnost u ovom kraju. Bio je politički vrlo utjecajan među narodom toga kraja, pa je kroz naredna dva mjeseca s Karlovačkim odredom obišao itavo karlovačko područje održavajući i govore na zborovima po selima.

Od rujna 1943. pa do veljače 1944. godine Karlovački odred je isto vodio borbe s ustaškim i njemačkim jedinicama koje su vršile ispaide na oslobođeni karlovački teritorij.⁴ U toku veljače 1944. godine itav život i rad u Karlovačkom odredu odvijao se u znaku priprema za prerastanje odreda u brigadu, odnosno oko formiranja Karlovačke brigade. Po selima na karlovačkom području vršena je politička kampanja za mobilizaciju novih boraca koja je prilično uspjela, naročito u selima općina Ribnik, Jaškovo i Netretići. O tome govori i jedan izvještaj s terena Okružnom komitetu KPH Karlovac od 19. veljače 1944. godine u kome, pored ostalog, piše: »Politička situacija na terenu se nije uglavnom izmijenila, uslovi za mobilizaciju postoje i mobilizacija teče. Od kada je počela kampanja za mobilizaciju, uspjeli smo mobilizirati oko 400 ljudi. Neprijatelj je doznao za mobilizaciju i isto upada na naš teren...«⁵ I partijska organizacija odreda u izvještaju Okružnom komitetu od 7. veljače govori, da se stanje u odredu u odnosu na prošli mjesec popravilo i isti se mogu nositi skorog formiranja brigade,⁶ a već 11. veljače Štab karlovačkog odreda javlja: »Do kraja mjeseca veljače preraste i iz dosadašnjeg Karlovačkog odreda Karlovačka brigada... Sve pripreme su gotove. Čeka se naoružanje (puške)«.⁷

U vezi naoružanja i opremanja predstojeće brigade 13. veljače na Kordun odlazi 3. bataljon odreda s jednim vodom pratećete i tovarnim

4. O borbama Karlovačkog partizanskog odreda vidi Zbornik 8 Historijskog arhiva Karlovac.

5. AIHRPH Zagreb, KP-207/3116.

6. AIHRPH, KP-206/3044.

7. AIHRPH, KP-206,3062.

grlima radi prijema oružja i odjele, te nakon dva dana vraća se s dobijenim oružjem u Vukovu Goricu. Po istom zadatku nedjelju dana kasnije išao je na Kordun i 1. bataljon odreda, koji je 26. veljače kod Perjasice imao sukob s legionarima i tom prilikom je 8 ubio i 7 ranio legionara dok je sam imao 3 ranjena borca od kojih je jednog neprijatelj zarobio.⁸

Ovo je ujedno bila i posljednja borba ovog bataljona u sastavu Karlova kog partizanskog odreda.

Kad su bile završene sve pripreme, Štab 4. korpusa je 27. veljače 1944. godine izdao Naredbu br. 4. s kojom je naredio formiranje Karlovačke brigade. U naredbi je pisalo: »Pošto je poraslo brojno stanje Karlovačkog odreda sa novomobilisanim ljudstvom, to se formira Karlovačka brigada, koja će nositi naziv »KARLOVAČKA BRIGADA VIII. DIVIZIJE NOVJ«.⁹

Po prijemu naredbe Štab Karlovačkog odreda održao je sastanak sa štabovima bataljona i komandama samostalnih prištapskih jedinica na kome ih je upoznao s naredbom za formiranje brigade, odredio mjesto i dan formiranja; vrijeme prikupljanja jedinica u određene rajone. Posebno je ukazao na zadatke koje je trebalo još obaviti u jedinicama kako bi samim formiranjem brigade poprimio što sve anij izgled.

Tih dana u svim jedinicama odreda užurbano su vršene vojničke i političke pripreme za formiranje brigade. Svakodnevno je uvježbavan strojevi korak a vršeno je i ispuštanje oružja i odjele. Kulturno-prosvjetni odbori u bataljonima uvježbavali su svoje programe s kojima su trebali nastupiti na proslavi. Pokret bataljona prema selu Hrašće, gdje se trebala formirati brigada, poeo je 4. ožujka. Toga dana 1. bataljon je krenuo iz Vukove Gorice za Gornju Stranicu, gdje je i zanoio, dok je 2. bataljon iz Velikog Modruša Potoka krenuo za Kolenovac. Treći bataljon već se nalazio u Hrašću, gdje je stigao dan ranije iz Vukove Gorice, a 4. bataljon se već nalazio na položaju u rajonu Hrašća. Prateći eta takoer je toga dana krenula iz Marindola za Hrašće.

No, ni neprijatelj nije mirovao tih dana. Najvjerovatnije da je preko svojih obavještajaca s terena doznao za pokrete jedinica Karlovačkog odreda pa je 4. ožujka s jednom satnijom ustaša i domobrana iz Ozlja izbio na kotu 538 na Vodenici više samog Hrašća, gdje je bio razmješten 3. i 4. bataljon. Njim su patrole otkrile prisustvo neprijatelja, ovi bataljoni su odmah izašli na položaje i prihvatili borbu, a zatim prešli u protivnapad i jednovremenim jurišem odbacili neprijatelja natrag u Ozalj, nanijevši mu gubitke od 4 mrtva i 2 ranjena vojnika.¹⁰ Ovaj napad neprijatelja nije omeo sveano formiranje brigade.¹¹

Ujutro 5. ožujka itava brigada se postrojila u Hrašću ispred tribine koju su dekorirale omladinke iz Hrašća i okolnih sela. Najprije je u prisustvu većeg broja naroda pročitana naredba o formiranju brigade,

8. Zb. V—25, dok. 119.

9. Zb. V—24, dok. 100.

10. Zb. V—25, dok. 45.

11. Tom prilikom iz Karlovačkog odreda izdvojeno je 90 boraca kao jezgro za novoformirani Karlovački partizanski odred.

zatim je položena sve ana zakletva. Poslije kra ih govora komandanta i politi kog komesara brigade, te predstavnika Kotarskog NOO-a i Kotarskog komiteta KPH Karlovac o zna aju formiranja brigade i velikoj pobjedi naroda karlova kog podru ja, izvršen je defile jedinica. Sve ani in formiranja brigade završen je narodnim veseljem.

Na dan formiranja Karlova ka brigada imala je 640 boraca svrstanih u etiri bataljona, od kojih je svaki imao po dvije ete i mitraljeski vod ukupne ja ine 120 boraca. Pored toga brigada je imala: etu za vezu, prate u etu, minerski vod, štapski vod, sanitetski vod i intendanturu. Naoružana je bila s 24 puškomitraljeza, 8 mitraljeza, 1 protivtenkovskim topom, 1 minobaca em oko 365 pušaka, 8 automata i 30 pištolja.

Sastav štaba brigade, štabova bataljona i komandi samostalnih eta bio je slijede i:

Štab brigade: komandant Franjo Molek,¹² politi ki komesar Petar Erdeljac,¹⁸ pomo nik politi kog komesara Rafael Tabor, operativni oficir Nikola Oreš anin,¹⁴ obavještajni oficir Mato Polovi , informativni oficir Slavko Latkovi ,¹⁵ referent saniteta Gustav Steinfl, intendant Antun Ruži¹⁶ i rukovodilac SKOJ-a brigade Ivica Gojak.

Štab 1. bataljona: komandant Joža Besti ,¹⁷ politi ki komesar Dane Gašparovi i pomo nik politi kog komesara Stevo Fuduri .¹⁸

Štab 2. bataljona: komandant Bruno Belavi , politi ki komesar Joža Kasuni ,¹⁹ pomo nik politi kog komesara Jela Predovi , intendant Josip Kasun i rukovodilac SKOJ-a Rozina Govednik.

Štab 3. bataljona: komandant Ivica Graho, politi ki komesar Stanko Rudman, pomo nik politi kog komesara Ivica Galovi ,²⁰ intendant Gezo Jurinac i referent saniteta Marija Šneler-Mimica.

Štab 4. bataljona: komandant Sulejman Vascarac-Suljo,²¹ politi ki komesar Ivan Zunac,²² pomo nik politi kog komesara Mata Lukeši ,²³ intendant Franjo Pavlakovi i referent saniteta Dušan Dejanovi .

eta za vezu: komandir Lazo Rausavljevi , politi ki komesar Dragica Mikši i pomo nik politi kog komesara Hugo Posinek.

Prate a eta: komandir Josip Erdeljac, politi ki komesar Mijo Matakovi i pomo nik politi kog komesara Janko Trupac.

Od ukupnog brojnog stanja brigade 527 ili 82% boraca bilo je s teritorije karlova kog kotara. Po op inama sastav boraca bio je slijede i: Ribnik 160 ili 25%, Netreti 96 ili 15%, Karlovac i Duga Resa 96 ili 15%, Jaškovo 64 ili 10%, Ozalj 68 ili oko 11%, Bosiljevo 19 ili 3%, Severin i Lukovdol

12. Poginuo 30. 6. 1944. na Zumberku.

13. Umro 1. 9. 1976. u Zagrebu.

14. Poginuo 4. 4. 1944. u selu Upici kod Ozlja.

15. Poginuo 7. 3. 1945. u Kup ini.

16. Umro poslije rata u Zagrebu.

17. Poginuo 29. 6. 1944. u Zumberku.

18. Poginuo 1944. u Kup ini.

19. Poginuo 23. 10. 1944. u napadu na Mavra i e.

20. Poginuo u saobra ajnoj nesre i poslije rata.

21. Izvršio samoubistvo poslije rata.

22. Poginuo 9. 6. 1944. u Zumberku.

23. Poginuo 9. 6. 1944. u Zumberku.

12 ili 2% i Dubrave 12 ili 2%. Razlika od 113 ili 18% boraca odnosi se na općine van teritorije Karlovačke županije. Partijska organizacija brigade brojala je 117 članova Partije i 125 članova SKOJ-a.²⁴

Odmah po formiranju u štabu brigade pristupilo planiranju prve borbene akcije. Obavještajnom i informativnom oficiru dati su zadaci da prikupi što to nije podataka o jačini, vremenu i pravcima kretanja patrola neprijateljske posade iz Bosiljeva. Utvrđeno je da neprijatelj iz Bosiljeva gotovo svakodnevno s manjim grupama izlazi u obližnja sela radi pljačke. Na osnovu toga komandant brigade donio je odluku da na najvjerovatnijim pravcima kretanja neprijateljskih patrola, koje su obično bile jačine 20–50 vojnika, postavi im zasjede s 2. 3. i 4. bataljonom u toku 12. ožujka.

Realiziraju i ovu odluku još u toku noći 12. ožujka 3. i 4. bataljon postavio je zasjede na cestama Bosiljevo—Laslavi i Bosiljevo—Hrsina, dok je 2. bataljon postavio zasjedu na pravcu Bosiljevo—Bosanci i to na taj način što je 2. bataljon s jednim mitraljezom postavio kod sela Štokani, a 1. bataljon ostavio u rajonu sela Bosanci kao rezervu. Međutim, neprijatelj nije naišao na zasjede već je oko 12 sati izbio iz šume u blizini 1. i 2. bataljona koja se nalazila u rezervi. Patrola ove 1. i 2. bataljona, koja je prva primijetila neprijatelja, otvaranjem vatre dala je znak za uzbunu. Odmah na prve pucnje 1. bataljon je istrčao na položaj i u oštroj borbi potisla neprijatelja, jačine od oko 50 vojnika, prema Bosiljevu. U tom momentu u napad je stupila i 2. bataljon i neprijatelj je natjeran u bijeg. Borba je trajala pola sata i u njoj je neprijatelj imao 8 mrtvih, 10 ranjenih i 1 zarobljenog vojnika. U ovoj borbi brigada je zaplijenila i prvi mitraljez »šarac«, a 2. bataljon je imao 6 poginulih i 6 ranjenih boraca. Među poginulima bio je i komandir 2. bataljona Ivan Goršebaša, a među ranjenima komandant 2. bataljona Bruno Belavi i zamjenik političkog komesara 2. bataljona Josip Knapi, koji je istoga dana podlegao ranama. U borbi se posebno istakao desetar Velja Pavlović.²⁵ I drugi borci u ovoj prvoj borbi brigade pokazali su svoju snalažljivost i visoku borbenost i to protiv Nijemaca. Bez obzira na osjetne gubitke 2. bataljona uspjeh je podigao moral cijeloj brigadi. Borci su stekli povjerenje u svoje oružje i bili ponosni na postignuti uspjeh. I slijedećeg dana 13. ožujka jedna 1. i 2. bataljona napala je kod Bosiljeva jednu jačinu patrolu i zarobila 4 njemačka vojnika među kojima je bio i jedan podoficir.

Obilazeći mnoga sela na Karlovačkoj komandi brigada je i politički djelovala te vršila kampanju za dalju mobilizaciju novih boraca. Održani su mnogi sastanci i zborovi s narodom po selima na kojima je politički komesar brigade govorio o potrebi što aktivnijeg učestvovanja hrvatskog naroda u narodnooslobodilačkoj borbi, tako da se politička situacija na terenu vidno popravlja i mobilizacija novih boraca bolje odvija. O tome svjedoči i jedan izvještaj Kotarskog komiteta Okružnom komitetu Karlovačkom od 19. ožujka u kome se kaže: »Politička situacija od kada je naša

24. AIHRPH, KP-208/3317.

25. Zb. V—25, dok. 119.

brigada obišla sela oko Kupe tj. selo Pravutinu, Zaluku i dr. poboljšalo se stanje u tim selima. U selima opine Ribnik, Netreti i Jaškovo, gdje je politiki više radeno, narod osuje izdajnikirad Maeka. Mobilizirano je 50 ljudi iz opine Netreti, koji su po pozivu trebali i u neprijateljsku vojsku. Po 15-dnevnom kursu bile raspoređene u jedinice».²⁶

Pored politikog djelovanja aktivnost brigade bila je usmjerena na postavljanje zasjeda, osiguranje komisija kotarskih i opinskih NOO-a koje su radile na rekviziciji i konfiskaciji hrane i stoke za potrebe 13. primorsko-goranske divizije, vršenje fingiranih napada na neprijateljska uporišta, spremanje mobilizacije za neprijateljsku vojsku i vršenje mobilizacije za partizanske jedinice. Izvršeno je i manje pomjeranje vojno-politickog kadra u štabovima 2. i 3. bataljona. Naime, na mjesto komandanta 2. bataljona Brune Belavica, koji je u posljednjoj borbi teže ranjen, postavljen je dotadašnji politiki komesar tog bataljona Joža Kasuni. Za politiki komesara 2. bataljona došao je politiki komesar 3. bataljona Stanko Rudman, a za politiki komesara 3. bataljona postavljen je Marko Belavica iz Karlova kog odreda.

S obzirom na veći prilog novomobilisanog ljudstva u brigadi je pojačan politiki rad s borcima i nižim vojnim i politickim kadrom radi vojnog i politikog uzdizanja i upoznavanja s najnovijom vojno-politickom situacijom kod nas i u svijetu. Prorađene su odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a, u svim bataljonima su održani sastanci s istim komandnim sastavom brigade. Za protekli period štab brigade je 27. ožujka dostavio svoj prvi izvještaj Štabu 8. divizije o stanju u brigadi. U njemu se naglašava da je brigada još uvijek slabog brojnog stanja, da je niži vojni i politiki kadar dosta mlad i bez iskustva, da brigada uglavnom izvodi zasjede i da i dalje po selima vrši politicku kampanju radi mobilizacije novih boraca.²⁷

Po etkom travnja 1944. godine, pod ličnim rukovodjenjem domobranskog generala Tomaševića, neprijatelj je u najvećoj tajnosti pripremio ofanzivu na Karlovačku područje s ciljem uništenja Karlovačke brigade. Štab brigade primio je vijest o predstojećoj ofanzivi, ali joj nije poklonio potrebnu pažnju s obzirom da neprijatelj nije raspolađao jačim snagama niti u Karlovcu niti u Oslju. Štab brigade je u svakom slučaju potcijenio neprijatelja, tako da i pored upozorenja da neprijatelj nešto namjerava nije ništa ozbiljnije poduzeo i pripremio jedinice za svaku eventualnost. Bataljoni su i poslije toga ostali razmješteni na istim položajima i istim selima kao što su bili i nekoliko dana ranije, tako da je neprijatelj u toku pripremanja ofanzive znao točan raspored brigade.

No u izmeću 3. i 4. travnja neprijatelj je iz Zagreba vlakom prebacio dvije ustaške i jednu domobransku bojnu (bataljon) u unaprijed određene rajone u kojima su već bile koncentrirane četiri ustaške bojne (5, 10, 30. i Slunjska bojna). S ovim snagama on je ujutro 4. travnja uz podršku tenkova krenuo na brigadu nastupaju i iz sedam pravaca: s dvije bojne od

26. AIHRPH, KP-208/3282.

27. AIHRPH, KP-208/3317.

Karlovca i Netretića u pravcu Hrašća i Ribnika, s jednom bojnom iz G. Pokuplja prema Hrašću i s tri bojne iz Ozlja prema Vodenici, Jugovcu i Zakanju.

Napadom neprijatelja 1. i 4. bataljon, koji su se nalazili u širem rajonu Hrašća, bili su potpuno iznenađeni i opkoljeni. Neprijatelj je uspio zaposjesti sve dominirajuće položaje i prekinuti svaku fizičku vezu, kako između bataljona, tako i sa štabom brigade. Otpočela je teška i ogorčena borba koja je trajala puna četiri sata. Samo uz veliko požrtvovanje boraca i rukovodilaca bataljoni su uspjeli probiti neprijateljski obrub i izbjeći uništenju. Glavni i najveći teret u ovom neprijateljskom napadu podnijeli su baš 1. i 4. bataljon, dok 2. i 3. bataljon, koji su krenuli da im pomognu, bili su u tome sprijeđeni od jačih neprijateljskih snaga. Poslije podne ista brigada prebacila se preko Kupe, osim 2. bataljona koji je ostao na položaju u rejonu sela Rosopajnik i k. 330. Podvečer neprijatelj se povukao u svoje polazne baze ne postigavši željeni cilj. Naprotiv pretrpio je gubitke od 43 poginula i 78 ranjenih vojnika, dok je brigada imala 7 poginulih i 5 ranjenih boraca. Među poginulima bio je i operativni oficir brigade kapetan Nikola Orešćanin koji se istakao jurišajućim na ustaše na čelu jedne čete i borac Mijo Polović, nišandžija na mitraljezu, koji je tako čer poginuo.²⁸

Pitanje da li se ova neprijateljska ofanziva mogla završiti i drugom čije, bilo je glavna točka dnevnog reda na narednim sastancima komunističke brigade na kojima je izvršena kritička analiza ove borbe. Sagledani su propusti pojedinih štabova bataljona, a posebno štaba brigade zbog nepoduzimanja odgovarajućih mjera obezbjeđenja iako su dobijeni podaci o namjerama neprijatelja. Zaključeno je da je ova akcija bila velika opomena za brigadu u cjelini. Već 5. travnja brigada se vratila na netretićki i ribnički sektor. Politička situacija kod naroda na području kuda je u ovoj ofanzivi prošao neprijatelj nije se izmijenila. Evo što je o tome 10. travnja Kotarski komitet KPH Karlovac izvijestio Okružni komitet: »Političko stanje nakon ofanzive nije se ništa pogoršalo. Neprijatelj je vršio pljačku po selima, oduzimao stoku, mast i dr. Narod je ogorčen prema neprijatelju radi pljačke...«²⁹

Budući da je 9. travnja brigada popunjena s 280 novih boraca s teritorije Istre, u brigadi su izvršene izvjesne formacijske promjene. Unutar bataljona formirane su čete, tako da su sada bataljoni imali po 3 pješadijske i 1 mitraljesku četu, koje su formirane nešto ranije. U to vrijeme nešto oružja za naoružanje novih boraca dobijeno je s Korduna.

Sa sektora Hrašća, Netretića i Velikog Modruš Potoka brigada se 25. travnja 1944. godine prebacila u Ladešić Dragu gdje je izvršena smotra jedinica i sa štabovima bataljona i komandama specijalnih četa proučena zapovijest Štaba 8. divizije u vezi s napadom 13. divizije na Bosiljevo. Brigada je za ovu akciju bila podređena Štabu 13. divizije od koga je dobila zadatak da zajedno s Karlovačkim odredom osigura napad 13. divizije

28. Zb. V—26, dok. 83.

29. AIHRPH, KP-209/3366.

na Bosiljevo od neprijatelja u Generalskom Stolu, Leš u, Karlovcu i Stativama, kao i da zatvori prelaz preko mosta na Dobri kod sela Lipe. Neprijateljska posada u Bosiljevu brojala je oko 250 legionara pod komandom njemačkih oficira i podoficira. U Leš u se nalazilo 60 legionara, Generalskom Stolu oko 200, Lipi oko 100 i u Ogulinu oko 1500 neprijateljskih vojnika. Napad je trebao poći 25. travnja u 22,30, ali je zbog zakašnjenja odgođen za slijedeći dan u 5,45 sati.

Prema zapovijesti Štaba Karlovačke brigade 2. i 4. bataljon postavio je osiguranje prema Leš u i Generalskom Stolu, a 1. i 3. bataljon prema Novom Gradu i Stativama sa zadatkom da spriječe eventualni prodor neprijatelja iz Karlovca prema Bosiljevu, dok se Karlovački odred razmjestio u Protulipi na pravcu Zvečaj—Lipa da bi spriječio neprijatelju prelaz preko mosta na Dobri. Neprijatelj je osjetio prisustvo naših jedinica i u svanuće 26. travnja otvorio jaku vatru po položajima 2. i 4. bataljona i u isto vrijeme iz Leš a krenuo tenkovima praćenim pješadijom u pravcu Bosiljeva, tako da je došlo do obostrane jake mitraljeske i minobacačke vatre. Bataljoni su uporno držali položaje i nakon jednosatne oštre borbe neprijatelj je zaustavljen uz znatne gubitke u ljudstvu, a i jedan tenk mu je poginuo minom. Kad je svanulo jače neprijateljske snage, koje su stigle iz Generalskog Stola, pokušale su se probiti preko mosta na Dobri kod Leš a s namjerom da priteknu u pomoć napadnutoj posadi u Bosiljevu. Međutim, bataljoni su sa svojih položaja držali most pod jakom mitraljeskom i minobacačkom vatrom, tako da neprijatelj uz sve napore i žrtve nije uspio prijeći most. Poslije ovoga uslijedio je pokušaj neprijatelja da se probije na drugom pravcu, od Lipe preko Protulipe, koji su zatvarale jedinice Karlovačkog odreda. Štab brigade je na vrijeme otkrio ovaj manevar neprijatelja i angažiranjem rezerve, s pravca Crno Kamanje i njenim udarom u bok, spriječio daljnje nastupanje neprijatelja. Budući da ni poslijepodnevni pokušaj da se po svaku cijenu probije preko Leš a za Bosiljevo nije uspio, neprijatelj se predvećer povukao u Generalski Stol. U ovim borbama oštećen je jedan neprijateljski tenk, dva kamiona i jedan terenski automobil, ubijeno 26 i ranjeno veći broj vojnika, dok je brigada imala 1 poginulog i 6 lakše ranjenih boraca. Iako je Karlovačka brigada u potpunosti izvršila svoj zadatak, napad 1. brigade 13. divizije na Bosiljevo nije uspio zbog jakog otpora neprijatelja.

S ovom borbom završena su borbena dejstva Karlovačke brigade u sastavu 8. divizije. Za kratko vrijeme u njenom sastavu brigada je izvršila 26 borbenih akcija: 8 napada (od čega 3 fingirana), 2 obrambene borbe i 16 zasjeda. U njima brigada je ubila 89, ranila 97 i zarobila 9 neprijateljskih vojnika, dok je sama imala 15 poginulih, 20 ranjenih i 9 zarobljenih boraca.

Koncem travnja 1944. godine brigada je dobila naređenje od Štaba 4. korpusa, kojim je stavljena pod komandu Štaba 34. divizije i **izuzeta iz** sastava 8. divizije. U vezi s tim ona je poslijepodne 1. svibnja 1944. godine prešla Kupu na sektoru sela Griblje i Adleši i **na putu za Zumberak** gdje je ušla u sastav 34. divizije.

Uređeno

... nacionalnog sastava 6. ud. divizije NOVJ na dan 21. decembra 1949.

jezinica	Broj starije	Spori							Nacionalni sastav													
		Rođeni	Sepeljeni	Subjektivi	Ubojeni	Ubojeni	Ubojeni	Ubojeni	Bošnjači	Hrvati	Slaveni	Črna Gorci	Muslimani	Filipini	Rusi	Poljski	Čehi	Poljski	Ukrainci	Poljski	Čehi	
Tab divizije	67	9	42	5	1	2	2	1	41	47	1	2										
I udarna brigada	377	11	332	6	42	3	2	1	365	31	2											
II udarna brigada	402	16	374	1	6	5	1	1	385	15												
III udarna brigada	385	23	358	2	10	10	2	1	365	11												
Zastavni bataljon	15	2	13		1				13	2												
Artiljerijski bataljon	31	2	29			1			28	3	2											
Sanitetski bataljon	15	1	14				1		14	1												
I. Artiljerijska divizion	111	1	110	2	1	2	2	1	108	10												
Ukupno	1242	71	1171	12	22	30	8	6	1163	74	2	2	1	1	3	5	7	1	1			

Sveukupno - [illegible]
 [illegible]
 [illegible]

Augustin Adamik

Oslobo enje Vukmani a 5. aprila 1944.

Razbijanje i uništenje ustaško-domobranske posade u Vukmani u jedna je od mnogobrojnih uspješnih akcija 8. udarne kordunaške divizije. Međutim, u borbi za oslobo enje Vukmani a ima i nekih momenata koji je u izvjesnom smislu odvajaju od ostalih. Radi se o komandantskoj inicijativi, odluci, hrabrosti i neposrednom utjecaju na tok i uspješan ishod napada.

Selo Vukmani smjestilo se na izduženoj goloj kosi koja se odvajaju od Babine gore i ulazi u okuku rje ice Trebinje, tako da je s tri strane okružena Trebinjom. Samo selo nalazi se na ple ima kose i duga ko je blizu dva kilometra. To je takti ki vrlo jak položaj s dobrom preglednoš u i brisanim prostorom na sve strane. Posadu u Vukmani u pred napad sa injavali su 3. eta 1. bataljona 2. posadne brigade (zdruga), jedan oja an vod iz 10. ustaškog bataljona (bojne) i desetak žandara, svega ukupno oko 200 neprijateljskih vojnika. Oko sela su bili iskopani rovovi, postavljene ži ane prepreke i mjestimi no mine. Seoske ku e bile su mahom drvene, a zidane zgrade: škola, žandarmerijska kasarna i crkva bile ru ure ene za obranu. Posada je imala zadatak da s jugoisto ne strane spre ava prilaze Karlovcu koji je od Vukmani a udaljen oko 10 kilometara, i da ispadima prema slobodnom teritoriju Korduna ometa narod u proljetnim poljoprivrednim radovima i uznemirava narodnooslobodila ke odbore i druge organe NOB-a.

U takvoj situaciji, a i zbog planiranog privremenog odlaska 8. divizije na podru je Cazinske krajine, Štab 8. divizije donio je odluku da s 2. brigadom napadne i likvidira ustaško-domobransku posadu u Vukmani u. Za izvršenje ovog zadatka brigada je bila oja ana Prate om etom (minobaca i i protivtenkovski topovi) 3. brigade i s dva protivtenkovska topa divizijske artiljerije. Zamisao Štaba 2. brigade bila je da iznenadnim koncentri nim napadom sa sjevera, juga i zapada s tri bataljona uništi ili prisili posadu na predaju i zauzme Vukmani . Planom za napad bilo je predvi eno da 3. bataljon napada s južne strane padinama Babine gore, 4. bataljon sa sjevera od sela Knež Gorica i 2. bataljon sa zapada u zahvatu Turanjska brda—Vukmani , dok je 1. bataljon obrazovao brigadnu rezervu u rajonu k. 210. Šest minobaca a 81 mm, na vatrenim položajima 500—600 m južno od Vukmani a, trebalo je da sudjeluje u artiljerijskoj pripremi napada i da podržava pješadiju u toku borbe. Dva protivtenkovska topa u rajonu k. 130 (pod komandom 2. bataljona) da uništavaju oklopna i motorna vozila neprijatelja koja bi mogla biti upu ena u pomo iz Karlovca, a etiri protivtenkovska topa na vatrenim položajima u rajonu k. 219 da sudjeluju u artiljerijskoj pripremi napada i neposrednim ga-

danjem uništavaju uporišta u selu. Za brigadno previjalište i komandno mjesto Štaba 2. brigade određen je rajon 500 m istočno od k. 210 (oko 700 m južno od Vukmanića).

Kordunaški partizanski odred, ojačan s dva minobaca 2. brigade, dobio je zadatak da spriječi i intervenciju neprijatelja s pravca Karlovac—Turanj i da napadne neprijateljsku posadu u Škrtni Brdu i na k. 157, dok je jedan bataljon 3. brigade trebao da spriječi dolazak neprijatelja s pravca Kamensko u pomoć posadi u Vukmaniću i ujedno da uništava neprijatelja koji bi eventualno pokušao da se izvuče iz Vukmanića prema Kamenskom.

Tri brdska topa 75 mm iz Artiljerijskog divizionara 8. divizije s vatrenih položaja k. 174 i Jurjevac (k. 219) imali su zadatak da izvrše artiljerijsku pripremu napada od 15 minuta i da zatim uništavaju otporne točke neprijatelja po zahtjevu pješadije. Po etaku artiljerijske pripreme napada, u kojoj su sudjelovali minobaca i topovi 2. brigade, određen je za 22 sata 5. aprila. Cilj je bio da se snažnom i iznenadnom artiljerijskom vatom neprijatelj neutrališe i tako olakša pješadiji juriš i prodor u samo uporište. Do početka artiljerijske pripreme sve jedinice morale su zauzeti položaje za napad koji su određeni što bliže neprijateljskim rovovima. Smatralo se da će se poslije artiljerijske pripreme imati dovoljno vremena za savlađivanje dobro utvrđenog neprijatelja, jer se već ujutro realno mogla očekivati intervencija neprijateljske avijacije i jačina snaga iz Karlovca.

U cilju postizanja iznenađenja izvršena je brza koncentracija jedinica iz dubine slobodnog teritorija Korduna ubrzanim dnevnim marševima. Štab 2. brigade također i u hodu je izdao zapovijest za napad, a jedinice su po danu u toku 5. aprila izbile na pošumljene padine Babine gore prema Vukmaniću. Brigadna i divizijska artiljerija uzele su još za vidjela elemente za gađanje na svojim vatretnim položajima. Unaprijed poslana patrola imale su zadatak da spriječe seljake, ako bi neki pokušao da obavijesti posadu u Vukmaniću o koncentraciji jedinica.

Padom mraka pošlo je razvođenja bataljona i ostalih jedinica brigade na polazne i vatrene položaje. Štab 2. brigade, komandant potpukovnik Nikola Vidović, politički komesar Stevo Tomić, pomoćnik političkog komesara Rade Zrinjanin i operativni oficir kapetan Augustin Adamik, kretao se zajedno s jedinicama seoskim putem 700—800 m južno od Vukmanića prema svom komandnom mjestu. Pri kraju razvođenja jedinica začuo se zvuk vojne trube iz Vukmanića. Bio je to znak za početak. U štabu brigade došlo je do dilema: da li je brigada uspjela neopaženo prijeći tako blizu neprijatelju, koji ništa ne slute i smireno daje znak za spavanje posade, ili je to varka neprijatelja? Ako nas neprijatelj nije primijetio, ako smo postigli puno iznenađenja, tada bi artiljerijska priprema prije početka napada pješadije upozorila neprijatelja za napad i bilo bi otežano izvršenje zadatka. Ako je zvuk trube samo varka neprijatelja, tada je normalno da se napada po planu — artiljerijska priprema pa napad pješadije. Politički komesar i ja smatrali smo da nas neprijatelj

pokušava zavarati. Bilo nam je nelogično pretpostaviti, i pored svih poduzetih mjera tajnosti, da je neprijatelj toliko neoprezan i siguran u svom uporištu da mu može tako reći i pod nosom defilirati nekoliko stotina boraca i konji s minobaca ima, a da to ne primijeti. Međutim, komandant brigade, iskusni partizanski rukovodilac, ocijenio je da smo postigli potpuno iznenađenje i da to treba iskoristiti: privući i bataljone što bliže neprijateljskim položajima i iznenadno bez artiljerijske pripreme upasti u uporište. U tom smislu je i donijeta odluka, a zatim su preko telefona uslijedila kratka naredba bataljonima da se što bliže privuku neprijateljskim položajima i odmah iz neposredne blizine izvrše juriš koristeći vatru automatskog naoružanja i ručne bombe.

Nastale su minute pune neizvjesnosti — jesmo li postigli iznenađenje ili ne? jer od toga je sada zavisio uspjeh napada. Odjeknulo je najprije nekoliko pojedinačnih pucačina s pravca 3. bataljona i odmah zatim otpočela je snažna vatra puškomitraljeza izmiješana eksplozijama ručnih bombi i povcima »ura«. Bilo je to nekoliko minuta prije 22 sata. Treći bataljon je prišao neprijateljskim rovovima na tridesetak metara. Valjda su neki neprijateljski stražari u rovovima nešto sumnjivo primijetili i otvorili su vatru, a bataljon je u jednom naletu savladao prepreke, robove i upao u centar sela, razdvojivši neprijateljsku posadu na dva dijela. Prvi su se u selo probili na čelu svojih jedinica vodnik 1. i čete 3. bataljona Mile Popovi, hrabar i umješni komandir, koji se već dotada istakao u mnogim borbama i komandir 2. i čete 3. bataljona Milutin Manojlovi. Oko 22 sata otpočela je i artiljerija da tu i pojedine utvrde točke neprijatelja. Štab brigade odmah je za bataljonima krenuo u Vukmani i u samom selu nastavio neposredno da rukovodi jedinicama. Jedan dio posade koncentrirao se oko crkve i groblja, a drugi oko k. 180 odakle su pokušali pružiti otpor. Međutim, bataljoni su ubrzo uz pomoć artiljerije savladali i ta dva preostala uporišta neprijatelja. Jedan dio posade pobjegao je prema Kamenskom preko rijeke Trebinje, a drugi prema Cerovcu. Razbijanje neprijatelja u Vukmani u završeno je oko 24 sata, a gonjenje dijela posade, koja je bježala prema Cerovcu, oko jedan sat 6. aprila.

Uspjeh je bio potpun zahvaljujući i punom iznenađenju i umješnom korištenju takve situacije. Koliko je to bio iznenađujući napad vidi se i po tome što su neki neprijateljski vojnici zarobljeni, u selu ili na bježanju, u samom donjem rublju i bez naoružanja. Naši gubici, uključivo i jedinice kordunaškog odreda i 3. brigade koje su bile na osiguranju, bili su u odnosu na neprijateljske minimalni — dva mrtva i sedam ranjenih boraca. Ustaško-domobranska posada u Vukmani u potpunosti je praktično uništena. Ubijen je i ranjen 101 neprijateljski vojnik, a zarobljeno 19 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je dosta naoružanja, ratne opreme i namirnica u skladištu posade.

S velikim zadovoljstvom smo zaplijenjeni šećer i marmeladu otpremili u bolnici u Petrovoj gori i dječjem domu u Grabovcu. Ti mališani upravo su nam prije dva dana izveli lijepu priredbu s recitacijama i pjevanjem

uz zvuke harmonike slijepog Nikice. Me u pjesmama otpjevali su i marš posve en 8. kordunaškoj diviziji koji je komponirao Nikica.

Uspjeh u borbi na Vukmani 2. brigada je proslavila u maršu ka Cazinskoj krajini, pripremaju i se za nove borbe na tom podru ju.

Ovako smo se zbratimili

Jedinice naše divizije još više su produbile i u vrstile bratstvo s muslimanskim borcima i s narodom ponosne Krajine u zajedni koj borbi protiv zajedni kog neprijatelja. Kad su slunjski ustaše-kolja i bježali iz Cazina pred naletom naših boraca, mladi borci 1. muslimanske brigade do ekali su ih jurišem i povicama »Udrimo ih! Osvetimo nevino poklanu djecu i starce Korduna! To su kolja i Veljuna. Ni jedan da ne umakne!«

Narod na elu sa svojim NOO-ima neprekidno je stavljao sebe i svoja siromašna sredstva na raspoloženje našim jedinicama, i to s takovom to noš u i iskrenoš u da nas je njihova svjesna disciplina dirnula i upravo zadivila.

Neprijatelji naših naroda nisu uspjeli da nas zavade nasilnim izazivanjem vjerske netrpeljivosti. To dokazuje, izme u ostalog, i pošiljka ve e koli ine jaja koju je naša intendatura primila za naše borce u znak pažnje i kao uskrсни dar od muslimana Krajine. A borci 2. muslimanske brigade posebno su poslali borcima naše 3. udarne brigade kao uskrсни dar 230 jaja i ovu estitku:

»Dragi drugovi!

Svim drugovima borcima, vojnim i politi kim rukovodiocima pravoslavne vjeroispovijesti želimo — ispred boraca, komandira, komandanata i politkomesara naše 2. muslimanske brigade NOVJ — sretne uskrсне praznike. Nadamo se, a i uvjereni smo, da emo idu e uskrсне praznike slaviti u slobodi za koju danas zajedni ki podnosimo nat ovje anske napore i polažemo mlade živote. Svjesni ciljeva NOB-a uzvikujemo radosni:

ŽIVJELO BORBENO JEDINSTVO SRBA, HRVATA I MUSLIMANA!«

3. udarna brigada odgovorila je:

»Dragi drugovi! U ime svih boraca, vojnih i politi kih rukovodilaca najsrda nije zahvaljujemo na estici koju ste nam poslali povodom uskrčnih praznika pripadnika pravoslavne vjeroispovijesti. Pažnja i sje anje, koje ste Vi ovim postupkom ukazali, osta e nam u najugodnijoj uspomeni na dane kad se stvaralo borbena jedinstvo bra e Muslimana, Srba i Hrvata. Taj vaš gest bi e jedan od glavnih podstreka a u našim budu im odnosima i stalno e nas podstrektivati na još ve e produbljanje naših bratskih odnosa u sklopu NOB-a. Završi emo istim rije ima:

ŽIVJELO BORBENO JEDINSTVO SRBA, HRVATA I MUSLIMANA!«

Dušan V. Baie

Borbe Prve brigade u Lici maja 1944.

Prva brigada 8. divizije prebacila se noću u izme u 25. i 26. aprila 1944. godine u Dabar u Lici. Tu je narednih nekoliko dana vodila borbe s njemačkim, ustaškim i četničkim jedinicama koje su napadale iz Otočca i Glibodola, a zatim se po etkom maja preko Šaborskog, Poljanka i Plitvica prebacila u Trnovac i anak zapadno od Korenice. Za to vrijeme 3. brigada 8. divizije, poslije neuspjelog napada na Vrhovine, bila je u akcijama na komunikaciji Babin Potok—Vrhovine. U tom rejonu 1. i 3. brigadu 8. divizije zatekla je neprijateljska ofanziva, na lici ku oslobođenu teritoriju i snage u njoj, poznata pod šifrovanim nazivom operacija »Morgenštern« (»Zvijezda Danica«), Druga brigada ove divizije i dalje se nalazila na Kordunu. Pored jedinica 8. kordunaške divizije u Lici se tada nalazila 35. lici ka divizija, 3. brigada 13. primorsko-goranske divizije i Lici ki partizanski odred sa Štabom 11. korpusa NOV Jugoslavije.

Operacijom »Morgenštern« Štab njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa želio je da ovlada slobodnom teritorijom u Lici, u izme se centru nalazilo Krbavsko polje, razbije partizanske snage u njoj i uspostavi normalan saobraćaj na cestama Bihać—Vrhovine—Otočac, Otočac—Gospić i Otočac—Senj.

U vezi s po etkom ove operacije u službenom historijatu njemačke 392. legionarske divizije, koja je bila u sastavu 15. brdskog korpusa, pored ostalog, napisano je i slijedeće: »Krbavsko polje, najveći i centar bandi na području korpusa, završajno ratno područje bandi, već odavno je uz pomoć korpusnih trupa trebalo da bude likvidirano. Otkako je izvršeno posjedanje Hrvatske nije ni jedna jedinica stupila na ovo područje. Pored oficirskih škola ovdje su obučavane i klase regruta, a prema izvještajima povjerenika ovdje su se nalazila velika profijantska skladišta materijala i jedan aerodrom. Usprkos tome što je ova oblast bila van divizijskog operativnog područja, divizija je davno pripremila jedan poduhvat koji je stalno morao da bude odlagan, iz razloga što nije bilo dovoljno raspoloživih snaga. Napad bandi na Ramljane¹ i Perušice sada je doveo do preduzimanja ovog velikog poduhvata.«²

Planom operacije bilo je predviđeno da se koncentriranim nastupanjem jakih snaga iz Gospića, Perušice, Lešća, Vrhovina, Licike, Jesenice, Bihaća, Lapca i Gračaca ka Krbavskom polju unište partizanske snage u Lici i posjedne slobodna teritorija koju su one držale. Za ostvarenje ovog plana Štab njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa angažirao je glavninu 392. i dijelove 373. legionarske divizije, 1. puk »Brandenburg«, 92. mo-

1. U Ramljanima je 5. maja 1944. godine 1. brigada 35. divizije razbila 34. ustašku bojnu (bataljon) i time ozbiljno ugrozila vezu izme u Gospića i Otočca.

2. Arhiv Vojnoistorijskog instituta, k. 18, dok. 39/14.

torizovani puk, 202. tenkovski bataljon, zatim 4. ustaški zdrug (brigadu) i etni ki Meda ki odred. Rukovo enje operacijom povjereno je Štabu 392. legionarske divizije.

Operacija je otpo ela 7. maja prodorom Izvi a kog odreda 373. legionarske divizije iz Biha a preko Li kog Petrovog Sela u Prijeboj i dijelova 392. legionarske divizije iz Josipdola i Oto ca u Li ku Jesenicu. U vezi s tim Štab 11. korpusa NOV Jugoslavije naredio je Štabu 8. kordunaške divizije da s 1. brigadom zatvori pravce koji iz Prijeboja vode ka Plitvi - kim jezerima i Plitvi kom Ljeskovcu, s tim da s jednim bataljonom, posjedanjem položaja kod Poljanka, sprije i prodor neprijatelja ka Plitvi - kim jezerima, bilo od Drežnika ili od Li ke Jesenice. Pravac Prijeboj—Korenica zatvarala su dva bataljona 2. brigade 35. divizije, dok je 3. brigada 8. divizije dobila zadatak da zatvori pravce Vrhovine—Plitvi ki Ljeskovac i Babin Potok—Homoljac. Toga dana Štab 8. divizije nalazio se u Uvalici, a 1. brigada u Trnovcu na odmoru.

Primivši zadatak, 1. brigada 8. divizije krenula je 8. maja u 4 sata ujutro iz Trnovca preko Homolja kog polja za Uvalicu, odakle je njen 1. bataljon produžio ka Poljanku u koji su ve bili ušli dijelovi 392. legionarske divizije od Li ke Jesenice a da to bataljon nije znao. U susretnoj borbi južno od Poljanka bataljon je odbijen u šumu Plitvi ki klanac, a legionari su produžili ka Plitvi kim jezerima. Me utim, u toku no i izme u 8. i 9. maja bataljon se uspio prebaciti preko ceste izme u Poljanka i Serti Poljane te je na Lisini zatvorio pravac Drežnik—Poljanak. Zbog neopreznosti eta bataljon su 9. maja u 8,30 sati iznenada napale dvije ete legionara od Poljanka, prisilile ga da se neorganizirano povu e s Lisine ka Catrnji uz gubitke od 2 poginula i 3 zarobljena borca. Izgubljen je 1 minobaca i 1 puškomitraljez. Nakon ove borbe bataljon se i dalje zadržao kod Poljanka dok je neprijatelj produžio ka Plitvi kim jezerima.

Izvi a ki odred 373. legionarske divizije izvršio je napad 9. maja od Prijeboja u pravcu Plitvi kog Ljeskovca. Ovom napadu suprotstavio se 3. omladinski bataljon »Joža Vlahovi « s položaja na Rapajinom paležu. Istovremenu su i dijelovi 392. divizije iz Plitvi kog Ljeskovca krenuli na jug preko Trnovskog tavana gdje se nalazio 2. i 4. bataljon. S njim je štab brigade krenuo u bo ni napad, ali kako je neprijatelj promijenio pravac kretanja do borbe nije ni došlo. Izvi a ki odred 373. legionarske divizije uz pomo tenkova uspio je da odbaci 3. omladinski bataljon, upadne u Uvalicu i popali je. Poslije podne jedna i druga neprijateljska kolona povukla se u Prijeboj i Plitvi ki Ljeskovac. Istovremeno i 1. brigada je dobila nare enje od Štaba 11. korpusa da se povu e na jug i organizira odbranu u rejonu Koreni ka Reka—Glibovito polje radi zatvaranja pravca Uvalica—Korenica.

Ujutro 10. maja neprijatelj je s tri kolone prešao u napad od Prijeboja, Plitvi kog Ljeskovca i sa uđinog Klanca ka Korenici. Na pravcu Prijeboj—Korenica izvi a ki odred 373. legionarske divizije odbacio je od ceste dva bataljona 35. divizije i oko podne ušao u nebranjenu Korenicu. Nakon toga dalje zadržavanje 1. brigade 8. divizije u rejonu Kore-

ni ke Reke bilo je nepotrebno. Zato je Štab 11. korpusa naredio da se povuče na jug, posjedne Pogledalo i pojača odbranu pravca uđin Klanac—Korenica što je ova i izvršila. Međutim, ubrzo je uslijedio napad neprijatelja i s fronta i iz pozadine — od uđinog Klanca i Korenice, pa se brigada poslije kraće borbe pomjerila na jug. Nakon toga trebalo je da brigada organizira odbranu na liniji Debelo Brdo—Krbavica—Kozjan, ali zbog brzog prodora neprijatelja u Krbavicu i Buni — ona se u toku noćne izme u 10. i 11. maja, po naredjenju Štaba 35. divizije, prebacila u rejon Švrakova Sela i prikupila u Vukmirovićima stanovima gdje je ostala cio dan bez dodira s neprijateljem.

Budući je napadom sa sjevera ovladao slobodnom teritorijom do linije Frkaši —Debelo Brdo—Buni —Kuzmanova, neprijatelj je pretresao teren uz okružaje sa zaostalim partizanskim dijelovima. Palio je i pljačkao sela te se pripremao za koncentričan napad na partizanske snage u rejonu Krbavskog polja radi njihovog uništenja. Napad je trebao da počne 12. maja. Ujutro toga dana 1. brigada 8. divizije, po naredjenju Štaba 11. korpusa, prebacila se u Podlapac i tu ostala cio dan, s tim što je 2. bataljon uputila u Srednju Goru radi obezbjeđenja bolnice i zbjega naroda od iznenadnog napada neprijatelja iz Udbine i od Lovinca. Ovaj bataljon je, također prema naredjenju Štaba 11. korpusa, pokupio pokretljive ranjenike i u toku noćne izme u 12. i 13. maja prebacio se s njima preko Krbavskog polja na sektor Padališta, južno od Frkašića. Umjesto njega u Srednju Goru, oko 18 sati, upućen je 3. omladinski bataljon, a 4. bataljon sa štabom brigade i Štabom 11. korpusa prebacio se u toku te noći također na sektor Padališta.

U tom vremenu kao veoma težak problem iskrslo je pitanje ranjenika. Štab 11. korpusa, 13. maja uveče, naredio je Štabu 1. brigade da s jednim bataljonom i dijelom jedinica Ličkog partizanskog odreda evakuira teške ranjenike iz Srednje Gore u Velebit, a ranjenike iz rejona Orlova, južno od Padališta, s dva bataljona da evakuira na Kordun. Ova odluka Štaba korpusa uslijedila je u veoma teškoj situaciji poslije prodora 1. puka »Brandenburg« i 92. motorizovanog puka od Gračaca i Donjeg Lapca u rejon Udbine, kao i nastupanjem neprijatelja sa sjevera i zapada. Time su bolnice u rejonu Srednje Gore i na zapadnim padinama Plješevice bile neposredno ugrožene zbog čega ih je trebalo što prije evakuirati.

Shvatajući svu ozbiljnost i značaj zadatka, Štab 1. brigade je odlučio da s 3. omladinskim bataljonom pošle komandant brigade Miško Blažević i zamjenik političkog komesara brigade Pajo Samardžija, koji će teške ranjenike iz Srednje Gore evakuirati u Velebit. Zamjenik komandanta brigade Miloš Kljajić i politički komesar brigade Dušan Baić dobili su zadatak da s 2. i 4. bataljonom evakuiraju ranjenike iz bolnice u Orlova i na Kordun. Prema ovoj odluci i planu evakuacija ranjenika otpočela je noć u izme u 13. i 14. maja 1944. godine.

Ranjenika, od kojih oko 50 na nosilima, bolesnih i iznemoglih boraca, bolničkog osoblja i naroda bilo je oko 800. Trebalo ih je evakuirati na

Kordun preko Frkaša a, Bjelih potoka, Plješevice i prije i izme u Prijeboja i Li kog Petrovog Sela na Kordun. Zadatak je bio vrlo značajan, odgovoran i jako težak. Ovako velik broj ranjenika i bolesnika bilo bi teško sprovesti na Kordun spomenutim pravcem i u normalnim uslovima, a pogotovo tada kada je neprijatelj jakim snagama krstario selima i šumama Like. Neprijatelj je držao komunikacije u svojim rukama i zadatak nije bio nimalo lak. No, bez obzira na sve poteškoće i rizik, 2. i 4. bataljon primio je ranjenike i bolesne oko 22 sata 13. maja i odmah s njima krenuo pravcem: Orlova a, Bjeli potoci, Frkaša , Ponor i dalje u pravcu Korduna preko Plješevice. Oko 10 sati 14. maja kolona s ranjenicima stigla je u Bjele potoke i tu ostala do pada mraka. Tada je nastavila pokret s namjerom da preko Frkaša a izbije na Poljanu na padinama Plješevice isto no od Ponora. Međutim, kako se neprijatelj nalazio u sjevernom dijelu Frkaša a kod crkve Ružice i na Tiševu, to se kolona morala vratiti nazad i poći kroz šumu kojom stazama preko Plješevice pravcem: Bjeli potoci, Poljana, Šuputov vrh (k. 1339), Uvala, Oštri vrh (k. 972), Matija Krčevina, Zaklopa a, Smoljanac i Atrnja na Kordunu. Bila je to jedna od najtežih marš-ruta, koju su trebali da izvedu ova dva bataljona s ranjenicima. Teške ranjenike nosili su omladinci i omladinke Like i borci 2. i 4. bataljona. Ovaj pravac bio je tim teži što je kolona bila velika i nije se mogla koristiti konjska zaprega. Ranjenici su imali hrane samo za 24 sata. I vremenske prilike bile su veoma nepovoljne. Nevrijeme sa susnježicom tuklo je ranjenike i borce preko krševite i besputne Plješevice.

Nakon noćnog dnevnog pokreta, 15. maja uveče kolona je ušla duboko u Plješevicu i zanoćila u predjelu Uvala. U toku marša do Uvale umrla su 4 teška ranjenika koji su pokopani na Plješevici. Prije nego se donijela odluka da se prenoći, riješeno je da se u ini zastanak samo malo koliko je bilo potrebno da se spremi večera i previju teži ranjenici. Upravo se vratila patrola koja je bila upućena ka cesti Prijeboj—Li ko Petrovo Selo i izvijestila da na njoj nema neprijatelja te da se to iskoristi i ubrzanim pokretom, u toku noći i izme u 15. i 16. maja, prije večera ova komunikacija i najopasnija prepreka do Korduna. Tako je poslije na brzinu spremljena večera, previjeni teži ranjenici i kolona je krenula. U tom momentu naišlo je strašno nevrijeme s jakom kišom i grmljavinom pa je daljnji pokret po mraku bio nemoguć. Zbog toga je riješeno da se prenoći i put nastavi u toku dana kako bi se kolona što više približila putu Prijeboj—Li ko Petrovo Selo i smogla snage da, u toku noći i izme u 16. i 17. maja, prije večera preko spomenute ceste i izbije u selo Atrnju.

Svoj naporni marš kolona je nastavila 16. maja u 8 sati bez doručka. Mada je ljudstvo bilo izmoreno i gladno, prošla noć nije se mogla iskoristiti za odmor i spavanje jer je cijelu noć padala kiša pomiješana snijegom. Umor se odmah osjetio pri pokretu jer su ljudi i stoka počeli da padaju. Pored umrla 4 ranjenika, uginula su i 3 konja. Situacija je zahtijevala da se po cijenu svega što prije napusti Plješevica, prije večera komunikacija Prijeboj—Li ko Petrovo Selo i izbije na oslobođenu teritoriju radi ishrane. U vezi s tim donijeta je i odluka da se sve teže naoružanje (mitraljezi i

Škof

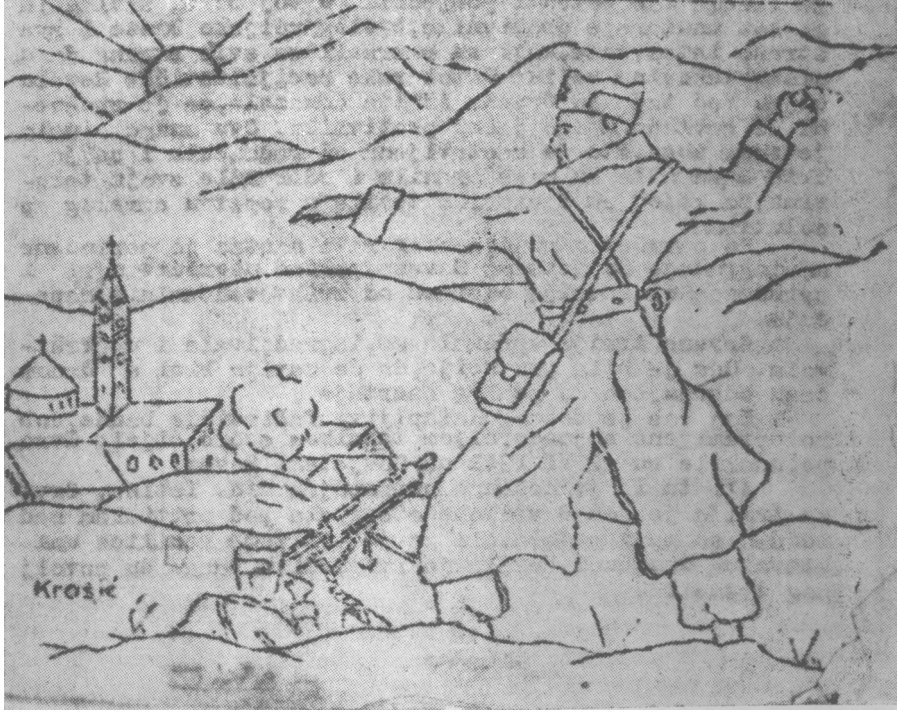
ISSN: 1856-9728
Ljubljana, Slovenija, Republika Slovenija
Op. Por. 2/1

proti fašizmu - Siobarda narodu!

★ NAPREK

List IV Udarnice Brigade Hrvatske

God. II. Zagreb - Februar 1943. Broj: 3-4

minobaca i) ostavi i sakrije u šumi kako bi se borci rasteretili i smogli isnaže za nošenje ranjenika. To je odmah i urađeno.

U sumrak 16. maja kolona je izbila na 2 km ispred komunikacije Prijeboj—Li ko Petrovo Selo. Jedan bataljon upućen je na lijevo i desno radi osiguranja prijelaza preko puta. Kada se ustanovilo da nema neprijatelja, ubrzan je pokret kolone i put je prešao do 23 sata. Pokret je nastavljen kroz šumu Klokočevicu i sela Zaklopača i Smoljanac za noć, gdje se stiglo 17. maja oko 11 sati. Tog dana 2. i 4. bataljonu priključio se i 1. bataljon koji je 10 dana bio odsječen od brigade u rejonu Poljanka. Tako se brigada našla na okupu bez 3. omladinskog bataljona, komandanta brigade i zamjenika političkog komesara brigade.

Treći omladinski bataljon koji je sprovodio kolonu teških ranjenika, bio je u kojim se nalazio i politički komesar 8. kordunaške divizije Aleksandar Backović, imao je u toku pokreta i borbu s neprijateljem, ali ipak ranjenici su odbrani i sprovedeni u Velebit. Zajedno s ranjenicima u Velebit se prebacio i zbjeg od oko 12—15.000 ljudi, žena i djece što su pobjegli ispred terora neprijatelja koji je u toku ove ofanzive nanio ogromne patnje i stradanja narodu Like. Između 15. i 20. maja bataljon je, u zajednici s još tri bataljona Li koga partizanskog odreda, vodio teške obrambene borbe protiv njemačkih snaga koje su pokušavale da se probiju u Velebit, ugroze ranjenike i izbjeglice. Zamjenik komandanta 11. korpusa u izvještaju svome Štabu od 20. maja 1944. o tim borbama je napisao da je neprijatelj četiri puta napadao položaje prema Velebitu, snagama nekad dvije, nekad četiri satnije, uz pomoć jake artiljerije i tenkova, ali je svaki put uspješno odbijen i uz gubitke. U tim se borbama naročito istakao 1. bataljon Li koga partizanskog odreda i omladinski bataljon 1. brigade 8. divizije. On je naredjenjem Štaba 11. korpusa, od 22. maja 1944. godine, upućen na Kordun u sastav svoje 1. brigade jer je 20. maja neprijateljska operacija »Morgenstern« bila završena.

Za vrijeme borbi u Lici 1. brigada 8. kordunaške divizije nanijela je neprijatelju gubitke od oko 90 poginulih i oko 100 ranjenih, a brigada je imala 6 mrtvih, 4 umrla od posljedica ranjavanja, 13 ranjenih, 5 zarobljenih i 1 nestalog borca. Osim toga brigada je izgubila 2 minobaca, jedan puškomitraljez i 14 karabina, 3 su konja pala u ruke neprijatelja, a 3 su uginula u Plješevici.

Miloš Šumonja

Naš komesar Aleksa

Aleksa Backović je došao k nama Kordunašima iz Pete crnogorske brigade po etkom 1943. godine na dužnost komesara Petnaeste kordunaške brigade poslije Branka Bekića, koji je poginuo ve u prvim danima etvrte ofanzive. Bilo je to u vrijeme etvrte neprijateljske ofanzive, u jeku teških i žestokih borbi koje je Osmo kordunaška divizija vodila na Kordunu i Lici s njema kom 7. SS divizijom »Princ Eugen«.

Aleksa je na Kordun došao s doista blistavom biografijom revolucionara i ratnika. Za svoje 32 godine života, koliko je tada imao, on se od mirnog i marljivog gimnazijalca i djeteta etite selja ke porodice iz sela Drenovštice u Plješivcima izdigao do vrsnog komesara i partijskog rukovodioca. Još za vrijeme studija na Pravnom fakultetu pristupio je sturudentskom pokretu u Beogradu i aktivno u estvovao u akcijama koje je studentska organizacija Beogradskog univerziteta organizirala protiv nenarodnih režima stare Jugoslavije. U potrazi za sredstvima za život i studije, on se zapošljava u fabrici naoružanja u Kragujevcu. Tu se tijesno povezuje s radnicima i naprednim radni kim pokretom. S osobitim zadovoljstvom nam je govorio kako su na njega djelovali kragujeva ki radnici i uslovi života i rada u fabrici. Tada se potpuno uvjerio da je radni ka klasa zaista najnapredniji dio društva, da je baš ona pozvana da oslobodi narod od ugnjetavanja.

Aktivnost zapo etu na Beogradskom univerzitetu Aleksa nastavlja i poslije studija: u svom rodnom mjestu i u mjestima u kojima je službovao — Škofjoj Loki, Novom Mestu i Kosovskoj Mitrovici, gdje ga je zatekla kapitulacija jugoslavenske vojske i odakle se prebacuje u svoje rodno mjesto.

Komunist od jula 1940. odmah se uklju uje u pripreme ustanka i zajedno s drugovima prikuplja oružje, politi ki djeluje u narodu, radi na formiranju gerilskih vodova i izvo enju obuke s omladincima, a sam postaje komesar gerilskog voda za sela Drenovšticu i Milojevi e. U borba ma koje su crnogorski ustanici vodili u julskom ustanku i kasnije, a naro ito u pljevaljskoj bici, Aleksa pokazuje izvanrednu hrabrost. S ranom koju je zadobio na Pljevljima preuzima dužnost komesara Pješiva kog bataljona, s kojim vodi uspješne borbe na Obadovom brijegu, prema Danilovgradu i na Planinici prema Nikšiu. Hrabrost, umješnost, samoinicijativu, staloženost i odlu nost ispoljava i na dužnosti politi kog komesara Petog udarnog bataljona Nikši kog NOP-odreda i drugih jedinica te svojim li nim primjerom, skromnoš u i savjesnoš u doprinosi da njegovi borci stoi ki izdrže sve borbe i napore kojima su u drugoj i tre oj neprijateljskoj ofanzivi bili izloženi prilikom povla enja iz Crne Gore. U Petoj crnogorskoj brigadi, s kojom je i došao na slobodnu teritoriju zapadne Bosne i Hrvatske, postaje komesar Drugog bataljona. Prodor brigade u

Bosnu za Aleksu je bila još jedna prilika da ispolji svoje ljudske kvalitete, a bojevi na Treskavici, Zabr u, Bitovnji i drugim mjestima u kojima je jurišao pred bataljonom, da se još bolje potvrdi kao junak.

Premda u nepoznatoj sredini, na nepoznatom terenu, me u ljudima koje prvi put susreće u teškoj situaciji, punoj obrta i iznenađenja, Aleksa Backovi pokazuje sve svoje sposobnosti. Kada je potrebno, on je komesar i neumorni partijski radnik, a kada to situacija zahtijeva, on je i komandant. U danonoćnim žestokim okršajima, u teškim zimskim uslovima, protiv nadmoćnog protivnika, koji je uz to posebno opremljen i uvježban za uslove ratovanja zimi i protiv partizana, Backovi je pokazao veliku snalažljivost i ispoljio sve vrline koje su ga kao komunistu i uvijek krasile — veliku ličnu hrabrost, promišljenost i odmjerenu postupcima, humanost i bliskost u odnosu s ljudima, skromnost. On bi se uvijek našao tamo gdje se rješavao ishod borbe i gdje je bilo njeno težište. Uza sve to nastoji da upozna tog nekadašnjeg dalekog i nepoznatog Kordunaša, razgovara s njim, interesuje se o njemu, približava mu se. On je prema njemu ozbiljan i odmjeran, ali kada je to moguće i — vedar, raspoložen, s onom dozom šale koja je u takvim situacijama i potrebna i opravdana.

Sve je on to činio na sebi svojstven način — nenametljivo, prisko, ljudski i skromno. Zbog takvih svojih kvaliteta i takvog odnosa prema ljudima, veoma je brzo postao omiljen, voljen i cijenjen. Mnogobrojni su njegovi lični podvizi i bezbrojni su primjeri kojima je potvrdio svoju ličnost i skromnost. Ali bi ovdje trebalo reći i bar to da je isticanje Aleksino u borbama, koje su Kordunaši vodili u četvrtoj ofanzivi i u kasnijim okršajima, značajno doprinijelo cjelokupnom uspjehu jedinice u kojoj je on bio politički rukovodilac.

U decembru 1943. godine, poslije odlaska Vlade Petkovića, komandanta Osmeh kordunaške divizije, na novu dužnost, Aleksa me zamijenio na dužnosti političkog komesara divizije. Od tada smo nas dvojica, on kao politički komesar, a ja kao komandant, dijelili sve teškoće, napore, radosti, raspoloženja, uspjehe, neuspjehe. I u tom periodu dolaze do izražaja sve njegove vrline, i zato je on sve omiljeniji i sve više cijenjen u svojoj sredini. Njegovom je zaslugom atmosfera u našem štabu bila ne samo radna i vedra, drugarska — nezaboravna. Radeći kao saradnici odgovorni za diviziju i njene uspjehe, nas dvojica smo se s mnogo ozbiljnosti, samoprijedora i kritičnosti odnosili jedan prema drugome, da bismo u drugoj i drugoj situaciji zapodjenuli sasvim obične razgovore, zapjevali, šalili se.

No, sve je to tako brzo prekinuto. U aprilu 1944. godine, dok smo vodili borbu oko Babinog Potoka u Lici, komad granate je pogodio Aleksu u nogu. Kako nam je neprijatelj kod Plitvičkih jezera bio presjekao put prema Kordunu, mi smo i našeg komesara evakuirali s ostalim ranjenicima u Liku. Rastali smo se uvjereni da ćemo se ubrzo vidjeti. Ali, naišli su izdajnici — četnici. Kada su im njihovi simpatizeri otkrili ko je ranjenik s komesarskim oznakama, oni su ga ubili.

Mislili smo najbolje, a ispalo je najgore. Žalost za njim bila je ogromna. Ona nije bila trenutna. Mnogo smo se puta, i u teškim danima ratnim i sada, sjetili našeg komesara, našeg saborca, dragog Alekse. Razumio nas je, volio nas je, voljeli smo ga i ostao je — za nas Kordunaše i za sve borce Osme kordunaške divizije, baš kao i za njegove zemljake, saborce iz crnogorskih jedinica — nezaboravan.

Za izvanredne ratne zasluge, uz druge visoke ratne ordene, Aleksa Backovi je odlikovan i Ordenom narodnog heroja Jugoslavije.

Dušan Opa i

Borba Tre e brigade s Nijemcima u Primišlju

(21. maj 1944.)

Izenada rano ujutro 21. maja 1944. godine dijelovi njema kog 1. rezervnog lova kog puka prodrli su iz Tounja u Primišlje, zaposjeli zidine popaljenih ku a u centru i obrazovali mostobran na desnoj obali Mrežnice kod zaseoka i e. Štab 8. divizije odmah je reagirao i naredio 3. brigadi, koja se nalazila u rejonu Toboli a, da ih napadne, uništi ili odbaci natrag u Tounj. Za napad je angažiran i 2. bataljon 2. brigade koji se zatekao isto no od Primišlja.

Po prijemu nare enja Štab 3. brigade je brzo izradio plan napada i naredio 3. bataljonu da napadne i likvidira neprijateljski mostobran na Mrežnici kod zaseoka i e. etvrti bataljon je upu en u rejon Tounjskog Trži a radi obezbje enja od Tounja i spre avanja izvla enja neprijatelja iz Primišlja tim pravcem, dok je 2. bataljon zadržan u Toboli u. Zadatak da napadne i likvidira neprijatelja u Primišlju dobio je 2. bataljon 2. brigade 8. divizije.

Poslije kratkih priprema napad je otpo eo oko 14 sati toga dana. Tre i bataljon, pod komandom Sime Kozline, na juriš je likvidirao neprijateljski mostobran na desnoj obali Mrežnice kod zaseoka i e. Ve ina neprijateljskih vojnika je zarobljena, a ostatak se udavio u Mrežnici.

Napad 2. bataljona 2. brigade na Primišlje potpomagao je vod minobaca a. Neprijatelj je pružio veoma jak otpor. Vjerojatno je o ekivao pomo iz Tounja i Oštarija. Odjednom se iz stotine grla zaorio poklik: »Naprijed, drugovi, juriiiš!« Udarni val se sru io na neprijatelja. Na elu je komandant bataljona. Tu su i komandiri eta. Nitko ne zaostaje. Nošene gnjevom ete nastupaju kao jedan ovjek. Kurjevac i Raletina odjekuju od eksplozija bombi. U prvi mah neprijatelj nije mogao da shvati šta se oko njega doga a. Mrtvi i ranjeni padali su na sve strane. Izukršteni leševi pokrili su Primišlje kao pokošeno sijeno. Preživjeli pružaju

otpor još samo iz pojedinih zidina. Jedan dio pokušava da se probije prema mostu na Mrežnici, gdje je do ekan od strane 3. bataljona 3. brigade i u kratkoj borbi razbijen. Nešto je izginulo, nešto se udavilo u Mrežnici, a ostatak se provukao na Gluma ku glavicu (k. 394) gdje je organizirao kružnu odbranu i nastavio da pruža otpor. U toj borbi su se istakli Jovica Gvozdi , komandir ete, koji je tada teško ranjen, Dušan Banda, Milan Kon ar, Ninko Gvozdi i drugi.

Dio neprijatelja koji je iz Primišlja, uz podršku tenkova i oklopnih automobila, pokušao da se probije ka Tounju do ekan je od 4. bataljona i vra en natrag. Pošto se spojio s ostacima koji su se branili na Gluma - koj glavici, ponovo je krenuo u pravcu Tounja i uspio, zahvaljuju i tenkovima i oklopnim automobilima, da se dijelom probije i izbjegne potpuno uništenje. Tako su nakon sedam sati završene ove borbe u rejonu Primišlja.

Tre a brigada i 2. bataljon 2. brigade ubili su 79 njema kih vojnika, zarobili 25, ranili oko 50, a 10 ih se utopilo u Mrežnici. Zaplijenili su 3 puškomitraljeza, 47 pušaka, 4 pištolja, 5 automata, 32 para vojni kih odijela, 17 konja i mnogo drugog ratnog materijala, uz vlastite gubitke od 4 poginula i 21 ranjenog borca.

Dragan Paji

Neprijateljska operacija „Šah" na Kordunu

Operaciju »Reselšprung« (Rosselsprung-skok konji a), poznatiju kao drvarska operacija, Nijemci su vrlo brižljivo i dugo pripremali. Kao dio tih priprema i same operacije oni su izveli posebnu operaciju »Šah« (»Schach«) na slobodnu teritoriju Korduna, Banije i Cazinske krajine. Njen cilj je bio višestruk. Prije svega trebalo je prikriti prave namjere i glavni cilj drvarske operacije, a zatim vezati vrlo jake naše snage na spomenutom podru ju i obezbijediti pozadinu jedinica koje budu nastupale ka Drvaru za vrijeme desanta na Vrhovni štab.

Zamisao Nijemaca bila je da napadom jakih snaga iz Biha a, Cazina, Krupe, Otoke, Dvora, Kostajnice, Sunje, Petrinje, Karlovca, Generalskog Stola i Tounja ka središtu slobodne teritorije u trouglu Topusko, Vojni , Slunj razdvoji snage 4. korpusa na manje dijelove radi njihovog podvojenog tu enja i spre avanja njihove eventualne intervencije ka zapadnoj Bosni ili dejstva na komunikacijskom pravcu Bosanski Novi — Biha . Za ostvarenje ove zamisli Nijemci su angažirali dijelove 1. koza ke i 373. legionarske divizije, 1. rezervnog lova kog i 92. motoriziranog puka i 55. brdskog izvi a kog bataljona, zatim dijelove domobranskog 3. brdskog i 8. ustaškog zdruga (brigade) i domobranskog 10. lova kog puka.

Uo i neprijateljskog napada, naše jedinice na Kordunu, Baniji i u Cazinskoj krajini zatekle su se u slijede em rasporedu: 8. divizija na području Cetingrada, Slunja i Primišlja, 7. divizija kod Jabukovca, Pe igrada i Vojni a, Unska operativna grupa na odsjeku Cazin — Bužim, Kordunaški partizanski odred u Vukmani u, Cerovcu i Perjasici, Banijski partizanski odred prema Bosanskom Novom i Dvoru na Uni i Plaš anski partizanski odred na prostoru Mo ila—Plaški. O ekuju i napad neprijatelja, Štab 4. korpusa orijentirao je 7. diviziju, Unsku operativnu grupu i Banijski partizanski odred ka dolini Une sa zadatkom da sprije e prodor neprijatelja iz garnizona u dolini Une u unutrašnjost slobodne teritorije, dok je 8. divizija, Kordunaški i Plaš anski odred angažirao za zatvaranje pravaca Karlovac — Slunj, Tounj—Slunj i Biha —Slunj.

Op i napad neprijatelja otpo eo je 22. maja. Toga dana su iz Cazina i Otoke krenuli dijelovi 373. legionarske divizije zajedno s domobranima, podržani tenkovima s namjerom da se probiju na slobodnu teritoriju ka Pe igradu i Bužimu, ali su odbijeni od jedinica Unske operativne grupe i 2. banijske brigade. Nakon dva dana borbi ove su se neprijateljske snage vratile u svoje polazne garnizone, vjerovatno radi angažiranja u pravcu Drvara.

Iz Biha a je 23. maja krenula jedna motorizirana kolona, tako er iz sastava 373. legionarske divizije. Ona je preko Vaganca, gdje se nalazila jaka ustaška posada, izbila do Rakovice. Prema njoj je bila angažirana 1. kordunaška brigada. Me utim, do ve ih borbi nije došlo jer su se neprijateljske jedinice slijede eg dana vratile nazad u Biha . Ovdje je jasno da se radi o obmani, vezivanju i razvla enju naših jedinica, jer su te iste neprijateljske jedinice najvjerovatnije sutradan angažirane prema Drvaru.

Istovremeno s napadom iz Biha a u napad je iz Dvora krenula legionarska borbena grupa »AREND« sastava dva bataljona iz 383. legionarskog puka i oko 50 etnika. Iako se prema ovoj grupi nalazio Banijski partizanski odred, ona je za dva dana prodrila do Starog Sela, a tre eg dana prebacila se preko rijeke Gline u Katinovac. Me utim, tu je bila opkoljena od dijelova 2. i 3. banijske i dijelova 2. kordunaške brigade, ali je bila deblokirana od dijelova 1. koza ke divizije, koji su u me uvremenu bili prodrli ka Topuskom, pa se 27. maja povukla u Glinu a zatim u Petrinju.

Iz Sunje i Kostajnice u napad su 24. maja krenuli dijelovi 1. koza ke divizije i 8. ustaškog zdruga te nešto etnika u ja ini oko 1000 ljudi ka Jabukovcu i Kraljev anima, ali su dva dana zadržani od strane 4. banijske brigade. Dva dana kasnije, 26. maja, iz Petrinje su prešla u napad oja ana dva puka 1. koza ke konji ke divizije. Ovo je bila najja a i najpokretljivija neprijateljska grupacija koja je u estvovala u ofanzivi pa se ponekad i cijela operacija naziva »Koza ka ofanziva«. Ova grupacija se spojila s neprijateljskim jedinicama koje su dva dana prije krenule iz Sunje i Kostajnice, zatim su udružene prodirale ka Glini i Vrginmostu. etvrta banijska brigada, koja je zatvarala ovaj pravac, nije ih mogla zaustaviti. Zbog toga je iz rejona Cvitovi a usiljenim maršem ka Topuskom preba ena 2. kordunaška brigada. No, i pored toga, spomenuta

neprijateljska grupacija je, poslije sukoba s ovom brigadom kod Vrginmosta i Topuskog, prodrla u Vojni . To se moglo dogoditi jer su naše jedinice uglavnom branile prilaze Petrovoj gori tako da je pravac Glina—Topusko—Vrginmost—Vojni ostao nezatvoren. Ovdje treba ista i i to da su se jedinice 8. divizije, a i druge, prvi put u ovoj operaciji sukobile s neprijateljskom konjicom. Konjica je bila vrlo pokretna i jako pogodna za ovaj teren, a partizani nisu imali nikakvog iskustva u borbi s njom. Zato je bilo i slu ajeva straha pa i panike, što je tako er doprinijelo uspjesima neprijatelja.

Napad borbene grupe »Berger« i oja anog njema kog 1. rezervnog lova kog puka iz Karlovca, Generalskog Stola i Tounja koncentri no ka Poloju, otpo eo je 26. maja. Njima se suprotstavila 3. brigada 8. divizije i dijelovi Kordunaškog partizanskog odreda. Snage koje su napadale iz Tounja ka Primišlju uspjele su uz podršku artiljerije i tenkova da izbiju na Mrežnicu, poprave most i da se prebace na desnu obalu, a zatim se usmjere ka Primišlju gdje je došlo do žestoke borbe. Tek poslije jake artiljerijske i minobaca ke vatre i uz pomo tenkova, neprijatelj je uspio da zauzme Primišlje. Nakon toga napad je usmjerio ka Poloju. Jedinice 3. brigade ometale su nastupanje neprijatelja i uz podršku artiljerijskog divizionu 8. divizije sprije ile ga da toga dana zauzme mostobran na desnoj obali Korane. Me utim, slijede eg dana neprijatelj uspijeva da forsira Koranu i da uspostavi mostobran na njenoj desnoj obali gdje su stigle i snage koje su napadale iz Karlovca. Nakon toga ove snage, i snage koje su iz Petrinje prodrle u Vojni , spojile su se kod Krnjaka. Pokušaj da prodru ka Krstinji i Velikoj Kladuši onemogu ile su banijske brigade. Na ovim pravcima na kojima je napadao, neprijatelj je vršio zlo ine nad narodom, plja kao ga i uništavao sve do ega je uspio do i.

Dvadeset osmog maja neprijatelj je po eo da se povla i u polazne garnizone. Od Vojni a i Krnjaka neprijatelj je dijelom snaga odstupio ka Generalskom Stolu i Karlovcu, a drugim dijelom preko Vrginmosta prema Petrinji. Kolonu koja se kretala preko Vrginmosta napala je iz zasjede 2. kordunaška brigada na dijelu puta od Crevarske Strane do Vrginmosta. Neprijatelj je bio potpuno iznena en. Nastala je neopisiva gužva. Konjica se dala u lu a ki trk poljem ka Vrginmostu. Me utim, da bi se uspjeh potpuno iskoristio, trebalo ju je goniti, a mi to nismo imali im. Konjica se može goniti konjicom, tenkovskim ili mehaniziranim jedinicama.

Odstupaju i ka Petrinji, neprijatelj se zaustavio u selu emernici gdje je organizirao odbranu. Tu je bio opkoljen od 2. kordunaške i 3. banijske brigade i držan u blokadi oko dva dana. Za to vrijeme nekoliko puta je napadan, ali je on sve napade uspio da odbije. Prodorom dijelova iz Gline 30. maja ove su snage deblokirane te su se sve izvukle najprije u Glinu, a zatim u Petrinju. Time je završena i ova neprijateljska operacija na Kordun, Baniju i Cazinsku krajinu.

Zadatak, koji su Nijemci postavili pred svoje i satelitske snage u ovoj operaciji, bio je o ito nerealan, pogotovo što je to bila 1944. godina. Me utim, treba napomenuti da je neprijatelj paralelno s vojnom akcijom poduzeo itav niz političkih i psihološko-propagandnih mjera koje su bile

sra unate na podriivanje morala, slabljenje pa i razbijanje nekih naših jedinica. U tome je imao djelimi nih uspjeha. Tako je na primjer amnestija, koju je Nezavisna Država Hrvatska proglasila rano 1944. godine, imala djelimi nog uspjeha da se donekle pogorša op e politi ko stanje na teritoriji Pokuplja, Zumberka i Karlovca. I na Kordunu i u Plaš anskoj dolini neprijatelj je aktivirao svoju dobro zamaskiranu agenturu pa je uspio da kod nekih terenskih jedinica izazove malo kolebanje i uznemirenje. Me utim, sve je to bilo kratkog daha. Kriza, ukoliko je negdje i bila, brzo je savladana. Najve e teško e neprijatelj je nanio narodu plja kom i uništavanjem imovine. Me utim, po povla enju neprijatelja u polazne garnizone, ponovo je uspostavljena ranija oslobo ena teritorija, a ubrzo zatim i život na njoj je bio normaliziran prema ratnim uslovima. Partizanske jedinice oboga ene još jednim iskustvom krenule su u nove ofanzivne akcije.

Milan Zimonja

Oslobo enje Buševca

Zbog pogoršane vojno-politi ke situacije na podru ju Pokuplja i Zumberka u prolje e 1944. godine, Štab 4. korpusa NOVJ uputio je 8. diviziju u te oblasti s dvostrukim zadatkom: da vojnim akcijama i politi kim djelovanjem u narodu sprije i ustašku propagandu usmjerenu prije svega na razbijanje partizanskih jedinica, i da u vrsti vjeru u narodu u pobjedonosni završetak narodnooslobodila ke borbe i neminovni poraz fašizma. Prije polaska s Korduna jedinice 8. divizije napale su na ustaško-domobranske posade u Dugoj Resi i Belavi u, ali bez uspjeha. Nakon petosatne borbe jedinice su se povukle radi odmora i priprema za marš. Izvršene su popune municijom i iš enje opreme, kao i analiza dotadanjih uspjeha i neuspjeha. Temeljito je objašnjena i vojno-politi ka situacija u Pokuplju i na Zumberku. Po svim etama održane su etne konferencije na kojima su borci upoznati s ciljevima vojnog i politi kog djelovanja na terenima, dok su partijske organizacije dobile poseban zadatak za politi ki rad na terenu Pokuplja i Zumberka.

Trinaestog juna 1944. godine divizija je prešla Kupu kod Lasinje i prebacila se u Pokupsko. Odmah po dolasku štab divizije, kome je bila pridodata 1. brigada »Franjo Ogulinac-Seljo« 34. divizije, odlu io je da napadne i razoruža ustaško-domobransku posadu u selu Buševac, na cesti Zagreb—Sisak, koju je sa injavala jedna eta iz sastava domobranskog 4. posadnog zdruga (brigade) i još 45 ustaša iz Turopoljske ustaške bojne. Pored pušaka posada je bila naoružana još s 2 mitraljeza i 5 puškomitraljeza, a s njom je komandovao domobranski poru nik Prebilovi . Od su-

sjednih uporišta u Turopolju su se nalazile dvije ete ustaša iz Turopoljske ustaške bojne, u Mraclinu eskadron erkeza iz njema ke 1. koza ke konji ke divizije, u Velikoj Gorici oko 800 Nijemaca, ustaša i domobrana, u Peš enici eta ustaša i u Lekeniku eskadron kozaka. Pored toga neprijatelj je na pruži Zagreb—Sisak imao dva oklopna vlaka koji su krstarili ovom prugom. Treba napomenuti da pruga ide paralelno s cestom i nedaleko od nje. No u ovi vlakovi su se najviše zadržavali na željezni kim stanicama Turopolje i Velika Gorica.

Prema planu Štaba 8. divizije za napad na Buševac odre ena je 2. brigada, oja ana jednom baterijom protivtenkovskih topova i jednim vodom brdskih topova, dok je napad od neprijateljskih snaga u Peš enici, Lekeniku i Turopolju trebala da obezbijedi 1. brigada, a od neprijatelja u Velikoj Gorici i Mraclinu 3. brigada. Jedna eta 2. diverzantskog bataljona, uz obezbje enje dijelova Turopoljsko-posavskog odreda, dobila je zadatak da poruši željezni ku prugu izme u Klare kod Zagreba i Velike Gorice te izme u Velike Gorice i Siska, dok je pridodata 1. brigada 34. divizije obrazovala divizijsku rezervu.

Na osnovu dobijenog zadatka Štab 2. brigade izdao je zapovijest za napad na Buševac kojom je odredio da 1. bataljon, oja an protivtenkovskim vodom prate e ete brigade, vodom brdskih topova i odjeljenjem jurišnih pionira inženjerske ete brigade, napada pravcem Novo Selo—Buševac, da 3. bataljon brzim upadom u zapadni dio Buševca omogu i 1. bataljonu brzo zauzimanje raskrsnice puteva u Buševcu, 2. bataljon da napada od sela Ogulinec i 4. bataljon, oja an vodom protivtenkovskih topova, komunikacijom Mraclin—Buševac. Inženjerska eta dobila je zadatak da formira jednu minersku grupu i da je drži u pripravnosti, kako bi mogla brzo da stupi u dejstvo ako se za to ukaže potreba. eta za vezu brigade imala je da uspostavi telefonsku vezu, štaba sa štabovima bataljona i štabom divizije. Budu i da je neprijateljska posada u Turopolju bila udaljena svega oko 1 km od posade u Buševcu, ne ra unaju i blizinu velikih neprijateljskih garnizona u Sisku i Zagrebu, bataljonima je bilo nare eno da napadaju brzo i energino, kako bi se neprijatelj savladao prije nego što bi mogla uslijediti intervencija iz okolnih garnizona.

Napad je po eo 14. juna 1944. godine ta no u 24 sata. U brzom naletu 1. bataljon je uspio da probije neprijateljske prepreke, pri emu mu je znatno pomogla jurišna inženjerska grupa koja je na vrijeme napravila prolaze kroz prepreke i sama upala u prve neprijateljske rovove. Zato što je u rejonu raskrsnice puteva u samom mjestu imao solidne zemljane zaklone u obliku bunkera, rovova i saobra ajnica, neprijatelj je tu pružio jak otpor ra unaju i da e time uspjeti zadržati napad brigade. U takvoj situaciji Štab 1. bataljona vješto je iskoristio vatru protivtenkovskih i brdskih topova iz strelja kog stroja, i uništio osnovne neprijateljske to ke otpora. Za to vrijeme i jurišna pionirska grupa pod zaštitom pješadijske vatre prilazi jednom bunkeru, koji zajedno s posadom uništava eksplozivom i ru nim bombama. Za to vrijeme je i 2 . i 3. bataljon na svojim pravcima napada upao u selo, dok je 4. bataljon naišao na žestok otpor. To se moglo i o ekivati obzirom da se glavni pravac napada ovog bata-

ljona poklapao s pravcem izvlačenja neprijatelja iz Buševca. Ustaše, a s njima i domobranci, gr evito su se branili teže i da stvore bilo kakve uslove za pogodnije izvlačenje iz opasnog obru a u pravcu Turopolja.

Poslije dvosatne borbe neprijatelj se još branio iz samo dvije utvr ene zgrade. U jednom momentu nedovoljne budnosti jedinica, najvjerovatnije zbog do tada postignutog uspjeha, jedan dio neprijateljske posade probio se iz obru a i pobjegao u pravcu Turopolja. Ostatak neprijatelja nastavio je da pruža otpor, pa je odlučeno da jurišni pioniri miniraju zgrade iz kojih je davan otpor. Minerski vod je pod zaštitom vatre 1. i 3. bataljona prišao u neposrednu blizinu zgrada iz kojih je neprijatelj davao otpor i s unaprijed pripremljenim eksplozivom uspio uništiti zgrade i neprijatelja u njima. Ovaj veliki uspjeh bio je platen i našim žrtvama do kojih je došlo uglavnom neoprežnošću u nekih starješina koji su rukovodili napadom. Pored izginulih i zatrpanih neprijateljskih vojnika pod ruševinama miniranih zgrada bilo je zatrpano i 6 boraca koji su u momentu eksplozije prerano krenuli da jurišaju na zgradu.

Tako je poslije trosatne borbe Buševac, koji se nalazio na domaku Zagreba, tako re i pod nosom poglavnika Nezavisne Države Hrvatske, bio zauzet. Za ovaj veliki uspjeh zaslužne su sve jedinice 2. brigade. Ipak posebno su se istakli: Ljuban Gvozdić, komandir 1. i 3. bataljona, zatim 2. vod 3. i 4. bataljona s komandirima urom Vojnovićem, te 2. vod 2. i 3. bataljona s komandirima Dušanom Vuksanom. Osim ovih jedinica i njihovih starješina treba ista i Iliju Šikmana, komandira 1. i 3. bataljona, Milu Popovića, komandira voda iz 3. bataljona, Milu Bućanu, komandira voda iz 3. bataljona, Dragana Blanušu, komandira odjeljenja iz 3. bataljona, Miloša Reljića, vodnika iz 4. bataljona, Milu Basaru i Petra Krneta, komandire odjeljenja iz 2. bataljona. Svaku pohvalu zaslužila je i minerska grupa s vodnikom Milovanom Rajakom na čelu, te Sava Marić, vodnik i Mile Basara, borac iz voda protivtenkovskih topova.

Pored veće broja poginulih i ranjenih zarobljeno je 48 domobrana i ustaša, zaplijenjeno 17 pušaka, 4.000 metaka, nekoliko bicikla, telefona, nešto odjeće i obuće. Brigada je imala 13 mrtvih i 52 ranjena borca. Prilikom povlačenja iz Buševca dijelovi brigade su na putu Buševac—Kravarsko bili napadnuti od neprijateljskih aviona pa su tom prilikom poginula još 2 i ranjeno 8 boraca.

Svega jedan dan poslije ove akcije Stab 2. brigade održao je sastanak sa štabovima bataljona na kome je komandant brigade Mihailo Vojnović pohvalio jedinice brigade čijom je zaslugom i žrtvama zauzet Buševac. Ukazano je i na slabosti koje su se pokazale u toku napada i doneseni zaključci što je potrebno uiniti da se sli ne greške više ne ponove. Kritikovana je i sanitetska služba brigade koja nije bila dovoljno efikasna i brza u zbrinjavanju ranjenika. Konstatovano je da je ova akcija bila primjerna u saradnji pješadijskih, inženjerijskih i artiljerijskih jedinica. Odlučeno je da se u predstojećim akcijama, kad god je to moguće, koriste protivtenkovska oruđa za neposredno gađanje neprijateljskih otpornih točaka, kao i da se posveti više pažnje pionirskim i jurišnim grupama u njihovoj obučenosti i opremi.

Dušan Hrsti

Borbe divizije u Pokuplju, Žumberku i Beloj krajini (9. juna - 22. jula 1944.)

Upu ivanje 8. divizije, od strane Štaba 4. korpusa NOVJ, u ljeto 1944. godine s podru ja Korduna u Pokuplje i Zumberak bilo je uslovljeno slabom vojno-politi kom situacijom u tim oblastima i imalo je za cilj popravljjanje situacije u korist NOP-a i ja anje 34. divizije koja je tamo djelovala. Situacija se naro ito pogoršala poslije Paveli eve amnestije krajem maja 1944. godine, svih onih Hrvata koji se iz partizanskih jedinica vrata u jedinice Nezavisne Države Hrvatske nakon ega je oko 1.000 ljudi sa spomenutih podru ja otišlo neprijatelju.

Borbe u Pokuplju

Pripreme za prebacivanje 8. divizije sjeverno od Kupe izvršene su veoma temeljito. Pored štabova i komandi za rad na pripremama angažirane su partijske i skojevske organizacije. Na etnim konferencijama svaki borac je bio upoznat kako da se odnosi prema stanovništvu i da bude agitator i propagandist narodnooslobodila ke borbe. Po završenim pripremama divizija je 9. juna, neometana od strane neprijatelja, prešla Kupu u rejonu Lasinja i razmjestila se u širem rejonu Cvetkovi a Brda i Pisarovine. Smještaj je bio dobar a organizacija ishrane izvršena je preko divizijskih i brigadnih intendatura i vojnih kuhinja.

U Pisarovini 12. juna Štab 4. korpusa održao je konferenciju sa štabovima 8. i 34. divizije, štabovima njihovih brigada i štabovima Zumbera kog i Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda. Komandant 4. korpusa Bogdan Oreš anin rukovodio je konferencijom, upoznao prisutne s vojno-politi kom situacijom u Hrvatskoj a posebno u Pokuplju i Žumberku i ukazao na zadatke partizanskih jedinica u tim oblastima i neposrednoj blizini Zagreba, u pogledu daljeg ja anja narodnooslobodila ke borbe.

Polaze i od vojno-politi ke situacije u predjelu jugoisto no od Zagreba, za prvi objekt napada izabrano je selo Buševac u kojem se kao posada nalazilo oko 300 domobrana iz 4. posadnog zdruga (brigade). Pored posada u V. Gorici, Kurilovcu, Mraclinu, Peš enici i drugim mjestima ova posada je služila neprijatelju pored držanja sela za obezbje enje pruge Zagreb—Sisak i kao baza za napade na oslobo enu teritoriju. Za napad je angažirana 8. divizija oja ana brigadom »Franjo Ogulinac Selja« iz 34. divizije, jednim bataljonom Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda i jednom etom 2. diverzantskog bataljona 4. korpusa. Prema planu Štaba 8. divizije za napad na samo selo odre ena je 2. brigada, oja ana jednom baterijom protivoklopnih topova i jednim bataljonom Turopoljsko-posavskog

partizanskog odreda. U cilju obezbjedenja napada 1. brigada dobila je zadatak da sruši most izme u D. Vukojevca i Peš enice, poruši prugu i pokida telefonsku liniju Lekenik—Turopolje i da sprije i intervenciju neprijatelja od Peš enice ka Buševcu. Me utim 3. brigada je imala zadatak da onemogu i intervenciju neprijatelja od Mraclina i Velike Gorice. Brigada »Franjo Ogulinac Seljo« zadržana je u divizijskoj rezervi.

Napad je otpo eo u pola no i izme u 14. i 15. juna. Iako je pružio žilav otpor, neprijatelj je poslije tri sata borbe savladan. Zahvaljuju i no i samo manji dijelovi neprijatelja uspjeli su pobje i. Za to vrijeme 1. i 3. brigada onemogu ile su intervenciju neprijatelja na svojim pravcima i time doprinijele uspjehu 2. brigade. U borbi za Buševac istakla se 1. eta 3. bataljona 2. brigade s komandirrom Ljubanom Gvozdi em na elu, a dobrim rukovo enjem i li nom hrabroš u starješine Ilija Šikman, komandir ete, zatim Mile Popovi i Dane Miljkovi , vodnik i Miloš Relji i Mile Basara, mla i vodnici. Gubici 8. divizije bili su ve i nego što su trebali biti. Kod miniranja jedne zgrade zatrpamo je 6 boraca, što govori o slaboj stru nosti minera. Pored toga pojedinci su se ponašali kao da se nalaze duboko u pozadini, a ne na vratima Zagreba. No i pored gubitaka uspjeh je podigao moral kod boraca što je došlo do izražaja u narednim borbama. Živnuo je politi ki rad ali ne baš u onom obimu u kome se mogao iskoristiti ovaj uspjeh. Kod ljudi se najprije osjetila bojazan za sudbinu njihovih sinova, bra e i muževa koji su se nalazili me u domobranima u Buševcu. Pa kad se vidjelo da su partizani sa nji- ma dobro postupali, došlo je do bježanja pojedinaca iz domobranskih posada koje su obezbje ivale prugu Zagreb — Sisak.

Ubrzo poslije napada na Buševac uslijedila je intervencija ja ih ustaš- kih i domobranskih jedinica iz Velike Gorice i Mraclina pa su se 8. i dijelovi 34. divizije povukle ka Re ici i Blatnici i odmah otpo ele s pri- premama za napad na neprijatelja u ovim selima. U Re ici se nalazila 5. eta 2. bataljona 2. posadnog domobranskog zdruga (brigade) a u Blat- nici 1. eta 10. ustaškog bataljona. Za napad na Re icu odre ena je 1. brigada 8. divizije oja ana s jednim bataljonom 2. brigade, inžinjerijskom i prate om etom 3. brigade, a za napad na Blatnicu brigada »Franjo Ogulinac Seljo«, dok je 2. brigada 8. divizije dobila zadatak da sprije i intervenciju neprijatelja iz Karlovca i Dragani a.

Napad je otpo eo 17. juna u 22 sata i 40 minuta. U Re ici neprijatelj je pružio jak otpor i poslije etvorosatne borbe uspio da odbije napad 1. brigade i da joj nanese dosta velike gubitke, zahvaljuju i tome što je bio dobro utvr en a pored ostalog opasan i bodljikavom žicom kroz koju je proveo struju visokog napona. Za to vrijeme brigada »Franjo Ogulinac Seljo« poslije dvosatne borbe zauzela je Blatnicu odakle su ustaše uspjele pobje i u Karlovac i Dragani .

Prisustvo i borbe 8. divizije u Pokuplju pozitivno su djelovali na raz- voj vojno-politi ke situacije u korist NOP-a. Osje anje nesigurnosti i uz- nemirenosti zahvatili su neprijateljske posade što je imalo za posljedicu pove ano dezertiranje domobrana iz jedinica Nezavisne Države Hrvatske i poja an priliv novih boraca u jedinice 8. i 34. divizije.

Borbe u Žumberku i Beloj krajini

Nakon napada na Reicu i Blatnicu štab 4. korpusa uputio je 8. i 34. diviziju u Zumberak. Planom je bilo predviđeno da se prilikom prelaska preko željezničke pruge Zagreb — Karlovac ova temeljito poruši i za duže vrijeme onesposobi za saobraćaj. Prelaz je izvršen noću u izmeću 21. i 22. juna na frontu širine od 20 kilometara između Zdenice i Jastrebarskog. Tom prilikom pruga je porušena na 80 mjesta. Po dolasku u Zumberak 8. divizija se razmjestila na prostoru: Krašić — D. Pribić — Slaveti a 34. divizija u rejonu Sv. Jane. Rušenjem željezničke pruge Zagreb — Karlovac i pojavom jakih partizanskih snaga jugozapadno od Zagreba neprijatelj je bio prinuđen da brzo reagira. Već 22. juna dijelovi 10. i 30. ustaškog bataljona, njemačkog 1. rezervnog lovačkog puka i 4. bataljona domobranskog Zagreba kog posadnog zdruga (brigade) iz Samobora, Jastrebarskog i Novaka napali su jedinice 34. divizije i dijelove 3. brigade 8. divizije u rejonu Sv. Jane i potisli ih u rejon Plješivice — Japeti (trig. 871) gdje su vođene veoma žestoke borbe. Najzad neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u polazne garnizone pretrpjevši gubitke od 48 mrtvih i 60 ranjenih vojnika. Partizanske snage imale su 12 poginulih, 49 ranjenih i 27 nestalih boraca. Među poginulima nalazio se i politički komesar brigade, »Franjo Ogulinac Seljo« Marijan Badel, koji je posmrtno odlikovan Ordenom narodnog heroja.

Dva dana kasnije noću između 24. i 25. juna dijelovi 8. i 34. divizije ponovo su porušili prugu Zagreb — Jastrebarsko na 80 mjesta i put Jastrebarsko — Rakov Potok na 6 mjesta, poslije čega saobraćaj na pruži nije radio 9 dana.

Poslije prethodnog neuspjeha napada i ponovnog rušenja željezničke pruge neprijatelj je bio prisiljen da angažiranjem jačih snaga, ponovo poduzme napad na 8. i 34. diviziju s namjerom da ih što dalje odbaci na zapad od željezničke pruge Zagreb — Karlovac, potom okruži i uništi. Ovoga puta za napad su angažirani dijelovi njemačkog 1. rezervnog lovačkog puka, 5., 13. i 30. ustaškog bataljona i 4. bataljona domobranskog 2. posadnog zdruga (brigade).

Uz podršku tenkova i avijacije spomenute snage su ujutro 27. juna iz Ozlja, Draganića, Jastrebarskog i Samobora prešle u napad na 8. i 34. diviziju na prostoru okrug Prekrižje — Krašić. Tokom cijelog dana vođene su žestoke borbe naročito na sektoru Prekrižja, Strmca, te Crkvenog i Donjeg Pribića. Položaji su više puta prelazili iz ruku u ruke. Na kraju dana neprijatelj je uspio da djelimično potisne partizanske snage i da ovlada selom Grandi Bregom i Paulov bregom, kotom 323. kod D. Prekrižja, Strmcom, Donjim i Crkvenim Pribićem, Brebrovcem i Balabanima gdje je i zanošio. Tokom noći 3. brigada 8. divizije napala je neprijatelja u Balabani, ali napad nije uspio. Onim je otpočeo napad štab 4. korpusa je naredio 8. i 34. diviziji da se aktivnom odbranom održe u Zumberku.

Slijedećeg dana neprijatelj je nastavio s napadom i uspio da dalje potisne dijelove 8. i 34. divizije. Međutim, protivnapadom dijelova 8. divizije neprijatelj je zaustavljen, a zatim zbačen iz Grandića Brega i Pau-

lovog brega, kote 302 i Okrug. Ponesen ovim uspjehom štab 8. divizije 29. juna prešao je sa dvije brigade u protivnapad na neprijatelja ali se on uporno branio i odbio ovaj protivnapad. Nakon toga neprijatelj je od Podbrežja napao u bok 1. brigadu i uspio da je potisne i ovlada Vrhovce, Grandi Bregom i Paulovim bregom, gdje je zanoio.

Ujutro 30. juna neprijatelj i po četvrti put prelazi u napad i nakon dvosatne borbe uspijeva da ovlada selom Sorževo i Begovim Brdom. Oko 11 sati, pošto je pritisak neprijatelja popustio, 8. divizija je sa 1. i 3. brigadom prešla u protivnapad na neprijatelja u rejonu Krašića i poslije ogorčenih borbi tek predveče uspjela da ga potisne ka Dragani. Nakon toga poslije intervencije svježih neprijateljskih snaga iz tog mjesta 1. brigada se povukla u Lovi Prekriški, a 3. brigada u Sveti Ivan — Jezerine — Donje Prekrižje.

U toku 1. jula borbe su nastavljene nesmanjenom žestinom. Neprijatelj je postigao neznatan uspjeh poslije čega je 8. divizija u toku noći posjela nove položaje i to sa 1. brigadom Lovi Prekriški, 3. brigadom Radinu Goricu, Raduše i Konjari Vrh i 2. brigadom Begovo Brdo, Rakovnice i Prvine. Ujutro 2. jula neprijatelj je po šesti put krenuo u napad ispoljivši najjači pritisak na 1. brigadu. Međutim, zamoren šestodnevnom borbama i uvidjevši da sa raspoloživim snagama ne može postići nikakav uspjeh, neprijatelj se predveče poeo povlaćiti u polazne garnizone. Štab 8. divizije je rasporedio 1. brigadu u Vivodinu, 2. brigadu u rejon Galin — Prvine i 3. brigadu Begovo Brdo — Lovi Prekriški.

Tako se poslije šest dana uzastopnih obostranih napada i protivnapada bezuspješno završio ovaj neprijateljski napad. U žilavim borbama jedinice 8. i 34. divizije uspjele su da spriječe prodor neprijatelja na oslobođenu teritoriju Žumberka i da ga prisile na povlačenje. U tim borbama one su mu nanijele gubitke od 310 mrtvih i 360 ranjenih vojnika, dok su same imale 50 poginulih, 194 ranjenih i 9 nestalih boraca. Među poginulima bili su i Dušan Kosanović, načelnik štaba 1. brigade, Petar Trbojević, obavještajni oficir bataljona i Stanko Pajić, pomoćnik komesara čete, a među ranjenima Joco Tarabić, načelnik Štaba 8. divizije, Dušan Bujan i Duro Radošević, komandiri četa, Mirko Korkut, pomoćnik komesara čete, Rade Godić, poručnik; Pavao Nišević, Petar Perić i Ilija Skorupan, pomoćnici politkomesara čete; Miošević, poručnik; Ignjatija Srdić, poručnik; Jovo Kosanović i Dragan Čereta, zastavnici i v.d. politkomesara čete i Šarić.

Vrijeme od 3. do 10. jula 8. divizija je provela uglavnom na odmoru i srećivanju jedinica. Jedan od problema koji je u tom vremenu trebalo riješiti bili su ranjenici. S obzirom na **malu** slobodnu teritoriju, blizinu velikih neprijateljskih garnizona, kao što su Zagreb, Karlovac, Novo Mesto i drugi te stalnu mogućnost iznenadnog napada, njih je trebalo skloniti na sigurnije mjesto i pružiti bolje uslove za liječenje, a jedinicama omogućiti veće slobodu manevra. Zbog toga je Štab 4. korpusa donio odluku da se ranjenici iz **Zumberka** prebace na Kordun. Za izvršenje te odluke određena je 3. brigada 8. divizije. Ona je sa kolonom ranjenika

7. jula pokušala da se prebaci sa Zumberka na Kordun pravcem Sv. Jana — Pokuplje — Lasinja — Petrova gora. Me utim, kako je neprijatelj bio zaposjeo Plješivicu i komunikaciju Zagreb — Karlovac radi dejstva na Zumberak, prebacivanje je izvršeno nekoliko dana kasnije pravcem Vivodina, Metlika, rnomelj, Vinica, Ponikve, Trošmarija, Donje Du-brave, Mašnik, Perjasica.

Kako u šestodnevnoj ofanzivi nisu postigli planirani cilj, okupator i njegove sluge — ustaše i kozaci, po eli su da dovlade nove snage radi preduzimanja druge ofanzive na Zumberak. Ovom ofanzivom trebalo je obezbijediti siguran saobraćaj na željezničkim prugama Zagreb — Karlo-vac — Ogulin i Karlovac — Metlika i održati vezu Zagreba s Gorskim kotarom, Hrvatskim primorjem i Belom krajinom. Ovog puta za napad na 8. i 34. diviziju i dijelove 15. slovačke divizije 7. korpusa, pristiglih u Zumberak, neprijatelj je angažirao 1. i 4. puk njemačke 1. kozačke ko-njičke divizije, dijelove njemačkog 1. lovačkog rezervnog puka, 3. ustaš-kog i 2. domobranskog posadnog zdruga.

Uz podršku artiljerije napad je otpočet 10. jula iz Krašića i Ozlja prema Prekrižju i Lovi u Prekrškom. Zahvaljujući brojnoj, a naročito tehničkoj nadmoćnosti, neprijatelj je u toku dana ovladao spomenutim mjestima i pokušao da potisne 8. diviziju ka Metlici. Vode i zadržavaju u odbranu 8. divizija je, potpomognuta dijelovima 34. i 15. divizije, poste-peno se povlačila ka Metlici i nanosila osjetne gubitke neprijatelju. Bu-dući da je 13. jula zadržala neprijatelja na liniji Radovica — Metlika i zato što je toga dana u spomenuti rejon iz Bele krajine stigla i 4. brigada 15. divizije s Belo-kranjskim partizanskim odredom, sve te snage prešle su noć u izmeću 13. i 14. jula u protivnapad u pravcu Kordića, Visoča i Drašića. Protivnapadom neprijatelj nije odbeđen ali je zadržan tako da je tek 16. jula uspio da prođe u Metliku, odakle se zbog velikih gubi-taka kasnije povukao ka Ozlju i Krašiću. U zauzetim selima opljačkao je i popalio veliki broj kuća i izvršio razna nasilja. U toku sedmodnevnih borbi neprijatelj je pretrpio gubitke od 530 mrtvih i ranjenih, a 8. divizija imala je 21 poginulog i 70 ranjenih boraca. Među poginulim bio je i Miloš Kljajić, komandant 1. brigade. U borbama su se naročito istakli 1. bata-ljon s komandantom Milom Lovrićem na čelu, zatim 2. i 3. bataljona i 1. vod 1. i 4. bataljona iz 2. brigade; Nikola Petrović, politički de-legat voda iz 2. bataljona, Vaso Mraović, vodnik iz 1. bataljona, Mile Tatalović, nišandžija, Vojin Pjeva, borac, i Ljubica Dević, bolničar iz 1. brigade i Rudolf Arh, puškomitraljezac, i Milan Konar borac iz 3. brigade.

U borbama u Zumberku i Beloj krajini borci i jedinice u cjelini borili su se samoprijegorno i disciplinirano kao da su na Kordunu. Zahvaljujući tome neprijatelj nije uspio likvidirati slobodnu partizansku teritoriju na samim vratima Zagreba. Narod Zumberka oduševljeno je primio borce s Korduna koje je poznavao i iz ranijih borbi. U njima je gledao pravu svoju vojsku, i smatrao ih takvom snagom koja može da održi slobodnu teritoriju i u svemu im izlazio u susret naročito omladina. I narod Bele

krajine primio je Kordunaše veoma srdašno. Kud god bi prolazili, bili su obasipani pažnjom i nu eni jelom i pi em. Osje ali su se vrlo ugodno kao u svom rodnom Kordunu, a posebno što je sve funkcioniralo besprijekorno.

U toku 18. jula u Metlici je održan veliki narodni zbor. U toku zbora izvršen je defile jedinica u kome su u estvovale jedna brigada 34. divizije, 2. kordunaška brigada i slovena ka brigada »Ivan Cankar«. Po prijemu nare enja da e i jedna brigada 8. divizije u estvovati u defileu užurbano su vršene pripreme za to. Prije svega dotjerivana su odijela i spoljni izgled boraca. Zelja je bila da se izbjegne velika šarolikost, ali je to bilo teško posti i jer je oprema bila razli ita: njema ka, talijanska, domobranska i druga. Ipak kad je ujutro izvršena smotra dotjeranost je bila na visini, kako jedinice u cjelini, tako i svakog borca ponasob. Prije po etka defilea brigada se smjestila na ulazu u Metliku. Iz okolnih sela narod je sve ano obu en sa zastavama i transparentima i pjesmom uz pratnju harmonike pristizao u Metliku. Skupilo se oko 10.000 ljudi. Na po asnoj tribini stajali su rukovodioci Glavnog štaba i CK KP Slovenije, 7. korpusa i njegovih divizija, zatim politkomesari 4. korpusa i 8. kordunaške divizije, te komandant 34. divizije i šefovi sovjetske i anglo-ameri ke vojne misije pri Glavnom štabu Slovenije. Poslije defilea jedinica otpo eo je miting koji je bio velika manifestacija bratstva i jedinstva slovena kog, hrvatskog i srpskog naroda kovanog u borbi. Poslije govora politiki komesara Glavnog štaba Slovenije, 4. korpusa i 8. divizije veselje i razdraganost su se produžili do duboko u no .

U vezi s planom pregrupisavanja 4. korpusa 8. divizija je iz **Zumberka** povu ena u Kordun. Zapovijest za marš izdata je 20. jula. Poslije **kra ih** priprema s 8. divizijom krenuo je štab 34. divizije s brigadom »Franjo Ogulinac Seljo« iz reiona Vinica — Ponikve — Trošmarija — Zdihovo — Liplj — Osojnik pravcem Trošmarija — rijeka Dobra — Gornje Dubrave — Rebi i — Zatezale — Miri i — kota 223 — šuma Mašnik — **kota 220** gdje je trebalo prije i Mrežnicu. Prethodnicu je obrazovala 2. brigada. Glavninu kolone sa injavala je 1. brigada s komorama, ranjenicima i **arti-ljerijskim** divizionom, dok se u zaštitnici kretala brigada »Franjo Ogulinac Seljo«. Marš je protekao u besprekornom marševskom poretku i bez sukoba sa neprijateljem. Po prelasku Mrežnice divizija se 22. jula razmjestila na Kordunu. Tada joj se priklju ila i 3. brigada **koja je nešto** ranije dopratila ranjenike iz **Zumberka** na Kordun.

Kordunaši u Zumberku i Beloj krajini

U junu o. g. krenula je 8. divizija preko Kupe u Pokuplje, Zumberak i Sloveniju. Upravo dan prije svog polaska bila je proglašena »udarnom«. Pod novim imenom išli su Kordunaši na novi put i u nove borbe.

Krenuti nije bilo teško jer je i posljednji borac to htio. Svi smo znali da put ne e biti lagan. Nitko nije sumnjao u to, da ne e naši udarci zaboljeti neprijatelja i da e odgovor na njih biti žestok. Po brigadama se radosno žagorilo »idemo u Zagreb«. Veselje i oduševljenost širili su se sve više. Tako smo prešli Kupu.

Uz prugu su neprijateljske posade guste i dobro utvr ene. Izbjegle su iz Zagreba i gradova zbog straha pred bombardiranjem. Ako ih se htjelo napasti, moralo je to biti odlu no i brzo jer je Zagreb blizu. Buševac je prva i najisturenija to ka koju je trebalo likvidirati. Druga brigada dobila je nekoliko dana iza prelaza Kupe zadatak da ga likvidira. U njemu je bilo 300 bandita. Narod ovog kraja dobro ih poznaje. Palili su i plja - kali, a prije nekoliko dana na silu su odveli stotine muškaraca.

Borci su obe ali da e zadatak izvršiti. Jedne no i, za svega nekoliko sati, neprijatelj je zaista bio likvidiran. Ubijeno je 80, zarobljeno 60, a ono ostalo ranjeno je i razbijeno. Prvi korak — potreban za nastavak puta bio je uspješno izvršen.

Sutradan i mi i narod o ekivali smo reakciju. Narod se ve velikim dijelom priklonio uz nas. Mi smo mu bili nada pred banditskom silom.

ekali smo spremni, ali se neprijatelj nije ni maknuo. »Naš udarac — pri ali su borci samosvjesno — bio je to no u glavu«. Banda se uvukla u rupe i nije se micala. Narod je stajao za u en. Pred njegovim o ima fašisti su bili nemo ni. Oni su mnogo oslabili. Leci o amnestiji nisu bili ništa drugo nego najpodliji na in mobilizacije — o ito je to vidio narod. Jedna je žena to uvjerenje iskazala ovim rije ima: »Je, pa oni nemreju partizanima niš«. Velike promjene nastajale su kod boraca. Sada su tek jasno vidjeli od kakvog je zna enja borba i uspjeh na ovom terenu.

Nakon nekoliko dana Seljina brigada napala je Blatnicu, a 1. kordunaška Re icu. I ova operacija je uspjela. »Seljani« su likvidirali Blatnicu, a »Prva« rastjerala neprijatelja u Re ici. Hrvatska brigada napala je i razbila jedno ustaško uporište. Srpska brigada napala je drugo, odmah do njega. Divan primjer bratske suradnje u oružju pokazuju naši i Seljini borci. Od ovog asa narod nas je još više cijenio. Uvjerio se u našu snagu i bratsku suradnju Srba i Hrvata. Ohrabren borbama partizana narod je odmah pozivao svoje sinove iz neprijateljskih redova, i mnogi se vratiliše.

Nakon nekoliko dana odmora i boravka me u narodom divizija je prešla u Zumberak. To više nije nepoznati kraj. Prva brigada bila je tu ve 1942. godine. Zumberani li no poznaju sve starješine i mnogo boraca. Borci imaju ovdje mnogo svojih znanaca i prijatelja u narodu. Duh intimnosti i starog poznanstva prenijela je 1. brigada na itavu diviziju.

Svi se oni osjeđaju kao kod kuće. Sjećaju se **Zumberka** 1942. godine kao da je bilo jučer. Prije rata narod ožujuna koji likvidaciji ustaškog garnizona u Krašini, gdje je poginulo od naše ruke 600 krvnika. Prije rata nam kako su borci 1. brigade sjedili tada pod rodnim voćkama, a da se nisu niti **jednom** mašili, mnogo, mnogo doživljavaju s partizanima prije rata ovaj narod. Već tada je u ovom narodu nestala vjera u fašističku propagandu. Danas ih oni prezire, a nas oduševljeno dočekuju. U Crkvenom Pribi u i Krašini u posjetuju naše brigade omladina Radatovića, Sošica i ostalih sela. Ona je došla izdaleka s teškim bremenima hrane da pozdravi borce — stare branitelje **Zumberka**, svoju braću, **koju**, kako rekoše, već dugo poznaju. Nju od borbe i partizana ne može nikakva sila više otrgnuti. To se vidi na njoj. Njezin svakodnevni život je život i bitavog ovog naroda i usko je povezan s narodnom vojskom... Kordunaši su zavoljeli Zumberak kao Kordun.

Uskoro se razvila borba koja je trajala punih 20 dana. I dan i noć s 34. divizijom i slovenskim jedinicama branili su Kordunaši Zumberak i Belu krajinu. Neprijatelj je vršio veliku ofenzivu. Svaku stopu branili su Kordunaši kao Kordun. Sv. Jana, Plješivica, Slaveti, Pribi, Prekrižje, Begovo Brdo, pa sve tamo do Metlike u Beloj krajinu — sve su to mjesta gdje su se vodile ogorčene borbe. Uz mnogo dnevnih i noćnih juriša, uz mnogo žrtava, napora i samoprijedora, esto bez dovoljno hrane borci Kordunaši izvršavali su svoj zadatak. U tim borbama na istom tlu stapali su se kao nikad dosad borbeni napori Korduna, Zumberka i Slovenije — vojske i naroda. Neprijatelj je bio ugrozio oslobođeni narod. On ga je htio ovaj put ekonomski uništiti. Našom upornošću i saradnjom ofenziva je propala. Bande su bile natjerane u bijeg. Narod je bio obranjen. Obranile su ga naše žrtve. Spasila ga je krv Miloša Kljajevića, Dušana Kosanovića, Franje Moleka, Marijana Badela i drugih **junaka. Zumberak** i Belu krajinu obranio je naš prkos prema smrti i opasnosti.

Taj slavni prvi put naše divizije završio se veličanstvenom manifestacijom u Metlici. Pred nekoliko hiljada sretnih ljudi bitavog ovog kraja vojska Srba, Hrvata i Slovenaca, narodna vojska, defilirala je nakon pobjede. Narodnom veselju nije bilo kraja.

Zahvalnost i ljubav naroda izvirala je iz svakog prisutnog — starog i najmlađeg. Divna manifestaciona svečanost bila je radostan završetak poslije teških napora. Borci Kordunaši odnijeli su sa sobom dubok utisak bratske ljubavi, ponijeli su sliku, koja će ih hrabriti i voditi do konačne pobjede. Nakon izvršenog zadatka, vratila se divizija na Kordun.

Stevan TOMIC

U radu za bolju budućnost dali su svoje živote

Me u našim hrabrim borcima, koji su branili oslobođeni Zumberak, prilikom posljednjih borbi protiv ustaša i Talijana nalazili su se i naši drugovi Vojo i Duka. Oni su 8. lipnja u toj borbi poginuli.

Vojo Martinović bio je gimnazijalac iz Bihaća. Imao je 15 godina kada je stupio u oslobodilačku borbu, a sada su dvije godine otkako je u partizanima. Kako je bio fizički slabije razvijen, u prvo vrijeme vršio je kurirsku službu i raznosio letke i materijal po Karlovcu. Kao poštenog i hrabrog borca njegova je voljela sva naša omladina. Bio je član SKOJ-a i pokazivao je primjerom drugovima svoje ete kako se treba boriti protiv krvavih fašista i njihovih slugu. Poslije izvjesnog vremena radio je kao član Kotarskog rukovodstva SKOJ-a za Zumberak. Radio je s omladinom u pozadini i sva ga je žumberačka omladina voljela pa i najmlađi pioniri. Kasnije bio je pozvan u Zumberačko-pokupski odred da me u borcima radi kao skojevac.

Hrabro jurišaju i s drugovima na nadmoćnijeg neprijatelja pao je drug Vojo poginuo.

I drug Duka istog dana radio je na terenu u blizini vodila borba. Nije mogao izdržati da i sam ne učestvuje kao borac u borbi protiv ustaških i talijanskih bandita. U borbi je bio teško ranjen i na putu do bolnice preminuo.

Rođen je u Karlovcu, po zanimanju krojač. Član SKOJ-a postao je za vrijeme Jugoslavije i pod teškim ilegalnim uslovima radio je me u narodom, ukazuju i na izdaju od 10. travnja 1941. godine. Kratko vrijeme nakon okupacije bio je s najboljim sinovima hrvatskog naroda odveden u koncentracijski logor u Staru Gradišku. Nakon više mjeseci patnje i gladovanja izašao je iz logora s vrstom odlukom da nastavi borbu protiv okupatora i da se osveti za zločine počinjene nad hrvatskim narodom. Nekoliko dana nakon dolaska kući, čim se malo oporavio, otišao je u partizane. Kako je ranije radio kao član SKOJ-a s omladinom, u tom radu je stekao iskustvo i stupio u Kotarsko rukovodstvo SKOJ-a za **Zumberak**.

Drugovi omladinci i omladinke!

Neka vam ovi hrabri drugovi služe kao primjer samopožrtvovanja u borbi za svoj narod. Oni su sebi dali svoje živote za oslobođeni narod.

Pad naših drugova Voje i Duke daje nam još više poleta da osvetimo njihovu smrt.

SLAVA PALIM DRUGOVIMA ČLANI I VOJNICI MARTINOVIĆI!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

»Rodoljub«, glasilo NOO-a Pokuplja i Zumberka broj 5—6

su odventi. Mi se izvukamo iz sjenika, pod ruku svaki je
mi pogađu, pa bježe u šumi, gotovo smo pedivijali. Tu smo
ostali, dok nijesmo stupili u vesu s partizanima.

Danas sam partizan. Pun sam zadovoljstva, kad mogu
da idem cijelom Likom, Kordunom, Bosnom i Slovenijom;
gotovo cijelom Jugoslavijom.

Sjeda, udi se onih teških dana, koje su proživio,
mogu ti podnijeti sve napore s pjesmom i mačošću, jer
karabinom uništavam neprijatelja, koji nam je sve što
proukročio.

Blagojević Miliš
Četa sa vesu
I.U. brigada

DALEK JE KUP OD MURVA DO ĐOKOVIĆA POD BACAČEM,
ALI SVAKAKO SE NE SEJDA DA LINA NI KAD AN SPAVA NI ŠEŠ
JEDA. TAKO RADI NAŠ FERU BIJELO.

Vide Fero što se naprosto
u kući je jedan naučio
Da bacačem nije se razumio.
Miliš Fero, inada vremena
Kako bi se rješio bratona
Al je Fero tako vjšan kao
Da bacača nije ostavio
Nog ga uze ko jednu staciju
Pa ga nosi pravac Đokoviću
Da naprosto Fero će poživu
Al se lada bacača ne okida
Tako Fero osuđeno obara
I na vrijeme u četu dalaat
On se javlja komandantu svome
Ja sam bio na garistu nama
Sad se kama komandantu družu
Al da vidiš što se pod bacačem struše:

Šta ne halim ni jastre izvodi
Sad sam naprosto ja koji otidi
I ovađe da vado najjači
Kakovi su u Fero odobrali
Kako je ga pa vidi sata
Pa njega je do salena brama
Kako Fero i dalje se nosi
I neznajice ti se sad pomosi.

Čeković Petar
Četa sa vesu
III.U. brigada

Simo Kozlina

Prebacivanje ranjenika iz Žumberka na Kordun

(12 - 14. jula 1944.)

Za vrijeme neprekidnih danono nih borbi u drugoj polovini juna i početkom jula 1944. godine u Žumberku 8. divizija je imala oko 250 teških i lakših ranjenika. Ovako velik broj ranjenika vezao je za sebe dio snaga divizije i umanjivao njenu borbenu moć i pokretljivost. Pored toga uslovi za liječenje i oporavak ranjenika bili su vrlo slabi zbog malog, nesigurnog i stalno ugroženog prostora, nerazvijene mreže bolnica, velike oskudice u snabdijevanju hranom i drugim potrebama, nestih napada i neizvjesnost u pogledu daljih namjera neprijatelja.

U vezi s takvom situacijom Štab 4. korpusa je naredio 8. diviziji da što prije prebaci sve svoje ranjenike iz Žumberka na Kordun i razmjesti ih po kordunskim vojnim bolnicama koje su radile na slobodnoj teritoriji i pod povoljnijim uslovima.

Prebacivanje ranjenika na Kordun preko željezničke pruge Zagreb — Karlovac, Pokuplja i rijeke Kupe 10. jula nije uspio uslijed iznenadne koncentracije jakih neprijateljskih snaga na pruži. Odlučeno je zato da se to uradi pravcem: Vivodina — Crnomelj — Vinica — Ponikve — Trošmarija — Gornje Dubrave — Perjasica koji je mnogo teži i dalji od prethodnog. Procjenom marš-rute došlo se, pored ostalog, do zaključka da ona vodi preko tri rijeke i to Kupe kod Vinice, Dobre kod Trošmarije i Mrežnice kod Svoje i da najveća opasnost od neprijatelja prijeteći saobraćajnicama Karlovac — Ogulin, na relaciji između u Donjih Dubrava i Generalskog Stola. Na njima neprijatelj vrši stalne pokrete te na tom dijelu treba postaviti jaka stalna boja na osiguranja koja će obezbijediti prelaz cijele kolone. Marš-rutu treba podijeliti na tri etape. Konjske zaprege treba zamjenjivati na svakoj etapi. Tokom marša treba računati na moguća iznenađenja i u vezi s tim treba osobitu pažnju obratiti marševskom osiguranju.

Na osnovu ovakvih zaključaka marš-ruta je podijeljena na tri etape i to: Prva etapa: Vivodina—Crnomelj u Sloveniji koja se imala prije i u toku 12. jula. Poslije prolaska kroz Crnomelj zadržati kolonu, odmoriti kolonu, promijeniti konje i kola te narednog dana u zoru nastaviti pokret. Druga etapa: Crnomelj—Vinica—Bosanci, to je trebalo preći u toku 13. jula. U rejonu sela Bosanci obaviti ručak, promijeniti konje i kola, odmoriti kolonu i nakon toga nastaviti marš i treća etapa: Bosanci—Trošmarija—G. Dubrave—Svoji blizu Perjasice s tim da se noću između u 13. i 14. jula pređe ova najopasnija etapa i ranjenici prebace preko rijeke Dobre i Mrežnice.

Odlučeno je i o marševskom poretku. U prethodnicu je određen 2. ba-

taljon, a u glavninu kolone 3. i 4. bataljon. Izme u njih je trebala da se kre e transportna kolona ranjenika i štab brigade s prištapskim jedinica, a zaštitnicu je obrazovao 1. bataljon. Štab brigade je održao sastanak sa štabovima bataljona na kome je detaljno razra en plan marša i precizirani zadaci svake jedinice za svaku etapu marša. Ovakvi sastanci održani su i u štabovima bataljona, komandama eta a održani su sastanci partijskih i skojevskih organizacija. Preko NOO-a prikupljeno je oko 50 konjskih zaprega za prevoz nepokretnih ranjenika. Prikupljeni su i pripremljeni ranjenici za pokret i podijeljeni na one koji e se prevoziti i one koji e i i pješice. Reguliran je i na in ishrane ljudi i stoke. Za ishranu ljudi predvi eni su suhi obroci s tim što e se davati topli ru kovi za vrijeme odmora u svim etapama marša. Suhi obroci hrane dati su iz divizijskih i brigadnih rezervi. Bili su sastavljeni od kruha, kuhanog i suhog mesa i luka. Sto na hrana je nabavljena preko NOO-a na po etku svake etape marša. Ishrana ranjenika poja avana je toplim mlijekom i ajem koji je nabavljen u selima kroz koja je prolazila kolona. Radi prihvata brigade s kolonom ranjenika Štab 4. korpusa 12. jula je uputio 3. brigadu 7. divizije na liniju Duga Resa—Perjasica sa zadatkom da djeluje na relaciji Duga Resa—Perjasica i Duga Resa—Generalski Stol—Tounj i time olakša brigadi izvršenje zadatka.

Tok marša odvijao se po planu i bez smetnji od strane neprijatelja sve do 14. jula ujutro kada je elo kolone izbio u visinu Donjih Dubrava gdje je brigada morala voditi dvosatnu borbu s neprijateljem da bi stvorila slobodan prostor za prelaz preko Mrežnice. U toj borbi brigadi je sadejstvovala 3. brigada 7. divizije koja je izvršila pritisak na neprijateljske snage u Tounju, Generalskom Stolu i na željezni koj stanici Zveaj ime je olakšala 3. brigadi 8. divizije izvršenje posljednje etape marša i prebacivanje ranjenika preko Mrežnice. I pored angažiranja 3. brigade 7. divizije, kada je za elje transportne kolone ranjenika prelazilo preko puta Generalski Stol—Donje Dubrave, neprijatelj je s dvije kolone od Tounja napao s le a 2. i 3. bataljon s ciljem da razbiju kolonu na maršu, ali mu to nije uspjelo. Razlog je tome uporna borba ovih dvaju bataljona i dejstvo 3. brigade 7. divizije koja je za sebe vezala dio snaga i time olakšala 2. i 3. bataljonu 3. brigade 8. divizije da osiguraju prebacivanje ranjenika preko rijeke Mrežnice koje je završeno negdje oko 7 sati 4. jula.

U borbama oko Donjih Dubrava jedinice 3. brigade 8. divizije ubile su 12, ranile 8 i zarobile 4 legionara, a zaplijenile 1 puškomitraljez, 2 puške, 1 pištolj, preko 1000 puš anih metaka i nešto odje e i obu e, dok su same imale 1 mrtvog i 4 ranjena borca me u kojima je bio komandant 4. bataljona Cvijio Sudar.

Tokom itavog marša cio sastav brigade pokazao je veliku hrabrost, izdržljivost i spremnost da se žrtvuje za svoje ranjene drugove. Ovo je jedna od mnogih humanih akcija za zaštitu i spasavanje ranjenika koje su izvodile jedinice NOV i POJ tokom narodnooslobodila kog rata.

Duro Sremac

Dvije borbe u neposrednoj blizini Karlovca (Napad na Šulac brdo)

Po etak septembra 1944. godine. Dan je izrazito lijep. Nalazimo se na položaju na brdima sela Cerovca, isto no od ceste koja se penje od Tušilovi a na Turanjska brda i vodi za Karlovac ije prilaze osmatramo. S položaja se vidi Šulac brdo označeno u ratnim specijalnim kartama kao trigonometrijska točka s brojem 169. Karlovani ga nazivaju Šanac. To je ujedno i najudaljenija jugozapadna točka neprijateljske odbrane grada Karlovca, koji je za one prilike savršeno utvrđen i organiziran za odbranu. Ve nekoliko dana, po povratku iz Kravarskog, držimo ovaj položaj i posebno osiguravamo naše desno krilo koje se naslanja na zapadni dio šume Strekovac. S isto ne strane šume nalazi se selo Popovi Brdo, u kojem se, kako smo obaviješteni, ponekad vide ustaške patrole, pa je opasnost iz šume time veća i vjerovatnija. Ovaj dio položaja osiguravamo sa stalnim patrolama koje patroliraju po šumi, kako ne bismo bili iznenađeni od neprijatelja.

U me uvremenu čitamo ratne vijesti, pratimo napredovanje naših saveznika, naročito napredovanje Crvene armije. Netko je prenio neproverenu vijest da je Crvena armija prešla našu granicu i spojila se s našim partizanskim jedinicama negdje u Srbiji. Radost je velika. Svaki od nas partizana želi da vidi vojnike Crvene armije, očekuje i smatra da će mu se ta želja ostvariti. Komunisti ka partija Jugoslavije u čila nas je da volimo ruski narod i njegovu Crvenu armiju kao samog sebe. Svako misli za sebe da će se sresti s vojnicima Crvene armije, mada smo sigurni da svi ne ćemo dočekati tu priliku. Sasvim je sigurno da će u narednoj borbi neki od nas poginuti. I tko zna kome je uzaludna radost da će se sresti s vojnicima Crvene armije. Sreća je u tom što nikad nitko u ratu ne zna tko će i kada poginuti.

Razgovore o Crvenoj armiji jednog dana prekinuo je raport, da je na desnom krilu našeg položaja, koji se naslanja na zapadni dio šume Strekovac, u rovovima došlo do eksplozije dviju nagaznih mina. To su mine iznenađenja koje su neprijateljski vojnici prilikom povlačenja podmetnuli, računaju i da ćemo i mi koristiti te rovove, kao što se i desilo. Eksplozija je bila tako snažna da je dva druga prosto raznijela. Kad sam došao na položaj i vidio što se desilo, bilo mi je teško. Pomislio sam da sam i sam donekle kriv za njihovu smrt, što nisam naredio da se rovovi ispituju prije nego se prišlo njihovom korištenju. Ovakve podvale nisu nam prve. Gledam komade krvave odjeće i tko bi rekao prije pola sata da dvojica od nas, i to upravo ova dva druga, ne ćemo dočekati Crvenu armiju kojoj su se toliko veselili.

Jednog dana predve e izvršili smo komandantsko izvi anje s kote broj 168. Izvi ali smo neprijateljski položaj na Š ulac brdu. Puno se nije dalo vidjeti osim konfiguracije zemljišta. Jedino smo procijenili rastojanje od puta, koji vodi s karlova ke ceste za selo Goljak, i utvr enih neprijateljskih položaja na vrh brda. Poslije ve ere, koju nam je narod donio, izvršili smo pripreme za predstoje i napad. Borci pripremaju ru ne bombe, pritežu fišeklije, provjeravaju puške, puškomitraljeze, vrše i druge pripreme za borbu. U 9 sati 7. septembra komandiri eta primili su zapovijest za napad. Mojoi eti su pridodani engleski ru ni baca i iz naše 2. brigade s kojima malo teže baratamo radi toga što to za nas predstavlja novo oružje. Prednost ovih baca a je što neposredno i iz bliskog odstojanja ga aju ciljeve. Sve je spremno i eka se nare enje za pokret.

Prva eta 5. bataljona 1. brigade 8. divizije, iji sam komandir, napada Š ulac brdo s južne strane, naslanjaju i desno krilo na cestu koja vodi s Turanjskih brda za Karlovac, dok 3. eta napada više sa zapadne strane. U 10 sati ete kre u prema svom zadatku. Nastupamo s lijeve strane ceste koja vodi s Turanjskih brda za Karlovac. Prolazimo kroz suhe kukuruze koji nas prikrivaju, ali nas šuštanjem i otkrivaju. Nastupamo polako i oprezno. Prelazimo put što spaja selo Goljak i cestu koja lijevo ide za Karlovac, a desno u pravcu Turanjskih brda, Tušilovi a i dalje. Put je prili no dubok i usput smo prilikom prelaska ocijenili da je pogodan za prihva anje ranjenika i mrtvih. Od puta do neprijateljskog utvr enja ima otprilike 100 metara. Uspon je blag i pokriven kukuruzima. Prilazi se puze i. Nare enje je pri i neprijatelju toliko blizu sve dok prvi ne primijeti naše prisustvo i dok prvi ne otvori vatru. Odjednom prolomi se glas: »Partizani napadaju«, a potom se otvori uraganska vatra iz svih oružja s kojima smo jedni i drugi raspolagali. Borba je trajala sve do 2 sata u no i. Uzalud smo nekoliko puta jurišali i uzalud smo se služili oprobanom i puno puta uspjelom varkom: »Hvatajte žive, bježe iz rovova«. Položaji su bili tako utvr eni da je neprijatelj u rovovima bio sigurno zaštien od dejstva našeg oružja. Jedino ga se moglo pogoditi kroz puškarnice na rovovima. Prije borbe nismo znali kako je odbrana utvr ena i organizirana, a sada nam je postalo jasno s kakvom odbranom imamo posla. Neprijatelj je cijeli teren ispred svojih položaja zaštitio flankiraju om mitraljeskom vatrom podignutom od zemlje za oko 20—30 cm. Visinu vatre smo ocijenili po ranjenim i mrtvima. U nastupanju drugovima su stradale noge, a u leže em stavu prednji dijelovi tijela. Tako vješto organizirana vatra iz utvr enih položaja nanijela nam je velike gubitke. Rijetko smo u borbi imali tako veliki broj mrtvih u odnosu na broj ranjenih. Samo iz moje ete, u roku od 4 sata borbe, poginulo je preko 20 drugova. Tužno je bilo na putu, koji smo prije nekoliko sati prešli, gledati mrtve drugove kako leže jedan pored drugoga kao da spavaju. Naše žrtve bile bi još ve e da zemljište nije bilo blago i stepenasto isje eno me ama, koje smo koristili za zaklon. eta na našem lijevom krilu također je pretrpjela velike gubitke. Njenom politi kom komesaru pala je granata na glavu i svega ga raznijela.

Nezadovoljni ishodom borbe odlučili smo da 1. eta prođe neprijatelju iza leđa sa sjeverne strane izmeću ceste i rijeke Korane. Međutim, sistem neprijateljske odbrane i s te strane bio je dobro organiziran, tako da s poduzetim manevrom nismo uspjeli. Potom smo u streljačkom stroju krenuli na Koranski most, ali su nas zaustavili tenkovi koji su nailazili iz Karlovca. Morali smo se povući. Sa Šulac brda, koje nismo u toku noći uspjeli zauzeti, neprijatelj je na nas otvorio vatru kako bi nam nanio još gubitaka i otežao povlačenje. Međutim, nismo bili ugroženi zbog velikog šanca s desne strane, koji smo maksimalno iskoristili. Po elu se daniti. S povlačenjem smo morali požuriti radi skorog svanuća. Povukli smo se preko Turanjskih brda u Cerovac, u zaselak Macute.

Prvo što smo učinili, kao uvijek poslije borbe, utvrdili smo poimence spisak ranjenih i mrtvih i o tome pismeno izvijestili štab bataljona. Ranjeni su evakuirani u Petrovu goru, a mrtve smo otpremili u tušilovačkom groblju gdje su pokopani. Među mrtvima bio je i desetar Ivan Sušec rodom negdje od Mraclina pored Velike Gorice, jedini Hrvat u mojoj jedinici. Upamtio sam ga zbog izvjesnih okolnosti. Poslije prepada na mračlinsku stanicu i povratka iz Buševca i Kravarskog, na položaju u Cerovcu, stigao nas je Ivanov otac. Pričao nam je da je saznao kako mu se sin nalazi u 1. brigadi 8. udarne divizije pa je krenuo za nama kako bi vidio Ivana. Ujedno nam je rekao da mu je drugi sin u domobranima. Jadni uvijek kao da je predosjećao da je ovo posljednji susret s Ivanom koji je u narednoj borbi poginuo. Na Ivana podsjetila me još jednom »Borba« — organ Komunističke partije Jugoslavije u kojoj sam, u Gravini u Italiji neposredno po oslobođenju naše zemlje, pročitao kako njegov otac moli preživjele drugove da ga obavijeste što se desilo s Ivanom. Budući da sam bio teški bolesnik, nisam mogao ništa učiniti, tako da otac, vjerovatno, nikada nije saznao da je Ivan poginuo noću u izmeću u 7/8. septembra i da je zakopan u tušilovačkom groblju ujutro 8. septembra 1944. godine.

Osmi septembra 1944. godine poslije noćne borbe osvanuo je izvanredno lijep i ugodan dan. Imamo oružje i spremni smo za zgođe i nezgođe iz minule borbe. Položaj ispred nas na Turanjskim brdima držala je 2. brigada. Odjednom se prolomi strašna pucnjava na položaju. Gledam na dvogled i ocjenjujem što se događa. Ne može se ništa vidjeti zbog prašine koja se diže sa mjesta borbe. Po sluhu osjećamo da u borbi učestvuju i tenkovi. Saznajemo da se na položaju nalazi jedan od najboljih komandira i jedan od najistaknutijih boraca 8. divizije, Milan Popović. Naredio sam pripravno stanje kako bi mu mogli pomoći po potrebi. Međutim, unatoč našoj spremnosti, nemamo naređenja da se i mi angažiramo. Neprijatelj je u borbu uveo i tenkove. To su oni tenkovi koji su nam prije ili napad na Koranski most prošle noći. Napetost popušta zbog primicanja noćni i uvjerenja da će se položaj održati i bez pojačanja. Kad se spustio mrak, hrabro se po naređenju povukla s položaja na Turanjskim brdima koji je cijeli dan branila.

Nikad mi nije bilo jasno, pa ni danas 32 godine poslije rata, kakva je bila svrha napada na Šulac brdo, koji smo skupo platili. Zauzeti ga se

i moglo, ali držati nikako zbog blizine Karlovca u kome su, pored ustaša i domobrana, bile stacionirane i njemačke jedinice u jačini jedne divizije. U pitanju je, možda, mogla biti samo vojna demonstracija ili izazov, motiviran političkim razlozima. Ali, o tome bi svakako mogao više da kaže Simo Mikašinski, ondašnji komandant 1. brigade 8. divizije. Za neuspjeh ja ne mogu nikome prigovoriti. Borci su učinili sve što su mogli.

Juriš kod Macutova brda

Većernji sati 8. septembra 1944. godine u Macutima. Skupljamo se oko veče. Gladni smo, cijeli dan nismo ništa jeli, iako nismo učestvovali u borbi. Bili smo u strogo pripravnim stanju, spremni svakočemu da stupimo u borbu koja se vodila na Turanjskim brdima. U ovakvim prilikama glad se i ne osjeća. Uostalom partizani i nisu naučili na redovitost u ishrani. Posjedali smo po travi iza sjenika Jove Karana. Večeras smo na brzinu. Sjećam se da je za večer bio grah sa ječmom. Narod je dobrovoljno donio ono što je imao od hrane. Bila mi je to najslabija večer do danas, vjerovatno, zbog instinktivnog osjećaja da mi je to posljednja ratna partizanska večer. Ona je za mene bila oproštajni »banket« ne samo od mojih drugova, od moje slavne i ponosne 8. udarne divizije, već i oproštaj sa mojom zdravom mladosti.

Još zapravo nismo uspjeli ni večerati, a politički komesar Nikola Smoljanović i njegov zamjenik Rade Livada pošli su da požuruju komuniste na partijski sastanak. Na dnevnom redu je bila analiza protekle borbe i ponašanje komunističke jedinice. Detaljna analiza ukazala je na izvjesne propuste koji su manje više karakteristični za svaku borbu. Bilo je prigovora na organizaciju spašavanja ranjenika i izvlačenje mrtvih drugova. Partizanska je pravilo bilo da se ranjeni i mrtvi ne smiju ostaviti na položaju, da se ranjenim drugovima mora što prije ukazati liječnička pomoć. Bilo je kritike i na držanje nekih drugova koji su se u borbi puno više izlagali opasnosti nego što je to trebalo, a neke je to i života stajalo. Prekomjerno izlaganje pojedinaca u borbi bila je opća pojava karakteristična za partizanske jedinice. Kritika nije mimošla ni mene. Zamjereno mi je što sam u toku noći izvršio manevar oko Šulac brda, a posebno što sam produžio na Koranski most gdje je zauzimanje bilo nemoguće. Zatim mi je prigovoreno što sam nekoliko puta u toku noći naredivao neuspjeli juriš i sl. Skoro niti jedan od upućenih prigovora nisam mogao osporiti već sam kritiku iskreno primio kao osnovanu i dobronamjernu.

Nakon partijskog sastanka rasuli smo se i zaspali oko sjenika i u sjeniku, kao da smo primili morfij. Probudili su nas u svanuće mitraljeski rafali koji su iznad nas parali nebo. Paljba je bila dosta jaka i teško je bilo ocijeniti otkuda dolazi, a pogotovo kad se još i pravo nismo razbudili. Više instinktivno nego svjesno naredio sam pokret sjeveroistonom stranom na vrh Macutova brda. Što smo se više približavali vrhu brda to nam je situacija bila jasnija. Naši mitraljezi sa vrha brda upućivali su svoje ubojite metke preko ceste i rijeke Korane u pravcu sela Selišta. Sad nam je bilo uglavnom sve jasno. Zlikovci su od Karlovca krenuli

za nama s namjerom da nas opkole na spavanju i da nas unište kako bi se revanširali za naš napad na odbrambene položaje Karlovca. Kako smo izlazili na vrh brda, odmah smo zauzimali položaj i otvarali vatru. Uključivanje u hod u borbu za nas nije bio problem, niti je ovo bio prvi slučaj. U pitanju su bili stari i vješti ratnici, iako je među njima bilo i maloljetnika. U toku borbe smo došli i do detaljnijih informacija o kretanju i namjeri neprijatelja. On je, u stvari, u toku noći između 8. i 9. septembra krenuo s dijelovima nepoznate jedinice od Karlovca preko Ladvenjaka i spustio se u selo Selište s namjerom da prijeđe rijeku Koranu i cestu, zauzme Macutovo brdo i uhvati nas u škare. Međutim, zahvaljujući partizanskoj opreznosti straža i isturenih dijelova koji su se nalazili na Macutovu brdu, neprijatelj je na vrijeme primijetio i vatrom zadržan dok se jedinice nisu probudile i posjele položaj za borbu, a zatim je dat snažan i organiziran otpor neprijatelju koji je prikovan uz rijeku Koranu na suprotnoj strani. Nije se mogao bez velikih gubitaka povući i po danu prema Ladvenjaku, već se prikrio u kukuruzima koji su ga dijelili od istih livada prema Ladvenjaku.

Vrijeme je odmicalo. Dan je bio lijep i sunčan kakav može biti u ranoj jeseni. Vjetar pomalo piri i leprša poluzuto lišće kukuruza. Petnaest je sati. Na položaju je relativno zatišje koje izaziva dosadu i pomalo nervozu. Situacija je jasna i nama i neprijatelju. On je prvi mrak pod kojim bi se zaštitom povukao bez gubitaka ispred partizanskih položaja. Promatrajući njegove položaje zapaža se već i broj ranjenika i mrtvih. Kuriri su mu vrlo aktivni. Oni se po cijenu života prebacuju iz Ladvenjaka na položaje između sela Selišta i rijeke Korane. Jednog od tih kurira uzalud smo kolektivno gađali. Probio se pod kišom naših metaka od Ladvenjaka do rijeke Korane.

Sve ovo kod vojnika izaziva izvjestan revolt i razmišljanje — šta u konkretnoj situaciji poduzeti da se neprijatelj ne povuče ili da povlačenje plati što većom cijenom. Ostati pasivan i sačekati koja će pomoć neprijatelju da se bez gubitaka povuče, ili pokušati nešto drugo? Broj neprijateljskih vojnika, koji su prikriveni na položaju u kukuruzima, nije poznat. Sudeći po otporu koji je u toku dana pružen, broj nije mali. Procjenom dolazimo do zaključka da ga se može dignuti s položaja i tako izložiti vatri naših jedinica s Macutova brda. Velikog izbora nema. Odluka je pala. Okušati snagu prsa u prsa pa kako ispadne. Da bi se odluka mogla provesti, mora se dobiti odobrenje od komandanta Vase Likića. Nakon kratkog vojnog razgovora komandant pristaje da se izvrši juriš, ali o tome ne iz uvjerenja da je odluka pametna i realna, već iz tvrdoglavog pritiska na njega.

Uzeo sam dva voda, a treći ostavio na položaju s političkim komesarom, i krenuli niz padinu prema cesti i rijeci Korani, potpuno otkriveni i nezaštićeni od oka i meta neprijatelja. Dok smo se približavali cesti, najbrži i najhrabriji su već bili pregazili Koranu i počinjali se razvijati u strijelce na istoj površini 50 metara od neprijatelja. Tada sam uočio da smo nedovoljni pa sam preko veze zatražio pomoć od političkog komesara

što je predstavljalo veliku grešku. Neprijatelj je otvorio uragansku vatru po nama. Osjetio sam snažni udarac koji me podigao uvis i oborio na zemlju. Zatvorenih o iju pri punoj svijesti slušao sam snažnu vatru iz pušaka i mitraljeza. Odjednom kao po komandi vatra je prestala. Osjetih snažne ruke koje me dižu i netko me upita: »Druže komandire, jesi li živ?« Zanimemio sam i ništa ne odgovaram. Kad su me drugovi podigli, uspio sam otvoriti o i i pogledati preko rijeke Korane i vidjeti strašan prizor. Izme u rijeke i neprijateljskih položaja vidio sam mrtve drugove na livadi. Ta slika je užasna i nikada je ne u zaboraviti. Kad su me drugovi podigli s ceste i ponijeli na rukama, uo sam kao u snu glas komandanta bataljona Vase Liki a, koji je tako er pošao s nama na juriš, ali umjesto da prelazi cestu, on je prošao propustom ispod ceste i tako se zaštitio od neposredne neprijateljske vatre. uo sam ga kako kaže: »Da si me barem sada poslušao i išao sa mnom, ne bi ti se to dogodilo«. Prijekor koji mi je uputio bio je o inski i rezultat njegove srđžbe zbog mog insistiranja da se ide na juriš.

Put do vrha Macutova brda dugo je trajao. Nikad sti i na mjesto s koga sam prije dvadeset minuta za tren otr ao do mjesta gdje sam ranjen. Totalno slomljen, zatvorenih usta i o iju, ne mogu ni jednu rije progovoriti. Slušam razgovor drugova koji me nose. ude se koliko je neprijateljskih vojnika na položaju i kako to nismo mogli vidjeti i znati ranije. Navode i imena poginulih drugova spomenuše i ime puškomitraljesca starog oko 17 godina rodnom iz Mo ila kod Slunja, mislim da se zvao Milan Trbojevi , koji je pao na livadi s one strane Korane. Iz njihovog razgovora zaključio sam da ranjenih gotovo i nema i da su svi o kojima su razgovarali poginuli. Otpremljen sam u sanitet u Vukmani . Za sje anje i znak zahvalnosti drugovima koji su me ranjena nosili poklonio sam pištolj. To je bio ujedno moj oproštaj od ete kojom sam komandovao više od godinu dana, od boraca slavne 1. kordunaške brigade 8. udarne divizije i po etak borbe za život po partizanskim i engleskim bolnicama. Nastali su crni dani, crnji od svega što sam do tada preživio, teži od smrti, a tek sam taj dan 9. septembra 1944. godine bio navršio 22 godine, 3 mjeseca i 29 dana. Punih 37 mjeseci preležao sam nepokretan u gipsu u bolni kom krevetu i izdržao 16 teških operacija.

Miloš Ga eša

Narod Korduna uva partizanske bolnice

U toku NOR-a na Kordunu je bilo nekoliko desetina bolnica s centralnom na Petrovoj gori. Bile su smještene po seoskim kućama, sjenicima, bajtama, zemunicama i drugim mjestima manje podesnim za ranjenike, ali dobro sklonjenim od oka neprijatelja. Teško je ustanoviti koliko je bilo ranjenih boraca od ustanka do formiranja centralne bolnice. Tko je prvi ranjenik i to je teško ustanoviti.

U dokumentima stoji, da je jedan od prvih ranjenih bio politički komesar Partizanskog odreda »Debela kosa« Vjeoslav Holjevac, ranjen 3. augusta 1941. godine u Tušilovi u. Liječen je u kući Marije Simić u Kopranskom Bregu. Kirurg za njega bio je komandir Odreda Stanko Opačić, asistenti tadašnji borci Odreda. Rana je za tri nedjelje narasla. Žandari nisu pronašli prvu »partizansku bolnicu«. Po ozdravljenju Holjevac je primio novu i veći u dužnost.

Kasnije je ranjenika bilo sve više, uslijed čega se pristupilo izgradnji »partizanskih bolnica« širom Korduna. U dokumentima stoji da ih je bilo 14. Jednu od njih gradio je tesar-radnik Miladin Bajić iz Ljupčine. To je bila bolnica u Zbjegu, poviše Vrela Mrežnice. Miladin je bio odbornik u narodnooslobodilačkom odboru i kao tesar gradio je zemunice, bajte i druga skloništa potrebna partizanima, pozadinskim ustanovama i narodu. Imao je ženu i petoro djece. Najstariji sin je bio u partizanima, a ostala djeca su imala od dvije do deset godina.

U jesen 13. oktobra 1944. godine, poslije uсталih napada njemačkih i ustaških trupa, specijaliziranih jedinica za uništavanje partizanskih štabova, bolnica i drugih ustanova u pozadini, u Ljupčini je stigao dio 33. ustaške bojne Bratice Tomljenovića. Ustaše su odmah uhapsile Miladina i dovele ga da im pokaže gdje je smještena bolnica u Zbjegu, a za taoca su uzeli Miladinovu ženu i četvero djece. Kod Miladinove kuće ostala je desetina ustaša sa zadatkom da likvidira porodicu u slučaju da Miladin ne odvede ustaše do partizanske bolnice u Zbjegu, koja je bila udaljena od njegove kuće oko 3 km. Miladin je ustaše vodio pogrešnim putem, prave i krugove oko dubokih vrta, a, izgovaraju i se da su direktni i prijevremeni putevi zaposjednuti od partizanskih straža i pokriveni osmatračnicama. Kada je pretpostavio da su na susnežici i gustoj magli izgubili orijentaciju, doveo ih je u suprotnom pravcu, pravcem kojim su i došli. Umjesto jednog sata hoda do bolnice pješice ili su četiri sata. I kada je ustaški komandant ustanovio da se nalazi iznad Tobola na proplanku kod Begova Sela oko deset kilometara dalje od bolnice, ustaše su Miladina prvo mučili i potom ubile. U izmrcvarenog su pucali iz svih oružja što je dalo dojam ostavljenoj ustaškoj desetini da su likvidirani ranjenici i savladan otpor malobrojne partizanske straže kod bolnice. Očekujući i partizansku potjeru, ostavili su Miladinovu porodicu, taoca i povratili se u bazu.

Miladin je herojskom smr u spasio trista ranjenih i bolesnih partizama, boraca i starješina narodnooslobodila ke vojske, tri stotine pojedina nih malih i velikih junaka, kakav je bio i njegov sin, maloljetni dje ak Korduna, kakvi su bili sinovi u više omladinskih eta formiranih na Kordunu i upu enih po cijeloj Hrvatskoj, a jedna i za Crnu Goru.

Koliko je na Kordunu i široj okolini bilo Miladina? Vjerovatno se nikada ne e saznati. Sigurno jf da je radilo etrnaest organiziranih partizanskih bolnica i petnaesta prihvatna 8. divizije. Kroz njih je prošlo oko desetinu hiljada ranjenih i bolesnih boraca a posebno nekoliko hiljada tifusara poslije etvrte neprijateljske ofanzive. Za vrijeme etverogodišnjeg narodnooslobodila kog rata širom ustani kog i jedinstvenog Korduna, zahvaljuju i znanim i neznanim Miladinima i dobroj organizaciji narodne vlasti ni iz jedne bolnice na Kordunu ranjenici i bolesnici nisu pali u ruke neprijatelja.

Mileta Bjelivuk

Smrt Miladina Baji a

Puno ima bolnica i šuma
od Petrove gore pa do Huma.
Po šumama bolnica i baza
etrnaest je registar pokazala.

Tu je bilo dosta bolesnika,
u bolnici puno ranjenika.
U Zbjegu je tri stotine bilo,
O Petrovoj gori da ne govorimo.

Onoj šumi pored Ljupa sela
malo više od Mrežnice vrela,
Miladin je tesar majstor bio
posvuda je bolnice pravio.

Zemunice kad do borbe do e
za sklonište dok neprijatelj pro e.
I izvještaj evo vam kratak
ustaše su dobile zadatak.

Te ustaše Tomljenovi Brace
pozadini Ljupa e da se bace.
Oko Ljupa e na onoj visini
partizanski štab je u blizini.

Ni bolnica nije baš daleko
kad bi znali i poznali preko.
Ustaše e jedno zamisliti
svu bolnicu treba uništiti.

Da pokolju kamom od krvnika
kao žrtve trista ranjenika.
Ova banda Ante Pavelića
Miladina drži za vodiča.

Kud izdaja bruka i sramota
u pitanju do trista života.
Krvi žedni i dobili volju
sa kamom nedužne da kolju.

Da bi ovaj zločin izvršili,
za taoca ženu ostavili
i četvero djece da e klata
desetina ustaša ih prati.

Miladinu jasno kada krene
da je osto bez djece i žene.
Ovakoga majka rijetko rodi,
on ustaše naopako vodi.

Proplancima ide na sve strane,
tamo nigdje na i partizane.
Sa Bajićem nije bilo lako,
ustaše mu govore ovako:

»Kud nas vodiš ovo je daleko?«
Bajić kaže: »Ne. možemo preko«.
Komandantu od ustaša kaže:
»Tu su svuda partizanske straže.«

Vodio ih oko četir' sata
nisu našli od bolnice vrata.
Kad su došli više Tobolića,
progovori komandant Braca Tomljenovića.

Deset kilometara od bolnice daljine
na proplanku od jedne visine.
Kad vidjeli to Begovo selo,
ispucaše metak Bajić u uelo.

Svi ustaše zloglasni su bili,
Miladina zvjerski mrcvarili.
Deset kilometara daleko od Zbjega
pucali su u mrtvoga njega.

U mukama teškim izdržao,
za slobodu naroda je pao.
Još takovih Miladina bilo
što je bolnice uvalo i krilo.

Ustašama pao je u ruke
izdržao strahovite muke.
Od ustaša njemu glava pada
pored toga da bolnica strada.

Miladin je pravi junak bio,
mnogo više u sebi je krio.
Imao je još puno drugova
uvali su tajnu od zvjerova.

Nikada zaboravit ne u
na hiljadu devetstotina etrdeset tre u.
Kad se vatra otvorila živa,
neprijateljska jaka ofanziva.

Ranjenika jako puno bilo
kroz bolnice što je prolazilo.
Jadan narod kao snoplje pada
kad veliki tifus zavlada

Dvadeset pet hiljada tifusara je bilo,
sve bolnice to je napunilo.
Bilo ih je po privatnih kuća,
tifusari to je vatra vrucija.

Miladini sve su sa uvali,
a borci su svuda ratovali.
Nije tamo bilo izdajica
sve su bila povjerljiva lica.

Poru uju iz narodnih vlasti,
neprijatelji morali su pasti.
Miladine, vje ita ti slava
Ti si puno sa uvao glava!

Perica Vu eti

Borbe divizije za oslobo enje Cazina

U toku cijelog rata neprijatelj je uporno težio da kraj oko Cazina i sam grad održi u svojim rukama. Taj prostor je za njega bio vrlo znaajan. U stvari to je bila operativna osnovica koja mu je služila za razdvajanje partizanskih snaga Bosanske krajine i Hrvatske, a sam Cazin i kao saobraajno vorište za obezbjeenje komunikacija u dolini rijeke Une. Zbog toga je Cazin u toku NOR-a više puta napadan od strane naših jedinica.

Prvi put Cazin je oslobo en 2. novembra 1942. godine od dijelova 1. krajiškog partizanskog odreda, ali je ubrzo napušten. Me utim, ustaško-domobranska posada morala ga je napustiti poslije oslobo enja Biha a (4. 11. 1942.), tako da su u Cazin 6. 11. 1942. ponovo ušle naše jedinice 4. i 8. brigade Hrvatske.

Uspjeh Biha ke operacije imao je širi zna aj za NOP u Bosanskoj krajini, Baniji, Kordunu i Lici. Stvorena je slobodna teritorija koja se prostirala od Drvara, Gospi a i Ogulina do Karlovca i Topuskog, što je imalo veliki zna aj za NOB u cijeloj Jugoslaviji. U to vrijeme to je bila najveća slobodna teritorija u okupiranoj Evropi. Bila je to po mnogo emu prava mala republika s jedinstvenim potencijalom narodnih masa koje su zajedno s borcima svojih jedinica dijelile i posljednje par e hljeba. Po etkom decembra 1942. u Czinu je održan veliki narodni zbor na kome je govorio drug Tito. Da bi razbio propagandu oko svog imena i prezimena, drug Tito je tada prvi put javno rekao da se zove Josip Broz, da je radnik i Hrvat iz Zagorja.¹

Me utim, 20. januara 1943. otpo ela je poznata etvrta neprijateljska ofanziva. Njema ka komanda nanijela je glavni udar baš na tu prostoriju, napadaju i svojim snagama s pravca Karlovac—Slunj—Biha —Petrovac i dalje ka Neretvi. Dijelovi 7. SS divizije ušli su u Cazin pred kraj januara 1943. i od tada Nijemci i ustaše u mjestu drže ja u posadu. Ali, neprijatelj nikada nije uspio da za duže vrijeme prekine veze izme u partizanskih jedinica Bosne i Hrvatske. Nije mu pošlo za rukom da više **od** mjesec **dana** održi najvažnije garnizone, koji su uvijek bili meta **napada** partizanskih jedinica. Me u takva mjesta spadao je i Cazin.

Napad na Cazin 1943.

Napad na Cazin u 1943. godini imao je veliki politiki i vojni zna aj za širenje ustanka. Kao svaki kraj ili veća oblast u našoj zemlji i Cazinska krajina je imala omiljene partizanske rukovodioce koje je muslimanski narod toga kraja podržavao, pjevao o njima pjesme i ponosio se njihovim

1. Konsultovati Enciklopediju Jugoslavije br. 2, Bosna — Dio (Cazin u NOR-u), strana 335.

junaštvom i uspjesima. Me u takvim bili su poznati: Zuhdija Zali , Hamdija Omanovi , Hakija Pozderac i po mnogo emu kontraverzni Huška Miljkovi .²

Po etkom 4. neprijateljske ofanzive Huška Miljkovi je bio komandant mjesta u Velikoj Kladaši i odstupao je s glavninom NOV. Pri tome je došao u sukob s nekim rukovodiocima iz Bosanske krajine, pa se bez i ijeg odobrenja vratio u Cazinsku krajinu, odnosno na Kordun. Zbog nediscipline i samovoljnog napuštanja krajiških jedinica kaznio ga je OK KPH za Karlovac. Revolitiran takvim postupkom dezertirao je i 13. aprila 1943. pojavio se u Kladaši kao domobran. U takvoj situaciji ustaše i Nijemci su nastojali iskoristiti njegovo bjekstvo sa slobodne teritorije za razbijanje NOP-a u Cazinskoj krajini i Kordunu. Me utim, Huška se nije pomirio s novom ulogom pa je, sredinom augusta 1943. godine, pobjegao s grupom domobrana u šumu i formirao jedinice muslimanske milicije. Za kratko vrijeme njegove jedinice su pove ane novim dezerterima, Muslimanima iz ustaških, domobranskih i legionarskih redova, tako da je ve u vremenu oktobar-decembar 1943. ta milicija brojala oko 3.000 ljudi.

Njema ko i ustaško rukovodstvo s posebnim interesovanjem prati nagli razvoj Huskine muslimanske milicije. Kad su se uvjerali da bi im ona mogla dobro poslužiti u borbi protiv partizanskih snaga, u prvom redu u krajevima s muslimanskim stanovništvom, sa inili su s Huskom sporazum o saradnji i koordinacijama borbenih dejstava protiv partizanskih jedinica, a naro ito ugrožavanja slobodne teritorije Bosanske krajine i Korduna na prostoru Cetingrad—Velika Kladaša—Petrova gora, gdje bi se vezivale ja e snage etvrtog hrvatskog korpusa i Banije. Ustaše i Nijemci obavezali su se da snabdijevaju Muslimane oružjem, municijom i sanitetskim materijalom. Zbog toga je od jeseni 1943. etvrti korpus morao držati ja e snage na granici slobodne teritorije radi obezbje enja od upada Huskinih Muslimana. Uglavnom, to su bile snage 8. udarne divizije, a pred kraj 1943. i 7. divizije.

Koordiniranim dejstvima ovih dviju udarnih divizija, po etkom novembra 1943, Huskine snage u Cazinskoj krajini potisnute su prema ve im garnizonima u dolini Une, a to su: Biha , Krupa, Ostrožac i Cazin. Tre a udarna brigada iz sastava 8. divizije kretala je pravcem Tržac, Skokovi i izbila u rejon Valovac, Vrelo, Brekovića i Vrsta, a ostale snage su nastupale prema Cazinu u sadejstvu s 7. udarnom divizijom koja je nastupala preko Vrnogra a i Ostrošca ka Cazinu. Kako je u vrš ena pozadina i postignuti prvi vojni ki i politički uspjesi, Štab 4. korpusa je odlučio da no u izme u 14. i 15. novembra o isti sela oko Biha a i Ostrošca od neprijateljskih snaga, a u zoru 15. novembra da napadne i likvidira ustaško-domobransku posadu u Cazinu. Huška Miljkovi poznavaju i dobro snagu NOV, a posebno 7. i 8. udarne divizije, brzo se povla i prema ja im ustaško-njema kim garnizonima u dolini Une gdje se skoncentrisalo

2. Poznat je kao borac 1941. godine koji je zbog nekih svojih li nih nedostataka, baš u poznatoj 4. neprijateljskoj ofenzivi, napustio NOB i prešao na stranu okupatora te uz podršku Nijemaca i ustaša organizovao posebne jedinice.

oko 2.000 pripadnika njegove milicije u Gnjilovcu, Vrelu, Breković i Vrsti. Na pravcu napada 3. udarne brigade 8. divizije, kreću se od položaja do položaja, streljaci i strojevi bataljona i brigade nailazili su na slab otpor muslimanske milicije koja je stalno odstupala. U samu zoru glavnina snaga u borbenom rasporedu približavala se selu Breković, na lijevoj obali rijeke Une. To je jedno od većih sela Cazinske krajine. U njegovoj blizini nalazila se isturena njemačka posada na koju se Huška sa svojom vojskom oslanjao. U snažnom naletu glavnih snaga 3. brigade na selo, koje je živjelo kao u nekoj ratnoj zavjetrini, nastao je krš i lom. Eksplozije rušnih bombi, šteknanje i rafali mitraljeza i automata, dozivanje i zapomaganje žena, djece — sve se to slilo u stravičnu buku kišne noći u Breković. U tom naletu, na pravcu napada 4. bataljona 3. brigade nalazio se štab Huske Miljkovića, koji je pukim slučajem uspio da se spasi. Skoivši kroz prozor s prvog sprata i bježe i preko bašta i vojnaka, izgubio se u tami te ostavio odijelo, arhivu, pištolj i pribor i jahačeg konja. Poslije dvosatne borbe već dio snaga milicije se izvukao dolinom Une. U selu je nađeno dosta mrtvih. Zarobljeno je 40 vojnika, 50 ih je ranjeno, a zaplijenjen je veliki broj naoružanja i opreme.

Ostale brigade 7. i 8. udarne divizije postigle su tako i velike uspjehe. To je bio prvi ozbiljan poraz muslimanske milicije, pod komandom Huske Miljkovića, koji je negativno uticao na njihov moral i jedinstvo. Mnogi njihovi pripadnici pošli su da okrenu leđa Huski i okupatoru. Kod naroda Cazinske krajine stvoreno je sasvim drugo raspoloženje prema nekada popularnom Huski. Sam narod je zahtijevao da se prekine bratoubilačka borba i saradnja s okupatorom te da Huška s milicijom pređe na stranu NOV i POJ. Ono što je uiniti, istina tek u januaru 1944. godine, kada je s cijelim svojim ljudstvom ušao u sastav Narodnooslobodilačke vojske. Drugog februara 1944. Glavni štab Hrvatske od Cazinskog NOP odreda (formiran 2. 7. 1943.) i muslimanske milicije formirao je Unsku operativnu grupu pod komandom 4. korpusa NOVJ.

Napad na Cazin 13. septembra 1944.

Prema borbenoj zapovijesti četvrtog korpusa NOV Jugoslavije operacije na Cazin izvodile su jedinice 8. udarne divizije (s Prvom i Drugom brigadom) i Unska operativna grupa (s Prvom i Drugom brigadom). Prva brigada 8. udarne divizije i Prva muslimanska brigada vršile su napad na grad Cazin, a s Drugom muslimanskom brigadom vršeno je osiguranje na pravcu Krupa—Cazin, zatvaraju i pravce koji iz doline Une do Bosanske Krupe preko Stijene i sela Pištaline izvođe ka Czinu, a Druga brigada 8. divizije zatvarala je pravac Biha—Ostrožac—Cazin.

Prelaskom Huske Miljkovića s više od 3.000 ljudi na stranu NOV, okupator je morao pojačati garnizone Cazinske krajine. Gubitkom Cazinske krajine stvorila bi se velika slobodna teritorija i neprijatelj bi izgubio kontrolu glavne komunikacije Split—Knin—Biha i dolinu Une.

Međutim, Cazinska krajina je imala i veliki značaj za narodnooslobodilačku borbu. Još se živo sjećamo govora komesara brigade Dušana Baića,

koji je, pred sam napad 13. septembra 1944. godine, rekao da Partija i rukovodstvo traže da se Cazin zauzme po cijenu žrtava u sadejstvu s muslimanskom brigadom, da u toj akciji mora ojačati bratstvo i jedinstvo i da su borci Unske operativne grupe spremni da dokažu odanost NOB-u. U toku borbe oni su hrabro, rame uz rame, u sadejstvu s dijelovima 8. udarne divizije razbili 5. bojnu 8. ustaškog zdruga i druge neprijateljske snage u Cazinu.

Iz izvještaja Osme udarne divizije, od 18. IX 1944. godine, koji je upućen Štabu 4. korpusa, vidi se da je ina neprijateljskih snaga u Cazinu bila ovakva: 3 ustaške satnije od 500 do 600 ljudi, vod 25 domobrana, 10 legionara s 1 podoficijerom, a sve je bilo pod komandom Bajre Keserovića a zvanog »Babe«, koji je ujedno bio i komandant mjesta Cazin, a sa širom okolinom bilo je oko 1.200 neprijateljskih vojnika.

Borbe za osloboenje Cazina 7. i 8. novembra 1944.

Nijemci i ustaše su, me utim, uskoro ponovo povratili Cazin. Poslije dva mjeseca dijelovi 8. udarne divizije i Unske operativne grupe ponovo su napali Cazin. Nakon žestokih borbi 7. i 8. novembra 1944. mjesto je zauzeto.

Cilj napada je bio da se neprijatelj što prije likvidira i oslobodi mjesto sa širom okolinom, spriječi neprijatelju komuniciranje dolinom Une, razvije povjerenje kod muslimanskog življa u NOB, izvrši mobilizaciju naroda na široj teritoriji Cazinske krajine i popune jedinice novim borcima za konačno osloboenje naše zemlje.

Zamisao dejstva komandanta 4. korpusa bila je vrlo precizna. Prva brigada s vodom tenkova Osme udarne divizije napadala je Cazin pravcem Koprivno—Cazin, na frontu: potok Stovrela uključujući Cesta—Krupa—Cazin, a Prva muslimanska brigada na pravcu Cesta—Cazin—Ostrožac, lijevo do potoka Stovrela.

Obezbjenu napada s pravca Krupa—Otoka—Cazin vrši Druga brigada Unske operativne grupe, naročito brani Stijena—Pištoline, dok jedan bataljon imati na pravcu Vrsta u korpusnoj rezervi.

Druga brigada Osme udarne divizije vrši obezbjenu napada iz pravca Bihać—Ostrožac—Cazin i uporno brani Osredak—Lakšići i brdo. U toku noćnog 6. XI 1944. ima zadatak da izvrši rušenje objekata na komunikaciji Bihać—Cazin.

Pokret je izveden u toku noćnog 6/7. XI 1944. uz najavu u tajnost. Iako je noć bila potpuno mračna, trebalo je izbjeći otkrivanje pokreta naših snaga. Jedinice su uspješno stigle u određeno vrijeme na polazne položaje za napad.

7. XI 1944. godine u 05,30 sati izjutra sve jedinice su poele napad, dakle, u isto vrijeme. Žestoka vatra i povici koji su dopirali s položaja muslimanske brigade bili su znak riješenosti da napad mora uspjeti.

Iz 1. brigade u napadu su učestvovala tri bataljona. Od Gnjilovca je nastupao Prvi bataljon. On je bio usmjeren dejstva duž komunikacije Ostrožac—Cazin, težište je bilo na utvrbenju »Bašta«. Preko Japić brda, na

utvr enu Golu stijenu, koja je dominirala Cazinom s isto ne strane, napadao je Drugi bataljon. Sa sjevera, od uzvišenja Kozari a pa prema utvr enom dijelu grada tzv. »Gradina«, ispred koje je bio jedan veliki bunker, nastupao je Tre i (omladinski) bataljon. Prvi i Tre i bataljon održavali su vezu s jedinicama Druge muslimanske brigade.

Štab 1. brigade, s iskusnim komandantom Simom Mikašinovi em i politkomesarom Dušanom Bai em, išao je tako re i za strelja kim strojem Drugog bataljona koji je bio na najvažnijem pravcu. U prvom naletu Drugi bataljon je zauzeo Japi brdo gdje je došao Štab brigade i odatle rukovodio borbom.

Plan, da se od neprijatelja što prije iš upa i osvoji dominiraju e utvr enje Gola stijena, nije uspio. Drugi bataljon koji se bio podvukao pod taj položaj nije mogao ni naprijed ni nazad. Ta uzvišica s odsje enim stranama, zbog ega je, valjda, i dobila naziv Stijena, bila je izvanredna za odbranu i zaštitu okolnih pravaca. Partizanima nije bilo ostalo ništa drugo nego da ekaju povoljniji trenutak. Do tog vremena Drugi bataljon je vatrom podržavao Tre i bataljon u napadu, koji je bio u punom zamahu. Oko 10 sati Tre i bataljon je likvidirao veliki bunker.

Na pravcu napada Prvog bataljona rame uz rame našli su se borci Prve udarne i Druge muslimanske brigade. Juriši jednih i drugih nisu prestajali dok »Bašta« nije likvidirana. »Jurišali su Muslimani kao da su neprobojni« — govorili su borci 1. udarne brigade. Ovdje se zauvijek u vrstila borbena veza te bratstvo i jedinstvo boraca naših brigada.

Tek što je »Bašta« likvidirana, od Biha a se ula snažna vatra koja se zatim sve više približavala. O evidentno je bilo da neprijateljske snage otuda intervenišu. Tada je Štab 1. brigade hitno izvukao Prvi bataljon, ije je položaje dobrim dijelom preuzela Druga muslimanska. Kako je Prvi bataljon bio najbliži mjestu prodora neprijatelja, Štab brigade ga je poslao da poja a osiguranja prema neprijatelju. U me uvremenu je uba ena i Druga brigada 8. divizije koja je dotle bila u korpusnoj rezervi. Na osiguranju su bile Prva muslimanska i jedna brigada 7. divizije.

Prvi bataljon se u trku prebacio na vrh Gnjilovca, južno od Cazina, i u pravi as stigao na mjesto na kome se bila probila jedna neprijateljska kolona, oja ana s dva tenka. Snažan otpor i protivnapad Prvog bataljona te odli no držanje ete na elu s komandiro m Vu eti Pericom, koji je setom upao me u neprijatelje i li no likvidirao neprijateljskog oficira, zadržali su kolonu. To je bilo dovoljno jedinicama druge brigade, posebno brigadi 7. divizije, da izvedu protivnapad i prisile neprijatelja na povlaenje. Prvi bataljon je zarobio 25 vojnika, me u kojima je bio i jedan oficir — komandant bataljona.

Hrabrost boraca bataljona bila je za uzor. Tako je Vuk Šegovi , delegat voda u Tre oj eti, istr ao pred strelja ki stroj i protivkolskom puškom iz neposredne blizine oštetio njema ki tenk. Tenk se zadimio, zaustavio i prestao da ga a. Tada je Mile Vezmar, bolni ar ete, koji je esto, pored toga što je previjao i izvla io ranjenike, u estvovao i u jurišima. Misle i da je posada uništena, pojurio je prema tenku. Borcima je bilo jasno da je tenk sposoban za ga anje, pa nisu išli naprijed. Osim toga,

Reguler

Gulitaka VIII. nd. diwiji Nov. 7. od 1 - 31. XII. 1944

Redni broj dan boke	Fedinca	Bogimbo					Panyeno					Nertalo					Grinjeda
		Oficira	Politimbka	Podoficira	Poroca	SVEGA	Oficira	Politimbka	Podoficira	Poroca	SVEGA	Oficira	Politimbka	Podoficira	Poroca	SVEGA	
1	I. nd. Brigada	3	3	14	20	1	9	16	34	59				1	1		
2	II. nd. Brigada	3	5	18	26	6	9	22	97	134				5	5		
3	III. nd. Brigada			2	13	15		4	6	20	33	1		4	5		
Ukupno:		6	10	45	61	7	21	44	151	223	1			10	11		

Surat Laporan - Stobada marudu 1
 Politkomar potpukgornik:
 M. K. alif - P. Kuchotub.
 M. K. Symonov

u blizini je bio drugi tenk i njema ka pješadija. Me utim, kada je Mile stigao do tenka i okrenuo se, vidio je da je sam. Uvjerio se da su lanovi posade tenka živi, jer su po eli da pucaju. Ali, Mile se nije zbunio. Prisko io je još bliže i zaklonio se za tenk. Za trenutak je bio zašti en od vatre iz tenka i vatre koju je otvarala neprijateljska pješadija. Prilegao je uz oklop tenka i tu ekao da partizani krenu naprijed.

Da bi spasio ošte eni tenk, neprijatelj je još više navalio, tako da su se partizani jedva održali na dostignutoj liniji. Za to vrijeme Mile je ostao usamljen uz ošte eni tenk. Borci su ga štitili vatrom koliko su mogli, ali kako je on mirovao mislili su da je poginuo. Tada je došao drugi tenk. Dok su Nijemci vezivali ošte eni tenk da bi ga odvukli, Mile se povukao na drugu stranu. Tek kad su tenkovi otišli i kada su borci krenuli naprijed, Mile se digao i otišao me u svoje.

»Kuda srljaš tako ludo, Mile? Glavu eš izgubiti« — govorili su mu borci.

»Gdje ste, drugovi? Mogli smo zarobiti njema ki tenk«, mirno je odgovorio Mile.

Napad na Cazin nastavljen je s istom žestinom. S jedne strane o ajni ki otpor neprijatelja, a s druge strane nastojanja partizana da po svaku cijenu zauzmu Gradinu i Golu stijenu. Iz utvr enja je neprijatelj onemogu avao da se prodire ka drugim pravcima, osobito s »proklete« Stijene, kako su je u štabu brigade nazivali kad su Štabu divizije odgovarali na pitanje — »šta je sa Stijenom?«

Tada je operativni oficir štaba brigade Mane Pavlovi otišao na položaj. Došao je me u borce koji su doprli do samog vrha Gole stijene. Krenuli su prema vrhu ko zna po koji put. Zauzeli su dio rovova. Tu je bio i komesar bataljona Veljko Zatezalo.

Pavlovi je bio iskusan rukovodilac. Od delegata je postao komesar bataljona. Kao najistaknutijem rukovodiocu u bataljonu povjerena mu je dužnost operativnog oficira štaba brigade. Mane Pavlovi je htio da li no doprinese izvršenju tog zadatka, znaju i dok se ne likvidira Gola stijena — Cazin ne može biti oslobo en. Pavlovi je ve mislio da su uspjeli, ali baš tada je neprijatelj ponovo nasrnuo s tromblonskim bombama. U tom je okršaju herojski pao Mane Pavlovi .

Ni ostali lanovi štaba brigade nisu bili na komandnom mjestu. Komesar Dušan Bai i na elnik štaba Joco Miljkovi otišli su u strelja ki stroj.

Komandant Mikašinovi je otišao naprijed kako bi neposredno pomogao drugovima i »pobjegao« od telefona preko koga su lanovi Štaba divizije i sam komandant Miloš Šumonja te komesar Dušan Hrsti upuivali uvijek isto pitanje: »Jeste li zauzeli utvr enje?«

Budu i da se Gola stijena održala, štab brigade je predložio da se napad privremeno obustavi, a da se ponovi kada se sprovedu potrebne pripreme i pregrupisanja.

Preko no i je neprijatelj povremeno pucao i stalno osvjetljavao položaje.

Sutradan, u 6 sati, po elo je sve iz po etka. Prvi nalet partizana je odbijen. Iz jedinica su stizala objašnjenja — »naprijed se ne može od ubita ne vatre«.

»Gola stijena i Gradina moraju se likvidirati ili nas ne e biti« — govorili su u štabu brigade. Poslije te odluke svi lanovi štaba su otišli u borbeni stroj. Uzalud je telefon na komandnom mjestu štaba brigade, na Japi brdu, zvonio. Vezista je isto ponavljao: »Ovdje nema nikoga. Svi su na jurišu«.

U borbu je uba en i etvrti bataljon (iz rezerve) pod komandom politkomesara Ilije Baki a jer je komandant bio izvan stroja. Sva vatra — iz automatskih oru a, tromblona i pridatih teških baca a, bila je usmjerena na utvr enje. Gola stijena se nije vidjela od unakrsne vatre i eksplozije mina. Tada je uslijedio juriš Prvog, Drugog i etvrtog bataljona.

Dio branilaca je likvidiran, a drugi dio se sjurio u grad. Nakon toga se priteklo u pomo Tre em bataljonu koji je atakovao na Gradinu.

Gola stijena je skupo pla ena. Tu su pali Jure Franiši , operativni oficir Drugog bataljona i više starješina i boraca. Mnogi su se istakli. Junaci te borbe su bili i bolni arka Ljeposava ubra i njen komandir Jovo Kosanovi . Prva eta Prvog bataljona, a posebno puškomitraljezac Ivan Cindri , mnogo su doprijenili u zauzimanju Gole stijene. Svoj doprinos su dali i Vasilj Vuki , mitraljezac, Stojan Rudan, vodnik, uro ali , vodnik i Dušan Rudan, delegat jurišnog voda brigade, zatim Simo Mili evi , pomo nik, kao i komandir i komesar Druge ete Prvog bataljona, Mili Brkalj i Ostoja Vorkapi .

Zanimljiv je slu aj Mile Rokni a Šnjace, iz Prvog bataljona, koji je taj nadimak (Šnjaco) dobio po tome što je po zanimanju bio kroja (šnajder). Mile se esto prepirao s lanovima štaba bataljona zahtijevaju i da i on ide u borbu. Ponekad mu se izlazilo u susret. Ali, kada se napadalo na Cazin, Mile je imao poseban razlog za u estvovanje u borbi. Putuju i od Zažine u Pokuplju do Cazina, dokraj io je cipele. Zato je uo i napada došao Baki u, komesaru bataljona i pokazao mu gole tabane:

»Vidite, družo komesare, i ja moram u borbu«.

»Nemoj, Mile« — re e mu on — »sad emo dobiti dosta cipela iz savezni ke pomo i, pa u prvo tebi dati«.

Mile je bio potreban bataljonu pa ga nisu rado puštali u borbu. Ali, Mile nije htio ni da uje, pa ga je komesar pustio. Po starom obi aju, Mile se nekako do epao i puškomitraljeza i vrlo hrabro nastupao s ostalim borcima. U jeku bitke neko je zvao komesara Baki a. Kada je Baki pogledao, imao je šta i vidjeti. Šnjaco je u jednoj ruci nosio nove cipele, a u drugoj puškomitraljez.

»Evo, družo komesare, ja sam se snabdio« — i kao da predbacuje komesaru dodade — »na što bih ja li io kad bi me vi obuvali iz nekakve pomo i«.

Na drugoj strani, u isto tako teškim borbama, Druga muslimanska je likvidirala spoljna utvr enja. Ona je prva stigla i do nekih zgrada u mjestu.

Uspješno prodiru i brigade su prisilile neprijatelja da se povuče u centar i da se ušani u zidine zgrada — u školu, sjedište sreza i poreske uprave.

Front se suzio, redovi boraca su se zgusnuli i brigade međusobno još više povezale. Izvještaji koji su se slali Štabu divizije bili su kratki: »Blokirali smo neprijatelja na malom prostoru. Prelazimo u napad na zgradu«.

Stigle su i blinde, topovi i bacači. Debeli zidovi zgrada su se zapalili. Poslije nepuna dva sata neprijatelj se počeo predavati. Kod posljednje zgrade sreli su se borci i članovi štabova dviju brigada.

Neprijatelju su 722 vojnika i oficira izbačena iz stroja, a 267 je zarobljeno. Zaplijenjena su 3 minobacača sa 139 mina, 23 puškomitraljeza, 25 automata, 341 puška, 225 bombi, 64.000 metaka i druga oprema. Iz jedinica Narodnooslobodilačke vojske 51 borac je poginuo, a 244 borca su ranjena.

Prodorom od Ostrošca i Tržačke Raštele neprijatelj je 13. novembra 1944. uspio da ponovo povрати Cazin. Međutim, 22. decembra 1944. godine 7. divizija i 2. brigada UOG pokušale su da zauzmu Cazin, ali bez uspjeha.

Po etkom maja 1945. godine, poslije oslobođenja Bihaća, zatim prodora 4. armije ka Ogulinu i dijelova 2. armije od Bosanskog Novog ka Karlovcu, neprijatelj je bio primoran da definitivno napusti Cazin.

Zasjeda kod Ostrošca

Iznad valovite Une kod dvorca grofa Berkša koga su Švabe pretvorile u svoju razbojničku spilju, pred žicom, pred bunkerima, zauzela je naša 1. muslimanska brigada položaj. Novembarsko jutro. Hladno je. Studen ništa ne smeta vrstoj volji boraca da kopaju rovove. Ne smeta ni studen, ni smrznuta zemlja.

Borci našeg prvog, drugog i četvrtog bataljona ukopavaju i svoje mitraljeze smješkaju i se govore: »Danas nitko neće proći u Cazin«. Znaju od kolike je važnosti njihov zadatak. Znaju da od njih zavisi uspjeh akcije na Cazin. Oni znaju da se iza njihovih leđa nalazi 2. brigada, njihova braćina. To im ulijeva još više snage.

Tutanj topova i minobacača navještava početak akcije na Cazin. Banda je uznemirena. Njihovi bihaćki i ostroškački garnizoni spremni su da pošalju pomoć svojoj braćini, braćini po zlodjelima i nasilju.

Ležimo u rovovima. Očekujemo neprijatelja. Čuje se zvižduk vlaka koji prilazi ostroškačkoj stanici dovoze i pomoć neprijatelju.

Pripravni smo. Čekamo ih...

Na koti više samog Ostrošca s vodom za zaštitu štaba brigade i nekoliko kurira nalazi se komandant brigade major Zuhdija Zalić. Već se uju i kamioni. Nestrpljivo očekujemo kada će poći. Pojavljuju se prve

siluete Švaba i njihovo odvratno »forverc« para nam uši. Satnija Švaba napada na desetinu boraca i kurira. Kratka pucnjava, a onda je uslijedio juriš. Na elu je jurio komandant biigade nemilice osve uju i pale drugove. Jedan je napad odbijen. Satnija Švaba desetkovana je i onesposobljena za borbu.

etiri puta desetina odbija napade satnije. Ve je ranjeno nekoliko boraca, a na njihovo mjesto dolaze dva druga iz minobaca kog odjeljenja koje se smjestilo pozadi. Baca je ostao sa samim nišandžijom koji je sam obavljao posao trojice.

Poslije podne zametnuo se težak boj. Nadiru Švabe tenkovima. To je prvi susret boraca s tenkovima. Nalazim se kod mitraljesca Sulejmana Slati a i Rame Roši a koji se zadovoljno smješkaju: »Da vidimo i ta oklopna udovišta!« Hasana Ra inovi a zasula je zemlja. Vidi se samo žuti redenik metaka. Kada smo mu prišli, našli smo ga teško ranjenog na etiri mjesta. Ipak, on nije htio da napusti mitraljez. Tukao je po neprijatelju neprestano vi u i: »Ne dajte, bra o, bandi da prodre u Cazin!«

Mitraljezac iz tre eg bataljona Reko Reki oštetio je jedan švapski kamion s transportom. Vodnik prvoga voda druge ete etvrtog bataljona Smail Šari sa ekao je s pet bombi pedesetoricu Švaba i natjerao ih u bijeg. S jednim rafalom ranio je dvojicu Švaba i jednog ubio.

Pet tigar-tenkova ve je pod našim položajima. Nare enje je da se takti ki povu emo s tim da se neprijatelj upusti unutra kako bi ga prvi i drugi bataljon, koji su ostali sa strane, mogli da tuku u bokove i izvrše protivnapad. Neprijatelj je upao u našu klopku. Kao vihor jurnuli su borci prvog i etvrtog bataljona na neprijatelja, a drugi bataljon sprije io ga je u nadiranjju prema Cazinu. Razvila se ogor ena bitka na brežuljkastoj visoravni zvanj Macini Dolovi. Tutanj topova i štektanje mitraljeza zaglušivali su uši...

Neprijateljski tenkovi, koji su do malo prije vjerovali u svoju nepobjedivost, sada su bježali prema Ostrošcu pra eni u stopu od naših boraca.

Pedeset Švaba ostalo je mrtvih na bojištu. Gonjenje se nastavilo do samog Ostrošca. U isto vrijeme u Cazinu se vodila ogor ena borba. Opkoljeni garnizon, vide i da pomo nije mogla sti i, odlu io se na predaju.

Iz stotine krajiških grla orila se pjesma:

»Druže Tito, mi ti se kunemo ...«

Ibro MUSI , rukovodilac omladine

*»Bilten« Tre e udarhe brigade 8. divi
zije januar 1945.*

Milan Zimonja

Neustrašivi borac i starješina Mane Pavlovi

Mane Pavlovi rođen je 30. aprila 1922. godine u siromašnoj kordunaškoj porodici u Kirinu gdje je završio osnovnu školu. Kako roditelji nisu bili u mogućnosti da ga dalje školuju, zapošljavaju ga već u petnaestoj godini kao pisara u općini Bovi. Prirodno je bistar i nadaren. U dodiru s članovima SKOJ-a rano počinje da se interesuje za politička kretanja u zemlji i uključuje se u rad napredne omladine u Bovi u Kirinu. Neposredno pred rat 1940. godine postaje član SKOJ-a, a godinu dana kasnije i Partije.

Poslije aprilskog rata i okupacije zemlje, zajedno s drugim komunistima u Bovi u Kirinu, Mane počinje neumorno da radi na pripremi za oružanu borbu. Na masovnom zboru naroda u Kirinu, održanom 1. augusta 1941. godine na kome je javno proglašen po etak oružanog ustanka naroda toga kraja, vatreno se zalaže za politiku KPJ, politiku oružane borbe. I već slijedećeg dana, kada je proglašena »Kirinska republika«, odaziva se pozivu Partije i stupa u prvu naoružanu partizansku grupu organizovanu u Kirinu.

Odlučan je i nepokolebljiv, hrabar i neustrašiv. Zbog ovih osobina Mane je brzo stekao ugled i povjerenje boraca te stanovništva svog rodnog kraja. Kao takav izabran je za prvog političkog delegata Partizanskog odreda »Kirin«, a već u decembru 1941. godine postavljen je za političkog komesara ete. Punih dvanaest dana u toku ustaške ofanzive sa svojom jedinicom juna koji se borio u odbrani »Kirinske republike«, ime je omogućilo stanovništvu Kirina i susjednih sela da izbjegne siguran pokolj i da se povuku u pravcu Petrove gore.

Kao hrabar i popularan borac, iskusan, omiljen i sposoban rukovodilac prilikom formiranja 5. partizanske brigade Hrvatske (2. kordunaške) 1942. godine Mane je postavljen za političkog komesara njenog 1. bataljona. Samoprijegornim političkim radom daje značajan doprinos u vršenju moralno-političkog jedinstva, stvaranju i njegovanju ratnog drugarstva te razvijanju visokih moralnih i borbenih kvaliteta boraca i borbene gotovosti u tom bataljonu. Takvim radom svrstao se u red najistaknutijih rukovodilaca u diviziji pa je u ljeto 1943. godine postavljen za vršioca dužnosti političkog komesara 5. brigade, a 1944. postao je politički komesar Kordunaškog partizanskog odreda. U jesen 1944. godine je s odličnim uspjehom završio oficirski kurs i postavljen za operativnog oficira 1. udarne brigade 8. divizije.

Na svim dužnostima Mane se isticao uspješnim rukovođenjem jedinicama, velikom hrabrošću i odlučnošću u mnogim borbama, a naročito u borbama za Cazin i na Drenova i u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi 1943. gdje je sa svojim bataljonom i u sadejstvu s 3. bataljonom

MANE PAVLOVIĆ

GAZIN - TO USTAŠKO GNIJEZDO PONOVO JE OSJETILO MOĆ I SNAGU KORDUNAŠKIH UDAJNIKA I MUSLIMANSKIH BORACA 400 USTAŠKIH PASA LEŽALO JE SASJEČENO OD MITRALJEZA NAŠIH JUNAČKIH BORACA.

RADOST O NOVOM USPJEHU OBUZE BORCE I NAROD KORDUNA I KRAJINE, ALI TOJ RADOSTI GUBITAK MILOG DRUGA BOLNO STEŽE SRCA BORACA I NARODA, U KRVAVOJ BORBI IZGUBIŠE BORCI SVOGA DRAGOG I VOLJENOG STARJEŠINU, NAROD KORDUNA DIVNOG SINA, PRVORACA KAPETANA MANU PAVLOVIĆA, OPERATIVNOG OFICIRA I. UDAJNE BRIGADE.

SJEĆANJE NA MANU IZ PRVIH DANA BORBE PA DO NJEGOVE SMRTI, JESTE SJEĆANJE NA DIVNOG DRUGA, NEUSTRAŠIVOG BORCA, SJAJNOG I SPOSODNOG STARJEŠINU VOLJENOG OD VIŠIH RUKOVODIOCA, VOLJENOG OD ČITAVOG NARODA KORDUNA. MANE JE BIO JEDAN OD ONIH KOJI JE MEĐU PRVIMA U BOVIĆU DIGAO OSVETNIČKU RUKU NA ONE ZBOG KOJIH POTEKOŠE FOTOCI NEVINO PROLIVENE KRVI.

MANE JE MLAD, TEK MU JE 22 GODINE, ALI, SVOJOM HRABROŠĆU, POŽRTVOVNOŠĆU, BEZGRANIČNOM LJUBAVI PREMA NARODU I DOMOVINI, ONA POSTAJE DIVAN RUKOVODIOČ. UVIJEK NEUSTRAŠIV MANE NA ČELU KOLONE DAVAO JE NOVE SNAGE, NOVOG POLETA U SVAKOM JURIŠU.

I SADA SMO GA IZGUBILI. ALI UVIJEK LEĐIĆE PRED NAMA U BORBI I RADU, NJEGOV MILI LIK, PUN POLETA, BORBNOSTI, LJUBAVI I ODANOSTI PREMA BORGIMA I NARODU. NJEGOVU HEROJSKU SMRT I TEŠKU BOL NJEGOVE MAJKE, OSJETIĆE BANDITI JOŠ JAČIM I NEMILOSRDNIJIM UDARCIMA, JOŠ VEĆOM MRŽNJOM.

NEKA TI JE VJEČNA SLAVA DRAGI NAŠ MANE !

"KORDUNAŠKE VIJESTI" GLASILO NARODNO OSLOBODILAČKE FRONTE OKRUGA KARIOVAC, OD 13. XI 1944.

vještīm mane vrom i energi nim jurišima razbio i natjerao Nijemce u pani no bještvo, nanio im velike gubitke i zarobio jedan tenk. To je imalo posebno veliki moralni značaj za dalje jačanje borbenog poleta i raspoloženja u teškoj situaciji stvorenoj neprijateljskom ofanzivom. I ne samo na Drenovu i negu i u mnogim drugim borbama gdje je trebalo li nim primjerom podi i borbeni moral i podsta i borce na izvršenje zadataka uvijek se našao Mane. Kao rukovodilac na bojištu uživao je veliki autoritet i povjerenje boraca i rukovodilaca te je zato njegova jedinica uspješno izvršavala sve postavljene borbene zadatke. Zbog toga, kao i zbog njegovih plemenitih osobina kao uvijek i komuniste, Mane je bio voljen ne samo od boraca i rukovodilaca u jedinicama 8. kordunaške divizije, nego i od naroda Korduna koji ga je opjevao i uvijek je bio u svojim pjesmama.

Mane nije bio samo junak na bojištu, nego i jedan od istaknutih partijsko-političkih rukovodilaca. On je svojim požrtvovanim radom, kako u operativnim jedinicama tako i među narodom Korduna, dao značajan doprinos za razvitak i jačanje NOB-a i stvaranje bratstva i jedinstva.

U borbama za Cazin 8. novembra 1944. godine kao operativni oficir 1. udarne brigade predvodi borce u jurišu na neprijatelja koji se bio utvrdio na vrhu Gole stijene. Mane je herojski poginuo. Imao je tada samo 22 godine. Na grudima je imao Partizansku spomenicu 1941. i ratna odlikovanja. Njegova smrt bolno je odjeknula, ne samo u srcima njegove porodice, nego i u srcima boraca i rukovodilaca u jedinicama 8. kordunaške divizije i naroda Korduna. Sahranjen je uz vojne počasti u svom rodnom Kirinu.

Sve anjane na Manu oživljavaju nam uspomene na neustrašivog borca, sposobnog rukovodioca, plemenitog druga i komunistu koji je po svojoj prirodi bio oličenje izuzetnih ljudskih kvaliteta. Bio je odani borac za slobodu. Uvijek vedar i raspoložen, ulijevao je povjerenje borcima i rukovodiocima. Pri svakom jurišu pokazivao je li nim primjerom kako se treba boriti i žrtvovati za slobodu.

Dušan Baie

Neke akcije omladinskog bataljona „Joža Vlahovi ”

U duhu direktive Vrhovnog štaba o formiranju omladinskih i udarnih bataljona i eta, Štab I kordunaškog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, početkom 1942. godine, pristupio je formiranju omladinskog bataljona od omladinaca — dobrovoljaca, starih od 15 do 20 godina s prethodno završenom jednomjesečnom vojnom obukom. Po unaprijed razrađenom nastavnom planu i programu, već u martu 1942. na oslobo-

enoj teritoriji Korduna, završila je obuku prva omladinska eta ja ine oko 70 omladinaca. U toku naredna dva mjeseca obuku su završile druga i tre a omladinska eta. Starješinski kadar su sa injavali tako er omladinci s ve ste enim borbenim iskustvom. Kako je koja eta završavala obuku, upu ivana je na položaje, u prva vatrena krštenja, u kojima su ti omladinci opravdali dato im povjerenje.

Prilikom formiranja 4. kordunaške brigade (koja je po formiranju 8. divizije postala njena Prva brigada) obrazovan je, od ve postoje e tri omladinske ete, omladinski bataljon. On je ušao u njen sastav kao Tre i omladinski bataljon i u njoj ostao do kraja rata, izvršavaju i esto i najteže zadatke. Pored ve eg dijela omladinaca s Korduna, u bataljonu se nalazio i znatan broj omladinaca-radnika i intelektualaca iz Karlovca i Zagreba. Kasnije, krajem 1942. godine, u sastav bataljona došla je jedna grupa od 28 omladinaca iz Dalmacije. Takav sastav bataljona u kome je bilo seljaka, radnika i intelektualaca, Srba, Hrvata i Muslimana, predstavljao je zna ajan faktor u razvijanju bratstva i jedinstva omladine Hrvatske. Zbog svojih uspješnih i smjelih akcija punih mladena kog poleta, važio je kao jedan od najboljih bataljona na Kordunu. Opravdano je dobio ime sekretara Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku Jože Vlahovi a koga su ustaše strijeljale 8. septembra 1941. godine u Dotrš ini. Pod njegovim imenom, ili kao »Jožini de ki«, poznat je na Kordunu, Baniji, Lici, Zumberku, Pokuplju, Cazinskoj krajini i Sloveniji gdje je najviše izveo akcija u toku rata. Samo neke da spomenemo.

Diverzija kod željezni ke stanice Kamanje

Poslije uspješno izvedene akcije na ustaško uporište u Kraši u od strane 13. proleterske i 4. kordunaške brigade, sredinom januara 1943. godine Omladinski bataljon »Joža Vlahovi « dobio je zadatak da izvrši diverziju na pruzi Karlovac—Metlika u rejonu željezni ke stanice Kamanje, odnosno da sruši prugu, do eka i uništi vlak i željezni ku stanicu. Baš u to vrijeme neprijatelj je naro ito koristio ovu prugu za prevoženje jedinica i materijala, vršio pripreme za ofanzivna dejstva na oslobo enu teritoriju, pa je u tom cilju glavninu svojih snaga koncentrirao u rejonu Karlovca. Zbog toga je ovu komunikaciju pored ostalog obezbijedio garnizon u Ozlju, ja ine oko 1000 talijanskih vojnika i oko 600 ustaša i domobrana, a njegove snage u Metlici iznosile su oko 800 talijanskih vojnika. To je u stvari bila koncentracija snaga za 4. neprijateljsku ofanzivu koja je po ela 20. januara 1943. godine.

Mjesto za diverziju bilo je udaljeno od jakog neprijateljskog garnizona Ozalj svega 7 km, a od Metlike 8 km, tako da su iz ovih mjesta neprijateljske snage mogle vrlo brzo intervenirati oklopnim vlakovima, ili tenkovskim jedinicama, jer pored same pruge prolazi i bolji put. Ako se ima u vidu i to da pored pruge te e i rijeka Kupa, koju su omladinci morali pre i, onda se može sagledati sva težina postavljenog zadatka. Svaka brza i neposredna intervencija neprijatelja mogla je bataljon na-

baciti na rijeku, ili ga odvojiti od glavnih snaga i dovesti na prostor okružen neprijateljskim garnizonima.

Po dolasku na Kupu no u izme u 16. i 17. januara 1943. godine, upućena je odmah jedna patrola s obavještajnim oficirom bataljona preko rijeke sa zadatkom da neopaženo priđe željezničkoj stanici, pohvata njeno osoblje, prikupi potrebna obavještenja i obezbijedi normalan rad stanice. Uspjevši u ovome, a po obavještenju otpravnika vlakova da oko 23 sata nailazi jedan vlak iz pravca Karlovca, bataljon je, ostavivši jednu četvu na lijevoj obali Kupe radi osiguranja i zaštite povlačenja, na ve pripremljenim skelama prešao Kupu i krenuo ka pruzi. Za obezbjeenje prema Ozlju i Metlici upućena je po jedna patrola. Ostatak je zaposjeo položaj u neposrednoj blizini pruge, razmaknuo tračnice i tako se kao nailazak vlaka. U najavljeni vrijeme, oko 23 sata, otpravnik vlakova (pod kontrolom patrola) dao je šefu stanice Ozalj slobodan ulaz vlaka, a bataljon se pripremio za doček. Siguran da je pruga slobodna, vlak je krenuo u pravcu Metlike.

Ispred željezničke stanice Kamanje lokomotiva je naišla na razmaknute tračnice i skrenula niz nasip. Bataljon je odmah otvorio vatru i izvršio juriš na vagon. Dočekani jakom mitraljeskom vatrom iz oklopnog vagona, a uvidjevši da kompoziciju čine vagoni-cisterne s benzinom, omladinci su se brzo snašli. Svoju mitraljesku vatru skoncentrirali su na puškarnice oklopnog vlaka, a zatim pristupili paljenju vagona. Poslije pola sata borbe, a uz pomoć vatre koja se sve više širila, oklopni vagon u kome je bilo 15 talijanskih crnokošuljaša bio je zauzet. Omladinci su radili tako brzo i složno da se ve poslije jednog sata bataljon našao na lijevoj obali Kupe, ostavivši u plamenu 22 cisterne s benzinom, koje su osvjetljavale put dok se povlačio, a to je ujedno bio signal i neprijateljskom garnizonu u Metlici da bude spreman za »doček vlaka«. U ovoj akciji naročito su se istakli vodnik Zori Mile i desetari Sušević Petar i Daki Mili iz 1. ete.

Tako je ova značajna pruga za neprijatelja, neposredno pred početkom četvrte neprijateljske ofanzive, bila onesposobljena za duže vrijeme, a Omladinski bataljon zabilježio je još jednu uspješnu akciju. Sve je jako brzo izvedeno. Dok se neprijatelj u Ozlju i Metlici snašao i otvorio jaku artiljerijsku vatru, bataljon je bio već na putu za Vivodinu. Omladinci su se na račun eksplozije artiljerijskih granata, koje su padale u prazno, šalili govore i: »Ala će biti mrtvih riba u Kupi!«

Žilava odbrana na Stabarnici

Poslije kapitulacije fašističke Italije septembra 1943. godine, prilikom napada 8. kordunaške divizije na neprijateljski garnizon u Oštarijama, Omladinski bataljon »Joža Vlahovi« dobio je zadatak da posjedne položaj na Stabarnici izme u Oštarija i Ogulina, ne dozvoli prodor neprijateljskih snaga iz Ogulina i spajanje s napadnutom posadom u Oštarijama. Zadatak nije bio nimalo lak jer su se u oba garnizona nalazile jake njemačke snage. Od uspješnog držanja položaja od strane Omladinskog bataljona zavisio je

uspjeh u napadu jer je putem iznuravanja i višednevnog artiljerijskog dejstva trebalo natjerati na kapitulaciju posadu u Oštarijama. Petodnevni napad nije uspio jer je neprijatelj bio dobro utvrđen i snabdjeven zračnim putem, ali ni svakodnevni njegovi napadi iz Ogulina nisu slomili žilavu odbranu Omladinskog bataljona.

Budući da su već prvog dana odbrane uvidjeli da bez utvrđivanja neće moći i dugo odolijevati višednevnim neprijateljskim napadima koji su, pored jake artiljerijske i minobacačke vatre, bili podržani i avijacijom, omladinci su pristupili kopanju rovova za stojeći i staj. Drugog dana borbe protiv bataljona se našao u duboko iskopanim i dobro maskiranim rovovima, koji su mu omogućili da izdrži jaku artiljerijsku i avijacijsku vatru i da na domak bombi dođe neprijatelja, što je predstavljalo najveći problem za svakog omladinca. Ovako utvrđeni žilavo su branili svoj položaj i odbijali snažne juriše Nijemaca. Trećeg dana neprijatelj je nastojao poštopotom da se spoji sa svojim snagama u Oštarijama. Napadu je prethodilo snažno bombardiranje s oko 15 aviona u vremenu od 20 minuta. Borci ostalih jedinica pomislili su da će omladinci teško izdržati ovo bombardiranje. Međutim, zahvaljujući svojim dubokim rovovima koji su pružali solidnu zaštitu, omladinci su imali svega 3 ranjena borca. I ovoga puta propao je pokušaj neprijatelja da se spoji sa svojim snagama u Oštarijama.

Rijetki su do tada bili slučajevi da su se omladinci ukopavali i tako sa ekvivalentom napadali neprijatelja. Ne zbog toga što nisu shvatili važnost ukopavanja, već što im je to nekako kukavički izgledalo da žive u zemlji. U ovoj situaciji, međutim, oni su znali da samo dobro utvrđeni mogu izdržati i odbiti svaki napad.

Tri uzastopna juriša na Trojvrhu

10. oktobra 1943. godine održano je Drugo zasjedanje ZAVNOH-a u Plaškom. Prva brigada 8. divizije dobila je zadatak da neprijateljskoj posadi u Josipdolu spriječi i svaki pokušaj prodora u pravcu Plaškog. Svaki bataljon zauzeo je i utvrdio određeni položaj. Omladinski bataljon »Joža Vlahovi«¹ zaposjeo je i utvrdio položaj Trojvrh. Ovaj je položaj sa svoje tri strane predstavljao glavni oslonac i težište odbrane brigade. Njegovim zauzimanjem neprijatelj bi stvorio povoljne uslove za upad u Plaški. Po naredjenju komandanta Joce Miljkovića bataljon je s jednim vodom zaposjeo prvu kolu, s dvije kolone, bez jednog voda, drugu, a s trećom kolonom treću kolu. Ovakav raspored omogućio je bilo koje dejstvo na komunikaciju Josipdola—Plaški, a u slučaju direktnog napada pogodne uslove za vođenje borbe po dubini.

Drugog dana po zauzimanju položaja neprijatelj je u napadnim kolonama krenuo iz Josipdola u pravcu Trojvrha. Komandant bataljona je naredio vodu koji je zaposjeo prvu kolu da ostane na položaju, a privukao je 3. kolonu na drugu kolu, s ciljem da pusti neprijatelja na blisko odstojanje i snažnim jurišem pređe u protivnapad. Ostvarenju ove zamisli komandanta pomogla je i gusta magla koja se baš u to vrijeme

spustila i vrlo kratko zadržala. Doduše, maglu je iskoristio neprijatelj da podi e ovim položajima i da zauzme prvu uku, ali i bataljon da izvrši raspored eta za protivnapad. Iznenada je povjetarac razagnao maglu, a pred omladincima su se našli Nijemci u strelja kom stroju na udaljenosti oko 100 metara. Bataljon je jednovremeno otvorio tako snažnu vatru s pokretom unaprijed da je stvorio pravu paniku kod neprijatelja. Ništa mu drugo nije preostalo nego da se iznena en, u neredu i panici povla i bježi, ostavljaju i oko 50 mrtvih.

Neprijatelj je, pošto je sredio svoje snage, uz podršku artiljerije izvršio drugi napad, odbacio omladince i ponovo zauzeo prvu uku. Podržan vatom mitraljeza, bataljon je i drugi put prešao u napad i povratio uku. Neprijatelj je zatim izvršio i tre i juriš i po tre i put zauzeo prvu uku, a omladinci su za uzvrat svojim tre im jurišem uspostavili prvobitni položaj. Pretrpjevši tako gubitke od oko 100 mrtvih i ranjenih, neprijatelju je samo ostalo da se povu e u garnizon.

Ovaj trostruki juriš i prelazak prve uke tri puta iz ruku u ruke karakteristi an je za dejstva Omladinskog bataljona koji je sve postavljene zadatke ozbiljno shvatao i ulagao sav svoj mladena ki polet da ih brzo i smjelo izvrši. U ova tri juriša imao je samo 3 mrtva i 5 ranjenih boraca. Možda bi se svaki drugi pitao — zašto i i na otvoreni prostor i izložiti se ubita noj neprijateljskoj vatri, kad se neprijatelju i s mjesta mogu nanijeti gubici. Ne može se re i da ve tada svaki omladinac nije imao bogato ratno iskustvo i znao vrlo dobro da koristi svoje oružje, i položaj, i vrijeme. Ali, njegova mladost mu nije dozvoljavala da dugo misli. Obi no bi borci drugih bataljona primje ivali: »Vi omladinci idete kao ludi — nimalo se ne uvate, ne vodite dovoljno ra una šta možete, a šta ne možete«. Omladinci bi uvijek isto odgovarali: »Šta možemo kada smo takvi, mladost nam ne dozvoljava da se dugo gledamo s neprijateljem«.

Bo ni napad iz pokreta na kolonu kod Kneje

Po etkom 1944. godine Omladinski bataljon »Joža Vlahovi « nalazio se na položaju u rejonu Lisac, sa zadatkom da iz zasjede napada neprijatelja koji je povremeno saobra ao komunikacijom Plaški—Josipdol. Jedno poslijepodne uo en je pokret neprijateljske artiljerijske kolone iz Plaškog u pravcu Josipdola. Istovremeno uo ena je i druga kolona, ja ine oko 300 neprijateljskih vojnika, koja se iz Plaškog preko sela Plav a kretala u pravcu Kneje. Tu se nalazio Artiljerijski divizion 8. divizije. Komandant 1. brigade Miško Blaževi uputio je Omladinski bataljon da što prije izbije na put Plav a-Toboli , obezbijedi artiljerijski divizion i sprije i neprijatelju prodor u pravcu Toboli a.

Vrijeme je bilo hladno, snježni pokriva debljine oko 20 cm, a zemljište manevarsko, pošumljeno. Zbog potrebe brzog dejstva i otežanog kretanja, ovaj zadatak je baš i dodijeljen Omladinskom bataljonu. Smatralo se da e on najbolje savladati i vrijeme i zemljište. im su primili nare enje, omladinci su krenuli tr e im korakom po etnim kolonama. Me utim, neprijatelj je uspio da stigne do Kneje prije omladinaca, ali je

ipak jedan vod Omladinskog bataljona uspio da se prebaci isto no od puta. Istovremeno komandant bataljona, koji je išao oko pedesetak metara ispred jedne svoje ete, našao se odjednom pred Nijemcima. Da bi zbunio neprijatelja i dobio u vremenu dok pristignu ostale snage bataljona, digao je ruke u znak predaje. I zaista, neprijatelj se za as našao u nedoumici. U isto vrijeme kurir Mile Paji , koji je išao iza komandanta, iskoristio je ovu zabunu neprijatelja i vatrom iz automata izme u nogu svoga komandanta, jer je prvo zalegao, osuo po neprijatelju. Ovu vatru podržale su pristigle ete i vod s druge strane puta. Tako se odjednom cijela kolona našla pod ubita nom bliskom vatrom omladinaca. Izbijanje 3. ete u rejon Tuk na za elje neprijateljske kolone i njeno dejstvo po karetama i konjima, stvorilo je takvu gužvu i paniku da se neprijatelj dao u pani no bjekstvo, ostavivši na tom mjestu oko 100 mrtvih i ranjenih vojnika i itavu komoru. Ovaj uspjeh postignut je samo zahvaljuju i odluci komandanta brigade da na do ek kolone uputi Omladinski bataljon. Svaki drugi bataljon ne bi izdržao da po snijegu i pošumljenom terenu u trku savlada udaljenje od 3 kilometra.

Napad na Cazin

U napadu 1. udarne brigade 8. udarne divizije i 1. muslimanske brigade Unske operativne grupe na Cazin gdje se nalazio 5. bataljon 8. ustaškog zdruge (brigade), 12. septembra 1944. godine, Omladinski bataljon »Joža Vlahovi « dobio je najteži zadatak — da u toku no i na svom pravcu napada razbije spoljnu odbranu, do epa se prvih ku a koje je trebao da uporno drži, a da zatim osvaja postepeno jednu po jednu zgradu i na taj na in olakša napad ostalih jedinica. Svaki neuspjeh mogao je dovesti do gubitka uba enih dijelova. Ali ipak, zadatak je dodijeljen omladincima jer se ra unalo da e ga oni izvršiti i vješto i brzo. Bataljon je za ovaj napad izvršio detaljnu pripremu svake ete, voda, pa i svakog borca. Ovdje prvi put dolazi i do formiranja jurišnih grupa, grupa za rušenje i grupa za podršku. Svaki borac bio je upoznat sa zadatkom.

U prvom naletu, pred samu zoru, bataljon je uspio da na svom pravcu napada slomi spoljnu odbranu i zauzme prve ku e. Ostale snage bataljona zauzele su dominiraju e uke, s kojih su vatrom podržavale uba enu etu. U toku cijelog tog dana i no i te drugog dana sve do 14 sati, kada je mjesto potpuno zauzeto, neprijatelj nije uspio i pored nekoliko dnevnih i no nih juriša da izbaci ili uništi ovu etu koja se ubacila. Omladinci su tako vješto postavili i koristili svoja vatrena sredstva da su tukli vatrom svaki pravac kojim bi neprijatelj pokušao da napada. Koriste i zauzete ku e, eta je puštala neprijatelja na blisko odstojanje i snažnom sre enom vatrom odbijala svaki njegov pokušaj da je izbaci iz mjesta. Pri ovome oni su se koristili i lukavstvom. Da bi neprijatelja izvukli iz rovova i utvr enih ku a i obmanuli ga, omladinci su se povla ili i time stvarali utisak kod neprijatelja kao da odustaju od daljnjeg napada. Neprijatelj bi tada napuštao svoja utvr enja, a to bi omladinci koristili za protivjuriš i tom prilikom nanosili mu osjetne gubitke.

Kada je odbijen pokušaj neprijatelja da s pravca Ostrošca proдре u Cazin i pritekne u pomoć napadnutoj posadi, po eo je posljednji snažni juriš svih jedinica koje su u estvovalе u napadu. Taj juriš doveo je do predaje neprijatelja i zauzimanja mjesta. U ovom napadu neprijatelj je pretrpio gubitke od 273 poginula, 90 ranjenih i 276 zarobljenih vojnika i oficira. Zaplijenjene su 2 haubice, 2 mitraljeza, 7 puškomitraljeza, 167 pušaka i druga ratna oprema. Ovom uspjehu znatno je doprinio Omladinski bataljon ubacivanjem svojih eta u mjesto.

Na osnovu opisanih primjera pogrešno bi bilo zaklju iti da i ostali bataljoni nisu isto tako uspješno izvodili ovakve i sli ne akcije. Svakako da jesu. Ali, borbeni put Omladinskog bataljona »Joža Vlahovi « bio je put naše mladosti. Mladala ki polet, raspoloženje i veseli omladinski duh krasili su uvijek svakog borca i buktali iz svakog njegovog pokreta.

Miloš Ga eša

Tako su se borili omladinci Korduna

Jovana Ga ešu, ro enog u Trži u 1926. godine, zvali su »Krasanov« po porodi nom nadimku. Nekoliko je puta 1941. godine odlazio u partizanske odrede: Toboli ki, Trži ki, Plaš anski i Perjasi ki i nigdje nije primljen. Svagdje je dobijao odgovor da je mlad i da nema oružja. Po etkom 1942. godine riješio je da slaže koliko mu je godina. Komandiru Milutinu Karasu rekao je da mu je 18 godina i da je ro en 1923. Prethodno je ukrao nekakvu zar alu kuburu iz slamnatog krova ku e svog oca što je trebalo da potvrdi da je naoružan. Primili su ga. Nešto kasnije kada je formirana 1. kordunaška udarna brigada, postao je jedan od najomiljenijih boraca u 2. bataljonu te brigade. Isticao se izvanrednom hrabroš u u svim akcijama: lovio stražare i uspješno je zarobljavao neprijateljske stražare i patrole. Me u prvima se javljao u bombaše-dobrovoljce i za presijecanje ži anih prepreka. Posebne rezultate postizao je u izvi anju.

Krajem 1942. godine Jovan je postavljen za kurira u štabu bataljona. Nije dugo izdržao. Prilikom prelaza preko ceste od Skrada za Perjasicu naišao je na talijansku kolonu i umjesto da sa eka pa da pro e, on baci bombu na kamion te pobije i rani nekoliko Talijana. Zbog toga je bio prisiljen da put pre e nekoliko kilometara dalje i da na vrijeme ne stigne u štab bataljona. Za ovo je kritikovan i opomenut da ne smije prihvatiti borbu s neprijateljem, osim u samoodbrani. »Nije to za mene«, rekao je Jovan komandantu bataljona i dodao: »Dajte vi to nekom drugom, ja ne mogu pro i pored neprijatelja, a da ga ne kaznim«. Vratio se u etu, ali nije htio da primi nikakvu rukovode u dužnost.

Ranjavan je nekoliko puta i s poluzaraslim ranama vraćao se u svoj 2. bataljon i u četetu. U drugoj polovini 1944. godine, po izlasku iz bolnice, dođe u štab 8. udarne divizije na raspored i zatraži da bude poslan u svoj proslavljeni 2. bataljon »Rade Dobrosavljevi« iako je trebalo da primi dužnost političkog delegata voda pri štabu divizije. Jovan se opirao navodeći i masu razloga da ne može biti starješina, da je rođen za bombaša ili puškomitraljesca i borbu na otvorenom prostoru, da je nepismen, da nije za delegata i da nikada nije držao političke rasprave. Drugovi iz štaba imali su i svoje razloge, iz kojih je proizlazilo da u štabu Divizije moraju biti dobri i odvažni borci, da su štabovi izloženi sve većim napadima trupova, kao i to da je Jovan više puta ranjavan i slinuo. Nesporazum je otklonila Olga Golovič, član politodjela Divizije, na čiji je prijedlog za političkog delegata voda za obezbjeđivanje i pratnju postavljen Mili Gašević, dotadnji komandir toga voda, a za komandira voda Jovan.

Nova dužnost Jovanu se nije sviđala. Borba ga je kao magnet privlačila. Umjesto puškaranje i štepovanje mitraljeza, tražio je na čelu s vodom u akciju, ali mu to nije dozvoljavano. Prilikom napada na neprijateljsku posadu u Cazinu, 7. novembra 1944. godine, Štab 8. divizije nalazio se u neposrednoj blizini položaja odakle je napadao 2. bataljon »Rade Dobrosavljevi« 1. udarne brigade. Do Jovana su dopirali glasovi njegovih drugova iz četete. Nije izdržao. Ostavio je vod delegatu i bez pitanja i odobrenja otišao u svoju raniju desetinu i četetu. Jurišao je ispred svih na Gradinu, iznad Cazina. Bacio je nekoliko ručnih bombi u prve rovove, preskrio i minama iskidanu žičanu prepreku i likvidirao njemačko mitraljesko zaštitno odjelenje gdje je smrtno poginulo mitraljeskim rafalom neprijatelja sa zvonika crkve.

Na putu za bolnicu, prije nego što je izdahnuo rekao je: »Nije mi žal umrijeti. Pokazao sam im, majku im njihovu«, misleći na Nijemce i ustaše, »a i mojim drugovima da nisam svojevrijeme ostao u Diviziji«.

Vukosava Opa i Leki

Kazivanje narodne pjesme o Kordunu

Osmoj diviziji

Minule dane, događaji i ljude ništa ne može tako da približi srcu kao pjesma. Pjesma ne govori detalje pojedinih događaja, ali govori dušu, svježinu i živost. Zato je čitanje narodnih pjesama o kordunaškim partizanima i 8. diviziji pomoglo i da se ožive sjećanja na vrijeme kada se borilo, ginulo i pjevalo istovremeno.

U atmosferi gladi, bolesti, rana, zime, ušiju, paljevina i smrti, ali i otpora svemu tome zlu, ispjevane su na Kordunu hiljade stihova. Iz njih se vidi stravi nost smrti koju su na sve strane sijale ustaše i okupatori, ali i uro ena želja Kordunaša da ne zaostane u borbi, da ne zaostane za drugovima. Osje anje asti i viteštva njegovano je i u porodici i sve to skupa stvaralo je junake. Zar se ta duhovna snaga i iskonska potreba za slobodom ne name u naro ito sugestivno iz rije i jednog starog Kordunaša koji je na pitanje svog komandanta ovako odgovorio:

Kako živim, 'o eš uti?
Kad me pitaš, kaza u ti:
Ku a mi je izgorjela.
Kolibu sam napravio,
Ambar mi je izgorio,
Zemunicu sam stvorio.
Kad sam konje izgubio,
Ja sam krave upregnuo.
Kad zagrmi ofenziva,
Planina nas onda skriva.
Sinovi mi pušku nose,
Snašice mi travu kose,
A unuci vodu nose.
Komandante, laže svako
Ko god kaže da je sa mnom
Ratovati tako lako!¹

Tu unutrašnju snagu Kordunaš je, osim na bojnopolju, znao da izrazi još jedino stihom. Tako jednostavno i sugestivno narodni pjesnik je naslikao seljaka-ratnika koji je ostavio motiku i uzeo pušku, pa isto onako strpljivo i uporno ratovao za slobodu kao što je kopao i orao za kruh. Smisao njegovog življenja bila je neprekidna nada i vjera da e biti bolje i da se za to bolje treba boriti i vjerovati.

Narod je pjesmom pratio sve važnije doga aje iz ratnih dana: uzroke koji su izazvali ustanak, pojedine doga aje u toku borbe, poraze i pobjedu i, iznad svega, ovjen ao slavom ili oplakao iskrenom suzom svoje borce. Najviše je opjevan razvoj i djelovanje borbenih snaga i ja anje otpora neprijatelju. S ponosom se naglašava da je narod po eo svoj otpor od malih grupica i to roguljama te ponekom civilnom i vojni kom puškom. Vjerno je izražena i atmosfera nemira i straha, ali i bune i svijesti da se iz postoje eg stanja može izi i samo borbom.

Mnoge pjesnike su uzbudili doga aji iz 1941. godine i rado su o njima pjevali. I danas se ledi krv u žilama kad se pro itaju stihovi koji slikaju stravi ne pokolje:

1. Svi stihovi koji nisu posebno obilježeni uzeti su iz zbirke Narodne pjesme Korduna. Sakupio i uredio Stanko Opa i Canica, a izdalo Izdava ko poduze e »Prosvjeta« Zagreb, 1971.

Na Kordunu sunce pomr alo,
Zaplakalo veliko i malo.
Kad je Veljun pritisnula tama,
Pet stotina Srba progutala.
Tu ostade trista udovica,
Zabugari trista porodica.

A u drugoj pjesmi gavranovi kazuju što su vidjeli u Krstinji:

Gledali smo s ve era do zore
Kako dželat srpski narod kolje.
Zakla oca, pa majku i sina,
U kolijevci an ela nevina.

Takvih zlo ina bilo je mnogo, tako mnogo da je pjesnik, pjevaju i o Petrovoj gori i ustaškim zlo inima na njenim obroncima, po dolinama i okolnim selima, mogao stvoriti ovu stravi nu sliku:

Ko bi krvcu u rijeku skupio
I dolinom jednom navratio,
Ve a b' rijeka od Radonje bila,
Vojni a bi grada potopila.

U ime krvavih pragova i pustih sela pobunio se ovjek i ta ovjekova potreba za otporom i poziv Komunisti ke partije na ustanak stvorili su prve odrede. Istovremeno o tome ni u i prvi stihovi kao što su i ovi:

Oj narode Like i Korduna,
Došlo vrijeme da se diže buna,
Protiv sviju tvojih ugnjeta a,
Ustaša i drugih osvaja a.

Kordun mi se u plamen zavio,
Sa planine soko zakliktao,
Tito zove s bosanskog bojišta:
» eraj zvijeri sa svoga ognjišta!«

S osobitim osje anjem prkosa i vjere u svoje snage naglašava se kako su se partizani naoružavali i izrastali u pravu vojsku:

S roguljama boj smo bili
Dok smo puške zadobili.
Sad imamo puške vite
I topove ubojite.

Svuda je bila prisutna želja da se na bilo koji na in dobije puška jer je ona bila uslov za stupanje u odred. Onih koji su u ustanku ekali

pušku bilo je uvijek daleko više nego otegot oružja. Upravo cilj mnogih akcija bio je i otimanje oružja od neprijatelja. Zato su narodite simpatije narodne osvajali baš takvi borci i oficiri koji su u tom poslu pokazivali najviše inicijative i aktivnosti. Takav je bio i Dušan Vergaš:

Dušan Vergaš komandir je ete,
On fašiste sa Korduna mete.
Jedno jutro Dušan poranio,
S komesarom razgovor po eo
De bi mogli na akciju po i
I najlakše do oružja do i.
Naš se Dušan nauio nije
Mirovati kad mu vrijeme nije.

Dok su se neki sami snalazili za oružje, drugi su ga dobijali poslije uspješnih partizanskih akcija. Kada je Vojni osloboen, oduševljenju nije bilo kraja ve i zbog velike koliine zaplijenjenog oružja što se naglašava i u pjesmi:

A oružja dobismo toliko
Sto do sada ne zarobi niko.
Pokraj plijena naš se stražar šeta:
Tu je cijela mitraljeska eta,
Tu je sedam teških mitraljeza
I trideset puškomitraljeza,
Trideset je konja tovarnjaka,
Municije, gomila pušaka.
Cio Kordun sada se ponosi:
To oružje naša vojska nosi.
Svud se novi javljaju vojnici
I slobode naše zato nici.

Oduševljenje i sazrijevanje narodne svijesti o neophodnosti borbe i narastanje vjere u svoje snage kazuju i ovi stihovi:

Kad smo ovu bitku zadobili
I oružja mnogo osvojili,
Stvaraju se novi bataljoni,
Po Kordunu kre u u koloni.
Žarko sunce Kordun obasjalo,
Poslije plaa sve je zapjevalo.
Pjeva selo i Petrova gora,
Pa i kamen zapjevati mora.
Sada pjeva i soko na grani,
Ništa više nije kao lani
Kada smo se goloruki krili,

Suze lili, grobove brojili,
Krv je tekla, mi nemo ni bili.
Sad mitraljez bije s naše strane,
Partizani dušmane tamane.

I još mnogo pjesama govori o teškom životu Kordunaša u ratnim godinama, o pokoljima i paljevinama, o tifusu i gladi, ali i o borbi Kordunaša i o njihovom prkosnom osjećaju da je narod neuništiv i da baš zgarista i smrti rađaju nove sile. O tome svjedoče i ovi stihovi:

Na Kordunu sad ne treba kiše
Jer ga ljudskom krvi natopiše.
Kordun mali triput je gorio,
Al' se nikad nije pokorio.
Kordun gori, al' se predat ne će
Dok se zemlja oko sunca kreće.
Oj Kordunu, željan si slobode,
Po tebi se teške borbe vode.
Kuda proćeta Kordunaša,
Tuda nema petokolonaša.²

Naoružani borci u odredima, brigadama i diviziji bili su najvažnija garancija uspjeha narodnooslobodilačke borbe. Zato ih narod najviše i spominje u pjesmama. Međutim, u svim tim pjesmama jako je prisutno i osjećanje da je ta borba općenitodržavna i da tek zajednički borci i narodine nesalomljivu cjelinu i snagu. To je posebno izrazito naglašeno u pjesmi »Kordun se umirit' ne može«:

Preko Kupe ide sila vojna,
To je Ante i Tjelesna bojna.
Ide Ante u pohod Kordunu
Da uguši partizansku bunu.
Paveli u, ti si kasno stiga',
Sav se narod na ustanak digla'.
Znaš li, gade, uspomena j' živa
Kad si ljetos pokolj naredila'
Sada uvaj to pasje kože
Jer se Kordun umirit' ne može!

Vjera u svoje snage stalno je prisutna, a naročito se naglašava onda kad partizanske jedinice prerastaju u bataljone i brigade jer su već vojne jedinice ulijevale i već u sigurnost u pobjedu. Već prije formiranja brigada, kada je Kordun imao osam bataljona, javlja se pjesma o pogibiji komandanta Prvog bataljona Mirka Poštića u kojoj su i ovi stihovi:

2. Iz neobjavljenog rukopisa Stanka Opačića i Anice.

Prud. dionija

58/28

NAS UDARAC.

Pr. d. št. 806

1745

LIST PRAT. ČETE. BR. I.

JANUAR.

Vin'qui

1945

IZDANO IZDANJE IZDANJE ZA
Izdavač: Izdavač Izdavač Izdavač

Op. Por. 12/17

W. K. 3/5

Naša vojska nije više šala,
Ni gerilska hajdu ija mala,
Ve je ovo partizanska sila
Koja e ti polomiti krila.

A kad su stvorene brigade i 8. divizija, više nije bilo sumnji u pobjedu.
Kordun uvaju njegove brigade:

Po Petrovcu oblaci se sre u,
A brigade po Kordunu kre u.
Te brigade slavom ovjen ane,
Nose rodu slobodnije dane.

Da bi se shvatilo kada se ovako pjevalo, važno je naglasiti da su sve tri kordunaške brigade formirane u vremenu od sredine augusta do početka decembra 1942. godine, a ve 22. novembra iste godine formirana je i 8. divizija.

U redove 8. divizije narod Korduna svrstao je sav svoj život. Svi koji su bili za pušku sposobni otišli su u njene redove, a pjesnik je u ime boraca i u ime naroda s ponosom pjevao:

Šada Kordun diviziju ima
Što zadaje jade dušmanima.

Oni koji su ostali kod ku e, radili su za svoju vojsku i tako inili s njom neraskidivu cjelinu. Jedno bez drugog ne bi moglo postojati. I bili su jedno drugom živi izvori radne i borbene snage. Što je snaga partizanskih jedinica više rasla, životna sigurnost je bila ve a. Zato se, pored ostalog, najviše pjevalo o 8. diviziji i njenim brigadama, o tuzi za palim borcima i o radosti pobjede. Tako je nastala i pjesmica kao uzdah, drhtaj i krik izazvan sre om što narod ima svoju diviziju, svoju snagu i odbranu, svoju vjeru i osvetu, svoju nadu i ljubav:

Kordunaška Osma divizija
To je naša nada najmilija,
To je naše najmilije cvije e,
Kud prolazi, sloboda se kre e.
Pred njom idu naši oficiri,
Kud prolaze, sloboda se širi.
e udara etvrta brigada,
Tu se bojna uje kanonada.
A de Peta na bojište stupa,
Žice ruši i bunkere lupa.
Kud li se Petnaesta kre e,
Fašistima tu ne cvjeta cvije e.
e udara cijela divizija,
Od huke se planina povija.

Vjeru u pobjedu pothranjuje i saznanje da Kordun nije sam u borbi.
Kordunašima su bile naročito drage:

Tri sestrice do tri divizije,
Teško j're i koja bolje bije:
Šesta li ka, Sedma banijska
Ili blizanka Osmo kordunaška.

Veza Korduna s drugim krajevima počinje već u proljeće 1942. godine.
Išlo se jer su to nalagale potrebe borbe, potrebe širenja ustanka i na
drugu stranu Kupe, ali je o tome u pjesmi prisutna i tuga i strepnja od
onoga što se čeka u nepoznatom kraju u blizini jakih ustaških uporišta:

Gorom ide četa partizana,
Gorica im šume ' progovara:
»Kud idete, mladi partizani,
Kordunaški momci odabrani?«
Komandir joj tiho odgovara:
»Oj gorice, naša kuća stara,
Sa uvaj nam dječicu i majke.
Mi idemo na pute daleke,
Do Žumberka i Zagreba grada.
Mila goro, ne otkrij nam traga«.

Svaki rastanak s dragom divizijom bio je bolan jer je narod ostajao
bez tako pouzdane zaštite, ali se ipak mirio s tim jer su jasni i neopozivi
zadaci borbe to nametali:

Zbogom, draga, sad odsustva nema
Jer se Osmo na Otočac sprema.
Spremaju se kordunaške čete
Naplaćuju Liku da osvete.
Plati čete ustaški krvnici
Što činite zločin po Lici.
Sudi se vam puške osvetničke,
Ubojite kordunaške i licičke.

Mirile su se s tim rastancima i djevojke jer su navikle da svoje snage
žrtvuju za potrebe borbe. One su kod kuće muški radile na njivi, nosile
ranjenike ili hranu borcima na položaje i u mnogim drugim poslovima
zamijenile odevu i braću, a svoje želje samo ponekad bi kazale i to sasvim
skromno i nenametljivo kao i u ovoj pjesmi:

Šesta li ka, Osmo kordunaška,
To je vojska prava i junačka,
Aoj Šesta, rodilo ti grožđe,

Smijeni Osmu da na Kordun do e!
Da nam do e nekoliko dana
Da ja vidim svojega dragana,
Da ga ljubim nekoliko sati,
Pa u Liku nek' se opet vrati.
Komandante Osme divizije,
uvaj moje zlato najmilije!

Dok itamo ove pjesme, uvijek treba imati na umu da je zabilježen tek manji dio onoga što se pjevalo u danima borbe. Stvarane su i lirske i epske pjesme. »Izbjeglice« je jedna od rijetkih epskih pjesama koja je sa uvana. U njoj je opjevana surova etvrta ofanziva koja je i Kordunu donijela mnogo zla, smrti, razaranja, patnji. Preko Korduna je išao jedan od glavnih udarnih pravaca neprijatelja, pa su odnosi snaga bili više-struko neravnomerni. Pjesma je to izrazila u nekoliko stihova:

Poslušajte, moja bra o mila,
Opet krenu fašisti ka sila,
Od Karlovca i sa drugih strana
Da uništi vojsku partizana.
To bijaše etrdeset tre e,
Švapska sila kroz Kordun se kre e.
etvrta je ovo ofanziva,
Ho e l* koga ostaviti živa?
Do eka ih Osma divizija,
Kordunaška nada najmilija.
Kordunaši, sokolovi sivi,
Dobro biju, svako im se divi.
Ali, bra o, ko b' odoljet' moga':
Ode Švaba deset na jednoga.
Boj se bije, misliš prestat ne e,
Ali Švabo ipak naprijed kre e.
Partizani lako ne puštaju,
Svaku stopu krvi zal'jevaju.

Osma divizija je iz dana u dan vodila borbe po Kordunu, Lici, Zumberku, oko Kupe i dobila mnogo važnih bitaka, ali je po ne em oslobo-enje Vaganca pobudilo želju za pjesmom. Tokom cijelog rata Vaganac je s brojnom ustaškom posadom predstavljao jako ustaško uporište koje je bilo opasano bodljikavom žicom i minskim poljima, s utvr enim zgradama i bunkerima. Svjesni sigurnosti koju im pruža takvo osiguranje, ustaše iz Vaganca poru ivale su ak i Paveli u da do e u Vaganac, ako nije siguran u Zagrebu, i da e prije pasti Berlin nego Vaganac. Razlog za takvu upornost ustaša nalazi se i u injenici da su to bili ozloglašeni kolja i koji nisu smjeli pasti u ruke partizanima jer su znali da ih eka sigurna smrt, pa su je radije ekali u svojim bunkerima.

Razbijanje ovog kolja kog gnijezda bilo je vrlo teško i plaeno je s mnogo partizanskih života. U napadu su učestvovali Banijci, Krajišnici i dvije brigade 8. divizije. Bilo je to u decembru 1944. i januaru 1945. godine. Napad je otežavala i jaka snježna vijavica. Zbog svega ovoga i narodno oduševljenje pobjedom sasvim je razumljivo, a ono je našlo odraza i u ovoj pjesmi:

Kad od Tita nare enje stiže
Da se Osma divizija diže,
Nare enje stiže preko gora:
Vaganac se o istiti mora!
Kad su uli to vojvode naše,
Svi od reda tamo pohitaše,
Sa svih strana Vaganac skoliše,
Topovima biti zapo eše.
Kada grunu trideset topova,
Stoji lelek ustaških skotova,
Stoji trka i lijevo i desno,
Stoji trka, al' je svuda tijesno.
Al' se dušman dobro ukopao:
Rov do rova, bunker do bunkera
I stostruka žica ispletena.
O predaji ni govora nema
Jer su dotle ogrezli u grijehu,
Smrt ekaju, jedinu utjehu,
Ili bjekstvo kome bilo kraju
Da nekako život sa uvaju.
Ali odsvud partizanske straže
Zatvorile staze i bogaze.
Odsrud stegla partizanska sila,
Od Vaganca pakao stvorila.
Kad na juriš koja eta sune,
Rovovi se leševima pune.
Tu nam gine cvijet partizana,
Al* još više izgibe dušmana,
Jer ni jedna ne popušta strana,
Tako traje tri bijela dana.
Kad je tre e jutro osvanulo,
Osvanulo i sunce granulo,
Tad popušta ustaška obrana
Jer je svuda žica potrgana.
Svi rovovi puni partizana,
U zidove banda satjerana.
Al' je i to slaba uzdanica,
Zidovi e postati grobnica
Jer po njima sad baca i biju,

Svuda grade grdnu pogibiju.
Od komande nare enja stižu
Da se ete na juriš podižu.

Da je kome bilo pogledati
Kada naše ete poletješe,
A bombaši, sokolovi naši,
U zidove bombe ubaciše
Pa na nože juriš u iniše.
Sa svih strana sletješe brigade,
Crne jade od ustaša rade:

Za udi se Velebit u Lici
Kako biju Titovi vojnici.
Za udi se i soko na grani
Kako biju naši partizani.
Za udi se gromovnik Ilija
Kako bje Osma divizija.
Ljuto biju naši sokolovi,
A krvnici leže k'o volovi.
Na sve strane ranjenici je e,
Crna krvca k'o bujica te e.
Tri stotine krvnika pobiše,
A živi je malo zarobiše.
Ko to znade ništa se ne udi:
Fašizmu se za zlo ine sudi.
Sada prima ono što je pravo
Kao pla u što je djecu klao,
Zive ljude u bezdan bacao.

Pored oduševljenja koje je narodni pjeva unosio u svoje stihove o ita je i realnost doga aja. Ova pjesma je zgusnuta stvarnost, njena slika bez romantike, dio nje same.

Kordunaši su posebno osjetljivi na konje kao na naro ito vi enje viteštva. Konji su i u mirno doba na Kordunu bili na visokoj cijeni i po njihovom izgledu cijenio se i doma in. Naporedo s dobrim konjima njegovana je i vještina jahanja. Zato pjesnik i može da kaže:

Lika ima po izbor junaka,
Kordun ima dobrih konjanika,
A Banija konja i junaka
I još uz to lijepih evojaka.

Nije slu ajno da je baš na Kordunu, u 8. diviziji, formirano konji ko odjeljenje koje e na i mjesto u historiji, a našlo ga je i u poeziji. Ko zna da li e historija pokazati toliko oduševljenja za to koliko ga je

pokazao pjesnik. On se u razgovoru s vilom podsje a na prošlost Korduna iz koje je tako logi no izrasla sudbina i opredijeljenost njegova u drugom svjetskom ratu. Podsje a je na hrabre grani are i hajduke koji su presretali Turke i otimali im roblje i plijen. Zove je da vidi njihove potomke i nasljednike:

Bijela vilo, mila posestrimo,
Sad doleti obasjana zorom,
Razvij krila nad Petrovom gorom
Pa pogledaj udo naših dana,
Hrabru vojsku naših partizana,
Pa da vidiš etu konjanika,
Sveg Korduna ponos je i dika,
Što juna ke majke othraniše
I pod barjak Titu opraviše.
Silni konji i dobri junaci,
Golobradi, al' kršni gorštaci,
Vitka stasa, opaljena lica —
Divizijska to je izvidnica.
Vi ni konju od djetinjstva svoga,
To j' igra ka roda kordunskoga.
Od malena kad su djeca bili,
Stari su ih jahati u ili.
Sad su munje što fašiste biju,
Proslavljaju Osmu diviziju.

Pred njima je junak od megdana,
Soko sivi sa naših planina,
Iz Radonje, sela ponosita,
To je junak Trbovi Periša
I za njime eta sokolova
Što s' ne plaše praha ni olova.
Tomaševi mla ani Jovica
Na zelenku brži nego tica;
Dva Miloša Kora i Hajdina
I dva brata dva mlada Dokana,
A za njima ostali delije,
Kad ih gledaš, srce ti se smije.
To je, bra o, naše krvi snaga,
Mili su nam k'o sloboda draga.
To je edo što s' u srcu nosi,
Cio Kordun s njima se ponosi.
Pa i konji što junake nose,
Dušmaninu i oni prkose;
Konji vrište kad se u boj kre e,
Nogom kopa, mirovati ne e;

Kad polete, tad zemlja zaje i,
To ranjeno naše srce lije i.
Bijela vilo, zaštititi ih krilom,
Sa uvaj ih našem rodu milom!
Oni stare ne e posramiti,
Nego slavna djela ostaviti.
Gledam, bra o, iz prikrajka lane
Šta se zbiva kad komanda pane.
Svako misli još se eta sprema,
Al' ve ete na vidiku nema.
uješ tutanj, zemlja se potresa.
Prašina se diže u nebesa.
Od mog' oka brdo ih sakrije,
Srce strepi, a duša se smije.

Pjesnik zatim govori o boju, pobjedi i o narodnom oduševljenju poslije sjajne pobjede i pjesmu završava posebnom zahvalnoš u komandiru ete Periši stihovima koje mu u ime naroda upu uje:

Oj Periša, naše janje mило,
Da te nije ne bi ni nas bilo.
Kad imamo takovih junaka,
Do i e nam i sloboda žarka.

Narodna ljubav prema 8. diviziji i borcima Korduna bila je vrlo dirljiva i brižna kao što majka brine i voli sina. Narod se radovao svakom uspjehu i tugovao za svakom njenom smrću. A kako i ne bi kad je to bila smrt neke kordunaške majke, smrt muža neke kordunaške žene ili smrt ne ijeg oca ili brata. Zato su svaku smrt oplakivali i narod i divizija. Pale borce ožalio je narodni pjesnik obiljem stihova. U toku borbe mnoge smrti bile su popra ene spontanim i neposrednim stihovima spominju i imena boraca koje su oplakivali, ali su se takve pjesme ubrzo stapale izražavaju i sveop i bol za svima koji su pali u borbi. Na prvom mjestu me u njima je na daleko poznata pjesma »Na Kordunu grob do groba«. U ovakve pjesme narod je slio svoje vapaje za voljenim sinovima, o e vima, bra om i sestrama. I kad neko zapjeva takvu pjesmu, nebrojene rane tada pozlijedi.

Mnoga imena su zaboravljena, ali je zabilježeno nešto pjesama u kojima su opjevani i oplakani junaci ija su djela bila podstrek i ponos borcima i narodu Korduna. Zbog toga se neke pjesme još pamte. Takva je i ova o pogibiji komandanta brigade Milisava Daki a:

Stiže glasnik iz brigade:
Komandant joj Daki pade.
On fašizmu zada muka,
Pade junak bez jauka.

Pla e Kordun i brigada,
Pla u djeca, žena mlada.
Vene cvije e, vene trava —
Žale druga Milisava.

U slijede oj pjesmi pjesnik saop ava tužne glase »od li kije strana«
gdje su poginuli mnogi partizani a me u njima Miško Breberina i Milisav
Daki :

Tu u boju protiv dušmanina
Pade junak Miško Breberina
Koj' vodio hrabre proletere,
Znao samo da pobjede bere.
Kraj njeg' pade komandant brigade,
Hrabar junak Daki Milisave.

Ali, kordunaške ratnike nisu zaustavljale suze i nisu se prepuštali
tuzi za poginulima. Sve smrti, svi grobovi izazivali su prkos i želju za
osvetom i do posljednjih snaga. Tako i pogibije ovih junaka:

Novu snagu brigadi uliše,
Grmi, sijeva kud brigada kre e,
Do pobjede ustavit' se ne e.

Sav satkan od kordunaške divljine i pitomine Miško Breberina na-
dahnuo je pjesnika za još jednu pjesmu. Glavna njegova vrijednost je
junaštvo, ali pored toga on je obi an, živ ovjek koga je rodila kordunaš-
ka majka. Poginuo je 15. marta 1943. godine u Lici kod Vrhovina kao ko-
mandant Prvog bataljona Petnaeste kordunaške brigade:

Od mladosti on je hrabar bio,
Nikad smrti nije se plašio.
Za nejake on je majka bio,
A sili se nije pokorio.
Žandari mu s puta se sklanjali,
To su za njeg' po zemljici mravi.
Sad je junak poslužio rodu,
U boj krenu za pravu slobodu.
Iz Trebinje on rodod bijaše,
Po la vojske poznalo ga naše
Po junaštvu i juna kom glasu,
Po ljepoti i visokom stasu.

Od seljaka komandant postade,
Za dušmana strah i trepet bio,
Partizansko ime proslavio.

Bolno su odjeknule Kordunom i vijesti o pogibiji komandanata i boraca Mirka i Milana Postica, Milutina Karasa, Dušana Vergaša, Mi e Ga eše, Mi e Bara a, Dušana Mudraka, Miloša ur ije, Danice Ljepovi i hiljade drugih ija se imena sve više potiskuju u srca njihovih najbližih. Šteta je što je zaboravljeno mnogo stihova kakvi su i ovi:

Još je jednom Kordun zaplakao
Kad je crne glase razabrao:
Mirko Pošti u boju nam pade,
Tešku ranu dušman nam zadade.
U Tuš'lov' u na Opa i -brdu
Ustaše su stvorili utvrdu.
Bataljon je na juriš pošao,
Na jurišu komandant je pao.
Na Kordunu svako ga je znao,
Nema toga kom' ga nije žao.

Bilo je to krajem marta 1942. godine. Mirko Pošti je ve tada bio poznat po svojoj hrabrosti i umješnom komandovanju. Proglašen je za narodnog heroja.

Ve po etkom 1942. godine poginuo je kao komandant 3. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda Mi o Bara . Poslije njegove pogibije omladina Primišlja i okolnih sela spjevala je o njemu i njegovom junaštvu i ove stihove:

Partizani, žalosna vam majka,
Pogibe nam dika od junaka,
Mi o Bara , vo a od ustanka.
A s njim pade Mandi u Dušane,
Jedan kuršum zadade im rane.
Kod Trži a, sela kamenita,
Kraj Primišlja, mjesta znamenita,
Dušan ga je sobom zaklonio,
Iz potaje dušman nišanio
I odjednom oba oborio.
Div-junak se na zemljicu sruši,
Ko god uo u suzi se guši.
A bataljon sada u boj leti
Komandanta svoga da osveti.
Osveti e Mi u i Dušana,
Kakve esto ne porodi nana.

U poruci Perni, rodnom selu Pošti a, pjesnik tuguje:

U Oto cu na oše tvog ti a,
Komandanta Milana Pošti a.
Teško ranjen u bolnici j' bio

Kad ustaški gad je provalio:
Opatice tu ih dovedoše,
Ranjenike njima predadoše.
Tad Milana ustaše zaklaše,
Cijeli Kordun u crno zaviše.

I o Mi i Ga eši sa uvano je nekoliko stihova:

Oj fašisti, prokleta vam bilo,
Kad brigadi odlomiste krilo!
Jezerane, zadade nam rane,
Tu Ga eša Mi o junak pade.

S bra om Karaš ponosila se njihova rodna Perjasica i s tugom se ovako opraštala od njih:

Dva Karasa, dva ro ena brata
Koje jedna porodila majka,
Perjasici u boj otpremila
I u borbi oba izgubila.
Oj slobodo, svakome si draga,
Al' nas koštaš nebrojena blaga.

Nisu zaboravljeni ni Miloš Petrovi -Pek, Glišo Zja a, Ilija Mrkonji , Zoro Simulija, Ilija Stojkovi , Marko Radoji i , Mane Pavlovi , Nikola Biži i drugi o kojima evo još nekoliko stihova:

Kad se sjetim Mrkonji Ilije,
Takvog borca na daleko nije
Koji nije mnogo govorio,
Al' se uvijek juna ki borio.
Crna oka s mrkoga brka,
K'o da gledam Manduši a Vuka.
Visok bješe a tanak u pasu,
Mio bješe a junak na glas.
S njim u eti dva njegova sina,
Kad se sjetim Šimulije Zora,
Sve junaci, gledati j' milina.
Kršna momka k'o Petrova gora,
Žuta brka a muškije vje a,
Taj u boju ne poznaje me a,
Kao jelen koraka je laka,
Nikad džabe ne troši metaka,
e pogleda pogoditi mora,
Od glasa mu odjekuje gora.
Do njega je junak, ljuta zmija,
Stojakovi mla ani Ilija:

A do njega Radoji i Marko,
Voljesmo ga kao sunce žarko.
Uvijek vedar, duša čete bio,
A o smrti nije ni mislio.
Kad se sjetim Pavlovića Mane,
Njegov rodiše iste ove strane:
Tih i šutljiv k'o Radonja rijeka,
Al' u boju ne znade prepreka;
Pa Miloša Mrkonjića Brke,
Što dušmanu taj zadade trke!
Kad se sjetim Živka Petrovića,
Muške snage, pravog Obilića:
Izrastao kao vita breza,
Sam pograbi teškog mitraljeza,
Sam ga nosi sa kote na kotu
Da dušmanu zadaje strahotu:
On je dika bataljona bio,
Junački je smrti prkosio.
Još se sjećam Bižića i Nikole,
Takve, braćo, ne bijaše lole:
Lijepo momčete kao vita jela,
Bujne kose a pogleda smjela,
Za njim mnoga uzdahnula cura,
Al' u boju bježe kao bura
Što pred sobom obara drveće,
Tako bježe kud se Niko kreće.
Sve ih sanjam jer sam s njima bio,
Al' ko b' cijelom četu izbrojio
Jer u četi stotina ih bježe,
Sada mrtvi u snu mi se smiješe.
Sanjam četu, ide u koloni,
Kao živi preda mnoštvom su oni,
Ali iz sna kad se duša prene,
Teška tuga tad obrva mene.

Tako ih se, eto, sjećam a drug koji je ostao živ među u desetak preživjelih od cijele čete u kojoj »stotina ih bježe«.

U pjesmi »Pogibija Sime Zatezala« opjevana je smrt omiljenog borca i komandanta koji je svim svojim brigama zaslužio pjesmu, pa i još više od toga — zaslužio je žrtvovanje drugova i spomen »do vijeka«. O tome, ipak, najbolje sama pjesma kaže i ovo:

Silan junak, zato svakom mio,
Svaki borac s njim se ponosio.
Iz Dubrava on rodom bijaše,
Strah i trepet za dušmane naše.

Znali su ga i Kordun i Lika
Jer imaše srce od elika.
Svaka su ga spominjala usta,
Svud ga pjesma pratila je pusta.

Al' slušajte što u re i sade,
Kakve, bra o, doživjesmo jade.
To bijaše etrdeset tre e
Kad brigada Hrastovici kre e,
Pred brigadom Cojle je letio,
Zamjenik je komandanta bio.
Kada Cojle pred brigadom jaši,
Na pobjedu misle Kordunaši.
Kada Cojle njima komanduje,
U smrt tada niko ne vjeruje.
Hrastovicu napade brigada,
Sa svih strana s' uje kanonada:
Topi grme, a granata praši,
Dobro biju mladi Kordunaši.
To su borci Osme divizije
Koju j' dušman dobro upamtio.
Za juriš je sad komanda pala,
Na juriš su ete poletjele.
Do zidova Cojle etu vodi,
Tu dušmansko tane ga pogodi.
Pade junak, više se ne mi e.

Mrtav Cojle ostao kod zida,
Pa je eta osjetila stida.
Al' to, bra o, dugo ne potraja,
Nasta vriska i velika graja.
Pobjesniše borci kao vuci,
Vriska stoji: »Jurišaj i tuci!
ekaj, Švabo, da se ogledamo,
Ni mrtvoga Sime vam ne damo!«
Tad se desi što se rijetko zbiva,
ujte, bra o, istina je živa:
Cijela eta zatomila tugu
Jer je ja a ljubav prema drugu:
Dobrovoljac sred krvave tu e
Potrbuške do zida se vu e;
Prava ljubav — dokaz nova žrtva
Da izvu e komandanta mrtva.
Prvi pade, to drugovi vide,
Za njim drugi dobrovoljno ide.
Tako sedam drugova nam pade,
Jarko sunce od uda zastade.

Eto, tako su ginuli borci Korduna, borci 8. divizije i narod im se oduživao svojom ljubavlju, povjerenjem, suzom i pjesmom. Ostaje samo da žalimo što su mnoge pjesme ostale nezabilježene jer one, ipak, najbolje uvaju spomen na minule dane kada je Kordunom vladala pustoš, glad, smrt, smrt za život, za ljudski život u slobodi.

U toj sveop o j narodnoj angažiranosti iskrilo je na sve strane. Sijevali su bojevi, akcije i u njima borci koje je narod u svom oduševljenju kitio najljepšim imenima. Oni su junaci, heroji, sokolovi, dika, a isto tako esto su uspore ivani s Milošem Obili em, Milanom Toplicom, Hajduk Veljkom ili Vukom Mandušić em i drugim junacima srpske epike. Naro ito rado im je pripisivano hajdu ko porijeklo, pa su i borci sli ni Starini Novaku:

Koji znaju sti i i ute i
I dušmana stoje ' do ekati.

Ravan hajdu kom podvigu je i upad komandira ete ure Grudi a u ustaški borbeni stroj u kome ubija dva ustaška vojnika, grabi njihove puške i vra a se u etu u kojoj ga drugovi:

Zagrliše pa ga poljubiše,
Partizansku pjesmu zapjevaše,
Hajduk Veljka ime mu dadoše.

Oko mnogih imena bile su ispletene legende, mnogi su zaslužili pjesni-kove rije i hvale i divljenja. Iako je ve ina boraca koji se spominju u slijede im pjesmama izginula, pjesme ne govore o njihovim pogibijama ve o podvizima kojima su zaslužili posebnu popularnost i ljubav još za života. Takav je bio omiljeni bombaš Druge brigade Milan akširan. Bio je izvanredno hrabar i vješt u borbi. Skoro da nije bilo akcije a da pri tome nije ubio nekoliko neprijateljskih vojnika i zaplijenio nešto oružja. Pri alo se da je do pogibije zaplijenio, pored ostalog, 15 puškomitraljeza. Poginuo je na elu svoga odjeljenja u zadnjem jurišu. Posljednje su mu rije i bile: »Desetina za mnom, juriš!« Koliko je bio popularan i omiljen me u borcima Osme divizije i u narodu Korduna, najbolje se vidi iz pjesme koju su borci i omladina esto pjevali u toku rata:

Malo j' takvih porodila nana
Kao majka Milu akširana.
Dok mitraljez iz bunkera kosi,
Bombaši mu privla e se bos
Jer nam Milan samo tako radi:
Daruje mu bombu od pozadi.
Iz bunkera više pas ne laje,
Mile eti mitraljeza daje.«³

3. Ignjatije Peri , Peta kordunaška brigada, Vojnoizdava ki zavod Vojno delo, Beograd, 1974, 92.

Hrabre mitraljesce predstavlja Nikola Kuni , me u njima jedan od najboljih:

U fašista mnogo mitraljeza,
Nikola im gubice zaveza.
Trideset je do sad osvojio,
A pušaka nije ni brojio.
Još koliko j' u mjesecu dana,
Nikola je prebolio rana.

Milan Cakširan i Nikola Kuni bili su ponos 8. divizije i zato što su bili specijalisti za upade u neprijateljska mitraljeska gnijezda.

Narod se zanosio snagom svojih eta i brigada pred kojima su stupali najhrabriji, a to su naj eš e bili mladi:

Što se ono od Vojni a praši?
Ono u boj idu Kordunaši,
A na elu ide prethodnica.
To je eta hrabrog omladinca:
Mlada eta mlada komandira
Koja ne da fašistima mira.
To je eta našeg sivog ti a
Komandira Uroš Opa i a.

Jedan od mnogih omiljenih kordunaških komandanata, narodni heroj Nikola Vidovi , esto se spominje u pjesmi. Iz svih pjesama zra i toplina, divljenje i ljubav prema voljenom junaku. Iz ovih se stihova vidi i zašto je to tako:

Kad Nikola ete obilazi,
On drugove kao djecu pazi.
U nevolji, kako narod veli,
Jedan hljebac na stotinu dijeli.
Ako njemu ni dote i ne e,
On se junak na to ne okre e;
A u boju u vatri i krvi
De j' najteže Nikola je prvi.
Nikola e ra e poginuti
Neg' ranjena druga ostaviti.
Tu e rane njega teško bole,
Zato njega partizani vole.
Kud naredi, bataljon se kre e,
Ni jedan se obazreti ne e.
O Nikoli pjesme se pjevaju,
Neki družu tu tajnu ne znaju,
Pa im kažem neka se ne mu e,
Od Nikole neka se nau e —
Kakav treba biti starješina
Ako ho e da je mio svima.

Iz svih ovih stihova o borcima i junacima Korduna name e se zaključak da su narod i borci pjevali o onima ljudima koji su išli u boj na elu svojih jedinica. Gra e za takve pjesme, naro ito u prvim danima borbe, bilo je vrlo mnogo. Samo onaj borac koji hrabro juriša na elu stroja imao je uslova da postane rukovodilac, a i da zasluži pjesmu. Nenadoknativa je šteta to što su mnoge pjesme zaboravljene.

Sve ovo do sada re eno i znano svjedo i o sraslosti i istovjetnosti ideala narodnooslobodila ke borbe i ideala poezije. Jedno s drugim se nadahnjivalo i podržavalo. Pjesme o borbi uop e, pa i o borbi 8. divizije, nastale su s borbom, govorile o njoj i za nju, u estvovale u borbi daju i narodni sud o doga ajima i podsticale na nove okršaje nagovještavaju i prolje e i sjaj slobode. Kako borbom tako i svojim pjesni kim stvaralaštvom narod Korduna je dokazivao svolju ljubav prema otadžbini i svoje povjerenje i odanost Titu i Partiji, koji su ih vodili u borbu za slobodu. Iz svih ovih pjesama izvija se ideja o moralnoj i istorijskoj veli ini svjesnih žrtvovanja za neprolazne vrijednosti ovjekovog trajanja — slobodu i nezavisnost.

Dušan Opa i

uro Kraja i

uro je bio tanka i visoka struka, sme e kose i vrlo malih brkova, duguljastih suhих obraza, širokih usta i poduga ka malo kukasta nosa. Ro en je 1913. godine u selu Šlivnjaku pod Trupinskom kosom. Prvo što je još kao dijete upoznao bila je bijeda koja je ostala njegov trajni saputnik u životu. Dvije godine pred rat postao je lan KPJ i vatreni agitator borbe za ideale radni ke klase i Partije. Od tada za njega su znali u svakom zaseoku op ine Veljun.

Kada je fašisti ka Njema ka napala Jugoslaviju, uro se prvi javio kao dobrovoljac da puškom u ruci brani zemlju. Našao se u 44. dopunskom puku na mobilizacijskom zborištu nedaleko Biha a. Puk u kome se našao nije došao do izražaja. Proglašena je kapitulacija. uro s nekoliko svojih Veljuna donosi odluku da s oružjem stigne u rodno selo. Savjetovao je drugove da uvaju oružje za predstoje i zadatak. Ustaše su na Veljunu preuzele vlast i otpo ele krvavi obra un s ljudima ovog kraja.

Veljunska tragedija — pokolj u Hrvatskom Blagaju — uznemirila je cijeli Kordun, a naro ito sela op ine Veljun. uro u toj teškoj situaciji okuplja ljude, priprema ih za oružani ustanak. Organizirao je nekoliko ustani kih grupa koje su u augustu 1941. godine prerasle u partizanske

MUSTAFA AHMETANOVIĆ

TANA

Generacija intelektualne omladine, koja se usko povezala sa narodno-oslobodilačkom borbom i koja je bila istinska i narodna omladina i vrlo često glasnogovornik i izraz narodne volje. Tana je i u našem Tani jednog od svojih pobornika. Moći gledati sa divljom pobednjelom i abnormalnih fašističkih kreatura, sva na silja nad nevinim puštanstvom, nije mogao istinski narodni omladinac, koji nije mogao da gleda ni naš Tana.

Zar je potrebno govoriti o tome da se njegov borbeni i intelektualni duh poticao iz borbe u borbi, da se njegovim sposobnostima odavala priznanje zahvaljujući njegovom radu i naporima, jer se uzdizao postepeno od herca, da svoj mladi život izvrši kao komandant brigade, sa svakom polobaju i u svim prilikama Tana je svoju dužnost i sadržaj izvršavao sa najvećom rigoroznošću. Zar je potrebno napominjati njegovu hrabrost kada se zna da je pao gođem od neprijateljske granate u prvim borbenim linijama, da je mnogo prije njegovom borbenom duhu i hrabrosti odato priznanje i činom za hrabrost. Ako je bilo potrebno njegovo prisustvo, ako je bilo potrebno izvršiti prodor, zauzeti i stjarati neprijatelja, tada fašizam, na na kom mjestu i u na kakvim prilikama, mogli ste ga vidjeti uvijek naprijed. Umor i nepor jali su se izraziti na njegovom licu možda nešto jače nego kod drugih, jer borbu protivljarat intenzivno i fizički i duševno. Ali njegov umor nije izgledao odmor, nego kao da se pretvarao u još veću upornost, u još veću volju za borbu.

U VIII. krajičkoj brigadi gdje je proveo oko godinu dana otpada u borbu. Po formiranju Unake Operativne Grupe došao je u nju da poslije izvjesnog vremena postane komandant III. bataljona na II. Muslimanske brigade. Pod njegovim vodstvom bataljion je postigao nizvise uspjeha doživši pohvalu i kao odlikovanje prelascu sastavu kao najbolji bataljion Unake Operativne Grupe. U nove formiranoj brigadi VIII. Ud. divizija postao je načelnik Štapa, da napokon zauzme jedno od najodgovornijih mjesta, mjesto komandanta brigade.

Pao je u borbama za posljednji, konačni obračun sa neprijateljem, pao je u času kada je naša zemlja počela da diše i živi životom za koji je i Tana dao svoj. Nije mu, bilo sudjeno da sagleda kraj i plod napora jedne generacije kojoj je sam pripadao.

NEKA JE SLAVA DRUGU

MUSTAFA AHMETANOVIĆU - TANI I

odrede. Narod je uro izabrao za komandira Partizanskog odreda »Šlivenjak« s kojim postiže mnoge uspjehe, me u kojima je i onaj 17. septembra 1941. godine u borbi sa 70 ustaša i domobrana kod Mari Kose. Jurišaju i na elu odreda, sprije io je ustaško-domobranske snage da ne pale i plja kaju. U borbi je zarobio dvojicu ustaša, 8 ranio i 3 ubio, zaplijenio 7 karabina i drugog ratnog materijala. Kao istaknuti borac i rukovodilac postavljen je za komandira ete s kojom napada na Talijane kod Vilin to ka, ubija 1 talijanskog oficira sa šest vojnika i zapljenjuje 1 puškomitraljez, 11 karabina i ve u koli inu ratnog materijala.

Postignutim uspjesima uro se nije mirio. Napadao je i hrabro branio sela od pokolja. Nije se vezao samo za svoju teritoriju. Tukao je neprijatelja gdje god se našao. Organizirao je napad na žandarmerijsku stanicu Jahovica, razoružao žandare i zaplijenio 7 karabina. Održava sastanke s narodom i formira narodnu vlast. Postao je omiljen borac i rukovodilac kotara Veljun. Uspijevao je svagdje sti i i svakog savjetovati. Svakodnevno je govorio o bratstvu i jedinstvu srpskog, hrvatskog i muslimanskog naroda. I kada je bilo najteže, našao je izlaza i snage da izdrži i drugom pomogne. U vremenu kada su vatreni jezici gutali selo po selo kotara Veljun, uro se stavio na raspolaganje narodnoj vlasti da pomogne u organizaciji izgradnje zemunica za stanovanje naroda. Svojom organizacijom, sposobnoš u i junaštvom postao je popularan u ovom dijelu Korduna.

Poslije oslobo enja Veljuna kao istaknuti komandir i politiki rukovodilac uro je postavljen za politiki kog komesara 2. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda. Kao politiki kog komesar bataljona, zajedno s komandiro m ete Dušanom Vergašom organizira zasjedu na Radovici, na cesti izme u Slunja i Cetingrada. Tu je 9. februara 1942. godine 3. eta do ekala kolonu Talijana koji su se kretali iz Slunja za Veliku Kladušu i u dvadesetminutnoj borbi zarobila 42 talijanska vojnika, ubila 7, me u kojima dva oficira, 7 ranila, zaplijenila 4 puškomitraljeza, 45 karabina i mnogo drugog ratnog materijala. Po zauzimanju Velike Kladuše uro okuplja narod i objašnjava mu ciljeve narodnooslobodila ke borbe i smisao bratstva i jedinstva, što je u mnogome pridonijelo da se dio ovog stanovništva opredijelio za narodnooslobodila ku borbu.

Jula 1942. godine urin 2. bataljon u estvuje u napadu na Primišlje. Veoma žestoka borba vo ena je s ustašama na Kurjevcu. uro uzima puškomitraljez od Nikole Vujaklije i s njim na elu 3. ete juriša, ubija 4 ustaše i služi za primjer itavom bataljonu kako se bori za slobodu.

Formiranjem Udarnog bataljona uro je postavljen za **njegovog** politiki kog komesara. To je bio ponos svih Veljun ana. Za Udarni bataljon odre eni su najbolji borci i rukovodioci pa je uro s **pravom** dobio položaj politiki kog komesara bataljona **koji je ubrzo ušao** u sastav 1. kordunaške brigade kao njen 2. bataljon. U **sastavu brigade** urin bataljon je vodio borbe protiv talijanskih okupatorskih **jedinica, ustaša i domobrana** na Kordunu, Pokuplju, **Zumberku i Lici**. U **svim tim borbama** uro je uvijek služio kao primjer hrabrosti, drugarstva i **brige** o borbama.

Bio je u pravom smislu duša jedinice, aktivan politički radnik i tumač bratstva i jedinstva na terenu na kome se kretao njegov bataljon i brigada.

Po etkom marta 1943. godine naredbom Glavnog štaba Hrvatske Duro je postavljen za političkog komesara 2. kordunaške brigade. Teška srca se odvojio od svog 2. bataljona. I borci i starješine bataljona žalili su zbog odlaska svog političkog komesara, ali su bili i ponosni na njega što ide na višu dužnost. Na položaju na obroncima Kapele pripremili su mu isprava. Prigodan govor održao je politički komesar. Iste u kome je istakao da su borci i starješine imali sreću da se stari revolucionar našao među njima kao komesar od koga su mnogo naučili. Dalje je rekao da je bez njega osjećao prazninu, ali da su ipak sretni što ide na višu dužnost. Za prigodan poklon uru ili su mu automat.

Dužnost političkog komesara 2. kordunaške brigade Duro je primio kod Crne Vlasti u Lici. Borci ove brigade nisu mu bili nepoznati. Dorekivali su ga njegovi ratni drugovi iz ustaničkih dana: Mile Lovrić, komandant 1. bataljona i Joco Tarabi, komandant brigade. S radošću je došao u Kraja i a i partijski rukovodilac divizije Rade Janjanin i s njim izmijenjao iskustva iz dotadašnjeg rada i borbi.

Upravo u vrijeme dolaska Duro za političkog komesara 2. brigade, štab brigade dobio je zadatak da napadne i likvidira etničke posade u selima Crna Vlast kod Vrhovina. Vođene su teške borbe nekoliko dana oko ovih uporišta u kojima je brigada zarobila 125 etnika i 60 ubila. Zaplijenjeno je mnogo ratnog materijala. Nakon toga brigada je oslobodila Kopolje gdje je zarobila 46 ustaša i zaplijenila veće količine ratnog materijala, a zatim je vodila borbe i za oslobođenje Otočca.

Nakon dugih i teških borbi po Lici brigada se vratila na Kordun. Odmora nije bilo. Trebalo je odmah organizirati napade i ponovo povratiti od ustaša i domobrana posjednute garnizone, iz kojih su vršili ispade na oslobođenu teritoriju, pljačkali, palili i ubijali srpsko stanovništvo. Druga brigada je dobila zadatak da 17. juna 1943. godine napadne i zauzme Cetingrad. Duro je bio više nego zadovoljan što je put napadati i osloboditi Cetingrad, poznato ustaško-domobransko uporište. Prije je borcima kako je februara 1942. godine tu vodio borbu s Talijanima, kako je s bataljonom napadao i zauzeo Cetingrad. U toku napada nalazio se u streljačkom stroju 1. bataljona i stalno podsticao borce na upornost, Duro je znatno doprinio da je Cetingrad poslije petosatne žestoke borbe zauzet. Zarobljeno je 160 domobrana i ustaša, među kojima i 16 ranjenih, dok ih je 60 poginulo. Zaplijenjeno je 10 puškomitraljeza i drugog ratnog materijala. Predaha nije bilo za brigadu. Produžila je napad na Veliku Kladašu i u šestosatnoj borbi ubila 100 ustaša, 15 ranila i 35 zarobila. Uspjesima u ova dva napada doprinijeli su Joco Tarabi, komandant i Duro Kraja i, politički komesar brigade, kako umješnim komandovanjem tako i ličnim primjerima i zalaganjem.

Neposredno poslije kapitulacije fašističke Italije, po naredbju Štaba 8. divizije, 2. brigada je bila grupirana zapadno od Ogulina sa zadatkom

da zatvori komunikacije Ogulin—Delnice i Ogulin—Drežnica. Doznajući da se od Vrbovskog kreće kolona jačine oko 1900 etnika, s namjerom da se preko slobodne teritorije prebaci u rejon Knina, Štab 2. brigade napušta selo Vitunji i kreće s brigadom u pravcu Musulinskog Potoka radi priprema napada na etnike. Kao politički komesar brigade uro, ponesen postignutim pobjedama i kapitulacijom Italije, obilazi bataljone i objašnjava im vojno-političku situaciju. Brigada je 15. septembra spremna dočekala »bradonje« i napala ih. Nakon dvosatne borbe prsa u prsa zarobljava 150, ubija 100 i ranjava 15 etnika, a ostali su se razbježali.

Da bi obilježila godišnjicu formiranja, 2. kordunaška brigada je postrojena. Izostao je veći ceremonija¹ proslave. Postrojenim borcima govorili su komandant i politički komesar i podsjetili ih na prethodnu borbu i pale drugove. Tom prilikom je iznijeto da je za godinu dana iz brigade oko 100 poginulo, 210 ranjeno i 30 boraca promrzlo. U istom periodu brigada je zarobila 935 neprijateljskih vojnika i podoficira, 10 oficira, ubila oko 510, ranila 720, zaplijenila 25 pištolja, 5 topova, 965 pušaka, 39 puškomitraljeza, 15 mitraljeza, 9 minobacača, 1 tenk i drugi ratni materijal.

U septembru 1943. godine ustaško-domobranske snage, jačine 120 ustaša i 80 domobrana, **posjeli su** Trošmariju sjeveroistočno od Ogulina radi kontroliranja i držanja ceste koja je povezivala Ogulin s Bosiljevom i **rnomljem**. Kroz **ovo** mjesto **je** u toku rata vodio jedini put koji je **povezivao** Kordun sa **Zumberkom** i Belom Krajinom. S obzirom na važnost Trošmarije, **Štab** 8. divizije **naredio** je 2. brigadi da napadne i zauzme Trošmariju. Po planu **po etak** napada bio je predviđen za 18 sati 20. septembra 1943. godine. Prije izlaska bataljona na jurišno odstojanje Minobacačica otvorila je vatru po prednjim neprijateljskim dijelovima. Međutim, umjesto da naše mine padaju po neprijateljskom položaju, one su padale po našem streljačkom stroju što je izazvalo zabunu među borcima 3. i 4. bataljona zbog čega je izostao planirani juriš. Time su ustaše i domobranci dobili u vremenu i organizirano dočekali i **zaustavili** napad. U toku noći i bataljoni su još dva puta pokušali da se pomoću jurišnih grupa probiju u neprijateljska uporišta, ali je svaki ponovljeni **napad** bio blagovremeno osuđen i odbijen.

Da bi se uvjerali na licu mjesta o stvarnom stanju na bojištu, komandant brigade Joco Tarabini i politički komesar uro Kraja i krenuli su na položaj 3. bataljona otkuda su imali bolji pregled. Po dolasku u štab bataljona produžili su do položaja streljačica. U vrijeme obilaska položaja, neprijatelj je mitraljeskom vatrom obasuo mjesto na kome se nalazio uro. Rafal ga je pogodio i usmratio.

Pogibija ovog plemenitog borca i rukovodioca bolno je i s tugom primljena kod svih boraca u brigadi. Vijest o njegovoj smrti potresla je i čitavu 8. diviziju. Svakome se srce steglo žaleći i divnog čovjeka i uzornog komunistu. Tužna vijest bolno je odjeknula i širom Korduna, naročito u njegovom Veljunu. Sahranjen je na groblju Popova Sela. U treperavom septembarskom vazduhu zamukle su posljednje riječi i oproštaja od majora uro Kraja i političkog komesara 2. kordunaške brigade.

Narod nas voli

Veliko blato i ni još ve im kiša koja cijeli dan pada. Usprkos nevremenu, žene i mladost sela Palanjka odlu ili su da posjete naš bataljon.

Kota i su do osovine propadali u blato, ve umorni konji jedva su vukli kola puna raznih priloga. Žena pedesetih godina drži uzde i ne da konjima da stanu. Njoj se žuri i evo kona no stigla je do boraca kojima nosi darove.

»Kako vidite, ma gdje vi bili, mi vas ne zaboravljamo« — govorila je ona rukuju i se s borcima.

Pozdravljamo se i s ostalim drugaricama, a zatim se ita pismo omladine u kojem se vidi njena ljubav prema našim drugovima i zahvalnost što smo je branili od plja ke i zuluma fašisti kih bandi.

Rastajemo se s ponovnim uvjerenjem da za takav narod nikakve žrtve nisu prevelike.

B. ILIC, 4. bat. 2. brig.

»Naše novine«, br. 68, od 31. oktobra 1944.

Sofija Pavi i Masa

I djeca Korduna bili su borci

Od ljeta 1942. godine, kada sam kao zagreba ka skojevka prešla iz Zagreba na Kordun, uz narod, borce, omladinu, a osobito uz djecu Korduna, vežu me mnoga i mnoga sje anja. Iako sam u okupiranom Zagrebu, u hapšenjima i ubijanju mojih drugova, lanova KP i SKOJ-a, upoznala fašisti ko divljaštvo, i slušala o užasima koje preživljava srpski narod u svim krajevima Hrvatske od ustaškog zlo ina kog mahnitanja, ipak, kada sam došla na Kordun, zapanjila me op a popaljenost itavih sela i strašna bijeda naroda. Odraslih muškaraca, doma ina u najboljim godinama, gotovo da i nije bilo. Jedni su bili pobijeni u pokoljima, a drugi su se nalazili u partizanskim jedinicama. Preostali starci, žene i djeca, koji su se spasili bijegom u šume, bili su prisiljeni da žive u nemogu im uvjetima — raznim skloništima i bajtama bez igdje i ega. Užasno je bilo prolaziti pored jama — masovnih grobnica nevinih žrtava ustaških pokolja.

Najbolnije su me se dojmila djeca. Znala sam i osje ala da sve što je preživio ovaj narod, proživljavala su s njime i djeca, mali pioniri i pionirke s obaveznom pionirskom partizanskom kapicom na glavi i drvenom

pušicom o ramenu. Strašno je bilo slušati da su ustaše, s jezom se izgovaraju i pišu ovakve riječi, klale i djecu, a još strasnije kada sam odmah po dolasku u selo Kupljenskom, opet inače Vojni, svojim oči ima vidjela na vratu dvanaestogodišnje djevojčice Ankice Napijalo ožiljke rane od ustaškog noža, i slušala od nje kako se priklana dizala iz jame pune poklanih žena i djece te osluškivala ima li ko živ.

Nikakvim istraživanjima i statistikama ne bi se moglo ta no utvrditi, kao ni za druge krajeve bivše Nezavisne Države Hrvatske u kojima je živio srpski narod, koliko je u ustaškim pokoljima i od okupatora na najzvjerskiji način stradalo djece Korduna, jer mnogo je umoreno djevojčice u dobi u kojoj nisu bila nigdje registrirana. Pokolj srpskog naroda označavali su ustaški zločinci perfidnim izrazom »išenje«. To se vidi i iz izvještaja 1. oružničke pukovnije od 16. kolovoza 1941. godine u kojem, između ostalog, piše: »istilo se je u kući, u dvorištu, na putu, u prisustvu roditelja, djece ili obratno... Pijan evalo se je, bilo je divlja krah prizora išenja djeteta u kolijevci«. ¹ Bilo je i slučajeva žena iz mrtve majke još nerođeno, ali živog djeteta, koje je zatim također umoreno. I o tome postoje dokumenti.

Ima mnogo slučajeva nastali sa stradanjem žena, djece i staraca u opkoljenoj Petrovoj gori sa stradanjima naroda Kozare. U listu Glavnog odbora AFŽ-a Hrvatske »Žene u borbi«, br. 1 od 1943. godine Ljubica Dobrini - Šagi objavila je članak koji zapravo govori o: »Guta logor Stara Gradiška mase žena i djece. Dolaze sa Korduna, dolaze sa Kozare... Svaki dan dolaze novi i novi transporti žena i djece. Dolaze, da ih zauvijek nestane«. ²

U ovome slučaju može se pretpostaviti i to da je samo za krvavu »proslavu« Pavle evog rođendana te godine poklano 1000 srpske djece i 500 žena, a da su preostala djeca ugušena otrovnim plinom ciklonom. U listu AFŽ-a za Baniju »Banovka«, br. 2 od 1943. godine objavljen je članak pod naslovom »Iz jasenova kog logora« u kojem, između ostalog, piše: »U logoru ima dosta djece, kojoj je krvnik poubijao roditelje. Strašno je gledati tu djecu. Gola, bosa, gladna, bolesna, sjednu u kakav kut dvorišta, razmišljaju, osjećaju na svojim mladim leđima ima svu teškoću u krvavog fašizma, koji im je ubio njihove najmilije, oca i majku. Mnogo je djece umrlo, a mnogo su ih i krvnici sami poubijali«.

Takve izmučene djece s Korduna, s Kozare i iz drugih srpskih krajeva, tužnih djevojčica i djece koja razmišljaju, ili su i za to bila više nemoguća, nagledala sam se u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi u Komandi kordunaškog područja u Gornjem Budućkom. Tu su bila dopremljena iz logora u Jastrebarskom gdje ih je oslobodila 4. kordunaška brigada. Nakon četvrte neprijateljske ofanzive organiziran je Dječji dom u Vojni kom Grabovcu u kojem su u najvećem broju bila smještena djeca pronađena u šumama. Sigurno je da nitko, tko je radio u tom domu ili tada dolazio u taj dom, ne može zaboraviti ono najmanje dijete, muško dijete, koje je

1. Žene Hrvatske u NOB-u, knj. prva, Zagreb, 1955. str. 27.

2. Isto, 100.

zapravo bilo ša ica kostiju. To dijete, ili od iscrpljenosti nije moglo, ili od ustrašenosti nije htjelo da jede. Sje am se mjesta i kreveti a na kojem je ležalo, ali nije ostalo na životu. Neka od te djece bila su zaboravila da govore, a neka da hodaju, puzala su etvoronoške. Upraviteljica doma Katarina Puškari bila im je prava mamica.

Od mog dolaska na Kordun misao na djecu nije me nikad napuštala. I kada je trebalo da se opredijelim koju u dužnost obavljati u partizanima, zamolila sam u Okružnom komitetu SKOJ-a da radim s pionirima, što je bilo i prihva eno. O u eš u kordunaške djece, pionira i pionirki u NOB-u mogle bi se knjige napisati. Nekada i sam pionir, a pomalo i »moj pionir«, nedavno je Duško Opa i , danas pukovnik JNA, u Karlova kom tjedniku objavio lanak »Najmla i u borbi« u kome je potresno i pregledno opisao žrtve i rad djece-pionira na Kordunu u toku rata. Ve na po etku lanka on piše: »To nije bila pojedina na pomo djece NOB-u. Od prvih dana oružanog ustanka, sa stvaranjem prvih partizanskih odreda, osnovale su se i dje je antifašisti ke organizacije koje su se uklju ile u NOP. Djeca iz mnogih zaselaka i sela Korduna još u prvim ustani kim danima stvaraju svoje dje je straže, dje je saveze, radne jedinice, dje je partizanske ete i odrede. Ve u prvoj ratnoj godini ove organizacije postaju ne samo faktor povezivanja mladih na platformi NOP-a, ve i faktor njihovog socijalisti kog odgoja i baza za kasnije stvaranje jedinstvene dje je antifašisti ke organizacije — Saveza pionira. Od prvih dana oružanog ustanka u partizanske odrede svrstavali su se i dje aci mla i od petnaest godina i esto junaštvom nadmašivali starije, što je imponiralo i neodoljivo sugestivno djelovalo na njihove vršnjake i još mla e drugove. S druge strane djecu su na forme udruživanja nagonili i sami uvjeti rata koji ih je lišio bezbrižnog djetinjstva, odjednom ih pretvorivši u svjedoke užasa. Mnoga su djeca privremeno ili zauvijek lišena roditelja. U partizanima su vidjela ljude koji ne samo da su im oživotvorili likove junaka iz dje je mašte, ve su im i pomagali i starali se o njima«.

U 16 omladinskih rezervnih eta formiranih u toku 1942. godine stupilo je 315 djece, budu ih boraca, mla ih od 15 godina. Da bi bili primljeni u ete, mnogi pioniri prikrivali su godine »starosti«, a koliko je tek proliveno suza onih koji nisu primljeni u etu. Po završenom kursu pioniri su stupali u partizanske jedinice i popunjavali upražnjena mjesta prekaljenih ratnika koji su ginuli. Za svakog pionira bila je posebna radost kad bi stupio u partizansku jedinicu. Duško Opa i u spomenutom lanku spominje Nikolu Blanušu, Ljubicu Draži , Nikolu Savi a, Savu Čekinovi a, Draginju Jagodi , Mili a Popovi a, Radu Vujakliju, Milku Ivoševi , Vladu Radmilovi a, Petra Brkovi a, Milicu Savi , Petra Valenti a, Stevana Petri a, Nikolu Smrzli a, Dragicu ulibrk, Mišu Ignjatovi a, Branka Tadi a, Milu Vranješa, Mirka Krmara, Nikolu Bekovi a i Milicu Gojak koji su stupili u omladinski bataljon »Joža Vlahovi «.

Posebno priznanje Opa i je odao najmla im borcima prtizanskih jedinica Korduna i 8. kordunaške divizije: Nikoli Lovri u, Gojku Vujakliji,

Radi Bandi, Gojku Ležaji u, Mariji Dejanovi, Milutinu Dmitrovi u, Mili Sikirici, Branku Bandi, Milošu Bandi, Milanu Dragojev u, Milutinu Devičeviću u, Mihajlu Karamarkoviću u, Boži Krajačiću u, Miloradu Dudukoviću u, Milanu Kozlini, Dušanu Dudukoviću u, Dušanu Gvozdi u, Mihajlu Koturu, Milanu Masli u, Milanu Miliću u i mnogim drugima koji su kao i oni izgинуli u borbama u Lici, na Kordunu, na Baniji, u **Zumberku** i drugdje.

Opa i spominje i 14-godišnjeg Voju Martinovića iz Tušilovića koji je ušao u grupu odabranih i hrabrih partizana za ulazak u grad Karlovac. U travnju 1941. godinu on je bio najmlađi borac partizanskog odreda »Debela kosa«. Brzo je postao član SKOJ-a, a 1942. godine i član KP. Od kurira izrastao je u omladinskog rukovodioca. Poginuo je u 1. etapu Žumbera kod pokupskog partizanskog odreda kao vođa patrola. Kažu da je puška bila uvijek veća od njega i da ga se u zimskim danima nije moglo vidjeti iz prtljaga snijega.

Ne smije se zaboraviti ni podvig malog Petra Opačića iz Crnog Vrela, kome su ustaše 3. maja 1942. godine ubili majku, oca i tri sestre. On je još četiri pionira »naoružana« drvenim puškama otišao u ustaško uporište Hrvatski Blagaj. Prethodno su ga kao pravi partizani dobro provjerili jer su znali da među obanima ima i naoružanih. Otuda su dotjerali 18 goveda, 30 ovaca i nekoliko koza u selo Veljunska Glina gdje su se nalazili borci 1. i 2. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda. Nakon toga nastala je prava uzbuna u posadi u Hrvatskom Blagaju jer su obani obavijestili ustaše da su partizani otjerali stoku, koju su ustaše u stvari opljačkali u martovskoj ofanzivi na Kordunu. Tako su pioniri iz Crnog Vrela pomogli partizane. Mali Petar Opačić strasno je želio da bude partizan pa se stalno nalazio uz njih. Pored drvene puške domogao se i drvenog puškomitraljeza. Umro je od tifusa 1943. godine.

Milan Konar, 16-godišnji puškomitraljezac 3. bataljona 3. kordunaške brigade, rodom iz Cvijanovića Brda, šest puta ranjavan u ratu, sam je u jednoj akciji, zahvaljujući snalažljivosti i hladnokrvnosti, razoružao dvojicu Nijemaca koji su nabasali na njega kad je bio u zasjedi.

Mala Dušanka Katić, također iz Cvijanovića Brda, ostala je sama sa svoje dvije sestre Milkom i Dragicom. Nije napustila zemlju i kućište svojih roditelja. Još nenavikla na majčin posao, pomuzla bi kravu i nosila mlijeko ranjenicima u partizansku bolnicu. Kada su njih sve tri odbornici iz seoskog NOO-a smjestili u Dječji dom u Vojnom Grabovcu, ona se u domu nije mogla smiriti. Sa sestrama se vratila svojoj kući i nadalje obavljala dužnosti domaćice i pionirke. Velika želja za opustošenim rodnim domom vratila ju je natrag.

I sam pukovnik Duško Opačić iz Crnog Vrela, autor spomenutog članka, imao je 1941. godine jedva 14 godina. Od tada datira njegov »partizanski staž«. Ustanak ga je zatekao kao oban i a. I on, kao i ostali njegovi suseljanici iz Crnog Vrela, do tada se družio sa svojim suseljanima iz sela nastanjenih hrvatskim stanovništvom. Nitko u narodu nije mogao vjerovati da se među mirne i složene seoske obitelji može zločin postaviti kao mjerilo ljudskih odnosa. I Duško je nakon uspostave Pavelićeve

NDH bezazleno izlazio na o i ustaškim krvnicima dok nije uo kako se pred njim dogovaraju da ga ubiju. Onda je njegova obitelj izbjegla u šumu Kestenovac. Njegova sestra Anka navratila je jednog dana ku i da obi e zakopano djevoja ko ruho koje je s majkom spremala za udaju. Našli su je zaklanu na ku nom pragu. Bistrom i živahnom dje aku smralo se pred o ima. Nikom ništa ne kazuju i iskopao je pušku, koju je otac bio sakrio, i otišao u Štab 2. bataljona 1. kordunaškog odreda gdje su mu uzeli pušku, a dali pištolj. Kada ga je komandant bataljona, španski dobrovoljac Robert Domani upitao ho e li biti bataljonski kurir, Duško je odgovorio kao iz puške da je po to i došao. I od prvog vatrenog krštenja, u oktobru 1941. godine na Vilinom to ku, do danas nije napustio redove JNA. Jednom 1944. godine, kada je došao ku i iz bolnice, u njegovo selo zalutali su ustaše. Duško je na njih otvorio vatru, zatim ih razoružao i odveo u partizansku komandu. To je toliko oduševilo pionire njegova sela da su mnogi samoinicijativno otišli u Glinu gdje je bio centar vojno-omladinske nastave, a neki su otišli s Duškom u brigadu za kurire i konjovoce.

Pioniri Veljuna i ostalih sela ove op ine bili su veoma dobro organizirani. Do mog dolaska imali su pet pionirskih eta. Tako je u Cvijanovi Brdu djelovala pionirska eta kojoj je bio komandir Mojsije Kozlina. On je poslije otišao u omladinsku etu iji je politi ki komesar bila omladin-ka Ljubica Kosijer. Obu avao ih je Mile Kon ar-Ciko. Omladinska organizacija mnogo se bavila pionirima, osobito nakon poh a nja omladinskih kurseva na Veljunu i ak u Lici. Te kurseve poh a le su i budu e lanice USAOJ-a: Ranka Gvozdi , Ranka Kosijer i omladinac Rade Dudukovi .

Jedna pionirska eta s terena op ine Veljun bila je formirana od pionira Crnog Vrela, Bandina Sela, Lapovca i Srpskog Blagaja. Komandir te ete bila je skojevka Kata Opa i , a politi ki komesar skojevka Dragica Mr enovi . Pioniri ove ete pronašli su 1944. godine u šumi Veliki Lisac više oružja pa su bili smislili da odu u borbu u Dubrave. Jedva ih je partizanska straža iz Veljuna ubijedila da oružje trebaju predati Komandi mjestu Veljun jer ne smiju sami i tako na svoju ruku po i u oružanu borbu.

U tre oj eti s ovga terena bili su okupljeni pioniri Veljuna i okolnih sela, a u etvrtoj iz Veljunske Gline i Kestenovca. U Veljunsku pionirsku etu iz Cvijanovi Brda došli su kasnije i pioniri Hrvati iz Donje Gline, me u kojima 13-godišnja pionirka Anka Kati koja je bila i lan SKOJ-a i partizanski kurir. Zahvaljuju i radu skojevske organizacije Veljun, iz Donje Gline prelazili su u partizane i omladinči Hrvati, kao Franjo Cindri , Tomo Cindri , Joso Jur evi i Franjo Štajduhar. Svi su poginuli rame uz rame sa svojim drugovima Srbima. Pionirka Nada Vuj i , iz istaknute i zaslužne partizanske obitelji Vuj i iz Veljuna, prenosila je kao kurirka poštu kroz ustaška uporišta.

Nema niti jednog kordunskog kotara iz kojega se ne bi moglo nabrojati bezbroj primjera ovakve borbenosti i radinosti pionira. Danas izgleda

gotovo nevjerojatno koliko su djeca ozbiljno shvaćala NOB i koliko su bila neustrašiva. Pored mnogih, navodimo samo jedan primjer koji mi je ispričala Desna Karas-Perić. Ustaše su 9. novembra 1941. godine doznali da su partizani iz odreda »Debela kosa« otišli u napad na Kamensko, pa su opkolili selo Burič u općini Vojnić, ubili 13 muškaraca i pohvatili žene i djecu. Djeci od 8 do 10 godina pokazivali su na njihove majke i druge žene pitajući ih koja od njih hrani partizane i da li partizani dolaze u selo. Međutim, i u tako užasnoj situaciji, djeca su uporno šutjela i mašu i glavicama nijekala. Stanko Corda iz Vojnišnice, općina Vojnić, otišao je također kao dječak u partizane i bio kurir u Mitraljeskoj četini 3. kordunaške udarne brigade. Dušan Kajganić iz sela Blatuše, kotar Vrginmost, star jedva trinaest godina, sam je sagrađio bajtu za sebe i svoje tri sestre s kojima je ostao sam. Sveto Livada, danas profesor i poznat naučni radnik, rodom iz Gornjeg Primišlja, kotar Slunj, s nepunih 14 godina bio je član Kotarskog odbora Saveza mlade generacije, zadužen za rad s pionirima, da bi ubrzo otišao u brigadu. Još i danas mi je u sjećanju njegov lik iz 1942. godine, kada sam ga ranjenog i bolesnog gledala na zgaristu njegove kuće.

Pioniri su se po potrebi dane dogovarali što bi mogli korisno učiniti za partizane i sve su obavljali organizirano. Bilo je određeno kada treba učiniti, kada sakupljati hranu za ranjenike, a kada pripremati priredbe. Kada bi bila koja veća partizanska proslava, uz partizanske jedinice i omladinske čete, u uzornom redu dolazile su na zborna mjesta i pionirke čete.

Kada sam došla na Kordun, interesirala sam se otkuda svoj djeci partizanske kape, drvene puške i pokoja vojnička uniforma. Uskoro sam i sama spoznala gdje su izvori pionirskog snabdijevanja. Borci iz partizanskih jedinica, kada bi ih pioniri posjećivali s miloštama, ili prilikom prolaska kroz selo, ili na odmoru nakon ranjavanja, poklanjali su im sve što su mogli i pravili im drvene puške. Često su pioniri salijetali odrasle da im naprave puške i sašiju pionirske partizanske kape. Kad nije bilo vojničkog sukna, pionirske kape šivane su i od platna. Poznate su bile bijele platnene pionirske troroge kapice s crvenom zvijezdom. Tako je bilo po cijelome Kordunu.

Osim njihove prve i najdraže brigade za ranjenike, skupljanja najrazličitijih jestivih plodova za naše borce, obilaska ranjenih drugova, pioniri su izvršavali sve radne zadatke omladinske organizacije prema njihovim dječjim snagama. Pored toga, oni su u kulturno-prosvjetnom radu omladinskih organizacija imali i posebne zadatke. One djevojke i dječaci koje je 1941. godina zatekla sa svršenom osnovnom školom opismenjivali su drugu djecu kojoj su škole popalili ustaše i okupatori, pa i odrasle omladinke i žene na selu koje su bile nepismene jer znamo da je školovanje ženske djece nekada na selu bilo rijetkost.

Ali, najomiljenija im je bila puška. Oni su grlili svoje drvene puške kao borci svoj pravi karabin. Najdraža zabava im je bila da na pogodnom mjestu do ekaju »u zasjedi« proslavljene kordunaške komandante i borce.

Sje am se kako su tako jednom na Veljunu »opkolili« drugove — anicu, Ve u Holjevca i Bogdana Oreš anina. Svi su se rado »predavali« svojim najmla im i najdražim.

Meni i ostalim omladinkama i omladincima bili su najdraži oni najmanji, koji se ni u emu nisu htjeli razlikovati od svojih starijih drugova. Samo se u ne em nismo slagali. Kada bi ih na sastancima ili poslije sastanaka gledali pred sobom onako malene, a onako ozbiljne, esto smo poželjeli da ih pomilujemo i poljubimo, ali se to njima nije »dopadalo«, njima — sinovima boraca i samim borcima.

Sje am se jednog malog pionira iz Poloja, iz Perjasice, iji je otac bio seoski odbornik. Kada smo ga izabrali u pionirski odbor, a »nije ga bilo šta vidjeti«, ponosno je stupio pred oca i rekao: »Tata, i ja sam odbornik«.

Kao što su u po etku ustanka 1941. i 194?. godine hrlili u pionirske ete, pionirske udarne odrede i rezervne omladinske ete, tako su pioniri Korduna 1943. i 1944. godine, sve do oslobo enja zemlje, masovno ulazili u radne pionirske ete. Te pionirske radne jedinice su rame uz rame s omladinskim radnim etama, bataljonima i brigadama mnogo pridonijele radnoj pobjedi omladine Korduna, koja je u teškim uvjetima nakon etvrte ofanzive u obavljanju sjetve i žetve, kao i u borbi protiv tifusa i drugom, u takmi enju s omladinom Like dobila i prelaznu zastavu od Zemaljskog odbora USAOH-a na kojoj je pisalo — Najboljima u pomo i frontu. Ovdje se mora iznijeti i jedna tužna brojka. Te 1943. teške ratne godine za narod Korduna umrlo je od tifusa preko 2500 djece. Uza sve napore na spre avanju bolesti, osobito Okružnog NOO-a i Komande podru ja, epidemija tifusa bila je nemilosrdna.

Partijske organizacije i organizacije SKOJ-a, zatim Savez mlade generacije, a poslije organizacije USAOH-a uvijek su se mnogo brinule za djecu i pionirsku organizaciju, jer su djeca bila najugroženija. Velika pažnja poklanjana je odgoju djece u duhu NOB-a, bratstva i jedinstva, ljubavi prema zajedni koj domovini novoj Jugoslaviji i prema Narodno-oslobodila koj vojsci i njezinom vrhonom komandantu — drugu Titu. I 8. udarna kordunaška divizija, sa svim partizanskim pozadinskim vojnim štabovima, mnogo se brinula za djecu. Uvijek je sve što se imalo najbolje poslano djeci, a nijedna brigada naše divizije nije prošla preko Korduna da se borci i rukovodioci ne bi svratili u dje je ustanove, bez obzira jesu li ili nisu u njima bila i njihova djeca, samo ako je bilo vremena. Borci nisu mogli biti mirni u svojim jedinicama, na svojim ratnim položajima, ako nisu bili sigurni da su im djeca zbrinuta. Sje am se kako je jedan borac iz 8. udarne kordunaške divizije, kada je nakon etvrte neprijateljske ofanzive našao svoje dijete u Dje jem domu u Vojni kom Grabovcu, rekao: »Sada mogu mirno oti i u brigadu«.

Djeca Korduna dala su za NOB sve što su mogla i znala. Zahvaljuju i pobjedama kordunaških i ostalih partizanskih jedinica, velikom osloboenom teritoriju Korduna s razgranatom mrežom NOO-a i svih društvenopoliti kih organizacija i organa NOP-a, a kasnije i pomo i ZAVNOH-a, i mi, njihovi stariji drugovi, mogli smo djeci pružati sve više i više, naraito u pogledu njihovog školovanja i odgoja.

Dušan Opa i

Politi ki komesar Vlado Nmkovi

Novembra 1920. godine kordunaško selo Cvijanovi Brdo, zaselak Rabinja, dobilo je još jednog stanovnika. U siromašnoj seljačkoj kući i Miloša Ninkovića a rodio se sin Vlado. Osnovnu školu završava s odličnim uspjehom, a zatim uva stoku i radi na zemlji kao i svi ostali seljani. Od malog crnomanjastog djeteta aka razvio se snažan momak, širokih plećaka i gustih tamnih obrva i kose. Isticao se vanrednom marljivošću u i velikom ljubavlju za čitanje. To je zapazio u čitatelj Ljubo Vujčić (član KPJ od 1937.) i poželio da mu odabira knjige i upući uje ga što da čita. Tako seoski član počinje da štiti prva saznanja o radnici koji klasi i iz oblasti politike te početkom 1941. godine postaje član SKOJ-a.

Objavom rata Jugoslaviji Vlado se me u prvima dobrovoljno javlja op inskom bilježniku da se tu e za svoju zemlju. Nije bio primljen. Ostao je na selu, dok je ve i dio ljudi mobilisan i upućen u svoje ratne jedinice. Ubrzo je došla okupacija a s njom i ustaše. Vlado upući uje ljude kako ne treba da vjeruju ustašama, kako treba oružje sakrivati jer e trebati za ustanak, za borbu protiv njih i okupatora. Mnogi su na Vladu gledali s podozrenjem. Znali su da se druži s Ljubom i da je Ljubo član Partije, ali su se mnogi udili šta e ovaj mladi koji nije ni vojsku služio a sad im pri a kako se treba boriti protiv države.

Vlado je me u prvim ustanicima na Cvijanovi Brdu stupio u ustašni ku grupu. Ve 5. augusta 1941. godine on je s puškom u ruci s Keki Milutinom i Gvozdić Stevom uhapsio u čitelja Ivana Šajfara, ustaškog povjerenika za općinu Veljun i poznatog organizatora hapšenja ljudi na teritoriju općine Veljun. Pod Ivanovim rukovodstvom je 6. maja 1941. godine u Hrvatskom Blagaju na zločina in zaklano preko 550 Srba iz ovog kraja. Kad je ustanička grupa porasla u partizanski odred »Cvijanovi Brdo«, Vlado je u njemu za vrlo kratko vrijeme postao simbol hrabrosti, poštenja i svega onoga što krasi dobrog čovjeka i ratnika. Kao takav polovinom augusta 1941. godine primljen je u Partiju. Mjesec dana kasnije izabran je za sekretara partijske ćelije u ćetini, a krajem 1941. godine i za člana Kotarskog komiteta KPH Veljun. Kao član komiteta i partijski rukovodilac 2. ćetine 2. bataljona Vlado neumorno radi na svom političkom i vojnom uzdizanju.

Prilikom napada na žandarmerijsku kasarnu u Johovici oktobra 1941. godine Vlado je prvi neopaženo došao do stražara, uhvatio ga za prsa, stavio mu maramicu u usta i likvidirao. To je omogućilo partizanima da bez borbe upadnu u žandarmerijsku kasarnu, zateknu žandare na spavanju, uzmu im oružje i ostalu vojnu opremu. Žandari su bili van sebe kad su u spavaonici ugledali partizane. Tada je Vlado obukao uniformu žandarmerijskog narednika i naoružao se novim vojnim karabinom. Komandant bataljona Robert Domani javno ga je pohvalio.

Kada je bilo najteže, Vlado se znao vrlo staloženo ponašati i pozitivno uticati na borce. Tako je bilo i po etkom 1942. godine u borbama s ustaško-domobranskom posadom u Veljunu. Ceta u kojoj se nalazio Vlado držala je položaj prema Hrvatskom Blagaju i uspješno spre avala neprijatelja da s tog pravca prodre do opkoljenih snaga. U tim borbama, kao i obi no, posebno se isticao Vlado, a njegova eta zaplijenila je pored ostalog i dva puškomitraljeza.

Po etkom maja 1942. godine eta, u kojoj se nalazio Vlado, bila je opkoljena u šumi Otmi zajedno s oko 600 staraca, žena i djece. Prije po etka proboja kao partijski rukovodilac Vlado je obišao sve borce, ukazao im na zna aj proboja i spašavanja žena, djece i staraca. Posebno im je ukazao na oprez da im koji ranjeni borac ili civil ne bi ostao ranjen u obru u. Hrabro je poveo etu u proboj i prvi uzviknuo: »Naprijed, drugovi, ura... !« U toku juriša Vlado ska e na ustaškog puškomitraljesca, ubija ga, uzima puškomitraljez i s njim nastavlja da kosi ispred sebe što je bilo odlu uju e za uspjeh proboja.

U napadu dijelova 1. i 2. kordunaškog odreda na ustaško uporište Batnogu, no u izme u 9. i 10. augusta 1942. godine, u estvovala je i eta u kojoj je Vlado bio partijski rukovodilac. I dok je komandir ete Mile Lovri u štabu bataljona ujedna avao plan sadejstva, Vlado je održao sastanak s komunistima i lanovima SKOJ-a te obavezao ih na veliko i neobi no zalaganje. U toku napada na elu bombaške grupe prvi stiže do ži ane ograde, ali se dalje nije moglo zbog jakog otpora ustaša. Kraj njega ginu dva druga, a jedinice se po inju povla iti. Vlado ne napušta svoje mrtve drugove, doziva pomo i obojicu izvla i van ustaške puš ane i mitraljske vatre.

Novembra 1942. godine prilikom napada grupe brigada na Slunj, Vlado, kao komesar ete u sastavu 1. udarnog bataljona Kordunaškog partizanskog odreda, prvi na elu ete probija se desnom obalom Korane ali lakše je ranjen. Ne napušta etu ve juriša zavijenom rukom na ustaško-domobranske položaje žele i da s etom bude prvi u Slunju — što mu i uspijeva.

Kad je 5. decembra 1942. godine formirana 15. partizanska brigada Hrvatske, Vlado je postavljen za zamjenika političkog komesara 2. bataljona. Povjerenje koje mu je ukazala Partija opravdao je ve u napadu na utvr eni domobranski garnizon u selu emernici kraj Topuskog. Jurišaju i na elu svog bataljona, ponovo je lakše ranjen, ali ne napušta strelja ki stroj. Sam previja ranu i onako krvav juriša na neprijatelja. Okupljeni oko njega i razdragani što ih ne napušta njihov partijski rukovodilac, borci još snažnije kre u u napad i zajedno s borcima iz drugih bataljona zauzimaju Cemernicu. Zarobljeno je 67 domobrana i zaplijenjeno 60 pušaka, 3 puškomitraljeza i druga ratna sprema.

Ranjeni Vlado ne napušta svoj bataljon, ve hitno kre e na drugi zadatak. Po veoma visokom snijegu i niskoj temperaturi u estvuje u napadima na ustaše u Saborskom, i na etnike u Li koj Jesenici, a zatim je njegova brigada upu ena ka Karlovcu. Gaze i duboki snijeg, ona je

20. januara 1943. godine stigla u selo Cvitovi kod Slunja. Umjesto da se toga dana odmori a potom da nastavi put ka Karlovcu, brigada je usiljenim maršem krenula preko Veljuna i u sumrak stigla u selo Buda ku Rijeku kod Krnjaka, gdje je bila izbila prethodnica 7. SS divizije, koja je u okviru etvrte neprijateljske ofanzive napadala iz Karlovca preko Slunja ka Biha u. Mada su borci bili umorni, gladni i neispavani odmah su s marša krenuli u napad na neprijatelja. U dvosatnim borbama njema ki prednji dijelovi su izba eni iz zaselka Boži i i Blagojevi i. Meutim, uvo enjem svježih snaga Nijemci uspijevaju da potisnu 15. brigadu. Drugi bataljon, na ijem se elu nalazio Vlado, vodi žestoke uzastopne borbe s daleko nadmo nijim neprijateljskim snagama i postepeno se povla i ka Slunju. Borci bataljona zajedno s Vladom nastoje svim silama da ih zadrže i tako omogu e blagovremenu i urednu evakuaciju: bolnice, dje jih domova, vojnoteritorijalnih ustanova i naroda s osloboene teritorije Korduna. Oko punih 15 sati vo ene su žestoke borbe oko sela Široke Rijeke. U borbama za Koli brdo Vlado je i po tre i put ranjen, ali ne napušta svoj bataljon.

Vode i uzastopne borbe s daleko nadmo nijim neprijateljem, 15. brigada je odstupila u Liku gdje je u rejonu Gornjeg Lapca, zajedno s 9. partizanskom brigadom Hrvatske opkolila jake talijanske snage. Kad su im 15. februara 1943. godine pokušala da priteknu u pomo dva talijanska bataljona iz Kulen Vakufa, prema njima je upu en 2. bataljon 15. brigade s Vladom Ninkovi em na elu, sa zadatkom da sprije i prodor pomenutih talijanskih bataljona u Gornji Lapac. Vladin bataljon postavio je zasjedu kod Bori evca i snažnom vatrom zaustavio neprijatelja, a zatim jurišem ga razbio. Talijani su na bojištu ostavili oko 50 mrtvih i ranjenih vojnika, bateriju topova (4 topa) s upregnutim konjima, 107 granata i mnogo druge vojne opreme. Nakon toga zna ajnu ulogu odigrao je Vladin bataljon i u razbijanju dijelova talijanske divizije »Sasari« kod Gornjeg Lapca, gdje su 18. februara jedinice 6. li ke i 8. kordunaške divizije postigle jednu od najve ih pobjeda partizanskih jedinica u etvrtoj neprijateljskoj ofanzivi.

U Lici je Vlado obolio od trbušnog tifusa i protiv svoje volje morao je napustiti drugove i oti i u bolnicu. U bolnici je ležao dva mjeseca i kad je mogao da se kre e preba en je s ostalim bolesnicima u oslobo eni Oto ac. Po ozdravljenju ostaje u Štabu 4. korpusa u agitpropu. Taj posao Vladi nije ležao. eznuo je za strelja kim strojem, jurišima i borbom pa je upu en u PPO za politi kog komesara bataljona. Mjeseca septembra Vladin bataljon vodi borbe oko Poljanka i Serti Poljane. Štiti slobodnu teritoriju Korduna. U tim teškim borbama 1. eta, u kojoj se zatekao Vlado, padne u okruženje na desnoj obali rijeke Korane u selu Smoljanac, nedaleko od ustaškog uporišta Vaganac—Li ko Petrovo Selo. Vide i opasnost u kojoj se našla eta, Vlado uzima puškomitraljez i stavlja se na elo ete, probija se u pravcu rijeke Korane i izvla i etu u selo Korita. I danas se pri a o **Capajevu** Vladi i njegovoj smjelosti. 9. septembra 1944. godine Vladin bataljon napada Josipdol i Oštarije. U kratkotrajnoj

borbi bataljon je zarobio oko 230 domobrana, 1 bojnika, 3 oficira i više podoficira. Zaplijenjeno je 5 teških mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 230 pušaka i mnogo drugog ratnog materijala.

Sredinom januara 1944. godine 15. brigada zatvarala je pravac Ogulin—Primišlje—Slunj. Njen 1. bataljon držao je položaje na brdu Gri u prema Košarama. Njega su 14. januara napale jake ustaške snage od Tounja i Skradnika i uspjele da ga opkole. Me utim, bataljon je i pored veoma teške situacije pod komandom Vojina Ljepovi a, komandanta i Vlade Ninkovi a, politi kog komesara, uspio da se probije iz ustaškog okruženja.

U borbama na **Zumberku**, po etkom ljeta 1944. godine, 8. divizija imala je nekoliko stotina ranjenih boraca. Budu i da su uslovi za njihovo lije enje na **Zumberku** bili veoma slabi zbog male slobodne teritorije i stalne opasnosti od neprijateljskog napada iz jakih okolnih garnizona, to je Štab 4. korpusa naredio 8. diviziji da ih prebaci na Kordun u tamošnje bolnice na Petrovoj gori, Kestenovoj gori i u Zbjegu. Taj zadatak štab divizije povjerio je 15. brigadi. Ona je 12. juna ujutro krenula iz Vivodine s oko 350 ranjenika, od kojih je oko 100 bilo nepokretnih i težih, koji su prevoženi u 50 kola s konjskom zapregom. Kolona se kretala pravcem: Vivodina, Metlika, **Crnomelj**, Vinica, Trošmarija, Gornje Dubrave, Perjasica. U prethodnici brigade nalazio se 2. bataljon, a glavninu kolone sa injavali su 3. i 4. bataljon i zaprežna kola s ranjenicima, dok je Vladin 1. bataljon obrazovao zaštitnicu. Prethodnica brigade izbila je 14. juna na prugu Karlovac—Ogulin. Ve i dio glavnine je prešao, dok je manji dio ostao s 1. bataljonom u borbi s legionarima koji su došli s pravca Generalskog Stola, Košara i Ogulina. Borbom koja je vo ena itav dan 1. bataljon je omogu io uspješno prebacivanje ranjenika preko rijeke Mrežnice u Perjasicu.

Po zadatku Štaba 15. brigade, krajem septembra 1944. godine, 1. bataljon je postavio zasjedu u Kapeli na cesti izme u Josipdola i Brinja. Najprije je s pravca Josipdola na zasjedu naišlo izvi a ko odjeljenje pažljivo osmatraju i put i okolinu. Budu i da na njega nije otvarana vatra, odjeljenje se vratilo natrag u uvjerenju da je prolaz preko Kapele slobodan. Ubrzo iza toga od Josipdola se za uo tutanj motorizacije. Svaki borac pretvorio se u oko i uho o ekuju i s nestrpljenjem neprijatelja. Brektanje motora sve su bolje uli. U me uvremenu, dok su starješine tiho upozoravale borce na spremnost za otvaranje vatre, dva tenka i pet kamiona upali su u zasjedu. Kako nije imao sredstva za uništenje tenkova, bataljon ih je propustio, a zatim je politi ki komesar Vlado uzviknuo: »Pali!« Puš ani plotuni i rafali automatskog oružja stravi no su odjeknuli u jutarnjoj tišini. Kamioni su zastali, a neki su se prevrnuli pored puta. Ilegionari su iskakali, i kako bi koji isko io, do ekivala ga je vatra iz zasjede. Uz gromki uzvik »Juriš!«, »Uraaa!«, borci su se kao jedan sru ili na cestu i po eli borbu prsa u prsa. Neprijatelj je brzo razbijen. Jedan dio legionara nestao je u Kapeli, 25 ih je poginulo, 28 ranjeno i 2 zarobljena. Kamioni su zapaljeni, a zaplijenjeni materijal evakuiran.

Poslije uspješno izvedene zasjede u Kapeli 1. bataljon se, po nare enju štaba brigade, prebacio u Perjasicu. Tu se neko vrijeme odmarao i izvodio vojno-politi ku obuku. Vlado se stalno nalazio me u borbama. Iz Perjasice je bataljon odmaršovao u Primišlje odakle je u toku no i izme u 19. i 20. oktobra kamionima Automobilske ete 4. korpusa prevezen u Rakovicu. Pjesma se orila u kamionima, a bilo je dosta boraca koji su se tada prvi put vozili automobilom. Bataljon je dobio zadatak da likvidira ustašku posadu u Drežniku koja je vršila este ispade na oslobo enu teritoriju i terorizala narod. Na izvršenje zadatka bataljon je iz Rakovice krenuo u rano jutro 20. marta 1944. godine. I kad se ve sasvim primakao Drežniku, primije eno je da je upao u ustašku zasjedu i da je u stvari opkoljen sa svih strana. Odjednom je otpo ela borba. Borci su jurišali, ali je svaki etvrti padoo pogo en neprijateljskim metkom. Probijaju i se iz obru a, pao je s još 27 boraca i neustrašivi komesar bataljona Vlado Ninkovi izrešetan mecima ustaškog mitraljesca. Njegovi saborci sa uvali su uspomenu na nezaboravnog druga, komunistu i rukovodioca. Omladina njegovog voljenog sela Cvijanovi Brda ispjevala mu je pjesmu koja se i danas pjeva:

»Mili bože, dal' tko može znati
Dal' se mrtvi mogu podizati.
Mi bi digli našega mladi a,
Komesara Vladu Ninkovi a«.

Milojko Šaša

Omladinski rukovodilac Mito Dmitrovi

Mito Dmitrovi ro en je kao etvrto dijete u siromašnoj selja koj porodici Stojana i Milice Dmitrovi 17. januara 1923. godine u Bugaru. U selu je bilo nekoliko imu njihovih porodica no najviše sirotinje me u koju su spadali i njegovi roditelji. esto odlaze i od ku e i rade i po svijetu kao obi ni fizi ki radnik njegov otac je obolio i mlad umro, tako da je Mito ostao u svojoj tre oj godini bez oca, na brizi majke s još troje nejake bra e. Osnovnu školu je poha ao u Trža koj Rašteli. Bio je najbolji u enik i još tada je zavolio knjigu koja e mu do kraja života ostati najbolji u itelj i životni prijatelj. Zbog toga njegovog neprestanog buljenja u knjigu uku ani, susjedi i njegovi školski drugovi prozvali ku ga »doktorom«. Govorili su: Mito e sigurno postati doktor kada stalno bulji u knjige. Po završenoj osnovnoj školi, još kao nejako i fizi ki slabo razvijeno dijete, bio je prisiljen da kao sluga uva stoku kod svog kuma vodeni ara Dragutina Boži a u Kordunskom Ljeskovcu. Pored sveg posla Mito se ni

dalje nije odvajao od knjige, pa mu je kuma Milija (žena Dragutinova) jednog dana sakrila knjigu. Vide i da mu nema knjige, Mito je u pla u i jadu zaprijetio Miliji da e joj zapaliti ku u ako mu ne vrati knjigu. Kad je vidjela, kako re e, da s »vragom ima posla«, Milija mu je vratila knjigu i više nije pokušavala da mu je oduzme.

U svojoj šesnaestoj godini Mito je pošao o evim stopama u svijet »trbuhom za kruhom«. Najprije se u jesen 1938. godine zaposlio u Beogradu u ugljarskoj radnji »Oganj« u Hercegova koj ulici broj 4. I tada, dok bi uhvatio malo vremena, itao je šta bi uhvatio, novine ili kakve knjige. U isto vrijeme je kupovao razne knjige, brošure i odlazio na sastanke s obalskim radnicima koji su na šlepovima dovozili i istovarivali ugalj. U Beogradu nije dugo ostao, jer je ve u aprilu 1939. godine morao tražiti novi posao pa je tako došao i u Vrdnik, gdje mu je živjela o eva sestra — tetka Sava. Pored tetke tu je bilo još poznatih ljudi iz Bugara i okolice koji su radili u rudniku uglja i kamenolomu u Fruškoj gori, pa je ra unao da e se, možda pomo u njih, nekako zaposliti. I zaista, pomo u ljudi koji su tu radili Mito se zaposlio u kamenolomu Rakovac u Fruškoj gori. Tu je radio sve do ljeta 1940. godine kada se razbolio na plu a i poslije lije enja u Novom Sadu i Zagrebu u jesen 1940. godine se vratio ku i u Bugar.

Za vrijeme rada u kamenolomu u Fruškoj gori Mito je svojim držanjem ubrzo stekao simpatije i povjerenje starijih radnika i sindikalnih rukovodilaca pa su ga tako radnici Skular Dragan i Križanac Ljubo uključili u sindikalnu organizaciju URS-ovih sindikata u kamenolomu. Od tada se uz knjigu i rad sa starijim drugovima politički i klasno uzdiže na liniji Komunističke partije Jugoslavije i postaje aktivan borac za radnička prava, tako da je dolaskom ku i u Bugar bio ve klasno opredijeljen.

Ubrzo po dolasku u Bugar Mito se povezuje s komunistima od kojih dobiva marksističku literaturu i druge napredne knjige. Poslije aprilskog rata postaje agitator na liniji Partije u pogledu priprema za oružani ustanak. Naročito se angažuje oko sakupljanja i uvanja oružja u selu i okolini. Događaji su se veoma brzo razvijali, tako da je ubrzo uslijedio i napad fašističke Njemačke na Sovjetski Savez, otpočeo i progono komunističke pokolj Srba na Kordunu.

Odvojenje i ubijanje ljudi iz Bugara počelo je 27. jula 1941. godine. Prva grupa uglednijih ljudi iz sela bila je toga dana odvedena na taj na in što su im ustaše poslale pozive da se u određeno vrijeme toga dana jave u školu u Bugaru, odakle su ih pod izgovorom da idu na rad u Njemačku odveli i poubijali na Garavicama nedaleko Bihaća. Slijede ih dana ustaške su patrole dolazile u selo i odvodile koga **bi** od muškaraca zatekle kod kuće. S istom namjerom kupljenja ljudi ustaše su i 5. augusta upale u Bugar, ali toga dana narod je na vrijeme uspio da pobjegne od kuća. Ubrzo poslije toga na zboru naroda iz sela, kada se dogovaralo o oružanom ustanku, Mito je bio jedan od **najvatrenijih** govornika za to da se organiziraju i da pruže oružani otpor ustašama. Poslije nešto dulje diskusije prijedlog je od svih prisutnih bio prihvaćen i za prvog koman-

P. r. g. l. o. d.

Popisnog stanja ljudstva i materijala jedinica 20. vozu
 VIII. Udarnog Divizije u Korpusu N. O. V. Jugoslavije 29. IX. 44.
 Bujadurov Maternijača

REDNI BROJ	JEDINICA	LJUDSTVO						MATERIJAL				BILJEŠKE	
		OFICIRA	PROFICIRA	POLICIJSKI POSLOVNOGOS	VOJACA	SVEGA	RADIO STANICA	TELEFONSKIH CENTRALA	TELEFONA	KARLA km.	OPT. APARATA		SIGURNOSNOG
1	Četa sa vozom VIII. Divizije	1	26	5	34	66	1	1	4	10		1	
2	Četa sa vozom I. Ud. Brigade	1	12	5	46	64	1	1	6	12			5
3	Četa sa vozom II. Ud. Brigade	1	14	5	44	64	1	1	6	14		1	3
4	Četa sa vozom III. Ud. Brigade	1	14	5	39	59	1	1	4	15			6
5	Voz sa vozom I. Brdskog Divizion		4	1	16	24			1	5	8		
SVEGA		4	43	21	179	237	4	5	31	60		2	14

Bočice u kolima
 je poneto osmo

ŠTAŠKI IZVEŠTAJ
 6a. Pr. 100/10

dira izabran Bogdan Veselica. On je bio vojni ki najsposobniji i jedan od najhrabrijih ljudi. Veselica je zatim postrojio sve ljudstvo i one koji su posjedovali oružje ravnomjerno rasporedio po desetinama. Još istog dana podve er zauzeli su položaje prema ustaškim uporištima avniku i Gati. Poslije ovoga ustanici su patrolirali po Bugaru, tako da ustašama više nije bio mogu nekažnjen dolazak u selo. U to vrijeme kao 18-godišnji mladi Mito se naro ito angažirao u povezivanju ljudi odbjeglih od ku a i njihovom organiziranju za oružanu borbu. A kada je u septembru 1941. godine, u prisustvu španskog borca i komunista Stjepana Milašin i a Šijle, bio formiran partizanski odred »Bugar«, me u njegovim borbama našao se i Mito. Ve slijede eg mjeseca u odred u je bila formirana partijska organizacija koja ga je tada primila u Partiju. U odred u Mito se isti e li nom hrabroš u i visokom politi kom sviješ u zbog ega je 3. februara 1942. godine na prvoj partijskoj konferenciji za kotar Slunj izabran za lana Kotarskog komiteta KPH za kotar Slunj i za delegata za Drugu konferenciju Okružnog komiteta KPH Karlovac.

Ubrzo poslije toga, po zadatku Kotarskog komiteta KPH za Slunj, Mito je kao istaknuti omladinac i komunista povu en iz odreda na teren radi organiziranja i rada s omladinom. Kao i svim drugim on je izvršenju i toga zadatka pristupio veoma odgovorno. Neumorno i s puno poleta obilazi sela: Bugar, Kordunski Ljeskovac, Basare, Koranski Lug, Gornju i Donju Mašvinu, Furjan, Mudri i još neka u kojima okuplja omladinu i stvara organizacije Saveza mlade generacije i organizacije SKOJ-a. Kao afirmirani i istaknuti omladinski rukovodnlac Mito je na Prvoj konferenciji SKOJ-a za kotar Slunj, koja je održana ubrzo poslije partijske konferencije, izabran za prvog sekretara Kotarskog komiteta SKOJ-a za kotar Slunj, potom i za lana Okružnog komiteta SKOJ-a za Karlovac. Na Drugoj konferenciji Okružnog komiteta KPH za Karlovac, održanoj 12. i 13. marta 1942. godine u Velikoj Kladaši, kao izabrani delegat i dobar poznavalac rada omladinskih organizacija, podnio je zapažen izvještaj »O razvoju organizacija SKOJ-a na podru ju kotara Slunj«. Kratko vrijeme od jula do septembra 1942. godine bio je sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za Karlovac.

Omladinske organizacije, naro ito organizacije SKOJ-a, najprije na podru ju kotara Slunj i zatim na podru ju itavog Korduna, postigle su u toku prolje a i ljeta 1942. godine pod rukovodstvom Mite Dmitrovi a veoma zapažene rezultate. Organizaciono sre ene i u vrš ene, kako organizacije SKOJ-a tako i organizacije Saveza mlade generacije, koji je ubrzo prerastao u Ujedinjeni savez antifašisti ke omladine Hrvatske (USAOH), postigle su zna ajne uspjehe u pogledu mobilizacije omladine u partizanske jedinice, zatim u izgradnji bajta, obavljanju sjetve i žetve, organiziranju omladinskih vojno-politi kih kurseva, omladinskih eta i u drugim aktivnostima.

Ubrzo poslije formiranja 4. partizanske brigade Hrvatske (1. kordunaška) Mito je po zadatku Partije upu en u brigadu za rukovodioca SKOJ-a. Kao iskusan omladinski rukovodilac, dobar poznavalac psihe

mladih, neposredan i otvoren u opho enju, izvrstan organizator, dobar govornik i hrabar borac on je brzo stekao veliki ugled boraca i starješina brigade. Zahvaljuju i svemu tome, kao i pomo i partijskih organizacija, veoma brzo je uspio da organizaciono sredi organizacije SKOJ-a u brigadi. Tako su u svim etama formirani aktivni SKOJ-a, u bataljonima bataljonski i za brigadu brigadni komitet SKOJ-a iji je sekretar bio Mito.

Pored organizacionog rada Mito je posebnu pažnju posvetio ideološko-politi kom i kulturno-prosvjetnom uzdizanju boraca, koji su gotovo svi bili omladinci, kako bi ih što bolje osposobio za izvršenje borbenih zadataka. Kao neumoran u itelj mladih stalno je kod njih razvijao pozitivne vrline boraca narodnooslobodila kog rata: hrabrost, ratno drugarstvo, disciplinu, mržnju prema neprijatelju, ofanzivan duh a iznad svega bratstvo i jedinstvo izme u Srba, Hrvata i Muslimana kako u brigadi tako i na terenu gdje se borila i zadržavala brigada. Mito je bio poznat i cijenjen omladinski rukovodilac brigade i zato je kao njen delegat u estvovao na Prvom kongresu USAOJ-a 1942. godine u Biha u, zatim je sudjelovao i na poznatom pokrajinskom savjetovanju SKOJ-a za Hrvatsku u Slunju.

Kasnije, s obzirom na njegove vrline i sposobnosti, Mito je odlukom Centralnog komiteta Komunisti ke partije Hrvatske postavljen za lana Politodjela 8. kordunaške divizije i bio zadužen za rad SKOJ-a u diviziji. I na ovoj dužnosti bio je neumoran u radu. Stalno je obilazio organizacije SKOJ-a po jedinicama, u io ih i podsticao na rad i izvršenje borbenih zadataka. Sto su hrabrost, upornost i izdržljivost skojevaca 8. udarne divizije došli do punog izražaja u mnogim bitkama protiv okupatora i domaih izdajnika, zasluga je i takvih omladinskih rukovodilaca kao što je bio Mito Dmitrovi . Pao je hrabro jurišaju i s grupom skojevaca Omladinskog bataljona »Joža Vlahovi « na ustaše u Sunji 27. septembra 1944. godine duboko vjeruju i da e ono o emu je još od svog djetinjstva sanjario sigurno biti i ostvareno.

Dušan Opa i

Napad Tre e brigade na Trojvrh i Mudri glavicu (23. novembra 1944.)

Još po etkom 1944. godine poslije proboja njema ke 392. legionarske divizije od Karlovca preko Ogulina za Hrvatsko primorje ostali su njeni dijelovi u Generalskom Stolu, Tounju, Oštarijama i Josipdolu s ja im isturenim posadama u pravcu Plaš anske doline. Iz posjednutih uporišta legionari su, s po zlu poznatom 33. ustaškom bojnom, esto vršili ispade u cilju plja ke, paljenja i ubijanja stanovništva na slobodnoj teritoriji.

Prema Plašanskoj dolini u rejonu Josipdol—Vojnovac bio je isturen jedan bataljon koji je imao slijedeći raspored: u selu Radošovi i nalazilo se oko 40 legionara naoružanih s 2 puškomitraljeza i puškama, na Mudri glavici (k. 501) jedna eta i oko 120 legionara naoružanih s 2 minobaca a 81 mm, 5 puškomitraljeza, puškama i automatima, u Vojnovcu tako er jedna i trupne komore eta i na Trojvrhu (tt 599) jedna eta ja ine oko 120 legionara naoružanih s 2 minobaca a 81 mm, 8 puškomitraljeza, preko 18 automata i puškama. U Josipdolu nalazio se štab bataljona koji je bio odgovoran za odbranu pravca Plaški—Oštarije na liniji selo Radošovi i—Trojvrh. Legionari su bili solidno utvr eni rovovima i bunkerima, a ispred položaja imali prepreke od bodljikave žice i minska polja. Položaj na Trojvrhu i Mudri glavici nadvisili su okolinu tako da su posade s ovih uzvišenja imale dobar pregled u svim pravcima. U Josipdolu, Oštarijama i Ogulinu pored ja ih ustaško-domobraskih i legionarskih pješadijskih snaga bile su stacionirane artiljerijske i oklopne jedinice koje su za kratko vrijeme mogle prite i u pomo svojim dijelovima kod Vojnovca.

Da bi proširio oslobo enu teritoriju Štab 8. divizije, na osnovu nare enja Štaba 4. korpusa NOVJ, odlučio je da 23. novembra 1944. godine napadne i likvidira legionarske posade u selu Radošovi i, na Mudri glavici (k. 501), selu Vojnovcu i na Trojvrhu (tt 599), a zatim i u Josipdolu. Za napad je određena 3. plašanska brigada oja ana s 4 minobaca a 81 mm prate ih eta 1. i 2. brigade i jednim protivtenkovskim topom 37 mm iz 2. brigade uz podršku Brdskog divizionu 8. divizije i Haubi kog divizionu 4. korpusa. Napad su od neprijatelja s pravca Tounja, Oštarija, Josipdola i Modruša obezbje ivale 1. i 2. brigada.

Prema planu za napad Štaba 3. brigade trebalo je da 1. i 4. bataljon napadom od sela Turkalji zauzmu Trojvrh (tt 599), a 3. bataljon oja an tako er minobaca kom etom i 2. bataljon, bez jedne ete koja je imala zadatak da zauzme Radošovi e, da zauzme Mudri glavicu (k. 501). Po zauzimanju Trojvrha i Mudri glavice trebalo je koncentri nim napadom sva etiri bataljona zauzeti Vojnovac, a potom dejstva prenijeti na sjeverozapad i po mogu nosti ovladati i sa Josipdolum.

U toku 22. novembra 3. brigada se prikupila u Plašanskoj dolini. Dan je iskorišten za pripremanje napada. Komandant brigade Dragan Pai i politiki komesar Milan Zimonja održali su sastanak sa štabovima bataljona i detaljno razradili plan napada i plan sadejstva jedinica. Po etama su obrazovane grupe bombaša i grupe za pravljenje prolaza u žanim preprekama. Održani su sastanci partijskih elija i aktiva SKOJ-a na kojima je ukazano na vojni ki i politiki zna aj napada. Pored ostalog u selima su organizirani civili s kolima, a naro ito omladina radi evakuacije poginulih i ranjenih boraca.

No u izme u 22. i 23. novembra jedinice su krenule prema objektima napada. Namjera je bila neopaženo se približiti neprijatelju, iznenaditi ga i odlučnim i brzim napadom savladati. Teže i da se postigne iznena enje, nije bila ni planirana artiljerijska priprema napada. Približavanje

bataljona položajima neprijatelja izvršeno je dobro, a i te su se neopaženo razvile u streljački stroj i približile žici. Tek kad su grupe za pravljenje prolaza u žici po ele da sijeku žicu, žica se uzdrmla i na njoj su zazvonile kutije i kante od konzervi. Stražar je opalio metak i neprijatelj je brzo zauzeo položaje na Trojvrhu i Mudri glavici. Legionari su vatrom iz automatskog oružja zasuli zemljište ispred žičane ograde prije nego što su te uspjele da na njoj otvore prolaze. Osvjetljavaju i teren ispred prednjeg kraja odbrane, a naročito snažnom vatrom prikovao je borce za zemlju i zaustavio napad prije nego je u stvari i po eo. Pale su i prve žrtve. Bilo je nekoliko mrtvih i ranjenih. Po odobrenju štaba brigade komandanti bataljona su povukli te od žice kako bi se izbjegle veće žrtve.

Poslije neuspjeha da se iznenadi neprijatelj, Štab 3. brigade je naredio bataljonima da izvrše pripreme za novi napad kako bi prethoditi artiljerijska priprema koja će neutralisati neprijateljeve vatrene tačke i pokidati žičane prepreke. I dok su se jedinice 3. brigade pripremale da krenu u napad, dotle su dijelovi 392. divizije s 33. ustaškom bojnom, potpomognuti jakom minobacačkom i artiljerijskom vatrom, krenuli iz Josipdola prema Vojnovcu s namjerom da priteknu u pomoć napadnutim posadama. Njih su na liniji Carevo Polje—Treskavac (k. 522)—Munjava—Salopek Selo zadržale 1. i 2. brigada 8. divizije.

Rano ujutro 23. novembra 3. brigada je završila pripreme za napad na Trojvrh i Mudri glavicu. Njene jedinice bile su spremne da po završenoj artiljerijskoj pripremi krenu na juriš. Međutim, artiljerijska priprema koja je po elu u 8 sati razočarala je borce. Mine i granate su padale nedaleko od streljačkog stroja što je unijelo nepovjerenje, zabunu i strah u vlastite redove. Tek na intervenciju komandanta brigade, koji se u to vrijeme nalazio u 1. bataljonu i na elnika štaba brigade uređuju i koji je bio kod 3. bataljona otklonjene su ove slabosti pa se minobacačka i artiljerijska vatra sručila na legionare i njihove bunkere. To je kratko trajalo tako da neprijatelj nije bio neutraliziran a kamoli uništen. I dok su se još rasprskavale mine i granate oko bunkera i žičane prepreke, bombaške grupe i borci su krenuli u odlučujuć i napad. Stvorila se gužva, naročito kod 3. bataljona na Mudri glavici gdje su se pomiješali borci i legionari. Zbog slabo izvedene artiljerijske pripreme i jakog otpora neprijatelja, napad nije uspio nakon čega su se bataljoni povukli na polazni položaj.

Povlačenjem na polazni položaj borba nije prestala niti se odustalo od napada. Po naredjenju štaba brigade povremeno su vršeni manji napadi na neprijatelja u cilju izvičanja i uoči avanja vatrene položaja neprijateljskih mitraljeza i puškomitraljeza. Legionari su budno motrili na svaki pokret boraca i zasipali ih snažnom pušanim i mitraljeskom vatrom. S pravca Josipdola neprijatelj je uporno napadao, artiljerijom tukao i raspored 3. brigade. Povremeno raspored jedinica 8. divizije tukla je i neprijateljska avijacija.

Smatraju i da postoje izgledi za uspjeh, štab 3. brigade je naredio bataljonima da se pripreme i u 12 sati krenu u odlučujuć i napad na Trojvrh,

Mudri glavicu i Radošovi e. Komandiri eta su pozvani u štabove bataljona gdje su primili zadatak i detaljna uputstva za napad. Povratkom komandira na položaj zadatak je prenešen na borce puzaju i od jednog do drugog, jer se druga ije nije moglo budu i da je neprijatelj stalno tukao mitraljezima i artiljerijom po položajima brigade. Istovremeno 1. i 2. brigada neprekidno su vodile borbu s neprijateljem koji je napadao od Josipdola i pošto-poto težio da proдре u Vojnovac.

Na položaju su borci osmatrali pravce napada, pripremali bombe i prebrojavali municiju. Iako su imali samo 10—15 metaka na pušku, svaki je odvojio po nekoliko metaka za puškomitraljeze. Pucati se moglo samo u cilj. Oko 12 sati otpo ela je artiljerijska priprema. Ovog puta bila je mnogo efikasnija i uspješnija. I dok su se još rasprskavale granate po neprijateljskim bunkerima, ete su krenule na juriš. Jurišne grupe, potpomognute vatrom automatskog oružja, proširile su prolaze kroz ži ane prepreke, kroz koje su borci po eli upadati u rovove. Podržan od grupe bombaša Milan Krli se prvi našao na jednom bunkeru na strmim padinama Trojvrha. Ovaj ple ati omladinac, rodом iz ustani kog Primišlja, nije poznavao strah. U lijevoj ruci nosio je karabin, a u desnoj torbicu bombi koje je prosipao po legionarima. Na podsticaj komandanta brigade za Milanom su brzo krenuli i ostali borci iz njegove ete. Padali su utvr eni položaji jedan za drugim. U strelja kom stroju našli su se komandanti i politiki komesari bataljona pa i sam komandant brigade Dragan Paji , koji je svojim prisustvom i li nom hrabroš u veoma pozitivno utjecao na borce. Umjesto da se predaju, legionari su pokušavali da protivnapadom izbace borce iz svog utvr enja. Borba se vodila prsa u prsa. Puškomitraljezac Antun Glavaš, rodом iz Umaga, sijao je svojim puškomitraljezom smrt me u legionarima. Smrtno pogo en pao je pokraj svog komandira voda Dušana Mrkalja, koji uzima Antunov puškomitraljez i produžava juriš. Nastao je pravi krkljanac. Trojvrhom su odjekivale eksplozije. itav prostor se našao u dimu i plamenu. Praštale su ru ne bombe i sijevali noževi i kundaci. Legionari su gubili bunker za bunkerom, rov za rovom. Jurišaju i na legionare, rafal je uhvatio komandanta brigade po nozi i ruci. Iako ranjen, nastavlja da se bori i komanduje. Ranjen je i komandir 2. ete Ninko Gvozdi , koji je na elu svoje ete prvi usko io na bunker na vrh Trojvrha. Ubrzo zatim Trojvrh je bio osvojen. Ostatak legionara uspio je da pobjegne u Vojnovac.

Dok su se vodile borbe za Trojvrh, 2. i 3. bataljon napadao je na Mudri glavicu i Radošovi e, a 1. i 2. brigada ulagala je krajnje napore da sprije i prodor legionara i ustaša od Josipdola u Vojnovac. Gotovo istovremeno kad su 1. i 4. bataljon zauzeli Trojvrh, 2. bataljon je, pod komandom Cvije Sudara, zauzeo Radošovi e odakle su se legionari povukli na Mudri glavicu. Tom prilikom jurišaju i na legionara pao je puškomitraljezac Nikola Glamuša, rodом iz Ruševice. Osvajanje Trojvrha i Radošovi a ulilo je novu snagu borcima i starješinama 3. bataljona kojim je komandovao Mile Boži . Bombaši na elu s Brankom Bandom i Milanom Kon arom prodrli su u neprijateljsku odbranu na Mudri gla-

vici, za njima i 3. eta na ijem se elu nalazio politi ki komesar Mojsija Banda. U tom jurišu poginuo je Ilija Miljkovi , zamjenik komandanta 3. bataljona, istaknuti i prekaljeni borac 3. brigade, a za njim i bombaš Branko Banda.

Da bi potpuno ovladao Mudri glavicom, komandant 3. bataljona Mile Boži ubacio je u borbu i bataljonsku rezervu. Juriši su se smjenjivali, ali su se i legionari uporno branili. Jurišaju i s puškomitraljezom u rukama, poginuo je Rade ubrilovi i njegov pomo nik Dušan Juzbaši . Tu je juna ki pao i komesar ete Mihajlo Krnji izvla e i ranjene i mrtve drugove iz borbe. U tom vremenu su i legionari uveli rezervu iz Vojnovca, zaustavili napad 3. bataljona, a zatim ga prisilili na povla enje. U povla enju 3. ete s Mojsijom Bandom na elu bila je izložena jakom pritisku svježih legionarskih snaga tako da je njeno povla enje bilo veoma otežano, a posebno jurišnom odjeljenju u kome se nalazio Mojsije. Da bi omogu io pavla enje svojih bombaša, on je zastao i vatrom iz automata do ekao jednu grupu legionara koja je na njega jurišala. Tukao je Mojsije, ali kad su legionari osjetili da je sam, pokušali su da ga živa uhvate. Nastojao je da se izvu e za etom, no bio je ranjen u grudi i vrat, izgubio svijest i pao u rov. Legionari su mislili da je mrtav i više na njega nisu obra ali pažnju. Primjetivši da mu nema politi kog komesara Ivan Gvozdi , komandir 3. ete, odlu uje da s etom ponovo krene u napad i izvu e Mojsiju mrtvog ili živog. S ovom odlukom štab bataljona se u po etku nije složio, smatraju i da je Mojsije mrtav i da bi njegovo izvla enje dovelo do novih žrtava. Ipak Ivan nije odustajao od svoje namjere. Najzad i štab bataljona se s njim složio pa je s etom krenuo natrag i potisnuo legionare, a zatim je jedna grupa boraca našla u rovu onesviještenog politi kog komesara. Iznijeli su ga pod kišom metaka. Brzo su na ena kola da ga odvezu u rodni kraj i tamo sahrane. Ali, dok su ga postavljali na kola etnom bolni aru se u inilo da Mojsije daje znakove života i diše. Bolni ar je sko io od radosti, oprao mu krv, previo rane i otpremio ga u brigadno previjalište. Ubrzo je došao k sebi i umjesto na groblje upu en je u partizansku bolnicu Kestenova gora.

U me uvremenu dok su 1. i 2. brigada 8. divizije krajnjim naporima usporavale prodor neprijatelja od Josipdola ka Vojnovcu, Štab 3. brigade organizirao je novi napad na Mudri a glavicu i Vojnovac u nadi da e najzad uspjeti da zauzme ova uporišta. Za napad koji je po eo oko 15,30 sati, angažirani su 1, 3. i 4. bataljon, dok je 2. bataljon zadržan u brigadnoj rezervi. Ponovo je došlo do žestokog sudara, ali kako su tada neprijateljske snage koje su napadale od Josipdola uspjele da odbace 1. brigadu i probiju se u Vojnovac, a zatim da izbiju i na Mudri a glavicu, napad je zaustavljen. Budu i da se odnos snaga promijenio u korist neprijatelja, više nije bilo nikakvog izgleda za uspjeh. Ocijenivši novonastalu situaciju, Štab 8. divizije naredio je 3. brigadi da se povu e u pravcu Plaš anske doline što je ova i uradila u toku no i izme u 23. i 24. novembra.

O tome koliko su bile žestoke borbe na Trojvrhu i Mudri a glavici najbolje govore obostrani gubici. Legionara je poginulo 185, ranjenih 90 i samo 8 zarobljeno. Zaplijenjen je 1 minobaca 81 mm, 4 mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 5 automata, 10 tromblonskih pušaka, 55 pušaka, 3 pištolja, 30 ru nih bombi, preko 7.000 metaka, 200 mina za minobaca , 50 šatorskih krila i mnogo druge ratne opreme. Pored toga uništene su dvije radio stanice, 2 minobaca a 50 mm, 1 puškomitraljez i ubijeno 10 konja. Tre a brigada imala je 23 poginula i 80 ranjenih boraca, me u kojima je bio i komandant brigade Dragan Paji . Istovremeno 1. brigada je ubila oko 50 ustaša i legionara i ve i broj ranila uz vlastite gubitke od 6 poginulih i 25 ranjenih i izgubljen 1 mitraljez, 2 puškomitraljeza, 1 mali minobaca i 10 karabina, dok je 2. brigada ubila 40, ranila 22 i zarobila 8 ustaša i legionara, zaplijenila 2 tromblona, 14 karabina i drugi ratni materijal, a sama je imala 5 ranjenih boraca, me u kojima je bio i komandir ete Ilija Kosanovi .

Stevo Radanovi

Djelovanje komunista u Osmoj diviziji

Osvrt na razvitak partijskih organizacija na Kordunu do formiranja Divizije

Formiranju 8. kordunaške divizije 22. studenog 1942. godine prethodilo je jednogodišnje iskustvo revolucionarne, oružane i političke borbe naroda Korduna i drugih krajeva Jugoslavije, a napose borbeno iskustvo boraca koji su bili svrstani u seoske partizanske odrede, zatim u ete i bataljone 1. i 2. kordunaškog partizanskog odreda. U ta dva partizanska odreda formacijski je bilo obuhva eno deset bataljona dobro naoružanih boraca, dvije proleterske i tri omladinske ete, što je i s vojni kog gledišta predstavljalo jaku osnovu za brži razvoj novih jedinica, kao što su to bile brigade.

Kako u itavoj našoj zemlji prije drugog svjetskog rata Komunisti ka partija nije bila broj ano velika (12000 lanova), tako je i na Kordunu bila nedovoljno razvijena. Nedostajali su joj iskusniji partijski kadrovi koji bi politički i organizaciono bili u stanju razviti ja i rad me u mnogobrojnim simpatizerima Partije u selima i mjestima Korduna. U travnju 1941. godine na Kordunu su djelovale samo 34 partijske elije s 222 lana i oko 100 kandidata za lanove Partije. Iako je to malen broj, oni su, zajedno s onim komunistima koji su u danima okupacije i poslije dolazili na Kordun, predstavljali osnovno političko i vojni ko jezgro u ustanku.

PETOKRKA

Da potraži duša
narodnih junaka,
Osveti svijetu
Zvijezda Petokraka.

Kupis t' barjake
Titovih junaka,
Osvajava i vidi
Rosa petokraka.

Kovani u ognju, glesu,
Kiljani u borbi,
dijeli svijetu
Indijice zveke.

Bez postelja i postelja
Svojih junaka
Svojih junaka
Svojih junaka.

U. V. V. V. V.
Branilo Zvezde.

Osvetilo in

Čeka se putanje...
ju stari njedni...
lova dogadjan...
postoje nepokoro...
ostaju u njedni...
i i kao ih...
Tako, čeka se...
njih majaura...
dix..

Pali su jedn...
ije nudi, jedn...
lobde ostija...
pjesni, ubije...
bu bol bude...
Kada je jed...
nije sedate...
dinci su pjes...
dugi i naper...
Ljaskova nast...
ljajai, a kar...
nu pjesni. Ta...
taljona Karas...
Pajo Krivčuđa...
dinska krvi...
prihatulj ub...
Omladinci se...
gdje su još...
krv njihovih...
od vrsnih bor...
bila da njih...
brama drugov...
odi plodom. I...
u njihova i...
borbi davali...
brzo se raz...
a dobro bore...
naš palo dru...
pasnost, na...
Zato njih...
ti njihovi d...
kledi da do...
Voličković III...
bat. I. br.

SIMO KLİČKOVIĆ

26. januara ove godine, umro je od znan. posledica u borbi kod K...
Ljube, kapeta Simo Ključković, (inob...
staba II. udarna brigada.

Još tada u našem početku nastao...
ku kada je Simo bio pukovnik...
ase u l. četi IV. bataljona K. K...
Ključke kada je bio komandir...
to čete, upućen na neprijateljsko...
u borbu sa ljudima, borio se, p...
vino i drugo - kao odličnog borca...
krajnjem radosno i voljno drugo.

Kada je komandant III. bataljona...
više davala je Simo je bio komandir...
čete u K. bataljona, a kada je, prilikom...
je neprijateljskog razara postar...
ija je bio komandant bataljona II...
bataljona.

U IV. neprijateljskoj ofanzivi...
Simu pripada veliki značaj i kr...
li neprijateljske borbe. Komandant...
noga iako bore poznaju po veštin...
borbeno, po velikoj odvažnosti i...
čuvajući, prilikom je izvršio n...
tina.

U V. neprijateljskoj ofanzivi...
ako je bio komandir I. bataljona...
u borbi u neprijateljskoj ofanzivi...
i njegov komandant i njega...
komando četa u neprijateljskoj...
u prvom i drugom, Simo je p...
stavljen na odgovornost oficira...
se brigada, kada je on i...
staba.

U VI. neprijateljskoj ofanzivi...
Simu pripada veliki značaj i...
od strane svih komandantima i...
noga brigada, kada je postav...
od svih, ali to je velika odgovornost i...
odboru. Najveći je je postalo, kada...
ko je postavio sve čete i rukovodi...
osa naše brigade. To, i drugi ve...
nog četa i komandantima, kada je...
na Simo Ključković, postao je on...
je još veći uzor i primjer našim...
našeg naroda, postao je on naš...
tu.

Kada je vjedna slav. komandant...
Simu Ključkoviću!

Rede Zvezda
komandant bataljona II. br.

u dobro bore i radosno. Za to,
naš palo drugovi, nije postojala...
pasnost, na mart oni nisu postajali.
Zato njih...
ti njihovi drugovi...
kledi da do ih ovetiti.
Voličković III, oml. bat. I. br.

Oni su se na poziv Centralnog komiteta KPJ uključili u oružane ustaničke grupe, postali organizatori partizanskih jedinica i osnivači prvih odbora Narodnooslobodilačkog fronta Jugoslavije, kao i svih drugih organizacija i organa potrebnih za uspješno vođenje narodnooslobodilačke borbe.

Do tada malobrojne organizacije Komunističke partije Hrvatske počinju u danima ustanka, a kasnije još i više, brzo brojno jačati. Istovremeno stvaraju se nove partijske jedinice tamo gdje ih do tada nije bilo. U isto vrijeme u borbama u partizanskim jedinicama proces brojnog povećanja komunističkih kandidata za članove Partije bio je još brži, jer su za to kod njih postojali izvanredno povoljni uvjeti, s obzirom da su se jedinice, naročito u prvo vrijeme ustanka, popunjavale mladima, odanim i hrabrim borcima. Da se proces narastanja partijskih organizacija i organizacija SKOJ-a odvijao brzo, potvrđuje činjenica da su krajem 1941. godine na Kordunu bila 464 člana Partije. U odnosu na travanj te godine njihov broj se za kratko vrijeme udvostručio i pored niza slabosti partijskih organizacija u politici primanja novih članova.

Ovakav tempo brojnog porasta članstva KP nastavio se i u prvim mjesecima 1942. godine. Tako je na Drugoj okružnoj konferenciji za okrug Karlovac, održanoj od 12—14. ožujka 1942. u Velikoj Kladuši, konstatirano da je u to vrijeme u kotarevima Slunj, Veljun, Vojni i Vrginmost bilo 108 partijskih jedinica sa 717 članova i 139 kandidata za članove Partije. Uz to treba ista i da su se od navedenog broja komunističkih jedinica nalazile u partizanskim odredima, što o to pokazuje koliko su borbene jedinice već u početku NOB-a bile zdrava i nepresušna baza za regrutiranje članstva u Komunističku partiju. Razvoj partijskih organizacija i povećanje članstva uvjetovao je i osnivanje novih odgovarajućih rukovodstava-komiteta. Tako je radi lakšeg kontakta s partijskim jedinicama osnovano niz općinskih komiteta, dok su u partizanskim jedinicama konstituirane štapske i četne jedinice, u bataljonima bataljonski partijski biro, kao partijski organi.

Usporedo s razvojem partijskih organizacija počinju se formirati i razvijati skojevske organizacije i njihova rukovodstva u vojsci i u pozadini. U izvještaju, naprijed spomenute Druge okružne konferencije — o radu omladine — istaknuto je da omladina masovno učestvuje u politici komunističkim i svim drugim oblicima aktivnosti, te da je na području navedenih kotareva na Kordunu osnovano 57 odbora s 1621 članom SKOJ-a.

Na kraju ovog kratkog osvrtu o razvoju partijskih, djelomično i skojevskih organizacija u vrijeme prvih ustaničkih mjeseci, treba još ista i da je tada postojala veoma dobra povezanost i koordinacija u radu između partijskih organizacija u partizanskim odredima i organizacija na terenu. To je, pored ostalog, ostvarivano i na taj način što su politički iskusniji kadrovi iz odreda birani u NOO-e i u partijska rukovodstva na terenu, koji su često puta davali ton politici komunističkom radu i što su partijske organizacije u odredima bile vezane za partijska rukovodstva na terenu. Obostrana suradnja je doprinijela i tome da su se partijske organizacije brzo razvijale kako u odredima tako i u pozadini. Kako su

partizanski odredi bili vezani za svoj teren, oni su u estvovali u gotovo svim akcijama koje su se provodile na terenu, kao što su bile akcije oko zbrinjavanja postradalog naroda, podizanja privremenih nastamba »bajta«, obrade zemlje i mnoge druge. Bez uske suradnje svih faktora u revoluciji, napose u njenim po ecima, ne bi se bilo mogu e oduprijeti onako jakim mra nim snagama svjetske i doma e reakcije, koje su se svim silama na- prezale da unište KPJ i revolucionarnu borbu koju je ona vodila.

Organizaciono stanje i uloga komunista u jedinicama 8. divizije

Narodnooslobodila ki pokret na Kordunu od po etka pa do formiranja divizije imao je izrazito revolucionarno obilježje. Formiranje brigada i 8. divizije krajem 1942. godine predstavljalo je daljnji revolucionarni akt naše borbe i realan odraz naraslih partizanskih snaga i bujanja NOB-a. Kako po organizaciji i formaciji, tako i po taktici koju su primjenjivale u borbi, brigade su predstavljale kvalitetno novi korak u izgradnji naših ratnih oružanih snaga. Za razliku od partizanskih odreda koji su bili ve- zani za teren, brigade su bile pokretne jedinice sposobne za ve e manevre i za dejstva na svakom zemljištu i u svim uslovima. Uzimaju i u obzir ovu ulogu brigada, bilo je nužno da i partijske organizacije u njima uskla- de svoju unutrašnju organizaciju i da primjene nove forme partijskog i političkog djelovanja. To je istovremeno zahtijevalo da se one odvoje od terenskog (lokalnog) partijskog rukovodstva po pitanjima neposrednog partijskog rukovo enja i da se direktno vežu za Centralni komitet KPH i njemu da podnose izvještaje o radu.

Budu i da su brigade postale osnovna udarna snaga u NOR-u, težište partijsko-politi kog i agitaciono-propagandnog rada prenijeto je na njih, odnosno na njihove bataljone. Zbog ovoga se kod partijskih organizacija u brigadama javljaju novi elementi u njihovim zadacima u pogledu ve e samostalnosti kod programiranja svoje aktivnosti, a time i ve a odgovor- nost za cjelokupni život i rad svojih jedinica.

Da bi lanovi Partije u svojim jedinicama odgovarali ulozi koja im je namijenjena, morali su biti dobro organizirani i jedinstveni na ideološko- političkoj platformi KPJ. Osim toga su partijske organizacije u briga- dama morale na svojim sastancima esto samokritički preispitivati svoje postupke u pogledu primjene kriterija kod kandidiranja i primanja novih lanova u Partiju, kao i svoj odnos prema organizacijama SKOJ-a. To je, izme u ostalog, i bila svakodnevna potreba komunista i partijskih elija, obzirom na to što je u jedinicama bio veoma dinami an priliv novih bo- raca, a tako er i est odlazak starijih boraca i starješina u novoformirane ili mla e jedinice, organe narodne vlasti, partijska rukovodstva i ruko- vodstva antifašisti kih organizacija na terenu. Stoga se nametala i nova obaveza partijskim organizacijama u cijeloj Diviziji u pogledu razvijanja takve partijsko-politi ke aktivnosti koja e uspjeti održati stalno visok nivo organiziranosti i akcione sposobnosti partijskih organizacija. Ovaj zahtjev su partijske organizacije dosta uspješno rješavale pa je zastup-

ljenost komunista i kandidata za članove Partije i SKOJ-a, u odnosu na ukupno brojno stanje u diviziji bila veoma visoka kroz cijelo vrijeme NOB-a, što pokazuju i ovi podaci po brigadama.

U siječnju 1943. godine 1. brigada je brojila 1300 boraca i starješina. Od toga su 222 bili članovi Partije, 73 kandidati za člana Partije i 114 članovi SKOJ-a, što iznosi 31,46% u odnosu na ukupno brojno stanje brigade. Na kraju te godine ova brigada je imala 1060 boraca i starješina, od čega 248 članova Partije, 47 kandidata za člana Partije i 280 skojevaca, ili 52,94% organizovanih u odnosu na ukupno brojno stanje brigade.

Budući da se ne raspoloživo s brojnim stanjem 2. brigade za siječanj 1943. godine, to se se koristi podatak iz studenog 1942. godine, kada je brigada brojila 950 boraca i starješina. Tada je u njoj bilo 130 članova Partije, pa ako pretpostavimo da se brojno stanje brigade do siječnja 1943. godine nije znatnije izmijenilo (a siječanj se uzima kao baza), onda vidimo da je u odnosu na ukupan broj ljudstva bilo 13,46% članova Partije u brigadi dok za kandidate KP i članove SKOJ-a za siječanj 1943. nedostaju podaci. Međutim, brojno stanje brigade krajem 1943. godine iznosilo je 1020 boraca i starješina, među kojima je bilo 230 članova Partije, 140 kandidata za članove Partije i 170 članova SKOJ-a, što iznosi 52,94% u odnosu na ukupno stanje brigade.

U siječnju 1943. godine u 3. brigadi su bila 803 borca od kojih je 121 bio član Partije, 73 kandidata za člana Partije i 114 članova SKOJ-a, što iznosi 38,35% organiziranih u odnosu na ukupni broj ljudstva u brigadi. Krajem te godine broj boraca i starješina u brigadi iznosio je 870, među kojima je bilo 229 članova Partije, 70 kandidata za člana Partije i 168 članova SKOJ-a, što u odnosu na ukupni brojni sastav brigade iznosi 53,67%.

Navedeni podaci o kretanju članstva KP i SKOJ-a po brigadama pokazuje da je u jedinicama postojao dinamičan porast partijskog članstva. Ovakva dinamika kretanja pratila je sve organizacije KP u jedinicama 8. divizije kroz cijelo vrijeme narodnooslobodilačkog rata, osim u trenucima velikih gubitaka članova KP u pojedinim teškim borbama.

Kada se uzme u obzir da je 1943. godina koju razmatramo bila karakteristična za borbene operacije 8. divizije, kao što su: borbe 2. i 3. brigade i 1. bataljona 1. brigade u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, zatim borbe 1. brigade na Zumberku (Krašić), te borbe cijele divizije na istočnoj plašanske doline od Talijana, četnika i ustaša i da je u tim borbama poginuo i izbačen iz stroja veliki broj članova KP i SKOJ-a, onda vidimo da su se unatoč tome partijske organizacije brzo popunjavale novim članovima. Brojni porast članstva KP i SKOJ-a karakterizira ista dinamika kretanja i u 1944. godini, pa i daljnji period do kraja rata 1945. godine.

Kako su u sastavu divizije postojale još i specijalne jedinice, kao što su: Brdski divizion, četa za vezu, Intendantura s komorom, Sanitetska četa i druge prištapske jedinice u kojima su također bile organizirane partijske ćelije, to se u niže navedenoj tabeli daje zajednički pregled partijskih ćelija i članstva KP za cijelu diviziju u prosincu 1944. godine.

Struktura partijskih elija		Struktura i br. I. KP				Soc. sastav				Nac. sastav									
Broj bataljonskih biroa	Broj etnih elija	Broj štapskih elija	Broj ostalih elija	Broj svih elija	Broj oficira i komesara lanova KP	Broj podof. I. KP	Broj boraca I. KP	Broj žena I. KP	Ukupno lanova KP	Radnika	Seljaka	Obrtnika	Namještenika	Intelektualaca	Oficira i podoficira bivše Jug. vojske	Hrvata	Srba	Ostalih	Broj kandidata KP
15	71	19	21	212	342	414	97	11	858	87	702	16	24	11	18	34	822	2	160

Iz pregleda se vidi da je u 8. diviziji u prosincu 1944. godine bilo 858 lanova KP, 160 kandidata za lana KP i 688 lanova SKOJ-a ili 51% organiziranih u odnosu na ukupno stanje divizije koje se tada kretalo oko 3.345 boraca i starješina.¹

Radi komparacije vrijedi ista i da je u siječnju 1945. godine na cijelom okrugu Karlovac bilo 1016 lanova Komunističke partije Hrvatske. Ovdje treba konstatirati da je broj žena lanova Partije bio veoma mali u odnosu na njihov ukupan broj u diviziji. Tako je u prosincu 1944. godine u diviziji bilo 167 žena po spisku, od čega samo 11 lanova KP ili 6,5%, što pokazuje da su partijske organizacije imale preoštar kriterij za primanje žena u Partiju i o čemu su se sektašile prema njima.

Iz tabelarnog pregleda također se vidi kakva je bila struktura partijske organizacije u diviziji. Postojalo je 212 partijskih elija, koje su bile osnovica partijskog života i rada svojih lanova. Partijske su elije nosile nazive jedinica u kojima su djelovale, kao npr. etna, štapska, prištapska itd. Osim partijskih elija u diviziji je bilo 15 bataljonskih partijskih biroa i jedan Divizijski partijski komitet u kojima su se donosile odluke i izdavale direktive koje su bile obavezne za partijske elije i lanstvo. Treba napomenuti da u našim brigadama tada nisu postojali partijski komiteti, iako se oni u nekim drugim samostalnim brigadama pojavljuju, ali, međutim, za njihovo osnivanje nije postojala neka opća direktiva CK KPJ. U brigadama postoje samo partijski rukovodioci kao profesionalna partijska lica, po starješinskom položaju oni figuriraju u početku kao zamjenici a kasnije kao pomoćnici političkih komesara brigada. Partijski rukovodioci u brigadama sazivali su, kad god se pokazala potreba, sastanke sa sekretarima bataljonskih biroa i etnih elija specijalnih jedinica, na

1. Visoko iskazani procenat obuhvaća enog ljudstva u organizacijama KP i SKOJ-a po brigadama i za cijelu diviziju treba uzeti sa izvjesnom rezervom, jer je bilo nemoguće doći do tačnih podataka, koliko je u određenom vremenu bilo brojno stanje pojedinih jedinica po spisku, a koliko na licu. Takva nepreciznost postojala je i u iskazivanju brojnog stanja lanstva KP i SKOJ-a u diviziji, ali se u svakom slučaju ne radi o nekom većem odstupanju od naprijed iskazanog stanja.

kojima je redovno prisustvovao i politički komesar brigade i članovi politodjela brigade. Na ovakvim sastancima vođene su diskusije i ujednačavala se gledišta po konkretnim pitanjima, zatim izgrađivani stavovi u pogledu koordinacije partijskog rada.

Rad partijskih elija

Broj članova Partije u elijama bio je veoma različit. U etničkim elijama najčešće se kretao od 8—12 članova, a u štapskim elijama od 5—9 članova. Sekretar etničke elije bio je profesionalni partijski radnik u etnici, a u isto vrijeme i zamjenik političkog komesara etničke elije. etnička elija radila je u pravilu kolektivno i kolektivno je donosila odluke i zaključke o svom radu. Ona je obavezno dva puta tjedno održavala svoje sastanke, kada je to bilo moguće. Obično bi jedan od tih sastanaka bio radni sastanak posvećen redovnim i tekućim problemima vezanim za programe rada i borbene zadatke, a drugi se koristio za ideološko-političku izgradnju članstva, na kome su obavezno prisustvovali i kandidati za člana KP.

Za razliku od etničkih elija, koje su obuhvatale i komandni kadar u etnici, bataljonske, brigadne i divizijske štapske elije obuhvatale su sarno štapski komandni sastav: komandanta i političkog komesara, njihove zamjenike, zatim načelnika štaba, operativnog oficira, obavještajnog oficira, sekretara SKOJ-a, intendanta jedinice i druge štapske oficire, koje su pojedini štabovi imali prema svojem nivou i funkciji. Bilo je iznimki kod nekih bataljonskih štapskih elija u kojima je bilo uključeno i drugo štapsko osoblje: kuriri, telefonisti, daktilografi i drugi.

Zamjenici političkih komesara koji su bili sekretari bataljonskih partijskih biroa ili partijski rukovodioci u brigadama istovremeno su bili i sekretari štapskih elija. Jedino je sekretar divizijske štapske elije bio u pravilu politički komesar divizije, a iznimno je to mogao biti i neki drugi član elije jer u diviziji sve do 1945. godine nije bilo profesionalnog sekretara divizijskog komiteta, odnosno zamjenika političkog komesara divizije, koji bi istovremeno bio i sekretar štapske elije. Štapske elije imale su značajnu ulogu, jer se na njihovim sastancima obavezno razmatralo stanje i davale ocjene za pojedine sektore rada u jedinicama, a za koje su članovi štapske elije u podjeli zaduženja bili partijski odgovorni, a to su sektori: vojni, politički, partijski, skojevski, kulturno-prosvjetni, propagandni i drugi. Posebnu su važnost štapske elije imale u partijskom odgojnom pogledu, jer su one bile neka vrsta škole za izgradnju kadrova s visokim moralnim kvalitetama u višim štabovima naših jedinica.

Kod štabova brigada i divizije formirale su se prištapske elije. One su obuhvatale članove KP koji su pri štabovima radili na tehničkim, administrativnim i pomoćnim službama. Sekretare u ovim elijama birali su članovi iz svoje sredine, a u pogledu organizacione vezanosti elije pri štabovima brigada bile su vezane za partijske rukovodioce u brigadi, a one kod štaba divizije za divizijski komitet.

Partijske su elije bile snažan politički faktor u svim jedinicama i na svim nivoima štabova u okviru divizije. Gotovo na svim njihovim sastancima njegovala se kritika i samokritika, koje su bile odgojno sredstvo i prava ratna škola u stvaranju moralnog lika komunista. Iako je prosječni nivo marksističkog obrazovanja članstva KP bio relativno skroman, ali je zato partijska svijest i odgovornost bila izgrađena na zadovoljavajućoj visini.

Što se tiče sadržaja partijskih sastanaka na njima su tretirana sva pitanja koja su zadirala u cjelokupnu aktivnost jedinica i boraca u borbi i van nje, kao što su: pitanja političkog djelovanja, zatim zadaci iz kulturno-prosvjetnog i agitaciono-propagandnog rada, problemi s područja partijskog i skojevskog rada, analiza pojedinih akcija i priprema za sljedeće akcije i zadatke, primanje novih članova u KP, odnosi starješina prema borcima itd.

U vezi s tim treba istaći i da su partijske i skojevske organizacije imale posebno veliku ulogu u pripremanju jedinica za značajne akcije divizije. Spomenuto samo neke od njih. U Lasinji i Kovačevcu nalazila su se dva važna neprijateljska uporišta, koja su bila isturena prema slobodnoj teritoriji i njih je trebalo likvidirati. Za napad divizije 1942. godine na njih trebalo je, pored vojnih izvršiti i obimne političke pripreme. U tu svrhu politički komesar divizije napisao je pismo svim političkim komesarima jedinica, u kome je upozorio sve borce i starješine kako se trebaju vladati i djelovati u tim hrvatskim selima, koja su inače u to vrijeme bila pod dosta jakim pritiskom neprijateljske propagande. To je pismo bilo detaljno razrađeno u svim partijskim i skojevskim organizacijama, a napose još i sa svim starješinskim kadrom po četama i bataljonima. Zahvaljujući tome, a inače i političkoj svijesti boraca, nije se desio niti jedan incident za vrijeme borbe, iako je u toj akciji sudjelovao izvjestan broj boraca s toga područja koje su obitelji stradale od tamošnjih domaćih ustaša.

Za vrijeme četvrte neprijateljske ofanzive štab divizije, odnosno politički komesar, obratio se borcima i starješinama također s pismom u kome ih je upoznao sa zločinima neprijatelja, paljenju sela i ubijanju nevinog naroda, te o velikim zbjegovima naroda sa slobodnog teritorija pred ofenzivom, a zatim ih je pozvao da hrabro uništavaju neprijatelja i da ga tuku na svakom koraku kako bi se ubrzo vratili slobodnoj teritoriji. I ovo je pismo dobro prorađeno u svim jedinicama i organizacijama. To je urodilo značajnim uspjesima koje su 2. i 3. brigada postigle u borbama u Lapač koj dolini razbivši neprijateljske snage i zadobivši veliki plijen.

Značajne partijske i političke pripreme izvršile su partijske i skojevske organizacije u 1. brigadi pred njen prijelaz preko Kupe u kolovozu 1942. godine i odlazak na područje Pisarovine, Jastrebarskog i Žumberka gdje je ova brigada postigla značajne uspjehe, kao što su upad u Jastrebarsko i oslobođenje djece iz logora, te akcija na uništavanje talijanske motorizirane kolone kod Rnomlja. Iako su to bile dvije značajne i veće

Bojnik

Sest muslimanske udarne brigade S.U.

April 1945

akcije, ipak je prebacivanje brigade i njen boravak na ovim područjima u to vrijeme imao daleko veći i politički odjek i značaj, jer su borci brigade svojim dostojnim postupkom stekli nezaboravne simpatije kod naroda Žumberka i Bele krajine u Sloveniji. Stoga ovaj put brigade neki njeni pripadnici s pravom nazivaju »put bratstva i jedinstva«.

Koliko su značajne bile pripreme komunista za pojedine borbe pokazuje i ponovljeni napad 2. i 3. brigade na Vaganac 1. siječnja 1945. godine. Nakon dvodnevni neuspjelih napada sazvani su sastanci komunista i skojevaca na kojima su temeljito analizirane slabe strane jedinica u napadu, a istovremeno su izvršene nove pripreme za ponovni napad i likvidaciju toga jakog uporišta ustaških i njemačkih snaga. Nakon ovih priprema neprijatelj je u prvom naletu bio savladan i akcija je potpuno uspjela, jer su borbena dejstva svih jedinica bila bolje sinhronizirana.

Ovakvih i sličnih primjera moglo bi se navesti itavi niz. Međutim, i ovi navedeni rjeđi govore koliko su uloga i snaga predstavljali članovi Partije i SKOJ-a u pojedinim složenim situacijama i borbama divizije u toku NOR-a.

Rad bataljonskih partijskih biroa

Kako se vidi iz naprijed navedenih podataka u jedinicama 8. divizije bilo je 15 bataljonskih partijskih biroa. Oni su po svom karakteru, ulozima i načinu rada bili najneposredniji organi Partije u svojem djelovanju i najdirektniji poznavaoći situacije u bataljonima. Bataljonski birovi pojavljuju se krajem 1941. godine na osnovu odluke o formiranju bataljonskih partijskih biroa koju je donio Centralni komitet KPJ u decembru te godine, a njihovi osnovni zadaci dati su u instrukciji Centralnog komiteta KPJ od 10. svibnja 1942. godine u kojoj se kaže da je u radu bataljonskih biroa najvažnije da uspostave pravilan odnos između Partije i komande i obezbijede rukovode u ulogu Partije u bataljonu. Sekretar bataljonskog biroa bio je profesionalni partijski radnik u funkciji zamjenika političkog komesara bataljona. Pored njega biro su sačinjavali politički komesar bataljona, sekretar bataljonskog komiteta SKOJ-a i sekretari etničkih partijskih odjela, koji su također bili profesionalni partijski radnici a ujedno i zamjenici političkih komesara odjela.

Uloga bataljonskih biroa bila je veoma značajna i u politici koju izgradnji svih boraca i starješina, a napose članova KP. Biro je morao posvetiti najveću pažnju u vršenju partijskih organizacija, izgradnji kadrova u bataljonu i politici prijema u KP. On je stalno imao pregled rada odjela, rukovodio je s njima, pružao im pomoć i tražio od njih odgovornost za svaki propust u politici. Sekretar bataljonskog biroa bio je osobno odgovoran pred Partijom za rad i stanje u bataljonu. Stoga su sekretari bataljonskih biroa morali biti najsposobniji komunisti u bataljonima i imati enjega lika komunista i borca.

Bataljonski birovi bili su najodgovorniji za izvršavanje zadatka iz plana rada po svim sektorima u bataljonu. Sekretar bataljonskog biroa kroz rad

štapske elije, u kojoj je bio također sekretar, inzistirao bi da se plan rada iz vojne i političke nastave redovno izvršava, za koje su zadatke bili odgovorni komandant i politički komesar bataljona. Dalje, bataljonski birovi su bili organizatori provođenja plana ideološko-političke izgradnje partijskog lanstva i izučavanja marksističke literature, a učestvovali su i u odabiranju partijskih kadrova za političke kurseve koji su u toku rata održavani. Može se slobodno reći da su bataljonski partijski birovi, kao najstariji partijski organi u NOV po svom sastanku pa i u bataljonima 8. divizije, uživali zasluženi autoritet i bili mnogo zaslužni za savladavanje onih najtežih i najopasnijih napora koje su borci u bataljonima podnosili.

Uloga Divizijskog komiteta

Formiranje Divizijskog komiteta KPH 8. divizije uslijedilo je odmah nakon što je divizija u cjelini bila formacijski kompletirana. Komitet su sačinjavali politički komesar divizije, partijski rukovodioci u brigadama, odnosno zamjenici političkih komesara brigada i sekretar partijskog biroa iz artiljerijskog divizionara. Od dana konstituiranja pa do siječnja 1945. godine sekretar divizijskog komiteta bio je jedan od partijskih rukovodilaca u brigadi. Kao što su partijski rukovodioci brigada, dok nije bio obrazovan divizijski partijski komitet bili vezani za CK KPH, tako je isto divizijski komitet bio vezan za CK KPH i njemu odgovarao za svoj rad i uopće za stanje u diviziji kao najodgovorniji partijsko-politički forum u diviziji. Osim odgovornosti prema CK KPH on je za svoj rad bio odgovoran i partijskoj divizijskoj konferenciji koja se prema potrebi povremeno održavala.

Po svojoj ulozi i na području rada divizijski partijski komitet je pretežno djelovao kao koordinator i usmjeriva partijske aktivnosti i usklađivao odnose i rad između partijske organizacije u diviziji i štaba divizije. Partijski komitet 8. divizije je razvijao plodnu suradnju s Okružnim komitetom Karlovac, naročito po pitanju kadrovske politike, zatim suradnje na usklađivanju političke aktivnosti na području okruga i dr. Na sastancima, koje je inače dosta često održavao, komitet je svaki put naširoko ulazio u sve sektore rada po brigadama i bataljonima u čemu je posebno uvijek upozoravao na pojedine slabosti u radu partijskih organizacija. Kako su tekli sastanci divizijskog komiteta i kakvi su bili sadržaji njegovog rada, pokazuje ovih nekoliko primjera.

Radi rješavanja problema u jedinicama na sastanku održanom 3. siječnja 1943. godine Divizijski komitet je, pored ostalog, donio sljedeće zaključke: da se umnože materijali koji se odnose na vodstvo HSS-a i prorade u svim partijskim odjelima, da se u 3. bataljonu 5. brigade postavi sekretar bataljonskog biroa, da se sve direktive viših partijskih rukovodstava prorade u partijskim organizacijama i s komandnim kadrom, da se posveti veća pažnja teoretskom uzdizanju, da se planovi vojne nastave i sprovedu u život, da politički komesar divizije sastavi plan političke

kog rada i da se podnese izvještaj o sadržaju kulturno-prosvjetnog rada u diviziji.

Na sastanku Divizijskog komiteta održanog 15. listopada 1943. godine podniet je opširan izvještaj o jednomjese nom takmi enju po brigadama za prelaznu divizijsku zastavu. Evo nekih dijelova iz tog izvještaja koji se odnosi na 1. brigadu: »Rad partijskih jedinica bio je redovit i usmjeren na što ve a postignu a rezultata po ta kama takmi enja. Program mark-sisti ko-lenjinisti ke literature je savladan i kandidati su zajedno s lanovima KP prou avali isti materijal. Skojevci su prou avali materijal »Mladi komunist«, »Omladinski borac« i »Historiju SKOJ-a« ... Provedena je druga ta ka politu kog programa »O ZAVNOH-u« koja je dosta dobro obra ena, tako da je svima jasno šta zna i ZAVNOH i koji su mu bili zadaci. Pored ovoga povremeno je i objašnjavano borcima na bataljonskim i etnim konferencijama o politu koj situaciji kod nas i u svijetu, o izdajni kom dijelu vodstva HSS-a, o izdajni koj vladi u Londonu, kao i ostali materijali iz desetodnevnog politu, programa, koga je izdao štab brigade i namijenio politu kim komesarima bataljona i komesarima specijalnih eta. Pored toga održana je jedna konferencija s politu, komesarima bataljona, a oni su održali 13 konferencija s komesarima eta, njihovim zamjenicima i politu, delegatima... Održano je 77 bataljonskih, etnih i vodnih politu kih asova. Ovi održani asovi s borcima bili su u duhu politu kog rada kroz ovaj mjesec dana. itane su vijesti »Naše novine« i »Naprijed« te list »Vjesnik« i ostali materijal koji smo dobili...«

Iz vojni kih predmeta, kao i iz drugih zaduženja postignuti su slijede i rezultati: »U pogledu rukovanja oružjem zadnjih deset dana nau ilo je 169 boraca rukovati puškomitraljezom, 139 teškim mitraljezom, 124 malim baca em... Svaki bataljon ima svoj pjeva ki hor koji je nau io pjevati »Hej Slaveni«, »Matija Gubec«, »Padaj silo«, »Crvena zvijezda«, »Svi na front«, » apajevku«, »Vintov anku« i »Rabotni ka« ... Svi su nepismeni obuhva eni te ajem i od 120 drugova 43 druga nau ila su 24 slova, 14 drugova po 15 slova, a 35 ih se još nije uklju ilo u te aj jer su tek došli u jedinice. Ima 11 drugova koji su nau ili sva slova. Od njih je jedan nau io itati i pisati i ve je napisao lanak za etni list«.

O rezultatima jednomjese nog takmi enja 3. brigade na vojnom polju u izvještaju je konstatirano da je ova brigada zaplijenila »23 puškomitraljeza, 2 teška baca a, 3 teška mitraljeza, 4 laka baca a, 236 karabina, 8 šmajsera, 7 pištolja, 104 mine za teški i laki baca , 3 sanduka ru nih bombi, 75000 metaka, 9000 litara nafte, 500 litara benzina, 300 vojni kih bombi, oko 300 ranaca, 1 vojnu apoteku, 19 konja, 11 pisa ih strojeva, 4 sedla, i izvjesne koli ine živežnih namirnica«.

U Divizijskom komitetu su se u toku NOR-a izmijenila etiri sekretara. Prva trojica: Rade Janjanin, Antun Vidovi Toni i Rade Zrinjanin obavljali su tu funkciju kao partijski rukovodioci u svojim brigadama, dok je Stevo Ili bio profesionalni sekretar Divizijskog komiteta i zamjenik politu kog komesara divizije. U tom istom periodu lanovi komiteta bili

su: Aleksandar Backovi , Miloš Šumonja, Artur Turkulin, Dušan Hrsti , Blažo Lompar, Šukrija Bjedi , Vlado Novakovi , Božo Rkman, Pajo Samardžija, Stevo Radanovi , Ilija Baki , Mi o Ležaji i Mišo Radoj i .

Djelovanje **Politodjela**

Naziv i funkcija politodjela postaje poznata na Kordunu tek formiranjem prvih brigada u kolovozu 1942. godine. Njihov nastanak pada u vrijeme kada je NOP ve izvojevao velike pobjede i stekao prostranu slobodnu teritoriju. Kako je ve naprijed istaknuto, sada brigade postaju osnovna udarna snaga NOP-a i od njihove moralne i vojni ke snage i vrstine zavisi daljnji uspješan razvitak NOR-a. Radi ove njihove zna ajne uloge trebalo je poduzeti još neke mjere kako bi unutrašnja organizacija i rad u brigadama bila stabilnija i sigurnija. Zato je CK KPJ donio odluku da se u cilju pomo i partijskim organizacijama u brigadama formiraju politodjeli kao instruktorski organi Centralnog komiteta KPH.

Po toj odluci u politodjelima predvi eno je da rade po tri lana, ali u praksi naših brigada rijetko su kada ta mjesta bila popunjena zbog nedostatka kadrova. I njihova se unutarnja organizacija rada dijelila po sektorima i to: sektor za organizaciono-partijska pitanja, zatim politiko-prosvjetni rad i rad sa SKOJ-em. Politodjeli se nisu miješali u komandovanje, ali su bili upoznati sa svim odlukama štaba brigade preko svoga rukovodioca koji bi obi no redovno prisustvovao svim sastancima štaba. Stoga je njihova uloga i bila izrazito politiko karaktera.

Zadatak politodjela je bio da pružaju pomo partijskim organizacijama u njihovom radu i da uskla uju komandovanje jedinicama s politiko-partijskom linijom i karakterom Narodnooslobodila ke vojske i revolucije uop e, zatim da razvijaju plodniju saradnju i pružaju pomo politiko organizacijama na terenu gdje su se brigade zadržavale. Kako politodjeli nisu bili partijski forumi nego koordinatori i instruktori za partijski rad, oni su morali voditi brigu i o pravilnom tuma enju i provo enju partijske linije, zatim o ja anju bratstva i jedinstva u jedinicama i uop e u narodu, pri emu su najtješnje sara ivali s partijskim rukovodiocima u brigadama i štabovima brigada.

U jesen 1943. godine poslije kapitulacije fašisti ke Italije i priliva novih boraca nametnula se potreba, radi uspješnijeg vo enja ve ih operacija, za ja anjem homogenosti divizije u svim njenim komponentama — vojnim, politiko, partijskim, kadrovskim, propagandnim i drugim. U vezi s tom odlukom CK KPH formiran je pri Štabu 8. divizije politodjel poslije ega se postepeno po eo da gasi rad politodjela u brigadama. Osnovna uloga i na in rada politodjela divizije bio je u suštini isti kao što je bio i u brigadama. Politodjel divizije imao je pet lanova koji su imali svoju posebnu partijsku eliju. Rukovodilac politodjela bio je istovremeno i lan divizijskog partijskog komiteta. Politodjel pri štabu 8. divizije funkcionirao je do po etka 1945. godine kada je ukinut.

Marksisti ko i op e obrazovanje komunista

Ideološko i političko obrazovanje komunista vršeno je na dva načina: na teoretskim sastancima partijskih celija po programima ideološko-političkog rada i putem partijskih kurseva i škola u koje su upućivani sekretari i članovi partijskih rukovodstava.

Na teoretskim sastancima komunisti su sticali osnovne pojmove iz marksizma-lenjinizma. Obično su proračunate razne brošure i članci iz partijske štampe koju su izdavali agitprop odjeli OK KPH za okrug Karlovac i Centralnog komiteta KPH. Ovi materijali su na sastancima čitani, zatim je vođena diskusija, a održavana su i predavanja, također s diskusijom. Obično bi se predavanja držala onda kada bi se pozivao veći broj članova KP na jedno mjesto. Ovdje treba istaći i da je kod komunista želja za sticanjem ideološko-političkog obrazovanja neprekidno bila na zavidnoj visini.

Obrazovanje komunista kroz kurseve i škole imalo je mnogo bolji efekat. Pored sticanja osnovnih znanja iz marksizma-lenjinizma, strategija i taktika Partije i drugih oblasti, polaznici ovih kurseva i škola sticali su i izvjesne uslove za samostalan rad na svom ideološko-političkom obrazovanju i osposobljavali se da stečena znanja umiju prenijeti i na druge. Zbog potrebe u kadrovima, kratkoročnog trajanja i obimnosti programa ovi kursevi i škole bili su prenapregnuti, što je od svakog polaznika zahtijevalo maksimum naprezanja. Niži kursevi obično su trajali oko 10 dana, srednji oko 15—20 dana, a viši, koje su održavali centralni komitet KPH i KPJ, trajali su 30—45 dana. Kurseve su zajedno pohađali partijski radnici iz vojnih jedinica i članovi partijskih organizacija i komiteta s terena.

Na nižim partijskim kursevima proučavane su teme o Partiji, liniji KPJ u NOB-u, partizani i Crvena armija, narodnooslobodilački odbori, rad s omladinom, Antifašistička fronta žena i druge, a na srednjim partijskim kursevima politička situacija u svijetu, linija KPJ u NOB-u, o NOVJ, NOO-ima, AFZ-u i omladini, zatim ideološki i organizacioni osnovi KPJ, strategija i taktika Partije, neka pitanja iz historije SKP(b), o imperijalističkim ratovima, SSSR-u i drugo.

U toku 1944. godine kurseve je održavao i agitprop odjel 8. divizije radi ideološke izobrazbe članova KP u diviziji. Ovi kursevi najduže su se održavali u selu Prisjeci i u školi u Miholjskom, na području kotara Vojni. Evo kakav je bio program na jednom od tih kurseva: Razvitak radničkog pokreta i ideologija radničke klase, Teorija Partije, Organizaciono stanje Partije, O sovjetskoj državi, Fašizam, Oslobodilački rat na čelu sa SSSR-om, Linija KPJ, Rad Partije u vojsci, Masovne organizacije, ZAVNOH i AVNOJ.

Ideološkom i političkom obrazovanju komunista u 8. diviziji poklanjana je velika pažnja od strane partijskih rukovodstava. Teško je u ovom radu proizlazile su prije svega iz nedostatka kadrova sposobnih za ovaj posao. Taj nedostatak uspješno je rješavan saradnjom s partijskim rukovodstvima na terenu.

Kulturno-prosvjetna i agitaciono-propagandna aktivnost

Jedan od veoma važnih sektora rada u Narodnooslobodilačkoj vojsci bio je kulturno-prosvjetni i agitaciono-propagandni rad. U svim partijskim elijama i bataljonskim biroima bili su zaduženi pojedini članovi Partije koji su bili odgovorni za ovaj rad u vojnim jedinicama. Kod štabova brigada i štaba divizije postojale su posebno formirane agitaciono-propagandne grupe, a u svim bataljonima su radili kulturno-prosvjetni odbori. Svi su oni usko sarađivali kako na izradi programa, tako i na njegovom ostvarenju.

Kulturno-prosvjetni i agitaciono-propagandni sektor obuhvatao je veoma širok krug različitih aktivnosti, kao što su: opismenjavanje nepismenih boraca, organiziranje pjevačkih zborova, osnivanje recitatorskih i glumačkih grupa, izdavanje etničkih, bataljonskih, brigadnih i divizijskih listova, pisanje parola u novooslobođenim krajevima i mjestima, održavanje zborova i sastanaka s narodom, provođenje takmičenja između jedinica po pojedinim pitanjima unutar divizije, organizacija takmičenja pojedinih organizacija u diviziji sa sličnim organizacijama u pozadini i slično. Ovaj rad je, zavisno od ljudi koji su se s njim bavili, davao različite rezultate po jedinicama, koji su zahvaljujući i upornom zalaganju članova Partije odgovornih za ovaj sektor rada bili gotovo uvijek zadovoljavajuće.

Evo šta je o ovom radu, pored ostalog, napisano u izvještaju Brigadnog komiteta SKOJ-a 1. brigade u Pločnom Pokrajinskom komitetu SKOJ-a za Hrvatsku 1944. godine gdje se kaže: »Pokrenut je rad u svim bataljonima i četama, pišu se listovi za listove. Izašao je po jedan broj etničkih listova, a također izlaze i zidne novine u svim jedinicama. U pisanju zidnih i etničkih novina naročito sudjeluje omladina. U 1. bataljonu su omladinci napisali 21 članak za etne novine, a 19 za zidne novine. Nepismenih ima 38 u našoj brigadi. Organizacije rade na tome da se likvidira nepismenost i koliko je god moguće naše skojevske organizacije u druge uvjete itati i pisati. Da bi krenuo kulturno-prosvjetni rad, uzeli smo u zadatak da iskoristimo sposobnost pojedinih drugova intelektualaca u našim jedinicama. Organiziramo konferencije s borcima koje će biti prosvjetne sadržine ...« Dalje u izvještaju se govori o meubrigadnom takmičenju pa se nabrajaju takmičenja po kojima se borci takmiče i to: tko će više napisati parola u susret I kongresu omladine Jugoslavije, tko će više napisati članaka pred kongres u vezi svakodnevnog života jedinica, tko će održati više omladinskih konferencija, tko će više likvidirati i zarobiti neprijateljskih vojnika, te iz njih učiniti jedinca manje drugova samovoljno napuštati jedinicu.

U okviru kulturno-prosvjetnog rada značajna je bila izdavačka djelatnost u diviziji. Uvedena je bila praksa da svaka četa, bataljon, brigada, divizija i specijalne jedinice i službe izdaju svoje mjesečne džepne listove. Tehnika oprema tih listova bila je različita. etnički listovi su većinom pisani rukom, dok su bataljonski, brigadni i divizijski štampani na pisanim stroju i umnažani u najnužnijem broju primjeraka. Da bi se olakšala organi-

zacija na pripremanju i izdavanju listova mogla odvijati po utvrđenom programu, u jedinicama su za taj rad bili obrazovani odbori koji su organizirali saradnike za pisanje članaka. Zadaci ovih odbora bili su teški, jer su u isto tako ratne okolnosti najteže pogodale ovu djelatnost i onemogućavale odbore da na vrijeme pripreme građu i izdaju listove. Radi toga i njihovo izlaženje nije bilo uvijek redovno i dolazilo je do velikih ili manjih zakašnjenja.

Listovi su najviše donosili napise iz borbi i o drugim aktivnostima, pri čemu su isticali pojedine jedinice i pozitivna i negativna iskustva. Osim toga u njima je pisano o ratnom drugarstvu, hrabrosti, snalažljivosti i požrtvovanju pojedinih boraca i starješina. Bilo je, mada rijetko, i literarnih sastava, po kojima pjesma, anegdota, šala, karikatura i sliko. Listovi viših štabova donosili su i važnije ratne vijesti sa svih frontova, jer su raspolagali i velikim prostorom za pisanje i kadrovima koji su na tim poslovima radili.

Izdavanje listova imalo je, između ostalog, za cilj da se razvije sklonost i podstakne volja boraca i starješina za pisanjem i to ne samo za list svoje jedinice, nego i za svaki drugi u okviru divizije. Šta više u partijskim organizacijama se forsiralo da se razvija dopisništvo i za druge listove i časopise izvan vojnih jedinica, kao na primjer za list »Naprijed«, organ Centralnog komiteta KPH, te za okružne listove »Naša borba«, »Glas Korduna« i »Riječ žena«.

Drugi vid izdavačke djelatnosti u jedinicama ispoljavao se u pisanju zidnih novina. One su se uglavnom pojavljivale u četama i nekim manjim samostalnim vojnim odjeljenjima (sanitetu, stražama, vezistima itd.) i dosta su pobudile interes kod boraca radi sadržaja i zanimanja. Na zidnim novinama bi se poneki put znali naći i stihovi opjevanih pojedinih borbi i događaja, kao i poneka karikatura, anegdota itd.

Što se tiče aktivnosti članova Partije na kulturno-prosvjetnim i agitaciono-propagandnim zadacima treba konstatirati da su skoro svi borci, pogotovo komunisti, bili politički agitatori za ostvarenje ciljeva narodno-oslobodilačke borbe. Na taj zadatak nije trebalo uvijek ni upozoravati, jer je taj rad postao stalni sistem djelovanja Partije u diviziji i metod političke borbe za pridobijanje širokih narodnih masa za stvar NOB-a.

Divizija — kovačnica komunista i kadrova

Iz prethodnog dijela ovoga napisa moglo se vidjeti da je zastupljenost članova Partije i SKOJ-a bila dosta visoka u ukupnom sastavu divizije. Kod starješinskog kadra taj odnos je bio još povoljniji i on se kretao od 70—90% u korist članova Partije. Navodimo da je u srpnju 1943. godine divizija brojala 2.886 boraca i starješina i da je od toga broja 639 otpadalo na komandni kadar od kojih su 468 bili članovi Partije a 111 kandidati za članova Partije i skojevci, što znači da je tada 73,24% starješina u diviziji bilo organizirano.

Taj je povoljan odnos kasnije, s približavanjem kraja rata, na-

ČAMIL SALIHODŽIĆ

Još u mladim danima osjetio je svu gorčinu života. Kao o mladincima bio je brve izrabljivan. Bilo su mu prilike nametale da iz una mladenačka duša spremi nasilje i napravdu. Vrlo rano se svrstao u redove napredne radničke omladine u Bihacu. Radio je neumorno i nikada nije klunuo.

U svojim kade je fanatizam preplavio našu zemlju, drug Čamil počinje revolucionarnu borbu. Ulaže sve svoje mladenačke snage u najtežu borbenih ratova, napušta u svom rodnom gradu Bihacu, a selim u 1942. stupa u VIII. krajišnu brigadu, gdje se kao borac, sa tim vodak, postavlja kao komandir čete i bataljona, ističe vanrednom hrabrošću. Svrha je neumorno fanatizam, puno tri godine. Nikada nije klunuo pred silom neprijatelja, naprotiv, iz borbe je izlazio sa jači, poslije, praviti protivnik je švršci, dok je svoje znanje i borbe ne iskustve postepeno proširivao.

Poslije dugotrajnih borbi po Bosni, Lici i Dalmaniji on dolazi k nam u Krajinu, da nas stečenim borbenim iskustvom i znanjem povede u daljeje borbe.

Otpočelo je ofanziva, otpočelo je konačno viđenije. Okupator bijeli iz našu zemlje. U borbi na Bihacu pac je junakom smrću jurišajedi na Janditski bunker. Pac je pogodjan krvniškim tano tom na vratima svog rodnog grada. Nije žalio života, nije se boja o smrti, samo ako se radilo o borbi protiv fašizma, ako se radilo za bolju budućnost naroda.

Pao je drug Čamil. Nostalga ga je između nas, naš onda, kada nam je najviše trebalo, kada je mogao najviše da daje.

Osvetilaće druga Čamila i dovršiti započetu borbu, tek onda, kad i sadnje Ključ fašizma bude uništena.

NEKA JE SLAVA I VJEŠNI RAHMET DRUGU ČAMILU!

I. Kamenica

rušavao se na štetu članova Partije me u komandnim kadrom jer su se tada niže starješine (vodnici, politički delegati vodova i desetari) sve više regrutirali iz redova boraca, koji su kasnije stupili u borbu i nisu bili članovi Partije ni SKOJ-a. Međutim, ove oscilacije u masi komandnog kadra nisu imale odraza na opadanje članstva KP me u komandnim kadrom višim od komandi eta pa dalje, jer je kadrovska politika štabova i partijskih organizacija bila takva da su ove funkcije isključivo pokrivali članovi Partije.

Najteže udarce Partiji, pa i kadrovskoj politici u cjelini, zadavali su esto puta veliki gubici u borbama članova KP i boraca uopće. Od svoga formiranja pa do kraja rata divizija je izgubila oko 1500 boraca i starješina, me u kojima samo oko pedeset komandanata i političkih komesara bataljona, te članova štabova brigada i divizije. Ovdje je nemoguće dati tačan broj poginulih članova KPJ i SKOJ-a, jer se ne raspolaže tim podacima. Međutim, na osnovu podataka iz pojedinih operativnih i partijskih izvještaja iz kojih se vidi da je me u poginulim i ranjenim borcima u borbama svaki put bilo 30 do 40% članova Partije i SKOJ-a, može se zaključiti da ih je preko 500 poginulo u toku rata u diviziji. Međutim u njima su bili: Aleksandar Backovi, politički komesar divizije, Mito Mitrović i Olga Galovi, članovi politodjela divizije, Miloš Kljajić, komandant 1. brigade, učesnik u Kraja i, politički komesar 2. brigade, Branko Bekić, politički komesar 3. brigade, Milutin Karaš, zamjenik komandanta 2. brigade, Mane Pavlović, na čelnik štaba 1. brigade, Rade Janjanin, zamjenik političkog komesara 2. brigade, Milisav Dakić, zamjenik komandanta 3. brigade, Simo Ključević, na čelnik štaba 2. brigade, Dušan Kosanović - Mudrak, operativni oficir 1. brigade, Marko Lubarda, rukovodilac politodjela 3. brigade, Sava Karan, rukovodilac SKOJ-a 2. brigade, Vaso Jarić, član politodjela 3. brigade, zatim komandanti i politički komesari bataljona: Rade Dobrosavljević, Ignjatije Karaš, Mirko Poštić, Pero Rkman, Mile Poštić, Jovo Tomašević, Mile Opačić, Rade Ivković, Miško Breberina, Miro Pavić, Stevo Božić, Milan Pajić, Gojko Zivković, Ilija Kosanović, Milan Vranješ, Dušan Miljković, Mile Jurić, Ilija Gubić, Vaso Vukobrajčević, Nikola Gazibara, Vlado Ninković, Rade Marković, Mile Ključević, Slavko Jakšić, Mile Karaš, Milivoj Šapić, Veljko Zatezalo i Mile Čimeša, te Spasoje Milošević, operativni oficir u štabu bataljona, Penko Franjo, zamjenik komandanta bataljona i Glišo Zjaka, zamjenik komandanta bataljona. Kad se imenima ovih slavni sinova naše revolucije pribroji još nekoliko desetaka palih komandira i političkih komesara eta i njihovih zamjenika, te veliki broj rukovodilaca vodova i desetara, lako je shvatiti koliko su napore ulagali vojni štabovi i partijske organizacije da bi uzdigli nove kadrove. Veliki broj boraca i starješina ispao je iz stroja zbog posljedica teškog ranjavanja, a veliki broj ih je pokosila epidemija tifusa.

Kad se govori o osipanju kadrova iz divizije, onda treba dodati da je Partija u toku rata vodila takvu kadrovsku i personalnu politiku da je upuivala svoje najbolje kadrove tamo i na ona mjesta gdje su se pokazale

ve e potrebe i gdje su mogli više doprinijeti svojim radom. Stoga se prakticalovalo da se iskusniji kadrovi iz 8. divizije upu uju na rad u pozadinske organe vlasti i politike organizacije. Tako su još u toku NOB-a na dužnosti sekretara OK KPH za okrug Karlovac, predsjednika i tajnika Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za okrug Karlovac, komandanta i politika kog komesara Komande kordunaškog područja došli drugovi koji su u diviziji dugo vremena proveli na visokim i odgovornim političkim i vojnim dužnostima. Posebno je bila dragocjena pomoć u rješavanju nedostatka kadrova za općinske i kotarske NO odbore i partijske komitete s borcima invalidima koji su imali iskustva i sposobnosti da pod lakšim uvjetima rade na odgovarajućim poslovima. Iz redova ovih invalida, u većini slučajeva, potekli su komandanti i politički komesari komandi mjesta i stražara, koja se mreža u osnovi poklapala s mrežom općinskih NOO-a na oslobođenoj teritoriji okruga.

Ovo što je naprijed rečeno o kadrovima i komunistima, koji su pripadali 8. diviziji, odnosi se, uglavnom, na ratni period. Međutim, kadrovi ove divizije dali su značajan doprinos i u poslijeratnom periodu kako na izgradnji JNA, tako i na svim drugim područjima socijalističke izgradnje. Iz redova njenih boraca i komunističkih izrastao je već i broj generala i stotine nižih i viših vojnih starješina. Doprinos partijskih kadrova iz divizije bio je značajan i na drugim područjima poslijeratne obnove i socijalističke izgradnje. Vrijedno je napomenuti da su mnogi vojni rukovodioci nakon oslobođenja, na traženje pojedinih partijskih komiteta, ili sami nakon demobilizacije iz Armije, uključili se u rad u općinskim kotarskim i Okružnom NOO-u, zatim u partijskim komitetima, odborima NOF-a, u privredi i drugim raznim institucijama i to u najtežim danima obnove ratom opustošene zemlje. Među ovim kadrovima ima i ne mali broj onih koji su uz rad završili razne škole i fakultete i time se osposobili za još veću doprinos u izgradnji zemlje. Prema tome na kraju se bez pretjerivanja može konstatovati da je 8. udarna divizija bila škola u kojoj su se kovali i kalili komunistički i revolucionarni kadrovi uopće.

Vaganac je osvojen

»E, ne eš unutra, neslani Jovane«, kriješti ustaša iz bunkera, vrsto vjeruju i u jačinu bunkera i žice.

»Ho emo, ho emo, bando kolja ka«, uzvikuju naši borci, a mitraljezac Mile jednim rafalom prekinu kriještavi glas.

Borba je ogorčena. Banda iz bunkera tu e po 1. bataljonu, koji joj, leže i u snijegu, odgovara žestokom vatrom. Borba traje cijeli dan. Uz-maka nema, Vaganac mora pasti.

»Po odjeljenjima pali! Prvo, drugo, tre e!«, komanduje poru nik Nikola, komandir Prate e te, i mina za minom poleti na neprijatelja. Dvije mine pobiju preciznim pogotkom posadu kod jedne neprijateljske haubice.

»Ve eras mora pasti«, govore borci jurišnog voda spremaju i se na odlu uju i napad.

»I mora. Ili pali mi, ili Vaganac«, govore drugi spremaju i metke s eksplozivom kojim se ruši žica.

Duga ke kolone vojnika, ogrnutih bijelim plahtama, privla e se uz zidove i ku e donjeg Vaganca »križu«, gdje je neprijateljska obrana najja a.

Iz Jurišnog voda odvajaju se etvorica najhrabrijih: Avdo Topuzovi , Milan Popovi , Stanko Tumara i Mane Bunjevac. Ti dobrovoljci pod vodstvom komesara inženjerijske ete Gojka Grahovca puze i se privla e žici i podme u eksploziv. Žica je dignuta u zrak.

U isto vrijeme prema bunkerima poleti sa svojim vodom i hrabri vodnik 1. ete 2. bataljona Vlado Brn i . Tu e ih unakrsna neprijateljska vatra, ali Vladu to ne smeta. S nekoliko skokova, zajedno sa svojim vodom, probiju se kroz snopove smrtonosnih zrna i dolaze iza le a bunkera.

»Bombama!«, nare uje on i prednja i svima. Sam uništava dva bunkera i ubija 10 ustaša.

Iza prve upada druga eta. Neustrašiv borac vodnik Rade Bara juri za ustašama. Ranjen je, ali on o tome ne govori, ve prvi na elu juri i tu e uzvikuju i: »Za mnom, za mnom!«. I desetar Mile Radovi li nim primjerom hrabri ostale.

Dva bunkera su likvidirana. Iz ostalih neprijatelj još pruža otpor.

Prodor prve ete štite »nišandžije« tre e ete — bivši legionar Osman Blaževi i bivši domobran Ivica Pavi i , koji preciznim pogocima tuku puškarnice. Desne bunkere tuku teškim bredama uro Vidovi i Jovo Grgi .

I 4. bataljon se privukao. Jurišno odjeljenje na elu s pomo nikom komesara inženjerijske ete Vladom Gazibarom kre e naprijed.

Borba, koja se vodila još kratko vrijeme, završena je. Vaganac, krvavo ustaško leglo, leži nam pod nogama. Masovni heroizam nosio je naše drugove u ovoj borbi, u kojoj su se kao junaci istakli i Milovanovi i Vuksan, jurišni pioniri, Dušan Pavi , tako er pionir, koji iako ranjen nastavlja borbu. Nisu htjeli da zaostanu ni bombaši Mane Višnji , Stevo Jar ev, Dušan Breberina i mnogi drugi.

A. RADIVOJ, 8. udarna divizija

*»Narodni vojnik«, izdanje GS NOV i POH, god. II
broj 17 od 19. 1. 1945.*

Jovo Vunjak

Zauzimanje ustaških utvr enja na elopeku i u Vagancu (prosinac 1944 - sije anj 1945.)

Prema ranije utvr enom planu štabova 4. i 11. korpusa NOVJ bila je predvi ena jednovremena akcija za likvidaciju neprijatelja u Vagancu, Li kom Petrovom Selu, elopeku i uđinu klanu. U to vrijeme, krajem prosinca 1944. i po etkom sije nja 1945. godine, na širem podru ju Biha a neprijatelj je držao ve i broj sela i drugih zna ajnijih objekata s oko 4000 vojnika iz sastava 10. ustaške i njema ke 373. legionarske divizije, te s nešto snaga iz njema ke 392. i 264. pješadijske divizije. Iza i su zaposjele etiri satnije legionara. Pouzdanijih podataka o stanju i naoružanju ovih snaga nije bilo. U rajonu Ostrošca i Gnjilovca bilo je oko 5000 njema kih vojnika i legionara, a na prostoru Plitvi kih jezera, uđina klanca, Gornjeg i Donjeg Babinog Potoka nalazili su se dijelovi njema ke 392. divizije. Posade u Vagancu, Li kom Petrovom Selu i na elopeku, kao istureni dijelovi, imale su zadatak da štite garnizon u Biha u i osiguravaju dio komunikacija koje izvode s podru ja Like ka Biha u, te vrše i ispade ugrožavaju naš slobodni teritorij. Ove su posade bile pod jedin-stvenom komandom.

Tokom prosinca 1944. godine ustaške i legionarske posade iz Vaganca i Li kog Petrovog Sela skoro svakodnevno su vršile ispade u sela na slobodnoj teritoriji Cazinske krajine, Korduna i Like. Selo Vaganac nešto nadvišava okolicu, koja je ina e ravni asta, što je njegovoj posadi davalo mogu nost da uspješno kontrolira okolinu. Ta je okolnost otežavala mogu nost iznena enja neprijatelja. Osim dobro utvr enih objekata i fortifikacijskog ure enja, selo je bilo opasano višerednom i vatrenim sistemom dobro zašt i enom bodljikavom žicom, te dobro branjenim poljima protiv-pješadijskih i protivtenkovskih mina. Selo su branili dijelovi 1. bojne (tzv. »majari« iz okoline Slunja) iz sastava 7. ustaškog zdru ga 10. divizije i dijelovi 7. dalmatinske ustaške bojne, ukupne ja ine oko 700 ustaša i oko 100 legionara iz artiljerijskog puka 373. legionarske divizije s dvije haubice. Ustaška posada, osim lakog pješadijskog naoružanja, imala je i 2—3 minobaca a. Težište je obrane bilo u Gornjem Vagancu (u dva bunkera i crkvi) s rovovima za stoje i stav. Dobro su bila utvr ena i križanja u selu. Borbenost posade se cijenila kao vrlo dobra.

Utvr eno brdo elopek, koje se neposredno uzdiže iznad Li kog Petrovog Sela, branilo je oko 150 ustaša. Osim li nog naoružanja posada je imala i jedan minobaca . Na isto nim padinama brda nalazile su se dvije satnije legionara s nekoliko kamiona, koje su tu došle neposredno pred napad na elopek i Vaganac. Ustaše u Vagancu i na elopeku pripadali su istom sastavu i upravo onim »elitnim« jedinicama Paveli evih

kolja a i paliku a, koje su njihove glavešine smatrale borbeno najpostojanijim.

Snage 4. korpusa NOVJ na ovoj prostoriji dobile su zadatak da zauzmu neprijateljska uporišta Vaganac i elopek, a pri povoljnom razvoju situacije i Iza i . Osmoj diviziji povjeren je zadatak nosioca glavnih dejstava, a dvije brigade 7. divizije i jedna brigada Unske operativne grupe dobile su zadatak da zatvore pravce koji iz Biha a, Ostrošca i Cazina izvode ka Vagancu.

U periodu pripreme napada Štab 4. korpusa, predviđaju i mogu nost pokušaja izvlačenja neprijatelja iz Vaganca u pravcu Biha a, razradio je plan postupaka jedinica određenih za napad, kao i onih na osiguranju. Vatreni položaji korpusne artiljerije nalazili su se u rajonu Sadilovac i, neutraliziraju i otpor neprijatelja u Vagancu i na elopeku, potpomagala je dejstvo pješadije i tenkova. Štabovi su organizirali izviđanje neprijatelja i poduzeli potrebne tehničke i druge pripreme za što uspješnije izvršenje zadatka. Zbog jake hladnoće i naređene su izvanredne mjere za zaštitu ljudstva od smrzavanja, te postupci za održavanje naoružanja u ispravnom stanju. Jedinice su snabdjevene s odgovarajućim sredstvima za kopanje zaklona u zaleđenoj zemlji.

Prema zapovijesti Štaba 4. korpusa NOVJ od 29. prosinca 1944. godine zadatak 8. divizije bio je da s dvije brigade i brdskim divizionom, u sadejstvu sa 7. divizijom i jednom brigadom iz sastava Unske operativne grupe a uz podršku korpusne artiljerije i obezbjeđenje od neprijatelja u rajonu Biha a, napadne i zauzme Vaganac i elopek. Prikupljanje, podilaženje i razvijanje jedinica za napad, zbog izuzetno otežanih zimskih uvjeta, odvijalo se uz znatne teškoće i s izvjesnim zakašnjenjem. Zemljište oko Vaganca je otkriveno i zbog toga je približavanje i razvijanje jedinica do jurišnih položaja bilo vrlo otežano. Vrh elopeka bio je dobro utvrđen sistemom rovova i opasan bodljikavom žicom, te pružao dobre uvjete za obranu. Štab divizije nalazio se u Arapovu Dolu.

Po velikoj snježnoj vijavici napad 2. brigade 8. divizije i 1. brigade Unske operativne grupe s četom tenkova na Vaganac i 3. brigade na elopek otpočeo je 31. prosinca u 6,45 sati. Na liniji Baljevac—Željava napad su osiguravala dva bataljona 1. brigade 8. divizije, a druga su se dva nalazila u rezervi i na osiguranju artiljerije na liniji Prijeboj—Jezerce.

Na težište ustaške obrane u Gornjem Vagancu napadala je 2. brigada, dok je napad 1. brigade Unske operativne grupe bio usmjeren u pravcu Donjeg Vaganca. Iznenađenje nije postignuto jer je neprijatelj pravodobno otkrio prisustvo 8. divizije i pripremio se za obranu. Prvi nalet 2. brigade s dva bataljona, koja su s pravca Vaganca ko polje i Pašina luka napadala Vaganac, nije uspio. Jurišni pioniri također nisu uspjeli napraviti prolaze u žičanim preprekama. Napad u cjelini nije bio dovoljno energičan što je neprijatelj iskoristio i protivnapadom odbacio snage brigade. Štab brigade je oko 13 sati uveo u borbu još jedan bataljon iz svoje rezerve i tako s tri bataljona izvršen je četvrti bezuspješan juriš. Doduše, ovaj je juriš bio organiziraniji i snažniji, ali je i neprijatelj stekao samopouzdanje i uspio da odoli i ovom naletu bataljona 2. brigade,

kojima je ponestajalo daha, a oštra zima s me avom u inila je svoje. Budu i da su se vremenske prilike sve više pogoršavale, mogu nost uspješne podrške artiljerije svodile su se na krajnji minimum, a prozeblot ljudstva kulminirala, ostali su mali izgledi za uspješniji ishod borbe s postoje im napadnim rasporedom i sastavom jedinica divizije.

Za to vrijeme 3. brigada je s dva bataljona napala neprijatelja u isto nom dijelu Li kog Petrovog Sela i na elopeku, a dva bataljona je zadržala u brigadnoj rezervi. Prvi juriš bataljona nije uspio. Oko 9 sati uslijedio je drugi juriš, potpomognut vatrom artiljerije, ali ni ovaj pokušaj nije dao povoljne rezultate. Sve se ovo nepovoljno odražavalo na razvoj doga aja oko Vaganca. Nije uspio ni tre i juriš izveden oko 11 sati. Zbog toga je u 13 sati Štab 3. brigade uveo u borbu svoj 3. bataljon i time je otpo eo etvrti juriš. Otpor neprijatelja bio je vrlo žilav, te aktivnom obranom i jakom vatrom automatskog oružja i ru nim bombama zako io je nalet bataljona.

Uspjeh 2. brigade u borbi za Vaganac u velikoj je mjeri zavisio od razvoja doga aja na elopeku. Likvidacijom neprijatelja na ovom utvr-enom objektu, koji neposredno dominira okolinom, stvarala se mogu -nost za efikasnije dejstvo 2. brigade i uspješniju likvidaciju ustaško-legionarske posade u Vagancu. Stoga je Štab 8. divizije izdao nare enja štabu 3. brigade za kona no uništenje neprijateljske posade na elopeku. U vezi s tim oko 14 sati štab brigade uveo je u borbu i svoj 4. bataljon. Uz snažnu podršku artiljerije i minobaca a itava brigada je krenula u silovit juriš. U 15,30 sati obrana neprijatelja bila je slomljena. Ostatak posade probio se dijelom ka Biha u, a drugim dijelom ka Vagancu. Grupa neprijateljskih vojnika, koja se uspjela probiti prema Biha u, gonjena je od 4. bataljona, a zatim je naišla na jedinice 1. brigade 8. divizije koje su je uništile.

Dok su se vodile borbe za elopek, nastavljene su pripreme za ponovni napad na Vaganac, koji je otpo eo u 22,30 sati. Od Vagana kog polja i cestom Li ko Petrovo Selo—Vaganac napadala su dva bataljona 3. brigade, a od k. 333 i Pašine luke dva bataljona 2. brigade. Ni ovaj napad, na žalost, iako je trajao tri sata, nije uspio. Ponovljene su prethodne slabosti i ništa drugo nije preostalo nego da se izvrše temeljite pripreme i energi no otklone ispoljene slabosti iz prethodnih juriša. Na položajima su ostali manji dijelovi za uznemiravanje i vezivanje neprijatelja.

Situacija kod sadejstvuju e 1. brigade Unske operativne grupe nije se bitnije razlikovala od one kod 2. brigade 8. divizije. eta tenkova u sastavu te brigade, zbog izuzetno teških zimskih uvjeta, nije postigla vidnije borbene rezultate, bez obzira na požrtvovnost i hrabrost koju je posada ispoljila. Dijelovi 7. divizije, u ijem je sastavu bila i 2. brigada Unske operativne grupe, cijelo su vrijeme osiguravali napadna dejstva snaga 8. divizije i 1. brigade Unske operativne grupe na Vaganac.

U toku borbe za Vaganac u Štabu 4. korpusa održan je sastanak na kome je postavljeno pitanje — može li 2. brigada izvršiti povjereni zadatak i zauzeti Vaganac? Odgovoreno je da brigada, u sadejstvu s ostalim jedinicama 8. divizije i Unske operativne grupe, može izvršiti svoj za-

datak. Prihvatao je prijedlog predstavnika divizije da se ponovni napad na Vaganac nešto odgodi i tako dobije u vremenu za temeljitije pripreme jedinica.

Starješinski sastav 2. brigade te partijska i skojevska organizacija cijeli su dan 1. siječnja 1945. godine iskoristili za moralno-političku, tehničku i druge pripreme jedinica za odsudni obračun s neprijateljskom posadom u Vaganacu. Unatoč pogoršanim vremenskim prilikama, pripreme jedinica su vršene temeljito: jedinice su popunjene municijom i drugom opremom, štab brigade je održao sastanak sa štabovima bataljona i komandirima četa na kojem je svestrano analizirano pet neuspjelih juriša na Vaganac, uoči su uzroci propusta u prethodnim jurišima i postavljeni konkretni zadaci, točno je razrađena dinamika borbe u kojoj je svaki starješina sagledao mjesto i ulogu svoje jedinice i sadejstvujućeg susjeda. Postavljalo se i pitanje prijelazne zastave divizije, koju je ova brigada već po drugi put zadržala kao najbolja brigada u diviziji.

Pred odlučujućim napadom na Vaganac, koji je otpočeo 2. siječnja 1945. godine u 1,30 sati, došlo je do izmjena u sastavu borbenog poretka divizije i jedinica koje su joj sadejstvovala. Osim 2. brigade u borbeni poredak uključena je 3. brigada 8. divizije i 3. brigada 7. divizije. Pravac napada 2. brigade nije se mijenjao. U neprijateljske rovove prvi je upao njen 2. bataljon koji je predvodio komandant Pavle Macut. Došlo je do žestokog okršaja u kojem je dominirala borba prsa u prsa, predijom je silinom neprijateljev otpor morao popustiti. Istovremeno su 1. i 4. bataljon 3. brigade uspješno prodrli u južni dio sela i time doprinijeli konačnom slamanju otpora. Na ovom dijelu fronta ustaše i legionari uspjeli su napraviti brežu, kroz koju su se probili u pravcu Bihaća. Ovi su bataljoni odmah poduzeli gonjenje, koje se pretvorilo u bezglavo bježanje neprijatelja, a 2. brigada je pristupila prikupljanju zarobljenika i plijena. Tako je 2. siječnja u 4 sata, nakon 45 sati borbe zauzet i Vaganac.

U borbama za Čelopek, Ličko Petrovo Selo i Vaganac naše jedinice imale su 35 poginulih i oko 200 ranjenih boraca, a neprijatelj preko 250 mrtvih i više ranjenih. Zaplijenjena su 2 topa sa 100 granata, 9 minobaca sa 326 mina, 3 pištolja, 107.000 metaka, 798 ručnih i 200 tromblonskih bombi, 3 radio-stanice i dosta druge opreme.

Nakon uspješno završene borbe za Vaganac, pred postrojenom 2. brigadom u Drežniku, komandant 4. korpusa je svečano predao odlikovanja tridesetorici boraca i starješina s kojim ih je odlikovao Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito. Odmah zatim je komandant divizije brigadi predao prelaznu zastavu divizije. S obzirom da je ovaj trofej po treći put uzastopno osvajala, brigadi je zastava dodijeljena u trajno vlasništvo. Istovremeno su pohvaljene jedinice 3. brigade na čelu sa štabom brigade.

Borbe za Vaganac i Čelopek, u izuzetno otežanim uvjetima niskih temperatura i snježnih vijevica, zahtijevale su temeljitije tehničke i druge pripreme, u kojim moralni i politički faktor ima presudnu ulogu. Nevrijeme je onemogućilo brze pokrete jedinica te uredno snabdijevanje i zbrinjavanje ljudstva. U ovim je uvjetima bilo vrlo otežano izviđanje, kao

i pokreti artiljerijskih jedinica ka izabranim vatrenim položajima i priprema elemenata za gađanje. Posebno je bilo otežano zbrinjavanje ranjenika, snabdijevanje jedinica s toplim obrocima hrane, municijom i opremom. Iritativ sistem dotura i evakuacije bio je otežan. Sve je to imalo negativnog utjecaja na fizičko i psihičko stanje jedinica, a posebno na organizaciju sadejstva. Tek je drugi napad na Vaganac imao sve karakteristike dobro sinhroniziranih borbenih dejstava i uspjeh je bio zagarantiran. Ipak i tada na kraju ispoljena je slabost u organizaciji gonjenja neprijatelja koji je, iako u panici, jednim dijelom uspio izbjeći i zarobljavanje ili uništenje.

Nakon završene borbe za Vaganac i elopek, Štab 8. divizije okupio je štabove brigada, bataljona i drugih neposredno potčinjenih jedinica i izvršio kritiku analizu ovih borbenih dejstava te ukazao na sve ispoljene slabosti.

Iz 2. brigade posebno su se istakli puškomitraljesci: Miloš Glamočija i Mile Grudi, desetari Mile Banda i Mile Tadi, vodnici Mile Mačević, Dušan Zlatarević i Branko Blažević, stariji vodnici Dušan Vukas, Milivoj Ribić, Vukro Vidović, Vladimir Brnalić, Mile Basara, Pero Krneta (Ajkana) i Ljuban Sjerić, mlađi vodnici Rade Bara, Stojan Milić i Mile Radović, delegati vodova Mane Kosanović i Simo Mraović, potporučnik Simo Katić i Dušan Ralić, politički komesari: Branko Grgić i potporučnik Mane Popović. Iz 3. brigade u borbama se istakao 1. bataljon na čelu sa svojim štabom, te 3. i 3. bataljona na čelu s komandirima. Ličnu hrabrost u ovim borbama posebno su ispoljili borci iz 3. brigade: Nikola Vorkapić, Marko Zgurić, Stevan Opačić, Milovan Milković, Dušan Milković, Miloš Dragojević, Ivica Jelković i Vukro Pokrajac.

Bez obzira na ispoljene slabosti u organizaciji i toku napada na neprijateljske posade u Vaganu i na elopeku, likvidacijom ovih uporišta postignut je značajan vojno-politički uspjeh. Neprijatelj je lišen mogućnosti da s ovih isturenih točaka ometa pokrete i manevar naših snaga na spoju Like, Korduna i Bosanske krajine. Prinudno je da se povuče na uže područje Bihaća, znatno suzi svoj manevarski prostor i liši se kontrole značajnih komunikacija, a narod na ovom dijelu Korduna i Like mogao je odahnuti od opasnih ispada i koljačkih pohoda ustaša.

Udarni timi smo se takmičili

31. decembra završilo je mećukorpusno dvomjesečno takmičenje. Gomile pobijenih i zarobljenih okupatorskih i služinskih vojnika, zaplijenjena i uništena ubojna tehnika i materijal, oslobođena sela i gradovi, sati nadnica i radnih sastanaka, prevezeni kilometri i tone, vagoni sakupljene hrane, novomobilisani borci NOV, nove radionice i tvornice, novoosposob-

Ijeni kadrovi — sve se to sra unava i zbraja. Rezultati su zavidni i mi se s njima ponosimo jer su naše djelo, naš doprinos teškoj i velikoj borbi oslobodila. Mnogo truda i znoja u borbi, u enju i radu, mnogo propješanih kilometara kroz mo vare i blato, mnogo neprospavanih no i na zimi i snijegu, mnogo teških asova u kojima još samo vrsta volja tjera ve iscrpljeno i nemo no tijelo, mnogo krvi i rana i mnogo nesebi nog zalaganja i samoprijegora za svetu stvar slobode rodilo je taj uspjeh. To nisu obi ne brojke iz neke statistike. Neprijatelj ih dobro zna, on ih je osjetio u Cazinu, Babi ima, Drežniku, Vagancu i drugdje. To su živi uspjesi i djela; te cifre su krv i dah sinova hrabrog Korduna, pitome Banije, nepokolebljive Krajine, ravnog Pokuplja i kršnog Zumberka. Popaljeni domovi i narod izložen zimi i gla u davali su im podstreka u njihovom plemenitom takmi enju. Tko e više doprinijeti, tko nadmašiti samoga sebe u zalaganju za oslobodila poharane i opustošene domovine — bilo je stalno prisutno me u takmi arima.

8. udarna divizija izaziva 7. udarnu i 34. diviziju. »Mi prihva amo poziv 8. udarne divizije i dokazat emo drugovima iz Korduna da znademo kažnjavati i uništavati fašisti ku gamad. Mi poru ujemo sutakmi arima da i mi želimo postati udarnici«, pišu drugovi iz 34. divizije.

Broj poena je rastao: devetnaest hiljada, trideset hiljada, pedeset hiljada ... »Ispunimo i premašimo naše obaveze«, govore borci 8. udarne divizije.

»Sedma, osma i trideset etvrta divizija iskoriš uju svaki as i svaku mogu nost da kazne neprijatelja. Smijemo li mi zaostati?«, pitaju borci Krajišnici u svom »Biltenu o takmi enju«.

»Unska operativna grupa i 7. udarna divizija zarobljavaju topove. Mi imademo opasne takmace«, upozorava »Bilten« o takmi enju 34. divizije.

Haubi ari su ga ali još preciznije, ete za vezu povezivale još pouzdanije, saniteti radili još savjesnije, kuhari još požrtvovnije. Natje u se bataljoni i ete, takmi e se i pojedini borci.

— Borac 3. brigade 8. udarne divizije Dujko Opa i s pet metaka ubija pet bandita i tako pribraja pedeset poena za svoju brigadu.

— Paskaš Luka, borac 3. brigade 7. udarne divizije u jurišu ska e na nišandžiju neprijateljskog šarca. On zna da ubijeni bandit i šarac donose 60 poena.

Pa i kad se poeni ne mogu neposredno »zaraditi«, borci pokazuju udarni ki polet i izdržljivost. Na Prijeboju smrzavali su se prsti i uši od silne hladno e. Borci 8. udarne divizije osiguravali su put za Dalmaciju.

»Raduje me i nije mi teško kad vidim kako prolaze kolone kamiona. To e sigurno donijeti novih bodova«, govori jedan udarnik iz 2. brigade.

U poletu takmi enja sanitet Unske operativne grupe organizuje kupatilo i suhu komoru u kojoj se za jedan sat može okupati 60 drugova, a ošuriti 120 odijela. Radioni ari divizija pove anim marom dotjeruju obu u i odje u boraca i ure uju ratnu opremu.

Duh natjecanja zavladao je u itavom korpusu. Tome je mnogo do-

Author _____

Sp. Pat. _____

N. _____

Српманолог

БРОЈ 4.

1. III. 1945. ИЗДАЊЕ КЛУБ ПИСАЦА БОР I. БИ. ПИ. МОНА VIII. V. ЈУ.

С А Д Р Ж А Ј

1. Народ у војска. - 2. У знаку такмичења - Омлаћинац као пријатељ. - 3. Пјесме борбе - 4. У знаку такмичења. - 4. Шибарићева пута - друго и треће. - 5. Такмичење кула, просј. рата. - 6. Борба са непријатељем - Савјет код оца. - 7. Првице у новој борби - На одмор. - 8. Чувално оца. - 9. Пјесме наших топова. - 10. У новом такмичењу. - Прва колона. - 11. Боравек у Носилици. - 12. Крај - том Умилу. - 13. Часови у такмичењу - Првице пута. - 14. Јошак у артиљерији - Борба у ираку. - 15. Администрација. - 16. За развој.

prinijelo iskustvo ranijih takmičenja i ovaj puta obilnija i svestranija popularizacija takmičenja. Svaki uspjeh se pažljivo bilježio. Komandiri i komandanti 34. divizije, vraćaju i se umorni iz akcije, već putem sravnavaju u borbi postignute poene. Takav i sličan rad omogućio je da se na vrijeme i u potpunosti objave uspjesi jedinica u divizijskim »Biltenima« o takmičenjima koji su pregledno i slikovito prikazivali postignute uspjehe.

Evo kako je teklo natjecanje? ... U samom početku, oslobođenjem Cazina 8. udarna divizija osigurava si prednost i dočekuje kraj novembra s 45.697 bodova i tako dolazi u prvom dijelu natjecanja na prvo mjesto. Iza nje dolazi 7. udarna divizija, zatim Unska operativna grupa i na posljednjem mjestu 34. udarna divizija. Uzavrelo je kao u kotlu.

»U inimu sve da budemo i dalje prvi«, kažu udarnici Kordunaši.

»Mi znamo da naši hrabri drugovi iz Banije, Korduna i Krajine nemaju sigurno više volje da budu pobjednici u takmičenju nego što je posjedujemo mi«, uvjeravaju Pokupljani. I, zaista, 34. divizija je u noć 12. decembra pribrojila si 18.253 poena. Tako se naglo popela sa zadnjeg mjesta te se po broju poena 15. decembra našla iza 8. udarne divizije, a ispred 7. udarne divizije i Unske operativne grupe. No, ni to stanje ne potraja dugo. Redaju se uspjesi Banijaca i Krajišnika (Drežnik) Kordunaša (Prijeboj), pa u noć 31. decembra zajednički snagama oslobodili su Vaganac, elopek, Iza i Turiju. U tim teškim i krvavim borbama svi su dali sve od sebe. Bio je to zadnji čas u kojem se moglo još nešto doprijeti za svoju jedinicu. Zbog toga se s velikom napetošću u ekvivalenciji konačni rezultat koji se dobivao dijeljenjem broja poena s brojem boraca.

Osma udarna divizija pod komandom potpukovnika Mihajla Vojnovića i politkomesara Dušana Hrsta izborila je prvo mjesto, koje je i kroz itavo takmičenje držala u svojim rukama.

— »Mi smo pobijedili iako nije bilo lako pobijediti, ali naša želja za pobjedom bila je velika i žarka. Ništa, ni žilava obrana koljača iz Vaganca, ni snijeg, ni studen što je iziskivala krajnje napore, ništa nije moglo slomiti našu upornost u borbi za pobjedu« — tako pišu drugovi iz 8. udarne divizije o danima takmičenja. Unutar divizije 2. udarna brigada s 52.039 poena osvojila je prvo mjesto i time ujedno i divizijsku zastavu.

Unskoj operativnoj grupi izvojevali su neustrašivi Krajišnici drugo mjesto, što je svakako častan uspjeh kraj tako jakih protivnika.

Na trećem mjestu je 34. divizija, a iza nje 7. udarna divizija.

Po ukupnom broju poena na prvom je mjestu 8. udarna divizija sa 129.780 poena, zatim slijede 34. divizija sa 78.408, 7. udarna divizija sa 76.019 i Unska operativna grupa sa 67.645 poena.

»Vojni vjesnik«, glasilo IV udarnog korpusa NOV Jugoslavije, broj 16—17, godina III, siječanj—veljača 1945.

Podzvzd, decembra
1944. Zene-borci 1
brigade 8. divizije.

Jedinice 4. bataljona 2
brigade 8. divizije u
pokretu. April 1944.

Jedinice 4. bataljona 2. brigade 8. divizije u pokretu. April 1944.

Sa sve anosti predaje prelazne zastave 1. brigadi 8. divizije kao najboljoj u tromjese nom takmi enju. Podzvizd, 12. decembra 1944.

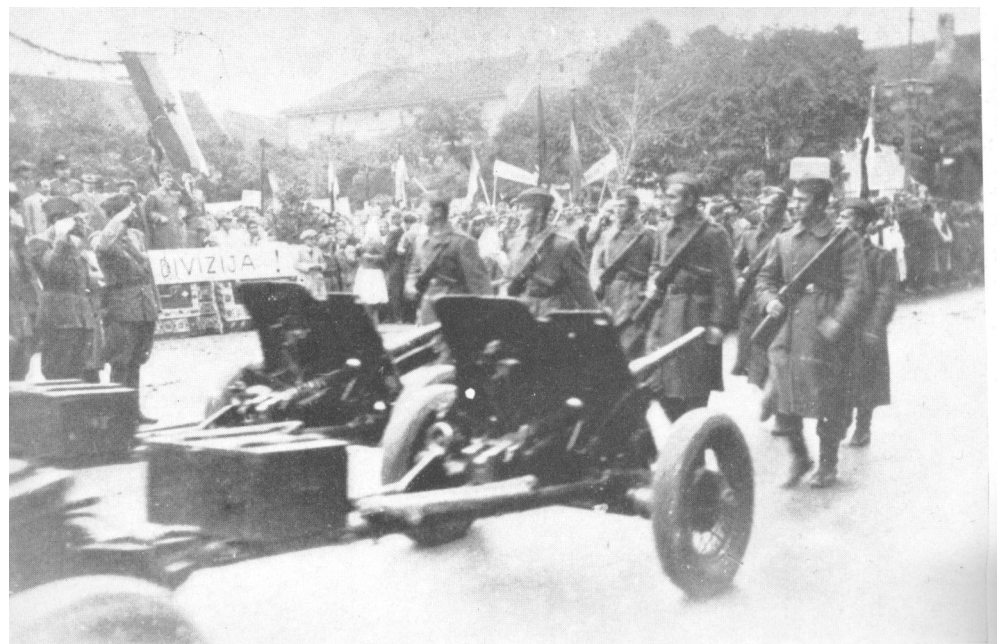
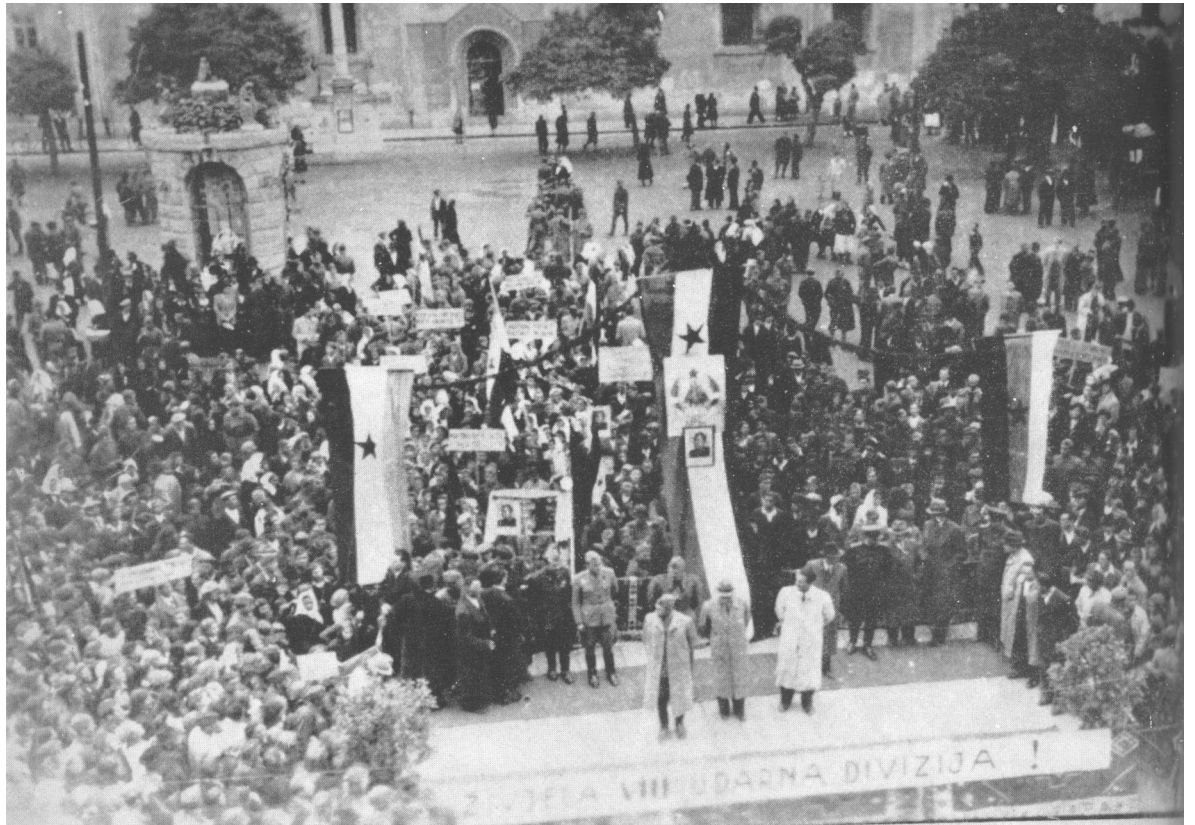

Prvi demobilisani borci 8. divizije 1945,

Narodni zbor u Vojii u, 27. 7. 1945,

Jedinice 8. divizije na narodnom zboru u osloboenom Karlovcu, 1945.

Neke borbe Drugog bataljona Druge brigade

Prvi zaplijenjeni top

Po etkom decembra 1942. godine 4. brigada napadala je Lasinju, a 5. brigada je obezbjeđivala napad od neprijatelja u Bućici. Stab 5. brigade odredio je 2. bataljon da drži položaj u Remušnici. Tada sam bio komandir 1. vode u tom bataljonu, a politički komesar vode bio je Sarac Dragan, lugar iz Crnog Potoka. Komandant bataljona dao mi je zadatak da s početkom posjednem brdo zvano »Sićanec« na putu između u Bućice i Remušnice. To je bio moj prvi zadatak kako sam primio dužnost komandira vode. Do tada bio sam komandir voda u istoj vodi. Po dobijenom zadatku s početkom sam 11. decembra 1942. u svanu vode posjeo »Sićanec« i to s 2. vodom, ojačanim mitraljezom, a s 1. vodom brežuljak preko puta koji od Bućice vodi prema Remušnici. S političkim komesarom vode sam se dogovorio, ako neprijatelj naiđe da ga pustimo da uđe između u vodova, a onda zajednički da otvorimo vatru, ja s 1. vodom s lijevog boka, a on s 2. vodom s lijeva i desnog boka.

S vodnikom 1. voda rasporedio sam borce na položaj i objasnio im da bez moje komande niko ne smije otvarati vatru. Na položaju sam ostavio dva osmatrača i dao im zadatak kad primijete neprijatelja da jedan odmah dotrči i da nam javi, a drugi da ostane na položaju i da dalje osmatra bez otvaranja vatre. Vod sam povukao pozadi položaja u jedno udolje na oko 50—80 metara gdje su borci naložili vatru, jer je vrijeme bilo hladno i malo maglovito. Vatra se brzo razgorjela a našlo se krumpira i kukuruza pa smo ih pekli na vatri i smijali se raznim zgodama i nezgodama što smo ih doživjeli kada smo bili u Baniji.

Negdje između u 9 i 10 sati jedan od osmatrača dotrčao je s položaja i viknuo: »Evo ustaša!«. Odmah sam komandovao vodu da ide na položaj. Tog momenta omladinka Milka Orabović iz Poljane, kojoj je to bila prva borba, pošla je odmah puniti pušku kod vatre i nehotice je opalila metak. Odmah mi je postalo jasno da nam je položaj otkriven i da ustaše neće doći tamo gdje sam želio. Kada sam istrčao na položaj, vidio sam grupu ustaša kako bježe nazad. Odmah sam komandovao vodu juriš i borci su jurnuli naprijed s uzvikom »Ura!«, otvaraju vatru. Ustaše su bježali ne dajući nikakav otpor, a u stvari to je bila njihova lijeva pobornica. Trećina i jurišaju i s vodom za tom grupom ustaša primijetim na lijevom krilu voda, na oko 50—70 metara kolonu ustaša kako ide putem za »Sićanec« prema političkom komesaru vode i 2. vodu. Odmah naredim puškomitraljescu Savi Miljanoviću i komandiru 1. voda da s drugim odjeljenjem, koje je bilo uz nas, gađaju ustaše u koloni u njihov lijevi bok, a u istom momentu otvorio je vatru i 2. vod sa »Sićanec« pošlo

ustaške kolone, dok je sa za elja po elo da tu e 2. odjeljenje 1. voda. Napadnuti s elja, lijevog boka i za elja, ustaše su po eli u panici da bježe.

U momentu kad su ustaše po eli da bježe, dotrao je kod mene kurir iz 1. odjeljenja i saopio mi da hitno do em kod 1. odjeljenja, da se ispred njih nalazi neko veliko oruđe i da oni ne znaju kakvo je. Odmah sam naredio komandiru voda da s drugim odjeljenjem produži juriš za ustašama i da se poveže s 2. vodom i politikom komesarom ete. Kad sam dotrao kod komandira 1. odjeljenja, vidio sam da je to top s karama i konjima koji su ležali na zemlji. Naredio sam komandiru odjeljenja da s odjeljenjem zauzme brijeg iza topa prema selu Desni Degoj, a da mi ostavi 4—5 drugova za izvlačenje topa i kara na put koji vodi prema »Si anima« i remušnici. Zažalio sam zašto su borci pobili konje koji bi nam dobro došli da vuku top i kare. Međutim, kad sam dotrao kod topa i kara, vidim da je to potpuno nov top 75 mm ehoslovačke proizvodnje koji je bio u naoružanju jugoslavenske vojske. Pogledam konje i vidim da oni gledaju. Dirnem jednog nogom i on ustade, i tako redom svih 6—7 koliko ih je bilo. Tada sam shvatio da su konji dresirani da kad po ne pučnjava odmah poliježu. Ni ja, ni jedan od baraca nije znao upregnuti konje i prikačiti top i karete u kojima je bilo oko 50 granata za top. Sjetim se da tu negdje u blizini mora biti posada topa. Po nem da viđem: »Drugovi domobranci, izlazite, opkoljeni ste!«. Odmah jedan uzdignutih ruku iza e iz obližnjeg žbunja, a zatim i itava posada topa — ukupno 8—9 domobrana. Naredim im da upregnu konje pod top i kare te da se što prije sve odvedu u selo remušnicu. U međuvremenu razvila se velika borba između ustaša i cijele 5. brigade, dok kod mene i moga prvog odjeljenja nije bilo više borbe.

U toku borbe kod 2. odjeljenja desio se jedan slučaj vrijedan pažnje. Naime, Sava Miljanović iz sela Crnog Potoka bio je puškomitraljezac u prvom vodu, a njegov pomoćnik bila je Dragica Vujić iz sela Vojišnice. Kada su jurišali kroz žbunje, jedan ustaša iza žbuna zgrabio je za cijev Savinog puškomitraljeza i po eo da ga otima. Ustaša je bio fizički jači i po eo je da nadvladava Savu. Njegov pomoćnik Dragica Vujić, videći da e ustaše nadvladati Savu, odmah je uperila pušku da ubije ustašu, a ustaša namakne Savu. Međutim, ona se sjetila, zavuče cijev puške između Save i ustaše, okrene cijev u stomak ustaši, opali i ubije ga. Za ovaj podvig je Dragica bila pohvaljena od komande ete, zatim štaba 2. bataljona i od Štaba 5. brigade te istaknuta za primjer itavoj brigadi.

Negdje oko 2 sata poslije podne ustaše su satjerane u selo Bučicu, i cijela brigada se vratila u selo remušnicu te okolne zaseoke. Kada sam s etom stigao u remušnicu, na cesti je bilo mnogo naroda i vojske koji su gledali zaplijenjeni top sav oki en peškirimama. Mene je to mnogo dirnulo jer je selo bilo do temelja spaljeno, ali su djevojke i žene iz skloništa izvukle peškire i okitile prvi partizanski top koji su vidjele. Pjevalo se i igralo duboko u noć. Svi smo se radovali topu koji je zaplijenila moja eta. Bio je to prvi top 5. brigade.

Prvi puškomitraljez »šarac«

Januara 1943. godine, kada je po elu IV neprijateljska ofanziva, 2. bataljon 5. brigade zatekao se u zaseoku Mandi i kod sela Utinja. Od štaba bataljona dobio sam naredbu da se etom posjednom put ispod Mandi a koji dolazi od sela Trebinje, odakle narod bježi ispred neprijatelja koji u koloni nastupa prema Mandi ima. Hitno sam se etom otišao na određeni položaj, rasporedio je i naredio da nitko ne otvara vatru dok ja ne bacim bombu na neprijatelja. Zadržao sam se na lijevom krilu ete, na raskrsnici koja presijeca put što od Trebinje ide za Mandi e. Uz mene je bio puškomitraljezac Mile Radović (zvani Segedin). Dan je bio sunčan, a snijeg velik.

Poslije 20—30 minuta otkako je eteta zauzela položaj, ukazala se neprijateljska kolona na oko 250—300 metara kako ide u pravcu mene. Vidim da su to Nijemci u koloni po jedan s rancima na leđima ima. Kad je etelo kolone došlo ispred mene na oko 15—20 metara, bacio sam ručnu bombu na neprijatelja, a zatim je eteta otvorila brzu paljbu u neprijateljski lijevi bok. Nijemci su bili iznenađeni. Svi su popadali, neko mrtav, neko ranjen, a oni koji nisu ništa dobili po leđima su se dizali i bježati natrag. Naredio sam da desno krilo etete zalomi, i tako je eteta jurnula na njemačku kolonu i presjekla je. Drugi vod sam poslao da zauzme položaj u pravcu kuda su Nijemci pobjegli i osigura izvlačenje plijena, a 4 borca sam uputio da nađu dvoje sanjke u koje etemo potrpiti plijen i evakuisati ga u štab bataljona. Prvom vod sam naredio da pokupi oružje, municiju, poskida odjeću u s mrtvih Nijemaca i da sve to potrpa u saonice te hitno otpremi u štab bataljona u Mandi e. Predosjećao sam da ete se Nijemci srediti i poći na nas. I stvarno nije prošlo ni 35—40 minuta oni su se sredili i pošli na nas s tri kolone gađaju i nas najprije tromblonima. Nakon toga etetu sam povukao na prvobitni položaj. Dotle je sav plijen bio pokupljen, stavljen na sanjke i upućen u štab bataljona u Mandi e. U ovoj borbi prvi put smo zaplijenili njemačku puškomitraljez, »šarac«, nekoliko automata (šmajsera) i pištolja »valter«, pored drugog oružja, municije i odjeće. Nijemci su imali 30 mrtvih i 35 ranjenih, a eteta 2 poginula borca.

Gradina je zauzeta

U junu 1943. godine 2. brigada 8. divizije, zajedno s 8. muslimanskom brigadom, napadala je na Veliku Kladušu. Drugi bataljon obrazovao je brigadnu rezervu. Nešto oko 10 sati uveče štab bataljona dobio je naredbu od štaba brigade da pošalje jednu etetu u pomoć 3. bataljonu 2. brigade. Komandant 2. bataljona naredio mi je da se javim komandantu 3. bataljona i da u od njega dobiti zadatak. etetu sam prikupio i odmah se javio komandantu 3. bataljona Stanku Gabriću, koji mi je dao zadatak da se etom zauzmem »samo« Gradinu iznad Velike Kladuše i više ništa. Odmah sam pomislio: pa nemogu e je popeti se na Gradinu, uz njene bedeme, da i nema ustaša na njoj.

Vrađaju i se u etetu sjetim se da u eteti imam dva Muslimana omla-

dinca iz okoline Velike Kladuše. Pozovem ih zajedno s vodnicima vodova i upitam da li poznaju Gradinu. Jedan reče da je dobro poznaje jer je oko nje ulazio u stoku dok nije otišao u partizane, i da zna da ustaše u nju ulaze od pravca Velike Kladuše. Odmah naredim komandiru 1. voda Peri Pošti u, vrlo hrabrom i odvažnom borcu rodom iz Blatuše, da uzme ova dva omladinca Muslimana kao vodiče i sa svojim vodom obiđe Gradinu, uđe u nju iz pravca Velike Kladuše kuda i ustaše ulaze, i napadne ih ručnim bombama, a za to vrijeme i s istočne i sa zapadne strane napadati Gradinu.

Vodnik Pošti hitno je otišao s vodom na zadatak, a ja sam s ostatkom vode ispod neke velike međe pripucavao na ustaše u Gradini. I oni su pucali na nas i dozivali nas: »O, neslani Jovane, odi ovamo evo ti soli!« To je više bila psovka nego borba. Pretpostavljali smo da će se svi ustaše uputiti prema nama i da će naš vod ući i neopažen u Gradinu što se i dogodilo. Nije prošlo ni oko 40 minuta zagrmjele su bombe vodnika Pošti a. Iznenađeni ustaše su se razbježali glavom bez obzira, poskakali s bedema Gradine i pobjegli u Veliku Kladušu. Još se nije ni stišao odjek bombi, a Pero je poeo da viđe s Gradine: »Druže komandire, dolazite ovamo Gradina je naša!«

S ostatkom vode izišao sam na Gradinu. Plijeva je bio velik: jedan protivtenkovski top s oko 200 granata, dva puškomitraljeza, nekoliko pušaka, više sanduka municije, čepci i ostalog. Odmah sam naredio da se nađe u kola i plijen prebaci do Štaba 2. bataljona, a da se top postavi na pogodan položaj ispod Gradine da može tu i Veliku Kladušu. Pretpostavljao sam, ako ne zauzmemo Veliku Kladušu u toku noći, ustaše će dobiti pomoć kada svane iz Cazina i Bihaća i mi ćemo se morati povući. Tako je i bilo.

Sutradan oko 11 sati za uho brujanje aviona od pravca Zagreba. Pogledam i vidim njemačku štuku ide u pravcu Gradine. Borci se posakriše, a meni sinu ideja da bacim crvenu raketu u pravcu jednog grmljaka gdje nije bilo naših boraca. Avion poe da kruži, a ja bacim još dvije rakete u istom pravcu i avion istovari tovar sitnih bombi u taj grmljak i ode prema Zagrebu. Nije prošlo dugo vremena evo opet, valjda, istog aviona. Opet poe baciti rakete u istom pravcu gdje i prvi put, ali se lopov nije dao više prevariti. Ta noć je ga otišao u Gradinu sa sjeverne strane, kako je dolazio od Zagreba, ali srećom je podbacio, tako da su bombe pale pod same zidine Gradine. Odmah sam s. etom napustio Gradinu i, po naredjenju, povukao je u sastav svog bataljona. Top i sav ostali plijen doveli smo do štaba našeg bataljona. Samo jedan borac bio mi je ranjen i to onaj omladinac Musliman koji je uspješno izvršio dobijeni zadatak.

Velika radost i najveća žalost <

Krajem juna 1943. godine 2. brigada 8. divizije bila je razmještena u Krstinji i Širokoj Rijeci. Ustaše i Nijemci iz Cetingrada i Velike Kladuše krenuli su prema Slunju. Za obezbjeđenje isturili su jaku pobornicu na

1945 - 877

Start fašizmu - Sloboda Naroda

96/19 1460

DŽEPNE NOVINE

Izdaje

Protzko žeto muslim. brigada
Škardna divizije

broj 1

19 mart 1945

1945 - 877

God 1

Nezaboravimo da još traje takmičenje

Drugovi,

Rezultati prošle takmičenja pokazali su u našoj jedinici uspjeh, kojega nismo očekivali i naši čitači su razumeli jer nam je u ovom pristalostima je činjenica. Sve su se jedinice ugledale u nas i trudile se da nas dostignu.

Naš rod, naša krstina, naša disciplina i odnosi prema narodu daju su nam to dostojno uspjeh, najbitiji je drugi, nezaboravimo, da takmičenje još traje. U našoj oči: ima još neprijatelja, naša želja je biti čista i karta sada pri konačnom oslobođenju naše zemlje mora još više da nas proviše odu takmičenja, moramo još više da radimo i još više da trudimo neprijatelja, da bi i dalje mogli imati "najbolji".

Start fašizmu - Sloboda Naroda!

Prilozovetari:
Škardna divizija

Živite u našem takmičenju!

ivicu šume Duga ka kosa, sa zadatkom da im osigura desni bok. Oko 13 sati 2. brigada je zajedno sa ostalim jedinicama 8. divizije krenula u napad na ustaško-njema ku pobo nicu i kolonu koja se kretala prema Slunju. Brigada je bila na lijevom krilu borbenog poretka divizije, 2. bataljon na lijevom krilu brigade, a moja eta na lijevom krilu bataljona.

Ceta je dobila zadatak da napadne jedan dio neprijateljske pobo nice na ivici šume Duga ka kosa. Budu i da je bio dan bilo je neugodno za borce a i za mene, jer je to bio prvi napad po danu ovakvoga obima. Naredio sam eti da ne otvara vatru bez moje komande i razvio je u strijelce lijevo i desno od jednog šumskog puta koji je vodio u pravcu neprijatelja. Odjednom primijetio sam grupu konja privezanih za drve e u hladu, a nikoga nije bilo kod njih. Primicali smo se sve bliže i bliže konjima i kada smo došli i na oko 30—40 metara od njih primijetio nas je njema ki osmatra i otvorio vatru iz »šarca«. eta je zaleгла iza drve a i otvorila vatru. Konji su se razbježali. Naredio sam juriš i brzo smo se uklinili u njema ki položaj. Njema ka artiljerija je po ela žestoko da tu e, ali su granate padale iza nas, jer smo se mi s Nijemcima tako re i bili izmiješali.

Desno od nas vo ena je žestoka borba izme u Nijemaca i jedinica 8. divizije. Primijetim na lijevom krilu ete neke konje kako stoje u nešto upregnuti. Hitno s 2. vodom dotr im do konja i vidim upregnuti za top i karete. Jedan to ak od topa zapeo za drvo, a Nijemci nisu imali vremena da ga otka e nego su sve to ostavili i pobjegli. Otko imo top od drveta i s karama ga dovezemo na položaj kod 1. voda. Provjerim da li u eti ima žrtava i ustanovim samo dva druga ranjena, jedan lakše, a drugi teže. Plijen je bio 1 brdski top, dvije kare, 4 konja i 70 granata za top. Kada sam vidio ovako veliki plijen, a ni jedne žrtve nisam imao, nešto mi je sinulo kroz glavu da je borba bila lakša danju nego no u, jer se dobro vidi teren i neprijatelj. Mojoj radosti i radosti ete nije bilo kraja zbog ovako velikog uspjeha. No, moja radost bila je kratkog vijeka. Za nekoliko minuta dotr ao je kod mene referent saniteta bataljona i izvijestio me da je moj brat uro poginuo, koji je bio puškomitraljezac u 3. eti našeg bataljona. Odmah sam s referentom saniteta otišao da vidim brata i stvarno na em ga mrtvog na nosilima. Ovo je za mene bilo strašno jer sam imao toga jedinoga brata, a bio je i najbolji puškomitraljezac u našem bataljonu pa sam se s njime ponosio. Zamolim komandanta bataljona da mi dozvoli da odvezem brata ku i i da ga sahranim pored majke. On mi je to dozvolio i još mi je rekao da ostanem nekoliko dana i umirim oca što sam i u inio. Tako je završena borba u kojoj sam imao veliku radost i najve u žalost.

I pored nesporazuma uspjela zasjeda

Druga brigada 8. divizije razmjestila se u prvoj polovini decembra u Plav a Dragi. Moj 2. bataljon, kome sam ja bio komandant, dobio je zadatak da se smjesti u Plaškom, ispita odakle svaki dan dolaze ustaše u

mjesto da plja kaju i da ih u tome sprije im. U Plaški s bataljonom došao sam no u. Isturim jednu etu prema Ogulinu, a ostali dio bataljona smjestim da se odmori. Od naroda sam dobio podatke odakle ustaše dolaze, u koje vrijeme i u kakvom rasporedu. U zoru s bataljonom postavim im zasjedu i to s 1. etom kod crkve u Plaškom, s 2. etom duž puta s desne strane koji vodi od Plaškog za Ogulin, tako da je njeno desno krilo bilo iznad mosta na Dretulji. Tre u etu zadržao sam u rezervi, a mitraljesku etu dodijelio sam 1. i 2. eti kao oja anje. Naredio sam 2. eti da proputi ustaše do 1. ete, gdje sam i ja bio, i dobro podvu em svima da nitko ne otvara vatru bez moje komande. Dugo nismo ekali. Ukaza se ustaška patrola od Ogulina, a za njome omah kolona po jedan na rastojanju od 5—10 metara. Ustaše su išli polako, a bio je snijeg i jako hladno. Sve se odvijalo po mome planu. elo ustaške kolone primicalo se k meni i 1. eti ne primje uju i da se na njenom lijevom boku nalazi jedna eta u zasjedi na daljini od 20—50 metara. Kada je elo ustaške kolone bilo na odstojanju od mene i 1. ete na oko 50—60 metara, netko je po eo da puca iza naših le a na za elje ustaške kolone. Ustaše su polijegale. Kad sam vidio da smo otkriveni, naredim da se otvori vatra. Poslije nekoliko minuta borbe naredim 2. eti da presije e ustašku kolonu na mostu preko Dretulje, što je ova odmah i u inila. Odsje eno je 36 ustaša, od kojih su 24 ubijena, a 12 ih je zarobljeno. Po završetku borbe do e do mene Duka Mandi , obavještajni oficir 2. brigade i izvijesti me da je on sa svojim izvi a kim vodom iza naših le a otvorio vatru na ustaše, ne znaju i da je moj bataljon postavio zasjedu. Da nije bilo ovog nesporazuma, malo bi ko pobjegao od ustaške satnije koja je brojala oko 100 ustaša i danima neometano plja kala po Plaškom i okolini. Moj bataljon imao je jednog mrtvog i dva ranjena borca.

Najzad i Vaganac je zauzet

Osma kordunaška i 7. banijska divizija napadale su krajem decembra 1944. godine jako utvr eno uporište Vaganac u kojem se kao posada nalazilo oko 900 ustaša. Napad je po eo no u i produžio se cio dan.

Prvog dana napada moj bataljon bio je u brigadnoj rezervi. U prvi sumrak dobio sam zadatak od štaba brigade da s bataljonom smijenim naš 1. bataljon, koji je imao glavni zadatak u okviru brigade. Kada sam ga smijenio, razgledao položaj i žicu od 8 redi ispred bunkera, pomislio sam da bi teško prošao kroz žicu kada je ne bi nitko branio, kamo li kad je ustaše brane unakrsnom vatrom. Te no i pokušavao sam s jednom etom da ru nim bombama probijem ži anu ogradu, ali nisam uspio. Snijeg je bio visok 1 metar i dalje je još padao. U svitanje dobijem nare enje od štaba brigade da bataljon povu em u Smoljanac, koji se skoro veže s Vagancem, s tim da samo slabije dijelove ostavim na položaju.

Negdje oko 12 sati mene i politi kog komesara bataljona Radišu uji a pozvaše da odmah do emo u štab brigade. Komandant brigade bio je Rade Škaljac, a politi ki komesar Miloš Kuki . Kad smo stigli u štab brigade, tamo smo ve zatekli ostale štabove bataljona. Komandant bri-

gade saopio nam je zadatak da veeras opet idemo u napad na Vaganac i on se mora zauzeti bez obzira na žrtve, dodavši da je to nareenje Glavnog štaba Hrvatske. Moj bataljon dobio je glavni zadatak. Nisam se osjeao prijatno znaju i težinu zadatka. Predložio sam štabu brigade da mi dade svoju pratetu i inženjerijski vod, što je on odmah odobrio. Napad je trebao da po ne ta no u polano i.

U prvi sumrak krenuo sam s bataljonom i pridodatim jedinicama brigade na položaj što bliže žici i bunkerima. U pratetoj brigadi bilo je: 4 minobaca a 82 mm, 4 protivtenkovska topa raznog kalibra, 4 amerika topa 75 mm i nekoliko engleskih džonbula. Sva oružja imala su dosta granata i mina. Komandiru pratete naredim da protivtenkovske topove privue što bliže žici i bunkerima, a inženjerijskom vodu na napravi dva prolaza u žici za prolaz pješadije.

Ta no u ponoć naredio sam da se otvori vatra koja je bila vrlo žestoka. Za to vrijeme inženjerijski vod je napravio jedan prolaz u žici pod mojom komandom, a zatim je poeo da pravi i drugi prolaz na pravcu napada 2. ete. Kada sam vidio da je prolaz napravljen ispred mene, tj. na pravcu napada 1. ete, odmah sam naredio juriš kroz napravljeni prolaz. Juriš je uspio i eta je zauzela 4 bunkera ispred nas. Budući da se na pravcu napada 2. ete nije uspjelo napraviti prolaz u žicanoj ogradi, naredio sam 2. eti da kroz otvoreni prolaz na pravcu napada 1. ete izvrši juriš i zauzme 4 bunkera što su se nalazila na lijevoj strani puta koji vodi u centar Vaganca, a zatim da odmah produži napad u centar Vaganca. Istovremeno 1. etu usmjerim u pravcu jednog šljivika gdje su se nalazile haubice, koje su nas tukle svih 48 sati borbe. S 3. etom, koja je bila u rezervi, mitraljeskom etom i štabom bataljona krenem za 2. etom koja je napredovala prema centru Vaganca. Prateoju ete brigade naredim da privla i protivtenkovske topove ukoliko bi trebalo rušiti kuću u centru Vaganca gdje se nalazila ustaška komanda. Nakon toga izvijestim Štab brigade da je moj bataljon zauzeo pola Vaganca i da napreduje prema centru, da neprijatelj bježi i da ne daje skoro nikakav otpor. Druga eta je s lakošću zauzela centar Vaganca, gdje je bila ustaška komanda i bolnica, dok je 1. eta zaplijenila dvije haubice 105 mm bez otpora, jer su ustaše pobjegle prema Bihaću.

U ovim borbama 2. bataljon zaplijenio je 2 haubice 105 mm, 12 puško-mitraljeza, preko 150 pušaka, magacin municije, magacin hrane, bolnicu s ranjenicima u njoj i sanitetski materijal, 2 radio-stanice, 2 telefonske centrale, 4 poljska telefona, 1 motocikl, 5 konja, 80 pari vojni kog odijela, 225 ebadi i drugi materijal. Bataljon je imao 4 mrtva i 7 ranjenih boraca. Još u toku noći komandant i politički komesar brigade došli su u Vaganac i estitali mi na postignutom uspjehu, a kada je svanulo, stigli su i komandant korpusa Miloš Šumonja i politički komesar divizije Dušan Hrستي su mi i oni također estitali na postignutom uspjehu. Ubrzo je i Štab 4. korpusa naredbom pohvalio 2. bataljon s komandantom Pavlom Macutom na elu. To je imalo odlučujućeg uticaja da je bataljon tada osvojio prelaznu divizijsku zastavu koja mu je ostala u trajnom vlasništvu.

Jednim rafalom.

U žbunju koje skriva litice iznad Pašinog mosta, ispod koga bu nohu i Korana, bio je njegov rov. Puškomitraljezac Branko Zdjelar eka ovdje neprijatelja koji je u gomilama nastupao ...

Litice iznad Pašinog mosta bile su Švabama sumnjive. Mahnito su ih zasipali granatama različitih kalibara kao da su predosje ali da iz njih vreba smrt. Išli su oprezno šuljaju i se ...

Branko je dobro vidio njihove plave uniforme. Uo je i njihovo dovikivanje. Prišli su veblizu. Došli su do samog mosta i sa strahom pogledali gore na litice.

Oko Branka padale su artiljerijske granate. Nakon duže neprijateljske paljbe i Brankov mitraljez iznenada sasuvatru. Prvi rafal njegova mitraljeza uništi pet švapskih bandita i itava se banda dade u pani an bijeg ...

»Bratstvo«, list VIII udarne divizije br. 98 od 18. aprila 1945. godine.

Rade Zrinjanin

Sje anje na Simu Kli kovi a

Simo Kli kovi ro en je 1919. godine u selu Štipanu gdje je živio i radio kao seljak sve do dana ustanka, izuzev vrijeme provedeno u Jugoslaven-skoj vojsci u kojoj je bio kaplar. Štipan je poznat kao ekonomski siromašno, ali politički napredno selo u kome je još prije rata djelovala organizacija KP Hrvatske. U Štipanu je Nikola Vidović s grupom drugova 23. srpnja 1941. godine razoružao prve ustaše na Kordunu i time navijestio ustanak protiv okupatora i njegovih slugu doma ih izdajnika. Otuda je i razumljivo opredjeljenje mladog, odrešitog i hrabrog Sime da se odmah u prvim danima svrsta u redove partizanskih boraca i da pro e put od borca — puškomitraljesca do komandira 1. ete 4. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda, da bi prilikom formiranja 5. narodnooslobodilačke brigade Hrvatske (2. kordunaške) 16. rujna 1942. godine bio postavljen za komandira 1. ete 1. bataljona. Nakon povratka s oficirskog kursa početkom prosinca te godine postavljen je za zamjenika komandanta 2. bataljona gdje sam i ja bio zamjenik političkog komesara bataljona. Kasnije postavljen je za komandanta toga bataljona s kojim je uspješno komandovao godinu dana, do proljeća 1944. godine kada je imenovan za operativnog oficira 2. brigade u kojoj je kasnije bio na elniku štaba i na kojoj dužnosti je poginuo.

Mnoge smo no i zajedno na slami ili granju prespavali, u maršu

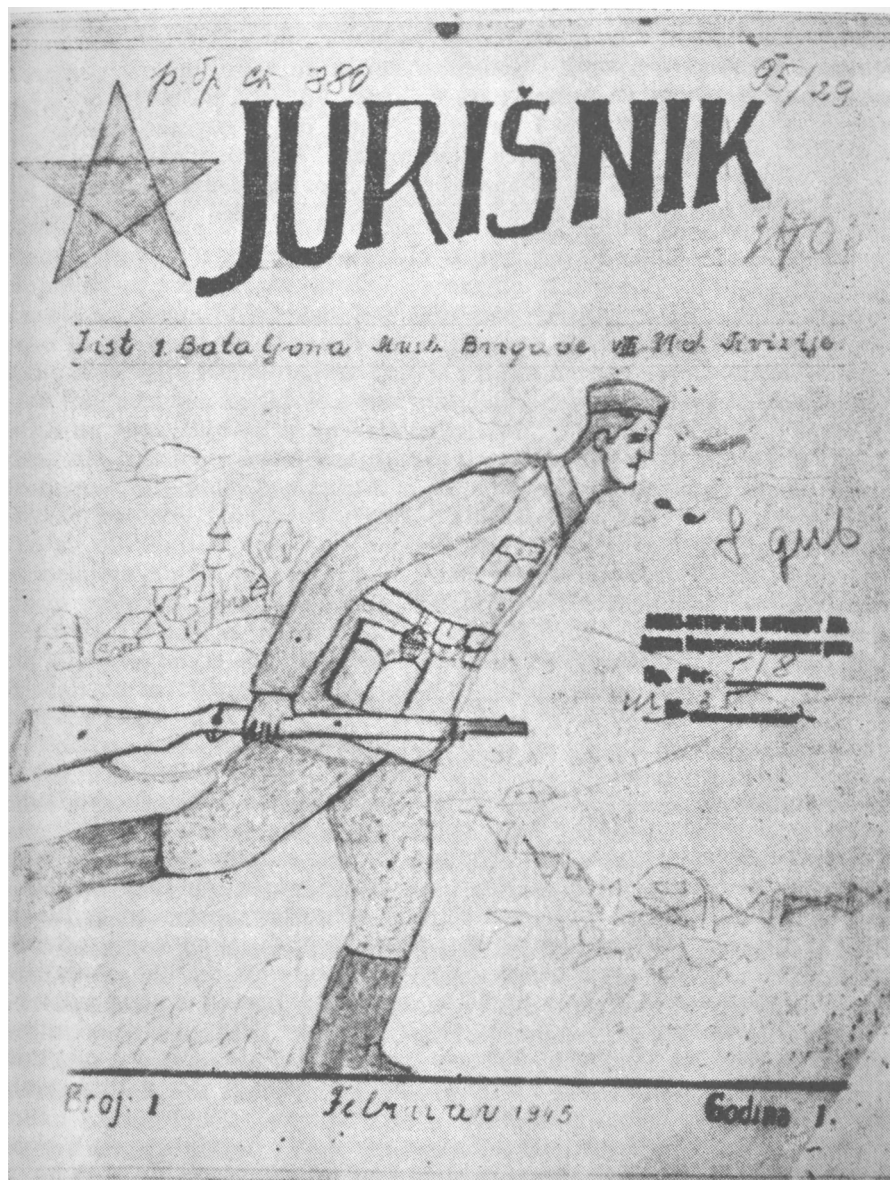

propješa ili ili na konjima prejahali. Neke uspomene su ostale u posebnom sje anju. Nakon osmodnevnog povla enja od Vukmani a do Biha a u etvrtoj neprijateljskoj ofanzivi prešli smo jedne ve eri Unu niže Biha a, a ve sutradan se više Biha a prebacili u selo Lohovo. Naš bataljon je zauzeo položaj u pravcu Sko aja i Biha a. Štab bataljona se smjestio u jednoj seoskoj ku i. Umorne i gladne doma ini su nas ugostili šljivovom rakijom i masnom palentom. Pošto smo se okrijepili, uve e smo legli da spavamo u toploj sobi na podu i slami. Izuzev stražara svi smo drugi tvrdo spavali. Kasno uve e došao je kurir iz štaba brigade i donio nareenje da se s bataljonom odmah prebacimo u selo Užljebi . Cedulju na kojoj je pisalo to nare enje pro itali smo svi zajedno u štabu: komandant Mirko Žuti , politi ki komesar Mile Cimeša, zamjenik komandanta Simo Kli kovi i ja kao zamjenik politi kog komesara bataljona. No, cedulja je ostala kod Sime, a ništa se nismo dogovorili niti bilo šta poduzeli, jer smo ponovo svi od umora zaspali. Kada je došao 3. bataljon i njegov štab sa Stankom Gabri em na elu da nas smijeni, upitali su nas što ekamo. Svi smo se zapitali što je jer smo potpuno zaboravili nare enje i cedulju koju je donio kurir. Tek kasnije smo se prisjetili i konstatirali da smo je svi pro itali. Simo se nekako osje ao najodgovornijim i krivim što nije odmah poduzeo mjere da obavijesti ete da se na vrijeme pripreme za pokret. On je smatrao to svojom dužnoš u, a kod njega je osje aj odgovornosti bio vrlo razvijen.

Kao komandant 2. bataljona Simo je izveo mnoge uspješne akcije u 1943. godini po ev od Gacke doline pa do oslobo enja Cetingrada, borbi oko Cazina, oslobo enja Generalskog Stola i poraza etnika kod Musulinskog Potoka. Za vrijeme šeste neprijateljske ofanzive 2. bataljon pod Siminom komandom uspješno se borio s Nijemcima oko Primišlja i Trži a. U tim borbama poginuo je zamjenik komandanta Spaso Miloševi , a Simo je bio ranjen.

Kao iskusen borac i komandant nastojao je da svoje ste eno iskustvo u pogledu komandovanja pravilno koristi i na dužnosti operativnog oficira i na elnika štaba brigade. Uvijek je volio da izvršenje zapovijesti i nare enja provjerava neposredno u radu s borcima i u prvim borbenim redovima. Zato je i kao operativni oficir i na elnik štaba brigade u svakoj akciji težio da ide direktno s bataljonom koji ima glavni zadatak. Tako je mogao direktno da na licu mjesta utje e na tok akcije. Njemu je to bolje odgovaralo nego rukovo enje s komandnog mjesta.

Simo Kli kovi , seljak s osnovnom školom i borac od prvih dana ustanka, razvio se u vrlo uspješnog vojnog rukovodioca, do na elnika štaba brigade. On je to uspio zahvaljuju i svojoj odanosti narodnooslobodila koj borbi i Komunisti koj partiji, svojoj upornosti, hrabrosti i smjelosti. Bio je visok, stasit, postojan i odvažan, pa je i svojom pojavom i držanjem imponirao i ulijevao povjerenje kod boraca i u najtežim prilikama. Držao je dosta i do svog spoljašnjeg izgleda da bude, koliko je bilo mogu e, uredan. Iako je djelovao vrlo ozbiljno, bio je blizak s borcima. Imao je veliko razumijevanje za njihove želje i potrebe, volio se šaliti

i zabavljati zajedno s njima. Zbog tih svojih osobina bio je obljubljen kako kod boraca u cijeloj brigadi, tako i kod naroda gdje je dolazio.

Poslije njegove smrti u listu 8. divizije »Naše novine« br. 81 od 2. veljače 1945. godine objavio sam članak u kome sam, pored ostalog, napisao: »26. januara ove godine umro je od rana zadobivenih u borbi

kod Zeljave kapetan Simo Kli kovi , na elnik Štaba II udarne brigade. Njegova hrabrost, smjelost i odlučnost služili su za primjer i podstrek svim rukovodiocima i borcima naše brigade. Voljen i poštovan od svih uživao je veliko povjerenje i autoritet. Vijest da je poginuo duboko je potresla sve borce i rukovodioce naše brigade. No, smrt našeg voljenog druga i uzor starješine, kapetana Sime Kli kovi a, podstigne nas na još ve u mržnju prema neprijatelju našeg naroda, podstigne nas na osvetu«.

Sofija Pavi i Masa

Naš drug Milutin Karaš

»Ne znam je li sila nevinosti ili krivica
što u životu stvari u zaborav baci?
I zašto često u životu biva
da i najdraži postaju mrtvaci?
Al ima li ona koja život šalje:
kao da nisu prošla — vječno trajaju,
i što smo od njih u životu dalje,
sve življe žive, sve sjajnije sjaju«.

Vladimir POPOVI

U sjećanjima na godinu i događaje iz naše revolucije i narodnooslobodilačke borbe uvijek ponovo i naj snažnije oživljavaju sjećanja — na ljude. Prilaze i u ovom napisu liku Milutina Karasa, moram naglasiti respekt prema svima onima koji su se kao i on hrabro borili i ginuli. Razmišljajući i, osobito čitajući i dokumentaciju o njegovom borbenom putu od početka ustanka 1941. godine pa do njegove pogibije pred samom oslobodenje zemlje, shvatila sam da mi je njegov lik zato ostao toliko upečatljiv jer sam njegove osobine kao vojvoda, komunista, borca i vojnog rukovodioca doživjela upravo kao tipične za tolike druge drage likove s kojima sam se sretala na Kordunu. Njegove osobine, njegovo djelo i pogibija simboliziraju sve ono što su narod Korduna i njegova 8. divizija izvojevali i žrtvovali u četiri godine teške borbe protiv fašizma.

Prvi put susrela sam Milutina Karasa kad sam s ilegalnog rada u okupiranom Zagrebu prešla na oslobođenu teritoriju Korduna. Bilo je to u selu Točku. Tada je bio komandant 1. bataljona 2. kordunaškog partizanskog odreda. Sve iz tih prvih dana susreta s partizanskim borcima i narodom Korduna dojmilo me se snažno, nezaboravno. Kada sam prvi put razgovarala s Milutinom, neobično duboko me se dojmila njegova ozbiljnost, ali i u svim kasnijim susretima taj dojam se uvijek ponovo potvrdio. Uvijek mi se činilo kao da taj ozbiljni uvijek neprestano

razmišlja što je u injeno i što upravo toga asa i ubudu e treba u initi da svaka pojedina partizanska akcija bude što uspješnija.

Nešto doma iniski brižno uvijek se odražavalo na njegovom licu i zra-
ilo iz njegovih rije i. Sje am se kako mi je u nekom kasnijem razgovoru,
kao da zaokružuje i zaklju uje ono svoje neprestano razmišljanje, rekao:
»Treba u iti, mnogo u iti«. Ni on se nije u predratnom životu spremao za
vojnika, ali je upornoš u, zbog privrženosti svojoj rodnoj Perjasici, pito-
mim brežuljcima Korduna, narodu i slobodi, uspio da savlada mnoga
znanja. Ona su u njemu prerastala u uvjerenja i odluke koje je njemu
svojtvenom ozbiljnoš u hrabro sprovodio u život. Posebno iz jednog
susreta s drugom Milutinom, koji sam vrlo dobro zapamtila, shvatila sam
kako je on, kao i sve što je radio, odgovorno i savjesno prihvatio i spro-
vodio ideologiju Komunisti ke partije i liniju narodnooslobodila ke borbe,
i još više od toga, koliko je s tim principima bio saživljen i koliko su mu
ležali na srcu. Bilo je to na veljunskoj cesti. Spuštala se no i spremala
kiša. Ali, nama se inilo kao da putujemo po svijetlom i lijepom danu.
Sreli smo Milutina. Zbog radosti susreta ne primje ujemo da su mu rije i
nekako potmule i da padaju teško. Više za sebe nego za nas rekao je:
»To su bili najteži asovi u mome životu, nisam imao nigdje mira, ne-
podnošljivo me je mu ila misao jesam li bio dovoljno budan, kako ga
nisam prije otkrio«. Tada je bio komandant Grupe partizanskih odreda
Korduna. U štabu se nalazio pritajen, na odgovornoj dužnosti, jedan izdaj-
nik koji je u to vrijeme bio otkriven. Nismo razaznavali u mraku, ali smo
osje ali da se Milutinovo lice, kao da ga doti e nešto odvratno, gr i od
duševne muke.

Posebno treba ista i kako je Milutin Karaš živio u srcu naroda i ostao
živjeti u narodnoj predaji. Poznato je da vojni štabovi i društveno-poli-
ti ke organizacije i ustanove ocjenjuju i vrednuju zaslužne pojedince —
unapre enjem i odlikovanjima. Velika su to priznanja, ali nema ljepšeg
priznanja ni vidovitije ocjene od one koju narod izri e, a njegova ocjena
je — pjesma. On svoje junake, Svoje ljubimce ovjekovje uje — u pjesmi.
To je uradio i s Milutinom.

Sje am se jednog zbora u Perjasici u jesen 1942. godine. Omladina,
žene, djeca, sav narod op ine Perjasice pohrlio je na narodni zbor u skro-
viti šumarak u Svoji u na Mrežnici. ulo se: »Do i e Milutin, da se
oprosti prije odlaska u brigadu«. I nitko nije htio izostati u tom oproštaju.
Milutin je pri oproštaju rekao samo nekoliko jednostavnih rije i, ali
kakva je snaga u tim rije ima kad ih narod sluša, kad ih upija u sebe s
toliko pažnje i poštovanja. On je otišao, ali je narod ostao uvjeren da
e on i drugdje u initi sve za njihovu slobodu. I Milutin ga nije iznevjerio.

Budu i da nisam u estvovala u borbama zajedno s Milutinom, to o
njemu kao borcu i komandantu ne mogu pisati, isto tako kao što nisam
ništa napisala ni o njegovom predratnom životu i radu, prije svega kao
komuniste jer o tome ništa ne znam. Me utim, podatke o njegovom bor-
benom putu dobila sam od Duška Opa i a, pukovnika JNA. To lanak
nastavljam njegovim tekstom s neznatnim mojim skra enjima i još neznat-
nijim izmjenama.

Došla je 1941. godina. Poslije kapitulacije Jugoslavije Milutin se vraća iz vojske iz Karlovca, u svoje selo Štirkovac u općini Perjasici, gdje se rodio 1913. godine kao drugo dijete oca Todora i majke Mile. Od sedmero braće (jedna sestra) pet ih je moralo otići u svijet. Tako je i Milutin uio zanat u Karlovcu. Nakon kapitulacije vraća se u selo. Ubrzo dolaze ustaše i počinju da pljačkaju, pale i ubijaju. Ispred ustaškog noža narod bježi u šume. S narodom su i komunisti a među njima i Milutin Karaš. Utu enim i oja enim ljudima govori o otporu i priprema ih za borbu. Kad je pod vodstvom Partije počeo ustanak na Kordunu, Milutin je sa svojim suborcima danju i noću u pokretu. Na svakom mjestu čuje se njegov razborit glas. Narod ga je neizmjereno volio zbog njegove staloznosti, neposrednosti i hrabrosti.

U napadu partizanskih odreda »Debela kosa« i »Gornji Skrad« na ustaško-žandarmerijsku posadu u Perjasici 31. augusta 1941. godine učestvuje i Milutin. Zarobljeno je 26 žandara i naoružanih civila. Zaplijenjeno je 26 karabina, oko 40 raznih civilnih pušaka i drugog ratnog materijala. Oslobođenje Perjasice bio je u to vrijeme velik uspjeh partizana na Kordunu. To je bio prvi slučaj zarobljavanja većeg broja neprijateljskih vojnika i zaplijenjivanja većeg količine naoružanja i opreme.

Neposredno nakon ove akcije formira se partizanski odred »Perjasica« u Perjasi koji komandira. Za svoga komandira odred je izabrao Milutina Karasa, koji uskoro postaje član Kotarskog komiteta KPH za Veljun, ali se time ne zanosio. Zajedno s Radom Janjaninom 5. oktobra 1941. godine organizira napad na ustaško-domobranksu posadu u Donjim Dubravama. U ovoj borbi zarobljena su 23 neprijateljska vojnika s oružjem i opremom.

Kada je u oktobru 1941. godine izvršena reorganizacija seoskih partizanskih odreda na Kordunu, Milutin je postavljen za komandira 1. i 2. bataljona Kordunaškog partizanskog odreda. Pod njegovim komandovanjem ova je uspješno ometala saobraćaj između Generalskog Stola i Dubrava, Perjasice i Belavice. Budući da su u međuvremenu ustaško-domobrankske snage ponovo uspostavile svoju posadu u Perjasici i spalile Milutinovu kuću, on je, pored drugih akcija, s etom i drugim jedinicama blokirao ovu posadu i prisilio je da koncem januara 1942. godine napusti Perjasicu.

U februaru 1942. godine kad je izvršena nova reorganizacija partizanskih jedinica na Kordunu, i kada su od jednog formirana dva partizanska odreda, Milutin je postavljen za komandanta 1. bataljona 2. kordunaškog odreda. S tim bataljonom on prelazi preko rijeke Mrežnice i organizira NOP u hrvatskim selima oko Bosiljeva i Generalskog Stola. Tada je njegov bataljon brojio 218 partizana. U martovskoj ofanzivi na Kordun Milutin s bataljonom vrši napad na ustaše u Sičevici, da bi drugi dan napao Generalski Stol i zarobio osam domobrana.

Neprijatelj nije lako pregorio Perjasicu. Ustaško-domobrankske snage ponovo su je zaposjele. Milutin predlaže da se izvrši napad i razoruži neprijatelja. Tako je njegov i 2. bataljon 1. kordunaškog odreda po treći put oslobodio Perjasicu. Zarobljena su 63 neprijateljska vojnika i oficira,

a zaplijenjena 3 puškomitraljeza i 73 karabina te mnogo drugog ratnog materijala. Svatko tko zna kakvim je naoružanjem započeo ustanak, može ocijeniti šta je za ono razdoblje NOB-a značilo ovo oružje.

Nakon ovih uspješnih akcija 1. bataljon 2. kordunaškog odreda, pod komandom već istaknutog komandanta Milutina Karasa, prelazi na lijevu obalu Mrežnice i danono vodi borbe oko Tržišća i Kamenskog. U junu 1942. godine bataljon postavlja zasjedu na padinama šume Komljak, nedaleko od Ogulina i u jednosatnoj borbi zarobljava 8 talijanskih vojnika s ratnom opremom, dok ih je 36 poginulo a već i broj je ranjen.

Nakon dvadesetodnevnih borbi na ovome terenu Milutin se s bataljonom vraća u Perjasicu gdje se brine za organizaciju partizanske bolnice u osnovnoj školi u Gornjem Skradu. Vodi brigu i o bataljonskoj ambulanti u kući Miše Marinkovića u svome rodnom selu Štirkovcu. Da bi došao do lijekova i sanitetskog materijala, on s bataljonom upada u ustaški garnizon u Dugoj Resi. Lino je s grupom partizana ušao u bolnicu, da sve što se moglo ponijeti iznese i dopremi na slobodnu teritoriju.

Novo priznanje za hrabro držanje u borbama i umješno komandovanje ukazano je Milutinu 4. jula 1942. godine kada je postavljen za komandanta Udarnog bataljona 2. kordunaškog odreda. U udarne bataljone odlazili su najhrabriji borci i rukovodioci. Ponosna je bila i mala Perjasića na ovo povjerenje ukazano Milutinu koje je on opravdao već u napadu 2. kordunaškog odreda na ustaško-domobransku posadu u Primišlju. Udarni bataljon je pod Milutinovom komandom u zasjedi dočeka oko 200 ustaša koji su od Poloja krenuli u pomoć napadnutoj posadi, odbio njihov napad i zarobio 19 ustaša među kojima je bio ustaški satnik Dane Brodanić, dok je zaplijenio 3 puškomitraljeza, 20 karabina i drugi ratni materijal.

Poslije oslobođenja Primišlja 2. kordunaški odred napao je i oslobodio Tounjsku Kamenicu. Tu je nekoliko puta jurišao i Udarni bataljon sa svojim komandantom na selu. Tom prilikom zarobljeno je 47 ustaša i domobrana među kojima se nalazio 1 oficir i 2 podoficira, a i zaplijenjena su 3 puškomitraljeza i 55 karabina. U borbi se, pored ostalih, naročito istakao Milutin Karaš.

U agustu 1942. godine Milutin je postavljen za zamjenika komandanta 1. partizanske brigade Hrvatske. Tadašnji komandant te brigade Stevan Opsenica, u vezi s Milutinovim dolaskom u brigadu, poslije rata je ispričao: »Po etkom augusta mjeseca saopštio mi je Gošnjak Ivan da ću dobiti zamjenika iz Korduna ... oštrog, hrabrog i sposobnog komandanta. Tako je i bilo. Došao je Milutin i javio mi se negdje na obroncima Velike Kapele. Tu se naša brigada odmarala. Prvim susretom vidio sam veliku pomoć ... Milutin je bio onaj kome nije trebalo mnogo reći i što se želi. Bio je to hrabar i sposoban starješina. U napadu na Jezerane Milutin je na selu Tre eg bataljona jurišao. Kasnije smo ga kritikovali što mora on da to čini. Nikada ne zaboraviti kako je Milutin kao moj zamjenik, kad sam onda obolio, organizirao rušenje pruge od Blata do Vrhovina. Svaku je akciju vojnika znao da organizuje i postigne uspjeh. Bio je

Milutin dobar komunista, sposoban starješina, a iznad svega hrabar. Bili smo malo zajedno .. svega tri mjeseca. Kasnije sam ga vidio negdje 1943. godine u Oto cu kao majora. Da, hrabar je to Kordunaš.«

Krajem oktobra 1942. godine, naredbom Glavnog štaba Hrvatske Milutin je postavljen za zamjenika komandanta 2. kordunaške brigade i tako se ponovo našao na Kordunu. Na toj dužnosti ostao je do maja 1943. godine i s brigadom prošao sve borbe u etvrtoj neprijateljskoj ofanzivi. Što je brigada u tim borbama postigla zna ajne uspjehe naro ito u Lici, velika je zasluga i Milutina Karasa, zbog ega je bio i pohvaljen od Štaba 4. korpusa.

Pohvaljivan je Milutin i od Glavnog štaba Hrvatske. Redale su se pohvale i širile pri e o tom hrabrom kordunaškom komandantu. O njegovom usponu i razvoju general Stevo Opsenica još je rekao: »Drug Milutin nije samo bio hrabar, on je hrabro i smjelo donosio i odluke. Bio je neobi no sposoban i snalažljiv u svakoj kriti noj situaciji. I danas se divim njegovoj hladnokrvnosti, bio je komunikativan, bio bi to danas visoki vojni rukovodilac ...«.

Naredbom Glavnog štaba Hrvatske Milutin je maja 1943. godine postavljen za komandanta Grupe partizanskih odreda Korduna, a istovremeno je ukazom Vrhovnog komandanta proizveden u in majora. Na novoj dužnosti ostao je do marta 1944. godine, kada ga je Glavni štab Hrvatske postavio za operativnog oficira 8. udarne kordunaške divizije. Na toj dužnosti pored Ordena za hrabrost, odlikovan je Ordenom partizanske zvijezde II reda. Još jednom Milutin Karaš promijenio je dužnost. Postavljen je za na elnika Štaba 34. divizije. Na toj dužnosti ostao je do 7. marta 1945. godine. Toga dana smrtno je ranjen na položaju u Šišljavi u kod Donje Kup ine. Na lijevoj obali Kupe ugasio se plemeniti život hrabrog i istaknutog partizanskog komandanta Milutina Karasa.

Toliko je vojni ki pregledno i ljudski prisno napisao o Milutinu pukovnik Duško Opa i . Ja sam ga srela posljednji put, nikada to ne u zaboraviti, u Slunju. Samo nekoliko dana iza toga susreta stigla je strašna vijest iz ove posljednje Duškove re enice. Kako nam je poslije toga samo bio tužan Osmi mart te 1945. godine.

Mrtvo tijelo svog komandanta prenijeli su borci k njegovom sinu i u Milutinu Braci, ro enom prije dva mjeseca i supruzi Desi u njezino rodno selo Boži e, gdje je i po ivalo do prenošenja u partizansko Spomen groblje u njegovoj Perjasici koja ga nije zaboravila. U dalekoj Vojvodini prva zadruga perjasikih kolonista u vojvo anskom Kljai evu nosi njegovo ime. I djeca Perjasice polaze školu koja nosi ime Milutina Karasa.

Ne može umrijeti onaj tko je u svome životu u inio takvo djelo, kakvo je izvršio drug Milutin, tko je i sam život dao za tolike druge živote, za slobodu i pravdu, za ljepotu zemlje, za one koji su stajali na pragu novog života, za djecu. Borci žive u svim životima onih koji ostaju iza njih, u jutrima, ve erima, u grudima tople izorane zemlje, u smijehu djece. Sve živi, sve diše njihovim dahom, a grane drve a kao da su njihove ruke koje nas pozivaju da slijedimo njihov put.

Kako je uio naš Gojko

»Ah, da mi je kako moći naučiti pisati, volio bih nego sve na svijetu«. Teško je bilo drugu Gojku kad je dobivao pisma od kuće, od žene i djece. Morao je moliti drugove oko sebe da mu pročitaju. Bio je slijep kod oči, bio je nepismen. Još mu je teže bilo kad je htio da im odgovori, jer je njegove misli morao drugi prenositi na papir.

Drug Gojko je stari borac, još od prvog dana ustanka. On je uvijek u godinama, i njemu se ne da, kaže po etički, ali bi ipak silno volio da može sam pisati svojoj djeci. »Mora učiti«, kaže »po etički«.

»Ma, nije to mudro slovo«, veli Gojko gledajući bukvar... »bilo je i teških stvari pa sam ih savladao«.

On se prihvatio učenja. Toliko se zainteresirao da je do kasno uvečer ujutro, a ujutro, im se digne kuhar i naloži vatru, diže se i Gojko. Kazan kuha, a kuhar drijema. Gojko ne zna koje je slovo i drma kuhara. Kuharska e, ali mu ipak kazuje, a onda dalje drijema. Isto tako preko dana, za vrijeme časa, on samo gleda u svoj bukvar.

Tako je uio drug Gojko Momilović. Uio je i naučio, i sada on zna sva slova. Naučio ih je brže nego ijedan drug u našoj brigadi. Za četiri dana upoznao je sva slova, što izgleda nevjerovatno, onda je naučio vezati slova. Za dvanaest dana nije bio više nepismen.

»A sada učiti pisati svojoj dragoj djeci«, veli sav sretan Gojko i piše duga ko pismo i na kraju završava:

»Ovo sam pisao ja svojom rukom, vaš tata nije više nepismen.

Grli vas i ljubi vaš tata

Gojko«

Josip DUI , II brigada

Objavljeno u listu »Bratstvo« od 11. III 1945.

Šukrija Bijedi

Iz borbi za Bihać

Sredinom marta 1945. godine 8. udarna divizija dobila je od Štaba 4. korpusa naređenje da izvrši pripreme za napad na dobro utvrđeni neprijateljski garnizon u Bihaću. Pripreme su odmah otpočele. U toku tih priprema u štab divizije došli su pukovnici Miloš Šumonja, komandant i Veleslav Holjevac, politički komesar 4. korpusa i održali sastanak štaba

divizije. Tom prilikom štab divizije podrobno je upoznat o neprijateljskim snagama u Biha u i okolini, kao i o zamisli za napad i jedinicama koje će u njemu u estvovati. U Biha u i okolnim uporištima tada su se nalazili dijelovi njemačke 373. legionarske i 10. ustaško-domobranske divizije. Napad na njih s juga vršila je 26. dalmatinska divizija, s jugoistoka i istoka 8. brigada 20. dalmatinske divizije, a sa sjevera 8. kordunaška i 7. banijska divizija. Planom operacijom rukovodio je Štab 4. armije — Jugoslavenske armije.

U borbama za oslobođenje Biha u estvovala je i Muslimanska brigada 8. udarne divizije pod komandom Zuhdije Zalića, komandanta, Rasima Delića, komesara, Amila Salihodžića, zamjenika komesara, Hasice Veljića, zamjenika komandanta, Tane Ahmetovića, načelnika štaba i Šabe Delića, obavještajnog oficira. Brigada je dobila zadatak da napadne i zauzima Liku kod Petrovo Selo, zatim Izačić, Zeljavu i dalje Baljevac i Zavalje da bi, nakon toga, zajedno s ostalim jedinicama uzela u obzir i u napadu na sam Biha u.

Biha u je za obje strane bio višestruko važan i značajan. To je garnizon na važnoj strateškoj tački — putnoj i željezničkoj komunikaciji, koje povezuju Dalmaciju s Bosnom i sa Zagrebom. Putevi odavde vode za Bosanski Petrovac, Bosansku Krupu, Cazin i Knin, a preko Liku kod Petrovog Sela za Kordun i Liku. Geografski položaj ovog mjesta na rijeci Uni omogućio je neprijatelju da ga dobro utvrdi i uporno brani. Međutim, oslobođenjem Biha u povezale bi se ogromne slobodne teritorije Hrvatske i Bosne te omogućio brži prodor jedinica Jugoslavenske armije ka Karlovcu i Zagrebu, odnosno ka Rijeci i Trstu.

Panika u Liku kod Petrovom Selu i Zeljavi

Tišina. Prvi sumrak 20. marta 1945. godine. Muslimanska brigada pošla je na svoj borbeni zadatak. Išlo se pažljivo, prikriveno, da bi se postiglo što veće iznenađenje. Neprimjetno jedinice su stigle na veći ranije određene polazne položaje i spremne čekale dalji zadatak. Očekuju i komandu za napad, starješine su provjeravale gotovost jedinica i izdavali posljednja naređenja pred napad. Nije se dugo čekalo. Na znak komandanta brigade Zuhdije Zalića, bataljoni su u svitanje 21. marta krenuli ka Liku kod Petrovom Selu, ali u njemu nijesu zatekli neprijatelja. Pobjegao je u pravcu Biha u. Zahvaćen panikom iza sebe je ostavio pravi pustoš: opljačkane, razrušene i popaljene kuće i više svojih mrtvih vojnika. Bježeći bezglavo ostavio je čak i svoje previjalište s većim brojem ranjenika, među kojima su bila i dvojica njemačkih oficira. Brigada je zadobila i znatan ratni plijen.

Progoneći neprijatelja u stopu, brigada je izbila u Zeljavu odakle su Nijemci, ustaše i legionari i dalje bezglavo bježali prema Biha u. Ošamućeni našim brzim nailaskom neki od njih su potpuno izgubili sposobnost orijentacije. Pojedinci su dolazili pravo partizanima i sami se predavali. U Trebinju i bataljon Ahme Hodžića došao je skoro planinski vod legionara. Njima

nije ništa drugo preostalo nego da podignu ruke uvis i da se predaju. Pored toga što je brigada zarobila preko 30 neprijateljskih vojnika, mnogo raznog oružja i drugog ratnog materijala, ovdje je zarobljeno i nekoliko kamiona krcatih raznom robom. Neprijatelj je iza sebe ostavio i telefonsku vezu s Biha em. članovi štaba brigade u nekoliko navrata su razgovarali s neprijateljskim oficirima u Biha u i Zegar u što je unosilo još ve u pometnju u njema ke i ustaške jedinice.

Na redu su Baljevac i Zavalje

Poslije oslobo enja Zeljave Muslimanska brigada izbila je pred Baljevac. Ovdje je odbrana bila vrlo vrsta i dobro organizirana. U tvr ena u bunkerima, rovovima i puškarnicama i do zuba naoružana lakim i teškim oružjem, posada se gr evito odupirala. Svom silom nastojala je da sprije i prilaze utvr enom Biha u. Ponegdje do posljednjeg vojnika vodila se nepoštedna borba. Bilo je neprijateljskih vojnika koji su se sami ubijali, samo da živi ne padnu partizanima u ruke. U nekoliko navrata vršili su i protivjuriš. Jedna grupa probila se do štaba brigade gdje se nalazio i politiki komesar divizije s kurirom. Dvije-tri bombe eksplodirale su pored njih tako da su za dlaku izbjegli smrt ili bar ranjavanje. U ovoj borbi posebno se istakao borac Smail Puži koji je vra ao neprijateljske neeksplodirane ru ne bombe. Pod snažnim pritiscima brigade otpor je postepeno popuštao. Najzad i Baljevac je oslobo en. Neprijatelj je pobjegao u Biha , a na ratnom poprištu ostavio je preko 20 mrtvih.

Okršaj za Zavalje

Selo Zavalje neprijatelj je pretvorio u pravo utvr enje na i kavši ga bunkerima, rovovima i drugim preprekama. I onako dosta brojna i do zuba naoružana posada svakog asa poja avala se njema ko-legionarskim i ustaškim jedinicama koje su se povla ile ispred naših snaga. Branili su ga i tenkovima, iz ku a, bunkera, rovova i iza svakog ugla. Municija se nije štedjela. Napadi su se smjenjivali jedan iza drugog. Dolazilo je i do protivnapada i borbe prsa u prsa. Njihovu pješadiju pomagali su tenkovi i artiljerijska vatra iz neposredne blizine. Bombama i zapaljivim bocama borci su neustrašivo do ekivali tenkove. Dva su uništena a njihove posade zarobljene. Jurišaju i zajedno s borcima, teže je ranjen na više mjesta komandant brigade Zuhdija Zali . Za brigadu je to bio veliki gubitak. Zamijenio ga je Tana Ahmetovi , mladi i talentovani vojnik, a uz to i dobar borac. Toga 23. marta poginuo je i politiki komesar brigade Rasim Delije, a ubrzo iza njega i novi komandant brigade.

Rasim je ro en 1919. godine u Gati u neposrednoj blizini Biha a. Studirao je na Veterinarskom fakultetu u Beogradu. U esnik je NOB od 1941. godine, a u NOV je stupio novembra 1942. godine. Po etkom 1943. godine postao je član KPJ. U borbi za Zavalje prestalo je da kuca srce ovog

mladog komesara koji je uvijek bio spreman za pjesmu i šalu. Nestalo je zauvijek ovjeka koji je znao i umio da na e lijepu rije za borce, toplu rije koja je ulijevala nadu i povjerenje. Samo s kakvim je žarom i uvjerenjem govorio o pravednosti naše borbe i boljoj sutrašnjici naših zbratimljenih naroda. Pao je u naponu snage. Nije dospio dati sve ono koliko je želio, znao i mogao. Umjesto njega za politi kog komesara brigade postavljen je stari ratnik i junak amil Salihodži . Briga i pažnja za ovjeka bila je velika vrlina ovog plemenitog junaka, što mu je stvaralo još ve i ugled kod boraca. Nalaze i se na pragu rodnog grada, mislio je i na svoju voljenu majku i davno napuštenu ku u u kojoj se rodio i odrastao.

Ogor eni zbog pogibije politi kog komesara brigade Rasima i ranjavanja komandanta Zuhdije, borci Muslimanske brigade krenuli su u još žeš i napad. Ginuli su njema ki vojnici, legionari i ustaše, ali ginuli su i borci. Pod sve snažnijim napadima boraca Muslimanske brigade i dije- lova 1. brigade 26. divizije, koji su napadali s juga i istoka, u neprijateljskim redovima nastaje kolebanje. Vojnici po inju da napuštaju bunkere i rovove. Neki bježe, drugi u strahu iš ekuju ishod borbe. Tre i u znak predaje podizali su i bijele krpe, a pojedinci su se skrivali ili ulaze i u ku e obla ili civilna odijela. Zahva en strahom neprijatelj se povla i. Bježi glavom bez obzira, pod zaštitom no i. Zavalje je oslobo eno. Zarobljene su ve e grupe Nijemaca, ustaša, legionara i domobrana. Partizanima je u ruke pao bogat ratni plijen. Vod drugog bataljona, spuštaju i se poslije oslobo enja mjesta niz strme padine prema izvoru rijeke Klo- kota, naišao je na grupu domobrana koji su držali bijelu zastavu. Oni su s nestrpljenjem o ekivali borce jer su ve bili razoružali nekoliko njema - kih vojnika. im su ugledali prve borce, potr ali su im u susret i predali razoružane Nijemce.

Biha je naš

Jedinice 26, 20, 8. i 7. divizije 24. marta nastavile su da stežu obru oko Biha a. Toga dana dijelovi 8. i 26. divizije zauzeli su pored ostalog Zegar i Somišlje, a slijede eg dana, uz sadejstvo 7. divizije koja je napadala sa sjevera lijevom i desnom obalom Une, i dio grada na lijevoj obali ove rijeke. Nakon toga Muslimanska brigada dobila je zadatak da zauzme Bakšaiš. Neprijateljske snage branile su ga gr evito. Pojedine zgrade i ulice prelazile su po nekoliko puta iz ruke u ruku. Ipak, neprijatelj je po eo da popušta. Njegovi vojnici po eli su da odlažu oružje i da se u manjim ili ve im grupama predaju. Neki su se sakrivali i presvla ili u civilna odijela. Drugi su se i dalje gr evito branili. Pri povla enju ostav- ljali su pustoš iza sebe. Palili su ku e, minirali bunkere i svoja skladišta. Rušili su sve što im je dolazilo pod ruku. Muslimanska brigada je kona no oslobodila Bakšaiš. Me u mnogim zarobljenim vojnicima nalazila se i cjelokupna domobranska plehmuzika koja je svirala u jeku najtežih okr- šaja. Po nare enju partizana glazba je nastavila da svira razne marševe.

Uzbu eni, pa i preplašeni, nisu harmoni no svirali. Iako neskladno, svirali su i pokuju partizansku pjesmu.

U toku 26. marta, pod udarcima Dalmatinaca, Kordunaša, Muslimana i Banovaca, neprijatelj je bio sabijen na mali prostor oko bolnice, gimnazije i željezni ke stanice. Cilj napada Muslimanske brigade bila je željezni ka stanica koja je bila odli no utvr ena i vrsto branjena. Na ovo utvr enje bespoštedno se jurišalo. Praštale su ru ne bombe i s jedne i s druge strane. Dolazilo je do borbe prsa u prsa i do udaranja kundacima. Nijemci i ustaše se nisu lako predavali. Branili su se o ajni ki. Skupo smo pla ali zauzimanje svakog utvr enja. U jednom od juriša bacaju i bombe na utvr enje, nedaleko od svoje ku e, poginuo je i drugi komesar Muslimanske brigade amil Salihodži .

Biš anin, brija ki radnik, ve u ranoj mladosti amil se opredijelio za radni ki pokret. Od prvih dana ustanka pomaže NOB-u. Ustaše ga zbog toga zatvaraju u biha ku »Kulu«. Mu ili su ga da oda veze s partizanima. Ali, sve je bilo uzaludno. amil se držao juna ki. Ništa ga nije moglo pokolebati da izda svoje drugove. Kada je 1942. godine oslobo en Biha , oslobo en je i Camil. Odmah je stupio u novoformiranu 8. krajišku brigadu. U decembru 1942. godine postao je lan Komunisti ke partije Jugoslavije. U 8. brigadi isticao se li nom hrabroš u pa je ubrzo postao i rukovodilac. Po formiranju Unske operativne grupe došao je na rad u muslimanske brigade. Odmah je postavljen za zamjenika komesara 3. bataljona 2. muslimanske brigade. Borci su s bolom primili vijest o pogibiji svog omiljenog komesara. To ih je još snažnije podstaklo na borbu.

U kriti nom trenutku za ostatke biha ke posade uspio je 724. puk nje ma ke 104. lova ke divizije da se preko Spahi a i Založja probije u grad i spasi ih od potpunog uništenja. Uvidjevši da e ponovo biti okružen, neprijatelj je u toku no i izme u 27. i 28. marta napustio grad i preko Spahi a povukao se ka Ostrošcu. Tako je 28. marta, poslije osam dana žestokih borbi, Biha kona no oslobo en. Zvu i bitke kona no su se stišali. Zaigralo se kolo i u njemu vojnici i gra ani, staro i mlado, muško i žensko, zbratimljeni Srbi, Muslimani i Hrvati. Za ula se gromka, vedra i ponosna pjesma partizanska:

Druže Tito, maršale, naša borba takva je ...

Za postignute uspjehe u borbama Muslimanska brigada 8. kordunaške divizije pohvaljena je naredbom Štaba 4. korpusa i proglašena udarnom.

U naredbi stoji:

»Štabu VIII udarne divizije

Za hrabro držanje u dosadašnjim borbama, a naro ito prilikom oslobo enja Biha a, Muslimanskoj brigadi Osme udarne divizije dodjeljuje se naziv UDARNA«.

U stroju prilikom itanja ove naredbe nisu se nalazili komandanti brigade Zuhdija i Tona, komesari Rasim i Camil te mnogi drugi borci i rukovodioci koji su dali svoje živote za oslobo enje Biha a.

Zaustavio je tenk

Neprijatelj je uz podršku tenkova nadirao prema Drežniku napuštajući i dolinu Une. Dolazio je sa svih strana.

etvrtom bataljonu Muslimanske brigade bio je zadatak da zadrži neprijatelja i osigura povlačenje ostalim jedinicama.

Borba je žestoka. Na brežuljak kraj same crkve izbijaju tenkovi. Zvr e, njuše i iz straha ne usuju se uputiti našim položajima koji su se nalazili na visokom golom brdu iznad same crkve.

Najzad se jedan od njih usudio. Pošao je prema našim položajima.

Sve je to promatrao mitraljezac Keki Suljo kroz nišan svoga mitraljeza. Znao je i bio je svjestan zadatka koji je imao njegov bataljon, a znao je i to da bi njegov bataljon imao gubitaka ukoliko bi neprijatelju uspjelo da ga izbací iz položaja. Ljubav prema zadatku i mržnja prema neprijatelju uzburkali su njegove mlade grudi, te je nestrpljivo očekivao da se neprijatelj približi.

Odstojanje između tenkova i njegova rova bivalo je sve manje. Svega nekoliko desetaka metara dijelilo ga je od željezne nemani, iz koje su stršile topovske i mitraljeske cijevi. Tenk je već blizu... Suljo se samo još jedanput obazreo na municiju koja je ležala na crvenoj ilovaici i iskočio iz rova. Prisloni kundak svoga šarca vrsto i stoje i pošalje prvi pozdrav vrelin ubojitim elikom švapskom tenku. Tenk je zastao i iz njegova ždrijela poletjeli su meci. »Flak« je dugim, dugim rafalima zasipao oko Sulje.

Parali su njegovi krupni meci i dizali komade ilovaice, koji su zasipali Sulju. On je stajao vrsto kao granit. četiri duga rafala izrigao je njegov mitraljez. Tenk se nije usudio naprijed.

Za to vrijeme bataljon je zauzeo nove pogodnije položaje.

»Bratstvo«, list 8. udarne divizije br. 102 od 1. V 1945.

Joco Tarabi

U završnim operacijama

i

Devetnaestog marta 1945. godine u Rakovici, na komunikaciji Slunj — Bihać, održan je sastanak štabova 7, 8. i 35. divizije s komandantom i političkim komesarom 4. korpusa, na kojem su razrađeni naredni zadaci korpusa. Nakon što su komandant i politički komesar korpusa iznijeli

osnovni plan dejstva i vanjsku i unutrašnju vojno-političku situaciju, komandanti divizija: Mišun i Pavlović za 7-mu, Joco Tarabić za 8-mu i Nikola Grubor za 35-tu diviziju iznijeli su podatke o stanju i mogućnostima ovih divizija. Na informacije da u divizijama ima dosta iscrpljenih jedinica, a naročito u 35. diviziji s preko 50% smanjenim brojnim stanjem, komandant korpusa Miloš Šumonja je upozorio kako sve treba prevazići i imati u vidu da se nalazimo pred odlučnim borbama, kakve se od nas očekuju u završnim operacijama za konačno oslobođenu zemlju. To je za nas prisutno, a kasnije i u jedinicama, bilo najmilije upozorenje koje smo toliko željeli čuti poslije višegodišnjih borbi.

U Rakovici smo upoznati s odlukom da se zajedno s dijelovima 4. armije oslobodi Bihać i likvidiraju sva okolna neprijateljska uporišta, koja su s Bihaćem činila zajednički odbrambeni sistem. U tom sistemu odbrane neprijatelj je iz strateških razloga držao jaku snagu. Osim manjih jedinica tu je bila kompletna njemačka 373. legionarna i 10. ustaško-domobranska divizija. Iz ove baze neprijatelj je štitić unsku komunikaciju, prihvatao i pomagao snagu u Lici, koje su baš u to vrijeme jedva odolijevale pred velikom ofanzivom jedinica naše 4. armije i obezbjeđivao desni bok snagama koje su se konačno povlaćile na relaciji Banja Luka — Bosanski Novi — Zagreb. Oslobođenjem Bihaća neprijatelj bi se lišio svih tih prednosti, a Bihaćka dolina bi se uključila u slobodnu teritoriju i vršile se povezali granični krajevi Hrvatske i Bosne.

Prema operativnom planu Štaba 4. korpusa trebalo je u prvoj fazi likvidirati vanjska uporišta i širu odbranu Bihaća a radi njegovog izolovanja, a zatim u drugoj fazi, u sadejstvu s jedinicama 4. armije koje su napadale s juga, zauzeti ovaj grad. Nastupanje prema Bihaću u izširem rejonu Drežnik — Tržac — Vrnograć sa sjevera i sjeveroistoka trebala je da izvrši 7. i 8. divizija, dok im je 35. divizija trebala da obezbijedi desni bok. Na težištu napada pravcem Drežnik — Ličko Petrovo Selo — Bihać imala je da nastupa 8. divizija, dok je 7. divizija dobila zadatak da nastupa lijevo od nje i u prvom redu obezbijedi napad na Bihać od Bosanske Krupe, Cazina i Ostrošća. U to vrijeme 8. divizija je imala četiri brigade, jer je Muslimanska brigada iz Unske operativne grupe u martu ušla u njen formacijski sastav.

Ujutro 21. marta 1945. godine 8. divizija, bez 1. brigade koja je u rejonu Plitvice — Plašćanska dolina zadržana u rezervi i radi obezbjeđenja leće glavnim snagama divizije, otpoćela je dejstva prema Bihaću. Toga dana Muslimanska brigada ušla je u Vaganac koji je neprijatelj napustio bez borbe, što joj je omogućilo da još istog dana napadne neprijatelja u Ličkoj Petrovoj Selu: Njen nalet neprijatelj ni ovdje nije izdržao, pa je ona nastavila nastupanje u pravcu Baljevca. U sadejstvu s Muslimanskom brigadom i jedinicama 7. divizije 2. brigada zauzela je Izać i usmjerila se prema Klokotu. Najjaći otpor neprijatelj je pružio u Zavalju na koje su napadale Muslimanska i 3. brigada 8. divizije. One su u toku 23. marta zauzele sve utvrde ispred ovog sela, ali je neprijatelj produžio da se brani iz kuća. Tek slijedećeg dana u noć, kad su s juga napale i je-

divinice 4. armije, Zavalje je zauzeto. Time je bilo likvidirano i posljednje uporište neprijatelja sjeverozapadno od Bihaća i konačno oslobođen sav prostor od rijeke Korane do Bihaća, a jedinice 8. divizije povezale se sa snagama 4. armije, odnosno s 26. divizijom koja je djelovala na tom pravcu.

Poslije brzog zauzimanja okolnih uporišta požurilo se i s napadom na sam Bihać. Na ovo je utjecalo i to što se raspolagalo s podacima da je, bjekstvom uspani enih neprijateljskih vojnika iz zauzetih uporišta u Bihaću, pao borbeni moral kod glavnih snaga pa je trebalo brzo djelovati. Neki posebni plan nije pravljen niti su jedinice pomjerane s ranijih pravaca napada.

Oko 10 sati 24. marta u sadejstvu s ostalim jedinicama 8. divizija je krenula u napad na Bihać. Treća brigada napadala je pravcem Vedro Polje — Križ, a 2. brigada preko Bihaćkog polja uz lijevu obalu Une, dok je Muslimanska brigada zadržana u rezervi. Istovremeno je 1. brigada privučena u rejon Plitvice — Poljanak da bi zatvorila pravce od Vrhovina i Korenice te bila spremna za eventualna dejstva po potrebi. Desno od 8. divizije pravcem Zegar — Bihać i južnije nastupale su jedinice 26. divizije. Plan je bio da se najprije zauzme zapadni dio grada na lijevoj obali Une, a zatim u povoljnom momentu da se forsira Una i oslobodi preostali dio grada. Ovdje treba ista i da je postojala velika zabrinutost kako izvršiti drugi dio zadatka, s obzirom da je u to vrijeme Una bila nabujala, mutna i brza, bez prelaza, osim mosta u gradu koji je bio u centru odbrane neprijatelja. U napadu 3. brigadu je podržavao oklopni bataljon 4. armije, a 2. brigadu divizijska i korpusna artiljerija.

Ispred 3. brigade ispriječila se neprijateljeva utvrda u selu Križ, a ispred 2. brigade na koti 246. Za nepun sat obadvije brigade su zauzele ova utvrđenja i nastavile borbu u predgrađu. Neprijatelj je tek ovdje pružio žestok otpor. Koordiniraju i napade s jedinicama 26. divizije, uz sadejstvo oklopnih kola i artiljerije, 2. i 3. brigada prodrle su istog dana duboko u grad. To je štab divizije iskoristio i dao zadatak Muslimanskoj brigadi da obilaznim pravcem pređe rijeku Unu i bude u pripravnosti za napad s druge strane na Bihać. Ona je u noć i uoči 25. aprila pomoću amaca prešla Unu kod sela Vrkašića i prešla u napad na neprijatelja u Bakšaišu na desnoj obali Une. U toku 25. aprila jedinice su borbom prsna u prsna i osvajaju i kuću u području centra grada. Ovog dana 2. brigada je upućena preko Une za Muslimanskom brigadom, čime je težište napada 8. divizije prenijeto na taj pravac. Ovog dana oslobođen je zapadni dio Bihaća a neprijatelj je, budući da je pretrpio velike gubitke u ljudstvu i tehnici, sabijen u dio grada na desnoj obali Une.

U ovakvoj situaciji štab 8. divizije izvukao je 3. brigadu iz grada i uputio je prema Slunju na što ga je prisilio iznenadni prodor neprijatelja iz Karlovca preko slobodne teritorije Korduna ka Slunju. Naime, koncentracijom naših snaga oko Bihaća na Kordunu su ostale samo terenske jedinice, što je neprijatelj iskoristio da se gotovo prošee preko Korduna. Sad se pokazalo opravdanim zadržavanje 1. brigade duboko u rezervi, tako da je ona brzo intervenisala protiv neprijatelja koji je nastupao iz

Karlovcu, dok je pred 3. brigadom bio dug put zbog čega je neprijatelj, iako je 3. brigada išla najbrže što je mogla, prije nje prodro u Slunj.

Neovisno od situacije kod Slunja borbe za Bihać su nastavljene. Muslimanska brigada je napala neprijatelja u predgrađu u Bakšaišu, na desnoj strani Une. Kompletna 2. brigada i prateći oružani sastavi su joj u pomoć. Na tom dijelu grada sad su se našle velike neprijateljske snage. Do pristizanja 2. brigade Muslimanska brigada je ovladala sa svim neprijateljskim položajima u Bakšaišu, a zatim su napad obje usmjerile ka željezničkoj stanici. U odlučnim napadima, jurišima i protivjurišima one su nanosile neprijatelju velike gubitke, ali ga nisu uspjele potisnuti i prodrijeti do željezničke stanice. Neprijatelj je na malom prostoru imao koncentrirane velike snage pa je uspješno odbijao sve naše napade.

U toku 26. marta jedinice 26. divizije, iz oslobođenog dijela Bihaća, ograničile su se na otvaranje vatre preko rijeke Une, a napad 8. brigade 20. divizije s jugoistoka nije se jačao, pa je neprijatelj mogao uspješnije da se suprotstavi našim brigadama preko Une, u rejonu željezničke stanice, gdje dolazi do obostrano naizmjeničnih napada i protivnapada. Neprijatelj uspijeva da Muslimansku i 2. brigadu odbaci prema okuci rijeke Une. Ali, kad se u streljačkom stroju ovih brigada našao štab divizije i svi prateći oružani sastavi, neprijatelj je ponovo sabijen na uski prostor oko željezničke stanice. Upravo kad su naše brigade imale punu inicijativu i otkrivale zapaženiji uspjeh, u njihovoj pozadini od Ostrošca pojavili su se dijelovi njemačke 104. divizije, što je uslovalo prekid napada i povlačenje naših brigada nazad preko Une. Tako je pravac prema Ostrošcu ostao otvoren pa se neprijatelj tada mogao povući i iz Bihaća. U toku noći između 27. i 28. marta ponovo je 2. brigada prešla preko Une da tu neprijatelja pri povlačenju štiti inženjerski bataljon 4. korpusa, koji je podizao most na Uni kod Vrkašića. Te noći i neprijatelj se povukao iz grada prema Ostrošcu, tako da je Bihać 28. marta bio konačno oslobođen. Jedinice 4. armije povučene su u Liku, a dio Bihaćkog sektora prema Ostrošcu i Bosanskoj Krupi pripao je dijelovima 4. korpusa.

U borbama za Bihać 8. divizija imala je 385 boraca izbačenih iz stroja, od kojih 90 poginulih. I neprijatelj je imao teške gubitke u mrtvim i ranjenim, dok je 550 neprijateljskih vojnika zarobljeno. Uхваćen je veliki ratni plijen, izmeću ostalog, 3 topa, 8 minobacača, 37 mitraljeza i puškomitraljeza, 500 pušaka i 20 automata.

II

Po oslobođenju Bihaća 8. divizija preduzela je dejstva nametnuta iznenadnim prodorima neprijatelja s više pravaca. Prva i 3. brigada još ranije su stupile u borbu s dijelovima 20. lovačkog i 4. policijskog pukova te 13. ustaško-domobranske divizije koji su iz Karlovca izbili u Slunj. Muslimanska brigada je usmjerena prema Ostrošcu gdje su se nalazili dijelovi njemačke 104. lovačke divizije, dok je 2. brigada iz Bihaća hitno

preba ena ka Prijeboju gdje je sedam dana vodila žestoke borbe s neprijateljem, koji je pokušavao da iz Like prodrne prema Slunju i spoji se sa snagama koje su prodrle iz Karlovca.

Kako je 3. aprila njema ka 104. lova ka divizija iz šireg rejona Ostrouška po elu da se preko Rakovice i Slunja probija za Karlovac, njoj se suprotstavljala Muslimanska brigada sve do Rakovice, gdje se spojila s drugim snagama divizije. Od Rakovice do Slunja Muslimanska i 2. brigada te dijelovi 7. divizije neprekidno su napadali u bok neprijateljske snage, nanose i im znatne gubitke i usporavaju i im kretanje. Po spajanju 104. divizije sa snagama iz Karlovca kod Slunja, sve četiri brigade 8. divizije našle su se u mogućnosti da zajednički nastave dejstva protiv neprijatelja, i da poslije žestokih borbi no u izme u 13. i 14. aprila zauzmu Slunj. Štab divizije je ocijenio, i prenio to na štabove brigada, da se neprijatelj nalazi u fazi općeg povlačenja i napuštanja jugoslavenske teritorije, zbog čega treba isključivo napadati na bokove odstupajuće neprijateljske kolone i izbjegavati velne napade.

U Slunju 17. aprila Štab 8. divizije izdao je operativnu zapovijest u kojoj je dao svim brigadama i pratećim jedinicama zadatke za slamanje neprijatelja na prostoru Slunj — Karlovac. U procjeni neprijatelja nije se predviđelo da će on poslije Slunja, na širokom frontu izmeću Korane i Mrežnice, s jakim snagama posjesti položaje za odbranu i tako nametnuti snagama divizije teške i duge frontalne borbe. I pored toga što su jedinice divizije bile uspjele da zauzmu Primišlje, neprijatelj ga je u toku 18. i 19. aprila, u više protivnapada, uspio povratiti da bi konačno 20. aprila ujutro bio odbijen iz ovog sela na visove Raletine i u rejonu Poloja. Tu je na brzinu utvrdio nove položaje za odbranu i vješto primijenio taktiku odbrane na zadnjim nagibima (padinama). Naime, kad bi naše jedinice pri napadu uz kotu podržane artiljerijskom, bacačkom i mitraljeskom vatrom tako reći bez otpora izbile na vrh kote, Nijemci bi tada iskočili ili iz zaklona na zadnjim nagibima, prešli na juriš na naše jedinice zamorene savlaivanjem uspona i lišene podrške, i prisiljavali ih na povlačenje. Pored ovakve taktike bili smo iznenađeni i tim što se neprijatelj na spomenutim položajima danima uporno branio umjesto da se dalje povukao kako smo mi to očekivali. Štab Muslimanske brigade je o tim borbama u izvještaju Štabu 8. divizije, pored ostalog, napisao: »Neprijatelj je bio žilav i uporan, koristio je velne kontrajuriše uz divlje urlikanje, poslije čega je uspijevaao odbaciti naše jedinice s vrha kote«. Koncentracijom 1. i 2. Muslimanske brigade u napadu na svega dvije kote kod Raletine bila je, najzad, probijena odbrana neprijatelja, zauzeta Raletina i neprijatelj prisiljen da se povuče iza Perjasice. Za vrijeme ovih više manje teških borbi u mjestu pojedini borci, rodom iz ovog kraja, po elu su gubiti strpljenje uz komentar — zar ćemo ovdje završiti rat gdje smo po elu ustanak 1941. godine?

Tih dana nije se u našoj diviziji gledalo na umor, gubitke i sve ono što se radi u drugim situacijama. Svima su oči bile uprte u pravcu Karlovca, sa željom da se što prije razbije neprijatelj na karlovačkom frontu i

oslobodi Karlovac. Me utim, neprijatelj je planirao druga ije. Njemu je bio cilj da što duže i dalje zadrži naše snage od ovog grada. Brzim gubljenjem Karlovca bile su mu ugrožene glavne snage koje su se dolinom Save povla ile na sjeverozapad, prije svega Zagreb. Zbog toga se i poslije zauzimanja Raletine, Poloja i Perjasice sporo nastupalo, ali se od neprekidnih napada nije odustajalo. Neprijatelj, povla e i se ispred naših snaga, ulazio je u sužen prostor izme u korita rijeke Korane i Mrežnice i dovođio svoju odbranu, kao i mogu nost manevrisanja snaga po pravcu, u slabiju poziciju.

III

U daljem nastupanju težište dejstva glavnih snaga 8. divizije bilo je usmjereno preko rijeke Mrežnice ka drumskoj i željezni koj komunikaciji Rijeka — Karlovac radi obuhvatanja neprijatelja u Karlovcu sa zapada. Me utim, 27. aprila divizija je dobila nare enje da prekine sve borbe na karlova kom pravcu i pripremi se za brz pokret u pravcu Istre. Tada je bilo jasno svim njenim pripadnicima da im se ne e ispuniti žarka želja da u estvuju u oslobo enju Karlovca, grada iz koga su stanovnici kroz itavi rat bili povezani s njima u zajedni koj borbi, stradanjima i nadanjima. Jedinice 34. divizije, s kojima je 8. divizija dotle imala puno zajedni kih teških ali uspješnih borbi, preuzele su od nje položaje na pravcu Perjasica — Duga Resa — Karlovac.

Rano ujutro 28. aprila sve jedinice 8. divizije bile su postrojene za pokret. Trebalo je da divizija u e u sastav 4. armije i pod njenom komandom nastavi operacije do kona nog oslobo enja zemlje. Komandant i politi ki komesar divizije dobili su nare enje od komandanta 4. armije Petra Drapšina da do u u štab armije gdje e dobiti konkretne zadatke. Kad se danas itaju ta kratka nare enja »Javite se odmah«, »U ite u sastav armije!«, onda se pomisli kao da je 4. armija i njen front bio tu negdje blizu preko puta položaja 8. divizije. Me utim, da bi se to izvršilo, trebalo je savladati put od oko 200 km. Savladavanje tog puta bilo je utoliko teže što je divizija raspolagala motornim transportom samo za komoru, a sve drugo moralo se kretati pješice. Ovdje treba napomenuti da je divizija na put krenula s tri brigade i 3. brigada je rasformirana a njeni pripadnici su uklju eni u 1. i 2. brigadu. Od toga momenta Muslimanska brigada postala je 3. muslimanska brigada 8. divizije.

Izme u 2 i 4 sata 28. aprila 1945. godine s koncentracijske prostorije u Primišlju 8. divizija je krenula za Ogulin i dalje preko Gorskog kotara, Broda na Kupi i **Cabra** za Sveti Petar u Istri. Toga dana komandant divizije Joco Tarabi i politi ki komesar **Sukrija** Bjedi krenuli su u Kraljevicu gdje je bilo sjedište štaba 4. armije. Na put su pošli s jednim pratiocem i to putni kim automobilom zaplijenjenom od Nijemaca po dosta nepogodnom putu preko nesigurnog terena na kojem su se još uvijek kretale zaostale ustaške i etni ke grupe. Stigli smo 29. aprila u štab armije i odmah bili primljeni od komandanta armije. Na sastanku od svega 10 minuta

komandant armije upoznao nas je sa situacijom na frontu i s konkretnim zadacima divizije. Nešto smo duže kontaktirali sa zamjenikom komandanta oko regulisanja snabdijevanja naše divizije i to na savremen na in, kako se to ve radilo u jedinicama 4. armije putem sledovanja, a ne uobi-ajenim prikupljanjem hrane po naseljima. To nam je olakšalo izvršenje novog zadatka, naro ito na putu kroz Istru, gdje bi nam bilo neugodno da od naroda, koji nam je na cijelom putu organizovao masovne do eke, sve anosti i slavio slobodu, tražimo da skuplja hranu. Poslije prolaza naših snaga kroz Brod na Kupi stigao je prvi transport iz 4. armije s ve om koli inom svježeg kruha od bijelog brašna kakav naši borci kroz itavi rat nisu ni vidjeli. Odmah je savladavanje puta išlo lakše.

Problem veze bio je riješen ve na po etku marša kada je uspostavljena radio-veza sa štabom armije. Putem ove veze iz štaba armije, nekoliko puta u toku dnevnog marša, interesovali su se za stanje u diviziji i dokle je elo kolone stiglo. Kada smo se vratili iz štaba armije, glavnina divizije je bila ve prošla Srpske Moravice. U štabu divizije zatekli smo nekoliko depeša iz kojih je bilo vidljivo da su armiji snage naše divizije bile hitno potrebne. Dobili smo informaciju da je zauzeta Ilirska Bistrica i da naše snage kre u prema Trstu. U toku 30. aprila primili smo više depeša s kojima je požurivan pokret naše divizije. U njima je pisalo i ovako: »Kre-ite se ubrzanim maršem...« »Uložite krajnje napore da savladate put u najkra em vremenu ...« U jednoj depeši se insistiralo da kre emo usiljenim maršem, da je drug Tito naredio otpo injanje borbi za oslobo enje Trsta itd. Na takve zahtjeve sve što se moglo tada preduzeti bilo je da sve kolone divizije neprekidno idu i samo idu. Nikad do tada divizija se nije našla u situaciji i potrebi da tako hita na zadatak, pogotovo ne na tako dugoj relaciji. Nekoliko desetina boraca nije ovaj tempo izdržalo pa su klonuli. Njih smo smjestili u sanitet ili ostavljali u naseljima radi oporavka. Veliki je problem bilo i to što je jedan broj tovarnih i tegle ih konja onesposobljen za dalju upotrebu.

Još na sastanku s komandantom armije u Kraljevici saznali smo da se u širem rejonu Rijeke nalazi njema ka grupacija, ja ine preko 20.000 vojnika. Njih je dio snaga 4. armije nastojao da blokira, a drugi dio se zabacio iza njihovih le a i vodio borbe za oslobo enje Istre. Ova rije ka grupacija bila je orijentisana na povla enje prema Ilirskoj Bistrici, a poslije, zavisno od situacije, prema Trstu ili Ljubljani. Me utim, po zauzimanju Ilirske Bistrice od strane naših snaga, njihovo izvla enje je dovedeno u pitanje, dok je našim jedinicama otvoren put ka Trstu.

Po izbujanju kolona 8. divizije u Istru, odnosno kad smo prešli staru (versajsku) jugoslavensko-talijansku granicu, uhvatili smo direktnu vezu s komandantom 4. armije u Svetom Petru gdje se bio prebacio s operativnim dijelom štaba. Saznali smo za najnoviju situaciju na tom frontu kao i da su otpo ele uli ne borbe u Trstu. Komandanta armije zabrinjavao je jak pritisak rije ke grupacije s mogu noš u osvajanja Ilirske Bistrice i pojava ja ih neprijateljskih snaga u rejonu Postojne. I jedne i druge bile su u situaciji da ugroze s le a naše snage kod Trsta.

IV

Komandant 4. armije namjeravao je u početku da 8. diviziju usmjeri u pravcu Postojne u kojem je već bila izdata i direktiva 2. brigadi, međutim, 2. maja divizija se prikupila u blizini Štaba 4. armije i bila spremna da se upotrijebi u tri pravca: za pojačanje u pravcu Trsta, da zatvori pravac od Postojne ili pravac od Ilirske Bistrice. Zbog približavanja neprijateljske rijeke grupacije Ilirskoj Bistrici i teške situacije kod 26. divizije, koja je zadržavala ovu grupaciju, komandant 4. armije je odlučio da 8. diviziju orijentiše prema Ilirskoj Bistrici sa zadatkom da preuzme položaje od 26. divizije i da po svaku cijenu prije i dalji prodor rijeke grupaciji. Time je 8. divizija konačno dobila konkretan zadatak u okviru 4. armije i ona ga je hitno i punom snagom poela izvršavati. Kako tada nismo dobili precizno određeni položaj koji su držale jedinice 26. divizije, to je već iz rejonu Sveti Petar organizovano nastupanje po brigadama u rastresitom poretku i u gotovosti za brz prelazak u borbu.

Po pristizanju u blizinu Ilirske Bistrice zaustavio sam diviziju, a ja sam se, uz pratnju trojice partizana, uputio u mjesto s ciljem da se naem s komandantom 26. divizije Božom Božovićem radi dogovora o preuzimanju položaja njegove divizije. Zaklanjaju i se od jake i bliske vatre, jedva smo se prebacili do prvih zgrada. Od pripadnika ove divizije, koje smo tu sreli, saznao sam da je njihov komandant još naprijed. Koriste i zaklone, od jedne do druge kuće, našao sam ga kako iza jedne kuće otvara vatru na neprijatelja. Tu je bila jedna blinda, pod kojom smo se zaštitom sastali i povukli unazad na pogodno mjesto za razgovor. Upoznao sam ga s odlukom da 8. divizija preuzme njegove položaje i da se 26. divizija povuče u armijsku rezervu. Međutim, kako je Božo Božović bio lično angažovan s dijelom snaga u spremljanju neprijatelja da prodre u Ilirsku Bisticu, kao i zbog brzih prodora neprijatelja na drugim pravcima, mi tog momenta nismo imali pravu sliku o protezanju linije fronta 26. divizije. Zbog toga smo se jednostavno dogovorili da jedinice 8. divizije izvrše nastupanje do nailaska na vatrene položaje, a potom da se snage 26. divizije izvuku. Vidio sam da su jedinice 8. divizije, iako umorne od dugog puta, ipak bile u prednosti, u odnosu na 26. diviziju koja je izdržavala danono napade neprijatelja. On nimalo nije prezao od velikih gubitaka, samo da bi se izvukao iz blokade naše vojske. Od zarobljenih vojnika iz ove grupacije saznali smo da bi se neprijateljske snage radije predale svakoj drugoj nego našoj vojsci. Ovdje treba imati u vidu, da je samo nekoliko dana ranije, 29. aprila, njemački komandant Jugostoka pozvao svoje trupe na beskompromisnu borbu na tlu Jugoslavije, zbog čega su se ove, pored ostalog, tako uporno branile. Sve je ipak bilo sravnato na to da se po svaku cijenu izbjegne predaja narodnooslobodilačkoj vojsci, u kojoj su domovini toliko zlodjela počinile.

Nastupanje 8. divizije ka položajima izvršeno je po danu i preko otkrivenog zemljišta, što je neprijatelj odmah primijetio i brzo otvorio artiljerijsku vatru na jedinice. Ipak brigade su zatvorile sve pravce sjevero-

Sart fašizmu-Sloboda narodu!

Borbotina

Broj 96

List VIII. Ud. divizije

14. IV. 1945.

PAO JE BEČ

PREM KONAČNOM POBJEDOM

Naši se nacistička-Hitlerova Njemačka. Žile kuca vice njemačkog Rajha su ugrožene. Prako crvena zastava, "kulturtrogera" i tvo rana zast. "nove Evrope" ju re savesničke armije uništavajući sve ono što je nacističko, sve ono što no si u sebi nećdrave klise njemačkog imperijalizma. Savesničke armije su već pred Berlinom i nije daleko da se pojavi za junaškom Crvenom Armijom. Danci njemačkom fašizmu su već otkojsani. Već je blizu čas, kada će slobodoljubive sovjetanske u grmljavini topova proclaviti uništenje fašizma.

I naša domovina, Šiji su se junaški sinovi kroz četirigodišnju tešku borbu junaški borili i uništavali porobljivače svoje zemlje, slaviće uskoro nje no potpuno oslobođenje. Borba za konačno oslobođenje naše domovine je otpočela. Naša mlada na rodna Armija sa svojim moćnim oružjem nagovještava historijskim okupatorima da je došao čas konačne odmasde. Lika je već oslobođena. Njene četirigodišnje patnje i stradanja su bogato osvadeća. Svako popaljeno ognjište, svako popaljeno selo okupatori su

Borba za austrijsku prestonicu je završena. Maršal Staljin u svojoj čuvenoj zapovjesti od 13. IV. objavio je da je uništen i posljednji njemački otpor i da je grad BEČ zauzet.

U borbi sa Beč zarobljeno je 130 hiljada neprijateljskih vojnika i oficira, a 11 oklopljenih divizija je isbačeno iz stroja.

Gradjanstvo Beča slavi svoje čelo bodjenje. Po ulicama grada ču se pjesma

Delegacija vojvotekih oficira položila su vijence na grobove slavnih junaka-stvaralaca Bečevana, Štrausa i Gluka.

I iz ostalih austrijskih krajeva koje je oslobodila Crvena Armija dolaze vijesti o ogromnom oduševljenju kajana rođ prima Armiju osloboditeljicu.

Crvena Armija napredovala je preko 70 km zapadno od Beča prema Linzu. Ne vrnio od Beča, na putu za Brno osvojen je ROKENSDORF.

U Ochoalovačkoj, trupe maršala Malinovskog forsirale su rijeku Moravu i oslobodile grad HODOČIN 55 km od Brna.

ZENICA JE SLOBODNA

Goneći neprijatelja u dolini Bosne, jedinice Jugoslavenske armije oslobodile su ZENICU. Neprijatelj nije uspio da uništi patriška postrojenja. U Hrvatskom primorju, naše trupe nastavljaju da oianzivu oslobodile su čitavo područje ostrva RABA. U teškim borbama slonjan je neprijateljski otpor i uništena čitava neprijateljska posada. Prilikom uništenja dviju neprijateljskih divizija u oslobođenju Senja i Ogulina naplijenje no je 49 topova, 17 bacača, 170 puškomitraljeza, 1 tenk i 4 tankete. U Sloveniji se nastavljaju borbe u Suhoj krajini.

zapadno od Ilirske Bistrice, ali je i neprijatelj ovladao cijelom Ilirskom Bistricom. Do sudara s njegovim snagama došlo je kad su ove krenule da zauzmu okolne položaje pri emu su bile zaustavljene od naših brigada. U toku no i izme u 3. i 4. maja nastavljene su žestoke borbe na itavom frontu 8. i drugih divizija. Oko 1000 neprijateljskih vojnika uspjelo je

da se probije u našu pozadinu sve do sela Prem, na pravcu Trsta. Hitno je iz borbe izvučena 3. muslimanska brigada i odmah usmjerena na ovu neprijateljsku grupu. Brzim i smjelim napadima, s više strana ona je uspjela zaustaviti ovog neprijatelja u rejonu sela Prem, tako da u toku 4. maja ni koraka nije napredovao u pravcu Trsta. Cijelo vrijeme brigada je bila dobro podržavana od divizijske artiljerije.

Narednog dana angažovanjem dijelova 3. i 1. brigade uspjelo se sabiti neprijatelja u samo selo Prem. Pokušaj da se likvidira nije uspio. Odbranu su mu znatno olakšale zidine starog dvorca koje je bilo nemoguće na brzinu zauzeti, kako su to naše jedinice pokušavale. Ova neprijateljska grupa otkrivala je dolazak drugih snaga iz Ilirske Bistrice, koje su u više navrata stvarno pokušavale da se probiju do sela Prem, ali su svaki put bile razbijene ili protjerane nazad u Ilirsku Bisticu. Neuspjeli pokušaji vjerovatno su utjecali na to da su se u toku noći i izmeću 5. i 6. maja ove njemačke snage prikriveno izvukle iz sela Prem i vratile u Ilirsku Bisticu gdje su borbe vođene svom žestinom. Nakon ovoga neprijatelj je težište napada usmjerio prema Postojni, vjerovatno zato što mu je propao pokušaj da se preko Prema probije u Trst. Poslije podne 5. maja na položaje kod Ilirske Bistrice stigao je Štab 4. korpusa, 7. divizija i korpusna artiljerija. Tako su se sad ispred njemačke grupacije našle dvije divizije i ime je njena sudbina bila zapečaćena.

V

Budući da su svi njemački istureni dijelovi razbijeni ili odbačeni nazad, Štab 4. korpusa je donio odluku da se neprijatelj napadne u samoj Ilirskoj Bistrici i prisili na predaju. Broj njemačke snage nadmoćnost neprijatelja ovaj put je zanemarena, jer na malom prostoru nije mogla doći do izražaja i zbog povoljne vojno-političke situacije jer je bilo očigledno da Nijemci gube rat. Poslije podne 6. maja kompletna 8. divizija, uz podršku korpusne artiljerije i bataljona tenkova, prešla je u frontalni napad sa sjeverozapadne strane, dok je 7. divizija sa sjevera vršila vatreni pritisak i bila u pripravnosti da prije i eventualni njemački proboj i izvlačenje tim pravcem. Još u toku dana 2. i 3. brigada uspjele su prodrijeti do predgrađa Ilirske Bistrice koje su Nijemci bili gusto posjeli. Desno, na nešto većem razmaku, nalazile su se jedinice 10. hercegovačke brigade s kojima nije bilo neposredne veze. U daljem nastupanju snage naše divizije su nailazile na žestok otpor neprijatelja u naselju. Kako se prodor nastavljao u dubinu, tako je otpornost neprijateljske odbrane opadala. Za vrijeme prodiranja u neprijateljski raspored više puta smo smišljeno prekidali vatru i sa svih strana pozivali Nijemce na predaju. Na to bi oni uvijek otvorili urnebesnu paljbu kao odgovor da tako nešto ne dolazi u obzir.

Oko 22 sata kad su naše jedinice prodrle do centra i zauzele jednu zgradu napunjenu ranjenicima, osjetila se malodušnost u neprijateljskom otporu. Očigledno je bilo da je kuknjava ranjenika, koji su na taj način protestovali što su ostavljeni, porazno djelovala na borbeni moral neprijatelja. To se može zaključiti iz toga što je tada došla inicijativa od Nije-

maca da se prekine vatra i otpo nu pregovori. Razumije se, mi u štabu divizije, nalaze i se tu iza fronta, odmah smo prihvatili predložene pregovore. U jednoj prostoriji, kao u sjedištu Štaba 8. divizije 100 metara od linije njema ke odbrane, primili smo grupu od tri oficira ovlaš ena za pregovore od Štaba njema kog 97. korpusa i saslušali njen prijedlog. On se sastojao u tome da su njihove snage, ja ine oko 25.000 vojnika, spremne da obustave sva neprijateljstva s našom vojskom, a za uzvrat da ih pustimo da odu i da ih ne diramo sve do austrijske granice. Na naš odgovor da takve uslove ne prihvatamo, rekli su da za nešto više nisu ovlaš eni. Na tome su se prvi pregovori završili. Usput smo im rekli da možda njih propustimo, ali njihovo oružje nikad. Odlaze i jedan od njih je dobacio da to zna i da nastavljamo, pa-ko bude ja i. Na ovu opasku nismo reagovali, jer smo je kasnije shvatili kad nam ju je naš prevodilac preveo. Poslije ovih razgovora svi smo u štabu divizije bili ogor eni. Odmah smo se uputili na položaje. Sve ime smo u diviziji raspolagali pokrenuli smo u borbu, a sve što se zarobi ili zaplijeni naredili smo da se odmah transportuje dublje u našu pozadinu. Silinu našeg novog napada Nijemci su brzo osjetili i, pošto više nisu bili u stanju da ga odbiju i da se probiju iz okruženja, tražili su pregovore.

Kona no, poslije više puta vršenih pregovaranja i cjenkanja s nama, i upornog nu enja da predaju samo pola naoružanja, došlo je u Štabu 8. divizije do sporazuma s grupom oficira iz Štaba 97. korpusa. Za vrijeme ovih pregovora bili smo stalno u vezi sa štabom 4. korpusa i dobili sa-glasnost od njega za prihvatanje ponu enih uslova za predaju. Nijemci nikako nisu htjeli prihvatiti formulaciju — predaja, ve odlaganje oružja i stavljanje našim snagama na raspolaganje. Za nas je to bilo isto, samo da ih jedanput odvojimo od oružja i onemogu imo da prodiru dalje, na emu je izri ito, kad smo upu eni na ove položaje, insistirao komandant 4. armije. Tražili su i obe ano im je da se ne e vršiti nikakva odmazda. Prilagodivši se, u toku dužih kontakata, na naš štab, insistirali su da se svi uslovi iz sporazuma izvrše u okviru naše divizije, što je zna ilo da u zonu u kojoj su se nalazili ne ulaze naše druge jedinice. Ovo se kasnije pokazalo i za našu stranu kao bolje, jer se lakše kontrolisalo izvršenje njihove predaje. Još su zahtijevali da sporazum potpiše lice iz naše više komande, kao garanciju da e sporazum biti poštivan. U vezi s tim negdje pred zoru 7. maja u naš štab je stigao zamjenik komandanta 4. korpusa Stanko Bjelajac i potpisao sporazum.

U toku prijepodneva 7. maja 1945. godine, prema dogovoru, u besprije-kornom redu i disciplini stizale su na odredište za odlaganje oružja nje-ma ke jedinice, osim nekih dijelova iz 188, 247. i 392. divizije njema kog 97. korpusa. Tako je 8. divizija razoružala nešto preko 16.000 njema kih vojnika. Sve smo ih bez oružja, uz nešto ostavljene komore i poneko li no oružje oficirima, sproveli i predali jedinicama NOV Slovenije na dalji postupak.

Po prestanku borbi i razoružanju glavnine njema kog 97. korpusa kod Ilirske Bistrice 8. divizija je po nare enju krenula u pravcu Ljubljane, Odnosno austrijske granice, gdje su još uvijek vo ene žestoke borbe. Pok-

ret prema Postojni i dalje nije više ličio na borbeni marš iako je trebalo da bude takav. Na čelu kolone svirala je muzika koju smo oformili poslije oslobođenja Bihaća. Usput su Istrani, Slovenci i sav narod iz okoline klicali slobodi, pobjedi, NOVJ i drugu Titu. Neprekidno su igrali i pjevali. Svi smo tada osjećali da je to u stvari marš pobjede i ujediniću u narodnom slavlju. Mnogi borci u toj veseloj atmosferi zaboravljali su na stroj ubacuju i se među omladinu koja je igrala i pjevala. Umjesto ka austrijskoj granici divizija je skrenuta prema Zagrebu i dalje prema Sisku. Na tom putu prihvatili smo oko 15.000 zarobljenih pripadnika oružanih snaga NDH. Iz te mase odabrali smo oko 2000 i s njima popunili jedinice naše divizije. To su bili sve mladi i u domobranskim uniformama koji su prije kratkog vremena mobilisani u domobransku vojsku.

Boravak u Zagrebu Štab 8. divizije je iskoristio da 9. maja 1945. godine preko radio-stanice uputi pozdrav i poruku boraca i starješina 8. divizije narodu Korduna i Cazinske krajine. U pozdravu je između ostalog rekao: »U ovim sveanimanim danima, kada narod naše nepokorene domovine slavi praznik svog oslobođenja... Pozdravljaju Vas vaši sinovi, borci vaše junačke divizije i čestitaju vam ovaj veliki praznik. Mi smo, u potpunosti i dostojno, izvršili zadatak koji je pred nas postavio naš vođa, naš najbolji drug, maršal Tito. A sada, kada je oružana borba završena i kada se nad našim popaljenim selima i gradovima, nad Italijom našom domovinom, pobjedonosno vijori zastava slobode, mi ćemo uložiti sve napore da izgradimo sve što su uništili krvnici naše slobode i napretka. Mi ćemo biti budni stražari i branioci tekovina, koje su zalivene krvlju i žrtvama temelji po kojima na kostima naših najboljih sinova ...«

Dugo smo vas čekali

Kolona kamiona punih boraca naše II. udarne brigade kreće vijugavom šumskom cestom preko bivše jugoslavensko-talijanske granice i spušta se u dolinu. Značajljivo se ogledavamo, a jedan drug primjećuje: »Dolazimo čak s našeg Korduna da donesemo slobodu našoj Istri i Slovenskom primorju«. U daljini naziru se već kroz zelenilo prve kamene kućice slovenačkog sela Korita. Najednom na cesti ispred sela pojavljuje se omladina. Ruke su joj pune cvijeća i zelenila. Zaustavlja kamione, gleda nas zahvalnim i udivljenim oči i ima te nas zasipava cvijećem klicajući: »Ziveli naši osloboditelji!« S lica boraca smjesta je nestao umor, i moglo se na njima vidjeti oduševljenje zbog dočeka koji nam je priređen. Drug Miljević oduševljen kaže: »Ovo su najljepši ljudi u našem životu. Za ovakav narod ne žalimo živote...«

Eto nas već u selu. Svuda se vijuje slovenačka nacionalna zastava. To narod slavi Prvi maj, najljepši Prvi maj u svom životu, Prvi maj koji mu

je donio slobodu. Spontano kliče slovena kom narodu i njegovoj domovini. A narod nas zasipava jorgovanom i kliče: »Živeli naši osloboditelji« ... »Živio maršal Tito!« ... Pitaju nas otkuda smo, a mi kao odgovor zapjevamo:

»Što se ono iza brda uje, ono Osmu udarnu ratuje«.

I tako redom prolazimo kroz sela i svuda ista slika. Izlazi narod, raduje nam se, nudi nas vinom, cigaretama. U jednom selu izlazi pred nas na štakama starac i svojim slabim glasom radosno nas pozdravlja: »Živeli!« U Sv. Petru predaje nam jedna djevojčica slovensku zastavu kojom ukrašavamo naš kamion.

Pred noć stigli smo u selo Slavinu. Narod se okupio oko nas i radosno nam priča: »Dugo smo vas čekali i patili, ali nismo svoj jezik i svoju domovinu zaboravili. Krijući smo u šumi svoju djecu da govore slovenački«.

Pri večernjoj svjetlosti, u prvoj slovenačkoj kući u koju smo ušli, zapjevamo »Nabrusimo kose«. U istoj kući zapjevao je s nama zanosno i po prvi put slobodno slovenački narod.

Veljko M.

Objavljeno u listu »Bratstvo« broj 104 od 6. V 1945.

Petar Malobabi

SKOJ u Osmoj udarnoj diviziji

Organizacija SKOJ-a na Kordunu došla je aprilski rat 1941. godine brojno jaka i spremna da učestvuje u borbi protiv fašističkih agresora. Poslije okupacije zemlje i stvaranja tzv. Nezavisne Države Hrvatske SKOJ je, pod rukovodstvom KPH, nastavio revolucionarnu djelatnost okupljajući i seosku i radničku omladinu. Skojevcima pisali antifašističke parole i agitovali da se omladina sprema za oružanu borbu i da prikuplja oružje. Skojevcima su bili meću najaktivnijim u borbi protiv raspirivanja nacionalne mržnje i izazivanja bratoubilačkog rata.

Po etkom ustanka na Kordunu je skoro u svakom većem selu postojala organizacija SKOJ-a. U udarnim grupama koje su pod rukovodstvom Partije bile formirane, pored njenih članova, nalazili su se i skojevcima. Organizacija SKOJ-a je po svome kvalitetu, iskustvu, odvažnosti i samoprijedoru bila spremna da izvrši sve zadatke koji su pred nju postojali. Zajedno s komunistima skojevcima su prvi stupali u partizanske redove. Stvaranjem partizanskih odreda na Kordunu otpočelo je i stvaranje organizacije SKOJ-a u njima.

Prije formiranja brigada i 8. divizije, na Kordunu su bili formirani

omladinski vojno-politički kursevi (u ljeto 1942.), na kojima su skojevci i drugi omladinci i omladinke osposobljavani za oružanu borbu. S kursevima je rukovodila skojevska organizacija uz pomoć vojnih komandi. Po etkom jula 1942. godine od omladinaca koji su završili omladinske **vojno-političke** kurseve formirane su tri omladinske grupe kordunaških partizanskih odreda. Od njih je po etkom augusta 1942. godine formiran Omladinski bataljon »Joža Vlahovi«, koji je formiranjem 4. partizanske brigade Hrvatske (1. kordunaške) postao njen 3. bataljon i u njoj ostao do završetka rata.

Od prvih dana stvaranja partizanskih jedinica u njima se, na osnovu direktiva Partije, pristupalo stvaranju i organizaciji SKOJ-a. O tome kako je u brigadama prije formiranja 8. divizije bila organizovana i radila organizacija SKOJ-a, vidi se i iz izvještaja Politodjela 4. brigade od 14. novembra 1942. gdje piše: »Da bi SKOJ u našoj brigadi odgovorio zadacima koji se pred njim postavljaju u Narodnooslobodilačkoj vojsci, nužno je bilo otpočeti s uvršćivanjem same organizacije. Zato smo odmah pristupili formiranju bataljonskih rukovodstava, kojih do sada nije bilo, ili su bila predstavljena u jednom ili dva člana. Rukovodstva su sastavljena tako da iz svake grupe bude po jedan član u rukovodstvu, koji je istovremeno sekretar etnog aktiva. Sekretar bataljonskog rukovodstva jeste proeljni nekog od etnih aktiva i istovremeno član bataljonskog partijskog biroa. etni aktivisti su sada više omasovljeni. U rukovodstvima i aktivima je izvršena podjela rada, tako da za svaki sektor odgovara jedan, odnosno grupa drugova. Da bi se sva pitanja pre istila, pristupili smo bataljonskim savjetovanjima, tako je već u jednom bataljonu održano, a u ostalim se održati im se za to ukaže prilika. Na sastanke bataljonskih rukovodstava odlazimo, i tu im pružamo punu pomoć u cilju njihovog izgrađivanja i osamostaljenja. Na sastanke etnih aktiva također odlazimo, upu ujem naše aktiviste kako da rade i odgovore svim zadacima. Na sastancima je prorađivan etav materijal koji je dobijen u posljednje vrijeme, kao: 25 g. oktobarske revolucije, Moskva nama i o nama, članke iz »Borbe«, a naročitu pažnju smo poklonili proradi pisma Centralnog komiteta SKOJ-a. Naši aktivisti su prilicno disciplinovani, izdržljivi i borbeni, ali još nemaju dovoljno i političke svijesti koja je najvažniji uslov prvome. Sada imamo u brigadi 210 aktivista, što je još uvijek malen broj prema broju omladine u brigadi«.¹

Kada je 22. novembra 1942. formirana 8. kordunaška divizija, postojali su svi uslovi za stvaranje i organizaciono uvršćenje skojevske organizacije od grupe, preko bataljona i brigade do divizije, s obzirom da su u jedinicama od kojih je formirana divizija već postojale skojevske organizacije. Tako je u decembru 1942. i po etkom 1943. godine, pod rukovodstvom partijske organizacije, organizaciono sređena organizacija SKOJ-a u diviziji. U etama su, gdje nisu postojali, stvoreni aktivisti, a u bataljonima i u brigadama komiteti kao rukovodstva SKOJ-a u bataljo-

1. Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda (dalje Zb.), Vojnoistorijski institut, Beograd, tom XX, knj. 2, dok. 51.

niraa, odnosno brigadama. U bataljonskim komitetima nalazili su se predstavnici skojevskih aktiva iz eta, a u brigadnim komitetima predstavnici bataljonskih komiteta. Sa uvan je podatak da je u 2. brigadi 8. divizije 13. januara 1943. formiran Brigadni komitet SKOJ-a u koji su ušli sekretari bataljonskih komiteta SKOJ-a i izabran sekretar komiteta.² Poslije formiranja divizijskog komiteta Partije (13. 12. 1942.) vršene su pripreme i u po etku 1943. prišlo se formiranju i divizijskog komiteta SKOJ-a.

Politodjeli brigada i politodjel divizije pomogli su u organizacionom sre ivanju i ja anju skojevske organizacije u diviziji. U brigadama i u diviziji u okviru Politodjela postojalo je lice zaduženo za rad SKOJ-a. Sastavni dio svakog partijskog izvještaja bio je i dio koji se odnosio na rad SKOJ-a. I partijske organizacije su na sastancima esto analizirale rad SKOJ-a, ukazivale na greške i dalje zadatke. Uspješnom radu skojevske organizacije smetalo je to što se rukovodstva SKOJ-a nisu mogla ustaliti. etni i bataljonski skojevski rukovodioci stalno su se mijenjali, jer su postavljeni za politike delegate, desetare, vodnike i na druge dužnosti, a istovremeno ranjavani i ginuli.

Velika pažnja radu SKOJ-a u 8. diviziji pridavana je, pored ostalog, i zbog toga što je u diviziji bilo više od 70% boraca — omladinki i omladinaca. Cijeli jedan bataljon bio je omladinski i to Omladinski bataljon »Joža Vlahovi«. Preko dvije tre ine komandnog kadra divizije sa injavali su omladinci i omladinke, a redovi Komunisti ke partije popunjavani su iz redova SKOJ-a. Koliko je snažna i brojna bila organizacija SKOJ-a govori i podatak iz izvještaja Politodjela 2. brigade 8. divizije od 18. marta 1943. u kome se kaže da u pojedinim etama ima veliki broj skojevaca, a partijaca vrlo malo, kao na primjer u mitraljeskoj eti 32 skojevca a 7 partijaca.³

Svaka skojevska organizacija, po ev od ete pa do brigade, imala je plan rada. U aktivima je postojala podjela rada po sektorima, a za rad u sektorima bili su zaduženi pojedini lanovi SKOJ-a. Postojali su slijede i sektori: politiki, vaspitni, kulturno-prosvjetni i rad s omladinom na terenu. U okviru politikog sektora osnovno je bilo organizovati rad na upoznavanju omladine s unutrašnjom i spoljnom politikom situacijom i raditi na politikom uzdizanju boraca. Sastanci organizacije SKOJ-a obi no su po injali s prvom takom dnevnog reda koja je glasila: unutrašnja i spoljna politika situacija. Informaciju o politici koj situaciji obi no su davali izgra eniji lanovi Partije ili vojno-politiki rukovodioci da bi to što su uli poslije sastanka skojevci prenosili na cjelokupan sastav jedinica. U okviru vaspitnog sektora, radi podizanja idejne svijesti, prouavana je Historija SKP (b), dnevna štampa i drugi partijski materijali, dok je u rad na kulturno-prosvjetnom sektoru spadalo izdavanje zidnih novina, stvaranje kulturno-prosvjetnih odbora, diletantskih grupa i pjevačkih horova, organizovanje kulturno-zabavnih priredaba i analfabet-skih te ajeva, održavanje raznih predavanja i sli no. Težište u radu s

2. Zb. IX-3, dok. 32.

3. Zb.X-3, dok. 87.

omladinom na terenu bilo je na mobilizaciji omladine za oružanu borbu. Pored rada po sektorima skojevska organizacija je bila stalno vrlo aktivna na upoznavanju boraca u rukovanju oružjem, razvijanju ofanzivnog duha kod boraca, stvaranju borbenog bratstva i jedinstva, njegovanju ratnog drugarstva i visokih moralnih kvaliteta boraca narodnooslobodila kog rata i drugo.

Kako je izgledao rad organizacija SKOJ-a u 8. diviziji vidi se i iz izvještaja Politodjela 1. brigade 8. divizije od 5. decembra 1942. upućenog Centralnom komitetu Komunističke partije Hrvatske u kome se, pored ostalog, kaže: »Poslije formiranja rukovodstva po bataljonima i obnavljanja aktiva po etama rad SKOJ-a je oživio. Pred bataljonska rukovodstva i aktive je postavljeno pitanje primanja novih članova, da bi prešli korak naprijed u otklanjanju sektaškog stava prema tom pitanju. Tako je poslije akcija za posljednjih mjesec dana primljeno 100 novih članova. Istina, brojno stanje organizacije se nije povećalo od posljednjeg izvještaja za broj novoprimljenih jer je bilo u akcijama gubitaka. Sad u brigadi ima 260 članova. Na političkom sektoru glavna pažnja se poklonila upoznavanju omladine s potrebom jedinstva srpskog, hrvatskog i muslimanskog naroda, a naročito njihove omladine u borbi protiv doma ih izdajnika i okupatora. Zatim je bio pojačan rad na upoznavanju borbe Crvene armije u cilju osvajanja tekovina oktobarske revolucije i borbe za slobodan svijet. U vojnom pogledu skojevska organizacija vodi kampanju za što bolje vojničko osposobljavanje i drugarsko takmičenje u pojedinim jedinicama, odnosno razvijanje udarništva u tom pogledu. Omladina rukovodena skojevskom organizacijom vidno učestvuje u kulturno-prosvjetnom radu. Većinom članova kulturno-prosvjetnih odbora po bataljonima sačinjavaju skojevci. Kao rezultat planskog rada skojevske organizacije u brigadi, pošlo se naprijed i u radu na selu. Odnos SKOJ-a i Partije je na potrebnoj visini.«⁴

U poređenoj partijskoj organizaciji i SKOJ je vršio pripreme za vođenje akcija, u kojima je učestvovala divizija krajem 1942. i početkom 1943. godine. To su bile akcije za oslobađanje Banskog Kovčeva, Skakavca, Lasinja, Čemernice, Saborskog, Likskih Jesenica, Topuskog i drugih. Ova aktivnost dala je vrlo pozitivne rezultate i u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi u kojoj su skojevci pokazali veliku hrabrost, a mnogi su u borbama poginuli. Tako je partijski rukovodilac 3. brigade 8. divizije u izvještaju od 4. marta 1943. godine, pored ostalog, izvijestio CK KPH da je u borbama izbačeno iz stroja veliki broj partijaca, kandidata i skojevaca i da od 130 skojevaca na licu ima 106.⁵

Nakon uspješno okončanih borbi za oslobađanje Like 8. divizija se vratila u Kordun. Boravak na Kordunu iskorišten je i za održavanje sastanaka skojevskih organizacija na kojima se govorilo o njihovim nedostacima i doneseni su zaključci za budućnost i rad. Tako je u 3. brigadi 8. divizije u martu 1943. godine održano savjetovanje svih skojevskih rukovodilaca

4. Zb. IX-2, dok. 66.

5. Zb. IX-3, dok. 79.

u brigadi, kao i sastanci svih skojevaca po bataljonima. Na sjednici partijskog komiteta 8. divizije, održanoj 25. juna 1943. godine, iznijeti su podaci o brojnom stanju svih organizovanih boraca i starješina. Tada su u 1. brigadi od 1.005 boraca bila 204 lanova Partije, 252 lanova SKOJ-a i 48 kandidata. Me u 710 boraca 2. brigade bilo je 150 lanova Partije, 120 lanova SKOJ-a i 75 kandidata i u 3. brigadi od 750 boraca 168 lanova Partije, 115 lanova SKOJ-a i 70 kandidata.⁶

U ljeto 1943. i u ljeto 1944. godine, kada je divizija na Kordunu obezbjeđivala žetvu, vršidbu i skladištenje žita, skojevska organizacija je bila vrlo aktivna u objašnjavanju važnosti ovoga zadatka i uspostavljanju vrstih veza s omladinom na terenu. Kada su u toku decembra 1943. za vrijeme njemačke operacije »Panter« na Kordunu u više mjesta ponovo uspostavljeni neprijateljski garnizoni, 8. divizija je u prvih četiri mjeseca 1944. vodila žestoke borbe za oslobodjenje tih mjesta od neprijatelja. Za vrijeme tih borbi skojevske organizacije su održale niz kratkih sastanaka, u predahu između borbi, na kojima su vršene pripreme za što bolje izvršenje borbenih zadataka.

U to vrijeme prema izvještaju političkog komesara 1. brigade 8. divizije CK KPH od 2. februara 1944. u brigadi je od 1.100 boraca bilo 268 lanova Partije, 248 lanova SKOJ-a i 42 kandidata. U izvještaju je, pored ostalog, rečeno da su omladinci najbolji dio brigade, a naročito omladinski bataljon »Joža Vlahovi« koji prednjači u svim pitanjima kako politički tako i vojne izgradnje.⁷ Me u 950 boraca 2. brigade tada je bilo 215 lanova Partije, 154 lanova SKOJ-a i 108 kandidata.⁸

U završnim operacijama za konačno oslobodjenje Jugoslavije, u martu, aprilu i prvih dana maja 1945. godine, jedinice 8. divizije su u estvovala u oslobodjenje Bihaća, Cazinske krajine, Korduna, sjeverne Like i Gorskog kotara, a zatim u okruženju i uništenju 97. njemačkog armijskog korpusa kod Ilirske Bistrice. Na putu prema Ilirskoj Bistrici u Ogulinu je održan kratak sastanak dijela Divizijskog komiteta SKOJ-a, kome su prisustvovali i neki omladinski rukovodioci najbližih jedinica, koji nisu bili članovi Divizijskog komiteta. Sastanak je bio posvećen održavanju visokog morala na dugom i ubrzanom maršu prema Ilirskoj Bistrici i u predstojećim borbama. U svim akcijama, u završnim operacijama divizije rukovodioci SKOJ-a i članovi SKOJ-a bili su u prvim borbenim redovima.

Već i dio borbenog puta divizije vodio je kroz krajeve van teritorije Korduna: preko Banije, Like, Pokuplja, Žumberka, Cazinske krajine, Gorskog kotara i Slovenskog primorja, pa je SKOJ bio vrlo aktivan u pripremanju omladine za pravilno držanje boraca u tim krajevima, naročito u novooslobođenim mjestima i selima gdje je stanovništvo bilo vrlo malo upoznato s ciljevima narodnooslobodilačke borbe.

Na kraju sa sigurnošću se može konstatovati da je skojevska organiza-

6. Zb. IX-3, dok. 218.

7. Zb. IX-5, dok. 45.

8. Zb. IX-5, dok. 58.

cija 8. kordunaške udarne divizije u potpunosti odgovorila svom zadatku u **narodnooslobodila kom** ratu i revoluciji. članovi Partije i SKOJ-a predstavljali su najborbenije jezgro svake njene jedinice. Pored vojnog doprinosa narodnooslobodila koj borbi, u kojoj je veliki broj članova SKOJ-a dao svoj život za oslobo enje zemlje, skojevska organizacija 8. divizije dala je zna ajan doprinos stvaranju i u vrš enju bratstva i jedinstva između Srba, Hrvata, Muslimana i Slovenaca na području njenog djelovanja, kao i u njenim redovima. Istovremeno u diviziji članovi SKOJ-a su bili nosioci i uvari komunista kog morala i istog moralnog lika boraca narodnooslobodila kog rata koje je krasila humanost, hrabrost, druželjubitost, kolektivnost, disciplinovanost, skromnost, poštenje, odgovornost, samoodricanje, trezvenost i ostale vrline svojstvene mladim komunistima i borcima.

Naši heroji

Prošle su duge godine teške borbe, borbe pune herojskih podviga naših junaka. Bili su to podvizi junaka koji nisu poznavali strah, junaka koji su svojom borbom, bilo kao borci, bilo kao rukovodioci, zadužili cio svoj narod. Oni su se borili i ginuli svjesni da umiru za bolje dane svoje napaene domovine. Oni su bili i ostaju primjer na kome e mla a pokoljenja u iti kako treba da se bori za slobodu svoga naroda.

Nemogu e je ovdje sve njih spomenuti. Njihov je broj velik. Ne možemo nabrojati ak ni one koji su odigrali presudnu ulogu u odlukim raspravama. I oni su mnogobrojni. Ako ipak spomenemo neka imena, onda to inimo s toga jer su nam se likovi tih junaka upravo neizbrisivo urezali u sje anje. Odavno je prestalo kucati srce Pere Rkmana. Junaštvo bra e akširana osta e za sve nas živ primjer isto kao i junaštvo onih boraca koji su svojim grudima postavili neprijatelju zapreku na Drenova i.

Svježi humci sje aju nas na one drugove koji su položili svoje živote kada im je bilo jasno da je pobjeda osigurana. Oni su dali svoje živote ne žale i ih, kao što ih nisu žalili ni borci s Drenova e, Cetingrada, Kladaše, Žumberka i mnogih drugih mjesta naše domovine. Oni su donedavno bili s nama, pjevali pjesme i vršili svoje dužnosti.

U pam enju su nam još svježi likovi Gojka Zivkovi a, Vlade Gazibare, Mane Bunjevca, Mili a Paji a, Sime Kli kovi a, Ilije Savi a, Jose Duji a i mnogih drugih.

Svi spomenuti kao i nespomenuti, oni koji su pali prošlih godina, jednako kao i oni koji su pali prošlih dana, dali su sve od sebe da pobjeda bude na našoj strani.

Mi smo se u našoj brigadi uvijek ponosili našim junacima. Njihov nestanak nije pokolebao naš borbeni duh nego je samo pojaao mržnju

na neprijatelja i želju za osvetom. Mi smo išli putem koji su nam oni pokazali, pred o ima su nam uvijek lebdjela njihova junaštva. Oni su bili i ostaju naš putokaz, naš svjetionik koji e nam u najtežim asovima nepogrešivo pokazivati pravi put.

Neka je hvala i vje na slava palim junacima naše brigade!

»Pobjednik«, list 2. brigade VIII divizije

Danilo Livada Dane

Kordunaši na bojištima širom Jugoslavije

Neravnomjeran razvoj ustanka i oružane borbe na području Hrvatske, što je karakteristično i za ostale krajeve, nametnuo je pored političkih, organizacionih i drugih mjera, potrebu upućivanja pojedinaca, grupa i jedinica iz krajeva sa snažnim razvojem oružane borbe u krajeve gdje je ona zaostajala ili se sporo razvijala radi pružanja pomoći u pokretanju tamošnjih narodnih masa u oružanu borbu. A s obzirom da je Kordun od samog početka ustanka postao jedno od snažnih žarišta oružane borbe u Hrvatskoj, to su Centralni komitet KPH i Glavni štab Hrvatske upućivanjem pojedinaca, grupa i jedinica iz Korduna u susjedne krajeve, prije svega sjeverno od Kupe i Save, gdje se oružana borba sporije razvijala, nastojali da na taj način i tamo ubrzaju razvoj oružane borbe. Pored toga s Korduna su pojedine čete i bataljoni upućivani za formiranje i popunu partizanskih jedinica formiranih van područja Korduna. Najzad, veliki broj Kordunaša odazvao se pozivu Partije i stupio u oružanu borbu u onim krajevima naše zemlje gdje su ih na raznim poslovima zatekli okupacija i počinak oružane borbe.

Pod rukovodstvom Okružnog komiteta KPH Karlovac i neposrednu pomoć Centralnog komiteta KPH i Glavnog štaba Hrvatske, na Kordunu je kroz oružani ustanak u toku 1941. godine, od početnih malih seoskih partizanskih odreda, izrastao brojno jak i dobro naoružan Kordunaški partizanski odred koji je početkom februara 1942. godine reorganiziran u Grupu kordunaških partizanskih odreda od dva odreda. Pored toga bila je oslobođena prostrana teritorija na kojoj su stvoreni revolucionarni organi nove narodne vlasti, omasovljene i u vršenju partijske organizacije i antifašističke organizacije omladine i žena. Zbog toga normalno je bilo očekivati da je Centralni komitet i Glavni štab Hrvatske, koji su se također jedno vrijeme nalazili na oslobođenoj teritoriji Korduna, koristiti tako snažno žarište oslobodilačke borbe za utjecaj na razvoj borbe u cijeloj Hrvatskoj a prije svega u susjednim oblastima, pa i putem upućivanja kadrova, boraca i jedinica s Korduna u druge krajeve.

Po zadatku Centralnog komiteta i Glavnog štaba Hrvatske, Okružni komitet KPH Karlovac i Štab grupe kordunaških partizanskih odreda počinju u proljeće 1942. godine da upućuju grupe boraca, a kasnije i jedinice, u Pokuplje i Žumberak, zatim i u druge krajeve bilo radi pokretanja i bržeg razvoja oružane borbe, ili radi formiranja i popune partizanskih jedinica, vojnog i političkog djelovanja, stvaranja i uvrstavanja bratstva i jedinstva i drugo. Tako je u aprilu 1942. grupa od 15 izabranih dobrovoljaca, naoružanih puškama i bombama, sa Tešom Bulatom na čelu preko Kupe i Pokuplja upućena u Žumberak. U Pokuplje je upućena grupa od 30 do 40 dobro naoružanih i politički svjesnih boraca pod komandom Sime Vučkina, koja je tamo djelovala kao samostalni partizanski vod. Posebno odabrana grupa od 80 do 90 najboljih boraca, naoružanih puškama, bombama i sa 7 do 9 puškomitraljeza poslana je u sastav 1. proleterskog bataljona Hrvatske koji je 7. maja formiran u Korenici u Lici.

Toga mjeseca u Štabu 2. kordunaškog partizanskog odreda donijeta je odluka da se u rejon Bosiljeva uputi jedna grupa fizički jakih i politički svjesnih boraca radi dejstva prema Karlovcu, Ozlju, Sloveniji i Gorskom kotaru, rasplamsavanja ustanka u tom kraju i održavanja veze između Korduna i Žumberka, Slovenije i Gorskog kotara. Ova odluka realizirana je u toku maja 1942. godine kada je pod komandom Pere Brujića, komandira i Drage Mrnenovića, političkog komesara, upućena grupa na spomenuti sektor, koja je kasnije ušla u sastav Žumbera ko-pokupskog partizanskog odreda.

U junu te godine na Žumberku je preko Bosiljeva i Ribnika, pod komandom Grge Milašinića upućena nova grupa kordunaških boraca koja je kao i prethodna radi pojačanja grupe Teše Bulata koja je već bila prerasla u četvrtu. Po etkom oktobra 1942. godine, po naredjenju Štaba 2. operativne zone Hrvatske, iz Žumberka je preko Hrvatskog zagorja na Kalnik upućeno 25 kordunaških boraca u sastav tada formiranog Kalničkog partizanskog odreda.

Po naredjenju Glavnog štaba Hrvatske po etkom jula iste godine Udarni bataljon 1. kordunaškog partizanskog odreda, koji je oko 300 boraca, zajedno sa dva lička i jednim banijskim bataljonom obrazovao je 1. partizansku brigadu Hrvatske, ali je već u novembru izišao iz njenog sastava. Sredinom jula preko Kupe u Pokuplje su se pod komandom Miška Breberine prebacile dvije proleterske čete: proleterska četa 1. KPO i proleterska četa 2. KPO koja je 125 boraca naoružanih karabinima, bombama i sa 11 puškomitraljeza. Čete su ušle u sastav tada formiranog bataljona »Josip Kraš«. Ubrzo iza toga od ovog bataljona i partizanskih četa »Kljuka«, po naredjenju Glavnog štaba Hrvatske, Štab kordunaške grupe odreda formirao je Žumbera ko-pokupski partizanski odred.

Septembra 1942. godine, po naredjenju Glavnog štaba Hrvatske, nakon završene vojno-političke obuke od 120 omladinaca 4. omladinske čete odabrano je 80 najjačih i iz sela Dunjaka poslano u Bosnu za popunu 4. crnogorske proleterske brigade. Bili su to omladinci iz sela: Stara Kršlja,

Mašvina, Kordunski Ljeskovac, Basara, Brezovac, Furjan i Nova Kršlja. Oni su pošto su prevalili put od oko 350 kilometara ušli u sastav 4. crnogorske proleterske brigade u rejonu Jajca.

Pored boraca s Korduna koji su se od ranije nalazili u sastavu 1. proleterskog bataljona Hrvatske i Žumbera ko-pokupskog partizanskog odreda od kojih je jedinica u novembru formirana 13. partizanska brigada Hrvatske »Rade Konar«, u njen sastav na dan formiranja u Sjeniaku, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, ušle su još dvije partizanske jedinice s Korduna.

U toku 1942. godine s Korduna je u druge krajeve za pomoć, formiranje i popunu partizanskih jedinica, raznih komandi, štabova i ustanova kao što su štabovi 1. i 2. operativne zone Hrvatske, zatim Glavni štab Hrvatske, te Oficirska škola Glavnog štaba Hrvatske i drugo, upućeno između 1.100 do 1.200 boraca i rukovodilaca. U nedostatku podataka za borbu na Kordunu, gdje i u kojim jedinicama su se borili i ginuli borci s Korduna, može se vidjeti i iz slijedećeg spiska poginulih boraca s područja općine Primišlje.

Red. broj	Prezime, ime oca i ime	Mjesto i godina	Jedinica	Gdje je i kada poginuo
1.	Devi Rade Danica, borac	D. Primišlje 1925.	8. brigada 7. divizija	Sutjeska
2.	Pavi Nikole Jovo, borac	D. Primišlje 1924.	6. vojvođanska brigada	Sremski front
3.	Curuvija Sime Mladen, borac	G. Primišlje 1925.	4. prol. crn. brigada	Sutjeska
4.	Glumac Mile Dušan, borac	G. Primišlje 1922.	21. srpska brigada	Sremski front
5.	Graora Bože Nikola, vodnik	G. Primišlje 1921.	4. prol. crn. brigada	U Crnoj Gori
6.	Kuki Sime Draginja, bolni arka	G. Primišlje 1926.	7. divizija	Sutjeska 12. 6. 1943.
7.	Livada ure An elija, bolni arka	G. Primišlje 1921.	7. divizija	Ilirska Bistrica 2. 5. 1945.
8.	Livada Rade Dušan, borac	G. Primišlje 1921.	1. brigada 6. divizije	kod Rakovice 1. 10. 1942.
9.	Livada Ilije Jovan, aktivista SKOJ-a	G. Primišlje 1924.	Cl. SKOJ-a od 1940. u Pan evu	Zagreb 1943. na putu za Slunj
10.	Pjeva Mane Dušan, pol. komesar i ete	G. Primišlje 1922.	13. prol. brigada	Zumberak 30. 6. 1943.
11.	Pjeva Ilije Mihajlo, aktivista SKOJ-a	G. Primišlje 1922.	Cl. SKOJ-a od 1939.	Beograd
12.	Saša Blagoja uro, vodnik	G. Primišlje 1926.	4. prol. crn. brigada	Sutjeska 6. 6. 1943.
13.	Bolanovi Kate Mile, borac	Toboli 1922.	14. primor. gor. brigada	Gorski kotar 30. 6. 1944.

14.	Peti Milovana Milan, borac	Toboli 1922.	4. crnogorska prol. brigada	Crna Gora 5. 7. 1944.
15.	Pjeva Save Dušan, vodnik	Toboli 1923.	4. crnogorska prol. brigada	Sutjeska 25. 6. 1943.
16.	Pjeva Ilije Mane, borac	Toboli 1923.	4. crnogorska prol. brigada	Sutjeska 25. 6. 1943.
17.	Popovi ure Mile, borac	Toboli 1923.	4. crnogorska prol. brigada	Sutjeska 27. 6. 1943.
18.	Popovi Svetozara Stevo, borac	Toboli 1922.	4. crnogorska prol. brigada	Sutjeska 20. 6. 1943.
19.	Sekuli Mile uro, borac	Toboli 1927.	14. primor. gor. brigada	Gorski kotar 7. 10. 1944.
20.	Vuketi Milana Rade, borac	Toboli 1925.	4. crnogorska prol. brigada	Sutjeska 2. 7. 1943.
21.	Peke Petra Milovan, borac	Trži Primišljanski 1922.	6. divizija	Sremski front 1945.
22.	Juzbaši Ilije Milovan, borac-kurir	Trži Primišljanski 1920.	Stab 2. op. zone Hrvatske	Kod Tounja 1943.
23.	Klari Sime Milovan, borac	Trži 1926.	14. prim, gor. brigada	Primišlje 24. 1. 1943.
24.	Rokni ure Branko, borac	Tounjski 1926.	14. prim, gor. brigada	Kod Plaškog 23. 8. 1943.
25.	Tumara Rade Jovan, borac	Tounjski 1925.	13. proleterska brigada	Kraši 20. 1. 1943. ranjen. Umro 20. 2. 1943. u Drežnici
26.	Brdar Mihajla Dušan, borac	Vrelo Mrežnice 1926.	Borac neke srbijanske brigade	Sremski front 1945.
27.	Popovi Marka Mili, borac	Vrelo Mrežnice 1928.	8. krajiška brigada	Velika Kladuša 21. 6. 1943.

Ve i broj boraca s Korduna postao je veoma popularan i poznat u krajevima i jedinicama u koje su otišli, kako po svojoj hrabrosti i drugarstvu, tako i po uspješnom komandovanju i rukovo enju partizanskim jedinicama. Tako su, pored ostalih, postali popularni i poznati u Pokuplju Simo Vu ini i Milan Radovi okara, kao komandanti bataljona, u Žumberku Miško Breberina, kao komandant bataljona i odreda, Tešo Bulat, Stevo Kli kovi, uro Breberina i Jovan Dipalo Joja, komandiri eta, Dragan Vuji Spaho, politi ki komesar ete i Vojica Martinovi, lan OK SKOJ-a. U 13. proleterskoj brigadi »Rade Kon ar« takav je bio Rade Bulat, komandant brigade, a kasnije, pored ostalih dužnosti, komandant 32. divizije, zatim Miloš Kozlina, zamjenik politi kog komesara brigade, Milan Mraovi -Simi i Dušan Peki, narodni heroji, Tešo Bulat, Stevo Paji, komandiri eta, Rade Aralica, referent saniteta brigade i drugi. Pored ve spomenutog Rade Bulata, na Kalniku, Hrvatskom zagorju i u Moslavini su se istakli i postali uveni i popularni Nikola Kli kovi, ko-

mandant bataljona, grupe odreda i brigade, Jovica Mandi , komandant bataljona, odreda i brigade, Miloš Kora , komandant bataljona i brigade, Pavle Livada-Paja, Ljubomir Crnkovi i Miloš Popovi , komandanti bataljona, Dušan Mini -Minja i Milkan Kli kovi , zamjenici komandanta bataljona i Branko Petrovi -Banja, komandir ete. U Slavoniji se istakao Nikola Sipi kao komandant bataljona i odreda te Ljuban Ajdinovi koji je poginuo 1944. kao komandant žumbera ke brigade.

O velikom broju boraca koji su ro eni na Kordunu, stupili u partizanske jedinice i borili se u drugim krajevima Jugoslavije nema ta nih podataka. Kakvi su oni bili radi ilustracije dovoljno je spomenuti samo neke. Me u prvima je, svakako, narodni heroj Miloš Matijevi -Mr a ro en u Kestenovcu. Kao istaknuti borac za radni ka prava 1926. godine primljen je za lana KPJ. Zbog svog revolucionarnog rada robovao je šest godina u kazamatima Sremske Mitrovice. Bio je lan Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, sekretar Mjesnog komiteta Beograda i kandidat za lana Centralnog komiteta KPJ. Uhapšen je 28. septembra 1941. godine u Beogradu. Izdržao je najstrašnija mu enja. Njegovo hrabro držanje pred policijom spada u najsvjetlije primjere visoke svijesti i odanosti revolucionarnoj borbi radni ke klase. Strijeljan je 17. decembra 1941. godine u Beogradu.

Borac u španskom gra anskom ratu i narodni heroj Božidar Daki ro en je u Klipinom Brdu kod Vojni a. Kao pekarski radnik i revolucionar zapažen je u mnogim akcijama radnika u Karlovcu, Dugoj Resi, Zagrebu i 1934. godine primljen je u Partiju. Po povratku iz Španije i koncentracionih logora u Francuskoj i Njema koj, najprije kao lan, a zatim kao sekretar Mjesnog komiteta KPH za Zagreb i iskusni revolucionar, organizira više zapaženih sabotaža i diverzija u Zagrebu. Prilikom jedne akcije uhapšen je 9. novembra 1941. godine u Ilici u Zagrebu. Iako je bio podvrgnut strahovitom mu enju, ustašama ništa nije rekao, niti je koga odao. Ubijen je u Maksimiru novembra 1941. godine.

Treba napomenuti da su se borci s Korduna brzo snalazili u nepoznatim krajevima i saživljavali s narodom i borcima, a zbog ispoljene hrabrosti bili su poštovani ne samo od naroda ve i od svojih saboraca. U najtežim situacijama pokazali su se kao izdržljivi i istrajni. Visok moral i vjera u pobjedu nikada ih nije napuštala. Bili su disciplinirani i veoma odgovorni za izvršenje svih dobijenih zadataka. Svoj ugled, a iznad svega moralni lik borca i komunista, besprijekorno su uvali. U opho enju prema drugima bili su pažljivi, otvoreni i komunikativni zbog ega su u svim sredinama imali mnogo prijatelja. Svaki nacionalizam i šovinizam bili su im strani. Odlu no su se borili i na djelu ostvarivali bratstvo i jedinstvo izme u svih naroda Jugoslavije.

Mile Sokolovi

Neutralisanje neprijateljske artiljerije u selu Ilici

Aprila 1945. godine jedinice 8. kordunaške udarne divizije nalazile su se na položajima na prostori Slunj — Primišlje. Ispred njih neprijatelj je držao visove Kurjevac (429), Raletina (432) i Klipinka (444) radi obezbjeđenja komunikacije Perjasica — Primišlje kojom je isto saobraćalo. Da bi ga u tome spriječio, štab divizije je naredio Artiljerijskom divizionu koji se nalazio razmješten u rejonu Taborište — Cerovac da s jednom baterijom topova 76 mm Ml-4 posjedne vatrene položaje u rejonu Blagajski Pavlovac i spriječi svaki pokret neprijateljskih vozila na spomenutoj komunikaciji.

Po prijemu naredbe komandant divizionu Ranato Musić odredio je za izvršenje ovog zadatka 2. bateriju. Ona je izvršila marš i posjela određeni vatreni položaj, a komandant divizionu i Mile Sokolović, pomoćnik politički komesara divizionu, s vezistima otišli su na osmatračnicu V. Lisac (407). Po uputi komandanta divizionu ja sam prostim okom i dvogledom osmatrao komunikaciju, a on je vršio neke radnje u koje sam se u ono vrijeme slabo razumio, ali sam znao da vrši pripremu elemenata za gađanje.

Poslije svih izvršenih priprema baterija je bila spremna za dejstvo. Na žalost, sve sam više gubio strpljenje na osmatračnici jer se komunikacijom nije ništa kretalo. Ovo nestrpljenje je imalo odraza i na maskirnu disciplinu, tako da smo se po elikopterima kretali po osmatračnici, a naročito oko podne kada nam je stanovništvo iz sela Ninkovi i donijelo hranu kako na osmatračnicu tako i na vatrene položaje baterije gdje smo čak organizovali veselje i igrali narodna kola.

U jednom trenutku pomoću dvogleda pregledao sam ovaj teren prema neprijatelju, ali ništa nisam primijetio osim jedne žene koja je, vjerovatno, krijući se prešla rijeku Koranu ispod Hrvatskog Blagaja i kretala se prema selu Savi. O ovom sam odmah izvijestio Ranata i bili smo istog mišljenja da se radi o ženi špijunu. Ali, sve je bilo kasno da bilo što preduzmemo, a naša nebudnost išla joj je naruku.

Poslije izvjesnog vremena, nešto oko 15 sati, preko naše osmatračnice preletjela je neprijateljska granata. To nam je bio dobar znak da smo slabom maskirnom disciplinom otkrili osmatračnicu, koja uz to nije bila ukopana, pa smo se zamislili šta da preduzmemo. Sve što smo u tom momentu mogli učiniti bilo je da naredimo ljudstvu da se maskira i skloni u pojedine uvale u rejonu osmatračnice.

Na osnovu podignute prašine i barutnih gasova otkrili smo da neprijateljska artiljerija dejstvuje iz rejonu sela Ilici i Kukići. Ranato je prikljubljen uz zemlju pripremao potrebne elemente za gađanje, a ja sam produžio osmatranje. Na našu sreću u slijedećem neprijateljska granata ponovno

je prebacila našu osmatračnicu. U me uvremenu je Ranato pripremio komandu i prenio je bateriju na vatrenom položaju. Ubrzo se za u komanda: »Pali!«. Osmatram. Naše prvo zrno ima dobar pravac ali prebačaj, dok je neprijatelj s trećim zrnom podbacio. Ranato popravljajući elemente i prenosi ih na vatreni položaj te odmah prelazi na grupno gađanje cijelom baterijom i to brzom paljbom. Poslije ovoga neprijateljska artiljerija prestala je da gađa. Iako efekt našeg dejstva po cilju nismo mogli osmotriti, odmah smo ocijenili da smo postigli uspjeh, ali kakav — nismo znali. Ni narednih dana neprijateljska artiljerija nije više dejstvovala iz spomenutog rejonu.

U ono vrijeme nisam znao o kojoj se neprijateljskoj artiljerijskoj jedinici radilo niti kakva je bila njena jačina, a najmanje sam vjerovao da u jednog dana sresti njenog komandira, te da će mi se on prvi požaliti i iznijeti podatke o uspjehu našeg gađanja u rejonu sela Ilići. Slučaj je htio da sam se po oslobođenju, početkom juna 1945. godine na Švarici kod Karlovca, susreo s komandantom koji je komandovao domobranskom baterijom aprila 1944. godine u selu Ilići. Štab 8. divizije rasporedio ga je kod nas u divizion radi izvođenja obuke iz gađanja. Primili smo ga kao i ostale i rasporedili u protivtenkovsku bateriju čiji je komandir bio Branko Romanić. Već slijedećeg jutra došao je u štab divizionu i požalio mi se kako mu je komandir baterije naredio da opari svoje odijelo u partizanskom buretu. U toku razgovora mi je iznio da je on bio komandir baterije koja je dejstvovala iz rejonu sela Ilići i da je tom prilikom, od dejstva naše baterije, imao velike gubitke u ljudstvu, konjima i oštećenju naoružanja. Tako sam sticajem okolnosti o uspjehu naše baterije doznao tek od njega. Sam mi je potvrdio o stručnosti artiljeraca 8. divizije.

Dušan Hrsti

Sjećanje na Mihaila Blaževića i Miška

Živio je skromno i cijenio uvijek iznad svega. I kao podoficir u Jugoslavenskoj vojsci uvijek je bio na strani vojnika i malog uvijek zbog čega nije bio ni cijenjen, a i svojim blagim stavom nije odgovarao režimu koji je u vojsci sproveđen. Mnogi i mnogi udili su se kako je mogao ostati kao podoficir u Jugoslavenskoj vojsci. Kad je vidio kraj te vojske 1941. godine, nekako je, da tako kažem, progledao, uočio njene slabosti i izvukao zaključak da nije ni mogao više postići i u toj vojsci iako je žudio za većim vojnim znanjem.

Poslije kapitulacije bivše Jugoslavije Miško je došao u svoje rodno mjesto Tušilovići otkuda je i pošao u svijet. Kad je poeo ustanak, odmah se svrstao u redove boraca, gdje je bio zapažen kao hrabar i obrazovan

NAŠA ARMIIJA UŠLA U TRST

IZVRŠENO ISKRAČAVANJE NA ISTOČNOJ OBALI ISTRE OSLOBODJENO BIJELO ISTARSKO POLJOSRETVO OSIM PULE I NEJKE

U POHYALI KOJU JE UPUSTIO IV. AR MIJI, VII. I IX. KORPUSU MARŠAL TIŠO OB JAVIO JE DA SU TE NAŠE JEDINICE POS LIJE SEBRODNEVNIN OGOMENIH BOHEINA TRSOM PLAVIŠKOM TRSNU PROBILE NE- PRIJATELJSKI FRONT IZMEDJU RIJKE I POSTOJNE NA RIBINI OD 60 KM I PRO- DRE DUBOKO NA TERITORIJI ISTRE I SLO VENSKOG PRIMORJA. IZVRŠIVKI NAPEREDVA NJE OD 70 KM NA ZAPAD, NAŠE SU TIUPE PROBRLE U VELIKU PRISTANIŠTE I GRAD TRST, Gdje VODE ULIČNE BOJE. - ISTOVRNE MIHO JEDINICE IV. ARMIIJE ISKRACLE SU SE NA ISTOČNOJ OBALI ISTRE I POKRIJE ZAKRŠA LABINA, LOVRANE I OPATIJE NA- PREDUJU DALJE NA ZAPAD. POKREĆIŠKOG ISTARSKOG POLJOSRETVIA NAŠE JEDINICE O SLOBODILE SU POSTOJNU, SV. PETAR I DRU GA NEJKA, U RIJCI I PULI VODE SE U- LIČNE BOJE. U REJONU RIJKE ONKOLJE- NE SE DVIJE SJERNAJE DIVIZIJE.

Stajne pobjede naše Jugoslovcu ako nam je u Istri i Slovenakon pri- morja izmisljeni naše opra rodoča i ponosa. Našamo se zato što se ova tuje naše naša i naš svijet da naše bratstva su da se ova svijeta po tu- dji našim našim maraju biti oslobode na i da naš, da ova porobljeni, kri- jevi maraju biti vraćeni našim domo- vima - demokratski federativnoj Ju- goslaviji. Ponosi smo zato, jer ove pobjede otkrivaju svijetu da je naša zemlja sposobna da zriješ i najteže zadatke koje pred nju postav- ljaju našim narodni interesima, kao i da datke koji su joj pripali u okviru opće svjetske strategije.

Borci i rukovodioci naše divi- zije sposobni su u ovin našim na- štati našim, jer je naša divizi-

je tehnija i redjona da naštvare i oslobodjati naše bratstvo, što je naš povjerenja koju ćemo mi i opravdati.

U roku pobjeda

Uzavoljelo su se vije- te naše, prosvjetala su i- va našim našim, našim je su se prvi bratstvo na- našim - došlo je prvi- va.

Nikada smo nije, bilo našim, našim - nikada našim.

Ova našim našim - oslobode- ni našim, našim, našim našim, našim, našim.

U prvo svitanje u jago- vu, ješ onla, dok je je mi vama i našim bilo traga- va našim i dok su našu- jala naše i potocići, odjeknulo je našim našim grom "konalne oslobodje- nje je otpočelo - počelo je naša našim.

Od plavog Jadrana, hit- ra i valovite Drine, rav- nog Srijema - diljem ši- tava naše, još ne oslobo-

djeno našim, otpočelo je našim našim.

Za svako selo, svaki put i svako brdo, vodila se borba...

Bili smo uporni, moć- ni i silni. Neprijatelj je drhtao pred našim juri- šima - bježno je.

U ovom divljem bije- gu harao je, pijaškan i palio! Mi smo mu se do- stojno osvetili. Prosipla li smo našim pogibu tuđinsku krv. Svaki naš otver našim.

vojnici. Uputavao je borce i uio ih vojnicima kom životu, ratnoj vještini, naročito one koji nisu služili vojsku. Pokazivao im je kako treba žaleći i zauzeti položaj, nišanići, prebacivati se u borbi, kako štitići jedan drugoga. Prema drugovima bio je veoma ljubazan i neposredan. Uvijek je nastojao da im što bolje objasni pojedine vojnicke radnje u borbi, bilo u napadu ili obrani. Svaki njegov atom bio je prožet ljubavlju prema drugu. Kad bi govorio, na njemu su se osjećali ali izrazi dubokog ljudskog shvatanja koje je i na riječi i na djelu uvijek ispoljavao. Gdje god bi se Miško pojavio, skupilo bi se više boraca i drugih ljudi, jer je uvijek našao zanimljivu temu razgovora. Neko bi rekao: »Gdje je Miško, tu se uvijek ljuđuje«. Nije volio neozbiljnosti. Znao je da se naljuti na nepravdu u injemu prema nekom. Izbjegavao je duge i opširne diskusije. Sa svojim iskrenim i poštenim držanjem bio je omiljen kod svih boraca. Nikada nije gubio iz vida da se sve može postići i drugarskim ukazivanjem i da je to ujedno najbolja pomoć ovjeku.

Zahvaljujući i svojim borbenim i moralnim osobinama, Miško je ubrzo poslije pokretanja ustanka primljen u Partiju. Tome se veoma obradovao i to mu je jako imponovalo. Istinski je bio uvjeren da je zapažen pa je želio da kao komunista dobije i izvrši što više zadataka. Jednom mi je prilikom rekao: »Ono što je u inila Partija, nikad nisam mogao ni pomisliti da je to u stanju«. Poslije toga je još iskreno dodao: »Znaš, meni je to ranije bilo sve strano«.

Kao vojnik Miško je brzo shvatio da je narodnooslobodilačka borba dugo trajati, da ne e biti laka, pa je za to pripremao i sebe i druge. Uvijek mu je ta misao bila na umu i dosljedno ju je sprovodio u svim situacijama. Sam se li no mnogo zalagao u svim borbenim radnjama kao borac, a naročito nešto kasnije kao komandir mitraljeskog voda. Sjećam se jednom prilikom u neprijateljskoj ofanzivi na Kordun, kod napada na Brezovu glavu 22. marta 1942. godine, mnogo se zalagao da uspijemo. U pripremanju je bio svestran. Uvijek mu se činilo kao da mu je još nešto nedostajalo i da nije sve rekao. U toj ofanzivi našao se i njegov brat Simo koji je bio općinski odbornik. Kad ga je sreo u Loskunjskoj šumi, odmah je upitao: »Da li si ti zbrinuo narod za dalje, jer ofanziva se ne e završiti ovdje? Treba da pošalješ ljude unaprijed da vide gdje se smjestiti narod«. U toj šumi prilazio je izbjeglicama i davao im savjete kako se sklanjati od neprijatelja, a i po potrebi uzeti oružje od boraca koji poginu. U takvim situacijama izgledao je ljut sudnom bojom u licu. Neraspoloženje je manifestovao i na taj način što se znao izdvojiti u stranu, okrenuti kapu obratno i razmišljati. Po tom su borci znali da je ljut, da je zbog toga okrenuo kapu i da ga tada ne treba ništa pitati.

Kao komandant Teritorijalnog bataljona istakao se uspješnim komandovanjem. Uvijek je posebnu pažnju poklanjao rasporedu bataljona i načinu dejstva. Nastojao je da na položaju običnog svakog borca i da ga upita šta mu je zadatak i šta vidi ispred sebe. Posebne zadatke davao bi puško-mitraljescima. Stalno je vodio računa o maskiranju boraca. Jednom prilikom mi je rekao: »Obišao sam položaj jedinica, ali nikakvo ukopavanje nisu poduzeli.« Još je ovo dodao: »Kakav jedan borac reče da je on sigurniji

bez zaklona«. Nije se ljutio na ovakvu tvrdnju, ve je to primio mirno i zauzeo se da tog borca ubijedi u potrebu ukopavanja.

Miško je rastao s revolucijom, srodivši se potpuno s drugovima koje je cijenio iznad svega. Uvijek je istupao kao komunista s puno odgovornosti. Sje am se kad sam, pred sam po etak etvrte ofanzive, s jednim bataljonom dovezao ranjenike iz Žumberka u Veljun na Kordunu, Miško je naišao u štab bataljona oko 2 sata 20. januara 1943. godine te meni i Kuki u prenio nare enje Štaba 8. divizije da kod Donjeg Skrada zatvorimo pravac prema Barilovi u. Nare enje nam je prenio strogo vojni ki. Mi smo bili u nedoumici kakva ofanziva sada, jer smo došli sa Žumberka da bi izbjegli onu ofanzivu. Nije ništa pridavao tome što smo mi govorili, ve je rekao: »Pa dobro, da li vi razumijete što je nare enje ili ne? Ovo što je nare eno mora se hitno izvršiti, jer neprijatelj sve dublje ulazi u našu teritoriju«. Upoznao nas je i s rasporedom ostalih naših snaga. Ustao je iza stola i upitao da li smo shvatili svoj zadatak, da može upoznati štab divizije. Mi smo krenuli odmah na zadatak. Poslije nekoliko dana sreo sam Miška nedaleko od Slunja u selu Baji ima kod Podmelnice. U kratkom razgovoru upitao nas je kako smo prošli i šta je bilo s narodom. Složio se s nama što smo narod vra ali natrag, što je i on inio. Govorio mi je da e jedinice svoga odreda što prije zabaciti u pozadinu neprijatelja, što je kroz nekoliko dana i u inio te nanosio neprijatelju osjetne gubitke na komunikacijskim pravcima.

U ljeto 1943. godine kao istaknuti vojni rukovodilac Miško je postao komandant 1. brigade 8. divizije. To ga je veoma obradovalo. U jednoj borbi na Korani kod Gavrni a mosta imao je uspjeha, ali i više gubitaka nego je pretpostavljao što mu je teško palo. Bio sam kod njega u štabu brigade u Poljanku i kad smo razgovarali uvidio sam da je neraspoložen. Miško je bio li no hrabar, ali u komandovanju imao je boljku, teško je podnosio gubitke, i ta bojazan bila je esto prisutna.

Kao komandant brigade precizno je odre ivao pot injenim komandantima i skretao im pažnju na vrijeme polaska i dolaska na polazni položaj za napad ili odbranu, otvaranje vatri i drugo. Nije bio šablonista i odluke je uvijek donosio na osnovu date situacije. Poslije akcije iznosio bi dosta opširno njenu analizu s poukom i osvrtao na rad svih komandnih stepena. Kao komandant brigade jahao je konja kojeg mu je dao njegov brat Simo. Na elnik štaba divizije Nikola Grubor uzeo mu je toga konja i Miško se jako naljutio na njega, tako da s njim nije progovorio ni jednu rije do kraja rata.

Augusta 1944. godine Miško je postao na elnik Štaba 8. divizije. Odmah je krenuo na posao i sa svom ozbiljnoš u preduzimao niz mjera kako bi štab divizije što bolje funkcionisao. U po etku više je predlagao, a kasnije i sprovodio niz mjera. Jednom prilikom mi je rekao: »E, da me sada vidi moj komandir iz bivše Jugoslavenske vojske još bi se više udio, nego onda kada sam se javio na ispit za viši in«. Duboko je ponirao u svaki zadatak koji je dobijao štab divizije. Želio je da sve objasni i da svakome bude jasno šta ima da radi govore i: »Dobro ujasniti, zadatak je ve pola izvršen«. Kod planiranja operacija uvijek se rukovodio na elom:

»Izvršiti dobre pripreme, pa makar se nešto i izgubilo u vremenu«. Kad god bi vršili premještanje, Miško je uvijek vodio ra una da neko ne ostane.

Iznad svega je volio svoju 1. brigadu. Ona mu je bila prirasla za srce, i kad god bi mu se ukazala prilika svratio bi u nju. Uvijek ju je svojatao i nekako se osje ao odgovornim za nju. Kad god bi dobila zadatak, Miško bi tražio da ode u nju i pomogne njenom štabu. Ponekad bi ostajao za vrijeme izvršenja zadatka u brigadi i poslije uspjeha zadovoljan bi se vra ao u Štab. Za vrijeme operacije u Plaš anskoj dolini 24. novembra 1944. godine, kod napada na Trojvrh i željezni ku stanicu Vojnovac, bio je s brigadom. Nazvao ga je komandant divizije Miloš Šumonja i upitao: »Dobro Miško, ništa se ne javljaš. Kako ide kod vas?« Miško je odgovorio: »O ekujem ve i uspjeh nego što smo planirali«. Bio je uporan u izvršenju zadataka i sprovo enju odluka komandovanja. Nikad nikome nije dao odstupa od dobijenog zadatka.

S Tušilov anima je bio posebno ponosan. Njih je smatrao više nego svojima. Rado je navra ao u svoje mjesto Tušilovi da bi porazgovarao s ljudima o situaciji na frontovima i zbivanjima u svijetu. Jednom prilikom u selu Zagorju augusta 1944. godine, kad smo slušali radio i uli Nedi-evu spikerku kako govori protiv NOB-a, Miško je ljutito rekao: »E, samo da mi je ovu uhvatiti ništa drugo ne bih želio«. Bio je plemenit ovjek koji nije nikome zla želio. Nije bio ravnodušan prema nepravdi, a posebno ako mu se neko zamjerio, teško je preko toga prelazio. Najradije je razgovarao s komandantom divizije Milošem Šumonjom. Njemu je bio i najiskreniji pa mu je iznosio sve stvari koje su ga tištile, kao i svoja zapažanja o jedinicama. Kao na elnik Štaba 8. divizije ništa mu nije bilo teško raditi. U tom radu mnogo je nau io tako da je izrastao u vrsnog vojnog rukovodioca. S grupom rukovodilaca s Korduna Miško je 13. decembra 1944. godine upu en za Beograd. Bio je vrlo ponosan što je pozvan na dužnost u oslobo eni Beograd. Pred odlazak obišao je jedinice, svima se zahvalio na pažnji, a meni je rekao: »Ako sam šta pogriješio, oprost« i dodao »Pripazi na Prvu brigadu«. Susretu u Beogradu aprila 1945. godine oba smo se jako obradovali. Na dužnosti u Vojnoj akademiji radio je vrlo marljivo i disciplinovano s istim entuzijazmom, kao i u NOB-u, i zadržao je sve osobine pravog partizanskog komandanta. Kao takav imao je i zapaženog uspjeha u vaspitanju budu ih starješina naše Armije. Zelja mu je bila da što više nau i, pa je 1948. stupio u prvu klasu Više vojne akademije koju je uspješno završio. Uskoro je stupio u brak i kad bi ga upitali kako je sada i kako supruga, radosno bi odgovorio: »Sluša«.

Pred penziju proizveden je u in general-majora što mu je posebno bilo drago. No, na žalost Miško nam nije dugo živio poslije toga. S tugom se uvijek sjetim novembra 1964. godine kad je umro u Beogradu.

Ignjatije Peri

Razvojni put Osme udarne divizije u toku rata

Formiranje divizije

Naredbom Vrhovnog štaba br. 95 od 22. novembra 1942. godine formirane su 6. 7. i 8. divizija NOV. U sastav 8. divizije ušle su 4. i 5. kordunaška¹ te 6. primorsko-goranska brigada 5. operativne zone Hrvatske. Međutim, 6. brigada² nikad nije praktično bila u sastavu 8. divizije, jer je zbog operativnih i drugih razloga dejstvovala u Gorskom kotaru gdje je i formirana. Uporedo s formiranjem divizije, pored brigada u njoj su formirani i neki prištapski dijelovi, kao stražarsko-kurirski vod i komora.

Brojno stanje divizije na dan 22. 11. 1942. iznosilo je 2.128 boraca i rukovodilaca.³ Od toga broja bilo je 55 drugarica. Preko 50% ljudstva divizije bili su borci i starješine koji su još 1941. godine stupili u prve partizanske odrede Korduna. Već nakon mjesec dana divizija je imala 3.561 borca.⁴ To su bili prekaljeni ratnici koji su do toga vremena na svojim zastavama već ispisali istoriju mnogih bitaka širom Korduna, Like, Cazinjske krajine, Banije, Pokuplja i Žumberka. Bilo je to tada vrlo značajno jer je nedostatak savremenije tehnike i teškog naoružanja trebalo nadoknaditi visokim borbenim moralom.

Socijalni sastav u vrijeme formiranja divizije, njene jedinice imale su oko 80% seljaka, a ostalo su bili radnici, zanatlije, bivša vojna lica, službenici žandarmerije, policije, intelektualci i srednjoškolarci. Po nacionalnoj pripadnosti u diviziji je bilo 2.100 Srba, 30 Hrvata, nekoliko Crnogoraca, Slovenaca, Muslimana i Jevreja.

Naoružanje divizije u početku je bilo više nego skromno: 112 pištolja, 2 automata, 1.368 pušaka (raznih, a pretežno jugoslavenskog porijekla), 55 puškomitraljeza, 14 mitraljeza i 1 laki minobaca.⁵ Iz ovog se može zaključiti da je vatrena moć divizije bila mala, pa je u prvim akcijama s nadmoćnim i bolje naoružanim neprijateljem glavna snaga divizije ležala u vještini ratovanja, upornosti i hrabrosti njenog boračkog i starješinskog sastava, što joj je omogućilo da i s ovakvim skromnim naoružanjem postigne zapaženiije rezultate. Za potvrdu toga mogu nam poslužiti prve akcije divizije koje je izvela u vremenu od 7. do 16. decembra 1942. godine. Tada je zauzeto nekoliko jakih neprijateljskih uporišta kao što su: Banski Kovačevac, Skakačvac, Lasinja, Vukmani i Čemernica. U tim borbama zarobljena su 354 domobrana, žandara i ustaše, među njima 5

1. 4. brigada formirana je 19. 8. 1942. a na dan formiranja 8. divizije imala je 1.170 boraca. 5. brigada formirana je 16. 9. 1942. a 22. U. brojila je 950 boraca.

2. Umjesto nje u sastav 8. divizije ušla je kasnije 15. brigada Hrvatske.

3. U ovaj broj nije uračunato brojno stanje 6. primorsko-goranske brigade.

4. Zb. NOR-a, Vojnoistorijski institut Beograd, tom V, knj. 10, dok. 252.

5. Zb. V—9, dok. 86.

domobranskih oficira, a oko 50 ih je poginulo. Zaplijenjeno je: 1 top 65 mm sa 72 granate, 1 laki minobaca s 4 mine, 18 puškomitraljeza, 12 automata, 419 pušaka, 300 ručnih bombi, 100.000 metaka 7,9 mm za puške, puškomitraljeze i mitraljeze, 200 nagaznih mina i drugi ratni materijal.

Neposredno poslije formiranja pri štabu divizije formiran je sanitetski vod i vod za vezu. Iste takve jedinice formirane su i pri štabovima brigada. Vod za vezu predstavljao je, pored pješadije, prvu jedinicu roda vojske, a sanitetski vod prvu jedinicu službi u diviziji.

Petog decembra 1942. godine formirana je 15. brigada NOVH (3. kordunaška) od 3. bataljona⁶, jedan bataljon iz 1. brigade NOV Hrvatske i dva bataljona iz 1. i 2. kordunaškog partizanskog odreda. Brigada je ušla u sastav 8. divizije, namjesto 6. primorsko-goranske brigade. Tako su 8. diviziju u to vrijeme sačinjavale tri brigade: 4. i 5. brigada po 4 bataljona i 15. s tri bataljona.⁷

U toku 4. neprijateljske ofanzive divizija je sa svoje dvije brigade (5. i 15.) vodila na pravcu Karlovac — Bihać i u Lapačkoj dolini danonoćne borbe i sprječila brzi prodor neprijateljskih snaga na tome pravcu. Otvorena brigada u tom periodu vodila je operacije na području Pokuplja i Žumberka. U toj fazi su izvršene daljnje organizacijske promjene u okviru divizije koje su se sastojale u formiranju njenog Pratećeg bataljona i Protivavionske mitraljeske i druge. Prateći bataljon sastojao se iz baterije protivtenkovskih topova i dvije druge minobaca a 81 mm. Ovom organizacijskom promjenom brojno stanje divizije po etkom aprila 1943. naraslo je na 4.189 ljudi, od toga 163 drugarice.⁸

U toku marta, aprila i maja 1943. godine jedinice 8. divizije, u zajednici sa 6. ličnom divizijom i 6. primorsko-goranskom brigadom, oslobodile su skoro itavu Liku. U tim borbama zaplijenjeno je, pored ostalog, više puškomitraljeza, mitraljeza i minobaca a. Kako je do juna te godine u brigadama divizije postojala samo po jedna mitraljeska eta, to je, po naredbu Štaba 1. korpusa⁹, Štab 8. divizije naredio da se rasformiraju mitraljeske ete u brigadama i da se od povećanog broja ljudi i mitraljeza formiraju nove mitraljeske ete, od kojih je po jedna u sastavu svakog bataljona. Svaka mitraljeska eta imala je po dva mitraljeska voda, odnosno, u svakoj eteti bilo je po 4 mitraljeza. Istovremeno izvršena je nova preraspodjela lakih minobaca a 45 i 50 mm, tako da je poslije toga skoro svaka eta imala po jedan minobaca, a svako pješadijsko odjeljenje ete dobilo je po 1 puškomitraljez. Formiranjem bataljonskih mitraljeskih eta i minobaca kih odjeljenja u pješadijskim etama znatno je porasla vatrena moć i sposobnost bataljona za vođenje samostalnih akcija u složenim i težim borbenim zadacima.

U prvom polugodištu 1943. godine, pored neprekidnih borbi, divizijski komitet posebnu pažnju posvetio je organizacijskom jačanju i u vršeo

6. Ovo je bivši 2. bataljon 1. KPO koji je pri formiranju 1. brigade Hrvatske ušao u njen sastav kao 3. bataljon brigade.

7. 4. bataljon 15. brigade formiran je 31. 1. 1943. u s. Krugu u Lici.

8. Zb. V—14, dok. 89.

9. Zb. V—15, dok. 95.

nju etnih partijskih elija i bataljonskih biroa, kao i organizacijama SKOJ-a, te ideološkoj izgradnji lanova KPJ i SKOJ-a. Svako slobodno vrijeme korišteno je za teoretsku izgradnju lanstva i rukovodilaca ovih organizacija u cilju njihovog što efikasnijeg i pravilnijeg djelovanja u sve složenijim situacijama. Zahvaljuju i ovakvom radu u tom periodu znatno je porastao broj lanova Partije i SKOJ-a. Iz pregleda brojnog stanja, nacionalnog i socijalnog sastava te političke pripadnosti ljudstva divizije na dan 27. 7. 1943. godine u jedinicama divizije bilo je 623 lana KPJ i 609 lanova SKOJ-a.¹⁰ Bila je to, u tim teškim ratnim danima, velika politička snaga u diviziji s kojom je štab divizije uvijek računao kako u borbi, tako i u pomaganju narodu oslobođenih sela u sprovođenju vojnih ili političkih akcija na terenu.

U toku juna, jula i augusta 1943. jedinice 8. divizije oslobodile su Slunj, Cetingrad, Veliku Kladušu, Topusko i Skakavac.¹¹ U tim borbama zarobljeno je 12 oficira i 513 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je 437 pušaka, 37 puškomitraljeza, 11 mitraljeza, 14 minobacača, 6 topova i drugi ratni materijal. Po etkom septembra te godine kapitulirala je fašistička Italija pa je i ovom prilikom dobivena veća količina ratne tehnike. Nova popuna ljudstvom i naoružanjem dovela je i do organizacionih promjena u diviziji. Prateći bataljon preformiran je u 1. brdski divizion 8. divizije, sastava tri baterije topova. U isto vrijeme formirane su i prateće baterije brigadama koje su u svom sastavu imale po jedan vod protivtenkovskih topova i po dva voda minobacača 81 mm. Vodovi za vezu brigada i divizije prerasli su u baterije za vezu. Pored toga u štabu divizije i u svakoj brigadi formirana je i inženjerska baterija.

Jedna od značajnijih organizacijskih promjena ostvarena je u oktobru 1943. godine kada je svaka brigada umjesto sanitetskog pomoćnika dobila vojnog liječnika. Divizijski sanitet doživio je kvalitetnu popunu i drugim ljudstvom i sanitetskim materijalom. U okviru divizijskog saniteta formirano je divizijsko hirurško odjeljenje. Sve je to predstavljalo veliki skok u kvaliteti sanitetske službe, tako da je tom promjenom, kako u brigadama tako i u diviziji, sanitet po prvi put popunjen stručnim osobljem i većim količinama sanitetskog materijala te sanitetsko zbrinjavanje jedinica mnogo bolje organizirano. Međutim, uz sve učinjeno i dalje se osjećalo pomanjkanje stručnog kadra, sanitetskih instrumenata a posebno lijekova.

Istog mjeseca 8. divizija popunjena je s nešto preko 500 novih boraca s teritorije Hrvatskog primorja i Istre.¹² Mada nisu vršene neke naročite političke pripreme za doček tih boraca, borci s Korduna su srdačno i toplo primili svoje suborce s kojima će ubuduće dijeliti dobro i zlo. Kada je, na primjer, u 1. bataljon 3. brigade stiglo na raspored dvadesetak novih boraca iz Istre i Hrvatskog primorja, stari borci i starješine — Kordunaši — dočekali su ih u stroju, pozdravili i pojedinačno s njima porazgovarali.

10. Zb. V—17, dok. 74.

11. Zb. V—18, dok. 135.

12. Prije njih je stigla grupa boraca iz Dalmacije u Omladinski bataljon »Joža Vlahović«, još krajem 1942.

rali. Komandant i politički komesar bataljona održali su prigodne govore o bratstvu i jedinstvu naših naroda, o izrodima i slugama okupatora te o dotadašnjim uspjesima 8. divizije. Ovakvi odnosi starijih prema novim borcima već tokom prvih susreta dali su pozitivne rezultate. Novi borci, Primorci, kako su ih kasnije nazivali Kordunaši, brzo su se adaptirali među starim ratnicima s kojima su kasnije postali dobri prijatelji i suborci.

U vrijeme prijema novih boraca iz oslobođenih mjesta Istre i Hrvatskog primorja, Štab 8. divizije primio je za popunu svojih redova i oko stotinjak talijanskih antifašista od kojih je formirana ova grupa boraca talijanske nacionalnosti. I grupa koja i starješinski kadar te grupa sastojao se isključivo od Talijana. Nakon formiranja grupa je uključena u 1. bataljon 2. brigade 8. divizije i već u prvim borbama 9. i 10. decembra 1943. godine istakla se u napadu na neprijateljsko uporište u selu Trži u kod Slunja.

Koncem 1943. dolazi do značajnijih kadrovskih promjena u okviru divizije. Dotadašnji komandant divizije Vlado Čeković prekomandovan je za komandanta novoformiranog 8. korpusa NOV, pa je za novog komandanta divizije postavljen Miloš Šumonja, do tada politički komesar divizije. Na njegovo mjesto za komesara divizije postavljen je Aleksandar Backović,¹³ do tada politički komesar 3. brigade. Premješten je i načelnik štaba divizije Mihajlo Vojnović pa je na njegovo mjesto postavljen Mićun Pavlović. Za novog operativnog oficira postavljen je Nikola Vidović, do tada komandant 3. brigade.

Osim spomenutih personalnih promjena koncem 1943. i početkom 1944. godine preformirana je 3. udarna brigada. Jedna polovina njenog sastava i starješinskog sastava raspoređena je u ostale jedinice divizije, dok je druga polovina činila jezgru za formiranje »nove« brigade. Uz tu preostalu polovinu u sastav brigade došli su novomobilisani borci iz Plašanske doline i borci Plašanskog partizanskog odreda. Do tada su mobilizacijske mogućnosti za popunu novim borcima s Korduna već bile iscrpljene. Ovakvo preformirana brigada iz političkih razloga dobila je naziv »3. plašanska udarna brigada 8. divizije«. Ovom popunom divizija je ojačana za oko 1.000 novih boraca i starješina. U sastav divizije 5. marta 1944. ušla je i novoosnovana Karlovačka brigada i u njenom sastavu ostala do početka maja te godine kada je ušla u sastav 34. divizije.

Divizija u drugoj ratnoj godini

Dana 23. i 24. februara 1944. godine održana je 1. divizijska konferencija KP. Na toj konferenciji prisustvovalo je 250 delegata. U to vrijeme u jedinicama divizije bilo je 800 članova KPJ, 150 kandidata za članova Partije i 630 članova SKOJ-a. Članovi KP divizije bili su organizirani u 72 četne jedinice, 19 jedinica prištapskih jedinica i 21 jedinica ostalih divizijskih jedinica. Ukupno u diviziji je bilo 12 jedinica kojima je rukovodilo 15 bataljonskih biroa KP.

13. Poginuo.

Od početka pa do kraja 1944. godine jedinice divizije provele su mnoge dane u dugim i beskompromisnim borbama protiv mnogo jačeg neprijatelja koji je, s nekoliko ofanzivnih akcija na teritoriju Plašanske doline i slobodnu teritoriju Korduna, nastojao da okupira neke važne taktičke i strategijske objekte i položaje pa time bolje obezbijedi svoje jedinice i saobraćaj u ovom dijelu okupirane Hrvatske. Osim toga divizija je u ljeto 1944. godine provela mjesec i po dana na teritoriji Pokuplja, Zumberka i Bele krajine vode i uglavnom odbrambene borbe protiv žilavog i jakog neprijatelja, koji je pokušavao da odbaci naše snage sa Zumberka.

U tim dugotrajnim i iscrpljujućim borbama jedinice divizije imale su velike ljudske gubitke, tako da se u drugoj polovini 1944. osjetila potreba za potpunom divizije novim ljudstvom. Prema rješenju Štaba 4. korpusa popuna je izvršena ljudstvom s teritorije Pokuplja, pa se poslije toga još više povećao broj boraca i starješina Hrvata u jedinicama divizije.

U drugoj polovini 1944. godine dogodile su se i druge značajnije promjene. Ute za vezu brigada i divizije popunjene su prvim radio-stanicama pa je veza postala kvalitetnija i bolje organizirana, naročito u borbenim situacijama.

U sve složenijim divizijskim operacijama, kao što su bila osvajanja neprijateljskih utvrđenih položaja, gradova i mjesta, nedostajali su jurišni pioniri. Zato je divizijska Inženjerska četa prerasla u divizijski inženjerski bataljon, a u sastavu brigadnih inženjerskih četa formirani su i vodovi jurišnih pionira. Ove jedinice svojom izvježbanošću, naoružanjem i opremom bile su osposobljene za rušenje neprijateljskih bunkera, utvrđenja i žičanih prepreka, a Inženjerski bataljon divizije trebao je da omogući i operativnim jedinicama bolji i brži prelaz preko vodenih prepreka, da izgradi puteve i popravlja puteve te da vrši razne diverzije na neprijateljskoj teritoriji.

Uporedo s formiranjem inženjerskih jedinica formirane su i prve izviđačke jedinice divizije. Pri štabu divizije formirana je četa s dva voda neustrašivih i okretnih mladih boraca i starješina. U brigadama su formirani izviđački vodovi. Već sam naziv jasno govori o zadacima i ulozima ovih jedinica.

Poslije ovih organizacijskih promjena 8. divizija je bila sastavljena od tri brigade, brdskog divizion, inženjerskog bataljona, čete za vezu, izviđačke čete, sanitetske čete, trupne i bojne komore, komande kursa za obuku podoficira i komande kursa za obuku ljudstva jedinica divizije.

Da bi lakše sagledali i bolje uočili razlike u popuni ljudstvom na dan formiranja nakon prve godine postojanja divizije poslužimo se podacima iz pregleda socijalnog i nacionalnog sastava 8. divizije od 25. 12. 1944. jer nam je to jedini izvorni materijal o potpunosti nakon dvogodišnjeg postojanja divizije. Toga dana brojno stanje ljudstva jedinica divizije iznosilo je 5.485 boraca. Dakle, divizija je nakon dvije godine postojanja imala preko 3.000 ljudi više nego na dan formiranja kad je imala 2.128 ljudi. Ovakav porast ljudstva omogućio je organizaciono proširenje postojanja jedinica i formiranje jedinica novih rodova i službi.

Od 5.485 boraca i starješina 193 su bili iz redova radnika, 5.066 iz slojeva seljaštva, 42 su bili intelektualci, 85 iz redova obrtnika i sitnih trgovaca, 68 namještenika i srednjoškolaca, 13 vojnih lica i 18 bivših policajaca, žandara i financa. Nacionalni sastav divizije izgledao je ovako: 4.551 Srbin, 883 Hrvata, 5 Slovenaca, 5 Crnogoraca, 10 Muslimana, 22 Talijana, 3 Rusa, 3 Jevreja, 1 Čeh, 1 Holanđanin i 1 Poljak.

U tom periodu bitno je izmijenjeno i stanje naoružanja divizije. Broj automatskog naoružanja je gotovo utrostručen, a teškog naoružanja, u kojem se prvih dana postojanja divizije najviše oskudijevalo, sada je bilo u zadovoljavajućim količinama. Tako, na primjer, po etkom februara 1945. divizija je bila naoružana s 36 minobaca i 15 topova. U ovom periodu jedino je nedostajalo više municije za naoružanje, naročito za automatska oružja te za minobace i topove.

Jedna od posljednjih organizacionih promjena izvršena je po etkom marta 1945. godine kada je u sastav divizije ušla Muslimanska brigada, koja ima oko 1500 ljudi s područja Cazinske krajine, opremljena vrlo dobrim naoružanjem.

Od formiranja divizije 22. 11. 1942. pa do prestanka borbi i oslobodjenja zemlje 15. maja 1945. godine jedinice divizije su na svom borbenom putu prešle oko 5.000 km. U tom periodu divizija je vodila borbe na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Slovenije. U toku 2 i po godine divizija je prokrstarila Liku, Kordun, Cazinsku krajinu, Baniju, Pokuplje, Zumberak, Belu krajinu, Sloveniju, Gorski kotar i Istru. Ona je na istoku doprla do Dvora na Uni i Hrvatske Dubice, na sjeveru do Zumberake planine i Metlike u Sloveniji, na jugu do južnog dijela planine Velebit, na zapadu do Žute Lokve i Brloga te na sjeverozapadu do Ilirske Bistrice i Prema u Sloveniji.

U tom ratnom periodu na tim područjima divizija je vodila gotovo svakodnevne borbe i postigla zapažene rezultate. Osim toga jedna od njenih brigada gotovo cijelo vrijeme rata nalazila se na osiguranju slobodne teritorije Korduna, na kojoj se jedno vrijeme nalazio GŠH, CK KPH i druge ustanove Hrvatske i Korduna. Isto tako je i divizija kao cjelina služila Štabu 1. hrvatskog, kasnijeg 4. korpusa i Glavnom štabu Hrvatske kao njihova neposredna zaštita i strategijska rezerva, zbog čega su i operativni rezultati koje je divizija postigla bili relativno manji.

Na svom borbenom putu divizija je oslobodila više sela, mjesta i gradova: Krašić na Zumberku, Buševac kod Siska, Hrastovcu kod Petrinje, Lasinju na Kupi, selo Budak kod Gospića, Gornji Lapac, Vrhovine, Otočac, Brlog, Kompolje, Bihać, Vaganac, Likovo Petrovo Selo, Plitvička Jezera, Cetinograd, Slunj, Cazin, Veliku Kladušu, Topusko, Vrginmost, Vojni, Vukmani kod Karlovca, Skakavac, Krnjak, Plaški, Likova Jesenica, Saborski, Oštarije, Tounj, Generalski Stol kod Duge Rese i niz drugih naselja na svom operativnom području, te Ilirsku Bisticu i selo Prem kod Ilirske Bistrice. Osim toga neka mjesta su oslobođena po nekoliko puta kao: Krašić, Vojni, Cetinograd, Slunj, Velika Kladuša, Cazin, Plitvička Jezera, Generalski Stol, Vukmani, Lasinja, Skakavac, Saborski i Likova Jesenica.

U toku borbi jedinice divizije ne ra unaju i završne operacije kod Ilirske Bistrice, ubile su preko 10.000 neprijateljskih vojnika, od toga 37 oficira, ranile 7.732 neprijateljska vojnika i 153 oficira, zarobile 21.215 etnika, ustaša, domobrana, Talijana i Nijemaca te 46 neprijateljskih oficira.¹⁴ Pored toga divizija je, ne ra unaju i ogromnu koli inu plijena kod Ilirske Bistrice, zaplijenila: 461 pištolj, 312 automata, 5.550 pušaka, 362 puškomitraljeza, 136 mitraljeza, 117 minobaca a, 32 topa raznih kalibara, 5 tenkova, 34 radio-stanice, 188 telefona, 29 telefonskih centrala, 75 kamiona, 27 putni kih automobila, 51 motocikl, 9.284 ru ne bombe, 9.589 minobaca kih mina, 6.893 razne granate, 5.150.000 metaka 7,9 mm, 890 nagaznih mina, 479 konja i mazgi, 114 dvoosovnih kola, 5.580 pari cipela, 5.800 pari vojni kih odijela, 2.798 ebadi i 2.110 šatorskih krila. Samo kod Ilirske Bistrice zaplijenjena je cijela tehnika i naoružanje 97. njema kog korpusa.

Istovremeno je oborila 4 neprijateljska aviona (od toga 1 bombarder, 2 izvi a ka i 1 školski avion) i uništila ili oštetila 19 putni kih automobila, 23 motocikla, 129 kamiona, 16 tenkova, 9 oklopnih automobila, 14 topova, 502 željezni ka vagona, od ega 16 oklopnih, 38 lokomotiva, od ega 16 oklopnih, 99 dvoosovnih kola, 18 željezni kih stanica, 57 skretnica i 7 željezni kih podvožnjaka. Zapalila je 1 pilanu i 1 skladište sijena te 4 kompozicije s preko 100 cisterni nafte i benzina. Uništila je 43 km željezni ke pruge a na preko 1.000 mjesta prugu je prekinula. Pokidala je 72 km telefonsko-telegrafskih žica te dignula u zrak 15 ve ih željeznih ili armirano-betonskih mostova, 7 željezni kih podvožnjaka i 28 manjih mostova i propusta na željezni kim prugama i putevima. Ubila 303 konja i mazge koje je neprijatelj koristio za transport ili nošenje naoružanja.

Gubici divizije bili su: oko 2.800 poginulih oficira, podoficira i boraca, 4.567 ranjenih te 165 nestalih ili zarobljenih od strane neprijatelja. U borbama koje je divizija vodila izgubljeno je: 5 pištolja, 6 automata, 79 pušaka, 21 puškomitraljez, 9 mitraljeza, 7 minobaca a, 3 topa, 13 konja, 1 brigadna komora i 5 grupnih komora bataljona.

U dvije i po godine borbe kroz jedinice divizije prošlo je oko 12.000 boraca, podoficira i starješina.

Jedanaest starješina divizije proglašeno je za narodne heroje Jugoslavije i to: Vlado etkovi , prvi komandant divizije, Miloš Sumonja, drugi komandant divizije, Joco Tarabi , etvrti komandant divizije, Aleksandar Backovi , tre i komesar divizije, Bogdan Oreš anin, prvi komandant 2. brigade, Miloš Kljai , Nikola Vidovi i Joco Milkovi , komandanti brigada divizija, Milisav Daki , zamjenik komandanta brigade, Rade Janjanin, zamjenik politi kog komesara brigade i komandir odjeljenja Milan akširan. 23 starješine divizije unapre ene su u in generala JNA.

Tako je rasla i stvarana 8. kordunaška udarna divizija. Njen put bio je duga ak, trnovit i težak. U redovima divizije borili su se rame uz rame Srbi s Korduna, Muslimani iz Bosne i Hercegovine, Hrvati iz Istre, Hrvat-

14. Broj ubijenih, ranjenih, zarobljenih (16.000) u završnim operacijama iskazan je posebno, ali ti podaci još nisu definitivno sre eni.

skog primorja i Pokuplja, borci talijanske nacionalnosti iz Italije te pojedinci iz ostalih naših naroda i narodnosti. Velik broj kordunaških boraca i starješina ostavio je svoje kosti po brdima Like, Gorskog kotara, Bosanske krajine, Pokuplja, Žumberka i Istre. Borci i starješine srpske nacionalnosti s Korduna nisu žalili svoje živote za odbranu hrvatskih i muslimanskih sela i za stvaranje boljih uslova za život mladih pokoljenja. Isto tako borci i starješine hrvatske, muslimanske i ostalih nacionalnosti herojski su se borili na područjima naseljenim srpskim stanovništvom. Zajednički borbeni poduhvat ljudstva divizije u krvi je iskovan bratstvo i jedinstvo svih naših naroda i narodnosti koje je 8. divizija uvala kao najveći u tekovinu stvorenu tokom narodnooslobodilačkog rata. Preživjeli borci, starješine divizije i narod Korduna mogu biti ponosni na njen borbeni put i na sve ono što je ona učinila za odbranu našeg naroda i za oslobođenje zemlje. Na divizijskom borbenom putu pored pobjeda bilo je ponekad i poraza pa i odstupanja pred neprijateljem, ali nikad kolebanja niti sumnji u pravednost i u ishod borbe koju je vodila Komunistička partija Jugoslavije na čelu s drugom Titom. Vrsto stoje i uz liniju KPJ, koju je trasirao drugi Tito, divizija je dala veliki udio u pobjedi NOB-a i socijalističke revolucije u Jugoslaviji.

Ignjatije Peri

Pregled komandnog kadra Osme udarne divizije

Pregled komandnog kadra Osme udarne divizije — komandanata, političkih komesara i načelnika štaba divizije, komandanata, političkih komesara, njihovih zamjenika i načelnika štabova brigada i komandanata i političkih komesara bataljona

Stab Osme udarne divizije

Komandanti divizije:

Red. broj	IME I PREZIME	Bio na dužnosti od	do	Napomena
1.	Vlado Cetkovi	21. 11. 1942.	decembra 1943.	Narodni heroj, poginuo 1944. g. kao komandant 8. korpusa.
2.	Miloš Sumonja	decembra 1943.	26. 11. 1944.	Narodni heroj general-pukovnik.
3.	Mihajlo Vojnovi	26. 11. 1944.	marta 1945.	General-major u penziji.

4.	Joco Tarabi	20. 3. 1945.	do kraja rata	Narodni heroj, general-potpukovnik u penziji.
----	-------------	--------------	---------------	---

Politi ki komesari divizije:

1.	Artur Turkulin	21. 11. 1942.	aprila 1943.	Pukovnik JNA, umro poslije rata (1945.)
2.	Miloš Sumonja	aprila 1943.	decembra 1943.	
3.	Aleksandar Backovi	30. 12. 1943.	15. 4. 1944.	Narodni heroj, poginuo u Lici juna 1944.
4.	Dušan Hrsti	15. 4. 1944.	15. 3. 1945.	General-potpukovnik u penziji.
5.	Sukrija Bjedi	15. 4. 1945.	kraja rata	General-major narodne milicije u penziji.

Na elnici štaba divizije:

1.	Joco Tarabi	21. 11. 1942.	25. 2. 1943.	
2.	Miloš Šumonja	25. 2. 1943.	sredina aprila 1943.	
3.	Nikola Grubor	maja 1943.	konca augusta 1943.	General-major u penziji.
4.	Mihajlo Vojnovi	septembra 1943.	decembra 1943.	General-major u penziji.
5.	Mi un Pavlovi	decembra 1943.	marta 1944.	General-potpukovnik u penziji.
6.	Joco Tarabi	marta 1944.	jula 1944.	
7.	Miško Blaževi	jula 1944.	21. 11. 1944.	General-major u penziji, umro poslije rata (1964.)
8.	Simo Mikašinovi	novembra 1944.	konca rata	General potpukovnik u penziji.

Stab Prve udarne brigade

Komandanti brigade:

1.	Nikola Vidovi	19. 8. 1942.	dec. 1942.	Narodni heroj, general-potpukovnik u penziji.
2.	Petar Kleut	11. 12. 1942.	aprila 1943.	General potpukovnik u penziji.
3.	Mihajlo Vojnovi	5. 5. 1943.	jula 1943.	
4.	Mihajlo Blaževi	aug. 1943.	aprila 1944.	

5.	Miloš Kljaji	maja 1944.	14. 7. 1944.	Narodni heroj, poginuo u Zumberku 1944.
6.	Simo Mikašinovi	aug. 1944.	25. 11. 1944.	
7.	Joco Miljkovi	25. 11. 1944.	februara 1945.	Narodni heroj, general-major u penziji.
8.	Mirko Zuti	feb. 1945.	aprila 1945.	Pukovnik u penziji.
9.	Dragan Paji	aprila 1945.	kraja rata	General-major u penziji.

Politi ki komesari brigade:

1.	Mile Martinovi	19. 8. 1942.	okt. 1942.	Poginuo kao predsjed. Okružnog NOO za Kordun 1944.
2.	Artur Turkulin	oktobra 1942.	20. 11. 1942.	
3.	Mile Martinovi	20. 11. 1942.	maja 1943.	
4.	Dušan Bai	maja 1943.	jula 1943.	General-potpukovnik JNA.
5.	Aleksandar Backovi	jula 1943.	aug. 1943.	
6.	Dušan Bai	aug. 1943.	aprila 1945.	
7.	Milan Zimonja	aprila 1945.	kraja rata	Potpukovnik JNA u penziji.

Zamjenici komandanta brigade:

1.	Stanko Gabri	19. 8. 1942.	15. 10. 1942.	Pukovnik u penziji, umro 1974.
2.	Joco Tarabi	15. 10. 1942.	20. 11. 1942.	
3.	Mihajlo Vojnovi	17. 12. 1942.	maja 1943.	
4.	Miloš Kljaji	maja 1943.	maja 1944.	

Zamjenici političkog komesara brigade:

1.	Vlado Novakovi	20. 8. 1942.	okt. 1943.	
2.	Pajo Samardžija	okt. 1943.	okt. 1944.	General-major u penziji.
3.	Mišo Radoj i	okt. 1944.	kraja rata	Pukovnik JNA u penziji.

Na elnici štaba brigade:

1.	Dušan Kosanovi - Mudrak	novembra 1943.	2. 7. 1944.	Poginuo u Zumberku 1944.
2.	Joco Miljkovi	aug. 1944.	dec. 1944.	

3.	Mirko Zuti	dec. 1944.	26. 2. 1945.	
4.	Vojin Ljepovi	26. 2. 1945.	kraja rata	Pukovnik JNA u penziji.

Prvi bataljon Prve udarne brigade

Komandanti bataljona:

1.	Mile Bu an	19. 8. 1942.	17. 10. 1942.	Pukovnik JNA u penziji.
2.	Mihajlo Vojnovi	17. 10. 1942.	20. 11. 1942.	
3.	Miloš Kuki	20. 11. 1942.	maja 1943.	General-major u penziji.
4.	Mile Opa i	maja 1943.	3. 1. 1944.	Poginuo 3. 1. 1944. u Tounju.
5.	Mile Trkulja	5. 1. 1944.	aprila 1944.	Pukovnik JNA u penziji.
6.	Rade Skaljac	maja 1944.	15. 8. 1944.	Pukovnik JNA u penziji.
7.	uro Ve erinovi	15. 8. 1944.	5. 3. 1945.	Potpukovnik JNA u penziji.
8.	Ninko Potkrajac	5. 3. 1945.	aprila 1945.	Pukovnik JNA u penziji.
9.	Cvijo Sudar	25. aprila 1945.	konca rata	Potpukovnik JNA u penziji.

Politi ki komesari bataljona:

1.	Nikola Gazibara	19. 8. 1942.	nov. 1942.	U novembru 1942. zarobljen kod Slunja i strijeljan 1943. u Zagrebu.
2.	Dušan Hrsti	novembra 1942.	marta 1943.	
3.	Stevo Radanovi	marta 1943.	feb. 1944.	
4.	Josip Jagi	feb. 1944.	aug. 1944.	
5.	Dmitar Dudukovi	aug. 1944.	15. 11. 1944.	Pukovnik JNA u penziji.
6.	Branko Kajgani	15. 11. 1944.	marta 1945.	Pukovnik JNA u penziji.
7.	Dušan Dragi	marta 1945.	25. 4. 1945.	Pukovnik JNA u penziji.
8.	Miloš Kokir	25. 4. 1945.	konac rata	

Drugi bataljon »Rade Dobrosavljevi «

Komandanti bataljona:

1.	Rade Dobrosavljevi	20. 8. 1942.	marta 1943.	Poginuo u Brlogu u Lici 6. 4. 1943.
2.	uro šušnjar	marta 1943.	maja 1943.	Prešao u etnike 1944. Strijeljan 1945.

3.	Dušan Kosanovi - Mudrak	maja 1943.	nov. 1943.
4.	Dušan Bogdanovi	20. 11. 1943.	dec. 1943
5.	Rade Skaljac	25. 12. 1943.	20. 2. 1944.
6.	Dušan Bogdanovi	20. 2. 1944.	15. 3. 1945.
7.	Miloš Madžar-Lošo	15. 3. 1945.	16. 4. 1945. Pukovnik JNA u penziji.
8.	Jovo Ziri	16. 4. 1945.	konca rata Umro poslije rata.

Politi ki komesari bataljona:

1.	uro Kraja i	19. 8. 1942.	marta 1943.	Poginuo u Trošmariji 1944. kao komesar 2. brigade.
2.	Dušan Hrsti	marta 1943.	juna 1943.	
3.	uro Brki	juna 1943.	aug. 1943.	
4.	Nikola Boži	aug. 1943.	jula 1944.	
5.	Veljko Zatezalo	jula 1944.	marta 1944.	Poginuo kod Slunja 1945.
6.	Milan Paji	15. 3. 1945.	16. 4. 1945.	Poginuo 16. 4. 1945. kod G. Skrada.

Tre i omladinski bataljon »Joža Vlahovi «

Komandanti bataljona:

1.	uro Peti	19. 8. 1942.	17. 10. 1942.
2.	Mile Opa i	17. 10. 1942.	15. 11. 1942.
3.	Dragan Paji	15. 11. 1942.	15. 12. 1942.
4.	Gnjaco Karaš	15. 12. 1942.	2. 5. 1943. Poginuo kod Gospi a 2. 5. 1943.
5.	uro šušnjar	10. 5. 1943.	juna 1943.
6.	Joco Miljkovi	juna 1943.	juna 1944.
7.	Vojin Ljepovi	juna 1944.	15. 11. 1944.
8.	Dušan Miljkovi -Muvar	15. 11. 1944.	5. 1. 1945. Premješten u 34. diviziju. Poginuo u Pokuplju 1945.
9.	Ninko Potkrajac	10. 1. 1945.	marta 1945.
10.	Mišo Cimeša-Caus	po . aprila 1945.	15. 4. 1945.
U.	Mi o Jan i	15. 4. 1945.	konca rata

Politi ki komesari bataljona:

1.	Rafko Tabor	19. 8. 1942.	15. 10. 1942.	
2.	Šime Balen	15. 10. 1942.	15. 11. 1942.	
3.	Dušan Bai	15. 11. 1942.	juna 1943.	
4.	Stevo Dokmanovi	juna 1943.	jan. 1944.	General-major JNA.
5.	Mišo Radoj i	jan. 1944.	nov. 1944.	
6.	Mile Karaš	novembra 1944.	1. 1. 1945.	Poginuo 1. 1. 1945. kod Plitvi kih jezera.
7.	Ostoj a Vorkapi	jan. 1945.	kraja aprila 1945.	
8.	Jane Vujaškovi	25. 4. 1945.	kraja rata	

etvrti bataljon »Miloš Kljaji «

Komandanti bataljona:

1.	Mihajlo Vojnovi	19. 11. 1942.	17. 12. 1942.	
2.	Miloš Kljaji	17. 12. 1942.	aprila 1943.	
3.	Joco Miljkovi	aprila 1943.	juna 1943.	
4.	Mile Lali	juna 1943.	jula 1944.	Umro poslije rata.
5.	Petar Štakor	30. 1. 1944.	konca rata	Potpukovnik u penziji.
6.	Dušan Miljkovi -Muvar	jula 1944.	30. 10. 1944.	

Politi ki komesari bataljona:

1.	Milivoj Sapi	19. 11. 1942.	februara 1943.	Poginuo kod Plaškog februara 1943.
2.	Adam Pavlovi	feb. 1943.	aprila 1943.	General-major u penziji.
3.	Milan Paji	aprila 1943.	aug. 1944.	
4.	Ilija Baki	aug. 1944.	nov. 1944.	Pukovnik JNA.
5.	Simo Muti	nov. 1944.	kraja rata	Pukovnik JNA u penziji.

Peti bataljon

Komandanti bataljona:

1.	Vaso Vukobratovi - Liki	augusta 1944.	novembra 1944.	Poginuo na Lipova i kod Rakovice 1944.
2.	Miloš Madžar-Lošo	nov. 1944.	13. 3. 1945.	

Politi ki komesari bataljona:

1.	Dušan Popovi	aug. 1944.	nov. 1944.
2.	Milan Paji	nov. 1944.	13. 3. 1945.

Stab Druge udarne brigade

Komandanti brigade:

1.	Bogdan Oreš anin	16. 9. 1942.	15. 11. 1942.	Narodni heroj, general-pukovnik u penziji.
2.	Miloš Šumonja	15. U. 1942.	20. 2. 1943.	
3.	Joco Tarabi	20. 2. 1943.	27. 2. 1944.	
4.	Nikola Vidovi	27. 2. 1944.	20. 5. 1944.	
5.	Mihajlo Vojnovi	20. 5. 1944.	kraja nov. 1944.	
6.	Rade Skaljac	nov. 1944.	kraja rata 1945.	

Politi ki komesari brigade:

1.	Miloš Sumonja	16. 9. 1942.	15. 11. 1942.	
2.	Sime Balen	15. 11. 1942.	28. 1. 1943.	
3.	uro Kraja i	18. 2. 1943.	21. 9. 1943.	
4.	Dušan Hrsti	27. 9. 1943.	27. 2. 1944.	
5.	Stevo Tomi	27. 2. 1944.	17. 7. 1944.	
6.	Miloš Kuki	17. 7. 1944.	kraja rata	

Zamjenici komandanta brigade:

1.	Milutin Karaš	20. 11. 1942.	20. 3. 1943.	Poginuo marta 1945. u Pokuplju kao na elnik Štaba 34. divizije.
2.	Simo Mikašinovi	20. 3. 1943.	27. 11. 1943.	
3.	Gojko Grubor	27. U. 1943.	maja 1944.	Pukovnik u penziji.

Zamjenici politi kog komesara brigade:

1.	Rade Janjanin	16. 9. 1942.	maja 1943.	.Narodni heroj, umro od tifusa 1943.
2.	Rade Zrinjanin	maja 1943.	feb. 1945.	
3.	Mi o Ležaji	februara 1945.	kraja rata	Poginuo nesretnim slu ajem sredinom 1945. godine.

Na elnici štaba brigade:

1.	Dragan Paji	maja 1944.	20. 8. 1944.	General-major u penziji.
2.	Mirko Zuti	20. 8. 1944.	15. 12. 1944.	
3.	Simo Kli kovi	15. 12. 1944.	26. 1. 1945.	Poginuo kod Biha a 1945.
4.	Miloš Kora	26. 1. 1945.	23. 2. 1945.	Pukovnik JNA u penziji.
5.	Dušan Tepši	23. 2. 1945.	30. 3. 1945.	
6.	Pavao Macut	30. 3. 1945.	kraja rata	Pukovnik JNA u penziji.

Prvi bataljon

Komandanti bataljona:

1.	Mili Paji	16. 9. 1942.	15. 2. 1943.	Umro 1945. u Beogradu.
2.	Franjo Penko	15. 2. 1943.	16. 2. 1943.	Poginuo kod G. Lapca Lika februara 1943.
3.	Mile Lovri	16. 2. 1943.	16. 7. 1944.	Umro poslije rata.
4.	Perica Bu an	16. 7. 1944.	13. 1. 1945.	
5.	Božo Buli	15. 1. 1945.	6. 4. 1945.	
6.	Savo Miljanovi	6. 4. 1945.	kraja rata	

Politi ki komesari bataljona:

1.	Mane Pavlovi	16. 9. 1942.	aprila 1944.	Poginuo 8. 11. 1944. kao operativni oficir brigade.
2.	Mihailo Ma eši - Kokotov	aprila 1944.	kraja rata	Pukovnik JNA u penziji.

Drugi bataljon »Pero Rkman«

Komandanti bataljona:

1.	Pero Rkman	16. 9. 1942.	16. 12. 1942.	Poginuo kod Topuskog 16. 12. 1942.
2.	Mirko Zuti	17. 12. 1942.	18. 4. 1943.	
3.	Simo Kli kovi	18. 4. 1943.	aprila 1944.	
4.	Pavao Macut	aprila 1944.	30. 3. 1945.	
5.	Mile Kvo ka	30. 3. 1945.	kraja rata	

Politi ki komesari bataljona:

1.	Branko Beki	16. 9. 1942.	3. 12. 1942.	Poginuo kao komesar 3. brigade januara 1943. u Buda koj Rijeci.
----	-------------	--------------	--------------	---

2.	Mile Cimeša	3. 12. 1942.	marta 1943.	Poginuo u Lici.
3.	Rade Mom ilovi	marta 1943.	oktob. 1943.	Umro poslije rata.
4.	Dmitar Dudukovi	oktob. 1943.	marta 1944.	
5.	Rade Mom ilovi	marta 1944.	3. 6. 1944.	
6.	Boško Ranitovi	3. 6. 1944.	4. 8. 1944.	General-major JNA.
7.	Mojšije Novkovi	4. 8. 1944.	15. 8. 1944.	
8.	Radiša uji	15. 8. 1944.	kraja rata	Pukovnik u penziji.

Tre i bataljon

Komandanti bataljona:

1.	Jovo Tomaševi	16. 9. 1942.	15. 11. 1942.	Poginuo po etkom 1943.
2.	Stanko Gabri	15. 11. 1942.	jula 1943.	
3.	Dragan Ivoševi	jula 1943.	15. 2. 1944.	
4.	Mušan Miljkovi	15. 2. 1944.	16. 5. 1944.	
5.	Dušan Tepši	16. 5. 1944.	jan. 1945.	
6.	Ico Mom ilovi	28. 1. 1945.	28. 2. 1945.	
7.	Mile Petrovi	28. 2. 1945.	kraja rata	

Politi ki komesari bataljona:

1.	Jovo Mraovi	16. 9. 1942.	15. 11. 1942.	Major JNA u penziji.
2.	Nikola Lon ar	15. 11. 1942.	6. 2. 1943.	
3.	Radovan Grgi	12. 2. 1943.	20. 10. 1943.	Pukovnik u penziji.
4.	Milan Zimonja	20. 10. 1943.	20. 1. 1944.	Potpukovnik JNA u penziji.
5.	Radovan Grgi	1. 2. 1944.	21. 9. 1944.	
6.	Pajo Medak	sep. 1944.	28. 10. 1944.	
7.	Ilija Gubi	28. 10. 1944.	18. 2. 1945	Poginuo kod Biha a 1945.

etvrti bataljon

Komandanti bataljona:

1.	Dragan Paji	20. 12. 1942.	14. 12. 1943.	
2.	Simo Miš evi	14. 12. 1943.	20. 12. 1944.	
3.	Gojko Zivkovi	20. 12. 1944.	6. 5. 1945.	Poginuo u Ilirskoj Bistrici 6. 5. 1945.

Politi ki komesari bataljona:

1.	Stevo Dokmanovi	20. 12. 1942.	18. 4. 1943.
2.	Milan Zimonja	18. 4. 1943.	20. 10. 1943.
3.	Radovan Grgi	20. 10. 1943.	19. 12. 1943.
4.	Boško Ranitovi	19. 12. 1943.	20. 4. 1944.
5.	Milan Zimonja	20. 4. 1944.	aug. 1944.
6.	Rade Bu an	aug. 1944.	aprila 1945.
7.	Gojko Grahovac	aprila 1945.	kraja rata

Peti bataljon

Komandanti bataljona:

1.	Marko Keser	aug. 1944.	28. 2. 1945.	Pukovnik u penziji.
2.	Ico Mom ilovi	28. 2. 1945.	kraja aprila	

Politi ki komesari bataljona:

1.	Nebojša Trkulja	aug. 1944.	okt. 1944.
2.	Pajo Medak	oktobra 1944.	kraja aprila 1945.

Stab Tre e udarne brigade

Komandanti brigade:

1.	Nikola Vidovi	5. 12. 1942.	okt. 1943.	
2.	Mom ilo Novkovi	novembra 1943.	31. 12. 1943.	Narodni heroj, general-potpukovnik u penziji.
3.	Miloš Kuki	1. 1. 1944.	jula 1944.	
4.	Dragan Paji	aug. 1944.		
5.	Mirko Zuti	6. 3. 1945.	25. 4. 1945.	

Politi ki komesari brigade:

1.	Branko Beki	5. 12. 1942.	22. 1. 1943.	
2.	Aleksandar Backovi	25. 1. 1943.	1. 7. 1943.	
3.	Dušan Bai	1. 7. 1943.	2. 8. 1943.	
4.	Aleksandar Backovi	2. 8. 1943.	31. 12. 1943.	
5.	Simo Livada	1. 1. 1944.	sep. 1944.	General-major JNA.
6.	Milan Zimonja	sep. 1944.	25. 4. 1945.	

Zamjenici komandanta brigade:

1. Milisav Daki	5. 12. 1942.	marta 1943.	Narodni heroj, poginuo 21. 3. 1943. kod Vrhovina.
2. Miško Blaževi	1. 4. 1943.	25. 5. 1943.	
3. Miloš Kuki	1. 6. 1943.	15. 8. 1943.	
4. Gojko Grubor	15. 7. 1943.	20. 11. 1943.	
5. uro uji	1. 1. 1944.	aug. 1944.	Umro poslije rata.

Zamjenici političkog komesara brigade:

1. Anton Vidovi	5. 12. 1942.	aug. 1943.	Umro poslije rata.
2. Božo Rkman	aug. 1943.	feb. 1944.	
3. Stevo Radanovi	feb. 1944.	nov. 1944.	
4. Ilija Baki	nov. 1944.		

Prvi bataljon »Milisav Daki«

Komandanti bataljona:

1. Miško Breberina	5. 12. 1942.	15. 3. 1943.	Poginuo kao komandant bataljona kod Vrhovina 1943.
2. Mi o Pavi	15. 3. 1943.	25. 7. 1943.	Poginuo kao komandant bataljona 1943. kod Skakavca.
3. Vojin Ljepovi	1. 8. 1943.	25. 4. 1944.	
4. uro Pešut-Alin	1. 5. 1944.	aug. 1944.	Umro poslije rata.
5. Vaso Savi	aug. 1944.	dec. 1944.	
6. Mile Trkulja	dec. 1944.	25. 4. 1945.	

Politički komesari bataljona:

1. Mile Ratkovi	5. 12. 1942.	15. 12. 1942.	
2. Mili Napijalo	15. 12. 1942.	21. 3. 1943.	
3. Milan Cvijanovi	21. 3. 1943.	jula 1943.	
4. Nebojša Trkulja	15. 7. 1943.	31. 12. 1943.	
5. Vlado Ninkovi	1. 1. 1944.	20. 10. 1944.	Poginuo kao komesar bataljona 20. 10. 1944. kod Drežnika.
6. Janko Vujaškovi	20. 10. 1944.	25. 4. 1945.	

Drugi bataljon

Komandanti bataljona:

1.	Nikola Basara	20. 12. 1942.	1. 9. 1943.	Pukovnik JNA u penziji.
2.	Rade Ivkovi	1. 9. 1943.	31. 12. 1944.	Poginuo kao komandant Karlova kog PO 1944.
3.	uro Pešut-Alin	1. 1. 1944.	1. 5. 1944.	
4.	Simo Kozlina	1. 5. 1944.	2. 8. 1944.	Pukovnik u penziji.
5.	Cvijan Sudar	15. 8. 1944.	25. 4. 1945.	

Politi ki komesari bataljona:

1.	Branko Mamula	20. 12. 1942.	12. 2. 1943.	Admiral JNA.
2.	Jovica Bulat	15. 2. 1943.	1. 8. 1944.	
3.	Ostoja Rastovac	1. 8. 1944.	26. 11. 1944.	
4.	Ilija-Ico Kosanovi	26. 11. 1944.	6. 2. 1945.	Poginuo kod Plaškog.
5.	Slavko Jakši	6. 2. 1945.	17. 4. 1945.	Poginuo kod Primišlja.

Tre i bataljon

Komandanti bataljona:

1.	Mi o Pavi	5. 12. 1942.	10. 1. 1943.	
2.	Mile Ljepovi	10. 1. 1943.	aprila 1943.	
3.	Simo Kozlina	25. 4. 1943.	1. 5. 1944.	
4.	uro Ve erinovi	1. 5. 1944.	14. 8. 1944.	
5.	Mile Boži	14. 8. 1944.	25. 2. 1945.	Potpukovnik JNA u penziji.
6.	Jovan Gvozdi	26. 2. 1945.	25. 4. 1945.	

Politi ki komesari bataljona:

1.	Simo Livada	5. 12. 1942.	15. 8. 1943.	
2.	Milan Basta	15. 8. 1943.	31. 12. 1943.	U prolje e 1944. prešao etnicima.
3.	Nebojša Trkulja	1. 1. 1944.	31. 8. 1944.	Pukovnik JNA u penziji.
4.	Slavko Jakši	1. 9. 1944.	jan. 1945.	
5.	Mili Vojnovi	5. 1. 1945.	25. 4. 1945.	

etvrti bataljon

Komandanti bataljona:

1.	Ignjatije Peri	31. 1. 1943.	23. 4. 1943.	Pukovnik JNA u penziji.
----	----------------	--------------	--------------	--------------------------------

2.	Simo Zatezalo-Škeri	23. 4. 1943.	25. 7. 1943.	Major NM u penziji.
3.	Ljubomir Kora	25. 7. 1943.	30. 1. 1944.	Pukovnik JNA u penziji.
4.	Cvijan Sudar	1. 2. 1944.	16. 7. 1944.	
5.	Stevo Boži	18. 7. 1944.	10. 2. 1945.	Poginuo 1945.
6.	Petar Vukobratovi	10. 2. 1945.	25. 4. 1945.	Potpukovnik u penziji.

Politi ki komesari bataljona:

1.	Mojsije Novakovi	31. 1. 1943.	20. 2. 1943.	
2.	Mira Skorupan-Trkulja	20. 2. 1943.	15. 3. 1943.	
3.	Rade Markovi	15. 3. 1943.	septembra 1943.	Poginuo kod Tounja septembra 1944.
4.	Petar Erdeljac	sep. 1943.	31. 12. 1943.	Umro 1976.
5.	Rade Markovi	1. 1. 1944.	sep. 1944.	
6.	Dragan Zja a	sep. 1944.	feb. 1945.	
7.	Jovo Vunjak	feb. 1945.	25. 4. 1945.	Potpukovnik u penziji.

Štab Karlova ke brigade

Komandant: Franjo Molek, poginuo kao komandant brigade 1944. godine

Komesar: Petar Erdeljac, umro 1976. godine

Zamjenik komesara: Rafko Tabor

Operativni oficir: Nikola Oreš anin, poginuo u toku NOR-a

Stab Prvog bataljona:

Komandant: Joža Besti , poginuo na Zumberku

Komesar: Dane Gašparevi

Stab Drugog bataljona:

Komandant: Bruno Belavi

Komesar: Joža Kasumi , poginuo 1944. godine

Stab Trećeg bataljona:

Komandant: Ivan Graho

Komesar: Stanko Rudman

Stab četvrtog bataljona:

Komandant: Sulejman Vasarac, poginuo poslije rata

Komesar: Ivan Zunac, poginuo u toku rata na Zumberku

Stab muslimanske brigade'

Komandanti brigade:

Zuhdija Zali	po etkom marta 1945.	23. marta 1945.	Umro poslije rata.
Tana Ahmetovi	24. 3. 1945.	po etkom aprila 1945.	Poginuo kod Rakovice.
Šulja Vasarac	po etkom aprila 1945.	do konca rata	Umro poslije rata.

Politi ki komesari brigade:

Rasim Delie	po etkom marta 1945.23. 3. 1945.	Poginuo u Biha u.
Ismet Arnautovi	24. 3. 1945.	do konca rata

Zamjenici političkih komesara:

amil Salihodži	po etkom marta 1945.23. 3. 1945.	Poginuo u Biha u.
Bajazid Bakalovi	25. 3. 1945.	do konca rata Pukovnik u penziji.

Zamjenici komandanta brigade:

Hasica Velja i	po etkom marta 1945.	Poginuo kod Rakovice.
Dušan Tepši	10. 4. 1945.	do konca rata

Operativni oficir brigade:

Ahmet Milovi	po etkom marta 1945. do konca rata	
--------------	------------------------------------	--

1. Brigada je ušla u sastav Osme divizije po etkom marta 1945. Od po etka marta do 25. aprila brigada se zvala »Muslimanska brigada 8. divizije«, a poslije 25. aprila brigada je preimenovana u »3. muslimansku brigadu 8. divizije«.

Komandanti bataljona bili su:

Bego Seferagi , Avdo Silji , Ahmo Hodži i azim Sulji

Komesari bataljona bili su:

Fuad Redži , Izet Omanovi , Hamdija Zuljevi i Hadžisevdi Mustafa.

Napomena: Podatke za Muslimansku brigadu dali su Bajazid Bakalovi i Ismet Arnautovi .

Na prikupljanju podataka za komandni kadar Štaba divizije i kordunaških brigada pomagali su mi: Dušan Hrsti , Duško Bai , Dragan Paji , Boško Ranitovi , Mile Sokolovi , Mirko Zuti , Mihajlo Vojnovi , Stevo Radanovi , Miloš Gojak , Joco Tarabi , Nikola Smoljanovi , Glišo Boži , Simo Kozlina , Rade Zrinjanin , Duško Opa i , Nina Potkrajac , Miloš Madžar , Joco Miljkovi , uro Ve erinovi , Mile Trkulja , Dušan Tepši , Mihajlo Ma eši -Kokotov i mnogi drugi.

Gojko Vezmar

Kronologija nekih borbi

Osme kordunaške udarne divizije

1942. godina

Borbe etvrte udarne brigade NOV Hrvatske do formiranja 8. divizije

19. 8. Formirana je etvrta udarna brigada NOV Hrvatske (prva kordunaška) u Debeloj kosi od dva udarna bataljona 1. i 2. KPO i Omladinskog bataljona »Joža Vlahovi«. Osnovana je kao Treća NO brigada Hrvatske, ali je Odlukom GSH od 14. 9. 1942. preimenovana u etvrtu NOU brigadu. U osnivanju brigada je imala oko 900 boraca. Njen prvi komandant bio je Nikola Vidović, a komesar Mile Martinović.

22. 8. Brigada je prešla rijeku Kupu kod Desnih **Stefanaka** i krenula na svoj prvi borbeni put u Pokuplje, **Zumberak** i Belu krajinu odakle se vratila nakon **mjesec dana**.

26. 8. Na svom putu za Zumberak brigada je izvršila uspješan napad na Jastrebarsko. Tom prilikom je nanijela neprijatelju veće materijalne gubitke i oslobodila iz ustaškog logora 727 djece s Kozare, Banije i Korduna. Zarobljeno je 20 domobrana, zaplijenjene 43 puške, 2.000 metaka i ostale ratne opreme.

31. 8. etvrta brigada izvršila napad na željezničku stanicu Dragani i stajališta Lazinu i Domagoviće. Neprijatelju su naneseni gubici u ljudstvu, prekinuta je željeznička pruga, porušeni TT stupovi i uništeno nekoliko željeznih postrojenja. Zarobljeno je 7 domobrana, zaplijenjeno 10 pušaka, 1.000 metaka, 18 bombi i druge opreme.

6. 9. Jedinice brigade napale su željezničke stanice Ozalj i Kamanje, stajalište Zaluku i porušile 1,5 km željezničke pruge. Neprijatelj u jastini 500 domobrana i 20 žandara izbjegao je direktan sukob s partizanima. Zaplijenjeno je 6 pušaka i nešto druge opreme.

11. 9. Jedinice brigade pokidale su TT veze na relaciji Bregana — Samobor i time demonstrirale svoje prisustvo i u blizini Zagreba.

12. 9. Prvi bataljon 4. brigade izvršio je fingirani napad na Samobor.

Treći i bataljon napao je talijansku posadu u Ostrožu na pruzi Ozalj — Kamanje. Napad nije uspio zbog jakih utvrđenja, ali su neprijatelju naneseni gubici. U borbi se istakao veći broj boraca i rukovodilaca ovog bataljona.

14. 9. Počela je neprijateljska ofenziva na Zumberak u kojoj je najviše stradala bolnica Krškog PO u Priseci. Prvi bataljon 4. brigade stupio je u borbu kod Novog Sela i Budinjaka pa tako zaštitio bolnicu Zumberačkog PO u Mrzlu Polju. U toj borbi naneseni su ustašama veći gubici u ljudstvu.

21. 9. Drugi bataljon 4. brigade napao je talijansku posadu rudnika Kanjižarice u Beloj krajini. Zapaljena je zgrada na ulazu u rudnik, ali posada nije savladana.

22. 9. Noću 21/22. 9. brigada je napala mjesto Crnomelj, ali bez uspjeha jer nije imala uvida u pravu snagu talijanskog garnizona.

Sutradan, 22. 9. jedinice brigade sukobile su se s dvije talijanske kolone kod Tanja Gore i Dragatuša. U toj borbi neprijatelj je potpuno poražen. Ubijeno je 120 njegovih vojnika, zarobljeno 18, te zaplijenjeno 5 mitraljeza, 3 puškomitraljeza.

ljeza, 68 pušaka, 52 ru ne bombe, 10 pištolja, preko 5.000 metaka i druge opreme. Dio tog oružja dat je partizanima Zumberka i Bele krajine.

Brigada je za ovu akciju pohvaljena od GŠH i dobila priznanje od GS Slovenije.

28. 9. Brigada je nakon uspješnih borbi sjeverno od Kupe prešla rijeku Mrežnicu i vratila se na Kordun u cilju odmora, popune i vojnih vježbi. Njene jedinice bile su raspoređene od Krstinje do Moila sa zadatkom da uvaju slobodan teritorij Korduna s pravaca Cemernica, Kladaša, Cetinograd i Slunj. Taj zadatak brigada je vršila preko 15 dana.

1. 10. Drugi i treći bataljon 4. brigade dočekali su u zasjedi, na prostoru Kloko — Krstinja, 4 satnije ustaša i naoružanih civila, iz baza Kladaša, Batnoga i Cetinograd, te ih pretjerali preko rijeke Gline. Neprijatelj je u toj borbi imao znatne gubitke.

9. 10. Jedinice brigade odbile su grupu ustaša koja je upala u pravcu sela Kloko .

13/14. 10. Drugi i treći bataljon napali su u selu Ponoru (zaselci Cindri i i Kati i) naoružane civile i ustaše koji su esto upadali i pljačkali okolna srpska sela. Akcija je uspjela samo djelomično, jer se neprijatelj uspio povući i kroz položaje ovih jedinica.

17. 10. Drugi i treći bataljon izvršili su napad na ustaško uporište u Batnogi. Uporište nije zauzeto, ali je i neprijatelj spriječen od sadejstva s Talijanima upravo u vrijeme njihovog prodora u Perjasicu i Poloj.

Prvi bataljon u estvovao je zajedno s 2. ličkom brigadom u razbijanju talijanskog konjika kog puka »Alesandrija« i »81. bataljona Crnih košulja« izmeću Poloja i Perjasice. Neprijatelj je potpuno razbijen i potučen. Ubijeno je preko 150 neprijateljskih vojnika, a u ruke partizana došla je veća količina oružja i ostale ratne opreme i to: 1 tenk, 2 poljska topa, 6 teških mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 8 pištolja, 135 pušaka, 7 kamiona, 1 automobil, 7 motocikla, 1.500 bombi, 250.000 metaka, 34 konja i veća količina ostale ratne opreme.

22—24. 10. četvrta (kordunaška) i 2. (lička) brigada izvele su uspješnu operaciju oslobodivši Tušilovi i u kome se nalazila jaka neprijateljska posada sastavljena od ustaša, domobrana i žandara. Napad na mjesto izvršila je druga, dok je 4. brigada vršila obezbjeđivanje te operacije.

Prvi bataljon 4. brigade odbio je dva napada jake ustaške jedinice od oko 600 ustaša na pravcu Karlovca, drugi je vodio obrambene borbe kod Vukmanića i Barilovića, a treći bataljon je likvidirao domobransku posadu na Macutovu brdu. U toj borbi poginuo je komandir čete Omladinskog bataljona Uroš Opaić. Tu je zarobljen 21 domobran, zaplijenjen 1 puškomitraljez i 20 pušaka. Druga brigada oslobodila je Tušilovi, zarobila preko 320 neprijateljskih vojnika i zadobila velik ratni plijen: 2 brdska topa, 2 mala bacačica, 12 puškomitraljeza, 4 teška mitraljeza, 30.000 metaka, 350 pušaka i veća količina ostale ratne opreme.

29. 10 — 10. 11. Brigada je vodila borbe na prostoru Slunj — Rakovica — Bihać — Cazinska krajina i za to vrijeme prešla borbeni put od oko 300 km. U brojnim borbama u tom periodu ubila je veći broj ustaša i naoružanih civila, koji su upravo na ovom području predstavljali ozbiljnu opasnost (za koje ne napade na naše jedinice i za pljačku okolnih sela u odsustvu partizana). U tim borbama zaplijenjen je 1 teški mitraljez, 3 puškomitraljeza, 105 pušaka i ostale ratne opreme.

29/30. 10. Brigada sa svojom četiri bataljona istila je prostor od Slunja i Laveca do Rakovice u sklopu priprema operacije napada na Rakovicu. Tom prilikom je vodila oštre borbe s ustašama i »majarima« kod Brezovca, Luketić Sela, Oštarskih Stanova, te na cesti Slunj — Rakovica i na Bliznici iznad Rakovice. Tada je 2. (lička) brigada izvršila napad na Rakovicu, ali je nije zauzela.

3. IX. U sklopu ve e operacije za oslobo enje Biha a 4. brigada je stigla na liniju Iza i — Vrsta, te zajedno s Krajiškom brigadom obezbje ivala operaciju na liniji Li ko Petrovo Selo — Una. Ve istog dana jedinice brigade su pre istile Iza i , suzbile nekoliko napada ustaša s pravca Biha a i likvidirale jednu grupu ustaša — bjegunaca iz posade Li ko Petrovo Selo.

4. XI. Jedinice brigade o istile od ustaša Vrstu i Donju Gatu.

5. XX Brigada je krenula ka Cazinu i Mutniku i na tom putu rastjerala ve i broj manjih neprijateljskih posada.

6. XX Jedinice 4. brigade ušle u Cazin iz kojeg je neprijatelj pobjegao.

7. XX Brigada je izvršila pokret iz Mutnika i Cazina za Skokove, Pe igrad i Malu Kladušu.

8. XX Jedinice 4. brigade krenule su u napad na Cetingrad, ali je isti odgo en zbog ja ine neprijateljske posade. Prvi bataljon je upao u Podcetin.

9. XX Ustaše iz Cetingrada izvršili su kontranapad na 1. bataljon i uz pomo ustaša iz Furjana nanijeli mu ve e gubitke.

10. XX Drugi i tre i bataljon napali su ponovo na Podcetin, odakle su ustaše pobjegli u pravcu sela Ponor. U toj akciji ve i broj ustaša je pohvatan i strijeljan.

X4. XX etvrta brigada u estvovala je u uspjeljoj operaciji oslobo enja Slunja. Na Slunj su napadale 1, 2. i 8. brigada a 4. brigada je obezbje ivala napad na pravcima Karlovac i Topusko.

Borbe Pete brigade NOV Hrvatske do formiranja 8. divizije

X6. 9. Formirana Peta brigada NOV Hrvatske (druga kordunaška) u Petrovoj Poljani. U svom sastavu imala je 3 bataljona, mitraljeski vod, vod za vezu i zaštitno odjeljenje, ukupno 699 boraca. Prvi njen komandant bio je Bogdan Oreš anin, a komesar Miloš Šumonja.

23/24. 9. Brigada je u sadejstvu s Udarnim goranskim bataljonom prekinula prugu izme u Tounja i Košara, srušila oklopni vlak s 3 blindirana i 3 obi na vagona te zaplijenila 2.000 metaka.

27. 9. Jedinice brigade srušile su most na rijeci Mrežnici kod Generalskog Stola.

29. 9. Drugi bataljon 5. brigade izvršio napad na Vukmani . Napad nije uspio uslijed intervencije ustaša iz uporišta Skakavac.

6. 10. Po nare enju GŠH, 5. brigada je krenula na svoj borbeni put u Baniju gdje se zadržala oko 40 dana.

8. 10. Jedinice brigade postavile su zasjedu kod sela Kamenskog Mosta neda-leko Topuskog. Na zasjedu je naišlo oko 50 ustaša koji su krenuli u plja ku. U borbu koja se tu razvila pristigle su još dvije satnije ustaša i naneseni su im manji gubici. Akcija nije potpuno uspjela zbog nedovoljnog sadejstva izme u bataljona brigade.

14. 10. Peta brigada zajedno s 8. banijskom brigadom izvršila napad na Grubiši Brdo. Iako je zauzela 20 rovova, napad nije uspio zbog vrstog obrambenog sistema i jakog naoružanja neprijatelja. Zaplijenjena su 2 karabina i preko 2.000 metaka.

23. 10. Peta brigada je u sastavu brigada Operativnog štaba za Baniju u estvovala u borbama oko Gline.

29. X0. U sklopu operacije napada na Sunju, brigada je zajedno sa 7. banijskom brigadom zauzela Majur i sva neprijateljska uporišta izme u Sunje i Kostajnice. Zaplijenjeno je 5 puškomitraljeza, 50 pušaka, 4 šmajsera, 16—20.000 me-

taka i druge ratne opreme, naročito odjele i obuje. Plijevu u oružju dodijeljen je sedmoj, a obuje a i odjele a petoj brigadi.

1/2. 11. Peta i 7. brigada izvršile su napad na Sunju. Sunja nije zauzeta, ali je 5. brigada zauzela željeznu stanicu Brane i zaplijenila manju količinu oružja.

3/4. 11. Jedinice 5. brigade napale su prugu Sunja — Brani, uništile jednu kompoziciju s 11 vagona i zaplijenile veu količinu oružja. Neprijatelj je imao znatne gubitke u mrtvim, ranjenim i zarobljenim vojnicima.

7. 11. Prvi bataljon je iz zasjede napao domobransku bojnu u Zili u i Donjoj Pastuši izmeu Joševice i Stražbenice, nanio joj gubitke i natjerao je u bijeg. Zarobljeno je 6 domobrana i zaplijenjeno 7 karabina, 1 mitraljez, 1 puškomitraljez, 1 šmajser, 2.500 metaka i druge opreme. Bataljon je za ovu akciju pohvaljen.

12. 11. Trei bataljon brigade postavio je zasjedu na Radi Brdu i Donjem Debretnu. Na zasjedu je naišao njemački bataljon kome su naneseni ve i gubici. Uslijed jake artiljerijske vatre bataljon se povukao.

Isti dan jedinice brigade su sa ekale više ustaških kolona i naoružanih civila kod Kamenskog Mosta i natjerale ih u bijeg prema Topuskom.

17. 11. Trei bataljon je sa ekao neprijateljsku kolonu koja je krenula iz Topuskog u pljačku. Neprijatelj je natjeran u bijeg. To se ponovilo i slijedei dan. Na položajima oko Topuskog brigada je do ekala i dan formiranja 8. divizije.

Formiranje 8. divizije i neke njene borbe do završetka rata

22. 11. Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ br. 95 od 22. 11. 1942. formirane su 6. 7. i 8. divizija NOV. U sastav 8. divizije ušle su 4. brigada s 1.170 i 5. brigada s 950 boraca. Ulaskom 15. brigade u njen sastav 6. 12. 1942. divizija je brojila 3.561 borca. Po etkom aprila 1943. imala je 4.189, a 25. 12. 1944, tj. nakon dvogodišnjeg borbenog puta brojila je 5.485 boraca. Prvi komandant divizije bio je Vlado etkovi , a politički komesar Artur Turkulin.

23. 11. Jedinice 8. divizije vršile su napad na ustaško-domobranske posade u selu Cemernici i željeznu stanicu Topusko. Za napad su odredena dva bataljona, a ostale jedinice su obezbjeivale operaciju, osobito prema Topuskom u kome se nalazilo oko 1.700 ustaša, domobrana i žandara. Napad nije uspio, ali su neprijatelju naneseni gubici kod Toplikih kosa.

5. 12. Formirana je 15. brigada NOV Hrvatske (trei kordunaška) i ve sutradan ušla u sastav 8. divizije. Brigada je formirana od 3. i 4. bataljona 1. udarne brigade NOV Hrvatske i udarnog bataljona 1. KPO. Za prvog njenog komandanta imenovan je Nikola Vidovi , dotadašnji komandant 4. brigade, a za komesara Branko Beki .

9. 12. Izvedena je uspješna divizijska operacija napada na ustaško-domobranska uporišta u selima Skakavac i Banski Kovačevac. Jedinice 4. brigade savladale su posadu Banskog Kovačevca, 5. brigada posadu Skakavca, a 15. brigada je spriječila pomoć ovim posadama iz Karlovca. Neprijateljske posade iz Vukmanića i željeznike stanice Skakavac pobjegle su u Karlovac pod zaštitom mraka. U ovoj operaciji zaplijenjena je veu količina oružja i ostale vojne opreme.

10/11. 12. etvrta brigada izvršila je napad na ustaško uporište Lasinju, a 5. i 15. brigada držale su obezbjeenje prema Bučićima i Cemernici. Posada Lasinje od 300 ustaša koristei maglu pobjegla je uz manje gubitke preko Kupe u selo Gradac.

11. 12. Jedinice 5. brigade sukobile su se s ustašama posade u Bučićima koji su udarili na njihove položaje nedaleko tog mjesta. U oštrom duelu ustaše su nadvladani, naneseni su im gubici u ljudstvu i naoružanju te su satjerani u uporište.

14. 12. Jedinice 8. divizije zauzele jako neprijateljsko uporište emernicu. Posada od 150 domobrana, nekoliko ustaša i žandara potpuno je razbijena, samo oko 40 ih je uspjelo pobjeći u Topusko. Ostali su poginuli u borbi, ili zarobljeni. U borbi je zaplijenjena veća količina oružja i ostale ratne opreme. Komanda divizije je u ovoj borbi prvi put upotrijebila telefonsku vezu. Napad na uporište izvela su 2 bataljona 15. brigade, dok su ostale jedinice vršile obezbjeđenje s pravaca Gline i Topuskog.

15/16. 12. Jedinice 8. divizije izvele su neuspjeli napad na željezničku stanicu Topusko. U toku borbe neprijatelju su naneseni veći gubici na pravcu prema mjestu Topuskom odakle je upućivana pomoć opsjednutom uporištu. U borbi je poginuo i komandant 2. bataljona 5. brigade Pero Rkman.

19. 12. Stigla grupa od 19 boraca iz Dalmacije u sastav 3. omladinskog bataljona »Joža Vlahovi«.

20. 12. Od osnivanja do ovog dana Osmu diviziju je postigla velike rezultate. Zaplijenila je 1 top, 1 laki bacač, 19 puškomitraljeza, 4 pištolja, 10 šmajsera, 322 karabina, preko 87.000 metaka, 300 bombi, 20 nagaznih mina, 1 kamion i veća količina ostale ratne opreme. U borbi je bilo 59 mrtvih, više ranjenih i 339 zarobljenih neprijateljskih vojnika. U tom razdoblju gubici divizije bili su 52 mrtva i 145 ranjenih boraca.

21. 12. Osmu diviziju je s 3.445 boraca bila najbrojnija jedinica I korpusa koji je tada brojio 8.198 boraca.

24—30. 12. četvrta brigada je krenula na svoj drugi borbeni put u Zumberak. Pošla je iz Slavskog Polja 24. 12. te preko Bosiljeva, Ladešić Drage i Marcandola stigla u Zumberak 30. 12. 1942. Tu je od štabova 4. i 13. brigade formiran zajednički štab za vođenje operacije u Zumberku. Za komandanta štaba imenovan je Petar Kleut, komesar 4. brigade, a za komesara Marko Belinić, komesar II zone.

1943. godina

1. i 2. 1. četvrta udarna i 13. proleterska brigada napadale su Krašić i vršile pritisak na Kalje, a 4. bataljon 4. brigade vodio je ogorčene borbe kod Brlečića i Podbrežja s neprijateljskim kolonama iz Karlovca. Krašić je zauzet i u njemu uništena 33. bojna i dijelovi drugih ustaško-domobranskih jedinica. Neprijatelj je imao velik broj mrtvih, ranjenih i zarobljenih vojnika, a u ruke partizana pala je veća količina oružja i ostale ratne opreme. Zaplijenjeno je 20 mitraljeza i puškomitraljeza, 420 pušaka i dr.

3—6. 1. Iz sastava 4. brigade formirana je Ribnička eta od 35 boraca i poslana na teren oko Ribnika i Lipnika. Četa je kasnije ušla u sastav 5. bataljona Koridunškog PO od koga je 17. aprila 1943. formiran Karlovačka PO.

3. 1—20. 2. četvrta brigada na insistiranje Štaba II operativne zone ostala je i dalje na ovom području i izvodila brojne akcije samostalno ili u sadejstvu s 13. proleterskom brigadom.

5. 1. Izvedena je operacija 5. i 15. brigade napada na Saborski u kome se nalazila posada od 200 domobrana, žandara i naoružanih civila. Posada je imala isturen položaj u slobodnu teritoriju i predstavljala smetnju za operacije na željezničkoj pruzi. Otpor neprijatelja je slomljen, uz manje obostrane gubitke, ali se isti pod zaštitom mraka izvukao ka željezničkoj stanici Lička Jesenica. Zarobljena su 24 domobrana i zaplijenjen 1 puškomitraljez, 31 puška, 3 pištolja, 7.000 metaka i druge opreme.

7/8. 1. Jedinice 5. i 15. brigade uz pomoć 50—60 civila razrušile su oko 12 km željezničke pruge između Blata i Rudopolja.

10/11. 1. Izvedena je uspješna operacija 5. i 15. brigade na Ličku Jesenicu. Operacija je poela gonjenjem neprijateljskih jedinica koji su prvi napali ove jedinice na odmoru

u Saborskom. Otpor etnika je slomljen, naneseni su im veliki gubici u mrtvim i zarobljenim. Zaplijenjeno je 7 teških mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 5 lakih bacača, 253 puške, oko 30.000 metaka i ostalog ratnog materijala.

13—19. 1. Borci 1. bataljona 4. brigade dopratili su iz Zumberka na Kordun oko 200 ranjenika. Kako je odmah zatim nastupila IV ofenziva, ovaj bataljon je zajedno s 5. i 15. brigadom vodio borbu na pravcu Budača — Slunj — Rakovica.

15. 1. etnici i Talijani izvršili su napad na 15. brigadu u Saborskom koja se nalazila u pokretu za Slunj. Brigada je napad odbila i zaplijenila 1 protukolski top i 5 pušaka.

19. 1—28. 2. Na širokom frontu od Karlovca do Bihaća i Lapa koje dolini jedinice 5. i 15. brigade te 1. bataljon 4. brigade vodile su žestoke borbe s njemačkim, ustaškim i domobranskim snagama u okviru IV neprijateljske ofenzive. Ovdje su navedene samo neke od tih borbi:

19. 1. Neprijateljske snage zaposjele su polazne linije od Barilovića do Skakavca i stupile u borbeni kontakt s partizanskim jedinicama.

20. 1. Neprijatelj je uz ogorčen otpor jedinica 8. divizije prodro na liniju Vojni — Kolodvor — Vojni — Krnjak — Budača Rijeka. Na toj liniji brigade su zadržale neprijatelja i slijedeći dan pa tako spriječile njegov brzi prodor ka Bihaću.

22. 1. Peta brigada odbila neprijatelja prema cesti Grabovac — Vojni, a 15. brigada je vodila borbu u Zagorju. U toj borbi poginuo je Branko Bekić, komesar brigade. Odatle su se obje jedinice pomakle na liniji Dunjak — Klokoč — Keštenovac — Glinica — Cvitovići.

23. 1. Voena je jedna od najtežih borbi sa snagama IV ofenzive. Neprijatelj je uz podršku 20 bombardera i uz velike vlastite žrtve ovladao terenom Veljuna, odnosno ranijim položajima 6. goranske brigade i 1. bataljona 4. brigade.

Isti dan 3. bataljon 5. brigade došao je u zasjedi njemačku kolonu kod Dunjaka na pravcu Vojni — Kladuša, odbio je i nanio joj velike gubitke.

24. 1. Formira se Operativni štab, u koji ulaze: 15. brigada, 1. bataljon 4. brigade, 6. i 14. primorsko-goranska brigada, za daljnje vođenje borbe sa snagama ofanzive. Druga brigada je stavljena pod komandu 7. divizije.

Dijelovi 7. SS divizije izbijaju na liniju Glinica — Maljevac — Velika Kladuša. Druga brigada je održavala vatreni kontakt s ovom neprijateljskom grupacijom.

25. 1. Nijemci su bombardirali Cetingrad, a dijelovi talijanske divizije »Lombardija« ušli su u Slunj koji je branila 14. primorsko-goranska brigada. Druga brigada nalazila se u Tršću i Sturliću.

26. 1. Dijelovi 7. SS divizije, uz jaku minobacačku vatru, krenuli su širokim frontom od Slunja, Laveča i Furjana. Komandant 15. brigade naredio je protivnapad kojim je neprijatelj vraćen u Slunj. Tek noću od 22 sata nastavljeno je nastupanje neprijatelja prema Rakovici, Drežniku i Vaganju.

27. 1. Jedinice operativnog štaba 8. divizije prešle preko Prijeboja na položaje kod Vaganca i Smoljanca.

28. 1. Rasformiran je operativni štab pa su 5. i 15. brigada opet operirale zajedno pod komandom Štaba 8. divizije. Petnaesta brigada prešla je preko Ličkog Petrovog Sela i zauzela položaje na Zavalju kod Bihaća.

30. 1. U Lohovu i Golubiću nalazila se 5. brigada, a 15. je držala položaje prema Zavalju i Dobrenici te odbila neprijatelja koji je u tom pravcu nastupao.

31. 1. Peta brigada zauzela položaj na liniji **Drenovica** — Željezna Glava — Hrastik — Vršak — Miletin vrh, a 15. **brigada se povukla** u Nebljuse odakle je trebala krenuti za Dnopolje. Na tim položajima brigade su se nalazile i 1. i 2. 2.

3. 2. Usljed nadiranja neprijatelja prema Bosanskom Petrovcu izdato je nareenje 15. brigadi da se prebaci u Kruge i Nebljuse, s tim da se njen 1. bataljon uputi u Veliko Seoce i Strpce radi kontroliranja prelaza preko Une i uspostavljanja veze s 5. brigadom kod Drenova e. Na tom položaju jedinice su ostale i slijede i dan.

5. 2. Prvi bataljon 15. brigade vodio je borbu kod sela Luke i sprijeio neprijatelja da pre e Unu.

6. 2. Peta brigada je na Drenova i postigla jednu od najznaajnijih pobjeda u borbi s jednim pukom 7. SS divizije. Brane i Lapa ku dolinu od njema kih snaga s pravca Biha a, borci brigade su pod nepovoljnim uslovima, ali izvanrednom hrabroš u i odlu noš u u više uzastopnih juriša, svladali njema ki puk i protjerali ga u pravcu Biha a. Borba na Drenova i zna ila je prekretnicu u borbi sa snagama IV neprijateljske ofanzive. Brigada je za ovaj podvig pohvaljena od Vrhovnog štaba NOV i POJ i GŠ Hrvatske. Na tim položajima brigada je ostala još nedjelju dana.

9—12. 2. Borci 1. bataljona 4. brigade dopratili su oko 120 ranjenika iz Bjelih potoka za Zbjeg.

13. 2. Izvršen novi raspored jedinica 8. divizije: 5. brigada je zaposjela položaje od Drenova e do Mišljenovca, a 15. brigada je krenula usiljenim maršem u Nebljuse i Dnopolje.

14. 2. Peta brigada upu ena na pravac ka Kulen Vakufu, a 15. brigada je stavljena pod komandu 6. divizije i zajedno s njom gonila Talijane i etnike prema Bori evcu i Gornjem Lapcu.

15. 2. Jedan bataljon iz 5. brigade i jedan iz 15. izvršili su napad na neprijatelja koji se kretao iz Kulen Vakufa ka Gornjem Lapcu.

Po ele su dvodnevne borbe 6. i 8. divizije protiv dijelova talijanske divizije »Sassari«. Jedinice 5. brigade borile su se kod Bori evca. Neprijatelju su naneseni gubici.

16. 2. Petnaesta brigada nastavila s uništavanjem neprijatelja kod sela Vojvodi i. Zaustavljen je prodor neprijateljskih snaga iz Kulen Vakufa ka Donjem Lapcu.

18—21. 2. Osmi i šesta divizija vodile su borbu s talijanskim snagama divizije »Sassari« i okružile je u Gornjem Lapcu. Dolaskom novih talijansko-etni kih jedinica blokada je skinuta i nastavljene borbe s neprijateljem koji je bio u povla enju preko Mazina ka Gra acu.

22—28. 2. Završetak borbi u Lapa koj dolini. Peta brigada ostala je na ranijim položajima, a 15. preba ena u Trnavac i Krbavicu.

Ukupni gubici 5. i 15. brigade u IV ofanzivi iznose 83 mrtva, 185 ranjenih i 16 nestalih boraca. Neprijateljski gubici na njihovim položajima iznose oko 610 mrtvih, 5 zarobljenih. Zaplijenjeno je 50 pušaka, 3 teška mitraljeza, 6 puško-mitraljeza, 7 šmajsera, 3 pištolja, 3 tenka (1 ispravan), 2 topa 65 mm s 500 granata, 1 protivoklopni top 37 mm s 80 granata, 4 motocikla, 1 trokolica, 1 ispravan kamion, 1 luksuzni auto, 4 mala baca a, 250 ru nih bombi, 1 tromblonska puška, 30.000 metaka i velika koli ina ostalog ratnog materijala.

25/26. 1. Jedinice 4. udarne i 13. proleterske brigade oslobodile su na Zumberku mjesta Vukšin Šipak i Gu e, a u Pokuplju Dragani i Kup inu.

30. 1. Otpo ela trodnevna borba jedinica 4. udarne, 13. proleterske i triju slovenskih brigada s Talijanima. Kod Kraši a i Vivodine neprijatelju su naneseni veliki gubici.

4/5. 2. Jedinice 4. brigade u sadejstvu s dvjema slovenskim brigadama napale su Klin a Selo i Zden inu. Talijani i ustaše poslije kra eg otpora napustili su oba mjesta.

9. 2. U Dragani ima i Dari ima (kod Jastrebarskog) jedinice 13. proleterske i 4. udarne brigade, u suradnji s dvije slovenske brigade, napale su 9. domobranski regrutni bataljon i u dvodnevnom borbama zarobile 140 domobrana i 4 oficira.

13/14. 2. Kombinovani odred (po jedan bataljon 4. udarne brigade i dviju slovenskih brigada) porušio je prugu kod Lazina i Domagovi a. U akciji je uništen vlak, ubijena 53 talijanska vojnika i oficira, zarobljena 23 Talijana i 15 domobrana.

20. 2. Jedinice 4. brigade i Kordunaškog PO izvršile su napad na ustašku kolonu izme u Krnjaka i Barilovi a te joj nanijele gubitke.

23. 2. Štab 4. brigade 8. divizije izvještava GŠH da je brigada stigla s teritorija Zumberka, da su protjerali neprijateljsku posadu iz Tušilovi a, jednu kolonu ustaša od Krnjaka, te da se nalaze u Primišlju i Zbjegu i da drže pod kontrolom cestu Slunj — Ogulin. U sastav brigade došao je i njen prvi bataljon.

25/26. 2. Jedinice 4. brigade i KPO izvršile su napad na etnike (oko 100) u selu Tuku nedaleko Plav a Drage. Napad nije uspio, ali ni etnici nisu do ekali novi napad ve su pobjegli u Plav a Dragu.

7—10. 3. Izvedena je operacija napada 15. brigade na Donji Babin Potok i 6. primorsko-goranske brigade na Crnu Vlast. Obezbjede enje operacije držale su 2. li ka brigada i 2. bataljon 5. brigade koja se tada nalazila u selima kod Korenice. Napad na Donji Babin Potok uspio je istog dana, a borba na etni ko uporište Crna Vlast produžena je do 10. 3. kada je odgo ena. Talijani i etnici imali su 46 mrtvih i 55 zarobljenih vojnika. Zaplijenjeno je 6 teških mitraljeza, 2 laka minobaca a, 5 puškomitraljeza, 85 karabina i ostale ratne opreme.

10. 3. Izvršen napad jedinica 4. brigade i KPO na etni ko uporište u Plav a Dragi. Prvi napad 9/10. 3. nije uspio, ali je uspio ponovljeni napad sutradan uz upotrebu artiljerije. etnici su pobjegli ka željezni koj pruzi i u Plaški.

12. 3. Jedinice 4. brigade ušle u Saborski odakle su se domobrani razbježali bez otpora. Dan ranije iste jedinice su protjerale etnike iz Blata i Li ke Jesenice.

16—18. 3. Jedinice 5. brigade postavljale su zasjede izme u Leš a i Jan a te Jan a i Peruši a, a no u 17/18. jedinice 3. brigade razrušile su 1 km željezni ke pruge. Iz zasjeda vo ena je borba s manjim talijanskim i domobranskim jedinicama kojima su naneseni gubici. Zarobljena su 24 domobrana i zaplijenjeno 27 pušaka.

16/17. 3. Tri bataljona 4. brigade napali su oklopni vlak izme u Tounja i Košara, ali plijen nisu uspjeli pokupiti zbog nailaska drugog vlaka. Istog dana 1. bataljon je zaustavio putni ki vlak i zarobio ve i broj neprijateljskih vojnika i civilnih li nosti režima NDH. U obadvije akcije neprijatelj je pretrpio velike gubitke u ljudstvu i materijalu (oko 100 mrtvih, 120 ranjenih i zarobljenih 114 domobrana, ustaša, željezni ara i službenika Paveli eve administracije). Zaplijenjena su 4 teška mitraljeza, 10 puškomitraljeza, 65 pušaka i ve a koli ina ostale opreme. Uništene su 2 lokomotive, 3 oklopna vagona i dr. Me utim, jedinice 4. brigade imale su 8 mrtvih i 29 ranjenih boraca.

20/21. 3. Izvršen je ponovni napad na jako etni ko uporište Crna Vlast. Napad na uporište vršila je 6. primorsko-goranska brigada i 3. bataljon 5. brigade. Ostale jedinice 5. i 15. brigade držale su obezbjede enje napada. Otpor etnika je slomljen i na bijegu u Vrhovine naneseni su im gubici od 60 mrtvih i 125 zarobljenih. Zaplijenjena su 2 mala baca a, 6 mitraljeza, 4 puškomitraljeza, 104 puške, 40.000 metaka i druge opreme. Me u poginulim partizanima bio je i Milisav Daki , zamjenik komandanta 15. brigade.

24/25. 3. Jedinice 4. brigade, vra aju i se u sastav 8. divizije, u Lici su oslobodile Letinac kod Brinja i nanijele ustašama gubitke.

28. 3. Ispred jedinica 4. brigade povukle su se etni ke posade iz Škara i Poduma i etni ko-domobranske posade iz Starog Sela. Zarobljeno je 40 etnika i manja koli ina oružja koju neprijatelj nije uspio pokupiti.

30. 3. Formiran je Operativni štab »Gacka« pod komandom 8. divizije kojoj su pridodane 9. brigada 6. divizije i 6. primorsko-goranska brigada. Time je otpočela operacija na okruženju i osloboenju Oto ca.

31. 3. Povukli se etnici iz Zalužnice u Oto ac i Vrhovine ispred 4. brigade koja je krenula u napad na ovo uporište. U panici etnici nisu uspjeli pokupiti ni sve oružje koje je došlo u ruke boraca brigade.

Slijede eg dana, a u sklopu te operacije, 6. i 9. brigada su oslobodile Sinac, Ramljane, Leše i Jan u, zarobile 643 domobrana i žandara te 16 oficira. Zaplijenile su veliku koli inu oružja i druge opreme. Pod udarom ovih jedinica ustaše i domobrani napustili su Prozor i Svi u.

2. 4. Jedinice 5. brigade zauzele su Kopolje kod Oto ca i nanijele velike gubitke ustaškoj posadi. Zaplijenjena je ve a koli ina oružja, odje e i obu e.

4. 4. Nakon uporne trodnevne opsade jedinice 4. brigade zauzele su jako etni ko-talijansko uporište Brlog. U borbi je izginuo velik broj neprijateljskih vojnika i zaplijenjena ve a koli ina oružja: 2 teška i 2 laka baca a, 17 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 230 pušaka, 360 bombi i oko 100.000 metaka. Jedinice brigade imale su 20 mrtvih i 68 ranjenih boraca. U borbi za Brlog poginuo je i komandant Prate eg bataljona Rade Dobrosavljevi .

6. 4. Jedinice 15. kordunaške, 6. primorsko-goranske i 9. li ke brigade napale su talijansku kolonu u povla enju (1.500 Talijana) iz Vrhovina u Oto ac i nanijele joj gubitke.

9—12. 4. Vo ena je operacija za osloboenje Oto ca — posljednjeg neprijateljskog uporišta u Gackoj dolini. U operaciji su u estvovala 8. divizija, 6. primorsko-goranska i 9. li ka brigada. Dijelovi talijanske divizije »Re«, te velik broj ustaša, domobrana i etnika povukao se u Senj. Neprijatelj je u ovoj operaciji pretrpio velike gubitke (379 mrtvih, 108 zarobljenih). Zaplijenjena je velika koli ina oružja i ostale vojne opreme (2 brdska topa, 2 teška i 9 lakih baca a, 20 teških mitraljeza, 9 puškomitraljeza, 1.058 pušaka i dr.).

13. 4. Jedinice 4. i 15. brigade u estvovala su u borbi s neprijateljskom kolonom koja je napuštala Oto ac. Dan kasnije 14. primorsko-goranska brigada oslobodila Brinje i zaplijenila ve u koli inu oružja.

24. 4—3. 5. Vodila se operacija napada na jaki ustaški garnizon u Gospi u u kojoj su u estvovala sve brigade 6. divizije te 4. i 15. brigada 8. divizije. Jedinice 8. divizije potisnule su neprijateljsku obranu s Buda kog mosta i Smiljanskog polja, likvidirale posadu na Željeznom mostu i prodrle u grad u pravcu zgrade gimnazije i Buda ke ulice. Gospi nije zauzet uslijed jakih utvr enja i brojne obrane me u kojima je bilo mnogo okorjelih zlo inaca. Obje brigade su povu ene na odmor u Gacku dolinu. Jedinice 8. divizije pretrpjele su gubitke u ovoj operaciji od 29 mrtvih i 91 ranjenog borca.

25. 4—10. 5. Jedinice 5. brigade (tada prorije ene tifusom) nalazile su se na prostoru Plaš anske doline i hvatale zaostale pojedince i grupe etnika koji su se krili u šumama Plaške glave, Pištenika i Male Kapele. U akciji iš enja uhva eno je 20 etnika i zaplijenjena manja koli ina ratne opreme.

17. 5. Po nare enju GSH preimenovane su brigade 8. divizije: 4. brigada u 1. brigadu 8. divizije, 5. brigada u 2. brigadu i 15. brigada u 3. brigadu 8. divizije.

2. 6. Jedinice 8. divizije do ekale su i odbacile dijelove divizije »Re« i konji kog puka »Alesandrija« koji su pokušali prodrijeti iz Senja u Brinje.

16. 6. Po ela je operacija za osloboenje Cetingrada, Slunja i Velike Kladaše u kojoj je u estvovala 8. divizija bez 1. brigade.

17. 6. Jedinice 2. brigade 8. divizije oslobodile su Cetingrad, nanijele obrani iz 11. domobranskog puka velike gubitke i zaplijenile ve u koli inu oružja i ostale opreme. U borbi je poginuo Milan Cakširan (narodni heroj).

19. 6. Jedinice 3. brigade 8. divizije oslobodile su Slunj svladavši dijelove 11. domobranskog puka. Dio posade se izvukao preko Furjana i La evca, ali je naišao na zasjedu 2. bataljona 2. brigade i pretrpio velike gubitke.

20. 6. Izvršen je napad na Veliku Kladušu u kome su u estvovale 2. brigada i dijelovi Unske operativne grupe, dok je 3. brigada držala osiguranje. Domobranska posada je bila ve gotovo savladana (zbijena u hotel »Bosnu«), ali su je deblokirali dijelovi 114. njema kog puka i 2. domobranske brigade, koji su prodrli s pravca Vrnogra a — Mala Kladuša, uslijed ega su se partizanske jedinice povukle na polazne položaje.

21—24. 6. Velike borbe 2. i 3. brigade oko Kladuše, Cetingrada i Slunja. Neprijatelj je odba en od Slunja i manjih mjesta oko Kladuše i Cetingrada a naneseni su mu i veliki gubici u ljudstvu i opremi.

Ukupni gubici neprijatelja u ovim borbama (16—24. 6.) iznose 333 mrtva, 243 zarobljena i više ranjenih vojnika.

Zaplijenjeno je 6 raznih topova, 8 teških mitraljeza, 16 puškomitraljeza, 222 puške, 6 šmajsera, 206 raznih topovskih granata, 251 mina, 22.400 metaka, 6 raznih pištolja i ve a koli ina ostalog ratnog materijala.

U toku ovih borbi gubici ovih dviju brigada 8. divizije iznose 47 mrtvih i 170 ranjenih boraca.

5/6. 7. Sukobio se 3. bataljon 3. brigade s ustašama nedaleko Barilovi a uz manje obostrane gubitke.

8. 7. Zasjeda 2. brigade bila je na cesti Velika Kladuša — Topusko i na nju je naišla neprijateljska kolona ja ine 300—400 domobrana. Kolona je zaustavljena i vra ena na polazne položaje.

9/10. 7. Napad je izvršila 1. brigada na Lasinju i 3. brigada na Skakavac. Kako po etno iznena enje nije uspjelo, napad je obustavljen. U borbi je poginulo 11 boraca, a 40 ih je ranjeno, dok gubici neprijatelja nisu poznati.

21—25. 7. Jedinice 3. brigade vodile borbu s ustaškim i talijanskim snagama kod Barilovi a.

30. 7. U napadu na Globorni ki most u estvovale su 1. brigada i 3. bataljon 2. brigade, dok su ostali bataljoni ove brigade vršili fingirani napad na Donje Dubrave. Uporište na mostu opasano žicom i bunkerima nije zauzeto, ali je moral neprijatelja uzdrman.

5. 8. Jedinice 2. brigade vršile pretres Pištenika od ostataka etnika.

10. 8. Dijelovi 1. brigade postavili su zasjedu izme u Drežnika i Vaganca, uništiti 1 neprijateljski kamion te odbili jedinicu koja je pohitala na mjesto dog a ja.

10—22. 8. Jedinice 1. i 2. brigade vršile pretres šume izme u Plaš anske i Gacke doline, zarobile 69 etnika i zaplijenile manju koli inu oružja.

11. 8. Jedinice 3. brigade ušle u Slunj i Cetingrad odakle su se dijelovi brdskog domobranskog puka povukli u Veliku Kladušu.

Istog dana u 15,15 sati po elo je odstupanje neprijatelja iz Velike Kladuše. Dijelovi 3. brigade su protjerali zaštitnicu i ušli u mjesto. Neprijatelju su naneseni veliki gubici (zarobljeno je 276 domobrana).

13/14. 8. etvrti bataljon 1. brigade postavio je zasjedu kod Gavrani mosta nedaleko Drežnika. Na zasjedu je naišla grupa od 60 Nijemaca s konjima. Ubijeno je 55 njema kih vojnika i 60 konja.

16. 8. Tre i bataljon 3. brigade oslobodio je Topusko i željezni ku stanicu Topusko. U kratkoj borbi neprijateljska je obrana svladana, a dijelovi ustaškog

bataljona povukli su se u Glinu. Zaplijenjena je manja koli ina oružja, ali naravno ito mnogo ostalog ratnog materijala, jer ga neprijatelj nije uspio izvući ili uništiti.

20. 8. Dijelovi 3. brigade sukobili su se u blizini Pe igrada s jednim njemačkim izviđačkim odjeljenjem, kojem su zadani veći gubici, a njegovi ostaci pobjegli su prema Cazinu.

21. 8. Treći bataljon 2. brigade minirao prugu između Tounja i Košara.

22. 8. Jedan bataljon 1. brigade napao je neprijateljsku posadu u Vrsti kod Bihaća u jutra od 35 žandara. Osjetivši napad, žandari su se većim dijelom razbjegli.

23/24. 8. Dva bataljona 2. brigade pretresali šumu od etnika na području Malog Griča, Tršća, Catrnje i Brakusove Drage.

25. 8. Dva bataljona 3. brigade izvršili fingirani napad na Glinu i Grebanski most. Do kraja mjeseca brigada je držala položaje prema Glini i Cazinu.

Druga brigada prebaci je kamionima na ranije položaje oko Perušića.

29. 8. Na položajima Lički Osik — Perušići 2. brigada napala dijelove 4. ustaške brigade, koja je uz gubitke a pomoću glavnine iz Gospića, uspjela održati položaje.

U borbama u toku augusta 1943. jedinice 8. divizije ubile su 152 neprijateljska vojnika, zarobile 89 etnika, 6 žandara, 276 domobrana, 11 Nijemaca, 10 pljačkaša i zaplijenile 2 teška bacača, 4 laka bacača, 3 teška mitraljeza, 22 puškomitraljeza, 313 pušaka, 8 šmajsera, 6 pištolja, preko 76.000 metaka i veću količinu ostale opreme.

I—9. 9. Jedinice 8. divizije vodile su obrambene borbe i štatile slobodni teritorij između Bihaća, Plaškog i Gospića.

— **1. brigada** vodila je borbe oko Drežnika, Vaganca i Izačića, te štitala put Prijeboj — Rastovača — Poljanak — Lička Jesenica. Jedna od većih akcija te brigade je napad na neprijateljsku grupu kod Gavrani mosta na Korani gdje je ubijeno 15 i ranjeno 20 neprijateljskih vojnika.

— **2. brigada** vodila je obrambene borbe kod Perušića, Konjskog Brda, Ličkog Osika, Runjevice i Široke Kule i tako sprečila prodor ustaša iz Gospića u Gacku dolinu.

— **3. brigada** je zatvarala pravac prema Lapačkoj dolini od upada neprijatelja iz Bihaća. Većine borbe vodila je kod Dnopolja i Kruga.

10. 9. Jedinice 8. divizije prebacile su kamionima na nove položaje, na pravac Generalski Stol — Oštarije — Ogulin — Gomirje — Jasenak da sprečile prodor njemačkih jedinica i njihovo zaposjedanje ranijih uporišta talijanskih snaga prije kapitulacije Italije.

II—13. 9. Jedinice 1. i 3. brigade izvršile su više manjih akcija na željezni koridor Oštarije — Generalski Stol, a druga brigada je izvršila obuhvatni manevar od Cerovnika preko Gomirja prema putu Jasenak — Ogulin.

14. 9. Jedinice 2. brigade razbile su veću kolonu etnika (preko 1.000) kod Znidovca i Musulinskog Potoka. Velik broj etnika je ubijen i zarobljen, dok su se ostali razbjegli po šumama Kapele i njenih obronaka.

15. 9. Jedinice 1. brigade rušile su propuste na cesti Modruš — Jezerane, dijelovi 2. brigade krenuli su za Vitunj, a 3. brigada je nastavila s akcijama na koridoru Oštarije — Generalski Stol.

Od 1—15. 9. jedinice 8. divizije zarobile su 132, ubile 208 neprijateljskih vojnika i zaplijenile 2 brdska topa, 14 teških mitraljeza, 9 puškomitraljeza, 96 pušaka, 36.000 metaka, veću količinu municije za teška oružja i mnogo druge ratne opreme. Uništeno je 9 km pruge, srušena su 2 aviona, a na strani 8. divizije poginulo je 18, a ranjeno 56 boraca.

16—22. 9. Jedinice 1. brigade vršile su pretres šuma od etnika na prostoru oko Li ke Jesenice, Dabra, Glibodola, Zalužnice i Doljana, a 3. brigada je držala položaje oko Modruša, Oštarija i Ogulina.

20/21. 9. Nakon kra eg odmora u Sabljacima jedinice 2. brigade izvršile su napad na ustaško uporište u Trošmariji. Prvi napad nije uspio, a sutradan se neprijatelj provukao kroz položaje brigade za Globorni ki most. Me u poginulim partizanima u toj akciji bio je i uro Kraja i , komesar 2. brigade.

23/24. 9. No u 23/24. 9. jedinice 2. brigade izvršile su upad u Generalski Stol. Jedan dio posade je pobjegao, dok je zarobljeno oko 50 domobrana.

Ukupni rezultati od 15—24. 9. su: zaplijenjen je 1 mali baca , 2 puškomitraljeza, 64 puške, 12.000 metaka i druge opreme. Ubijeno 15, a zarobljeno 64 domobrana, etnika i ustaša. Na strani partizana poginulo 9 i ranjeno 9 boraca.

27. 9—5. 10. Osmo divizija u sadejstvu s 4. brigadom 13. divizije vodila je jednu od najtežih operacija napada na Oštarije. Napad su po ela dva bataljona 1. brigade 8. divizije, a ostale jedinice su obezbje ivale operaciju. Oštarije je u po etku branilo 400—450 Nijemaca s 3 tenka, 2 borna kola, 3 teška baca a i sistem jakih utvr enja žicom i bunkerima, a kasnije je posada poja avana prodorom novih jedinica iz Ogulina. Napad je ponovljen 30. 9. ali bez uspjeha. Najve e gubitke partizanskim snagama nanosila je njema ka avijacija. Nakon brojnih napada i kontranapada, napad 8. divizije je obustavljen.

Neprijatelj je imao oko 200 mrtvih, 10 zarobljenih. Me u mrtvima bio je i komandant neprijateljske posade u Oštarijama. Zaplijenjeno je 10 pušaka, 1 puškomitraljez i nešto ostale opreme. Na strani partizana poginula su 23, a ranjen 131 borac.

6—31. 10. Poslije neuspjele oeracije na Oštarije jedinice 8. divizije vodile su ogor ene borbe s njema kim snagama na tri pravca njihova udara: Tounj na pravcu Oštarije — Karlovac, Josipdol — Vojnovac — Plaški i Modruš — Jezerane.

9—12. 10. Trodnevne borbe 3. brigade s njema kim upadnim kolonama kod Tounja. Nakon tih borbi brigada je preba ena na odmor u Li ku Jesenicu i Saborski.

12—15. 10. Jedinice 1. i 2. brigade i Plaškog PO zadržavale su neprijatelja do linije Josipdol — Modruš, i tako štatile i osiguravale Drugo zasjedanje ZAVNOH-a u Plaškom.

15. 10. Jake oklopne njema ke jedinice krenule na položaje 2. brigade iz tri pravca: iz Ogulina preko Zagorja za Modruš, cestom Josipdol — Modruš i pravcem Josipdol — Vojnovac — Cerovnik. Neprijatelj je uspio potisnuti 2. brigadu i prodrijeti u Jezerane.

18—19. 10. Jedinice 3. brigade vodile su teške borbe s bliskog odstojanja s Nijemcima koji su prodrli iz Biha a u Li ko Petrovo Selo. Drugog dana neprijatelj se vratio na polazne položaje.

21. 10. Borci 1. bataljona 1. brigade zaustavili kolonu Nijemaca na putu Tounj — Primišlje.

22. 10. Jedan bataljon 1. brigade zaustavio vlak izme u Zve aja i Generalskog Stola.

23. 10. Jedan bataljon 2. brigade napao njema ku manju jedinicu koja je vršila plja ku oko Modruša.

24. 10. Isti bataljon 2. brigade napao je 60 neprijateljskih vojnika izme u Modruša i Ogulina. Zaustavljena je i druga kolona koja je prodrla do Plaškog i ubila nekoliko civila.

27. 10. Dijelovi 1. brigade vodili su ogor ene borbe s ustašama kod Kei mosta i nanijeli im velike gubitke (oko 30 poginulih). Borbe na ovom podru ju nastavljene su i narednih dana.

31. 10. Dijelovi 2. brigade odbili su s uspjehom napad Nijemaca na položaje kod Modruša. U napadu je u estvovalo oko 100 njemskih vojnika s 8 tenkova i jednom blindom. Zarobljeno je 7 neprijateljskih vojnika, a broj mrtvih i ranjenih ostao je nepoznat.

U jednomjese nim borbama od 1—31. 10. Osmo divizija je imala 31 poginulog i 65 ranjenih boraca, a na strani neprijatelja bilo je 96 mrtvih i nepoznat broj ranjenih. Ratni plijen u oktobru 1943. bio je neznatan u odnosu na veliku težinu borbi.

1'2. 11. Dva bataljona 1. brigade i 1. bataljon KPO izvršili su napad na ustaško uporište Belaj u kome je bilo 250—300 ustaša i naoružanih civila. Napad nije uspio, ali su neprijatelju nanoseni ve i gubici u ljudstvu.

4. 11. Borci 2. bataljona 2. brigade uništili su 2 kamiona i ubili 11 ustaša kod Košara izme u Tounja i Oštarija.

5. 11. Jedinice 1. brigade i jednog bataljona KPO vršili su pretres sela od ustaških grupa i patrola i ponovno napali na ustaško uporište Belaj. Pretres sela uspio, a napad na mjesto obustavljen zbog pristizanja ja ih neprijateljskih snaga iz Karlovca.

7—9. 11. Tre a brigada 8. divizije, 3. brigada 7. divizije, Cazinski i 2. bataljon Plaškanskog partizanskog odreda vršili su pretres Cazinske krajine od Huskine milicije. Iako su se Huskine jedinice na vrijeme sklanjale pod zaštitu neprijateljskih garnizona, nanoseni su im ve i gubici.

12. 11. Borci 4. bataljona 2. brigade napali blindirani vlak na pruzi Karlovac — Ogulin i njegovu pratnju te joj nanijeli gubitke.

17—27. 11. Jedinice 7. i 8. divizije izvodile su operaciju na sektoru Glina — Petrinja. Jednu od najtežih borbi u toj operaciji vodila je 3. brigada 8. divizije za oslobo enje Hrastovice.

17. 11. Jedinice 1. brigade do ekale u zasjedi jednu neprijateljsku motoriziranu kolonu i nanijele joj velike gubitke.

19. 11. Jedinice 1. brigade nanijele gubitke dvjema neprijateljskim kolonama kod Hadžera i Graberja.

21. 11. Dijelovi 1. brigade 8. divizije i 4. brigade 7. divizije nanijele neprijatelju ve e gubitke na mostu kod Prekope.

23. 11. Dijelovi 2. brigade odbili neprijateljsku kolonu koja je pokušala deblokirati Hrastovicu.

24. 11. Pregrupiranje partizanskih snaga i njihov sukob s jednom neprijateljskom kolonom u pravcu Gline.

25. 11. Po eo napad na Hrastovicu u kojoj se nalazila jedna eta Nijemaca, a na mostu Petrinj ice 26 domobrana. Ve prvi dan borbe Nijemci su satjerani u dvije zgrade, a domobrani zarobljeni.

26. 11. Tre a brigada 8. divizije oslobodila Hrastovicu. Posada je likvidirana i gotovo sva uništena. Gubici brigade bili su ve i nego svih ostalih jedinica u toj operaciji.

27. 11. Jedan bataljon 2. brigade napao iz zasjede kolonu ustaša i konjanika na cesti Petrinja — Gore i nanio joj velike gubitke.

U toj desetodnevnoj operaciji neprijatelj je imao 216 mrtvih, 75 ranjenih i 65 zarobljenih. Na strani partizana poginula su 23, a ranjeno 55 boraca (samo u Hrastovici 18 poginulih i 43 ranjena borca 3. brigade). U tim borbama zaplijenjena su 2 teška baca a, 104 puške, 23 puškomitraljeza, 15 automata, 23 pištolja, 6 poluautomatskih pušaka, 25.000 metaka i druge opreme.

6—IG. 12. Njema ko-ustaške i domobranske snage vodile su »Panter« operaciju na slobodnu teritoriju Korduna s ciljem uništenja IV korpusa NOV i njegove baze snabdijevanja, ukljuuju i plan za deportaciju stanovništva.

6. 12. Neprijatelj je izvršio koncentraciju snaga i izbio na polazne položaje u Tounju i Karlovcu.

7. 12. Po ele su prve borbe u okviru ove operacije. Nijemci su prodrli iz Karlovca preko Tušilovi a za Vojni i iz Tounja za Primišlje, a ustaše su upale u Skakavac. Raspored jedinica 8. divizije bio je slijede i: 1. brigada dolazi iz Buice na liniju Blatuša — Crni Potok, 3. brigada iz Lasinje na položaje u Sjeni ak, a 2. brigada je po ranijoj zapovijesti krenula u Bruvno i Mazin i slujajno naišla na prodor Nijemaca od Trži a ka Primišlju. Jedinice brigade su pretjerale Nijemce preko Mrežnice i nastavile svoj raniji put ne znaju i da je ovo uvod u ve u operaciju napada na Kordun.

8. 12. Ispad ustaša s dostignutih položaja u Sjeni aku nije uspio, jer su ih jedinice 3. brigade protjerale do Skakavca i Banskog Kova evca.

Isti dan GŠH vra a 2. brigadu na položaje Slunj — Primišlje — Trži .

9. 12. Sukob 1. brigade s neprijateljem kod Crevarske Strane i Radonje, 3. brigada je i dalje na položaju u Sjeni aku, a 2. brigada potiskuje neprijatelja kod Cekinovi a i Ci ina mosta, kraj Primišlja.

10. 12. Jedinice 1. brigade suzbile neprijatelja kod Klju ara i Crevarske Strane uz obostrane gubitke; 2. brigada imala je ja e okršaje na Debeloj Glavi, Primišlju, Trži u i kod Kamenice, gdje je uništila 27 kamiona i 2 automobila; 3. brigada prešla je na položaje Tušilovi — Vojni .

11. 12. Sukob 2. brigade s neprijateljskom kolonom na pravcu Trži — Tounj.

12. 12. Stabilizacija položaja 8. divizije: 1. brigada na Biljegu i Klju aru, 2. brigada ovladala je komunikacijama Trži — Primišlje — Slunj, a 3. brigada vodila je borbe na pravcu Tušilovi — Vojni .

13. 12. Prva brigada potisnula neprijatelja s Koši brda prema Vojni u, 2. brigada zadržala svoje položaje, a 3. brigada imala je manje sukobe na svom sektoru.

14. 12. Ve e borbe vodila je 1. brigada s neprijateljskim dijelovima koji su stigli iz Kladuše u Vojni i krenuli za Baniju s ciljem da nastave ofanzivu i na tom podru ju. Neprijatelj je gonjen sve do Cemernice.

15. 12. Prva brigada je rokirana na pravac Topusko — Cemernica, 2. brigada ka Kloko u i Cetinguadu, (1. bataljon ostavila je kod Trži a), a 3. brigada prema Krnjaku i Vukmani u.

16. 12. Moralno stanje neprijatelja popustilo, jer je uznemiravan na svim pravicima.

Neprijateljski gubici u ovoj operaciji iznosili su 290 mrtvih, 365 ranjenih i 6 zarobljenih.

Zapljenjen je 1 veliki tenk (ispravan), 3 kamiona, 3 radio-stanice, 10 šaraca, 7 protivtenkovskih mitraljeza, 49 pušaka, 5 automata, 40 pištolja, 7.000 metaka, 45 konja, 233 vojni ka odijela, 120 šatorskih krila i ve a koli ina ostale ratne opreme. Ošte en je 1 tenk, 3 kamiona, uništena 2 velika tenka, 12 kamiona i još druga oprema. Operacija za neprijatelja završila je neuspjehom, jer su jedinice 8. divizije uspješno parirale njegovoj novoj taktici.

19—27. 12. Osma divizija sa sve tri brigade vodila je operaciju u Cazinskoj krajini protiv Huskine milicije. Borbe su se vodile u Puri Selu, oko Cazina, Corali ima, a 1. brigada je ušla u Bužim i Pe igrad. Neprijatelj je izbjegavao borbu i stavljao se pod zaštitu cazinskog garnizona, ali je i pored toga imao 67 mrtvih, 3 zarobljena, više ranjenih i doživio politiki udarac od koga se nije mogao oporaviti. Poslije ove operacije 8. divizija se povukla na odmor.

1944. godina

I. 1. Preformirana je 3. brigada i dobila je naziv »Plasanska brigada 8. divizije«. Njen dotadašnji 2. bataljon je rasformiran, a borci raspoređeni u 1. i 2. brigadu. Od 1.000 boraca iz Plasanskog PO i novodošlih boraca iz Plasanske doline formirani su 2. i 4. bataljon. Za komandanta brigade imenovan je Miloš Kukić, a za komesara Simo Livada.

2—9. 1. Izvedena je uspješna operacija 1. i 2. brigade 8. divizije na željezni ku pružgu Ogulin — Generalski Stol i likvidirano je jako neprijateljsko uporište kod Globornog koga mosta.

3. 1. Dijelovi 1. brigade likvidirali su jednu neprijateljsku kolonu iz Generalskog Stola, zarobili 17 željeznih arazime u Tounju i Donjih Dubrava i izvršili neuspjeh napad na Tounj. U toj borbi poginuo je i komandant 1. bataljona Mile Opačić.

4. 1. Zaustavljen prodor oklopnih vlakova iz Ogulina i iz Generalskog Stola.

5. 1. Odbačene dvije neprijateljske kolone od Mašnika i od Glavaca.

6. 1. Izvršen je napad 2. i 4. bataljona 1. brigade na Globorni ki most koji je bio opasan žicom i bunkerima a branilo ga 50 Nijemaca, 60 ustaša i 60 domobrana. Uporište je savladano 7. 1. u 7 sati uz velike gubitke neprijatelja u ljudstvu, oružju i ostaloj opremi. Isti dan je pohvatano oko 20 razbježalih neprijateljskih vojnika i odbijena je kolona od 100 ustaša koja je krenula u pomoć napadnutom uporištu.

8. 1. Jedinice 2. brigade su štitile operaciju i odbile više uzastopnih napada, koji nisu prestali ni nakon likvidacije uporišta. Toga dana su odbili kolonu iz Generalskog Stola od 100 ustaša.

8/9. 1. Prvi bataljon 2. brigade porušio je dio pruge izmeđ u Zvečaja i Generalskog Stola.

9. 1. Završene su sedmodnevne borbe na željezni ku pružgu te su jedinice 8. divizije prešle na odmor i nove položaje. U tim borbama od 2. do 9. 1. poginulo je ukupno 85, a zarobljeno 125 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjene su 94 puške, 12 puškomitraljeza, 1 mali bacač, 3 pištolja, 3 automata, oko 30.000 metaka, 60 mina i druge opreme. Jedinice 8. divizije imale su 11 mrtvih i 19 ranjenih boraca.

10. 1. Jedinice 2. brigade vodile su borbu s posadama dvaju oklopnih vlakova, koji su se iz Generalskog Stola pokušali probiti do Tounja. Na ovim položajima brigada je ostala sve do kraja mjeseca.

II. 1. Izvedena je uspješna operacija 8. divizije »Napad na Oštarije« u kojoj su učestvovali 1. i 3. brigada 8. divizije i 9. slovenska brigada.

Napad na mjesto, nakon snažne artiljerijske pripreme s bliskog odstojanja, izvršile su jedinice 1. brigade; 3. brigada je vršila obezbjeđivanje od Ogulina, a 9. brigada je poduzela fingirani napad na Sv. Petar. Uporište je na juriš oslobođeno, posada likvidirana, jedva da je pobjeglo 38 ustaša. Zaplijenjena je veća količina oružja i opreme.

U ovoj operaciji kao i u borbama na pružgi Generalski Stol — Tounj od 10—14. 1. neprijatelj je imao gubitke od 164 mrtva, 181 zarobljen (163 samo u Oštarijama), a na strani partizana bilo je 12 mrtvih i 15 ranjenih boraca. Zaplijenjeno je 6 teških mitraljeza, 2 laka mitraljeza, 10 puškomitraljeza, 205 karabina, 11 automata, 1 mali bacač, 150 bombi, 40.000 metaka, 5 pištolja, luksuzni auto i velika količina ostale opreme.

13—17. 1. Jedinice 8. divizije zajedno s Kordunaškim, Karlovačkim i Plasanskim odredom vodile su ogorčene borbe s jakim snagama 392. njemačke divizije i ustaško-domobranskim jedinicama, koje su krenule iz Karlovca s ciljem ponovnog zaposjedanja pruge i usputnih uporišta od Generalskog Stola do

Ogulina. Jezgro tih snaga inili su 847. grenadirski puk, Artiljerijski puk 392. divizije, Izvi a ki odred i drugi dijelovi te divizije potpomognuti jakom tehnikom i avijacijom.

13. 1. Neprijateljske snage prodrle su do Donjih Dubrava, Mašnika, Globornice, sela Rebi Glavice i tu vodile borbu s 2. bataljonom 2. brigade i 2. bataljonom Plaš anskog partizanskog odreda.

14. 1. S dostignutih položaja gdje su zano ile neprijateljske snage izbile su na Staniši brdo, Zdenca i Tounja gdje su vodile ve e borbe s jedinicama 2. brigade.

16. 1. Neprijatelj uz jaku artiljerijsku pripremu i 2 blinde s 1.000 vojnika napao je položaj 3. brigade kod sela Zdenca i Tounja, te kod Gri a, Skradnika i Oštarija. Tokom no i 1. brigada prešla je s položaja u Sabljacima i Otoku u Plaš ansku dolinu i smjestila se u Plav a Dragi.

16. 1. Vodile su se ogor ene borbe na položajima 3. brigade. Neprijatelj je pretrpio velike gubitke kod Kuka e.

17. 1. Spojene su neprijateljske snage iz Karlovca i Ogulina. Jedinice 8. divizije povukle su se južno od te linije i dalje uznemiravale neprijatelja i suzbijale njihove kolone koje bi silazile s tog pravca dublje u slobodnu teritoriju.

U tim borbama od 13—17. januara neprijatelj je imao 108 poginulih i više ranjenih vojnika, dok na strani 2. i 3. brigade bilo je 9 mrtvih i 50 ranjenih. Zaplijenjeno je 6 teških baca a s 54 mine, 1 teški mitraljez, 5.500 metaka, 4 automata, 7 pušaka, 2 pištolja i druge ratne opreme.

20—29. 1. Vodile su se borbe jedinica 8. divizije protiv 846. puka 392. njema ke legionarske divizije, oja anog artiljerijskim divizionom i tenkovskim bataljonom, te s ustašama i domobranima ogulinskog garnizona i podru nih uporišta. Teške i uporne borbe vodile su se na širokom ogulinskom prostoru od Bosiljeva, Trošmarije do Plaš anske doline. Najteže borbe u po etku izdržala je 3. brigada na podru ju Trojvrha, Mudri glavice i Vojnovca.

Neprijateljski gubici u ovim borbama iznose 236 poginulih, više ranjenih i 46 zarobljenih, a gubici jedinica 8. divizije iznosili su 19 mrtvih i 65 ranjenih boraca. Zaplijenjena su 3 teška baca a, 12 puškomitraljeza, 65 pušaka, 8 automata, 9 pištolja i druge ratne opreme.

20. 1. Jedinice 2. brigade sukobile se s jednom ustaškom i jednom legionarskom bojnom kod Bosiljeva. Nakon kra eg otpora 2. brigada se povukla preko Kupe u Vinicu.

22. 1. Neprijatelj napustio Ponikve i Trošmariju.

Snage 846. puka i pridodate im jedinice krenule su u dvije kolone prema Radoši u i Cerovniku. Kolonu iz Radoši a do ekala je 3. brigada i natjerala u bijeg prema Josipdolu.

23. 1. Drugi bataljon 2. brigade vodio je borbu u Hrsinu kod Bosiljeva, a 1. bataljon ušao u Trošmariju.

Neprijatelj nastavio prodorom na Cerovnik i Modruš.

24. 1. Jaka neprijateljska kolona, ušla u Trošmariju. Iz zasjede kod Popova Sela dijelovi 2. brigade nanijeli su joj gubitke. Jedinice 1. brigade došle s kra eg odmora iz Plav a Drage i poja ale položaje 3. brigade kod Vojnovca.

25. 1. Neprijatelj upao u Kuni , ali su ga odbile jedinice 3. brigade.

Dvije ete 3. bataljona 2. brigade do ekale u zasjedi manju ustašku kolonu na cesti Leš e — Bosiljevo i nanijeli joj gubitke.

26. 1. Dvije ete 1. bataljona 2. brigade napale su manju ustašku kolonu na cesti Ogulin — Gojak i nanijeli joj gubitke.

Neprijateljske snage zauzele Mudri glavicu i Trojvrh odakle su vršile daljnji prodor u Plaš ansku dolinu.

27. 1. Dva bataljona 2. brigade do ekala ja u autokolonu domobrana i ustaša na komunikaciji Donje Dubrave — Tounj i nanijeli joj ve e gubitke. Zarobljeno je 38, ubijeno 45 neprijateljskih vojnika i jedan oficir te uništeno 9 kamiona. Zaplijenjeno je 5 puškomitraljeza, 21 puška, 3 pištolja, 1 automat i druga oprema.

28. 1. Vodile se teške borbe na Trojvrhu i Mudri glavici.

29. 1. Neprijatelj trajnije zadržao Mudri glavicu i Trojvrh odakle je vršio este napade u Plaš ansku dolinu.

31. 1. Ustaše i legionari prodrli su u Plaš ansku dolinu s dvije kolone: jedna je krenula iz Skradnika preko Sekuli Poljane na položaje 1. brigade u Liscu, a druga je preko Kuni a (jedna grupa od 300 ustaša) pošla preko Kapele na položaje 3. brigade i preko sela Zebi stigla u Plaški.

Otpor 1. i 3. brigade bio je neorganiziran, te se neprijatelj popalivši nekoliko sela vratio na polazne položaje bez ve ih gubitaka.

5—10. 2. Višednevne borbe vodile su 2. i 3. brigada u Plaš anskoj dolini sa snagama 392. njema ke legionarske divizije i 33. ustaške bojne. Prodorom na ovo podru je neprijatelj je želio obezbijediti nesmetan prolaz pravcem Ogulin — Modruš — Jezerane.

5. 2. Jedinice 3. brigade vodile su ogor ene borbe s tim neprijateljskim snagama kod Dabra i nanijele im gubitke.

7. 2. Neprijatelj je prodro u Plaš ansku dolinu s dvije kolone: jedna preko Podhuma, Janje Gore na cestu Kneja — Plav a Draga, a druga preko Kuni a za Veru na položaje 3. brigade. Položaj 2. brigade pomakao se na liniju Kneja — Pištenik. Na tim položajima brigade su ostale i slijede i dan.

8. 2. Dvije ete 2. brigade uništile neprijateljski kamion na liniji Trži — Kamenica. I ostale jedinice vršile su izvi anja na širem prostoru.

10. 2. Napad 2. i 3. brigade na položaje neprijatelja na liniji Sabljaki — Klekinja — Trojvrh — Mudri glavica — Vajin Vrh. Neprijatelj je za kratko vrijeme pomaknut s te linije izuzev s Trojvrha na kojem se u vrstio sistemom žicanih i drugih prepreka.

U ovim borbama neprijatelj je uspio osigurati liniju Ogulin — Modruš — Jezerane uz gubitke od 68 mrtvih i 2 zarobljena. Na strani 1. i 3. brigade bilo je 7 mrtvih i 38 ranjenih, te više žrtava me u civilnim stanovništvom.

23. 2. Održana je divizijska partijska konferencija u Slunju. Na konferenciji je sudjelovalo 250 delegata na 790 lanova KPJ, koliko ih je bilo tada u 8. diviziji.

4/5. 3. Napad 1. i 2. brigade u sadejstvu s 34. divizijom na uporište Zden ina s posadom od preko 800 erkeza, ustaša, domobrana i Nijemaca. Uslijed podvodnog terena i poplave potoka Brebornice napad nije uspio. Gubici u obje brigade iznose 7 mrtvih i 23 ranjena borca.

5. 3. Formirana Karlova ka brigada 8. divizije u selu Hraš e od boraca Karlova kog partizanskog odreda. Na dan formiranja imala je 640 boraca. Prvi komandant brigade bio je Franjo Molek, a komesar Petar Erdeljac.

5—13. 3. Vodile su se teške desetodnevne borbe jedinica 8. divizije, Kordunaškog i Plaš anskog odreda protiv dijelova 392. njema ke legionarske divizije (846 puk) i 33. ustaške bojne.

Najve i teret prva etiri dana snosila je 3. brigada, dok su 1. i 2. brigada po nare enju Štaba IV korpusa stigle iz Zden ine 8. 3. i ve sutradan stupile u borbu.

Neprijateljski gubici u ovim borbama iznose 240 mrtvih, više ranjenih i 20 zarobljenih legionara, a na strani partizana bio je 49 poginulih i 155 ranjenih boraca. Zaplijenjena su 2 baca a, 5 šaraca, 70 karabina, 11.000 metaka, 8 auto-

mata, 10 pištolja i komora jednog bataljona s 35 konja i mnogo ostalog materijala.

5. 3. Jedinice 3. brigade napale su neprijateljsku kolonu **kod Ci ina mosta, ali bez ve ih rezultata**. Neprijateljski bataljon nalazio se u Toboli u **gdje je stigao** prethodnog dana.

6. 3. Jedna eta 4. bataljona nanijela je gubitke neprijatelju na Kamenitom vrhu, a ostale ete su uznemiravale neprijatelja u Toboli u.

7. 3. Dijelovi 846. puka i 33. bojne ušli su u Plaški s pravca Josipdola i naišli na otpor jedinica brigade u Plaškoj Glavi, Plav a Dragi, na Jakši mostu i u selu Mišljenovi ima gdje se razvila borba prsa u prsa. Nakon toga ta kolona se spojila s kolonom u Toboli u.

8. 3. Jedinice brigade prelaze iz odbrane u napad. Neprijatelj je napustio Toboli , ali je zaposjeo sve dijelove Plaš anske doline i Blata.

9—12. 3. Dolaskom 1. i 2. brigade po inje gonjenje neprijatelja iz Plaš anske doline: 1. brigada zauzima položaje u Vojnovcu, 2. brigada Trži — Kamenica — Tounj, a 3. brigada Latasovo Brdo — Plav a Draga — Blata. Prvi ja i udar izvršile su 1. i 3. brigada.

13. 3. Ulazak 2. brigade u Kamenicu i Carevo Polje, a 3. brigada nastavlja borbu za oslobo enje Plaš anske doline.

14. 3. Neprijatelj s 500 vojnika vrši kontraudar na 2. brigadu kod Tounja; 1. brigada posjeda Hum i Lisac, pokušava proboj kod Medakovi a i Kosanovi a te savladava jednu kolonu iz Josipdola i zarobljava joj sledovanje. Neprijatelj se povukao iz Tuka do Jakši mosta.

15. 3. Kona an rasplet operacije. Neprijatelj ponovno ulazi u Tuk, Kneju i Toboli , ali su na njegovu kolonu izvršili bo ni juriš 1. i 4. bataljon. Gotovo sve neprijateljske snage na tom dijelu bile su uništene. Druga brigada zadržala je liniju obrane u Trži u. Iza toga povukle su se sve neprijateljske jedinice iz Plaš anske doline. Me u poginulim partizanima na Kneji bio je i komandant artiljerijskog diviziona Stanko Svilar.

12. 3. Jedinice Karlova ke brigade sukobile se s jednom neprijateljskom kolonom kod Bosiljeva, i nanijele joj gubitke od 8 mrtvih i jednog zarobljenog, te zaplijenile prvi puškomitraljez («Šarac»). Na strani partizana bilo je 6 mrtvih i 6 ranjenih.

23. 3. Jedinice 1. brigade izvršile su akcije na 2 kamiona jedinica 392. njema ke legionarske divizije u Plav a Dragi i u Latinu i nanijeli im gubitke.

30. 3. Susretna borba 3. i 4. bataljona 2. brigade i jednog bataljona KPO s dijelovima 33. ustaške bojne na liniji Mavra i — Donja Perjasica. Neprijatelj je protjeran u pravcu Si e i imao gubitke od 15 poginuih.

2. 4. Tre i bataljon 2. brigade likvidirao je mostobran kod Kei mosta. Most nije srušen, ali su neprijatelju naneseni gubici od 24 poginula.

3—7. 4. Petodnevene borbe jedinica 1. brigade s dijelovima 392. njema ke legionarske divizije na podru ju Gacke doline (Doljani, Podhum, Škare, Zaluznica) i Dabar. Partizani su odbacili neprijatelja na polazne položaje i nanijeli mu gubitke od 50 mrtvih i više ranjenih.

3/4. 4. Neprijateljske snage u ja ini od 6 bojni iz Karlovca, Ozlja i Zagreba napale su Karlova ku brigadu na sektoru Hraš a i Ribnika. Nakon ogor enog etverosatnog otpora, brigada se povukla preko Kupe na teritorij Slovenije. Neprijatelj je u toj borbi imao 43 mrtva i 78 ranjenih, a brigada 7 mrtvih i 5 ranjenih boraca me u kojima je bio i Nikola Oreš anin, operativni oficir brigade.

5. 4. Jedinice 8. divizije bez 1. brigade oslobodile su Vukmani u kome su se nalazile 2 bojne ustaša i domobrana. Gubici brigade iznose 2 mrtva i 7 ranjenih, a gubici neprijateljske posade 68 mrtvih, 19 zarobljenih i više ranjenih. Zaplijenjen je 1 teški baca , 3 puškomitraljeza, 37 pušaka, 8.000 metaka, 1 automat i druga ratna oprema.

9. 4. U sastav Karlova ke brigade došlo je 280 novih boraca iz Istre. Time su broj ano oja ale jedinice brigade.

9—14. 4. Izvršen je napad na Cazin u kojem su u estvovala 8. divizija, bez 1. brigade, dvije brigade 7. divizije, Unska operativna grupa i brdski i haubi ki divizion. U Cazinu su se nalazile 8. ustaška pukovnija, 1 bojna »Tigar divizije« i 1 bojna te divizije u Ostrošcu, oja ana s 5 tenkova i s 5 oklopnih kola. Dva bataljona 2. brigade prodrli su u grad, ali je obrana bila ja a nego što se pretpostavljalo. Napad je ponovljen 10. 4., a zatim i 11. 4., ali bez uspjeha. Nakon toga neprijatelj 12. 4. prelazi u kontranapad, ali ne uspijeva dalje potisnuti partizanske jedinice koje su se zadržale oko Cazina još dva dana, a tada prešle na druge položaje.

U borbi oko Cazina poginulo je 25 boraca, ranjeno 111, a gubici neprijatelja iznose 158 mrtvih, isto toliko ranjenih i 4 zarobljena vojnika. Zaplijenjen je 1 protukolski top, 2 puškomitraljeza, 22 puške i druga oprema. Uništena su 3 kamiona, ošte en 1 tenk i 1 oklopni automobil.

10. 4. Na sektoru Generalski Stol — Kei most, 2. i 3. bataljon 1. brigade napali su dijelove njema kog 1. baca kog rezervnog puča i nanijeli mu gubitke od 50 mrtvih i više ranjenih, zaplijenili 10 pušaka i druge opreme.

11. 4. Jedinice 1. brigade odbile su napad ustaša na Plaš ansku dolinu i nanijele im gubitke.

21. 4. Dijelovi 2. bataljona 3. brigade do ekali su u zasjedi i natjerali u bijeg vod neprijateljske pješadije kod Baljevca i nanijeli mu gubitke od 19 mrtvih i više ranjenih. Isti dan 2. bataljon 2. brigade postavio je zasjedu koloni od 250 ustaša kod Popovi Brda. Zasjeda je prijevremeno otkrivena i borba se vodila s ve eg odstojanja. U toj borbi ustaše su imali gubitke od 10 poginulih i nepoznat broj ranjenih.

26. 4. Karlova ka brigada je odbila ja e neprijateljske snage na pravcu Generalski Stol — Leš e i kod Stativa s pravca Karlovca i tako s uspjehom osiguravala napad 13. divizije na Bosiljevo. Neprijatelj se uz gubitke od 26 mrtvih vratio na polazne položaje. Brigada je u toj borbi oštetila jedan tenk i 3 kamiona.

26. 4—2. 5. Vodila se operacija širih razmjera na podru ju Dabar — Vrhovine — Donji Babin Potok u kojoj su u estvovala 1. i 3. brigada 8. divizije, jedna brigada 13. divizije i dvije brigade 35. divizije. Neprijateljske snage sa injavale su: 801. bojna 392. legionarske njema ke divizije, ustaške bojne iz Oto ca i Brinja, kao i manji broj etnika. Borba je bila ogor ena na visu Peruši (3. brigada), kod Škara i Doljana (1. brigada) te 30. 4. kod Dabra, Vrhovina i Donjeg Babina Potoka. Dana 1. 5. dvije bojne iz Brinja ušle su preko Dabra u Li ku Jesenicu: jedna se vratila, a druga preko Blata i Plaš anske doline otišla za Josipdol (2. 5). Neprijatelj je u ovim operacijama imao oko 177 mrtvih i ve i broj ranjenih, a na strani partizana bilo je 30 mrtvih i 72 ranjena borca.

1. 5. Karlova ka brigada je po nare enju Štaba 4. korpusa prešla Kupu u pravcu Adleši a te krenula za Zumberak u sastav 34. divizije.

Brigada je u sastavu 8. divizije od 5. 3. do 1. 5. 1944. izvela 8 napada, 2 obrane i 16 zasjeda, ubila 89, ranila 97 i zarobila 9 neprijateljskih vojnika. Za to vrijeme je imala 15 mrtvih, 20 ranjenih i 9 zarobljenih boraca.

5. 5. Tre a brigada 8. divizije vršila je obezbje enje napada jedinicama 35. divizije na ustaško uporište Duman i Ramljane kod Peruši a. U svom povla enju neprijatelj je naišao na zasjedu 3. brigade kod Ramljana i pretrpio gubitke.

6. 5. Jedinice 1. i 3. brigade odbile su napad njema ko-ustaških jedinica ja ine jedne bojne sa svojih položaja na pravcu anak — Lisac — Goli vrh. Obje ove brigade zatekla je u Lici i neprijateljska operacija »Morgenstern«.

7—20. 5. Vodila se na podru ju Like neprijateljska operacija »Morgenstern« koju su povele 392. i 375. njema ka divizija, 1 puk »Brandenburg«, 92. motorizirani puk, 202. tenkovski bataljon, 4. ustaški zdrug i Meda ko- etni ki odred. **Partizanske snage** pod komandom Štaba 11. korpusa **inile** su: 8. divizija bez 2. brigade, 35. divizija, 3. brigada 13. divizije i Li ki PO.

Polazni položaj 1. brigade bio je Poljanak — Korenica — Udbina, a 3. brigade Vrhovine — Prijeboj. Obje brigade imale su više sukoba kod Poljanka, Serti Poljane, Lisine, Uvalice, Plitvi kog Ljeskovca, Prijeboja, Babina Potoka, Fundukova Brda, Pogledala i na nekim drugim mjestima. Posebno težak zadatak imala je 1. brigada kod prebacivanja 800 ranjenika iz Bjelih potoka za Kordun. Prebacivanje se vršilo preko Plješevice, bez hrane i odmora, a uz borbu i este napade neprijatelja na bokove kolone.

21. 5. Jedinice 2. i 3. brigade vodile su borbu za oslobo enje Primišlja. Silovit napad otpo ela je 2. brigada, a 3. brigada je osiguravala napad kod Ci ina mosta i od pravca Trži a. Neprijatelj je razbijen i protjeran uz velike gubitke od 89 mrtvih, 50 ranjenih i 25 zarobljenih. Zaplijenjeno je 47 pušaka, 4 pištolja, 8 puškomitraljeza i druge opreme.

22—30. 5. Na Kordunu, Baniji i Cazinskoj krajini vodila se neprijateljska operacija »Šah«. Neprijateljske snage iz desetak razli itih jedinica (Nijemaca, kozaka, ustaša, domobrana i dr.) prodrle su na Kordun s više pravaca: Tounj — Trži — Primišlje — Poloj, Generalski Stol — Perjasica — Poloj — Veljun, Karlovac — Vojni i Glina — Vrginmost — Vojni . Jedinice 8. divizije stupile su s njima u borbu 26. 5. i to: 1. brigada kod Trži a, Primišlja i Veljuna, 3. brigada je protjerala neprijatelja iz Perjasice do Kei mosta i Si e, a 2. brigada je vodila ogor ene borbe s kozacima kod Crevarske Strane, Vrginmosta i Cernice i s ustašama i domobranima kod Katinovca.

Neprijateljske snage su odbijene i imale su gubitke od 186 mrtvih, više ranjenih, 13 zarobljenih. Zaplijenjeno je 15 konja s opremom i nešto oružja. Uništena je 1 blinda i ošte ena 2 neprijateljska tenka. Jedinice 8. divizije imale su gubitke od 9 mrtvih i 105 ranjenih boraca.

2. 6. U Kr ani kod Udbine etnici su ubili me u ranjenim partizanima i Aleksandra Backovi a, komesara 8. divizije.

5. 6. Napad 8. divizije bez 3. brigade na ustaško-domobranska uporišta u Belaju i Dugoj Resi. Od napada se odustalo im se saznalo o me uvremenom poja anju neprijateljskih posada. Gubici neprijatelja u ovoj borbi iznose 53 mrtva, više ranjenih i 5 zarobljeiih, a na strani partizana 9 poginulih i 21 ranjen.

9. 6. Jedinice 8. divizije nakon popune i odmora krenule su na duže operacije u Pokuplje i Zumberak s ciljem proširenja slobodne teritorije i njenog spajanja s Belom krajinom.

14/15. 6. Izvršen je uspjeti napad na jako ustaško uporište Buševac u kojem je u estvovala 8. divizija, brigada »Franjo Ogulinac-Seljo« i dijelovi Turopoljskog PO. Napad je po ela 2. brigada, a 1: i 3. brigada su susrele i potukle neprijateljske dijelove koji su kretali u pomo. napadnutom uporištu. Ostale jedinice bile su na obezbje enju operacije. Gubici neprijatelja u ovoj operaciji iznose 117 mrtvih, 130 ranjenih i 48 zarobljenih, a na strani partizana 17 mrtvih i 69 ranjenih boraca.

16. 6. Naredbom GS NOV i POJ Hrvatske 8. divizija dobila je naziv »udarna«.

17/18. 6. Jedinice 1. i 2. brigade 8. divizije i »Seljina« brigada 34. divizije izvele su napad na Blatnicu i Re icu koje su držali ustaše 10. bojne (Slunjske) i 2. bataljon 2. domobranske brigade. Blatnica je oslobo ena, a napad na Re icu nije

uspio zbog jakih utvrđenja i brisanog prostora za napad. Gubici neprijatelja: 28 mrtvih, a gubici partizana 9 mrtvih i 24 ranjena borca.

18. 6—14. 7. Jedinice 8. divizije vodile su žestoke i dugotrajne borbe na teritoriji Zumberka. Bio je to niz uzastopnih napada i obrana u kojima je 8. divizija pokazala svoju hrabrost i izdržljivost, borbeno iskustvo, moralnu snagu boraca, pa i ne tako male tehničke mogućnosti. Borbe su se vodile na cijelom prostoru do Bele krajine kao što su: borbe kod Srednjaka, Brlenice, Bresarića, Balabana, Krašića (1. 7.), Grandi Brega, Prvinića, Konjari Vrh, Sv. Jane, Prekrižja, Lovića i Prekriškog, Vrhovca, Petruša, Kostanjevice, Oštrca, Radinovića i na drugim mjestima. Gubici neprijatelja iznosili su 580 mrtvih, 680 ranjenih, a gubici divizije 71 poginuli borac, 242 ranjena, 9 ogluvljenih i 11 nestalih. Među poginulim bio je i komandant 1. brigade Miloš Kljajić i načelnik Štaba Dušan Kosanović Mudrak.

14—22. 7. Borbe jedinica 8. divizije u međuriječju Kupa — Mrežnica s ciljem raščišćavanja prolaza za prebacivanje 250 ranjenika iz Zumberka za Kordun. Većine borbe vodila je 3. brigada kod Tounja, Keleč mosta, Dubrava i Mašnika s dijelovima 392. legionarske njemačke divizije i 10. i 33. ustaške bojne, dok su 1. i 2. brigada osiguravale veliku kolonu ranjenika.

Prebacivanje ranjenika preko Mrežnice izvršeno je 22. 7. ujutro a iza toga je slijedila obrambena borba s neprijateljem na lijevoj strani rijeke u kojoj je neprijatelj pretrpio gubitke od 37 poginulih i 10 zarobljenih.

27. 7—31. 8. Jedinice 8. divizije nalazile su se na Kordunu radi odmora i popune. Formirani su peti bataljoni u 1. i 2. brigadi. Brigade su razmještene tako da su i u to vrijeme vodile obrambene, susretne i napadne akcije i to: 1. brigada se kretala relacijom Veljun, Cerovac, Vukmanić, Skakavac (izvršila napad na Kupski most 3. 8.), a zatim ponovno prebacila na sektor 34. divizije kod koje su nastupile poteškoće. Iza toga se ponovno vraćala na Kordun i smještala u Slavsko Polje; 2. brigada najprije je raspoređena na teren Rakovice i Slunja, 16. 8. prebacila je na sektor Prijeboj — Ličko Petrovo Selo u pomoć 35. diviziji, a zatim ponovno na područje Rakovice i Drežnika; 3. brigada se kretala na terenu Perjasice, Plaškog, Josipdola, Modruše i Brinja, te vodila manje ali iste obrambene i susretne borbe s neprijateljem.

1—12. 9. Počinju intenzivne borbe jedinica 8. divizije s ciljem uznemiravanja neprijatelja u Karlovcu, Vaganju i na pruži Karlovac — Ogulin kao perifernim linijama slobodne teritorije Korduna.

1—6. 9. Većine diverzije 3. brigade na pruži Duga Resa — Ogulin (Košare, Tounj, Donje Dubrave, Generalski Stol), gdje se sudara s pojedinim neprijateljskim jedinicama i u toku šestodnevnih akcija nanijela im većine gubitke. U tom periodu 1. brigada je vodila borbu na liniji Karlovac — Cerovac, a 2. brigada kod Catrnje i Poljanka.

7/8. 9. Napad i jedan fingirani napad na ustaške posade u Turnju, Kamenskom, Belaju i Dugoj Resi izvršile su jedinice 1. i 3. brigade.

8. 9. Na relaciji Catrnja — Vaganac 2. brigada vodila obrambene borbe i nanijela neprijatelju gubitke. Istog dana 3. brigada vodila borbe protiv 1.500 Nijemaca na liniji Kestenac, Brest, Ljeskovac, a 1. brigada izvela neuspjeh napad na neprijateljska uporišta u Gornjem Mekušju i Turnju.

9. 9. Peti bataljon 1. brigade sukobio se s oko 1.000 ustaša, legionara i Nijemaca na Macutovom brdu, Cerovcu i Turanjskim brdima. Neprijatelj je suzbijen uz većine obostrane gubitke.

10. 9. Jedinice 3. brigade obezbjeđivale prebacivanje žita preko Mrežnice za 13. diviziju.

U borbama od 1. do 12. 9. neprijatelj je imao oko 180 poginulih, 163 ranjenih i 7 zarobljenih vojnika, dok na strani partizana bilo je 18 mrtvih i 38 ranjenih. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 1 pištolj, 34 puške i druga oprema.

13. 9. Jedinice 8. divizije bez 3. brigade i Unska operativna grupa oslobodile su **Cazin** u kome se **nalazila** posada od 500 ustaša. Već i dio posade je likvidiran (187 mrtvih i 156 zarobljenih), samo manji dio je pobjegao u pravcu Majeti a. **Jedinice** 2. brigade su odbile pomoć ustaša i Nijemaca od Ostrošca.

14. 9. Borba 2. brigade s posadom iz Ostrošca nastavljena je i sutradan, a zatim su obje brigade 8. divizije krenule na nove položaje — 2. brigada prema Vaganacu, a 1. Bihaću.

Jedinice 3. brigade **prekinule su prugu** između Zvečaja i Duge Rese na **40 mjesta**.

Peti bataljon 1. brigade vodio je borbu s kolonom od 300 ustaša kod Turanjskih brda.

15. 9. Druga brigada izvršila napad na Vaganac koji je držala posada od 1.150 ustaša, većinom osvjedočenih i inače prikupljenih s područja Slunja i Cazina. Prva brigada je držala osiguranje na sektoru Zlopoljca i tu odbacila kolonu od 200 ustaša. Napad nije uspio zbog zakašnjenja 4. i 5. bataljona.

16. 9. Poslije operacije na Vaganacu 1. brigada prebacila se na sektor Lavevac — Furjan, a 2. brigada na sektor Drežnik — Rakovica, dok je 3. brigada vodila akcije po bataljonima i četama na prostoru od Plitvičkih jezera i Modruša do Karlovca.

20—25. 9. Pokret 1. i 2. brigade u pravcu Sunja: 1. brigada pravcem Lavevac — Velika Kladuša — Brubno — Trnovac — Pastuša — Knezovljani, a 2. brigada Rakovica — Sadilovac (gdje je imala susretnu borbu s ustašama 21. 9.) — Cetinograd — Bojna — Klasni — Pastuša — Borojevići — Knezovljani gdje su se vršile pripreme za napad na Sunju.

26—28. 9. Vodile se trodnevne borbe za oslobodjenje Sunja u kojima su učestvovali jedinice 8. divizije, dvije brigade 7. divizije i jedna brigada 34. divizije. Neprijateljske snage sačinjavale su: ustaše 3. zdruga i 10. željezničke bojne, 2 čete Nijemaca i oko 200 domobrana. Napad na Sunju nije uspio, ali su jedinice 8. divizije oslobodile Graboštane. Gubici neprijatelja 95 mrtvih, 115 ranjenih, 41 zarobljen, a na strani partizana 10 mrtvih i 91 ranjen. Zaplijenjena su 2 mala bacača, 1 teški mitraljez, 26 pušaka, 1 šmajser, 4 pištolja i druga oprema. U borbi na Sunju poginuo je i Mito Dmitrović, rukovodilac SKOJ-a 8. divizije.

1. 10. Jedinice 8. divizije bez 3. brigade otpočele su borbe na području Banije, Turopolja i Pokuplja — napad na Zažinu (14. 10.), osiguranje napada na Zdenčinu (23. 10.) i fingirani napad na Rečicu (30. 10.). Treća brigada je vršila osiguranje, brojne zasjede i obrambene borbe na pruži Duga Resa — Ogulin, zatim na pravcima Modruš — Jezerane, Josipdol — Plaški kao i gonjenje neprijatelja s područja Plašanske doline.

2—3. 10. Prva brigada blokirala je Sunju (2. brigada na odmoru u Šašu i Zivaji), a 3. brigada vršila osiguranje na pravcu Plaški — Toboli — Perjasica.

4. 10. Prva brigada vršila pokret za Gornju i Donju Baugu, 2. brigada za Trtnik, a 3. brigada je postavila zasjedu kod Bresta, Zdenca i Ličke Jesenice gdje je susrela neprijateljsku jedinicu od oko 600 ustaša, legionara i Nijemaca i nanijela joj gubitke.

5. 10. Dijelovi 3. brigade vodili obrambenu borbu na liniji Plaški — Kneja protiv 1.200 ustaša, legionara i Nijemaca i nanijeli im gubitke.

6. 10. četvrti bataljon 3. brigade izvršio napad kod Tobolića na kolonu od 300 ustaša i legionara i nanio joj manje gubitke.

7. 10. Treća brigada vršila je osiguranje na liniji Plaški — Toboli — Perjasica.

9. 10. Izvršen je pokret 1. brigade za Pokuplje, 2. brigade za Bučicu, a 3. brigada je postavila zasjedu na pravcu Modruš — Jezerane na koju je naišla kolona od 250 ustaša, legionara i Nijemaca i nanijela im već gubitke.

10. i 11. 10. Pokret 1. brigade s položaja Vrte ko — Hatje, a 2. brigade iz Buice i Taborišta za Cerje — Poljanac.

14. 10. Prva brigada izvršila napad na Zažinu, a 2. brigada osiguravala napad na pravcu Zažina — Lekenik — Greda i tu pokidala prugu na 15 mjesta. Tre i bataljon 3. brigade postavio zasjedu na liniji Modruš — Jezero i nanio gubitke koloni ustaša i legionara.

15. 10. Prva brigada držala osiguranje u Vrkaši u i Letovani u, a 2. brigada odbila sa svog ranijeg položaja oko 300 erkeza i nanijela im gubitke.

Prvi bataljon 3. brigade do ekao u zasjedi oko 100 ustaša kod Cerovnika i nanio im gubitke.

16. 10. Prekid pruge Zagreb — Sisak na 30 mjesta izvršile jedinice 1. i 2. brigade.

Jedinice 3. brigade po bataljonima vodile borbu na Klašnici, kod Donjih Dubrava, i kod Tounja gdje su njeni bataljoni (2. i 4.) odbili oko 300 Nijemaca, ustaša i legionara i nanijeli im gubitke. Isti dan dijelovi te brigade ianijeli gubitke neprijateljskoj koloni na putu Modruš — Jezerane.

19. 10. Jedinice 3. i 4. bataljona 3. brigade prekinuli su prugu kod Zve aja na 10 mjesta i nanijeli gubitke jednoj ustaškoj satnji.

20. 10. Prva Muslimanska brigada, oja ana s 1. bataljonom 2. brigade i 1. bataljonom 3. brigade 8. divizije, izvršila je iznenadni napad na Drežnik gdje se nalazila posada od 700 ustaša. U toj borbi 1. bataljon 3. brigade bio je opkoljen i pretrpio ve e gubitke (20 mrtvih i 20 ranjenih boraca). Me u poginulim bio je i komesar bataljona Vlado Ninkovi . Napad je istog dana obustavljen.

21. 10. Prva brigada je izvršila pokret za Kup inu, 2. brigada za Horvate, a 3. brigada je i dalje vršila osiguranje i vodila borbu iz zasjeda na pruzi oko Tounja.

23. 10. Na osiguranju kod Klin a Sela (dok je 34. divizija napadala Zden inu) 1. brigada se sukobila s kolonom od 200 ustaša. Pokret 2. brigade iz Horvata za Kravarsko.

24. 10. Prva brigada krenula je za Kup inu, a 2. brigada postavila zasjedu na pravcu Peš enica •— Turopolje te odbila manju grupu erkeza.

Jedinice 2. bataljona 3. brigade postavile zasjedu na liniji Josipdol — Vojnovac i nanijejele gubitke neprijateljskoj koloni.

26. 10. etvrti bataljon 2. brigade postavio zasjedu na liniji Sisak — Lekenik i nanio gubitke jednoj ustaškoj satnji.

30. 10. Drugi bataljon 1. brigade izvršio fingirani napad na Re icu.

Drugi bataljon 3. brigade protjerao 300 legionara iz Plavca Drage i Plaškog te im nanio gubitke.

31. 10. Druga brigada prekinula željezni ku prugu Sisak — Zagreb na 120 mjesta.

Tre a brigada vodila obrambene borbe na Stani Brdu i Klašnici te odbila jedinicu od 300 legionara.

U jednomjese nim akcijama (1—31. 10. 1944.) jedinice 8. divizije nanijejele su neprijatelju gubitke od 184 mrtva, 215 ranjenih, 4 zarobljena. Gubici divizije u tom periodu iznosili su 57 poginulih i 60 ranjenih boraca.

21. 10. Poginuo Vladimir etkovi , prvi komandant 8. divizije, tada komandant 8. korpusa, u malom partizanskom avionu nad Dinarom, koji su zabunom oborili savezni ki lovci.

¹—5- 11. Jedinice 3. brigade vodile su brojne obrambene borbe i postavljale zasjede na podru ju Josipdol — Plaški, Plitvi ki Ljeskovac — Serti Poljana, Josipdol — Brinje, Oštarije — Ogulin i druge. U tim borbama naneseni su

gubici ustašama, legionarima i Nijemcima iz jedinica koje su stacionirane ili krstarile ovim terenom.

7. i 8. 11. Vodile se teške borbe za oslobođenje Cazina koji je držala posada od 460 ustaša i legionara podržavana od posada okolnih uporišta. U napadu su u estvovale 8. divizija bez 3. brigade, Unska operativna grupa i jedna brigada 7. divizije.

Otpor neprijatelja je slomljen. Gotovo cijela posada je uništena ili zarobljena (257 mrtvih, 115 zarobljenih). Zaplijenjena je veća količina oružja: 19 puško-mitraljeza, 187 pušaka, 18 automata, 3 bacača, 3 ručne bombe, 16 pištolja, 125 ručnih bombi, 34.000 metaka i veća količina ostale opreme (mina, granata, odjeća, pribora i si.).

Najveće gubitke u ovoj borbi imala je 1. brigada (25 mrtvih i 104 ranjena). Među poginulima bio je i Mane Pavlović, operativni oficir 1. brigade.

9. 11. Jedinice 2. brigade odbile su kolonu od 250 legionara kod Lipovca i nanijele joj gubitke (36 mrtvih i više ranjenih).

10. 11. Susretna borba 2. bataljona 3. brigade na pravcu Plava — Draga — Plaški s oko 500 ustaša kojima su naneseni gubici (35 mrtvih).

11. 11. Jedinice 3. brigade odbile su u ustašku kolonu na liniji Lisac — Klačnica — Plaški.

12. 11. Susretna borba 1. brigade i 1. i 2. brigade Unske operativne grupe kod Gnjilovca s dijelovima posade iz Ostrošca koja je savladana i protjerana prema uporištu.

13. 11. Jedinice 1. brigade vodile borbe kod Sadilovca, suzbile 500 legionara i nanijele im gubitke. Obrambena borba 1. brigade na pravcu Mutnik — Vrela, Gata, Cazin protiv 600 legionara. Neprijatelj je prodro u pravcu Cazina, a jedinice brigade se povukle na sektor sela Todorova.

18. 11. Obrambena borba jedinica 2. brigade na pravcu Vaganac — Drežnik i kod Lipova gdje su ustaše iznenadili 5. bataljon i nanijeli mu gubitke.

Isti dan je 1. brigada prebačena iz Cazinske krajine na sektor Sadilovac — Drežnik — Lipovača.

19. 11. Obrambena borba protiv istih neprijateljskih jedinica iz Vaganca koje su kod Lipovačice postigle djelomičan uspjeh, ali su se ipak brzo povukle s pravca Drežnika osjetivši tuđu koncentraciju snaga 8. divizije.

U borbama od 12. do 19. 11. neprijatelju su naneseni gubici od 75 mrtvih i veći broj ranjenih. Jedinice 8. divizije su također imale znatne gubitke (29 mrtvih i 34 ranjena borca). Među poginulim bio je i komandant 5. bataljona Vaso Vukobratović.

23. 11. Izvedena je operacija 8. divizije napada na Trojvrh, Mudrič glavicu i Vojnovac kao kju ne toke ustaško-legionarskih upada u Plašansku dolinu. Napad je izvršila 3. brigada, dok su 1. i 2. brigada vodile ogorčene borbe na liniji osiguranja Carevo Polje — Cerovnik — Modruš.

Neprijatelj je u ovim borbama pretrpio velike gubitke (185 mrtvih, više ranjenih i 8 zarobljenih), a gubici 8. divizije iznose 25 mrtvih i 122 ranjena borca. Zaplijenjen je 1 teški bacač, 4 teška mitraljeza, 6 puškomitraljeza, 5 automata, 55 pušaka, 10 tromblonskih pušaka, 7.000 metaka i druge opreme.

24. 11. Obrambena borba jednog bataljona 2. brigade protiv 5 satnija ustaša i 2. i 3. divizije.

Obrana 5. bataljona 2. brigade kod Drežnika protiv 600—700 legionara.

27—30. 11. Prva i dijelovi 2. brigade vodili su trodnevne borbe s ustašama 33. bojne i 3—4 satnije legionara 392. legionarske divizije koji su upali u Plašansku dolinu s tri pravca: Tržić — Toboli — Kneja — Plavca Draga, Vojnovac — Lisac — Latasovo Brdo i Trojvrh — Plaški. Najteže borbe vodile su se na Klačnici i na Latasovu Brdu. Neprijatelj se 30. 11. povukao na polazne

položaje uz gubitke od 50 mrtvih, 63 ranjena i 10 zarobljenih. Gubici na strani partizana: 28 mrtvih, 22 ranjena i 7 nestalih boraca. Zaplijenjen je 1 teški mitraljez, 4 puškomitraljeza, 1 šmajser, 17 karabina i druga oprema.

Dijelovi 3. brigade vodili su obrambenu borbu s oko 300 ustaša na Poljanku.

1. 12. Prva brigada preba ena s područja Plašanske doline na sektor Slunj — Laševac.

Nastavljene su svakodnevne borbe jedinica 8. divizije s dijelovima 373. i 392. njemačke divizije, 33. ustaške bojne, 2. bojne 7. ustaškog zdruga i 4. domobranske divizije na prostoru Plašanske doline, dijela Like, južnog Korduna i Cazinske krajine. Neprijateljske snage iz garnizona su gotovo svakodnevnim ispadima, u manjim dijelovima doja ine jedne bojne, nametnuli borbu po bataljonima (zasjede, osiguranja, obrane i napadi od kojih su najznačajniji napadi na Drežnik (18. 12.) i na Vaganac (31. 12. 1944 — 2. 2. 1945.).

2—11. 12. Jedinice 2. brigade vodile su borbe kod Blata, Dabra, u Plašanskoj dolini, kod Josipdola i Košara.

Jedinice 3. brigade vodile su obrambene borbe kod **Catrnje** i Vaganca.

Prva brigada preba ena na sektor Rakovica — Drežnik.

13. 12. Sukob dijelova 1. i 3. brigade s ustašama, ja ine dvije bojne, na liniji Irinovac — Koli Brdo — Drežnik i Drežnik — Lipova a.

Dijelovi 3. brigade došli su u borbeni kontakt s uju evim etnicima koji su kretali iz Dalmacije preko Bihaća, Vaganca, Drežnika za Liku Jesenicu i dalje za Dabar.

14. 12. Dijelovi 1. brigade vodili su borbu s ustašama kod Metle, Irinovca i Lipova e.

Jedinice 2. brigade vodile su oštre borbe s ustašama 33. bojne na sektoru Plaški — Latasovo Brdo — Lisac.

Dijelovi 3. brigade nastavili sukobe s grupacijom uju evih etnika kod Selišta.

15. 12. Prva brigada sukobila se s ustašama kod Metle, odakle ih je protjerala u Irinovac i Drežnik. Borbe na istim položajima nastavljene su i slijedećeg dana.

Tri bataljona 2. brigade vodili su borbu u Liku, Jesenici protiv grupacije uju evih etnika i nanijeli im gubitke. Gubitke je imao i jedan vod partizana koji je dublje prodro u položaje te grupacije.

17. 12. Jedinice 3. brigade zaposjele su položaje oko Baljevca i Vaganca, a 3. brigada je preba ena iz Plaškog za Rakovicu.

18. 12. Izvršen je uspješni napad na Drežnik u kome su učestvovali jedinice 8. divizije, 1. brigada 7. divizije i Unška operativna grupa. Posada Drežnika u sastavu 2. bojne 7. ustaškog zdruga i dijelova 4. domobranske divizije slomljena je već nakon jednosatne borbe i njeni ostaci su pobjegli pod zaštitu posade u Vaganacu. Neprijatelj je imao gubitke od 60 mrtvih i već broj ranjenih.

19. 12. Prva brigada je preba ena na položaje Cazin — Gnjilovac — Ostrožac. 2. brigada je krenula na relaciju Prijeboj — Cui Krčevine — Plitvički Ljeskovac, dok je 3. brigada ostala na istim položajima Drežnik — Lipova a i Drežnik — Smoljanac.

20. 12. Dijelovi 2. brigade savladali su u istom danu 3—4 neprijateljske kolone na pravcima Korenica — Prijeboj, Plitvički Ljeskovac — Prijeboj i nanijeli im već gubitke (28 mrtvih).

22—30. 12. Prva brigada vodila je borbe na području Cazinske krajine, a krajem mjeseca prelazi na područje prema Plitvičkim jezerima gdje je 30. 12. nanijela neprijatelju već gubitke kod Plitvičkog Ljeskovca.

Druga brigada je ponovila uspjeh u susretanju ustaških kolona na pravcima **Cui Krčevine** — Prijeboj — Korenica (22. 12. i 23. 12.), a krajem mjeseca i na

liniji Vrelo — Homoljac kod Korenice te nanosila ve e gubitke neprijateljskim snagama.

Tre a brigada je vodila gotovo svakodnevne borbe kod Bugara, Gate, Smoljanca, Pašina Mosta, kod Lisina te nanosila neprijatelju ve e gubitke u ljudstvu, opremi i tehnici.

U jednomjese nim borbama (1—31. 12.) poginula su 42, ranjeno 118 i nestalo **11** boraca 8. divizije. Gubici neprijatelja u tom razdoblju (ne ra unaju i borbe na Vaganacu) iznosili su 560 poginulih, 260 ranjenih i 10 zarobljenih.

1945. godina

2. 1. Završila je trodnevna operacija napada na Vaganac, Calopek i Li ko Petrovo Selo u kojoj su u estvovala sve 3 brigade 8. divizije Unska operativna grupa, jedna brigada 7. divizije, artiljerija IV korpusa i tenkovska eta.

Neprijateljsku posadu sa injavale su 1. bojna 7. ustaškog zdrua, dijelovi 373. divizije i ja i dijelovi 7. dalmatinske ustaške bojne.

Napad na Calopek i Li ko Petrovo Selo završio je s uspjehom ve 31. 12. 1944, a napad na Vaganac proizveden je do 2. 1. 1945. kada je i njegova posada savladana i mjesto oslobo eno.

U borbi je poginuo 21 borac, 113 ih je ranjeno (samo 8. divizija imala je 16 mrtvih i 96 ranjenih). Gubici neprijatelja iznosili su 322 mrtva i 33 zarobljena. Zaplijenjene su 2 haubice 105 mm, 3 teška baca a, 6 lakih baca a, 3 teška mitraljeza, 29 puškomitraljeza, 295 pušaka, 6 pištolja, 107.000 metaka i ve a koli ina ostale opreme.

3—31. 1. Jedinice 8. divizije nalazile su se na osiguranju komunikacije Korenica — Plitvi ka jezera — Poljanak — Drežnik — Rakovica i u uslovima oštre zime vodile gotovo svakodnevne borbe s neprijateljskim snagama. Upadi neprijatelja na ovu komunikaciju imali su za cilj da prekinu veze ovih jedinica s Dalmacijom odakle se u to vrijeme po elo vršiti snabdijevanje oružjem, opremom i drugim ratnim materijalom.

Drugi pravac borbi u tom mjesecu je obrana na liniji Li ko Petrovo Selo, Iza i i Baljevac gdje je bila ve a borba 26. 1. u kojoj je smrtno ranjen Simo Kli kovi , na elnik štaba 2. brigade.

1. 2. U toku februara jedinice 8. divizije vodile su više borbi u susretu, obrani i napadu s dijelovima 392. njema ke legionarske divizije, 33. ustaške bojne i drugim neprijateljskim jedinicama na prostoru od Drežnika do Biha a i na teritoriju Plaškog, Saborskog i Dabra. U tim borbama jedinice divizije imale su 61 poginulog, 202 ranjena i 23 nestala borca, a neprijatelju su naneseni gubici od 589 mrtvih, 202 ranjena i 9 zarobljenih.

2. 2. Jedna eta 3. brigade nanijela je ve e gubitke jedinici od 60 legionara iz zasjede kod Carske ku e nedaleko Modruša (31 mrtav i 14 zaplijenjenih karabina).

3. 2. Jedna eta 4. bataljona 3. brigade odbila je od sela Kuni 60 legionara i nanijela im manje gubitke.

4. 2. Dijelovi 1. brigade do ekali su u zasjedi kod Barilovi kog Cerovca kolonu od 100 ustaša iz posade u Belaju te zaplijenili 1 puškomitraljez, 3 puške i nanijeli joj gubitke u ljudstvu.

Isti dan jedna eta 1. bataljona 2. brigade odbila je grupu od 50 legionara kod Baljevca.

5. 2. Dijelovi 4. bataljona 2. brigade odbili su grupu od 50 legionara iz posade Prnjavor kod sela Cavnika.

6—8. 2. Tre a brigada je vodila tešku obrambenu borbu protiv dvije bojne ustaša i jednog bataljona legionara koji su je napali u vrijeme odmora i popune u Plaš anskoj dolini. Prvi napad neprijatelj je izvršio 6. februara s dva pravca — iz Blata i od Vojnovca. Dva bataljona su vodila borbu na Klačnici, a

dva su poslana pred kolonu u Blata. Neprijatelj je to iskoristio i izvršio zaokruženje bataljona na Klačnici i nanio im veće gubitke, ali je prilikom proboja partizana preko Janja Gore izginuo i veći broj neprijateljskih vojnika. Brigada se prikupila na liniji Kneja—Strmica—Pištenik.

Slijedeći dan bilo je zatišje, a novi napad uslijedio je 8. februara. Jedinice brigade su potisnute prema Ljupču. Brigada je u ovoj borbi imala najveće gubitke od svog osnivanja (38 mrtvih, 41 ranjen i 11 nestalih boraca). Gubici neprijatelja iznose oko 100 mrtvih, ali obzirom na njegovu nadmoćnost pokupio je svoje mrtve pa i oružje poginulih partizana.

7. i 8. 2. Treći bataljon 2. brigade odbio je napad 150 ustaša i Nijemaca kod Gornjeg Baljevca. Slijedeći dan jedna eta istog bataljona izvršila je napad na ustaše na Abdičkom brdu.

10. 2. U Plaški ansku dolinu i Ličku Jesenicu upao je veći broj ustaša i Nijemaca u dvije kolone: jedna u sastavu 2. ustaške bojne i bataljona legionara kretala se pravcem Vojnovac—Lisac—Kneja—Toboli, a druga u sastavu 33. bojne i dijelova 392. njemačke legionarske divizije prešla je preko Male Kapele i izbila u Blata, Ličku Jesenicu i Saborski gdje je i zanočila.

11. 2. Neprijateljska kolona iz Saborskog krenula za Poljanak odakle su je vratile jedinice 35. divizije. Jedinice 1. brigade nanosile su joj gubitke iz zasjede.

Isti dan je iz Izačića i Baljevca krenulo 800—1000 ustaša, dijelova slunjske i dalmatinske bojne i 54. njemačke planinske divizije i zaposjeli Ličko Petrovo Selo, Alopek i Vaganac. S ovom formacijom 2. brigada je vodila borbe na pravcu njihovog nastupanja i nanijela im velike gubitke.

12. 2. četvrti bataljon 1. brigade vodio je borbu s jednim bataljonom legionara u Ličkoj Jesenici i potisnuo ga prema Dabru nanijevši mu gubitke (64 mrtva).

Glavna kolona iz Saborskog probila se preko Poljanka i Serti Poljane za Drežnik i Vaganac gdje se spojila sa snagama s pravca Bihaća.

12—14. 2. Druga brigada je vodila trodnevne borbe na Količkom Brdu i oko Drežnika protiv 1000—1.200 ustaša iz 33. bojne i Nijemaca iz 392. divizije koji su se utvrđivali na liniji Vaganac—Sadilovac—Drežnik. Treći dan borbe 33. bojna povukla se u Saborski, a zatim su ostale neprijateljske jedinice napustile Drežnik i povukle se u Vaganac.

15. 2. Dijelovi 2. bataljona 2. brigade protjerali su manju grupu ustaša s Abdičkom brda, zaplijenili im 2 puškomitraljeza, 20 bombi i drugu opremu.

17. 2. Treći bataljon 2. brigade odbio je jednu satniju ustaša kod Gornjeg Baljevca.

18. 2. Dijelovi 2. brigade protjerali grupu od 60—80 ustaša s Abdičkom brda.

23. 2. Napad na Dabar izvela je 1. brigada, dok je jedan bataljon 3. brigade držao osiguranje na pravcu Lipice—Glibodol. U Dabru se nalazila jedna bojna ustaša i jedan bataljon legionara. Napad nije uspio, ali su neprijatelju nanosili gubici (45 mrtvih u Dabru i 6 na pravcu osiguranja).

Drugi bataljon 2. brigade dočeka je četvrtu Nijemaca na izlazu iz uporišta Baljevac i protjerao je od svojih položaja.

24. 2. Dva bataljona 3. brigade vodili borbu s oko 200 legionara na pravcu Selište—Dabar.

Isti dan 4. bataljon te brigade napao iz zasjede kod Carske kuće kolonu ustaša i legionara.

25. 2. Jedinice 1. brigade sukobile su se s kolonom od 800 ustaša i legionara na pravcu Lička Jesenica—Dabar, odbacile je i nanijele joj gubitke.

Jedinice 3. brigade branile Plaški ansku dolinu od upada jedne bojne.

26. i 27. 2. Treća brigada je vodila dvodnevne borbe protiv jedne bojne ustaša i dvije satnije legionara. Prvi dan borbe ustaše su odbijeni već na ulazu u

Plaš ansku dolinu, a drugi dan neprijatelj je prodro na liniju Pištenik—Filipov vrh—Kneja, odbacio neke jedinice brigade, ali uz velike vlastite gubitke (22 mrtva).

1. 3. Po ele su teške borbe jedinica 8. divizije s brojnim neprijateljskim snagama od Ogulina i Karlovca do Biha a. U sastav divizije ušla je i Muslimanska brigada kao njena 4. brigada. Na prostoru oko Drežnika do Biha a operirale su 2. brigada i Muslimanska brigada neprestano, a 1. i 3. brigada vodile su borbe na ovom prostoru, ali i na terenu Plaš anske doline i pruge Ogulin—Karlovac.

Od 21—28. 3. sve 4 brigade sudjelovale su u Biha koj operaciji, a zatim prelaze na gonjenje ostataka neprijateljskih snaga od Rakovice, Slunja do Primišlja.

Jedinice 2. brigade vodile su borbe kod Vaganca protiv 1.200 ustaša i legionara i dijelova 373. njema ke divizije. Neprijatelj je uspio u i u Vaganac, ali s gubicima od 16 poginulih i 20 ranjenih.

etvrti bataljon te brigade odbio je kod Tušilova kog Cerovca 400—500 ustaša iz posade Turanj i Kamensko.

etvrti bataljon 3. brigade vodio je borbu na pravcu Kneja—Plaški i odbio kolonu od 500 ustaša i Nijemaca.

2. 3. Drugi bataljon 3. brigade vodio je borbu kod Ci ina i urivina mosta protiv 300 ustaša i legionara.

Muslimanska brigada vodila je ogor ene borbe s ustašama kod erkezovca.

3. 3. Jedinice 1. brigade vodile su oštre borbe s jednom bojnom i jednim bataljonom 17. ustaškog zdruza kod Gluha ke Glavice i nanijele im velike gubitke, a brigada je imala 5 poginulih i 16 ranjenih boraca.

Tre i bataljon 3. brigade stupio je u obranu, a kasnije poveo i napad na 600 ustaša kod Ci ina mosta i Primišlja.

Muslimanska brigada je protjerala satniju legionara kod Kule Bisova e.

4. 3. Drugi bataljon 2. brigade izvršio je napad na ustaše i legionare kod Rešetara, nanio im gubitke, ali ih nije pomakao s dostignute linije.

Dijelovi 1. bataljona odbili ustaše u sela Brezik.

5. 3. Napad 1. i 2. bataljona 2. brigade na Rešetar gdje se nalazila manja posada domobrana. Neprijatelj je projeran i naneseni su mu gubici od 28 mrtvih.

Dijelovi 2. i 3. bataljona Muslimanske brigade izvršili su napad na ustaše i to na relaciji avnik—Buni —Niki i—Mala Pe , suzbili ih i nanijeli im gubitke.

6. i 7. 3. Jedna eta 3. bataljona Muslimanske brigade izvršila napad na posadu u školi Bugar (30 legionara). Neprijatelj pobjegao. Sutradan satnija ustaša krenula u intervenciju, ali je i ona odbijena.

9. 3. Jedinice Muslimanske brigade i 3. bataljona 3. brigade protjerali satniju ustaša napadom na Buni — avnik.

11. 3. Jedna eta Muslimanske brigade do ekala iz zasjede i protjerala etu ustaša i Nijemaca kod Krivodola.

U periodu od 1. do 13. 3. neprijatelj je forsirao borbe na svim pravcima i trpio ogromne gubitke, tako da je samo u tom periodu imao 194 mrtva, 28 ranjenih i 45 zarobljenih.

14—16. 3. Jedinice 8. i 35. divizije vodile su teške trodnevne borbe s jakim njema kim i ustaško-legionarskim jedinicama (392. i 373. njema ke divizije, 1, 19. i 33. ustaške bojne i drugim) na podru ju: Drežnik—Smoljanac—Bugar, Selište— atrnja—Smoljanac, Gavrani most, Poljanak—Lisine i u svim pravcima na prostoru od Plitvi kih jezera, Drežnika i Biha a. Neprijatelj je svakodnevno upadao na položaje partizanskih jedinica s ve im snagama, ali je zato i trpio velike gubitke. Gubici neprijatelja u tim borbama iznose 155 mrtvih,

više ranjenih i 43 zarobljena, a gubici partizana 17 mrtvih, 63 ranjena i 20 nestalih boraca.

21—28. 3. Vodila se Bihačka operacija u kojoj je učestvovala 8. divizija sa sve 4 brigade: 1. brigada u obezbjeđenju na pravcu Plaška dolina—Plitvička jezera, a ostale 3 brigade u napadu. Jedinice 8. divizije nastupale su pravcem Drežnik—Ličko Petrovo Selo—Bihać.

Muslimanska brigada ušla je u Ličko Petrovo Selo, koga je neprijatelj napustio i isti dan napala i likvidirala posadu Nijemaca i ustaša u Velikom Baljevcu.

22. 3. U sadejstvu s jedinicama 7. divizije, 2. brigada 8. divizije zauzela je Izačić.

Jedinice Muslimanske brigade i dva bataljona 3. brigade izvršili su uspješni napad na Klokot i Vučjak te gotovo uništili neprijateljsku posadu.

Jedinice 3. brigade isti dan izvršile su napad na Vedro Polje i protjerali neprijatelja.

23. 3. Napad 3. brigade na Zavalje koje je ona u dvodnevnoj borbi zauzela u sadejstvu s Muslimanskom brigadom i 26. divizijom. Tako je likvidirana i posljednja linija obrane Bihaća sa sjeverozapadne strane. Jurišaju i zajedno s borcima teže je ranjen komandant Muslimanske brigade Zuhdija Zalić. Istog dana poginuo je i politički komesar brigade Rasim Delić.

24. 3. Jedinice 8. divizije u sadejstvu s ostalim snagama krenule su u napad na Bihać. Treća brigada napala je pravcem Vedro Polje—Križ, 2. brigada u lijevu obalu Une, a Muslimanska brigada je prešla Unu i napala Bihać s druge strane.

Prva brigada je privučena na liniju Plitvice—Poljanak. Već isti dan oslobođen je zapadni dio grada. U tom stanju 3. brigada je poslana na teritorij Slunja da zatvori pravac nastupa neprijatelja od Karlovca.

25. 3. Muslimanska i 2. brigada su vršile prodor od Bakšaišćak ka željezničkoj stanici. Nakon njihova povlačenja s tog pravca, neprijatelju je otvoren put ka Ostrošcu.

26. i 27. 3. Nastavljene su borbe za Bihać. Druga brigada ponovno prebačena preko Une da štiti Inženjerski bataljon. Muslimanska brigada nastavlja juriš prema željezničkoj stanici. U toj borbi nedaleko svoje kućeg i drugi komesar te brigade Amil Salihodžić.

28. 3. Oslobođen je Bihać. U borbi za Bihać 8. divizija je imala 90 poginulih i oko 300 ranjenih boraca. Velik broj neprijateljskih vojnika je izbačen iz stroja (676 mrtvih, 557 zarobljenih) i zaplijenjena je velika količina oružja. Velik dio tih rezultata otpada i na jedinice 8. divizije.

25. 3. Jedinice 1. brigade poele su teške borbe s jakim neprijateljskim snagama koje su iz Karlovca nastupale za Slunj. Jedinice brigade su presretale pojedine dijelove 20. lovačkog, 4. policijskog puka i 13. ustaško-domobranske brigade, nanosile im velike gubitke, te usporavale njihovo kretanje. Već prvi dan borbe neprijatelju su naneseni veliki gubici na pravcima Poloj—Primišlje i Primišlje—Slunj.

26. 3. Jedinice 1. brigade vodile borbu protiv čela neprijateljske ofanzive na liniji Slunj—Lavač, ali još veće gubitke nanose neprijatelju svojim bojničkim napadom na pravcu Primišlje—Slunj.

27. 3. Jedinice 1. brigade su nanijele veće gubitke neprijatelju u njegovom nastupanju pravcem Slunj—Rakovica. Tada je pristigla i 3. brigada i toga dana nanijela gubitke neprijatelju kod Melnice. Od te borbe neprijatelj je odstupao, pa su bili i sve veći njegovi ukupni gubici.

29. 3. Napad jedinica 1. brigade na liniji Slunj—Primišlje. Peti bataljon 2. brigade napadao je na pravcu Kurjavac—Klanac—Poloj, a jedinice 3. brigade na Debeloj Glavi. Na svim pravcima neprijatelju su zadani veći udarci i gubici.

30. 3. Iste jedinice i na istim pravcima iz prethodnog dana vodile su obrambene borbe, jer je neprijatelj pokušao da povрати izgubljene položaje. Neprijatelj je zaustavljen i vraćen na polazne položaje.

31. 3. Peti bataljon 2. brigade pokušao je protjerati neprijatelja iz Poloja, ali nije uspio. Nastalo je krajevo zatišje i pripreme jedinica 8. divizije za konačan rasplet na tim položajima.

3—13. 4. Borbe Muslimanske brigade sa 104. njemačkom divizijom koja se probijala preko njenog sektora za Karlovac. U višednevnim borbama, jurisima i kontrajurisima neprijatelj je, ne prezajući i od žrtava, vršio proboj. Brigada je u ovim borbama ubila 256, a zarobila 13 vojnika ove divizije.

13/14. 4. Jedinice 4. korpusa oslobodile su Slunj. Neprijatelj je u svom povlačenju srušio most na rijeci Korani.

17/18. 4. Jedinice 8. divizije oslobodile Primišlje i protjerale neprijateljske snage preko Korane i Mrežnice. Neprijatelj se zadržao na liniji kod sela Raletina. Primišlje još jednom dolazi u ruke neprijatelja, a konačno je oslobođeno 20. 4. 1945.

18—20. 4. Muslimanska brigada napadala neprijateljske položaje u selu Poloju, ali nije uspjela.

25. 4. Borbe Muslimanske brigade između rijeke Mrežnice i Kestenka u kojoj su neprijatelju nanoseni veliki gubici. Neprijatelj je odbijen od Raletine, Poloja i Perjasice. Na toj liniji položaje od 8. divizije preuzela je 34. divizija.

27. 4. Rasformirana je 3. (Plasanska) brigada, a njeni borci raspoređeni su u 1. i 2. brigadu. Muslimanska brigada postala je 3. brigada 8. divizije.

U borbama od Rakovice do Perjasice (25. 3. do 25. 4.) neprijatelj se uporno branio, ali jedinice 8. divizije nanijele su mu velike gubitke i to: 673 mrtva, 253 ranjena i 112 zarobljenih vojnika i oficira. U tim jednomjesečnim borbama jedinice divizije imale su 70 poginulih, 243 ranjena i 11 nestalih boraca.

28. 4. Osmo diviziono nakon popune ljudstvom i opremom krenula je u završne operacije s položaja u Primišlju i Perjasici, preko Broda na Kupi, prema Prezidi u pravcu Ilirske Bistrice.

2. 5. Divizija je stigla u Sv. Petar, a zatim krenula prema Ilirskoj Bistrici (2. brigada prema Postojni, 3. brigada prema selu Prem) i preuzela položaje od 26. divizije koja se već zamorila držanjem položaja prema jakoj grupaciji s područja Rijeke, koja se pokušala nekažnjeno izvući iz naše zemlje.

3. 5. Jedinice divizije stupile u borbu sa 15. njemačkim korpusom (188. 392. i 247. divizija). Jedna grupacija od 1.000 neprijateljskih vojnika probila se u selo Prem prema Trstu. Na tu grupaciju je poslana 3. brigada.

4. 5. Nastavljeno je slamanje neprijateljskih dijelova u selu Prem (3. brigada).

6. 5. Jedinice 8. divizije uspjele su razbiti neprijateljsku obranu na pravcu Prem—Smarje i preći na brzo gonjenje neprijatelja u pravcu Bistrice. Druga brigada je spriječila prodor neprijatelju preko rijeke Bistrice kod Topolca, Neprijatelj je sabijen u Ilirsku Bisticu i pozvan na predaju.

7. 5. Nakon trodnevnih borbi oslobođena je Ilirska Bistrica. Ujutro u 6,00 sati predalo se 8. divizionu 16.000 neprijateljskih vojnika 97. njemačkog korpusa. U borbama na tom prostoru divizija je imala velike gubitke: 51 poginulo i 126 ranjenih boraca. Neprijateljski gubici u vrijeme trajanja te borbe 720 mrtvih i 1.086 zarobljenih. Predajom neprijateljske grupacije divizija je zaplijenila ogromne količine oružja i ratne opreme.

15. 5. Po naredjenju Generalštaba JA rasformiran je 4. korpus. Osmo diviziono je prebačeno preko Ljubljane i Novog Mesta za Sisak, a zatim u Karlovac.

Popis palih boraca Osme divizije

ABDAGIC Mehe OSMAN, 1928, Slatina, Cazin, stupio u NOV 15. 3.1945, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 21. 4. 1945. kod Primišlja

ABDI Rame HASAN, 1927, Todorovo, V. Kladaša, stupio u NOV 22.12.1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 5. 5.1945. kod Ilirske Bistrice

ABRAMOVIC Tome ILIJA, 1927, Velika Vranovina, Vrginmost, stupio u NOV 20. 4. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

A IMOVI Janka NIKOLA, 1913, Golinja, Vrginmost, stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa 24. 5. 1943. u svom selu

ADAMOVIC Jove UROŠ, 1920, Smoljanac, Korenica, stupio u NOV 15. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina

ADZIBABA Rade MIHAJLO, 1910, Donje Primišlje, stupio u NOV 1. 6. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo od mine 7. 3. 1944. u Tounjskom Trži u

ADZIBABA ur a TODOR, 1904, Donje Primišlje, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro 13. 5. 1943. u svom selu

ADZIC ure MILE, 1912, Šiljkova a, Velika Kladaša, stupio u NOV 15. 2. 1942, komandir ete. 2. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. u Rudopolju

AHMETANOVIC Mustafe TANA, 1921, Bosanski Novi, stupio u NOV 4. 11. 1942.

komandant Muslimanske brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945 kod Rakovice

AJDINOVIC Nikole DRAGAN, 1911, Batinova Kosa, Vrginmost, stupio u NOV 25. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 12. 1944. kod Plaškog

ALAFETIC Josipa JOSIP, 1912, Kornj , Krk, borac 3. brig. 8. div, poginuo februara 1944. kod Vaganca

ALAGI Hasiba ASIB, 1908, Lubarde, Bos. Krupa, stupio u NOV 4. 3. 1944, poginuo kao borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. kod Drežnika

ALAJICA Trifuna BOSKO, 1926, Pješ anica, Vrginmost, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 3. 1943. kod Babina Potoka

ALDZI Feize MUHAREM, 1919, Todorovo, Velika Kladaša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 13. 4. 1945. u Mo ilima

ALIBAŠIĆ Hasana HASIB, 1910, Velika Kladaša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

ALICAJIĆ Ahmeta OMER, 1928, Tržac, Cazin, stupio u NOV 15. 3. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo februara 1945. kod Vaganca

ANTUNOVIC Ivana GRGO, 1920, Hvar, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Plaškog

ARBUTINA Save PETAR, 1906, Dugo Selo, Vrginmost, stupio u NOV 1. 4. 1942,

Podatke o palim borcima u jedinicama 8. divizije NOVJ prikupio je i obradio Petar Zinai . U prikupljanju i obradi podataka koristio je anketu o palim borcima iz 1950. i popis palih u NOR-u vršen 1964. godine. Pored navedenih izvora Zinai je od 1964. do 1971. godine obišao sva sela na području općina Karlovac, Duga Resa, Slunj, Vojni , Vrginmost i Ogulin, te prikupljene podatke provjerio u porodicama palih boraca. U svom radu koristio je fond gra e 8. divizije, spomen obilježje palih boraca i izjave u esnika NOR-a. Za općine Cazin, Velika Kladaša, Biha , Glina, Bosanska Krupa, Ozalj, Jastrebarsko, Pula, Pazin, Rijeka, Krk, Senj, Titova Korenica korišteni su pored navedenih i podaci koje su dale organizacije SUBNOR-a tih općina.

Redakcija je uvjerena da i pored višegodišnjeg rada na traženju podataka o palim borcima u jedinicama 8. divizije NOVJ nije bilo mogu e prona i podatke za sve pale u bitkama ove jedinice, zato moli sve one koji mogu dati podatke o borcima palim u NOR-u u sastavu ove divizije da ih dostave Historijskom arhivu Karlovac kako bi se ovaj popis dopunio i tako bio cjelovitiji i još korisniji pri izuavanju historije NOR-a.

borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 9. 1944. kod Donjih Dubrava

ARLOV Jove URO, 1918, Gornja Trstenica, Vrginmost, stupio u NOV 2. 3. 1942, komandir ete, 3. brig. 8. div, poginuo 15. 6. 1944. kod Buševca

ARLOV Damjana ILIJA, 1924, Gornja Trstenica, stupio u NOV 21. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 7. 6. 1943. u VPB Petrova gora

ARLOV Tome SIMO, 1902, Gornja Trstenica, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, ubijen 28. 4. 1943. u svom selu

ARLOV Stanka SIMO, 1911, Gornja Trstenica, stupio u NOV 12. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 21. 4. 1943. u svom selu

ARLOV Stevana SIMO, 1925, Kozarac, Vrginmost, stupio u NOV 1. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

BABIC Mile BOZO, 1922, Slušnica, Slunj, stupio u NOV 7. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 9. 1944. kod Sunje

BABIC Petra MILOŠ, 1928, Li ko Petrovo Selo, stupio u NOV 1943, borac 8. div, poginuo 1944. kod Biha a

BABIC Mili a MOJSIJA, 1925, Veljunska Glina, stupio u NOV 15. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo u bombardiranju Veljuna 27. 8. 1943.

BABIC Osmana OMER, 1910, Kudi i, Velika Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

BACKOVI Mitra ALEKSANDAR, 1911, pravnik, Drenovštica, Nikšić, stupio u NOV 1941, komesar 8. div, ranjen 7. 4. 1944, kod Babina Potoka u Lici, ubijen od etnika 2. 6. 1944. u VPB Kr ana kod Udbine (narodni heroj)

BACIC MIRKO, Zagreb, komesar ete za vezu 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1943. kod Josipdola

BAJIC Todora MILOŠ, 1921, Irinovac, Slunj, stupio u NOV 7. 11. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Biha a

BAJIC Miloša NIKOLA, 1919, Donja Brusova a, Vojni , stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 28. 6. 1944. u Zumberku

BAJREKTAREVIC Rame HUSEIN, 1923, Johovica, Velika Kladuša, stupio u NOV 25. 3. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 14. 4. 1945. kod Primišlja

BAJREKTAREVIC Muhameda MEHO, 1922, Todorovo, Velika Kladuša, stupio u NOV 15. 5. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

BAKIC Rade DRAGIC, 1923, Donja Viso ka, stupio u NOV 7. 4. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 25. 6. 1943. kod Dabra

BAKIC Gaje URO, 1920, ba var, Perna, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Perna«, komesar bat. 3. brig. 8. div, poginuo 14. 9. 1943. u bolnici Oto ac

BAKIC Petra MATIJA, 1910, Perna, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Perna«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 17. 3. 1943. kod Perušića

BAKIC Mile MIHAJLO, 1924, Donja Viso ka, stupio u NOV 1. 10. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

BAKIC Milutina MILAN, 1919, Donja Viso ka, stupio u NOV 8. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 9. 1944. kod Sunje

BAKIC Nikole MILKA, 1924, Katinovac, stupila u NOV 20. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginula 13. 4. 1945. kod Primišlja

BAKIC Nikole PETAR, 1923, Katinovac, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Skakavca

BAKIC Matije STEVAN, 1924, Perna, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Perna«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

BAKIC Jovana STOJAN, 1923, Perna, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 10. 12. 1943. kod Tounjskog Trži a

BALAC Steve MARA, 1922, Li ko Petrovo Selo, stupila u NOV 1942,

borac 8. div, poginula 1945. kod Iza i a

BALCIN Miloša DRAGAN, 1920, Maljevac, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Široka Rijeka«, komesar bat. 1. brig. 8. div, poginuo 27. 6. 1944. u Zumberku

BAL IN Mile MILOŠ, 1902, Maljevac, izabran u Seoski NOO 16. 12. 1941. stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 20. 4. 1943. u svom selu

BAL INOVIC Arifa MUJO, 1921, Lubarda, Bos. Krupa, stupio u NOV 15. 11. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo marta 1945. kod Ostrošca

BAL INOVIC Hasana MUJO, 1924, Lubarda, stupio u NOV 15. 11. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo marta 1945. kod Ostrošca

BALIC Mehmeda ARIF, 1925, Vrnogra , stupio u NOV 22. 12. 1943, telegrafista Muslimanske brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. kod Drežnika

BALTIC Bajre MUSTAFA, 1923, Lubarda, Bos. Krupa, stupio u NOV novembra 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo marta 1945. kod Ostrošca

BANDA Marka ANKA, 1922, Snos, Slunj, stupila u NOV 13. 3. 1942, bolni arka 2. brig. 8. div, poginula 15. 3. 1944. kod Toboli a

BANDA ure BOZO, 1919, Snos, stupio u NOV 7. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Burica na Kordunu

BANDA Petra BRANKO, 1925, Slunj, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

BANDA Mihajla URO, 1915, Kutaja, Slunj, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Cvijanovi Brdo«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 12. 1943. kod Pe igrada

BANDA Nikole URO, 1924, Snos, stupio u NOV 7. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 9. 1943. kod Kamenskog u Lici

BANDA Nikole ILIJA, 1921, Snos, stupio u NOV 7. 5. 1942, borac 3. brig.

8. div, poginuo 8. 3. 1943. kod Babina Potoka

BANDA Arsenije LJUBAN, 1917, Snos, stupio u NOV 1. 4. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

BANDA Nikole MILAN, 1919, Snos, stupio u NOV 1. 5. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 21. 5. 1944. kod Primišlja

BANDA Sime MILE, 1907, Snos, stupio u NOV 2. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 9. 1942. kod Kestenka u Perjasici

BANDA Petra MILE, 1919, Zrvnica, Slunj, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

BANDA Milica MILE, 1922, Snos, stupio u NOV 1. 5. 1942, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1945. na Zal evoj kosi kod Slunja

BANDA Arsenije MILOŠ, 1920, Snos, stupio u NOV 7. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Donjeg Lapca

BANDA Stanka RADE, 1920, Snos, stupio u NOV 3. 5. 1942, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Babina Potoka

BANDA Mihajla RADE, 1925, Lapovac, Slunj, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 11. 1944. kod Plaškog

BANDA ure VOJISLAV »Dušan«, 1915, Snos, stupio u NOV 7. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro 20. 3. 1943. u VPB Zbjeg

BARAC Milana URO, 1926, Zbjeg, stupio u NOV 7. 6. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Plitvi kog Ljeskovca

BARAC Mile MILAN, 1922, Zbjeg, stupio u NOV 1. 10. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 23. 6. 1943. kod Cetingrada

BARAC Nikole MILOŠ, 1922, Buha a, Slunj, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 12. 1943. u Širokoj Rijeci

BARAC Mije NIKOLA, 1919, Podcetin, Slunj, stupio u NOV 10. 9. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div,

ranjen 30. 9. 1943. kod Oštarija i
podlegao operaciji 1944. na Siciliji

BARA Mije **PETAR**, 1923, Podcetin,
stupio u NOV 13. 4. 1942, komandir voda
3. brig. 8. div, ranjen 8. 6. 1943, kod
Josipdola, i zaklan od ustaša 14. 9. 1943.
u bolnici Oto ac

BARBIR Janka **DUŠAN**, 1927,
Podgorje, stupio u NOV decembra 1941.
u odred »Podgorje«, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 9. 12. 1942. kod Vukmani a

BASARA Petra **DANILO**, 1899, Svinjica,
stupio u NOV 21. 1. 1943, borac 2. brig.
8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

BASARA Pavia **URO**, 1923, Žarište,
Vojni , stupio u NOV 20. 11. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 1. 1943.
kod Li ke Jesenice

BASARA Miloša **GLIŠO**, 1921, Slunjski
Moravci, stupio u NOV 14. 4. 1942,
desetar 2. brig. 8. div, poginuo
15. 12. 1944. kod Li ke Jesenice

BASARA Nikole **MILE**, 1912,
Štakorovica, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
31. 12. 1944. kod Vaganca

BASARA Petra **MILE**, 1923, Široka
Rijeka, stupio u NOV 1. 9. 1942,
komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo
7. 1. 1944. kod Globorni kog mosta

BASARA Milana **MILIC**, 1916,
Svinjica, stupio u NOV novembra
1941. u odred »Široka Rijeka«, borac
2. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. kod
Vojni a

BASARA Milana **MILIVOJ**, 1927,
Svinjica, stupio u NOV 21. 11. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
20. 10. 1944. kod Drežnika

BASARA Stevana **MILOŠ**, 1915,
Štakorovica, Vojni , stupio u NOV
12. 11. 1942, (od marta 1943. do februara
1944. u Huskinoj miliciji) borac 2. brig.
8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina

BASARA Stojana **NIKOLA**, 1902,
Štakorovica, stupio u NOV
1. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo
30. 11. 1944. kod Plaškog

BASARA Petra **NIKOLA**, 1912,
Gojkova , Slunj, stupio u NOV
15. 10. 1942, vodnik 3. brig. 8. div,
poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

BASARA Stevana **RADE**, 1919,
Svinjica, Vojni , stupio u NOV
20. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 11. 10. 1943, kod Oštarija

BASARA Rade **VASO**, 1923,
Svinjica, stupio u NOV 19. 7. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
15. 6. 1944. kod Buševca

BASARAC Mije **MIJO**, 1925,
Planina Kuni ka, Duga Resa, stupio
u NOV 10. 6. 1943, borac Karlova ke
brig. 8. div, poginuo 2. 4. 1944. kod
Prekrižja u Zumberku

BASIC Hasana **EMIN**, 1908, Mala
Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943,
borac Muslimanske brig. 8. div,
poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

BAŠI Rame **RAMO**, 1923, Šumatac,
Velika Kladuša, stupio u NOV
22. 12. 1943, borac Muslimanske brig.
8. div, poginuo 16. 3. 1945. kod Vaganca

BAŠI Sulje **SULEJMAN**, 1920, Mala
Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943,
borac Muslimanske brig. 8. div,
poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

BATALO ukana **DRAGIC**, 1908,
Mrzlo Polje, Slunj, stupio u NOV
3. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro
15. 5. 1943. u Toboli u

BATALO Ilije **DUŠAN**, 1921,
Primišljanski Trži , stupio u NOV
15. 4. 1942, referent saniteta u bat.
2. brig. 8. div, poginuo 15. 5. 1945. kod
Ilirske Bistrice

BATALO Sime **URO**, 1914, Gornje
Primišlje, stupio u NOV 10. 2. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
27. 11. 1943. u Gori kod Petrinje

BATALO Jovana **URO**, 1924,
Primišljanski Trži , stupio u NOV
7. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo
25. 5. 1943. kod Žute Lokve

BATALO Marka **MANE**, 1919, Gornje
Primišlje, stupio u NOV 1. 5. 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
13. 9. 1943. kod Generalskog Stola

BATALO Sime **MILOŠ**, 1903,
Primišljanski Trži , stupio u NOV
15. 5. 1943, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 13. 8. 1944. kod Plaškog

BATALO Ilije **MILOŠ**, 1904,
Primišljanski Trži , stupio u NOV

7. 5. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo
17. 10. 1944. kod Li ke Jesenice

BATALO Ilije PETAR, 1925,
Primišljanski Trži , stupio u NOV
1. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 2. 5. 1944. u Ćapeli

BUZOLIC Nikole SIME, 1921, Hvar,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
12. 4. 1943. kod Oto ca

BECKANOVIC Rame MUSTAFA, 1926,
Barska, Cazin, stupio u NOV
4. 11. 1944, borac Muslimanske brig.
8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju
kod Biha a

BEGANOVIC Huse ARIF, 1924,
Pe igrad, Cazin, stupio u NOV
22. 12. 1943, borac Muslimanske brig.
8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod Drežnika

BEGANOVIC Murata RAMO, 1923,
Kudi i, Velika Kladuša, stupio u NOV
22. 12. 1943, komandir voda
Muslimanske brig. 8. div, poginuo
4. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

BEGANOVIC Redže SULJO, 1925,
Caji i, Cazin, stupio u NOV 8. 7. 1944,
borac Muslimanske brig. 8. div,
poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod
Biha a

BEGANOVIC Hase SULJO, 1927,
Kudi i, Velika Kladuša, stupio u NOV
22. 12. 1943, borac Muslimanske brig.
8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju
kod Biha a

BEGOVIĆ Osmana MEHO, 1925,
Bužim, Bos. Krupa, stupio u NOV
5. 2. 1944, borac Muslimanske brig.
8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Biha a

BEKI Mile BRANKO, 1921, ak
bogoslavlje, remušnica, stupio u NOV
decembra 1941. u odred »Bovi«,
komesar 3. brig. 8. div, poginuo
22. 1. 1943. kod Buda ke Rijeke

BEKI Damjana DRAGAN, 1920,
kova , Kirin, stupio u NOV
10. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, utopio
se u rijeci Korani augusta 1943. kod
Slunja

BEKI Pavia JANKO, 1914, grani ar,
Gornja emernica, stupio 27. 7. 1941.
u odred »Bovi«, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 27. 11. 1944. kod Plaškog

BEKI Mile STEVAN, 1912,
remušnica, stupio u NOV augusta
1941. u odred »Kirin«, komandir voda
3. brig. 8. div, poginuo 1. 5. 1944. kod
Plitvi kog Ljeskovca

BEKI Petra STEVAN, 1922,
remušnica, stupio u NOV 2. 5. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943.
kod Gospi a

BEKVI Alage ULAGA, 1927,
Todorovo, Velika Kladuša, stupio u
NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske
brig. 8. div, poginuo 23. 4. 1945. kod
Poloja

BELAN I Filipa IVAN, 1909,
Carevo Polje, Ogulin, stupio u NOV
1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo
5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

BELAVIĆ ure BRANKO, 1919,
radnik, Karlovac, stupio u NOV
1. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 5. 1. 1943. kod Saborskog

BELE AK Imbre TOMO, 1922,
Bratina, Jastrebarsko, borac 2. brig.
8. div, poginuo 9. 5. 1944. kod
Plitvi kog Ljeskovca

BESLAGI Sulejmana MUHAREM,
1927, Vrnogra , stupio u NOV
15. 9. 1943, komesar ete Muslimanske
brig. 8. div, poginuo 26. 3. 1945. kod
Biha a

BEUKOVI Petra MILAN, 1909,
Koranski Lug, stupio u NOV
24. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 19. 8. 1944. na Lipova i kod
Drežnika

BILIC Šerifa MUHO, 1913, ukovi,
Biha , stupio u NOV 15. 9. 1943,
borac Muslimanske brigade 8. div,
poginuo 26. 4. 1945. kod Perjasice

BIZIĆ Mi e JANKO, 1904, Mandi
Selo, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac
3. brig. 8. div, poginuo 24. 6. 1943.
kod Gojkovca

BIZI Rade MILE, 1925, Mandi Selo,
stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 3. brig.
8. div, ranjen 12. 1. 1943. kod Li ke
Jesenice, nestao u 5. ofanzivi juna
1943. u Bosni

BIŽI Rade NIKOLA, 1912, kova ,
Prkos, stupio u NOV 1. 3. 1942,
desetar 2. brig. 8. div, poginuo
9. 12. 1942. kod Banskog Kova evca

BIZI Rade NIKOLA, 1927, Mandi
Selo, stupio u NOV 11. 10. 1942,

borac 3. brig. 8. div, poginuo
30. 3. 1943. kod Vrhovina

BIZI Marka PAVAO, 1907, Lasinjski
Sjeni ak, stupio u NOV 15. 1. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
23. 11. 1942. kod Topuskog

BIZI Danice RADE, 1921,
Lasinjski Sjeni ak, stupio u NOV
9. 8. 1942, desetar 1. brig. 8. div,
poginuo 2. 1. 1943. kod Krašića

BIZI Marka STEVAN, 1907,
Lasinjski Sjeni ak, stupio u NOV
12. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div,
ranjen, nestao u 5. ofanzivi juna
1943. na Sutjesci

BJELI Stevana ADAM, 1926, Gornji
Sjeni ak, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
14. 12. 1944. kod Drežnika

BJELI Vasilja BOZO, 1912,
Pješanica, stupio u NOV septembra
1941. u odred »Pješanica«, borac
I. brig. 8. div, ranjen 2. 1. 1943. kod
Krašića, nestao juna 1943. na
Sutjesci

BJELI Rade DRAGAN, 1924,
Bukovica, stupio u NOV 1. 9. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1943.
kod Otočca

BJELI Rade DUŠAN, 1921, Podsedlo,
Vojni, stupio u NOV 1. 9. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943.
na Drenovici

BJELI Rade DUŠAN, 1922, Kartalije
Selo, stupio u NOV 20. 5. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
II. 1. 1944. kod Plaškog

BJELI Ignjatije URO, 1921,
Bukovica, Vojni, stupio u NOV
28. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 13. 7. 1943. kod Plaškog

BJELI Stevana MILE, 1902,
Bukovica, stupio u NOV 13. 7. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
27. 1. 1943, kod Rakovice

BJELI Jovana MILE, 1920, Gornji
Sjeni ak, stupio u NOV 20. 2. 1942,
borac 1. brig. 8. div, umro 29. 3. 1943.
u VPB Zbjeg

BJELI Nikole MILI, 1915, Donja
Trebinja, stupio u NOV 2. 9. 1942,
borac 2. brig. 8. div, ranjen kod
išenja oružja 6. 8. 1943. u Ličkoj

Jesenici i podlegao ranama u
bolnici Otočac

BJELI Nikole MILOŠ, 1909, Donja
Trebinja, stupio u NOV 19. 2. 1944,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
18. 6. 1944. kod Rečice

BJELI Jovana MILOŠ, 1914, Gornji
Sjeni ak, stupio augusta 1941. u
odred »Kati Kosa«, borac 3. brig.
8. div, poginuo 1. 6. 1943. kod Ličke
Jesenice

BJELI Bogdana NIKOLA, 1921,
Donja Trebinja, stupio u NOV
20. 1. 1942, komandir voda 1. brig.
8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

BJELI Mile PAVAO, 1914,
Pješanica, stupio septembra 1941. u
odred »Pješanica«, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

BJELI Jure PETAR, 1925, Bukovica,
Vojni, stupio u NOV 20. 1. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
5. 6. 1944. kod Male Svarice, Karlovac

BJELI Stevana RANKO, 1923,
Pješanica, stupio u NOV 1. 7. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
9. 12. 1942. kod Skakavca

BJELI Mile SIMO, 1927, Kirin,
stupio u NOV 1. 3. 1944, borac 2. brig.
8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske
Bistrice

BJELI Nikole STANKO, 1907, Gornja
Trebinja, stupio u NOV 20. 3. 1944,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
26. 4. 1944. kod Dabra

BJELI Jandre STEVAN, 1915, Gornji
Sjeni ak, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac
2. brig. 8. div, umro 3. 9. 1943. u svom
selu

BJELI Ignjatije STOJAN, 1919,
Pješanica, stupio u NOV 19. 8. 1942,
borac 1. brig. 8. div, ranjen podlegao
ranama i tifusu 20. 4. 1943. u VPB
Krbavica

BJELI Marka VASO, 1922, Bukovica,
Vojni, stupio u NOV 20. 1. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
26. 11. 1943. kod Hrastovice

BJELIVUK Miloša MILI, 1918,
Jagrovac, Vojni, stupio u NOV
augusta 1941. u odred »Široka Rijeka«,
komandir voda 2. brig. 8. div,
poginuo 9. 4. 1944. kod Cazina

BJELIVUK Jovana STEVAN, 1920,
Gornja Brusovana, stupio jula 1941.
u odred »Široka Rijeka«, borac 3. brig.
8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod
emernice

BJELIVUK Stanka VLADO, 1927,
Džaperovac, Vojni, stupio u NOV
20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 4. 2. 1945. u Baljevcu kod
Bihaća

BJELOBRK Todor ILIJA, 1914,
Donje Primišlje, stupio u NOV
22. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 29. 5. 1943. kod Saborskog

BJELOPETROVI Mile DUŠAN, 1915,
Donje Primišlje, stupio u NOV
15. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo
6. 9. 1942. kod Ozlja

BJELOPETROVI Milutina URO,
1926, Gornja Visoka, stupio u NOV
2. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 28. 9. 1943. kod Oštarija

BJELOPETROVI Arsenije ILIJA,
1922, Donje Primišlje, stupio u NOV
15. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 15. 7. 1944. u Zumberku

BJELOPETROVI Sime JOVO,
1922, Donje Primišlje, stupio u NOV
7. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 9. 6. 1944. kod Modruša

BJELOPETROVI Milovana SAVO,
1909, Donje Primišlje, stupio septembra
1941. u odred »Poloj«, komandir voda
1. brig. 8. div, umro 7. 5. 1944. u Slunju

BJELOŠ ure BRANKO, 1924,
Las. Sjeni ak, stupio u NOV
20. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 7. 4. 1944. u Letincu kod
Brinja

BJELOŠ Jove URO, 1910,
Las. Sjeni ak, stupio decembra 1941.
u odred »Sjeni ak«, komandir voda
1. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod
Barilovića

BJELOŠ Petra LJUBAN, 1920,
Las. Sjeni ak, stupio u NOV
20. 1. 1942, desetar 1. brig. 8. div,
poginuo 15. 3. 1944. kod Plaškog

BJELOŠ Rade LJUBAN, 1923,
Las. Sjeni ak, stupio u NOV
20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 24. 1. 1943. kod Mašvine

BJELOŠ Marka MILE, 1920,
Las. Sjeni ak, stupio u NOV
decembra 1941. u odred »Sjeni ak«,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
7. 4. 1944. u Letincu kod Brinja

BJELOŠ Nikole MILE, 1921,
Las. Sjeni ak, stupio augusta 1941.
u odred »Kati Kosa«, komandant voda
1. brig. 8. div, poginuo 14. 7. 1944. u
Zumberku

BJELOŠ Matije MILIĆ, 1905,
Las. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
18. 6. 1944. kod Rečice

BJELJAC Sime DRAGI, 1924,
Mašvina, stupio u NOV 10. 4. 1943,
delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo
29. 4. 1944. kod Babina Potoka

BJELJAC Ostoje PANE, 1927,
Koranski Lug, stupio u NOV
1. 9. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo
19. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

BJELJAC Sime STEVO, 1922,
Mašvina, stupio u NOV 1. 12. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943.
kod Krnjaka

BLAGOJEVIĆ Mile BOZO, 1909,
Kupljensko, stupio u NOV 20. 5. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1943.
kod Gospića

BLAGOJEVIĆ Janka OR E, 1926,
Budača Rijeka, stupio u NOV
20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 12. 4. 1944. kod Cazina

BLAGOJEVIĆ Miloša MILE, 1925,
Kupljensko, stupio u NOV 1. 11. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
20. 10. 1944. kod Drežnika

BLAGOJEVIĆ Mile MILIĆ, 1923,
Kupljensko, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
22. 6. 1943. kod Velike Kladuše

BLAGOJEVIĆ Jovana VELJKO, 1914,
graničar, Budača Rijeka, stupio u NOV
novembra 1941. u odred »Debela Kosa«,
komandir čete, 1. brig. 8. div, poginuo
30. 10. 1942. kod Rakovice

BLANUŠA Dragi BRANKO, 1919,
Lipovana, Slunj, stupio u NOV
2. 8. 1942, zamjenik komesara čete,
1. brig. 8. div, poginuo 13. 4. 1945.
kod Primišlja

BLANUŠA Mile DRAGAN, 1913,
Bogovolja, stupio u NOV 8. 9. 1941. u
odred »Bogovolja«, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 15. 10. 1942. na Grubješi
Brdu u Baniji

BLANUŠA Rade GOJKO, 1905,
Bogovolja, stupio u NOV 7. 8. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
23. 12. 1944. kod Li kog Petrovog Sela

BLANUŠA Steve MILE, 1919,
Katinovac, stupio u NOV 20. 3. 1942,
delegat voda, 2. brig. 8. div, ranjen i
podlegao ranama 1944. u bolnici na
Siciliji

BLANUŠA Ilije MILE, 1923,
Bogovolja, stupio u NOV 3. 3. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
31. 12. 1944. kod Vaganca

BLANUŠA Mile MILOVAN, 1915,
Hadžin Potok, Cazin, stupio u NOV
augusta 1941. u odred »Bogovolja«,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
21. 5. 1944. kod Primišlja

BLANUŠA Mile NIKOLA, 1909,
Bogovolja, stupio u NOV 4. 3. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
5. 3. 1944. kod Zden ine

BLANUŠA Milana NIKOLA, 1927,
Bogovolja, stupio u NOV 18. 7. 1942.
borac 3. brig. 8. div, poginuo
23. 11. 1944. kod Plaškog

BLANUŠA Rade RADE, 1909,
Bogovolja, stupio 9. 8. 1941. u odred
»Bogovolja«, zamjenik komandira
mitraljeske ete 2. brig. 8. div,
poginuo 14. 1. 1944. kod Donjih
Dubrava

BLANUŠA Mile STEVAN, 1922,
Vorkapi Selo, Vrginmost, stupio u
NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

BLITVA Janka JOVAN, 1925,
Vo evi Brdo, stupio u NOV
23. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 18. 6. 1944. kod La evca

BOBIC Miloša DRAGAN, 1920,
Katinovac, stupio u NOV 20. 5. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
6. 9. 1943. kod Li kog Petrova Sela

BOCA Stevana URA, 1926,
Josipdol, stupio u NOV 1943, komandir
voda 3. brig. 8. div, poginuo
10. 4. 1944. kod Cazina

BOCA Ilije DURO, 1912, Kuni,
Plaški, stupio u NOV 1942, borac
2. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod
Ilirske Bistrice

BOCA Nikole MILE, 1926, Kuni,
stupio u NOV 1943, komandir
odjelenja 2. brig. 8. div, ranjen
20. 10. 1944, kod Rakovice, podlegao
ranama 8. 5. 1945. u bolnici Split

BODLOVIC Dmitra DUŠAN, 1926,
Bukovica, Vrginmost, stupio u NOV
21. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div,
ranjen 22. 1. 1943. kod Krnjaka,
poginuo marta 1943. kod Neretve

BOGDANOVIC Pavia MIHAJLO, 1926,
Donja Perjasica, stupio u NOV
20. 1. 1943, borac inžinjerijske ete
3. brig. 8. div, poginuo 14. 5. 1944. na
Poljanku kod Plitvi kih jezera

BOGDANOVIC Petra MILI, 1912,
Donja Perjasica, stupio u NOV
6. 6. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div,
poginuo 21. 9. 1943. kod Oštarija

BOGDANOVIC Pavia MILOVAN,
1927, Donja Perjasica, stupio u NOV
20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

BOGDANOVIC Stanka PAVAO, 1914,
Vorkapi Selo, Vrginmost, stupio u
NOV 15. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div,
umro od tifusa 17. 4. 1943. u VPB
Zbjeg

BOGDANOVIC Milana SIMO, 1915,
Vorkapi Selo, stupio u NOV
15. 7. 1942, zamjenik komandira ete,
2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod
Peruši a

BOGOVIC Franje MARKO, 1901,
Cvitovi, Slunj, stupio u NOV
1. 9. 1944, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 12. 12. 1944. kod Li ke
Jesenice

BOGOVIC Janka NIKOLA, 1914,
Cerovac, Slunj, stupio u NOV
10. 2. 1944, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 14. 12. 1944. u Koritima kod
Rakovice

BOGUNOVI Jove MATIJA, 1922,
Popovi Brdo, stupio u NOV
15. 1. 1942, komandir voda 3. brig.
8. div, ranjen 25. 5. 1944. kod Kestenka
u Perjasici, umro u VPB Kupinjak

BOGUNOVI Dragana MILE, 1920,
Popovi Brdo, stupio u NOV

9. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 2. 1. 1943. kod Krašića

BOJANIĆ Miloša GOJKO, 1924,
Primišljanski Tržić, stupio u NOV
10. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 3. 12. 1944. na Calopeku
kod Vaganca

BOLANOVIĆ Kate MILE, 1924,
Ponikve, Ogulin, stupio u NOV
15. 3. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 23. 1. 1943. kod Veljuna

BOLANOVIĆ Ninka RADE, 1924,
Slušnica, Slunj, stupio u NOV
30. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 24. 1. 1944. kod Plaškog

BOROTA Stanka URO, 1915, Bovi ,
stupio u NOV 17. 8. 1942, borac 2. brig.
8. div, poginuo 27. 4. 1943. kod
Plaškog

BOROTA Stanka LJUBICA, 1925,
Bovi , stupila u NOV 20. 1. 1944,
bolni arka 2. brig. 8. div, poginula
19. 7. 1944. u Zumberku

BOROTA Dušana MILAN, 1919,
Batinova Kosa, Vrginmost, stupio u
NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div,
ranjen u nogu 22. 1. 1943, kod
Krnjaka i nestao marta 1943. kod
Neretve

BOROTA Mire STEVO, 1924, Bovi ,
stupio u NOV 20. 5. 1942, borac
1. brig. 8. div, poginuo 24. 10. 1942.
kod Tušilovića

BOROVICA Uroša MICA, 1903,
Nova Kršljica, Slunj, stupio u NOV
15. 4. 1943, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 13. 9. 1943. kod Generalskog
Stola

BOROVICA Mile NIKOLA, 1927,
Lipovac, Slunj, stupio u NOV
10. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 22. 6. 1944. u Zumberku

BOROVICA Jose PETAR, 1905,
Jamarje, Slunj, stupio augusta 1941. u
odred »Mašvina«, borac 3. brig. 8. div,
umro od tifusa 19. 4. 1943. u VPB
Zbjeg

BOSNIĆ Stanka BRANKO, 1924,
Donji Vojni , stupio u NOV 12. 1. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 1. 6. 1943.
kod Plaškog

BOSNIĆ Stanka DRAGIĆ, 1913,
Pašić Potok, Slunj, stupio u NOV

1. 1. 1942, desetar 3. brig. 8. div,
poginuo 12. 4. 1943. kod Otočca

BOSNIĆ Milovana DRAGIĆ, 1923,
Pašić Potok, stupio u NOV
10. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div,
ranjen 9. 12. 1943. kod Tounjskog
Tržića, podlegao ranama 1944. na
Siciliji

BOSNIĆ Janka MANE, 1916, Lipovac
Slunj, stupio u NOV 1. 11. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
7. 11. 1943. kod Pećigrada

BOSNIĆ Nikole MILOŠ, 1924,
Irinovac, Slunj, stupio u NOV
7. 8. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo
27. 3. 1945. kod Bihaća

BOSNIĆ Milivoja NIKOLA, 1920,
Pašić Potok, stupio u NOV 1. 7. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943.
kod Brloga

BOŠNJAK Spase DUŠAN, 1924,
Osredak, Cazin, stupio u NOV
2. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod
Bihaća

BOŠNJAK Janka MIJO, 1901, Sić ,
Duga Resa, stupio u NOV 12. 8. 1944,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
2. 1. 1945. kod Vaganca

BOŽIĆ Ninka BRANKO, 1923,
Miholjsko, Vojni , stupio u NOV
22. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, umro
od tuberkuloze 27. 1. 1945. u svom
selu

BOŽIĆ Dragi i DANICA, 1922,
Basara, Slunj, stupila u NOV
5. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div,
poginula 15. 2. 1943. u Borićevcu kod
Donjeg Lapca

BOŽIĆ Radonje DOBRE, 1921,
Basara, stupio u NOV 1. 8. 1942,
komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo
27. 5. 1944. kod Veljuna

BOŽIĆ Radonje DRAGAN, 1903,
Kordunski Ljeskovac, stupio 15. 10. 1941.
u odred »Ljeskovac«, borac 3. brig.
8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

BOŽIĆ Pavia DRAGAN, 1927, Perna,
stupio u NOV 11. 8. 1943, borac 3. brig.
8. div, poginuo 21. 9. 1943. kod
Trošmarije

BOŽIĆ Mili i DRAGIĆ, 1905,
Mašvina, Slunj, stupio u NOV

15. 4. 1943, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 7. 2. 1944. kod Plaškog

BOŽI Mile ILIJA, 1916, Toboli, Slunj, stupio u NOV 3. 5. 1942, bolni ar 1. brig. 8. div, poginuo 25. 2. 1945. kod Blata u Lici

BOŽI Save ILIJA, 1923, Gornje Primišlje, stupio u NOV 2. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 10. 1943. u Plaškom

BOŽI Živka MANE, 1922, Gornje Primišlje, stupio u NOV 7. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 24. 5. 1943. kod Žute Lokve

BOŽI Mile MIKA, 1919, Basara, Slunj, 2. brig. 8. div, poginula 27. 3. 1945. kod Biha a

BOŽI Janka MILAN, 1906, Miholjsko, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

BOŽI Nikole NINKO, 1912, Buda ka Rijeka, stupio u NOV novembra 1941, u odred »Debela kosa«, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

BOŽI Mihajla PETAR, 1916, Buda ka Rijeka, stupio u NOV 20. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 13. 12. 1943. kod Vojišnice

BOŽI Dane PETAR, 1925, Mo ila, stupio u NOV 1. 6. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 7. 1944. u Zumberku

BOŽI Danila PETAR, 1926, Jezero, Plaški, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 7. 1944. u **Zumberku**

BOŽI Rafajla SAVO, 1923, Gornje Primišlje, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

BOŽI Mihajla SIMO, 1915, Buda ka Rijeka, stupio u NOV augusta 1941. U odred »Debela kosa«, komandir ete, 3. brig. 8. div, poginuo 27. 4. 1943. kod Gospi a

BOŽI Rade SIMO, 1920, Crnaja, Cazin, stupio u NOV 10. 5. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 2. 1945. kod **Cavnika**

BOŽI Janka STANKO, 1918, Buda ka Rijeka, stupio u NOV

1. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 6. 1944. kod Buševca

BOŽI Danila STEVAN, 1907, Krnjak, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

BOŽI Rafajla STEVAN, 1920, Gornje Primišlje, stupio u NOV 23. 2. 1942, komandant bat. 2. brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Vaganca

BRAJDI Josipa NIKOLA, 1909, Rakovica, stupio u NOV 7. 6. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

BRATI Rade BRANKO, 1911, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

BRATI Mi e DUŠAN, 1926, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Oto ca

BRDAR Jovana URO, 1904, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 1. 9. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 6. 1944. u Pokuplju

BRDAR Mi ana URO, 1923, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 29. 4. 1944. kod Vrhovina

BRDAR Mi e ILIJA, 1924, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 1. 1943. kod Veljuna

BRDAR Bože MIHAJLO, 1905, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 23. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 9. 1944. kod Sunje

BREBERINA Janka DRAGAN, 1925, Ivankovi Selo, stupio u NOV 1. 6. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 12. 1944. kod Plitvi kog Ljeskovca

BREBERINA Marka DUŠAN, 1923, Ga eša Selo, Vojni, stupio u NOV 1. 8. 1943, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

BREBERINA Dušana MILE »MIŠKO«, 1915, Skakavac, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Debela kosa«, komandant bat. 3. brig. 8. div, ranjen 6. 4. 1943. kod Vrhovina, podlegao ranama u VPB Ponor kod Korenice

BREBERINA PAVIA MILE, 1924, Međeak, Vojni, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1944. u Žumberku

BRINJAK PAVIA MILE, 1921, Kupljensko, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod emernice

BRKIĆ MILOŠA MILI, 1925, Gejkovac, Vojni, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

BRKIĆ JANKA MILIVOJ, 1911, Buhača, Slunj, stupio u NOV 19. 8. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

BRKIĆ STEVE NIKOLA, 1923, Gejkovac, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Krašića

BRKIĆ MILOVANA PETAR, 1909, Svinjica, Vojni, stupio u NOV 15. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 5. 1944. u Kapeli

BRKIĆ MARKA PETAR, 1913, Gejkovac, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 4. 1944. u Kejci Selu kod Duge Rese

BRKIĆ MILE PETAR, 1914, Svinjica, stupio u NOV 1. 4. 1943, borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa 9. 5. 1944. u šumi Kapela

BRKIĆ MILOŠA RADE, 1923, Gejkovac, Vojni, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod Lasinje

BRKLJACIĆ ANDRIJE JOSIP, 1912, Banski Moravci, stupio u NOV 14. 2. 1945, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

BRKOVIC JOVANA BRANKO, 1910, Zravnica, Slunj, izabran 27. 11. 1941, u seoski NOO, stupio u NOV 20. 1. 1943, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 20. 8. 1944. u Catrnji kod Drežnika

BRKOVIC NIKOLE LJUBICA, 1924, Međeak, Karlovac, stupila u NOV maja 1942, omladinski rukovodilac u bat. 1. brig. 8. div, ranjena 9. 7. 1943. kod Lasinje i podlegla ranama u Slavskom Polju

BRKOVIC MILIVOJA NIKOLA, 1926, Zravnica, Slunj, stupio u NOV 16. 2. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 10. 1943. kod Trošmarije

BRKOVIC NIKOLE PETAR, 1927, Pecka, stupio u NOV 19. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen, podlegao ranama 28. 10. 1943. u VPB Kupinjak

BRKOVIC NIKOLE SIMO, 1922, Pecka, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Pecka«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 16. 12. 1942. na Topli kim Kosama kod Topuskog

BRUJI STEVE MILAN, 1908, Golinja, Vrginmost, stupio u NOV 11. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro od tifusa 16. 5. 1943. u svom selu

BUBALO DANE ANA, 1923, Arapov Dol, Korenica, stupila u NOV 1942, bolni arka 2. brig. 8. div, poginula 17. 6. 1943. kod Cetingrada

BUBALO PAJE URO, 1920, Siljkovača, Velika Kladuša, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

BUBALO MANE MARA, 1920, Ličko Petrovo Selo, stupila u NOV 1943, bolni arka 1. brig. 8. div, poginula 9. 3. 1944. kod Lasinje

BUBALO DRAGI RADE, 1905, Irinovac, Slunj, stupio u NOV 3. 8. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 19. 11. 1944. na Lipovača kod Drežnika

BUBALO STOJANA VLADO, 1907, Siljkovača, Velika Kladuša, stupio u NOV 20. 8. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1944. kod Plaškog

BUBAŠ NIKOLE JANKO, 1924, Vukova Gorica, Duga Resa, stupio u NOV 20. 8. 1942, zamjenik komesara 3. brig. 8. div, ranjen 12. 1. 1943. kod Ličke Jesenice i podlegao ranama u VPB Zbjeg

BUČAN RADE DOBRIVOJ, 1924, Prkos, stupio u NOV 10. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Toboliča

BUČAN DUŠANA DRAGAN, 1925, Prkos, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 11. 1942. u Salopek Lukama kod Furjana

- BU AN** Gligorije URO, 1908, **Cremušnica**, stupio u NOV 1. 9. 1942, **borac** 1. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Josipdola
- BU AN** Miloša URO, 1912, **Gojkovac**, stupio u NOV 2. 3. 1943, **desetar** 2. brig. 8. div, poginuo 11. 3. 1945. kod Vaganca
- BU AN** Ninka JOVAN, 1924, Crni Potok, Vrginmost, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 27. 12. 1942. u svom selu
- BU AN** Mile JOVO, 1919, Gojkovac, stupio u NOV 2. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 1. 1943. kod Krašića
- BU AN** Mile LJUBAN, 1920, Crni Potok, Vrginmost, stupio u NOV 16. 2. 1942, komandir 3. brig. 8. div, poginuo u borbi protiv terorista aprila 1946. kod Tuzle
- BU AN** Dušana MILE, 1925, Gejkovac, stupio decembra 1941. u odred »Široka Rijeka«, komandir 2. brig. 8. div, poginuo 29. 3. 1945. kod Slunja
- BU AN** Petra MILI, 1921, Brdo Utinjsko, Vojni, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod emernice
- BU AN** Petra MILOŠ, 1921, Podselo, Vojni, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca
- BU AN** Nikole MIRKO, 1920, Katinovac, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 4. 1943. kod Plaškog
- BU AN** Milana PETAR, 1923, Crni Potok, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 11. 1943. kod Petrinje
- BU AN** Rade RADE, 1915, Gojkovac, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Kestenka u Perjasici
- BU AN** Mile SIMO, 1925, Crni Potok, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Bihaća
- BU AN** Jovana STEVAN, 1912, Cremušnica, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod Rakovice
- BU AN** Ninka STOJAN, 1919, Crni Potok, stupio oktobra 1941. u odred »Crni Potok«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 1. 1943. kod Ličke Jesenice
- BU AN** Mile ZELJKO, 1923, trgovački pomoćnik, Prkos, stupio u NOV 18. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 2. 1. 1943. kod Krašića, podlegao ranama do bolnice u Radatovu
- BUDI** Mane MILKA, 1919, Basara, Slunj, stupila u NOV 17. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginula 8. 6. 1943. u Vojnovcu kod Plaškog
- BUKOVAC** Milana JAKOB, 1890, stolar, Krnjak, stupio u NOV 2. 6. 1943, borac komore 8. div, poginuo 4. 7. 1944. u Zumberku
- BUKOVAC** Matije MATIJA, 1925, Orišje, Duga Resa, stupio u NOV 22. 12. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Krašića
- BULAT** Stevana RADE, 1919, Pješanić, stupio augusta 1941. u odred »Pješanić«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Krašića
- BUNCI** Milića GOJKO, 1924, Catrnja, stupio u NOV 15. 3. 1942, desetar 1. brig. 8. div, poginuo 28. 1. 1943. kod Kupine
- BUNCI** Rade ILIJA, 1911, Tounjski Tržić, stupio u NOV 10. 4. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 4. 1945. kod Perjasice
- BUNCI** Jovana LJUBAN, 1919, Tounjski Tržić, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Duge Rese
- BUNCI** Dušana MILI, 1914, Mali Kozinac, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 11. 1944. kod Velike Kladuše
- BUNCI** Stanka NINKO, 1922, Mali Kozinac, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, utopio se 21. 7. 1944. pri prelazu Mrežnice kod Perjasice
- BUNCI** Dragana RADE, 1926, Krstinja, stupio u NOV 21. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 3. 1945. kod Bihaća
- BUNCI** Milovana SIMO, 1913, Veliki Kozinac, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, ranjen 23. 1. 1943. kod Veljuna, poginuo 27. 3. 1945. na putu između Slunja i Rakovice

BUNIC Teodora STANKO, 1919, Veliki Kozinac, stupio augusta 1941. u odred »Donji Skrad«, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

BUNJEVAC Manojla BRANKO, 1923, Podhum, stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 12. 1943. kod Cazina

BUNJEVAC Rade ILIJA, 1926, Podhum, stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod Lasinje

BUNJEVAC Nikole LUKA, 1920, Podhum, stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. u Vedrom Polju kod Bihaća

BUNJEVAC Pere MANE, 1925, ak, Vojnovac, stupio u NOV 1942, zamjenik komesara bat. 3. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

BUNJEVAC Petra MILAN, 1921, Podhum, stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 7. 1943. u Maljevcu kod Cetingrada

BUNJEVAC Steve MILE, 1921, Podhum, stupio u NOV 28. 4. 1942, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

BUNJEVAC Rade MILE, 1925, Podhum, **stupio u NOV 28. 4. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 8. 7. 1944. u Zumberku**

BUNJEVAC Mane MILUTIN, 1923, Podhum, stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1943. kod Gospića

BUNJEVAC Mane RADOVAN, 1920, Podhum, stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 7. 1943. kod V. Kladaše

BUNJEVAC Petra STEVO, 1908, Podhum, stupio u NOV 15. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. pod Humom kod Plaškog

BUTORAJAC Antona NIKOLA, 1921, Vinski Vrh, Duga Resa, stupio u NOV 15. 11. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1943. kod Vojnića

CAR Jandre IVAN, 1902, Carevo Selo, Duga Resa, stupio u NOV 4. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. kod Vojnića

CAREVI Gojka URO, 1923, Široka Rijeka, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1944. kod Vivodine

CAREVI Steve GRUJICA, 1919, Džaperovac, Vojni, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Široka Rijeka«, komandir ete 2. brig. 8. div, ubijen od Huškine milicije na odsustvu 21. 5. 1943. u Širokoj Rijeci

CAREVI Gojka MARKO, 1916, Široka Rijeka, stupio u NOV 15. 6. 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 14. 3. 1944. na Gri u kod Oštarija

CAREVI ure MILE, 1913, Široka Rijeka, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

CAREVI Mile PETAR, 1919, Džaperovac, Vojni, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Crna Lokva«, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod **Zažine**

CAREVI Dragana RADE, 1915, Džaperovac, stupio u NOV 9. 2. 1942, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 28. 7. 1943. kod Trojvrha u Plaškom

CEKINOVIC Mile MILAN, 1921, Tounjski Trži, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

CETINA Milutina BOGDAN, 1908, **Zravnica**, Slunj, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod Rakovice

CETINA Milivoja DUŠAN, 1925, Polojski Varoš, stupio u NOV 15. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 12. 1942. kod Lasinje

CICO ure NIKOLA, 1920, Ostrožin, stupio u NOV 14. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 12. 1944. kod Ličkog Petrovog Sela

CIKUŠA Stevana URO, 1906, Udbinja, stupio u NOV 14. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 1. 1943. kod Sv. Jane

CIMESA Stevana MILADIN, 1905, Svinjica, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Široka Rijeka«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 6. 1944. kod Buševca stupio u NOV 2. 8. 1942, borac 1. brig.

CIMEŠA Sr ana MILE, 1906, Gornja Trstenica, Vrginmost, stupio u NOV 12. 11. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen 18. 12. 1944. kod Drežnika, **podlegao** ranama u VPB Kestenova gora

CIMEŠA Petra MILE, 1913, kroja , **stupio u NOV** 31. 8. 1941. u odred »Perjasica«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1943. kod Gospi a

CIMEŠA Milovana MILIC, 1915, Marlovac, **stupio u NOV** 1. 7. 1942, **zamjenik komandira ete 1. brig.** 8. div, **poginuo** 28. 6. 1944. u **Zumberku**

CIMEŠA Dragi a MILOVAN, 1914, Cvijanovi Brdo, stupio u NOV 7. 3. 1942, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1944. kod Ramljana u Lici

CIMEŠA ure NIKOLA, 1921, Cvijanovi Brdo, stupio u NOV 1. 8. 1942. borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1943. kod Vrhovina

CIMEŠA Mojsije NIKOLA, 1921, Perjasica, stupio 31. 8. 1941. u odred »Perjasica«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Vukmani a

CIMEŠA Danila PETAR, 1906, Svinjica, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1944. kod Oštarija

CINDRIC Janka TOMO, 1925, Donja Glina, stupio u NOV 1. 10. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

CREVAR Save BOZO, 1915, Pješ anica, stupio u NOV 19. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

CREVAR Petra RADE, 1917, Utinjsko Brdo, Vojni , stupio u NOV 1. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Skakavca

CREVAR Miloša SAVO, 1907, Brnjavac, Vrginmost, stupio u NOV 20. 5. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 28. 9. 1943. kod Oštarija

CREVAR Dmitra STANKO, 1903, Brnjavac, stupio u NOV 8. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 9. 1944. kod Slavskog Polja

CRNKOVIC Rade DUŠAN, 1914, Klju ar, Vojni , stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod Cemernice

CRNKOVIC Pavia JANKO, 1912, Klju ar, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Klju ar«, borac 3. brig. 8. div, ranjen 15. 12. 1942, kod **Cemernice** i nestao u 5. ofanzivi maja 1943. u Bosni

CRNKOVIC Jovana MILOŠ, 1919, Kneževi Kosa, Vojni , stupio u NOV 20. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

CRNKOVIC Mile RADE, 1925, Klju ar, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 7. 4. 1943. kod Vrhovina i podlegao ranama 27. 5. 1943. u VPB Petrova gora

CRNOKRAK An elije MILAN, 1915, Stojmeri , Slunj, stupio u NOV 7. 3. 1943, stražar divizijske ambulante 8. div, poginuo 12. 5. 1943. kod Poljanka

CRNOLATEC Franje JOSIP, 1911, Donja Kup ina, borac 1. brig. 8. div, poginuo 19. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika

CVIJANOVI Bože DRAGAN, 1925, Brezova Glava, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

CVIJANOVI Bože MARKO, 1923, Brezova Glava, stupio u NOV 17. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 1. 1943. u Brezovoj Glavi

CVIJANOVI Miloša MILAN, 1918, Slavsko Polje, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Brdo«, borac 1. brig. 8. div, kao ranjenik ubijen od Nijemaca 25. 1. 1943. kod Velike Kladuše

CVIJANOVIC Petra MILOŠ, 1921, Slavsko Polje, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1943. kod Gospi a

CVIJANOVIC Marka STANKO, 1906, Brezova Glava, stupio u NOV 15. 1. 1942, intendant bat. 2. brig. 8. div, poginuo 29. 9. 1942. kod Vukmani a

CVIJANOVIC Nikole STEVO, 1923, Slavsko Polje, stupio u NOV 10. 10. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Duge Rese

CVJETICANIN Jove ILIJA, 1923, Glinica, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 12. 1943. kod Podzvizda

CVJETI ANIN Janka MICO, 1923, Smoljanac, Korenica, stupio u NOV 15. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 24. 1. 1943. kod Velike Kladuše

CVJETI ANIN Nikole MILIVOJ, 1924 Buha a, Slunj, stupio u NOV 10. 8. 1942. borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. u Zumberku

CVJETI ANIN Jove PETAR, 1925, Glinica, stupio u NOV 19. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1943. kod Plaškog

CVJETI ANIN Mojsije VASO, 1925, Vo evi Brdo, stupio u NOV 28. 4. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika

CVJETI ANIN Miloša ŽARKO, 1924, Sadilovac, stupio u NOV 8. 11. 1943, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Drežnika

CABRAJA Sime GOJKO, Donji Sjeni ak, stupio u NOV 1. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

CABRAJA Gliše MILOŠ, 1908, Donji Sjeni ak, stupio oktobra 1941. u odred »Sjeni ak«, komandir prate e ete 1. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Belaja

CABRAJA Mile PETAR, 1913, Donji Sjeni ak, stupio oktobra 1941. u odred »Sjeni ak«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 8. 1943. kod Preboja

CAKI JAKOV, 1911, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 10. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1942. kod Topuskog

CAKSIRAN Stevana ARSENIJA, 1903, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 18. 7. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 14. 1. 1944. kod Tounja

CAKSIRAN Petra DMITAR, 1912, Kordunski Ljeskovac, stupio augusta 1941. u odred »Ljeskovac«, komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen 24. 1. 1943. kod Sturli a, poginuo juna 1943. kod Zelengore

CAKSIRAN ure LAZO, 1924, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 25. 7. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen 15. 3. 1944. u Kneji kod Toboli a, podlegao ranama u VPB Petrova gora

CAKSIRAN Petra MILAN, 1908, Kordunski Ljeskovac, stupio augusta 1941. u odred »Ljeskovac«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada (narodni heroj)

CAKSIRAN Koje MILAN, 1913, Kordunski Ljeskovac, stupio augusta 1941. u odred »Ljeskovac«, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 10. 8. 1944. kod Miri Stropine u Lici

CAKSIRAN Mane MILENA, 1925, Crnaja, stupila u NOV 15. 7. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginula 1944. na Kordunu

CAUSEVIC Redže HASAN, 1914, Mrazevac, Bos. Krupa, stupio u NOV 15. 8. 1944, borac Muslimanske brigade 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Ostrošca

CAUSEVIC Huseina HUSE, 1919, Brekovic, Biha , stupio u NOV 4. 2. 1944, vodnik Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

CAUSEVIC Sejde MEHMED, 1924, Gornja Vidovska, Velika Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 23. 4. 1945. kod Perjasice

CAVIC Mile NIKOLA, 1923, Grabovac, Slunj, stupio u NOV 10. 11. 1942, zamjenik komesara ete 3. brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

CAVIC Miloša STANKO, 1927, Kokirevo, Vojni , stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, promrzao 12. 1. 1943. kod Li ke Jesenice i nestao u povla enju ranjenika za 5. ofanzive juna 1943. u Bosni

CAVIC Mane SVETOZAR, 1914, Grabovac, Slunj, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 6. 1943. kod Velike Kladuše

CEKELIŠ Stjepana URO, 1925, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 9. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1942. kod Topuskog

CEKELIS Rade NIKOLA, 1907, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro od tifusa 2. 4. 1945. u svom selu

CEKELIS Nikole SAVO, 1902, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 19. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1943. u svom selu

CEKELIS Mile STEVAN, 1918, Las.
Sjeni ak, stupio u NOV 8. 1. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 24. 10.
1942. kod Tušilovi a

CICA Miloša BOGDAN, 1920, Mali ka,
Vrginmost, stupio u NOV septembra
1941. u **odred »Mali ka«, komandir ete**
1. brig. 8. div, ranjen 7. 4. 1944. kod
Krivog Puta u Lici i podlegao ranama
u VPB Drežnica

CICA Dragi a MILUTIN, 1909, Johova,
Vojni , stupio u NOV 1. 10. 1942, borac
1. brig. 8. div, umro od tifusa 15. 4.
1943. u VPB Skrad

CICA Vase NIKOLA, 1923, Dvorište,
stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 2. brig.
8. div, poginuo 3. 12. 1944. na Poljanku
kod Plitvi kih jezera

CICA ure PETAR, 1903, Blatuša,
stupio u NOV 20. 9. 1942, borac 2. brig.
8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

CICA Vuje SIMO, 1908, Perna, stupio
u NOV oktobra 1941. u odred »Perna«,
komandir voda 2. brig. 8. div, umro od
tifusa 25. 3. 1943. u svom selu

CICA Mihajla STANKO, 1915, Perna,
stupio u NOV septembra 1941. u odred
»Mali ka«, komandir ete 2. brig. 8. div,
ranjen 18. 2. 1945. na Abdi brdu,
podlegao ranama u Li kom Petrovom
Selu

CORTAN Spire JEKA, 1924, Debelo
Brdo, Korenica, stupila u NOV 1942,
borac 8. div, poginula 1943. na Kordunu

OTRA Nikole TOMO, 1923, Svoji ,
Duga Resa, stupio u NOV 11. 4. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943.
na Drenova i

COVIC Omera HASAN, 1912, Sturli ,
Cazin, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac
Muslimanske brig. 8. div, poginuo 17. 4.
1945. kod Primišlja

CUBRA Milovana JOVAN, 1913,
Gornje Primišlje, stupio u NOV augusta
1941. u odred »Gornje Primišlje«,
borac 3. brig. 8. div, ranjen 11. 2. 1944.
kod Plaškog, podlegao ranama na
lije enju na Siciliji

CUBRA Dmira MILOŠ, 1927, Kolari ,
Vojni , stupio u NOV 20. 1. 1943, borac
3. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod
Oštarija

CUBRA Milovana PETAR, 1924, Gornje
Primišlje, stupio u NOV 13. 3. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 10. 7.
1944. u Zumberku

CUBRILOVIC Rafajla RADE, 1925,
Qornje Primišlje, stupio u NOV 15. 5.
1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo
22. 7. 1944. kod Gornjih Dubrava

CACIC Mile LJUBA, 1921, Kordunski
Ljeskovac, stupila u NOV 10. 8. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginula 15. 10.
1942. na Grubješi Brdu u Baniji

CACIC Mile MILAN, 1923, Mašvina,
stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 1. brig.
8. div, poginuo 9. 1. 1943. u Zumberku
CACIC Mile PANE, 1913, Kordunski
Ljeskovac, stupio u NOV 1. 8. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2.
1943. kod D. Lapca

CALIC Marka JANKO, 1911, Prisjeka,
Vojni , stupio u NOV augusta 1941.
u odred »Otmi «, komesar ete 3. brig.
8. div, poginuo 13. 2. 1943. kod Donjeg
Lapca

CALIC Stevana PETAR, 1905, Vorkapi
Selo, stupio u NOV 21. 11. 1942, borac
2. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod
Vaganca

CALIC Milana PETAR, 1919, Vorkapi
Selo, stupio u NOV 12. 6. 1942, borac
2. brig. 8. div, poginuo 23. 6. 1943. kod
Krstinje

CALINA Gaje DRAGAN, 1924, Vera,
Plaški, stupio u NOV 1943, borac
3. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944.
na Calopeku kod Vaganca

CALINA Miloša MILAN, 1925, ak,
Lapat, Plaški, stupio u NOV 1943,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 6.
1944. kod Buševca

CATIC Rame ALAGA, 1915, Barska,
Cazin, stupio u NOV 10. 9. 1944, borac
Muslimanske brig. 8. div, poginuo
22. 3. 1945. u Zavalju kod Biha a

CATIC Rame MEHMED, 1928, Gornja
Lu ka, Cazin, stupio u NOV 22. 12.
1943, borac Muslimanske brig. 8. div,
poginuo 26. 4. 1945. u Perjasici

CEHIC Mustafe BAJRO, 1904, Mala
Kladuša, stupio u NOV 15. 8. 1944,
borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo
6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

ELAP Mile ILIJA, 1927, Staro Selo, Vrginmost, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

CIKA Mihajla CEDOMIR, 1923, Keserov Potok, stupio u NOV 1. 5. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 26. 1. 1943. kod Vaganca

CIKA Mihajla ORDE, 1920, Keserov Potok, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Bijeli Klanac«, član glumačke grupe pri Štabu 8. div, poginuo 22. 8. 1944. kod Barilovi a

CIKA Petra MILIVOJ, 1923, Kuzma, Slunj, stupio u NOV 12. 7. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

CIKA Milutina NIKOLA, 1921, Kuzma, stupio u NOV 20. 5. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 24. 4. 1945. u svom selu

CIKA Rafajla RADE, 1903, Bukovac, Slunj, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 19. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

CORDA Stanka JOVAN, 1925, Krivaja, Vojni , stupio u NOV augusta 1941. u odred »Radonja«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 26. 11. 1943. kod Hrastovice

CORDA Dragi a MIHAJLO, 1921, Krivaja, Vojni , stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 6. 1944. u Zumberku

CORDA Nikole MILOŠ, 1909, Krivaja, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Radonja«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod emernice

ORDI Be e BE O, 1924, Lubarda, Bos. Krupa, stupio u NOV 15. 11. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo marta 1945. kod Ostrošca

CORIC Stanka PETAR, 1914, Kozarac, Vrginmost, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 26. 1. 1943. kod Slunja, ubijen kao ranjenik od Nijemaca februara 1943. kod Glamo a

OSIC Vase DUŠAN, 1919, Utinjsko Brdo, Vojni , stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1943. kod Gospi a

OSIC Rade JOVAN, 1919, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac

3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod emernice

OSIC Vase MIRKO, 1922, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa 9. 5. 1943. u svom selu

COSI Milana RADE, 1921, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, utopio se u Korani 20. 6. 1943. kod Slunja

OSI Dušana VLADO, 1922, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa 9. 5. 1943. u svom selu

OSI Milana RADE, 1921, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, utopio se u Korani 20. 6. 1943. kod Slunja

OSI Dušana VLADO, 1922, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 1. 10. 1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 14. 5. 1944. kod Prijeboja

UFUROVI Mehmeda MEHMED, 1915, Mala Kladaša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo marta 1945. kod Iza i a

UIC Nikole DMITAR, 1914, ui Brdo, Slunj, stupio u NOV 2. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1943. kod Gospi a

CUI Jovana URO, 1923, Tounjski Trži , stupio u NOV 1. 6. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 11. 3. 1945. kod Plav a Drage

UI Milovana MIHAJLO, 1914, Cui Brdo, stupio u NOV 24. 1. 1943, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 2. 7. 1944. kod Slaveti a

UI Prokopije NIKOLA, 1924, ui Brdo, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 8. 3. 1944. kod Plaškog i podlegao ranama 1944. na Siciliji

UIC Rade NIKOLA, 1928, Cui Brdo, stupio u NOV 17. 12. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. kod Dabra

CUI Rade RADE, 1920, Tounjski Trži , stupio u NOV 17. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, ubijen od etnika 1. 4. 1944. u svom selu

CUI Rade VASILJ, 1929, Bro anac, stupio u NOV 10. 8. 1943, borac 2. brig. 8. div, ranjen 15. 21. 1944. kod Plaškog,

podlegao ranama 9. 1. 1945. u VPB
Kestenova gora

ULIBRK Milovana DUŠAN, 1921,
Ruševica, Slunj, stupio u NOV oktobra
1941. u odred »Široka Rijeka«, komandir
voda 2. brig. 8. div, poginuo 10. 4. 1945.
kod Drežnika

ULIBRK Rade MILAN, 1917, Hadžin
Potok, Cazin, stupio u NOV 15. 1. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 9. 1943.
kod Peruši a

ULIBRK Milivoja MILOŠ, 1920,
Kusaja, Vojni , stupio u NOV oktobra
1941. u odred »Široka Rijeka«, borac
1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod
Kraši a

URUVIJA Ilije DUŠAN, 1911, Gornje
Primišlje, stupio u NOV 1. 5. 1943,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 1. 1944.
kod Gornjih Dubrava

URUVIJA Sime DUŠAN, 1913, Gornje
Primišlje, stupio u NOV 2. 4. 1943,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943.
kod Lasinje

URUVIJA Mihajla NENAD, 1916,
Gornje Primišlje, stupio u NOV 23. 2.
1942, delegat voda 1. brig. 8. div,
poginuo 18. 11. 1944. na Lipova i kod
Drežnika

URUVIJA Mili a SAVO, 1919, Gornje
Primišlje, stupio u NOV 23. 2. 1942,
komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo
5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

DADASOVI Milana STEVAN, 1921,
Josipdol, stupio u NOV 1942, borac
3. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944.
u Kneji kod Plaškog

DAKI Laze MILAN, 1924, Kordunski
Ljeskovac, stupio u NOV 15. 8. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944.
kod Cazina

DAKI Petra MILE, 1914, Klipino
Brdo, stupio decembra 1941. u odred
»Vojišnica«, komandir voda 3. brig.
8. div, poginuo 6. 1. 1943. kod
Saborskog

DAKI Marka MILE, 1922, Ivankovi
Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac
2. brig. 8. div, poginuo 25. 4. 1945. kod
Primišlja

DAKI Marka MILISAV, 1913, Klipino
Brdo, stupio u NOV septembra 1941.
u odred »Crna Lokva«, zamjenik

komandanta 3. brig. 8. div, poginuo
21. 3. 1943. kod Crne Vlasti u Lici
(narodni heroj)

DAKI Gliše MILOŠ, 1912, Klipino
Brdo, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac
3. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod
Vaganca

DAKI Marka VASILJ, 1920, Klipino
Brdo, stupio u NOV 16. 1. 1942,
komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo
23. 11. 1942. na Topli kim Kosama kod
Topuskog

DAMJAN MIROSLAV, borac 2. brig.
8. div, poginuo 15. 10. 1943. kod
Modruša

DAN UO Stanka MILOŠ, 1924,
Pješ anica, stupio u NOV 1. 9. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944.
kod Vaganca

DAUTOVI Hasana ŠERIF, 1927, Mala
Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943,
borac Muslimanske brig. 8. div,
poginuo 28. 3. 1945. kod Biha a

DEJANOVI Vuje BRANKO, 1920, Las.
Sjeni ak, stupio u NOV 7. 4. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 1. 1943.
kod Li ke Jesenice

DEJANOVI Dragi a URO, 1923, Novi
Dol, stupio u NOV 5. 2. 1942, borac
3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942.
kod Cemernice

DEJANOVI Dragi a GOJKO, 1927,
Novi Dol, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 24. 11.
1943. kod Petrinje

DEJANOVI Stevana MARIJA, 1919,
Donji Poloj, stupila u NOV 11. 10. 1942,
borac ete za vezu 2. brig. 8. div,
poginula 30. 7. 1943. u selu Bukovac

DEJANOVI Rade MARKO, 1915,
Ruševica, stupio u NOV 10. 5. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 6. 1943.
na Zal evoj Kosi

DEJANOVI An e MIHAJLO »BRKO«,
1908, Banjani, Bos. Krupa, stupio u NOV
7. 10. 1942, komandir voda 3. brig.
8. div, poginuo 19. 8. 1944. kod Plaškog

DEJANOVI Miloša MILI , 1902,
Široka Rijeka, stupio u NOV 1. 10.
1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo
30. 7. 1943. kod Globorni kog mosta

DEJANOVI Milivoja MILOŠ, 1910,
Kloko , stupio u NOV 1. 7. 1942, borac

3. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

DEJANOVI Mihajla MILOŠ, 1916, Kloko , stupio augusta 1941, u odred »Otmi «, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 18. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

DEJANOVI Dušana MILUTIN, 1925, Ruševica, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Biha a

DEJANOVI Ninka NIKOLA, 1921, Ruševica, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Lasinje

DELIC Osmana AHMO, 1928, Mala Kladuša, stupio u NOV 15. 8. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

DELIC Muslina RASIM, 1921, Velika Gata, Biha , stupio u NOV 15. 4. 1942, komesar Muslimanske brig. 8. div, poginuo 23. 3. 1945. u Zavalju kod Biha a

DERETA Miloša DRAGAN, 1925, Polojski Varoš, stupio u NOV 25. 3. 1942, obavješt. oficir omladinskog bat. »Joža Vlahovi « 1. brig. 8. div, ubile ga ustaše 20. 4. 1945. kod Velike Kladuše

DERETA Mi e MILE, 1909, Begovo Brdo, Slunj, stupio u NOV 17. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro od tifusa 2. 8. 1943. u Gojkovcu

DERVIŠEVIC Huse ALAGA, 1922, Šturli , Cazin, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. na Zavalju

DERVIŠEVIC Japana ZAIM, 1917, Šturli , stupio u NOV 22. 12. 1943, vodnik Muslimanske brig. 8. div, poginuo februara 1945. u Vrsti kod Biha a

DEVIC Dmitra BRANKO, 1921, Gornje Primišlje, stupio u NOV 23. 3. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Gornjeg Primišlja

DEVIC Milana DUŠAN, 1921, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, zarobljen kao ranjenik aprila 1943. kod Livna i ubijen od ustaša u logoru Zemunu

DEVIC Milana MILE, 1906, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 17. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

DEVIC Jovana MILE, 1922, Kusaja, Vojni , stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

DEVIC Miloša MILOŠ, 1927, Kusaja, stupio u NOV 1. 9. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 12. 1944. kod Prijeboja

DEVIC Milutina MILUTIN, 1924, Šlivnjak, Slunj, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac inž. ete 1. brig. 8. div, poginuo 11. 9. 1943. kod Oštarija

DEVIC Mili a PETAR, 1908, Gornje Primišlje, stupio u NOV 20. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

DEVIC Mili a SIMO, 1920, Gornje Primišlje, stupio u NOV 20. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 10. 7. 1944. u Zumberku

DEVRNJA Rade MANE, 1919, Koranski Lug, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1942. na Grubješi Brdu u Baniji

DIMI Mi e PETAR, 1920, Donje Dubrave, stupio u NOV 1942, borac 8. div, poginuo 1944. u svom selu

DIVIC Petra JOVAN, 1927, Ponikvari, Vrginmost, stupio u NOV 28. 8. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 6. 1944. kod Sunje

DIVIC Sime NIKOLA, 1926, Ponikvari, stupio u NOV 26. 8. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

DIVNI Mile DUŠANKA, 1924, Gornje Primišlje, stupila u NOV 1. 8. 1942, bolni arka 1. brig. 8. div, poginula 9. 3. 1944. kod Lasinje

DIVNIC Mile RADE, 1904, Gornje Primišlje, stupio u NOV 1. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 18. 1. 1945. kod Plav a Drage

DIZDAR Stevana URO, 1925, Tounjski Trži , stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 4. 1945. kod Perjasice

DIZDAR Vaje RADE, 1921, Tounjski Trži , stupio u NOV 23. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 8. 1943. kod Gline

DIZDAREVI Huse OMER, 1906, **Podzvzd**, Velika Kladaša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Biha a

DIZDAREVI Ornerà OMER, 1923, **Mrazovac**, Bos. Krupa, stupio u NOV 15. 6. 1943, komandir ete Muslimanske brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. kod **Rakovice**

DMITROVIC Nikole BRANKO, 1920, Pješ anica, Vrginmost, stupio u NOV 3. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

DMITROVIC Rade BRANKO, 1920, Ga eša Selo, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 5. 1943. kod Oto ca

DMITROVIC Stojana DMITAR »MITO«, 1920, Bugar, Biha , stupio u NOV septembra 1941. u odred »Bugar«, rukovodilac SKOJ-a 8. div, poginuo 26. 9. 1944. kod Sunje

DMITROVIC Mile URO, 1920, Ruševica, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 7. 1943. kod Barilovi a

DMITROVIC Nikole JANDRE, 1915, Kirin, izabran 15. 10. 1941. u seoski NOO, stupio u NOV 2. 5. 1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 17. 3. 1944. kod Košara

DMITROVIC Petra LAZO, 1925, Mašvina, Slunj, stupio u NOV 7. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 7. 1943. kod Cetingrada

DMITROVIC Mile MILOŠ, 1914, Jamarje, Slunj, stupio u NOV 1. 9. 1942, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Biha a

DMITROVIC Vasana MILUTIN, 1925, Veljunski Ponorac, Slunj, stupio u NOV 15. 6. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 1. 12. 1944. kod Vaganca

DMITROVIC Rade MOJSIJA, 1923, Ga eša Selo, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Perjasica«, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 23. 3. 1944. u Humu kod Plaškog

DMITROVIC Vuka NIKOLA, 1921, Donji Skrad, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Donji Skrad«, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

DMITROVIC Mile PETAR, 1918, Jamarje, Slunj, stupio u NOV 1. 9. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

DMITROVIC Dragi a SARA, 1920, Jamarje, stupila u NOV 25. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginula 19. 10. 1943. kod Prijeboja

DMITROVIC Rade SIMO, 1900, Kirin, stupio u NOV 2. 5. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 6. 1943. u Gojaku kod Ogulina

DMITROVIC Sime STEVO, 1924, Kirin, stupio u NOV 20. 1. 1942, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. kod Plaškog

DMITROVIC Ljubana VELJKO, 1926, Pješ anica, stupio u NOV 15. 3. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1945. kod Vaganca

DOBRIC Marka ADAM, 1913, Poljani, Vrginmost, stupio u NOV 8. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 7. 1944. kod Vrginmosta

DOBRIC Stojana CIRO, 1922, Poljani, stupio u NOV 7. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Perjasice

DOBRIC Pavia JOVAN, 1920, Poljani, stupio u NOV 7. 9. 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 2. 10. 1944. kod Zivaje na Baniji

DOBRIC Jovana MARKO, 1914, Poljani, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Vrhovina

DOBRIC Jovana MILOŠ, 1918, Poljani, stupio u NOV 29. 7. 1941. u odred »Perna«, komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen 12. 4. 1943. kod Oto ca, podlegao ranama i tifusu u jesen 1943. u svom selu

DOBROSAVLJEVI Mihajla JOVAN, 1917, Kupljensko, stupio decembra 1941. u odred »Debela Kosa«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Krnjaka

DOBROSAVLJEVI Vase NIKOLA, 1902, Dvorište, stupio u NOV 10. 6. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 6. 1944. u Zumberku

DOBROSAVLJEVI Stanka RADE, 1919, podnarednik JV, Dvorište, stupio 1. 8. 1941. u odred »Gornji Skrad«,

komandant prate eg bat. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

DOJCINOVIC Sime DUŠAN, 1924, Velika Crkvina, stupio u NOV 20. 1. 1943, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1944. kod Cazina

DOJCINOVIC Janka MILOVAN, 1920, atrnja, stupio u NOV 15. 3. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 8. 1943. kod Oštarija

DOJCINOVIC Sime PETAR, 1924, Velika Crkvina, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

DOKI Petra SIMO, 1908, Kupljensko, stupio decembra 1941. u odred »Debela kosa«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

DOKMAN Franje MATO, 1923, Vukova Gorica, Duga Resa, stupio u NOV 20. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. kod Krnjaka

DOKMANOVIC Nikole BRANKO, 1925, Jezero, Plaški, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

DOKMANOVIC Marije URO, 1924, Dunjak, Vojni , stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 10. 1943. kod Oštarija

DOKMANOVIC Miloša MLADEN, 1925, Jezero, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1945. u Janja Gori kod Plaškog

DOKMANOVIC Stojana NIKOLA, 1902, Plaška Glava, stupio u NOV 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 24. 3. 1944. u Plaškom

DOKMANOVIC Milovana PETAR, 1924, Mo ila, stupio u NOV 22. 7. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1944. kod Li ke Jesenice

DOLIC Ibri ALAGA, 1913, B. Kosa, Cazin, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Cazina

DOŠEN Teodora DUŠAN, 1927, Brezovac, Slunj, stupio u NOV 18. 5. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 9. 1944. u Smoljancu kod Drežnika

DRAGAŠ Jovana URO, 1903, Latin, Plaški, stupio u NOV 7. 4. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

DRAGAŠ Milovana RADE, 1923, Podhum, stupio u NOV 20. 4. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 24. 1. 1943. kod Cetingrada

DRAGIC Mile URO, 1921, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 9. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro od tifusa 2. 8. 1944. u svom selu

DRAGIC Nikole MILIC, 1902, Mracelj, Vojni , stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, zarobljen 28. 5. 1944. u Zumberku i ubijen od ustaša u Zagrebu

DRAGIC Janka STANKO, 1915, Manjerovi i, stupio u NOV 15. 1. 1942, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 25. 11. 1943. kod Donje Ba uge u Baniji

DRAGOJEVIC Mile DUŠAN, 1922, Stojmeri , Slunj, stupio u NOV 7. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. u Zažini kod Siska

DRAGOJEVIC Dragi a URO, 1907, Kosjer Selo, Slunj, stupio u NOV 1. 3. 1943, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 12. 10. 1944. kod Plaškog

DRAGOJEVIC Nikole URO, 1912, Pješ anica, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Pješ anica«, obavješ. oficir 2. brig. 8. div, poginuo 6. 7. 1944. u Zumberku

DRAGOJEVIC Dragi a GOJKO, 1924, Lapovac, Slunj, stupio novembra 1941. u odred »Mari Kosa«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 24. 1. 1944. kod Plaškog

DRAGOJEVIC Mile MILAN, 1929, Stojmeri , Slunj, stupio u NOV 4. 9. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Žažine

DRAGOJEVIC Nikole NIKOLA, 1922, Zrnica, Slunj, stupio u NOV 4. 8. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 19. 12. 1944. kod Prijeboja

DRAGOJEVIC Marka PETAR, 1900, Stojmeri , stupio u NOV 16. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Buda kog

DRAGOJEVIC Jandre RADE, 1906, Pješ anica, stupio augusta 1941. u odred »Pješ anica«, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 19. 12. 1943. kod Velike Kladaše

DRAGOJEVIC Janka RADE, 1920, Stojmeri , stupio u NOV 7. 5. 1942, desetar 1. brig. 8. div, poginuo 23. 2. 1945. kod Dabra

DRAGOJEVIC Pavia RADOVAN, 1928, Kloko , stupio u NOV 1. 6. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Slušnice

DRAGOJEVIC Mile SAVO, 1910, Pješ anica, stupio u NOV 15. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 1. 1943. kod Veljuna

DRAKULIC Dane DESANKA, 1925, Li ko Petrovo Selo, stupila u NOV 1942, borac 8. div, poginula 1944. kod Slunja

DRAKULIC Petra DUŠAN, 1923, Oki , stupio u NOV 20. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 26. 4. 1943. u svom selu

DRAKULIC Jandre DUŠAN, 1925, Oki , stupio u NOV 20. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1943. kod Gline

DRAKULIC Stevana MILOVAN, 1927, Vojni ka Poljana, stupio u NOV 1. 11. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 24. 9. 1943. kod Globorni kog mosta

DRAKULIC Nikole MLADEN, 1922, ak, Li ko Petrovo Selo, stupio u NOV 1941, komesar ete 8. div, poginuo 1944. kod Tušilovi a

DRAKULIC Trifuna STEVAN, 1910, Vojni ka Poljana, stupio oktobra 1941. u odred »Debela kosa«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 3. 1944. kod Tounja

DRAŽIC Ilije DANE, 1920, Brezovac, Slunj, stupio u NOV 15. 1. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Krnjaka

DRAZIC Dušana LAZO, 1920, Hadžin Potok, Cazin, stupio 9. 8. 1941. u odred »Bogovolja«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 22. 9. 1942. kod Črnomlja

DRAZIC Mane MILADIN, 1921, Mašvina, stupio u NOV 28. 9. 1942, bat. bolni ar 1. brig. 8. div, umro od tifusa 7. 5. 1943. u VPB Zbjeg

DRAZIC Milijana MILE, 1923, Mašvina, stupio u NOV 14. 2. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 6. 1943. na Zal evoj kosi kod Cetingrada

DRAZIC Mile PETAR, 1902, Kordunski Ljeskovac, stupio oktobra 1941. u odred »Ljeskovac«, komandir ete 2. brig. 8. div poginuo 21. 9. 1943. kod Trošmarije

DRAZIC ure PETAR, 1908, Brezovac, stupio u NOV 1. 4. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina

DRAZIC Mane RADE, 1914, Mašvina, stupio u NOV 10. 8. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod Skakavca

DRAZIC Dane STEVAN, 1922, Nova Kršlja, stupio 15. 11. 1941. u odred »Mašvina«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 12. 1942. u Baniji

DRLJA A ure DRAGAN, 1922, Bogovolja, stupio u NOV 16. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 29. 11. 1944. na Latasovu Brdu kod Plaškog

DRLJA A Novaka URO, 1912, Bogovolja, stupio u NOV 18. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 22. 1. 1943. kod Buda kog, podlegao ranama 5. 6. 1943. u VPB Zbjeg

DROBAC Ilije MILAN, 1927, Donje Zborište, Velika Kladuša, stupio 3. 8. 1943. u NOV, borac 3. brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

DROBNJAK Janka BOZO, 1926, Vojnovi Brdo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

DRPA Ilije DUŠAN, 1914, Gornja Trstenica, Vrginmost, stupio augusta 1941. u odred »Bovi «, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 26. 7. 1943. u Zravnici kod Cetingrada

DRPA Nikole DUŠAN, 1918, Gornja Trstenica, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Bovi «, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod Dragani a

DRVODELI Pavia IMBRO, 1910, Gornje Taborište, Glina, stupio u NOV 1941, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 10. 1942. kod Gline

DUBAJIC Spase PETAR, 1922, Hadžin Potok, Cazin, stupio u NOV 9. 5. 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo maja 1943. kod Karlovca

DUDUKOVIC Josipa MILIC, 1908, Vojni ka Poljana, stupio u NOV 20. 1.

1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

DUDUKOVI Petra MILORAD, »VLADO«, 1926, To ak, Slunj, stupio u NOV 5. 5. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 15. 6. 1944. kod Buševca

DUDUKOVI Mili a VELJKO, 1924, To ak, stupio u NOV 6. 2. 1942, zamjenik komesara ete 1. brig. 8. div, zarobljen 3. 10. 1943. i ubijen u logoru kod Beograda 1944.

DUGOŠIJA Pavia DRAGAN, 1913, Blatuša, stupio septembra 1941. u odred »Mali ka«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 21. 9. 1943. kod Trošmarije

DUHANDZIJA Mile RADE, 1924, Brebornica, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, kao ranjenik nestao za 5. neprijat. ofanzive 1943. na Sutješci

DUJMOVIC Josipa JOSIP, 1910, Vrbnik, Krk, borac 3. brig. 8. div, poginuo marta 1944. kod Brinja

DUNOVIC Rade URO, 1914, Gornje Primišlje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Gornje Primišlje«, komandir voda 1. brig. 8. div, zarobljen 3. 10. 1943. kod Oštarija i umoren na putu za Ogulin

DUNOVIC Dane TODOR, 1925, Gornje Primišlje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Gornje Primišlje«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 20. 7. 1943. kod Velike Kladuše

DURAJLIJA Mile STANKA, 1922, Kuk, Slunj, stupila u NOV 18. 10. 1942, bolni arka saniteta 8. div, umrla od tifusa 25. 3. 1944. u VPB Kupinjak

DURAKOVIC Hasana REDZO, 1925, Ljubijanki i, Cazin, stupio u NOV 10. 8. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo februara 1945. kod Dubrave

DZAKULA Vase JANKO, 1926, Slavsko Polje, stupio u NOV 15. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen, podlegao ranama 10. 1. 1944. u VPB Petrova gora

DZEBIC Ikana HASIM, 1919, Todorovo, Velika Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod Biha a

DZEBIC Vehaba SALIH, 1919, Todorovo, Velika Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod Biha a

DZODAN Petra DRAGAN, 1924, Radmanovac, Vojni , stupio u NOV decembra 1941. u odred »Crna Lokva«, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

DZODAN Petra MILOŠ, 1920, Radmanovac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Crna Lokva«, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 16. 3. 1944. u Kneji kod Plaškog

DZODAN Janka MILOŠ, 1926, Radmanovac, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Crna Lokva«, komandir ete 3. brig. 8. div, ranjen, opkoljen od Nijemaca, sam se ubio bombom 22. 6. 1944. kod Petrovine

AKOVIC Stanka NIKOLA, 1907, Štakorovica, Vojni , stupio u NOV augusta 1941. u odred »Široka Rijeka«, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 29. 9. 1942. kod Vukmani a

ANKOVI Miloša DUŠAN, 1926, Perna, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 16. 2. 1945. kod Vaganca

DIPALO ure KATA, 1923, Tušilovi , stupila u NOV 20. 9. 1942, bolni arka 2. brig. 8. div, poginula 27. 1. 1943. kod Drežnika

IPALO Jovana MILE, 1919, Cvijanovi Brdo, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 2. 1943. u Bori evcu kod Gornjeg Lapca

IPALO Sime NEMANJA, 1920, Cvijanovi Brdo, stupio u NOV 2. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Oto ca

IPALO Milovana NIKOLA, 1919, Kutanja, Slunj, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 12. 1943. kod Velike Kladuše

OGIC Osmana HUSE, 1924, Caji i, Cazin, stupio u NOV 8. 7. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod Biha a

OGI Redže MUHAMED, 1927, Caji i, stupio u NOV 8. 7. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Stijena

OGI Huse NURIJA, 1926, **Sumatac, Velika Kladuša**, stupio u NOV 22. 12. 1943 **borac** Muslimanske brig. 8. div, **poginuo** 16. 3. 1945. kod Vaganca

URI Marka LJUBOMIR, 1920, Donji **Buda ki**, stupio u NOV 15. 1. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. kod Drežnika

URI Bože MILAN, 1914, Maljevac, **stupio u NOV** 10. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 8. 1944. u Rastova i **kod** Plitvi kih jezera

URI Mili a MILE, 1924, Bukovica, Vojni , stupio u NOV 10. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

URIC Mace MILI , 1918, Bukovica, stupio u NOV 13. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 12. 1943. u Zivkovi Kosi kod Vojni a

URI Mace NIKOLA, 1915, Bukovica, stupio septembra 1941. u odred »Ga eša Selo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 11. 1944. kod Belaja

URI Stevana SAVO, 1916, Vojišnica, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Radonja«, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

URI Mili a VLADIMIR, 1921, Bukovica, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Ga eša Selo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Vrhovina

ELKASOVI Alage SALIH, Lubarda, Bos. Krupa, stupio u NOV 15. 11. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo marta 1945. kod Ostrošca

ERDELJ Petra TODOR, 1908, Ga eško Selo, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

EREMI Mihajla STANKO, 1918, Krivaja, Vojni , stupio augusta 1941. u odred »Radonja«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod Drežnika

EROR Mili a DRAGI , 1923, Kloko , stupio u NOV 1. 6. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 1. 7. 1944. u **Zumberku**

EROR Save MILE, 1904, **Cremušnica, stupio u NOV** 20. 2. 1943, **borac 1. brig. 8. div, poginuo** 20. 4. 1945. **kod Perjasice**

EROR Sime MIL8, 1922, Kloko , stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Kestenka u Perjasici

EROR Petra MILOŠ, 1917, Kloko , stupio u NOV 8. 1. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. kod Drežnika

EROR Milivoja NIKOLA, 1924, Kloko , stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

EROR Miloša RADE, 1909, Kloko , stupio novembra 1941. u odred »Otmi «, borac 3. brig. 8. div, ranjen 12. 1. 1943. kod Li ke Jesenice, podlegao ranama 20. 2. 1943. u VPB Bjeli potoci

ESAPOVI Miladina MILE, 1920, Gornje Primišlje, stupio u NOV 18. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 16. 12. 1943. u Perni kod Vrginmosta

ESMEROVI Huseina MUSTAFA, 1924, Mala Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944, kod Cazina

FATKI Huse HASAN, 1927, Velika Gata, Biha , stupio u NOV 15. 2. 1944, borac Muslimanske brigade 8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod Biha a

FAZLIC Sulejmana SULEJMAN, 1924, Mala Kladuša, stupio u NOV 10. 11. 1942, komandir ete Muslimanske brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

FELI Muje MUJAGA, 1926, Velika Gata, Biha , stupio u NOV 15. 2. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Biha a

FELIC Ornerà OSMAN, 1916, Velika Gata, Biha , stupio u NOV 15. 8. 1942, komandir voda Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalji kod Biha a

FRANOLI Josipa JOSIP, 1924, Brusi i, Krk, borac 3. brig. 8. div, poginuo 1944. kod Glinice

FUNDUK Petra SIMO, 1909, Banski Moravci, stupio u NOV 17. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 20. 1. 1943, podlegao ranama u VPB Zbjeg

GABRIC ure MILE, 1924, Slavsko Polje, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Kati Kosa«, borac 1. brig.

8. div, umro od tifusa 12. 3. 1943.
u svom selu

GABRIC Rade MIRKO, 1927, Podselo,
Vojni , stupio u NOV 1. 7. 1942, borac
2. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod
Brloga

GACEŠA Mili a GLIŠO, 1913, Ivankovi
Selo, stupio u NOV novembra 1941.
u odred »Kati Kosa«, zamjenik
komandanta 1. bat. 1. brig. 8. div,
zarobljen 9. 11. 1942. u Salopek Lukama
kod Furjana i strijeljan u Zagrebu

GACESA Stevana JOVAN, 1925,
Tounjski Trži , stupio u NOV 10. 8.
1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo
13. 9. 1944. kod Cazina

GACESA Sime MANE, 1912, Tounjski
Trži , stupio u NOV 10. 5. 1942, borac
2. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod
Cazina

GACEŠA Jovana MILE, 1909, Ivoševi
Selo, stupio u NOV 10. 9. 1941, borac
3. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod
Skakavca

GACESA Petra MILE, 1925, Ga eško
Selo, stupio u NOV 16. 10. 1942, borac
3. brig. 8. div, poginuo 22. 9. 1943. kod
Oštarija

GACEŠA Dure MIRKO, 1910, Ga eško
Selo, stupio u NOV 19. 8. 1942, borac
3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1945. kod
Plaškog

GACEŠA Sime RADE, 1908, Tounjski
Trži , stupio u NOV 23. 2. 1943, borac
2. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod
Cazina

GALETIC Vale MILE, 1923, Gnojnice,
stupio u NOV 25. 12. 1944, borac 2. brig.
8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

GALIJAŠEVI Muje HUSEIN, 1927,
Mala Kladuša, stupio u NOV 15. 9.
1944, borac Muslimanske brigade
8. div, poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

GALIJAŠEVI Mehmeda MEHO, 1906,
Mala Kladuša, stupio u NOV 15. 5. 1944,
borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo
8. 4. 1945. kod Drežnika

GALIJAŠEVI Tahira RAMO, 1919,
Mala Kladuša, stupio u NOV 15. 2.
1944, borac Muslimanske brig. 8. div,
poginuo 26. 3. 1945. kod Biha a

GALIJAŠEVI Maše SULEJMAN, 1907,
Mala Kladuša, stupio u NOV 22. 12.

1943, borac 2. brig. 8. div, umro od
tifusa 15. 5. 1944. u svom selu

GALOGAZA Nikole MILOŠ, 1914,
Crevarska Strana, stupio u NOV
augusta 1941. u odred »Slavsko Polje«,
intendant bat. 3. brig. 8. div, poginuo
19. 8. 1944. kod Plaškog

GALOGAZA Nikole RADE, 1916,
Crevarska Strana, Vrginmost, stupio
u NOV augusta 1941. u odred »Slavsko
Polje«, borac 1. brig. 8. div, umro od
tifusa 11. 7. 1943. u svom selu

GALOGAZA Pavia RADE, 1925, Slavsko
Polje, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac
1. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1944. kod
Cazina

GALOVIC Steve JANKO, 1911, pekar,
Galovi Selo, stupio u NOV 7. 10. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 1.
1943. kod Li ke Jesenice

GALOVIC Jakova MARKO, 1911,
radnik, Galovi Selo, stupio u NOV
1. 9. 1944, borac 3. brig. 8. div, umro
od tifusa 5. 11. 1944. u VPB Kupinjak

GAZIBARA Mirka DRAGAN, 1925,
Poljani, Vrginmost, stupio u NOV 20. 5.
1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo
23. 11. 1943. kod Gline

GAZIBARA Marka DUŠAN, 1923,
Poljani, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac
2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na
Drenova i

GAZIBARA Sime DUŠAN, 1923, Donji
Skrad, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac
2. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod
Plaškog

GAZIBARA Sime NIKOLA, 1918, Donji
Skrad, stupio septembra 1941. u odred
»Donji Skrad«, komesar 1. bat. 1. brig.
8. div, zarobljen 9. 11. 1942. u Salopek
Lukama kod Furjana i strijeljan u
Zagrebu

GAZIBARA Janka SIMO, 1920,
Ponorac, stupio u NOV 20. 5. 1943,
komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo
27. 3. 1945. kod Zbjega

GAZIBARA ure VLADIMIR, 1921,
Donji Skrad, stupio septembra 1941.
u odred »Donji Skrad«, komesar bat.
2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod
Ilirske Bistrice

GAZIBARA Sime VUKAŠIN, 1917,
Ponorac, stupio u NOV 20. 1. 1943,

borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 4. 1944. kod Cazina

GLAMO LIJA Janka OSTOJA, 1915, Dvorište, stupio u NOV 1. 4. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 26. 5. 1944. kod Kamenskog mosta, Topusko

GLAMO LIJA Sime VUKASIN, 1920, Catrnja, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, promrznuo 12. 1. 1943. kod Li ke Jesenice — odrezane mu obadvije noge, podlegao ranama marta 1944. u VPB Drežnica

GLEDIC Stevana DAMJAN, 1925, Golinja, Vrginmost, stupio u NOV 12. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, ranjen 20. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca i podlegao ranama u svom selu

GLEDI Damjana URO, 1910, Bovi , stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa 17. 5. 1943. u svom selu

GLEDIC Pavia MILAN, 1910, Bovi , stupio u NOV 15. 9. 1942, desetar 2. brig. 8. div, utopio se u rijeci Uni 27. 3. 1945, kod Biha a

GLEDIC Dure MILAN, 1926, Bovi , Vrginmost, stupio u NOV 10. 4. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 1. 2. 1944. kod Plaškog

GLEDIC Stevana MILAN, 1927, Bovi , Vrginmost, stupio u NOV 10. 10. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. kod Rakovice

GLEDIC Vuje MILE, 1902, Bovi , stupio u NOV 15. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 27. 5. 1943. u svom selu

GLEDIC Stevana RADE, 1920, Golinja, stupio u NOV 1. 4. 1942, delegat voda, 1. brig. 8. div, poginuo 13. 12. 1943. na Biljegu u Petrovoj gori

GLEDIC Save STEVAN, 1916, Bovi , stupio u NOV 14. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 6. 5. 1943. kod Plaškog

GLUMAC Mile DURO, 1919, Gornje Primišlje, stupio u NOV 23. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Li ke Jesenice

GLUMAC Ilije GOJKO, 1923, Gornje Primišlje, stupio u NOV 23. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Gornjeg Primišlja

GLUMAC Mile MILIC, 1920, Ivankovi Selo, stupio u NOV 1. 4. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina

GOJKOVIC Gliše BOSKO, 1923, Zimi , stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

GOJKOVIC Stanka URO, 1917, Donji Buda ki, stupio decembra 1941. u odred »Loskunja«, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 8. 6. 1943. kod Josipdola

GOJKOVIC Mili a MARKO, 1925, Donji Buda ki, stupio u NOV 2. 5. 1943, borac 2. brig. 8. div, ranjen 18. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika, podlegao ranama decembra 1944. u VPB Suha Perna

GOJSOVI Milovana SVETOZAR, 1915, Lapovac, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Mari Kosa«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

GOLOVIC OLGA, Crna Gora, stupila u NOV 1941, lan Polit, odjela 8. div, poginula aprila 1945.

GORETIC Memege OMER, 1914, Turija. Biha , stupio u NOV 4. 2. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 25. 4. 1945. kod Perjasice

GORSEBASA IVAN, komandir ete Karlova ke brig. 8. div, poginuo 12. 3. 1944. kod Bosiljeva

GRACANIN Ornerà SULEJMAN, 1905, Velika Kladuša, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Donjeg Lapca

GRAHOVAC Milana MICO, 1920, Latin. Plaški, stupio u NOV 20. 4. 1942, delegat voda, 3. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. u Pišteniku kod Plaškog

GRAHOVAC Mi e MILE, 1914, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 6. 1943. kod Cetingrada

GRAHOVAC Milana NIKOLA, 1908, Janja Gora, Plaški, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 26. 2. 1945. kod Plaškog i podlegao ranama 7. 3. 1945.

GRAHOVAC Ilije SPASENIJE, 1915, Janja Gora, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 11. 1944. u Janja Gori kod Plaškog

GRAHOVI Redže EMIN, 1920, Velika Kladuša, stupio u NOV 10. 2. 1944, komandir voda Muslimanske brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Bihaća

GRAORA Dure DUŠAN, 1922, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 29. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 3. 1943. kod Crne Vlasti

GRAORA Petra MILAN, 1919, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Ljeskovac«, a utant bat. 3. brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod Debele Glave u Primišlju

GRBA Nikole BRANKO, 1912, Lička Jesenica, stupio u NOV 1943, komandir odjeljenja 3. brig. 8. div, poginuo 6. 7. 1944. u Žumberku

GRBA Stevana DANE, 1922, Međe ak, Plaški, stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Belaja

GRBA Nikole DANILO, 1920, Janja Gora, stupio u NOV po etkom 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 15. 2. 1945. u Plav i Dragi kod Plaškog

GRBA Nikole DUŠAN, 1919, Međe ak, stupio u NOV 1941, zamjenik komandanta 1. bat. 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. na Baji i vršku u Ljupci kod Plaškog

GRBA Miloša DUŠAN, 1926, Jezero, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. kod Plaškog

GRBA Dure MILAN, 1926, Međe ak, stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. na Poljanku kod Plitv. Jezera

GRBA Milana MILE, 1925, Međe ak, stupio u NOV 8. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 5. 3. 1944. kod Zdenine

GRBA Mile NIKOLA, 1921, Grabarska, Slunj, stupio u NOV 7. 2. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 25. 4. 1943. kod Dabra

GRBA Mihajla PETAR, 1917, Mašvina, stupio u NOV 10. 8. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 11. 11. 1944. kod Plaškog

GRBA Milana STEVAN, 1919, podoficir BJV, Međe ak, Ogulin, stupio u NOV 1941, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 14. 9. 1943. kod Musulinskog potoka

GRDI Mate MIRKO, 1921, Nikšić, stupio u NOV 10. 11. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

GREDELJ Nikole SVETOZAR, 1927, Tušilovic, stupio u NOV 27. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 20. 1. 1943. kod Mandić Sela i podlegao ranama u VPB Petrova gora

GRGI Rade JOVO, 1918, Mašvina, stupio u NOV 1. 9. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

GRGIC Mane MILE, 1910, Jamarje, stupio u NOV 26. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 7. 10. 1944. kod Velike Kladuše

GRGI Stojana MILE, 1911, Sadilovac, stupio u NOV 1. 1. 1942, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1943. kod Gospića

GRGI Ilije MILOŠ, 1923, Sadilovac, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Bugar«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 14. 6. 1943. kod Sadilovca

GRIJAKOVIC Stevana MIRKO, 1925, Mlakovac, stupio u NOV 13. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Donjeg Lapca

GRIJAKOVIC Marka NIKOLA, 1927, Mlakovac, stupio u NOV 4. 9. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 5. 4. 1944. kod Skakavca

GRKOVIC Milete MANE, 1925, Latin, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo juna 1943. u pratnji ranjenika kod Šutjeske

GRKOVIC Dure MANOJLO, 1921, Latin, stupio u NOV 20. 4. 1942, bolni ar 3. brig. 8. div, poginuo 29. 4. 1944. na koti Perušić kod Vrhovina

GRKOVIC Mile MILAN, 1923, Latin, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 1. 1944, kod Tounja

GRKOVIC Gaje RADE, 1921, Međe ak, stupio u NOV 1941, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa novembra 1944. u VPB Suha Perna

GRKOVIC Mojsije SAVO, 1906, Donje Primišlje, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 1. 1944. kod Veljuna

GRKOVIC Gaje SAVO, 1920, Međe ak, stupio u NOV 1941, komandir voda

3. brig. 8. div, poginuo 14. 7. 1944. kod Gornjih Dubrava
GRKOVIC ure STEVAN, 1914, Latin, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 2. 1944. u Latinu kod Plaškog

GRMUŠA Marka DUŠAN, 1924, Vrelo, Cazin, stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 1. 1943. kod Mašvine

GRMUŠA S. LJUBAN, 1925, Bojna, Glina, stupio u NOV jeseni 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1943. kod Rudopolja u Lici

GRUBJEŠI Nikole DUŠAN, 1918, Ga eško Selo, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Perjasica«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Banskog Kova evca

GRUBJEŠIĆ Todora GLIŠO, 1920, Ponorac, stupio u NOV 2. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 12. 1943. kod Toboli a

GRUBJEŠIĆ Bogi a GLIŠO, 1923, Donja Perjasica, stupio u NOV 21. 9. 1942, rukovodilac SKOJ-a u 3. bat. 2. brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1945. u Vedrom Polju kod Biha a

GRUBJEŠIĆ MICO, komesar ete 1. brig. 8. div, zarobljen 3. 10. 1943. kod Oštarija i nestao

GRUBJEŠIĆ Rade MILAN, 1925, Kloko , stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 6. 1944. u Zumberku

GRUBJEŠIĆ Petra NIKOLA, 1920, Kloko , stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1942. kod Cemernice

GRUBJEŠIĆ Pavia STEVAN, 1926, Ponorac, stupio u NOV 17. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 14. 6. 1943. kod Plaškog

GRUBJEŠIĆ Todora VLADIMIR, 1919, Ponorac, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 3. 1944. kod Zden ine

GRUDIC Bože URO, 1923, Raji Brdo, Vojni , stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1944. kod anka u Lici

GRUDIC Mane MILAN, 1921, Brebornica, stupio u NOB 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 24. 10. 1942. kod Cerovca, podlegao ranama 1944. na Siciliji

GRUDIC Rade PETAR, 1925, Raji Brdo, Vojni , stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 4. 1945. kod Perjasice

GRUJIC Vase JOVAN, 1903, Utinjsko Brdo, Vojni , stupio u NOV augusta 1941, u odred »Ga eša Selo«, borac 3. brig. 8. div, ranjen 21. 1. 1943. kod Krnjaka i nestao u 5. ofanzivi juna 1943. u Bosni

GUBERINA Matije MILAN, 1921, Kirin, stupio u NOV 2. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 5. 1943. kod Žute Lokve

GUBIĆ Sime ILIJA, 1918, Blatuša, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Podgorje«, komesar 3. bat. 2. brig. 8. div, ranjen i zarobljen 18. 2. 1945. na Abdi brdu i strijeljan od Nijemaca u Biha u

GUNJ Dragi a MILE, 1910, Kloko , stupio u NOV 3. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod Rakovice

GUNJ Dragi a MILIĆ, 1921, Kloko , stupio u NOV decembra 1941. u odred »Otmi «, delegat voda 2. brig. 8. div, umro od posljedica ranjavanja 1945. u svom selu

GUNJ Rade PETAR, 1915, Kloko , stupio u NOV 2. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 2. 1943. u Bori evcu kod Gornjeg Lapca

GUŠIĆ Mile MARKO, 1916, Maljevac, stupio u NOV 25. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

GVOJIC Nikole URO, 1924, Brnjavac, stupio u NOV 5. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Vojni a

GVOJIC Pavia JANKO, 1912, Brnjavac, stupio u NOV 20. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. kod Vaganca

GVOJIC Uroša MARICA, 1925, Kordunski Ljeskovac, stupila u NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjena 28. 5. 1944. u Perjasici, podlegla ranama 1944. na Siciliji

GVOJCI ure MILKA, 1925, Brezovac, stupila u NOV 7. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, umrla od tifusa 23. 12. 1943. u Bjeljevinama kod Moila

GVOJCI Trifuna NIKOLA, 1913, Brezovac, stupio u NOV 7. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 21. 3. 1943. u VPB Zbjeg

GVOJCI Mile NIKOLA, 1922, Brnjavac, stupio u NOV 5. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 11. 1943. kod Bašnice u Baniji

GVOJCI Laze NIKOLA, 1928, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 25. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, zarobljen 21. 5. 1943. kod Drežnika i ubijen od ustaša u logoru Sisak

GVOJCI Mane PANE, 1918, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Ljeskovac«, komandir 1. brig. 8. div, poginuo 1. 2. 1943. u Zumberku

GVOJCI ure RADE, 1905, Brnjavac, stupio u NOV 20. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 5. 1. 1945. kod Vaganca

GVOZDENOVI Stanka PAVAO, 1906, Ključar, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Ključar«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Skakavca

GVOZDI Mile DRAGAN, 1924, Gornje Primišlje, stupio u NOV 6. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, podlegao ranama 8. 4. 1945. u VPB Suha Perna

GVOZDI Nikole DUŠAN, 1922, Kutanja, stupio u NOV 9. 8. 1942, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1944. kod Plaškog

GVOZDI Miloša DUŽAN, 1924, Veljun, stupio u NOV 14. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 25. 1. 1943. u Zumberku

GVOZDI Petra URO, 1924, Stojmeri, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 28. 5. 1944. kod Gornjih Dubrava

GVOZDI Milke LJUBAN, 1918, Gornje Primišlje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Gornje Primišlje«, komandir 1. ete 3. bat. 2. brig. 8. div, poginuo 1944. kod Vivodine u Zumberku

GVOZDI Nikole MILE, 1898, Gornje Primišlje, stupio u NOV 30. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, podlegao ranama 1. 5. 1943. u svom selu

GVOZDI Jovana MILOŠ, 1921, Donji Vojni, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, podlegao ranama i tifusu 2. 6. 1943. u VPB Dabar

GVOZDI Milovana MOJSIJA, 1920, Gornji Poloj, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

GVOZDI Mile PETAR, 1918, Stojmeri, stupio u NOV 7. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa 15. 7. 1943. u svom selu

GVOZDI Mile PETAR, 1923, Blatuša, stupio u NOV 9. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 15. 4. 1943. u VPB Krbavica

GVOZDI Mili a TANASIJA, 1899, Koransko Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1943. kod Otoča

HADŽI Mehmeda SERIF, 1924, Velika Kladuša, stupio u NOV jula 1944, borac Muslimanske brigade 8. div, poginuo marta 1945. kod Cazina

HAJDIN Nikole URO, 1919, Hajdini, Vojni, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Crna Lokva«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. kod Budačke Rijeke

HAJDIN Joce JOSO, 1916, narednik JV, Vojšnica, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Crna Lokva«, komandir 1. ete 2. brig. 8. div, poginuo 12. 11. 1942. kod Kamenskog mosta

HAJDIN Miloša MILIĆ, 1920, Radmanovac, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Crna Lokva«, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 13. 7. 1944. u Zumberku

HAJDIN Mile MILOŠ, 1917, Radmanovac, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Crna Lokva«, zamjenik komandira 1. ete 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Perušića

HAJDUKOVI Marka JANKO, 1927, Smoljanac, Korenica, stupio u NOV 10. 2. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1945. kod Ličkog Petrova Sela

HALAVANJA Mojsije MILAN, 1924, Kirin, stupio u NOV 1. 7. 1942, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943 kod Krašića

HASANAGIC Adila MURAT, 1913, Barska, Cazin, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. na Zavalju kod Biha a

HINIC Bude URO, 1922, Debelo Brdo, Korenica, stupio u NOV 1941, borac 8. div, umro od tifusa 1943. u VPB Krbavica

HINIC Koste RADE, 1914, Debelo Brdo, stupio u NOV 1942, borac 8. div, poginuo 1944. kod Plaškog

HORVATI Tome JANKO, 1912, Kupinec, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

HORVATI Jure VLADIMIR, 1921, student farmacije, Karlovac, stupio u NOV 21. 11. 1942, referent saniteta u bat. 3. brig. 8. div, promrzao 10. 1. 1943. kod Li ke Jesenice, poginuo marta 1943. kod Neretve

HRKMAN Miloša VLADO, 1924, Krstinja, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

HRNIC Sulje MUJO, 1913, Proši i, Cazin, stupio u NOV 5. 4. 1945, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

HRSAN Mije KARLO, 1923, Brežani, Karlovac, stupio u NOV 15. 12. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

HRSTIC Teodora MILIC, 1915, Loskunja, izabran u seoski NOO 1941, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Donjeg Lapca

HUREMOVIC Hasana SULJO, 1914, Velika Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

HUŠIC Zaima HASAN, 1916, Todorovo, Velika Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. na Zavalju kod Biha a

HUŠIC Zaima HAŠIM, 1915, Todorovo, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. na Zavalju kod Biha a

ILIC Mane DANE, 1925, Zbjeg, stupio u NOV 6. 3. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Li ke Jesenice

ILIC Stevana DUŠAN, 1908, Donje Primišlje, stupio u NOV 18. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 2. 1945. kod Plitvi kih jezera

ILIC Mile DUŠAN, 1923, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 1. 3. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 4. 12. 1943. kod Lasinje

ILIC Stevana URO, 1911, D. Primišlje, stupio u NOV 10. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 10. 1943. kod Perjasice

ILIC Miloša JOVAN, 1921, G. Primišlje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Gornje Primišlje«, zamjenik komesara bat. 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. kod Plaškog

ILIC Radovana KOŠTA, 1921, G. Primišlje, stupio u NOV 23. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

ILIC Miloša NIKOLA, 1923, D. Primišlje, stupio u NOV 23. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 11. 1944. kod Drežnika

ILIC Nikole RAJKO, 1900, D. Primišlje, stupio u NOV 5. 6. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 4. 1945. u Primišljanskom Trži u

IVANCEVIC ure DRAGOJA, 1914, Grabovac, stupio u NOV 10. 8. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, ubio se bombom da živ ne padne Nijemcima u ruke 19. 9. 1943.

IVANCEVIC Ilije MARTA, 1922, Nova Kršlja, stupila u NOV 15. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginula 25. 11. 1943. kod Gline

IVANCEVIC Rade MILAN, 1921, Nova Kršlja, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. kod Plaškog

IVANCEVIC Mane MILIVOJ, 1927, Bugar, stupio u NOV 20. 6. 1943, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Biha a

IVANISEVIC ure MICO, 1922, Rujnica, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Bugar«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 24. 9. 1943. kod Generalskog Stola

IVANKOVIC Vase Ljuban, 1926, Ivankovi Selo, stupio u NOV 10. 9.

1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 26. 3. 1945. kod Bihaća

IVANOVIC Stanka URO, 1915, Koranski Breg, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Debela kosa«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1943. kod Velike Kladaše

IVANOVIĆ Nikole JANKO, 1913, Bukovica, Vojni, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Gašća Selo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 26. 7. 1944. kod Tobolića

IVANOVIC Stevana JOVAN, 1907, Pecka, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Pecka«, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 17. 5. 1943. u svom selu

IVANOVIC Stanka JOVAN, 1922, Mandić Selo, stupio u NOV 9. 5. 1942, desetar 3. brig. 8. div, ranjen 9. 12. 1942. kod Skakavca, nestao juna 1943. kod Sutješke

IVANOVIC Rade MARKO, 1924, Bukovica, Vojni, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Gašća Selo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 7. 1943. kod Plaškog

IVANOVIC Milić MILE, 1921, Bukovica, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Vojšnica«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1944. u Zumberku

IVANOVIC Danila MILE, 1922, Bukovica, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Gašća Selo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1943. kod Gospića

IVANOVIC Milić MILE, 1924, Bukovica, stupio u NOV 20. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. u Kneji kod Tobolića

IVANOVIC Milić MILIC, 1922, Bukovica, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Lapca

IVANOVIC Dragana MILOŠ, 1922, Bukovica, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Gašća Selo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. kod Krnjaka

IVANOVIC Marka MIRKO, 1919, Mandić Selo, stupio u NOV 20. 5. 1942, komesar 3. brig. 8. div, poginuo 22. 7. 1944. kod G. Dubrava

IVANOVIC Marka NIKOLA, 1905, Mandić Selo, stupio u NOV 25. 11. 1942,

borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. u Prisjeci kod Krstinje

IVANOVIC Miloša RADE, 1909, Mandić Selo, stupio u NOV 15. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 29. 1. 1943. kod Plješevice, nestao na putu iz Like za Kordun u šumi Kapela

IVANOVIC Marka RADE, 1920, Mandić Selo, stupio u NOV 12. 1. 1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 26. 11. 1943. kod Hrastovice

IVKOVIC Petra DUŽAN, 1911, Donja Bučica, Glina, stupio u NOV 1941, borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 12. 1942. kod Bučice

IVKOVIC Rade DUŽAN, 1913, Gornje Dubrave, stupio u NOV 13. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 1. 1943. kod Veljuna

IVKOVIC Rade DUŽAN, 1919, Cremušnica, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 20. 11. 1943. u svom selu

IVKOVIC Vase DUŽAN, 1922, Golinja, Vrginmost, stupio u NOV 10. 11. 1942, kom. voda 3. brig. 8. div, poginuo 9. 10. 1943. kod Košara

IVKOVIC Teodora URO, 1922, Golinja, stupio u NOV 10. 11. 1942, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Krašića

IVKOVIC Mile URO, 1926, Golinja, stupio u NOV 15. 8. 1942, desetar 1. brig. 8. div, poginuo 7. 1. 1944. kod Globorni kog mosta

IVKOVIC Rade GUŠO, 1915, Golinja, stupio u NOV 1. 9. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, podlegao ranama i tifusu 2. 6. 1943. u Cremušnici

IVKOVIC Marka JOVAN, 1925, Kneževi Kosa, stupio u NOV 1. 3. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 26. 2. 1943. kod Plaškog

IVKOVIC Rade MILAN, 1904, D. Bučica, Glina, stupio u NOV 1941, borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 12. 1942. kod Bučice

IVKOVIC Rade MILAN, 1923, Ponikve, Ogulin, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Dubrave«, borac 2. brig. 8. div, ranjen zarobljen od Talijana 21. 8. 1943. kod Košara i ubijen u Klenovici kod Crikvenice

IVKOVIC Jovana MILE, 1915,
D. Cemernica, stupio u NOV 1. 7. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943.
kod Cetingrada

IVOSEVIC Jovana ANKA, 1924,
Ivoševi Selo, stupila u NOV 10. 9. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginula 7. 11.
1942. kod Joševice na Baniji

IVOSEVIC Stanka BOGDAN, 1926,
Perna, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac
2. brig. 8. div, poginuo 13. 3. 1945. kod
Saborskog

IVOSEVIC Tome DRAGAN, 1920,
Katinovac, stupio u NOV 20. 5. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 11. 1942.
u Salopek Lukama kod Furjana

IVOSEVIC Pavia DRAGAN, 1921,
Perna, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac
1. brig. 8. div, poginuo 21. 10. 1943.
kod Tounja

IVOSEVIC Miloša FILIP, 1905,
Utinjsko Brdo, stupio augusta 1941. u
odred «Brdo», borac 3. brig. 8. div,
umro od tifusa 11. 4. 1943. kod Plaškog

IVOSEVIC Jovana MILAN, 1907,
Katinovac, stupio u NOV 20. 5. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 4.
1945. kod Primišlja

IVOSEVIC Miloša MILAN, 1918, Perna,
stupio u NOV 3. 2. 1942, borac 2. brig.
8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod
Skakavca

IVOSEVIC Pavia MILE, 1913, Utinjsko
Brdo, stupio oktobra 1941. u odred
»Brdo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo
15. 12. 1942. kod Cemernice

IVOSEVIC Vase MILIC, 1924, Utinjsko
Brdo, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac
3. brig. 8. div, poginuo 6. 10. 1943. kod
Tounja

IVOSEVIC ure MILKA, 1925, Kosjer
Selo, stupila u NOV 1. 10. 1942, borac
3. brig. 8. div, poginula 11. 8. 1943. kod
Cetingrada

IVOSEVIC Stevana STANKO, 1924,
Utinjsko Brdo, stupio u NOV 12. 1.
1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo
6. 10. 1943. kod Tounja

IVOSEVIC Sime STEVAN, 1909,
Kokirevo, Vojni , stupio u NOV augusta
1941. u odred »Radonja«, vodnik 3. brig.
8. div, poginuo 29. 3. 1945. na Debeloj
Glavi kod Primišlja

IVOSEVIC Ivana STEVAN, 1927,
Lapovac, Slunj, stupio u NOV 29. 1.
1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo
18. 2. 1943. kod Lapca

IVSIC Ivana IVAN, 1914, Slunj, stupio
u NOV 15. 5. 1944, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 3. 4. 1945. kod G. Primišlja

JAGATIC Ivana JURAJ, 1914, Lazina,
stupio u NOV 2. 2. 1945, borac 2. brig.
8. div, umro od tifusa 30. 4. 1945.
u VPB Suha Perna

JAGROVIC ure JOVAN, 1925,
Lisine, Vojni , stupio u NOV 13. 4.
1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo
25. 3. 1945. kod Biha a

JAGROVIC ure MILOŠ, 1922, Lisine,
stupio u NOV 2. 9. 1942, borac 3. brig.
8. div, poginuo 23. 6. 1943. kod
Cetingrada

JAGROVIC MILOŠ, 1922, Radmanovac,
stupio decembra 1941. u odred »Crna
Lokva«, borac 3. brig. 8. div, poginuo
3. 5. 1943. kod Gospi a

JAJIC Mane JANKO, 1926, Mo ila,
stupio u NOV 2. 7. 1942, desetar 3. brig.
8. div, poginuo 21. 1. 1943. kod Krnjaka

JAJIC Nikole JOVAN, 1920, D. Gata,
Biha , stupio u NOV 18. 3. 1943, borac
3. brig. 8. div, poginuo jula 1944. kod
Vojni a

JAJIC Sime NIKOLA, 1921, Las.
Sjeni ak, stupio u NOV 20. 4. 1942,
borac 1. brig. 8. div, umro od tifusa
11. 4. 1943. u svom selu

JAJIC Nikole RADE, 1911, Las.
Sjeni ak, stupio u NOV 12. 3. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 17. 10.
1942. kod Perjasice

JAKOVIC Dragana MILE, 1923,
D. Trebinje, stupio u NOV 25. 8. 1942,
borac 1 brig. 8. div, ranjen 4. 4. 1943.
kod Brloga i podlegao ranama 11. 5.
1943. u VPB Drežnica

JAKOVIC Miladina PETAR, 1923,
Donje Dubrave, stupio u NOV 2. 5.
1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen kod
Dunjaka 23. 1. 1943, poginuo marta
1943. kod Neretve

JAKOVIC Petra RADE, 1923, Donje
Dubrave, stupio u NOV 15. 2. 1942,
komesar ete 2. brig. 8. div, ranjen
16. 10. 1943. kod Brinja i podlegao
ranama u VPB Drežnica

JAKŠIĆ Miloša PAVAO, 1928, Blatuša, stupio u NOV 19. 10. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

JAKŠIĆ ur a PETAR, 1920, Jezero, Plaški, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

JAKŠIĆ Petra PETAR, 1920, Batinova Kosa, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 3. 1944. kod Tounja

JAKŠIĆ Stevana PETAR, 1924, Golinja, Vrginmost, stupio u NOV 10. 8. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 10. 5. 1944. na Poljanku kod Plit. jezera

JAKŠIĆ ure SIMO, 1920, G. Trstenica, Vrginmost, stupio u NOV 17. 8. 1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1944. kod Oštarija

JAKŠIĆ Stojana SLAVKO, 1924, ak, Pecka, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Pecka«, pomo , komesara 3. brig. 8. div, poginuo 29. 3. 1945. na Debeloj Glavi kod Primišlja

JAKŠIĆ Mile STOJAN, 1927, Golinja, Vrginmost, stupio u NOV 17. 1. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

JAN IĆ Ilije URO, 1917, Trojvrh, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 1944. na Kuki brdu kod Me e aka

JAN IĆ Mane ILIJA, 1910, Trojvrh, stupio u NOV 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 27. 4. 1943.

JAN IĆ ure JANKO, 1923, kovinotokar, Duga Resa, stupio u NOV 2. 1. 1942, desetar 1. brig. 8. div, poginuo 22. 9. 1942. kod rnomlja u Sloveniji

JAN IĆ ure MILAN, 1922, Duga Resa, stupio u NOV 22. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1942. kod emernice

JAN IĆ Steve MILE, 1903, Trojvrh, stupio u NOV 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Primišlja

JAN I Mi e MILIVOJ, 1920, Trojvrh, stupio u NOV 1941, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 5. 4. 1944. kod Vukmani a

JAN I Dane MILOŠ, 1913, Podhum, Ogulin, stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 7. 1944. kod Perjasice

JAN IĆ Rade PETAR, 1902, Podhum, stupio u NOV 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 3. 1943. u Plav a Dragi kod Plaškog

JAN IĆ Ilije RADE, 1922, Trojvrh, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa aprila 1943.

JAN I Rade RADE, 1922, Trojvrh, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 3. 1944. kod Blata

JAN IĆ Rade VELJKO, 1924, Podhum, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. u Tuku kod Plaškog

JANJANIN Pavia BOZO, 1922, Ostrožin, stupio u NOV 1. 4. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 18. 6. 1944. kod Re ice

JANJANIN Jovana URO, 1915, Blatuša, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Mali ka«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. u Dunjaku

JANJANIN Petra URO, 1924, Donje Dubrave, stupio u NOV 10. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 1. 1944. kod Globorni kog mosta

JANJANIN Ilije MIRKO, 1912, Blatuša, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Mali ka«, borac 1. brig. 8. div, ranjen 2. 7. 1944. u Zumberku i podlegao ranama 1944. na Siciliji

JANJANIN Bože NIKOLA, 1900, Ostrožin, stupio u NOV 13. 6. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1944. kod Oštarija

JANJANIN Save OSTOJA, 1923, Mali ka, stupio u NOV 9. 10. 1942, delegat voda i omladinski rukovodilac u bat. 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

JANJANIN Ostoje RADE, 1919, student, Donje Dubrave, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Dubrave«, sekretar diviz. komiteta i zamjenik komesara 2. brig. 8. div, umro 31. 5. 1943. u VPB Zbjeg (narodni heroj)

JANJANIN Mihajla SAVO, 1925, Donje Dubrave, stupio u NOV 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

JANJANIN Ostoje STANKO, 1925, trg. pom, Mali ka, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Mali ka«, komandir ete i zamjenik komandanta bat. 3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1945. na Latasovu brdu kod Plaškog

JANJIC Milke PETAR, 1912, Ostrožin, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Ostrožin«, komandir odreda, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Banskog Kova evca

JANJOS Save DUŠAN, 1903, Banski Moravci, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

JAR OV Josipa DUŠAN, 1919, Vorkapi Selo, stupio u NOV 20. 5. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Skakavca

JARCOV Petra NIKOLA, 1911, Vorkapi Selo, stupio u NOV 11. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 25. 4. 1943. u VPB Zbjeg

JAR OV Steve PAVAO, 1925, Vorkapi Selo, stupio u NOV 16. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

JARI VASO, 1921, Zrmanja, stupio u NOV 1941, lan Poltoddjela 3. brig. 8. div, poginuo 10. 9. 1943. u Frkaši u kod Korenice

JASIKA Mili a JANKO, 1926, Kusaja, Vojni , stupio u NOV 1. 9. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Li ke Jesenice

JEKI Stojana PETAR, 1919, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 4. 1942, desetar 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

JELACA Marka VASILJ, 1912, Popovi Brdo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Lapca

JELI Ante DUŠAN, 1920, Koranski Breg, stupio u NOV 17. 3. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, promrzao 10. 1. 1943. kod Li ke Jesenice, nestao u 5. ofanzivi juna 1943. u Bosni

JELKOVAC Jure IVAN, 1905, Banska Selnica, stupio u NOV 15. 8. 1944, borac 2. brig. 8. div, ubijen od ustaša 15. 10. 1944. u Re ici

JELOVAC Rade URO, 1924, Tounjski Trži , stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 19. 4. 1945. kod Tounjskog Trži a

JELOVAC Jove RADE, 1914, Buni , stupio u NOV 1942, komandir baterije art divizionu 8. div, poginuo jula 1944. u Zumberku

JELOVAC Teodora STANKO, 1915, Kozarac, stupio u NOV 10. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 28. 5. 1943. u svom selu

JERKOVIC Rade MARA, 1926, Sadilovac, stupila u NOV 15. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginula 16. 3. 1945. kod Plitv. jezera

JEROSIMIC ure BRANKO, 1922, Crevarska Strana, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, umro od tifusa 4. 7. 1943. u svom selu

JEZDI Dane PETAR, 1922, Bro anac, stupio u NOV 27. 2. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 9. 4. 1945. kod Rakovice

JOVANOVIC Damjana MILAN, 1925, G. Taborište, Glina, stupio u NOV jeseni 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod Lasinje

JOVANOVIC Pavia MILE, 1923, G. Trstenica, Vrginmost, stupio u NOV 13. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Lasinje

JOVANOVIC Milana VUJO, 1925, G. Taborište, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

JOVICIC Miloša VELJKO, 1920, Crevarska Strana, stupio augusta 1941. u odred »Slavsko Polje«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. u Kneji kod Toboli a

JOVIC Nikole MARKO, 1922, obrtni ki pom, Kneževi Kosa, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 6. 2. 1943. na Drenova i, podlegao ranama i tifusu 30. 3. 1943. u svom selu

JURAS Marka BOGDAN, 1926, Prkos, pobjegao ustašama sa jame 21. 12. 1941. kod Lasinje, stupio u NOV 10. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, zarobljen i ubijen od Nijemaca 27. 5. 1944. kod Veljuna

JURAS Mile JOVAN, 1910, Las.
Sjeni ak, stupio u NOV 3. 4. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 8. 1943.
kod Vaganca

JURAS Milovana JOVAN, 1924, Las.
Sjeni ak, stupio u NOV 1. 5. 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943.
kod Oštarija

JURAS Nikole NIKOLA, 1922, Baj i i,
Krk, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 1.
1944. kod Gornjih Dubrava

JURAS Mile PAVAO, 1924, Las.
Sjeni ak, stupio u NOV 2. 4. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 5. 1943.
kod Gospi a

JURAS Mili a STEVAN, 1907, Las.
Sjeni ak, stupio u NOV 20. 5. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 5. 1943.
kod Gospi a

JUR EVI Ivana JOSO, 1922, D. Glina,
stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 3. brig.
8. div, ranjen 20. 4. 1945. na Raletini
kod Primišlja i podlegao ranama 20. 5.
1945. u bolnici Split

JURIC Marka MILE, 1923, G. Sjeni ak,
stupio u NOV septembra 1941. u odred
»Sjeni ak«, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 30. 7. 1943. kod Globorni kog
mosta

JURI STANKO, 1909, Radmanovac,
stupio u NOV novembra 1941. u odred
»Crna Lokva«, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 2. 5. 1943. kod Peruši a

JURJEVIC Miloša URO, 1920, Buha a,
Slunj, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac
2. brig. 8. div, ranjen 31. 12. 1944. kod
Vaganca, podlegao ranama 1945. na
Siciliji

JURKOVIC Mi e PETAR, 1924,
Cvitovi , Slunj, stupio u NOV 15. 11.
1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo
31. 12. 1944. kod Vaganca

JURKOVIC Mile VALE, 1919,
Cvitovi , Slunj, stupio u NOV 15. 7.
1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo
23. 11. 1944. kod Plaškog

JUŠIC Juse HUSEIN, 1921, Brekovic,
Biha , stupio u NOV 14. 7. 1944, borac
Muslimanske brigade 8. div, poginuo
5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

JUSIC Rede OSMAN, 1906, Vrsta,
Biha , stupio u NOV 4. 2. 1944, borac

Muslimanske brigade 8. divizije,
poginuo 26. 4. 1945. kod Perjasice

JUZBASA Stanka DUŠAN, 1911, Kirin,
stupio u NOV 1. 3. 1943, borac 2. brig.
8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske
Bistrice

JUZBAŠIC Ilije DUŠAN, 1923, Tounjski
Trži , stupio u NOV 10. 11. 1942, borac
3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944.
kod Drežnika

JUZBAŠIC Ilije MILIC, 1922, Tounjski
Trži , stupio u NOV 1. 5. 1943, borac
1. brig. 8. div, poginuo 7. 12. 1944. kod
G. Dubrava

JUZBAŠIC ure NIKOLA, 1920,
Tounjski Trži , stupio u NOV 10. 7.
1942, komandir voda 1. brig. 8. div,
poginuo 10. 11. 1942. kod Četingrada

JUZBAŠIC Milovana NIKOLA, 1923,
Tounjski Trži , stupio u NOV 19. 10.
1942. komandir ete 1. brig. 8. div,
poginuo 25. 1. 1943. kod Dragani a

JUZBAŠIC Ilije RADE, 1919, Tounjski
Trži , stupio septembra 1941. u odred
»Trži «, komandir ete 1. brig. 8. div,
poginuo 2. 5. 1944. kod Plaškog

KACAR Nikole DUŠAN, 1921,
G. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 1. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 10.
1943. kod Josipdola

KAJGANIC Nikole DUŠAN, 1914,
G. Cemernica, stupio u NOV novembra
1941. u odred »Bovi «, borac 2. brig.
8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

KAJGANIC ur a URO, 1923, Donja
Cemernica, stupio u NOV 30. 6. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 3. 1944.
kod Tounjskog Trži a

KAJGANIC Nikole MILE, 1910,
G. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 1. 1942,
delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo
13. 1. 1945. kod Drežnika

KAJGANIC Nikole RADE, 1902,
G. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 4. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 4.
1944. kod Plaškog

KALABOTA Bože JURAJ, 1921, Senj,
borac 8. div, umro od tifusa 19. 5. 1944.
u VPB Suha Perna

KAPAC Josipa TOMISLAV, 1921,
Topusko, stupio u NOV 1. 9. 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10.
1944. kod Drežnika

KAPI Mehe REDZEP, 1922, Corali i, Cazin, stupio u NOV 2. 2. 1945, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 25. 4. 1945. kod Perjasice

KAPI ZIJAD, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 9. 1943. kod Trošmarije

KARAJIC Zaima AMIL, 1928, Velika Kladuša, stupio u NOV 15. 4. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1944. kod Vaganca

KARAJI Sulje DZEBO, 1924, Velika Kladuša, stupio u NOV 1. 1. 1943, komandir ete Muslimanske brig. 8. div, poginuo 10. 4. 1945. kod Rakovice

KARAJIC Zaima MUMIN, 1926, Velika Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

KARAMARKOVIC Miloša MIHAJLO, 1923, Šlvinjak, stupio u NOV 6. 4. 1942, pomo , komesara ete za vezu 2. brig. 8. div, ranjen 11. 4. 1944. kod Cazina, podlegao ranama maja 1944. u VPB Petrova gora

KARAMARKOVIC Mile MILAN, 1921, Kestenovac, stupio augusta 1941. u odred »Kestenovac«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

KARAMARKOVIC Milovana MILUTIN, 1909, Kosjersko Selo, stupio u NOV 7. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1944. na Melnici kod Slunja

KARAN Jovana SAVA, 1921, Cerovac, stupila u NOV 20. 2. 1942, sekretar SKOJ-a u ete za vezu i lan sekretarijata SKOJ-a 2. brig. 8. div, poginula 15. 10. 1943. kod Modruškog Zagorja

KARAN Vida SVETOZAR, 1912, kova , Jurga, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Jurga«, borac 3. brig. 8. div, • poginuo 20. 10. 1944. kod Perjasice

KARAN Mili a SVETOZAR, 1926, Cerovac, stupio u NOV 4. 10. 1944, borac 3. brig. 8. div, ranjen septembra 1944, umro septembra 1944. u Cerovcu

KARANOVIC Petra BRANKO, 1923, Gata, Biha , stupio u NOV 4. 8. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. kod Primiš. Trži a

KARAPANDZA Ilije MILAN, 1920, Gornje Dubrave, stupio u NOV 13. 12. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

KARAŠ Todor IGNJATIJA, 1920, Štirkovac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Perjasica«, komandant bat. 1. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

KARAŠ Cvijana MIHAJLO, 1912, pekar, Koranska Strana, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Perjasica«, intendant bat. 3. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1944. kod Plitv. jezera

KARAŠ Petra MILE, 1909, Svoji , stupio u NOV septembra 1941. u odred »Perjasica«, komandir voda 3. brig. 8. div, umro od tifusa 8. 4. 1944. u svom selu

KARAŠ Ignjatije MILOŠ, 1920, Koranska Strana, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Perjasica«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

KARAŠ Nikole NIKOLA, 1924, Svoji , stupio u NOV 11. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 8. 1944. na Lipova i kod Drežnika

KARTALIJA Stevana DANICA, 1928, Utinja, stupila u NOV 9. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginula 9. 12. 1942. kod Skakavca

KARTALIJA Stevana DRAGAN, 1918, Utinja, stupio u NOV 27. 3. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 17. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

KARTALIJA Miloša MILAN, 1920, Kartalija Selo, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 26. 11. 1943. kod Hrastovice

KARTALIJA Nikole MILE, 1923, Kartalija Selo, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, nestao u povla enju s ranjenicima i tifusarima za 4. nep. ofanzive u Bosni

KARTALIJA Miloša MILIC, 1914, Kartalija Selo, stupio u NOV 12. 1. 1942, zamjenik komandira ete 3. brig. 8. div, poginuo 26. 11. 1943. kod Hrastovice

KARTALIJA Stanka STANKO, 1914, Kartalija Selo, stupio u NOV 28. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 6. 1. 1943. kod Saborskog, podlegao ranama u VPB Bjeli potoci

KATIC Pavia KOŠTA, 1923, Toboli , stupio augusta 1941. u odred »Toboli «, komesar bat. 1. brig. 8. div, poginuo 15. 7. 1944. u Zumberku

KATIC Kuzmana MILAN, 1925, ak gimnazije, Karlovac, stupio u NOV 13. 7. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 22. 9. 1942. kod Tan a gore u Sloveniji

KATIC Stojana MILE, 1920, D. Sjeni ak, stupio u NOV 2. 3. 1944, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

KATIC Marka MILOŠ, 1911, Slušnica, stupio u NOV 7. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. na Latasovu brdu kod Plaškog

KATIC Dragoje PETAR, 1923, Slušnica, stupio u NOV 20. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 4. 1944. kod Li kog Petrovog Sela

KATI Mili a SIMO, 1921, D. Sjeni ak, stupio oktobra 1941. u odred »Sjeni ak«, komandir ete i zamjenik komandanta bat. 2. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. na mostu u Biha u

KEKI Sulje ALAGA, 1907, Mala Kladaša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

KEKI Hasana HUSE, 1920, Mala Kladaša, stupio u NOV 15. 10. 1944, komandir voda Muslimanske brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod Biha a

KEKI Stanka MILE, 1910, Cvijanovi Brdo, stupio oktobra 1941. u odred »Cvijanovi Brdo«, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 20. 9. 1943. kod Tounja

KEKI Ilije MILUTIN, 1906, Kutanja, Slunj, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Cvijanovi Brdo«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

KEKI Mehe RAMO, 1925, Gornja Vidovska, Velika Kladaša, stupio u NOV 28. 3. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1945. kod Primišlja

KEKI Mehmeda TALE, 1919, Mala Kladaša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 16. 3. 1945. kod Vaganca

KESER Bože URO, 1924, Bjeli Klanac, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1943. kod Vojni a

KESER Cvijana JANKO, 1921, Bjeli Klanac, stupio u NOV 7. 3. 1942, vod. 2. brig. 8. div, poginuo 24. 9. 1943. kod Gornjih Dubrava

KESER Sime PETAR, 1920, Bjeli Klanac, stupio augusta 1941. u odred »Debela kosa«, komandant bat. 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

KESIC Nikole URO, 1926, D. Vaganac, Korenica, stupio u NOV 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

KESIC Stojana LJUBA, 1922, Bugar, stupila u NOV 20. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginula augusta 1944. kod Tušilovi kog Cerovca

KIJURI A Miloša MARKO, 1911, Gejkovac, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 3. 1944. kod Zden ine

KIRETA Janka MILJKAN, 1920, Kirin, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 24. 11. 1943. kod Gline

KLARI Ilije URO, 1909, Bukovac, Slunj, stupio u NOV 2. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 28. 6. 1944. u Zumberku

KLARI Petra URO, 1912, Tounjski Trži , stupio u NOV 25. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, ranjen 1944. kod Drežnika, lije en na Siciliji, podlegao ranama u vojnoj bolnici juna 1945. u Zagrebu

KLARI Koje MILOŠ, 1914, Kordunski Ljeskovac, stupio oktobra 1941. u odred »Ljeskovac«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 25. 9. 1944. u Kestenku kod Perjasice

KLARI Koje MILOVAN, 1923, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 27. 8. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Zažina

KLARI Rade MILOVAN, 1923, Tounjski Trži , stupio u NOV 1. 3. 1943, vod. 3. brig. 8. div, poginuo 11. 10. 1944. na Lipova i kod Drežnika

KLARI Rade MOJSIJA, 1924, Tounjski Trži , stupio u NOV 16. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. na Boži Glavici kod Primišlja

KLARI Ilije RADE, 1926, Bukovac, Slunj, stupio u NOV 15. 4. 1942, borac

2. brig, 8. div, poginuo 15. 12. 1944. kod Li ke Jesenice

KLARI Mane **TIMO**, 1929, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 3. 8. 1943, borac 2. brig, 8. div, poginuo 26. 3. 1945. kod Biha a

KLASNI Josipa **ADAM**, 1909, G. Taborište, Glina, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig, 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

KLASNJA Mile **BRANKO**, 1915, Brezovac, Slunj, stupio u NOV 7. 4. 1942, komandir voda 2. brig, 8. div, poginuo 7. 1. 1944. kod Gornjih Dubrava

KLASNJA Dmitra **MILE**, 1910, Brezovac, Slunj, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Mo ila«, borac 3. brig, 8. div, poginuo 6. 2. 1945. u Klačnici kod Plaškog

KLICKOVIC Petra **URO**, 1925, Bovi , stupio u NOV 6. 4. 1942, komandir voda 1. brig, 8. div, poginuo 21. 10. 1943. u Carevom Polju kod Josipdola

KLICKOVIC Pavia **MILE**, 1910, pekar, Štipan, stupio u NOV 23. 7. 1941. u odred »Štipan«, komesar ete 2. brig, 8. div, poginuo 29. 9. 1942. kod Vukmani a

KLICKOVIC Miljkana **MILOŠ**, 1926, Dugo Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig, 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

KLICKOVIC Sime **PAVAO**, 1901, Dugo Selo, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 3. brig, 8. div, poginuo 7. 12. 1943. kod Lasinje

KLICKOVIC Sime **PAVAO**, 1910, Štipan, stupio u NOV 2. 1. 1942, borac 3. brig, 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

KLICKOVIC Petra **SIMO**, 1919, Štipan, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Štipan«, na elnik štaba i operat. oficir 2. brig, 8. div, poginuo 26. 1. 1945. kod . Baljevca

KLICKOVIC Pavia **VASO**, 1907, Dugo Selo, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 3. brig, 8. div, umro od tifusa 28. 4. 1943. u VPB Krbavica

KLIPA Petra **JANKO**, 1927, Klipino Brdo, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 3. brig, 8. div, poginuo 21. 5. 1943. kod T. Korenice

KLIPA ure **PETAR**, 1922, Ga eša Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig, 8. div, poginuo 28. 10. 1943. kod Prijeboja

KLIPA Mane **RADOVAN**, 1919, Me e ak, Plaški, stupio u NOV 10. 5. 1942, borac 2. brig, 8. div, umro od tifusa 19. 11. 1944. u VPB Suha Perna

KLIPA Mili a **STANKO**, 1923, Klipino Brdo, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 3. brig, 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Vrhovina

KLISURIC Janka **OKO**, 1917, Mo ila, stupio u NOV 8. 11. 1942, komandir voda 3. brig, 8. div, poginuo 27. 3. 1945. u La evcu

KLJAJIC Petra **MILOŠ**, 1903, Kljaji Brdo, Karlovac, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 1. brig, 8. div, umro 11. 1. 1943. u VPB Sošice u Zumberku

KLJAJIC Marka **MILOŠ**, 1914, strojobravar, G. Sjeni ak, stupio u NOV augusta 1941, komandant 1. brig, 8. div, poginuo 15. 7. 1944. u selu Kordi i, Zumberak (narodni heroj)

KLJAJIC Miloša **NIKOLA**, 1924, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 25. 4. 1942, borac 1. brig, 8. div, podlegao ranama 20. 12. 1943. u VPB Petrova gora

KLJAJIC Mile **PETAR**, 1921, Dugo Selo, stupio u NOV 10. 4. 1942, borac 3. brig, 8. div, umro od tifusa 7. 2. 1944. u svom selu

KLJAJIC Rade **PETAR**, 1924, G. Sjeni ak, stupio u NOV 19. 8. 1942, borac 1. brig, 8. div, poginuo 1. 4. 1943. kod Vrhovina

KLJAJIC Mile **STANKO**, 1925, Perna, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig, 8. div, poginuo 22. 6. 1943. u Buha i kod Maljevca

KLJUKOVNICA Marka **MILE**, 1915, Radonja, stupio augusta 1941. u odred »Radonja«, borac 3. brig, 8. div, poginuo 14. 5. 1944. kod Plitvi kih jezera

KLJUKOVNICA Marije **STANKO**, 1912, Radonja, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Radonja«, borac 3. brig, 8. div, poginuo 24. 5. 1944. u Kneji kod Toboli a

KNAPIC Josipa **JOSIP**, 1926, Duga Resa, stupio u NOV 7. 4. 1943, komesar ete Karlova ke brig, 8. div, poginuo 12. 3. 1944. kod Bosiljeva

KNEŽEVI Mili a DUŠAN, 1919,
Vojšnica, stupio oktobra 1941. u odred
»Vojšnica«, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

KNEŽEVI ure GOJKO, 1925,
Vojšnica, Vojni , stupio u NOV
oktobra 1941. u odred »Radonja«, borac
3. brig. 8. div, poginuo 16. 11. 1943. kod
Cazina

KNEŽEVI Dragi a JANKO, 1918,
Mašvina, stupio u NOV 10. 8. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943.
kod Gospi a

KNEŽEVI Gavri la JANKO, 1927,
Li ka Jesenica, stupio u NOV 1943,
delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo
5. 3. 1944. u Klačnici kod Plaškog

KNEŽEVI Mili a JOVAN, 1925,
Vojšnica, stupio u NOV 20. 5. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 8. 1944.
kod Prijeboja

KNEŽEVI Laze MILOŠ, 1916, Kloko ,
stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 2. brig.
8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

KNEŽEVI Petra MILOŠ, 1920, Kloko ,
stupio u NOV 1. 6. 1942, komandir voda
2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1943. kod
Josipdola

KNEŽEVI Matije PAVAO, 1924, Perna,
stupio u NOV 20. 5. 1943, borac 2. brig.
8. div, ranjen 30. 7. 1943. kod
Globorni kog mosta i podlegao ranama
u svom selu

KOKIR Nikole DRAGICA, 1920,
Kestenovac, stupila u NOV 14. 11. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginula 30. 9.
1944. kod Sunje

KOKIR Sime GOJKO, 1916, Buri Selo,
stupio u NOV 7. 3. 1942, borac 2. brig.
8. div, poginuo 8. 10. 1942. u Vorkapi
Selu kod Topuskog

KOKIR Stanka MILE, 1922, Buri Selo,
stupio u NOV augusta 1941. u odred
»Trupinjak«, komandir voda 2. brig.
8. div, poginuo 4. 2. 1945. u Baljevcu
kod Biha a

**KOKIR Marka PETAR, 1917, Buri
Selo, stupio u NOV augusta 1941.
u odred »Trupinjak«, komesar ete
1. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod
Lasinje**

KOKOTOVIC Stevana RADE, 1921,
mašinski tehn., Latin, Plaški, stupio

u NOV 1941, komesar ete 3. brig. 8. div,
poginuo 31. 21. 1944. na Calopeku kod
Vaganca

KOLAR Mile PETAR, 1926, Raji Brdo,
stupio u NOV 20. 12. 1942, borac 2. brig.
8. div, poginuo 6. 10. 1943. kod Košara

KOLUNDZIJA Rade DMITAR, 1918,
Nova Kršlja, stupio u NOV 18. 7. 1942,
komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo
2. 7. 1944. u Zumberku

KOLUNDZIJA Steve MILAN, 1907,
Nova Kršlja, stupio u NOV 10. 8. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 4. 1943.
kod Plaškog

KOLUNDZIJA Miloša MILAN, 1928,
Crni Potok, stupio u NOV 7. 3. 1944,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945.
kod Biha a

**KOLUNDZIJA Miloša MILE, 1909, Crni
Potok, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac
3. brig. 8. div, poginuo 19. 2. 1943. kod
Gornjeg Lapca**

KOLUNDZIJA Steve MILOŠ, 1906,
Nova Kršlja, stupio u NOV 6. 10. 1942,
borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa
7. 4. 1943. u Frkaši u kod Korenice

KOLUNDZIJA Miloša NIKOLA, 1904,
Crni Potok, stupio u NOV 1. 7. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943.
na Drenova i

KOLUNDZIJA Janka RADE, 1911,
Nova Kršlja, stupio u NOV 19. 7. 1942,
ekonom ete 3. brig. 8. div, poginuo
11. 1. 1944. kod Oštarija

KOLUNDZIJA Rade STEVO, 1925,
Nova Kršlja, stupio u NOV 19. 7. 1942,
borac 3. brig. 8. div, na bolovanju
prolje a 1944. ubijen no u u selu
Jamarje

KOMADINA ure BRANKO, 1918,
Bugar, stupio u NOV augusta 1941.
u odred »Bugar«, komandir ete 2. brig.
8. div, poginuo maja 1944. kod Iza i a

KOMADINA Mi e DRAGAN, 1914,
Lapat, Plaški, stupio u NOV 1943, borac
3. brig. 8. div, poginuo 13. 12. 1944. na
Lipova i kod Drežnika

KOMADINA ure MILOŠ, 1926,
D. Buda ki, stupio u NOV 10. 7. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 1.
1943. na Radulovi Poljani kod Vojni a

KOMADINA Stanka MIRKO, 1927, pavkovi Selo, stupio u NOV 24. 4. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 13. 12. 1943. u Loskunji kod Vojni a

KOMAZEC Steve DUŠAN, 1918, Kirin, stupio u NOV 10. 10. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 15. 6. 1944. kod Buševca

KOMLJENOV I Pavia BOGDAN, 1919, Gornja Cemernica, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 4. 1943. kod Brloga

KON ALOVIC ur a MIHAJLO, 1910, Donji Skrad, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Oto ca

KONCAR Petra URO, 1920, Krndija, Cazin, stupio u NOV 9. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina

KONCAR Marka NOVAK, 1923, Krndija, stupio u NOV 9. 1. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 30. 9. 1944. kod Sunje

KOPRENICA Mile MILOŠ, 1925, Trupinjak, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina

KORAC Vu ena ILIJA, 1916, Tounjski Trži , stupio u NOV 23. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 1. 1943. kod Kraši a

KORAC Milivoja MILIC, 1920, Maljevac, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 16. 3. 1945. u Selištu kod Drežnika

KORAC Milovana RADE, 1916, Tounjski Trži , stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Trži «, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

KORAC Vu ena RADE, 1926, Tounjski Trži , stupio u NOV 1. 6. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika

KORAC ure ZORAN, 1927, Li ko Petrovo Selo, stupio u NOV 1942, delegat voda 8. div, poginuo 1943. kod Cetinграда

KORAK Stjepana FRANJO, 1924, Prilipje, Jastrebarsko, borac 8. div, poginuo 1944. kod Veljuna

KORALIJA Mile URA , 1919, Janja Gora, stupio u NOV 1941, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetinграда

KORKUT Mile BRANKO, 1918, Kozarac, Vrginmost, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod Gospi a

KORUGA ure NIKOLA, 1925, Sadilovac, stupio u NOV 13. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 6. 1944. u Zumberku

KOSANOVIC Mane DANILO, 1924, Janja Gora, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 6. 1943. kod Velike Kladuše

KOSANOVIC Mirka DUŠAN, 1918, student, Latin, Plaški, stupio u NOV 1941, na elnik štaba 1. brig. 8. div. poginuo 2. 7. 1944. u Zumberku

KOSANOVIC Dane DUŠAN, 1922, Latin, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 10. 3. 1944. u Pišteniku kod Plaškog

KOSANOVIC Gaje DUŠAN, 1922, Janja Gora, stupio u NOV 1941, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 3. 1944. u Tuku kod Plaškog

KOSANOVIC Jovana DUŠAN, 1925, Kuni , stupio u NOV 1942, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 14. 2. 1945. na Lipova i kod Drežnika

KOSANOVIC ure MICAN, 1928, Janja Gora, stupio u NOV 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

KOSANOVIC Rade OR E, 1929, Janja Gora, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. u Vedrom Polju kod Biha a

KOSANOVIC Milijana URO, 1925, Mo ila, stupio u NOV 2. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 24. 12. 1944. kod Vaganca

KOSANOVIC Steve URO, 1927, Smoljanac, Korenica, stupio u NOV 28. 3. 1945, borac 1. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

KOSANOVIC Rade ILIJA, 1921, Mo ila, stupio u NOV 15. 9. 1942, zamjenik komandira ete 2. brig. 8. div, ranjen, zarobljen od ustaša 26. 1. 1945. kod Li kog Petrovog Sela i ubijen marta 1945. u Biha u

KOSANOVI Pere ILIJA, 1923, Mo ila, stupio u NOV 2. 5. 1942, komesar bat. 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. na Latasovu brdu kod Plaškog

KOSANOVI Miloša KOŠTA, 1920, Mo ila, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Mo ila«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 7. 1944. kod Generalaskog Stola

KOSANOVI Milovana MANE, 1926, Zbjeg, stupio u NOV 15. 6. 1942, zastavnik 1. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

KOSANOVI Sime MANOJLO, 1920, Janja Gora, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1944. u Janja Gori kod Plaškog

KOSANOVI Radovana MICO, 1917, Trojvrh, stupio u NOV 1941, zamjenik komesara ete 2. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. u atrnji kod Drežnika

KOSANOVI Dane MILAN, 1919, Latin, stupio u NOV 20. 4. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1944. kod Cazina

KOSANOVI Jage MILE, 1926, Mo ila, stupio u NOV 28. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1944. kod Re ice

KOSANOVI Milijana MILOŠ, 1925, Mo ila, stupio u NOV 18. 5. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 29. 4. 1943. kod Gospi a

KOSANOVI Dane MIRKO, 1908, Latin, stupio u NOV 13. 4. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

KOSANOVI Milovana NIKOLA, 1921, Latin, stupio u NOV 1941, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1944. kod Oštarija

KOSANOVI Rade PAVAO, 1922, Zbjeg, stupio u NOV 10. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 3. 1943. kod Plav a Drage

KOSANOVI ure PETAR, 1924, Latin, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 24. 1. 1943. na Simi Brdu kod Tounjskog Trži a, podlegao ranama aprila 1943. u svom selu

KOSANOVI Miloša PETAR, 1928, Mo ila, stupio u NOV 2. 5. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 24. 4. 1945. u Polaju kod Perjasice

KOSANOVI Mile RADE, 1914, Mo ila, Slunj, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Mo ila«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Brloga

KOSANOVI Mili a TODOR, 1920, Zbjeg, stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Krnjaka

KOSANOVI Miloša TODOR, 1925, Kuni , stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 6. 1943. kod Cetingrada

KOSIC Rade NINKO, 1911, Ruševica, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Duge Rese

KOSJER Stanka DUŠAN, 1918, Kosjersko Selo, stupio u NOV augusta 1941. u odred »D. Skrad«, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 14. 1. 1944. kod Josipdola

KOSJER Nikole DUŠAN, 1925, Ruševica, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 12. 1944. u Rastova i kod Drežnika

KOSJER Filipa URO, 1912, Buri Selo, stupio u NOV 2. 2. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 17. 10. 1943. kod Plaškog

KOSJER Mili a URO, 1923, Kloko , stupio u NOV septembra 1941. u odred »Veljunska Glina«, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 10. 7. 1944. u Zumberku

KOSJER Mihajla URO, 1924, Veljunska Glina, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Veljunska Glina«, borac 3. brig. 8. div, poginuo od baca a 26. 6. 1944. u Zumberku

KOSJER Petra ILIJA, 1917, Krnja ki Grabovac, stupio u NOV 20. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 6. 1943. kod Josipdola

KOSJER Vase MILE, 1919, Kosjerovo Selo, stupio u NOV 7. 3. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 8. 1943. kod Slunja

KOSJER Dane MILIC, 1906, Kosjer Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 26. 1. 1943. u Brezovcu kod Rakovice

KOSJER Stanka MILIC, 1921, Kosjersko Selo, stupio u NOV 20. 3. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

KOSJER Dragi a MILOŠ, 1902, Kosjer Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa 16. 4. 1943. u svom selu

KOSJER Bogi a MILOŠ, 1925, Kosjersko Selo, stupio u NOV 16. 9. 1942, desetar 2. brig. 8. div, ranjen, podlegao ranama 5. 9. 1944. u VPB Zbjeg

KOŠUTI Jove BRANKO, 1920, Slavsko Polje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Brdo«, delegat voda 3. brig. 8. div, umro od tifusa 20. 5. 1943. u svom selu

KOTUR Milana DMITAR, 1919, Stara Kršlja, stupio u NOV 18. 7. 1942, obavješt, oficir bat. 2. brig. 8. div, poginuo 10. 6. 1944. u Kneji kod Plaškog

KOTUR ure MIHAJLO, 1923, Stara Kršlja, stupio u NOV 21. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 7. 3. 1944. u Kneji kod Plaškog

KOTUR Petra RISTO, 1927, Stara Kršlja, stupio u NOV 5. 2. 1943, borac 3. brig. 8. div, umro od upale plu a 12. 3. 1944. u svom selu

KOVA EVIC Miloša DANE, 1911, Grabovac, stupio u NOV 10. 8. 1942, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 15. 2. 1944. kod Plaškog

KOVA EVIC Vasilja DUŠAN, 1919, Donja Trebinja, stupio u NOV 23. 8. 1942, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 30. 12. 1944. kod Plitvi kog Ljeskovca

KOVA EVIC Dmitra URO, 1920, Kolari , stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, promrzao na položaju 10. 1. 1943. kod Li ke Jesenice, poginuo u odstupanju s ranjenicima 1943. kod Neretve

KOVA EVIC Milana GRGA, 1925, kroja ki nau nik, Karlovac, stupio u NOV 1. 8. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga •

KOVACEVI Rade LAZO, 1926, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 15. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod Lasinje

KOVA EVIC Sulje MAHMUT, 1907, Mrazovac, Bos. Krupa, stupio u NOV 15. 7. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. kod Drežnika

KOVA EVIC Mile MI A, 1901, Slunj, stupio u NOV 1. 8. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 28. 9. 1944. kod Sunje

KOVA EVIC Ilije MILAN, 1920, Perna, stupio u NOV 16. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

KOVACEVI Pere MILAN, 1920, radnik, Me e ak, stupio u NOV 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1942. kod Topuskog

KOVA EVIC Milovana MILAN, 1927, Latin, stupio u NOV 28. 4. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

KOVA EVIC Mile MILETA, 1921, Latin, stupio u NOV 18. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 22. 9. 1942. u Zumberku

KOVA EVIC Josipa MILOŠ, »Mile«, 1923, Donja Trebinja, stupio u NOV 23. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

KOVACEVI Dušana Petar, 1912, Latin, stupio u NOV 18. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 18. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

KOVA EVIC Stanka PETAR, 1914, Kolari , stupio u NOV 1. 9. 1942, borac Brdskog divizionu 8. div, poginuo 10. 11. 1943. kod Tounja

KOVACEVI Jandre PETAR, 1918, Perna, stupio u NOV 29. 7. 1941. u odred »Perna«, komesar ete 2. brig. 8. div, otišao u Beograd, gdje je poginuo oktobra 1944.

KOVA EVIC Marka PETAR, 1920, Latin, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa 24. 3. 1944.

KOVACEVI Steve RADE, 1924, Mašvina, stupio u NOV 18. 7. 1942, komandir ete 1. brig. 8. div, podlegao ranama u bolnici Biograd na moru 1. 1. 1945.

KOVA EVIC Sime SLAVKO, 1923, Grabovac, stupio u NOV 10. 8. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 27. 7. 1944. u Vojnovcu kod Plaškog

KOVA EVIC Rade STEVO, 1922, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Lapca

KOVA EV^ Milovana VUK, 1921, Zbjeg, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro od tifusa 15. 6. 1943. u VPB Zbjeg

KOVA IC Nikole DRAGI , 1912, Kupljensko, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Crna Lokva«, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod Primišlja

KOZI Mane MILE, 1910, Jamarje, stupio u NOV 19. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 18. 12. 1944. kod Drežnika

KOZI Dane NIKOLA, 1909, Jamarje, stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

KOZLI A Save NIKOLA, 1909, Gejkovac, stupio u NOV 21. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Duge Rese

KOZLINA Mile MILAN, 1924, To ak, stupio u NOV 3. 3. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1943. kod Tounjskog Trži a

KOZLINA Mojsije MILI , 1923, Stojmeri , stupio u NOV 1. 3. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

KOZLINA Sime MILOŠ, 1913, D. Skrad, stupio u NOV septembra 1941. u odred »D. Skrad«, komandir voda 3. brig. 8. div, ranjen 7. 5. 1944. kod Tušilovi a i podlegao ranama u VPB Petrova gora

KOZLINA Ilije STEVO, 1903, Veliki Kozinac, stupio u NOV 20. 4. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

KOZLINA VASO, 1921, Oki , stupio u NOV decembra 1941. u odred »Loskunja«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

KRAGULJAC Vasilja MILE, 1926, remušnica, stupio u NOV 2. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

KRAGULJAC Jandre STEVAN, 1894, remušnica, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1943. kod Primišlja

KRAJACI Ilije BOZO, 1923, Šlivnjak, stupio u NOV 7. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 28. 6. 1944. u Zumberku

KRAJA I Sime URO, 1913, Slivnjak, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Šlivnjak«, komesar 2. brig. 8. div, poginuo 21. 9. 1943. kod Trošmarije

KRAJACI Sime MILOVAN, 1925, Slivnjak, stupio u NOV 1. 6. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 19. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika

KRALJ Nikole JAGA, 1923, Luka Pokupska, stupila u NOV 10. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, zarobljena od žandara 31. 10. 1943. i ubijena na istrazi u Karlovcu

KRAMARI Luke ILIJA, 1927, Hrvatsko Selo, stupio u NOV 20. 4. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 16. 3. 1945. kod Drežnika

KRANJ EVI Miloša MIRKO, 1908, Utinja, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Kati Kosa«, komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen, uhva en od ustaša kod Li ke Jesenice i ubijen 10. 3. 1943. kod Utinje

KRASULJA ur a MARKO, 1924, Pješ anica, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 13. 2. 1945. kod Drežnika

KRASULJA Janka MILE, 1921, Pješ anica, stupio u NOV 16. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, podlegao ranama 7. 12. 1944. na Siciliji

KRASULJA Mile VASO, 1920, Pješ anica, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Pješ anica«, pomo nik komesara ete pri štabu 8. div, poginuo kao p.mitraljezac 1. brig. 8. div, 16. 7. 1944. u Zumberku

KRESOJA Pere NIKOLA, 1920, Šiljkova a, stupio u NOV 20. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 3. 1944. kod Zden ine

KRESOJA Sime RADE, 1925, Šiljkova a, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo maja 1943. kod Plaškog

KRESOJEVI Nikole MIHAJLO, 1926, Krnjak, stupio oktobra 1941. u odred »Bjeli Klanac«, bolni ar 1. brig. 8. div, poginuo 5. 4. 1944. u s. Živici kod Dabra

KRESOJEVI Ignjatije MIRKO, 1921, Kolari , stupio u NOV 12. 1. 1942,

borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

KRIVOKUCA Nikole **BRANKO**, 1917, Bukovica, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, nestao u povla enju s ranjenicima juna 1943. kod Sutjeske

KRIVOKUCA Josipa **DRAGAN**, 1921, Utinja, stupio u NOV 25. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 18. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

KRIVOKUCA Miloša **URO**, 1923, G. Trebinja, stupio u NOV 10. 4. 1943, borac inž. ete 2. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

KRIVOKUCA Marka **JOSIP**, 1911, Manjerovi i, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1942. kod Krnjaka

KRIVOKUCA Milica **MARKO**, 1899, Utinja Vrelo, stupio augusta 1941. u odred »Kati Kosa«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 16. 10. 1942. kod Primišlja

KRIVOKUCA Jovana **MILIC**, 1923, Manjerovi i, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 7. 3. 1943. kod Babina Potoka

KRIVOKUCA Janka **MILOŠ**, 1909, Utinja, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 4. 1943. kod Modruša

KRIVOKUCA Mile **MILOŠ**, 1914, Utinja Vrelo, stupio augusta 1941. u odred »Kati Kosa«, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

KRIVOKUCA Rade **NIKOLA**, 1920, Me e ak, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Ga eša Selo«, komandir voda 3. brig. 8. div, ranjen 15. 12. 1942. kod emernice i podlegao ranama 11. 5. 1943. u VPB Petrova gora

KRIVOKUCA Nikole **PAVAO**, 1924, G. Trebinja, stupio u NOV 17. 5. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 29. 12. 1944. kod Plitvi kog Ljeskovca

KRIVOKUCA Janka **RADE**, 1903, Utinja, stupio u NOV 12. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 4. 1944. kod Cazina

KRIVOKUCA Sime **RADE**, 1920, radnik, Kamensko, stupio u NOV 15. 3.

1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 26. 6. 1944. kod Sv. Jane

KRMAR Mile **ILIJA**, 1924, Buha a, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod Gospi a

KRMAR Nikole **MILE**, 1923, Samarevci, Slunj, stupio u NOV 15. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

KRMAR Petra **MILIC**, 1916, Jagrovac, Vojni , stupio u NOV 1. 8. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

KRNIC Novaka **DANE**, 1923, Zbjeg, stupio u NOV 10. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 1. 1944. kod Plaškog

KRNIC Ljubomira **URO**, 1926, Mrzlo Polje, stupio u NOV 10. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 19. 11. 1944. na Lipova i kod Dreznika

KRNIC Jovana **MIHAJLO**, 1919, pravoslavni sve enik, G. Primišlje, stupio u NOV 2. 5. 1942, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu

KRNIC Mile **MILAN**, 1910, Toboli , stupio u NOV novembra 1941. u odred »Toboli «, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 30. 10. 1942. kod Rakovice

KRNIC Novaka **MILAN**, 1912, Toboli , stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

KRNIC Rafajla **STEVAN**, 1919, G. Primišlje, stupio u NOV 10. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 11. 1944. kod Perjasice

KRNJETA Mili a **JANKO**, 1926, Maljevac, stupio u NOV 21. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 5. 1944. kod Vrginmosta

KRNJETA Mile **MILOŠ**, 1914, Komesarac, stupio u NOV 13. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 1. 10. 1942. kod Svinjice

KRNJETA Petra **VLADAN**, 1922, Bogovolja, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 14. 3. 1944. na Gri u kod Košara i podlegao ranama u VPB Petrova gora

KRSTI Andrije **JURE**, Vrboska, Hvar, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

KUDUZOVIC Mustafe MUSTAFA, 1920, Vrnogra , stupio u NOV 15. 4. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

KUKI Sime BOZO, 1914, G. Primišlje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Gornje Primišlje«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1943. u Josipdolu

KUKI ure BRANKO, 1914, Primišljanski Trži , stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro od tifusa 2. 2. 1943. u svom selu

KUKI Miladina DRAGI , 1909, Zbjeg, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

KUKI Petra DRAGI , 1920, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Ljeskovac«, zamjenik komandira ete, 2. brig. 8. div, ranjen 21. 6. 1943. kod Velike Kladuše i podlegao ranama u VPB Zbjeg

KUKI Petra URO, 1908, Zbjeg, stupio u NOV 1. 5. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

KUKI Milovana JOVAN, 1920, Gornje Primišlje, stupio u NOV 6. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

KUKI Petra MANE, 1908, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 26. 8. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

KUKI Ilije MILAN, 1923, Primišljanski Trži , stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 6. 4. 1945. u VPB Suha Perna

KUKI Ilije MILE, 1922, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 13. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1943. kod Josipdola

KUKI Rade MILOŠ, 1904, Grabovac, stupio u NOV 30. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 11. 1942. kod Cetingrada

KUKI Milana MILOŠ, 1921, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 15. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Plaškog

KUKI Mile PETAR, 1902, Primišljanski Trži , stupio u NOV

27. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 10. 1943. kod Modruša

KUKI Vuje RADE, 1922, Podhum, stupio u NOV 28. 4. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. na Melnici kod Slunja

KUKI Jose RAFAJLO, 1922, Podhum, stupio u NOV 28. 4. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1945. na Latasovu brdu kod Plaškog

KUKI Miloša STEVO, 1906, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 4. 7. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 1. 1944. kod Josipdola

KUKI ure STEVO, 1924, Donje Dubrave, stupio u NOV 1942, borac 8. div, poginuo 1945.

KUKI Mile TOSO, 1924, ak, Donje Dubrave, stupio u NOV 10. 2. 1942, intendant bat. 1. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Lasinje

KUKI ur a Vasilj, 1922, Gornje Primišlje, stupio u NOV 20. 3. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 19. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika

KUKI ure ZIVKO, 1925, G. Primišlje, stupio u NOV 1. 9. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 14. 7. 1944. u Zumberku

KUKULJ Miloša BRANKO, 1923, Blatuša, stupio augusta 1941. u odred »Podgorje«, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

KUKULJ ure MILOŠ, 1919, Mali ka, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Mali ka«, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod Gospi a

KUKULJ Nikole PETAR, 1908, Blatuša, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

KUKULJ ure STEVAN, 1907, Blatuša, stupio augusta 1941. u odred »Podgorje«, borac 1. brig. 8. div, ranjen 8. 6. 1943. kod Josipdola i podlegao ranama u VPB Zbjeg

KUKURUZOVI Mile STANKO, 1911, Pašin Potok, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Široka Rijeka«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. u Catrnji kod Drežnika

KUNI Josipa URO, 1925, Zagorje, stupio u NOV 15. 8. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

KUNI Tome MILAN, 1905, Glinice,
stupio u NOV 1. 11. 1942, borac 2. brig.
8. div, poginuo 25. 4. 1945. kod Poloja

KUNI Mihajla MILUTIN, 1910,
G. Primišlje, stupio u NOV 7. 5. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1944.
kod Glibodola u Lici

KUNI Sime PETAR, 1923, G. Primišlje,
stupio u NOV oktobra 1941. u odred
»Toboli«, borac 2. brig. 8. div, poginuo
21. 9. 1943. kod Trošmarije

KUNI Jose VASO, 1917, sluga,
D. Skrad, stupio u NOV 7. 3. 1942,
vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 4. 4.
1943. kod Brloga

KURIJA Marka MILE, 1904, Vojišnica,
stupio u NOV novembra 1941. u odred
»Vojišnica«, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 20. 6. 1944. u Petrovini kod
Jastrebarskog

KURJEGA Tadora MILADIN, 1923,
D. Primišlje, stupio u NOV 3. 7. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 7. 1943.
kod Globorni kog mosta

KUŠI Bože IGNJATIJA, 1923,
Ponikve, G. Dubrave, stupio u NOV
7. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo
2. 1. 1945. kod Vaganca

KUSI Vaje SIMO, 1924, Gornje
Dubrave, stupio u NOV 15. 2. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945.
kod Hirske Bistrice

KUZMANOVI Milana JOVO, 1922,
Slušnica, stupio u NOV 7. 3. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 9.
1944 kod Sunje

KUZMI Stanka IVAN, 1926, Hrvatsko
Selo, stupio u NOV 20. 4. 1944, borac
2. brig. 8. div, poginuo 16. 3. 1945. kod
Drežnika

KVO KA ure ILIJA, 1926, Katinovac,
stupio u NOV 1. 7. 1943, borac 2. brig.
8. div, poginuo 15. 12. 1944. kod
Vaganca

KVO KA Ninka SLAVKO, 1920,
Katinovac, stupio u NOV 4. 7. 1942,
delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo
31. 12. 1944. kod Vaganca.

LACKOVI Jovana MIRKO, 1923,
Crevarska Strana, stupio u NOV 1. 7.
1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo
27. 9. 1942. kod Donjih Dubrava

LACKOVI Save MIRKO, 1924,
Crevarska Strana, stupio u NOV 10. 8.
1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4.
1943. kod Brloga

LACKOVI Matije RADE, 1906,
Crevarska Strana, od 15. 10. 1942.
odbornik seoskog NOO, stupio u NOV
20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo
26. 1. 1943. kod Primišlja

LALI Bože DUŠAN, 1919, Ponikve,
stupio u NOV septembra 1941. u odred
»Dubrave«, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 21. 1. 1943. kod Tušilovi a

LALI Petra NIKOLA, 1911, Ponikve,
stupio u NOV augusta 1941. u odred
»Dubrave«, zamjenik komandanta bat.
2. brig. 8. div, umro od tifusa maja
1943. kod svog sela

LAP EVI Jandre SIMO, 1912,
Udbinja, stupio u NOV 25. 12. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 1.
1943. kod Rakovice

LAPI Jose MIJO, 1919, Nikši , Slunj,
stupio u NOV 1. 9. 1944, borac 3. brig.
8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

LAPOV Ninka DUŽAN, 1924, Brezovac,
stupio u NOV 3. 8. 1942, delegat voda
2. brig. 8. div, poginuo 27. 6. 1944. kod
Prekrižja u Zumberku

LASKA Nikole JURAJ, 1909,
Leskovac, Duga Resa, stupio u NOV
3. 11. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo
26. 4. 1945. u Bukovcu kod Poloja

LATAS Mile BOGDAN, 1920, Janja
Gora, stupio u NOV 1941, komesar ete
2. brig. 8. div, poginuo 8. 3. 1943. kod
Crne Vlasti

LATAS Laze MILE, 1916, Mudri Selo,
Slunj, stupio u NOV 1. 7. 1943, borac
3. brig. 8. div, poginuo 27. 6. 1944. u
Zumberku

LATAS Laze RADE, 1909, Mudri Selo,
stupio u NOV 2. 8. 1943, borac 3. brig.
8. div, poginuo 27. 6. 1944. u Zumberku

LATAS Ilije SPASE, 1923, Janja Gora,
stupio u NOV 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 6. 2. 1944. u Tuku kod Plaškog

LAVRNJA Mile MARKO, 1922, Pašin
Potok, Slunj, stupio u NOV 13. 3. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 1. 5. 1944.
kod Babina Potoka

LAVRNJA Steve MILOVAN, 1903, Perjasica, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Lapca

LAVRNJA Milivoja RADE, 1902, Pašini Potok, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943, kod Lapca

LAZEGIC Miše GOJKO, 1926, Lapovac, Slunj, stupio u NOV 1. 11. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Bihaća

LAZEGIC Miše MILADIN, 1924, Lapovac, izabran 9. 4. 1943. u seoski NOO, stupio u NOV 5. 9. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

LELIC Bajre BAJRO, 1925, Mrazovac, Bos. Krupa, stupio u NOV 20. 7. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. kod Drežnika

LETICA Mile SIMO, 1926, ak gimnazije, Batinova Kosa, Vrginmost, stupio u NOV 1. 8. 1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Krnjaka

LEŽAJIC Ilije MILAN, 1923, D. Skrad, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Lapca

LEŽAJIC Milić a NIKOLA, 1924, D. Skrad, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 7. 1943. kod Plaškog

LI ANIN Dmitra RADE, 1920, Kirin, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Kirin«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 1. 5. 1944. u svom selu

LINTA Nikole SAVO, 1924, Podgorje, Vrginmost, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Podgorje«, pisar pri Štabu 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Vojnića

LISIC Nikole DRAGAN, 1905, Vojnišnica, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Radonja«, komandir ete za vezu, 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetinграда

LISIC Dure IGNJATIJA, 1911, G. Budaći, stupio u NOV 2. 4. 1943, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1944. kod Ličke Jesenice

LISIC Stevana MILE, 1925, Krivaja, Vojnići, stupio u NOV 25. 2. 1942, borac

1. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1943. kod Gornjih Dubrava

LISIC Stanka MILOŠ, 1922, Krnjača ko Podgorje, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Bjeli Klanac«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

LIVADA Mane RADE, 1918, G. Primišlje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Primišlje«, pomoćnik komesara ete 1. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika

LOJIC Suje AHMET, 1914, Coralići, Cazin, stupio u NOV 22. 12. 1943, komandir ete Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod Bihaća

LONČAR Uroš URO, 1925, Kupljensko, stupio u NOV 12. 7. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 9. 1944. kod Globorni koga mosta

LONČAR Stojana MILE, 1926, D. Sjenički, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro 9. 4. 1945. u svom selu

LONČAR Mihajla MILOŠ, 1920, Lapovac, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Marić Kosa«, intendat bat. 3. brig. 8. div, poginuo 28. 1. 1944. kod Plaškog

LONČAR Nikole MILOŠ, 1921, Johova, Vojnići, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenovaći

LONČAR Stanko STANKO, 1926, Podsedlo, stupio u NOV 15. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 1. 6. 1943. kod Blata u Lici

LONČAR Nikole VASO, 1927, D. Sjenički, stupio u NOV 2. 9. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Bihaća

LOVRIC Marka BOZO, 1911, Klanac, Slunj, stupio u NOV 14. 2. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Crne Vlasti

LOVRIĆ Steve DUŠAN, 1924, Rabinja, Slunj, stupio u NOV 25. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Donjeg Budačkoga

LOVRIC Milić a URO, 1922, Kosjer Selo, stupio u NOV 7. 8. 1942, borac

3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

LOVRI Rafajla JOVAN, 1923, Klanac, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Duge Rese

LOVRIC Nikole MILAN, 1918, Cvijanovi Brdo, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 7. 1944. u Zumberku

LOVRIC Jovana MILIVOJ, 1902, G. Viso ka, stupio u NOV 1. 6. 1943, borac 3. brig. 8. div, umro od tifusa 5. 7. 1943. u svom selu

LOVRIC Ilije NIKOLA, 1919, D. Poloj, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kuzma«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944, kod Keji mosta na Mrežnici

LOVRIC Mili a NIKOLA, 1927, Cvijanovi Brdo, stupio u NOV 15. 11. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

LOVRIC ure NINKO, 1919, Rabinja, Slunj, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 9. 1943. kod Oštarija

LOVRIC Laze SIMO, 1921, Cvijanovi Brdo, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1943. kod Prijeboja

LUBARDA MARKO, stupio u NOV 1941, lan Politodjela 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Buda ke Rijeke

LUDVIG (ostalo nepoznato), porijeklom Poljak, stupio u NOV 1943, p.mitraljezac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 3. 1944. na Gri u kod Tounja

LUKAC Mili a ANTE, 1911, Koranski Breg, stupio u NOV 1. 4. 1943, bolni ar 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1944. kod Plaškog

LUKAC Manuela OR E, 1924, D. Buda ki, stupio u NOV 1. 1. 1943, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 6. 8. 1943. na Zal evoj kosi kod Cetingrada

LUKAC Sime URO, 1924, Slavsko Polje, stupio u NOV 20. 1. 1943, delegat voda 2. brig. 8. div, zarobljen 30. 11. 1944, kod Plaškog i obješen kod Voj novca

LUKAC ure NIKOLA, 1913, Slavsko Polje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Mali ka«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 12. 1944. u Smoljancu kod Drežnika

LUKAC Janka NIKOLA, 1923, G. Taborište, stupio u NOV 9. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod Lasinje

LUKAC Rade PETAR, 1922, Slavsko Polje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Brdo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

LUKAC Nikole RADE, 1921, Crevarska Strana, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Slavsko Polje«, borac 1. brig. 8. div, umro 15. 5. 1943. u svom selu

LUKAC ure SIMO, 1911, Krnjak, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, ranjen 12. 4. 1943. kod Oto ca, podlegao ranama u VPB Bjeli potoci

LUKEŠIĆ Josipa MATO, 1923, Ladeši Draga, Duga Resa, stupio u NOV 17. 3. 1943, zamjenik komesara bat. Karlova ke brig. 8. div, poginuo 10. 4. 1944. kod Sv. Jane

LJEPOVIC Mile DANICA, 1924, Tušilovic, stupila u NOV 15. 1. 1943, delegat voda 2. brig. 8. div, poginula 6. 2. 1943. na Drenova i

LJEPOVIC Mile PETAR, 1914, Brezova Glava, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Loskunja«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 26. 11. 1943. kod Gline

LJEVNAIC Petra DUŠAN, 1920, Toboli , stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 4. 1945. kod Primišlja

LJEVNAIC Mile URO, 1911, Toboli , stupio u NOV 13. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Brloga

LJEVNAIC Petra MICO, 1925, Kord. Ljeskovac, stupio u NOV 10. 5. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

LJEVNAIC Mane MILAN, 1926, Toboli , stupio u NOV 3. 6. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 29. 10. 1944. u Pokuplju

LJUBI IC Dušana BOGDAN, 1926, Brnjavac, stupio u NOV 5. 7. 1942,

borac 2. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

LJUBI I Teodora URO, 1926, Pješanica, stupio u NOV 2. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

LJUBI I Dušana JOVAN, 1922, Brnjava, stupio u NOV 20. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 16. 8. 1943. kod Topuskog

LJUBI I Stanka STANKO, 1917, Pješanica, stupio u NOV 20. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 11. 1942. u Salopek Lukama kod Furjana

LJUBI I Rade TEODOR, 1900, Pješanica, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 2. 1. 1943. kod Krašića i nestao u povlačenju s ranjenicima juna 1943. kod Sutjeske

LJUBIJANKI Ornerà ABID, 1924, Ljubijanki i, Cazin, stupio u NOV 10. 8. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo koncem februara 1945. kod azina

LJUBIJANKI Juse SULEJMAN, 1927, Ljubijanki i, stupio u NOV 10. 11. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 4. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

LJUBOJEVI Ilije MILUTIN, 1925, Mrežnica, stupio u NOV 15. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1944. u Blatnici kod Rečice

MACANOVIC EDO, 1919, Tržac, Cazin, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo februara 1945. kod Vaganca

MACUT Nikole URO, 1922, Pješanica, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetinja

MACUT Gliše MILIVOJ, 1924, Cerovac, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 16. 12. 1942. kod Topuskog

MACUT Marka MILOŠ, 1922, D. Buda, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Loskunja«, borac 1. brig. 8. div, podlegao ranama 16. 6. 1944. u VPB Petrova gora

MACUT Matije RADE, 1922, Pješanica, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Pješanica«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 24. 10. 1942, kod Tušilovića

MACESI Ninka ILIJA, 1902, Mracelj, Vojni, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenovici

MA ESI ure MILETA, 1910, Dugi Dol, stupio u NOV 20. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MA ESI Dmitra MILETA, 1924, Dugi Dol, stupio u NOV 30. 6. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice u Istri

MA ESI Marka MILI, 1910, Buda, član KPJ od 1940, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Debela Kosa«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenovici

MACESI Rade MILOŠ, 1898, Kupljensko, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro 28. 5. 1943. u svom selu

MA ESI Dmitra MILOŠ, 1908, Buda, član KPJ od 1940, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 9. 1943. kod Oštarija

MA ESI Stanka MILOŠ, 1917, Donji Buda, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Debela kosa«, komesar bat. 2. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

MA ESI Jovana NIKOLA, 1919, Dugi Dol, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Donji Skrad«, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1943. kod Ličke Jesenice

MA ESI Janka NIKOLA, 1920, Stakorovica, Vojni, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenovici

MA ESI Milivoja PETAR, 1922, Donja Brusovica, stupio u NOV 1. 9. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

MA ESI Jovana PETAR, 1924, Dugi Dol, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 21. 3. 1943. kod Vrhovina i podlegao ranama u VPB Trnavac

MADŽAR Mile DUŠAN, 1924, Donja Brusovica, stupio u NOV 22. 1. 1943,

borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

MADŽAR Mile MILOŠ, 1913, Donja Brusova a, stupio septembra 1941. u odred »Široka Rijeka«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1944. kod Letinca

MADŽAR Ninka SIMO, 1914, Donja Brusova a, stupio jula 1941. u odred »Široka Rijeka«, zamjenik komandira ete 1. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. u Kestenku kod Perjasice

MA ERCIC Janka JANKO, 1926, Klju ar, stupio u NOV 11. 5. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 9. 1944. kod Gornjih Dubrava

MA ERCIC Stanka MILE, 1914, Vojišnica, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Vojišnica«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

MAHMUTOVI Serifa ALAGA, 1927, G. Vidovska, Velika Kladuša, stupio u NOV 22. 3. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 12. 3. 1945. kod Ostrošca

MAJETIC Hasana HASIB, 1925, Ostrožac, Cazin, stupio u NOV 8. 7. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MAJSTOROVIC Todora URO, 1922, Grobnik, Slunj, stupio u NOV 6. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen kod Josipdola i podlegao ranama 25. 9. 1943. u VPB Zbjeg

MAJSTOROVIC Jovana JANKO, 1927, Gornja emernica, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 10. 2. 1944, kod Plaškog

MAJSTOROVIC Mile MILAN, 1905, Raji Brdo, Vojni , stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kestenova gora«, komandir ete 2. brig. 8. div, ranjen 16. 12. 1942. kod Cemernice i podlegao ranama 19. 12. 1942. u VPB Petrova gora

MAJSTOROVIC Pavia MILE, 1904, Mrzlo Polje, Slunj, stupio u NOV 7. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 9. 1943. izme u Košara i Dubrava

MAJSTOROVIC Filipa MILOŠ, 1923, Grobnik, stupio u NOV 17. 5. 1942,

borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 1. 1944. kod G. Dubrava

MAJSTOROVIC Janka MILOŠ, 1923, Grobnik, stupio u NOV 17. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 1. 1944. kod Bosiljeva

MAKARUN Mili a NIKOLA, 1912, Kokirevo, Vojni , stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 6. 1944. u Zumberku

MALBASA Petra DESA, 1923, Rujnice, Cazin, stupila u NOV 10. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginula 11. 4. 1944. kod Cazina

MALBASA Marka MILE, 1915, Staro Selo, stupio u NOV 20. 5. 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

MAL IC Nikole VJEKOSLAV, 1925, Hrv. Selo, stupio u NOV 20. 4. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod Primišlja

MALIC Stanka URO, 1912, Koranski Breg, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 11. 1943. u selu Gore kod Petrinje

MALIC Stanka URO, 1914, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 17. 4. 1945. kod Trebinje

MALOBABIC Rade URO, 1902, Slavsko Polje, stupio u NOV 5. 5. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

MALOBABIC Save URO, 1920, Slavsko Polje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kati Kosa«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1942. na Topli kim kosama kod Topuskog

MALOBABIC Petra JANDRE, 1926, Crevarska Strana, stupio u NOV 11. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

MALOBABIC Pavia LJUBAN, 1918, Podgorje, službenik suda, stupio u NOV 20. 6. 1942, pisar pri štabu 8. div, poginuo 21. 1. 1943. u Vojni u

MALOBABIC Rade MILAN, 1925, Slavsko Polje, stupio u NOV 5. 3. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 2. 7. 1944. u Zumberku

MALOBABI Miloša MILAN, 1926, Slavsko Polje, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

MALOBABI Nikole PAVAO, 1906, Katinovac, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

MALOBABI Mile PETAR, 1918, Slavsko Polje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kati Kosa«, borac 1. brig. 8. div, ranjen 8. 11. 1944. kod Cazina i podlegao ranama u Vojni u

MALOBABI Nikole STANKO, 1925, Slavsko Polje, stupio u NOV 1. 9. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

MALOVIC Ivana MATO, 1927, Mihali Selo, stupio u NOV 10. 11. 1943, borac Karlova ke brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1944. kod Skakavca

MALJAN Bogdana DURO, 1923, Cerovac, stupio u NOV 1. 8. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1945. kod Primiš. Trži a

MAMULA RADE, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1943. kod Josipdola

MANDI Dragana DMITAR, 1919, Bogovolja, stupio u NOV 20. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 10. 1942. kod Topuskog

MANDI Nikole DRAGAN, 1923, Furjan, stupio u NOV 1. 8. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 23. 6. 1944. u Zumberku

MANDI Mane DUŠAN, 1925, Furjan, stupio u NOV 20. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 16. 3. 1943. u VPB Zbjeg

MANDI Laze GOJKO, 1923, Furjan, stupio u NOV 1. 7. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. u Ljup i kod Baji a — Plaški

MANDI Mile ILIJA, 1925, Kupljensko, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 26. 1. 1943. kod Mašvine

MANDI Petra LAZO, 1922, Furjan, stupio u NOV 10. 1. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

MANDI Jove MILAN, 1922, Furjan, stupio u NOV 1. 7. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 1. 1944. kod Trošmarije

MANDI Dragana MILAN, 1924, Bogovolja, stupio u NOV 5. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 3. 1944. kod Plaškog

MANDI Pavia MILOŠ, 1904, Kartalija Selo, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, opaljen barutom po o ima 20. 2. 1943, uhva en i ubijen od Nijemaca u Bori evcu kod Lapca

MANDI Laze MILOŠ, 1919, Furjan, stupio u NOV 1. 7. 1943, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežni kog Grabovca

MANDI ure NIKOLA, 1921, Furjan, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Furjan«, zamjenik komesara ete 3. brig. 8. div, poginuo 14. 1. 1944. kod Generalskog Stola

MANDI Petra NIKOLA, 1921, Furjan, stupio u NOV 1. 4. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 29. 7. 1944. kod Drežnika

MANDI ure NIKOLA, 1923, Hadžin Potok, Cazin, stupio u NOV 9. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo februara 1944. u Lici

MANDI Mili a PETAR, 1906, Krnja ki Grabovac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Loskunja«, borac 3. brig. 8. div, ranjen 13. 2. 1943. kod Lapca, podlegao ranama 30. 3. 1943. u VPB Bjeli potoci

MANDI Miloša SIMO, 1909, Mandi Selo, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

MANDI Mihajla SIMO, 1914, Žarište, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Debela kosa«, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 29. 10. 1942. kod Rakovice

MANOJLOVI Save DUŽAN, 1922, G. Sjeni ak, stupio u NOV 21. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. u Kneji kod Plaškog

MANOJLOVI Jovana URO, 1919, G. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, promrzao 12. 1. 1943. kod Li ke Jesenice, umro u VPB Zbjeg

MANOJLOVI Marka MARKO, 1912, G. Sjeni ak, stupio u NOV 21. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

MANOJLOVI Miloša MILAN, 1922, Gornji Sjeni ak, stupio u NOV 1. 4. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Plaškog

MANOJLOVI Janka MILE, 1909, G. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 3. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 17. 3. 1944. u Gojaku kod G. Dubrava

MANOJLOVI Jovana MILE, 1913, G. Sjeni ak, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kati Kosa«, komandir ete 3. brig. 8. div, ranjen 17. 3. 1944. kod Oštarija i podlegao ranama u VPB Petrova gora

MANOJLOVI Miloša MILUTIN, 1922, Veljunska Glina, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Veljunska Glina«, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 30. 5. 1944. kod emernice

MANOJLOVI Bože NIKOLA, 1909, G. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Oto ca

MANOJLOVI Nikole NIKOLA, 1916, G. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 2. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

MANOJLOVI Ninka RADE, 1906, Gornji Sjeni ak, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kati Kosa«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 11. 1942. kod Biha a

MANOJLOVI Teodora RADE, 1928, G. Sjeni ak, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 24. 9. 1943. kod Generalskog Stola

MANOJLOVI ur a SIMO, 1910, G. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, zarobljen od Talijana 18. 3. 1943. kod Oštarija i ubijen

MANOJLOVI Bože STEVAN, 1904, G. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 5. 4. 1944. na Popovi Brdu

MARICKOVIC Marka MARKO, 1922, Hrv. Selo, stupio u NOV 20. 4. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1945. kod Primišlja

MARIC Mili a JOVAN, 1908, Oki , Karlovac, stupio u NOV 12. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 28. 9. 1944. kod Sunje

MARIC Stojana MILE, 1924, Velika Crkvina, stupio u NOV 1. 4. 1942, desetar 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

MARIC Marka MILOŠ, 1910, Velika Crkvina, stupio u NOV decembra 1941. u odred »G. Skrad«, komandir voda 1. brig. 8. div, umro 1. 6. 1943. u Skradskom Ponorcu

MARINKOVIC Mili a BRANKO, 1923, Koransko Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 29. 10. 1942. kod Rakovice

MARINKOVIC Milutina DRAGI , 1910, Koransko Selo, stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 18. 3. 1943. kod G. Dubrava

MARINKOVIC Pavia DUŠAN, 1914, Koransko Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac minerskog voda 8. div, poginuo 20. 4. 1945. kod Barilovi a

MARINKOVIC Milovana MILIC, 1905, Koransko Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 2. 1943. kod Lapca

MARINKOVIC Rade MILUTIN, 1912, Koransko Selo, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Perjasica«, komandant bat. 1. brig. 8. div, poginuo 19. 11. 1944. kod Drežnika

MARINKOVIC Petra PAVAO, 1906, financ, Kozarac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Bovi «, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 2. 1943. kod Plav a Drage

MARINKOVIC Milutina SIMO, 1915, Koransko Selo, stupio u NOV 10. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 9. 12. 1942. kod Banskog Kova evca i podlegao ranama 10. 5. 1943. u VPB Bjeli potoci

MARINKOVIC Tome STEVO, 1920, Kozarac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Bovi «, borac 3. brig. 8. div, umro 28. 4. 1943. u VPB Krbavica

MARJANOVIC Ilije PETAR, 1920, Maljevac, stupio u NOV 20. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. u Zumberku

MARJANOVI Petra SLAVKO, 1926, Vorkapi Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 10. 1944. kod Rakovice

MARKOVIC Mili a CVIJAN, 1922, Ponorac, stupio u NOV 15. 3. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 4. 1944. kod Primišlja

MARKOVIC Stojana DRAGAN, 1925, Mašvina, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 6. 1944. u Zumberku

MARKOVIC Nikole DUŠAN, 1912, Mašvina, stupio u NOV 1. 9. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 26. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

MARKOVIC Mili a ILIJA, 1919, Ponorac, stupio u NOV 1. 4. 1943, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MARKOVIC Dake MICO, 1925, Bugar, stupio u NOV 1. 1. 1942, komandir voda 8. div, poginuo decembra 1943. kod Plaškog

MARKOVIC Mihajla PETAR, 1913, Koranski Breg, stupio u NOV 20. 1. 1943, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

MARKOVIC Rade PETAR, 1913, Debelo Brdo, Korenica, stupio u NOV 1942, borac 8. div, poginuo 1944. kod Korenice

MARKOVIC Mihajla RADE, 1915, Velika Crkvina, stupio u NOV septembra 1941. u odred »G. Skrad«, komesar 4. bat. 3. brig. 8. div, poginuo 1. 8. 1944. kod Trošmarije

MARKOVIC Miloša SIMO, 1924, Velika Crkvina, stupio u NOV 25. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. u Dunjaku

MARKOVINA ure URO, 1905, Dugo Selo, stupio u NOV 1. 6. 1942, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1944. kod Plaškog

MARKOVINA Sime JOVAN, 1920, Dugo Selo, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Krnjaka

MARTINOVIC Mihajla BOZO, 1923, Buda ka Rijeka, stupio novembra 1941. u odred »Debela kosa«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 12. 1942. kod Lasinje

MARTINOVIC Mili a DRAGAN, 1919, Miholjsko, stupio augusta 1941. u odred »Crna Lokva«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

MARTINOVIC Jovana ure, 1915, Johova, Vojni , stupio u NOV 10. 2. 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod emernice

MARTINOVIC ure URO, 1920, Miholjsko, stupio jula 1941. u odred »Miholjsko«, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 21. 5. 1944. kod Primišlja

MARTINOVIC ure URO, 1927, Vojni ka Poljana, stupio u NOV 15. 8. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 26. 6. 1944. kod Prekrižja u Zumberku

MARTINOVIC Mili a ILIJA, 1922, Krstinja, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 19. 2. 1943. kod Lapca

MARTINOVIC Ninka MILE, 1911, u itelj, Krstinja, izabran 1. 11. 1941. u kotarski NO Kirin Sjeni ak, stupio u NOV 20. 3. 1942, komesar 1. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. u Petrovoj gori

MARTINOVIC ure MILE, 1923, Miholjsko, stupio u NOV 19. 3. 1942, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1945. kod Plav a Drage

MARTINOVIC Milivoja MILIC, 1909, D. Brusova a, stupio u NOV 17. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Zažina

MARTINOVIC Mile MILIC, 1924, Johova, Vojni , stupio u NOV 1. 9. 1942, komandir ete pri divizijskoj ambulanti 8. div, poginuo 20. 8. 1944. u Kestenovcu

MARTINOVIC Marka MILOŠ, 1922, Buda ka Rijeka, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Debela kosa«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 12. 1942. kod Bu ice

MARTINOVIC Josipa MIRKO, 1926, Krnja ki Grabovac, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Lapca

MARTINOVIC Dmitra PETAR, 1924, Buda ka Rijeka, stupio u NOV 10. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 9. 4. 1943. u svom selu

MARTINOVI Marka RADE, 1904, podoficir JV, Krstinja, pobjegao iz njema kog ropstva 1942. i stupio u NOV 20. 4. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

MARTINOVIC Petra SIMO, 1921, Krstinja, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro 13. 4. 1943. u svom selu

MASLEK Teodora DUŠAN, 1923, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro 2. 4. 1943. u svom selu

MASLEK Rade LJUBAN, 1915, D. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 1. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

MASLEK Vasilja RADE, 1923, D. Sjeni ak, stupio u NOV 2. 1. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

MASLEK Petra SIMO, 1915, D. Sjeni ak, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kati Kosa«, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 15. 7. 1944. u Zumberku

MASLIC Save DMITAR, 1915, Štiban, stupio u NOV 1. 4. 1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 25. 11. 1943. kod Hrastovice

MASLIC Petra DOKO, 1916, Štiban, stupio u NOV 10. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 11. 1943. kod Hrastovice

MASLIC Josipa MILAN, 1924, Veljun, stupio u NOV 20. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1944. kod Oštarija

MASLIC Mile PETAR, 1902, Štiban, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 6. 1943. kod Cetingrada

MAŠINOVIC Ibre HASAN, 1912, aglica, Velika Kladaša, stupio u NOV februara 1945, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. kod Drežnika

MATAJIC Stjepana FERDINAND, 1919, brijuni ki pomo nik, Karlovac, stupio u NOV 2. 9. 1942, pisar u štabu bat. 1. brig. 8. div, poginuo 9. 11. 1942. u Salopek Lukama

MATAKOVIC Mije IMBRO, 1913, Mrežni ki Novaki, Duga Resa, stupio u NOV 15. 10. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, ranjen 9. 3. 1944. u Lasinji i podlegao ranama u previjalištu 8. div. kod Lasinje

MATAS Ivana JOSIP, 1926, D. Kup ina, stupio u NOV 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 19. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika

MATICIC Ivana VLADO, 1925, Dobrinici, Duga Resa, stupio u NOV 10. 6. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1943. kod G. Dubrava

MATI Pajana NIKOLA, 1928, Smrekovac, V. Kladaša, stupio u NOV 10. 4. 1943, borac 2. brig. 8. div, ranjen 13. 9. 1944. kod Cazina, podlegao ranama u VPB Petrova gora

MATIJEVI Rade DUŠAN, 1916, Zrnica, Slunj, stupio u NOV 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MATIJEVI Miloša URO, 1925, Petrova Poljana, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MATIJEVI Marka GOJKO, 1925, Petrova Poljana, stupio u NOV 6. 9. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 1. 10. 1943. kod Oštarija

MATIJEVI Mile ILIJA, 1904, Petrova Poljana, stupio u NOV 16. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 10. 1944. u Kestenku kod Perjasice

MATIJEVI Janka JOSIP, 1923, G. Buda ki, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

MATIJEVI Mile MILAN, 1910, Mala Crkvina, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Trupinjak«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 4. 1945. u Poloju

MATIJEVI Miloša MILAN, 1921, Mala Crkvina, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen, zaklan od ustaša na lije enju 14. 9. 1943. u bolnici Oto ac

MATIJEVI Mili a MILAN, 1922, Petrova Poljana, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 3. 1944. u Kestenku kod Perjasice

MATIJEVI Miloša MILAN, 1928, Vojnovi Brdo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 1. 1943. kod Koranskog Luga

MATIJEVI Rade MILOŠ, 1921, Krnjak, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, podlegao ranama 10. 2. 1943. u VPB Bjeli potoci

MATIJEVI Petra NIKOLA, 1919, Brebornica, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Bjeli Klanac«, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

MATIJEVI Miloša NIKOLA, 1926, Petrova Poljana, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

MATIJEVI Sime PAVAO, 1908, Rastovac, stupio u NOV 10. 7. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, ranjen 27. 3. 1945. kod Biha a i podlegao ranama u bolnici Split

MATIJEVI Miloša PETAR, 1918, Kusaja, Vojni , stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 10. 1942. kod Gline

MATIJEVI Janka PETAR, 1928, Gornji Buda ki, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. kod Drežnika

MATIJEVI Damjana RADE, 1906, Bjeli Klanac, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MATIJEVI Bože VASO, 1917, Vojnovi Brdo, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 10. 1942. u Vorkapi ima kod Topuskog

MAZINJANIN Laze MATIJA, 1899, Crni Potok, stupio septembra 1941. u odred »Crni Potok«, borac 2. brig. 8. div, umro 13. 6. 1943. u svom selu

MEDVED Janka ANTE, 1928, Šiljkova a, stupio u NOV 17. 1. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 12. 1944. kod Prijeboja

MEKANOVI Ahmeta HASAN, 1926, Vrnogra , stupio u NOV 15. 9. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 4. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MEKANOVI Mehmeda MEHMED, 1926, Vrnogra , stupio u NOV 4. 4. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 14. 4. 1945. kod Slunja

MESAROŠ Josipa JOSIP, 1907, radnik, Karlovac, stupio u NOV 11. 5. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 29. 9. 1942. kod Vukmani a

MEŠINOVI Hasana MEHO, 1915, Podzvizd, stupio u NOV 22. 12. 1943, komandir voda Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MICHELE (ostalo nepoznato), Talijan, stupio u NOV 9. 9. 1943, puškomitraljezac 3. brig. 8. div, poginuo 26. 11. 1943. u Hrastovici

MIHAJLOVIC Nikole ILIJA, 1923, Perjasi ki To ak, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

MIHAJLOVIC Ignjatije JOVAN, 1922, Krnjak, stupio u NOV 20. 2. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, umro 26. 7. 1945. u vojnoj bolnici Zagreb

MIHAJLOVIC Milutina MARKO, 1905, Miloševac, stupio u NOV 17. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 10. 7. 1944. u Zumberku

MIHAJLOVIC Sime MARKO, 1922, Kolari , stupio u NOV 15. 7. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen 13. 3. 1944. na Vršku kod Tounja, podlegao ranama na putu za bolnicu kod Primišlja

MIHAJLOVIC ure MILE, 1922, Krnja ki Grabovac, stupio septembra 1941. u odred »Loskunja«, borac 3. brig. 8. div, ranjen 22. 1. 1943. kod Krnjaka, podlegao ranama u VPB Bjeli potoci

MIHAJLOVIC Miloša MILOŠ, 1911, Radonja, stupio u NOV 28. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 5. 1944. u Perjasici

MIHAJLOVIC Sime MIRKO, 1922, Perjasi ki To ak, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 9. 1944. kod Sunje

MIHAJLOVIC Petra MOJSIJA, 1916, Veljun, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Veljunska Glina«, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

MIHAJLOVIC Stevana VID, 1903, Radonja, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Radonja«, borac 3. brig. 8. div, umro 28. 4. 1943. u svom selu

MIHALI Janka JOSIP, 1919, G. Bukovlje, stupio u NOV 2. 10. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. kod Plav a Drage

MIKASINOV I Jove URO, 1915, G. Dubrave, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Dubrave«, borac 8. div, poginuo 16. 12. 1942. kod Topuskog

MIKAŠINOV I Mile URO, 1915, D. Dubrave, stupio u NOV 1941. u odred »Dubrave«, borac 2. brig. 8. div, ranjen 6. 2. 1943. na Drenova i, nestao marta 1943. kod Neretve

MIKASINOV I Sime URO, 1923, ak, Generalski Stol, stupio u NOV 20. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro 25. 3. 1944. u D. Dubravama

MIKASINOV I Sime MICA, 1920, ak, Generalski Stol, stupio u NOV 10. 2. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, umro 6. 3. 1943. u VPB Krbavica

MIKASINOV I Mihajla PETAR, 1925, G. Dubrave, stupio u NOV 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 7. 1943. kod V. Kladuše

MIKSIC Marka SLAVO, 1927, Karlovac, stupio u NOV 5. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 8. 1943. kod Vaganca

MIKULICA Stjepana NIKOLA, 1921, Vera, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1945. na Latasovu brdu kod Plaškog

MIKULIC Miloša NIKOLA, 1924, Krnjak, stupio u NOV 8. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 21. 1. 1943. kod Krnjaka, podlegao ranama na putu za Siciliju 10. 6. 1944. u VPB Krbavica

MIKULIC Miloša RADE, 1925, Krnjak, stupio u NOV 1. 6. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 7. 6. 1943. kod Oštarija

MIKUSEVIC Ilije FRANJO, 1927, Kupinec, Jastrebarsko, borac 8. div, poginuo 1944. u Lici

MILADINOVIC Laze MILE, 1924, Ruševica, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

MILADINOVIC Laze NIKOLA, 1910, Polojski Varoš, stupio u NOV 15. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

MILANOVIC ure MILAN, 1908, Brezovac, stupio u NOV 2. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 19. 6. 1943. kod Slunja

MILANOVIC Rade MILAN, 1912, Hadžin Potok, Cazin, stupio u NOV 3. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo maja 1944. kod Ogulina

MILANOVIC Jose MILE, 1927, Brezovac, stupio u NOV 14. 11. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 11. 1944. u Kneji kod Toboli a

MILANOVIC Miladina NIKOLA, 1920, Bogovolja, stupio 9. 8. 1941. u odred »Bogovolja«, borac 1. brig. 8. div, poginuo marta 1943. kod Ti eva u Bosni

MILANOVIC Rade NIKOLA, 1926, Hadžin Potok, Cazin, stupio u NOV 3. 4. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Belaja

MILANOVIC Milana RADOS, 1926, Brezovac, stupio u NOV 27. 4. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1944. kod Li ke Jesenice

MILANOVIC ure ŽARKO, 1923, ak, Karlovac, stupio u NOV 7. 9. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

MILASINCI Dragutina VLADO, 1920, radnik, Karlovac, stupio u NOV 5. 11. 1941, omladinski rukovodilac u bat. 2. brig. 8. div, ranjen i zaklan od ustaša 16. 10. 1943. s još 60 ranjenika u VPB Stajnica kod Brinja

MILASINOVIC Janka PETAR, 1918, Jurga, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Jurga«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

MILASINOVIC Mi e RADE, 1924, Jurga, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 28. 1. 1943. kod Prijeboja

MILETI Todora MIRKO, 1921, Novo Selo, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 1. 4. 1943. kod Vrhovina

MILICEVIC Sime BRANKO, 1910, Brnjavac, stupio u NOV 20. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo juna 1943. kod Barilovi a

MILICEVIC Ilije URO, 1921, Brnjavac, stupio u NOV 20. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod Gospi a

MILICEVIC Stojana SIMO, 1928, Brnjavac, stupio u NOV 20. 6. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 29. 11. 1944. kod Plaškog

MILIC Pane DRAGAN, 1914, Blatuša, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Podgorje«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Banskog Kova evca

MILIC Petra GAJO, 1907, Blatuša, vratio se iz zarobljeništva poslije kapitulacije Italije i stupio u NOV 15. 1. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 2. 1945. u Kneji kod Toboli a

MILI Rade MILAN, 1926, Crno Vrelo, Slunj, stupio u NOV 1. 8. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 1. 1945. u Skradu kod Krnjaka

MILIC ur a MILOŠ, 1908, Blatuša, stupio augusta 1941. u odred »Podgorje«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 9. 1944. kod Sunje

MILIC Dragoje SPASOJA, 1922, Crno Vrelo, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Crno Vrelo«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

MILINKOVIC Miloša DANILO, 1915, Perjasica, stupio 31. 8. 1941. u odred »Perjasica«, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 10. 8. 1943. kod Drežnika

MILINOVIC Dragoje BRANKO, 1920, Jamarje, Slunj, stupio u NOV 7. 8. 1942, vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. kod Plaškog

MILIVOJEVIC Nikole DRAGI , 1917, Cerovac, stupio u NOV 20. 1. 1943, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MILOJEVIC Adama MARKO, 1908, Golinja, Vrginmost, stupio u NOV 11. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro 26. 4. 1943. u Dabru

MILOJEVIC Stevana PETAR, 1916, Golinja, stupio augusta 1941. u odred »Bovi «, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 9. 11. 1942. u Salopek Lukama

MILOJEVIC Milana PETAR, 1922, Gornja Cemernica, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Bovi «, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 12. 12. 1944. kod Saborskog

MILOSEVIC Rade DRAGI , 1922, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 18. 3. 1942, zamjenik komesara ete 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

MILOSEVIC Rade URO, 1923, Brezovac, Slunj, stupio u NOV 16. 4. 1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 6. 3. 1944. kod Toboli a

MILOSEVIC Milana MANE, 1926, Bro anac, stupio u NOV 13. 3. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

MILOSEVIC Rade MILE, 1926, Brezovac, stupio u NOV 21. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 2. 1943. kod O ijeva u Bosni

MILOSEVIC Mane PERO, 1907, Bro anac, stupio u NOV 23. 7. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MILOSEVIC Janka PETAR, 1922, Brezovac, stupio u NOV 3. 4. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 9. 5. 1944. kod Plitvi kih jezera

MILOSEVIC ure RADE, 1900, Brezovac, komesar rezervnog odreda od 15. 11. 1941, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, umro 27. 3. 1943. kod Mo ila

MILOSEVIC Milovana RADE, 1922, G. Primišlje, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 2. 8. 1944. kod Drežnika i podlegao ranama 13. 9. 1944. u VPB Zbjeg

MILOSEVIC Milovana SPASE, 1906, Bro anac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Bro anac«, od 11. 9. 1941. komesar odreda »Koranski Lug«, zamjenik komandanta bat. 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1943. kod i ina mosta u Toboli u

MILOVANOVI Mi e DUŠAN, 1915, žandar, Kosjersko Selo, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Donji Skrad«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 4. 10. 1943. u Perni

MILOVANOVI Mojsije DUŠAN, 1924, Veljun, stupio septembra 1941. u odred »G. Skrad«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 16. 7. 1944. u Zumberku

MILOVANOVI Miloša LAZO, 1928, Zagorje, stupio u NOV 21. 9. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MILOVANOVI (ostalo nepoznato), zvani »Srbin«, rodom iz Srbije, pobjegao 1942. iz njema kog

zarobljeničtva i stupio u NOV, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 12. 1943. kod Pe igrada

MILJANOVI Vasilja URO, 1901, Crni Potok, stupio u NOV 8. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1943. kod Primišlja

MILJANOVI Nikole JOVAN, 1924, Crni Potok, stupio u NOV 1. 7. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Biha a

MILJANOVI Nikole MIRKO, 1909, mehani ar, Crni Potok, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Crni Potok«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 3. 1943. u Svinjici

MILJANOVI Rade STEVAN, 1925, Crni Potok, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 6. 1943. kod 2al eve Kose

MILJENOVIC Mili a GOJKO, 1926, Johova, Vojni , stupio u NOV 22. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1943. kod Rudopolja u Lici

MILJENOVIC Petra MILAN, 1920, Trupinjak, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 9. 1943. u Frkaši u kod Korenice

MILJENOVIC Milana MILAN, 1921, Mala Crkvina, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Slivnjak«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

MILJENOVIC Petra MILAN, 1924, Buda ka Rijeka, stupio u NOV 10. 5. 1942. vod. 2. brig. 8. div, poginuo 3. 9. 1944. kod Vaganca

MILJENOVIC Marka MILIC, 1901, Mala Crkvina, stupio 30. 7. 1941. u odred »Trupinjak«, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 27. 4. 1943. kod Plaškog

MILJENOVIC Ilije MILIC, 1906, Johova, stupio u NOV 13. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

MILJENOVIC ure MILIC, 1923, Trupinjak, stupio u NOV 3. 3. 1942, vod. 2. brig. 8. div. umro 5. 4. 1943. u svom selu

MILJENOVIC Petra MILOŠ, 1926, Trupinjak, stupio u NOV 20. 3. 1943,

borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 1. 1944. u Bosiljevu

MILJENOVIC Dragana MILOVAN, 1912, Radmanovac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Crna Lokva«, zamjenik komandira ete 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

MILJENOVIC MIRKO, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 15. 6. 1944. kod Buševca

MILJENOVIC Teodora NIKOLA, 1922, atrnja, stupio u NOV 7. 4. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, ranjen 13. 8. 1944. kod Prijeboja, podlegao ranama u VPB Kestenova gora

MILJENOVIC Petra PETAR, 1924, Trupinjak, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 8. 1944. kod Drežnika

MILJENOVIC Mile STANKO, 1922, Radmanovac, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1942. kod emernice

MILJENOVIC Stevana VLADIMIR, 1924, Radmanovac, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Crna Lokva«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

MILJEVIC ure GOJKO, 1914, Miholjsko, stupio u NOV 2. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 2. 1943. u Bori evcu kod Lapca

MILJEVIC ure JOVO, 1919, Miholjsko, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Miholjsko«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. kod Krnjaka

MILJKOVIC Rade BOGDAN, 1922, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 4. 3. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 1. 5. 1944. kod Babina Potoka

MILJKOVIC Save BOJA, 1920, Toboli , stupila u NOV 24. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginula 12. 4. 1943. kod Brloga

MILJKOVIC Petra BRANKO, 1924, Janja Gora, stupio u NOV 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod Li kog Petrovog Sela

MILJKOVIC Luke DRAGI , 1912, Basara, Slunj, stupio u NOV 16. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1942. na Topli kim Kosama kod Topuskog

MILJKOVIE Mile URO, 1921, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Tounj«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 8. 10. 1944. kod Blata

MILJKOVIC Mili a URO, 1922, Toboli , stupio u NOV 3. 6. 1942, bolni ar 1. brig. 8. div, poginuo 18. 4. 1945. na Boži Glavici kod Primišlja

MILJKOVIC ure URO, 1923, Toboli , stupio u NOV 12. 4. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Brloga

MILJKOVIC Rade ILIJA, 1918, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Ljeskovac«, zamjenik komandanta bat. 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Mudri Glavici kod Plaškog

MILJKOVIC ure ILIJA, 1921, Toboli , stupio u NOV 12. 4. 1942, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 27. 9. 1944. kod Sunje

MILJKOVIC Mili a JOVAN, 1915, Toboli , stupio u NOV augusta 1941. u odred »Toboli «, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 10. 3. 1943. na Latasovu Brdu kod Plaškog

MILJKOVIC Stojana MANE, 1917, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Ljeskovac«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1944. kod Oštarija

MILJKOVIC Rade MANE, 1924, Tounjski Trži , stupio u NOV 23. 2. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 25. 11. 1943. kod Gline

MILJKOVIC Pavia MILE, 1908, Primišljanski Trži , stupio u NOV 15. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

MILJKOVIC Petra MILE, 1920, Basara, Slunj, stupio u NOV 16. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1942. kod Joševice u Baniji

MILJKOVIC Miladina MILOŠ, 1912, Štakorovica, Vojni , stupio u NOV septembra 1941. u odred »Široka Rijeka«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1942. kod Grubješi brda u Baniji

MILJKOVIC ure NIKOLA, 1911, Basara, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Koranski Lug«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

MILJKOVIC Rade NIKOLA, 1923, Toboli , stupio u NOV 3. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro 7. 5. 1943. kod Dabra

MILJKOVIC Gaje NIKOLA, 1926, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 25. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Lapca

MILJKOVIC Mane RADE, 1924, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 25. 11. 1943. kod Gline

MILJKOVIC Ilije SPASE, 1922, Crnaja, Cazin, stupio u NOV 9. 1. 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

MILJUŠEVIC Miloša DRAGI , 1908, Zravnica, Slunj, stupio u NOV 21. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, umro 15. 3. 1943. kod Trnovca u Lici

MILJUŠEVIC Janka MILUTIN, 1903, Zravnica, stupio u NOV 21. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, umro 28. 4. 1943. kod Trnovca u Lici

MILJUŠEVIC Janka PETAR, 1922, Zravnica, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 10. 1943. kod Josipdola

MINI Rade IVAN, »Dragi «, 1921, Nova Kršlja, stupio u NOV 13. 6. 1942, delegat voda, 1. brig. 8. div, poginuo 23. 3. 1944. kod Plaškog

MINI Rade BRANKO, 1926, Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

MINI Marka OKO, 1911. Šiljkovac, Vrginmost, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro 21. 11. 1943. u svom selu

MINI Stevana MARKO, 1917, Ostrožin, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Ostrožin«, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 7. 9. 1944. kod Vukmani a

MINI Stevana MILJKAN, 1914, Ostrožin, stupio u NOV 15. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 5. 1944. kod Cemernice

MINI Stevana RADE, 1905, Ostrožin, stupio u NOV novembra 1941. u odred

- »Ostrožin«, komandir voda 1. brig.
8. div, poginuo 3. 5. 1943. kod Gospi a
- MINIO Jovana VASILJ, 1915, Ostrožin,
stupio u NOV decembra 1941. u odred
»Ostrožin«, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 9. 3. 1944. kod Lasinje
- MIRCI Petra JOVAN, 1924,
G. Primišlje, stupio u NOV 3. 5. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 18.
1944. kod Re ice
- MIR I Mile MILUTIN, 1923,
G. Primišlje, stupio u NOV 3. 5. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 28. 8.
1943. u D. Primišlju
- MIRI Vuje BRANKO, 1919, Krbavica,
Korenica, stupio u NOV 1941, komesar
ete 8. div, poginuo 1944. na Kordunu
- MIRI Sime DRAGI A, 1924, ak,
Donje Dubrave, stupila u NOV 1942,
bolni arka 8. div, podlegla ranama 1942.
u VPB Petrova gora
- MIRIC Steve JANKO, 1916,
D. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 1. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944.
kod Cazina
- MIRIC Mihajla MILAN, 1924, Donje
Dubrave, stupio u NOV 1942, borac
1. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod
Ilirske Bistrice
- MIRIC Petra NIKOLA, 1914, Banski
Moravci, stupio u NOV 10. 2. 1944,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945.
kod Biha a
- MIRIC Petra NINKO, 1924, Banski
Moravci, stupio u NOV 10. 1. 1942,
borac 1. brig. 8. div, ranjen 2. 1. 1943.
kod Kraši a, nestao u 4. ofanzivi 1943.
kod Tesli a u Bosni
- MIRIC Ilije PETAR, 1922, Gornje
Dubrave, stupio u NOV 15. 6. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 11.
1942. u Salopek Lukama kod Furjana
- MIRIC Sime RACO, 1925, ak, Donje
Dubrave, stupio u NOV 15. 2. 1942,
komesar ete 8. div, poginuo 1943. kod
V. Kladuše
- MIRIC Mile VASO, 1915, Banski
Moravci. stupio u NOV decembra 1941.
u odred »Kati Kosa«, komesar ete
1. brig. 8. div, poginuo 18. 2. 1945.
u Kneji kod Plaškog
- MIRILOVIC ure VLADIMIR, 1917,
Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 8. 1944.
kod Vaganca
- MISKIC Mujage MEHO, 1925, Šumatac,
V. Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943,
borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo
6. 4. 1945. kod Biha a
- MISCEVIC Ninka MILAN, 1919,
Katinovac, stupio u NOV 15. 6. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 25. 2.
1943. kod Plaškog
- MIŠCEVIC Sime MILAN, 1923,
Katinovac, stupio u NOV 1. 6. 1942,
pom. komesara ete 2. brig. 8. div,
poginuo 11. 6. 1943. u Perjasici
- MISCEVIC Dane NIKOLA, 1922, Vajin
Vrh, Plaški, stupio u NOV 1944, borac
3. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. kod
Babina Potoka
- MISCEVIC Nikole PAVAO, 1912,
Katinovac, stupio u NOV 1. 6. 1942,
v. d. komandira ete 2. brig. 8. div,
poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina
- MIŠCEVIC Koje PETAR, 1921, Vajin
Vrh, stupio u NOV 1942, komandir
voda 3. brig. 8. div, ranjen 20. 1. 1945.
kod Baljevca, umro u prihvatnoj
ambulanti komande 2. kordunskog
podru ja u Slunju
- MIŠCEVIC ur a PETAR, 1905,
Kestenovac, stupio u NOV 20. 6. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 12.
1943. kod V. Kladuše
- MIŠCEVIC Petra PETAR, 1922,
Bukovica, Vrginmost, stupio u NOV
18. 9. 1942, desetar 2. brig. 8. div,
poginuo 14. 3. 1944. kod Košara
- MIŠCEVIC Rade STANA, 1925,
Katinovac, stupila u NOV 1. 7. 1942,
bolni arka 3. brig. 8. div, poginula
21. 2. 1943. kod Lapca
- MISCEVIC ure STANKO, 1898,
Katinovac, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944.
kod Cazina
- MIŠLJENCEVIC Stevana URO, 1906,
Zinajevac, stupio u NOV 1. 8. 1944,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 3.
1945. kod Biha a
- MIŠLJENOVIC Stevana NIKOLA, 1923,
Janja Gora, stupio u NOV 1942, borac

2. brig. 8. div, poginuo 16. 12. 1942. kod Topuskog

MLA AN Marka MILAN, 1914, Maljevac, stupio u NOV 21. 5. 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 14. 3. 1944 na Gri u kod Tounja

MLA AN Mile MILIC, 1919, Kosjer Selo, stupio u NOV 9 7 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 22. 12. 1944. kod Banskog Kova evca

MLA AN Stojana MILIC, 1921, To ak, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »G. Skrad«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Trebinje

MLA AN Mile PETAR, 1913, Stojmeri , Slunj, stupio u NOV 17. 3. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Biha a

MOM ILOVIC Maksima DUŠAN, 1923, Zbjeg, stupio u NOV 3. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 6. 1944. u Zumberku

MOMCILOVIC Dragi a MILE, 1921, Lipovac, Vojni , stupio u NOV 15. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 19. 2. 1943. kod Lapeca

MOMCILOVIC Mile MILOŠ, 1905, Mo ila, stupio u NOV 4. 5. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Biha a

MOMCILOVIC Sime MILOŠ, 1921, Mo ila, stupio u NOV 28. 7. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. kod Babina Potoka

MOMCILOVIC Ilije RADE, 1921, Mo ila, stupio u NOV 28. 7. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. kod Babina Potoka

MOMCILOVIC Ilije RADE, 1921, Mo ila, stupio u NOV 15. 3. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1945. kod Rakovice

MOMCILOVIC Rade RADE, 1922, Dunjak, stupio u NOV 18. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 1. 1943. kod Purjana

MOMCILOVIC Ilije RADOVAN, 1921, Li ka Jesenica, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1944. u Ramljanima kod Oto ca

MRAKOV I Mate MATE, 1914, Baj i i, Krk, borac 3. brig. 8. div, poginuo 1944. kod Gorskog kotara

MRAOVIC Stanke BOGDAN, 1922, Kozarac, Vrginmost, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, ranjen 31. 12. 1944. kod Vaganca, podlegao ranama u VPB Petrova gora

MRAOVIC Petra BRANKO, 1919, Kozarac. stupio u NOV 1. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

MRAOVIC Mile DAMJAN, 1909, Kozarac, stupio u NOV 10. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 27. 4. 1943. kod Plav a Drage

MRAOVIC Stanka DAMJAN, 1913, Bovi , stupio u NOV 27. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 7. 1943. kod Dunjaka

MRAOVIC Sime DRAGAN, 1924, G. Trstenica, stupio u NOV 14. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. kod Drenova e

MRAOVIC Sime DUŠAN, 1912, remušnica, stupio u NOV 5. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Krnjaka

MRAOVIC Sime DUŠAN, 1929, Kozarac, stupio u NOV 15. 2. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 7. 1943. kod Veljuna

MRAOVIC Mile URO, 1924, Golinja, Vrginmost, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 19. 12. 1943. kod Skokova u Bosni

MRAOVIC Petra KOJO, 1926, Golinja, stupio u NOV 7. 5. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

MRAOVIC Mile LAZO, 1905, Golinja, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Oto ca

MRAOVIC Mile MARIJA, 1922, Bovi , stupila u NOV 7. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginula 3. 8. 1944. kod Plav a Drage

MRAOVIC Stanka MARKO, 1922, G. Trstenica, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Peruši a

MRAOVIC Koje MILAN, 1906, Golinja, stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 15. 12. 1942. kod Cemernice, ubijen od Nijemaca februara 1943. kod Glamo a

MRAOVIC Stanka MILAN, 1922, Kozarac, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1944. kod Sv. Jane

MRAOVI Vuje MILAN, 1922, Bovi, stupio u NOV 15. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 24. 7. 1943. u svom selu

MRAOVIC Koje MILAN, 1927, Golinja, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, ranjen i isprebijan od etnika u Kapeli, podlegao 20. 5. 1943. u svom selu

MRAOVIC Damjana MILE, 1906, Kozarac, stupio u NOV 1. 2. 1942, intendat bat. 2. brig. 8. div, poginuo 23. 3. 1944. kod Plaškog

MRAOVIC Sime MILE, 1915, Cremušnica, stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 20. 1. 1943. i umro kod Vojni a

MRAOVIC Marka MILE, 1924, Bovi, stupio u NOV 27. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1943. kod Gospi a

MRAOVIC Petra NIKOLA, 1908, G. Trstenica, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Krnjaka

MRAOVIC Koje NIKOLA, 1920, Golinja, stupio u NOV 5. 2. 1942, obavješt. oficir bat. 1. brig. 8. div, poginuo 11. 10. 1943. kod Oštarija

MRAOVIC Mile PAVAO, 1926, Bovi, stupio u NOV 1. 6. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 10. 2. 1945. kod Drežnika

MRAOVIC Mile SAVO, 1905, G. Trstenica, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro 17. 4. 1943. u svom selu

MRAOVIC Sime SAVO, 1916, Bovi, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Bovi«, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Lasinje

MRAOVIC Steve SIMO, 1917, G. Trstenica, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1943. kod Primišlja

MRAOVIC Nikole SIMO, 1923, Golinja, stupio u NOV 11. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 11. 1943. kod Skakavca

MRAOVIC Mile STEVAN, 1922, Cremušnica, stupio u NOV 10. 5. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 11. 5. 1944. kod Plaškog

MRAOVIC Marka STOJAN, 1907, Golinja, stupio u NOV 10. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, zarobljen od etnika 27. 1. 1943. i predan Nijemcima, strijeljan februara 1943. kod Drvara

MRAOVIC Nikole VASO, 1922, Cremušnica, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Bovi«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 11. 8. 1943. kod Cetingrada

MRAOVIC Mile VASO, 1923, ak, Bovi, stupio u NOV 23. 4. 1942, zamjenik komesara ete, 2. brig. 8. div, poginuo 27. 12. 1943. kod Cazina

MRAOVIC ure VASO, 1924, Cremušnica, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 22. 5. 1943. kod Krbavice

MR ENOVIC Nikole BOGIC, 1924, Perjasi ki To ak, stupio u NOV 1. 7. 1942. borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Zažina

MR ENOVIC Mojsije MARKO, 1915, Buri Selo, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Trupinjak«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1943. kod Javornika

MR ENOVIC Janka MARKO, 1922, Zivkovi Kosa, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Loskunja«, komesar ete 3. brig, ranjen 10. 12. 1944. kod Oki a i podlegao ranama na putu za bolnicu.

MR ENOVIC Nikole MILOVAN, 1922, Perjasi ki To ak, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Perjasica«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

MR ENOVIC Mili a MILE, 1922, Crno Vrelo, Slunj, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 29. 1. 1943. kod Prijeboja, poginuo u povla enju s ranjenicima februara 1943. kod Bos. Petrovca

MR ENOVIC Mili a TEODOR, 1926, Zivkovi Kosa, stupio u NOV 18. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

MRGIC Mili a MILOŠ, 1904, Bukovac, Slunj, stupio u NOV 19. 1. 1943, borac

3. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1945. kod Rakovice

MRGIC Mili a MOJSIJA, 1912, Miloševac, stupio septembra 1941. u odred »Perjasica«, komesar ete 2. brig. 8. div, ranjen 7. 5. 1944. kod Primišlja, podlegao ranama u VPB Zbjeg

MRGI ur a NIKOLA, 1916, G. Poloj, stupio u NOV 3. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 12. 1943. u Crevarskoj Strani

MRGI Todora NIKOLA, 1926, Mrežnica, stupio u NOV 7. 4. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 19. 11. 1944. kod Drežnika

MRKALJ Mihajla BOZO, 1928, Buda ka Rijeka, stupio u NOV 5. 12. 1942. borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 10. 1944. kod Zden ine

MRKALJ Nikole DRAGAN, 1921, D. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 1. 1942, bolni ar 1. brig. 8. div, poginuo 28. 4. 1944. kod Glibodola

MRKALJ Stanka MANE, 1926, D. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 3. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

MRKALJ Dmitra MILE, 1926, D. Sjeni ak, stupio u NOV 12. 8. 1943, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 11. 2. 1945. kod Plitvi kih jezera

MRKALJ Sime MILI , 1923, D. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 7. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 19. 11. 1944. kod Drežnika

MRKALJ Petra NIKOLA, 1916, Veljun, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 6. 1944. kod Buševca

MRKALJ Petra NIKOLA, 1923, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 4. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 29. 11. 1944. kod Plaškog

MRKALJ Rade PAVAO, 1906, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 7. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. u Tršću kod Cazina

MRKALJ Pavia STANKO, 1908, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

MRKI Sime MILOŠ, 1926, Brebornica, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 26. 3. 1943. kod Babina Potoka, zaklan od ustaša 14. 9. 1943. u bolnici Oto ac

MRKI Tome NIKOLA, 1923, Brebornica, stupio u NOV 7. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 16. 12. 1942. kod Topuskog, nestao u 5. neprijat. ofanzivi u Bosni

MRKI Stanka RADE, 1920, Brebornica, stupio u NOV 8. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, podlegao ranama 4. 1. 1944. u VPB Petrova gora

MRKI ure STEVAN, 1926, Buda ka Rijeka, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod Vaganca

MRKOBRAD Kate MILAN, 1923, Utinja Vrelo, stupio augusta 1941. u odred »Kati Kosa«, komandir voda 1. brig. 8. div, ranjen 8. 11. 1944. kod Cazina i umro u VPB Kestenova gora

Podsedlo, Vojni , stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 2. 1943. u Bori evcu kod Lapca

MRKOBRAD Mile SIMO, 1924, Slavsko Polje, stupio u NOV 1. 6. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 30. 5. 1944. u selu Gore kod Petrinje

MRKONJI Ilije JOVAN, 1927, Ga eša Selo, stupio u NOV 1. 3. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 6. 1944. kod Pokupskog

MRKŠI Jovana MILAN, 1915, Kozarac, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Lasinje

MRKSI Stevana MILE, 1908, Široka Rijeka, stupio u NOV 1. 10. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

MRKSI Mile MILOŠ, 1915, Jagrovac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Široka Rijeka«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

MRKSIC Petra VLADIMIR, 1917, Jagrovac, stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

MRMI Marka JANKO, 1918, Dugi Dol, stupio u NOV 21. 3. 1942, komesar bat.

3. brig. 8. div, poginuo 13. 3. 1945. kod Vaganca

MR2LJAK Ibri VELAGA, 1907, Velika Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, komandir voda Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod Biha a

MUDRIC Mane DANE, 1923, Vajin Vrh, stupio u NOV 1943, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

MUDRIC Milana DANE, 1925, Vojnovac, Plaški, stupio u NOV 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

MUDRIC Milana URA , 1924, Vojnovac, stupio u NOV 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 4. 1944. kod Cazina

MUDRIC Mane MICO, 1923, Vojnovac, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Dreznika

MUDRIC Mile NIKOLA, 1909, Mudri Selo, stupio u NOV 6. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1944. u Zumberku

MUDRIC ure NIKOLA, 1921, Mudri Selo, stupio u NOV 2. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 7. 1944. u Zumberku

MUDRINIC ure DUŠAN, 1922, Koranski Lug, stupio u NOV 18. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 9. 1943. kod Peruši a

MUHI Hase ALIJA, 1925, Kraka a, Cazin, stupio u NOV 22. 12. 1943, delegat voda Muslimanske brig. 8. div, poginuo februara 1945. kod Cavnika

MUJAKI Hase HASE, 1919, Šumatac, V. Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MULJAJIC Petra DRAGAN, 1920, Podplaninsko selo, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Perjasica«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 1. 1943. kod Bogovlje

MUNJAS Save OKO, 1926, Gornje Dubrave, stupio u NOV 17. 1. 1943, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Lasinje

MUNJAS Ilije MILE, 1919, Gornje Dubrave, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Dubrave«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MURIC Zaima HASAN, 1912, Caji i, Cazin, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 4. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

MURTIC Redže IBRAHIM, 1924, Mala Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Biha a

MUSTEDANAGIC Alage HASE, 1926, Cazin, stupio u NOV 15. 10. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Mutnika

MUSTEDANAGIC Huseina ŠABAN, 1913, Podzvizd, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod Biha a

MUŠI Be e DERVIŠ, 1923, Velika Gata, Biha , stupio u NOV 15. 2. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod Biha a

MUŠKINJA Sime EDOMIR, 1921, Brezova Glava, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Loskunja«, borac 2. brig. 8. div, promrzao 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice, opkoljen od Nijemaca, ubio se bombom 30. 1. 1943. kod Bos. Doljana

MUŠKINJA Rade MILOŠ, 1906, Nova Kršlja, stupio u NOV 25. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 11. 1944. kod Vojni a

MUŠKINJA Mile NIKOLA, 1910, Grabarska, Slunj, stupio u NOV 9. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Lapca

MUŠKINJA Laze PANE, 1906, Lipovac, Slunj, stupio u NOV 10. 5. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 9. 11. 1943. kod Skokova u Bosni

MUTI Rade MILOŠ, 1900, Primišljanski Trži , izabran 23. 2. 1942. u Seoski NOO, stupio u NOV 1. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 12. 1942. kod Lasinja

NADAREVIC Ornerà REKO, 1910, Tržac, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Cazina

NAHOD Miloša NIKOLA, 1928, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 13. 3. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 12. 1944. kod Babina Potoka

NAPIJALO Miloša DRAGI, 1927, Kupljensko, stupio u NOV 19. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Krašića

NARANCI Vuka URA, 1913, Janja Gora, stupio u NOV 1942, borac 2. brig. 8. div, umro aprila 1943.

NERALIC Nikole JOSIP, 1904, gostioni ar, Slunj, stupio u NOV 11. 11. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 29. 11. 1944. kod Plaškog

NIKOLIS Nikole MARKO, 1916, G. Sjeni ak, stupio u NOV 20. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 6. 9. 1942. u Kamanju kod Ozića

NIKŠI Milivoja URO, 1911, Klanac, Slunj, stupio u NOV 15. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 7. 1943. kod Slunje

NIKŠIĆ Juraj JANDRE, 1916, D. Poloj, stupio u NOV 17. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1943. kod Gospića

NIKSI Miloša NIKOLA, 1915, Klanac, stupio u NOV 17. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 26. 2. 1945. kod Plaškog

NIKŠI Milivoja STANKO, 1910, Gornja Visoka, izabran 1941. u seoski NOO, stupio u NOV 19. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 2. 1943. u Boričevcu kod Gornjeg Lapca

NINKOVI Rade DUŠAN, 1922, podoficir JV, Vera, Plaški, stupio u NOV 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1945. u Baljevcu kod Bihaća

NINKOVI Nikole GOJKO, 1920, Crno Vrelo, Slunj, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Crno Vrelo«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 9. 1943. kod Gavranić mosta u Šadilovcu

NINKOVI Milete MILE, 1925, Vera, stupio u NOV 1942, borac 3. brig.

8. div, poginuo 25. 3. 1945. u Vedrom Polju kod Bihaća

NINKOVI Dragi i NIKOLA, 1912, Maljevac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Široka Rijeka«, intendant bat. 2. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1944. kod Ličke Jesenice

NINKOVI Miloša VLADO, 1920, Rabinja, Slunj, stupio u NOV 5. 8. 1941. u odred »Cvijanovi Brdo«, komesar bat. 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

NIŠEVIĆ Mure MILAN, 1923, Bovi, stupio u NOV 8. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

NIŠI Jovana PETAR, 1909, Gornja Trstenica, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod Gospića

NOVAKOVIĆ Laze MILAN, 1928, Crni Potok, stupio u NOV 17. 2. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

NOVAKOVIĆ Nine MILI, 1921, Rabinja, Slunj, stupio 5. 8. 1941. u odred »Cvijanovi Brdo«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1942. kod Cemernice

NOVAKOVIĆ Laze MILOŠ, 1921, Crni Potok, stupio u NOV 20. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Bihaća

NOVAKOVIĆ Stanka MILOŠ, 1923, Crni Potok, stupio u NOV 1. 7. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 28. 1. 1943. u Gati kod Bihaća

NOVAKOVIĆ Jovana MILUTIN, 1907, D. Primišlje, stupio u NOV 16. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 14. 5. 1944. kod Plitvičkih jezera

NOVAKOVIĆ Adama NIKOLA, 1907, Perjasica, stupio u NOV 5. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 7. 1943. u svom selu

NOVAKOVIĆ Marka RADE, 1919, Kokirevo, Vojni, stupio u NOV 15. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, zarobljen 23. 7. 1943, mučen, sječen nožem i ubijen od ustaša kod Cetingrada

NOVAKOVIĆ Mihajla SIMO, 1922, Veljunska Glina, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Veljunska

Glina«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

NOVKOVIC Miloša URO, 1918, Krstinja, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Toboli a

NOVKOVIC Stanka URO, 1923, D. Primišlje, stupio u NOV 7. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 12. 1943. kod Cazina

NOVKOVIC Stanka NIKOLA, 1926, D. Primišlje, stupio u NOV 7. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 12. 1943. kod Cazina

NOVKOVIC Mile VASO, 1921, Radmanovac, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Crna Lokva«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. kod Krnjaka

NOVKOVIC Vase VASO, 1922, Dunjak, stupio u NOV 2. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 10. 5. 1943. u VPB Krbavica

NOVKOVIC Petra VUKAŠIN, 1915, V. Crkvina, stupio u NOV 7. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

OBRADOVIC Mile DUŠAN, 1915, Katinovac, stupio u NOV 15. 7. 1942, borac artiljer. divizion 8. div, poginuo 19. 10. 1943. kod Vaganca

OBRADOVIC Jandre URO, 1922, pisar, G. emernica, stupio u NOV 20. 8. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 18. 2. 1945. kod Iza i a

OBRADOVIC Jandre JANKO, 1928, G. emernica, stupio u NOV 18. 12. 1943, borac ete za vezu 8. div, umro 30. 3. 1945. u bolnici Glina

OBRENOVIC Samoija STEVAN, 1912, Šljivovac, stupio u NOV 10. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Oto ca

OGREŠEVIC Ale MUJAGA, 1916, Mala Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

OGRIZOVIC Mile DRAGAN, 1926, Mo ila, stupio u NOV 27. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 28. 10. 1944. na Lipova i kod Drežnika

OKANOVI Ibre HUSE, 1913, Velika Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Biha a

OMERADZI Huseina MAŠE, 1910, Brekovic, Biha , stupio u NOV 14. 7. 1944, komandir ete Muslim, brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

OMERAGI Habida ABAZ, 1922, G. Vidovska, V. Kladuša, 1922, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Ostrošca

OMERAGI Ahmeta AHMET, 1925, Gornja Vidovska, stupio u NOV 23. 3. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 18. 4. 1945. kod Perjasice
OPA I Jovana ILIJA, 1908, Gornja Viso ka, stupio u NOV 19. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Lapca

OPACI Jove MILAN, 1923, Miholjsko, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Miholjsko«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 19. 10. 1943. kod Prijeboja

OPACI Petra MILE, 1907, grani ar, Zinajevac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Perjasica«, komandant 1. bat. 1. brig. 8. div, poginuo 3. 1. 1944. kod Tounja

OPACI Miloša MILOŠ, 1922, Miholjsko, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod Gospi a

OPA I Milovana RADE, 1921, Kuzma, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 9. 1944. kod Vaganca

OPA I Svetozara UROŠ, 1923, poljoprivredni tehni ar, Tušilovi , stupio u NOV 3. 8. 1941. u odred »Debela kosa«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 24. 10. 1942. kod Tušilovi a

OPSENICA Milovana DRAGAN, 1927, Plaška Glava, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 18. 10. 1944. kod Poljanka

OPSENICA Mladena ILIJA, 1920, Plaška Glava, stupio u NOV 1941, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 16. 3. 1945. kod Drežnika

OPSENICA ur a MILOŠ, 1903,
Li ka Jesenica, stupio u NOV 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
22. 3. 1945. u Vedrom Polju kod
Biha a

ORELJ Nikole URO, 1917,
Bro anac, stupio u NOV augusta
1941. u odred »Bro anac«, operat. oficir
4. bat. 1. brig. 8. div, podlegao ranama
5. 10. 1944. u VPB Samarica

ORESCANIN Jovana DRAGUTIN,
1925, G. Cemernica, stupio u NOV
10. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

ORESCANIN Petra DUŽAN, 1925,
Perna, stupio u NOV 20. 6. 1942,
borac 1. brig. 8. div, ranjen 2. 1. 1943.
kod Kraši a, podlegao ranama u
VPB Petrova gora

ORESCANIN Jovana MILAN, 1923,
G. Cemernica, stupio u NOV
10. 8. 1944, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

ORESCANIN Teodora MILAN, 1923,
Blatuša, stupio u NOV 1. 9. 1942,
komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo
14. 1. 1944. kod Gornjih Dubrava

ORESCANIN Matije MILE, 1912,
Pecka, stupio u NOV 1. 9. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
2. 1. 1943. kod Kraši a

ORESCANIN Stojana MILOŠ, 1928,
Blatuša, stupio u NOV 15. 1. 1944,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
7. 9. 1944. kod Prijeboja

ORESCANIN Gliša MILOVAN, 1914,
Mateško Selo, stupio u NOV
15. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 19. 11. 1944. kod Drežnika

ORESCANIN Mili a MILOVAN, 1921,
Mateško Selo, stupio u NOV
1. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo
18. 3. 1943. kod G. Dubrava

ORESCANIN Sr ana NIKOLA, 1919,
Mateško Selo, stupio u NOV augusta
1941. u odred »Perjasica«, operat.
oficir Karlova ke brig. 8. div, poginuo
4. 4. 1944. u s. Lipici kod Ozlja

ORESCANIN Dušana NIKOLA, 1925,
Pecka, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
20. 10. 1943. kod Prijeboja

ORESCANIN Rade PETAR, 1916,
Pecka, stupio u NOV augusta 1941.
u odred »Pecka«, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 13. 3. 1944. kod Primišlja

ORESCANIN Matije RADE, 1910,
Blatuša, stupio u NOV 1. 8. 1942,
borac 2. brig. 8. div, utopio se pri
prelazu Mrežnice 9. 6. 1943. kod
Primišlja

ORESCANIN Dušana RADE, 1921,
Pecka, stupio u NOV 20. 6. 1942,
borac 2. brig. 8. div, promrzao
11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice, nestao
u 5. ofanzivi juna 1943. kod Sutjeske

ORKA Franje IVAN, 1923, Priselci,
Karlovac, stupio u NOV 16. 1. 1944,
borac Karlova ke brig. 8. div,
poginuo 2. 4. 1944. kod Granduli
Brega u Zumberku

ORLI Milanka MILAN, 1906,
Koranski Lug, stupio u NOV
2. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen
28. 1. 1943. u Vedrom Polju kod
Biha a, podlegao ranama 19. 2. 1943,
kod Drvara

ORLI Laze NIKOLA, 1920,
Hadžin Potok, stupio u NOV
3. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 9. 12. 1942. kod Skakavca

OSMANKI Hasana SERIF, 1924,
Todorovo, V. Kladuša, stupio u NOV
22. 12. 1943, borac Muslimanske brig.
8. div, poginuo 13. 4. 1945, u Mo ilima
kod Slunja

PADEZANIN Stjepana DRAGAN,
1926, Las. Sjeni ak, stupio u NOV
1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 14. 3. 1944. u Maloj Kapeli

PADEZANIN Jovana LJUBAN, 1924,
Las. Sjeni ak, stupio u NOV
7. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 28. 9. 1943. kod Oštarija

PADEZANIN Jove NIKOLA, 1926,
Las. Sjeni ak, stupio u NOV
20. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 26. 2. 1945. kod Plaškog

PADEZANIN Nikole PETAR, 1920,
Las. Sjeni ak, stupio u NOV
20. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 21. 7. 1943. u svom selu

PAJIC Ilije BRANKO, 1921, Mala
Kosa, Poloj, stupio u NOV septembra
1941. u odred »Poloj«, borac 1. brig.

8. div, poginuo 10. 11. 1942. kod Cetingrada

PAJIC Mile DRAGUTIN, 1900, Slavsko Polje, stupio u NOV 20. 4. 1943, kuhar pri štabu 8. div, umro 18. 11. 1943. u VPB Zbjeg

PAJI Milana URO, 1921, Jagrovac, Vojni , stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 10. 1944. kod Rakovice

PAJI Matije URO, 1923, Jurga, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 9. 1944. kod Perjasice

PAJI Nikole URO, 1926, Gornji Vojni , stupio u NOV 15. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1942. kod Cemernice

PAJI Dušana GOJKO, 1922, Široka Rijeka, stupio u NOV 12. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 7. 1943. kod Globorni kog mosta

PAJI Mirka ILIJA, 1919, Novi Dol, stupio u NOV 20. 1. 1943, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 8. 9. 1944. na Popovi Brdu

PAJI Petra ILIJA, 1921, Mala Kosa, Poloj, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Poloj«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 11. 1942. kod Cetingrada

PAJI Matije MARKO, 1925, Pješ anica, stupio u NOV 1. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 6. 1943. kod V. Kladuše

PAJI Rade MATIJA, 1921, Slavsko Polje, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 13. 12. 1943. u VPB Zbjeg

PAJI Milovana MILAN, 1900, Široka Rijeka, stupio u NOV 7. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

PAJI Mile MILAN, 1923, Mala Kosa, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Poloj«, komesar bat. 1. brig. 8. div, poginuo 26. 4. 1945. na Skradskom Vrh u kod Krnjaka

PAJI Ilije MILAN, 1926, Jagrovac, stupio u NOV 1. 10. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 8. 1944. kod Plitvih jezera

PAJI ure MILE, 1923, Mala Kosa stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 1. brig 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

PAJI Mojsije MILIC, 1912, žandar, Novi Dol, stupio u NOV 2. 2. 1942. na elnik štaba i operat. oficir 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

PAJIC Dušana MILIVOJ, 1924, Široka Rijeka, stupio u NOV 1. 10. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 1. 8. 1944. kod Slunjskih brda

PAJIC Janka MILOŠ, 1908, Kneževi Kosa, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

PAJIC Rade MILOŠ, 1911, Slavsko Polje, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 11. 1944. kod Plaškog

PAJIC Stanka NIKOLA, 1905, Perjasica, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Lapca

PAJIC Mojsije PAVAO, 1909, Novi Dol, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, umro 21. 4. 1943. u svom selu

PAJI Miloša PETAR, 1924, Jagrovac, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 2. 1943. u Maljevcu

PAJI Todora RADE, 1910, Novi Dol, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, ranjen 22. 1. 1943. kod Buda kog i podlegao ranama februara 1943. u Bosni

PAJIC Petra RADE, 1924, Jurga, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod Cemernice

PAJIC Petra RADOVAN, 1924, Široka Rijeka, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Toboli a

PAJIC Mile STANKO, 1914, Slavsko Polje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Brdo«, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 2. 7. 1944. u Zumberku

PAJI Miloša STEVAN, 1901, Novi Dol, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 1. 1944. kod Globorni kog mosta

PAJI Janka STEVAN, 1914, Radonja, Vojni , stupio u NOV 14. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, promrzao na položaju 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice, nestao marta 1943. kod Livna

PAJI ure STEVAN, 1922, Sircka Rijeka, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

PAJI Sime STOJAN, 1922, Slavsko Polje, stupio u NOV 2. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 17. 11. 1943. u selu Gore kod Petrinje, podlegao ranama u VPB Samarica

PALI Hasana HUSEIN, 1915, Mala Kladaša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

PARA VINA Nikole BRANKO, 1918, Sadilovac, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Bugar«, komandir voda 3. brig. 8. div, uhva en i zaklan od ustaša 10. 9. 1943. kod Drežnika

PARA VINA Petra DANE, 1923, Sadilovac, stupio u NOV 1. 8. 1942, etni bolni ar 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

PARA VINA Petra MICO, 1915, Sadilovac, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Bugar«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod G. Primišlja

PARA VINA Nikole MIRKO, 1920, Sadilovac, stupio u NOV 15. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Vrhovina

PAŠI Vasilja URO, 1924, Bro anac, stupio u NOV 14. 6. 1942, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 19. 1. 1943. u Zumberku

PAŠI Ilije MILAN, 1911, Bro anac, stupio u NOV 17. 4. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1944. kod Li ke Jesenice

PASI Muharema NURIJA, 1918, Turija, Biha , stupio u NOV 4. 11. 1942, komesar ete Muslimanske brig. 8. div, poginuo 26. 4. 1945. kod Perjasice

PAULI Franje MILE, 1918, Batnoga, stupio u NOV jula 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo prolje a 1943. kod Plaškog

PAVI Miloša MILE, 1925, Kusaja, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Lasinje

PAVI Mihajla MILI , 1910, Prisjeka, Vojni , stupio u NOV augusta 1941. u odred »Otmi «, komandant bat. 3. brig. 8. div, poginuo 25. 6. 1944. kod Skakavca

PAVI Sime PAJO, 1915, Perjasi ki To ak, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Perjasicu«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 20. 6. 1944. u Kravarskom kod Pisarovine

PAVI Rade PETAR, 1910, Srednji Poloj, izabran 27. 11. 1941. u Seoski NOO, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, umro 28. 4. 1943. u svom selu

PAVI Sime RADE, 1923, Perjasi ki To ak, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1943. na Keji Bregu kod D. Rese

PAVI Mili a VASO, 1923, Prisjeka, stupio u NOV 13. 2. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

PAVKOVI Nikole MILIVOJ, 1921, Polojski Varoš, stupio u NOV 7. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 1. 1944. kod Globorni kog mosta

PAVLAKOVI Mije JOSIP, 1922, Vukova Gorica, stupio u NOV 20. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Lapca

PAVLICA Mile ILIJA, 1921, Podhum, Plaški, stupio u NOV 1941, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1944. kod Cazina

PAVLICA Petra RADE, 1922, Li ka Jesenica, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. u Peruši u

PAVLOVI Ilije DUŠAN, 1905, Mra aj, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kestenova gora«, komesar ete 2. brig. 8. div, ranjen 27. 1. 1943. kod

Li kog Petrova Sela, podlegao ranama u VPB Bjeli potoci

PAVLOVIC Mile DUŽAN, 1920, Mra aj, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Lapca

PAVLOVIC Nikole DUŠAN, 1923, stolar, Kirin, stupio u NOV 2. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, umro 1. 12. 1944. u svom selu

PAVLOVIC Dušana ILIJA, 1927, Mra aj, stupio u NOV 1. 9. 1942, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 14. 7. 1944. kod Generalskog Stola

PAVLOVIC Mile MANE, 1916, Kirin, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kirin«, operat. oficir 1. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

PAVLOVIC Petra MILE, 1913, Mra aj, stupio u NOV 11. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

PAVLOVIC ure MILE, 1919, Ponorac, stupio u NOV septembra 1941. u odred »G. Skrad«, komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen 15. 10. 1942. na Grubješi brdu na Baniji, podlegao ranama u VPB Petrova gora

PAVLOVIC Nikole MILOŠ, 1924, Mra aj, stupio u NOV 2. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 6. 1943. kod V. Kladuše

PAVLOVIC Steve SAVO, 1918, Kirin, stupio u NOV 18. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, uhva en i ubijen od ustaša 28. 6. 1943. u Sredi kom

PAVLOVIC Janka TEODOR, 1919, slasti ar, Kirin, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kirin«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 11. 1942. kod Cetingrada

PEHLIC Ibre HASO, 1926, Vrnogra , stupio u NOV 11. 11. 1942, komandir ete Muslim, brig. 8. div, poginuo 25. 4. 1945. kod Perjasice

PEJINOVIC VASO, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Žazina

PEKE Ilije DUŠAN, 1913, Primišljanski Trži , komesar rezervnog odreda od 21. 10. 1941, stupio u NOV 23. 2. 1942, borac 1. brig.

8. div, poginuo 30. 1. 1943. u Zumberku

PEKEC Radovana DUŠAN, 1916, Primišljanski Trži , stupio u NOV 23. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

PEKEC Rade MILE, 1916, podoficir JV, Begovo Brdo, Slunj, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Otmi «, borac 1. brig. 8. div, poginuo 24. 12. 1943. kod Skokova u Bosni

PEKEC Milana MILE, 1921, Ruševica, Slunj, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 8. 1944. kod Drežnika

PEKEC Radovana MILOVAN, 1922, Primišljanski Trži , stupio u NOV 15. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 4. 1945. kod Primišlja

PEKEC Milivoja NIKOLA, 1921, Begovo Brdo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 3. 1944. kod Generalskog Stola

PEKEC Mile SAVO, 1911, Begovo Brdo, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Otmi «, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 18. 6. 1944. kod Re ice

PEKI Nikole MIJO, 1911, Rosopajnik, Duga Resa, stupio u NOV 1. 6. 1943, borac Karlova ke brig. 8. div, zarobljen 12. 4. 1944. kod Ribnika i ubijen u logoru u Njema koj

PEKIC Marka MILE, 1925, Me e ak, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Ga eša Selo«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 20. 6. 1944. kod Kravarskog

PELEŠ Mile BRANKO, 1915, trg. pomo . Karlovac, stupio u NOV 1. 8. 1942, intendant bat. 1. brig. 8. div, poginuo 9. 11. 1942. u Salopek Lukama

PENANTO ALOJZ, Poljak, iz njema . vojske došao u NOV kao poru nik, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Mudri glavici kod Plaškog

PENKO FRANJO, v. d. komandant bat. 2. brig. 8. div, poginuo 15. 2. 1943. u Kalatima kod Lapca

PERA Mije DRAGUTIN, 1909, uvar pruge, Re ica, Karlovac, stupio u NOV 5. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 24. 1. 1943. kod Slunja

PERENCEVIC Ilije URO, 1904, Ostrožin, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

PERENCEVIC Vasana MILE, 1910, Ostrožin, stupio u NOV 1. 7. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 22. 12. 1943. kod Skokova u Bosni

PERENCEVIC Vasilja RADE, 1902, Ostrožin, stupio u NOV 20. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1944. kod Oštarija

PERENCEVIC Nikole STANKO, 1916, Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1944. kod Oštarija

PERIC Ilije MILAN, 1914, Gornje Dubrave, stupio u NOV 10. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 18. 3. 1943. kod G. Dubrava

PERONJA Jure CVITKO, 1917, Jelsa na Hvaru, borac 1. brig. 8. div, poginuo po etkom 1945. u Lici

PEŽUT Petra MANOJLO, 1926, Janja Gora, Plaški, stupio u NOV 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. kod Primišlja

PESUT Nikole MICO, 1926, Mo ila, stupio u NOV 7. 4. 1943, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Biha a

PESUT Rade MIHAJLO, 1923, Mudri Selo, stupio u NOV 19. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 30. 6. 1944. dopao u ruke ustaša i ubijen u Zumberku

PESUT Mile MILAN, 1921, Mudri Selo, stupio u NOV 2. 4. 1943, borac 3. brig. 8. div, ranjen 2. 7. 1944, podlegao ranama u Zumberku

PESUT Nikole MILAN, 1922, Li ka Jesenica, stupio u NOV 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

PESUT Milana MILE, 1915, Mo ila, stupio u NOV 9. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

PESUT ure MILOVAN, 1912, Mudri Selo, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Mo ila«, borac 3. brig. 8. div, poginuo marta 1945. u Topuskom

PESUT Ilije PETAR, 1910, Janja Gora, Plaški, stupio u NOV 1941, borac 3. brig.

8. div, poginuo 7. 3. 1944. u Tuku kod Plaškog

PESUT Milete STEVO, 1918, Medarica, Plaški, stupio u NOV 1. 4. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 6. 9. 1944. kod Donjih Dubrava

PEŠUT Nikole UROS, 1924, Janja Gora, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. u Tuku kod Plaškog

PETI Milovana DANE, 1912, Toboli, Slunj, stupio u NOV 7. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod svog sela

PETIC Sime MILE, 1908, Toboli, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 17. 3. 1944. kod Plaškog

PETI Rade NIKOLA. 1924, Tounjski Trži, stupio u NOV 1. 5. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1943. kod Oštarija

PETKOVI Dane DUŠAN, 1908, Zbjeg, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 25. 1. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

PETKOVI Jovana URO, 1922, Zbjeg, stupio u NOV 1. 10. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 8. 6. 1943. kod Oštarija

PETKOVI Ilije URO, 1925, Zbjeg, stupio u NOV 15. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 18. 10. 1943. kod Košara

PETKOVI Dragi a RADE, 1924, Zbjeg, stupio u NOV 15. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 28. 9. 1943. kod Oštarija

PETRETO Ignaca ZLATKO, 1927, soboslikar, Slunj, stupio u NOV 15. 7. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. u G. Primišlju

PETRI IC Mile MILAN, 1922, Kuk, Slunj, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 6. 1943. kod Josipdola

PETRINA Nikole MATE, 1910, Donji La evac, stupio u NOV 7. 11. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

PETROVI Nikole BRANKO, 1918, Cerovac, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1943. kod V. Kladuše

PETROVI Dragi a BRANKO, 1921, Tušilovi , stupio u NOV novembra 1941. u odred »Debela kosa«, obavješt. oficir bat. 1. brig. 8. div, poginuo 22. 9. 1942. kod Crnomlja

PETROVIC ure BRANKO, 1924, Brezova Glava, Karlovac, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 9. 1943. u svom selu

PETROVIC Miloša DANILO, 1923, Jagrovac, Vojni , stupio u NOV 15. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 1943. u Bosni

PETROVIC Miloša PETAR, 1919, Jagrovac, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Široka Rijeka«, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 30. 3. 1945. kod Iza i a

PETRUNIC Mije MIJO, 1909, Leskovac, D. Resa, stupio u NOV 3. 11. 1944, borac 1. brig. 8. div, umro 7. 3. 1945. u VPB Suha Perna

PEURACA Mile CEDOMIR, 1923, Buda ka Rijeka, stupio u NOV 7. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, nestao juna 1943. kod Sutjeske

PEURACA Janka MILE, 1912, Brebornica, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Bjeli Klanac«, komandir ete 1. brig. 8. div, ranjen 9. 12. 1942. kod Skakavca, nestao juna 1943. kod Zelengore

PEURACA Ivana MIROSLAV, 1924, G. Buda ki, stupio u NOV 1. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, ranjen 27. 1. 1943. kod Drežnika, nestao u 5. ofanzivi juna 1943. u Bosni

PEURACA Jovana RADE, 1923, Kloko , stupio u NOV 20. 5. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 1. 4. 1945. kod Prijeboja

PILIPOVIC Petra DRAGAN, 1925, Pecka, stupio u NOV 15. 4. 1944, borac Prate e ete pri Štabu 8. div, poginuo 25. 4. 1945. kod Primišlja

PILIPOVIC Jovana RADE, 1914, Pecka, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Pecka«, borac 2. brig. 8. div, umro 22. 4. 1945. u svom selu

PILJA Pavia DUŠAN, 1904, G. Primišlje, stupio u NOV 17. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 18. 3. 1943. kod G. Dubrava

PILJA Marka MILUTIN, 1927, Zagorje, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 6. 1944. u Zumberku

PILJA Mile PAVAO, 1911, G. Primišlje, stupio u NOV 1. 5. 1943, borac 1. brig. 8. div, umro 30. 9. 1943. u VPB Petrova gora

PILJUGA Mojsije PETAR, 1901, Svoji , stupio u NOV septembra 1941. u odred »Perjasica«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1943. kod V. Kladuše

PINTAR Janka JANKO, 1914, Bratina, Jastrebarsko, borac 8. div, poginuo 1944. kod Korenice

PJEVA Rade DRAGIC, 1918, Kord. Ljeskovac, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Ljeskovac«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1944. kod Plaškog

PJEVA Sime DUŽAN, 1923, G. Primišlje, stupio u NOV 18. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Zažina

PJEVA Nikole URO, 1915, Toboli , stupio u NOV 22. 2. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

PJEVA Sime URO, Toboli , stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 3. 1943. kod Li ke Jesenice

PJEVA Ostoje ILIJA, 1910, Kord. Ljeskovac, izabran 21. 12. 1941. u seoski NOO, stupio u NOV 26. 1. 1943, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod Debele Glave u Primišlju

PJEVA Nikole MILAN, 1926, Kord. Ljeskovac, stupio u NOV 10. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 28. 1. 1943. kod Kup ine

PJEVA Milovana MILE, 1910, Kord. Ljeskovac, stupio u NOV 20. 5. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. u Irinovcu kod Drežnika

PJEVA Ilije NIKOLA, 1906, G. Primišlje, stupio u NOV 20. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

PJEVA Mili a NIKOLA, 1923, Toboli , stupio u NOV 7. 4. 1943, kurir 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. kod Plaškog

PJEVA Mile OSTOJA, 1910, Bugar, stupio u NOV 15. 3. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

PJEVA Rade PAVAO, 1910, Toboli, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 5. 1943. kod Žute Lokve

PJEVA Sime PERO, 1912, Toboli, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Toboli a

PLIŠI Ivana ANTON, 1922, Soline, Krk, borac 3. brig. 8. div, poginuo 29. 4. 1944. na koti Peruši kod Vrhovina

PLIVARIC Mike IVAN, 1918, Vojnovac, Plaški, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo marta 1944. u Saborskom

PLIVELIC Ante MATE, 1920, sluga, Kestenje, Slunj, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 7. 1944. u Zumberku

POLIMAC Nikole ADAM, 1922, G. Cemernica, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 6. 1943. kod Cetingrada

POLIMAC Stanka LJUBAN, 1925, G. Cemernica, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 16. 8. 1943. kod Topuskog, poginuo 5. 10. 1943. u svom selu

POLIMAC Janka MILAN, 1920, G. Cemernica, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 10. 1942. kod Ostrožina

POLOJAC Mihajla DIMITRIJA, 1927, Tušilovi, stupio u NOV 20. 1. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 3. 1944. u Perjasici

POLOVIC Roke IVAN, 1920, Mrežni ki Novaki, stupio u NOV 1. 8. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 3. 1944. u Kamenici kod Tounja

POLOVIC Marka IVAN, 1924, Mrežni ki Brig, stupio u NOV 1. 5. 1943, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 8. 9. 1944. u s. Š ulac kod Barilovi a

POLOVIC Tome MIJO, 1924, Donje Bukovlje, stupio u NOV 10. 8. 1943, borac Karlova ke brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1944. u selu Lipice kod Ozlja

POLOVINA Rade BRANKO, 1917, student, Sadilovac, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Bugar«, komesar ete 2. brig. 8. div, ranjen 24. 9. 1942. kod Tounja i podlegao ranama 30. 9. 1942. u VPB Drežnica

POLOVINA Nikole BRANKO, 1920, Sadilovac, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Bugar«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

POLOVINA Rade JANKO, 1924, Sadilovac, stupio u NOV 1. 8. 1942, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 1. 4. 1943. kod Vrhovina

POLOVINA Nikole MILOŠ, 1921, Sadilovac, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 6. 1944. u Zumberku

POLJAK Vase MARKO, 1921, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 12. 1. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 19. 6. 1943. kod Slunja

POLJAK Filipa MILAN, 1924, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 20. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1943. kod Tounja

POLJAK Filipa STEVAN, 1925, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 20. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 7. 1943. kod Slunja

POPOV Pere PAVAO, 1926, ak, Ponikve, G. Dubrave, stupio u NOV 15. 1. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 1944. na Kordunu

POPOVACKI Mile JOSIP, 1914, Brest, Duga Resa, stupio u NOV 1. 9. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 31. 3. 1945. kod Slunja

POPOVIC Cvijana BOZO, 1915, Šlivnjak, Veljun, stupio u NOV 16. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 8. 1944. kod Drežnika

POPOVIC Nikole BUDIMIR »URO«, 1920, Šlivnjak, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Šlivnjak«, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 4. 8. 1944. u Ladvenjaku

POPOVIC Cvijana CVIJAN, 1910, Šlivnjak, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Šlivnjak«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

POPOVIC Dušana DANE, 1922, Toboli , stupio u NOV 3. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 1. 5. 1944. kod Blata

POPOVIC Todora DRAGAN, 1921, mlinar, Zbjeg, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro 13. 10. 1943. u VPB Zbjeg

POPOVIC Jovana DUŠAN, 1905, Gejkovac, stupio u NOV 1. 10. 1941. u odred »Široka Rijeka«, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1943. kod Cemernice

POPOVIC Nikole ILIJA, 1928, Gejkovac, stupio u NOV 1. 9. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 22. 4. 1945. kod Krnjaka

POPOVIC Petra JOVAN, 1906, Kloko , stupio u NOV 20. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 18. 12. 1944. kod Drežnika

POPOVIC Milanka MANE, 1908, Mo ila, stupio u NOV 27. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1944. kod Babina Potoka

POPOVIC Rade MANE, 1910, Šiljkova a, stupio u NOV 15. 2. 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Biha a

POPOVIC Mili a MARKO, 1922, Ivankovi Selo, Utinja, stupio u NOV 1. 10. 1942, telegrafista 2. brig. 8. div, zarobljen 21. 9. 1943. kod Oštarija i ubijen od ustaša u Ogulinu

POPOVIC Stanka MARKO, 1926, Gejkovac, stupio u NOV 1. 9. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 12. 1944. na Calopeku kod Li kog Petrovog Sela

POPOVIC Mane MICA, 1927, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 23. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 10. 1943. u Pokuplju

POPOVIC Mane MILAN, 1920, Podhum, Plaški, stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 3. 1944. u Pišteniku kod Plaškog

POPOVIC Milovana MILE, 1910, Zbjeg, stupio u NOV 7. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 6. 1943. kod Košara

POPOVIC Ilije MILE, 1914, Toboli , stupio u NOV 21. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 9. 1943. kod Modruša

POPOVIC Miloša MILE, 1923, Kloko , stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Li kog Leš a

POPOVIC Dušana MILE, 1928, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 19. 12. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

POPOVIC Nikole MILIC, 1919, Toboli , stupio u NOV 1. 4. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 15. 4. 1945. u Tuku kod Toboli a

POPOVIC Stanka MILIVOJ, 1920, Svinjica, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 10. 1943. kod Oštarija

POPOVIC Miloša NIKOLA, 1902, Kloko , stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1943. kod Dabra

POPOVIC Stanka NIKOLA, 1914, Veljun, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

POPOVIC Vuka NINKO, 1918, D. Skrad, stupio u NOV augusta 1941. u odred »D. Skrad«, komesar bat. 3. brig. 8. div, poginuo 1944. u Lici

POPOVIC Petra PAVAO, 1917, Kloko , stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo juna 1943. na Sutjesci

POPOVIC Vuje PETAR, 1908, Perna, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 3. 9. 1943. kod Oto ca

POPOVIC Miloša RADE, 1923, Kloko , stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1942. kod Cemernice

POPOVIC Radiše RADE, 1926, Zbjeg, stupio u NOV 23. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, ranjen 3. 4. 1944. kod Dabra, podlegao ranama 25. 5. 1944. u VPB Petrova gora

POPOVIC Mane RADE, 1927, Brezovac, stupio u NOV 17. 10. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 16. 10. 1944. u Poloju

POPOVIC Mile VELIMIR, 1914, Brezovac, stupio u NOV 13. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro 21. 4. 1943. u Kneji kod Plaškog

PORČIĆ Velage ADIL, 1925, Liskovac, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo koncem februara 1945. kod Gnjlavca

POŠMUGA Petra MANE, 1914, Janja Gora, Plaški, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 16. 6. 1944. u Slaveti u kod Jastrebarskog

POSMUGA Dane MILAN, 1926, Plaški, stupio u NOV 7. 4. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 7. 1944. u Zumberku

POSMUGA Ilije PETAR, 1921, Janja Gora, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 16. 6. 1944. kod Slaveti a

POSTIC Rade URO, 1922, Pecka, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Pecka«, borac 2. brig. 8. div, ranjen 16. 12. 1942. kod Topuskog, umro maja 1943. u VPB Petrova gora

POSTI Riste URO, 1926, Pecka, stupio u NOV 10. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, ranjen 4. 4. 1943. kod Brloga, umro u VPB Petrova gora

POSTIC Petra ILIJA, 1926, Crni Potok, stupio u NOV 1. 9. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 20. 1. 1944. kod Bosiljeva

POŠTIC Stanka LAZO, 1923, Perna, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1942. kod Cemernice

POSTIC Stanka MILAN, 1918, Perna, stupio u NOV 29. 7. 1941. u odred »Perna«, zamjenik komandanta bat. 2. brig. 8. div, ranjen po etvrta put 17. 3. 1943. kod Peruši a, zaklali ga ustaše 14. 9. 1943. u bolnici Oto ac

POSTIC Teodora MILAN, 1918, Pecka, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Pecka«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

POSTIC Marka MILE, 1917, podoficir JV, Perna, stupio u NOV 29. 7. 1941. u odred »Perna«, komandir prate e ete pri štabu 8. div, poginuo 29. 4. 1943. kod Gospi a

POSTIC Ranka MIRKO, 1926, Blatuša, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 21. 3. 1943. kod Crne Vlasti, nestao u Kapeli

POSTIC Sime NIKOLA, 1922, Crni Potok, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Crni Potok«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 4. 1943. kod Vrhovina

POSTIC Teodora SAVO, 1915, Blatuša, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

POSTIC Laze VASILJ, 1916, Pecka, stupio u NOV 20. 4. 1943, borac 2. brig. 8. div, zarobljen i ubijen od Nijemaca 13. 3. 1944. kod Josipdola

POTKONJAK Miladina RADE, 1911, Brezovac, stupio u NOV 12. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 7. 1943. na Zal evoj kosi

POTKRAJAC Ninka MIHAJLO, 1920, Velika Crkvina, stupio u NOV 15. 3. 1943, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 8. 9. 1944. kod Drežnika

POTKRAJAC Janka MILAN, 1905, V. Crkvina, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, ranjen u Kapeli marta 1943, podlegao ranama i tifusu 25. 6. 1943. u svom selu

POTKRAJAC Stevana MILOVAN, 1912, Kosjersko Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 5. 12. 1944. kod Josipdola

POTKRAJAC Rade VASILJ, 1922, Bogovolja, stupio u NOV 4. 7. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 29. 6. 1944. u Zumberku

POVIC Ignjatije URO, 1900, D. Primišlje, stupio u NOV 10. 5. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 12. 1944. kod Baljevca

POVIC Ignjatije MILAN, 1921, D. Primišlje, stupio u NOV 23. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1943. kod Primišlja

POVIC Ilije MILAN, 1923, D. Primišlje, stupio u NOV 23. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 21. 10. 1943. kod Plav a Drage

POZNAN Milana CIRO, 1925, Mašvina, stupio u NOV 18. 7. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 11. 12. 1942. kod Lasinje

POZNAN Petra LAZO, 1924, Brezovac, stupio u NOV 17. 3. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 15. 4. 1945. kod Rakovice

POZNAN Vuke MILE, 1917, D. Gata, Biha , stupio u NOV 1. 10. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo decembra 1943. kod Gline

- POZNAN Sime STEVO, 1923, Mašvina, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 16. 1. 1944. kod Tounja
- POZNAN Laze VAJKAN, 1921, Bugar, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Bugar«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i
- POZEK Josipa VLADIMIR, 1923, radnik, Duga Resa, stupio u NOV 8. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i
- PRAZI Nikole MILAN, 1923, Maljevac, stupio u NOV 21. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 5. 1943. kod Perušića
- PRENDIVOJ Josipa JOSIP, 1923, Brušići, Krk, borac 3. brig. 8. div, poginuo 1944. kod Ogulina
- PRI A Mile DUŠAN, 1924, Ruševica, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 7. 1944. u Zumberku
- PRODANOVIC Deve DUŠAN, 1923, Trojvrh, Plaški, stupio u NOV 1941, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. kod Babina Potoka
- PRODANOVIC Nikole MANE, 1918, Trojvrh, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika
- PRODANOVIC Stevana MILAN, 1922, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 23. 2. 1943, bolnički ar 1. brig. 8. div, poginuo 29. 11. 1944. na Latasovu brdu kod Plaškog
- PRODANOVIC Ljube NIKOLA, 1915, Trojvrh, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Plaškog
- PRODANOVIC Mile PETAR, 1906, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 19. 10. 1941. u odred »Toboli«, borac 1. brig. 8. div, umro 28. 4. 1943. u svom selu
- PROŠIĆ Šabana AHMET, 1915, Prošići, Cazin, stupio u NOV 10. 12. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 24. 4. 1945. kod Perjasice
- PROŠIĆ Fehima MURAT, 1922, Ostrožac, Cazin, stupio u NOV 8. 7. 1944, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Stijena
- PRUGINIC Rade DURO, 1922, Las. Sjenički ak, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 22. 7. 1944. u Zumberku
- PRUGINIC Nikole GLIGORIJA, 1923, Las. Sjenički ak, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija
- PRUGINIC Marka RADE, 1920, Las. Sjenički ak, stupio u NOV 18. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 1. 1944. kod Globorni kog mosta
- PUDINA Mate MATO, 1918, radnik, Brdo, Karlovac, stupio u NOV 15. 2. 1944, borac Karlovačke brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1944. kod Ribnika
- PUDRLJA Rade RADE, 1914, Podselo, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro 20. 5. 1943. kod Ličke Jesenice
- PU A Mihajla MARIJA, 1923, Lipovac, stupila u NOV 20. 12. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginula 20. 7. 1943. kod V. Kladuše
- PU A Mihajla MILAN, 1920, Lipovac, stupio u NOV 18. 6. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen 29. 5. 1944. kod Cemernice, podlegao ranama 1944. na Siciliji
- PULJA Rade DUŠAN, 1916, Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1943. kod Žute Lokve
- PULJA Jovana JOCO, 1918, Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice
- PULJA Stevana PETAR, 1921, Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 1. 2. 1944. kod Plaškog
- PURIC Okana NURIJA, 1921, Todorovo, V. Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Bihaća
- PURIC Mustafe SMAIL, 1919, Todorovo, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. na Zavalju kod Bihaća
- PUŠKARIĆ Vale PETAR, 1928, G. Kremen, Slunj, stupio u NOV 1. 11. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Bihaća
- PUŠKARIĆ Nikole TOMO, 1926, G. Kremen, stupio u NOV 1. 9. 1944,

borac 1. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Biha a

RADAKOVIC Vasilja DUŠAN, 1924, Stara Kršlja, stupio u NOV 21. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

RADAKOVIC Mile JANKO, 1920, Nova Kršlja, stupio u NOV 20. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Vrhovina

RADAKOVIC Dane JOVAN, 1921, Nova Kršlja, stupio u NOV 18. 7. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Vrhovina

RADAKOVIC Pane MICO, 1919, Bugar, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Bugar«, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 26. 9. 1944. kod Sunje

RADAKOVIC Stevana RADE, 1914, Stara Kršlja, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 18. 10. 1944. kod Belaja

RADANOVIC Miloša DUŠAN, 1920, remušnica, stupio u NOV 1. 4. 1942, pom. komesara ete 2. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Duge Rese

RADANOVIC Adama DUŠAN, 1925, Golinja, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

RADANOVIC Jove JANDRE, 1904, Šljivovac, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 1. 2. 1944. kod Plaškog

RADANOVIC Jovana MILE, 1912, remušnica, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 11. 1943. kod Hrastovice

RADANOVIC Petra MILE, 1921, remušnica, stupio u NOV 2. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 11. 1943. kod sela Gore u Baniji

RADANOVIC Sime MILE, Golinja, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 11. 1944. kod Plaškog

RADANOVIC Jovana MILAN, 1913, Mali ka, stupio u NOV 12. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 30. 4. 1944. kod Peruši a, podlegao ranama 1944. na Siciliji

RADANOVIC Rade MILOŠ, 1926, remušnica, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

RADANOVIC ure PETAR, 1912, Šljivovac, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 24. 5. 1943. kod Žute Lokve

RADANOVIC Sime STEVO, 1924, remušnica, stupio u NOV 15. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 10. 11. 1942. kod Cetingrada i podlegao ranama u VPB Petrova gora

RADAŠINOVIC Teodora MILE, 1920, G. Trstenica, stupio u NOV 14. 7. 1942, pomo nik komesara ete 1. brig. 8. div, poginuo 14. 3. 1944. kod Tounja

RADAŠINOVIC Stanka STEVAN, 1903, G. Trstenica, stupio u NOV 12. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 1. 6. 1943. u svom selu

RADEKA Milana BRANKO, 1919, Basara, Slunj, stupio u NOV 18. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 11. 1942. u Salopek Lukama

RADEKA Laze MILICA, 1924, Basara, stupila u NOV 10. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginula 1. 8. 1943. kod Veljuna

RADICANIN Mili a DUŠAN, 1923, Selakova Poljana, Vojni , stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 6. 2. 1943. na Drenova i, podlegao ranama 17. 11. 1943. u VPB Kupinjak

RADI ANIN Mili a LJUBAN, 1925, Selakova Poljana, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod Gospi a

RADICANIN Nikole STEVAN, 1925, Selakova Poljana, stupio u NOV 9. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

RADI ANIN Nikole MIRKO, 1914, Perna, stupio u NOV 29. 7. 1941. u odred »Perna«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 4. 1945. kod Primišlja

RADI ANIN Mirka NIKOLA, 1912, Perna, stupio u NOV 2. 6. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 2. 7. 1944. u Zumberku

RADI Mile ILIJA, 1909, Rujnica, stupio u NOV 2. 8. 1941. u odred »Bugar«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Biha a

RADIŠI Spase URO, 1926, Gata, Biha , stupio u NOV 1. 3. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo marta 1945. kod Drežnika

RADIVOJ Ivana VINKO, 1919,
Gostinjac, Krk, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 25. 12. 1943. kod Generalskog
Stola

RADMANOVIC Nikole LUKA, 1910,
Bugar, stupio u NOV 20. 8. 1941.
u odred »Bugar«, komandir voda 8. div,
poginuo maja 1944. kod Plaškog

RADMANOVIC ure MANE, 1913,
Zbjeg, Slunj, stupio u NOV augusta
1941. u odred »Zbjeg«, komandir ete
2. brig. 8. div, umro 30. 4. 1943. u VPB
Zbjeg

RADOCAJ Luke NIKOLA, 1900,
G. Taborište, stupio u NOV 1. 9. 1944,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 12.
1944. kod Drežnika

RADOJCEVIC Mile VASO, 1914, Dugo
Selo, stupio u NOV augusta 1941.
u odred »Štipan«, komandir ete 1. brig.
8. div, poginuo 17. 6. 1944. u Blatnici
kod Re ice

RADOJCEVIC Jovana VASO, 1924,
Dugo Selo, stupio u NOV 7. 10. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 12.
1942. kod Lasinje

RADOJCIC Stefana MARKO, 1912,
Udbinja, stupio u NOV decembra 1941.
u odred »Ga eša Selo«, borac 3. brig.
8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Vrhovina

RADOJCIC Ilije MILAN, 1924,
Me e ak, Plaški, stupio u NOV 20. 4.
1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo
30. 4. 1944. kod Peruši a

RADOMILOVIC ure RADE, 1908,
Bogovolja, stupio u NOV 9. 8. 1941.
u odred »Bogovolja«, komandir ete
2. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1944. kod
Cazina

RADOMILOVIC Nikole VLADO, 1927,
Bogovolja, stupio u NOV 2. 7. 1943,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 7. 1944.
kod Prekrižja u Zumberku

RADONIC Vasilja NIKOLA, 1908,
Vrelo Mrežnice, stupio u NOV 2. 7.
1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo
15. 4. 1945. na Curuvinoj glavici kod
Primišlja

RADOSEVIC Petra DRAGAN, 1925,
G. emernica, stupio u NOV 1. 7. 1942,
borac 3. brig. 8. div, ubijen od Nijemaca
20. 1. 1943. u svom selu

RADOSEVIC Nikole OKO, 1926,
Vajin Vrh, Josipdol, stupio u NOV 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 4.
1944. kod Babina Potoka

RADOSEVIC Petra STOJAN, 1923,
G. emernica, stupio u NOV 1. 7. 1942,
borac 3. brig. 8. div, ubijen od Nijemaca
20. 1. 1943. u svom selu

RADOVIC Stanka DAMJAN, 1911,
Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 3.
1944. kod Tounjskog Trži a

RADOVIC Mile DUŠAN, 1921,
G. Trstenica, stupio u NOV 15. 7. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943.
kod Kraši a

RADOVIC ure URO, 1921, Ponikve,
G. Dubrave, stupio u NOV 7. 2. 1942,
borac 2. brig. 8. div, zarobljen od
Talijana 21. 8. 1943. kod Košara i
ubijen u Klenovici kod Crikvenice

RADOVIC Rade MILAN, 1900,
Gojkova , stupio u NOV 24. 1. 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 4. 3. 1943.
kod Babina Potoka

RADOVIC Mi ana MILAN, 1924,
Gojkovac, stupio u NOV 15. 2. 1942,
delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo
26. 1. 1944. kod Plaškog

RADOVIC Milana MILUTIN, 1926,
Gojkovac, stupio u NOV 1. 6. 1942,
vod. 3. brig. 8. div, poginuo 20. 3. 1943.
kod Vrhovina

RADOVIC Nikole SAVO, 1922, Dugo
Selo, stupio u NOV 20. 3. 1943, borac
3. brig. 8. div, poginuo 19. 8. 1944. kod
Plaškog

RADOVIC Jakova STANKO, 1923,
Vojnovi Brdo, stupio u NOV 1. 7.
1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo
22. 9. 1942. kod Crnomlja

RADOVIC Mile STANKO, 1925,
Gornja Trstenica, stupio u NOV 14. 11.
1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo
12. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

RADOVIC Ilije STEVAN, 1913,
Pješ anica, stupio u NOV septembra
1941. u odred »Pješ anica«, zamjenik
komandira ete 1. brig. 8. div, poginuo
2. 11. 1942. kod Li kog Petrovog Sela

RADOVIC Rade VASO, 1927,
G. Trstenica, stupio u NOV 1. 12. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 1.
1943. kod Li ke Jesenice

RADUJKOVIC Petra RADE, 1899, Brnjava, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac ete za vezu pri Štabu 8. div, podlegao ranama 1944. na Siciliji

RADUJKOVIC Petra SAVO, 1915, Katinovac, stupio u NOV 27. 7. 1941. u odred »Pecka«, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

RADULOVIC Ilije URO, 1920, Vojni ka Poljana, stupio u NOV 15. 1. 1942, zamjenik komesara ete 3. brig. 8. div, poginuo 21. 4. 1944. u Baljevcu kod Biha a

RADULOVIC Stanka MIHAJLO, 1924, Krnja ki Grabovac, stupio u NOV 10. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

RADULOVIC Sime MILIC, 1921, Vojni ka Poljana, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, kao ranjenik ubijen od Nijemaca marta 1943. kod Neretve

RADULOVIC Milovana NIKOLA, 1923, Vojni ka Poljana, stupio u NOV 2. 4. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 14. 10. 1944. kod Zažina

RADULOVIC Petra PETAR, 1921, obuar, Krnja ki Grabovac, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Bjeli Klanac«, borac 3. brig. 8. div, ranjen 15. 2. 1943. u Kalatima kod Lapca, nestao 1943. u Bosni

RADULOVIC Mili a RADE, 1924, Kupljensko, stupio u NOV 1941. u odred »Crna Lokva«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

RAJAK Bože DUŠAN, 1926, Gata, Biha , stupio u NOV 2. 9. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

RAJAK Mile MILAN, 1922, Gata, stupio u NOV 1. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. kod Primiš. Trži a

RAJAK Stanka MILE, 1907, Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 10. 1944. kod Drežnika

RAJAK Jove NOVAK, 1920, Gata, stupio u NOV 1. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. kod Primiš. Trži a

RAJAK Bože VLADO, 1923, Gata, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo februara 1944. kod Gate

RAJAKOVIC Karla ILIJA, 1903, Gudalji, Ozalj, borac 1. brig. 8. div, poginuo 29. 2. 1944. kod Gline

RAJCEVIC Pavia MIRKO, 1923, Krnja ko Podgorje, stupio u NOV 1. 7. 1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Lapca

RAJER Mirka ZVONIMIR, 1905, soboslikar, Karlovac, stupio u NOV 5. 5. 1942, borac ete za vezu 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Oto ca

RAKIC Mane BRANKO, 1915, Irinovac, stupio u NOV 15. 12. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 4. 10. 1944. kod Košara

RAKIC Dobro URO, 1920, Irinovac, stupio u NOV 15. 12. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

RAKINIC Miladina MILIVOJ, 1914, Grabarska, Slunj, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Široka Rijeka«, komandir voda 2. brig. 8. div, umro 7. 6. 1943. u VPB Petrova gora

RAKINIC Mile MILOŠ, 1924, Buri Selo, stupio u NOV 20. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

RAKINIC Bože SIMO, 1904, Vrelo Mrežnice, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Toboli «, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 10. 12. 1942. kod Lasinje

RALIC Ilije BRANKO, 1922, Mo ila, stupio u NOV 5. 10. 1941. u odred »Mo ila«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 12. 1943. na Klju aru kod Petrove gore

RALIC Dragana DANE, 1924, Bogovolja, stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 21. 4. 1943. u selu Trnovi kod Bogovolje

RALIC ure DUŠAN, 1920, G. Primišlje, stupio u NOV 21. 1. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 26. 8. 1942. kod Jastrebarskog

RALIC Miladina DUŠAN, 1921, Lipovac, stupio u NOV 2. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 3. 1944. kod Li ke Jesenice

RALIC Stanka DURO, 1923, Radonja, stupio u NOV 15. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 10. 5. 1943. kod Plaškog

RALIC Petra ILIJA, 1908, Bogovolja, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

RALIC Sime ILIJA, 1911, G. Primišlje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Primišlje«, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 10. 1. 1945. kod Drežnika

RALIC ur a ILIJA, 1912, Zbjeg, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Zbjeg«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

RALIC Petra JANKO, 1918, Bogovolja, stupio u NOV 7. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 10. 2. 1944. kod Plaškog

RALIC Pere MANE, 1923, Janja Gora, Plaški, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 16. 6. 1944. u Slaveti u kod Jastrebarskog

RALIC ure MILE, 1925, Plaška Glava, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. u Buda koj Rijeci

RALIC Nikole MILOŠ, 1922, G. Primišlje, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Zbjeg«, komandir voda 3. brig. 8. div, utopio se pri prelazu Korane 18. 10. 1943. kod Veljuna

RALIC Mane NINKO, 1922, Lipovac, intendanta bat. 3. brig. 8. div, poginuo stupio u NOV 25. 7. 1942, zamjenik 2. 5. 1943. kod Gospi a

RALIC Milana PETAR, 1923, Lipovac, stupio u NOV 2. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, podlegao ranama u div. ambulanti 13. 1. 1944. u Veri kod Plaškog

RALIC Nikole STOJAN, 1921, Blatuša, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Skakavca

RAPAJIC Jove MILE, 1927, Krbavica, ' Korenica, stupio u NOV 1942, borac 8. div, poginuo 1943. kod Gospi a

RASTOVAC ure LAZO, 1914, Lipovac, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

RASTOVAC Dane MILAN, 1922, Kord. Ljeskovac, stupio u NOV 7. 8. 1942, komandir straže pri Stabu 8. div, poginuo 18. 4. 1945. u Primišlju

RASTOVAC ILIJE MILE, 1921, Kord. Ljeskovac, stupio u NOV 7. 8. 1942, komandir voda prištapske jed. 8. div, poginuo 18. 4. 1945. u Primišlju

RASTOVAC Mane PETAR, 1905, Kord. Ljeskovac, stupio u NOV 29. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 28. 2. 1943. Kruge kod Donjeg Lapca

RASIC Mile VLADIMIR, 1922, Džaperovac, Vojni , stupio u NOV 25. 5. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 5. 2. 1945. kod Iza i a

RAUSA VLJEVIC Mile BRANKO, 1927, Srednji Poloj, stupio u NOV 20. 1. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, ranjen 14. 12. 1942. kod Cemernice, podlegao ranama 1943. u VPB Bjeli potoci

RAUSA VLJEVIC Vasilja MILAN, 1924, Ruševica, stupio u NOV 8. 6. 1942, vod. 2. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

RAUSA VLJEVIC Petra PETAR, 1908, D. Viso ka, izabran 1941. u seoski NOO, stupio u NOV 19. 1. 1943, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Donjeg Lapca

RAUSA VLJEVIC Mili a PETAR, 1920, Srednji Poloj, stupio u NOV 20. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 26. 1. 1943. kod Mašvine

REBIC Nikole DRAGAN, 1923, Donje Dubrave, stupio u NOV 15. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

REBIC Mili a DUŠAN, 1914, G. Trebinja, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

REBIC Save URO, 1920, Tatar Varoš, stupio u NOV 9. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1943. u Crevarskoj Strani kod Vrginmosta

REBIC ure ILIJA, 1921, Tatar Varoš, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 23. 3. 1944. kod Plaškog

REBIC Rade MILAN, 1921, Donje Dubrave, stupio u NOV 15. 2. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 27. 10. 1943. na Kestenku kod Perjasice

REBIC ure MILE, 1921, Kuk, Slunj, stupio u NOV 20. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, zaklan od ustaša na lije enju 14. 9. 1943. u bolnici Oto ac

REBIC Sime MILE, 1926, G. Trebinja, stupio u NOV 7. 8. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 4. 1945. na Boži Glavici kod Primišlja

REBIC Save NIKOLA, 1928, Tatar Varoš, stupio u NOV 15. 7. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 4. 1945. kod Slunja

RELI Petra URO, 1912, Orijevac, stupio u NOV 3. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 6. 1944. u Zumberku

RELI Nikole PAVAO, 1904, Pecka, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Pecka«, obavješt. oficir bat. 2. brig. 8. div, poginuo 14. 9. 1943. kod Musulinskog Potoka

RELI Bože STEVAN, 1900, Pecka, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Biha a

RELJA Mili a DUŽAN, 1919, G. Trebinja, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, ranjen 18. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca, ubijen od ustaša 24. 2. 1943. kod Serti Poljane

RELJA ure VASO, 1927, Tušilovi , stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

REPAC Rade MLA AN, 1925, Glinice, V. Kladuša, stupio u NOV 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 9. 1943. kod Trošmarije

RIBAR Mile BRANKO, 1919, Mrzlo Polje, stupio u NOV 17. 1. 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

RIBAR Rade DRAGI , 1922, Mrzlo Polje, stupio u NOV 23. 2. 1943, voda 1. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1944. kod Drežnika

RIBAR Petra MILE, 1916, Mrzlo Polje, stupio u NOV 17. 1. 1942, kom. voda 2. brig. 8. div, ranjen 23. 11. 1942. kod emernice i podlegao ranama 10. 12. 1942. u VPB Petrova gora

RIBAR Milana PETAR, 1919, Mrzlo Polje, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Vojni a

RIBAR Milana PETAR, 1924, Mrzlo Polje, stupio u NOV 7. 10. 1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 1. 5. 1944. kod Babina Potoka

RIBI Mile DUŽAN, 1920, Ruševica, stupio u NOV 12. 1. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 27. 4. 1943. kod Plaškog

RIBI Nikole MILAN, 1902, Ruševica, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

RIBI Petra MILOŠ, 1919, Ruševica, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Široka Rijeka«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 11. 1943. kod Crevarske Strane

RIBI Janka MILOVAN, 1915, Ruševica, stupio u NOV 10. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 7. 1943. kod Prekrižja u Zumberku

RIBI Stojana NIKOLA, 1912, Ruševica, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Široka Rijeka«, zamjenik komesara bat. 1. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1944. kod anka u Lici

RISOJEVI DMITRA DRAGICA, 1920, Kord. Ljeskovac, stupila u NOV 10. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginula 27. 6. 1944. u Zumberku

RISTI Janka MIHAJLO, 1928, Lipova a, stupio u NOV 5. 6. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1945. u Baljevcu kod Biha a

RIZVI Abde SULEJMAN, 1900, M. Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Biha a

RKMAN Riste DUŠAN, 1920, Pecka, stupio u NOV 13. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 10. 7. 1944. u Zumberku

RKMAN Stevana MILADIN, 1926, Pecka, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 9. 1942. kod Vukmani a

RKMAN Pavia MIRKO, 1910, Perna, stupio u NOV 29. 7. 1941. u odred »Perna«, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 26. 5. 1944. kod emernice

RKMAN Janka PETAR, 1906, Crni Potok, stupio u NOV 1. 8. 1943, borac 3. brig. 8. div, zarobljen i ubijen 20. 10. 1944. kod Drežnika

RKMAN Rade PETAR, 1913, lugar, Pecka, Vrginmost, stupio u NOV 28. 7. 1941, komandir odreda »Pecka«, komandant bat. 2. brig. 8. div, zarobljen i ubijen od ustaša 16. 12. 1942. na Topli kim Kosama kod Topuskog

RKMAN PAVIA STANKO, 1904, Perna, stupio u NOV 29. 7. 1941. u odred »Perna«, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1943. kod Josipdola

RKMAN URO STANKO, 1922, Crni Potok, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 12. 1943. kod Velike Kladuše

RODIC DRAGI A DMITAR, 1923, Lipovana, stupio u NOV 2. 8. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 1. 7. 1944. u Zumberku

ROGI URO DUŠAN, 1918, obučar, Krnjača kod Podgorje, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 7. 2. 1945. na Kneji kod Plaškog

ROKNI URO BRANKO, 1926, Tounjski Tržić, stupio u NOV 10. 4. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo augusta 1943. kod Plaškog

ROKNIC MARKA DRAGAN, 1924, Kirin, stupio u NOV 10. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod Lasinje

ROKNIC JOVANA JANKO, 1911, Kirin, stupio u NOV 2. 1. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 23. 12. 1943. kod V. Kladuše

ROKNIC STOJANA JANKO, 1924, Perna, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 12. 1942. kod Bučice

ROKNIC RISTE LJUBAN, 1919, Perna, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1945. kod Izačića

ROKNIC URO MILAN, 1925, krojač, Perna, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 13. 12. 1943. kod Crevarske Strane

ROKNIC PAVIA PETAR, 1922, Golinja, stupio u NOV 7. 5. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1944. kod Petrovine

ROKNIC PAVIA RADE, 1910, D. Sjenjak, stupio u NOV 1. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 21. 11. 1943. u selu Gore kod Petrinje

ROKNIC VASE SIMO, 1924, D. Sjenjak, stupio u NOV 20. 1. 1942, kom. voda 1. brig. 8. div, poginuo 2. 10. 1943. kod Oštarija

ROKNIC MARKA STEVAN, 1924, Poljani, stupio u NOV 10. 11. 1942,

borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 12. 1944. kod Vaganca

ROKNIC SIME STEVAN, 1925, Poljani, stupio u NOV 10. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Bihaća

ROMCEVIC VASILJA DUŠAN, 1913, Štipan, stupio u NOV 1. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

ROMCEVIC PAVIA URO, 1918, Štipan, stupio u NOV 2. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, utopio se u Mrežnici 16. 2. 1943. kod Perjasice

ROMCEVIC PETRA NIKOLA, 1909, Las. Sjenjak, stupio u NOV 10. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 14. 7. 1944. u Zumberku

ROMCEVIC MILE NIKOLA, 1923, Štipan, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Štipan«, komesar čete 2. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Crne Vlasti

ROMCEVIC URO PAJO, 1923, Štipan, stupio u NOV 1. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 22. 1. 1943. kod Vojnića

RONCEVIC NIKOLE MILAN, 1908, Primišljanski Tržić, stupio u NOV 27. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 22. 9. 1942. kod Crnomlja

RONCEVIC MILE MILAN, 1922, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 2. 9. 1942, vod. 2. brig. 8. div, poginuo 2. 12. 1944. na Latasovu brdu kod Plaškog

ROŠIĆ SELE ARIF, 1920, Pećigrad, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Glirske Bistrice

ROZIC JURE JANKO, 1899, Skakavac, stupio u NOV 1. 7. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 9. 1944. kod Sunje

RUDAN PETRA DMITAR, 1920, D. Sjenjak, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 9. 1944. kod Sunje

RUDAN MARKA MILAN, 1925, D. Sjenjak, stupio u NOV 7. 3. 1942, borac 3. brig. 8. div, promrzao na položaju 11. 1. 1943. kod Ličke Jesenice i nestao s ranjenicima u 5. ofanzivi 1943. u Bosni

RUDAN Maksima RADE, 1900, D. Sjeni ak, stupio u NOV 2. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 2. 10. 1943. kod Oštarija, podlegao ranama u VPB Zbjeg

RUŠNOV Dure JANKO, 1927, Pješ anica, stupio u NOV 9. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Biha a

RUSNOV Marka MILE, 1922, remušnica, stupio u NOV 5. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

RUSNOV Dušana MILE, 1924, Pješ anica, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1943. kod Globorni kog mosta

RUŠNOV Rade MIRKO, 1919, Pješ anica, stupio u NOV 1. 8. 1942, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 1. 2. 1944. u Veri kod Plaškog

RUŠNOV Marka PETAR, 1924, remušnica, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 6. 1944. u Zumberku

SAGRADZIJA Mili a MARKO, 1925, Džaperovac, Vojni , stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, promrzao 11. 1. 1943. na položaju kod Li ke Jesenice i umro u VPB Bjeli potoci

SAGRADZIJA Mili a MILE, 1926, Džaperovac, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 2. 1943. u Bori evcu kod Gornjeg Lapca

SAJ I Pavia MILE, 1913, Perjasica, izabran 27. 11. 1941. u seoski NOO, stupio u NOV 17. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 27. 3. 1945. kod Slunja, umro 16. 9. 1945. u vojnoj bolnici Karlovac

SAJ I Petra MILOVAN, 1915, Perjasica, stupio u NOV 7. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Dunjaka

SALIHODZI Juse AMIL, 1918, Biha , stupio u NOV 4. 11. 1942, komesar Muslim, brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

SADARDZIJA Matije URO, 1926, Slavsko Polje, stupio u NOV 1. 9. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 21. 5. 1944. kod Primišlja

SAMARDŽIJA Ilije JANKO, 1905, Blatuša, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 12. 1943. kod Pe igrada

SAMARDŽIJA Jovana MILE, 1914, Blatuša, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 16. 12. 1942. na Topli kim Kosama i ubijen od ustaša 27. 1. 1943. u VPB Kestenova gora

ŠARKI Sulejmana SULJO, 1913, Šumatac, V. Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 16. 3. 1945. kod Vaganca

SAVI Nikole BRANKO, 1916, kova , Primišljanski Trži , stupio u NOV 17. 1. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 18. 3. 1943. u G. Dubravama

SAVI Nikole BRANKO, 1925, Primišljanski Trži , stupio u NOV 23. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Lasinje

SAVI Steve CVIJAN, 1921, Komesarac, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, umro aprila 1943. u Beogradu

SAVI Ilije DRAGAN, 1923, Komesarac, stupio u NOV 15. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod Gospi a

SAVI Sime GOJKO, 1921, Buha a, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Široka Rijeka«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 25. 8. 1943. kod Dabra

SAVI Miloša ILIJA, 1911, Primišljanski Trži , stupio u NOV septembra 1941. u odred »Perjasica«, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 23. 12. 1944. kod Li kog Petrovog Sela

SAVI Miloša NIKOLA, 1924, Zrnica, Slunj, stupio u NOV 21. 10. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 15. 4. 1945. kod Primišlja

SAVI ur a NIKOLA, 1927, Primišljanski Trži , stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 9. 1943. kod Oštarija

SAVI Sime PETAR, 1922, Komesarac, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Široka Rijeka«, komesar ete 2. brig. 8. div, ranjen 25. 3. 1945. kod Biha a i podlegao ranama 8. 5. 1945. u Maljevku

SAVIC Nikole SAVO, 1914, Primišljanski Trži , stupio u NOV 10. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 2. 1943. u Kalatima kod Lapca

SAVIC Marka STANKO, 1905, Komesarac, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Široka Rijeka«, borac 1. brig. 8. div, umro 13. 4. 1943. u VPB Zbjeg

SEKULIC Mane ARSENIJA, 1909, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 10. 5. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 9. 1944. kod Plaškog

SEKULIC Mane DUŠAN, 1923, Toboli , stupio u NOV novembra 1941. u odred »Toboli «, borac 1. brig. 8. div, ranjen 17. 10. 1942. kod Perjasice i podlegao ranama na putu za bolnicu Petrova gora

SEKULIC Petra DUKAN, 1911, Toboli , stupio u NOV augusta 1941. u odred »Toboli «, intendant bat. 1. brig. 8. div, poginuo 1. 3. 1943. kod Primišlja

SEKULIC Rafajla ILIJA, 1926, Toboli , stupio u NOV 3. 6. 1942, etni bolni ar 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Plaškog

SEKULIC Dragi a MILAN, 1912, Kordunski Ljeskovac, stupio u NOV 5. 9. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1943. kod Modruškog Zagorja

SEKULIC Miloša MILE, 1909, G. Poloj, izabran 20. 11. 1941. u seoski NOO, stupio u NOV 20. 1. 1943, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 22. 7. 1943. u V. Kladuši

SEKULIC Miloša NIKOLA, 1922, obu ar, Orijevac, stupio u NOV 1. 2. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 21. 9. 1942. kod Crnomlja

SEKULIC Mile RADE, 1914, Toboli , stupio u NOV novembra 1941. u odred »Toboli «, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Plaškog

SEKULIC Miloša SIMO, 1925, Orijevac, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 16. 10. 1943. kod Tounja

SELAK Ilije BRANKO, 1925, Selakova Poljana, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

SELAK Maksima MOJSIJA, 1915, Selakova Poljana, stupio u NOV **augusta** 1941. u odred »Miholjsko«, komandant bat. 2. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1945. kod Primišlja

SELAK Miloša PETAR, 1925, Selakova Poljana, stupio u NOV 20. 3. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 2. 1944. kod Plaškog

SELAK Maksima STANKO, 1908, Selakova Poljana, stupio u NOV 20. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

SELAKOVIĆ Milana MILE, 1910, Ruševica, stupio u NOV 1. 4. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 30. 3. 1944. u Kestenku kod Perjasice

SESTRI Ivana MIJO, 1919, Rosopajnik, D. Resa, stupio u NOV 20. 3. 1943, komandir voda Karlova ke brig. 8. div, poginuo 2. 4. 1944. kod Prekrižja u Zumberku

SIKIRICA Nikole DUŠAN, 1915, Vo evi Brdo, stupio u NOV 1. 8. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 8. 12. 1944. kod Drežnika

SIKIRICA Janka JOVAN, 1908, Vo evi Brdo, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Bukovac«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

SIKIRICA Stanka MILE, 1921, Šlivenjak, stupio u NOV 28. 5. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. kod Drežnika

SIMIC Pavia DUŠAN, 1914, Gornja Trstenica, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 18. 2. 1943. kod Lapca i ubijen od etnika 2. 6. 1944. u VPB Kr ana kod Udbine

SIMIC Petra URO, 1902, G. Trstenica, stupio u NOV 15. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 18. 2. 1943. kod Lapca i ubijen od etnika 2. 6. 1944. u VPB Kr ana kod Udbine

SIMIC Mile JOVAN, 1923, G. Trstenica, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod Drežnika

SIMIC ure MILAN, 1923, G. Trstenica, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1944. u **Skokovima** kod Cazina

SIMIE Mili a MILOVAN, 1919, Tounjski Trži , stupio u NOV 15. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 12. 1943. kod Primišlja

SIMIC Milovana RADOVAN, 1899, Tounjski Trži , stupio u NOV 1. 5. 1943, borac 2. brig. 8. div, umro 2. 5. 1945. u svom selu

SKENDEREVIC Mehmeda HAIŠA, 1929, Lubarda, Bos. Krupa, stupila u NOV 1. 7. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginula 8. 4. 1945. kod Drežnika

SKORUPAN Petra IGNJATIJA, 1920, Lapat, Plaški, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 19. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

SKORUPAN ure MILE, 1920, Crnaja, stupio u NOV 15. 4. 1942, vod ete za vezu 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1943. kod Josipdola

SKORUPAN Ilije VOJISLAV, 1925, ak, Lapat, stupio u NOV 1941, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 7. 3. 1944. u Tuku kod Plaškog

SKORUPAN Petra Ilija, 1922, Mracelj, Vojni , stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 8. 1944. kod Plitvi kih jezera

SKUKAN Nikole PAVE, 1926, Mracelj, stupio u NOV 1. 4. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Zažina

SMAJIC Ornerà MUHAREM, 1919, Brekovic, Biha , stupio u NOV 14. 7. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

S MILJANIC Arsenije PETAR, 1920, Kord. Ljeskovac, stupio u NOV 1. 9. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

SMOLJANOVIC Nikole DUŠAN, 1914, D. Primišlje, stupio u NOV 5. 2. 1942, kom. voda 1. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1943. u Letincu kod Dabra

SMOLJANOVIC Mile MILAN, 1926, Mrzlo Polje, stupio u NOV 2 9. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 4. 1944. kod Jezerana

SMOLJANOVIC Ignjatije MILIC, 1919, D. Primišlje, stupio u NOV 15. 3. 1942, kom. voda 1. brig. 8. div, poginuo 5. 2. 1943. u Klin a Selu kod Jastrebarskog

SMOLJANOVIC Mile SIMO, 1908, Mrzlo Polje, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Zbjeg«, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

SMRZLIC Nikole DRAGAN, 1920, Gnojnice, Slunj, stupio u NOV 14. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1944. kod Cazina

SMRZLIC Pavia STANKO, 1912, D. Viso ka, Slunj, stupio u NOV 27. 1. 1942. vodnik 3. brig. 8. div, poginuo 24. 4. 1945. na Raletini u Primišlju

SOKOLOVI Pavia MILE, 1921, Katinovac, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1943. kod V. Kladuše

SOKOLOVI Matije MILOŠ, 1920, sluga, Katinovac, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Pecka«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 1. 1943. kod Mašvine

SOKOLOVI Petra STOJAN, 1909, Katinovac, stupio u NOV 30. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, podlegao ranama 1944. u VPB Petrova gora

SOLEŠA Dmitra RADE, 1908, Lipovac, Slunj, stupio u NOV 15. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 3. 1943. kod Plaškog

SPAHIC Ibri OMER, 1907, Mrazevac, Bos. Krupa, stupio u NOV 15. 11. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo marta 1945. kod Oštrošca

SRDIC Stevana BOGDAN, 1911, Šljivovac, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 29. 8. 1943. kod Gospi a, podlegao ranama 1944. na Siciliji

SRDI ure MATIJA, 1907, Šljivovac, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 20. 4. 1943. u VPB Zbjeg

SRDI Janka MIHAJLO, 1922, Dugi Dol, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, promrzao 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice i nestao juna 1943. u Bosni

SRDI Marka MILOŠ, 1920, Krnja ki Grabovac, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Loskunja«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

SRDI Ignjatije MIRKO, 1922, Dugi Dol, stupio u NOV 15. 9. 1942, komandir 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

SREMAC Milana MILAN, 1920, Svinjica, Vojni , stupio u NOV 1. 7. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1943. kod Oštarija

SREMAC Miloša MILAN, 1922, Ruševica, stupio u NOV 14. 4. 1942, zamjenik komesara 2. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Bihaća

STANIC Nikole MILE, 1923, Mrzlo Polje, Slunj, stupio u NOV 17. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 4. 1943. kod Krbavice u Lici

STANIŠIĆ Mile MICO, 1922, D. Gata, Bihać, stupio u NOV 1. 11. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo decembra 1944. kod Petrove gore

STANKOVIĆ Mile URO, 1906, Kirin, stupio u NOV 1. 5. 1943, borac 1. brig. 8. div, umro 6. 6. 1943. u VPB Brinje

STANOJČIĆ Stojana NIKOLA, 1904, Pješanića, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 7. 1943. kod Cetingrada

STANOJČIĆ Vukure SIMO, 1921, Pješanića, stupio u NOV 15. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 8. 1944. kod G. Skrada

STANOJEVIĆ Stojana MILE, 1904, Šiljkova g. V. Kladuša, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 2. 1945. kod Saborskog

STANOJEVIĆ Sime PETAR, 1912, Cremušnica, stupio u NOV 1. 5. 1942, vod. 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

STANOJEVIĆ Jovana STANKO, 1916, G. emernica, pobjegao iz njema. zarobljeničtva i stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 11. 1944. kod Plaškog

STOJAKOVIĆ Vukure a DUŠAN, 1906, D. Primišlje, stupio u NOV 15. 5. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1944. kod Oštarija

STOJAKOVIĆ Gliše ILIJA, 1920, Ga eša Selo, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Ga eša«, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 15. 2. 1945. u Pišteniku kod Plaškog

STOJAKOVIĆ Mili a NIKOLA, 1910, D. Primišlje, stupio u NOV 12. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 28. 9. 1943. kod Oštarija

STOJAKOVIĆ Mili a PETAR, 1911, D. Primišlje, stupio u NOV 12. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 4. 1943. kod Plaškog

STOJIC Petra NIKOLA, 1919, Polojski Varoš, stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 12. 1943. kod Lasinje

STOKRPA Ilije MILOŠ, 1905, Gejkovac, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 2. 1943. u Lapačkoj dolini

STOKRPA Miloša PETAR, 1923, Maljevac, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 4. 1945. u Lapačku kod Slunja

STRIKA Tome DUŠAN, 1922, Janja Gora, Plaški, stupio u NOV 1941, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1943. kod Vrhovina

STRIKA Nikole MANE, 1917, Janja Gora, stupio u NOV 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

STRIKA Nikole RADOVAN, 1923, Janja Gora, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 30. 4. 1944. kod Babina Potoka i zaklan od etnika 2. 6. 1944. u VPB Kr. ana kod Udbine

STRMOTA Stanka ŠIME, 1928, Komesarac, Slunj, stupio u NOV 1. 1. 1945, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Drežnika

SUCEVIĆ Janka DUŠAN, 1923, Slavsko Polje, stupio oktobra 1941. u odred »Brdo«, desetar 3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1943. kod Skakavca

SUCEVIĆ Bogi a MILIĆ, 1920, D. Perjasica, stupio 15. 9. 1941. u odred »Perjasica«, delegat voda 2. brig. 8. div, zarobljen 21. 9. 1943. kod Oštarija, ustaše ga zavezale za tenk i vukle po cesti do Ogulina gdje je izdahnuo

SUCEVIĆ Dušana MILOŠ, 1919, Perjasica, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 1. 5. 1943. kod Gospića

SUCEVIĆ Ilije MILOVAN, 1922, D. Primišlje, stupio u NOV 12. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

SUDAR Jovana MILUTIN, 1897, Koransko Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

SUDAR Bogdana RADE, 1898, Koransko Selo, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

SUSEC IVAN, Mraclin, Velika Gorica, borac 1. brig. 8. div, poginuo 8. 9. 1944. kod Tušil. Cerovca

SUŠIĆ Ilije MILE, 1913. Toboli, stupio u NOV 10. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

SUZIĆ ure NIKOLA, 1923, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1943. kod Petrinje

SUZIĆ Petra NIKOLA, 1923, Las. Sjeni ak, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, podlegao ranama 12. 4. 1944. u VPB Petrova gora

SVILAR ure STANKO, 1919, podoficir JV, Peani, Korenica, stupio u NOV 1941, komandant art. diviziona 8. div, poginuo 15. 3. 1944. na Kneji kod Plaškog

ŠABANAGI Muje RAGIB, 1925, Šturli, stupio u NOV 22. 12. 1943, komandir voda Muslim, brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. u svom selu

SABIC Sabana OSMAN, 1922, Todorovo, V. Kladaša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 13. 4. 1945. u Mošćanima

SABULIĆ Ahmeta ALAGA, 1915, Bihać, stupio u NOV 4. 9. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Izačića

SAKINOVIC Hasana JUSO, 1927, Kudić, V. Kladaša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

SAMIC Saliha MEHO, 1923, Lubarda, Bos. Krupa, stupio u NOV 4. 2. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 18. 3. 1945. kod Drežnika

ŠAPIC Ninka MILAN, 1920, Mali ka, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Mali ka«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 26. 1. 1945. kod Baljevca

ŠAPIC Stojana MILE, 1906, Blatuša, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Mali ka«, intendant bat. 2. brig. 8. div, utopio se pri prelazu Mrežnice 20. 5. 1943. kod Čina mosta u Toboli u

SAPIĆ Pavia MILE, 1914, Blatuša, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

ŠAPIC Nikole MILIVOJ, 1917, Mali ka, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Perna«, komesar odreda »Podgorje«, komesar 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Tounjskog Tržića

ŠAPIC Milana NIKOLA, 1923, Mali ka, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Mali ka«, borac 2. brig. 8. div, podlegao ranama i tifusu 10. 11. 1943. u VPB Petrova gora

ŠAPIC Stanka PANE, 1908, lugar, Mali ka, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Mali ka«, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 14. 9. 1943. kod Musulinskog Potoka

ŠAPIC Save STOJAN, 1924, Blatuša, stupio u NOV 1. 7. 1942, komesar 2. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Otočca

ŠARAC Jandre MILE, 1925, Bukovac, Slunj, stupio u NOV 12. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 13. 4. 1945. u Lašćevcu kod Slunja

ŠARAC Jovana MILIVOJ, 1922, Krnjača kod Podgorje, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 7. 2. 1945. u Kneji kod Plaškog

ŠARAC Miloša PETAR, 1920, Ponorac, stupio u NOV 10. 3. 1942, komesar 2. brig. 8. div, poginuo 21. 9. 1943. kod Trošmarije

ŠAŠA Miloša MILAN, 1920, Johovica, V. Kladaša, stupio u NOV 1. 9. 1941. u odred »Bogovolja«, komandir 2. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina

ŠAŠIĆ Milana MARKO, 1915, Kirin, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Kirin«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 6. 1943. kod V. Kladaše

ŠAŠIĆ Jandre SEKA, 1925, Kirin, stupila u NOV 21. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, umrla 10. 8. 1943. u svom selu

ŠAŠIĆ Mile ŽARKO, 1924, G. Sjeni ak, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 3. 1943. kod Plaškog

SASKO EMANUEILO, 1924, Maribor, stupio u NOV 10. 9. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. u Zažini kod Siska

ŠATLAN ure NIKOLA, 1916, Primišljanski Trži , stupio u NOV septembra 1941. u odred »Poloj«, komesar ete 1. brig. 8. div, ranjen 21. 10. 1943. kod Košara i podlegao ranama 24. 10. 1943. u VPB Zbjeg

SAULA Miloša BRANKO, 1925, Kestenovac, stupio u NOV 1. 7. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 18. 12. 1944. kod Drežnika

SAULA Milutina DUŠAN, 1923, Slivnjak, stupio u NOV 1. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 3. 1944. kod Košara

SAULA ure URO, 1927, Lisine, Vojni , stupio u NOV 17. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 7. 1944. u Zumberku

SAULA Mihajla JOVAN, 1925, Lisine, stupio u NOV 2. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Cazina

SAULA Petra SIMO, 1909, Dugi Dol, Krnjak, stupio u NOV 10. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 6. 1943. kod Josipdola

SEGAN Jovana MILAN, 1922, Josipdol, stupio u NOV 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. na Kneji kod Plaškog

SEKERIC Rame ALIJA, 1920, Turija, Biha , stupio u NOV 4. 2. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 25. 4. 1945. kod Perjasice

SEKETA Mije IVAN, 1918, radnik, Vukova Gorica, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen i zarobljen od Talijana januara 1943. u Zumberku i ubijen u Karlovcu

SEKETA Mije NIKOLA, 1921, trg. pom., Vukova Gorica, stupio u NOV 7. 3. 1942, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 17. 10. 1942. kod Perjasice

SIJAN Mi ana JEJA, 1926, Debelo Brdo, Korenica, stupila u NOV 1942, borac 8. div, poginula 1943. kod Plaškog

SIMULIJA Mili a MARKO, 1904, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 14. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

SIMULIJA Nikole MILE, 1919, Utinjsko Brdo, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Brdo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 11. 1943. kod Hrastovice

SIMULIJA ure MILIC, 1910, Utinjsko Brdo, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Brdo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod Cemernice

SIMULIJA Janka MILOŠ, 1923, Slavsko Polje, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Kati kosa«, operat. oficir bat. 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. kod Plaškog

SIMULIJA Stanka NIKOLA, 1925, Utinjsko Brdo, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Biha a

SIMUNOVIC Milovana URO, 1912, G. Primišlje, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 7. 1943. kod Perjasice

SIMUNOVIC Miloša JOVAN, 1926, G. Primišlje, stupio u NOV 2. 5. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 10. 1944. u Pokuplju

SISIC Ahmeta ARIF, 1908, Mrazovac, Bos. Krupa, stupio u NOV 15. 11. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo marta 1945. kod Ostrošca

SKALJAC Stevana ADAM, 1913, Banski Moravci, stupio u NOV 17. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

SKALJAC Dmitra DRAGAN, 1912, Ban. Moravci, stupio u NOV 4. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 19. 3. 1945 kod Tušilovi kog Čerovca

SKALJAC Gaje MARKO, 1897, Slavsko Polje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kati kosa«, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 29. 9. 1942. kod Vukmani a

SKALJAC Janka PETAR, 1911, Ban. Moravci, stupio u NOV 9. 11. 1942., borac 1. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plaškog

SKALJAC Mili a STEVO, 1923, Ban. Moravci, stupio u NOV 17. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

ŠKALJAC Marka STOJAN, 1919, Slavsko Polje, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Kati Kosa«, komandir odjeljenja 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1942. na Grubješi brdu na Baniji

ŠKORIC Marka DRAGAN, 1919, Maljevac, stupio u NOV 7. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Toboli a

ŠKORIC Ninka URO, 1922, Kusaja, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1945. kod Primišlja

SKRINJAR ZVONKO, 1921, student, Karlovac, stupio novembra 1941. u odred »Debela kosa«, komesar ete 2. brig. 8. div, ranjen 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice i nestao kao ranjenik marta 1943. kod Neretve

ŠKRTIC Jandre FABIJAN, 1911, Bošt, Duga Resa, stupio u NOV 12. 6. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 4. 10. 1944. u Maloj Kapeli kod Plaškog

SLAT Ivana PETAR, 1911, radnik, Mrežni ki Novaki, stupio u NOV 16. 10. 1944. borac 2. brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a

ŠOLAJA Milana MIHAJLO, 1923, Saborski, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. kod Vrhovina

SPANOVI Petra DUŠAN, 1924, Krstinja, stupio u NOV 10. 4. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 19. 2. 1943. u Lapa koj dolini

ŠPANOVIC Mili a GOJKO, 1922, Krstinja, stupio u NOV 14. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 9. 1943. kod Tounja

ŠPANOVIC Stanka MARKO, 1924, Jagrovac, Vojni , stupio u NOV augusta 1941. u odred »Široka Rijeka«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Ban. Kova evca

ŠPANOVIC Jove MILE, 1912, Krstinja, stupio u NOV 1. 7. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 26. 11. 1943. kod Hrastovice

ŠPANOVIC Bože MILIC, 1920, Krstinja, stupio u NOV 7. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 6. 1944. kod Buševca

ŠPANOVIC Mili a MILOŠ, 1918, Krstinja, stupio u NOV 24. 11. 1942,

borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1942. kod emernice

ŠPANJIC Josipa JOSIP, 1913, Garica, Krk, borac 2. brig. 8. div, poginuo 25. 1. 1944. kod Bosiljeva

ŠTAKOR Mihajla NIKOLA, 1919, Kokirevo, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Radonja«, komesar ete 3. brig. 8. div, ranjen 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice, nestao u 5. ofanzivi 1943. u Bosni

ŠTEFANAC Ignjaca MATE, 1911, Luke, Slunj, stupio u NOV 1. 9. 1944. borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. na Stimici kod Plaškog

ŠTETA Dušana MIRKO, 1919, Maleševi Selo, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kati kosa«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 18. 2. 1943. u Bori evcu kod Gornjeg Lapca

ŠTOJS Pavia TOMO, 1926, Tomaševci, Jastrebarsko, borac 8. div, poginuo februara 1945. kod Toboli a

ŠUIC Hašana RAMO, 1919, Kudi i, V. Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod Biha a

ŠUI Hase SULJO, 1925, Kudi i, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod Iza i a

ŠUJICA Tome NIKOLA, 1912, Šljivovac, stupio u NOV 28. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div, zarobljen i ubijen od etnika 2. 5. 1943. kod Krbavice u Lici

ŠUMONJA Nikole DIMITRIJE, 1919, Vera, Plaški, stupio u NOV 1941, komesar ete 3. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. kod Vrhovina

ŠUMONJA Nikole ILIJA, 1901, Jezero, Plaški, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 7. 1944. u Zumberku

ŠUMONJA Tadora PETAR, 1921, Lapat, Plaški, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1944. kod Vrhovina

ŠUPICA Milovana DUŠAN, 1925, Jezero, stupio u NOV 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo januara 1945. kod Dabra

ŠTJPIČA Damjana ILIJA, 1921, Janja Gora, Plaški, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 6. 1944. u Janja Gori

gUPICA Sime MIHAJLO, 1925, Podhum, Plaški, stupio u NOV 1941, borac 1. brig. 8. div, poginuo marta 1943. u Vojnovcu kod Plaškog

ŠUPICA Rade STEVAN, 1911, Vera, stupio u NOV 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

ŠUŠNJAR Rade DUŠAN, 1920, Janja Gora, stupio u NOV 1941, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1945. u Janja Gori

ŠUŠNJAR Milovana OR E, 1921, Janja Gora, stupio u NOV 1943, borac 1. brig. 8. div, ranjen 10. 4. 1945. kod Plitvi kih jezera i podlegao ranama u bolnici Split

ŠUŠNJAR Rade MILOVAN, 1924, Janja Gora, stupio u NOV 1941, komesar 3. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. na Melnici kod Slunja

ŠUŠNJAR ure MILOVAN, 1925, Tounjski Trži , stupio u NOV 1. 5. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

ŠUŠNJAR Mile NIKOLA, 1921, Janja Gora, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 27. 3. 1945. u Vedrom Polju kod Biha a, podlegao ranama u VPB Petrova gora

ŠUŠNJAR Rafajla NIKOLA, 1921, Janja Gora, stupio u NOV 1941, komandir 2. brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. kod Primišlja

ŠUŠNJAR Rade RADE, 1910, Tounjski Trži , stupio u NOV 9. 5. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1944. kod anka u Lici

ŠUŠNJAR Mile RADE, 1923, Janja Gora, stupio u NOV 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 8. 9. 1944. u G. Mekušju kod Karlovca

ŠUŠNJAR ure RADE, 1923, Tounjski Trži , stupio u NOV 18. 11. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 12. 12. 1944. kod Li ke Jesenice

ŠUVI Mehe KAHRO, 1915, V. Kladaša, stupio u NOV 10. 2. 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1945. kod Biha a

TABAKO Antona ANTON, 1925, Županje, Krk, borac 2. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Josipdola

TATALOVI Milana BRANKO, 1922, Koranski Lug, stupio u NOV 20. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 28. 6. 1944. u Zumberku

TATALOVI Miladina DRAGI , 1915, Koranski Lug, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Koranski Lug«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

TEPAVAC Petra URO, 1909, Vojni ka Poljana, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, promrzao 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice, poginuo juna 1943. kod Sutjeske

TEPAVAC Jove ILIJA, 1920, Slušnica, stupio u NOV 7. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1944. u Kneji kod Plaškog

TEPAVAC Bože ILIJA, 1923, Slušnica, stupio u NOV 27. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 12. 1944. kod Vaganca

TEPAVAC Miloša MILAN, 1920, Slušnica, stupio u NOV 20. 1. 1942, kom. voda 3. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

TEPAVAC Rade MILOVAN, 1908, Slušnica, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Zbjeg«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 3. 1945. kod Ci ina mosta u Toboli u

TEPAVAC Ilije MILOVAN, 1922, Vojni ka Poljana, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

TEPAVAC Vuka PETAR, 1910, Slušnica, stupio u NOV 7. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 3. 1944. kod Lasinje

TEPAVAC Nikole RADE, 1922, Slušnica, stupio u NOV 27. 1. 1943, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

TEPŠI Milovana DMITAR, 1922, sluga, Ga eško Selo, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Dubrave«, desetar 1. brig. 8. div, poginuo 26. 9. 1944. kod Sunje

TEPSI Vuje URO, 1923, Dugo Selo, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 27. 10. 1944. kod Skokova u Bosni

TEPŠIĆ Dmitra MARKO, 1910, Mala Trepča, stupio u NOV 20. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, zarobljen 11. 10. 1943. i ubijen u Ogulinu

TEPŠIĆ Save MILUTIN, 1912, Mala Trepča, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1945. kod Rakovice

TEPŠI Sime NIKOLA, 1913, Štipan, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Štipan«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 1. 3. 1945. kod Li koga Petrovog Sela

TEPŠIĆ Miljkana RADE, 1926, Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 7. 3. 1944. kod Plaškog

TEPŠIĆ Janka SAVO, 1922, G. Sjeni ak, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kati kosa«, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina

TEPŠIĆ Miloša SVETOZAR, 1925, G. Sjeni ak, stupio u NOV 18. 3. 1943, borac inž. jed. 8. div, poginuo 14. 7. 1944. kod G. Dubrava

TEPŠIĆ Milovana VLADIMIR, 1924, Ga eško Selo, stupio u NOV 16. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen januara 1943. u Zumberku, utopio se 15. 7. 1943. u Mrežnici kod Ga eškog mlina

TESLA Janka JOSIP, 1905, Gornja Trebinja, stupio u NOV 15. 3. 1944, borac 1. brig. 8. div, ranjen 20. 12. 1944. kod Cazina i podlegao ranama 18. 2. 1945. u VPB Kestenova gora

TESLA ure RADE, 1926, Klipino Brdo, Utinja, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 18. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

TESLA Janka STEVO, 1912, G. Trebinja, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Debela kosa«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Krašića

TESLA ure VASO, 1909, Klipino Brdo, stupio u NOV 15. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, zarobljen i ubijen od ustaša 30. 1. 1943. kod Bihaća

TODORIC Miloša DUŠAN, 1924, Grabovac, stupio u NOV 15. 1. 1942,

delegat voda 3. brig. 8. div, ranjen, zaklan na liječnju od ustaša 14. 9. 1943. u bolnici Otočac

TODORIC Petra URO, 1923, Grabovac, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 19. 8. 1943. kod Plaškog

TODORIC Nikole ILIJA, 1923, Grabovac, stupio u NOV 1. 8. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 11. 10. 1943. kod Oštarija

TODORIC Janka MILOŠ, 1914, pekar, Grabovac, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Loskunja«, komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen 30. 7. 1943. kod Globorni koga mosta, podlegao ranama u VPB Žbjeg

TODORIC Vase VASO, 1922, Kupljensko, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Crna Lokva«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

TODORIC Milutina VASO, 1925, Grabovac, stupio u NOV 1. 8. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

TOMAC Valentina BRANKO, 1922, trgovačica pom. Karlovac, stupio u NOV 10. 3. 1942, komesar 2. brig. 8. div, poginuo 29. 1. 1943. kod Bihaća

TOMAŠ Milovana URO, 1917, Podplaninsko Selo, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 6. 1943. kod V. Kladuše

TOMAŠEVIĆ Nikole DRAGAN, 1924, Donji Vojni, stupio u NOV 27. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Lapca

TOMAŠEVIĆ Milovana DUŠAN, 1923, Široka Rijeka, stupio u NOV 11. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, zarobljen, ranjen 21. 9. 1943. kod Oštarija i ubijen u Karlovcu

TOMAŠEVIĆ Milana JOVAN, 1913, D. Vojni, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Loskunja«, komandant bat. 2. brig. 8. div, ranjen 21. 1. 1943. kod Vojničke Poljane, podlegao ranama 26. 1. 1943. kod Li koga Petrovog Sela

TOMAŠEVIĆ Nikole JOVAN, 1922, Miholjsko, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1944. kod Drežnika

- TOMAŠEVIC Miloša LAZO**, 1913, Miholjsko, stupio u NOV 30. 7. 1941. u odred »Miholjsko«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 20. 1. 1945. kod Plav a Drage
- TOMAŠEVIC Nikole MARKO**, 1911, Krnjak, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Loskunja«, komandir voda 1. brig. 8. div, ranjen 30. 4. 1943. kod Gospi a, podlegao ranama u VPB Bjeli potoci
- TOMAŠEVIC Mile MIHAJLO**, 1920, Miholjsko, stupio u NOV 20. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod Cemernice
- TOMAŠEVIC Nikole MILE**, 1924, Oki , Karlovac, stupio u NOV 20. 1. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 26. 9. 1944. kod Sunje
- TOMAŠEVIC Eremije NIKOLA**, 1921, Oki , stupio u NOV 12. 1. 1942, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 15. 4. 1945. kod Primišlja
- TOMAŠEVIC Jandre NIKOLA**, 1926, G. Sjeni ak, stupio u NOV 16. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Plaškog
- TOMIC Milovana JANKO**, 1914, Krnjak, stupio u NOV 20. 7. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Biha a
- TOMIC Ninka NIKOLA**, 1907, Bjeli Klanac, Krnjak, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 29. 4. 1943. u VPB Zbjeg
- TOMLJENOVIC Mile PAVAO**, 1912, Bogovolja, stupio u NOV 2. 9. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca
- TONCIC Ane JOSIP**, 1927, Ton i i, Duga Resa, stupio u NOV 10. 4. 1943, borac Karlova ke brig. 8. div, poginuo 12. 3. 1944. kod Bosiljeva
- TOP AGI Mustafe MEHO**, 1913, M. Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Cazina
- TOPCAGIC Mustafe MUSTAFA**, 1911, M. Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod Biha a
- TOPIC ure MIHAJLO**, 1925, Jamarje, Slunj, stupio u NOV 20. 8. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1944. kod Cazina
- TORBICA Vasana ILIJA**, 1925, Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 1. 1. 1945. kod Vaganca
- TORBICA Ilije NIKOLA**, 1924, Ostrožin, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 9. 1944. kod Sunje
- TORBIC Ilije MILOŠ**, 1924, Tounjski Trži , stupio u NOV 15. 11. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 24. 3. 1945. kod Biha a
- TORBIC Sime MILOVAN**, 1916, Tounjski Trži , stupio u NOV 15. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 11. 1943. kod Belaja
- TRAVICA Todora URO**, 1923, Primišljanski Trži , stupio u NOV 1. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 8. 1943. kod Li kog Petrovog Sela
- TRAVICA Todora MILE**, 1926, Primišljanski Trži , stupio u NOV 23. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 21. 10. 1943. kod Košara
- TRAVICA Jovana STEVAN**, 1922, Primišljanski Trži , stupio u NOV 9. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 24. 10. 1942. kod Cerovca, podlegao ranama 6. 2. 1943. u svom selu
- TRBOJEVIC Petra GOJKO**, 1923, Vojnovac, Plaški, stupio u NOV 1943, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 14. 1. 1944. kod Tounja
- TRBOJEVIC Jose ILIJA**, 1903, Vojnovac, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 9. 4. 1944. kod Cazina
- TRBOJEVIC Mihajla ILIJA**, 1925, Mo ila, stupio u NOV 28. 3. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 5. 1943. kod Žute Lokve
- TRBOJEVIC Miladina JANJA**, 1922, Mo ila, stupila u NOV 22. 7. 1942, bolni arka 8. div, poginula 30. 11. 1944. kod Plaškog
- TRBOJEVIC Petra MILE**, 1918, podoficir JV, Vojnovac, stupio u NOV 1942, zamjenik komandanta bat. 3. brig. 8. div, poginuo 13. 2. 1943. u Bori evcu kod Lapca

TRBOJEVIC Pavia MILI , 1903,
Vojšnica, stupio u NOV augusta 1941.
u odred »Vojšnica«, borac 2. brig.
8. div, poginuo 11. 12. 1942. kod Bužice

TRBOJEVIC Rade MILIJAN, 1926,
Zbjeg, stupio u NOV 3. 8. 1943, borac
1. brig. 8. div, poginuo 28. 6. 1944.
u Zumberku

TRBOJEVIC Radovana MILOVAN,
1915, Podhum, Plaški, stupio u NOV
1942, komandir voda 3. brig. 8. div.,
poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod
Plaškog

TRBOJEVIC Milovana NIKOLA, 1921,
Lapat, Plaški, stupio u NOV 1943,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944.
kod Cazina

TRBOJEVIC Mile NIKOLA, 1924,
Plaška Glava, stupio u NOV 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943.
na Drenovci

TRBOJEVIC Milanka PETAR, 1912,
Močila, stupio u NOV 19. 2. 1942,
obavješt. oficir 3. brig. 8. div, ranjen
2. 7. 1944. i podlegao ranama u
Zumberku

TRBOJEVIC Stevana RADE, 1912,
Močila, stupio u NOV 19. 4. 1943,
desetar 3. brig. 8. div, poginuo 20. 10.
1944. kod Drežnika

TRBOJEVIC Mile RADE, 1921, Močila,
stupio u NOV 8. 2. 1942, borac 3. brig.
8. div, poginuo 2. 3. 1944. kod Primišlja

TRBOJEVIC Stevana SIMO, 1902,
Močila, stupio u NOV 1. 10. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1944.
kod Rečice

TRBOJEVIC Mile SIMO, 1923,
Bogovolja, stupio u NOV 5. 3. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 1.
1943. kod Gnojnice

TRKULJA Matije DRAGAN, 1918,
podoficir JV. M. Trepča, Vrginmost,
stupio u NOV 20. 5. 1942, komandir
voda 1. brig. 8. div, poginuo 26. 8. 1942.
kod Jastrebarskog

TRKULJA Pavia DUŠAN, 1922,
M. Trepča, stupio u NOV 22. 10. 1942,
borac 2. brig. 8. div, utopio se u rijeci
Kupa 28. 10. 1944. kod Kupa

TRKULJA Rade DUŽAN, 1923, Perna,
stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 3. brig.
8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospiča

TRKULJA Nikole ILIJA, 1921,
Blatuša, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac
2. brig. 8. div, poginuo 13. 11. 1944. kod
Cazina

TRKULJA Nikole JOVAN, 1915,
Pješanica, stupio u NOV 23. 11. 1942,
borac 3. brig. 8. div, umro 9. 5. 1943.
u svom selu

TRKULJA Stanka LJUBAN, 1926,
Pješanica, stupio u NOV 15. 8. 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943.
kod Krašića

TRKULJA Mire MILE, 1911, Ivankovi
Selo, Utinja, stupio u NOV novembra
1941. u odred »Gašća Selo«, borac
3. brig. 8. div, poginuo 10. 12. 1942.
kod G. Trebinje

TRKULJA Mire MILOŠ, 1916, Perna,
stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig.
8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Krašića

TRKULJA Dušana MILOŠ, 1920,
Katinovac, stupio u NOV 27. 7. 1941.
u odred »Pecka«, komesar 2. brig.
8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

TRKULJA Vuje MILOŠ, 1923, Perna,
stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 2. brig.
8. div, poginuo 15. 4. 1945. kod
Primišlja

TRKULJA Milivoja MIRKO, 1923,
Perna, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac
2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod
Vaganca

TRKULJA Mire RADE, 1920, Perna,
stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 3. brig.
8. div, poginuo 29. 1. 1944. kod Blata

TRKULJA Rade STANKO, 1920,
Pješanica, stupio u NOV septembra
1941. u odred »Pješanica«, delegat voda
1. brig. 8. div, zarobljen 26. 6. 1944.
u Vojnici i ubijen od ustaša 1944.
u zatvoru u Vinkovcima

TRKULJA Mile VUJO, 1909, Mala
Trepča, stupio u NOV 25. 1. 1942,
borac 1. brig. 8. div, ranjen 6. 5. 1945.
kod Ilirske Bistrice i podlegao ranama
20. 8. 1945. u vojnoj bolnici Zagreb

TUMARA Milića MILOŠ, 1923, Tounjski
Tržići, stupio u NOV 23. 2. 1943, borac
2. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod
Gospiča

TUMARA Milovana RADE, 1924, Kord.
Ljeskovac, stupio u NOV 10. 10. 1942,
delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo
23. 11. 1944. na Trojvrhu

TUMBAŠ Matije MILOŠ, 1900, Slivnjak, stupio u NOV 1. 9. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

TURKALJ Mile IVAN, 1900, Cvitovi, stupio u NOV 1. 9. 1944. borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 2. 1945. kod Plaškog

TURKALJ Luke JANKO, 1900, Cvitovi, stupio u NOV 1. 9. 1944, stražar diviz. ambulante 8. div, umro 15. 2. 1945. u VPB Suha Perna

TURKALJ Jose PETAR, 1905, G. Taborište, stupio u NOV 15. 9. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 12. 1944. na Calopeku kod Li kog Petrovog Sela

ULEMEK Mile DURO, 1925, Pecka, stupio u NOV 10. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Oto ca

ULEMEK Mile MARIJA, 1923, Perna, stupila u NOV 5. 6. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginula 5. 7. 1943. kod Barilovi a

ULEMEK ure NIKOLA, 1901, Pecka, stupio u NOV 10. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, umro 17. 4. 1943. u svom selu

ULEMEK Jovana RADE, 1914, Blatuša, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, promrzao 12. 1. 1943. kod Li ke Jesenice i nestao u povla enju s ranjenicima 1943. kod Sutjeske

UTJEŠINOVIC Mane MILJKAN, 1926, Ostrožin, stupio u NOV 10. 1. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 6. 4. 1945. kod Rakovice

UTVIC Stanka BRANKO, 1926, Cremušnica, stupio u NOV 7. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

UZELAC Petra MILAN, 1928, Maljevac, stupio u NOV 1. 9. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 7. 1945. na Uki Brdu kod V. Kladuše

UZELAC Mile MILIVOJ, 1926, Maljevac, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 7. 1945. na Uki Brdu kod V. Kladuše

UZELAC Milovana MIRKO, 1927, Zimi, stupio u NOV 15. 1. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

UZELAC Petra NIKOLA, 1925, Maljevac, stupio u NOV 15. 8. 1942,

komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1943. kod Tounjskog Trži a

VARCELIJA Petra BRANKO, 1926, G. Trstenica, stupio u NOV 15. 6. 1942, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 22. 2. 1944. kod Plaškog

VARDA Mile RADE, 1926, Zeljava, Korenica, stupio u NOV 1943, borac 8. div, poginuo 1944. kod Perjasice
VEJIN ure BOGDAN, 1924, Grabovac, stupio u NOV 17. 8. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1943. kod Rudopolja u Lici

VEJIN Mane URO, 1923, Grabovac, stupio u NOV 10. 5. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 5. 8. 1943. kod Barilovi a

VEJIN Novaka LATA, 1920, Grabovac, stupila u NOV 15. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginula 21. 6. 1944. u Zumberku

VELADZIC Mahmuta IBRO, 1905, Caglica, V. Kladuša, stupio u NOV maja 1944, borac Muslim, brig. 8. div, poginuo 8. 4. 1945. kod Drežnika

VELIMIROVIC Sime BOZO, 1921, V. Crkvina, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 3. 1943. kod Li ke Jesenice

VELIMIROVIC Dragi a URO, 1923, Lapovac, stupio u NOV 1.1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Skakavca

VELIMIROVIC Miloša MIHAJLO, 1925, Veljun, stupio u NOV 6. 5. 1942, pom. komesara ete 1. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

VELIMIROVIC Stanka MILIC, 1915, V. Crkvina, stupio u NOV augusta 1941. u odred »G. Skrad«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 12. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

VELIMIROVIC Nikole MILOŠ, 1902, Gojkovac, stupio u NOV 1. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 6. 1944. kod Prekrižja u Zumberku

VELIMIROVIC Bože STANKO, 1923, Orijevac, D. Resa, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, kao ranjenik ubijen od ustaša 14. 9. 1943. u bolnici Oto ac

VELJA I Hasana HASICA, 1914, V. Kladuša, stupio u NOV 22. 12. 1943, zamjenik komandanta Muslim, brig. 8. div, poginuo 10. 4. 1945. kod Rakovice

VERGAS Mile JOVO, 1923, Siroka Rijeka, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

VESELICA Janka MIRKO, 1922, Bugar, stupio u NOV 5. 12. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo juna 1944. kod Buda kog

VEZMAR Damjana RADE, 1919, podoficir JV, Plaška Glava, stupio u NOV 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, ranjen 6. 2. 1943. na Drenova i, podlegao ranama u VPB Bjeli potoci

VIDIC Milana MILIC, 1925, Miholjsko, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Miholjsko«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 16. 11. 1943. kod Cazina

VIDNJEVIC Vasilja MILE, 1919, Gornja Trebinja, stupio u NOV 12. 6. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1945. kod Primišlja

VIDNJEVIC Vasilja STANKO, 1909, G. Trebinja, stupio u NOV 13. 3. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 8. 9. 1944. kod G. Mekušja

VIDOVIC Save CVIJAN, 1922, Novo Selo, Duga Resa, stupio u NOV 4. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 4. 1944. u s. Keji kod Generalskog Stola

VIDOVIC Mile URO, 1920, G. Primišlje, stupio u NOV 23. 2. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

VIDOVIC Mihajla MILE, 1908, Novo Selo, stupio u NOV 1. 7. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1944. kod Li ke Jesenice

VIDOVIC Dušana NIKOLA, 1921, Štipan, stupio u NOV 1. 1. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Ogulina

VIDOVIC Bože SIMO, 1929, Štipan, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 5. 1944. kod Prijebolja

VIGNJEVIC Rade BOGDAN, 1917, Ponikve, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 4. 1945. kod Rakovice

VIGNJEVIC Tadije MILE, 1918, Ponikve, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Dubrave«, komandir voda

2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1943. kod Josipdola

VILA ure DRAGI, 1914, Kupljensko, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Crna Lokva«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 12. 1942. kod emernice

VILA Mile ILIJA, 1915, Kupljensko, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Vrhovina

VILA Nikole STOJAN, 1927, Kupljensko, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 9. 1944. u Kestenovcu

VIŠEK LJUDEVIT, 1920, kroja, Karlovac, stupio u NOV 1. 5. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 9. 11. 1942. u Salopek Lukama

VIŠNJIC Save BOŠKO, 1927, V. Crkvina, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 1. 1944. u selu Sabljaci kod Modruša

VIŠNJIC ure BRANKO, 1923, Deli Poljana, Slunj, stupio u NOV 10. 8. 1942. borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

VIŠNJIC Ilije URO, 1912, Šiljkova a, V. Kladuša, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 13. 9. 1944. kod Cazina

VIŠNJI Sime MANE, 1911, Kuk, Slunj, stupio u NOV 20. 2. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

VIŠNJI Mili a MILOŠ, 1923, Furjan, stupio u NOV 1. 8. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina

VIŠNJIC Stanka MILOŠ, 1927, Tatar Varoš, stupio u NOV 9. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 11. 1943. kod Blata

VIŠNJI Race RADE, 1920, Gornje Dubrave, stupio 1941. u odred »Dubrave«, obavješt. oficir 8. div, poginuo 24. 2. 1945. u G. Dubravama

VIŠNJIC Laze RADE, 1927, Tatar Varoš, stupio u NOV 1. 4. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1944. kod Cazina

VITAS Rade MILUTIN, 1920, Svoji, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen, zaklan od etnika 16. 10. 1943. u Stajnicama kod Brinja

VITAS Petra NIKOLA, 1917, Svoji , stupio 31. 8. 1941. u odred »Perjasica«, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 15. 6. 1944. kod Buševca

VLADI Marka DRAGAN, 1925, Kestenovac, stupio u NOV 15. 3. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 4. 1943. kod Blata

VLAISAVLJEVIC Miloša PETAR, 1922, Debelo Brdo, Korenica, stupio u NOV 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1943. kod Ilirske Bistrice

VLASIC Mile MANE, 1924, Ostrožin, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, utopio se u Mrežnici 22. 7. 1944. kod Perjasice

VOJNOVIC Petra BOGDAN, 1921, pisar op ine, Vorkapi Selo, stupio u NOV 10. 4. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 12. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

VOJNOVIC ur a CIRO, 1907, Vorkapi Selo, stupio u NOV 21. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

VOJNOVIC Ilije DANE, 1920, Šiljkova a, V. Kladaša, stupio u NOV 10. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 2. 1943. kod Lapca

VOJNOVIC Janka DRAGAN, 1911, Crni Potok, stupio u NOV 12. 1. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 14. 3. 1944. na Gri u kod Tounja

VOJNOVIC Kate DRAGICA, 1925, Brebornica, stupila u NOV 10. 11. 1942, bolni arka 2. brig. 8. div, poginula 28. 5. 1944. kod emernice

VOJNOVIC Miloša DUŠAN, 1923, Vojnovi Brdo, stupio u NOV 10. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 11. 1942. kod Cetingrada

VOJNOVIC Petra URO, 1916, Katinovac, stupio u NOV 27. 7. 1941. u odred »Crni Potok«, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 11. 10. 1943. kod Ogulina

VOJNOVIC Petra URO, 1920, Crni . Potok, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo na odsustvu od ustaškog trupa 19. 12. 1943. u svom selu

VOJNOVIC Vase URO, 1922, Brebornica, stupio u NOV 7. 9. 1942,

borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 7. 1943. u s. Basari kod Slunja

VOJNOVIC Miloša JOVAN, 1906, Crni Potok, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Crna Lokva«, bolni ar 1. bat. 2. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Lekenika

VOJNOVIC Luke MIHAJLO, 1926, Crnr Potok, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

VOJNOVIC Mile MILAN, 1907, Crni Potok, stupio u NOV 20. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 25. 2. 1943. kod Plaškog

VOJNOVIC Matije MILAN, 1914, Crni Potok, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 29. 10. 1942. kod Rakovice

VOJNOVIC Ilije MIRKO, 1920, Katinovac, stupio u NOV 2. 7. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, poginuo 1. 7. 1943. kod Veljuna

VOJNOVIC Petra PAVAO, 1901, Crni Potok, stupio u NOV 17. 1. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 3. 1944. kod Tounjskog Trži a

VOJNOVIC Ninka PAVAO, 1925, Crni Potok, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 1. 1943. kod Saborskog

VOJNOVIC Matije PETAR, 1923, Crni' Potok, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 1. 1943. kod Saborskog

VOJNOVIC Miloša PETAR, 1923, Crni Potok, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 1. 1943. kod Saborskog

VOJNOVIC Stanka PETAR, 1923, Slavsko Polje, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 9. 1943. kod Musul. Potoka

VOJNOVIC Mile PETAR, 1924, Crni Potok, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 1. 1943. kod Saborskog

VOJNOVIC Sime RADE, 1908, Crni Potok, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 28. 6. 1944. kod Vivodine

VOJNOVI Mile SIMO, 1904, Crni Potok, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, umro 17. 6. 1943. u svom selu

VOJNOVI Stojana SIMO, 1920, Crni Potok, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 12. 1943. kod V. Kladuše

VOJNOVI Miloša STANKO, 1921, Vojnovi Brdo, stupio u NOV 3. 2. 1942, borac ete za vezu pri štabu 8. div, umro 30. 4. 1943. u svom selu

VOJNOVI Ciré STOJAN, 1919, Crni Potok, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Crni Potok«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 21. 9. 1943. kod Trošmarije

VOLARIC Petra IVAN, 1909, Vrbnik, Krk, borac 3. brig. 8. div, poginuo 16. 1. 1944. kod Košara

VORKAPI Petra ADAM, 1918, Poljani, Vrginmost, stupio u NOV 16. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1944. u Blatnici kod Re ice

VORKAPI Petra BOZIDAR, 1922, ak, Podhum, Plaški, stupio u NOV 1941. komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 23. 1. 1943. kod Dunjaka

VORKAPI Matije BRANKO, 1924, Vorkapi Selo, Vrginmost, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 3. 1944. na Gri u kod Tounja

VORKAPI Sime DUŽAN, 1910, Vorkapi Selo, stupio u NOV 9. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Skakavca

VORKAPI Pavia URO, 1916, Vorkapi Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 2. 10. 1944. u Ziva ji kod Sunje

VORKAPI Mile ILIJA, Vorkapi Selo, stupio u NOV 9. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

VORKAPI Mi e JANKO, 1926, Vorkapi Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 10. 11. 1943. kod Josipdola

VORKAPI Dane MILAN, 1910, Stara Kršlja, stupio u NOV 24. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. na Trojvrhu kod Plaškog

VORKAPI Mirka MILAN, 1910, Vorkapi Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

VORKAPI Nikole MILAN, 1921, Vorkapi Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika

VORKAPI Petra MILAN, 1922, Mudri Selo, Slunj, stupio u NOV 13. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 5. 1943. kod Žute Lokve u Lici

VORKAPI Marka MILAN, 1923, Vorkapi Selo, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

VORKAPI Mile MILAN, 1925, Trojvrh, Plaški, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, zarobljen 25. 2. 1944. kod Kuni a i streljan nakon 2 mjeseca na Ilovcu kod Karlovca

VORKAPI Jovana MILE, 1923, Katinovac, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 1. 1944. kod G. Dubrava

VORKAPI Marka MILOŽ, 1906, Vorkapi Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 9. 1943. kod Musulinskog potoka

VORKAPI Ilije MILOŽ, 1919, Vorkapi Selo, stupio u NOV 9. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

VORKAPI Teodora MIRKO, 1906, Vorkapi Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

VORKAPI Miloša MIRKO, 1925, Vorkapi Selo, stupio u NOV 1. 9. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 10. 1944. kod Rakovice

VORKAPI Stanka MIRKO, 1926, Vorkapi Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 14. 3. 1944. na Gri u kod Tounja, podlegao ranama 20. 3. 1944. u VPB Petrova gora

VORKAPI Miloša NIKOLA, 1906, Vorkapi Selo, izabran 1941. u seoski NOO, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1945. kod Mo ila

VORKAPI Stevana NIKOLA, 1925, Vorkapi Selo, stupio u NOV 9. 5. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen, zarobljen od ustaša 14. 3. 1944. na Gri u kod Tounja i ubijen u Ogulinu

VORKAPI Petra PAVAO, 1923, Vorkapi Selo, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Ban. Kova evca

VORKAPI Radovana PETAR, 1913, Podhum, stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1945. na Latasovu Brdu kod Plaškog

VORKAPI Ljubomira PETAR, 1918, Vorkapi Brdo, stupio u NOV 2. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 12. 1. 1944. kod Plaškog

VORKAPI Pavia PETAR, 1921, Vorkapi Selo, stupio u NOV 9. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 13. 12. 1943. na Biljegu kod Petrove gore

VORKAPI Mile PETAR, 1922, Mašvina, stupio u NOV 1. 8. 1942, delegat voda 3. brig. 8. div, poginuo 7. 2. 1945. kod Plav a Drage

VORKAPI Marka SAVO, 1903, Katinovac, stupio u NOV 20 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 6. 1943. kod Cetingrada

VORKAPI Ninka SLAVKO, 1923, Vorkapi Selo, stupio u NOV 9. 5. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. kod Biha a

VORKAPI Marka STOJAN, 1919, Vorkapi Selo, stupio u NOV 10. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 3. 1944. na Gri u kod Tounja

VOZILA Antona IVAN, 1925, Pula, stupio u NOV maja 1942, borac 1. bat. 2. brig. 8. div, poginuo 1943. kod Perusi a

VRACAR Steve JOSO, 1915, trg. pom. Kokirevo, Vojni , stupio u NOV novembra 1941. u odred »Loskunja«, komandant bat. 3. brig. 8. div, poginuo 1944. u svom selu

VRACAR Jovana LJUBAN, 1922, Bukovica, Vojni , stupio u NOV augusta 1941. u odred »Loskunja«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Toboli a

VRACAR Mili a MILOŠ, 1908, Bukovica, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1944. u Zumberku

VRANEŠEVIC Mile ILIJA, 1923, Bukovica, stupio u NOV 15. 2. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 28. 12. 1944. u Smoljancu kod Drežnika

VRANEŠEVIC Ilije PAVAO, 1912, Bukovica, Vrginmost, stupio u NOV 10. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 4. 1944. kod Li kog Petrova Šela

VRANEŠEVIC Ilije STEVO, 1919, Bukovica, stupio u NOV 3. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 22. 7. 1944. kod D. Dubrava

VRANJES ur a MILAN, 1910, Mrežnica, Duga Resa, izabran 27. 11. 1941. u seoski NOO, stupio u NOV 16. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1944. kod Babina Potoka

VRANJES ure MILE, 1917, Svoji , D. Resa, stupio u NOV 31. 8. 1941. u odred »Perjasica«, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 1. 11. 1943. kod Belaja

VRBANIC Josipa FRANJO, 1924, Kupinec, borac 1. brig. 8. div, poginuo» 7. 11. 1944. kod Cazina

VRBANIC Ivana JOSO, 1912, Cerovac., Slunj, stupio u NOV 1. 1. 1945, borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. kod Primišlja

VRCELJ Ilije MILE, 1920, Blata, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. u Buda koj Rijeci

VR I Sr ana STANKO, 1922, D. Cemernica, stupio u NOV 1. 7. 1942, desetar 1. brig. 8. div, poginuo 17. 9. 1943. kod Dabra

VRGA Dmitra PETAR, 1917, Podgorje, stupio u NOV 20. 2. 1942, zamjenik komesara ete 2. brig. 8. div, poginuo 26. 9. 1944. kod Sunje

VRGA Mile VASO, 1922, Pješ anica, stupio u NOV 15. 8. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 28. 4. 1943. kod! Plaškog

VUCELIC Mile SIMO, 1923, Gornje Dubrave, stupio u NOV 18. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

VUCELIC Rade VAJO, 1926, Gornje Dubrave, stupio u NOV 2. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 7. 1. 1944. kod Globorni kog mosta

VU ETA Ivana FRANJO, 1901, Mlinar, Slunj, stupio u NOV 14. 9. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 5. 12. 1944. kod Plaškog

VU ETI Petra ALEKSA, 1919, Katinovac, stupio 27. 7. 1941. u odred »Pecka«, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 7. 4. 1945. kod Primišlja

VUCETIC Stevana DRAGAN, 1910, podoficir JV, Katinovac, stupio u NOV 27. 7. 1941. u odred »Pecka«, član štaba 1. brig. 8. div, poginuo 10. 4. 1945. kod Primišlja

VU ETI Pere ILIJA, 1919, Toboli, stupio u NOV 7. 12. 1941. u odred »Toboli«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 13. 2. 1943. kod Lazine

VU ETI Nikole JOVAN, 1901, Radmanovac, Vojni, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Crna Lokva«, operativni oficir 1. bat. 3. brig. 8. div, poginuo 15. 12. 1942. kod Cemernice

VUCETIC Jovana MILE, 1913, Katinovac, stupio u NOV 27. 7. 1941. u odred »Pecka«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 4. 1943. kod Plaškog

VU ETI Ninka MILOŠ, 1919, Radmanovac, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

VUCINI Jove URO, 1914, Slavsko Polje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kati kosa«, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 29. 9. 1942. kod Vukmani a

VU INI Petra URO, 1920, Slavsko Polje, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Kati kosa«, zamjenik komandira ete 1. brig. 8. div, poginuo 27. 12. 1943. kod Cazina

VUCINI Stanka URO, 1920, Slavsko Polje, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Kati kosa«, kom. voda 1. brig. 8. div, poginuo 8. 11. 1944. kod Cazina

VUCINI Miloša MIHAJLO, 1909, pekar, Slavsko Polje, stupio u NOV novembra 1941. u odred »Kati kosa«,

borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

VU INI Miloša MILE, 1919, Slavsko Polje, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Kati kosa«, operativni oficir bat. 1. brig. 8. div, poginuo 15. 7. 1944. u Zumberku

VU INI Rade NIKOLA, 1923, D. Sjeni ak, stupio u NOV 7. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 2. 1945. kod Li ke Jesenice

VUCINI Mili a SAVO, 1902, Bukovica, Vojni, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Ga eša Selo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 30. 1. 1943. kod Biha a

VU KOVI Petra DRAGI, 1922, Jurga, Vojni, stupio u NOV 1. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 2. 5. 1943. kod Gospi a

VU KOVIC Milana DUŠAN, 1921, Kloko, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod Lasinje

VU KOVIC Mile DUŠAN, 1922, Kloko, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 14. 1. 1944. kod G. Dubrava

VUCKOVI Mili a URO, 1918, Dunjak, stupio u NOV 16. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 19. 12. 1943. kod V. Kladuše

VUCKOVI Mile GOJKO, 1924, Gojkovac, stupio u NOV 15. 11. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 5. 8. 1943. kod Barilovi a

VU KOVIC Todora GOJKO, 1924, Lapovac, Slunj, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac Mitraljeske ete 4. bat. 3. brig. 8. div, poginuo 18. 2. 1943. kod Lapca

VUCKOVI Petra LJUBOMIR, 1922, Lapovac, stupio u NOV 1. 7. 1942, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1945. kod Rakovice

VUCKOVI Save MIHAJLO, 1922, V. Crkvina, stupio u NOV 10. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 21. 10. 1942. kod Široke Rijeke

VUCKOVI Pavia MIHAJLO, 1924, Brebornica, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div,

poginuo 19. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika

VU KOVIC Janka MILAN, 1909, Trnovac, Glina, stupio u NOV u jesen 1942, borac 2. brig. 8. div, umro februara 1945. u VPB Suha Perna

VUCKOVI Milana MILE, 1922, Stojmeri, Slunj, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 2. 1943. u Nebljusima kod Lapca

VUCKOVI Rade MILOŠ, 1921, Dunjak, stupio u NOV 16. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

VUCKOVIC Steve MILOŠ, 1923, Jurga, Vojni, stupio u NOV 15. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

VUCKOVI Mojsije MILOVAN, 1922, G. Skrad, stupio u NOV 15. 4. 1942, kom. voda 1. brig. 8. div, ranjen 1. 1. 1943. kod Kraši a i podlegao ranama 20. 3. 1943. u VPB Bjeli potoci

VUCKOVI ure NIKOLA, 1922, Dunjak, stupio u NOV 18. 2. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. na Kneji kod Toboli a

VUCKOVIC Mili a NIKOLA, 1923, Raji Brdo, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Skakavca

VU KOVIC Mili a RADE, 1896, Dunjak, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 5. 1943. kod Dabra

VUCKOVI Petra STEVAN, 1908, Radmanovac, stupio augusta 1941. u odred »Crna Lokva«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 21. 4. 1944. kod Li kog Petrova Sela

VUCKOVIC Mile VLADAN, 1909, Bogovolja, stupio u NOV 5. 8. 1942, vodnik 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. kod Biha a

VUCKOVIC Mihajla VOJIN, 1921, V. Crkvina, stupio u NOV 18. 9. 1942, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. kod Plav a Drage

VUGDRAGOVIC Dragana SAVO, 1921, Komesarac, stupio u NOV 10. 11. 1942,

komandir voda 2. brig. 8. div, ranjen 17. 2. 1944. kod Topuskog, podlegao ranama 20. 3. 1944. u Podcetin u kod Cetingrada

VUGDRAGOVIC Save URA, 1897, G. Skrad, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 3. 1943. kod Crne Vlasti

VUGDRAGOVIC Stanka URA, 1914, V. Crkvina, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, ranjen 26. 5. 1943. kod Zute Lokve, zarobljen od Talijana i ubijen

VUGDRAGOVIC Mihajla MILETA, 1922, G. Skrad, stupio u NOV 20. 3. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 1. 1. 1943. kod Kraši a

VUGDRAGOVIC Rade MILOŠ, 1927, G. Skrad, stupio u NOV 13. 6. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 14. 10. 1944. kod Zažina

VUGDRAGOVIC Mili a PETAR, 1899, policaj, G. Skrad, izabran 20. 11. 1941. u Op inski NOO, stupio u NOV 15. 7. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 17. 11. 1943. u selu Gore kod Petrinje

VUGDRAGOVIC Mileta VASO, 1904, G. Skrad, stupio u NOV 16. 2. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Vrhovina

VUJAKLIJA ure DRAGI, 1904, Kutanja, Slunj, stupio u NOV 2. 5. 1942, komandir odjelenja 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1943. kod Tounjskog Trži a

VUJAKLIJA Petra GOJKO, 1922, Kutanja, stupio u NOV 7. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 5. 2. 1944. kod Dabra

VUJAKLIJA Mili a LJUBOMIR »Mi o«, 1922, Snos, Slunj, stupio u NOV 3. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 19. 8. 1944. kod Plaškog

VUJAKLIJA Mili a LJUBOMIR, 1925, Kutanja, stupio u NOV 7. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Tušilovi a

VUJAKLIJA Laze MILI, 1895, Kloko, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

VUJANOVIĆ Stanka NIKOLA, 1922,
Klokoč, stupio u NOV 20. 5. 1942,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
2. 1. 1943. kod Krašića

VUJASIN Milić i STEVO, 1927,
Bos. Bojna, stupio u NOV 24. 1. 1943,
vodnik 2. brig. 8. div, poginuo
6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

VUJAŠKOVIĆ Milić i NIKOLA, 1924,
Krnjak, stupio u NOV 26. 4. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
12. 4. 1943. kod Otočca

VUJAŠKOVIĆ Petra SIMO, 1919,
Ponorac, stupio u NOV septembra
1941. u odred »D. Skrad«, komandir
voda 1. brig. 8. div, poginuo 28. 1. 1944.
kod Plaškog

VUJIC Vuje DURO, 1914,
Las. Sjenjak, stupio u NOV
1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro
29. 3. 1943. u VPB Zbjeg

VUJIC Gligorije MILE, 1917,
Las. Sjenjak, stupio u NOV
1. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 20. 3. 1943. kod Crne
Vlasti

VUJIC Nikole RADE, 1925,
Las. Sjenjak, stupio u NOV
20. 4. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 14. 7. 1944. u Zumberku

VUJIC Dušana MILE, 1925,
Zivkovi Kosa, stupio u NOV
10. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 22. 6. 1943. kod V. Kladuše

VUJIC Dušana MIRKO, 1927,
Brezova Glava, stupio u NOV
13. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

VUKAS Mile BRANKO, 1923,
Kunić, Plaški, stupio u NOV 1942,
borac 2. brig. 8. div, ranjen kod
Primišlja i umro aprila 1945.

VUKAS ure DRAGAN, 1924,
Janja Gora, stupio u NOV 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
2. 7. 1944. u Zumberku

VUKAS Pere URO, 1924, Mo ila,
stupio u NOV 21. 3. 1943, borac
2. brig. 8. div, poginuo 11. 4. 1945. kod
Mo ila

VUKAS Milić i ILIJA, 1919, Mo ila,
stupio u NOV 1. 10. 1942, delegat

voda 3. brig. 8. div, poginuo
8. 2. 1945. kod Plav i Drage

VUKAS Rade MANE, 1919,
Jezero, Plaški, stupio u NOV 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
10. 4. 1944. kod Cazina

VUKAS ure MANE, 1920, Janja Gora,
stupio u NOV 1943, borac 3. brig.
8. div, poginuo 2. 7. 1944. u Zumberku

VUKAS Mane MANE, 1921, Mo ila,
stupio u NOV 2. 11. 1943, borac
1. brig. 8. div, ranjen 19. 11. 1943. u
Rakovici i umro u VPB Zbjeg

VUKAS Miloša MILE, 1925, Mo ila,
stupio u NOV 3. 5. 1943, borac
3. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod
Vaganca

VUKAS Petra MILICA, 1923, Kunić,
stupila u NOV 1942, bolnička arka 1. brig.
8. div, poginula 5. 3. 1944. kod
Zdenice

VUKAS Rade MILOVAN, 1915, Mo ila,
stupio u NOV 19. 1. 1942, vodnik
3. brig. 8. div, poginuo 19. 10. 1944.
na Lipova i kod Drežnika

VUKAS Jovana NIKOLA, 1921,
Mo ila, stupio u NOV septembra 1941.
u odred »Mo ila«, komandir voda
1. brig. 8. div, ranjen 27. 9. 1944. kod
Sunje i umro 10. 10. 1944. u VPB
Petrova gora

VUKAS MILE NIKOLA, 1926,
Mo ila, stupio u NOV 27. 1. 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
19. 10. 1944. na Lipova i kod Drežnika

VUKAS Milana RADE, 1919, Mo ila,
stupio u NOV 15. 3. 1942, borac 3. brig.
8. div, ranjen 9. 12. 1942. kod
Vukmanića, umro u VPB 2. 7. 1943. u
Zbjegu

VUKAS Petra RADE, 1925, Mo ila,
stupio u NOV 10. 12. 1942, borac
2. brig. 8. div, ranjen 14. 3. 1944. kod
Tounja, umro 20. 3. 1944. u VPB
Zbjeg

VUKAS Mile RADE, 1927, Kunić,
stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 9. 3. 1944. u svom selu

VUKAS Dane RADOVAN, 1919, Kunić,
stupio u NOV 1941, borac 1. brig.
8. div, poginuo 1943. kod V. Kladuše

VUKAŠINOVIC Milovana NIKOLA, 1928, Perjasica, stupio u NOV 19. 11. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

VUKASINOVIC Milovana PETAR, 1920, Perjasica, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 28. 1. 1943. kod Li kog Petrovog Sela

VUKELIC Miladina BUDE, 1908, Mrzlo Polje, stupio u NOV 17. U. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 9. 5. 1944. kod Plitvi kog Ljeskovca

VUKELIC Bogdana DRAGUTIN, 1922, trg. pom., Latin, Plaški, stupio u NOV 13. 2. 1942, komesar ete 2. brig. 8. div, poginuo 5. 1. 1945. kod Josipdola

VUKELIC Petra DURA, 1920, Plaški, stupio 7. 10. 1941. u odred »Vera«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 14. 2. 1943. kod Lapca

VUKELIC Rade URO, 1914, Gornja Trebinja, stupio u NOV 1. 8. 1944, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 11. 1943. kod Hrastovice

VUKELIC Vuje JOVAN, 1923, G. Trebinja, stupio u NOV 3. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 13. 3. 1944. kod Plav a Drage, umro u VPB Zbjeg

VUKELIC Milana MANE, 1919, Toboli, stupio u NOV 22. 2. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 13. 2. 1943. u Zumberku

VUKELIC Petra MARKO, 1912, Kord. Ljeskovac, stupio 11. 8. 1941. u odred »Ljeskovac«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 10. 9. 1944. u Belaju

VUKELIC Mile MILAN, 1909, Mo ila, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 7. 1. 1943. kod Li ke Jesenice

VUKELIC Dragi a MILAN, 1924, Zbjeg, stupio u NOV 10. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 5. 5. 1944. kod Ramljana u Lici

VUKELIC Janka MILAN, 1925, Bugar, stupio u NOV 1. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 8. 1943. kod Gline

VUKELIC Milana MILANKO, 1915, Kord. Ljeskovac, stupio u NOV 8. 9. 1942, borac brdskog divizionara 8. div, poginuo 15. 4. 1945. u Primišlju

VUKELIC Milovana MILE, 1917, Toboli, stupio u NOV 24. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 3. 1943. u Plav a Dragi

VUKELIC Mile MILIC, 1926, Toboli, stupio u NOV 9. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 21. 2. 1943. kod Gornjeg Lapca

VUKELIC Mane MILOVAN, 1918, Janja Gora, stupio u NOV 1941, borac 2. brig. 8. div, umro maja 1943.

VUKELIC ure PETAR, 1909, Kord. Ljeskovac, stupio u NOV 4. 5. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 5. 1944. kod emernice

VUKELIC Milke RADE, 1918, Vera, stupio u NOV 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1945. u Baljevcu kod Biha a

VUKELI Milovana SPASO JA, 1900, Zbjeg, stupio u NOV 5. 6. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 9. 1944. kod Sunje

VUKI Miloša OR E, 1926, Cerovac, stupio u NOV 25. 10. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 28. 3. 1945. na mostu u Biha u

VUKI ure LJUBAN, 1921, Cerovac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Debela kosa«, komandir ete 2. brig. 8. div, poginuo 31. 12. 1944. kod Vaganca

VUKI ure LJUBOMIR, 1918, Rastovac, Buda ki, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Debela kosa«, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1942. kod Ban. Kova evca

VUKI Laze MIHAJLO, 1923, Cerovac, stupio u NOV 25. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 18. 11. 1944. kod Drežnika

VUKI Rade PETAR, 1918, Cerovac, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Debela kosa«, borac 2. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod Gospi a

VUKIC Miloša SVETOZAR, 1924, u enik u trgovini, Cerovac, stupio u

NOV augusta 1941. u odred »Debela kosa«, komandir voda 3. brig. 8. div, poginuo 5. 2. 1944. kod Dabra

VUKMANOVI Stevana URO, 1914, Lipje, stupio u NOV 5. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 16. 7. 1943. kod Josipdola

VUKMANOVI Jovana MILE, 1911, Lipje, stupio u NOV 27. 4. 1942, delegat voda 2. brig. 8. div, zarobljen 20. 1. 1943. u selu Ribari i ubijen od ustaša u logoru Jasenovac

VUKMIROVI Petra MILOŠ, 1920, D. Poloj, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 2. 1. 1943. kod Krašića, podlegao ranama i tifusu juna 1943. u Bosni

VUKOBRAD Nikole BOŠKO, 1922, Ponorac, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 9. 12. 1943. kod Primišlja

VUKOBRATOVI Mili a DUŠAN, 1927, Mlakovac, Karlovac, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1944. u Zumberku

VUKOBRATOVI ure MIRKO, 1924, Kupljensko, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Lapca

VUKOBRATOVI Stanka NIKOLA, 1905, Suhodol, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Otoca

VUKOBRATOVI Miloša NIKOLA, 1924, Zagorje, stupio u NOV 19. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 10. 4. 1945. kod Drežnika

VUKOBRATOVI Dmitra VASO, 1912, Brebornica, stupio u NOV 28. 11. 1941. u odred »Debela kosa«, komandant 5. bat. 1. brig. 8. div, poginuo 19. 11. 1944. na Lipova i kod Drežnika

VUKOJEVI Petra DRAGAN, 1924, Bogovolja, stupio u NOV 23. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 29. 8. 1943. kod Gospića

VUKOVI Nikole FRANJO, 1920, Vukova Gorica, stupio u NOV 25. 8. 1943, borac Karlovačke brig. 8. div, poginuo 12. 3. 1944. u selu Bosanci

VUKOVI LUKA, rodom od Niša, pobjegao 1942. iz njemačkog zarobljeništva i stupio u NOV, zamjenik komandira čete 3. brig. 8. div, poginuo 26. 11. 1943. kod Hrastovice

VUKOVI Dušana MILOŠ, 1921, Nova Kršljica, stupio u NOV 15. 5. 1942, komandir čete 3. brig. 8. div, poginuo 29. 6. 1944. u Zumberku

VUKOVI Sime NIKOLA, 1903, G. Trstenica, stupio u NOV 15. 11. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1944. kod Čazina

VUKOVI Dušana STEVO, 1914, Jamarje, stupio u NOV 10. 8. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 30. 6. 1944. u Zumberku

VUKOVI Nikole UROŠ, 1924, Jamarje, stupio u NOV 18. 9. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1945. na Latasovu Brdu kod Plaškog

VUKŠI Sime SIMO, 1910, pekar, Podgorje, stupio u NOV 11. 12. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 21. 1. 1943. kod Vojnića

VULETI Jovana DANILO, 1922, Miholjsko, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1944. kod Sv. Jane

VULETI Nikole DRAGAN, 1914, Ruševica, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Široka Rijeka«, obavješ. oficir bat. 2. brig. 8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Crne Vlasti

VULETI Pavia DUŠAN, 1924, Donji Poloj, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 11. 12. 1942. kod Lasinja

VULETI ur a URO, 1919, Kusaja, stupio u NOV 10. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 10. 1. 1944. kod Oštarija

VULETI Milivoja MILAN, 1905, Kuzma, stupio u NOV 19. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 27. 9. 1944. kod Sunje

VULETI Mili a MILI, 1918, Poloj, stupio u NOV 20. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. na Klačnici kod Plaškog

VULETI Jovana MILIVOJ, 1900,
Gornja Visoka, Slunj, stupio u NOV
27. 3. 1943, borac 3. brig. 8. div,
umro 29. 4. 1943. u svom selu

VULETI Save MILUTIN, 1915,
G. Visoka, stupio u NOV septembra
1941. u odred »Kuzma«, komandir voda
1. brig. 8. div. poginuo 1. 2. 1943, kod
Vivodine u Zumberku

VULETI Mili a MIRKO, 1910,
Poloj, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 2. brig. 8. div, poginuo
6. 2. 1943. na Drenova i

VULETI Mile RADE, 1924,
Maljevac, stupio u NOV 21. 1. 1943,
borac 2. brig. 8. div, poginuo 26. 9. 1944.
kod Sunje

VULETI Mili a STANKO, 1893,
G. Visoka, stupio u NOV 19. 1. 1943,
borac 3. brig. 8. div. poginuo 21. 1. 1943.
kod Maše i Potoka

VULETI ure STANKO, 1903,
D. Brusovaca, stupio u NOV
1. 12. 1942, borac 1. brig. 8. div,
poginuo 15. 3. 1944. kod Tobolaca

VULETI Miloša VASO, 1921,
Krstinja, stupio u NOV augusta 1941.
u odred »Široka Rijeka«, borac 3. brig.
8. div, poginuo 21. 3. 1943. kod Babina
Potoka

VULI Ilije DANILO, 1922,
Me e ak, Plaški, stupio u NOV
28. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div,
poginuo 12. 8. 1944. na Prijeboju

VULI Nikole DUŠAN, 1918,
Me e ak, Plaški, stupio u NOV 1941,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
30. 4. 1944. kod Plitvskih jezera

VULI Ilije MILE, 1916, Me e ak,
stupio u NOV 1942, borac 3. brig. 8. div,
poginuo 8. 3. 1944. kod Plavca i Drage

VULI Dmitra MILE, 1924, Podhum,
stupio u NOV 28. 4. 1942, borac 2. brig.
8. div, poginuo 1943. kod Karlovca

VULI Dane PAVLE, 1921, Podhum,
stupio u NOV februara 1943,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
18. 3. 1943. kod G. Dubrava

VUNDUK Nikole RADE, 1914,
Lipovac, stupio u NOV 1. 2. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
23. 11. 1944. na Trojvrhu

VURDELJA Milovana DUŠAN, 1903,
V. Kozinac, stupio u NOV 20. 1. 1943,
borac 3. brig. 8. div, poginuo
21. 3. 1944. kod Vrhovina

VURDELJA Milete JANKO, 1914,
V. Kozinac, stupio u NOV 20. 2. 1942,
borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943.
kod Otoca

VUSAK Jure IVAN, 1912, Reica,
stupio u NOV 20. 9. 1943, borac 1. brig.
8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Zažina

ZAHIROVI Huse AHMED, 1904,
Ml. Kladuša, stupio u NOV
22. 12. 1943, borac Muslim, brig. 8. div,
ranjen 10. 4. 1945. kod Rakovice
umro u VPB Kestenova gora

ZATEZALO Steve DUŠAN, 1926,
Gornje Dubrave, stupio u NOV
4. 8. 1942, delegat voda 1. brig. 8. div,
poginuo 10. 11. 1942. kod Cetingrada

ZATEZALO Milanka NEDELJKO,
1920, trg. pom. Gornje Dubrave, stupio
u NOV 10. 2. 1942, komesar bat. 1. brig.
8. div, poginuo 13. 9. 1944. kod Cazina

ZATEZALO Petra NIKOLA, 1914,
Donje Dubrave, stupio u NOV
15. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div, umro
aprila 1943. u Perjasici

ZATEZALO Todora PETAR, 1924,
Donje Dubrave, stupio u NOV
15. 2. 1942, borac 1. brig. 8. div,
ranjen 27. 9. 1942. kod D. Dubrava,
poginuo marta 1943. kod Neretve

ZATEZALO Nikole RADE, 1924,
Donje Dubrave, stupio u NOV 1942,
borac 1. brig. 8. div, poginuo
7. 1. 1944. kod Globorni kog mosta

ZATEZALO Petra SIMO, »Cojle«,
1919, pekar, Gornje Dubrave, stupio
u NOV augusta 1941. u odred
»Dubrave«, komandir ete 3. brig.
8. div, poginuo 26. 11. 1943. u
Hrastovici kod Petrinje

ZATEZALO ure STEVO, 1925,
Gornje Dubrave, stupio u NOV
23. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo
5. 6. 1944. kod G. Dubrava

ZATEZALO Milanka VELJKO, 1922,
kuhar, Gornje Dubrave, stupio u
NOV 4. 2. 1942, komesar bat. 1. brig.
8. div, poginuo 8. 4. 1945. u Laevcu
kod Slunja

ZAVODA Nikole BRANKO, 1923, Mala Kosa, stupio u NOV 20. 9. 1941. u odred »Poloj«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 11. 1942. kod Cetingrada

ZAVODA Sime URO, 1906, podplaninsko Selo, stupio u NOV 1. 3. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 1. 7. 1944. u Zumberku

ZAVODA Mojsije URO, 1916, Mala Kosa, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Poloj«, borac 1. brig. 8. div, ranjen, umro 29. 11. 1943. u svom selu

ZAVODA Mojsije PETAR, 1915, M. Kosa, stupio u NOV septembra 1941. u odred »Poloj«, borac 1. brig. 8. div, poginuo 10. 11. 1942. kod Cetingrada

ZDJELAR ure BRANKO, 1925, Ponikve, V. Kladuša, stupio u NOV 2. 3. 1942, vodnik 1. brig. 8. div, poginuo 3. 8. 1944. kod Turnja

ZDJELAR Miloša URO, 1922, Pavkovi Selo, stupio u NOV decembra 1941. u odred »Loskunja«, borac 3. brig. 8. div, ranjen 23. 1. 1943. kod Veljuna, nestao u 4. ofanzivi 1943. kod Sutjeske

ZDJELAR Mile MILE, 1925, Kestenovac, stupio u NOV 15. 1. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 27. 4. 1943. kod Plaškog

ZDJELAR Petra MILOŠ, 1922, V. Crkvina, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 1. 1. 1943. kod Kraši a

ZEC ure BRANKO, 1924, G. Primišlje, stupio u NOV 1. 3. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

ZEC Ilije GOJKO, 1925, G. Primišlje, stupio u NOV 23. 2. 1943, borac 1. brig. 8. div, ranjen maja 1944. kod Zrmanje, umro 30. 6. 1944. u svom selu

ZEC Pavia JOVAN, 1922, G. Primišlje, stupio u NOV 10. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 9. 1944. kod Vukmani a

ZEC Mile MANE, 1904, G. Primišlje, stupio u NOV 4. 5. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 12. 11. 1943. kod Košara

ZEC Laze MILE, 1923, Bogovolja, stupio u NOV 18. 7. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 17. 3. 1945. kod Poljanka

ZEC Petra RADE, 1921, Bogovolja, stupio u NOV 18. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

ZEC Rade SIMO, 1904, Štipan, stupio u NOV 10. 4. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 24. 6. 1943. kod Cetingrada

ZEC Laze UROŠ, 1928, Vrelo, Cazin, stupio u NOV 1. 6. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo novembra 1944. kod Plaškog

ZIDARIC JOSIP, 1926, Culeti, Pazin, stupio u NOV 26. 3. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Zažina

ZIMONJA Stanka JOVAN, 1920, G. Trstenica, stupio u NOV 15. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

ZIMONJA Mile MILAN, 1920, G. Trstenica, stupio u NOV 1. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 10. 1. 1944. kod Oštarija

ZIMONJA Steve MILAN, 1926, Bukovica, stupio u NOV 15. 2. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. na Mudri Glavici kod Plaškog

ZIMONJA Bogdana PETAR, 1926, Bukovica, stupio u NOV 15. 2. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 30. 11. 1944. na Mudri glavici kod Plaškog

ZIMONJA Stanka VUJO, 1923, G. Trstenica, stupio u NOV 5. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 27. 1. 1943. kod Vaganca

ZINAIC Mane JOVAN, 1921, Jamarje, stupio u NOV 1. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 5. 3. 1944. kod Zden ine, umro 13. 5. 1944. u VPB Kestenova gora

ZINAIC Arsenije MIHAJLO, 1910, Mašvina, stupio u NOV 8. 10. 1942, borac 3. brig. 8. div, ranjen 25. 11. 1943. kod Hrastovice, umro 1944. na Siciliji

ZINAIC Petra MILAN, 1910, St. Kršlja, stupio u NOV 10. 5. 1944, borac 1. brig. 8. div, poginuo 18. 6. 1944. kod Re ice

ZINAIC Dane MILE, 1914, St. Kršlja, stupio u NOV 24. 1. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 26. 5. 1943. kod Zute Lokve

ZINAIC Nikole PETAR, 1919, St. Kršlja, stupio u NOV 21. 7. 1942, borac 2. brig. 8. div, ranjen 6. 2. 1943. na Drenova i, poginuo 6. 7. 1943. u Zbjegu

ZINAJA Jandre BOZO, 1912, Kirin, stupio u NOV 2. 1. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Krašića

ZINAJA Miljkana NIKOLA, 1919, Kirin, stupio u NOV 2. 1. 1942, komesar ete 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1943. kod Brloga

ZINAJA Miljkana STANKO, 1921, Kirin, stupio u NOV 2. 1. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. kod Lapca

ZIRIC Nikole URO, 1919, Ga eško Selo, stupio u NOV oktobra 1941. u odred »Perjasica« komesar ete, 3. brig. 8. div, poginuo 12. 10. 1943. kod Oštarija

ZIRIC Gnjatije NIKOLA, 1913, Svoji , stupio u NOV 31. 8. 1941. u odred »Perjasica«, delegat voda 1. brig. 8. div, poginuo 18. 3. 1943. kod G. Dubrava

ZLATAR Miloša URO, 1926, Perna, stupio u NOV 15. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 10. 1943. kod Josipdola

ZLATAR Stojana EVICA, 1926, Perna, stupila u NOV 5. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginula 17. 3. 1943. kod Perušića

ZLATAR Janka JOVAN, 1916, Poljani, Vrginmost, stupio 1. 8. 1941. u odred »Perna«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 20. 9. 1943. kod Josipdola

ZOBENICA Petra URO, 1923, Bugar, stupio u NOV 7. 3. 1942, desetar 2. brig. 8. div, poginuo 1943. kod Plaškog

ZOBENICA ure MILE, 1927, Furjan, stupio u NOV 19. 7. 1943, borac ete za vezu 8. div, utopio se u Korani 10. 4. 1945. kod Slunja

ZOBENICA Jove MIRKO, 1922, Bugar, stupio u NOV 15. 1. 1942,

borac 2. brig. 8. div, poginuo augusta 1943. kod Ogulina

ZOBENICA ure SIMO, 1927, Sadilovac, stupio u NOV 1. 3. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1943. kod Li kog Petrovog Sela

ZORIC Milke MILAN, 1924, Pješanica, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 15. 11. 1944. kod Tušilovi kog Cerovca

ZOROJA Petra NIKOLA, 1925, Mudri Selo, stupio u NOV 17. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 18. 6. 1944. kod Reice

ZOROJA Bogića SIMO, 1914, Krnjak, stupio 15. 10. 1941, u odred »Bjeli Klanac«, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. kod Drenova e

ZRINJANIN Pavia DUŠAN, 1923, Ban. Moravci, stupio u NOV 1. 7. 1942, pom. komesara ete 2. brig. 8. div, poginuo 15. 8. 1944. kod Plitvi kih jezera

ZRINJANIN Nikole LAZO, 1912, Ban. Moravci, stupio u NOV 1. 7. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 20. 11. 1943. kod Gline

ZUBENICA Marka RADE, 1914, Rajić Brdo, stupio u NOV 7. 6. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 15. 4. 1943. u svom selu

ŽALAC Marka IVAN, 1920, Gnojnice, stupio u NOV 25. 12. 1944, borac 2. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1945. kod Vaganca

ŽALAC Janka STJEPAN, 1914, Slunj, stupio u NOV 20. 6. 1943, borac artiljer. divizion 8. div, ubijen od ustaša 25. 1. 1945. u Karlovcu

ZDRALIC Ibre MUHAREM, 1907, Tržac, Cazin, stupio u NOV 1. 2. 1945, borac Muslimanske brig. 8. div, poginuo 22. 3. 1945. u Zavalju kod Bihaća

ŽIGA Jove JOVO, 1912, Bogovolja, stupio u NOV 4. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 20. 2. 1943. u Bori evcu kod Lapca

ŽIGA Nikole RADE, 1910, Bogovolja, stupio u NOV 9. 8. 1941, komandir odreda »Bogovolja«, intendant bat. 1. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. na Kneji kod Plaškog

ZIGI Proke PETAR, 1926, Tuk, Korenica, stupio u NOV 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 7. 11. 1942. kod Joševice u Baniji

ZIGI Jove STEVO, 1924, Grabuši, Korenica, stupio u NOV 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 15. 3. 1944. kod Plaškog

ZIV I Petra SLAVKO, 1918, postolar, Gorinjci, D. Resa, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 22. 6. 1944. kod Sv. Jane

ZIVKOVI Mile DUŠAN, 1910, Bovi, stupio u NOV 27. 10. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 10. 2. 1944. kod Plaškog

ZIVKOVI Damjana OKO, 1926, Bovi, stupio u NOV 16. 9. 1942, komandir voda 1. brig. 8. div, poginuo 13. 4. 1945. kod Primišlja

ZIVKOVI Marka GLIŠO, 1915, Me e ak, stupio u NOV augusta 1941. u odred »Ga eša Selo«, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 26. 11. 1943. kod Hrastovice

ZIVKOVI ure GOJKO, 1923, atrnja, stupio septembra 1941. u odred »G. Skrad«, komandant 4. bat. 2. brig. 8. div, poginuo 6. 5. 1945. kod Ilirske Bistrice

ZIVKOVI Milovana JANKO, 1908, G. Skrad, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 3. brig. 8. div, ranjen 20. 3. 1943. kod Vrhovina, umro u VPB Bjeli potoci

ZIVKOVI Nikole JOVAN, 1910, Loskunja, stupio u NOV 13. 5. 1943, borac 3. brig. 8. div, poginuo 23. 11. 1944. kod Plaškog

ZIVKOVI Petra JOVAN, 1923, Brezova Glava, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, umro 5. 2. 1943. kod Drvara

ZIVKOVI Nikole LJUBICA, 1925, Bovi, stupila u NOV 2. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginula 4. 4. 1943. kod Brloga

ZIVKOVI Miiete MILAN, 1927, G. Skrad, stupio u NOV 20. 6. 1943, borac 1. brig. 8. div, poginuo 15. 10. 1944. kod Zažina

ZIVKOVI Tanasije MILE, 1904, Bovi, stupio u NOV 20. 11. 1942, komandir ete 3. brig. 8. div, poginuo 15. 6. 1944. u Turopolju

ZIVKOVI Rade MILI, 1924, Široka Rijeka, stupio u NOV 20. 5. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 14. 10. 1944. kod Zažina

ZIVKOVI Miloša MILOŠ, 1912, Krnja ki Grabovac, stupio u NOV I. 3. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo II. 8. 1943. kod Zal eve kose

ZIVKOVI Janka MILOŠ, 1915, Me e ak, stupio decembra 1941. u odred »Ga eša Selo«, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 6. 1943. kod Oštarije

ZIVKOVI Marka MILOŠ, 1921, Široka Rijeka, stupio u NOV 26. 2. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 9. 7. 1943. kod Skakavca

ZIVKOVI ure MILOŠ, 1922, Široka Rijeka, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

ZIVKOVI Jovana MILOŠ, 1923, Kartalija Selo, stupio u NOV 12. 1. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 6. 1943. kod Josipdola

ZIVKOVI Petra MILOŠ, 1926, Brezova Glava, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

ZIVKOVI Miloša MOM ILO, 1928, Krnjak, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac izvi a ke ete 8. div, poginuo 22. 7. 1943. kod V. Kladuše

ZIVKOVI Save NIKOLA, 1922, Široka Rijeka, stupio u NOV 23. 3. 1942, kom. voda 2. brig. 8. div, poginuo 6. 1. 1943. kod Saborskog

ZIVKOVI Janka PANE, 1928, Me e ak, stupio u NOV 1. 12. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 12. 4. 1943. kod Oto ca

ZIVKOVI Rade SAVA, 1926, Bovi, stupila u NOV 2. 10. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginula 4. 4. 1943. kod Brloga

ZIVKOVI Mihajla SLOBODAN, 1922, Mlakovac, stupio u NOV 10. 8. 1942, borac 1. brig. 8. div, ranjen 1943. u Lici, poginuo 6. 5. 1945. u svom selu

ZIVKOVIC ure STANKO, 1922, Siroka Rijeka, stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

ZIVKOVIC ure STANKO, 1924, Zivkovi Kosa, stupio u NOV 10. 10. 1942, komandir voda 2. brig. 8. div, poginuo 1. 3. 1945. kod Li kog Petrova Sela

ZIVKOVIC Nikole STEVO, 1924, Popovi Brdo, stupio u NOV 7. 5. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 3. 11. 1944. kod Belaja

ZIVKOVIC Miloša TANASIJA, 1911, Krnja ko Podgorje, stupio u NOV 20. 1. 1943. borac 1. brig. 8. div, poginuo 20. 4. 1945. na Raletini kod Primišlja

ZIVKOVIC Luke UROŠ, 1909, Brezova Glava, stupio u NOV 22. 5. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 4. 4. 1944. kod Brloga

ZIZA Mojsije URO, 1909, Podplaninsko Selo, stupio u NOV 31. 8. 1941. u odred »Perjasica«, borac 2. brig. 8. div, umro 12. 4. 1943. u svom selu

ZIZA Nikole NOVAK, 1917, Svoji , stupio u NOV 31. 8. 1941. u odred »Perjasica«, komandir ete 1. brig. 8. div, poginuo 13. 12. 1943. na Koši brdu kod Vojni a

ZIZA Nikole RADE, 1915, Svoji , stupio u NOV 20. 1. 1943, borac 2. brig. 8. div, poginuo 6. 2. 1943. na Drenova i

ZRVNAR ure MILOŠ, 1924, Novi Dol, stupio u NOV 17. 7. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 3. 10. 1943. kod Oštarija

ZRVNAR ure NIKOLA, 1922, Novi Dol, stupio u NOV 15. 6. 1942, borac 3. brig. 8. div, poginuo 8. 6. 1943. kod Josipdola

ZRVNAR Nikole PETAR, 1921, Novi Dol, stupio u NOV 19. 7. 1942, desetar 2. brig. 8. div, ranjen 13. 9. 1944. kod Skokova, umro u VPB Zbjeg

ZUNAC Ivana FERKO, 1919, Bratina, Jastrebarsko, borac 3. brig. 8. div, poginuo 25. 3. 1945. kod Biha a

ZUNAC Lovre JANKO, 1911, Bratina, borac 3. brig. 8. div, poginuo 11. 11. 1944. u Plav a Dragi

ZUNIC Mili a MILIC, 1923, fotograf, Buri Selo, stupio u NOV 5. 12. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 5. 6. 1944. kod Belaja

ZUPCIC Janka JURAJ, 1910, trg. pom. D. Resa, stupio u NOV 15. 11. 1941. u odred »Perjasica«, komesar ete 2. brig. 8. div, ranjen 14. 1. 1944. kod G. Dubrava, poginuo 26. 8. 1944. u Kamanju

ZUTIC Stojana DUŠAN, 1925, Vorkapi Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, poginuo 17. 2. 1945. kod Iza i a

ZUTI Mi e MIRKO, 1924, Vorkapi Selo, stupio u NOV 1. 9. 1942, borac 2. brig. 8. div, umro 10. 5. 1943. u svom selu

ZUTI Stanka PAVAO, 1918, krznar, Vorkapi Selo, stupio u NOV 20. 6. 1942, borac 1. brig. 8. div, poginuo 2. 1. 1943. kod Kraši a

STRUKTURA PALIH BORACA OSME DIVIZIJE NOVJ*

Starost u vrijeme smrti:		Godina stupanja u NOV:	
Ispod 20 godina	791	1941. godina	519»
20—30 godina	1.232	1942. godina	1.438
30—40 godina	543	1943. godina	518
40—50 godina	99	1944. godina	156
Preko 50	1	1945. godina	10
Nepoznato	16	Nepoznato	41
	2.682		2.682
Socijalni sastav:		Nacionalni sastav:	
Seljaka	2.566	Srba _____	2.401
Radnika, zanatlija i dr.	63	Hrvata	131
Daka i studenata	24	Muslimana	139
Intelektualaca	5	Crnogoraca	3
Službenika	12	Slovenaca	2
Podoficira	12	Poljaka	2
	2.682	Roma	2
		Talijana	1
		Nepoznato	1
			2.682

* Me u borcima koji su stupili 1941. godine bio je 21 član KPJ i 8 članova SKOJ-a iz vremena 1938—1940. godine.

Kazalo li nih imena

A

Adamik Augustin 571, 572
Ahmetovi Mustafa Tana 653
Ahmetovi Tana 722, 723, 725, 774
Ajdinovic Ljuban 748
Alajica Milan 70
Alajica Vaso 48
Aldrijano (general) 478
Antonijevi Toni 148
Antunovi Ivanina Grgo 228, 230, 231
Aralica Rade 747
Arbutina uro 270
Arh Rudolf 594
Arnautovi Ismet 775

B

Babi Nikola 113
Backovi Aleksandar 398, 434, 482, 540,
580, 581, 582, 583, 689, 694, 758, 761,
763, 764, 771, 785
Badel Marijan 598
Bai Dušan 9, 37, 224, 226, 230, 241,
373, 496, 505, 575, 577, 615, 617, 619,
625, 764, 767, 771, 775
Bai V. uro 45
Bai Miladin 609, 610, 611, 612
Bai Vasilj 270
Bakalovi Bajazid 9, 775
Bakari Vladimir (Kati) 21, 36, 250,
446
Baki Ilija 402, 620, 689, 767, 772
Baki Matija 432
Baki Mitar 109, 242
Baki P. Savo 45
Balaš Boris 9, 31
Balen Sime »Martin« 142, 224, 225
227, 235, 767, 768
Banda Branko 660, 675
Banda Dušan 490, 584

Banda Mile 701
Banda Miloš 660
Banda Mojsije 128, 490, 676
Banda Rade 660
Bara Anica 151
Bara Dane 151, 152
Bara Ivan 132, 151, 152, 154
Bara Jelka 151
Bara Mi o 17, 130, 131, 132, 134, 135,
136, 151, 152, 153, 154, 155, 501, 646:
Bara Mile 151
Bara Miloš 132
Bara Milovan 152
Bara Rade 696, 701
Basara uro 248, 250
Basara Mile 86, 589, 591, 701
Basara Miloš 74
Basara Nikola 142, 436, 773
Basta Milan 142, 148, 773
Bastaji Miladin 100
Bastaji Mile 100
Bastaji Mili 262
Bastaji Nikola 100
Bastaji Rade 190
Bastaši Ilija 104
Batalo uro 550
Batini uro 148
Batuši 132
Bazari (major) 346
Begavi Božidar 109
Beki Branko 110, 232, 311, 318, 356.,
581, 694, 769, 771, 779, 781
Beki Milan 14
Bekovi Nikola 659
Belavi Bruno 231, 299, 565, 566, 567.,
774
Belavi Marko 567
Belavi Mijo 139
Belini Marko 191, 288, 780
Beljan Josip 38
Beni Mijo 162

Berus Anka 233
 Bestie Joža 565, 774
 Bijedi Sukrija 689, 721, 731, 763
 Bijeli Dušan 258
 Bilas Rade 229, 231
 Biljetina Mican 74
 Biži Nikola 54, 647, 648
 Biži Vujo 190
 Bjelac Dane 135
 Bjelac Rade 149
 Bjeli Dušan 60
 Bielivuk Mileta 610
 Bjelobrk Mile 152
 Bjelobrk Vujo 152
 Bjelopetrovi Savo 210
 Bjeloš Danica 257
 Bjeloš Dragica 257
 Bjeloš Ika Indija 257
 Bjeloš Mika 257
 Bjeloš Milica 257
 Blagojevi Veljko 219
 Blanuša Dragan 589
 Blanuša Nikola 270, 659
 Blanuša Rade 518
 Blanuša Stojan 380
 Blasi uzepe 66
 Blaževi Branko 701
 Blaževi Mihajlo 33, 750
 Blaževi Miško 239, 352, 496, 577, 629,
 750, 752, 753, 754, 763, 772
 Blaževi Osman 696
 Blaževi Simo 752, 753
 Blaževi Veljko 356
 Bodlovi Stana 494, 500
 Bogdanovi (kapetan) 453, 473
 Bogdanovi Dušan 766
 Bolanovi (borac) 50
 Bolanovi Kate Mile 746
 Borota Dragica 259
 Boži Dane 110
 Boži Dragutin 668
 Boži Glišo 775
 Boži Miladin 137
 Boži Mile 675, 676, 773
 Boži Mane Mile 110
 Boži Milija 669
 Boži Nikola 766
 Boži Savo 131
 Boži Stevo 243, 694, 774
 Boži Vasilj 147, 149
 Boži evi (komandir) 338
 Božovi Božo 733
 Brajevi Tomo 121
 Braji Petar 121
 Brati Niko 258
 Bran Celestina 380
 Brdar Mihajla Dušan 747
 Breberina Dušan 696
 Breberina uro 747
 Breberina Miško 70, 93, 144, 145, 344,
 346, 357, 410, 645, 694, 745, 747, 772
 Brezovi Nikola Prebeg 189, 197, 252
 Brkalj Mili 620
 Brki uro 766
 Brkovi Petar 659
 Brnali Vladimir 701
 Brni Vlado 696
 Brodanovi Dane 719
 Broz Josip Tito 9, 11, 20, 25, 36, 107,
 109, 176, 177, 188, 244, 246, 247, 613,
 622, 641, 642, 643, 652, 663, 700, 725,
 732, 737, 738
 Bruji Dragi 17, 19, 130, 132, 133,
 152, 153
 Bruji Mio 152
 Bruji Miladin 152
 Bruji Milan 131, 152, 153
 Bruji Perica 562
 Bruji Pero 745
 Bubalo Mileva 354
 Bubanj Viktor 129
 Bu an (komandir ete) 556
 Bu an Dušan 593
 Bu an Ilija 270
 Bu an Mio 205
 Bu an Milan 550
 Bu an Mile 51, 100, 189, 589, 765
 Bu an Perica 500, 769
 Bu an Rade 328, 771
 Bu an Stanko 74
 Bu an Stevo 74
 Budimlija Milan 105, 137
 Buha Boško 247
 Bukva Nikola 163
 Bulat Jovica 436, 773
 Bulat Mile Mi eta 39
 Bulat Rade 16, 17, 747
 Bulat Seka 241
 Bulat Tešo 28, 39, 51, 100, 102, 103,
 104, 745, 747
 Buli Božo 467, 769
 Buli Ivan 70
 Buli Milan 185, 241
 Bunjevac Gajo 142, 159, 165, 460, 696
 Bunjevac Mane 743
 Butkovi Ivo 14
 Buzadži Gojko 380
 Buzoli Nikole Sime 228

C

Cankar Ivan 406
 Car (trgovac) 190
 Carevi Marko 47, 556
 Carevi Mica 257
 Cari Antuna Jakov 229, 231
 Cekinovi Sava 659
 Cimeša (ref. saniteta) 357

Cimeša Miladin 485
Cimeša Mile 232, 235, 328, 694, 714, 770
Cimeša Mišo Caus 553, 766
Cimeša Nikola 423
Cindri Franjo 661
Cindri Ivan 620
Cindri Joco 121
Cindri Mijo 121
Cindri Tomo 661
Crevar uro 243
Crnkovi Dušan 91
Crnkovi Ljubomir 748
Crnojevi Josip 117
Cvijanovi Milan 772
Cvijanovi Stanko 266
Cvitanovi Ivana Frane 229, 231
Cvjetani Dragani 104

C

abraja (komandir) 523
a i Dane 133, 144, 145
a i Janka Milan 110
a i Kojo 151
a i Stojan 344
akširan An a 420
akširan DMITAR 420
akširan Milan 140, 416, 419, 420, 422,
424, 650, 651, 743, 761, 785
akširan Rade 148, 743
Cer il Randolph 530
Cer il Vinston 530
Ci a Bogdan 210
i a Ilija 146
ikara Nikola 133, 138, 142, 161
okeša Miloš 141
Corda Stanko 662
ortan Svilar Milica 528
Crnelec Stanko 192
ubra Ljeposava 620
ubra Vaso 59
ubrilovi Rade 676
Cu i Ilija 104
u i Marko Markin 104
Cuji Radiša 711
ulibrk Miloš 74
uturilo Stevo 28, 133, 138, 139, 141,
157, 161

C

ali uro 620
etkovi Vlado 21, 188, 412, 467, 582,
758, 761, 762, 779, 798, 271, 279, 281,
282, 283, 285, 369, 379, 381, 397, 399
Cui Zarko 16, 64, 132, 134, 158
Cuji uro 144, 674, 772
uji Radiša 770

ulibrk Dragani 659
Culibrk Mio 593
ur ija Miloš 646
uruvija Sime Miladen 110, 746
uruvija Sime Miladin 110

D

Daki Božidar 748
Daki uro 201
Daki Mile 963
Daki Mili 185, 241, 627
Daki Milisav 172, 173, 344, 346, 354,
357, 377, 410, 644, 645, 694, 761, 771
Dap evi Peko 109
Dedi Husein 478
Dedi Muhamed 478, 479, 480, 482, 483,
485
Dejanovi Dušan 565
Dejanovi Marija 660
Dejanovi Milan 17, 172
Dejanovi Mili 33, 39, 253, 518
Dejanovi Miloš 16, 19, 64, 113, 114,
117
Deli Rasim 722, 723, 724, 725, 775,
804
Deli Sabe 722
Despot Mate Mirko 229
Deura Dušan 110
Devi Rade Danica 746
Devi Ljubica 594
Devi Milutin 660
Dijebalo Drago 351, 352
Dikli Nikica 574
Dmitrovi Milutin 660
Divni Mile 131
Dmitrovi Dušan 19, 113, 114
Dmitrovi Milica 668
Dmitrovi Mito 668, 669, 671, 797
Dmitrovi Stojan 668
Dobri Miladin 257
Dobri Petar 257
Dobri Rade 257
Dobrini Sagi Ljubica 658
Dobrosavljevi Janko 554
Dobrosavljevi Rade 114, 117, 119, 126,
142, 369, 382, 387, 388, 389, 410, 694,
765, 784
Dobrosavljevi Stanko 380
Dodig Radonja 152
Doki Mili 185
Dokmanovi Stevo 156, 235, 328, 534,
767, 771
Domani Robert 18, 19, 28, 64,
(Ivanovi Vladimir) 68, 85, 88, 113,
114, 116, 136, 138, 139, 141, 161, 661,
664

Domjani Drago 134
Dragi Dušan 765
Dragojevi Dragan 74
Dragojevi Dušan 554
Dragojevi Milan 660
Dragojevi Miloš 701
Dragojevi Petar 113
Drapšin Petar 731
Draži Lazo 259
Draži Ljubica 659
Draži Milan 490
Dudukovi Dmitar 210, 765, 770
Dudukovi Dušan 660
Dudukovi Janko 138
Dudukovi Milorad 660
Dudukovi Milo 241
Dudukovi Mitar 189
Dudukovi Rade 661
Dugonji Rato 247, 295
Dui Josip 721, 743

akovi Dušan 380
akovi Nikola 266
ankovi Duro 260
Dankovi Miloš 260
ereta Nikola 593
ipalo Jovan Joja 747
uji (pop) 476, 473, 800
uri Petar 21
uri Petar Kukan 66. 88
uri Slobodan 337
Džakula Miloš 521

E

Edvard Ivan 123
Erdeljac Josip 565
Erdeljac Petar 563, 565, 774, 792
Eremi Joco 544
Erer Milan 121

F

Fai (zapovjednik) 174
Fareš Milan 119
Fink Josip 241, 385
f'lek Karlo 118
f'raniši Jure 620
f'uduri Stevo 565
Eura Aco 385
Eurlan Ivan 16
Fuštar Dragan 270
Fuštar Nikola 263

G

Gabri Danica 259
Gabri Marija 354
Gabri Mile 259
Gabri Stanko 39, 40, 42, 97, 98, 99.
179, 232, 235, 328, 707, 714, 764, 770
Ga eša Bogdan 353
Ga eša Janko 95
Ga eša Jovan 631, 632
Ga eša Mi o 646, 647
Ga eša Miladin 328
Ga eša Mili 632
Ga eša Miloš 143, 172, 523, 609, 631
Ga eša Milutin 126
Ga eša Vasilj 15
Galovi Ivica 565
Galovi Olga 235, 246, 248, 632, 694
Galjer Vilim Sišo 132, 133, 137, 154
Gambara (general) 297
Gašparovi Dane 565, 774
Gazibara Nikola 189, 222, 694, 765
Gazibara Vlado 743
Geršak (trgovac) 169, 174
Glamuša Nikola 675
Glavaš Antun 675
Gledi Ana 259
Gledi Danica 259
Gledi Ljubica 259
Glumac Mile Dušan 746
Godi Rade 593
Gojak Ivica 385, 565
Gojak Milica 659
Gojak Miloš 124, 185, 224, 226, 227.
241, 369, 370, 504, 508, 775
Goldstein Slavko 14
Gorše Baša Ivan 566
Gošnjak Ivan 129, 188, 378, 719
Govednik Rozina 565
Grabovac Martin 130
Grafo Ivica 565, 774
Grahovac Gojko 696, 771
Grahovac Joža 259
Grahovac Mi o 135
Grahovac Milan 152
Graora Nikola 109, 110
Graora Bože Nikola 746
Gregori Grosa 261
Gregori Pavle 250
Grgi Branko 701
Grgi Jovo 696
Grgi Radovan 154, 419, 428, 475, 501.
770, 771
Grgi Kraja i Soka 148, 150
Grgi Ante Spiro 229, 231
Grubor Gojko 105, 146, 402, 768, 772
Grubor Nikola 727, 753, 763
Grudi uro 185, 241, 385, 650
Grudi Mile 701

Gruji Periša 108
Gržeti Josip 380
Gubi Ilija 694, 770
Gvozdrenovi (bolni ar) 173
Gvozdi Dušan 660
Gvozdi Ilija 51, 189, 210, 591
Gvozdi Ivan 676
Gvozdi Jovan 490, 773
Gvozdi Jovica 584
Gvozdi Ljuban 589
Gvozdi Ninko 491, 584, 675
Gvozdi Ranka 250, 661
Gvozdi Stevo 112, 664

H

Hadži Osman 484
Hadžisevi Mustafa 775
Hajdin Miloš 643
Hajduk Veljko 650
Hariš Ivan 18
Herakovi (poru nik) 478
Hini uro 526
Hitler Adolf 14, 15, 21, 127, 387, 446
Hla a Dr 198
Hodži Ahmed 722, 775
Holjevac Veco 16, 18, 19, 20, 22, 64, 73, 106, 144, 145, 146, 188, 609, 663, 721
Horvati 239
Horvat Tone 16, 17, 64
Hrsti Dušan 189, 318, 350, 358, 359, 590, 619, 689, 704, 712, 750, 763, 765, 766, 768, 775
Hrsti Mile 342, 358
Hrvati (natporu nik) 70
Hrvojevi Marko 121

I

Ignjatovi Mišo 659
Ili B. 657
Ili Milan 246
Ili Livada Milka 239, 247, 248, 250
Ili Stevo 17, 688
Ili Svetozar 131, 133
Ilovar Franjo 183
Ivanovi »Ipoja« 491
Ivkovi Jovo 205
Ivkovi Milan 518
Ivkovi Rade 232, 491, 694, 773
Ivoševi Dragan 770
Ivoševi uro 171, 422
Ivoševi Milan 270
Ivoševi Milka 422, 423, 424, 659
Ivoševi Mirko 270
Ivoševi Sava 270
Ivoševi Uroš 422, 423

J

Jabu ar Stevo 544
Jagi Josip (komesar) 523, 765
Jagodi Draginja 659
Jagodi Nikola 144
Jakovi Milan 405, 408
Jakovi Ostoja 405
Jakovi Tode Zec 126, 166, 167
Jakši Marta 459
Jakši Pavle 188
Jakši Slavko 518, 694, 773
Jan i Janko 201
Jan i Mi o 766
Janjanin Ignjatije 171
Janjanin Ljuban 270
Janjanin Rade 142, 232, 233, 327, 391, 405, 406, 408, 409, 486, 540, 655, 688, 654, 718, 761, 768
Janjanin Sava 405
Janjanin Slavko 270
Janjanin Stevo 40
Jani (borac) 283
Janji Pajo 100
Janji Petar 45
Jar ev Stevo 696
Jari Vaso 694
Jelkovi Ivica 701
Jovanovi Branko 189
Joveti Dušan 380
Joveti Milan 530
Jovi Marko 74
Jug Robert 123
Jur evi Joso 661
Juri Mile 694
Jurinac Gezo 565
Jurjevi Milivoj 74
Juzbaši Dušan 676
Juzbaši Ilije Milovan 747
Juzbaši Stevo 144

K

Kajgani Branko 765
Kajgani Dušan 662
Kajgani uro 48, 56
Kajgani Vaso 402
Kalu erovi Dušan 166, 243
Karadži Vuk 97
Karamarkovi Mihajlo 660
Karan Jovan 488, 606
Karan Ljuba 488
Karan Sava 246, 487, 488, 489, 694
Karapandža Branko 408
Karapandža Simo 408, 409
Karaš Peri Desa 662, 720
Karaš Ignjatije 121, 227, 230, 647, 694, 766

Karas Mila 718
 Karaš Mile 694, 767
 Karas Milutin 68, 114, 117, 123, 124,
 327, 335, 422, 631, 646, 647, 694, 716,
 717, 718, 719, 720, 768
 Karas Milutin Braco 720
 Karas Todor 718
 Kardelj Edvard 250
 Kartalija Simo 57
 Kasun Josip 565
 Kasuni Joža 565, 567, 774
 Katalini Joso 55
 Kati Anka 262, 661
 Kati Dragica 660
 Kati Dušanka 660
 Kati Košta 123
 Kati Ljuban 500
 Kati Milka 660
 Kati Nikola 48
 Kati Rade 243
 Kati Simo 701
 Keki Ljuban 554
 Keki Milutin 112, 224, 664
 Keki Suljo 726
 Keser Dragan 132, 133
 Keser Rade 264
 Keser Marko 328, 343, 344, 771
 Keserovi Bajro 616
 Kidri Boris 194
 Kladarin uro 188, 283
 Klari Sime Milovan 747
 Klačnja Nikola 523
 Klalizevi 97
 Kleši (obitelj) 252
 Kleut Petar 230, 285, 288, 379, 398,
 763, 780
 Kli kovi Milan 748
 Kli kovi Mile 15, 37, 39, 694
 Kli kovi Nikola 102, 103, 747
 Kli kovi Simo 235, 328, 495, 678, 694,
 713, 714, 715, 743, 769
 Kli kovi Stevo 100, 747
 Klipa Vaso 504
 Klobučar Slavko ort 31, 134, 137, 142
 Kljai uro 55
 Kljaji Filip 107
 Kljai Mi an 328
 Kljai Miloš 189, 191, 369, 370, 553,
 577, 594, 598, 694, 761, 764, 767, 796
 Kljai Stevan 55
 Kljukovnica Veljko 201
 Knapi Josip 566
 Knez (natporu nik) 418
 Koi Petar 337, 406
 Kokir Miloš 765
 Kolundžija Dragi 137
 Komar Slavko 247
 Komazec Stanko 48
 Konar Milan 490, 584, 594, 660, 675
 Konar Mile Ciko 661
 Konar Rade 15, 64, 122
 Kora Dušan 250, 253
 Kora Ljuban 235, 328, 774
 Kora Miloš 643, 748, 769
 Koren (obitelj) 252
 Koren Stjepan »Bendžo« 103, 181
 Korkut Jandre 57
 Korkut Mirko 593
 Korkut Stevo 551
 Korn (pukovnik) 93
 Kosanovi Dušan Mudrak 553, 593, 598,
 694, 764, 766, 796
 Kosanovi Ilija 694
 Kosanovi Ilija Ico 773
 Kosanovi Jovo 593, 620
 Kosanovi Mane 701
 Kosanovi Milan 136
 Kosanovi Mirko 124, 126
 Kosanovi Petar 380
 Kosanovi Stanko Belka 124, 126
 Kosijer Ljubica 661
 Kosijer Ranka 661
 Košari Milutin 21, 33, 65
 Kotur Mihajlo 660
 Kova evi Dane 137
 Kova evi Dragoje Milan 110
 Kova evi Mile 263
 Kova evi Veljko 18, 21
 Kova i Dragoje Milenko 156
 Kova i Milenko 64
 Kova i Pero 148
 Kova i Vlado 156
 Kozlina Milan 495, 660
 Kozlina Mile 105
 Kozlina Miloš 747
 Kozlina Mojsije 661
 Kozlina Simo 303, 342, 358, 439, 482,
 490, 583, 601, 773, 775
 Kraguljac Milka 259
 Kraja i Božo 660
 Kraja i uro 113, 114, 117, 123, 327,
 453, 652, 654, 665, 656, 694, 766, 768,
 787
 Kraja i Slavko Vajs 39
 Krajnovi Branko 246
 Kranj evi Jakov Brado 18, 64
 Kraš Josip 15, 19, 27, 64
 Kre a Petar 232
 Kresojevi Uskokovi Mara 248
 Kri kovi Mile 266
 Krivoku a Miloš 344
 Križanac Ljubo 669
 Krli Milan 675
 Krmar Mirko 659
 Krneta Mili a Dragan 110
 Krneta Dušan 110
 Krneta Petar 589
 Krneta Pero » ajkana« 701

Krnji Mihajlo 676
Krsti Andrija Jure 229, 230
Ku ini Jure 120
Kufrin Milka 104
Kuki Sime Draginja 746
Kuki uro Brko 132
Kuki Miloš 130, 131, 153, 154, 318, 359,
711, 753, 765, 768, 771, 772, 790
Kuki Pavia Miloš 133
Kuki Nikola 14, 111
Kukuljan Ante 21, 40, 65, 85
Kuni Nikola 651
Kuruzovi Mile 110
Kuši Maca 380
Kuštrin Josip 134
Kvaternik Dido 58
Kvaternik Ljubomir 132
Kvo ka Mile 769

L

Lackovi Mile 521
Lackovi Tešo 270
Ladiši Nikola 100, 182
Lali Dušan »Bojžija« 322, 323
Lali Mile 508, 553, 767
Lap evi Simo 357
Latas Branko 28, 132, 135, 138, 139, 141,
156, 160, 161
Latkovi Slavko 565
Leka Dmitar 479
Leka Vajo 524
Leskošek Franc 194
Ležaji Mi o 689, 768
Ležaji Vojko 660
Li ina (vodnik) 405
Liki Vaso 607, 608
Lisak (bojnik) 58
Livada ure An elija 746
Livada Danilo Dane 744
Livada Dušan 16, 112, 130, 132, 151,
485
Livada Rade Dušan 746
Livada Ilije Jovan 746
Livada Simo 301, 438, 482, 771, 773,
790
Livada Pavle Paja 748
Livada Sveto 513, 662
Lomaglio (general) 214
Lompar Blažo 689
Lon ar Jovica 21, 40, 44, 47, 66, 169,
271, 483
Lon ar Mile 74, 205
Lon ar Nikola 235, 328, 522, 770
Lon ar Rade 45
Lon ar Simo 263, 264
Lon ar Stevo 156
Lopai Ivica 104

Loška Miloš 74
Lovri Mi o 490
Lovri Mile 114, 117, 120, 232, 235, 557
594, 655, 769
Lovri Nikola 659
Lovri Rade 210
Lubarda Marko 311, 318, 353, 694
Luburi Maks 53, 54, 55
Lu i Marko 492
Ludvig (Poljak) 551
Luka Stanko 74
Lukeši Mata 565
Luki Dane 530
Lulik Josip Pepo 561

LJ

Ljepovi Damjan 336
Ljepovi Danica 336, 337, 338, 339, 646
Ljepovi Desanka 336
Ljepovi Jeka 336
Ljepovi Mile 336, 357, 773
Ljepovi Milka 336
Ljepovi Stevan 336
Ljepovi Vojin 490, 667, 765, 766, 772
Ljubi i An a 259

M

Macut uro 266, 710
Macut Pajo 367
Macut Pavle 700, 705, 712, 769
Ma eši Mihailo Kokotov 769, 775
Ma eši Mile 426, 701
Ma eši Mili 66
Ma eši Miloš 113
Ma eši Milovan 380
Ma eši Mirko 243
Ma ek Vlatko 567
Ma ar Miloš 243, 553
Madžar Miloš Lošo 526, 766, 767, 775
Magaši Mauricije 142, 148, 232
Majstorovi Anica 152
Majstorovi Maca 233, 235, 328, 333,
335, 363
Malenšek (medicinar) 192
Maleševi (desetar) 505
Malobabi Petar 237, 738
Malobabi Stevica 205
Malobabi Trivun 270
Mamula Branko 168, 773
Mandi (kapetan) 453, 473
Mandi Dragan 517
Mandi Dušan 136, 137, 155, 646
Mandi Duka 711
Mandi Jovica 104, 748
Mandi Miloš 73, 357
Mandi Nikola 135

Mandi Simo 198, 219
 Manduši Vuk 97, 647, 650
 Manojlovi Dragan 147
 Manojlovi Milan 185
 Manojlovi Mile Gedžo 255
 Manojlovi Milutin 573
 Manojlovi Nedo 241
 Manola Sre ko 18, 20, 25, 64, 73, 89,
 90, 91, 95, 99, 139, 188, 212, 338
 Marakovi Milan 117
 Mari Savo 589
 Marinac Dane 113, 127
 Marinac Marko 127
 Marinkovi Ivo 27, 56, 112
 Marinkovi Mišo 122, 719
 Markon Slavko 47
 Markovi Milan Lika 74, 120
 Markovi Rade 694, 774
 Markovi Štaka 528
 Markovi Svetozar 337
 Marovi (major) 453, 473
 Martinovi uro 320, 599
 Martinovi Jane 303
 Martinovi Janko 342
 Martinovi Ljubica 112
 Martinovi Mile 32, 179, 197, 230, 379,
 398, 764, 776
 Martinovi Vojo 599, 660, 747
 Maruši Mirko 116
 Maslek Rade 258, 402
 Masli Milan 660
 Matakovi Mijo 565
 Matijevi Miloš Mrša 748
 Mazinjanin Ljuban 270
 Mazinjanin Matija 45
 Mazinjanin Milan 490
 Mazinjanin Mile 270
 Mazinjanin Rade 270
 Mazinjanin S. Stojan 45
 Mazza (general) 214
 Medak Pavao 518, 770, 771
 Medved Janko 121
 Mesaroš Josip 266
 Mesi (narednik) 39
 Mikašinovi Mi a » ibin« 408
 Mikašinovi Simo 232, 321, 327, 494,
 499, 500, 606, 617, 619, 763, 764, 768
 Mikatovi Mile 138
 Mikele (Talijan) 491
 Mikla (general) 513
 Mikši Dragica 565
 Mikuli (obitelj) 252
 Mikuli Franjo 103, 104, 189, 197
 Mikali Tomo Gajdaš 103, 189, 197
 Milašin i Grga 28, 197, 745
 Milašin i Stjepan Siljo 18, 19, 130,
 131, 132, 133, 134, 153, 154, 155, 158,
 338, 501, 671
 Milašinovi Petar 522
 Mili Jandre 70
 Mili Milan 660
 Mili Stojan 518, 701
 Mili Spasoje 424
 Mili evi Simo 512, 513, 620
 Mili i Mate Nikola 224, 228, 231
 Mili i Soka 363
 Mili i Ivana Vice 229, 231
 Milkovi Dušan 701
 Milkovi uro 504
 Milkovi Ilija 487
 Milkovi Joco 761
 Milkovi Jovan 146
 Milkovi Milovan 701
 Miloševi Dragan 135
 Miloševi Mile Miloš 110
 Miloševi Mile Radiša 110
 Miloševi Spaso 149, 495, 501, 502, 694,
 714
 Milovanovi (borac) 696
 Milovi Ahmet 775
 Milutinovi Božo 96
 Miljanovi Sava 705, 706, 769
 Miljenovi Desa 309
 Miljenovi Dušan 263, 694
 Miljenovi Milan 263
 Miljevi M. uro 45, 369, 370, 737
 Miljevi Milan 556
 Miljkovi Božo 135
 Miljkovi Dane 591
 Miljkovi Dušan Muvar 766, 767, 770
 Miljkovi Huška 17, 222, 437, 438, 457,
 478, 479, 480, 482, 483, 484, 485, 502,
 538, 614, 615, 788
 Miljkovi Ilija 554
 Miljkovi Janko 137
 Miljkovi Joco 133, 210, 369, 370, 547,
 553, 554, 619, 628, 764, 766, 767, 775
 Miljkovi Jovan 123
 Miljkovi Ljuban 9
 Miljkovi Mane 137, 513
 Mini Dušan Minja 748
 Miri Rade 167, 235, 328, 408
 Miri Savo 530
 Miš evi Simo 328, 366, 499, 770
 Miškina Dane 137
 Mišljenovi Dušan 369, 502
 Mitrovi Mito 246, 694
 Mla an Milan 262, 556
 Mladen Petar 128
 Mladen Stanica 128
 Molek Franjo 565, 598, 774, 792
 Mom ilovi 16
 Mom ilovi Božo 134, 158, 385
 Mom ilovi or e 138
 Mom ilovi Gojko 721
 Mom ilovi Ico 770, 771
 Mom ilovi Ilija Brale 145, 146, 37»

Mom ilovi Janko 132, 154
Mom ilovi Milan 152
Mom ilovi Rade 770
Moškov Ante 29, 30, 53, 58, 69, 70, 71,
72, 74
Motika Ivan 124, 126, 127
Mraovi Dragan 557
Mraovi Dušan Car 191
Mraovi Jovica 232, 770
Mraovi Jovica Zec 100
Mraovi Milan Simi 57, 100, 103, 747
Mraovi Rade Svetac 110
Mraovi Sava 45
Mraovi Roter Sava 259
Mraovi Simo 110, 701
Mraovi Svetožar Skula 45
Mraovi Vaso 594
Mrazovi Karlo 250
Mr enovi Dragi a 661
Mr enovi Drago 342, 358, 745
Mrkalj Dušan 520, 675
Mrki Dragi 114, 117
Mrki Mile 201
Mrkonji Ilija 96, 97, 647
Mrkonji Miloš 648
Mu an Joso 121
Mudrak Dušan 646
Mudrini Luka 45
Muji 89
Musi Ranato 740, 750
Musolini Benito 446
Musulin Petar 210
Musulin Stanko 98, 201
Muši Ibro 622
Muškinja Mile 342
Mušnjak Miroslav 264
Muti Simo 767

N

Nad Košta 18
Napijalo 16
Napijalo Ankica 658
Napijalo Janko 64
Napijalo Mili 344, 772
Napijalo Mišan 71
Nazor Vladimir 248
Nedi Milan 754
Nenadi »Prpa« (poru nik) 453, 473
Nikoli Mirko 103
Nikoli Petar 54, 55
Nikoliš Branko 19, 62
Nikoliš Miloš 189
Nikši Ivan 69, 111
Ninkovi Miloš 664
Ninkovi Vlado 664, 665, 666, 667, 668,
694, 772, 798
Niševi Pavao 593

Novak (bolni arka) 192
Novak Žiža 370
Novakovi Dušan 123
Novakovi Mi o 270
Novakovi Mojsija 774
Novakovi S. Pavao 45
Novakovi Stevo Jug 74
Novakovi Vlado 179, 547, 689, 761
Novkovi Mili 21, 65
Novkovi Mili Basa an 89, 91, 95
Novkovi Mojsije 770
Novkovi Mom ilo 482, 771
Nuki Mladen 231, 300
Nuši Branislav 406

O

Obili Miloš 648, 650
Obradovi Mile 123, 127
Obradovi Milka 705
O ko Cetkovi Slavka 271, 354, 355
Odžak Vlado Dado 241
Ogrizovi Milan 158
Ogulinac Franjo Seljo 21, 161, 162, 283
Oksilis (general) 58
Ofnanovi Hamdija 485, 614
Omanovi Izet 775
Opa i Anka 661
Opa i Dragi a 336, 338
Opa i Dujko 702
Opa i Dušan 110, 127, 422, 489, 583,
659, 660, 661, 664, 672, 717, 720, 775
Opa i Kata 661
Opa i Mile 117, 224, 227, 372, 506, 507,
694, 765, 766, 790
Opa i Mili 117
Opa i Mira 248, 250, 652
Opa i Petar 660
Opa i Stanko 14, 19, 21, 24, 40, 47, 64,
65, 73, 76, 84, 89, 94, 96, 106, 128, 175,
177, 338, 609, 633, 663
Opa i Stevan 123, 701
Opa i Svetožar 504
Opa i Uroš 144, 185, 217, 224, 239, 240,
241, 651
Opa i Leki Vukosava 504
Opalo Milica 246
Opsenica Stevan 169, 719, 720
Ore i Mika 180
Orelj uro 653, 554, 778
Oreš anin Bogdan 16, 17, 21, 24, 32, 40,
65, 85, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99,
100, 119, 129, 138, 232, 235, 238, 590,
663, 761, 768
Oreš anin Rkman Ilinka 260
Oreš anin Jovo 270
Oreš anin Ljuban 270

Oreš anin S. Matija 45
Oreš anin Milan Črni 265
Oreš anin Nikola 565, 568, 774, 793
Oreš anin Simo 270
Oreškovi Marko 21

P

Pajazatovi Edhem ule 74
Paji Dragan 9, 21, 65, 223, 227, 235, 328, 467, 498, 499, 584, 673, 675, 677, 764, 766, 769, 770, 771, 775
Paji Milan 504, 694, 766, 767, 768
Paji Mile 554, 630
Paji Mili 124, 232, 235, 328, 362, 743, 769
Paji Petar »Cu o« 83
Paji Stanko 593
Paji Stevo 747
Parac (trgovac) 169, 174
Parapati urko 54
Paskaš Luka 702
Paši Laze Mihajlo 110
Pauli Nikola 112
Pavek Janko 55
Paveli Ante 23, 24, 29, 42, 53, 58, 59, 68, 70, 73, 113, 114, 128, 156, 159, 192, 222, 263, 373, 387, 478, 485, 513, 590, 611, 660, 698
Pavi i Ivica 696
Pavi i Sofija Maša 246, 247, 250, 657, 716
Pavi Dušan 696
Pavi Nikole Jovo 746
Pavi Mi o 117, 694, 772, 773
Pavi Pero 500
Pavi Petar 121, 366
Pavkovi Stanko 89
Pavlakovi Franjo 565
Pavlovi Adam 369, 382, 767
Pavlovi Bulat Danica 259
Pavlovi Dušan 48
Pavlovi Jovan 48
Pavlovi Jovan Didov 58
Pavlovi Maca 246
Pavlovi Mane 235, 259, 260, 328, 363, 466, 558, 619, 647, 623, 624, 625, 648, 694, 769, 799
Pavlovi Mi an 57
Pavlovi Mi o 270
Pavlovi Mi un 17, 727, 758, 763
Pavlovi Milka 57
Pavlovi Nikola 48
Pavlovi Petar 48
Pavlovi Seka 259
Pavlovi Stanko 48
Pavlovi Stevo 270
Pavlovi Veljko 566
Peke Petra Milovan 747
Peki Bogdan 120, 121
Peki Boja 120
Peki Dušan 81, 747
Peki uro 123, 171
Pepi Jeka 120
Peki Mihajlo 120
Peki Mile 171
Peki Milica 120
Peki Sara 120
Peki Soka 120
Rajak Milovan 589
Pelagi Vaso 337
Peleš Branko 253
Penko Franjo 328, 344, 362, 363, 365, 694, 769
Pera Petar 137, 593
Peren evi Žarko 490, 491
Peri Dmitar 554
Peri Dušan 504
Peri Ignjatiie 9, 21, 65, 84, 93, 94, 114, 201, 306, 307, 340, 395, 425, 433, 478, 483, 491, 492, 510, 551, 650, 755, 762, 773
Peri Jovo 246
Peri Ivana Jozo 229, 231
Peri Mile 264
Peri Stevo 480, 482
Periši (kapetan) 478
Peronja Jure Cvjetko Pio 229, 231
Peršin (apotekar) 104
Pešut uro Alin 772, 773
Pešut Mi o 164
Pešut Milan 156
Peti uro 143, 144, 145, 146, 224, 225, 227, 766
Peti Milosava Milan 110
Peti Milovana Milan 747
Peti Mile 146
Petri Stevan 659
Petrovi Branko Banja 748
Petrovi Jovan 490
Petrovi Mile 770
Petrovi Miloš 485
Petrovi Miloš Lošo 201
Petrovi Miloš Pek 67, 86, 87, 88, 647
Petrovi Nikola 594
Petrovi Zivko 648
Peura a Mile 264
Peura a Pero 116, 385
Peura a Petar 241
Pjeva Mane Dušan 746
Pjeva Save Dušan 110, 747
Pjeva Ilije Mane 110, 747
Pjeva Ilije Mihajlo 746
Pjeva Nikole Suco 146
Pjeva Vojin 594
Pliveli Ivica 521

Pokrajac uro 701
Polovi Mato 565
Polovi Mijo 568
Polovi Mile 147
Popovi Dmitar 74
Popovi Dušan 768
Popovi Ilija 74
Popovi Mane 701
Popovi Milan 605, 696
Popovi Mile 74, 589, 591
Popovi ure Mile 110, 747
Popovi Mili 659
Popovi Marka Mili 747
Popovi Milivoj 185
Popovi Miloš 748
Popovi Svetozara Stevo 110, 747
Popovi Vladimir 26, 716
Posinek Hugo 565
Posinkovi Jakova Zorislav 229, 231
Pošmuga Nikola 551
Pošti P. uro 45
Pošti Ljuban 250
Pošti Milan 45, 328, 646, 647
Pošti Mile 91, 232, 235, 328, 532, 694
Pošti Milka 260
Pošti Mirko 16, 17, 69, 87, 88, 91, 558,
636, 646, 694
Pošti N. Petar 45, 708
Pošti Stevo Kutla a 270
Potkrajac Mirko 765
Potkrajac Ninko 766, 775
Pozderac Hakija 614
Poznan Ra iše Milijan 110
Predovi Jela 565
Pribi evi Adam 406
Prodanovi Lazo 156
Prodanovi Mane 156
Prpi (general) 292
Prugini Mili 258
Pudrlja Rade 98
Puši Marijan 71
Puškar Ljuba 250
Puškar Mirko 209
Puškar Savo 210
Puškari Adam 121
Puškari Katarina 659
Puži Smail 723

R

Ra inovi Hasan 622
Radakovi uro 266
Ra anovi Joco 476
Ra anovi Marta 476
Ra anovi Simo 476, 477
Ra anovi Stevo 9, 53, 189, 211, 318,
371, 476, 547, 677, 689, 765, 772, 775
Radekovi Milan 135

Radi anin Dušan 270
Radi anin Mile 270
Radi anin . Simo 45
Radi uro 135
Radivoj A. 696
Radmanovi Mane 131
Radmanovi Rade 151
Radmilovi Vlado 659
Rado aj Stefan 112
Radoj i Marko 647, 648
Radoj i Mišo 553, 689, 764, 767
Radojkovi Josipa Zvonko 229, 231
Radoš Boco 137
Radoševi uro 344, 593
Radoševi Mile 556
Radovi Jovan 270
Radovi Marko 270
Radovi Milan okara 31, 51, 747
Radovi Mile 201, 402, 696, 707
Radovi Simo 476
Radovi Stanko 403
Radovi Vukota 109
Radusinovi uro 74
Rajnovi Nikola 173
Rakini (poru nik) 87
Rakini Milica 504
Rakini Mili 71
Raleti Danica 380
Rali Dušan 701
Rali uro 135
Ranitovi Boško 327, 328, 361, 770, 771,
775
Rastovac Jelena 148
Rastovac Ostoja 773
Ratkovi Mile 21, 40, 66, 90, 772
Rausavljevi Lazo 565
Rebi Raco Pajin 408
Redži Fuad 775
Reki Reko 622
Reli Pavao 45
Reli R. Petar 45
Relji Miloš 589, 591
Restovi Ivana Nikola 229, 231
Ribar Ivo Lola 191, 246, 247. 248, 250.,
295, 351
Ribi Milivoj 701
Ribi Pero 243
Rizvi Mujo 478
Rkman Božo 547, 689, 772
Rkman Dušan 48
Rkman Miladin 266
Rkman N. Milan 45
Rkman Pajo 74
Rkman Pero 232, 488, 694, 743, 769, 780
Rkman S. Stevan 45
Rkman Tešo 270
Robotti Mario 214, 446
Rokni Božo 48
Rokni ure Branko 747

Rokni Mile Snjaca 620
Rokni Pero 328
Ron evi Nikola Osula 39
Roši Ramo 622
Rozner Ivo 231
Rudan Dušan 620
Rudan uro 199
Rudan Stojan 620
Rudman Stanko 565, 567, 774
Rukavina Ivo 17, 18, 20, 21, 64
Rukavina Juco 53
Ruži Antun 565

S

Salihodži amil 693, 722, 724, 725, 775, 804
Samardžija Ilija 110
Samardžija Pajo 577, 689, 764
Samardžija Simo 110
Saršon Zdenko 468
Savi Ilija 743
Savi Marko 380
Savi Mihajlo 134
Savi Mile 328, 424
Savi Milica 659
Savi Nikola 659
Savi Vaso 259, 772
Scheider (potpukovnik) 485
Seferagi Bego 775
Sekuli Branko 146
Sekuli Mile uro 747
Sekuli Gavro 146
Sekuli Mane 122
Sekuli Mili 146
Sekuli Miloš 137
Sikirica Mile 660
Silobod Stjepan 54
Simi Dušan 66
Simi Marija 609
Simi Mi o 144
Sipi Cane 88, 89
Sipi Nikola 748
Sjeri Ljuban 701
Skendži Dane 142
Skorupan Ilija 593
Skorupan Milan 137
Skorupan Trkulja Mira 774
Skorupan Vojo 246
Skular Dragan 669
Slati Sulejman 622
Smoljanovi Mili 210
Smoljanovi Nikola 606, 775
Smoljanovi Stojan 210
Smrzli Nikola 659
Sokolovi Mile 235, 328, 487, 749, 775
Sokolovi Nikola 270
Srđi Ignjatija 593
Srđi Ilija 47, 48, 70
Srđi Marko 341, 342, 358
Sremac uro 603
Stanisavljevi Rašo 406, 408
Staniši (mlinar) 104
Stankovi Jovo 346
Stankovi Miloš 270
Stankovi Stojan 270
Stanojevi Jelica 259
Stanojevi Lazo 259
Steinberger Adolf 18, 28, 64, 134, 138, 139, 141, 161
Steinfl Gustav 565
Stipi uro 74
Stipiši Petra Tomislav 229, 231
Stipiši Milana Vinko 220, 231
Stojakovi Janko 74
Stojkovi Ilija 647
Stopi Gledi Mara 253
Stopi Mile 253, 256
Stren Stjepan 159
Strgar Ivica 57
Strgar Joža 57
Stupljanac (obitelj) 252
Su evi Joso 121
Su evi Petar 627
Su evi Rade 95, 97
Sudar Cvijan 765, 773, 774
Sudar Joža 54
Sudar Mili 185
Sudar Milovan 380
Sudar Toma 54
Sulji Gazim 775
Sušec Ivan 605
Suzi Milka 257
Svilar Jovo 256
Svilar Stanko 524, 525, 529, 556, 558, 559, 560, 793

S

Šajfer Ivan 17, 111, 112, 128, 664
Šapi Milivoj 694, 767
Sarac Dragan 705
Saranovi Milovan 296
Sari uro 47, 593
Šari Smail 622
Šaša Blagoje uro 110, 746
Šaša Miloško 132, 147, 154, 668
Šaša Rade 151
Šaši Simo 270
Šegovi Vuk 617
Šeketa Milan 185
Šepi Ruda 55
Šijan Sara 528
Šikman Ilija 589, 591
Šilji Avdo 775,
Šimulija Mile 171

Šimulija Zore 84, 647
Šimunlija Mile 344
Skaljac Marko 266
Skaljac Miloš 253
Skaljac Rade 711, 765, 766, 768
Sneler Mimica Marija 565
Spanovi Mili 348
Spanovi Miloš 74
Štajduhar Franjo 132, 154, 661
Štakor Petar 767
Štambuk Josipa Branko 228
Štok Izidor 18, 114, 117, 124, 126, 130, 153
Štrukelj Tomo 232, 327
Šumonja Dušan 166, 167
Šumonja Miloš 9, 32, 232, 235, 238, 327, 389, 397, 412, 443, 480, 540, 543, 581, 619, 689, 712, 721, 727, 754, 758, 761, 762, 763, 768, 778
Šušnjar uro 123, 210, 765, 766

T

Tabor Rafael 565, 767, 774
Tadi Branko 659
Tadi Mile 701
Tarabi Joco 9, 212, 142, 143, 144, 145, 216, 224, 271, 288, 366, 412, 460, 593, 655, 726, 727, 731, 761, 763, 764, 768, 775
Tarabi Rade 146, 370
Tarbuk Desanka 232
Tatalovi Milan 110, 594
Tepavac uro Bogdan 132
Tepavac Mile Nikola 132
Tepši Dušan 769, 770, 775
Tepši Janko 110
Tesla Savo 174, 195, 358
Tesla Simo 80, 358
Todori Mile 64
Todori Vaso 348
Tomaševi (general) 513, 567
Tomaševi Jovica 96, 97, 232, 643, 694, 770
Tomi Joso 111
Tomi Sava 411
Tomi Stevo 572, 598, 768
Tomljenovi Blaž 111, 128
Tomljenovi Josip Braco 159, 510, 609, 610
Topi Lazo 83
Toplica Milan 650
Topoljak Jura 54, 55
Topuzovi Pavao 696
Torina Milivoj 385
Tot Vilko 41
Trbojevi Milan 608

Trbojevi Mile 341, 342, 358
Trbojevi Miloš Periša 344, 345, 346
Trbojevi Pero 66
Trbojevi Petar 82, 593
Trbovi Periša 643, 644
Trkulja Bogdan 270
Trkulja Dragan 190
Trkulja Mile 89, 190, 210, 765, 772, 775
Trkulja Nebojša 771, 772, 773
Trkulja Petar 110
Trkulja Simo 403
Trkulja Stanko 16, 114
Trkulja Vasilija 258
Trupac Janko 565
Tumara Rade Jovan 747
Tumara Stanko 696
Turkovi Marko 146
Turkulin Artur 188, 220, 271, 283, 284, 379, 689, 763, 764, 779

U

Ulemek Ilija 270
Ulemek Ljuba 260
Ulemek Marija 425, 426, 427, 428
Ulemek Marko 425
Ulemek Mihajlo 270
Ulemek Milan 270
Urban Stjepan 128
Uzelac (kurir) 437
Uzelac Branko Crni 248
Uzelac Branko Proleter 248
Uzelac Branko 246
Uzelac Mi o 344, 363, 487, 556
Uzelac Nikola 487, 495

V

Valenti Petar 659
Vascarac Sulejman Suljo 565, 774
Ve erinovi uro 523, 765, 773, 775
Vejin ure Milovan Mi o 110
Vejvoda Ivo 18
Velemirovi Mile 116
Velemirovi Mili 210
Velimirovi uro 110
Velimirovi Janko 386
Velja i Ale 74
Velja i Masica 722, 775
Vergaš (mitraljezac) 500
Vergaš Dušan 16, 64, 114, 117, 118, 122, 141, 143, 144, 145, 146, 635, 646, 654,
Veselica Bogdan 671
Vezmar Gojko 9, 776
Vezmar Mile 617, 619
Vidakovi uro 135, 138
Vidovi Antun Toni 232, 688, 772
Vidovi uro 696, 701

Vi ovi Rafael Ilija 133
 Vidovi Nikola 15, 17, 19, 24, 32, 37, 39, 40, 41, 47, 58, 59, 89, 94, 176, 178, 179, 197, 311, 355, 398, 399, 434, 437, 508, 572, 651, 713, 758, 761, 763, 768, 771, 776, 779
 Višnji Mane 696
 Višnji Rafailo 74
 Višnji Simo 121
 Vladeti Milan 562
 Vlahovi Joža 122, 241, 626
 Vlasisavljevi Raško 525
 Vlasisavljevi Vlajko 385
 Vlajini Dušan 100
 Vojnovi Dragan 556
 Vojnovi uro 504, 505, 506, 507, 589
 Vojnovi Mihajlo 189, 207, 210, 212, 213, 227, 589, 704, 758, 762, 763, 764, 765, 767, 768, 775
 Vojnovi Mile 270, 285
 Vojnovi Mili 773
 Vojnovi Pero Armak 260
 Vondro ek Ivan Vanjka 235, 327
 Vorkapi Milovana Dragan 110
 Vorkapi Marica 260
 Vorkapi Miloš 110
 Vorkapi Nikola 701
 Vorkapi Ostoja 620, 767
 Vorkapi Pavao 556
 Vorkapi Perica 201
 Vorkapi Petar 110
 Vorkapi Simo 270
 Vorkapi Slavko 551
 Vranješ Milan 694
 Vranješ Mile 659
 Vrban Stevo 336
 Vuceli uro 166
 Vuceli Vajica 500
 Vu eti Kata 64
 Vu eti Perica 613, 617
 Vu ini uro 266
 Vu ini Lošo 504
 Vu ini Pero 171
 Vu ini Simo 31, 51, 745, 747
 Vu ini Soka 250
 Vu kovi Dušan 121
 Vu kovi Mili 263
 Vu kovi Miloš 45
 Vu kovi Mojsije 114
 Vu kovi Stevo 263
 Vu kovi Vujo 100
 Vujaklija Ankica 551
 Vujaklija uro 495
 Vujaklija Gojko 659
 Vujaklija Mili 121
 Vujaklija Nikola 654
 Vujaklija Petar 121
 Vujaklija Rade 112, 659
 Vujaškovi Jane 303, 767, 772
 Vuj i Nada 661
 Vuji i Anka 112, 116, 485
 Vuji i Ljubo 664
 Vuji i Radoš 14, 110, 111, 112
 Vuji Dragan Spaho 73, 747
 Vuji Dragica 706
 Vuji Mitar 346, 347
 Vujkovi Rade 123
 Vujkovi Stanica 127
 Vukas Dušan 701
 Vukas Mi o 158
 Vukeli Marko 135
 Vukeli Milan 138, 139
 Vukeli Milana Rade 110, 747
 Vuki (obitelj) 252
 Vuki Ivo 103
 Vuki Pero 320
 Vuki Vasilj 620
 Vukobrata Milutin 126
 Vukobratovi Dragan 356
 Vukobratovi Petar 774
 Vukobratovi Vaso 694
 Vukobratovi Vaso Liki 767
 Vukovi (komandant posade) 90, 96, 97, 99
 Vukovi Miloš 512, 513
 Vuksan Dušan 589, 696
 Vuleti Nikola 126
 Vuleti Nikola Gedžo 126
 Vunjak Jovo 524, 558, 697, 774
 Vuštar Dragan 270
 Winkelbrandt (potpukovnik) 485

 Z
 Zaninovi Luke Vinko 228
 Zatezalo uro 9
 Zatezalo uro Jud 114, 116, 409
 Zatezalo Simo Cojle 126, 166, 167, 490, 648, 649
 Zatezalo Simo Škeri 126, 522, 774
 Zatezalo Veljko 619, 694, 766
 Zdjelar Branko 713
 Zdjelar uro 117
 Zdjelar Mihajlo 74
 Zdjelar Milan 556
 Zdjelar Milutin 137
 Zec uro 152, 344, 556, 558
 Ze evi Vlado 247
 Zgada Mirko 69
 Zguri Marko 701
 Zimonja Milan 232, 522, 587, 623, 673, 764, 770, 771
 Zinai Milovan 135
 Zinai Petar Pepa 142
 Zinaja Dušan 270
 Ziri Jovo 124, 766
 Zja a Dragan 774

Zja a Glišo 189, 222, 647, 694
Zlatar Dušan 701
Zlati Savo Mio 13, 64, 75, 96, 133
Zori Mile 627
Zoroja Milan 380, 523
Zrinjanin Rade 232, 235, 243, 328, 537,
540, 547, 572, 678, 688, 713, 768, 775
Zrni Bude 257

Z

Zagar Janko 57
Zali Osman 433, 434
Zali Zuhdija 433, 614, 621, 722, 723,
724, 725, 774, 804

Žica Novak 124
Žiga Danica 260
Zigi Rade 188
Zivanovi (kapetan) 453
Zivkovi (kapetan) 473
Zivkovi Glišo 491
Zivkovi Gojko 121, 694, 743, 770
Zivkovi Mili 554
Žiža Novak 123
Zuljevi Hamdija 775
Zunac Ivan 565, 774
Zup i Jure 518
Zuti Branko 17, 179, 239, 254
Zuti Marko 328
Zuti Mirko 235, 714, 764, 765, 769, 771,
775

Kazalo geografskih pojmova

A

Abdi 802
Abez 15, 37, 47, 64, 112, 237, 254
Adleši 230, 288, 451, 569, 794
Afrika 330
Amerika 476
Arapov Dol 698
Austrija 389, 444, 493, 513

B

Babici 702
Babina gora 68, 93, 497, 571, 572,
Babin Potok 319, 374, 410, 575, 576, 582,
795
Ba uga 489
Baji i 753
Bakšaiš 724, 728, 729, 804
Balaban 592, 796
Balinka 139, 161
Balkan 492
Baljevac 698, 722, 723, 727, 794, 800,
801, 802
Banat 336
Bandino Selo 661
Banija 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
24, 25, 32, 33, 39, 47, 49, 62, 64, 65,
66, 70, 77, 89, 93, 100, 105, 107, 132,
133, 134, 157, 182, 183, 190, 196, 197,
199, 216, 220, 223, 227, 232, 233, 267,
272, 282, 283, 284, 307, 312, 313, 327,
330, 349, 361, 390, 412, 428, 443, 444,
447, 448, 449, 457, 458, 478, 481, 483,
485, 493, 494, 524, 531, 575, 576, 584,
585, 599, 613, 615, 616, 617, 621, 652,
666, 669, 672, 705, 742, 755, 760, 776,
778, 789, 797
Banski Grabovac 15

Banski Kova evac 38, 44, 45, 46, 50, 70,
189, 234, 252, 256, 257, 273, 274, 275,
276, 285, 497, 741, 755, 779, 789
Banski Moravci 59, 62, 257, 258
Banja Luka 110, 485, 559, 727
Barcelona 279
Barilovi 31, 67, 71, 85, 90, 91, 93, 117.,
126, 216, 217, 308, 309, 318, 352, 427,
436, 444, 445, 447, 451, 753, 777, 781.,
783, 785
Barilovi ki Cerovac 801
Baroni 269
Basare 148, 671, 746
Baste 260
Baške Oštarije 391, 394
Batnova Kosa 259
Batnoga 117, 120, 123, 129, 222, 261,
423, 424, 665, 777
Baturi 57
Begovac 156, 301, 369
Begovo Brdo 69, 117, 121, 261, 593, 598
Begovo Selo 609, 610
Belaj 788, 795, 796, 801
Bela Krajina 183, 186, 207, 208, 210.,
211, 232, 287, 296, 367, 368, 388, 590,
592, 594, 597, 598, 656, 686, 759, 760,
776, 777, 795, 796
Belavi 31, 123, 446, 450, 451, 454, 587,
718
Belgija 37
Beograd 64, 66, 169, 217, 273, 284, 309,
320, 390, 395, 409, 446, 537, 551, 560,
581, 650, 669, 723, 746, 748, 754, 755,
769
Berlin 640
Biha 9, 36, 37, 85, 218, 219, 220, 221,
222, 223, 225, 226, 230, 246, 247, 272,
296, 307, 312, 313, 316, 317, 319, 323,
324, 325, 326, 327, 330, 332, 334, 335,
340, 341, 342, 348, 357, 413, 416, 417,
444, 445, 447, 448, 449, 457, 458, 478,

479, 481, 483, 485, 493, 494, 524, 531,
 575, 576, 584, 585, 599, 613, 615, 616,
 617, 621, 652, 666, 669, 672, 697, 698,
 699, 700, 701, 708, 712, 714, 721, 722,
 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 737,
 742, 756, 760, 769, 770, 775, 777, 781,
 782, 786, 797, 800, 801, 802, 803, 804
 Biha ko polje 728
 Bijeli Brijeg 342
 Bijeli i 258, 263
 Bijeli Potoci 320, 358, 578, 782, 795
 Bijelo brdo 553
 Bijelo polje 320
 Bijeljevina 48, 268, 359, 360, 361, 371
 Bilaj 391, 392
 Bilajska ulica 396, 397, 398, 400
 Bilež 536
 Biljeg 30, 62, 66, 70, 71, 73, 97, 496, 789
 Biokovo 228, 230
 Bistra 496, 515
 Bistrica 805
 Bitovnja 582
 Bjeloši 256
 Bjelovar 444
 Bjeljevina 48, 75
 Blagaj 31, 36, 71, 75, 113, 117, 318
 Blagajski Pavlovac 127, 128, 129, 130,
 749
 Blagojevi brdo 310
 Blagojevi i 666
 Blata 138, 140, 141, 156, 158, 159, 160,
 161, 162, 163, 164, 165, 301, 305, 321,
 355, 447, 548, 549, 551, 552, 719, 780,
 783, 793, 794, 800, 801, 802
 Blatnica 591, 592, 597, 795
 Blatuša 16, 19, 46, 57, 235, 258, 273, 496,
 662, 708, 789
 Blinja 283
 Biznica 218, 777
 Bo ino brdo 535
 Bogdanci 396
 Bogdanov vrh 371
 Bogomolje 228
 Bogovolja 19, 137
 Bojanja Vas 288
 Bojna 44, 45, 797
 Bolonja 450
 Bori evac 340, 342, 341, 344, 346, 362,
 666, 782
 Borojevi i 234, 797
 Borov vrh 303, 304, 305
 Bosanci 566, 601
 Bosiljevo 32, 104, 126, 195, 210, 211,
 230, 231, 286, 287, 298, 299, 366, 367,
 518, 521, 535, 560, 562, 563, 565, 566,
 568, 569, 656, 718, 745, 780, 791, 793,
 794
 Bosna 33, 36, 106, 254, 350, 361, 362,
 390, 391, 438, 444, 467, 493, 559, 581,
 582, 584, 613, 722, 727, 745, 760, 761
 Bosanska Krajina 16, 36, 183, 197, 220
 222, 223, 261, 272, 307, 312, 317, 340,
 412, 444, 560, 613, 614, 701, 762
 Bosanska Krupa 221, 222, 615, 722, 727,
 729
 Bosanski Novi 33, 233, 272, 584, 585,
 621, 727
 Bosanski Petrovac 230, 307, 327, 448,
 722, 782
 Bosansko Grahovo 307
 Bovi 17, 19, 29, 37, 38, 39, 56, 57, 58,
 59, 60, 70, 92, 95, 97, 191, 234, 253,
 254, 256, 258, 259, 260, 263, 265, 268,
 269, 623
 Boži i 195, 552, 666, 720
 Bra 228, 229
 Brakusova Draga 786
 Brdinjak 207
 Brdo 41, 91, 417
 Brdo Selo 64, 66
 Brdani 233, 779
 Breberine 275
 Breborina 310
 Brebrovac 592
 Bregana 207, 288, 776
 Brekovića 483, 484, 614, 615
 Bresari 289, 294, 796
 Brest 796, 797
 Brezari i 290, 291
 Brezik 803
 Brezje 54, 55, 276
 Brezno 472, 473
 Brezovac 138, 245, 377, 430, 746, 777
 Brezova glava 68, 88, 309, 337, 498, 752
 Brezovica 452, 548, 549, 550, 551
 Brinje 168, 169, 172, 174, 378, 379, 380,
 386, 397, 452, 534, 535, 536, 537, 538,
 667, 783, 784, 794, 796, 798
 Brki i 263
 Brkuša 552, 553
 Brlenici 290, 291, 292, 294, 780, 796
 Brlog 369, 370, 373, 379, 380, 381, 382,
 383, 384, 385, 388, 390, 410, 411, 525,
 760, 765, 784
 Brlog Stacija 84, 385
 Brloška Kosa 382
 Bro anac 19, 131, 132, 154, 145, 430,
 432, 501
 Bro anka kosa 313
 Brod Moravice 468
 Brod na Kupi 731, 732, 805
 Brusova a 16, 64, 73
 Brušani 391, 394, 402
 Bruvno 789, 797
 Bubanj 14
 Bubnjarci 446, 451

Bu ica 38, 41, 44, 46, 48, 50, 51, 54, 57,
189, 234, 254, 273, 277, 330, 494, 496,
524, 705, 706, 779, 789, 797, 798
Buda ka cesta 397
Buda ka Rijeka 85, 310, 318, 356, 666,
769
Buda ka ulica 393, 398
Buda ki 781
Budak 394, 395, 397, 532, 760, 784
Budimlje 447
Budinjak 192, 193, 776
Bugar 17, 19, 131, 133, 134, 135, 136,
137, 138, 139, 142, 147, 148, 149, 154,
237, 420, 668, 669, 671, 801, 803
Buha 119, 262
Bukovac 211, 212, 231
Bukova a 287
Bukova glava 257
Bukovica 69, 95, 254, 259, 309
Buni 327, 577, 804
Buri i 264, 356
Buri selo 426, 662
Busi i 260
Buševac 367, 587, 588, 589, 590, 591,
597, 605, 760, 795
Bušinja Vas 288
Butnov gaj 129
Buva a 64, 69
Bužim 418, 585, 789

C

Cagar 149
Caprag 92
Carevi a strana 59
Carevo Polje 475, 674, 793, 799
Carska ku a 801, 802
Cazin 9, 25, 36, 135, 143, 221, 222, 223,
225, 226, 228, 313, 413, 414, 417, 418,
419, 428, 433, 434, 435, 436, 437, 438,
444, 445, 448, 449, 454, 458, 478, 479,
480, 481, 482, 483, 484, 494, 496, 529,
530, 531, 543, 547, 584, 585, 613, 614,
615, 616, 617, 619, 620, 621, 622, 623,
625, 630, 631, 632, 698, 702, 704, 708,
714, 722, 727, 760, 778, 786, 789, 794,
797, 799, 800
Cazinska krajina 14, 19, 33, 36, 44,
223, 232, 272, 283, 412, 428, 437, 438,
443, 444, 449, 478, 479, 480, 481, 482,
484, 485, 538, 560, 571, 574, 584, 585,
586, 613, 614, 616, 626, 697, 737, 742,
755, 760, 777, 788, 789, 795, 799, 800
Cekinovi 145, 494, 495, 789
Cepeliš 489, 492
Cerje 798
Cerovac 29, 31, 68, 75, 76, 308, 337, 451,
496, 573, 585, 603, 605, 749, 796

Cerovnik 468, 519, 528, 535, 787, 791,
798, 799
Cesta 616
Cetingrad 17, 19, 29, 31, 36, 71, 75, 111,
112, 114, 117, 118, 119, 129, 130, 138,
187, 222, 223, 226, 227, 261, 262, 311,
313, 330, 357, 412, 413, 414, 415, 416,
419, 422, 424, 433, 438, 439, 444, 445,
447, 448, 488, 538, 585, 614, 654, 655,
709, 714, 743, 757, 760, 777, 778, 781,
784, 785, 797
Cetinska Varoš 313
Cigelj 131
Cindri 777
Crevarska Strana 38, 40, 41, 50, 76, 90,
95, 271, 272, 354, 355, 496, 524, 586,
789, 795
Crikvenica 443
Crkveni Pribi 367, 592, 598
Crikvište 96, 97, 496
Crna Draga 54, 252, 257, 494, 497
Crna Gora 105, 108, 109, 279, 307, 389,
390, 581, 610, 746, 747
Crnaja 137
Crna Lokva 16, 38, 63, 64, 65, 88
Crna Mlaka 196
Crna Vlast 374, 375, 376, 377, 378, 383,
410, 411, 427, 501, 525, 655, 783
Crni Potok 19, 37, 46, 48, 74, 259, 260,
265, 269, 270, 438, 440, 470, 496, 505,
705, 706, 789
Crno Kamanje 569
Crno Osoje 129
Crno Vrelo 110, 120, 127, 128, 129, 262,
660, 661
Cvetkovi 104, 196
Cvetkovi brdo 590
Cvijanovi Brdo 19, 110, 112, 116, 120,
129, 251, 262, 422, 660, 661, 664, 668
Cvijanovi i 497, 498
Cvijetinovac 56
Cvitovi 112, 117, 261, 262, 308, 310,
318, 356, 526, 585, 666, 781

C

abar 731, 805
Cabra je 60
anak 575, 795
ašica 62
Catrnja 224, 576, 578, 580, 786, 796, 800,
803
Cavnik 147, 671, 801, 803
elopek 697, 698, 649, 700, 701, 704,
801, 802
Cemernica 38, 44, 45, 46, 47, 50, 57, 68,
234, 254, 258, 265, 268, 271, 272, 273,
277, 278, 279, 311, 346, 354, 524, 586,
665, 741, 755, 777, 779, 780, 789, 795

Cerkezovac 147, 148, 149, 803
 Ci in most 131, 494, 495, 529, 789, 793, 795, 803
 Ci e 583
 Cokeši 131
 Cremušnica 29, 47, 57, 58, 60, 234, 259, 705, 706
     rnilovac 198
 Crnomelj 184, 185, 193, 194, 195, 201, 207, 209, 210, 231, 288, 444, 451, 494, 601, 656, 667, 684, 776
     udin klanac 342, 576, 577, 697
 Cukur 22, 67, 84, 86, 89, 390
 Cukurske stijene 88
 C
 Capa upa 328, 331, 332, 333, 501
 Corali i 789
     orkova uvala 359
 Cui Kr evina 800
 Cui Selo 313
     uprija 387
 Curivin most 803
 D
 Dabar 133, 156, 157, 160, 369, 370, 379, 391, 447, 448, 453, 457, 458, 473, 575, 787, 792, 793, 794, 800, 801, 802
 Dalmacija 109, 224, 228, 229, 230, 231, 282, 297, 389, 444, 448, 454, 463, 467, 468, 493, 626, 722, 757, 780, 800
 Dalmatinski Varoš 414
 Danilovgrad 581
 Dari i 783
 Debela dubrava 515
 Debela glava 129, 131, 495, 789, 804
 Debela kosa 21, 22, 38, 47, 63, 64, 65, 85, 87, 123, 174, 176, 177, 189, 195, 259, 260, 265, 269, 310, 338, 776
 Debelo Brdo 577
 Deli Poljana 130
 Delnice 443, 450, 451, 468, 456
 Desinec 294, 454
 Desni Degoj 367, 368, 706
 Desni Štefanki 38, 180, 776
 Dinara 230, 282, 381
 Dizdarevi a brdo 434, 435, 436
 Dnopolje 340, 341, 781, 782, 786
 Dobra 118, 166, 231, 286, 287, 299, 300, 366, 453, 457, 510, 560, 562, 569, 595, 601
 Dobrenica 331, 781
 Dobri i 257
 Dol 229
 Dolovi 131
 Doljani 340, 374, 377, 378, 383, 447, 448, 787, 793, 794
 Doma aj lug 62
 Domagovi 181, 184, 201, 456, 776, 783;
 Donja Ba uga 797
 Donja Cremušnica 258
 Donja Gata 221, 778
 Donja Glina 262, 661
 Donja Kup ina 189, 252, 254, 720
 Donja Mašvina 671
 Donja Pastuša 223, 779
 Donja Perjasica 195, 793
 Donje Dubrave 19, 32, 111, 114, 116, 118, 166, 167, 195, 211, 287, 295, 371, 372, 373, 405, 406, 408, 409, 446, 447, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 502, 504, 505, 506, 507, 514, 515, 534, 562, 594, 601, 602, 718, 790, 791, 792, 796, 798
 Donje Prekrižje 592, 593
 Donje Primišlje 244, 313, 327, 552, 746
 Donje Stative 287, 298, 454, 455
 Donji Aragon 279
 Donji Babin Potok 374, 375, 376, 377, 383, 426, 697, 783, 794
 Donji Beretin 779
 Donji Kirin 57, 259
 Donji Lapac 106, 107, 332, 333, 340, 341, 348, 357, 358, 449, 501, 559, 577
 Donji Poloj 116, 212
 Donji Pribi 592
 Donji Sjeni ak 62, 254
 Donji Skrad 64, 147, 174, 243, 427, 753
 Donji Vaganac 698
 Donji Vukojevac 591
 Donji Zatezali 230, 503
 Draga 529, 552, 553
 Dragani 102, 184, 191, 207, 285, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 454, 456, 457, 591, 592, 593, 776, 782, 783
 Dragani ka šuma 102, 181, 182, 285
 Dragoševci 288
 Dragotuš 185, 194, 207, 209, 776
 Dragovanš ak 350
 Drašice 368
 Draši 594
 Drenova a 248, 312, 317, 321, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 339, 340, 341, 357, 376, 424, 488, 501, 623, 625, 743, 781, 782
 Drenov Klanac 381
 Drenovštica 581
 Dretulja 136, 160, 162, 711
 Drežnica 156, 160, 161, 168, 169, 170, 174, 205, 452, 469, 470, 471, 472, 473, 656, 747
 Drežnik 29, 36, 131, 132, 135, 140, 141, 142, 147, 155, 220, 226, 241, 261, 311, 316, 330, 449, 454, 457, 458, 524, 531, 534, 559, 576, 668, 700, 702, 704, 726, 727, 772, 781, 786, 796, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804

Drežnik grad 70, 355, 357
 Drina 493
 Drvar 106, 107, 230, 242, 281, 584, 585, 613
 Drvodeli i 367
 Dubrava 111, 130
 Dubrave 76, 112, 116, 118, 119, 166, 231, 299, 406, 445, 502, 505, 507, 513, 566, 647, 661, 718, 785, 796
 Dubrovnik 443
 Duga a 453
 Duga ka kosa 710
 Duga Gora 287, 514
 Duga Resa 9, 12, 118, 123, 445, 446, 449, 450, 451, 453, 454, 455, 456, 457, 510, 513, 51, 521, 547, 562, 565, 587, 602, 719, 731, 748, 760, 795, 796, 797
 Duge luke 328
 Dugi Dol 377, 497
 Dugo Selo 19, 39, 55, 56, 57, 60, 265, 268, 270
 Duji gaj 245
 Dumana 151
 Dunjak 19, 32, 105, 106, 108, 116, 242, 243, 261, 311, 312, 330, 745, 781
 Dvor 272, 413, 584, 585, 760
 Dvorište 368, 386

 DZ

 Džefarovi brdo 434
 Džodani 22

 D

 akovi potok 72

 E

 Egi i 552

 Evropa 127, 178, 477, 613

 F
 Filipov vrh 803
 Firenca 157
 Francuska 289, 748
 Frkaši 320, 358, 359, 360, 376, 391, 449, 577, 578
 Fruška gora 669
 Fundukovo Brdo 795
 Furjan 19, 31, 75, 137, 138, 149, 218, 313, 316, 430, 432, 671, 746, 778, 781, 785, 797

 G

 Gabri 259
 Ga eša Selo 64, 66

 Gaj 57
 Gata 226, 237, 483, 671, 723, 799, 801
 Gacka 389, 390, 424
 Gacka dolina 283, 304, 370, 373, 374, 378, 379, 383, 386, 391, 410, 515, 525, 714, 784, 785, 786, 793
 Gajine 341
 Galin 593
 Garavice 669
 Gavrani 753
 Gavrani i 448
 Gavrani most 785, 786, 803
 Gejkovac 29, 70, 72
 Generalski Stol 32, 117, 118, 119, 124, 126, 127, 166, 167, 168, 233, 299, 368, 372, 373, 444, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 468, 469, 473, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 513, 514, 515, 521, 522, 529, 530, 534, 538, 569, 584, 586, 601, 602, 667, 672, 714, 718, 760, 778, 786, 787, 790, 794, 795, 796
 Gerovo 516, 529
 Geršakov mlin 64, 338
 Gladna brda 494
 Glamo 106, 107, 108, 230, 242
 Glavac 543, 790
 Glavace 378
 Glavica 415
 Glibodol 158, 244, 448, 453, 575, 786, 802
 Glibovito 576
 Glina 19, 38, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 64, 128, 143, 216, 223, 233, 234, 259, 260, 273, 277, 278, 307, 413, 417, 418, 419, 424, 439, 440, 444, 445, 448, 451, 458, 489, 493, 496, 498, 499, 547, 585, 586, 777, 778, 780, 786, 788, 795
 Glinice 44, 114, 120, 121, 129, 311, 312, 781
 Globornica 166, 167, 503, 505, 507, 508, 509, 514
 Globorni ki most 167, 372, 446, 447, 450, 452, 454, 455, 456, 457, 502, 503, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 523, 785, 787, 790, 791
 Gluma ka glavica 552, 584, 803
 Gnjlilovac 615, 616, 617, 697, 799, 800
 Gojak 451, 453, 468, 505, 534, 791
 Gojkovac 261, 414
 Gola stijena 617, 619, 620, 625
 Golinja 57, 60, 254, 259
 Goli vrh 795
 Golubi 327, 781
 Goljak 152, 603
 Gomirje 451, 452, 453, 458, 469, 470, 786
 Gora 489, 789
 Gorinje 454

Gorjanci 184, 191, 194, 208
Gornja Ba uga 797
Gornja Cemernica 285
Gornja remušnica 40
Gornja Mašvina 671
Gornja Stranica 564
Gornja Vaganac 697, 698
Gornja Vas 191, 192, 205
Gornje Dubrave 19, 70, 111, 116, 118,
166, 167, 211, 287, 372, 373, 408, 409,
446, 450, 452, 454, 455, 456, 468, 469,
505, 506, 507, 514, 515, 534, 595, 601,
667
Gornje Mekušje 796
Gornje Pokuplje 568
Gornje Primišlje 31, 75, 130, 131, 137,
140, 153, 154, 496, 662, 746
Gornje Selo 511
Gornji Aragon 279
Gornji Babin Potok 377, 448, 697
Gornji Baljevac 802
Gornji Buda ki 32, 36, 76, 175, 176, 177,
179, 224, 241, 243, 264, 311, 447, 658
Gornji Kirin 47, 57, 59
Gornji Lapac 335, 340, 341, 342, 343,
346, 347, 348, 349, 362, 373, 666, 760,
769, 782
Gornji Poloj 212, 286
Gornji Sjeni ak 56, 60, 177, 190, 193,
257, 263
Gornji Skrad 63, 64, 111, 241, 719, 766
Gornji Zatezali 506, 507
Gorski kotar 14, 18, 23, 25, 33, 66, 156,
161, 166, 168, 232, 284, 301, 389, 390,
398, 420, 443, 444, 452, 453, 467, 468,
469, 473, 475, 493, 594, 731, 742, 745,
746, 747, 755, 760, 762
Gospi 157, 317, 378, 389, 390, 391, 392,
393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400,
401, 402, 444, 515, 525, 532, 535, 575,
613, 760, 766, 784, 786
Graba 512, 536
Grabjerje 788
Grabostina 797
Grabovac 86, 147, 155, 264, 573, 781
Grac 180
Gradac 288
Gra ac 340, 348, 349, 378, 389, 390, 575,
577, 782
Gradina 129, 148, 165, 328, 331, 332,
334, 417, 435, 619, 620, 632, 707, 708
Grandi Breg 592, 593, 796
Gradova Pe 190, 191
Graovci 552
Gravina 605
Gr enik 229
Gr ka 493

Greda 796
Gre ani 439
Gre anski most 786
Gri bi je 569
Gri 516, 548, 549, 550, 551, 556, 558,
667, 791,
Grkovi i 549
Grubiši 60
Grubiši Brdo 233, 778
Guci 782
Gvoji i 55

H

Hadžer 788
Hajdarovac 418
Hasan Brijeg 55
Hatje 798
Hercegova ka ulica 669
Hercegovina 362, 389, 390, 438, 760, 761
Homoljac 576, 801
Homolja ki klanac 327
Homolja ko polje 576
Horvati 798
Hrasnica 133
Hrastik 328, 331, 332, 333, 334, 781
Hrastje 196
Hrastovac 448
Hrastovica 489, 490, 491, 492, 649, 760,
788
Hraš e 299, 564, 568, 792, 793
Hrvatska 10, 14, 18, 20, 21, 23, 24, 25,
26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 44,
53, 63, 66, 67, 71, 75, 76, 77, 95, 100,
104, 106, 107, 113, 119, 121, 123, 124,
128, 129, 132, 136, 141, 143, 146, 150,
152, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164,
168, 169, 173, 174, 175, 176, 177, 178,
179, 182, 183, 186, 187, 188, 189, 191,
193, 194, 200, 210, 211, 212, 213, 214,
215, 216, 217, 218, 220, 222, 23, 224,
226, 227, 230, 233, 234, 236, 237, 238,
239, 240, 241, 243, 246, 248, 250, 260,
272, 273, 274, 281, 283, 285, 295, 296,
299, 306, 313, 316, 324, 326, 327, 331,
336, 340, 346, 347, 349, 358, 374, 375,
377, 378, 385, 386, 389, 390, 391, 401,
408, 411, 412, 425, 433, 443, 458, 468,
479, 494, 505, 507, 513, 524, 526, 529,
531, 533, 537, 538, 540, 543, 546, 560,
561, 562, 563, 575, 581, 590, 610, 613,
615, 623, 626, 655, 657, 658, 665, 666,
761, 672, 679, 691, 712, 713, 719, 720,
722, 727, 737, 741, 744, 745, 746, 747,
755, 756, 759, 760, 776, 778, 779, 782,
795
Hrvatska Dubica 760

Hrvatski Blagaj 29, 111, 112, 113, 114, 117, 119, 120, 127, 128, 129, 130, 261, 262, 446, 652, 660, 664, 665, 749
 Hrvatsko Primorje 23, 66, 284, 389, 390, 401, 444, 452, 463, 468, 470, 475, 493, 594, 672, 757, 758, 761, 762
 Hrvatsko Selo 49
 Hrvatsko Zagorje 745, 747
 Hrženik 290
 Hvar 228, 229
 Hum 123, 132, 133, 156, 549, 554, 610, 793

I

 Igrane 228, 229
 Ili i 749, 750
 Ilirska Bistrica 531, 732, 733, 734, 735, 736, 742, 746, 760, 761, 770, 805
 Ilova ak 44
 Ilova ka 46, 54, 57, 259
 Irinovac 531, 800
 Istra 232, 450, 463, 475, 531, 731, 732, 737, 757, 758, 760, 761, 762, 794
 Išeci 268
 Išek 254
 Italija 21, 163, 178, 192, 283, 284, 372, 443, 444, 446, 449, 450, 451, 454, 458, 460, 463, 467, 468, 475, 491, 493, 526, 527, 531, 540, 541, 606, 627, 655, 656, 762, 786
 Ivanovi 330
 Ivanovi jarak 199, 387
 Ivoševi Ponorac 472, 473
 Iza i 220, 221, 225, 697, 698, 704, 722, 727, 778, 786, 801, 802
 Iza i Grad 220
 Iza i Kula 220
 Izimlje 289, 454

J

 Jablanac 401
 Jabukovac 283, 418, 447, 585
 Jadran 390, 449, 454, 463, 494
 Jadransko more 507
 Jagrovac 72
 Jajce 106, 108, 109, 230, 242, 307, 538, 541, 746
 Jakši most 162, 529, 793
 Jamni ka Kiselica 54, 189
 Jan i i 131
 Janja 379
 Janja Gora 142, 244, 792, 802
 Janjani 405, 515
 Jan a 383, 783, 784
 Japeti 592
 Japi brdo 616, 620
 Jarak 134, 220, 224, 316
 Jar evac 264
 Jasenak 452, 453, 467, 468, 469, 470, 472, 473, 534, 786
 Jasenje 549
 Jasenovac 73, 181, 252
 Jasikovac 400, 401
 Jasikova ka ulica 396, 397, 398
 Jastrebarsko 9, 32, 70, 102, 180, 181, 182, 183, 189, 190, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 207, 211, 252, 285, 288, 290, 292, 289, 294, 295, 296, 297, 298, 444, 454, 457, 592, 658, 684, 776, 783
 Jaškovo 562, 563, 565, 567
 Javornik 140, 157, 158, 161, 164, 165, 236, 301, 321, 374, 469
 Jelov Klanac 224
 Jelsa 228
 Jesenica 165, 305
 Jezerane 168, 169, 171, 172, 173, 174, 453, 458, 488, 519, 520, 534, 535, 647, 719, 786, 787, 792, 797, 798
 Jezerce 317, 319
 Jezerine 593
 Jezero 552, 798
 Johovica 134, 155, 664
 Josipdol 142, 143, 144, 156, 157, 158, 159, 161, 163, 164, 165, 228, 391, 445, 446, 449, 450, 451, 452, 475, 518, 519, 525, 534, 535, 536, 537, 538, 549, 551, 576, 628, 629, 666, 667, 672, 673, 675, 676, 787, 791, 793, 794, 796, 797, 800
 Joševica 779
 Jovac Selo 313, 316
 Jovi i 497, 498
 Jozefinska cesta 168
 Jugoslavija 10, 14, 15, 20, 26, 27, 37, 41, 66, 77, 122, 162, 175, 177, 187, 211, 223, 240, 242, 246, 247, 279, 282, 295, 296, 335, 337, 387, 401, 406, 408, 420, 425, 437, 443, 449, 477, 478, 481, 492, 493, 531, 538, 541, 558, 559, 563, 575, 576, 581, 583, 599, 603, 605, 613, 615, 652, 663, 664, 669, 677, 679, 700, 704, 718, 725, 733, 742, 744, 748, 750, 762
 Jugoštanova ka šuma 180
 Jurasi 270
 Jurga 19, 64, 65, 89
 Jugovac 568
 Juri i 254
 Jurina brda 94, 95
 Jurjevac 572
 Jurjevski Brod 451
 Juzbaši i 212, 496

K

- Kablari 44, 257, 259, 497
 Kalate 343, 362, 362
 Kalemegdan 320
 Kaline 283
 Kalnik 100, 239, 745, 747
 Kalje 191, 192, 193, 288, 290, 291, 289, 780
 Kamanje 184, 191, 229, 295, 296, 298, 350, 351, 446, 626, 627, 776
 Kamenica 133, 137, 142, 143, 144, 145, 145, 155, 158, 212, 230, 311, 372, 495, 499, 507, 516, 530, 534, 543, 548, 549, 551, 552, 789, 792, 793
 Kameni most 259, 260, 418, 448
 Kamenski most 38, 49, 51, 233, 274, 778, 779
 Kamensko 362, 391, 444, 449, 454, 455, 457, 559, 572, 573, 662, 719, 796, 803
 Kaniška ulica 396
 Kanjižarica 776
 Kapela 107, 138, 156, 159, 164, 168, 169, 171, 206, 224, 236, 248, 301, 323, 359, 453, 475, 513, 519, 520, 521, 535, 536, 548, 655, 667, 668, 785, 786, 792
 Kanada 111, 563
 Kapenjak 69
 Karajlovi 494
 Karlobag 391, 394, 396, 397, 398, 401
 Karlovac 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 41, 42, 46, 47, 48, 53, 56, 59, 60, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 75, 76, 77, 79, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 102, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 118, 120, 121, 123, 124, 130, 132, 133, 143, 166, 168, 181, 184, 190, 191, 195, 198, 199, 207, 211, 213, 214, 216, 217, 218, 222, 223, 231, 239, 241, 242, 244, 246, 247, 248, 252, 253, 264, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 289, 294, 295, 297, 298, 300, 307, 309, 320, 324, 336, 337, 338, 339, 348, 351, 352, 353, 356, 367, 371, 403, 405, 406, 425, 427, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 468, 475, 482, 485, 487, 493, 494, 496, 497, 498, 502, 505, 507, 509, 510, 512, 514, 522, 534, 538, 544, 547, 548, 560, 562, 563, 565, 566, 567, 568, 569, 571, 572, 584, 585, 586, 587, 591, 592, 593, 594, 599, 601, 603, 604, 605, 606, 607, 613, 614, 621, 626, 627, 640, 660, 665, 666, 667, 671, 672, 679, 682, 690, 695, 718, 722, 728, 729, 730, 731, 744, 745, 748, 750, 756, 760, 777, 778, 779, 780, 781, 787, 788, 789, 791, 793, 795, 796, 797, 803, 804, 805
 Kartalije 95
 Kastelište 127
 Katalonija 279
 Katice 60
 Kati 319, 777
 Kati Kosa 37, 48
 Kati vrelo 120
 Katinovac 37, 46, 47, 48, 71, 72, 259, 260, 265, 269, 440, 496, 585, 795
 Kei most 543, 788, 793, 794, 796
 Kerma ina 368
 Kestenova gora 64, 123, 667
 Kestenak 212, 805, 811
 Kestenovac 16, 251, 261, 414, 494, 661, 748, 781, 796
 Kestenova Korita 341
 Kijak 270
 Kirin 17, 19, 37, 48, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 70, 93, 253, 254, 255, 257, 258, 427, 623
 Kirinska pe ina 29
 Kladuša 17, 27, 119, 239, 414, 418, 428, 435, 526, 743, 777, 781, 789
 Kladušnica 417, 435
 Klanac 401, 804
 Klari a glavica 145
 Klasni 797
 Klašnica 391, 529, 552, 798, 799, 801, 802
 Klekinja 518, 519, 520, 521, 535, 537, 792
 Klin a Selo 297, 782, 798
 Klipina Draga 536
 Klipino Brdo 308, 309, 330, 497, 748
 Klipnik 749
 Kloko 16, 19, 251, 311, 414, 777, 781, 789
 Kloko evica 580
 Klokot 727, 804
 Kljai i 275
 Kljai evo 720
 Kljai brdo
 Klju 307
 Klju ar 19, 30, 64, 66, 72, 91, 496, 789
 Klju ište 134
 Kneja 140, 529, 536, 551, 552, 553, 554, 560, 629, 792, 793, 797, 799, 802, 803
 Knez Gorica 276, 571
 Knezovljani 797
 Knin 229, 390, 468, 473, 615, 656, 722
 Knjaževac 559
 Kobiljak 122
 Kokirevo 96
 Kolari 29, 70, 199, 387
 Kolenovac 564
 Koli Brdo 666, 800, 802
 Kolište 130

Komesarac 138
 Komogovina 283
 Kompolje 228, 370, 373, 380, 381, 383,
 384, 385, 424, 655, 760, 784
 Kompoljski Vrh 383, 385
 Kon arev Kraj 320
 Konjari Vrh 796
 Konjeri Vrh 593
 Konjska Glava 133
 Konjsko Brdo 786
 Koprivno 479, 482, 616
 Kora i 258
 Korana 70, 119, 124, 129, 140, 148, 195,
 211, 222, 230, 237, 286, 299, 309, 311,
 313, 319, 338, 352, 357, 359, 420, 427,
 448, 451, 480, 530, 586, 605, 607, 608,
 665, 666, 728, 730, 731, 749, 753, 805
 Koranski Brijeg 427, 609
 Koranski Lug 19, 131, 133, 148, 149,
 154, 671
 Koranski Ljeskovac 131, 133
 Koranski most 605
 Koransko Selo 122, 242, 338
 Kordi 594
 Kordun 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18,
 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29,
 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 39, 40, 42,
 45, 46, 48, 53, 58, 64, 65, 66, 67, 68,
 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 89,
 93, 96, 99, 100, 104, 105, 106, 107, 108,
 109, 110, 111, 113, 114, 118, 119, 120,
 121, 124, 128, 132, 133, 134, 143, 147,
 150, 154, 155, 156, 157, 161, 166, 168,
 169, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182,
 183, 185, 186, 187, 190, 192, 193, 195,
 196, 197, 198, 199, 205, 210, 211, 216,
 217, 220, 223, 224, 228, 230, 231, 232,
 233, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 241,
 242, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250,
 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 261,
 262, 263, 264, 265, 270, 271, 272, 273,
 274, 277, 282, 284, 285, 286, 293, 294,
 295, 296, 298, 299, 301, 307, 308, 309,
 311, 312, 313, 317, 318, 320, 323, 324,
 327, 330, 338, 339, 340, 341, 348, 349,
 350, 352, 356, 357, 358, 360, 361, 368,
 375, 378, 379, 386, 388, 390, 391, 398,
 409, 412, 424, 425, 427, 428, 443, 444,
 447, 449, 451, 469, 478, 483, 485, 488,
 493, 494, 524, 530, 538, 544, 546, 547,
 548, 556, 558, 559, 560, 561, 562, 563,
 564, 568, 571, 572, 574, 575, 577, 578,
 581, 584, 585, 586, 587, 590, 593, 594,
 595, 598, 601, 609, 610, 613, 614, 625,
 626, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637,
 638, 640, 642, 643, 644, 645, 646, 647,
 649, 650, 651, 652, 654, 655, 656, 657,
 658, 659, 660, 662, 663, 666, 667, 669,
 671, 677, 679, 680, 689, 697, 701, 702,
 704, 713, 716, 718, 719, 720, 722, 728,
 737, 738, 741, 742, 743, 744, 745, 746,
 747, 748, 752, 753, 754, 755, 757, 758,
 759, 760, 761, 764, 776, 777, 781, 789,
 795, 796, 800
 Kordunski Lug 154
 Kordunski Ljeskovac 17, 19, 136, 137,
 138, 140, 142, 148, 151, 154, 241, 245,
 420, 480, 668, 671, 745
 Korenica 75, 106, 107, 121, 169, 239, 242,
 245, 281, 317, 319, 320, 358, 360, 389,
 390, 449, 452, 559, 575, 576, 577, 728,
 745, 783, 795, 800, 801
 Koreni ka Reka 576, 577
 Korita 666, 737
 Koritinja 103, 252
 Kosanovi 470, 529, 536, 549, 551, 552,
 793
 Kosanjak 536
 Koši brdo 497, 789
 Kosijeri 308
 Kosijersko Selo 309, 427
 Kosovo 313, 319, 347
 Kosovska Mitrovica 581
 Kostajnica 233, 444, 451, 458, 493, 584,
 585, 778
 Kostanjevac 288, 299
 Kostanjevica 796
 Košare 118, 142, 144, 152, 233, 371, 446,
 448, 449, 452, 453, 454, 499, 507, 534,
 549, 550, 667, 778, 783, 786, 788, 796,
 800
 Kova evac 31, 41, 42, 47, 48, 54, 55, 59,
 75, 285, 684
 Kova evi i 549
 Kozari 617
 Kozara 32, 182, 183, 190, 196, 198, 501,
 658, 776
 Kozarac 39, 57, 58, 60, 234, 254, 259
 Kozjan 557
 Kozline 129, 230
 Kragujevac 581
 Krajina 283, 574, 702, 704
 Kraljev ani 585
 Kraljevica 731, 732
 Kraljevina Jugoslavija 22, 63, 106, 111
 Krasnica 156
 Kraši 229, 231, 288, 290, 291, 292, 289,
 294, 296, 297, 298, 299, 350, 367, 592,
 593, 594, 598, 626, 681, 747, 760, 780,
 782, 796
 Kravarsko 589, 603, 605, 798
 Krbavica 376, 577, 782
 Krbavsko polje 575, 577
 Kr ani 795
 Kremen 261, 262
 Krišpolje 169, 171, 172, 173, 174
 Kriva draga 133
 Krivodol 148, 803

Križ 728, 804
 Krnja ki Grabovac 243
 Krnjak 24, 29, 31, 63, 66, 67, 70, 71, 75, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 113, 116, 308, 309, 310, 311, 318, 352, 356, 386, 387, 447, 548, 586, 666, 760, 781, 783, 789
 Krpel 452, 516, 534
 Krstinja 16, 17, 29, 31, 62, 63, 64, 72, 75, 93, 114, 261, 310, 586, 634, 709, 777
 Krški 776, 782
 Kršlja 154
 Kruge 341, 342, 362, 756, 786
 Krupa 225, 584, 614, 615, 616
 Krupa a 291, 294
 Kuba 476
 Kuk 118, 130
 Kuka a 791
 Kuki i 130, 137, 548, 749
 Kula 482
 Kula Bisova a 803
 Kulen Vakuf 327, 341, 342, 343, 346, 348, 362, 363, 365, 448, 666, 782
 Kuni 140, 156, 168, 206, 475, 536, 791, 792, 801
 Kuni i 562
 Kupa 19, 28, 29, 31, 32, 40, 44, 48, 53, 54, 55, 58, 100, 102, 142, 143, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 186, 191, 192, 195, 197, 205, 206, 210, 231, 252, 254, 257, 258, 272, 274, 276, 277, 285, 286, 287, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 350, 367, 368, 445, 449, 451, 493, 494, 505, 560, 562, 563, 567, 568, 569, 587, 590, 597, 601, 626, 627, 636, 640, 684, 720, 744, 745, 760, 776, 777, 779, 791, 793
 Kup ina 100, 103, 104, 197, 229, 279, 290, 291, 289, 525, 565, 782, 798
 Kup inska šuma 180, 195, 197
 Kupski most 454, 455, 457, 796
 Kupinec 297
 Kupinjak 73
 Kuplensko 36, 64, 66, 70, 72
 Kupljensko 22, 233, 310, 311, 658
 Kurilovac 590
 Kurjevac 144, 654, 749, 499, 804
 Kuzmanova a 577
 L
 Labinja 288
 Ladeši Draga 287, 780, 568
 Ladvenak 338, 607
 La evac 31, 149, 218, 224, 313, 316, 416, 417, 418, 777, 481, 785, 797, 800, 804
 Laksi brdo 616
 Lali dol 206
 Lapac 283, 324, 327, 335, 336, 339, 341, 346, 358, 362, 424, 449, 575
 Lapa ka dolina 327, 330, 340, 341, 342, 347, 349, 684, 756, 781, 482, 786
 Lapovac 113, 262, 661
 Lasinja 27, 31, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 53, 54, 55, 56, 58, 68, 70, 93, 180, 211, 234, 256, 257, 263, 265, 268, 269, 273, 274, 275, 276, 277, 285^, 445, 451, 494, 497, 524, 533, 587, 590, 594, 684, 705, 741, 755, 760, 779, 785, 789
 Lasinjski Sjeni ak 62, 256, 257, 262
 Lasinjsko Dugo Selo 39, 54, 189, 258
 Laslavi i 566
 Latasi 549, 552
 Latasovo Brdo 161, 548, 793, 799, 800
 Latasov vrh 549
 Latin 135, 159, 536, 793
 Lazina 102, 118, 184, 298, 456, 776, 783
 Ledenik 70, 310
 Lekenik 588, 591, 798
 Leš e toplice 230, 299, 374, 375, 376, 379, 383, 526, 535, 569, 575, 783, 784, 791, 794
 Letinac 169, 369, 379, 783
 Letovani 798
 Li ka Jesenica 19, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 229, 235, 236, 244, 301, 303, 304, 305, 306, 308, 321, 322, 323, 330, 355, 369, 371, 378, 379, 410, 423, 426, 447, 448, 453, 454, 457, 458, 515, 524, 536, 548, 549, 551, 552, 560, 57, 576, 665, 741, 760, 780, 783, 786, 787, 794, 797, 800, 802
 Li ki Novi 394
 Li ki Osik 390, 391, 392, 394, 786
 Li ko Leš e 488
 Li ko Petrovo Selo 19, 36, 220, 221, 225, 226, 317, 319, 357, 359, 360, 458, 479, 480, 524, 531, 559, 576, 580, 666, 697, 699, 700, 722, 727, 760, 778, 781, 787, 796, 801, 802, 804
 Lika 14, 16, 18, 21, 23, 25, 26, 30, 32, 33, 66, 70, 75, 107, 150, 156, 159, 161, 168, 182, 183, 198, 199, 204, 211, 220, 223, 232, 236, 240, 244, 247, 248, 281, 282, 284, 301, 304, 307, 308, 309, 312, 313, 317, 320, 324, 325, 326, 327, 330, 335, 340, 342, 346, 349, 350, 352, 358, 361, 369, 378, 379, 380, 388, 389, 390, 391, 394, 395, 396, 397, 398, 401, 410, 412, 413, 424, 425, 428, 443, 444, 448, 449, 450, 452, 467, 468, 473, 488, 493, 494, 524, 525, 535, 543, 546, 547, 559, 560, 575, 578, 580, 581, 582, 613, 626, 634, 639, 640, 642, 645, 649, 654, 655, 660.

661, 663, 666, 697, 701, 720, 722, 727,
 729, 730, 741, 742, 745, 755, 756, 760,
 762, 763, 765, 770, 783, 795, 800
 Lim 493
 Lipa 569
 Lipari 142, 150, 240
 Lipje 595
 Lilje 62, 357, 258, 269
 Lipica 565, 802
 Lipnik 300, 780
 Lipovac 799
 Lipova a 147, 148, 155, 767, 799, 800
 Lisac 536, 549, 553, 629, 792, 793, 795,
 799, 800, 802
 Lisi jak 343
 Lisina 224, 331, 576, 795, 801, 803
 Liskovac 480, 482
 Livade 137
 Livadina lokva 131
 Livanjsko polje 230
 Livno 108, 307
 Lohovo 741, 781
 Lohovska brda 327, 337
 Lokve 169
 Lon ar (kota) 384
 Lon ara vrh 384
 Lon ara mlin 67, 98
 Loskunja 64, 65, 85
 Loskunja gora 497, 498, 759
 Lovi 350
 Lovi Rekriški 593, 594, 796
 Lovinac 378, 577
 Luka 782
 Luke 120, 121
 Luketi Selo 218, 224, 777
 Lukini i 17, 56, 57, 268

 LJ

 Ljeskovac 134, 237, 420, 796
 Ljetište 139
 Ljubin Grob 109
 Ljubljana 16, 184, 185, 214, 443, 541,
 732, 736, 805
 Ljubljanska Pokrajina 286
 Ljubovo 559

 Ljup e 122, 236, 369, 609, 610, 802

 M
 Macini Dolovi 622
 Macuti 68, 605, 606
 Macutovo brdo 215, 216, 217, 606, 607,
 608, 777, 796
 Ma eši i 310
 Ma eši Potok 459, 543
 Madrid 279
 Ma arska 389
 Ma eri a brdo 498
 Magar evac 72, 73, 74
 Ma hi no 495
 Majeti i 797
 Majur 778
 Makarska 228
 Makarsko primorje 228
 Makovnik 535
 Maksimir 748
 Mala Kapela 156, 220, 369, 447, 448,
 784, 802
 Mala Kladuša 27, 414, 418, 433, 434,
 435, 436, 778, 785
 Mala Kršlja 430
 Mala Pe 803
 Mala Trep a 29, 70, 254, 258
 Mali ka 19, 37, 38, 46, 48, 66, 94, 258,
 259, 260, 440
 Malici 338
 Mali Gri 786
 Mali Lisac 129
 Mali Ljuto 331
 Mali Obijaj 377
 Mali tunel 378
 Maljevac 64, 119, 262, 312, 781
 Mandi i 707
 Mandi Selo 308, 309, 330
 Manjerovi Brdo 330
 Mari kosa 112, 654
 Marindol 288, 564, 780
 Marinkovi 242
 Marosovac 384
 Martin Brod 106
 Martinovi i 310
 Masleki 59
 Maslenica 390
 Mašnik 211, 230, 295, 504, 567, 514, 594,
 595, 790, 791, 796
 Mašvina 17, 19, 133, 136, 137, 138, 139,
 142, 149, 154, 245, 313, 316, 430, 746
 Majeti i 55
 Matica kr evina 578
 Mavra i 565, 793
 Mavrlen 201
 Mazin 327, 335, 340, 341, 342, 347, 348,
 357, 782, 789
 Meaši i 529
 Me e ani 234
 Medak 329
 Medakovi i 529, 549, 551, 552, 793
 Medarica 155
 Me e ak 67, 95, 498
 Melnica 193, 145, 154, 416, 804
 Metak 391, 392
 Metkovi 443
 Metla 383, 800
 Metlika 184, 191, 192, 207, 208, 231,
 286, 288, 294, 295, 296, 350, 351, 445,

449, 451, 452, 454, 457, 563, 594, 595,
598, 601, 626, 627, 667, 760
Mijanovac 66, 73
Mikašinski i 118, 507
Mihali ev mlin 338
Mihaljevac 320, 359, 360
Miholjska 19
Miholjsko 16, 63, 64, 65, 66, 72, 223,
243, 264, 690
Milkovi most 499
Milkovi Brdo 430
Milojevi i 581
Miloševac 212
Miljkovi i 434, 453
Miri glavica 81
Miri i 504, 595
Mirogoj 365
Miš evi i 519, 527
Mišljenovac 341, 362, 363, 365, 782
Miletin vrh 328, 332, 781
Mla e 62
Mlakovac 497
Mlinište 230
Mo ila 19, 106, 107, 131, 132, 133, 134,
135, 139, 142, 148, 149, 150, 151, 154,
157, 158, 224, 236, 241, 242, 245, 432,
608, 777
Modri Selo 150
Modruš 157, 163, 164, 165, 168, 169, 453,
519, 520, 535, 536, 560, 673, 786, 787,
788, 791, 792, 796, 797, 798, 799, 801
Mol eva glavica 129
Moravci 62, 269, 309
Moravice 16
Moslavina 747
Moštanica 783
Mraclin 588, 590, 591, 605
Mra aj brdo 497
Mrežnica 118, 122, 124, 131, 133, 140,
141, 144, 166, 186, 195, 211, 212, 230,
231, 233, 237, 286, 287, 295, 299, 311,
352, 368, 372, 373, 449, 455, 494, 495,
499, 500, 501, 502, 503, 504, 514, 551,
563, 583, 584, 595, 601, 602, 667, 717,
718, 719, 730, 731, 777, 778, 789, 796,
805
Mrkalji 497
Mrki i 310
Mrkonji Grad 106, 108, 242
Mrzlo Polje 16, 152, 153, 192, 208, 495,
776
Mrz'jaki 102, 287
Mudri 671
Mudri glavica 475, 518, 520, 521, 535,
536, 537, 550, 672, 673, 674, 675, 676,
791, 792, 799
Muljava 73
Muljci 68, 177, 178, 179, 254, 497

Munjava 468, 527, 528, 535, 674
Musolinski Potok 206, 453, 458, 467
468, 469, 470, 471, 472, 473, 488, 656,
714, 786
Mutnik 226, 482, 483, 778, 799

N

Napijale brdo 310
Nebljusi 327, 330, 333, 340, 357, 376,
449, 559, 781, 782
Nepeka 434
Neretva 306, 389, 443, 448, 613
Nerežiš e 229
Netreti 120, 229, 287, 560, 562, 563,
565, 567, 568
Nezavisna Država Hrvatska 13, 14, 53,
96, 118, 152, 163, 180, 197, 286, 372,
387, 478, 587, 589, 590, 591, 658, 737
Niki i 803
Nikoli i 168, 169,
Nikši 312, 581
Nizozemska 37
Novaki 289
Novakovi Gorica 294
Nova Kršlja 133, 746
Nov i a 396, 397, 398
Novigrad 569
Novi Sad 669
Novo Mesto 193, 208, 296, 294, 443,
581, 593, 803
Novo Selo 54, 192, 193, 454, 588, 776

NJ

Njema ka 15, 18, 152, 178, 281, 307,
540, 652, 669, 748

O

Obadov brijeg 581
Obijaj 44, 265
Obljajac 150
Ogrizovi 369
Ogulin 12, 9, 19, 119, 122, 131, 133, 136,
139, 143, 144, 146, 155, 157, 159, 160,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
161, 166, 211, 212, 233, 244, 246, 286,
287, 307, 311, 319, 352, 366, 371, 391,
405, 425, 444, 445, 446, 447, 449, 450,
451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458,
460, 461, 467, 468, 469, 475, 493, 502,
505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512,
513, 514, 516, 518, 521, 522, 523, 524,
534, 535, 538, 547, 548, 549, 556, 562,
569, 594, 601, 613, 621, 627, 628, 655,
656, 667, 672, 673, 711, 719, 731, 742,

783, 786, 787, 788, 790, 791, 792, 796,
 797, 798, 803
 Oki 308, 309, 330, 447
 Okljuka 288
 Opa i brdo 646
 Opatova gora 193
 Orlova ka 577, 578
 Orsovac 384
 Orljak 155
 Orovac 385
 Osojnik 595
 Osredak 616
 Osredci 14
 Osrednjak 291
 Ostrožac 36, 221, 479, 482, 483, 485, 614,
 615, 616, 621, 622, 631, 617, 618, 698,
 725, 727, 729, 730, 794, 795, 800, 804
 Ostrožin 19, 29, 37, 53, 55, 56, 60, 62,
 70, 179, 189, 223, 242, 243, 253, 255,
 256, 257
 Ostrovica 384, 467
 Ostrož 776
 Ostrvica 342, 343, 346, 392
 Oštra 394
 Oštarije 123, 142, 143, 144, 152, 163,
 311, 371, 399, 445, 446, 447, 449, 450,
 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458,
 460, 475, 477, 488, 494, 505, 506, 507,
 508, 510, 511, 512, 513, 515, 516, 518,
 519, 520, 521, 522, 523, 525, 527, 528,
 529, 531, 533, 53, 547, 548, 549, 552,
 556, 583, 627, 628, 666, 672, 673, 760,
 786, 787, 788, 790, 791, 798
 Oštarski dolovi 536, 552
 Oštarski stanovi 218, 224, 316, 357, 777
 Oštre 288, 796
 Oštrelj 230
 Oštri vrh 578
 Otmi 63, 64, 120, 665
 Otoci 434 435 452
 Oto ac 236, 250, 252, 369, 370, 373, 374,
 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384,
 385, 386, 389, 390, 391, 392, 395, 396,
 401, 410, 424, 448, 452, 525, 533, 535,
 575, 576, 639, 646, 655, 666, 720, 760,
 784, 794
 Otok 524, 791
 Otoke 584, 585, 616
 Ozalj 9, 12, 184, 191, 192, 207, 288, 291,
 292, 294, 296, 298, 300, 350, 445, 446,
 449, 451, 454, 457, 505, 560, 562, 563,
 564, 565, 567, 568, 592, 594, 626, 627,
 745, 776, 793

P

Padalište 577
 Padeška kosa 59
 Padesko brdo 68
 Padežan 310
 Paji brdo 267
 Pajkovi most 70
 Palanjak 657
 Palež 536
 Panos 375, 423
 Paravutina 567
 Partizansko Žarište 310
 Pastuša 797
 Pašina luka 698, 699
 Pašin most 713, 801
 Pašin Potok 70, 130, 201, 415, 417
 Paulov breg 592, 593
 Pavi i i 288, 341
 Pavlice 138
 Pavlesi i 494
 Pavlovac 261, 262
 Pavlovi i 57
 Pazariška ulica 396
 Pazarište 448
 Pecka 16, 19, 37, 38, 46, 66, 258, 259,
 260, 270, 440
 Pe evo brdo 129
 Pe ani 558, 559
 Pe igrad 222, 418, 434, 482, 585, 778,
 786, 789
 Pe na 104
 Peri i 246, 264
 Perjasica 19, 23, 24, 29, 62, 63, 64, 70,
 111, 112, 113, 116, 117, 119, 124, 126,
 142, 150, 174, 186, 211, 212, 213, 216,
 230, 233, 242, 244, 246, 251, 308, 311,
 352, 458, 502, 506, 530, 559, 564, 585,
 594, 601, 602, 631, 647, 663, 667, 668,
 717, 718, 719, 730, 731, 749, 777, 795,
 796, 797, 805
 Perjasi ka kosa 718, 720
 Perkovi 525
 Perna 16, 17, 19, 21, 37, 38, 46, 48, 66,
 74, 94, 209, 223, 237, 258, 259, 260, 270,
 271, 425, 440, 646
 Pernovac 158, 163
 Peš enica 588, 590, 591, 798
 Petkoveci 116
 Petrini polje 158
 Petrinja 71, 284, 444, 449, 451, 489, 490,
 491, 492, 493, 547, 584, 585, 586, 760,
 788
 Petrinj ica 489, 490, 491, 788
 Petrovac 27, 46, 47, 69, 72, 74, 496, 613,
 72, 74, 75, 77, 81, 89, 91, 92, 93, 94,
 113, 119, 120, 127, 132, 133, 137, 138,
 140, 171, 176, 206, 233, 239, 240, 251,
 27, 29, 30, 31, 45, 46, 47, 48, 49, 57,
 643, 647, 658, 667
 Petrova gora 13, 16, 17, 19, 21, 22, 23,
 253, 254, 258, 260, 261, 262, 263, 264,
 272, 307, 312, 346, 353, 354, 425, 438.

441, 445, 449, 481, 493, 496, 558, 573,
 594, 605, 609, 610, 614, 623, 635
 Petrova Poljana 32, 232, 237, 778
 Petrovina 289, 367
 Petrus 796
 Peruši 376, 378, 390, 391, 392, 394, 401,
 420, 426, 448, 575, 783, 786, 794
 Petkovića 67
 Piperi 279
 Pirineji 279
 Pisarovina 31, 40, 41, 51, 53, 60, 104,
 180, 189, 197, 276, 285, 445, 590, 680
 Piš etke 231
 Pištaline 615, 616
 Pištenik 133, 135, 136, 138, 139, 156, 161,
 448, 536, 784, 785, 792, 802, 803
 Pitomi Javor 156
 Pjani 482
 Pješ enica 37, 44, 57
 Pjevci 131
 Planinica 581
 Plantaža 398
 Plaš anka dolina 150, 156, k57, 158,
 159, 160, 162, 163, 164, 165, 306, 410,
 449, 458, 480, 499, 521, 536, 537, 543,
 547, 548, 551, 554, 556, 587, 672, 673,
 676, 727, 754, 759, 784, 785, 790, 791,
 792, 793, 793, 797, 799, 800, 801, 802,
 803, 804
 Plaška Glava 156, 163, 784, 793
 Plaški 19, 132, 133, 134, 135, 136, 137,
 138, 130, 139, 140, 141, 142, 143, 144,
 155, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163,
 235, 236, 241, 243, 244, 246, 301, 302,
 307, 308, 311, 321, 322, 341, 377, 391,
 445, 446, 447, 448, 449, 454, 455, 457,
 458, 461, 462, 469, 510, 518, 519, 520,
 521, 526, 529, 534, 535, 536, 537, 538,
 548, 549, 550, 551, 552, 553, 585, 629,
 673, 710, 711, 747, 760, 767, 773, 783,
 786, 787, 792, 796, 797, 798, 799, 800,
 801, 803
 Platnica 313
 Plav a 529, 629
 Plav a Draga 28, 134, 136, 139, 140, 141,
 162, 163, 301, 480, 495, 515, 518, 538,
 551, 710, 783, 791, 792, 793, 798, 799
 Pleterje 193
 Plieš (Piješ) 143, 145, 416
 Plitvice 141, 319, 359, 575, 727, 728, 804
 Plitvi ka jezera 106, 107, 140, 224, 242,
 245, 301, 316, 317, 320, 359, 360, 361'',
 449, 479, 576, 582, 617, 760, 767, 795,
 800, 801, 803, 804
 Plitvi ki Ljeskovac 316, 317, 359, 360,
 576, 798, 800
 Plješivica 220, 221, 225, 248, 288, 294,
 297, 317, 319, 320, 324, 325, 326, 327,
 328, 331, 358, 359, 360, 362, 479, 577
 578, 580, 581, 592, 594, 598, 745
 Pljevića 581
 Podbr e 80, 381
 Podbrežje 291, 292, 294, 593, 780
 Podcetin 313, 414, 415, 424, 778
 Podgora 229
 Podgorje 19, 37, 38, 50, 95, 496
 Podklanac 367
 Podhum 712, 793
 Podlapac 577
 Podmelnica 753
 Podum 379, 383, 784
 Podunavlje 492
 Podzvizd 493
 Pogledalo 281, 577
 Podveljun 453, 527
 Pokuplje 13, 14, 26, 31, 32, 41, 48, 51,
 53, 54, 76, 100, 143, 176, 177, 178, 179,
 186, 195, 197, 207, 211, 232, 252, 274,
 282, 288, 292, 294, 296, 298, 368, 388,
 449, 493, 494, 544, 547, 560, 587, 590,
 591, 594, 597, 599, 601, 620, 626, 654,
 502, 742, 745, 747, 755, 759, 760, 762,
 766, 776, 782, 795, 797
 Pokupska Blatnica 252
 Pokupsko 51, 189, 30, 368, 587
 Polica 44
 Poloj 36, 64, 116, 126, 211, 212, 214, 215,
 244, 245, 311, 352, 363, 524, 530, 586,
 663, 719, 730, 731, 777, 795, 804, 805
 Polojška kosa 212
 Polojski Varoš 118, 119, 261
 Poljana 430, 469, 470, 578, 705
 Poljanac 798
 Poljanak 224, 316, 320, 359, 360, 432,
 575, 576, 580, 666, 728, 753, 786, 795,
 796, 800, 801, 802, 803
 Poljane 310
 Polje 434, 435, 436
 Poljice 453
 Ponikvari 49, 438, 439
 Ponikve 211, 368, 535, 563, 594, 595,
 601, 602, 791
 Ponor 31, 70, 129, 222, 223, 261, 262,
 259, 360, 578, 777, 778
 Ponorac 21
 Popovac 416
 Popovi brdo 149, 275, 336, 453, 603,
 794
 Popovo Selo 656, 791
 Postojna 732, 733, 735, 737, 808
 Potok 507, 516
 Potpolje 138
 Prekopa 788
 Prekrižje 297, 350, 592, 594, 598, 796
 Prem 735, 760, 805
 Prezid 85

Pribanci 288
Pribi 294, 296, 298
Priliš e 31, 120, 230, 287, 298, 560, 563
Prijeboj 106, 107, 220, 224, 225, 245, 316, 317, 319, 320, 357, 359, 448, 458, 479, 576, 578, 580, 704, 730, 781, 786, 795, 796, 800
Prijedor 448
Priseka 776
Prisjeka 29, 31, 63, 64, 72, 75, 132, 133, 154, 191, 193, 261, 310, 320, 690
Primišlje 16, 19, 23, 31, 75, 106, 117, 123, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 153, 155, 158, 160, 211, 240, 241, 244, 245, 247, 307, 308, 311, 313, 323, 369, 493, 494, 495, 499, 500, 504, 516, 518, 523, 530, 548, 549, 551, 559, 583, 584, 585, 586, 646, 654, 667, 668, 675, 714, 719, 730, 731, 746, 747, 749, 758, 773, 783, 787, 789, 795, 803, 804, 805
Primorje 21, 168, 283, 452, 453, 454, 463
Prkos 39, 53, 54, 55, 56, 60, 93, 197, 252, 256, 257, 268, 269
Prnjavor 278, 801
Prodanovi grm 338
Prodanovi i 528
Prokike 168
Protulipa 569
Prozor 374, 378, 383, 784
Prugini 270
Prvi i 593, 796
Puri selo 789

R

Rabinja 664
Radatovi 598
Radi evi i 270
Radi Brdo 779
Radina Gorica 593
Radinovi 796
Radlovi Poljana 236
Radmanova Poljana 76, 124, 143
Radmanovac 66. 263
Radnovac 536
Radoševi i 518, 552, 673, 674, 675
Radoši 791
Radoši brdo 519, 520, 535
Radovica 117, 118, 594, 654
Radonja 19, 21, 64, 66, 88, 99, 496, 498, 634, 643, 648, 789
Radu 378
Raduš e 593
Raduši 296
Rajakovica 593
Rakovac 669

Rakovica 19, 20, 36, 70, 105, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 140, 141, 142, 147, 148, 149, 151, 152, 154, 155, 218, 219, 220, 223, 224, 226, 235, 241, 243, 245, 261, 301, 313, 316, 320, 354, 355, 356, 357, 413, 430, 448, 524, 559, 589, 668, 276, 727, 730, 746, 767, 774, 777, 781, 796, 797, 800, 801, 803, 804, 805
Rakov Potok 55, 592
Raletina 730, 731, 749, 805
Ramaljani 374, 376, 378, 379, 383, 575, 784, 794
Rapaji 380, 381, 384
Rapajin Do 385
Rapajin Klanac 380
Rapajin palež 576
Rastova a 786
Rastov ev mlin 148
Raštela 140, 155
Ratkovac 254
Rebi Glavica 166, 167, 791
Rebi i 505, 507, 514, 515, 595
Rebi mlin 211, 503, 504
Rebrovi i 548, 549
Re ica 252, 367, 444, 591, 592, 597, 795, 798
Resnik 453
Rešetari 803
Ribari 257
Ribnik 231, 295, 298, 299, 351, 291, 392, 453, 560, 562, 563, 565, 567, 568, 745, 780, 793
Ripa 330
Ripa ki Klanac 560
Rijeka 88, 214, 408, 444, 463, 468, 534, 731, 732, 805
Rodi i 496
Rokni gradina 60
Rokni i 254
Rokni most 59
Rom evi 56
Rom evi glavica 145
Ron evi 552
Rore 108
Rosopajnik 561, 568
Rožani 252
Rudani 60
Rudopolje 165, 302, 346, 374, 375, 377, 383, 426, 427, 480
Rujnica 135, 137, 139, 142, 148, 155, 260, 420
Runjevica 786
Runjsvica 343, 786
Rusija 406
Ruševica 415
Ružica 578

S

- Sablina kosa 74
 Sabljaci 489, 518, 521, 528, 536, 537, 787, 791, 792
 Sablja ka draga 159
 Saborski 140, 157, 163, 235, 236, 301, 302, 303, 305, 308, 321, 323, 330, 355, 371, 379, 448, 524, 575, 665, 741, 760, 780, 781, 783, 787, 801, 802
 Sadilovac 147, 148, 149, 151, 154, 448, 531, 797, 798, 802
 Salopek Selo 488, 674
 Samobor 184, 191, 192, 196, 207, 288, 292, 294, 295, 296, 444, 457, 592, 776
 Sandžak 493
 Sarajevo 541
 Sastavak 139
 Sava 294, 444, 493, 731, 744
 Savi i 749
 Savi Selo 121
 Sedlari 286
 Sekuli i 133, 551, 552, 553
 Sekuli poljana 792
 Selakova Poljana 72, 498
 Selište 606, 607, 800, 802, 803
 Selkovac 57
 Selnica 257
 Semi 193, 194, 195, 208
 Senj 369, 370, 378, 382, 383, 384, 386, 390, 443, 513, 516, 519, 521, 534, 535, 536, 537, 538, 562, 575, 784, 785
 Serti Poljana 448, 576, 666, 795, 798, 802
 Severin 453, 565
 Sicilija 446
 Si a 31, 71, 119, 126, 793
 Simi brdo 145
 Sinac 373, 378, 379, 383, 784
 Sinj 443
 Sinji Vrh 451
 Sipi 310
 Sirakuza 449
 Sisak 34, 41, 51, 53, 119, 272, 284, 353, 449, 458, 547, 587, 588, 590, 737, 760, 798, 805
 Sisaljke 378
 Sje e 332
 Sjedinjene Ameri ke Države 330
 Sjeni ak 19, 37, 38, 53, 54, 56, 59, 60, 62, 68, 69, 189, 243, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 262, 263, 264, 269, 270, 275, 427, 493, 497, 746, 789
 Skakavac 29, 31, 38, 41, 42, 44, 46, 47, 48, 50, 56, 59, 60, 62, 67, 68, 69, 75, 79, 81, 95, 217, 234, 257, 258, 273, 274, 275, 276, 309, 310, 330, 353, 445, 497, 524, 533, 741, 755, 757, 760, 778, 779, 781, 785, 789, 796
 Sko aj 327, 330, 714
 Sko i 515
 Skokovi 480, 481, 614, 778
 Skrad 64, 155, 206, 242, 251, 631
 Skradnik 144, 371, 452, 515, 516, 543, 550, 667, 791, 792
 Skradska šuma 119
 Slapno 104
 Slaveti 285, 350, 592, 598
 Slavina 737
 Slavsko Polje 19, 28, 29, 37, 41, 50, 66, 71, 73, 94, 97, 98, 259, 285, 286, 780, 796
 Slavonija 21, 239, 449
 Slivno 228
 Slovenija 32, 104, 166, 184, 185, 186, 193, 194, 195, 199, 208, 241, 274, 285, 291, 295, 297, 350, 367, 388, 443, 444, 449, 450, 531, 595, 597, 598, 601, 626, 686, 736, 745, 760, 777, 795
 Slovensko primorje 737, 742
 Slunj 9, 12, 14, 15, 16, 19, 22, 23, 29, 31, 34, 36, 66, 67, 70, 74, 75, 85, 112, 113, 114, 117, 118, 120, 122, 123, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 187, 218, 222, 223, 224, 226, 227, 230, 235, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 261, 272, 301, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 316, 318, 319, 320, 330, 351, 356, 357, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 419, 430, 433, 438, 439, 444, 445, 446, 447, 448, 479, 480, 488, 493, 494, 495, 496, 498, 501, 524, 526, 540, 547, 549, 559, 584, 585, 608, 613, 654, 662, 665, 666, 667, 671, 672, 679, 697, 708, 710, 720, 726, 728, 729, 730, 746, 749, 753, 757, 760, 765, 766, 777, 778, 781, 783, 784, 785, 789, 792, 796, 797, 800, 804, 805
 Slunjski Moravci 59, 62
 Slušnica 132, 133, 320
 Sljep evi i 310
 Smiljan 398
 Smiljanac 666
 Smiljanska cesta 397
 Smiljanska ulica 395
 Smiljansko polje 395, 397, 784
 Smoljanac 578, 580, 711, 781, 800, 801, 803
 Smoljanci 316, 359
 Smoljanovi a mlin 133
 Smrdan 482
 Smrekovec 415

Snos 261
 Sokolac 275
 Soli brdo 189, 270
 .Soli i 257
 Solina 254
 •Somišlje 724
 Sošice 288, 294, 598
 Sovenica 470
 Sovici 138, 601
 Sovjetski Savez 130, 152, 153, 669
 Spahi i 725
 Split 443, 615
 Srb 317, 342, 559
 Srbija 14, 20, 106, 108, 152, 559, 603, 747
 Srdi i 308
 Srednja gora 549, 577
 Srednjak 291, 796
 "Srednji Poloj 212
 Sredozemno more 281
 "Sremska Kamenica 53
 "Sremska Mitrovica 748
 Srpske Moravice 453, 468, 469, 732
 Srpski Blagaj 117, 128, 129, 261, 661
 Stabarnica 511, 512, 627
 Staneši Brdo 507, 514, 515, 516, 529, 791
 Stani Brdo 798
 Stanici 536
 "Staljingrad 330
 Stankovi i 57
 Stanojevi brdo 57
 "Stara Gradina 434
 Stara Gradiška 190, 252, 599, 658
 Stara Kršlja 105, 133, 149, 745
 Starigrad 229, 390
 Staro Selo 48, 265, 269, 373, 378, 379, 585, 784
 Stative 453, 457, 569, 794
 Stegina kosa 81
 Steni njak 254
 Stijene 615, 617, 619
 Štije Ljepovi a 337
 Štipan 15, 19, 37, 40, 55, 56, 57, 60, 176, 256, 258, 270, 713
 Stojdraga 288, 291, 283, 456
 Stolice 20, 65
 Stopi i 257
 Stovrela 616
 Stražbenica 779
 Strmac 592
 Strmica 529, 552, 802
 Strumica 156
 Stublerka 288
 Studenci 420
 Su evi i 496, 287
 Sudari 124
 Suhor 208, 230
 Sunja 33, 228, 233, 390, 493, 530, 584, 585, 672, 778, 779, 797
 Sušak 161, 371, 443, 451
 Sutjeska 389, 443, 448, 746, 747
 Suva 66
 Suvaja 14
 Suva Perna 76
 Sveta Jana 181, 182, 190, 285, 288, 290, 291, 289, 592, 594, 598, 796
 Sveta Katarina 527
 Sveta Petka 313, 316
 Sveti Duh 490
 Sveti Ivan 593
 Sveti Ilija 368
 Sveti Juraj 401
 Sveti Nikola 368
 Sveti Petar 454, 455, 456, 510, 731, 732, 733, 738, 790, 804
 Sveti Rok 378
 Svinjarica 16, 310
 Svinjica 64, 72
 Svoji 601, 717
 S
 Šabari brdo 70
 Šamarica 493
 Sanac 413, 414, 415, 603
 Saša 797
 Saši i 60
 Satornja 259
 S ulac brdo 503, 604, 605, 606
 Šeganovac 359, 360
 Šentjernež 193
 Šican 234
 Široka Kula 390, 392, 401, 786
 Široka Rijeka 16, 17, 19, 64, 72, 251, 254, 255, 666, 709
 Siške 328, 332
 Sišljavi 252, 254, 720
 Skali 168
 Škare 135, 160, 374, 378, 379, 383, 388, 784, 793, 794
 Škofja Loka 581
 Škrti brdo 31, 75, 572 s
 Sljivnjak 17, 19, 22, 63, 110, 113, 517, 652
 Šljivo vac 48, 55, 56, 57, 60, 258, 476
 Smarje 805
 Solaje 303, 305
 Soši 228
 Španija 279, 281, 748
 Španova poljana 72
 Spehari 514, 515
 Stefanki 55, 189
 Strbci 340, 341, 782

Štrekovac 603, 718, 719
 Štrkova lokva 153
 Šturli 137, 139, 140, 313, 330, 357, 416,
 479, 480, 483, 781
 Šumetac 418
 Šuputov vrh 578
 Šušnjara 129
 Švar a 457, 750
 Švica 374, 383, 784
 Švicarska 37
 Švi ki vrh 384, 385
 Svra kovo Selo 577

T

Taborište 255, 416, 494, 496, 749
 Tanca Gora 184, 185, 194, 195, 201, 207,
 210, 211, 776
 Tavani 331
 Tervel 281
 Tešnjak 490
 Ti evo 578
 Titova Korenica 558
 Toboli 12, 19, 22, 31, 75, 76, 122, 130,
 131, 133, 136, 138, 139, 140, 145, 150,
 153, 159, 240, 244, 495, 536, 543, 547,
 548, 549, 551, 552, 553, 583, 629, 747,
 793, 797, 799, 802
 To ak 286, 716
 Todorovo 434, 799
 Tomaši i 360
 Toplice Leš e 287, 360
 Topli ke kose 234, 330, 420, 770
 Topolac 805

Topusko 27, 29, 31, 38, 39, 40, 42, 44,
 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 67, 68,
 70, 71, 74, 75, 90, 119, 222, 234, 235,
 301, 311, 312, 346, 412, 413, 414, 417,
 237, 258, 260, 261, 265, 267, 268, 269,
 271, 272, 273, 274, 276, 277, 278, 279,
 418, 419, 433, 436, 438, 439, 440, 445,
 448, 449, 496, 497, 547, 585, 586, 613,
 665, 741, 757, 760, 769, 778, 779, 780,
 785, 789
 144, 145, 146, 166, 233, 311, 371, 373,
 Tounj 76, 116, 117, 119, 123, 136, 143,
 391, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 452,
 468, 473, 493, 494, 495, 496, 505, 506,
 507, 510, 514, 515, 516, 518, 519; 523,
 529, 530, 534, 543, 548, 549, 550, 583,
 584, 585, 586, 602, 667, 672, 673, 747,
 760, 765, 774, 778, 783, 786, 787, 788,
 789, 790, 791, 792, 793, 795, 796, 797

Tounj i a 145, 371
 Tounjska Kamenica 123, 719

Tounjski Trži 31, 122, 133, 136, 137,
 139, 140, 141, 142, 152, 155, 475, 494,
 496, 583, 747
 Trebinja 62, 68, 276, 309, 571, 573, 645,
 707
 Tremušnjak 447
 Trep a 19, 47, 55, 56, 57, 59, 60, 176,
 496
 Treskavica 527, 582, 674
 Tribu e 288
 Trnavac 391, 782
 Trnovac 390, 575, 576, 597
 Trnovica 376
 Trnovski tavan 576
 Trobok 56
 Trojvrh 228, 470, 475, 520, 521, 534, 535,
 536, 537, 628, 672, 673, 674, 675, 676,
 754, 791, 792, 799
 Trome a 72
 Trošmarija 299, 300, 451, 453, 468, 502,
 504, 505, 514, 515, 516, 518, 535, 562,
 594, 595, 601, 656, 667, 766, 787, 791
 Trošmarijski most 453
 Trst 722, 732, 733, 735, 805
 Trstenica 57, 60, 254, 259,
 Trš e 781
 Trtnik 797
 Trupinjak 38, 64
 Trupinjska kosa 19, 652
 Tržac 135, 147, 155, 261, 330, 479, 480,
 483, 614, 727, 786
 Trža ka Raštela 135, 139, 140, 148, 220,
 221, 261, 420, 430, 621, 668
 Trži ki most 499
 Trži 17, 22, 130, 131, 143, 144, 145, 146,
 155, 158, 160, 212, 320, 499, 501, 530,
 631, 646, 714, 719, 758, 789, 792, 793,
 795, 799
 Trži Primišljanski 747
 Tuk 131, 162, 417, 529, 551, 552, 553,
 554, 783, 793
 Tukle 47, 70
 Tula nik 529, 535
 Tuli mlin 123
 Turanj 92, 454, 455, 457, 572, 796, 803
 Turanjska brda 571, 603, 604, 605, 606,
 796, 797
 Tur enica 254
 Turija 704
 Turjanski 391
 Turkalji 129, 518, 673
 Turkovi Selo 469, 470
 Turopolje 493, 494, 588, 589, 591, 797,
 798
 Tušilovi ki Cerovac 308, 309, 803

Tušilovi 16, 29, 63, 64, 66, 68, 70, 84, 87, 88, 91, 187, 215, 216, 217, 218, 224, 308, 309, 336, 337, 338, 339, 358, 427, 445, 488, 496, 497, 498, 524, 603, 609, 646, 660, 760, 754, 777, 783, 789
Tuževi 168, 169

XI

TJdbina 48, 49, 50, 60, 62, 309, 320, 327, 335, 342, 348, 357, 358, 577, 795

Um 379

Una 220, 221, 272, 296, 324, 327, 328, 331, 332, 333, 340, 357, 389, 444, 448, 483, 484, 584, 585, 613, 614, 615, 621, 714, 722, 724, 726, 728, 729, 760, 778, 782, 804

Utinja 23, 24, 29, 31, 38, 41, 42, 48, 49, 50, 55, 56, 62, 67, 69, 75, 95, 96, 97, 98, 100, 308, 309, 310, 330, 497 707

Utinja Vrelo 62

Utinjska dolina 67, 68

Utinjsko Brdo 177

Uvala 158, 578

Uvalica 576, 795

Užljebi 714

V

Vaganac 36, 135, 141, 147, 155, 220, 226, 316, 317, 357, 447, 448, 457, 524, 531, 559, 585, 640, 641, 666, 686, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 704, 711, 712, 727, 760, 781, 785, 786, 796, 797, 799, 800, 801, 802, 803

Vagana ko polje 698, 699

Vajin Vrh 535, 536, 537, 550, 792

Valovac 614

Varaždin 444

Vedro Polje 728, 804

Velebit 72, 74, 169, 392, 577, 580, 642, 760

Velika Britanija 128, 330

Velika Golinja 230

Velika Gorica 588, 590, 591, 605

Velika Kapela 719

Velika Kladuša 9, 16, 25, 27, 36, 39, 40, 44, 46, 47, 49, 51, 68, 69, 70, 71, 117, 118, 119, 222, 227, 261, 262, 265, 268, 269, 273, 307, 310, 311, 312, 313, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 424, 428, 429, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 445, 447, 448, 449, 481, 488, 493, 494, 496, 498, 502, 525, 560, 586, 614, 654, 655, 671, 679, 707, 708, 747, 757, 760, 781, 784, 785, 797

Velika Sela 288

Velika Trep a 55

Velika Vranovina 49

Veliki Baljevac 804

Veliki Lisac 128, 129, 661, 749

Veliki Modruš Potok 564, 568

Veliki Sko aj 331

Veliki Velebit 74

Veliki Vršak 218

Veliki tunel 378

Veliko Derivo 384, 385

Veliko Pirovište 341

Veliko Seoce 327. 782

Veljun 17, 19, 23, 24, 29, 34, 36, 62, 64, 66, 67, 70, 88, 106, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 124, 129, 150, 151, 199, 211, 213, 215, 223, 224, 230, 235, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 251, 261, 262, 286, 308, 310, 311, 312, 318, 330, 352, 354, 356, 387, 409, 446, 448, 453, 458, 494, 499, 530, 538, 574, 634, 652, 654, 656, 661, 664, 665, 666, 679, 753, 781, 795, 796

Veljunska Glina 262, 660, 661

Vera 133, 141, 142, 156, 536, 792

Vickova lokva 131

Vidrinac 548, 549

Viduševac 254, 259

Vilin To ak 64, 114, 654, 661

Vinac 106, 108, 109, 242

Vinica 185, 186, 194, 195, 207, 209, 210, 287, 367, 451, 594, 595, 601, 667, 791

Vinaroza 281

Viso 368

Viso e 594

Viso ica 343, 344, 349

Vitunj 469, 656, 786

Vivodina 184, 230, 296, 297, 299, 350, 368, 594, 601, 627, 667, 782

Vlajni brdo 60

Vlaški vrh 384, 385

Vodena Draga 187

Vodenica 564, 568

Vojni ki Grabovac 236, 243, 308, 423, 658, 660, 663

Vojni kolodvor 23, 24, 31, 42, 49, 50, 55, 62, 67, 71, 72, 92, 100, 781

Vojišnica 19, 23, 64, 66, 67, 74, 81, 89, 90, 91, 92, 95, 100, 499, 662, 706

Vojnovac 142, 159, 163

Vojni 9, 12, 14, 15, 16, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 36, 38, 41, 42, 46, 48, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 81, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 111, 114, 122, 124, 177, 179, 195, 240, 243, 244, 248, 250, 253, 260, 261, 263, 264, 271, 273, 295, 310, 312, 330, 339, 348, 354,

387, 423, 424, 446, 488, 493, 494, 496,
 497, 498, 499, 548, 584, 586, 634, 635,
 651, 658, 662, 679, 690, 748, 760, 781,
 789, 795
 Vojni Selo 308
 Vojvodi i 341, 782
 Vojvodina 720
 Volga 178
 Volinja 458
 Vorkapi i 259, 260, 440
 Vorkapi Selo 259, 260, 267
 Vranovina 448
 Vratnik 66, 87, 129, 258, 259, 310, 385
 Vrbovska 229
 Vrbovsko 16, 469, 655
 Vr elje 447
 Vrdovo 381
 Vrdnik 669
 Vrebac 392
 Vrela 140, 141, 614, 615, 799, 801
 Vrelo Dretulje 536
 Vrelo Mrežnice 146, 147, 150, 153, 609,
 610, 747
 Vrelo Utinja 177, 310, 402
 Vrginmost 9, 12, 19, 22, 23, 27, 29, 30,
 31, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 45,
 46, 47, 48, 49, 50, 51, 56, 60, 64, 69, 70,
 71, 72, 73, 75, 81, 88, 89, 90, 92, 94, 98,
 112, 122, 235, 237, 240, 241, 242, 243,
 244, 253, 258, 259, 261, 263, 265, 268,
 269, 270, 271, 273, 276, 277, 278, 301,
 311, 354, 446, 493, 496, 497, 498, 499,
 547, 585, 586, 662, 679, 760, 795
 Vrgovac 229
 Vrhovac 291, 294, 521, 563, 796
 Vrhovci 593
 Vrhovine 157, 159, 160, 235, 236, 301,
 316, 321, 322, 346, 371, 374, 375, 376,
 377, 378, 379, 380, 383, 390, 424, 426,
 427, 448, 452, 501, 525, 575, 576, 645,
 655, 719, 728, 760, 772, 783, 784, 794,
 795
 Vrkaši 220, 728, 929, 798
 Vrljetne Strane 30
 Vrljka 229
 Vrnogra 44, 45, 46, 47, 49, 51, 68, 71,
 119, 414, 418, 433, 434, 614, 727, 784
 Vrstva 135, 139, 220, 221, 225, 330, 483,
 614, 615, 616, 778, 786
 Vršak 105, 328, 331, 332, 333, 334, 781
 Vrte ko 798
 Vrzice 385
 Vuceli i 515
 Vu jak 804
 Vuji i i 497
 Vujin most 64
 Vojnovac 518, 520, 548, 549, 551, 552,
 672, 673, 674, 675, 676, 754, 787, 791,
 798, 799, 801, 802
 Vuka 59, 60, 242, 243
 Vukeli i 552
 Vukeli Poljana 303
 Vukovci 206
 Vu kovi i 21, 66, 72, 263
 Vukmani 29, 31, 33, 46, 49, 68, 69, 75,
 76, 90, 91, 92, 93, 216, 217, 274, 275,
 276, 309, 402, 404, 451, 496, 543, 571,
 572, 573, 574, 585, 608, 714, 755, 760,
 777, 778, 779, 789, 794, 796
 Vukmanska Bukovica 498
 Vukmirovi a stanovi 557
 Vukmirovi i 316
 Vukova Gorica 31, 230, 231, 287, 295,
 298, 299, 351, 352, 560, 564
 Vukšin Sipak 291, 782
 Vuleti i 126
 Vuli i 447
 Z
 Zabr e 582
 Zadar 443 463
 Zagorje 88, 110, 243, 245, 311, 452, 453,
 468, 613, 754, 787
 Zagreb 13, 14, 16, 18, 24, 28, 29, 32, 33,
 34, 38, 41, 45, 46, 53, 58, 64, 76, 102,
 104, 111, 127, 151, 152, 157, 176, 180,
 181, 183, 184, 189, 190, 195, 196, 197,
 198, 199, 207, 222, 252, 253, 254, 276,
 285, 288, 292, 294, 296, 297, 367, 371,
 372, 389, 396, 406, 408, 428, 444, 445,
 450, 454, 455, 458, 468, 538, 451, 548,
 565, 567, 587, 588, 589, 590, 592, 593,
 594, 597, 601, 626, 639, 657, 658, 669,
 708, 716, 722, 727, 731, 837, 746, 748,
 765, 793, 798
 Zaklopa a 578, 580
 Založje 725
 Zaluka 191, 567, 776
 Zalužnica 377, 378, 379, 383, 784, 787,
 793
 Zaostrog 229
 Zapoljak 139
 Zatezalo 506, 595
 Zavalje 221, 317, 357, 722, 723, 727, 728,
 781, 804
 Zavojane 229
 Zbjeg 17, 19, 21, 23, 66, 106, 130, 131,
 132, 133, 134, 135, 136, 141, 146, 148,
 149, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 158,
 206, 240, 243, 245, 311, 320, 358, 359,
 360, 361, 369, 609, 610, 611, 667, 782,
 783

Zdenac 166, 449, 516, 791, 797
Zden ina 104, 189, 297, 367, 457, 548,
592, 782, 792, 797, 798
Zdihovo 205, 368, 595
Zebi 792
Ze eva Varoš 153
Ze evac 50
Zelen Gora 109
Zilje 451
Zinajevac 506
Zorkovac 289, 451
Zorovo Selo 313
Zrili most 416
Zrmanja 390
Zrni i 168, 169
Zuleševica 327, 335, 340, 341, 342, 344,
349, 362, 525
Zve aj 445, 446, 450, 451, 454, 455, 456,
569, 602, 787, 790, 797, 798

Z

Žabice 401
Žabi ka ulica 397, 398
Zakanje 298, 351, 568
Zal eva 222
Zažina 620, 797, 798
Zegar 723, 724, 728
Zeli ka ulica 396

Zeljava 221, 479, 698, 722
Željezna glava 332, 333, 781
Željezni most 784
Zili i 234, 779
Zirovac 233
Zivaja 797
Živice 158
Zivkovi Kosa 337, 496, 497, 498
Znidovac 453, 471, 472, 786
Zrnica 64, 261
Zumbera ke planine 760
Zumbera ko gorje 285, 296
Zumberak 13, 14, 26, 28, 29, 32, 33, 51
76, 100, 102, 103, 104, 143, 176, 177'
178, 179, 181, 182, 183, 184, 186, 189
190, 191, 192, 193, 195, 197, 198, 199^
207, 208, 211, 229, 231, 232, 235, 241
274, 282, 285, 288, 292, 294, 295, 296
297, 298, 301, 318, 320, 327, 350, 351,
352, 367, 368, 379, 388, 390, 449, 457,
544, 560, 562, 565, 569, 587, 590, 592,
593, 594, 595, 597, 598, 599, 601, 626,
639, 640, 654, 656, 660, 667, 681, 684,
686, 702, 742, 743, 745, 746, 747, 753,
755, 759, 760, 762, 764, 774, 776, 777,
780, 781, 782, 794, 795, 796
Žuta Lokva 168, 169, 369, 370, 380, 381,
382, 383, 384, 385, 386, 390, 446, 525,
760

Tuma skra enica

AFŽ	Antifašisti ka fronta žena
AIHRPH	– Arhiv Instituta za historiju i radni ki pokret Hrvatske
AVNOJ	– Antifašisti ko vije e narodnog oslobo enja Jugoslavije
CK KPH	Centralni komitet Komunisti ke partije Hrvatske
CK KPJ	– Centralni komitet Komunisti ke partije Jugoslavije
GŠH	– Glavni štab Hrvatske
KPO	– Kordunaški partizanski odredi
HSS	– Hrvatska selja ka stranka
JNA	– Jugoslavenska narodna armija
MVAC	– Dobrovoljna antikomunisti ka milicija
NDH	– Nezavisna Država Hrvatska
NOF	– Narodnooslobodila ka fronta
NOO	– Narodnooslobodila ki odbori
NOR	– Narodnooslobodila ki rat
NOVH	– Narodnooslobodila ka vojska Hrvatske
NOVJ	– Narodnooslobodila ka vojska Jugoslavije
NOV i POJ	– Narodnooslobodila ka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije
PPK	– Bataljon protiv pete kolone
SKOJ	– Savez komunisti ke omladine Jugoslavije
SSSR	– Savez Sovjetskih Socijalisti kih Republika
UOG	– Unska operativna grupa
USAOH	– Ujedinjeni savez antifašisti ke omladine Hrvatske
ZAPOLI	– Zapovjedništvo ustaškog li kog operativnog podru ja
ZAVNOH	– Zemaljsko antifašisti ko vije e narodnog oslobo enja Hrvatske

ISPRAVAK

Str. 201

Autor lanka je
MILOŠ PETROVI LOŠO
a treba biti

PAJO PETROVI LOŠO

Str. 207

Naslov lanka je
BORBA 4. ETE NA TAN A GORI
a treba biti
BORBA 4. BRIGADE NA TAN A GORI

Sadržaj

Napomena redakcije	9
SAVO ZLATIC MICO Pregled vojno-političkih događaja na Kordunu do formiranja Osme kordunaške divizije.	13
DUŠAN V. BAI Borbe na teritoriji kotara Vrginmost do formiranja Osme divizije . . .	37
STEVO RADANOVIC Ustaška ofanziva na sjeverni dio Korduna (kraj decembra 1941. — po etak januara 1942.).	53
MILE DAKI Partizanske snage i borbene operacije na području kotara Vojni do formiranja divizije.	63
LANAK Jeste li vidjeli moga Milu?.	79
DUŠAN PEKI Prvi puškomitraljez	81
STANKO OPA I CANICA Poraz Talijana na Cukuru.	84
STANKO OPACIC ANICA Prvi kordunaški bataljon u zimi 1941—1942. godine.	89
NIKOLA LADIŠI Odlazak grupe boraca Prvog kordunaškog odreda za Zumberak	100
DRAGAN CVJETICANIN Omladinska kordunaška eta ulazi u sastav četvrte proleterske crno- gorske brigade.	104
DUŠAN OPACIC Partizanske jedinice i njihove akcije do formiranja brigada na terito- riji kotara Veljun.	110
MILOŠ GOJAK Napad na Perjasicu (27. april 1942.).	124
DUŠAN OPACIC Oslobođenje Hrvatskog Blagaja i Blagajskog Pavlovca.	127
	953

DUŠAN LIVADA	
Partizanske jedinice i oružane akcije u slunjskom kotaru do formiranja brigada	130
MILOŠ GA EŠA	
Napad Drugog kordunaškog partizanskog odreda na Trži (19.—23. juna 1942.)	143
MILOJKO ŠAŠA	
Neprijateljska ofanziva jula 1942. na području četvrtog bataljona Drugog kordunaškog partizanskog odreda	147
DUŠAN LIVADA	
Komandant bombaš Miloš Bara Mio	151
STEVO DOKMANOVIC i MILAN PEŠUT	
Borbe na području Plašanske doline od ustanka do kraja novembra 1942. godine	156
URO VUCELI	
Napad na ustaški oklopni voz u Dubravama (4. septembar 1942.)	166
BRANKO MAMULA	
Osloboenje Jezerana	168
SAVO TESLA	
Sjeenje na formiranje Prve kordunaške brigade	174
NIKOLA VIDOVIC	
Formiranje i prva dejstva četvrtе udarne brigade NOV i PO Hrvatske	178
MILE BU AN	
Jednomjese ne borbe Prvog bataljona četvrtе brigade (august—septembar 1942.)	189
SAVO TESLA	
Prva kordunaška brigada u napadu na Jastrebarsko (Neki detalji i sjeenja)	195
GRGA MILAŠIN I	
Osloboenje djece iz ustaškog logora u Jastrebarskom	197
PAJO PETROVI LOŠO	
Kazivanje jednog ranjenika	201
MIHAJLO VOJNOVI	
Borba četvrtе brigade na Tan a Gori — 22. septembra 1942.	207
STEVO RADANOVI	
Prvi bataljon četvrtе brigade u razbijanju talijanske kolone kod Poloja	211
JOCO TARABI	
Tragom borbi četvrtе brigade u jesen 1942. godine	216
DRAGAN PAJI	
Ponovo u Tre em omladinskom bataljonu »Joža Vlahovi «	223
NIKOLA MILI I	
Grupa Dalmatinaca u omladinskom bataljonu »Joža Vlahovi «	228
RADE ZRINJANIN	
Formiranje Pete brigade i njene prve borbe	232
PETAR MALOBABI	
Stroj u Petrovoj Poljani	237

MILKA ILI LIVADA	
Omladina Korduna u pomo i frontu (maj 1942 — juni 1943).	239
DUŠAN KORA	
Neki podaci o zbivanjima na oslobojenoj teritoriji 1942.	251
MILAN OREŠ ANIN CRNI	
»Ni pedalj zemlje neobrađena!« — »Ni zrna žita okupatoru!«	265
JOCO TARABIC	
Prve borbe Osme divizije NOVJ.	271
MILOŠ ŠUMONJA	
Naš prvi komandant Vlado.	279
LANAK	
Prvi komesar Osme divizije.	283
PETAR KLEUT	
četvrta brigada po drugi put na Zumberku.	285
BRUNO BELAVIC	
Sje anje na Ribniku.	299
SIMO LIVADA	
Sje anje na borbe Petnaeste brigade u prvoj polovini januara 1943.	301
IGNJATIJE PERIC GNJACO	
Borbe Osme divizije na Kordunu u toku četvrte neprijateljske ofanzive.	307
STEVO RADANOVIC	
Prvi bataljon Prve kordunaške brigade u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi.	318
SIMO MIKAŠINOVIC	
Od Saborskog do Drenova.	321
BOŠKO RANITOVIC	
Pobjeda Pete brigade na Drenovu i (6. februar 1943. godine)	327
DRAGICA OPACIC	
Sje anje na Danicu Ljepovi.	336
IGNJATIJE PERIC GNJACO	
Borbe kod Boričeva i razbijanje talijanskih snaga u rejonu Gornjeg Lapca (februar 1943.).	340
DUŠAN HRSTIC	
U pratnji ranjenika od Zumberka do Korduna (13—19. januara 1943.)	350
BOGDAN GACEŠA	
Neka sje anja na tromjesečni rad sanitetske službe Petnaeste brigade	353
DUŠAN HRSTIC	
Prebacivanje ranjenika iz Bjelih potoka u Zbjeg (9—12. februara 1943.).	358
BOŠKO RANITOVIC	
Događaji koji se ne mogu zaboraviti.	361
DUŠAN MIŠLJENCEVIC	
Put za Liku i napad na Brlog.	369
STEVO RADANOVIC	
Zasjede četvrte brigade na pruži Oštarije—Karlovac (16/17. marta 1943.).	371

DUŠAN V. BAI	
Oslobo enje Gacke doline	373
JANKO VELIMIROVI	
Pao je komandant prate eg bataljona	386
MILOŠ ŠUMONJA	
Napad na Gospi (maj 1943. godine)	389
MILE RADOVIC	
Iznena eni kod Vukmani a	402
MILAN JAKOVIC	
Narodni heroj Rade Janjanin	405
LANAK	
Palima za slobodu	410
JOCO TARABI	
Oslobo enje Cetingrada, Slunja i Velike Kladuše (juni 1943. godine)	412
RADOVAN GRGI	
Milan akširan — najhrabriji me u hrabrima	419
DUŠAN OPACIC	
etna bolni arka Milka Ivoševi	422
IGNJATIJE PERI GNJACO	
Komandir voda Marija Ulemek	425
RADOVAN GRGI	
Prevara neprijateljskih aviona	428
LANAK	
Curi švapska krv.	430
IGNJATIJE PERI GNJACO	
Borbe za oslobo enje Velike Kladuše i Topuskog (august 1943.)	433
LANAK	
Pokretna biblioteka	441
MILOŠ ŠUMONJA	
Karlova ko-kordunsko podru je u doba kapitulacije Italije (vojno- -politi ka razmatranja)	443
LANAK	
Svitanje	459'
JOCO TARABI	
Podvig ete Plaš anskog odreda	460
LANAK	
Dobro nam došli, drugovi Primorci!	463
DRAGAN PAJI	
Razbijanje etnika kod Musulinskog Potoka	467
ZDENKO ŠARŠON	
Poraz etnika kod Musulinskog Potoka (14. septembar 1943.)	468
RADOVAN GRGI	
I Švabe znaju bježati	475
STEVO RADANOVI	
Sje anje na Simu Radanovi a Amerikanca	476
IGNJATIJE PERI GNJACO	
Prva akcija iš enja Cazinske krajine od Muslimanske milicije Huske Miljkovi a	478

LANAK	
Dva brata mlade starješine.	478
MILE SOKOLOVI	
Sava Karan — sekretar komiteta SKOJ-a Pete udarne brigade . . .	487'
DUŠAN OPACIC	
Oslobo enje Hrastovice.	489'
MARKO LUCIC	
Borbe Osme divizije u toku neprijateljske operacije »Panter«	492
DRAGAN PAJI	
Susretna borba u Primišlju (7. decembar 1943.)	499-
RADOVAN GRGIC	
Takav je bio Spase.	501
DUŠAN MIŠLJENCEVIC	
Izgubili smo komesara ete.	502'
DUŠAN V. BAIC	
Uništenje neprijateljeve posade kod Globorni kog mosta (7. januar 1944.)	505
IGNJATIJE PERIC GNJACO	
Oslobo enje Oštarija i borbe Osme divizije na komunikaciji Duga Resa—Ogulin—Plaški	510
MILOŠ GACEŠA	
Mitraljesko-minobaca ko odjeljenje nije se povuklo.	52?
JOVO VUNJAK	
Artiljerija Osme divizije	524
STEVO DOKMANOVI i BRANKO SEDLAR	
Borbe na Trojvrhu (januar—februar 1944.)	534
RADE ZRINJANIN	
Prva divizijska partijska konferencija	537
JOCO MILJKOVIC	
Razbijanje neprijateljske ofanzive na Plaš ansku dolinu i Toboli (12—15. marta 1944.)	54T
LANAK	
Ovako je bilo na Gri u	55T
JOVO VUNJAK	
Sje anje na Stanka Svilara	56ff
JOSIP LULIK PEPO	
Formiranje i borbe Karlova ke brigade Osme divizije.	561
AUGUSTIN ADAMIK	
Oslobo enje Vukmani a 5. aprila 1944.	571
LANAK	
Ovako smo se zbratimili	574
DUŠAN V. BAIC	
Borbe Prve brigade u Lici maja 1944.	575
MILOŠ ŠUMONJA	
Naš komesar Aleksa_____	581
DUŠAN OPACIC	
Borba Tre e brigade s Nijemcima u Primišlju (21. maj 1944.)	582.

DRAGAN PAJI	
Neprijateljska operacija »Sah« na Kordunu	584
MILAN ZIMONJA	
Oslobo enje Buševca	587
DUŠAN HRSTI	
Borbe divizije u Pokuplju, Žumberku i Beloj krajini (9. juna—22. jula 1944.)	590
LANAK	
Kordunaši u Žumberku i Beloj krajini_____	597
• LANAK	
U radu za bolju budućnost dali su svoje živote	599
SIMO KOZLINA	
Prebacivanje ranjenika iz Žumberka na Kordun (12—14. jula 1944.)	601
DURO SREMAC	
Dvije borbe u neposrednoj blizini Karlovca (Napad na Šulac brdo)	603
MILOŠ GA EŠA	
Narod Korduna čuva partizanske bolnice	609
MILETA BJELIVUK	
Smrt Miladina Bajića	610
PERICA VU ETI	
Borbe divizije za oslobo enje Cazina	613
LANAK	
Zasjeda kod Ostrošca	621
MILAN ZIMONJA	
Neustrašivi borac i starješina Mane Pavlovi	623
DUŠAN V. BAI	
Neke akcije omladinskog bataljona »Joža Vlahovi «	625
MILOŠ GA EŠA	
Tako su se borili omladinci Korduna	631
VUKOSAVA OPA I LEKI	
Kazivanje narodne pjesme o Kordunu i Osmoj diviziji	632
DUŠAN OPA I	
Uro Kraja i	652
LANAK	
Narod nas voli	657
SOFIJA PAVI I MAŠA	
I djeca Korduna bili su borci	657
DUŠAN OPA I	
Politički komesar Vlado Ninković	664
MILOJKO ŠAŠA	
Omladinski rukovodilac Mito Dmitrovi	668
DUŠAN OPA I	
Napad Treće brigade na Trojvrh i Mudri Glavicu (23. novembra 1944.)_____	672
STEVO RADANOVI	
Djelovanje komunista u Osmoj diviziji	677
LANAK	
Vaganac je osvojen	695

JOVO VUNJAK	
Zauzimanje ustaških utvr enja na Celopeku i u Vaganu (prosinac 1944. — sije anj 1945.)	697'
LANAK	
Udarni ki smo se takmi ili	701
PAVAO MACUT	
Neke borbe Drugog bataljona Druge brigade.	705.
LANAK	
Jednim rafalom	71?
RADE ZRINJANIN	
Sje anja na Simu Kli kovi a	713
SOFIJA PAVICIC MASA	
Naš drug Milutin Karaš.	716-
LANAK	
Kako je u io naš Gojko.	721
ŠUKRIJA BIJEDIC	
Iz borbi za Biha	721
LANAK	
Zaustavio je tenk.	726"
JOCO TARABIC	
U završnim operacijama	728
LANAK	
Dugo smo vas ekali.	737"
PETAR MALOBABIC	
SKOJ u Osmoj udarnoj diviziji.	738-
LANAK	
Naši heroji.	743
DANILO LIVADA DANE	
Kordunaši na bojištima širom Jugoslavije.	744
MILE SOKOLOVI	
Neutralisanje neprijateljske artiljerije u selu Ili i	749
DUŠAN HRSTIC	
Sje anje na Mihaila Blaževi a Miška	750
IGNJATIJE PERIC GNJACO	
Razvojni put Osme divizije u toku rata	755
IGNJATIJE PERIC GNJACO	
Pregled komandnog kadra Osme udarne divizije.	762'
GOJKO VEZMAR	
Kronologija nekih borbi Osme kordunaške udarne divizije.	776"
PALI BORCI U JEDINICAMA OSME DIVIZIJE.	806
KAZALO LI NIH IMENA.	915
KAZALO GEOGRAFSKIH POJMOVA.	93»
TUMA SKRA ENICA.	951

OSMA KORDUNAŠKA UDARNA DIVIZIJA

Izdava
HISTORIJSKI ARHIV U KARLOVCU, Zrinjskog 8

Za izdava a
dr URO ZATEZALO

Recenzenti
general-potpukovnik JOCO TARABI
general-potpukovnik DUŠAN BAIC
pukovnik IGNJATIJE PERIC GNJACO

Redaktor
pukovnik TODOR RADOŠEVIC

Tehni ki urednik i oprema
graf. inž. ROKO BOLANCA

Lektor
prof. VERA BATELJ

Korektor
JELENA ZATEZALO

Crtež na naslovnoj strani
BRANKO KOVACEVIC

Kazalo li nih imena
KATICA MESAROŠ

Kazalo geografskih pojmova
prof. KATICA MIHOLOVIC

Daktilografi
ANKICA POPOVIC
JELENA BOBIC

Strojni slog
STJEPAN KOLARIC
ZLATKO VU ANJK
DAVOR KRALJI
IVAN HORVAT

Prelom
MARIJA PENEZIC

Naklada 5 000 primjeraka